

Printed in Italy

SUMMA PHILOSOPHIAE

ARISTOTELICO-THOMISTICAE

AUCTORE

P. ANGELO M. PIPOTTA O. P.

S. THEOL. MAG., PH.D. DOCT. AC PROFESS.

Volumen II.

*Philosophia Naturalis Generalis
et Specialis*

m' - W

OBLAH SCHOOL ' ;r0I.0\$1

285 ü8lÁr;

SNUCim !X

TAURINI (Italia)

Ex Officina Libraria MARIETTE anno 1820 condita

nunc MARII E. MARIETTI Sanctae Sedis Apostolicae, S. RR. Congr.
et Archiepiscopi Taurinensis Typographi

MCMXXXVI

Nihil obstat.

Fr. Michael Browne, O. P., S. Theol. Magister.

Fr. Josephus Garcia Diaz, O. P., s. Theol. Lector

Imprimi potest.

Romae, die 28 Martii 1931.

Fr. M. S. GILLET, O. P., *Mag. Gen.*

SLATES OF MAR'
— — * »

V. Nihil obstat quominus imprimatur.

Augustae Taurinorum, die 30 Aprilis 1936.

Can. Antonius Molinari, *Censor Dcleg.*

Imprimatur.

Can. ALOYSIUS COCCOLO, *Vic. Gen.*

Ius proprietatis vindicabitur (30-vi-36)

Copyright (1936) by Casa Editrice Yarietti — Torino (Italy).

AD LECTOREM

Cum hoc secundum volumen nostrae Summae Philosophiae Aristotelico-Thomisticae videris, Tibi amice Lector, mirum esse non debet a prioris voluminis divulgatione longum tempus elapsum fuisse. Imprimis enim omnibus est manifestum, non esse tam facile, uti apparet, similia opera brevi tempore edere; praeterea, pluribus aliis negotiis tam scientificis quam religiosis animum nostrum detentum esse; innumeris denique aliis difficultatibus diversi generis nos minime carere haud aegre agnoscimus. Haec omnia certe sunt motiva sufficientia quibus labor noster differatur et lectoris nostri patientia probetur. Utinàm potuissemus et possemus cuiuscumque desideriiis plene satisfacere!

Ne autem praesentis voluminis moles benevolum lectorem terreat. Revera enim non libri quantitas sed qualitas a vero philosopho semper considerari debet. Et licet in praefatione nostrae Logicae dictum fuerit, volumina edenda non exaggeratae molis fore, tamen hoc est intelligendum nisi materia tractanda et exponenda aliter praeseferat; quemadmodum ibidem adnotatum fuit. Id autem contingit in hoc secundo volumine ut sano philosopho est aperte manifestum; hic enim longissima materia tradenda exhibetur, quae est Physica Generalis et Specialis cum omnibus suis partibus, Psychologia praesertim; unde, non est mirum, nos in uno volumine collegisse materiam quam alii auctores in separatis voluminibus tradere solent (Donat, Boedder, Frobes, etc.). Ceteroquin, plurium quaestionum difficultas vel actualitas, imo -et operis nostri finis (quod licet principaliter in tironum utilitatem, non excipiuntur tamen proveci et cursum complementaren! sequentes, editum sit) coegerunt nos ut praedictas quaestiones uberius et fusiori calamo prosequeremur. Nec propterea audemus asserere, opus undequaque per-

fectum atque completum Tibi Lectori exhibere; constat enim, talia opera — quae Summae aut Compendia vocitantur — haud raro imperfecta esse sive propter excessum sive propter defectum. Nihil igitur miri si unius vel alterius desiderii non plene satisfaciemus; ideoque probabiliter non effugiemus criticam illorum (pauci quidem sunt et praesertim ex nostratibus (1)) qui de nostro primo volumine indicium tulerunt, quod quidem indicium nulla responsione dignum indicatum est: quia ut habet Aristoteles «cuilibet proferenti contraria sollicitum esse stultum est».

*Ut denique illis, qui opus nostrum tamquam cursus ordinarii textum adhibent, minoris molis revera sit, signare asterisco * curavimus plures quaestiones quae ab eis libenter omitti possunt: cum non videantur eis absolute necessariae, licet quoad provectoros et cursum superiorem sequentes aliter sit indicandum. Exinde, praesens volumen numero 156 paginarum diminuitur.*

Accipe igitur, benevole Lector noster et doctrinae S. Thomae Thomistarumque amator, hoc alterum nostrae Philosophiae volumen, et — Deo auxiliante ac adiuvante — tertium volumen attende.

P. Angelus M. Pirotta.

(1) E. g. V. M. K. apud **Angelicum* an. 1932, Fase. 1, pag. 105-108.

INDEX ÀNALYTICUS

Introductio.

	Pag.
§ 1. — Utrum Philosophiae Naturalis obiectum sit ens mobile .	1
§ 2. — De Habitudine Philosophiae Naturalis ad alias scientias physicas.....	6
§ 3. — De Philosophiae Naturalis divisione.....	7

LIBER I.

Philosophia Naturalis Generalis.

PARS PRIMA — De Entis Mobilis Natura.

CAPUT I. — <i>De Entis Mobilis Existentia et Distinctione</i> . . .	12
Articulus 1: Utrum ens mobile realiter existât — — — —	12
Articulus II: Utrum detur distinctio in ente mobili — — —	13
CAPUT II. — <i>De Entis Mobilis Essentia</i>	17
Articulus I: De Principiis in Genere.....	17
Articulus II: De Principiis in Specie seu Entis Mobilis . . .	19
Sectio Ia: <i>De Esse Statico Entis Mobilis</i>	19
§ 1. — De Esse Statico Absoluto Entis Mobilis	20
1) De Constitutione Entis Mobilis.....	20
A) Systema Mechanicismi.....	21
a) Mechanicismus Traditionalis.....	21
1. — Mechanicismus Pure Traditionalis	21
2. — Mechanicismus Geometricus.....	22
3. — Mechanicismus Atomicus.....	24
a. — Atomismus Philosophicus.....	24
b. — Atomismus Chimico-Physicus — — — —	26

	<i>Pag.</i>
p) Neo Mechanismus .	33
y) Mechanismus Dynamicus	34
B) — Systema Dynamismi	35
a) — De Dynamisme Puro .	36
P) — De Energetismo .	39
C) — Systema Hylemorphismi .	41
IL — De Natura Principiorum Entis Mobilis	51
A) — De Materiae Primae Natura .	52
1. — Utrum materia prima praeseferat propnam entitatem	
2. — Utrum materia prima aliquem actum in se habeat .	54
3. — Utrum materia prima habeat in se actum existentiae	61
4. — Utrum materia prima sit recte definita ab Aristotele	68
B) — De Formae Substantialis Natura.....	71
1. — Utrum forma substantialis sit magis ens et prior materia.....	72
2. — Utrum forma substantialis physice influat in materiam primam	73
3. — Utrum forma substantialis praeexistat in materia prima	76
4. — Utrum forma substantialis educatur e potentia materiae	80
5. — Utrum detur pluralitas formarum substantialium in uno eodemque subiecto.....	84
6. — De formae substantialis definitione et divisione .	86
§2. — De Esse Statico Relativo Entis Mobilis — — — —	89
I. — Utrum materia et forma immediate uniantur — — —	90
II. — Utrum materia et forma ab invicem distinguantur et separari possint.....	92
III. — Utrum materia signata sit principium individuationis compositi ex materia et forma .	
Sectio 2 ^{ta} : <i>De Esse Dynamico Entis Mobilis seu De Natura</i> . . .	107
§ 1. — De Naturae Definitione.....	108
§2. — De Naturae Proprietatibus.....	110
I. — De Naturae Energia.....	110
II. — Utrum natura sit necessaria vel contingens . . .	115

PARS SECUNDA — De Entis Mobilis Proprietatibus.

Prologus	119
CAPUT I. — <i>De Quantitate</i>	119
Articulus I: De Quantitate in Genere	120
Sectio 1 ^a : <i>De Quantitatis natura</i>	120
§ Unica. — Utrum divisibile in partes homogeneas sit ratio formalis quantitatis	121

	Pag.
Sectio 2a: <i>Utrum Quantitas distinguatur a re quanta</i> — — — —	130
Sectio 3a: <i>De Quantitatis Divisione</i>	135
Sectio 4a: <i>De Quantitatis proprietatibus</i>	138
Articulus II: De Quantitate in Specie	139
Sectio 1a: <i>De Quantitate Discreta</i>	140
§ Unica. — De Numero	140
Sectio 2a: <i>De Quantitate Continua</i>	142
Praenotamina	142
§ 1. — Utrum continuum, praeter divisibilia, etiam indivisibilia in se involvat	143
§ 2. — Utrum continuum sit ex solis indivisibilibus — — — —	145
§ 3. — Utrum indivisibilia, in continuo posita, sint quid reale et positivum, ac a partibus continui distincta	149
§ 4. — Utrum indivisibilia et partes continui sint actu vel po- tentia in continuo	152
§ 5. — Utrum indivisibilia et partes continui sint finita vel infi- nita	155
CAPUT II. — De Motu	156
Articulus I: De Natura Motus	157
Sectio 1a: <i>De Esse Statico Motus</i>	157
Sectio 2a: <i>De Actione et Passione</i>	162
§ 1. — De Natura Actionis et Passionis.....	162
§ 2. — Utrum actio et passio inter se et a motu sint realiter di- stincta	165
§ 3. — Utrum actio transiens sit subiective in agente vel in passo	168
Articulus II: De Qualitate Intrinseca Motus seu de Infinito .	172
Sectio 1a: <i>De Infiniti Natura</i>	173
Sectio 2a: <i>De Infiniti Possibilitate et Existentia</i>	178
§ 1. — De communiter certis quarundam Infiniti specierum .	178
§ 2. — De Possibilitate et Existentia Infiniti in magnitudine sive multitudine.....	180
I. — Utrum de facto seu actu detur magnitudo vel multi- tudo actu infinita	180
II. — Utrum magnitudo vel multitudo actu infinita sit pos- sibilis	183
CAPUT III. — De Mensura Motus	190
Articulus I: De Loco	190
Sectio 1a: <i>De Loco in actu signato</i>	191
Sectio 2a: <i>De Spatio</i>	196
Sectio 3 ^o : <i>De Ubi quantitativo</i>	203
Sectio 4a: <i>De Loco in actu exercito</i>	207
§ 1. — Utrum duo vel plura corpora sint penetrabilia necne .	208
§ 2. — Utrum idem corpus sit replicabile.....	213

	<i>Pag,</i>
Sectio 5a: <i>De Vacuo</i>	217
Articulus II: <i>De Tempore</i>	221
Sectio 1a: <i>De Temporis Natura</i>	222
Sectio 2a: <i>De Temporis Realitate</i>	226
Sectio 3a: <i>De Temporis Actualitate</i>	231
CAPUT IV. — <i>De Motus Conditionibus</i>	235
Articulus I: <i>Utrum movens et mobile semper sint realiter distincta</i>	235
Articulus II: <i>Utram absolute requiratur quod movens sit mobili coniunctum</i>	247

LIBER II.

Philosophia Naturalis Specialis.

Prologus.....	257
---------------	-----

PARS PRIMA

De Ente Mobili Motu Locali et Alterationis seu Cosmología.

CAPUT 1. — <i>De Ente Mobili Motu Locali</i>	259
Articulus Unicus: <i>De Toto Universo seu Mundo</i> — — — —	259
Sectio 1º: <i>De Motu Locali</i>	260
Sectio 2a: <i>De Mundi Formatione</i>	265
§ 1. — <i>De Cosmogonía</i>	265
§ 2. — <i>De Geogonia</i>	273
Sectio 3a: <i>De Mundi Unitate</i>	279
Sectio 4*: <i>Utrum Mundus sit Perfectus</i>	284
Sectio 5a: <i>Utrum Mundus sit limitatus</i>	289
§ Unica. — <i>De Mundi Aeternitate</i>	290
CAPUT II. — <i>De Ente Mobili Motu Alterationis</i>	297
Articulus I: <i>De Generatione et Corruptione</i>	298
Sectio 1a: <i>Utrum ratio mutationis generationi substantiali conveniat</i>	298
Sectio 2a: <i>Utrum realiter detur generatio substantialis</i> — — — —	301
Sectio 3a: <i>Utrum compositum sit terminus per se generationis substan.</i>	304
Sectio 4*: <i>Utrum materia prima sit subiectum generationis substan.</i>	307
Sectio 5*: <i>Utrum in generatione substantiali compositum usque ad materiam primam resolvatur</i>	312

Articulus II: De Alteratione.....	315
Sectio 1 ^o : <i>De Natura Alterationis</i>	315
§ 1. — De Alterationis Definitione et Divisione.....	315
§ 2. — Utrum Alteratio sit actio a Generatione distincta	318
Sectio 2a: <i>De Intensione et Remissione</i>	319
§ 1. — Utrum omnes formae sint intensibiles vel remissibiles	320
§ 2. — Utrum intensio fiat per maiorem in subiecto radicationem	322
Sectio 3a: <i>De Rarefactione et Condensatione</i>	329
§ Unica. — Utrum Terminus Rarefactionis et Condensationis sit Qualitas	330
Articulus III: De Mixtione seu Synthesi Chimica — — — —	333
Sectio Unica: <i>Utrum elementa miscibilia in mixto maneant formaliter vel virtualiter</i>	334

PARS SECUNDA

De Ente Mobili Motu Augmentations seu Psychologia.

Prologus.....	344
CAPUT I. — <i>Psychologia Generalis</i>	351
Articulus I: De Essentia Animae.....	352
Sectio 1a: <i>De Essentia Vitae</i>	352
§ 1. — De Conceptu Chimio-Bio-Physiologico Vitae	352
§ 2. — De Conceptu Philosophico Vitae.....	357
§ 3. — De Conceptu Teleologico Vitae.....	372
Sectio 2a: <i>De Biogenesi</i>	377
Sectio 3a: <i>De Philogenesi</i>	388
§ 1. — De Philogenesi in genere.....	388
I. — De facto philogenetico Specierum.....	389
II. — De modo philogenetico Specierum.....	399
§ 2. — De Somatogenesi Humana.....	410
Sectio 4a: <i>De Vitae Principio seu de Anima</i>	419
§ Unica. — De Animae Definitione.....	419
Sectio 5a <i>De Animae Divisione eiusque Vivendi Modis</i>	424
Articulus II: De Proprietatibus Animae.....	430
Sectio 1a: <i>Utrum Anima sit divisibilis vel indivisibilis</i>	431
Sectio 2a: <i>De Potentiis Animae in genere</i>	437
§ 1. — Utrum Potentiae Animae ab eius Essentia realiter distin- quantur	437
§ 2. — Utrum Potentiae Animae distinguantur per actus et objecta	447

	<i>Pag.</i>
CAPUT II. — <i>Psychologia Specialis</i>	451
Articulus I: De Anima Vegetali.....	451
Sectio 1a: <i>De Anima Vegetali Statice sumpta</i>	452
§ 1. — Utrum Vita Plantae sit aliquid substantiale et forma subst.	453
§ 2. — Utrum Vita Plantae sit forma per se subsistens	455
§ 3. — Utrum Plantae vita sensilis conveniat.....	457
Sectio 2a: <i>De Anima Vegetali Dynamice sumpta</i>	461
§ Unica. — De Potentiarum Vegetalium Natura461
Articulus II: De Anima Sensili.....	467
Sectio 1a: <i>De Anima Sensitiva Statice accepta</i>	467
§ 1. — Utrum Bruta revera vivant anima sensitiva	467
§ 2. — De Anima Sensitivae Natura.....	479
I. — Utrum Anima Sensitiva sit Forma Substantialis	479
II. — Utrum Anima Sensitiva sit Forma Subsistens	485
III. — Utrum Anima Bruti sit Rationalis seu Intellectiva	494
Sectio 2a: <i>De Anima Sensitiva Dynamice accepta</i>	512
§ 1. — De Potentia Sensitivo-Cognoscitiva.....	512
1. — De Natura Potentiae Sensitivo-Cognoscitivae	512
A) <i>De Potentia Sensitivo-Cognoscitiva in Genere</i>513
1. — Utrum Potentia Sensitivo-Cognoscitiva sit vis or- ganica vel anorganica.....	513
2. — Utrum Potentia Sensitivo-Cognoscitiva sit passiva	519
3. — Utrum Potentiae Sensitivae Obiectum recte divi- datur in Commune, Proprium et per Accidens	524
B) <i>De Potentiis Sensitivo-Cognoscitivis in Specie seu de Sen- sibus in Specie</i>	528
a) <i>De Sensibus Externis</i>	529
I. — <i>De Sensibus Externis in Generali</i> — — — —	529
1. — De Naturae Sensuum Externorum	529
2. — Utrum, ut sensus sensibile sentiat, requiratur sensibilis praesentia.....	535
3. — Utrum Sensibus Externis species impressa et expressa competere possint.....	538
II. — <i>De Sensibus Externis in Speciali</i> — — — —	546
De Visu; De Auditu; De Odoratu; De Gustu; De Tactu	546
P) <i>De Sensibus Internis</i>	566
I. — <i>De Sensibus Internis in Generali</i> — — — —	566
1. — De Sensuum Internorum Natura	566
2. — De Sensuum Internorum Relatione ad Sensibile	568
II. — <i>De Sensibus Internis in Speciali</i> — — — —	569
De Sensu Communi; De Phantasia; De Aestimativa; De Memorativa.....	569
I. — De Cognitione Sensitiva.....	580
A) <i>De Cognitione in Genere</i>	581
1. — <i>De Natura Cognitionis</i>	581

Pag.

2. — <i>De Specie Impressa</i>	587
a) Utrum Species Impressa necessaria sit ex parte obiecti vel potentiae	588
0) Utrum Species Impressa sit obiecti formalis simi- litudo	590
y) Utrum Speciei Impressae essentialiter ac intrinsece inhaerere conveniat	593
8) Utrum Species Impressa formaliter vel effective uniatur potentiae cognoscitivae.....	596
3. — <i>De Specie Expressa</i>	604
a) Utrum Species Expressa sit necessaria ad cogni- tionem	604
0) Utrum Species Expressa sit quid relativum vel ab- solutum	609
y) Utrum Species Expressa sit id quo vel quod cogno- scitur	611
8) Utrum Species Expressa realiter distinguatur ab actu cognitionis	614
B) <i>De Conscientia in Genere</i>	618
C) <i>De Cognitione Sensitiva seu de Sensatione</i> — — — —	624
§2. — <i>De Potentia Sensitivo-Appetitiva</i>	626
I. — <i>De Potentia Appetitiva in Genere</i>	627
II. — <i>De Potentia Sensitivo-Appetitiva seu de Sensualitate</i>	630
§3. — <i>De Potentia Locomotiva</i>	633
Utrum Potentia Locomotiva sit realis et specialis potentia	633
Articulus III: <i>De Anima Rationali</i>	637
Sectio Ia: <i>De Anima rationali statice accepta</i>	637
§ 1. — <i>De Anima rationali absolute accepta</i>	637
I. — <i>De Anima rationali intrinsece accepta</i>	638
1. — Utrum Anima rationalis sit in genere substantiae .	638
2. — Utrum Anima rationalis sit substantia simplex . .	644
3. — Utrum Animarationalis sit subsistens seu spiritualis	649
4. — Utrum Anima rationalis sit immortalis . . .	654
II. — <i>De Anima rationali extrinsece accepta</i> — — — —	664
Utrum Anima rationalis creetur	665
2. — <i>De Anima rationali relative accepta</i>	669
I. — <i>De Animae Rationalis unione cum corpore</i>	670
1. — Utrum Anima rationalis corpori uniatur substantialiter et essentialiter	670
2. — Utrum Anima rationalis, unione cum corpore, numé- rico multiplicetur.....	684
II. — Utrum Anima rationalis corpori uniatur fecundatio- nis momento vel alio momento — — — —	686
III. — Utrum Anima rationalis corpori uniatur tota et tota- liter	692
Sectio 2a: <i>De Anima rationali dynamice accepta</i> — — — —	696

	<i>Pag.</i>
§ 1. — De Intellectu	696
I. — <i>De Intellectu absolute et secundum se accepto</i>696
1. — Utrum Intellectus sit facultas anorganica697
2. — Utrum Intellectus sit facultas essentialiter passiva .	702
3. — Utrum praeter intellectum possibilem, alius specificè et realiter distinctus sit in homine admittendus .	706
II. — <i>De Intellectu relative accepto</i>	716
1. — Utrum Intellectus humani obiectum sit ens vel quid- ditas rei materialis	717
2. — Utrum obiectorum ideae cognitionis humanae originem habeant a rebus vel ab intellectu humano731
§2. — De Voluntate	759
I. — <i>De Voluntatis Natura</i>	760
1. — Utrum Voluntas sit potentia passiva vel activa	761
2. — Utrum Voluntatis obiectum sit bonum — — — —	765
3. — Utrum Voluntas in quodlibet bonum semper neces- sario tendat	770
II. — <i>De Voluntatis Proprietate seu de Libero Arbitrio</i>	777
1. — Utrum Libertas revera insit Voluntati — — — —	778
2. — Utrum Libertas sit potentia et quidem a Voluntate dis- tincta	792
3. — Utrum Libertas radicaliter consistat in Voluntate aut in Intellectu	795
4. — Utrum Indifferentia contradictionis aut alterius speciei sit de ratione formali libertatis.....	798
III. — <i>De Voluntate comparative accepta</i>	805
1. — Utrum Voluntas sit nobilior Intellectu — — — —	805
2. — Utrum Voluntas seipsam aliasquepotentias moveat	810
<i>Corollarium Generale; De Genesi et Evolutione Psychica Actus Vo-</i> <i>luntarii</i>	818

ELENCHUS BIBLIOGRAPHICUS PRÆSENTIS VOLUMINIS

- Aa (van der): *Cosmología*.
- Abulensis: *In Exodum*.
- Acta Primi Congressus Thomistici Internation., Romae, 1925.
- Adam: *Comment, in Libros Sententiarum*, Parisiis, 1512.
- Aegidius Rom.: *In Libros Sentent.; in libros Aristot. de Anima; in libros Aristot. de Generat, et Corrupt.; Tractatus de cognitione Angelorum*, etc.
- Alamanno C.: *Summa Philosophiae*, Parisiis, Lethielleux, 1891.
- Alarcon: *Tract, de Visione Dei*.
- Albertus Magn. (S.): *Opera Omnia*, Cura A. Borgnet, Parisiis, 1890-18
- Albertus de Saxon: *In Libros Physicorum Quaestiones*.
- Alibert C.: *La Psychologie Thomiste et les Théories modernes*, Beauchesne, Paris.
- Aliotta A.: *La Vita del Pensiero*, Napoli, Perrella.
- Alvarez Did., O. P.: *De Auxiliis Divin. Grat, et Human. Arbitrii etc.; in I-II Sum. S. Thomae Aq. Comment*.
- Amaduzzi Levi: *Elementi di Física*, Bologna, Zanichelli.
- Ambrosius (S.): *Opera Diversa (Migne, P. L., Tom. 14-17)*.
- Andrade Prof.: *The Atom. - Benn's Sixpenny Library*, London, 1927.
- Andrea Ant.: *Quaestiones super duodecim Libros Metaphysicae*, Venetiis, 1481.
- Anonymus: *Monkey Craze* (1925).
- Anonymus: *Institut. Philosophicarum cursus novus ad usum studiosae iuventutis, praesertimque Seminariorum accommodatus. - Edit. Nova, Leodii, Dessoer, 1810*.
- Anselmus (S.): *Opera Diversa (Migne, P. L., Torn. 158, 159)*.
- Antonelli J. Sac.: *Medicina Pastoralis*, Romae, 1905.
- Antonelli C.: *Compendio di Anatomía Umana Fisiológica*, Napoli, Idelson, 1914.
- Aphrodisias Alex.: *Natur. Quaestion.; in Libros Arist. de Anima* (contenta in editione operum Aristot., Venetiis, 1495-1498; et inter Themistii opera, Venetiis, 1543).
- Aquarius M., O. P.: *Dilucidationes in XII Metaphysicorum Libros; Additiones ad commenta Ferrariensis in Libros Physicorum; Disputat, contra aliquos Philosophos, insertae Comment. Ferrariens, super VIII Phys, notis ab eodem Aquario adornato*, Venetiis, 1601.
- Arauxo (de) Fr.: *Commentarii in universam Aristotelis Metaphysicam*, Salamanticae, 1617.
- Aristotelis: *Opera Omnia Graeco-Latina*, Paris, Firmin-Didot.
- Arnun., O. P.: *Dilucidum Philosophiae Syntagma*, Patavii, 1685.
- Arriaga: *Disputat. Metaphysicae*.

- Athanasius (S.): *Oratio contra Idola* (Migne, P. G., Tom. 25-28).
 Atti del V Congresso Internazionale di Filosofia, Napoli, 1924.
 Augustinus (S.): *Opera Omnia* (Migne, P. L., Tom. 32-47).
 Aveling Fr.: cfr. *The Catholic Encyclopaedia*.
 Avellino (d') F. Carac.: *Le Teorie dell'Evoluzione - Critica Filosofica del Trasformismo*, Roma, Maglione.
 Averroes: *Opera Diversa*, Venetiis, apud Juntas, 1574.
 Aversa R.: *Philosophia Metaphysicam Physicamque complectens*, Romae, 1627.
 Avicenna: *in Libros Metaphys. Aristotelis; Liber de Suffic.*, Venetiis, 1495.
- Bacon: *De Dignitate et Augmentis Scientiarum*, 1623.
 Bain Alex.: *J. St. Mill - A Criticism*, London, 1882; *The Emotions and the Will*, London, 1880; *History of the free-will Controversy* (Mental and Moral Science, 1883).
 Balmes: *La Filosofia Fondamentale*, Trad, di P. Giac. Faicco O. P., Napoli, Sautto, 1851.
 Baltzer: *Novae Epistolae Theol. ad Ant. Güntheriim*, Wratislaviae, 1853.
 Bañez Dom., O. P.: *Commentaria in Iam Pcm Sum. S. Thomae*, Salamanae, 1584; *Commentaria el Quaestiones in duos libros de Gener, et Corrupt. Aristot.*, Venetiis apud Juntas, 1587.
 Barbadette: cfr. Farges.
 Barbado E., O. P.: *Introduzione alia Psicología Sperimentale*, Trad. Cala-Ulloa O. P., Roma, 1930; *De Habitudine Psychirationalis ad Experimentalem*, in "Acta I Congres. Thomistici Intern. Romae, an. 1925
 Basilus (S.): *Hexameron* (Migne, P. G., Tom. 29-32).
 Baumeister Fr.-Chr.: *Institutiones Metaphysicae etc. methodo Wolffii adornatae*, Lucae, 1776.
 Bautain, L. E.: *De l'enseignement de la Philosophie en France au XIX siècle*.
 Bayle Franc.: *Institutiones Physicae ad usum scholarum accomodatae*, Francofurti, 1703.
 Becquerel P.: cfr. *Annales des Sciences Natur. Biol.*, Ser. IX (1907); *Compte-Rend. de l'Acad. des Sciences*, juillet, 1910.
 Bellarminus (S.): *De Gratia et Libero Arbitrio; De Eucharistia*, Coi. Agrip., 1634.
 Bellovacensis V., O. P.: *Speculum Naturae*, Venetiis, 1484.
 Belot E.: *Essai de Cosmogonie tourbillonnaire*, Paris, Gauthier-Villars, 1914.
 Beneden (van) P.: *Commensaux et parasites; La vie animale et ses mystères*.
 Benedictis (de) J.-B., S. L.: *Philosophia Peripatetica*, Neapoli, 1692.
 Bennet Jam. Hen.: *De la Nutrition dans la Santé et la Maladie*, Trad, de l'anglais sur la 3me Ed. par P. Barrue, Paris, Asselin, 1882.
 Bergson Hen.: *L'Evolution créatrice ii*, Paris, Alcan; *Essai sur les Données Immédiates de la Conscience -2*, Paris, Alcan.
 Bernard Cl.: *Physiologie Générale; La Science Expérimentale*.
 Bernardus (S.): *De Gratia et Libero Arbitrio* (Migne, P. L., Tom. 182-185).
 Berry Haycraft J.: *The Milroy Lectures on Darwinism and Race Progress*, in «The British Medical Journal» (1894).
 Berthelot M.: *Science et Philosophie* (1886); *L'espace et le temps des Physiciens*, in "Revue de Métaphys. et Morale" (1910).
 Berthoud A.: *Les Nouvelles Conceptions de la matière et de l'Atome*, Doin, Paris, 1923.
 Beudant: *Cours Elémentaire d'Histoire Naturelle* 14.
 Bichat: *Recherches Physiologiques sur la Vie et la Mort*.
 Biel G.: *Epitome et Colledorium ex Occamo super quattuor libros Sententiarum*, Tubingae, 1495.
 Bignoli T.: *La tegge fondamentale dell'intelligenza belluina*, Lipsia, 1879.
 Binet Alf.: *La Vie Psychique des Microrganismes* 2.
 Blanc El.: *Dictionnaire de Philosophie*, Paris, Lethielleux, cd. 1909.

- Blanchard: *La vie et les êtres organisés*, Paris, Masson.
- Blondel: *L'Action*, Paris, 1893; *Lettre sur les exigences de la pensée contemporaine en matière apologétique*, in «Annales de Phil. Chrét.», janv. 1896.
- Bloxam: *Chemistry Inorganic and Organic* London, Churchill, 1895.
- Boedder, S. I.: *Theologia Naturalis* Frib.-Brisg., 1900; *Psychologia Rationalis* *, Frib.-Brisg., 1906.
- Bonald (de): *Recherches Philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales* (Œuvres compl., Paris, 1857-1875).
- Bonaventura (S.): *Super quatuor libros Sententiarum* (inter opera omnia edita ad Claras Aquas, 1882-1902).
- Bonnet: cfr. *Annales de Philosophie Chrét.*, ser. IV, vol. 8.
- Boschovich, S. I.: *Philosophiae Naturalis Theoria*, Viennae, 1759.
- Bossuet: *Traité du libre arbitre; Connaissance de Dieu et de soi-même* (1722).
- Bouasse H.: *La question préalable contre la théorie d'Einstein*, in «Scientia», I-I, 1923.
- Bougeant, S. I.: *Amusement Philosophique sur le langage des bêtes* (1739).
- Bouillet M.-N.: *Dictionnaire universel des Sciences, des Lettres et des Arts*, Paris, Hachette, 1908.
- Boutroux: *La contingence des lois de la nature*, Paris, Alcan, 1895.
- Bouty M.: *La vérité scientifique*, Paris, Flammarion, 1908.
- Bouyssonie M.: *La matière et la vie*, in “Revue Thomiste” (1911).
- Brancher au: *Praelectiones Philosophicae* (8 voll.).
- Bretegner L.: *L'Activité Psychique chez les Animaux, Instinct et Intelligence*, Paris, Vigot, 1930.
- Broglie (de): *Le Positivisme et la Science Expérimentale*, Paris, 1880.
- Brunhes: *La Dégradation de l'Energie*, Paris, Flammarion, 1908; *Dictionnaire d'Apologétique*, art. “énergie”.
- Büchner: *Kraft and Stoff* 21, Frankfort, 1904.
- Bufalini: *Patología Analítica*.
- Buffon: *Histoire Naturelle de l'Homme et des Animaux*.
- Buonpensiere H.: *Comment*, in *Iam Pem Summae S. Thomae*, Pustet, 1902.
- Buridanus F.: *Quaestiones super octo libr. Physicorum*, Parisiis, 1509; *Quaestiones in libros de Anima*, Parisiis, 1516; *Quaestiones super decem libr. Ethic. Arist. ad Nicom.*, Parisiis, 1489.
- Cabanis: *Rapports du Physique et du Morale de l'Homme* (1802).
- Cabrera: *Disputationes in Summam S. Thomae Aq. etc.*
- Cabrero: *In Octo Libros Physicorum Aristotelis*.
- Cajetanus: *Commentar*, in *Summam S. Thomae*; *Comment*, in *Tres Libros de Anima Aristot.*, Panormi, 1598; *Opuscula omnia*, Venetiis apud Juntas, 1596; *Comment*, in *Opuse, de Ente et Essentia S. Thomae*, Ed. De Maria.
- Calderone cfr. “Rivista di Psicologia”, an. III, n. 4 (1907).
- Calmet A., O. S. B.: *Dictionarium S. Scripturae*.
- Campanella T.: *De Sensu Rerum* (cfr. edit, curatam ab Alexandro d'Ancona, Torino, 1854).
- Campbell H. J.: *Text-Book of Elementary Biology*, London, Swan Sonnenschein, 1898.
- Cannella: *Determinismo Biopsichico e Diritto Penale*, in “Rivista di Psicologia”, n. 3 (1929).
- Cantor: *Mittheilungen zur Lehre von Transfiniten*, in “Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik” (Tom. 91).
- Canus Melch., O. P.: *Opera*, praefatione instar Prologi Galeati illustrata a P. H. Serry O. P., Venetiis, 1739.
- Capreolus, O. P.: *Defensiones Theologiae D. Thomae Aq.*, Ed. Paban-Pègues, Turonibus, Cattier, 1900-1908.
- Carbonelle, S. I.: *Les confins de la science et de la philosophie* *, Paris, Palmé.

- Car s l a w H. S.: *The consistency of the Non-Euclidean Geometry and the impossibility of proving the parallel postulate*, in “Scientia” I-VIII (1923).
- Car t e s i u s R.: *Principia Philosophiae* (1644); *Discorso sui Melodo c Meditazioni Filosoñche*, Vol. **MI** (Trad. Tilgher; Bari, Laterza, 1912); Editio completa ab Adam et Tarmery curata, Parisiis, 1897-1908.
- Cassiodorus: *De Anima*.
- Cast elein A., S. I.: *Cours de Philosophie*, Namur, 1890.
- Cast elnuovo G.: *L'espace-temps des relativistes a-t-il un continu réel?*, in “Scientia”, **Mil** (1923).
- Cath r e ï n Vik., S. I.: *Filosofia Morale*, vol. **MI**, Trad. Ital., Tommasi, Firenze, 1913.
- Cauchy: *Sept Leçons de Physique Générale*.
- Cauvinus de Nicaea P.-M., O. P.: *Cursus Philometaphysici*, Tom. **MU**, Mediolani-Placentiae, 1692.
- Cesalпинi: *De Plantis*, Florentiae, 1583.
- Char ousset: *Le Problème Métaphysique du Mixte*, in “Revue de Philosophie”, 1903.
- Chastel D., S. I.: *De la Valeur de la Raison Humain*, Paris, 1837.
- Chianale I., S. I.: *Notae in quaestione quam vocant “de actione in distans”*, in “Gregorianum”, **VII** (1926).
- Chiesa L.: *La Biomeccanica, il Neo-vitalismo ed il Vitalismo Tradizionale*, Desclée, Roma.
- Chrysostome P.: *Possibilité et Impossibilité du monde éternel*, Roulers, Bruxelles, 1903.
- Chrysostomus (S.): *Opera diversa*.
- Cicero T.: *Tusculanorum Liber; De Natura Deorum*.
- Clemens Alex.: *Stromata* (Migne, P. G., Tom. 8-9). **J**
- Cohen H.: *Logik der reinen Erkenntnis 2*, Berlin, 1914. **■**
- Colucci C.: *Contributo alla localizzazione corticale del linguaggio*, in “Rivista di Psicologia”, 111 (1929).
- Complutenses: *Cursus Philosophicus*, Lugduni, 1651.
- Comte A.: *Cours de Philosophie Positive*, Paris, 1908. **JS**
- Condillac: *Essais sur l'origine des connaissances humaines* (cfr. inter opera completa Parisiis 1822 edita).
- CoNiMBRiCENSEs: *Quaestiones in Libros Aristot. Physicorum; Quaestiones in Tres libros Aristot. de Anima*.
- Contenson, O. P.: *Theologia Mentis et Cordis*, Lugduni, 1687. **I**
- Cordemoy: *Le discernement de l'âme et du corps*, Paris, 1666. **3**
- Coriat I. H.: *The Meaning of Dreams*, Heinemann, London, 1916.
- Cornoldi: *Sententia S. Thomae Aq. de Immunitate B. V. Dei Parentis a peccati originalis labe*, Romae, 1889.
- Cousin V.: *Du Vrai, du Beau, du Bien*, Paris.
- Couturat: *De l'infini mathématique*, Paris, Alcan, 1896.
- Cransen Theod.: *Tractatus Physico-Medici*, Neapoli, 1722.
- Croce B.: *Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale* •, Bari, Laterza; *Logica come scienza del concetto puro* •, Bari, Laterza; *Filosofia della Pratica* •, Bari, Laterza, ed altri.
- Curie: *Sur les Rayonnements des corps radioactifs Les modernes*, Paris, 1913.
- Dakin W. J.: *An Introduction to Biology*, Benn's Sixpenny Libr., 1928; *Modern Problems in Biology*, Benn's Sixpenny Libr., 1929. **I**
- Dandinus H.: *In Aristotelis tres de Anima libros Comment. Peripatet.*
- Darwin Char.: *Works*, London, Murray, italice translata, Casa Edit. Soc., Milano.
- Delage Yves: *Struclure du Protoplasme etc.*, Paris, Schleicher. *****
- Descogs P., S. I.: *Essai Critique sur rHylémorphisme*, Beauchesne, Paris, 1924.

- Dionysius Leo Lyciens., O. P.: *In Iam Par. Div. Thomae Aq. Commentaria et Disputationes*.
- Dmowski Al., S. I.: *Institutiones Philosophiae*, Romae, 1843.
- Domet de Vorges: *De la distinction réelle de la substance et de l'étendue*, in "Annales de Philos. Chrét.", Mai, 1890.
- Donat, S. I.: *Summa Philos. Christianae*, Oeniponte.
- Dorlodot (de) H.: *Le Darwinisme au point de vue de l'orthodoxie catholique*, Vol. I, Bruxelles-Paris, Vromant, 1921. — Vol. II non fuit publicatum.
- Dougall (Mc.) W.: *Psychology - The Study of Behaviour*, London, Williams & Norgate.
- Driesch H.: *Il Vitalismo, Storia e Dottrina*, Trad, di M. Sienta, Rem. Sandron; *Le Vitalisme*, in "Scientia", I-VII (1924).
- Drouin: *De Re Sacramentan*.
- Duhem M.: *Le Mixte et la Combinaison Chimique*, Paris, Naud, 1902; *La Théorie Physique, son objet et sa nature; Système du Monde*, Vol. 1-V, Paris, Hermann, 1913-1917.
- Dumas G.: *Nouveau Traité de Psychologie*, Paris, Alcan, 1930.
- Dunan: *La Perception des Corps*, in "Revue Philosophique" (1902).
- Durandus: *In sententias theologicas P. Lombardi Commentariorum libri quatuor* Parisiis, 1508; *In quatuor libros Sententiarum*.
- Duval M.: *Cours de Physiologie* 8, Paris, Baillière, 1897.
- Ebbinghaus: *Précis de Psychologie*, Trad, gallica, Alcan, 1910.
- Ellis H.: *The World of Dreams*, Constable, London, 1911.
- Emery C.: *Instinkt und Intelligenz der Tiere Bemerkungen zu E. Wasmann neuestem Werke: Die Zusammengesetzten Nester und gemischten Kolonien der Amcisen*, in "Biol. Zentralb." XIII, (1893).
- Eschbach P.: *Disputationes Physiologico-Theologicae* 3, Romae-Parisiis.
- Estius: *In quatuor Libros Sententiarum*.
- Ettingshausen (d') A.: *Elementi di Física*, Trad. G. Ambrosoli, Milano, 1854.
- Eusebius: *De Praeparatione* (Migne, P. G., Torn. 19-24).
- Evellin: *La divisibilité dans la grandeur*, in "Revue de Métaph. et de Mor.", 1894.
- Fabre J. H.: *Souvenirs entomologiques* (Delagrave).
- Fabre: *Défence de l'Ontologisme*, Paris, 1860.
- Fabry Ch.: *La théorie de la relativité et le déplacement des raies spectrales produit par le champ de gravitation*, in "Scientia", 1-IX (1923).
- Farges: *Matière et Forme; La Vie et l'Evolution etc.*, Paris, Berche et Tralin.
- Barbadette: *Philosophia Scholastica* 20, Parisiis, Berche-Tralin, 1921.
- Fasolus, S. I.: *In Ian P. Sum. S. Thomae Aq. Comment.*
- Faye H.: *Sur l'origine du Monde*, Paris, Gauthier-Villars, 1896.
- Fechner: *Ueber die Physikalische und Philosophische Atomenlehre* 2, Leipzig, 1864.
- Ferrariensis: *In libros C. Gentiles S. Thomae Comment.; Quaestiones luculentissimae in VIII Phys.*, Venetiis, 1601; *Quaestiones luculentissimae in Tres Libros de Anima Aristot.*, Venetiis, 1601.
- Ferri: *Sociología Criminale; Omicidio; Omicidio-Suicidio*.
- Fichte: *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre*, Jena u. Leipzig, 1796.
- Flandria (de) Dom., O. P.: *In XII Libros Metaphysicorum Aristot.*, Colon. Agrippinae, 1621; *Acutissimae Quaestiones super Tres libros de Anima et S. Thomae commentata*, Venetiis, 1586.
- Flügel O.: *Seelenleben der Tiere* 3 (1897).
- Fonseca, S. I.: *Commentarium in Metaphysicam Aristotelis*, Romae, 1577.
- Fonsegrive: *Essai sur le libre arbitre* 2 (1886).
- Fontenelle (de) J.: *Les Microbes et la Mort*, Paris, Schleicher, 1899.

XXH

Elenchus bibliographicus praesentis voluminis

- For el A.: *Cervello ed Anima* Bonn, 1899; *Ueber die Zurechnungsfdhligkeit der normalen Menschen*, Münch., 1901 ; *La Questione Sessuale* 2, Bocea, 1914, Vers. ital. di G. Rühl.
- For est A.: cfr. in “ *Revue de Scien. Philosoph. et Théologiques* ”, 1923.
- Forge (de Ia): *Traité de l'esprit de l'homme*, Genève, 1725.
- Foster M.-Langley J. N.: *A Course of Elementary Practical Physiology and Histology*, London, Macmillan & Co., 1898.
- Foster M.-Balfour F. M.: *The Elements of Embriology*, London, Macmillan & Co., 1896.
- Fouillée A.: *Critique des systèmes de morale contemporains*, 1883; *La Liberté et le Déterminisme*, 1884.
- Four nec Iac.: *Universae Philosophiae Synopsis accuratissima sinceriores Aristotelis doctrinam cum mente Platonis passim explicata etc.*, Parisiis, 1655.
- Franzelin, S. I.: *De Sacramentis*, 1873; *Tractatus de Eucharistiae Sacram, et Sacrif.*, Romae, 1879; *De Deo* etc.
- Frédault: *Matière et Forme; Physiologie Générale*, Paris, 1863.
- Frôbes J., S. I.: *Psychologia Speculativa*, Tom. I-H, Frib.-Brisg., Herder, 1927.
- Fubini G.: *Sul valore della Teoria di Einstein*, in “ *Scientia* ”, I-II, 1924.
- Galli: *La coscienza nella formazione dell'opera d'arte*, in “ *Rivista di Psicologia* ”, 1931.
- Galluppi: *Logica e Metafisica*, Napoli, 1839.
- Galtier P., S. 1.: *Saint Augustin et l'origine de l'homme*, in “ *Gregorianum* ”, 1930.
- Gandavens. Henr.: *Magistri Henrici a Gand, aurea Quodlibeta commentariis doctissimis illustrata M. Vitalis Zuccoli*, Patavini, Venetiis, 1608.
- Ganot: *Elementary Treatise on Physics Experimental and Applied* 13, Transi, by Atkinson; London, Longmans and Green & Co., 1890.
- Garnier: *Traité des facultés de l'âme*, Paris, 1852.
- Garofalo: *La Criminologia*.
- Gar rigou-Lagrange Reg.: *Dieu, son existence et sa nature* a, Paris, Beauchesne, 1920; *Tractatus De Revelatione* ', Tom. I-II, Romae-Parisiis, 1921; *Le Sens commun* Paris, Nouv. Libr. Nat., 1922.
- Gassendi: *Syntagma Philosophicum*, Lyon, 1658.
- Gavardi F. N., O. S. Aug.: *Philosophia vindicata ab erroribus Philosophorum Gentilium iuxta doctrinam P. Augustini et Aegidii Column.*, Romae, 1701.
- Geisler: *Die Grundsätze und das Wesen des Unendlichen in Mathematik und Philosophie*, Leipzig, Teubner, 1902.
- Gemelli: *Psicologia e Biologia*, 1908; cfr. “ *Rivista di Filosofia Neo-Scholast.* ”, Mag.-Agost., 1922.
- Gentile G.: *Teoria Generale dello Spirito come atto puro* 4, Bari, Laterza; *Sistema di Logica come teoria del conoscere* 2, Bari, Laterza; *Sommario di Pedagogia come scienza filosofica* 4, Bari, Laterza.
- Genuensis A.: *Dissertatio de anima brutorum: unita ad eiusdem Elementa Metaphysicae Mathematicum in morem adornata*, Venetiis, 1758.
- Geny P., S. 1.: *De Doctrina Hylemorphica*, in “ *Divus Thomas* ”, Placentiae, 1925; cfr. *Remer*.
- Gerard J., S. I.: *The Old Riddle and the Newest Answer* G. — Cheap Edition, London, Longmans Green, 1908.
- Ger dil: *Immatérialité de l'âme* (cfr. eius opera edita a *Fontana-Scati*, Romae, 1806-1821).
- Geulincs: *Ethica*, Lugdun. Bat., 1675; *Metaphysica Vera*, Amsteiod., 1691.
- Gianfranceschi G., S. I.: *La Física dei Corpuscoli* a, Univers. Greg., Roma.
- Giober ti V.: *Del Bello e del Buono*, Losanna, 1846; *Introduzione allo studio della Filosofia*, Napoli-Torino, 1861; *Degli errori filosofici di A. Rosmini*.

- Giorgiantonio M.: *La dottrina della volontà in I. Duns Scoto*, in “Logos”, an. XIII, n. 3, 1930.
- Giovi Thom., O. P.: *Metaphysica Emin, el Rev.mi Thomae a Vio Cajetani*, Bononiae, 1688.
- Godoy, O. P.: *Comment, et Quaest. in Summam Theol. S. Thomae*.
- Gonzalez de Alb., O. P.: *Comment, et Disputat, in Sum. S. Thomae*.
- Gonzalez Zeph., O. P.: *Philosophia Elementaris*, Matriti, 1868.
- Gor etti-Miniati C., S. I.: *Psicología Sperimentale*, Roma, 1919.
- Goudin A., O. P.: *Philosophia iuxta inconcussa tulissimaque D. Thomae Aq. dogmata*, Parisiis, 1855.
- Grandi, O. P.: *Cursus Theologicus*, Ferrariae, 1692.
- Grasset: *Les limites de la Biologie*, Paris, Alcan; cfr. “Revue des Deux Mondes”, 1 Déc. 1909.
- Grassi: *La Vita. - Ciò che sernbra ad un Biologo*, 1906.
- Gratry: *De la Connaissance de Dieu*, Paris, Tequi; *De la Connaissance de l'âme*, Paris, Tequi; *La Logique*, Paris, Tequi.
- Gredt Jos., O. S. B.: *Elementa Philosophiae Arislot.-Thomisticae*, Vol. I-II, Herder, Brisgov., 1926; *De Cognitione Sensuum Externorum* *, Romae, 1924.
- Gregorius Nyss.: *Opera Diversa* (Migne, P. G., Torn. 44-46).
- Gregorius Arimin.: *Lectura in Ium et Iun librum Sententiarum*, Parisiis, 1482.
- Guerinois J.-C., O. P.: *Clypeus Philosophiae Thomisticae*, Venetiis, 1710.
- Guibert-Chinchole: *Les Origines*, Letouzey-Ané, Paris, 1923.
- Gutberlet C.: *Die Willensfreiheit und Hire Gegner 2; L'Uomo, la sua origine e il suo sviluppo, etc.*, Trad, di Bongioanni, Torino, Soc. Ed. Int.
- Haan H., S. I.: *Philosophia Naturalis* 3, Frib.-Brisgov., Herder, 1906.
- Haeckel E.: *Der Monismos als Band zwischen Religion und Wissenschaft Gaubensbekenntnis eines Naturforschers* 1B, Bonn, 1911; *Die Weltratsel. Gemeinverst. Studien über monistische Philosophie* 10, Bonn, 1909.
- Halliburton W. D.: *Hand-book of Physiology* B, London, Murray, 1903.
- Hartmann (von): *Phaenomenologie des Sittlichen Bewusstseins*, Berlin, 1879.
- Hartmann Fil.-Carl.: *Istituzioni di Patologia Generale*, Trad. Spongia, Padova, 1828.
- Haug E.: *Traite de Géologie*, Paris, 1907.
- Hébert: cfr. “Revue de Métaphys. et Morale”, Mars, 1907.
- Hegel: *Differenz des Fichleschen und Schellingschen Systems der Philosophie*, 1801; *Phaenomenologie des Geistes*, 1807; *Logique de Hegel* *, Trad. Vera.
- Helmholtz: *Populare und Wissenschaftliche Vortrage*.
- Herschell Sir J.: *Familiar Lectures*, London.
- Hertwig: *Allgemeine Biologie*, 2 Aufl.
- Her væus: *Quodlibeta; Tractatus de Unitate Formarum* (reperitur in Ed. Sum. Phil. C. Alamanni, Tom.III, pp. 523-681; Parisiis, Lethielloux, 1891).
- Herz: *Les bases physico-chimiques de la Chimie Analytique*, Paris, Gauthier-Villars, 1909.
- Hetzenauer P. M., O. C.: *Comment, in Libr. Genesis*, Graccii, Viennae, 1930.
- Hippel V.: *Willensfreiheit und Strafrecht*, 1903.
- Hir n: *Analyse Elémentaire de l'Univers*, Paris, Gauthier, 1858; et la Edit., 1868.
- Hobbes: *Leviathan*, London, 1651.
- Hobhouse T.: *Mind in Evolution*, London, Macmillan, 1901.
- Hoenen, S. I.: cfr. in “Acta Primi Congres. Thomist. Internat.” Romae, 1925; *Gregorianum* *, Vol. VI, 1925, Vol. VIII, 1927, Vol. IX, 1928, Vol. X, 1929.
- Hoffmann: *Ethik* 2, 1901.
- Holmes A.: *The Age of the Earth*, London, Benn, 1927.

- Hove (van) Al.: *La doctrine du miracle chez S. Thomas etc.*, Wetteren-Bruges Paris, 1927.
- Hugon Ed., O. P.: *Cursus Philosophiae Thomisticae*, Parisiis, Lethielleux; *Le Mystère de la Très S. Trinité*, Paris, Tequi; *Tractatus Dogmatici* 6, Vol. 1-111, Paris, Lethielleux, 1927.
- Hugonin: *Ontologie ou Etude des lois de la pensée*, Paris, 1856.
- Hume: *A Treatise of Human Nature*, London, J. Noon, 1739; *Enquiries Concerning the Human Understanding etc.* a, Oxford, at the Clarendon Press.
- Hurtado: *Physica*.
- Husserl: *Philosophie der Arithmetik*, Halle, 1891; *Logische Untersuchungen* », Halle, 1913-1921.
- Hutton F. W.: *Darwinism and Lamarckism, Old and New*, London, Duckworth, 1893; *The Lesson of Evolution*, London, Duckworth, 1902.
- Huxley: *Lay Sermons; Critiques and Addresses; Letter to Ch. Kingsley*, 8 March, 1863; cfr. "Encyclopaedia Britannica" word "Biology".
- Jandunus J.: *Quaestiones in XII Libr. Metaphysicae*, Venetiis, 1525; *Quaestiones in libros Physicorum*, Venetiis, 1488; *Quaestiones in libros de Caelo et Mundo*, Venetiis, 1501; *Quaestiones in libros Animae*, Venetiis, 1473.
- Janet-Séailles: *Histoire de la Philosophie* 10, Paris, Delagrave, 1918.
- Javelli Chrys., O. P.: *Totius Rationalis, Naturalis Divinae ac Moralis Philos., compendium etc. in duos Tomos digestum, quorum Tomus Ia* contineat totam Logicam, Compend. in VIII Physic., in IV Lib. de Caelo, in II de Generat., in III Libr. Meteor., in III Libr. de Anima, in Parva Naturalia, in XII Libr. Metaphys., cum quaestionibus in octo libr. Phys., in tres libros de Anima et in XII libros Metaphys.*, Lugduni, 1568.
- Jennings Herb.: *Contributions to the study of the Behaviour of lower organisms*, Carnegie Instit. of Washington, 1904; *Behaviour of Lower Organisms*, New York, Macmillan, 1906.
- Joannes a S. Thoma: *Cursus Philosophicus*, Vol. I-II, Ed. Vivès, Parisiis, 1883.
- Joanniz-Echalaz, S. I.: *Philosophia continens Dialecticam, Physicam, etc.*, Lugduni, 1654.
- Johannis (de): *La Psychologie des insectes*, in "Etudes", Torn. 159, 1919.
- Jolivet R.: *La notion de substance etc.*, Beauchesne, Paris, 1929.
- Jousset P.: *L'Homme-Singe et la Doctrine Evolutioniste*, Paris, Baillière, 1901.
- Jozzelli Nie.: *Sconfitta del Materialismo. Trent'anni di osservazioni all'aperta campagna. Esame analítico e sintético intorno ai rapporti fra la vita degli animali bruti e la vita dell'uomo*, Pistoia, 1893.
- Kant; *Opera omnia germanice edita*, Leipzig, Druck und Verlag von Philipp Reclam jun. - *Critica d. Rag. Pura*, Vol. 1-11, Trad. Gentile-Lombardo Radice, Bari, Laterza; *Critica d. R. Pratica* 2, Trad. Capra, Bari, Laterza; *Critica del Giudizio*, Trad. Gargiulo, Bari, Laterza; *Prolegomeni etc.*, Trad. Martinetti, Milano-Torino, Roma, Bocea, 1913.
- Kinnemann J.: *Mental life of two Macacas Rhesus Monkeys in Captivity*, in "American Journal of Psychol.", 1912.
- Kleutgen: *La Philosophie Scolastique*, Paris, Gaume, 1870. 1
- Klimke F., S. I.: *Monismo e le sue basi filosofiche*, Trad. Ferro, Firenze, 1914.
- Kirkaldy W. J.-Drummond J. M.: *An Introduction to the Study of Biology*, Oxford, 1909.
- Köhler W.: *L'intelligence des Singes supérieurs*, Trad. de P. Guillaume, Alcan, Paris.
- Kuelpe O.: *La Filosofía Odierna in Germania etc.*, Trad. Pocar, Torino, Bocea, 1922.

- Lacome: cfr. "Revue Thomiste", 1894.
- Lactantius: *De Ira Dei* (Migne, P. L., Torn. 6-7).
- Lahousse: *Praelectiones Naturalis Spec. Cosmologiae*, Louv., Peeters, 1887.
- Lahr Ch., S. I.: *Cours de Philosophie* 23, Tom. I-II, Paris, 1920.
- Lamarck: *Philosophie Zoologique*, Paris, 1809; *Introduction à l'Histoire Naturelle des animaux sans vertèbres*, Paris, 1815.
- Laminne J.: *L'Homme d'après Haeckel*, Paris, Bloud, 1907.
- Lambertini G.: *Ipotesi, dati ed aspetti morfologici del problema della conduzione nervosa attraverso i tempi*, in "Rivista di Psicologia", 1927.
- Lametttrie: *L'Homme Machine*, 1751.
- Lanusse: *Etudes et Controverses Philosophiques*, Paris, 1909; cfr. articul. in "Revue Neo-Scholastique", 1904.
- Laplace P.-S.: *Exposition du système du Monde*, 1796; *Introduction à la théorie Analytique des probabilités*, 1814.
- Larroque P.: *Examen critique des doctrines de la Religion Chrétienne* 8, Paris, 1864.
- Leclerc: *Bibliothèque Choisie*.
- Ledesma P., O. P.: *De Perfectionibus Divinis*.
- Leibnitz: *Nouveaux Essais sur l'entendement humain*, 1765; *Principes de la Nature et de la grâce*, 1714; *La Monadologie*, Paris, 1881; *Essai de Théodicée*, Francforti, 1719; *Lettre à Mr. Arnald*.
- Lemos P., O. P., *Panoplia Gratiae*, Leodii, 1676.
- Lepidi A., O. P.: *Elementa Philosophiae Christianae*, Parisiis-Lovanii, 1875; *Examen Philosophico-Theologicum: De Ontologismo*, Lovanii, 1874.
- Lerma (de) C., O. P.: *Cursus Philosophici*, Romae, 1661.
- Leroy Ed.: *Science et Philosophie*, 1899; *Un Positivisme Nouveau*, Paris, 1900-1901; cfr. eandem doctrinam, in "Rev. de Métaphys. et Morale", 1901; *Comment se pose le problème de Dieu*, in "Revue de Métaphys. et Morale", Mars, 1907; *A New Philosophy: H. Bergson*, Transl. Benson, London, 1913.
- Leroy P.: *La Théorie Cellulaire*, in "Archive de Philosophie", Vol. VI, cah. I, 1928.
- Lessius L., S. I.: *De Perfection. Divinis*.
- Liberatore M., S. I.: *Della Conoscenza Intellettuale*, Roma, 1837; *Institutiones Philosophicae* *, Romae, 1869; *Del Composto Umano* 3, Roma, 1880.
- Liebig: *Lctere Chimiche*.
- Liebmann: *Gedanken and Tatsachen*, 1901.
- Liepmann: *Einleitung in das Strafrecht*, 1900.
- Ligondès (du) R.: *Formation mécanique du système du Monde*, Paris, Gauthier, Villars, 1897.
- Liverani V.: *Sui principii del Moderno Ippocratismo*, Fano, 1859.
- Lloyd Morgan C.: *Introduction to Comparative Psychology*, 1894.
- Lock R. H.: *Recent Progress in the study of Variation, Heredity and Evolution*, London, Murray, 1907.
- Locke J.: *Philosophical Works* in two volumes, London, Bell & Daldy, 1872.
- Lockyer Norm.: *L'Evolution Inorganique*, Paris, Alcan, 1905.
- Lombardus P.: *Liber Sententiarum*.
- Lombroso: *L'Uomo Delinquente* 6, Torino, 1896.
- Lorenzelli Card.: *Philosophiae Theoret. Institut.* 2, Romae-Parisiis, 1896.
- Luciani J.: *Fisiologia dell'Uomo*.
- Lucretius: *De Rerum Natura*.
- Lugdunenses: *Institutiones Philosophicae*, Bassani, 1799.
- Lugo (de), S. I.: *In Summam S. Thom. Aquin.; De Eucharistia*.
- Lupus L.: *Le Traditionalisme et le Rationalisme examinés au point de vue de la Philosophie et de la doctrine catholique*, Liège, 1858.
- Lussada: *In VIII Libros Physicorum Aristot.*

- Macaigne R.: *La Création*, Paris, Beauchesne, 1924.
- Mach: *Die Willensfreiheit des Menschen*.
- Maeterlick: *L'Hôte Inconnu*, Fasquelle, 1917.
- Maignan: *Philosophia Sacra*.
- Maior: *Super Quatuor Libros Sentent.*
- Malebranche: *De la Recherche de la Vérité; Entretiens sur la Métaphysique* (inter opera Parisiis 1712 edita).
- Manzini: *Trattato di DirUto Penale Italiano*.
- Marcone R., O. S. B.: *Historia Philosophiae*, Romae, 1913.
- Maret Car.: *Théodicée Chrétienne* ', 1850; *Philosophie et Religion*, Paris, 1856.
- Maria (de) M., S. I.: *Philosophia Peripatetico-Scholastica* Romae, 1913.
- Maritain J.: *La Philosophie Bergsonienne*, Paris, Rivière, 1914.
- Marra: / *caratteri dei Delinquenti*.
- Marshall A. M.-Fowler G. H.: *The Frog: An introduction to Anatomy, Histology and Embriology* •, London, Nutt, 1902.
- Marshall-Hurst A. M.: *A Junior Course of Practical Zoology* *, London, Smith, Elder & Co., 1895.
- Martinetti: *La Libertà*, 1928.
- Martini L.: *Manuale di Fisiología*, Milano, 1830.
- Mas Did., O. P.: *Commentaria in Duos libros Aristot. De Interpretatione et in Libr. de Priori Analysisi*.
- Masci F.: *Pensiero e Conoscenza*, Bocea, Torino, 1922. ■
- Massiliens. Gennad.: *De Ecclesiae Dogmat.*
- Massoulie A., O. P.: *Divus Thomas sui Interpres, De Divina Motione etc.*, Romae, 1692-93,
- Mastrius-Belluti, O. M. C.: *In Aristotelis Stag. Libros Commentaria etc.*, Venetiis, 1708,
- Mathews P.: *The Mechanistic conception of life*, in “Scientia” I-X, 1924.
- Maudsley: *The Psychology of Mind*.
- Maumus V., O. P.: *S. Thomas d'Aq. et la Philosophie Cartésienne*, Paris, Lécoffre, 1890.
- Maumus (dr.): *La Cellule*, Paris, Bonne-Press.
- Maximus (S.): *Ambiguorum Liber* (Migne, P. G., Tom. 90-91).
- Medici M.: *Manuale di Fisiología* a, Napoli, Puzziello, 1845. *
- Medina B., O. P.: *In I II Summae S. Thomae Comment.*, Venetiis, 1580.
- Mélizan P. L., O. P.: *Les Horizons Nouveaux de la Biologie*, in “Rev. Thomiste”, 1910; *L'Hypothèse de la génération spontanée*, in “Rev. Thomiste”, 1911; *Le principe vital et la Philosophie Traditionelle*, in “Rev. Thomiste”, 1912; *A propos de la quatrième dimension*, in “Rev. Thomiste”, 1921; *La création de l'homme devant la science moderne*, in “Rev. Thomiste”, 1929.
- Mennais (de la) F. R.: *Essai sur l'Indifférence en matière de Religion* (cfr. opera completa Parisiis, 1836-1837 edita).
- Mercier Card.: *Corso di Filosofia*, Trad. Masini, Firenze, 1909; *Le Origini della Psicologia Contemporanea*, Trad. Messina-Colli, Roma, Desclée, 1910; *Psychologie* 10, Louvain-Paris, 1920.
- Merkel F.: *Trattato di Anatomía Topográfica, etc.*, Vol. 1-111, Trad. Sperino-Calza, Torino, 1903.
- Miellie: *De Substantiae Corporalis vi et ratione*, Lingonis, Rallet, 1894.
- Mill Stewart J.: *A System of Logic*, 1843; *An Examination of Sir IV. Hamilton's Philosophy*, 1865. |
- Milne-Edwards: *Zoologie* Paris, 1877.
- Mivart Saint-George: *Genesis of Species*, London, 1871; *Lessons from Nature*, London, 1876; cfr. “Dublin Review”, jan. 1872. |
- Molina L., S. 1.: *Comment, in Ia” Pm Divi Thomae*, Conchae, 1593.
- Montefortino (de) H.: *Venerab. I. Duns Scoti Summa Theologica*, Romae, 1500.
- Moore: *Recent Advances in Physiology and Biochemistry*, L. Hill, Arnold, 1906.

- Moreux (abbé) Tiom.: *Le Problème Solaire*, Paris, Bertaux, 1900; *Origine et Formation des Mondes*, Paris, Doin, 1922; *Les Enigmes de la Création*, Paris.
- Morselli: *La Psicología Científica e Positiva etc.*, Bocea, 1906.
- Munnynck (de), O. P.: *Praelectiones de Dei Existentia*, Lovanii, 1924; *Utrum et quatenus Hylemorphismus cum Theoriis physicis Recentiorum componi possit*, in “Acta Primi Congres. Thomist. Intern.”, Romae, 1925.
- Murijon W.: *Das Wesen des Quantitât*, in “Jahrb. für Philos, und Spek. Theol.”, 14 jahrg.
- Murphy J. T.: *Theories about the time the soul enters the body*, in “The Eccles. Review”.
- Musschenbrock (van) C.: *Elementa Physicae* 5, Venetiis, Bassani, 1781.
- Myers Ch.: *A Text-Book of Experimental Psychology*, London, 1909; *An Introduction to Experimental Psychology*, Cambridge, 1912.
- Nazarîus P., O. P.: *Comment, et Controvers. in Iam Per* Sum. Div. Thomae Aq.* Cremonae, 1615.
- Nemesius: *De Natura Hominis* (Migue, P. G., Tom. 40).
- Nernst: *Traité de Chimie Générale*, Paris, Hermann, 1911.
- Newton Is.: *De Mundi Systemate Liber*, in Vol. II inter opera Neutonii a Castillion collecta, Lausannae et Genevae, 1744.
- Nicaise-Gevelle: *L'Histoire Sainte Commentée etc.* 6, Brunet, 1924.
- Niceforo A.: *La Personalité et le Langage*, in “Rivista di Psicologia”, I, 1930.
- Niphus: *In XII Libros Metaphys. Aristotelis Disputationes; De Intellectu*.
- Nordmann Ch.: *Einstein et l'Universo*, Hachette.
- Noris Card.: *Vindiciae Augustiniana*.
- Nys D.: *La Notion de Temps* 2, Louvain-Paris, 1913; *La Cosmologie*, Torn. I-II, Louv.-Paris, 1916; *La Notion d'Espace*, Bruxelles, 1922.
- Okam: *Super quatuor libros Sententiarum subtilissimae quaestiones earumque decisiones*, Lugduni, 1495; *Quodlibeta septem*, Parisiis, 1487.
- Origenes: *Opera Diversa* (Migne, P. G., Torn. 11-17).
- Ostwald: *Energie*, Trad. Franç., Alcan, 1910.
- Pallavicinus: *De Deo; De Fide; Spe et Charitate*.
- Palmieri, S. L.: *Institutiones Philosophicae*, Romae, 1875.
- Parker T. J.: *Lessons in Elementary Biology*, London, Macmillan & Co., 1905.
- Pascal: *Pensées sur la Religion*, Paris, 1877-79.
- Péguez Th., O. P.: *Commentaire Franç. Littér. de la Somme Théol. de S. Thomas d'Aq.*, Toulouse.
- Peñafiel Id., S. I.: *Theologia Scholastica Naturalis* 2, Lugduni, 1678.
- Pekelis E.: *I Riflessi Condizionati*, in “Rivista di Psicologia”, 1929.
- Perreira Gomez: *Antoniana Margarita*, Medinae, 1554.
- Perreus: *Philosophia; De Principiis Rerum Naturalium*.
- Perrier: *Traité de Chimie Générale; Les Principes*, Paris, Gauthier-Villars, 1903.
- Pesch Till., S. L.: *Institutiones Philosophiae Naturalis*, Frib.-Brisg., Herder, 1880; *Institutiones Psychologiae secundum principia S. Thomae Aq.*, Frib.-Brisg., Herder, 1896.
- Pestalozza: *Compendium Philosophiae*, Mediolani, 1857.
- Phelan G. B.: *Feeling Experience and its Modalities*, Louvain, 1925.
- Picard G., S. I.: *Essai sur la connaissance sensible d'après les Scolastiques*, in “Archive de Philos.”, Vol. IV, I, 1926.
- Pieralisi V., O. F. M.: *Della Filosofia Razionale Speciale*, Roma, 1878.
- PIROT L.: *Adam et la Bible*, in “Dictionnaire de la Bible” (Supplément).
- Plateau: *Les insectes ont-ils la mémoire des faits?*, in “Année Psychologique”, 1909.

- Plinius: *Historia Naturalis*, Lugduni, 1635.
- Plotinus: *Enneades*.
- Plutarcus: *De Placitis Philosophorum*.
- Poincaré H.: *Leçons sur les hypothèses cosmogoniques*, Paris, Hermann, 1913; *La Science et l'Hypothèse*, Paris, Flammarion, 1920; *La Valeur de la Science*, Paris, 1920.
- Porphyrus: *Isagoge*, inter opera Aristotelis Editionis Mauri Silvestr. S. J.
- Prado (del) N., O. P.: *De Gratia et Libero Arbitrio*, Frib.-Helv., 1907; *De Veritate Fundamentali*, Frib.-Helv., 1911.
- Priestley: *Disquisitions relating to Matter and Spirit*, London, 1777.
- Proctor Ed.: *The Materialism of today*, London, Cath. Truth. Society.
- Punnett R. C.: *Mendelism*, Cambridge, Macmillan & Bowes, 1905.
- Quatrefages (de): *Unité de l'Espèce humaine*, Paris, 1864; *L'Espèce Humaine*, Paris, 1877.
- Rainon N.: *Institut. Wolflianae ad usum scholae accomodatae*, Neapoli, 1733.
- Ramière, S. L.: *Della Filosofia di S. Tommaso*.
- Ranke: *Der Mensch*, 1912.
- Redi F.: *Opuscoli di Storia Naturale con un discorso e note di C. Levi*, Firenze, Le Monnier, 1858.
- Reid Th.: *Essays or Inquiry on the Intellectual Powers of Man*. Edinb., 1827.
- Reinke: *Natur und Wir*, 1908.
- Remer-Geny, S. 1.: *Philosophia* 5, Romae, 1925.
- Rey: *La Théorie de la Physique chez les Physiciens Contemporains*, Paris, Alcan,
- Ribot: *Les maladies de la Personnalité*, Paris, Alcan, 1906; *Imagination Créatrice* 3, Paris, Alcan, 1908.
- Rignano E.: *La Memoria Biologica*, Bologna, Zanichelli; *Psicología del Ragionamento*, Bologna, Zanichelli, 1920.
- Ripa R., O. P.: *Comment, et Quaest. ad S. Thomae Aq. de Ente et Essentia Tractatum*, Romae, 1598.
- Robinet: *De la Nature*.
- Romanes: *Animal Intelligence* 6, London, 1895.
- Rosa (la): *Le concept de temps dans la théorie d'Einstein*, in "Scientia" I-X, XI, 1923.
- Roscoe H. E.: *Chemistry*, London, Macmillan, 1927.
- Rosmini: *Opere Complete*, Napoli, 1842.
- Rossignoli C. G.: *Le Potenze dell'anima esistono?*, in "Riv. di Filos. Neo-Scolastica", an. I, 1.
- Ruiz-Funes M.: *Criminalità e Endocrinología*, in "Riv. di Psicología", 1928.
- Ruskin: *The Nature and Authority of Miracle*, in "Contemporary Review", Vol. XXI, March 1873, London.
- Russel-Wallace A.: *Darwinism: An Exposition of the theory etc.*, London, Macmillan, 1889.
- Rutkiewicz Boh.: *Psicomonismo o Monismo Psicobiologico*, Firenze, 1912.
- Ruvius, S. 1.: *In VIII libros Physicorum Aristot.; In III libros de Anima Aristot.*
- Sailly (de): *La notion et le rôle du miracle*, in "Année de Philos. Chrétienne", Torn. 154, juillet, 1907.
- Salis-Seewis F., S. I.: *Le azioni e gli istinti degli animali* 2, Prato, 1896.
- Salmanticenses: *Cursus Theologicus*, Paris, 1878.
- San (de): *Institutiones Metaphysicae Spec., Cosmología*, Louvain, Fonteyn, 1881.
- Sanchez-Sedegno J., O. P.: *Erudissimarum atque utilissim. quaest. ad universam Aristotelis Logicam*, Venetiis, 1611.

- Sanctis (de) Sante: *Psicología Sperimentale*, Vol. I-II, Stock, Roma.
- Sanseverino: *Elementa Philosophiae Christianae*, Neapoli, 1885.
- Santi V.: *Della forma, genesi, corso naturale e modo dei viventi*, Perugia, 1858.
- Sarlo (de) F.: *Psicología e Filosofia, Studi e Ricerche*, Firenze, 1918.
- Savarèse J. B.: *Introduz. alla Storia Critica della Filosofia dei SS. Padri*, Napoli, 1856.
- Schaff: *Institutiones Cosmologiae*, Romae, 1907.
- Schelling: *Ueber die Möglichkeit einer Form der Philosophie überhaupt*, Tübingen, 1795; *Vom Ich als Prinzip der Philosophie etc.*, Tübingen, 1795; *Ideen zu einer Philosophie der Natur*, Landshut, 1797; *Erster Entwurf eines Systems der Naturphilosophie*, Jena u. Leipzig, 1797; *System des transcendentalen Idealismus*, Tübingen, 1800; *Darstellung meines Systems*, Jena und Leipzig, 1800-1801.
- Schiffini: *Disputationes Metaphysicae Specialis*, Augustae Taurinorum, Speirani, 1887.
- Schiller: cfr. "Revue de Philosophie".
- Schopenhauer: *Die beiden Grundprobleme der Ethik*, 1860.
- Schuster A.: *The Evolution of Solar Stars*, 1903.
- Scotus: *Opera Omnia*, Parisis, 1891-95.
- Séailles G.: *Les affirmations de la conscience moderne* 4, Paris, 1909.
- Sebillé A., O. P.: *D. Augustini et SS. PP. de Libero Arbitrio Interpret. Thomisticus etc.*, Venetiis, 1672.
- See J.: *Researches on the Evolution of the stellar system*, Paris, Hermann, 1910.
- Semery-Remus A., S. I.: *Triennium Philosophicum*, Venetiis, 1723.
- Serbelloni D. Sig.: *Philosophia Ticinensis*, Mediolani, 1657.
- Sertillanges A.-D., O. P.: *S. Thomas d'Aq.*, Paris, Alcan, 1912; cfr. "Revue Thomiste", Tom. V.
- Simon J. S.: *La Religion Naturelle* 8, Paris, 1883.
- Simplicius: *In Physicam Aristotelis*.
- Sinety (de): *Le Monisme Psychobiologique*, in "Rev. des Questions Scientifiques", 1910.
- Somigliana C.: / *Fondamenti della Relatività*, in "Scientia", I-VII, 1923.
- Soncina, O. P.: *In XII libros Metaphysicorum Aristot.*, Venetiis, 1498.
- Soto Dom., O. P.: *Super Quarto Libro Sententiarum Comment.*, Venetiis, 1569; *Quaestiones super VI Libr. Physicorum Arist.*
- Spallanzani L.: *Saggio di Osservazioni microscopiche concernenti il sistema della generazione*, con Prefazione e Note di G. De Rossi, Bari, 1914.
- Spencer H.: *First Principles*, 1900.
- Spielmann P. E.: *Chemistry*, Benn's Sixpenny Library, 1923.
- Spina (de) Barth., O. P.: *S. Thomae Aq. in XII Metaph. lib. Aristot. disertissimae defensiones locorum ab Ant. Andrea impugnatorum*, Venetiis, 1588.
- Spinoza: *Opera omnia* cura Car. Henn. Bruder, Tauchnitz, Lipsiae, 1843.
- Stanganelli P.: *Le Nevrosi e le Psicosi della Guerra*, Napoli, Anae. Chiurazzi, 1919.
- Stefanescu: *Le Dualisme Logique etc.*, Paris, Alcan, 1915.
- Storchenau S., S. L.: *Institutiones Philosophiae*, Venetiis, 1819.
- Straneo P.: *Saggio di una esposizione della Teoria della Relatività secondo il senso fisico*, in "Memorie della Società Astronomica Italiana", Nuova Serie, Vol. II, n. 4.
- Strasburger E.: *Hand-Book of Practical Botany* 6, Transi, by W. Hillhouse, London, Swan Sonnenhein, 1900.
- Suaréz F., S. L.: *Comment, et Disputat, in Summam Theol. S. Thomae; Disputationes Metaphysicae*, Venetiis, 1519; *Disputationes in libros de Anima Aristot.*, 1622.

- Taine H.: *Le Positivisme Anglais*, Paris, 1864; *De VIntelligence*, Paris, 1885.
- Tait: *Recent Advances in Physical Science* .
- Tartaretus P.: *Paraphrases et Quaestiones in lib. Arist. de Physico auditu; Dissertissimae Enarrationes ac Quaesita in lib. Arist. de Caelo et Mundo; Commentarius in Meteorológicos libros Arist., Luculentissima expositio in libros Arist. de Anima; Elegantissimae considerationes in Parva Nat. Arist.; Elaborata fragmenta in Transnaturalem Arist. Philosophiam; Selectae Quaestiones in sex priores Arist. Moralium libros* (Omnia haec continentur in uno parvo volumine, Venetiis, 1621).
- Telliez Balth., S. I.: *Sum. Philosophiae Universae cum quaesi, theolog. etc.*, Parisiis, Bertier, 1644.
- Tertullianus: *De Anima*.
- Theodoretus: *De Curandis Graecorum affectionibus*.
- Thomas Aq. (S.): *Opera omnia*; notandae sunt tamen sequentes operum editiones a nobis saepe citatae, videl.: *In Metaphys. Aristot. Commentaria* cura P. Cathala O. P., Taurini, Marietti, 1915; *In Arist. librum de Anima Comment.* cura P. Pirotta O. P., Taurini, Marietti, 1925; *In Arist. libros De Sensu et Sensato, De Memoria et Reminisc.* cura P. Pirotta, O. P., Taurini, Marietti, 1928; *In X Libros Ethicorum Arist. ad Nic. expositio* cura P. Pirotta, O. P., Taurini, Marietti, 1934; *Opuscula omnia ex Editione Romana* vel etiam ex editione 2ta a M. de Maria S. I. curata, Romae, Desclée, 1913.
- Thomassin: *Dogmes Théologiques*.
- Thorndike E. L.: *Animal Intelligence: An Experimental study of associative processes in animals*, in “Psycholog. Review” Monogr. Suppl. II, 1898; *The Mental life of the Monkeys*, in “Psycholog. Review”, Monog. Suppl. n. 15, 1901.
- Timpanaro S.: *Il valore della Teoria di Einstein*, in “Atti del V Congresso Internaz. di Filosof.”, Napoli, Maggìo, 1924.
- Titchener E. B.: *A Text-Book of Psychology*, New-York, 1910.
- Toletus Card., S. I.: *Enarratio in Summam Theol. S. Thomae*, Romae, 1879; *In libros Physicorum Aristotelis; In libros de Generatione*, Lugduni, 1609.
- Tongiorgi, S. I.: *Institui. Philosophiae in Compendium redactae*, Romae, 1862.
- Tournay A.: cfr. Dumas G.
- Trendelenburg: *Diologische Fragein Hegels System*, Leipzig, 1843; *Logische Untersuchungen*, Berlin, 1840; *Historische Beitrage zur Philosophie*, Berlin, 1846.
- Tuccimei G.: *Elementi di Geologia e di Geografia Física* *, Roma-Milano, 1908.
- Tyndall: *Belfast Address*, 1874; *Nineteenth-century*, 1878.
- Thomson J. A.: *Heredity*, London, Murray, 1908.
- Ubaghs: *De la nature de nos idées et de l'Ontologisme en général*, 1854; *Logicae Elementa* 8. Lovanii, 1856. ■
- Urbano P. L., O. P.: *Einstein y sancto Tomas*, in “Divus Thomas”, Placentiae, 1925.
- Urraburu, S. L.: *Institutiones Philosophicae, Cosmología*, Vallisoleti, typis a Cuesta, 1892.
- Vaissière (de la), S. I.: *Eléments de Psychologie Expérimentale*, Paris, Beauchesne, 1912; *Cursus Philosophiae Naturalis*, Paris, Beauchesne, 1912; *La Théorie Psychanalytique de Freud - Etude de Psychologie Positive*, in “Archive de Philos.”, Vol. VIH, cah. I.
- Valencia, S. L.: *Disputationes in Summam Theol. S. Thomae*.
- Varvello Fr.: *Institutiones Philosophiae* *, Torino, Soc. Ed. Internaz.
- Vaschide N.: *Le Sommeil et le Rêve*, Paris, Flammarion, 1911.
- Vasquez, S. L.: *Disputationes in Summam Theol. S. Thomae*.
- Velde (van de) Th. H.: *Il Matrimonio Perfetto*, Trad. Clerici, Aldor, Milano, 1930. - Hoc opus a S. Congr. S. Officii proscriptum est.

Venet us P.: *Summa de Anima*.

Ventur a: *La Ragione Filosofica e la Ragione Cattolica*, Milano, 1852.

Vér onet: *De l'infinie comme catégorie et réalité*, in “ *Annales de Philos. Chrét.* ”, 1903.

Vial Fr., O. P.: *L'Evolutionisme et les formes présentes*, in “ *Rev. de Scienc. Philos, et Théol.* ”, 1920; *L'Evolutionisme et les formes passées*, *ibid.*, 1922.

Victore (a S.) H.: *Adnotat. Elucidat. Allegoriar. in S. Lucam* (Migne, P. L., Torn. 175-177).

Vidal-Magnol: *Cours de Droit Criminel et de Science Pénitentiaire **, Paris, Rousseau, 1921.

Vita (de) Jos., O. P.: *Tractatus de proprio et per se principio unde provenit peccatum in actionibus voluntariis, in duas partes divisum etc.*, Panormi, 1665.

Vogt: *Physiologische Briefe für Gebildete aller Stande*, Stuttgart u. Tubing., 1847.

Voltaire: *Dictionnaire Philosophique* (inter *Opera Completa*, Parisiis 1828-34 edita).

Wallon H.: cfr. *Dumas G.*

Ward: *On the Conservation of Energy*, London.

Wasmann E., S. 1.: *Istinto e Intelligenza nel Regno Animale*, Trad. A. Boni, Firenze, 1908.

Watt H. J.: *Psychology*, London, Jack.

Wiesner J.: *Elementi di Botanica Scientifica*, Trad. Solla, Vallardi, Milano.

Willems: *Institutiones Philosophicae*, Treveris, Off. ad S. Paulum, 1906.

Williams Mc., S. I.: *De discontinuitate materiae*, in “*Acta Primi Congres. Thom. Internat.*”, Romae, 1925.

Wilson: *The Cell in Development and Inheritance* 2, Macmillan & Co., 1900.

Windelband G.: *Storia di Filosofia Moderna*, Trad. Oberdorfer, Vallacchi, Firenze.

Windle B. C. A.: *What is life? A study of Vitalism and Neo-Vitalism*, London, Edinb., Sands, 1908.

Witasse; *De Eucharistia*.

Wolf: *Les Hypothèses Cosmogoniques*, Paris.

Wolff: *Psychologia Empirica*, Halle, 1736-1740.

Wulf (de): *Le Traité de Unitate Formae de Gilles de Lessines*, Louvain, 1901.

Wundt W.: *Ethik*, 1903.

Xantes: *In Primam Partem Summae S. Thomae Aq. Comment.*

Zabar ella: *De Rebus Naturalibus; Comment, de Generat, et Interitu; De Sensu Agente*.

Zacchi A., O. P.: *La moderna metapsichica alia luce dei principii di S. Tommaso*, in “*Angelicum*”, an. IV.

Zanardi P. M., O. P.: *Comment, cum Quaestionibus in Tres Libros de Anima Aristot.*, Vcnetiis, 1617.

Zeller: *Compendio di Storia della Filosofia Greca*, Vallecchi, Firenze, 1921.

ZiGLIARA Card., O. P.: *Summa Philosophica* JB, Paris, Beauchesne, 1912; *De Mente Concilii Viennensis*, Romae, 1878; *Della Luce Intellettuale*, Roma, 1874; *Osservazioni sopra alcune interpretazioni della dottrina ideologica di S. Tommaso d'Aq.*, Viterbo, 1870; *Saggi sui principi del Tradizionalismo*, Viterbo, 1865; *Propaedeutica ad S. Theologiam* 8, Romae, 1903.

Zumel: *In Primam Partem Summae Theol. S. Thomae Aq.*

PHILOSOPHIA NATURALIS

INTRODUCTIO

1. Expleta Rationali Philosophia seu Logica tam Formali quam Materiali, aggredienda est prima pars Philosophiae Entis Realis, quae, iuxta dicta initio huius operis, est *Philosophia Naturalis* seu *Physica*; haec autem patet ex ibidem dictis quod, cum sit pars Philosophiae, rationem scientiae praesefert. Praeterea, Physicae est agere de rebus naturalibus; harum autem datur scientia: nam eas primo et per se considerat ut sunt rationes universales, hoc est ut quidditates in singularibus existentes et abstracte a principiis individuantes ab intellectu consideratas, ideo sunt necessariae et immutabiles; et cum ad quamlibet formam naturalem, tamquam ad causam, consequatur aliqua passio seu proprietas, ideo cognitio per causam habetur; itaque rerum naturalium vere est scientia et consequenter Philosophia Naturalis (1). De hac igitur sunt quaedam breviter delibanda ad clariorem notitiam eius naturae, videlicet:

- 1o de Philosophiae Naturalis *definitione* (§ 1);
- 2o » » » *habitudine* ad alias scientias (§ 2);
- 3o » » » *divisione* (§ 3).

§ 1. *Utrum Philosophiae Naturalis obiectum sit ens mobile* (2).

2. Docetur enim in Logica Materiali, quod scientia a suo obiecto specificatur, quod quidem est triplex, nempe: obiectum materiale, formale quod et formale quo; ex his autem rei natura in esse scibili,

(1) Est contra *Heraclitum* et *hodiernos Evolutionistas*, cfr. S. Alb. Magn., in *VIII Phys. Arist.*, Lib. I, Tr. I, c. 1-2; S. THOMAM, I, q. 84, a. 1; Ferrariensem, *Quaest. Luculentissimae in VIII Lib. Phys.*, Lib. I, q. 1, Venetiis 1601; C. Alamanno, *Sum. Phil.*, I-II, Phil. Nat., q. 1, a. 1; Complutenses, *Disput. in VIII Lib. Phys. Arist.*, Disp. I, q. h, Lugduni 1651, et alios.

(2) Cf. S. Alb. Magn., *loc. prox. cit.*, c. 3; Cajetanum, *Opuse, de subiecto Naturalis Philosophiae* (Opuse. Omnia, Tom. III, Tract. IV, Venetiis apud Juntas, 1596); Flandria, in

consequenter eius definitio, resultat: quapropter Philosophiae Naturalis definitionem venamur, quaerendo eius triplex obiectum.

3. Praenotamina. — Et quidem *primo* est notandum quod « *ens mobile* », quamvis materialiter sit quid complexum, formaliter tamen non intelligitur ut quid complexum et aggregatum ex ente et mobilitate ei superaddita, sed ut quid formaliter incomplexum et simplex, prout quidditatem seu naturam mobilem vel naturalem designat. Neque sumitur statice sed dynamicè, inquantum ens mobile seu naturale habet in se principium operationis, vel quietis et motus (1).

Secundo est notandum quod, licet « *corpus naturale seu mobile* » et *ens mobile* » materialiter et ex parte rei seu subiecto identificentur, formaliter tamen omnino distinguuntur. Cum enim dicitur « *corpus mobile* » designatur formaliter radix qualitatis, ideoque divisibilitatis, cuius respectu definitur; ubi cum dicitur « *ens mobile* » omnino abstrahitur ab illa formalitate corporis, et solum exprimitur ens cum tali modo essendi, scilicet mobilitatis, quae solum designat radicem motûs seu transitûs entis in potentia ut huiusmodi, qui ut talis formaliter abstrahit a ratione divisibilis, ideo quanti et corporis, licet hoc sit conditio sine qua non ut motus fiat cum successione et continuitate.

Tertio denique recolendum est, ex dictis in Logica Materiali, quid est obiectum materiale et formale sive *quod* sive *quo*.

4. Status Quaestionis. — His praenotatis, difficultas principaliter est *quoad obiectum formale quod* Philosophiae Naturalis, an scilicet sit « *corpus mobile* » vel « *ens mobile* » formaliter ut corpus seu ratione corporeitatis, vel formaliter ut mobile seu ratione mobilitatis. Hoc est quod praecipue nunc quaeritur.

5. Sententiae. — Ad huius responsionem, praeter eos (v. g. Goudin), qui, minus ad corporis et mobilis formalitatem attendentes, dicunt quod magis de nomine quam de re agitur, datur triplex principalis sententia.

1a Sent, dicit, quod non est quidem corpus simpliciter ut corpus neque est corpus mathematicum, sed formaliter corpus naturale sive sensibile sive mobile, sed ut haec omnia rationem corporis involvunt. Ita S. Alb. Magnus.

2a Sent, asserit, quod est substantia naturalis inquantum est formaliter naturalis. Ita Scotus et Scotistae ut Ant. Andrea (2). W

X// *Metaphysic. Arist.*, Lib. VI, q. 3, a. 2; Javelli Chrys., *Quaestiones Acutissimae super octo Lib. Phys.*, Lib. 1, q. 1; Ferrariensem, *loc. prox. cit.*, q. 2; D. Banez, *Commentaria et Quaestiones in duos lib. de Gener. et Corrup.*, Quaest. Proocni., Venetiis apud Juntas, 1587; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 1, a. 5; Complutenses, *loc. prox. cit.*, q. 1; Ioan. a S. Thoma, *Cursus Philos.*, Phil. Nat., P. I, q. I, a. 1; Paul.-M. Cauvinum de Nicaea, *Cursus Philomctaphysici*, Tom. II, ad VIII Lib. Phys., Tract. I, disp. I, q. 1. Mediolani-Placentiae, 1692; Jac.-C. Ouerinois, *Clypeus Philos Thomisticae*, Phys., Quaest. Prooem., Venetiis, 1710; Mastrium-Belluti, *In Aristotelis Stag. Libros Physicorum*, quaest. prooem., Venetiis, 1708; Nic. Arnu, O. P., *Dilucidum Philos. Syntagma*, Phil. Nat., q. 1 praeludialis, a. 5, Patavii. 1685; et plures alios.

(1) Ad rem Ferrariensis (*loc. prox. cit.*): « Dicitur itaque quod per ens mobile intelligit S. Thomas quoddam genus entis contentum sub ente, cuius proprius modus essendi est esse mobile, idest *habere in se principium motus sive esse in potentia ad motum et terminum motus*. Et istud genus entis nominamus istis duobus nominibus « *ens mobile* », quia non habemus unicum nomen significans ipsum. Et per istum modum essendi, qui est esse mobile, distinguitur ab omnibus aliis, unde *mobilitas est differentia essentialis* prout proprius modus essendi potest dici differentia, per quam illud inferius ad ens, quod vocamus « *ens mobile* », distinguitur a subiecto aliarum scientiarum ».

(2) I *Metaph.*, q. 1.

3a Sent, denique tuetur, quod obiectum formale quod Philosophiae Naturalis est ens mobile ut mobile. Ita S. Thomas et Thomistae communiter ut *Ferrariensis, Ioan, a S. Th., Gredt* (1), et alii. Unde

6. Conclusio Ia: « Obiectum materiale Phil." Nat?l est omne corpus naturale ».

Prob.: Obiectum materiale est omne id circa quod potentia vel habitus versatur. Atqui tale in Philosophia Naturali est omne corpus naturale. Ergo obiectum materiale Philosophiae Naturalis est omne corpus naturale.

Min. prob.: Philosophia Naturalis versatur circa omne mobile motu physico et sensili, ut ex sequenti conclusione patebit. Atqui solum corpus naturale est mobile motu physico et sensili: talis enim motus est transitus successivus et continuus entis in potentia ut in potentia, ad cuius successionis et continuitatis rationem requiritur, ut conditio sine qua non, entis divisibilitas, cuius radix patet esse corpus. Ergo omne id circa quod Philosophia Naturalis versatur est omne corpus naturale.

7. Conclusio IT: « Obiectum formale quod Phil." Nat?l est ens mobile seu mobile ut sic ».

Prob.: — Arg. Ia^o (= *a priori, ex formali ratione motus*). — Obiectum formale quod habitus seu scientiae est ratio quae immediate et proxime in obiecto materiali attingitur. Atqui talis ratio in Philosophia Naturali est ens mobile sub ratione mobilis. Ergo obiectum formale quod Philosophiae Naturalis est ens mobile seu mobile ut sic.

Min. prob.: Ratio quae immediate et proxime attingitur in obiecto materiali scientiae est propria et adaequata passio quae de illius subiecto demonstratur: liquet ex ratione demonstrationis. Atqui propria et adaequata passio quae a Philosophia Naturali demonstratur de eius subiecto, scilicet, de corpore naturali seu ente corporali, est ratio mobilis sive mobilitas. Patet enim, quod Physicae est proprie de motu agere, qui formaliter et ex se nullam corporeitatem vel saltem ordinem ad ipsam dicit: definitur enim «actus entis in potentia ut in potentia»; ideo necessario sequitur, quod non ratio corporis, sed ratio motus est propria passio mobilis. Ergo ratio quae immediate et proxime attingitur in obiecto materiali Philosophiae Naturalis est ens mobile sub ratione mobilis.

Arg. num (= *a posteriori, sc. p'ost nulla scientia probat suum subiectum esse*). — Nulla scientia suum obiectum formale probat, sed supponit. Atqui Philosophia Naturalis probat quod omne mobile est

(1) *Elem. Phil. Arist.-Thomistica* Vol. 1, n. 235, Brisg., 1926.

corpus. Ergo corpus mobile, ut corpus mobile, non est formaliter obiectum Philosophiae Naturalis.

Mai. ab omnibus admittitur cum Aristotele, et declarata manet ex dictis in Logica Materiali, ubi de scientia. — Min. est S. Thomae qui post Aristotelem ait: «Hic autem est liber Physicorum, cuius subiectum est *ens mobile simpliciter*. Non dico autem corpus mobile: quia omne mobile esse corpus probatur in isto libro, nulla autem scientia probat suum subiectum » (1). — Consequentia ex se liquet, secus enim illud non probaret (2).

8. Conclusio HT: «Obiectum principalitatis Phil.^{ae} Nat.² est corpus mobile ut corpus mobile ».

Prob.: Obiectum principalitatis alicuius scientiae est cum inter diversa ad eius obiectum materiale pertinentia, aliquid prius et principaliter rationem eius obiecti formalis *quod* participat. Atqui corpus mobile, ut tale, prius et principaliter participat rationem entis mobilis ut mobilis. Ergo obiectum principalitatis Philosophiae Naturalis est corpus mobile ut tale.

Mai. ex se constat; ita in Logica tale obiectum est syllogismus, in Metaphysica vero est substantia. — Min. non est minus manifesta, eo quod cetera alia non moventur nisi quia sunt in corpore mobili.

9. Conclusio IV_a: « Obiectum formale quo Phil.¹ Nat.¹* est infimus gradus abstractionis a materia ».

Prob.: Unitas et distinctio scientiarum in esse scibili sumitur ex diversa abstractione a materia, ideo ex diversa immaterialitate, quod est obiectum formale *quo*. Atqui abstractio a materia et immaterialitas Philosophiae Naturalis est infimus gradus. Ergo obiectum formale *quo* Philosophiae Naturalis est infimus gradus abstractionis a materia.

Mai. probata est in Logica Materiali, ubi de demonstratione. — Min. decl.: Philosophia Naturalis agit formaliter de entibus motu praeditis, consequenter de iis quae motui et materiae sunt subiecta; quapropter, obiectum eius materiale non est separatum a motu et materia, nec secundum rationem neque secundum esse, sed solum a materia singulari ac individua. Atqui hoc est infimus gradus: secundus enim et altior gradus abstrahit a materia et motu secundum rationem tantum, quamquam non secundum esse, obiectum formale quo *Mathematicae*; tertius autem et adhuc altior gradus abstrahit

(1) ¹ *Phys.* lect. 1; cfr. VI *Metaph.*, lect. 9; IX *ibid.*, lect. 4; *Opuse.* 42, c. 14 (Ed. Rom.; Ed. De *Mana*, vol. I, n. 11); et passim.

(2) Pro huius argumenti fusiori intelligentia cfr. Ferrariensem, *loc. prox. cit.*,⁹ conci. K

a motu et materia, et secundum rationem et secundum esse, obiectum formale quo *Meiaphysicae*. Ergo abstractio a materia et immaterialitas Philosophiae Naturalis est infimus gradus abstractionis (1).

10. Corollaria. — Ex dictis sequentia corollaria colligi possunt:

Coroll. Inm. — Sequitur *primo*, quod Philosophia Naturalis seu Physica est una specie atoma, quamvis plures diversasque partes subalternas habeat: omnes tamen illas attingit sub unica ratione formali sub qua, ex qua quaelibet scientia vel habitus speciem ac divisionem desumit, ut in Logica Materiali docetur.

Coroll. IIm. — Colligitur *secundo*, quod cum obiectum formale sub quo sit in scientiis ultima proportionata actualitas qua omnia in tali scientia attinguntur et specificantur, ideo in essentiali definitione obiectorum illius scientiae includuntur atque per ipsam definiuntur; hinc est, quod Philosophia Naturalis essentias rerum, quae sunt ultimae et remotae in rebus mobilibus, quaerit.

Coroll. HTn. — Colligitur *denique* ut venata Philosophiae Naturalis definitio quae est: *scientia quae considerat rationes ultimas corporum mobilium sub ratione mobilis*, vel breviter sic: *scientia entis mobilis ut mobilis*. Sicque patet ipsius est agere de omnibus mobilibus tam anorganicis quam organicis; quapropter, inexactum est confundere Cosmologiam cum Philosophia Naturali ut quidam hodierni faciunt (v. g. P. Gr e d t (2)): Cosmologia enim non est nisi solum pars Philosophiae Naturalis quae agit de ente mobili anorganico seu de mundo inorganico (3).

11. Scholion. — Est animadvertendum quod ens mobile, de quo est formaliter Philosophia Naturalis, intelligitur ut mobile sive substantialiter sive accidentaliter, ita ut respicit non solum principia mobilitatis substantialis, verum et accidentalis: tractatio enim «de Caelo» est pars huius Philosophiae, et nihilominus Caelum, — saltem in doctrina Aristotelis —, est substantialiter immobile seu incorruptibile et mobile accidentaliter prout de loco in locum mutatur (4).

(1) Conclusionem hanc pluribus in locis docet S. Thomas, cfr. 1 *Phys.t* lect. 1; in *Boet, dt Trin.*, q. 5, a. 1-2. Quare si quandoque S. D. videatur asserere obiectum Physicae esse corpus mobile (dr. I, q. 8, a. 1, sed C.; *dc Ver.*, q. 14, a. 8, ad ¶¶ non intelligit de obiecto formali quod, sed materiali et quidem principalitatis.

(2) *Op. cit.*, n. 235.

(3) Ad rem D. Nvs: • La cosmologie est l'étude philosophique du monde inorganique » *Cosmologie*, Tom. 1, n. 14, Louvain-Parts, 1916.

(4) Cfr. Ioan, a S. Thoma, *op. cif.*, q. 1, a. 1.

§ 2. *De Habitudine Philosophiae Naturalis ad alias scientias physicas* (1).

12. Apprime distinguenda est Philosophia Naturalis a sic communiter dictis scientiis physicis seu naturalibus. Hae enim, quarum fundamentum est experientia, sunt experimentales scientificae cognitiones quibus ortus et causae factorum naturalium, legum, principiorum ac proprietatum entis mobilis, sive anorganici sive organici, investigantur et explicantur. Ex quo apparet, quod istae scientiae minime perveniunt usque ad ultimas remotasque causas entis mobilis, sed solum usque ad proximas, ex quibus leges generales inducuntur et statuuntur. Sic enim ens mobile anorganicum consideratur a Physica, Chimia, Geologia, Crystallographia et Mineralogia. Nam, *Physica scientifica* quaerit communes proprietates materiae, sc. pondus, sonum, lucem, calorem, electricitatem, magnetismum atque motum localem qui illas vires consequitur; itaque Physica considerat ens mobile secundum quid tantum et extrinsece. *Chimia* autem versatur circa analysim mutationum quae profunde ac iugiter in substantias corporeas perficiuntur, unde describit notas agentium coefficientium, phaenomena thermica electrica ac luminosa quae comitantur, atque proprietates et constitutionem chimicam novi corporis. *Geologia* vero agit de origine et modo quo aggregata praecipuorum mineralium, per tot saecula et sub influxu legum physicarum efformantur. *Crystallographia* investigat statum crystallinum et formas geometricas, quae sunt signa manifestativa, substantiarum mineralium. *Mineralogia* denique describit mineralia quae faciem terrae constituunt, ea classificat secundum eorum similitudinem physicam et chimicam, atque etiam secundum affinitatem quâ inter se in terra iacent. Patet igitur, quod nulla ex his scientiis naturalibus occupatur de causis ultimis ipsius entis mobilis anorganici: consequenter non sunt scientiae *propter quid* sed solum *quia*; ubi Philosophia Naturalis, ut patet ex definitione data, est vere scientia propter quid, eo quod revera causas ultimas seu essentiam et naturam entis mobilis considerat. ■

Quum autem scientia *quia* ordinetur ad scientiam *propter quid* ut perfectibile ad perfectivum, ideo scientiae naturales sunt initium atque praeparatio ad Philosophiam Naturalem, ex qua parte ipsa Philosophia Naturalis non parvum emolumentum habet ex illis scientiis; imo accuratior et scientifica investigatio harum scientia-

(1) Cfr. S. Thomam, *1^a C. Gent.*, c. i-iv; melius adhuc in *IV Meteor.*, lect. I. ubi etiam eius *utilitatem* illustrat ad divinorum speculationem; unde ait: «quamcumque aliam scientiam addiscimus, hoc facimus ut ad cognitionem divinorum veniamus, et qui *alta intentione* scientias acquirit *perversus* est in intentione *nisi* necessitate detineatur».

rum, sicut hodie habetur, indispensabilis est Philosopho Naturali, licet non sit absolute necessaria. Ex quo patet, quod scientiae physicae subalternantur Philosophiae Naturali a qua, saltem negative, diriguntur in suis investigationibus (1).

§ 3. *De Philosophiae Naturalis Divisione.*

13. Posita definitione et habitudine Philosophiae Naturalis ad alias scientias physicas, quaeritur ultimo de *eius divisione*. Et revera.

Divisum rei in esse scibili praecipue est obiectum formale quod; tale autem in Philosophia Naturali, ut ostensum est, est ens mobile. Ens mobile porro considerari potest dupliciter: vel *in actu signato seu* in communi, vel *in actu exercito seu* in speciali; ens enim mobile in actu signato consideratur secundum essentialia vel consecutiva ad ens mobile *ut sic*, et hoc est obiectum *Philosophiae Naturalis Generalis*, quam tradit Aristoteles in octo libris *Physicorum* (2). Ens vero mobile in actu exercito intelligitur de iis quae requiruntur ad talem vel talem speciem entis mobilis, et de hoc est *Philosophia Naturalis Specialis*. Quum mobilitas sit differentia entis mobilis, et motus eius proprium exercitium, ideo secundum diversas species motus dividitur Philosophia Naturalis Specialis. Porro, tres sunt species motus, ideo Philosophia Naturalis Specialis in tres praecipue partes dividitur: primus enim motus est *localis*, ideo prima pars agit de ente mobili motu locali, de quo Aristoteles tractat in libris «*De Caelo et Mundo*» et «*De Meteoris*»; secundus motus est *alterationis*, sic secunda pars considerat ens mobile motu alterationis, qui ad generationem et corruptionem terminatur, de quo Aristoteles agit in libris «*De Generatione et Corruptione*»¹; tertius denique motus est *augmentations*, unde tertia pars versatur circa ens mobile motu augmentationis seu motu viventis, eo quod augmentum et decrementum proprie solis viventibus competit, et de hoc habet Aristoteles in libris «*De Anima*», «*De Animalibus*» et «*Parvis Naturalibus*». Prima autem et secunda pars Philosophiae Naturalis Specialis, quarum est de ente mobili anorganico agere, hodie communi termino appellantur «*Cosmologia*»; tertia vero pars, agens de ente mobili organico, proprie «*Psy-*

(1) Cfr. P. Gr ed t, *Elem. Phil. Arist.-Thomist.*, vol. I, n. 236.

(2) Vocantur etiam Libri «*De Naturali Auscultatione seu de Auditu*», quia ut notat S. Thomas «per modum doctrinae ad audientes traditus fuit», I *Phys.*, lect. 1. — Istorum autem librorum, *primus* agit de principiis corporis mobilis ipsum constituentibus (c. I-ix); *secundus* de causis corporis mobilis (c. I-IX); *tertius* de motu et infinito (c. I-vm); *quartus* de loco, vacuo et tempore (c. i-xiv); *quintus* de divisione motus in suas species (c. I-vi); *sextus* de divisione quantitativa motus (c. i-x); *septimus* de motibus, motoribus ac mobilibus (c. i-v); *octavus* denique de aeternitate motus et motoris atque horum proprio subiecto (c. i-x).

etiología» appellatur. Schematice igitur tota Philosophiae Naturalis divisio ita exhiberi potest:

I) *Generalis* (Lib. I)

<i>Phil. Nat.</i>	1) <i>Cosmología</i> (Pars I)	i, 1) <i>de Caelo et Mundo</i>
		i, 2) <i>de Generatione et Corruptione.</i>
II) <i>Specialis</i> (Lib. II)		
	2) <i>Psychologia</i> (Pars II)	

14. Quaestiuncula. — Uti liquet ex allata divisione, Psychologia est pars Philosophiae Naturalis. Nihilominus quaestio est inter Philosophos, an scii, de Anima tractare sit munus Physici vel Metaphysici, seu an pertineat ad Physicam vel Metaphysicam. *Quidam* enim tenent quod est pars Mathematicae (= Themistius, Theophrastes, Simplicius, Philoponus). *Alii* quod est pars Metaphysicae tantum (= Franc. Bragadenus et omnes Neoscholastici post Wolff). *Alii* quod est pars Physicae (= Aristot., Averroes, S. Alb. Magn., S. Thomas et omnes fere *Thomistae* usque ad s. xvm). *Alii* denique partim Physicae et partim Metaphysicae (= Hugon).

Ad huius solutionem sciendum est, quod anima alia est vegetativa alia sensitiva et alia intellectiva, quarum ordo est, ut ubi intellectiva ibi sensitiva et vegetativa, et ubi sensitiva ibi vegetativa: non autem e converso. Certum porro est apud omnes, quod vegetativa et sensitiva ad Philosophiam Naturalem pertinent, eo quod materiam respiciunt et cum materia definiuntur (1). Unde tota difficultas est *de anima intellectiva*, quae a materia abstrahit et organo corporali minime coniuncta est (2).

At sciendum est, quod anima intellectiva dupliciter considerari potest: *physice* seu in actu exercito, ut est actus et forma quâ corpus informatur, et sic certe ad Philosophiam Naturalem pertinet; *metaphysice* seu in actu signato, hoc est formaliter et reduplicative ut est intellectiva, quod et dupliciter sumi potest: vel prout *supernaturaliter* intelligere potest, et tunc suspenditur eius naturalis dependentia a conversione phantasmatum et sensuum, ut liquet in raptu (3); et hoc modo non fit de ea hic quaestio; vel prout *naturaliter* intelligere potest, inquantum scii, naturalis modus cognoscendi est se convertere ad phantasmata, et sic intelligere animae, — eiusque velle —, adhuc dupliciter accipi potest, nempe: *genérico*, ut intelligere eius sumatur simpliciter et secundum se et ut substantiis separatis conveniat, et sic, absque dubio, de anima tractare pertinet ad Philosophiam Primam seu Metaphysicam, uti liquet etiam ex IX Metaph.; *specificice*, ut intelligere animae fieri non possit in praesenti statu absque auxilio sensuum et conversione phantasmatum, et sic simpliciter ad Philosophiam Naturalem spectat, sive anima sit actu corpori unita sive separata retinens tamen aptitudinem ad corpus, eo quod ut sic consideratur in ordine ad materiam et ut eius principium quo. Unde simpliciter dicimus: « *anima intellectiva, ut forma corporis, ad Philosophiam Naturalem pertinet* ». Etenim. *Primo*: quidquid essentialiter ordinatur ad materiam vel ad corpus naturale pertinet ad Philosophiam Naturalem. Atqui anima humana, ut actus et forma corporis naturalis, essentialiter ordinatur ad corpus naturale. Ergo. — *Secundo*: anima humana est propria natura et pars totius compositi na-

ii) Cfr. Arist., V *Metaphys.*, c. i, 4 (apud S. Thom., Lib. VI, lect. I, 1156 ss.).

(2) Cfr. Arist., II *Phys.*, c. ii (apud S. Thom., lect. 4).

(3) Cfr. S. Thom., U-II, q. 175, a. 5, c.

turalis, nempe hominis. Atqui ad unam eandemque scientiam specificè pertinet considerare totum et eius partes, atque similiter considerare naturam et ea quae ad ipsam pertinent spectat ad eundem naturalem. Ergo simpliciter concludendum est quod anima humana, ut forma corporis, pertinet ad Philosophiam Naturalem; ideo tractatio *Psychologiae* est pars, non Mathematicae neque Metaphysicae, sed unice Philosophiae Naturalis seu Physicae (I).

(1) Cfr. Cajetanum, *De Ent. et Ess.*, c. vi-vn; Ferrariensem, I *Phys.*, q. 2, ad 1. D. de Flandria, *Acutissimae Quaest. super tres libros de Anima et S. Th. commentata, Procem.*, cond. 6»; P. M. Zanardi, O. P., *Comment, cum Quaestionibus in 111 Lib. de Anima Aristot.*, Lib. 1, lect. II, q. 3, Venetiis, 1617; R. Ripa, O. P., *Comment, et Quaest. ad S. Th. Aq. de Ent. et Ess. Tractatum*, ad Cap. vii Adnot., pp. 858-859, Romae, 1598; et plures alios.

LIBER PRIMUS

PHILOSOPHIA NATURALIS GENERALIS

15. In hoc primo libro sermo instituitur de Philosophia Naturali Generali, hoc est de ente mobili ut sic seu in genere (1). Tale autem ens mobile considerari potest: *vel* intrinsece et in seipso *vel* quoad ea quae ipsum necessario consequuntur, idest quoad eius proprietates; quapropter, praesens liber duas praecipuas partes complectitur, videlicet:

1° » » *naturam* (Pars I);
2° » » *proprietates* (Pars II).

Par s P r i m a

DE ENTIS MOBILIS NATURA

16. Necesse est prius, sicut et de qualibet re, investigare entis mobilis *naturam*, hoc est scire quid sint eius principia constitutiva. At iterum, datis plurium argumentis, opus est praemittere eiusdem *existentiam* et *distinctionem*, quae ordine doctrinae naturam praecedunt, sicut an est praecedit quid est. Absolvendum est igitur in praesenti:

1° » » » *existentia* et *distinctione* (Cap. I);
2° » » » *essentia* seu *natura* (Cap. II).

(I) Ratio eius est «quia, ut habet S. *Thomas*, ea quae consequuntur aliquod commune, *prius et seorsum determinanda sunt*, ne oporteat ea multoties pertractando omnes partes illius communis repetere; necessarium fuit quod praemitteretur in scientia naturali unus liber, in quo tractaretur de iis quae consequuntur ens mobile in communi...» (I *Phys.*, lcct. I).

CAPUT I.

DE ENTIS MOBUJS EXISTENTIA ET DISTINCTIONE

Agendum est ergo in hoc primo capite: *primo* de entis mobilis existentia (Art. I); *secundo* de eius distinctione (Art. II).

Articulus I.

UTRUM ENS MOBILE REALITER EXISTAT

17. Mirum, imo et ridiculum videtur entis mobilis existentiam quaerere, cum per se evidens sit; nihilominus, plures hoc scientificè inficiari conantur, proinde eos coacti sumus confutare (1).

18. Sententiae. — Sententia communiter negans realitatem entis mobilis in Scepticismo fundatur, et est *Idealismus* seu *Conscientialisismus*, qui universaliter tuetur, non dari obiectum extramentale cognitionis nostrae, sed unicam realitatem esse ipsum subiectum cognoscens (ita etiam *Subiectivismus* dicitur); quapropter, ens mobile, obiectum Philosophiae Naturalis non existit realiter extra mentem. Talis autem idealismus est duplex: absolutus et partialis.

Idealismus absolutus penitus negat realitatem et obiectivitatem obiecti cogniti et unice retinet realitatem subiecti cognoscentis, atque absolute obiectum cum subiecto identificat; consequenter, ens mobile non existit extra subiectum et est solum quid subiectivum, ita *Hume*, *Fichte*, *Hegel*, *Schliibert-Soldern*, *Schuppe*, *Kauffmann* et alii.

Idealismus partialis, vel absolute negat obiectivitatem et realitatem entis mobilis seu mundi corporei et retinet mundum spirituales, v. g. existentiam animae humanae, ita *Berkeley* (= *Acosmismus*); vel negans obiectivitatem mundi suprasensibilis, retinet realitatem mundi corporei seu entis mobilis, prout a nobis est cognoscibile quoad eius existentiam seu prout nobis apparet, hoc est quoad phaenomena quae sensus nostros afficiunt, ita *Kant* et *Kaniiani* (= *Phaenomenalismus*). Contra hos omnes ponitur sequens conclusio.

19. Conclusio: «Idealismus, negans entis mobilis seu mundi corporei existentiam, absolute est reiiciendus».

Prob.: Systema, plures absurditates continens, absolute est reiiciendum. Atqui tale est Idealismus negans entis mobilis existentiam. Ergo Idealismus, negans entis mobilis existentiam, absolute est reiiciendus.

(1) Ad rem P. Ch. Lahr: « On étonnerait bien des gens en leur apprenant que l'existence du monde extérieur a pu être sérieusement mise en doute, et plus encore peut-être, en leur annonçant qu'on va leur prouver que le monde existe. De fait les raisonnements et les démonstrations qu'on peut apporter en pareille matière n'ont pas précisément pour objet d'enseigner une vérité si banale et si universellement admise, mais seulement de justifier la certitude qu'on en a et de répondre aux scrupules de certains philosophes », *Cours de Phil.*, Tom. II, p. 377; Paris, 1920.

Min. decl.: Posita existentia entis mobilis seu mundi corporei tantum ut apparitiones seu merae ideae mentis nostrae vel ut a Deo productae sicut quidam dicunt, impossibilis evaderet explicatio entium mobilium seu corporum, quae nobis se exhibent ut a mente distincta et extra eam existentia: quomodo enim modificationes seu apparitiones illae, exhibentes aliquod quantitativum et divisibile, sint tales: ubi subiectum cognoscens est quid simplex et indivisibile; et propterea, quomodo subiectum in se simplex sentiat extensionem entium mobilium, partes inter se distinguat, atque nunc uni postea alteri tribuat. Ceteroquin, Deus nos induceret in errorem invincibilem: exhiberet enim nobis aliquod ens mobile habens realitatem et obiectivitatem, et tamen in se non est reale et obiectivum; cum autem sensus revera nobis exhibeant realitatem entium mobilium et hoc non obstante nobis a Deo producuntur ut non habentia realitatem, error noster numquam corrigi ac vinci potest. Patet autem, quod haec omnia sunt absurda; consequenter absurdus est Idealismus sub qualibet forma cogitatur.

Confirm.: Idealismus, sive totalis sive partialis, veracitatem et obiectivitatem potentiarum cognoscitivarum, tam intellectivarum quam sensitivarum, e medio simpliciter tollit, quod patet esse absolute contra experientiam. Ergo reiiciendus est Idealismus (1).

20. Corollarium. — Colligitur exinde, quod ens mobile seu mundus corporeus revera existentiam habet, nullumque dubium esse potest quin negetur vel in dubium revocetur realitas existentiae istius entis mobilis.

Articulus II.

UTRUM DETUR DISTINCTIO IN ENTE MOBILI (2).

Probata reali existentia entis mobilis, de eius distinctione seu pluralitate est nunc agendum. Unde:

21. Status Quaestionis. — Dari pluralitatem entium mobilium seu corporum naturalium, ex quibus totum universum seu mundus physicus integratur, est saltem factum experientiae sensibilis. Proinde quaeritur: an mundus physicus sit unum ens mobile idem, sive numerice seu individualiter, sive specificè et generice hoc est essentialiter; vel e contra: an detur distinctio realis, sive numérica sive specifica et generica, inter entia mobilia, ita ut mundus sensibilis et

(1) Cfr. Lahr, *op. cit.*, loc. prox., cit.; P. Gr ed t, *opuse.* « *De Cognitione Sensuum Extern. I* », Romae, 1924; Tongiorgi, S. I., *Instit. Phil.*, Lib. II, c. 1, art. 1, p. 143 ss. Ed. • Rom.

(2) Cfr. Till. Pesch, S. I., *Instit. Phil. Nat. etc.*, Lib. I, Disp. IV, sect. II, nn. 259-276, Frib.-Brisg., Herder, 1880; P. Gr ed t, *Elem. Phil. Arist.-Thorrust.*, vol. I, nn. 238-241; H. Haan, S. I., *Phil. Nat.*, Lib. VI, c. i-n, nn. 230-239, Frib.-Brisg., Herder, 1906, et alios.

physicus complectatur plura entia physica seu mobilia inter se, sive individualiter sive essentialiter, distincta.

22. Sententiae. — Praeter universalem sententiam, sensu communi fundatam, qua admittitur pluralitas et essentialis et numeralis entis mobilis; datur alia sententia, huic e diametro opposita, quae generali termino vocatur *Monismus*, cuius generale principium est, quod omnes diversitates et differentiae, quae inter entia mobilia videntur, sunt revera unum et idem ens mobile. Triplex autem est praecipua species Monismi (1), nempe:

a) *Monismus logicus* (= Idealisticus, Gnoseologicus) negat realem distinctionem inter subiectum cognoscens et obiectum cognitum, ita ut utrumque sit una eademque realitas; de hoc Monismo non est hic sermo et de quo aliquid pariter dictum est in praecedenti thesi.

b) *Monismus metaphysicus* (= Pantheisticus) negat realem distinctionem inter Deum et mundum, affirmans utrumque esse quid unum et idem ens; et de isto Monismo fiet sermo in ultima parte Metaphysicae.

c) *Monismus physicus* generaliter ponit, totum cosmos esse unicum ens seu omnia entia mobilia esse unum et unicum ens. Estque triplex:

1o *Hylozoisticus*, qui absolute negat numericam distinctionem entium mobilium mundi physici, ita ut totus mundus sit unum ens mobile organismo ac vita praeditum. Ita, inter antiquos, *Stoici* (v. g. Cleantes, Zeno, Crysippus), quibus adnumerandus est *Plato* asserens, totum universum unica anima animari; ex recentioribus, omnes Monistae et fere omnes Naturalistae, ita *Gunther*, *Schopenhauer*, v. *Hartmann* et alii.

2o *Evolutionistico-Philogeneticus*, qui inficiatur specificam ac genericam distinctionem entium mobilium, et retinet quod omnia ab uno eodemque ente mobili specifico evolvuntur et solum dispositionibus ac modificationibus accidentalibus distinguuntur. Ita omnes Evolutionistae, ut Darwinistae *Geiger*, *Noirè*, *Forel* et alii.

3o *Atómicas*, qui admittit entia mobilia resultare ex iisdem specificis atomis, et ab invicem solum accidentaliter distingui. Ita plures ex *Atomistis*.

23. Conclusio: «Dantur in mundo physico et sensili entia mobilia, non solum numerice sed etiam specificè et genericè, inter se distincta».

Prob. 1ª Pars (i. e. *numerice distincta*). — Ubi cumque sunt actiones et operationes singulariter procedentes ut a diversis principiis *quod*, ibi sunt supposita diversa seu entia numerice distincta. Atqui in mundo physico dantur actiones et operationes singulariter procedentes a diversis entibus mobilibus ut a diversis principiis *quod*. Ergo dantur in mundo physico et sensili entia mobilia numerice inter se distincta.

Mai. liquet ex eo quod actiones sunt in singulari seu suppositorum. Licet enim essentia rei sit principium *quo* operationis, tamen cum ut sic non sit completa ac perfecta ad operandum, nequit esse principium *quod* actu operandi: hoc autem est individuum seu sup-

(1) Pro fusiori cuiuslibet speciei Monismi expositione, cfr. F. Kilmke, S. I., *Il Monismo e le sue basi filosofiche* (Trad. Ferro, Firenze, 1914).

positum, inquantum actu existit in tempore et spatio seu in singulari; consequenter, ubi sunt actiones singulariter procedentes ut a diversis principiis *quod*, ibi sunt entia numerice diversa.

Min. prob.: Patet experientia, sive vulgari sive scientifica, quod revera datur duplex mobilium classis, nempe: inorganicorum, ut corpora caelestia, mineralia, crystalli, etc., et organicorum, ut plantae, bruta et homines (1). Porro, in unaquaque classi nobis exhibentur actiones et operationes singulariter procedentes a diversis principiis *quod*. Nam, quamvis omnia teleologia extrinseca sint unum et idem, prout conspirant in unum eundemque finem cosmicum, sc. harmoniam et pulchritudinem universi; tamen, physice et dynamice sunt numerice distincta. Est enim per se manifestum, quod operationes inorganicorum ab iis organicorum, non solum numerice sed et specificè ac genericè distinguuntur. Sed etiam inter ipsa entia eiusdem classis; ita e. g. hydrogenium habet actiones seu energias distinctas ab illis oxygenii, et utriusque elementi chimica combinatio, sc. aqua, habet actiones ab actionibus utriusque distinctas; plura alia similia habentur in Chimia, Crystallographia, etc. Idem *praeterea* habetur inter mobilia organica, v. g. inter homines: unusquisque enim, conscientiae testimonio nixus, immediate et independentem se percipit ut substantiam intelligentem et volentem; tot igitur sunt homines numerice distincti seu supposita rationalia, quot sunt mobilia sese percipientia ut substantiam intelligentem et volentem. Ergo in mundo physico dantur actiones et operationes singulariter procedentes a diversis entibus mobilibus ut a diversis principiis *quod* (2).

Prob. 2^a Pars (i. e. *specificè et genericè diversa*). — Arg. 1°. — Proprietates rei essentiam seu naturam manifestant. Atqui plura entia mobilia inorganico-chimica, et quidem simplicia, diversas omnino proprietates habent. Ergo et essentiam seu naturam distinctam habent, seu sunt specificè et genericè distincta.

Mai. est manifesta; proprietates enim seu passiones necessario et per se fluunt ab ipsa rei essentia, ideo sunt eius manifestativa. Ergo ubi sunt diversae proprietates, ibi sunt diversae essentiae; et e converso (3).

(1) Cfr. S. Thom., 1, q. 18, a. 1.

(2) Cfr. P. V. Pieralisi, O. F. M., *Delia Filos. Raz. Spec.*, Parte ogget., Cosmologia, 1, pag. 167, n. 294, Roma, 1878.

(3) Doctrina haec philosophica hodie etiam a pluribus scientificis admittitur. Scribit enta McWilliams, S. I.: «quamvis opiniones non conveniant de quibusdam qualitatibus» utrum nempe essentiales sint necne, tamen generale principium de relatione inter speciem et proprietates, est in tuto positum», *De discontinuitate materiae*, in *Acta Primi Congr. Thomistici Internat.*, Romae an. 1925 habiti, pag. 78. Similiter G. Gianfranceschi, S. I., de atomis loquens ait: «il criterio di specificazione degli atomi sarà quel complesso di proprietà atomiche che è necessario e sufficiente per definire una determinata specie di atomi», *La Fisica dei Corpuscoli* pag. 244; univ. Greg. Roma.

Min. decl.: Corpora enim chiniice simplicia, semper, ubique et sub iisdem circumstantiis posita, habent istas notas diversas, sc.: calorem specificum, gradum caloris sub quo statum combinationis vel aggregationis mutant, lineas in spectro, luminis refractionem, pondus specificum, transmissivam virtutem et electricitatis energiam; quaedam praeterea etiam odore, gustu et colore differunt. Haec autem omnia sunt eorum proprietates, quia semper ubique et necessario chimicis corporibus conveniunt. Ergo plura entia mobilia inorganico-chimica, et quidem simplicia, diversas omnino proprietates habent.

Arg. IT_m. — Proprietates essentiam seu naturam rei signant. Atqui plura entia mobilia organica proprietates omnino diversas exhibent. Ergo et essentiam seu naturam distinctam habent.

Min. deck: Est enim manifestum, quod vivens a non-viventi penitus differt: viventia enim seipsa movent, non-viventia moventur tantum. Idem habetur inter illa viventia, sc. inter plantas, bruta et homines; nam proprietates vitae vegetativae sunt certe distinctae a proprietatibus vitae sensitivae, et huius ab illis vitae intellectivae (1). Ergo plura entia mobilia organica proprietates omnino diversas exhibent.

Confirm. — Tota nostra conclusio confirmari potest ratione desumpta ex entis praedicatione. Monismus enim, admittens unitatem et identitatem entium, supponit ens praedicari de suis inferioribus solum univoce, quemadmodum antiquitus (Parmenides, Melissus) argumentabatur: «Sed in hoc, prosequitur S. Thomas, decipiebantur, quia utebantur ente *quasi una ratione* et *una natura* sicut est natura alicuius generis [i. e. univoce]; hoc enim est impossibile. Ens enim non est genus, sed multipliciter dicitur de diversis. Et ideo in I Phys. dicitur quod haec est falsa: Ens est unum; non enim habet unam naturam sicut unum genus vel una species » (2). Ergo Monismus radicaliter falso supposito metaphysico nititur. >

24. Corollarium. — Colligitur ergo, quod Monismus sub quolibet forma acceptus est falsus simpliciter et reiiciendus, et firmiter tenendum quod in mundo physico et sensili dantur entia mobilia, non solum numerice sed et essentialiter seu specificè et generice, inter se distincta.

(1) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. 5, n. 281-285 (Ed. Pirota); de Antm., art. II; et passim.

(2) I Metaph. lect. 9, 139; cfr. XII ibid., lect. 12, 2651-55; (I Phys., lect. 3-6.

CAPUT II.

DE ENTIS MOBILIS ESSENTIA

25. Post entis mobilis existentiam et distinctionem, dicendum est de eius essentia seu natura, hoc est de eius principiis intrinsecis et constitutivis. Unde quaeritur:

1° de principiis in genere (Art. I);

2° » » in specie seu entis mobilis (Art. II).

Articulus I.

DE PRINCIPIIS IN GENERE (1).

Hic delibanda est ratio seu definitio principii in genere, et consequenter principii physici.

26. Principii Ratio. — Principium in genere, communiter et vulgariter, sic a S. Thoma definitur: illud quod « *ordinem quemdam importat* » (2). Ex quo est manifestum, quod de ratione principii est relatio seu ordo tantum ad aliud, independenter a quocumque influxu sive physico sive morali; ac per hoc a causa distinguitur, eo quod a nomen causa importat influxum quemdam ad esse causati » (3), hoc est quod de formali ratione causae est influxum producere in suum correlativum quod est causatum, ita e. g. initium viae, quod est terminus a quo, est principium viae, non vero causa: ubi homo generans est causa hominis generati, prout huic esse humanum communicat. Ex quo liquet, quod principium et causa vere distinguuntur: principium enim *latius* et *extensius* est quam causa; unde omnis causa est principium, non vero e contra (4). Neque confundenda est causa cum *elemento*: latior enim et extensior est causa quam elementum (5). Exinde est manifestum, quod accepta formalitate praedictorum trium respectu causalitatis causae, unicuique eorum videtur corresponderé quaedam proportionata ratio causae, ita ut « per *principia* videtur intelligere causas moventes et agentes, in quibus maxime attenditur ordo processus cuiusdam;

(1) Cfr. S. Thom., I Phys., lect. I; V Metaph., lect. 1; Ferrariens., I Phys., q. 8; Javelli, Epitom. Phys., Lib. I, Tract. II, c. i-it; C. Alamanno, op. cit., q. 2; Complutenses, op. cit., P. I, Disp. II, q. 1; Ioan. a S. Thoma, op. cit., q. II, a. 1-3; A. Goudin, Philos. iuxta Inconcussa tutissimaque D. Th. dogmata, Tom. II, Phys. Gen. P. 1, Disp. I, q. 1, a. 1-2, Parisii, 1855; Gavar di, op. cit., Lib. I Phys., q. 1, a. I; Mastrium, op. cit., Disp. I; Joanniz-Echalaz, S. I., Philosophia continens Dialecticam, Physicam, etc., disp. in V111 Phys., Tract. 1, Disp. 1, Lugduni, 1654; Gredt, op. cit., n. 247-248.

(2) V Metaphys., lect. 2, 751.

(3) S. Thom., Ibid.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 33, a. 1, ad 1^{am}.

(5) Ait enim S. Thomas (I Phys., lect. 1): «Causa est in plus quam elementum. Elementum enim est ex quo componitur res primo et est in eo, ut dicitur in V Metaph., sicut litterae sunt elementa locutionis, non autem syllabae; causae dicuntur ex quibus aliqua dependent secundum suum esse vel fieri; unde etiam quae sunt extra rem vel quae sunt in re ex quibus non componitur res primo possunt dici causae, non tamen elementa ». Cfr. S. Thom., V Metaph., lect. 1, n. 750 ss.

per causas autem videtur intelligere causas formales et finales, a quibus maxime dependent res secundum suum esse et fieri; per *elementa* vero proprie primas causas materiales» (1). Ex quibus ulterius deduci potest quod principium, generaliter et universaliter acceptum, tripliciter sumi potest: *secundum tsst rei* (= entitative, metaphysice), *secundum fieri rei* (= dynamice, physice) et *secundum cognitionem rei* (= logice) (2); at hoc modo est proprium physicae, ut per se liquet.

Hoc unum est animadvertendum, quod definitio elementi a nobis tradita post Aristotelem et S. Thomam, hodie a scientificis communiter minime accipitur. Intelligunt enim moderni per elementum «*corpus simplex*», hoc est *illud corpus in quo molécula constituitur ex uno vel pluribus atomis quae inter se sunt aequales* (3), v. g. aes, argentum vivum, hydrogenium, etc.; quo liquet elementum, quamvis chimice sit corpus simplex, philosophice tamen esse compositum, quod iuxta S. Thomam vocaretur dementatum. Libenter tamen uti possumus moderna terminología.

27. Principii Physici Definitio. — Principium physicum seu naturale ab *Aristotele* ita in plurali definitur: «*Oportet enim principia, neque ex alterutris esse, neque ex aliis, et ex his omnia: contrariis autem primis insunt*» (4).

Explicatur. — Patet ex hac definitione, quod ad formalem rationem principii physici tres conditiones requiruntur: Io ut «*non sit ex alterutris*», hoc est quod principia constituentia ens mobile seu naturale inter se sint contraria seu quodammodo opposita: quia autem contraria sese ab invicem excludunt, saltem formali exclusione, ideo principia ista non possunt esse vel fieri unum ex alio vel ex alterutris.

2° Ut «*non sit ex aliis*», hoc est quod principia ita esse debeant prima et priora, ut nunquam sint principiata, consequenter ut sint penitus simplicia: si enim ex aliis constant iam non sunt prima, consequenter nec proprie vocarentur principia, sed principiata.

3° Ut «*omnia ex ipsis*» sint: sequitur enim quod si principia non sint ex alterutris neque ex aliis, et debeant primo et immediate omne ens naturale seu mobile constituere, patet quod intrinsece includi debent in omnibus quae formaliter constituunt.

28. Scholion. — Notandum est, quod quando in definitione allata dicitur «*principia non fieri ex alio*», intelligendum est formaliter et non materialiter seu subjective, ita ex calido non potest formaliter, idest ratione caliditatis, fieri frigidum sed bene fit materialiter, hoc est quod *idem subiectum* quod nunc est calidum potest fieri frigidum, ita ex sub-

(1) S. Thomas, I *Phys.*, lect. I,

(2) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. I, 761.

(3) Ita inter alios habet Prof. Andrade: «...certain substances are simple, and cannot by chemical means be built up of other substances, but that the vast majority of substances are compounds, which can be made in the laboratory... from the simple substances. Thus the solids, copper, sulphur, carbon; the liquids, quicksilver and bromine; the gases, oxygen, nitrogen and hydrogen, are examples of simple substances, which cannot be manufactured by making substances combine. Such substances are called *elements*», *The Atom*, p. 10-11, Benn's Sixpenny Library, London, 1927; cfr. A. Berthoud, *Les Nouvelles Conceptions de la Matière et de l'Alome*, Chap. I, p. 8-13, 35-37, Dolin, Paris, 1923; G. Gianfranceschi, *op. cit.*, p. 14-15.

(4) Ita Aristoteles (I *Phys.*, c. v): Ἰ 8εῖ γὰρ -ράç àp/àç |xtj|te <£X>.t(X6jv elvac. pTjTE ç; áXXiüv xal ex toútwn závra- toic 3'évav Ttoic toic rcpÔtoic únáp/et -rauta, Sti jhiv -rà Kpúva c'vxi p+ij àX/.wv, 8ià 8è tò çvxxvii p+ij àkX^Xwv».

iecto calido et non frigido fit subiectum frigidum et non-calidum. Ex quo est ulterius manifestum, quod principia formaliter non sunt ad invicem principia, sicut causae sunt ad invicem causae.- sunt enim principia formaliter primo contraria, unde sese expellunt.

29. Corollarium. — Colligitur igitur, cum Philosophus, ut est manifestum, principia naturalia definierit non solum staticeseu in esse rei, verum et dynamice seu in fieri et generari, et prout privationem etiam includit (1), ideo principia naturalia sunt duplicis generis: alia *per se* seu *in jacto esse*, et sunt quae intrinsece ac essentialiter actu ipsum compositum mobile constituunt, ut materia et forma; alia *per accidens* seu *in jieri* vel *transmutationis*, et sunt illa ex quibus mobile fit et generatur, unde conveniunt composito, non ut factum sed ut factibile seu generabile, ita privatio.

Articulus II.

DE PRINCIPIIS IN SPECIE SEU ENTIS MOBILIS

30. Principia entis mobilis dupliciter considerare possumus: *entitative* seu *statice*, et *operative* seu *dynamice*, secundum scilicet quod ens mobile est quaedam essentia et quoddam principium operationis sive motus et quietis. Unde agendum est:

Io de entis mobilis *esse statico* (Sect. I);

2° » » » *esse dinamico* (Sect. II).

SECTIO PRIMA

De Esse Statico Entis Mobilis.

31. Esse staticum entis mobilis intelliguntur principia, quibus essentialiter et intrinsece in sua propria entitate constituitur. Huiusmodi autem principia considerari possunt: vel *in actu signato* seu absolute, prout unumquodque simpliciter et absolute ad ipsam essentiam entis mobilis concurrat; vel *in actu exercito* seu relative, prout in ipso ente mobili constituto unum ad aliud ordinatur. Proinde:

Io de entis mobilis *esse statico absoluto* (§ 1);

2° » » » *esse statico relativo* (§ 2).

(1) Cfr. S. Thom., I *Phys.*, lect. 13. Ad rem Ferrariensis (I *Phys.*, q. 8): «quia in omni contrarietate includitur oppositio privationis et habitus, eo quod unum contrariorum semper est deficiens et imperfectum respectu alterius, ideo contrarietas aliquando accipitur in proprio significato, scilicet pro oppositione duarum formarum, aliquando accipitur magis extenso vocabulo, ut etiam nomen contrarietatis extendatur ad privativam oppositionem, ut scilicet privative opposita dicantur contraria».

§ 1. De Esse Siálico Absoluto Entis Mobilis.

32. *Principia entis mobilis, secundum esse staticum absolutum, adhuc attendi possunt: vel ut simul actu concurrere debent ad ens mobile essentialiter constituendum; vel unumquodque separatim et in seipso. Quapropter agendum est:*

- 1° de ipsa constitutione entis mobilis (I);
2° de natura principiorum constitutivorum (II).

I. - De Constitutione Entis Mobilis (I).

33. Quaestio de constitutione entis mobilis, seu ut alii praeferunt de essentiis corporum vel rerum naturalium non est nova. Iam a tempore Thaletis Milesii (624/640-548, a. C.) ventilabatur; at maxime hodie agitur propter diversa systemata, recenter a pluribus exco- gitata, post inventionem instrumentorum physico-chimicorum, prae- sertim post *Radium-X*. Tota enim controversia, inter philosophos et scientificos, consistit in hoc: an principia essentialiter constitutiva entis mobilis seu corporis sint unum tantum vel plura, et quatenam sint; vel uti a recentioribus ponitur: an essentia corporum natura- lium sit composita vel simplex (2). Huic diversis respondetur syste-

(!) Cfr. S. Thomam, I *Phys.*, lect. 2-15; I *Metaph.*, lect. 4-17; Ferrariensem, I *Phys.*, q. 9-10; D. de Flandria, I *Metaph.*, q. 10-13; Javelli, I *Phys.*, q. 22-30; Alamanno, *Phys.*, q. 2, a. 3-5; Matrium, in VIII Lib. *Phys.*, Disp. 1, q. 3-5; Complutenses, *op. cit.*, q. 2-3; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. 2, a. 3; Til. Pesch, *op. cit.*, Disp. III, sect. 1-2, n. 117-192; SansEVERino, *Elem. Phil. Christ.*, Cosmolog., c. i, pp. 202-266, Neapoli, 1885; Haan, *op. at.*, Lib. VI, n. 230-291; Lahr, *op. cit.*, c. IV, pp. 391-403; Lorenzelli, *Philas. Theoret. Instit.*, Vol. II, P. I, lcct. 1-4; P. II, lcct. 1-3; Nvs, *Cosmologie* I Vol. I-II, Louvain-Paris, 1926; Zigliara, *Sum. Phil.*, Vol. II, *Cosmología*, Lib. (I, c. i-n, a. (12)-(19); Mercier, *Corso di Filosofia*, Vol. II, *Cosmología*, Lib. I-IV, pp. 297-416- Trad. Masini, Firenze, 1909; Gredt, *op. cit.*, n. 242-257; P. Descoqs, S. I., *Essai Critique sur l'HyUmorphisme*, Beauchesne, Paris, 1924; Berthoud, *op. cit.*; G. Gianfranceschi, *op. cit.*; Prof. Andrade, *op. cit.*; Me. Wil- liams, *op. cit.*; De Munnynck, *drum etc. Acta Primi Congress. Thom. Int.*, pp. 121-128, Romae, 1925; Hoenen, *Acta Primi Congr. Thom. Int.*, pp. 61-76; idem, *Grcgorianum*, vol. VI (1925), pag. 248-265; Vol. VIII (1927), pp. 229-242; Vol. IX (1928), pag. 417-460; Vol. X (1929), pag. 210-237; et alios.

(2) Ita scientifice *statum quaestionis* clare exponit, inter alios, Prof. Andrade (*op. cit.*, chap. i, p. 9): < ... the question has been asked as to what matter is made of. In particular, the following problem has been discussed: Suppose we could take a piece of some substance, say copper, and magnify it indefinitely, should we see in the end that it was made up of particles with spaces between them, held together by certain attractive forces, or should we find that, no matter how much larger we made it appear, it was as continuous throughout as it appeared when unmagnified? To take a homely simile, would it appear, like a bushel of peas, or like a Jelly? Another way of asking this question is to demand whether, supposing our senses were fine enough and our instruments delicate enough, we could go on dividing up a piece of matter, say copper, into smaller and smaller fragments indefinitely, or whether we should at last come to a fragment which could not be further divided, at any rate without its ceasing to be copper. On the bushel of peas theory, we should come to an end when we had isolated a single pea, while we could go on chopping our little bit of Jelly smaller and smaller without coming to a recognisable ultimate part ».

matibus, quae praecipue ad tria reduci possunt, nempe: ad *Mechanicismum*, *Dynamismum* et *Hylemorphismum*. Hoc ultimum systema nos firmiter amplectimur post omnes Peripateticos et Scholasticos, quodque propugnamus: et *negative*, reiiciendo alia systemata, et *positive*, adducendo positiva argumenta. Exponentur igitur ordinatim falsa systemata et simul impugnentur.

A) Systema Mechanicismi.

34. Mechanismus, temporis progressu, diversas formas passus est quae praecipue sunt: *Traditionalis*, *Neo-mechanicismus* et *Dynamitas*.

a) *Mechanicismus Traditionalis*.

35. Haec Mechanicismi species suam historicam evolutionem habet. Nam, a Thalete usque ad tempora Gassendi et Cartesii (s. xv) habetur *Mechanicismus Purus* seu *Pure Traditionalis*; a Cartesio usque ad Dalton (s. xix) est *Mechanicismus Geometricus* seu *Mathematicus*; a Dalton et deinceps est *Mechanicismus Atomicus* seu *Atomismos Purus*. Exponamus omnes has formas easque confutemus.

1. - *Mechanicismus Pure Traditionalis*.

36. Expositio Systematis. — Mechanismus iste primo *sub forma monistica* exhibetur, inquantuin omne ens mobile intrinsece constituitur ex uno eodemque principio, cuius omnia corpora sunt diversae evolutiones quaeque tantum localiter moventur. Hoc autem principium monisticum diversimode determinatum fuit, nempe vel *aqua* (— Thales), vel *vapor* (= Anaximander), vel *aër* (= Anaximenes), vel *ignis* (— Heraclitus). Exhibetur praeterea *sub forma pluralistica*, prout ens mobile essentialiter pluribus principiis constat; itaque quidam posuerunt esse *aquam*, *aerem*, *terram* et *ignem* (— Empedocles), sive *minimas particulas* (= Anaxagoras), sive *infinita corpuscula* (= Democritus), sive *atomi homogeneae et automobiles* (= Plato, Empedocles, Epicurus). Hae sunt praecipuae sententiae huius mechanicismi. Contra quem:

37. Conclusio: « Mechanismus Pure Traditionalis, sub qualibet forma acceptus, est reiiciendus ».

Prob.: — Arg. I^m (= *contra Mechanic. Monisticum*). — Principia sunt sibi invicem contraria, patet ex definitione. Atqui contraria non sunt unum tantum: nihil enim est sibi ipsi contrarium. Ergo Mechanismus, ponens unum principium constitutivum corporum, est reiiciendus.

Arg. n^{um} (= *contra ponentes quatuor elementa*). — Quae constant principiis non sunt principia, sed principiata. Atqui elementa, ut aqua, aer, vapor et ignis, constant principiis. Patet enim communi experientia, quod illa elementa generantur et corrumpuntur, ut e. g. in accensione seu combustionem et extinctionem ignis; quod autem generatur et corrumpitur constat principiis. Idem experientia

scientific» habetur: chimice enim probatum est, quod aqua v. g. est proportionata compositio hydrogenii et oxygenii, hoc est duarum partium in mensura hydrogenii et sexdecim partium in mensura oxygenii (W_2O); aër est mixtio nitrogenii involvens quintam voluminis partem oxygenii et minimas proportiones carbonii dioxidis atque ammoniae, hinc mensura voluminosa aëris est 0.50 cub.in.; similiter est de aliis dicendum. Ergo Mechanismus ponens illa quatuor elementa corporum constitutiva est reiiciendus.

Arg. *inuri* (= *contra ponentes minimas particulas permixtas*). — Chimice constat et philosophice est per se notum, quod una particula, quantumvis minima, v. g. aquae, semper elementa aquae praesert et numquam elementa ignis. Atqui si natura corporum resultaret ex permixtione quarumcumque minimarum particularum, sequeretur quod e. g. tantum est ignis in aqua quantum est aqua; et viceversa. Ergo Mechanismus has minimas particulas permixtas ponens ut corporum constitutiva est reiiciendus.

Arg. *IV^U* (= *contra ponentes minimas particulas physice indivisibiles seu atomos*). — Principiata non sunt principia corporum. Atqui chimice est certum, quod atomi sunt quid principiatum: patet enim per Radioactivitatem, Spectroscopiam et Radium-X, quod atomi sunt intrinsece complexae et chimice divisibiles, sic una atomus hydrogenii continet circiter 2000 electrones (1). Ergo Mechanismus, ponens has atomos ut corporum constitutiva est reiiciendus.

38. Corollarium. — Ex quibus omnibus colligitur, quod Mechanismus pure Traditionalis, sub qualibet forma consideratus, nullo modo sustineri potest, eo quod non solum rationi, verum etiam et experimentis scientificis contradicit.

2. - *MEchanicifimus Geometricus*.

39. Expositio. — Mechanicismum, sub forma geometrica seu mathematica, docuit, inter alios, *Cartesius* (1596-1650): suam enim Physicam, modo mathematico exponens (2), identificavit cum mathematica. Hinc quod ad corporum naturam attinet, certe *Cartesius* eorum existentiam admisit (3). Cum autem corpora cognoscendo, mente supprimi possunt eorum proprietates quin natura supprimatur, non autem eorum extensio, ideo natura corporum seu materiae posuit in extensione, quam sequuntur, ut passiones seu affectiones extensionis,

(1) Ad ren» Herz: « Les résultats donnés dans les derniers temps par l'étude de la radioactivité, de la spectroscopie et des rayons cathodiques permettent de considérer comme probable que les atomes chimiques ne sont pas simples, qu'ils sont composés de particules distinctes, d'électrons; l'atome d'hydrogène contiendrait environ 2 de ces électrons » (*Les bases physico-chimiques de la chimie analytique* p. 12, Paris, Gauthier-Villars, 1909). — Et clarius adhuc Curie: « Nous avons admis, que les rayons corpusculaires des substances radioactives résultent de la fragmentation d'atomes. C'est là, non plus une hypothèse, mais un fait expérimentalement établi, servant de base à la théorie actuelle des phénomènes radioactifs, théorie de désintégration atomique » (*Sur les rayonnements des corps radioactifs* — *Les idées modernes*, pag. 275, Paris, 1913).

(2) Cfr. *Cartes.*, *Princip. Phil.*, P. H. II.

(3) Cfr. *Cartes.*, *Méditat.* 6^a, pp. 142-160 (Trad. ital. Tilgher, Bari, 1912).

divisibilitas, motus, figura, magnitudo aut parvitas. Unde concludit *Cartesius*, omnes res naturales resultant ex materia a Deo in varias particulas divisa, quae inter se sunt diversae motu, quiete, situ, figura et magnitudine, ex quorum diversitate diversitas specifica mobilium resultat in mundo. Itaque corpora seu entia mobilia, iuxta *Cartesium*, constant ex illis minimis particulis, quarum quaedam sunt sphaericae, aliae angulosae, aliae cubicae, aliae alterius figurae. Phaenomena porro, quae in ipsis corporibus apparent, ab eorum materia dependent: at minime fiunt motu proprio et intrinseco materiae, sed penitus motu extrinseco, et quidem locali a Deo materiae communicato, ita ut mundus sit sicut machina quaedam (1). Hanc sententiam sequuntur *Cartesiani*, contra quos sit sequens conclusio.

40. Conclusio: «Mechanicismus Geometricus est absolute reiiciendus».

Prob.: — Arg. *Ium*. — Particulae, ex quibus iuxta *Cartesium* corpora resultant, non sunt nisi extensio cum motu locali et figura. Atqui talis extensio non potest esse principium entium mobilium. Ergo particulae illae non sunt principia corporum; consequenter mechanicismus geometricus est absolute reiiciendus.

Mai. est *Cartesii*. — Min. prob.: Prima rerum principia debent esse aliquid substantiale et quid in diversis diversum: huiusmodi enim principia sunt constitutiva substantiae naturalium atque principia radicalia quibus operantur, quaeque principia diversa esse debent cum operationes in diversis sint diversae. Atqui extensio cum motu locali et figura non est huiusmodi: talis enim extensio est ens accidentale, cum patet ens in sua substantia constitutum supponit, atque in omnibus mobilibus et quantitativis est eiusdem rationis atque inertiae principium. Ergo extensio cum motu locali et figura non potest esse principium entium mobilium

Arg. *nam*. — Mechanicismus Geometricus totus reducit ad rationem materiae extensae. Atqui materia sic concepta experientiae scientificae adversatur et philosophice est absurda. Ergo mechanicismus geometricus est absolute reiiciendus.

Min. prob. per partes:

Prob 1^a Pars (= *experientiae scientificae adversatur*). — Materiae plures proprietates competunt, ut affinitas chimica, valentia, combinado chimica et plures aliae sive in ordine chimico sive physico sive mechanico. Atqui haec omnia per materiam extensam nullo modo explicari possunt, ita v. g. affinitas chimica seu « vis electiva », quae corpora tendunt ad determinata composita chimica constituenda, explicari nequit solo motu extrinseco, hoc est sola impulsione atomis ab extrinseco communicata: verificaretur enim inter quaelibet corpora qualitercumque combinata, quod contrarium scientificè accidit; idem dicendum est de aliis proprietatibus in quolibet ordine

(1) Cfr. *Cartes.*, *Prine. Phil.*, loc. cit., *Medit.* 2^a, p. 96-97 (cd. cit.).

consideratis (1). Ergo materia cartesiana experientiae scientificae adversatur.

Prob. 2^a Pars (= *philosophice est absurda*). — **p** Metaphysice repugnat quod principium substantiale sit talis naturae ut ex se dicat ordinem ad aliud tamquam ad subiectum sui inhaesionis. Atqui talis est materia cartesiana: materia enim extensa, cum sit essentialiter extensa, non est subnet et in se sed alterius et in alio, v. g. in ligno, lapide, etc., ideo est res habens essentiam quae ordinem ad aliud, ut ad subiectum sui inhaesionis, dicit. Ergo metaphysice repugnat quod materia cartesiana sit principium corporum.

2° Mathematice repugnat differentias quantitativas ad invicem identificari, v. g. quod centimetrum cubicum aquae sit *millionesima* pars quidditativa metri cubici aquae, sicut est *millionesima* eius pars quantitativa. Atqui talis identitas mathematica verificatur in materia cartesiana: extensio enim, cum sit de ratione quantitatis, differentias quantitativas inducit; et cum sit, ex alia parte, ipsa essentia materiae, differentias substantiales inducit, quae sunt in toto et in qualibet parte totius quanti, v. g. tota natura aquae est in toto metro cubico aquae et in qualibet eius parte quantitativa. Ergo mathematice repugnat quod materia cartesiana sit principium corporum.

3° Materiae definitio essentialiter et necessario cum materia physica definiri debet. Atqui materiam definire per abstractionem geometricam, est eius physicam definitionem destruere, utpote definitiones mathematicae abstrahunt secundum rationem a materia. Ergo physice repugnat quod materia cartesiana sit principium corporum.

41. Corollarium. — Ex his omnibus probatis colligitur, quod materia extensa, praedita solo motu locali seu ab extrinseco sibi communicato, nequit esse primum principium entium mobilium seu corporum, consequenter mechanismus geometricus simpliciter est reiiciendus.

3. - *Mechanicunius Atómicas.*

42. Mechanismus tempore saec. xix novam sortitus est formam, quae appellatur *Mechanicismus Atomicus* seu *Atomismus*; hic tamen, propter diversam methodum procedendi, est duplex, nempe: *Philosophicus* et *Chimicus*. Exponamus eos singillatim.

a) *Atomismus Philosophicus.*

43. Iste Atomismus, qui et simpliciter Mechanismus dicitur, a tempore *Daltonii*, videtur Democriti hypothesim de constitutione ato-

(1) Pro fusiori expositione huius argumenti scientifici, cfr. D. Nys, *op. cit.*, Vol. I, Liv. I, Chap. 11, pp. 95-225.

mica corporum renovare atque experimenta physico-chimica quoad corporum naturam explicare, praesertim per sic dictas leges stoechiometricas (1): proinde, philosophicus dicitur, quia ex illis legibus ratiocinando procedit ad factorum explicationem. Unde.

44. Expositio. — Secundum hypothesim Daltonicam, natura corporum sic explicatur. Corpora enim resultant ex minimis particulis, elementa vero ex atomis extensis et chimice indivisibilibus, mixta autem ex minimis quae sunt aggregata stabilia atomorum. At atomi unius elementi gaudent omnino iisdem proprietatibus, praesertim ponderis; ubi atomi alterius elementi habent inter se easdem proprietates, quae sunt tamen diversae a proprietatibus prioris. Unde, ad constituendum unum minimum mixti paucae atomi (1, 2, 3) unius elementi aggregantur modo aliquatenus stabili paucis atomis alterius (1, 2, 3). Liquet igitur quod Dalton, suis legibus, formaliter admittit quod corpora constituuntur atomis. Ulterius postea haec Daltonica conceptio evolvitur hoc modo, quod corpora composita resultant ex corporibus simplicibus: haec autem sunt aggregata plurium atomorum, quae sunt homogeneae atque solo motu locali sunt praeditae; unde liquet, quod corpora et totum universum constant materia homogénea et motu locali sibi communicato (2). Ita plures scientifici! ut *Ostwald*, *Cornu*, *Meyerson*, *IV. Thomson*, *Tait*, *De Thiéry*, *Righi* et alii. Contra quos:

45. Conclusio: « Atomismus Philosophicus est philosophice reiiciendus ».

Prob.: Omne ens mobile essentialiter constat sola materia homogénea et motu locali. Atqui haec nullo modo naturam corporum explicant. Ergo Atomismus Philosophicus est philosophice reiiciendus.

Mai. est doctrina huius Atomismi. — Min. prob.: Io Cum materia omnium corporum, iuxta hunc Atomismum, sit omnino idéntica, ideo homogénea, semper, — inquantum materia —, remanet divisibilis; et ut talis adhuc assignandi sunt limites differentiales ac specifici huius divisibilitatis, quibus perveniri iterum nequit ad materiae homogeneitatem: secus esset petitio principii. Ergo materia homogénea Atomismi minime explicat corporum naturam.

2° Motus localis communicatus omnino experientiae scientificae adversatur. Talis enim motus, iuxta hunc Atomismum, est in seipso invariabilis, inalienabilis, causa omnium diversarum proprietatum atomi atque agens protegens massam atomicam resistendo eius destructioni; consequenter, invariabilitas et inalienabilitas motuum specificorum est elementum essenziale corporum. Atqui haec ad-

(1) Istae leges stoechiometricae, praeter legem conservationis massae (*Lavoisier*) et legem voluminum (*Gay-Lussac*), generatim ad tres reducuntur, sc.: « *Lex proportionum definitarum* » (*Proust*), « *Lex proportionum multiplarum* » (*Dalton*) et « *Lex numerorum proportionalium* ». Pro harum legum explicatione, cfr. *Remer-Geny, Cosmología*, pag. 33 ss., Romae, 1925; *Hoenen*, in *Gregorianum*, An. VIII (1927), Fase. 2, pag. 230 ss.

(2) Sic inter alia habet *Ostwald*: « Toutes choses sont formées d'atomes en mouvement; ces atomes et les forces qui agissent entre eux sont les dernières réalités dont se composent les phénomènes particuliers... La mécanique des atomes peut donner la clef du monde physique ». Ita in opere *Die Ueberwindung des wissenschaftlichen Materialismus*, citato a *D. Nys*, op. cit., p. 89.

versantur experientiae scientificae, praesertim Chimiae. Nam, in qualibet nova actione et reactione chimica semper novae mutationes deprehenduntur, praesertim si sit corpus maxima ac mutua affinitate praeditum, eo quod tunc atomi saepissime considerabilem quantitatem caloris, electricitatis, et in genere energiae, amittunt, ut patet e. g. in *BaSO'* (1). Porro, si novae mutationes sint et quidem substantiales ideo novae proprietates, liquet manifeste, saltem chimice, quod motus localis non est invariabilis nec inalienabilis, sed e contra. Quapropter hoc posito, assignanda sunt essentialia principia huius variabilitatis et alienabilitatis specifica, quaeque Atomismus nec assignat neque assignare potest. Ergo motus localis communicatus nullo modo potest esse principium essentialia corporum.

46. Corollarium. — Ex his igitur remanet manifestum, quod Atomismus Philosophicus, quamvis physice consideratus, quamdam probabilitatem habere possit, philosophice tamen simpliciter admitti nequit, eo quod materia homogénea et motus localis communicatus non possunt constituere principia essentialia corporum seu entium mobilium.

b) *Atomismus Chimico-Physicus.*

47. Si Atomismus Philosophicus experientiae scientificae adversatur ut dictum est, Atomismus Chemicus seu Chimico-Physicus ad naturam corporum explicandam, experimentis chemicis et physicis maxime cohaeret, proinde tale systema est commune inter scientificos recentiores. Exponamus igitur hoc systema prout hodie docetur.

48. Expositio. — Cum loquimur de natura corporum, opus est antea scire quid per corpus intelligunt moderni scientifici. *Corpus* enim est ens habens determinatam et permanentem naturam atque est obiectum sensuum; unde corpus distinguitur a *phaenomeno*, quod est ens natura temporanea et transitoria praeditum. Quodlibet autem corpus constat *materiâ*, cuius proprietates essentielles sunt *inertia* et *extensio*; consequenter, quando materia est limitata seu determinata talibus dimensionibus visibilibus, quaeque a nobis attingi possunt, habetur id quod communiter vocatur corpus. Ergo corpus proprie est *materia habens inertiam et extensionem limitatam seu definitam*. — Tale autem corpus suas divisiones habet (2). Nam, *ratione materiae*: aliud *ponderabile*, cuius materia ponderari potest, quod quidem pondus est effectus vis gravitatis; aliud *imponderabile*, cuius materia ponderari nequit, ut aether. *Ratione originis*:

(1) Ad rem D. Nys (op. cit, p. 97) aiens: « C'est le cas, par exemple, pour le sulfate de Baryum *BaSO* ». l'un des corps les plus inertes du monde inorganique. Bien que les atomes qui le constituent soient très actifs à l'état de liberté, ils sont comme frappés du mort au sein de cette synthèse nouvelle, tant la réaction chimique leur a fait perdre de leurs mouvements respectifs

(2) Praeter has divisiones dantur aliae, ita v. g. *ratione status*, post Ostwald, corpora: alia sunt *hylotropica* (« corpora pura»), et sunt illa quae *totaliter* in *constantibus* circumstantiis transire possunt in alium statum aggregationis vel in statum solutionis, ita elementa et combinationes chlmicae (— mixta perfecta iuxta Scholasticos); alia sunt *ahytotropica* (— corpora impura), et sunt contraria illis, ita solutiones chlmicae mixta imperfecta iuxta Scholasticos).

aliud *compositum*, cuius materia (= molécula) resultat ex pluribus atomis quae ad diversa elementa pertinent; aliud *simplex*, cuius molécula constat una vel pluribus atomis quae inter se sunt aequales (1), ut *elementa*; ideo elementa sunt corpora simplicia, quorum numerus hodie ascendit ad 92 (2).

(1) Secundum Scholasticos et Neo-Scholasticos, saltem saec. elapsi, aliter intelligebatur per corpora simplicia et composita: » *Simplicia* sunt quae in alia corpora heterogénea seu diversae naturae adhuc resoluta non sunt, puta hydrogenium et ferrum; *mixta* autem ea, quae in corpora heterogénea resolvuntur, puta aqua aut lignum ». Ita Sanseverino, *op. cit.*, p. 213; cf. Z10L1ARA, *op. cit.* (15), p. 77.

(2) Hodie habentur 92 elementa, quae ad invicem ordinantur *ratione ponderis atomlci*, ita ut posito pondere atomi levissimae, sc. hydrogenii, ad illud cetera ordinatim comparantur. En tabula ordinata elementorum ab an. 1925:

ELEMENTUM				ELEMENTUM			
	Symb	Pond. At.			Symb.	Pond. At.	
1	Hydrogenium	H	1.008	47	Argentum	Ag	107.88
2	Helium	He	4.00	48	Cadlun	Cd	112.40
3	Lithium	Li	6.94	49	Indium	In	114.8
4	Berillum	Be	9.02	50	Stagnum	Sn	118.70
5	Borum	B	10.82	51	Stibium	Sb	121.77
6	Carbonium	C	12.00	52	Tellurium	Te	127.5
7	Azotum	N	14.01	53	Jodium	J	116.92
8	Oxygenium	O		54	Xenium	X	130.2
9	Fluorum	Fl	19.00	55	Cesium	Cs	132.81
10	Ncum	Ne	20.02	56	Barium	Ba	137.37
11	Sodium	Na	22.99	57	Lantium	La	138.90
12	Magnesium	Mg	24.32	58	Cerium	Ce	140.25
13	Aluminium	Al	26.97	59	Praseodimium	Pr	140.92
14	Sillicium	Si	28.06	60	Neodimium	Ne	144.27
15	Phosphorum	P	31.03	61			
16	Sulphur	S	32.06	62	Samarium	Sm	150.43
17	Chiorum	Cl	35.46	63	Europium	Eu	152.0
18	Argum	Ar	39.91	64	Gadolinium	Gd	157.26
19	Potassium	K	39.10	65	Terbium	Tb	159.2
20	Calcium	Ca	40.07	66	Dysprosium	Dy	162.52
21	Scandium	Sc	45.10	67	Holmium	Ho	163.4
22	Titanium	Ti	48.20	68	Erbium	Er	167.7
23	Vanadium	V	50.96	69	Tullum	Tu	169.4
24	Cromum	Cr	52.01	70	Yterbiurn	Yb	179.6
25	Manganesium	Mn	54.93	71	Lutozium	Lu	175.0
26	Ferrum	Fe	55.84	72	Hafnium	Hf	179.0
27	Cobaltum	Co	58.94	73	Tantalium	Ta	181.5
28	Nike!	Ni	58.69	74	Tungstenum	W	184.0
29	Cuprum	Cu	63.57	75	Rhenium	Rm	188
30	Zincum	Zn	65.38	76	Osmium	Os	190.8
31	Gallium	Ga	69.72	77	Iridium	Ir	193.1
32	Germanium	Ge	72.60	78	Platinum	pt	195.23
33	Arsenicum	As	74.96	79	Aurum	Au	197.2
34	Selenium	Se	79.2	80	Hydrargyrum	Hg	200.61
35	Bromum	Br	79.92	81	Talllum	Tl	204.39
36	Kriptum	Kr	82.92	82	Plumbum	Pb	207.20
37	Rubidium	Rb	85.45	83	Bismutum	Bi	209.02
38	Stronzium	Sr	87.62	84	Polonium	Po	210.0
39	Yttrium	Y	88.9	85			
40	Zirconium	Zr	90.6	86	Radonium	Rd	222
41	Niobium	Nb	93.1	87			
42	Molibdenum	Mo	96.0	88	Radium	Ra	225.95
43	Masurium	Ms		89	Actinium	Ac	226
44	Rutenium	Ru	101.7	90	Thorium	Th	232.15
45	Rhodium	Rh	102.9	91	Brevium	Bv	234
46	Palladium	Pd	106.7	92	Uranium	u	238.17

Liber 1 - Philos. Nat. Gen., Pars I, Caput 11, Art. //, Sectio I, § 1, I, A)

His enim positis, iuxta scientificos modernos, ita corporum constitutio exhibetur. Corpora enim constant moleculis, moleculae atomis, atomi electronibus et protonibus. Ut bene intelligatur haec recentior doctrina opus est explicare quid sit unumquodque ex illis constituentibus.

Explicamus ea ordinatim:

1° *Electrones* sunt corpuscula quaedam electricitate negativa praedita, quae extensionem ac propriam et determinatam inertiam habent, et videntur esse vinculum quod materia ponderabilis et materia imponderabilis inter se uniuntur.

2° *Protones* sunt corpuscula electricitate positivâ praedita et verum pondus habent. Videntur esse constitutum omnium corporum elementum quod correspondet *nucleo* simplicissimi corporis, sc. hydrogenii.

3° *Atomi*. — Quamvis, abhinc decem annos, tenebatur quod atomus, sicut revera etymologice significat, sit indivisibilis; hodie tamen, post experimenta spectroscopica, radioactivitatis, electricitatis et electromagnetismi, est certum, quod atomus est quid maxime complexum (1); de facto enim constat ex electronibus et protonibus. Adhuc tamen scientifice natura atomi particulariter minime cognoscitur, proinde diversae dantur explicationes scientificorum, quae ad sequentes reduci possunt:

a) *Atomus J. J. Thomson*. — Est quidam atomi typus, quem primo Thomson, alio nomine *Lord Kelvin*, invenit, cuiusque proprietates accurato examine evoluit. Repraesentatur enim quaedam sphaera, in qua distribuitur electricitas positiva cum uniformi densitate. Ibi autem habetur certus numerus electronum, qui ad invicem repelluntur, ut corpuscula praedita electricitate eiusdem generis, et attrahuntur electricitate positiva secundum vires ordinatas versus centrum sphaerae; hac mutua repulsione et attractione electrones acquirunt equilibrium, cuius condiciones diversae sunt secundum numerum electronum, qui ibi reperiuntur. Numerus autem electronum, iuxta Thomson, deduci potest: vel *ex relatione* quae est inter energiam fasciculi Radii X qui aliquod corpus pertransit et energiam radiorum secundariorum qui provocantur; vel *ex absorptione* Radiorum X; vel *ex lucis dispersione*. Quapropter, numerus electronum, qui in aliqua atomo continentur, est proportionatus ponderi atomico; massa vero atomi resultat et ex electronibus et ex connexione cum aliqua positiva electricitate; ubi massa electronum tota est electromagnetica.

Ita atomi structura concipitur iuxta Thomson (2).

b) *Atomus Rutherford*. — Rutherford putans explicationem atomi a Thomson datam esse insufficientem, alium typum nobis exhibet, qui ex similitudine repraesentata ad planetam Saturnii vocatur *Atomus Saturniana*, de qua iam ante Rutherford aliquatenus locutus fuit *Nagaoka*. Iuxta igitur Rutherford, atomus systemati solari repraesentatur, in quo habetur nucleus centralis, sol, qui (nucleus) continet in se totam massam ponderosam atomi: circa autem solem datur certus numerus planetarum, in atomo sunt electrones qui revolvuntur in sphaeris (= orbitis) cum axibus qui varii sunt a 10 ad vices dimensionum solis. Vis autem electrones protegens circa nucleum est vis electrica. Ex mensura vero deviationis quam particula a subiit ex aliquo obice potenti causatam, deduci potest intensitas seu continentia electrica nuclei, eo quod deviationis magnitudo crescit secundum augmentum ponderis atomici; et denique, diversi nuclei atomici constant nucleis held et hydrogenii (3).

(1) Cfr. A. Berthoud, *op. cit.*, pp. 41-46; Andrade, *op. cit.*, pp. 45-55.

(2) Cfr. Berthoud, *ibid.*, p. 201-202.

(3) Sic itaque: «Quando il peso atomico è un multiplo di 4 non si riesce a liberare nuclei di idrogeno, per esempio col C (12), O (16), S (32), Ca(40), Ti (48), Mn (56), Gd (64). Quando invece il peso atomico è rappresentato con un multiplo di 4 più un resto, allora si ottengono

Systema Meclianicismi

Ita igitur designatur breviter atomus iuxta experimenta Rutherford (1).

c) *Atomus Bohr.* — N. Bohr non invenit novam speciem atomi ab illa Rutherford distinctam, sed eamdem ulterius perficit praesertim respectu energiae electronum. Secundum enim Bohr, electron minime emittit energiam continuam in suo motu vibratorio, sed solum in eius transitu ab uno statu stationario ad alium; sic, si electron circa nucleum revolvitur, per completam sphaeram (orbita) circularem, potest sensibilem variationem radii suae projectionis subire seu pati; itaque hac variatione durante electron energiam emittit. Ergo, iuxta Bohr, dantur sphaerae stationariae seu sphaerae quas electron percurrit sine deperditione energiae, quae quidem sphaerae circa nucleum *discontinue* distribuuntur, tali modo quod electron ab una ad aliam sphaeram transire nequit cum continua ac progressiva modificatione, sed solum transit per saltus, qui emissioni aut absorptioni energiae correspondent. Ex quo liquet quod iuxta Bohr, datur discontinuitas inter constituentia (= electrones) atomum (2).

(/) *Atomus Magnetica.* — Ritz, suis experimentis, putat quod praeter electrones datur in atomo aliud elementum magneticum, quodque postea evoluit Weiss per alia diversa experimenta. Invenit enim Weiss, quod atomus plurium corporum, v. g. ferri, mercurii, etc., est praedita quodam momento magnético quod est semper exactum multiplex ad momentum magneticum elementare ipsius atomi, quod vocatur *Magneton*; hinc etiam dicitur « *Atomus Magnetonicas*. Massae atomicae unius speciei determinatae praeseferunt eundem numerum illarum unitatum elementarium; ubi diversae speciei diversas quantitates habent. Exinde liquet, quod magneton est aliud constitutum universale materiae, quod, non obstante diversitate specifica atomorum chimicarum, ubique est identicum; quodque maius est electrone at minus atomo chimica. Ita ergo, post Ritz et Weiss, plures alii (v. g. Picard).

e) *Atomus Quanta.* — Praeter hoc quod atomus resultat ex magnetismo seu magnetono, quodque est energia quaedam, oportet adhuc admittere, — post alia experimenta —, ut huiusmodi energia constet pluribus aliis minimis particulis, quae sunt *quanta* quaedam ab invicem discontinua. Radiationes enim *corporum nigrorum* (3) et variatio caloris specifici temperatura causati, nequeunt explicari nisi per energiam quantam atomi, eâ praeterea explicatur substitutio aequivalens energiae inter unum electronem et spatium circumstans. Energia enim alicuius celeris vibratoris (= oscillatore) non potest *continue* variari, ut hucusque indicatum est, sed variatur per acutos seu abruptos saltus, hoc est per quanta. Quantum proinde, repraesentans minimam quantitatem energiae quam electron emittere aut absorbere potest, non est quid constans sed *proportionale* ($e = h \nu$) respectu celeris vibrationis (= oscillazione). Essent igitur *quanta* aliqualia granula energiae, quae successive in qualibet directione, per fontem luminosam, fulminantur et sine eorum divisione propagantur ut corpuscula quaedam materialia; consequenter, quanta sunt quaedam proprietates energiae radiantis, quae, independenter a relatione cum materia, nonnisi ut unitates distinctae existere possunt. Hinc est, quod amissio et acquisitio energiae in atomo verificatur *modo pure discontinuo*, prout v. g. aliquis electron nequit acquirere unam partem huius quanti, sed vel totum recipit vel nihil. Quare, atomus non solum componitur ex electronibus et energia seu magnetismo,

coi bombardamento atomi di idrogeno a grande penetrazione, per esempio in B (11), N (14), Na (23), A (27), P (31).

« Il nucleo di He ha dunque una *stability* tutta speciale. Se anche esso è scindibile in idrogeno, il nucleo di He deve comprendere 4 nuclei di idrogeno con 2 elettroni interni, perché ha una massa atomica eguale a 4, e una carica elettrica positiva eguale a 2 ». Gianfranceschi, *op. cit.*, p. 233.

(1) Pro fusiori explicatione atomi Rutherford, cfr. Berthoud, *op. cit.*, Ch. VI, pp. 200-239.

(2) Cfr. A. Berthoud, *op. cit.*, Ch. VII, pp. 240 ss.

(3) Per *corpora nigra* intelligunt Physici quoddam corpus quod absorbet totalitatem energiae radiantem quam in se recipit.

sed ulterius eius energia constat granulis seu atomis energiae id est *quantis*, quae *discontinua* sunt inter se (1). Ita *Planck* et alii.

1) *Atomus Periodica*. — Ultima denique explicatio est, quod atomus resultat ex electronibus homogeneis et solum quantitative inter se differunt, ratione sc. atomicitatis seu ponderis atomici, cum quo proprietates electronicae seu elementorum periodicam relationem habent. Pondera autem atomica elementorum ab invicem differunt unitatibus, cuius gradualis enumeratio proprietates physicas et chimicas eorum modificat. Dispositis enim, enumeratione progressiva ponderis atomici, ipsis elementis in duas lineas, horizontalem nempe et verticalem, habetur duplex series elementorum: in horizontali sunt elementa *heterologa*, seu corpora ab invicem diversa atque disparatis characteribus praedita, in verticali vero sunt elementa *analogia* quae quamdam naturalem congregationem efformant. Exinde patet quod elementa corporum, quae sunt homogénea, ab invicem differunt unitatibus ponderis atomici, ita ut quo magis ad ultimum elementum, sc. ad Uranium pervenitur, eo magis crescunt unitates, consequenter pondera atomica; ex quo variatio proprietatum atomorum; praesertim atomicitatis, densitatis, voluminis atomorum, et characteris electrici, resultat, ut sic manifesta maneat lex Mendelejeff, quod sc.: «proprietates elementorum relationem periodicam habent cum eorum pondere atomico». Ergo periodicitas electronum inducit eorumdem diversitatem, consequenter atomorum diversitatem, ideoque et corporum diversitatem (2). Ita, inter alios, *Lothar Meyer*, *Mendelejeff* et alii.

4° *Molécula*. — Molécula denique est ens compositum ex pluribus atomis, quarum quaelibet *in jacto esse* propriam individualitatem retinet, ut ex pluribus experimentis est manifestum; ita e. g. experimento constat, quod in mixto Methani (CH₄) (3) et Chlorig, unaquaeque atomus hydrogenii in Methano contenta, ex actione lucis in ipsum mixtum proiectae, potest successive substitui per atomum Chlorig, ut sic eadem compositio molecularis habeatur in his quinque mixtis: CH₄, CH₃Cl, CH₂Cl₂, CHCl₃, CCl₄. Praeterea, post experimenta a Svedberg et Bragg perfecta, atomi molecularae sunt ita inter se separatae ut vera discontinuitas habeatur: quandoque enim, una atomus unius elementi medietate distat ab aliis duabus atomis alterius elementi, quae ad diversas moléculas pertinent. Denique, molécula habet proprium operari atque complexum proprietatum quae omnino distinctae sunt a proprietatibus ipsam constituentium; aliis verbis: molécula gaudet propria unitate et propria natura: consequenter non est simplex individuorum iuxtapositio, sed vere et proprie novum individuum (4).

Ex his omnibus igitur manet clarum quod, chimico-physice, entia mobilia seu corpora constituuntur proxime ex moléculis et remote ex atomis, atque radicaliter ex protonibus et electronibus. Contra autem hanc recentissimam theoriam sequens conclusio dirigitur.

49. Conclusio: « At *Philosophus* Chimico-Physicus philosophice est reiciendus, non vero scientificus ».

Prob. † Pars (= *philosophice est reiciendus*). — Arg. Ia°. — Principia intrinsece constitutiva corporum repugnat ut constent

(1) Appellatur haec theoria: « *Theoria Quanta* ».

(2) Vocatur ista theoria « *Systema Periodicum Elementorum* », cfr. Nvs, *op. cit.*, pp. 293-301; Berthoud, *op. cit.*, pp. 175-199; Gianfranceschi, *op. cit.*, pp. 121-135, et alios.

(3) Vocatur etiam *Methyl Hydride*.

(4) Gianfranceschi, *op. cit.*, pp. 249-252.

partibus. Atqui iuxta Atomismum Chimico-Physicum, atomi, ex quibus formaliter resultant corpora, constant partibus. Ergo atomi non sunt principia intrinsece constitutiva corporum, ideoque Atomismus Chimico-Physicus philosophice est reiciendus.

Mai. liquet ex ratione principii, quam supra praenotavimus (1).

Min. decl.: Io *ex diversa atomistarum explicatione*. — Iuxta enim explicationes diversorum scientificorum ut Thomson, Rutherford, Bohr, Weiss, Planck et Mendelejeff, atomus adhuc resolvibilis est chimice in alia corpuscula, quae quamvis minima et chimice irresolvibilia, retinent tamen rationem corporis omniumque proprietatum extensionem consequentium, ut est atomicitas, valentia, massa volumenque atomicum, pondus atomicum, etc. Ergo habent magnitudinem et quantitatem, consequenter figuram, et inquantum hujusmodi ex partibus conflantur: magnum enim et quantum coalescit ex partibus ipsum integrantibus; figura vero resultat ex partium dispositione. Ergo iuxta Atomismum Chimico-Physicum, atomi, ex quibus formaliter resultant corpora, constant partibus.

2° *ex methodo chimico-physica*. — In investigatione et designatione principiorum corporum, non alia methodo scientifici utuntur, nisi: *chimice*, analysi et synthesi; *physice* autem, instrumentis ut Radium-X, Spectroscopium, Electroscopium, etc. Sed utrâque methodo pervenitur: vel ad corpora composita, quae, ut patet, non possunt esse principia intrinsece constitutiva corporum; vel ad corpora simplicia, seu ut hodie dicitur ad elementa. Huiusmodi porro elementa constant moléculis, moléculae vero atomis usque ad minimum eius sc. ad nucleum, qui, fatentibus Atomistis, rationem corporis habet. Porro, pugnat quod principia corporum constitutiva sunt pariter corpora: corpus enim, cum sit totum quoddam, sua principia constituentia sequitur et « quidquid consequitur ad esse perfectum, non est constitutum illius rei » (2). Ergo methodo chimico-physica semper perveniri debet ultimo-analytice ad ens corporeum, quamquam minimum; ideoque intra fines seu limites sensibilis experientiae scientificorum inquisitio clausa manet: cum quaestio nostra sit de principiis essentialiter constitutivis corporum, quaeque nulla analysi chimica nulloque instrumento physico inspicere unquam possunt, sed limites sensibilis experientiae pertranseunt, suntque obiectum solius intellectus; ideoque, sola ratione, in experientia quidem fundata, assignari debent huiusmodi corporum prin-

(1) Ad rem S. Thomas: « tunc opinamur cognoscere unumquodque cum causas cognoscimus primas, et principia prima et usque ad elementa. Ex quo manifeste Philosophus ostendit: in scientiis esse processum ordinatum, prout proceditur a primis causis et principiis usque ad proximas causas, quae sunt *elementa constituentia essentiam rei* », *De Caelo, et Mundo*, Prolog., dr. 1, q. 33, a. 1; I, dist. 29, a. 1-2; III, dist. 11, q. 1, a. 1, ad 5; *de Pot.*, q. 10, a. 1, ad 9°; et passim.

(2) S. Thomas, I, dist. 28, q. 1, a. 2, c.

cipia. Ergo iuxta methodum chimico-physicam Atomistarum, atomi, ex quibus formaliter resultant corpora, constant partibus.

Arg. Hum. — Omne resultans actu ex pluribus formis specificè et essentialiter distinctis non est unum per se. Atqui iuxta Atomismum Chimico-Physicum, corpora resultant actu ex pluribus formis specificè et essentialiter distinctis. Ergo iuxta Atomismum Chimico-Physicum, corpora non sunt unum per se, ideoque philosophice est simpliciter reiiciendus.

Mai. deck: Licet enim quodlibet compositum sit in partes divisibile, actu tamen ita est unum ut sit in se indivisum et a quolibet alio divisum et distinctum: hoc enim est de ratione unius (1); sed huiusmodi indivisio et divisio eiusdem compositi substantialis salvari nequit si actu in ipso sint specificè et essentialiter formae diversae; «nihil enim est simpliciter unum nisi per formam unam, per quam habet res esse; ab eodem enim habet res quod sit ens et quod sit una; et ideo ea quae denominantur a diversis formis, non sunt unum simpliciter, sicut homo albus » (2).

Min. non est minus manifesta ex doctrina Atomistarum; iuxta quorum plures, non solum molécula, sed et atomi, electrones et protones sunt unitates individuae, quae ad invicem uniuntur, non aliquo communi principio statico seu formali, sed pure dinamico, quod est energia dinamica, quam alii putant esse aether; quapropter, in atomo habetur contactus purus electronum, et in molécula idem contactus atomorum; qui, quamvis constituat congeriem seu multitudinem iuxtapositam atomorum, nequit efficere veram compositionem quae sit unicum individuum unius formae: congeries enim est quaedam iuxtapositio partium actu specificè distinctarum, quae solum unum per accidens efficiunt (3). Praeterea, sive in atomo sive in molécula datur vera discontinuitas constituentium, ita ut quodlibet, et in essendo et in operando, est ab alio independens; exinde, nequit constitui unum principium quod dynamicum neque staticum, ideoque nec unum per se neque una natura vel essentia. Ergo iuxta Atomismum-Chimico-Physicum, corpora resultant actu ex pluribus formis specificè et essentialiter distinctis.

Prob. 2' Pars (— *scientificè est admittendus*). — Atomismus Chimico-Physicus, scientificè acceptus, debet chimico-physice explorare et explicare causas immediatas, sensibiles seu visibiles ac observabiles corporum naturalium. Atqui hoc mirifice praestatur ab Atomismo, praesertim post recentiora instrumentorum inventa, ut patet ex

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 11, a. 1.

(2) S. THOMAS, I, q. 76, a. 3, c.; cfr. *de Sp. Creat.*, a. 3; *Quodt.*, I, q. 4, a. 1; (*I Metaph.*, lect. 5.

(3) Cfr. S. Thom., IV C. Cent., c. 35.

nostra systematis expositione. Ergo Atomismus Chimico-Physicus scientificè est admittendus.

*

p) *Neo-Meciianicisinus*.

50. Expositio. — Parum vel vix differt a Mechanismo Traditionali, praesertim ab Atomismo Cliimico-Physico, aliud systema quod dicitur *Neo-Mechanicismus*: formaliter enim et substantialiter uterque Mechanismus idem fundamentum eaindemque doctrinam habet (1). Nam, ponens Neo-Mechanicismus, ut fundamentum totius scientificae investigationis, solam cognitionem seu experientiam sensibilem; considerat, ut proprium obiectum, sola phaenomena prout formaliter sensibus percipiuntur (2): non quidem in eorum individua ratione, sed unice in eorum characteribus generalibus et stabilibus prout ad invicem referuntur, consequenter solas phaenomenorum relationes investigat (3). Quapropter, cognoscere phaenomena est eorum relationes cognoscere, hoc est eorum mensuram, conditiones repraesentationis, variationis et extinctionis eorum, vinculum quò phaenomenon antecedens ad subsequens continuatur. Huiusmodi porro phaenomena non sunt nisi diversi motus locales, ad quos reducuntur et legibus mechanicis reguntur (4); motus autem locales phaenomenorum hodie designantur electronibus; proinde, recenter Neo-Mechanicismus vocatur a *Systema* seu *Theoria Electronica*»: iuxta quam, atomus est complexus electronum seu unitatum positivarum et negativarum, quarum vires et mortalitates diversae energiae ut lumen, calor, electricitas, non sunt nisi manifestationes motûs localis electronum. Liquet, hoc systema esse pure mechanicum, quodque Phaenomenalismo et Sensismo nititur. Ita *Rey*, *Cassirer*, *Perrin*, *Poincaré*, *Kirchoff* et alii.

Non est nobis multum immorandum in huius systematis refutatione, cum idem sit ac Mechanismus Traditionalis; unde breviter:

51. Conclusio: « Neo-Mechanicismus simpliciter est reiiciendus ».

Prob.: — Arg. 1°. — Quaestio nostra est de principiis intrinsicis et constitutivis corporum. Atqui liquet ex systematis expositione, Neo-mechanicismum hoc minime tangere: totus enim versatur circa phaenomena, quorum non essentiam sed solum relationes multas explicare conatur. Ergo extra quaestionem vagatur.

(1) Pro horum duorum systematum convenientia et disconvenientia, cfr. *Nys*, *op. cit.* f Vol. I, n. 129-130, pp. 229-231.

(2) Ad reni *Perrin*: « Je ne cesse pas d'oublier, que la sensation est la seule réalité. C'est la seule réalité, à la condition d'adjoindre aux sensations actuelles toutes les sensations possibles », *Traité de Chimie Gén. Les principes*, p. IX, Paris, Gauthier-Villars, 1903.

(3) Cfr. inter alios, H. *Poincaré*, *La Science et l'Hypothèse*, Ch. X, pp. 189 ss. Paris, Flammarion.

(4) Hinc scribit, *Rey*: « En partant du mouvement et des notions qu'il suggère, en les compliquant convenablement, on doit arriver à représenter l'objet de la physique dans sa totalité. Continuité des phénomènes physiques et des phénomènes mécaniques, et par suite, entière représentabilité des phénomènes physiques à l'aide du mouvement, cinétisme dans toute l'ampleur étymologique du mot, voilà les caractères... de l'esprit de la presque totalité des physiciens et des chimistes contemporaines », *La Théorie de la physique chez les physiciens contemporains*, pp. 225, Paris, Alcan, 1907.

Arg. nan. — Neo-Mechanicismus in se acceptus multas absurditates involvit: reducit enim totam nostram cognitionem ad solam experientiam et cognitionem sensibilem, ideo Sensismum et Materialismum profitetur; inficiatur praeterea investigationem scientificam substantiarum et causarum, consequenter negat obiectum proprium intellectus humani; denique, totam scientiam negat et Agnosticum atque Scepticismum proclamat, reducens omnia phaenomena ad motum localem. Atqui istae absurditates philosophice nullimode admitti possunt. Ergo Neo-Mechanicismus simpliciter est reiiciendus.

* y) *Mechanicismus Dynamicus*.

52. Expositio. — Ultima forma Mechanismi est Mechanismus Dynamicus, qui et « *Atomisrnus Dynamicus* » appellatur. Asserit enim, quod materia corporum essentialiter est homogénea et quod atomi in qualibet evolutione et mutatione remanent immutabiles atque idem esse iugiter conservant. Cum autem vires cuiuslibet mobilis exclusive et absolute sint mechanicae, ideo vires quae materiae inhaerent modo puro mechanico exequuntur; quarum vero natura a quibusdam (= H. Martin) explicatur per vim attractivam et repulsivam, impulsivam et inertiae; ab aliis (= Jahr, Boucher) per solam vim gravitatis; ab aliis autem (= Tongiorgi), per vim resistentiae; et ab aliis denique (= Newton, Laminne), per vim attractivam simul et repulsivam. Contra est:

53. Conclusio: « Mechanismus Dynamicus simpliciter est reiiciendus ».

Prob.: Mechanismus Dynamicus est omnino falsus in suis principiis. Ergo Mechanismus-Dynamicus simpliciter est reiiciendus.

Anteced. prob.: — Arg. I^{m} (= *falsus quoad homogeneitatem materiae*). — Diversa corpora diversis activitatibus et energiis sunt praedita. Atqui diversitas energiae et activitatis supponit proprium principium diversum ipsis corporibus intrinsece inhaerens, hoc est supponit diversam inclinationem ac tendentiam teleologicam. Ergo si materia essentialiter homogénea esset, talis diversitas energiae corporum, et consequenter diversa tendentia teleologica cuilibet propria, e medio tolleretur. Atqui patet hoc esse contra experientiam: omnibus enim entibus mobilibus esset una et eadem tendentia teleologica necnon eadem energiae atque activitates essent, quod est ipsam harmoniam et pulchritudinem cosmicam destruere. Ergo ratione falsitatis huius principii Mechanismus Dynamicus est reiiciendus.

Arg. IT^{m} (= *falsus quoad atomorum indestructibilitatem*). — Atomus sunt immutabiles et penitus indestructibiles, dicit Mechanismus-Dynamicus. Atqui hoc repugnat sive scientificae sive metaphysicae. —

Io *Scientificae*: Si revera tales essent, tunc in qualibet chimica combinatione atomi proprium esse, specificum sive individuale, actu conservarent, et unius essentia cum alterius essentia perfecte misceri non posset, cum supponantur intransformabiles; haberetur proinde solum superficialis mixtio elementorum, vel pura solutio, quae nihil aliud est nisi massa seu aggregatio atómica. Hoc porro scientificae falsum esse liquet non solum ex Chimia, sed etiam ex ceteris scientiis experimentalibus, praesertim ex Physiologia, ubi de viventium nutritione agitur. Scientificae igitur repugnat quod atomi sint immutabiles et indestructibiles. — 2° *Metaphysicae*: Quod est unum ens per se est unum principium substantiale *quod* et essendi et operandi. Si autem atomi in compositione seu combinatione corporum remanent intransformabiles, quaelibet ex eis esset actu unum per se; ideoque compositum chemicum, sive physice sive metaphysice, erit unum per accidens. Nullum igitur ens corporeum, sive inorganicum sive organicum, esset unum per se, sed unice colonia quaedam atomorum suppositarum.

am (= *falsus quoad vires mechanicas*), — Proprius effectus virium mechanicarum est solum motus localis. Atqui physice patet, quod in multis entibus mobilibus plures aliae actiones et energiae deprehenduntur ad motum localem formaliter minime pertinentes: energia enim physica v. g. luminis, caloris, soni et electricitatis habet pariter motum essentialiter diversum a motu locali, quo materia corporea unice ab uno loco ad alium locum transfertur (1). Ergo falsum est quod omnes vires corporum sunt pure mechanicae.

54. Corollarium. — Colligitur ex dictis, quod Mechanismus Dynamicus, quia fundatur supra principia absolute falsa, nempe supra homogeneitatem materiae, immutabilitatem et incorruptibilitatem atomorum et puram mechanicitatem omnium virium corporum, simpliciter et absolute est reiiciendus.

B) Systema Dynamismi.

55. Hucusque actum est de systemate quod principia corporum ad motum localem seu mechanicum finaliter reducit, seu de systemate Mechanismi; sequitur ergo ut de alio systemate quod formaliter huiusmodi principia ad vires reducit, quod *Dynamismus* dicitur; et quia huiusmodi vires, plures ex recentioribus putant esse produ-

it) Ad rem Dunan: « Quant à croire que les mouvements de la matière cosmique puissent, en agissant sur un sujet sensible, déterminer dans ce sujet des impressions telles que le ton ou la couleur, c'est une supposition énorme, contre laquelle la raison philosophique protesterait toujours », *La Perception des corps*, Revue Philosophique, an. 1902, p. 571; cfr. S. Thomam, I, q. 77, a. 3.

ctiones energiae, proinde habetur aliud systema quod *Energetismo* appellatur. De istis igitur est in praesenti agendum.

a) *De Dynamismo Puro.*

56. Expositio. — Hoc systema generaliter tuetur, quod omnia quae habent rationem corporis, aut sunt elementa aut ex his composita. Haec autem elementa realiter in se sunt simplicia et inextensa, quorum tota essentia unice consistit in ratione virium. Corporum denique phaenomena analytice ad motum localem reducuntur et eorum actio ferri potest in distans. Hoc systema primo complete reduxit *Leibnitz*, at postea a pluribus perpolitum fuit, praesertim a *Kant*, *Boscovich*, *Carbonelle*, *Hirn* et *Palmieri*. — 1° *Leibnitz* enim ponit, quod elementa corporum sunt monades, idest substantiae simplices inextensae et indivisibiles, quaeque praeditae sunt quodam principio intrinseco et immanenti, quo quaelibet monas redditur essentialiter activa et passiva atque semper in motu. Hoc autem principium est vis simplex, quae consistit in *perceptione*, cuius obiectum est totum universum, et in *appetitu* quo monas ab una perceptione ad aliam transit, ex cuius diversa perceptione habetur diversitas entium mobilium, quae inter se coordinantur et subordinantur harmoniâ a Deo praestabilita (1). — 2° Idem fere habet *Kant*, iuxta quem vires, ex quibus corpora resultant, sunt vis attractiva et repulsiva, ita ut quodlibet mobile essentialiter est unio illarum virium. Cum vero vis repulsiva agere nequeat nisi contactu proximo et immediato, et attractiva etiam in distans agat, ideo illae duae vires sunt specificè diversae, ex quarum diversitate habetur diversitas corporum, eorumque proprietatum et phaenomenorum (2). — 3° A *Leibnitz* et *Kant* vix differt *Boscovich S. J.*, iuxta quem corpora resultant ex elementis simplicibus, inextensis et indivisibilibus; et ut corporum compenetrado vitetur opus est ut sint ab invicem distantia. Huiusmodi autem elementa constant vi attractiva et repulsiva, quae aliqua lege determinata regulantur atque ab invicem ita sunt distinctae, ut corpus vi attractiva agat in distans, etiamsi distantia sit infinita (3). — Eadem opinionem sequitur *Carbonelle S. J.* addens solum, quod omnia phaenomena mobilium in ultima analysi non sunt nisi motus mechanici (4). — 4° In idem pariter incidit *Hirn*, qui in corporibus admittit quatuor species virium, quae separatim et a materia independenter existere possunt, sc.: vis gravitatis, lucis, caloris et electricitatis. Vocantur autem hae vires, *principia intermediaria*, eo quod distantiam interatomicam conservant, relationes inter partes unius eiusdemque corporis determinant, necnon phaenomena attractionis, repulsionis ac chemicarum combinationum regunt. Excepta autem vi gravitatis, ceterae sunt etiam *principia revelantia*, prout unum alterius propriam existentiam revelat (5). — 5° Hos omnes denique sequitur *P. Palmieri S. J.* contendens, quod omnia corpora sensibilia sunt syntheses quaedam plurium actu substantiarum, quae, cum essentialiter sint vires extensionis et resistentiae, corporum naturam constituunt, quorum tamen actio in distans minime fertur (6). Contra hos omnes sequens veritas ponitur:

(1) Cfr. *Leibnitz*, *La Monadologie* et *De la Nature en elle même*.

(2) Cfr. *Kant*, *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft. Kritik der Urtheilskraft*.

(3) Cfr. *Boscovich*, *Philosophiae Naturalis Theoria*, P. 1, Viennae, 1759.

(4) Cfr. *Carbonelle*, *Les confins de la science et de la Philosophie* Tom. 1, Paris, Palmé.

(5) Cfr. *Hirn*, *Analyse élémentaire de l'univers*, Paris, Gauthier, 1868.

(6) Cfr. *Palmieri*, *Institutiones Philos.*, Tom. II, c. n, Thés. 15-17.

57. Conclusio: «Dynamismus Purus est absolute reiiciendus ».

Prob.: Dynamismus purus simpliciter falsus est in suis principiis. Ergo est absolute reiiciendus. — Anteced. prob.:

Arg. *r*_{im} (= *quoad inextensionem elementorum*). — 1° Nixi conscientiae testimonio, manifeste liquet quod sensibus, sive internis sive externis, repraesentantur obiecta seu phaenomena spatium quoddam replentia, ideoque formaliter extensa. Atqui sensus sunt per se infallibiles in referendis sensibilibus propriis ut latius patebit in Metaphysica, et aliunde ipsi Dynamistae saltem hoc non negant. Ergo obiectis subjective extensis debent obiecta realiter extensa et spatium realiter replentia corresponderé, proinde elementis intrinsece extensis constare.

2° Posita atomorum seu elementorum corporum inextensione, nulla unitas formalis in mobilibus est possibilis, consequenter auferuntur pariter substantiae physice compositae. Atqui teste experientia, hoc penitus repugnat. Ergo repugnat quod atomi seu elementa corporum sint formaliter inextensa.

Mai. prob.: Inter diversas atomos, quae ad aliquid unum efficiendum concurrunt, duplex relatio deprehendi potest: *aut* relatio contactus seu individualis; et haec dari nequit: quia secus omnes atomi compenetrarentur, et nullum compositum physicum daretur, sed ad solum punctum mathematicum reducerentur, eo quod supponuntur in se inextensae, consequenter una alterius naturam perfecte compenetrat, ut arguebat Boscovich; *aut* est relatio distantiae; et tunc quaelibet atomus est ens per se subsistens independens ab alio alterique incommunicabile; itaque nequit uniri cum alio ad unam substantiam physice compositam efformandam, ut arguebat Palmieri. Ergo nec relatio contactus neque distantiae est possibilis inter atomos inextensas: nisi velimus admittere possibilitatem actionis seu motus in vacuo absoluto, quod physice saltem repugnat (1).

Arg. *n*_{um} (= *quoad vires essentiae corporum*). — Certum est dari in homine, praeter cognitionem sensitivam, cognitionem intellectivam; ergo, si Dynamistae cognitione sensitiva, ex actionibus scii, corporum quae sensibus subjiciuntur, indicant principium eorum esse essentialiter activum: pariter indicare debent intellectu quod, vis activa non est activa *quia est extensa*, sed quia est natura dynamica extensa. Ergo formaliter in re extensa, praeter rationem activitatis seu energiae, oportet aliud principium, passivum nempe, adinvenire: secus enim numquam in mundo seu inter corpora daretur quies, sed iugis motus ut ponebat Heraclitus. — Hoc etiam sensu

(1) Hinc optime D. Nys de opinione quae possibilitatem actionis in vacuo absoluto îit: *hypothèse physiquement irréalisable* », *op. cit.*, n. 184, p. 323.

comprobari potest: quoties enim videmus, unum corpus ab alio pati, ut cum aqua ex frigida fit calida, si ibi non adesset principium passivum receptivum energiae caliditatis, repugnaret transitus aquae ab una ad aliam energiam; quod est experientiae scientiisque naturalibus contraire. Ergo fatendum est, quod elementa seu atomi corporum, quae sunt formaliter extensae, non sunt essentialiter et formaliter vires activae dumtaxat, sed praeterea aliud principium passivum seu inertiae intrinsece involvunt. — Demum confirmatur ex *Aristotele*, qui naturam definit sic: «*principium motus et quietis*», atque lege *Kepler* «*de inertia materiae*» ab omnibus communiter admissa (1).

Arg. *mum* (= *quoad actionem in distans*) (2). — Actio, quâ unum corpus in aliud influit, eo est intensive maior quo minor est ab invicem distantia, et eo est intensive minor quo maior est ab invicem distantia. Est lex generalis energiae et activitatis physicae et chiniiae ab omnibus communiter admissa. Atqui talis lex repugnat Dynamistarum doctrinae, quâ ponunt atomos in distans agere ut Kant, Boscovich, Carbonelle et Hirn: in distans enim agere est actionem unius corporis applicare super aliud, quod ab eo est omnino separatum aliquo intervallo vacui realis absoluti intercedente, quod admittere nequit. Ergo repugnat atomos seu elementa corporum in distans agere.

58. Corollarium. — Exinde colligitur quod quia principia, super quae Dynamisius Purus erigitur, sunt simpliciter falsa, videlicet: quod elementa sunt inextensa, quod essentia elementorum sunt vires et quod elementa agunt in distans, falsus pariter dicendus est ipse Dynamisius Purus, ideoque absolute reiiciendus. zflj

59. Obiectiones. — 1? Obi.: Licet enim elementa subjective et phaenomenaliter sint extensa, objective tamen et realiter inextensa remanere possunt. Ergo ut talia retinenda sunt.

Responsio. — Negatur simpliciter *antecedens* cuiusque *consequens*. Nam *primo*, gratis hoc ab adversariis asseritur; *secundo*, est contra rationem formalem potentiae quae ordinem transcendentalem dicit ad proprium obiectum, a quo proportionatur et specificatur; unde «sensible proprium est quod ita sentitur uno sensu quod non potest alio sensu sentiri, et circa quod non potest errare sensus» (3).

(1) Ceteroquin de hoc argumento toquetur infra, cum fiet sermo de Hylemorphismo: ideo argumenta quae ibi adducentur militant quoque contra hoc principium Dynamistarum.

(2) Huc non probamus metaphysice et apodictice impossibilitatem actionis in distans, quam plures (v. g. Nys), admittunt solum posse probari physice et a posteriori, cum infra iterum de hac sermo fiet.

(3) S. Thomas, *In HI Libr. de Anim. Aristot.*, n. 384; cfr. *ibid.* nn. 630, 645, 661 (Ed. P. Pirotta) Quare ad rem optime D. Nys (*op. at.*, vol. I, pag. 321), cum inquit: «Quelle en serait en effet la cause? Les sens? Mais si la théorie est vraie, ils sont, eux aussi, constitués d'éléments inétendus qui ne possèdent, ni formellement ni à l'état embryonnaire, les parties intégrantes de l'extension continue ».

2a Obi.: Praeter relationem contactus formalis et distantiae formalis inter atomos, admittenda est alia relatio contactus virtualis. Atqui hâc relatione atomi a se invicem virtualiter distant sine earum mutua compenetracione. Ergo compenetratio minime officit inextensioni atomorum (= Palmieri).

Responsio. — *Transeat Mai.*; *Neg. Min.*: eo quod nimis probat. Nam, aufert omnium unitatem et distinctionem inter entia corporalia et spiritualia; sic anima humana, quoad modum existendi vel saltem operandi, a corpore non differret, cum illud tangeret contactu virtutis at non quantitatis seu suppositi, quemadmodum entia naturalia sive elementa et atomi chimicae requirunt. Pariter, substantiae spirituales in corporalia semper contactu virtutis agerent. Admisso proinde, ut vult *P. Palmieri*, contactu virtutis etiam formaliter in atomis chemicis, absolute destrueretur formalis distinctio modi essendi, ideo et operandi, inter spiritualia et corporalia (1), quod patet esse falsum. Ergo contactus virtualis, quem *P. Palmieri* interposuit atomis, nihil est.

*

p) *De Energetismo* (2).

60. Expositio. — Systema Energeticum seu Energetismus, a *Rankine* primo inventus et a pluribus physicis postea clarius explicatus, contendit quod, omnibus rerum operationibus et mutationibus, quae multae sunt atque diversae, est aliquod substratum fundamentale commune et simul incorruptibile quod est *Energia*; ideo omnia corpora totumque universum non sunt nisi complexus et compages energiarum, quarum diversae operationes diversa nomina sortiuntur, ut energia quantitatis = extensio, energia electrica = electricitas, etc.; unde energetismus non sine iure posset appellari etiam *Monodynamismus*. Quamvis autem Energetistae, praeter motum quantitativum seu localem, admittant motum qualitativum, atque plures ex eis (v. g. = *Duhem*) realem distinctionem inter materiam eiusque energiam agnoscant, nihilominus neque eodem modo natura corporum ab eis explicatur. Nam *quidam* (v. g. *Ostwald*) illam reponunt in tribus elementis energiae, nempe: in extensione, pondere et corporeitate; *alii* (v. g. *Lebon*, *Mach*) in quadam stabili et immutabili determinatione energiae; *alii* aliter. Attamen, omnes conveniunt in hoc, quod omnis energia constat alio duplici elemento, scii.: *quantitatis* et *qualitatis* (= intensitatis, tensionis). Talis autem doctrina, dicunt, est fundata in tribus maximis principiis Physicae, videlicet: in principio Carnot, principio Conservationis Energiae et principio Hamilton (3). Energetismus communiter physici amplectuntur; at a multis (= *Duhem*), magna cum prudentia exponitur. Quidquid est contra ipsum in se acceptum, sequens doctrina dirigitur.

61. Conclusio: «Energetismus, philosophice acceptus, simpliciter est reiiciendus».

Prob.: — Arg. Ium (= *ia Phaenomenalismum incidit*). — Maior pars Energetistarum (= *Ostwald*, *Lebon*, *Mach*) Energetismus

(1) Ad rem *D. Nys* (*op. cit.*, vol. I, pp. 323-324): « Les Palmléristes suppriment logiquement toute distinction essentielle entre le monde des esprits et le monde de la matière en accordant à tous les êtres un même mode d'existence ». Cfr. *El. Blanc*, *Diction, de Philos.*, le mot « Action ».

(2) Pro fusiori expositione et critica huius systematis, cfr. *D. Nys*, *op. cit.*, Vol. I, Liv. VI, pp. 337401.

(3) Ista tria principia Physicae sic formulad solent: 1º Principium Carnot: « *nullum phaenomenon est possibile, nisi ibi ubi est aliqua differentia intensitatis seu tensionis, ut tunc energiae directio fiat a gradu maioris tensionis ad minorem* »; 2º Principium conservationis energiae: « *quantitas energiae universi est invariabilis* »; 3º Principium Hamilton: « *moleculae aliquâ vi excitatae ab una ad aliam partem nequeunt habere nisi unam directionem, iUam nempe quae est minus laboriosam; quod est dicere: faciliorem directionem sequitur* ».

nimis exaggerando, penitus negant dari substantiam; alii insuper (= Lebon) pariter negant dari veram realemque materiae entitatem ut ab energia activa distinctam. Atqui haec philosophice absolute falsa sunt. Nam, quidquid est in rerum natura, *aut* est ens quod non indiget aliquo alio ut subiecto inhaesivo ad existendum, *aliter* contra. Si primum; ergo datur substantia. Si secundum; ergo omnia entia sunt accidentia; sed quia accidens per se existere nequit, ideo in ultima analysi est deveniendum ad aliquod subiectum cui accidens inhaeret, quod erit substantia. Neque praeterea neganda est materiae realitas, quae est commune ac indeterminatum subiectum cuiuslibet mutationis, ut constat ex generatione substantiali et accidentali. Ergo Energetismos, philosophice acceptus, simpliciter est reiiciendus.

Arg. IT" (= in *Dynamismum Purum incidit*). — Energetismus ponit quod corpora, praesertim solida, sunt volumina energiae. Atqui hoc est Dynamismum Purum profiteri: *aut* enim corpora sunt talia inquantum sunt volumina seu ut quantitativam materiam habent, *aut* non. Si primum; ergo corpora sunt corpora propter energias seu vires activas, ita ut vires seu energiae sint essentiae seu naturae corporum, ut asserit Dynamismus Purus. Si secundum; ergo praeter energias, inveniendum est in voluminibus aliud principium ab energiis distinctum, quod quidem principium ab Energetistis exaggeratis reiicitur ob omnimodam identitatem energiae et materiae (= v. g. Ostwald); hoc autem liquet philosophice esse falsum. Ergo Energetismus, philosophice acceptus, simpliciter est reiiciendus.

62. Scholion. — Est animadvertendum, quod propterea in conclusione apposimus « *philosophice acceptus* », quia scientifice et non exaggerate consideratus absque dubio Energetismus est vera reactio contra mechanicum, simulque, ut a multis (= v. g. Duhem) explicatur, est realis confirmatio Hylemorphismi. Mechanismus enim non agnoscit nisi motum quantitativum: ubi Energetismus admittit etiam motum qualitativum (1). Energetismus praeterea moderate acceptus, bene et optime assignat eius investigationis obiectum, consequenter suos limites, qui sunt rerum phaenomena, eorumque relationes; quare rerum essentias, quae sunt proprie Philosophi, minime conatur investigare (2). Moderate denique expositus, Energetismus optime concordari potest, ut dictum est, cum Hylemorphismo Aristotelico-Thomistico, ita ut scientifice ac physice comprobet et corroboret quidquid Scholastici philosophice ac metaphysice tuentur (3).

(1) Cfr. Nys, *op. cit.*, Vol. I, p. 366.

(2) Cfr. M. Duhem, *Le Mixte et la Combinaison Chimique*, pp. 202-205, Paris Naud 1902.

(3) Cfr. D. Nys, *loc. cit.*, pp. 381-382.

C) Systema Hylemorphismi.

63. Hucusque absoluta sunt systemata Mechanicismi et Dynamismi ut falsa sive insufficientia ad rerum naturalium seu mobilium principia explicanda. Remanet igitur ut exponatur Peripateticorum seu Scholasticorum systema, quod nomen « *Theoria de materia et forma* » audit seu « *Hylemorphismi* » (αἰτία = materia, ποσότης = forma).

64. Praenotamina. — *Primo* est notandum, quod omnino distinguendae sunt causae intrinsecae *universales* et causae intrinsecae *particulares* corporis. Illae enim respiciunt universaliter corpus seu ens mobile, hoc est in sui formali ratione universali corporis, v. g. aqua, aurum, hydrogenium etc. conveniunt in ratione corporis; istae respiciunt determinate corpus, hoc est in sui ratione formali particulari seu ut est determinatum corpus, v. g. aqua est corpus determinate diversum ab auro, prout causas intrinsecas particulares specificè diversas involvit. Causae intrinsecae universales a Scholasticis appellantur *principia*, particulares vero vocantur *elementa*; quare recolenda est distinctio, a nobis initio posita, inter principium et elementum et causam. Ita hydrogenium et oxygenium sunt elementa aquae, non reduplicative ut est corpus, sed reduplicative ut est determinatum corpus: sunt enim prima ex quibus aqua (= ut corpus chemicum et physicum) resultat, et ultima in quae aqua (= ut corpus chemicum et physicum) resolvitur; at non sunt proprie et stricte principia aquae: quia et hydrogenium et oxygenium sunt revera corpora, in cuius ratione formali conveniunt (1).

Secundo est notandum, quod sive principia respectu corporis sive elementa respectu huius corporis sunt intrinsece constitutiva corporis, diversimode tamen: ut elementa constituunt intrinsece hoc corpus seu determinatum corpus, principia vero intrinsece constituunt corpus ut corpus; quapropter, elementa principia praesupponunt, sicut determinatum corpus praesupponit corpus. Et quamvis elementa non sint per se corporum constitutiva, tamen in constitutione proprias formas amittunt et unicam induunt formam, ita ut respectu constitutionis huius corporis possint considerari ut materiale principium (2).

Tertio est notandum, quod quia corpora, ut videbitur, materia et forma constant, ideo breviter expendendum est quid Scholastici post *Aristotelem* per haec intelligunt. Et revera:

Id *Materia*, post Aristotelem, dupliciter considerari potest, videlicet: materia *prima* et materia *secunda*. Materia enim *prima* sic ab Aristotele definitur: « *primum cuiusque rei subiectum, ex quo insito fit aliquid, non per accidens. Sive quid intereat, in hoc ultimum abibit* » (3). Liquet proinde, quod materia prima est quaedam entitas substantialis et fundamentale substratum commune omnibus generationibus et corruptionibus substantialibus, ex qua (= mat. prima) et

(1) Hinc ad rationem clementi tres conditiones ab Angelico, post Aristotelem, assignantur. Ait enim: «... *prima* est quod elementum aliorum corporum est in quod alia corpora dividuntur seu resolvuntur... *Secunda* particula [i. e. conditio] est quod elementum existit in eo cuius est elementum potentia aut actu... *Tertia* particula est quod elementum non dividitur in alia, scilicet, diversa secundum speciem », *III de Caelo et Mundo*, lect. 8; cfr. *Opuse* 31 (Ed. Rom.; Ed. *De Alaria*, vol. I, n. 18); et passim; cfr. S. Alb. Aton. in *V Mitaph.*, Tract. I, c. 4.

(2) Ita ait S. Thomas quod « elementum... significat aliquid primum et simplex in genere causae materialis », *de Pot.*, q. 10, a. 1, ad 9°.

(3) I *Phys.*, c. ix, 4.

forma adveniente *primo* construitur unum per se et essentielle, quare ait Aristot. < *primum cuiusque rei subiectum, ex quo insito fit aliquid, non per accidens* ». Est praeterea id in quod, priori forma amissa, compositum *ultimo* resolvitur; unde idem Philosophus subjunxit: *a sive quid intereat, in hoc ultimum abibit* ». Unde materia prima est primum synthesis et ultimum analysis substantialis. — Materia *secunda* autem est substantia physica seu corporea iam in aliqua determinata specie constituta. Ex quo est manifestum, quod materia prima est substantia incompleta, cum sit pars corporis substantialis: ubi materia secunda est substantia completa, cum sit totum compositum specificum substantiale.

2° Huic duplici materiae proportionate correspondet *duplex forma*. Materiae enim primae convenit *forma substantialis*, quae scii, est actus substantialis intrinsece informans et actuans ipsam materiam, ita ut ex eis resultet synthesis naturalis seu totum compositum naturale, quod respectu ulterioris formae est materia secunda. Quapropter, forma, quae materiae primae competit, est pars substantialis intrinseca et comprincipium essenziale compositi; proinde sicut ipsa materia, est substantia incompleta; differenter tamen: quia materia prima est incompleta ut pars determinabilis et potentialis, forma autem eius est incompleta ut pars determinans et actuans. — Materiae secundae autem aliae succedunt formae, quae iam ens substantialiter compositum inveniunt, unde solum accidentaliter concurrunt in componendo, propterea appellantur *formae accidentales*, seu actus qui materiam secundam determinant et actuant; ubi aliae sunt *formae substantiales*, seu actus qui materiam primam actuant atque determinant. Sicque, ex materia prima et forma substantiali habetur unum compositum essenziale et substantiale, consequenter unum principium et staticum et dynamicum, ideoque unum ens per se; ubi ex materia secunda et forma accidentali habetur compositum accidentale, ideoque unum per accidens (1). Hinc liquet iterum, quod materia prima eiusque forma sunt *principia* compositi substantialis; ubi materia secunda et eius forma sunt *elementa* compositi resultantis.

Quarto est notandum, quod quia compositum substantiale ex materia et forma in esse seu in tempore et spatio ponitur aliquâ actione qua producitur et quae vocatur *mutatio*; ideo quantum in praesenti nobis sufficit, dicendum est quid est mutatio corporum. *Mutatio* enim universaliter sumpta est *quidam transitus quo corpus de uno modo essendi in alium modum essendi se habet*, ut aquae evaporatio seu calefactio. Hinc ad rationem mutationis corporum sequentia requiruntur, scii.: 1° *mobile* ut subiectum motus; 2° *terminus ex quo* incipit; 3° *terminus in quem* terminatur; 4° *movens* ut principium motus; 5° *tempus et spatium*, quia omnis motus tempore et spatio mensuratur. Si autem terminus *ix quo* et *in quem* sint formae substantiales, habetur mutatio substantialis seu *generatio substantialis*; si vero sint formae accidentales, habetur mutatio accidentalis seu *generatio accidentalis* (2). Quapropter, generatio substantialis est mutatio quâ compositum ex una forma substantiali in aliam formam substantialem transit, seu *est mutatio de non esse substantiali ad esse substantiale*, quaeque a *creatione* omnino distinguitur (3): actio huic mutationi opposita est *corruptio substantialis*, quae pariter ab *annihilatione* secernitur (4). *Generatio accidentalis* autem, quae et *alteratio* dici potest, est mutatio quâ compositum ex una forma accidentali in aliam accidentalem

(1) Cfr. S. Thom., *De Ver.*, q. 3. a. 5; I, q. 66, a. 1-2; q. 76, a. 4; q. 77, a. 6; *de Un. V. In.*, a. 4; *de Sp. C.*, a. 1; *de Anim.*, a. 2, 9; *Quodl.* I, a. 6; *Quodl.* XI, a. 5; et alibi..

(2) Cfr. S. Thom., *De Vent.*, q. 21, a. 5; *de Sp. C.*, a. I, ad 9««; a. 3, c. et passim.

(3) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 3, a. 16, ad 21- ; II, dtW. I, q. 1, a. 2; *Tab. Aur.*, v. « *Creatio* », n. 7-9.

(4) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 5, a. I, ad 16 " ; I, *dut.* 8, q. 3, a. 2; *Quodl.* V, a. 11; et alibi.

transit, seu *est mutatio de non esse accidentali ad esse accidentale*, cuius opposita actio est *corruptio accidentalis*.

Quirito denique est notandum, quod quia ad ipsam mutationem praecipue tres termini concurrunt, nempe: subiectum, terminus ex quo et in quem, quaeque sunt tria principia, ideo dicimus quod in actu mutationis haec tria requiruntur sed duo ex eis sunt *positiva* sc. subiectum et terminus in quem; et aliud est *negativum* sc. terminus ex quo. Completa autem mutatione, principium negativum non amplius adest, unde solum duo manent quae actu essentiam compositi constituunt. Exinde, desumitur duplex acceptio rei corporalis seu corporis, sc. *in fieri* ad quod tria principia concurrunt, et *in facto esse* ad quod duo tantum principia requiruntur.

65. Status Quaestionis. — Ex hucusque praenotatis iam manifeste liquet, quid impraesentiarum quaeritur. Non est enim, ut patet, quaestio de causis intrinsecis particularibus corporum, sed de universalibus; ideoque, non est quaestio de elementis, sed de principiis. Et cum elementa, ut dictum est, sint pariter corpora, ideo praesens quaestio respicit non solum corpora composita, verum et simplicia seu quae hodie dicuntur elementa. Quapropter, tota quaestio ad hoc breviter reducitur: quatenam sint principia sen causae intrinsecae universales, ex quibus, corpora ut corpora resultant. En fulcrum quaestionis (1).

66. Expositio. — Hanc positam quaestionem sequenti modo Hylemorphismus solvit. Asserit enim, quod corpora secundum rem dupl'iter accipi possunt: vel in facto esse vel in fieri. Causae autem intrinsecae universales seu principia corporum *in facto esse*, sunt tantum duo, nempe: *materia prima* et *forma substantialis*; corporum vero *in fieri*: principia per se sunt *materia prima* (l *forma substantialis*, et aliud principium per accidens quod est *privatio*. Haec est igitur tota solutio quoad corporum principia a Philosophia Aristotelico-Thomistica data, quamque amplectuntur fere omnes Scholastici, cum quibus dicimus:

67. Conclusio: « Hylemorphismus simpliciter est admittendus »

Prob.: Hylemorphismus docet, quod principia corporum seu mobilium: *in facto esse*, sunt *materia prima* et *forma substantialis*; *in fieri* sunt *materia prima*, *forma substantialis* et *privatio*. Atqui

(1) Ex his manifeste deprehenditur quod, quia quaestio fit *de causis intrinsecis universalibus* seu *de principiis corporum ut corpora sunt*, et formaliter ut talia scientificam experientiam omnino transcendunt, ideo quaestio haec nullo modo solvi potest ab aliqua identia experimentalis, sive chimica sive physica, sed a sola *Philosophia Naturali* seu *Physica Generali*; dum de causis intrinsecis particularibus seu de elementis corporum agere spectat etiam ad Physicum et Chemicum. Ad rem Sanseverino ait: « Cum de principiis constitutivis corporis in Cosmologia disputatur, certe non quaeritur, uti ante monuimus (n. 39, 227), quatenam sint corpora simplicia, ex quibus corpora mixta componuntur, sed quatenam ita principia, quae essentiam corporis constituunt. Jam principia, seu elementa ad quae Chimia per suas analyses et syntheses pervenit, sunt corpora simplicia, ex quibus mixta componuntur, non vero principia essentialia corporum cum simplicium tum mixtorum. Haec inquit Cosmologia; quocirca ad hanc, non ad illam, quaestio quam hic ventilamus pertinet, eaque idcirco principia constitutiva corporis dicenda sunt, quae Cosmologia, non vero quae Chirologia nos edocet » *op. cit.*, n. 81, pp. 251-252.

solum his natura corporum seu mobilium recte explicatur. Ergo hylemorphismus simpliciter est admittendus.

Mai. est doctrina hylemorphismi. — Min. prob, per partes.

Prob, **1** Pars (= *m facto esse sun! mat. prima et for. sub.*). — Dantur in rerum natura corpora substantialiter mutabilia. Atqui mutabile substantialiter, ut tale, in facto esse necessario ex materia prima et forma substantiali coalescit, tamquam ex principiis intrinsecis. Ergo principia corporum seu mobilium in facto esse sunt materia prima et forma substantialis.

Mai. prob.: Essentiae substantiales rerum nobis patefiunt ex earum proprietatibus essentialibus seu specificè differentialibus. Atqui experientiâ nobis est manifestum, dari in novis compositis realiter mutatis novas proprietates essentielles seu specificè differentiales. Ergo dantur in rerum natura corpora substantialiter mutabilia.

Mai. decl.: Proprietas enim est unitas speciem rei consequens, quaeque a nobis hic assumitur secundum quartam acceptionem Porphyrianam, prout est « id, in quo haec concurrunt: *solī et omni et semper* » (1). Cum vero proprietas sequatur speciem, et haec, in corporalibus, materia et forma constet, ideo proprietates corporibus competere possunt: vel *vi materiae*, et hae ad quantitatem pertinent; vel *vi formae*, et istae ad qualitates spectant. Qualitatum autem, quaedam corporibus conveniunt *vi esse generici* plus minusve communis, et vocantur *proprietates genericae*; aliae *vi esse specifici* seu *differentiatis*, prout gradum differentialem includunt, et istae appellantur *proprietates specificae* (= essentielles, differentiales seu characteristicae). Istae ultimae in composito chimico nullo modo actu remanere possunt, bene vero aliae; quapropter, *esse actu* alicuius elementi deduci debet unice ex actualitate proprietatum specificarum. Hinc est quod, licet omnes qualitates a forma dependeant, diverso modo tamen, ut quaedam dependent ab ea *ut est forma corporis*, aliae *ut est forma talis generis proximi*, aliae vero *ut est forma talis speciei*. Proprietates autem sequentes duas priores formas in composito mixto remanere et conservari possunt, non vero sequentes ultimam formam, sc. ut est forma talis speciei, et ex his solum arguendum est ad essentiam substantialem corporum. Ita v. g. hydrogenium et oxygenium in chimica eorum combinatione aquae, retinent et proprietates quantitativas et qualitativas, et ex qualitativis eas quae eorum formam, sive ut forma sive ut forma talis generis proximi corporis, sequuntur, non autem eas quae ipsam ut est forma talis speciei, quas in compositione aquae amittunt. Talis doctrina conformis est doctrinae plurium scientificorum modernorum (2). H

(1) Cfr. Porphyr., in *Isag*, c. v, n. 4 (Tom. I, Ed. operum omnium Arist. Silv. I.]2Mauri).

(2) Ita inter alios habet Gianfranceschi: « Il criterio di specificazione degli atomi sarà quel complesso di *proprietà atomiche* che è necessario e sufficiente per definire una determinata specie di atomi... Ciò che dunque esiste nelVatomo di veramente caratteristico è la *costituzione del nucleo con un determinato numero di protoni e un determinato numero di elet-*

Min. prob.: — Arg. F". — Quotidie sensibus deprehendimus, corpus seu ens mobile in aliud ita transire ut nihil de priori remaneat, ut quando lignum transit in cineres nihil remanente de ligno quod erat ante combustionem; vel quando vivens in non-vivens transit nihil remanente de vivente, ut cum planta seu animal in pulveres reducitur. Atqui proprietates essentielles seu differentiates specificae cinerum aliae sunt, ut liquet, ab illis proprietatibus ligni, quae amplius in cineribus non sunt; et similiter, proprietates non-viventis aliae sunt ab illis viventis. Ergo experienciâ vulgari nobis est manifestum, dari in novis compositis realiter mutatis novas essentielles proprietates seu differentiates specificas.

Arg. num. — Physiologice enim est manifestum, quod non-vivens mutatur in vivens, ut quando cibus, qui saepe saepius est non-vivens, nutritione et assimilâtionem in ens vivens transit, eo quod in sanguinem nutrientis convertitur. Chimice praeterea liquet, quod revera dantur plures combinationes seu plura mixta quae omnino alia sunt ab eorum componentibus in statu separationis, ut combinabo aquae ex hydrogenio et oxygenio ($HO = 2:16$). Atqui proprietates essentielles sanguinis producti ex cibo aliae sunt ab iis cibi ante nutritionem; et pariter, proprietates aquae ab illis hydrogenii et oxygenii (1). Ergo experienciâ scientificâ nobis compertum est, dari in novis compositis realiter mutatis novas essentielles proprietates seu differentias specificas.

Min. principalis argumenti prob.: Omne mobile, in facto esse acceptum, debet supponere quoddam commune principium, quod est substratum seu subiectum mutationis, quodque intrinsece sit indeterminatum et determinabile, aliter impossibilis esset mutatio; supponendum est praeterea aliud principium, pariter intrinsecum, intrinsece determinativum et determinans indeterminatum: primum est principium materiale, aliud vero est principium formale. Atqui in omni substantialiter mutabili, ut est in facto esse et reduplicative ut substantialiter mutabile, necesse est ut adsit principium substantiale indeterminatum et determinabile, quod dicimus *materiam primam*, et aliud principium substantiale determinativum et determinans, quod vocamus *formam substantialem*: quod enim substantialiter mutatur, nec creatur neque annihilatur, sed dumtaxat ab uno statu substantiali ad alium statum substantialem, seu ab una forma substantiali ad aliam substantialem transit. Ergo mutabile substan-

Irout, Si può dunque asserire che *criterio necessario* per la specificazione dell'atomo è la determinazione della coppia di numeri p ed n , ossia dei due numeri di protoni e di elettroni che entrano nella costituzione del nucleo » *op. cit.* > 242, 246-247.

(1) « Since an *atom* of oxygen, ait $B_{10}x_{am}$, combines with two *atoms* of hydrogen to form water, the gases will not combine unless under the influence of some force, such as heat or electricity, to assist in resolving their *molecules* into the constituent atoms », *Chemistry Inorg. end Org.*, p. 25, London, Churchill, 1895.

tialiter ut taie et in facto esse, necessario ex materia prima et forma substantiali coalescit, tamquam ex principiis intrinsecis.

Prob. 2 Pars (= *in fieri sunt mat. prima, forma subst. et privatio*). — Ens substantialiter mutabile in fieri est prout actualiter consideratur in ipso actu successionis seu transitus ex uno statu in alium statum essendi, seu ex una in aliam formam substantialem. Atqui ad ens sic consideratum tria principia requiruntur, sc. materia prima, privatio et forma substantialis. Ergo principia corporum seu mobiliū in fieri sunt materia prima, privatio et forma substantialis.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. prob.: Ens dicitur esse in actu successionis seu transitus, cum aliquod subiectum reale actualiter mutatur. Atqui ad rationem formalem cuiuslibet actualis mutationis tria requiruntur, nempe: subiectum, terminus ex quo et terminus in quem. Hoc enim patet ex supra praenotatis. At insuper: omnis mutatio est quidam motus; motus autem est actus entis in potentia ut huiusmodi, consequenter supponitur subiectum seu entitas quaedam in potentia ad actum; at si sit in potentia liquet quod actu eo privatur. Cum vero ei actus advenit, tunc actuatur et privatio prioris actus aufertur. Ex quo est manifestum, quod in ente quod actu mutatur seu in motu, deprehenditur: ipsum mobile *ut subiectum* motus; inquantum est in potentia seu forma privatur est ibi *terminus ex quo*; et inquantum est actu motum seu habens formam est ibi *terminus in quem*. Ergo ens actualiter in actu successionis requirit formaliter: subiectum, terminus ex quo et in quem. Atqui in actu successionis entis substantialiter mutabilis, inquantum est substantialiter tale, subiectum dicitur materia prima, terminus ex quo privatio formae substantialis, et terminus in quem est actualis acquisitio novae formae substantialis. Ergo ad ens substantialiter mutabile, in fieri consideratum, tria principia requiruntur, sc. materia prima, privatio et forma substantialis.

68. Corollarium Ium. — Ex hucusque igitur probatis colligitur *primo*, quod materia prima et forma substantialis sunt principia positiva per se constituenta naturam corporum in facto esse; sed corporibus in fieri, praeter illa duo, aliud negativum et per accidens requiritur, quod est privatio formae prioris (1): numquam enim possibile est dari aliquod instans in quo materia sit sine forma, ideo est ei debita, et quando aliquid caret aliquo ei debito hoc erit ei per accidens (2).

Est tamen attendendum, quod cum ponimus: privationem esse

(1) Notanda est doctrina *Ferrariensis* de modo quo privatio est principium, ait enim: « quod, accipiendo principium ut dicit *primum in aliquo ordine*, privatio est principium in fieri *per se*, et tunc nihil aliud est dicere aliquid fieri ex privatione quam fieri post privationem, sicut fieri musicum ex immusico est fieri musicum post immusicum...; accipiendo principium *pro causa*, privatio non est principium per se, sed principium per accidens, tam in essendo quam in flendo... », I *Phys.*, q. X, conc. 12. — *quantum ad tertium principale* ».

(2) Cfr. S. THOMAM, I *Phys.*, lect. 13.

principium per accidens, non datur intelligi quod sit aliqua entitas materiae inhaerens, seu aptitudo vel dispositio formae aut inchoatio ad formam, sed simpliciter negatio cuiusdam formae, sine qua esse nequit: est enim privatio, non negatio simpliciter, sed negatio circa subiectum susceptivum habitus seu formae, ideo dicitur de subiecto susceptivo habitus vel formae (1).

Exinde ulterius deducitur, quod privatio non est quid subiective in materia quasi habens in ea aliquod esse: est enim negatio; neque est idem cum materia, sed ab ea distinguitur saltem distinctione reali minima. Huius ratio est quia, ut arguit *Ferrariensis*: « illa quorum uno non permanente aliud permanet, distinguuntur realiter: alioquin idem permaneret et non permaneret; sed non permanente privatione, manet subiectum,- ergo privatio et substantia distinguuntur realiter » (2).

69. Corollarium nam. — Colligitur *pariter*, quod omnino manifestum manet, quomodo ea quae docent Philosophia et scientiae Experimentales, praesertim hodiernus Atomismus Chimico-Physicus, quoad corporum naturam inter se optime cohaerent per istarum ad illam subordinationem et priorum limitum observationem, ita ut quae Chimia et Physica circa corporum elementa docent, a Philosopho assumi debeant ut solidum et reale fundamentum quo ulterius investigantur eorumdem principia seu causae intrinsecae universales. Omnes igitur occupantur de corporum constitutione, sed formaliter *aliud* quaerit Philosophus et *aliud* Chemicus vel Physicus ut dictum est, ita ut ubi terminant Chemicus et Physicus ibi incipiat Philosophus,- sicque ad invicem complentur absque alterutrius destructione vel contradictione (3).

70. Obiectiones. — Contra systema hylemorphicum et vim argumentorum adductorum plura obiiciunt scientifici et quidam neoscholastici qui parum callent philosophia aristotelico-thomistica et forsitan quandoque etiam scientiis physicis et chemicis. Referamus tantum praecipuas obiectiones (4).

Ia Obi.: Physici et Chيميци constitutionem corporum investigant. Atqui hi omnes unanimiter asserunt experimentaliter quod corpora atomis constant. Ergo atomi sunt constitutiva corporum (5).

Resp.: — *Dist.* Mai.: Physici et Chيميци constitutionem *proximam* corporum investigant *Cone.*, constitutionem *ultimam et remotam* Neg. — *Contrad.* Min. —

(1) Cfr. S. THOMAM, *Ibidem*.

(2) *Loc. prox. cit.*, Conci. 2*. « *Quoad secundum principale* ».

(3) Ad rem P. de Munnynck: « Meo quidem animo, eo in ordine quo omnes theoriae scientificae sunt collocandae, theoriae physicae hodiernae circa corporum structuram probari possunt. At nedum doctrina hylemorphica eis adversetur, eas quasi complet: haec lucem quamdam affert factis, quae ab illis praetermittuntur » *Utrum et quatenus Hylemorphismus am theoriis physicis Recentiorum componi possit* (Acta Primi Cong. Thom. inter. Romae 1925: p. 123). Cfr. P. LAHR, *op. cit.*, p. 403; clarius P. Gianfranceschi, *op. cit.*, p. 10.

(4) Pro aliis obiectionibus consuli possunt auctores, praesertim Sanseverino, *op. cit.*, nn. 79-91, pp. 251-257; P. Liberatore, S. 1., *Institutiones Philosophicae**, Vol. II, *Metaph. Spec.*, P. I, c. n. 4, pp. 75-86, Romae, 1869; Lorenzelli, *op. cit.*, Lect. III, p. 53-73; aliosque.

(5) Ita tendentiam sic obiiciendi, inter alios recentiores, habet P. Descoqs, *op. cit.*, pag. 35.

Neg. Conqs. et Conqa. — Iam enim diximus, quod sive Physici et Chimici sive Philosophi occupantur de constitutione corporum, sed aliter et aliter: illi enim suis experimentis semper perveniunt ad aliquid physice seu quantitative compositum, quod licet scientificè indivisibile sit, philosophice tamen est divisibile, eo quod eius essentia aliis principiis constat, quae solo intellectu sunt cognoscibilia, ideoque non a scientifico sunt determinanda sed a philosopho.

Urg. 1°: Natura corporum, ut huiusmodi, est corporea. Atqui corporeum est experientiae et observationi subiectum, quod est Physici et Chimici. Ergo.

Resp.: — *Dist. Mai.*: Natura corporum, vi elementorum eius, est corporea *Cone.*, vi eius principiorum *Subd.*: radicaliter est corporea *Cone.*, formaliter *Neg.* Eodem sensu *Dist. Min.* — *Neg. Conqs. et Conqa.* — Ex dictis enim est manifestum, quod maxime differunt elementa et principia: illa sunt causae intrinsecae particulares corporum, quas scientificus suis experimentis deprehendere potest; ista sunt causae intrinsecae universales, quae solo intellectu adhibita recta inductione cognosci possunt. Huiusmodi autem principia, cum sint prima ex quibus corpora resultant in se seu formaliter, non sunt corpora; at quia ex eis corpus habetur, ideo sunt, saltem principium materiale, radix quantitatis et extensionis, quae sunt proprietates corporum.

Urg. 2°: Principia corporum sunt talia ut ulterius indivisibilia sint et ex quibus alia resultent. Atqui chimice et physice, praesertim Radio-X, pervenitur de facto ad aliquid indivisibile, ex quo alia resultant, sc. ad electronem et protonem, ex quibus atomi, et ex his moleculae resultant. Ergo Physici et Chimici est naturam corporum, etiam quoad eius principia, investigare.

Resp.: — *Dist. Mai.*: Principia corporum sunt talia ut ulterius indivisibilia sint chimico-physice seu quantitative et ex quibus... *Neg.*, philosophice seu quidditative *Subd.*: in partes homogéneas *Cone.*, in partes heterogéneas *Neg.* — *Contrad. Min.* — *Neg. Conqs. et Conqa.* — Revera enim principia, cum nec sint ex aliis neque ex alterutris et ex his omnia, talia esse debent ut alia priora minime supponant. Quia autem scientificè semper pervenitur ad aliquam minutissimam particulam quantam, ut ex. g. ad nucleum iuxta Atomistas hodiernos, quaeque chimico-physice ulterius dividi nequit, ideo chimice seu quantitative est indivisibilis. At cum sit quanta, ideo extensione praedita, adhuc corporis rationem praesefert, consequenter philosophice est divisibilis, hoc est naturam seu quidditatem compositam habet: propterea in partes dividi potest, non quidem homogéneas quemadmodum dividitur quantum in partes semper homogéneas, sed in partes heterogéneas seu diversae naturae vel formalitatis. Ad haec autem nec Physica neque Chimia unquam pervenire possunt, eo quod, uti habitum est, ad solas causas intrinsecas particulares corporum sistunt; remanet proinde simpliciter et absolute munus Philosophiae, cuius unice est profunde rerum naturas perscrutari.

Urg. 3°: Principia corporum philosophice designata sunt materia prima et forma substantialis. Atqui harum realis existentia nullo physico instrumento detegi potest. Ergo huiusmodi principia corporum, philosophice accepta, nihil revera sunt.

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: harum realis existentia nullo physico instrumento detegi directe potest *Cone.*, indirecte *Neg.* — *Neg. Conqs. et Conqa.* — Obiectio haec positivismo et sensismo nititur: coarctat enim totam humanam cognitionem ad solam sensitivam, quae, cum sit *de qualibuscumque singularibus et concretis*, simpliciter est experimentalis; cum autem materia prima et forma substantialis reductive ad substantiam rei pertineant, solo intellectu cognosci possunt. Si Physicus vel Chimicus, postquam cognitione sensitiva est expertus physico-chimicam naturam corporum, cognitione intellectiva et inductione ascendisset, deprehendisset utique realem existentiam materiae primae et for-

mae substantialis. At ipsi mundum physicum et sensibilem non valent transcendere et cognitionem sensitivam ut systema clausum constituunt, quod simpliciter absurdum est: homo enim praeter cognitionem sensitivam, — quâ unice utuntur scientific! in eorum experimentis (1), — praeditus est pariter cognitione intellectiva.

218 Obi.: Hylemorphismi veritas tota fundatur in mutatione substantiali. Atqui chimice demonstratur, mutationem substantialem non dari. Ergo hylemorphismus non est admittendus (2).

Resp.: — Cone. Mai. — *Dist. Min.*: chimice demonstratur, mutationem substantialem totius entis corporei non dari *Cone.*, mutationem substantialem partis entis corporei non dari *Neg.* — *Neg. Conqs. et Conqa.* — Haud dubie, qui ita obiciunt confundunt duplicem modum mutationis substantialis. Unus enim est in quo fit mutatio totius substantiae tam secundum formam quam secundum materiam, quae proprie transubstantiatio appellatur et improprie dicitur mutatio, et super hac non fundatur veritas hylemorphistica neque in rebus corporalibus datur, excepto SS. Sacr. Eucharistiae, ideoque talis mutatio chimice nullimode est demonstrabilis. Alius autem modus mutationis substantialis, penitus a praecedenti distinctus (3), est in quo fit solum transitus unius partis compositi substantialis, scii, eius formae in aliam formam, permanente subiecto communi quod est materia prima, et proprie transformatio appellatur: et super hac mutatione fundatur veritas hylemorphismi, quaeque optime a Chimico sani intellectus demonstrari potest.

Urg. 1o: Chimice constat, in composito chimico remanere elementa componentia, ita cum sub influxu 2000° fit analysis aquae perfecte restituuntur eius elementa hydrogenii et oxygenii, vel cum sub influxu 1500° moleculae chlori, bromi et iodii scinduntur et perfecte atomi eorum resultant (4). Atqui haec facta chimica, ut liquet, omnem mutationem substantialem excludunt. Ergo praedicta mutatio substantialis non datur (5).

Resp.: — *Dist. Mai.*: chimice constat, in composito chimice remanere potentia seu virtute et dispositione elementa componentia *Cone.*, remanere actu *Neg.* — *Contrad. Min.* — *Neg. Conqs. et Conqa.* — Chimice enim est manifestum, quod elementa minime actu conservantur in composito actuali sicut ante eorum combinationem, sed e contra completa actuali synthesis chimica nova substantia oritur et eo ipso elementa propriam individualitatem amittunt, ita ut compositum est per totam suam massam ens substantiale homogeneous. Nihilominus, elementa remanent in potentia seu virtute atque passiva dispositione ipsius compositi, et sic analysi peracta restituuntur elementa integra sicut fuerunt ante combinationem, et hoc modo explicatur restitutio elementorum quae in obiectione adducta sunt et ceterorum aliorum.

Urg. 2o: Chimice constat, quod elementorum proprietates in synthesis chimica actu manent. Atqui ubi sunt actu elementorum proprietates, ibi sunt

(1) Hinc ait S. Thomas: < Experimentum enim est ex collatione plurium singulorum in aemorii receptorum... Homines autem, *supra experimentum* quod pertinet ad rationem particularem, habet rationem universalem, per quam vivunt, sicut per id quod est principale in eis • (I *Metaph.*, lcct. 1, n. 15). Exinde: < experti autem sciunt *quia* sed nesciunt *propter f-M* » (*ibid.*, n. 24), « Et si ea quae experimento cognoscunt aliis tradant, non recipiuntur *modum scientiae*, sed *per modum opinionis vel credulitatis* » (*ibid.*, n. 29).

(2) Ita Inter alios P. Descoqs, *op. cit.*, pp. 21, 31, 37, 42-43, 53, 54-58, 305-306; et alibi.

(3) De distinctione huius duplicis mutationis ex ratione philosophica, cfr. Lorenzeli, «p. cil., toc. p. cit.», pp. 61-62.

(4) Ita generaliter lumine, electricitate, calore et simplici stimulo possunt disgregatioem molecularum compositi efficere, earumque elementa constitutiva libere relinquere.

(5) Pro hac difficultate, cfr. Nys, *op. cit.*, Vol. II, n. 182-184, pp. 308-312.

actu elementa. Ergo elementa componentia actu manent in composito chimico (1).

Resp.: — *Dist. Mai.*: chimice... proprietates genericae et qualitativae sequentes corporis formam et ut formam talis generis proximi in synthesi chimica actu manent *Cone.*, proprietates differentiales seu sequentes formam specificam in synthesi chimica actu manent Neg. — *Contract. Min.* — Neg. Conqs. et Conqa. — Explicatio huius solutionis eiusque distinctionis data est supra in expositione argumentorum thesis nostrae.

Urg. 3° (*ex allotropismo*): Ubi eadem natura remanet in nova synthesi, ibi nulla mutatio substantialis. Atqui posita una eademque substantia et solo eius diverso statu posito, habetur compositum chimicum eiusdem naturae et diversarum proprietatum, ut actione electrica oxygenium mutatur in ozonuni, et magis liquet ex experimentis Ramsay qui, inter alia, argon obtinuit et influxu seu actione helii in sulphurem et actione hydrogenii in sulphurem. Ergo nulla substantialis mutatio revera datur.

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: posita una eademque substantia quiditative et solo eius diverso statu posito... proprietatum Neg.; quantitative *Subclist.*: posita una eademque substantia quantitative et solo eius diverso statu... proprietatum accidentalium *Cone.*, proprietatum differentialium seu specificarum Neg. — M?g. Conqs. et Conqa. — *Berzel* primo fuit qui allotropiam vocavit illam mutationem quâ, una substantia elementaris, mutatione peracta, eadem manens induit tamen diversas proprietates. At si de facto sunt novae proprietates quae sunt differentiales seu specifica, quaeque qualitates compositi sequuntur vi formae specifica, ibi necesse est adesse nova forma substantialis et substantia quidditative mutata est, cuius principia mutationis a chiniicis ignorantur, et tunc talis mutatio proprie vocanda est non allotropies, sed allogetica seu allousialis. Si autem adsunt novae proprietates cum una et eadem natura, illae proprietates sunt tantum quae quantitatem sequuntur et mere accidentales, quaeque ex diversa positione elementorum causari possunt, et ex quibus non licet arguere ad realem mutationem substantialem: quodque nos libenter concedimus sed nihil erit contra nos (2).

Urg. 4° (*ex isomerismo*): Chimice resultat, quod plura corpora habent identicam combinationem chimicam cum eadem duplicatione elementorum constituentium eodemque numero atomorum, atque simul habent proprietates physice et chimice diversas, quae causantur ex modo diverso seu diversa structurae fonnulla (3). Atqui haec omnia indicant immutationem essentialem ato-

(1) Pro hac difficultate eiusque longiori scientiflca solutione, cfr. Nys, *loc. prox, cll.*, pp. 312 ss., 428-438.

(2) Eamdem fere doctrinam habet S. Thomas pluribus in locis, cfr. *De Ente et Ess.*, c. vir.

(3) *Isomerismus* igitur docet, dari composita quae praeseferunt eamdem percentualitatem compositionis et idem molecularum pondus, proprietatibus tamen differentibus. Isomerismus distinguitur a *Polymerismo*, qui admittit composita habentia eamdem percentualitatem compositionis cum diverso pondere molecularum v. g. C.H_j et CnHs; CHiO et C.HuO. Isomerismus Igitur naturas diversas compositorum efficit unice *ex diversa adaptatione* atomorum, v. g. C.HO:: huius formulae moleculis diversimode per situm dispositis efficiuntur naturae diversae, ita: *aether acéticas* SoC11 ; *acidus butyricus* — COH

Facta isomerism! communia sunt inter composita carbonil. Posita enim quadruplici unitate valentiae carbonil, triplici modo atomi carbonil ad invicem uniri possunt, ex quibus triplex

morum seu earum actuaalem conservationem. Ergo in nova synthesi habetur eadem natura cum diversis proprietatibus.

Resp.: — *Dist. Mai.*: chimice resultat quod... quae causantur ex modo diverso seu diversa structurae formula, supposita diversitate principiorum formalium *Cone.*, secus Neg. — *Contradist. Min.* — Neg. Conqs. et Conqa. — Chimica, suâ analysi, numquam cognoscere potest directe ea quae composita actualia sint et quae actu sint in illis: eo ipso enim quod synthesis per analysim scinditur iam composita destruuntur; ergo solum potest directe cognoscere quae virtualiter et potentialiter sunt in eis. Sed facta isomerismi adducta omnino certa sunt, at falsum imo et absurdum est diversitatem proprietatum ex iisdem componentibus resultare unice vi diversi modi seu situs et aggregationis atomorum: proprietates enim specifica seu differentiales sequuntur formam specificè diversam; ergo praedictae proprietates isomericorum, si sint differentiales, necesse est ut praesupponant diversitatem principiorum formalium, quae a diversis agentibus causantur, ita v. g. idem cibus qui a diversis animalibus manducatur, v. g. ab asino et a bove, producit diversum sanguinem diversamque carnem, cuius diversitatis ratio sunt diversa agentia principiis formaliter diversis praedita (1).

II. - De Natura Principiorum Entis Mobilis.

71. Hucusque absoluta sunt ea quae entis mobilis principia in genere respiciunt, quaeque, uti habitum est, sunt materia prima et forma substantialis. De iisdem est nunc agendum, *in specie* seu *singillatirn* tamen consideratis; unde investigandum est:

Io de materiae primae *natura (A)*;
2° de formae substantialis *natura (B)*.

species principaliter resultat compositorum isomericorum: 1° *typi normales* (=» normal paraffins), et sunt illi in quibus atomi carbonil uniuntur in una linea sine obliquis, tali modo ut

forma incipiat et terminetur per CH), et media per CH:; unde sic: H<C—C—C—CHs; 2° *typi secundarii* seu *isotypi* (— secondary paraffins vel isoparaffins), in quibus saltem una obliquitas atomorum habetur, hoc est quod una atomus carbonii unitur cum aliis tribus ato-

mis carbonii, sic: H<C—C—CHi; 3° *typi tertiarii* seu *neotypi* (= tertiary paraffins vel

neo paraffins), in quibus saltem invenitur una atomus carbonii unita cum aliis quatuor atomis eiusdem, ita: $\begin{array}{c} \text{Ht} \text{ Ht} \text{ H} \\ | \\ \text{CH:} \end{array}$

Dantur praeterea aliae species factorum isomericorum, de quibus consuli possunt opera Chimiae.

(1) Hinc ad rem D. Nys (op. *cit.*, Vo. II, pag. 372): « Quant à la cause qui différencie le mode de distribution des éléments intégrants du composé, elle réside pour nous comme pour les mécanistes dans le mode de préparation de ces espèces isomériques. L'expérience le prouve, pour obtenir des corps de nature différente mais de composition identique, il faut employer des générateurs immédiats différents, ou, s'ils sont les mêmes, changer les circonstances de leur réaction de manière à réaliser une resultante de forces, propre au corps nouveau que l'on veut produire. L'éther acétique, par exemple, provient de l'action de l'alcool ordinaire sur l'acide acétique. L'acMe butyrique s'obtient aisément par l'oxydation prolongée de l'alcool butyrique primaire ».

A) De Materiae Primae Natura (1).

72. Posita ex praecedentibus materiae primae existentia, eius natura est in praesenti accurate venanda et exhibenda, de qua quaeritur:

- 1° an materiaprimum praeseferat propriam entitatem (1);
 2° » » » habeat in se actum entitativum (2);
 3° » » » » » existentialem (3);
 4° » » » recte definita sit ab Aristotele (4).

1. *Utrum materia prima praeseferat propriam entitatem.*

73. Ex hucusque tractatis manifeste eruitur quod, cum materia prima sit subiectum mutationis substantialis atque positivum principium per se compositi substantialis, ideo est ens reale et ad substantiam, reductive saltem, pertinet; quapropter nunc quaeritur de eius propria entitate.

74. Praenotamina. — *Primo* est notandum, quod ens sextupliciter sumi potest; « 1° proprie, pro eo quod subsistit per actum essendi, et sic sola supposita de genere substantiae dicuntur entia; 2° pro eo quod est subiectum actus essendi, licet non subsistat; et sic essentia vel natura specifica completa in genere substantiae est ens; 3° pro eo quod nec subsistit nec est subiectum actus essendi, sed est formale principium rei subsistentis per actum essendi, et etiam ipsius actus essendi simplicis et substantialis; et sic forma substantialis dicitur ens; 4° pro eo quod est qualitercumque pars intrinseca rei subsistentis per actum essendi; et sic materia potest dici ens, quia aliquid est principium essendi; 5° pro eo quod pertinet aliquid ad rem subsistentem et actuatur illam, et sic accidentia possunt dici entia; 6° pro omni eo de quo potest formari una propositio affirmativa de inesse, sive sit de secundo sive de tertio adjacente; et sic privationes et negationes et entia rationis, entia dici possunt » (2).

Secundo est notandum, et colligitur ex praecedenti, quod ens generatim sumi potest dupliciter: *nominaliter* in quantum significat essentiam seu quidditatem aliquam; et *participialiter* seu *adverbialiter*, in quantum formaliter dicit existentiam seu esse.

75. Status Quaestionis. — His praenotatis, liquet quod non est quaestio: an materia prima sit ens reale sive substantiale sive acci-

ti) Cfr. S. Thomam, *lac. infra cit.*; Aegidium Rom. in *Corrupt. Corrupt.*, a. 4. 27; SCOTUM, II, *dist.* 12, q. 1-2; VII *Metaph.*, q. 5; Greg. Arimin., II, *dist.* 12, q. 2, a. 3; Durandum, II, *dist.* 12, q. 2; Capreolum, II, *dist.* 13, q. 1; Cajetanum, *Com. in De Ent. et Ess.*, c. 5, q. 9; D. de Flandria, in *Metaph. Arist.*, Lib. VII-VIII; Ferrariensem, II *C. Gent.*, c. 4; P. SANCINA, VIII *Metaph.*, q. 1; Ch. Javelli, VIII *Metaph.*, q. 1; Aquarium, *Dilucid. in XII Metaph.*, Titul. 5. Lib. VII, *Addit. ad Lib. Phys. Ferrariensis*. I *Phys.*, additio 11; D. Bañez, I, q. 66, a. 1, de *Gener. et Corrupt.*, q. 5; Ripa, *De Ente et Ess.*, c. v, q. 2; C. Alamanno, *op. at., Physica*, q. 3-5; Complutenses, *op. cit.*, I *Phys.*, disp. HI, q. 2; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. I, q. 3-5; P.-M. Cauvinum de Nicaea, *op. cit.*, Lib. I, Tract. I, Disp. HI; Mastrium, *op. cit.*, in *Phys. Arist.*, Disp. II, q. 1; aliosque suo loco citando.

(2) Capreolus, II, *dist.* 13, q. 1, a. 3, ad 6 » Scoti secundo loco contra 1° Conci.

dentale; sed: an habeat entitatem ita propriam ut alia sit ab entitate formae; consequenter: an sit ens reale realiter distinctum a forma, a qua nunc praecise et ut sic consideratur. En status quaestionis, pro qua sit sequens veritas.

76. Conclusio: «Materia Prima gaudet propria entitate ab entitate formae realiter distincta ».

Prob.: — Arg. 1ma. — Quod permanenter est subiectum mutationis et actionis moventis habet entitatem realiter distinctam ab eo quod per mutationem acquiritur vel amittitur, ut liquet per se. Atqui probatum manet ex dictis de hylemorphismo, quod materia prima est permanenter subiectum mutationis et actionis moventis (1): ubi forma per mutationem acquiritur et amittitur (2), unde est, quod «omne generabile fit ex contrario et subiecto quodam sive materia. Nam, ex contrario fit aliquid *sicut ex non permanente*, ex subiecto *sicut ex permanente* ut patet I *Phys.* Et similiter etiam, omne corruptibile corrumpitur *existente aliquo subiecto*: est etiam omnis corruptio a contrario activo, omnis etiam corruptio terminatur in contrarium... »(3). Ergo materia prima gaudet propria entitate ab entitate formae realiter distincta.

Arg. 2^a. — Generatio et corruptio substantialis penitus distinguuntur a creatione et annihilatione. Atqui si materia prima non gauderet propria entitate ab entitate formae realiter distincta, tunc omnis generatio substantialis esset creatio: esset enim tunc forma actus non-entis et fieret generatio ex nihilo; corruptio pariter substantialis esset annihilatio: forma enim quae amittitur non haberet subiectum reale, a quo proficiscitur, cum supponatur eiusdem entitatis illius formae; quae omnia patet esse falsa. Ergo materia prima gaudet propria entitate ab entitate formae realiter distincta.

Arg. 3^a. — Privatio opponitur formae. Atqui si materia prima non gauderet propria entitate alia ab entitate formae, privatio opponeretur materiae, quod est falsum: non haberet enim fundamentum, quod est materia. Ergo materia prima gaudet propria entitate ab entitate formae realiter distincta.

77. Corollarium. — Ex his enim recte colligitur, quod materia prima est vere ens et propriam entitatem ab entitate formae distinctam habet; est enim ens non adverbialiter seu participialiter sed *nominaliter* sumptum, prout in recto formaliter essentiam seu quidditatem dicit; consequenter ut liuiusmodi, sicuti ut mox dicetur, non est ens prout dicit esse seu existere, hoc enim totum habet a forma; unde est ens secundum

(1) Cfr. S. Thomam, I *de Gener. et Corrupt.* lect. 10.

(2) Cfr. S. Thomam, VII *Metaph.* lect. 7.

(3) S. Thomas, I *de Caelo et Mundo*, lect. 6.

quartum et sextum modum quos cum Capreolo praenotavimus. Neque materia prima est ens sicut illa quae sunt in potentia obiectiva solum, hoc est quae dicuntur esse ab aeterno et propositiones aeternae veritatis fundant: huiusmodi enim nullam realitatem habent extra suas causas et realiter nihil sunt: ubi materia est extra nihil et realiter producta, seu melius comproducta; unde materia prima est vere ens reale gaudens propria entitate.

2. *Utrum Materia Prima aliquem actum in se habeat.*

78. Ostenso quod materia prima gaudet propria entitate, quaerimus de formalitate eius realis entitatis; an scilicet aliquem actum in se et a forma independenter includat. Quaestio haec maxime est attendenda cum sit fundamentum, in via inventionis, philosophiae aristotelico-thomisticae, ita ut contraria solutio est, « totius philosophiae Peripateticorum subversiva » (1), ideo accuratissime et ordinatim est a nobis absolvenda.

79. Praenotamina. — Est *imprimis* notandum quid et quotuplex sit actus. *Actus* enim, sua simplicitate, proprie definiri nequit; concipitur proinde et describitur ut quaedam perfectio (2). Est autem duplex: *actus existentiae*, qui rem facit exire adaequate extra omnes suas causas seu qui ex se reddit esse seu actu existere id quod est in potentia, v. g. calidum esse respectu aquae frigidae; *actus essentiae*, qui rem essentialiter seu quidditative constituit. Actus essentiae autem dividitur: in *physicum*, qui est ipsa forma substantialis essentialiter-formaliter constituens ens substantialiter mobile; in *metaphysicum*, qui est conceptus determinativus et quodammodo distinctivus alterius. Actus metaphysicus subdividitur adhuc: in *proprium* et est differentia specifica essentialiter contrahens et constituens genus in aliqua specie determinata, v. g. rationale respectu animalis; in *improprium* et est conceptus aliququaliter determinans alium conceptum superiorem et rem ab aliis aliququaliter distinguens, ut unitas vel bonitas respectu entis.

Secundo est notandum quod alii, extra scholam thomisticam, praeter alias divisiones actus, agnoscunt pariter alium qui ab eis vocatur « *transcendentalis, universalis, essentialis* seu *entitativus* »; hic autem praescindit a ratione constituendi hanc vel illam speciem, sed omnem realem entitatem circuit, ita ut eo ipso quod aliqua entitas est extra nihil et producta, necesse est ut sit aliquo modo actualis, non actualitate formali sed transcendentali quâ res in reali entitate constituitur. Unde ait *Mastrius*: « Quod per actum entitativum (ut tollatur quaestio de nomine) omnes intelligunt id, per quod quodlibet ens est a parte rei extra causas suas, ut de re possit per propositionem de praesenti et de inesse verificari esse absolute dicendo: hoc est, ut notavit Arimin. (II, d. n, q. 1, a. 1); e contra vero ens in potentia dicitur, de quo non verificatur esse hoc modo, sed per propositionem de possibili, dicendo: hoc potest esse » (3).

Tertio est notandum, quod aliud est « *aliquid esse realis entitas actu* » et aliud est « *aliquid esse realis entitas tantum* ». Ad hoc enim ultimum sufficit quod revera non sit purum nihil, habens tantum aliquem modum entis, sive completi sive incompleti, sive actualis seu in actu sive non, consequenter sufficit ut

(1) Capreolus, II, *dist.* 13, q. I. a. 3, ad 5-m Scoti, sec. loco contr. i Conci.

(2) Cfr. S. Thom., IX *Metaph.*, lect. 3, 1805.

(3) *Op. cit.*, q. I, a. 2, n. 10.

sit pura potentia subiectiva seu receptiva actus et in se nullum actum includens; ubi vero ad aliud requiritur ut sit actus vel habens actum, «quia, impossibile est ponere aliquod ens actu quin, vel ipsum totum sit actus et forma, vel habeat actum seu formam» (1); huius autem ratio est quia, quod aliqua res sit actu, hoc unice habet ab actu.

Quarto est notandum, quod ens dividitur in ens in potentia et ens in actu: actus enim et potentia dividunt ens et quodlibet genus entis (2): haec divisio entis a nullo negari debet et de ea ex professo agit Aristoteles in VIII Metaphys. per totum librum (Lib. IX apud S. Thomam). Proportionaliter autem haec divisio se habet ad ens sicut rationale et irrationale ad animal; unde, sicut omne animal aut est rationale aut non rationale, ita omne ens aut est actus aut non actus seu potentia. Igitur non licet a superiori ad inferius, *absque disiunctione*, arguere dicendo: materia est ens, ergo est actus; sicut non licet sic: asinus est animal, ergo est rationalis; vel e contra: materia non est actus: ergo non est ens; sicut non licet sic: asinus non est rationalis, ergo non est animal. Hoc bene est notandum, quia fere omnia adversariorum argumenta huiusmodi fallacia a simpliciter ad secundum quid, vel e contra, nituntur.

80. Status Quaestionis. — His praenotatis, praesens quaestio non est de actu existentiae de qua in sequenti, sed *de actu essentiae*; quaeritur igitur: an materia prima sit ita pura potentia ut, in se et ex se, nullum actum, nec physicum nec metaphysicum proprium neque entitativum, includat. Haec est tota quaestio, cuius necessaria et logica connexio cum illa de actualitate existentiae est maxime notanda: secundum enim illos qui admittunt, quod forma non est unice iropria causa formalis rou *esse* materiae sed dicunt materiam ex se labere aliquem actum independentem a forma, a qua ideo materia independentem existere potest, ipsi materiae actus saltem entitativus competit.

81. Sententiae. — De quaestione proposita datur duplex principalis sententia ad invicem opposita:

1a Sent, tuetur, quod materia prima ita est realis entitas a forma distincta ut, secundum se et independentem a forma, aliquem actum entitativum includat. Ita *Alex. Alensis*, *Henricus Gand.* (3), *Greg. Arim.* (4) et *Scotus* (5) quem sequuntur omnes Scotistae (6), Nominalistae omnes ut *Bid*, necnon alii ut *Peritius* (7), *Toletus* (8), *Suarez* (9) et alii.

2a Sent. docet, quod materia prima, secundum se et ex se, ita est pura potentia ut quemlibet actum etiam entitativum a forma independentem pe-

(1) S. Thomas, I, q. 66, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 1, c.; II C. Gent., c. 54, n. 3; I, dist. 8, q. 5, a. 2; de Sp. Crtat., i. 1, c.; Opuse. 15, c. 7 (Ed. Rom.), et alibi saepius.

(3) Quodl. IV, q. 16, in fin.

(4) Loe. *supr. cit.*

(5) Loc. *supr. cit.*

(6) Ita *Mastrius* ait: < materia prima est entitas de genere substantiae actu existens in rerum natura realiter distincta ab entitate formae, qua ratione dici potest habere actum entitativum » (op. cit., loc. pr. cit., a. 2, n. 8).

(7) De Principiis Rerum Nat., Lib. V, c. 13.

(a) 1 Phys., q. 13.

(9) Metaph., Disp. 13, sect. 5.

nitus excludat. Ita, post Aristotelem, *Alex. Aphrodisias* (1), *Avicenna* (2), *Averros* (3), quos sequitur S. *Thomas* et tota eius schola thomistica, sive ex familia dominicana sive non, ut *Aegidius Rom.* (4), *Jandanas* (5), *Card. Lorenzelli* (6) et *Gredt* (7), cum quibus dicimus:

82. Conclusio: « *Materia prima est essentialiter pura potentia* »,

Prob.: *Materia prima non est essentialiter pura potentia si secundum se habet: aut actum physicum, aut metaphysicum proprium aut entitativum. Atqui secundum se et essentialiter nullum ex his habet. Ergo materia prima est essentialiter pura potentia.*

Mai. sufficienter manet enumerata ex praenotatis de actu.

Min. prob. per partes.

Prob. 1^a Pars (= *non habet actum physicum*). — Actus physicus, ut dictum est, est ipsa forma substantialis. Atqui materia prima, secundum se et essentialiter, hanc formam non habet. Nam, materia prima simul cum forma substantiali debet constituere unum ens per se, quod non efficeret si secundum se et essentialiter formam substantialem includeret. Praeterea, materia prima est pars substantialis totius compositi substantialis; si autem secundum se et essentialiter formam substantialem includeret, iam non esset pars sed totum compositum. Ergo materia prima secundum se et essentialiter nullum actum physicum habet.

Prob. 2^a Pars (= *non habet actum metaphysicum proprium*). — Actus metaphysicus proprius est totaliter et complete constitutivus et distinctivus naturae specificaе, consequenter est de linea actus et determinativus illius de linea potentiae sc. generis ad determinatam speciem. Atqui materia prima, secundum se et essentialiter, talem conceptum minime habet. Materia prima enim includit rationem absolute primi seu determinabilis et essentialiter contrahibilis, ideoque secundum se habet praedicata definitiva de linea potentiae et non de linea actus, quem dicit actus metaphysicus proprius cum sit conceptus ultimi. Praeterea, materia prima, secundum se et essentialiter, est ens incompletum seu determinabile et complebile, eo quod ordinem per se et essentialiter ad aliud dicit; actus autem metaphysicus proprius, cum sit ipsa differentia specifica entis completi, involvit totam rationem specificativam et definitivam. Ergo materia prima secundum se et essentialiter nullum actum metaphysicum proprium habet.

(1) *1 Nat. Quaest.*, c. 8, 17; *1 de Anima*, c. i.

(2) *1 Metaph.*, c. 3.

(3) *1 Phys.*, c. 69; *de Sub. Orbis*, c. I, et alibi.

(4) *Op. cit.*

(5) *VIII Metaph.*, q. 1.

(6) *Op. cit.*, *loc. cit.*, P^a I, lect. V, pp. 33-39.

(7) *Op. cit.*, n. 258-262.

Prob. 3' Pars (= *non habet actum entitativum*). a) *Negative*. — Arg. Fm. — Materia prima essentialiter includeret actum entitativum si esset a parte rei entitas realis. Atqui hoc nihil est. Ergo materia prima essentialiter nullum actum entitativum habet.

Mai. est adversariorum (1). — Min. prob.: Io Materia prima ita est realis entitas ut essentialiter sit per modum primi de ordine seu de linea essentiae. Atqui per se liquet, quod conceptus per modum primi de hoc ordine est essentialiter quid determinabile et contrahibile, ideoque potentiare. Ergo materia prima quia est realis entitas essentialiter non includit actum entitativum.

2° Conceptus entitatis realis est communis analogice entitati potenti et actuali: potentia enim et actus dividunt ens et quodlibet genus entis. Atqui in bona consequentia non licet arguere a superiori indeterminato ad determinatum inferius affirmative. Ergo non sequitur quod materia prima, quia est realis entitas, essentialiter actum entitativum habet.

Arg. num. — Actus, quem materia prima essentialiter haberet, esset actus communis et transcendens non determinatus per aliquem conceptum in particulari. Atqui repugnat dari a parte rei talis actus non determinatus per aliquem conceptum in particulari. Ergo repugnat quod materia prima, quia est realis entitas, actum entitativum includit.

Mai. est adversariorum (2). — Min. prob.: Si in materia prima extra causas existente datur actualitas communis et transcendens, debet pariter dari ratio particularis actus, intra propriam essentiam, illum actum communem determinans. Atqui in materia prima talis ratio huius actus particularis minime assignatur: quamvis enim quidam essentiam et existentiam identificent, nullus tamen dicit existentiam esse de essentia alicuius rei creatae. Ergo repugnat ratio actus communis et transcendentis, intra essentiam materiae, non determinata per aliam rationem particularem intra eandem essentiam.

b) *Positive*. — Arg. Iom (= *ratione*). — Ens, quod ex sui ratione seu tum a parte rei tum ab intellectu, concipitur in se involvere potentiam, eo ipso concipitur ex se excludere quodlibet ens actuale, ideoque actum entitativum. Atqui materia prima, ex sui ratione, concipitur formaliter in se involvere potentiam. Ergo concipitur ex se excludere actum entitativum.

Mai. patet: potentia enim et actus sunt penitus opposita forma-

(1) Cfr. Scotum, II, *dist.* 12, q. I, in solut. cuiusd. arg., § «dico igitur».

(2) Ita inter alios inquit Mastrius: «quod actus entitativus non importat solam existentiam, sed intrinsecam et transcendentem cuiuscumque entis perfectionem, eo ipso quod extra causas existit, quam cum materia secundum se obtineat, consequenter de se actum entitativum habebit», *loc. prox. cit.*, n. 9.

litate, ita ut si non daretur ens actu, potentia, ut huiusmodi, remaneret semper in illo statu potentialitatis et numquam in actum reduceretur.

Min. non est minus manifesta. Est enim materia prima primum receptivum omnium formarum, ita ut se habeat ad primam formam sicut primum recipiens ad primum receptum. Atqui primum recipiens, ut tale, repugnat ex se habere rationem primi recepti, et e contra. Ergo materia prima ex sui ratione concipitur formaliter involvere potentiam. Praeterea, ens in potentia et ens in actu ad invicem se habent ut non ens et ens, ut imperfectum et perfectum. Atqui repugnat non ens et imperfectum, ut huiusmodi, esse ex se ens et perfectum. Ergo repugnat, ens in potentia seu materia prima ut talis, ex se dicere ens actuale seu actum entitativum. Ergo materia prima ex sui ratione concipitur formaliter involvere potentiam.

Arg. **nam** (= *auctoritate*). — Quod ex se dicit actum entitativum, secundum se est ens actuale, fatentur adversarii. Atqui ex Aristotele et Angelico luculenter constat repugnare, quod materia prima secundum se sit ens actuale. Ergo repugnat ut ex se dicat actum entitativum. 11

Min. prob.: — Io *ex Aristotele*. — Quod ex sui ratione est tale ut, nequidem intellectus abstractione ab hoc praescindi possit sine aliqua repugnantia, nequit ei intrinsece convenire ratio formalis alterius. Atqui Aristoteles ita unam formalem rationem materiae primae tribuit ut nullimode possit ei tribui ratio formalis sui oppositi quin ponatur in terminis contradictio. Inquit enim Philosophus, quod materia prima « *potestate* est ens, actu autem non ens » (1). « si enim nihil [actu] sed omnia *potestate* et separatum, contingit quod sit non ens » (2), est autem « *ens in potentia* » (3), quare « materiam vero dico quae non hoc aliquid ens actu, *potestate* autem sit hoc aliquid » (4). Ergo liquet iuxta Philosophum, quod materia prima ita est ens in potentia ut ab hac potentialitate praescindi sit impossibile, ideoque nullum actum entitativum in se includit independentem a forma.

2° *ex Angelico*. — Non minus explicitus est S. Thomas de hac re in omnibus eius operibus. Sufficiat tamen sequentem textum audire, in quo ait: « In rebus invenitur aliquid quod est *potentia tantum* ut materia prima; aliquid quod est *actus tantum* ut Deus; aliquid quod est *actu et potentia* ut res ceterae... » (5). Instituit enim in his verbis S. Doctor comparisonem quamdam inter entitatem Dei

(1) I *De Gener. et Corrupt.*, cap. 3.

(2) *Ibid.*

(3) V *Phys.*, c. I.

(4) VII *Metaph.*, c. I.

(5) I *C. Gent.*, c. 43; cfr. I, q. 66, a. 1-2; VI *Metaphys.*, lect. 2, 1292, et alibi.

et materiae primae, ac si diceret: sicut in Deo essentialiter repugnat ratio potentiae, ita in materia prima, ut talis, repugnat ratio actus; et sicut Deus est essentialiter summa actualitas, ita materia prima est essentialiter summa potentialitas. Ergo luculenter constat ex Angelico repugnare, quod materia prima secundum se sit ens actuale.

83. Obiectiones. — Plures et innumerae sunt obiectiones quas, contra nostram doctrinam, movent adversarii; conamur solvere tantum praecipuas et difficiliiores.

Ia Obi.: Quae non sunt actu, nondum sunt. Atqui materia prima est extra nihil et est aliquid de genere substantiae. Ergo materia prima est ens actu.

Resp.: — *Dist.* Mai.: quae non sunt actu nondum sunt entia actu *Cone.*, entia potentia *Neg.* — *Contract.* Min.: materia prima est extra nihil et aliquid de genere substantiae ut ens in potentia *Cone.*, ut ens actu *Subd.*: vi formae *Cone.*, vi sui et secundum se *Neg.* — *Neg.* Conqs. et Conqa. — Iam enim explicavimus, quod non oportet confundere entitatem realem cum entitate reali actuali: non enim convertuntur. Itaque: «animadvertendum venit unum, quod fuit adversariis causa fallendi. Aliud igitur est loqui de materia prout secundum se stat sub *Jorma* et aliud est loqui de materia secundum se ut intelligitur distincta a forma, vel prout considerata sub una forma aliam formam appetit et ad eam est in potentia. Concedimus enim gratis quod materia existât et sit in actu, sed negamus quod haec habeat per proprium actum, ita ut haec etiam haberet si esset ab omni forma separata; unde, non negamus materiam esse extra nihil et esse extra causas, esse essentiam, habere actum et existere, sed negamus quod propriâ existentiâ existât et habeat aliquem proprium actum praeter propriam formam, ita ut dum destituitur una forma retineat dum aliam recipit proprium actum, quem actum proprium sub priori etiam forma habebat, et hoc summopere nota, quia in hoc consistit totus nodus quaestionis» (1).

Urg. Io: Quae realiter distinguuntur et sunt absoluta, unum potest esse sine alio, ideoque vi sui sunt entia actu. Atqui materia prima et forma realiter distinguuntur et sunt absoluta. Ergo materia prima potest esse sine forma et est ens actu.

Resp.: — *Dist.* Mai.: quae realiter distinguuntur et sunt absoluta non habentia mutuam connexionem necessariam *Cone.*, secus *Neg.* — *Contrad.* Min. — *Neg.* Conqs. et Conqa. — Huius distinctionis explicatio ex se est manifesta.

Urg. 2º: Cuius verificatur propositio de secundo adiacente, ipsum est ens actu. Atqui de materia prima verificatur propositio de secundo adiacente. Ergo est ens actu.

Resp.: — *Dist.* Mai.: cuius verificatur propositio de secundo adiacente vel secundum se vel vi alterius est ens actu *Cone.*, vi alterius *Neg.* — *Contrad.* Min. — *Neg.* Conqs. et Conqa. — De materia prima enim verificatur quidem propositio de secundo adiacente sed intellecta ut stat sub forma, et non secundum se et vi sui tantum. Quapropter, non asserimus simpliciter «*materia est*» considerata materia ut materia, sed dicimus materia est ens in potentia ut sic intelligatur ad aliud, tamquam ad sui perfectibile, essentialiter ordinari.

Urg. 3º: Quod idem manet in genito et corrupto per aliquam formam manet. Atqui materia prima eadem manet in genito et corrupto. Ergo per aliquam formam manet, et sic secundum se est ens actu.

(1) P. Zanar di, *Comment, cum Quaest. in XII Libros Metaphys. Arist.*, Lib. VIH, q. 1,

r LIBRARY

JOBLATE SCHOOL O' WLOGY

285 OBL-v

ANTONIO, lx 78215

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod idem manet in genito et corrupto per aliquam formam sibi propriam vel alterius manet *Cone.*, sibi propriam semper *Neg.* — *Dist. Min.*: materia prima eadem manet in genito et corrupto per formam alterius *Cone.*, sibi propriam *Neg.* — *Neg. Conqs. et Conqa.* — Haec distinctio explicata manet ex saepe dictis.

Urg. 4°: Ens significat esse seu existere. Atqui materia prima secundum se est ens. Ergo materia prima est existens.

Resp.: — *Dist. Mai.*: ens adverbialiter significat esse *Cone.*, nominaliter *Neg.* — *Contract. Min. et Neg. Conqs. et Conqa.* — Iam praenotatum est, quod ens sumi potest dupliciter: adverbialiter sen participialiter et sic in recto dicit ipsum existere, et hoc modo materia prima non est ens vi sui sed vi formae; alio modo sumitur nominaliter, prout in recto dicit essentiam seu quidditatem, et hoc modo materia prima est ens ut sibi competat propria natura quae est ratio entis in potentia.

2a Obi.: Materia est essentialiter pura potentia. Atqui potentia est in genere relationis, cum relative ad actum ordinetur. Ergo materia prima est essentialiter in genere relationis, consequenter nec quid absolutum neque quid in genere substantiae.

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: potentia est in genere relationis transcendentalis *Cone.*, praeedicamentalis *Neg.* — *Contract. Conqs. et Neg. Conqa.* — Relatio enim alia est *praeedicamentalis*, cuius totum esse est ad aliud se habere, quodque est eius formalis terminus et correlativum: et haec sunt in praedicamento ad aliquid, quod negamus potentiae seu materiae competere; alia est *transcendentalis*, cuius ratio ad aliud sequitur, ad rationem *in*: unde eius ratio relativi sequitur ad rationem absoluti; hoc enim modo dicimus, potentiam ordinari ad actum et materiam primam esse puram potentiam, quod non excludit quin sit in genere substantiae: cum huiusmodi non sint simpliciter relativa, sed partim relativa et partim absoluta, ut merito docet *Cajetanus* (1). Unde sic arguendo adversarii fallaciam a simpliciter ad secundum quid committunt; a memento itaque semper, nullam esse hanc argumentationem: hoc refertur ad illud, igitur est in praedicamento ad aliquid: quoniam non quicumque respectus constituit genus relationis, sed ille quo respicitur ad aliquid ut terminus formaliter et qui inter ea enascitur, quorum esse ut sic est omnino ad aliud se habere, cuiusmodi cernis materiam non esse, quamvis formam respiciat, ac proinde aberrare a veritate eos, qui inferunt, materiam nihil habere absoluti: siquidem semper est a termino absoluta » (2).

3a Obi.: Omnis potentia est qualitas, ideoque accidens. Atqui materia prima nequit esse accidens, cum sit pars compositi substantialis. Ergo materia prima non est potentia.

Resp.: — *Dist. Mai.*: omnis potentia ordinata ad actum secundum est qualitas, ideoque accidens *Cone.*, ordinata ad actum primum *Neg.* — *Cone. Min.* — *Dist. Conqs. eodem sensu maioris et Neg. Conqa.* — Cuilibet enim potentiae respondet proprius actus: illa igitur potentia quae ad actum secundum seu ad operationem ordinatur vel est principium proximum operandi et disponendi subiectum, est in genere qualitatis, ideoque est accidens; potentia vero quae ordinatur ad actum primum seu ad esse non est in genere qualitatis, sed in genere substantiae: quo modo materia prima est potentia.

(1) Cfr. I, q. 77, a. 3.

(2) P. Ripa, *op. at.*, q. 2, c. v, a. 5, p. 632.

3. *Utrum materia prima habeat in se actum existentiae.*

84. Probata pura potentialitate materiae primae prout quemlibet actum essentiae secundum se excludit, ulterior quaestio movetur: an sibi competat actus existentiae.

85. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod actus existentiae est id quo ultimo completur et perficitur res esse realiter actu, seu extra omnes proprias causas atque hic et nunc existens (1).

Secundo notandum est, quod aliquid potest altero praeexistere dupliciter: praeexistentia seu prioritate temporis seu durationis et prioritate naturae seu originis. In primo sensu datur quoddam *instans in quo* aliquid sine altero existere potest; in secundo vero sensu nullum *instans in quo* est possibile sed solum *instans a quo*, inquantum perficitur unum in illo instanti tamquam causa materialis a qua educitur, sicut sol est prior sua luce.

86. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur impraesentiarum: an materia prima habeat, independentem a forma, saltem actum existentiae sibi proprium et partialem seu incompletum, qui ei debetur pro illo priori seu instanti in quo dicitur vere esse entitas realis extra nihil et extra causas, quod proprium est existentiae.

Ut melius intelligatur quaestionis status, recolendum est ex praenotatis in praecedenti thesi, quod quidquid existit, existit formaliter et per se aliquâ existentia, sicut omne album est album albedine, quod omnes admittunt; non tamen omnes huius existentiae eandem originem seu radicem assignant. Qui enim volunt esse unice formam, eo ipso negant materiae existentiam propriam independentem a forma; qui vero tenent quod aliunde provenire potest quam a forma, eo ipso admittunt materiae, independentem a forma, propriam existentiam competere, quae existentia semper rei trijuitur vi actus licet non semper vi formae. Quare in praesenti idem est quaerere: an materia prima possit existere sine forma et an omnis existentia sit materiae a forma; et similiter: an materia prima ita est pura potentia ut secundum se non possit esse independentem ab esse formae, et an habeat aliquod instans in quo potest esse actu sine actu formae. En totus status praesentis quaestionis (2).

(1) Cfr. S. THOM., I, q. 4, a. 1, ad 3^m.

(2) Et notandum est *momentum* huius quaestionis quod est maximum, eo quod est fundamentum *in via inventionis* totius philosophiae thomisticae. Necessario enim et logice haec quaestio connectitur cum illa alia percelebri quaestione metaphysica *de reali distinctione inter aulam et esse in creatis*, ut plures animadvertunt. Ita *Cavinus* ait: « affinis est praesens quaestio alteri in *Metaphysicis*: an essentia et existentia realiter distinguantur » (op. cit. q. II); similiter *Fr. Aveling*: «... Suarez may be cited as attributing an existence to primordial matter. This is a *logical consequence of his doctrine*, that no real distinction is to be admitted between essence and existence. God could, he teaches, preserve matter without a form, as he can a form without matter », *The Cath. Encyclop.*, Vol. X, word « Matter »; cfr. *D. Nys*, *op. cit.*, Vol. I, p. 14, in nota.

87. Sententiae. — Ad solutionem propositae quaestionis dantur duae sententiae ad invicem oppositae, quae sunt eadem ac in praecedenti thesi.

Ia Sent, tuetur, quod materia prima, independenter a forma, habet actum existentiae sibi proprium et partialem seu incompletum. Ita, post *Henric. Gandav.* (1) et *Scotum* (2), omnes Scotistae qui asserunt: a quod sicut materia secundum se et independenter a forma, dependentia vera et propria quam vocant a priori, habet propriam entitatem essentiae in rerum natura distinctam ab entitate formae realiter: ita habet propriam entitatem existentiae independenter a forma » (3). Eandem opinionem sequitur *Greg. Arim.* (4), *Suarez* (5) et fere omnes Suareziani, ut *Hurtado* (6), *Toletus* (7) et ex recentioribus *T. Pesch* (8).

2a Sent, firmiter tenet contra primam, quod materia prima ex se et secundum se non solum non habet actum essentiae sed neque actum existentiae, quam simpliciter a forma mendicat. Ita post *S. Thomam* (9) omnes Thomistae communiter ut *Capreolus* (10), *Cajetanus* (11), *Soncina* (12), *Javelli* (13), *De Finndria* (14), *Ripa* (15), *Cauvinus* (16), *Complutenses* (17), *Gredt* (18) et alii complures, quibus adhaerent *Durandus*, *Argentina* et alii, cum quibus sit sequens veritas.

88. Conclusio: « Absurdum est materiam primam ex secundum se actum existentiae habere »

Prob.: — Arg. Ium. — Absurdum est, ex pluribus entibus in actu fieri unum ens per se. Atqui ex materia prima et forma substantiali fit unum ens per se. Ergo absurdum est, materiam primam ex se et secundum se actum existentiae habere.

Mai. et Min. ab omnibus admittuntur. — Consqa. prob.: Certum est apud omnes, formam dare esse materiae, ideo est ens actu. Si autem materia prima esset pariter praedita propria et partiali existentia, foret quoque ens actu independenter a forma: existentia enim est id quo aliquid actu est et quo verificatur de aliquo pro-

to *Quodl.* I, q. 10; *Quodl.* IV, q. 16.

(2) II, *dist.* 12, q. 2.

(3) Ita *Mastrius*, *loc. p. cit.*, q. II, n. 27.

(4) I, *dist.* 12, q. 2.

(5) *Metaph.*, Disp. 13, sect. 4, n. 13; III, q. 6, disp. 17, see. 2.

(6) *Phys.t* Disp. 2, sect. 6.

(7) I *Phys.t* q. 13.

(8) *Op. di.* Lib. I, disp. 3, sect. 3, n. 220-221.

(9) Cfr. I, q. 7, a. 2, ad 3»«; *Ibid.*, a. 3, ad 4 q. 4, a. 1, c.; q. 66, a. 6; *de Po* (q. 4, a. I; I-II, q. 94, a. 5, ad 2-; *ibid.*, q. 4, a. 5, ad 2-m; 11 *C. Gent.*, c. 43; *Opuse.* 3, initio (Ed. Rom.); et passim.

(10) II, *dist.* 13, q. 1.

(11) I, q. 76, a. 1; *De Ent. et Ess.*, c. 5, q. 8.

(12) VII *Metaph.*, q. 17.

(13) VII *Metaph.*, q. 6.

(14) VII *Metaph.*, q. 17, a. 3-5.

(15) *Loc. pr. cit.*

(16) *Loc. pr. cit.* 5

HS) *Op. c/E*^ir 25» si — idem tenent *S. Bonaventura*, 11. *dist.* 2, q. 2; *Ferrariensis*,

1 *C. Gent.*, c. 4; II *C. Gent.*, c. 68; 1 *Phys.*, q. 11.

positio de secundo adjacente. Ergo nisi negetur quod forma substantialis non sit ens actu, vel quod nullum esse tribuat materiae primae, vel quod ex eis non resultet unum ens per se, cogimus simpliciter dicere, quod omnino absurdum est materiam primam ex se et secundum se actum existentiae habere.

Arg. nam. — Implicat aliquid essentialiter incompletum in ratione essentiae uniri et actuari existentia quin prius actuatum fuerit complete per formam sibi propriam. Atqui materia prima est essentialiter quid incompletum in linea essentiae. Ergo materia prima repugnat uniri et actuari existentia quin prius completa fuerit per formam sibi propriam in linea essentiae.

Min. per se liquet; alioquin in linea essentiae materia prima esset completa et sic non concurreret ut unam essentiam totalem constituat, vel ad eam essentialiter non ordinaretur.

Mai. deck: Existentia enim est id quo res habet esse actu extra causas atque ultimus actus in linea essendi, ideo per se praesupponit rem complete constitutam in linea essentiae. Cum autem forma substantialis pertineat ad ordinem essentiae prout est actus primus simpliciter specificativus, ideo est ultimum complementum essentiale in eodem ordine; consequenter, implicat quod detur materia prius actuata per existentiam antequam sit completa per formam in linea essentiae: ultimum enim simpliciter (esse) foret prius primo simpliciter (forma). Ergo impossibile est quod aliquid immediate transeat ad ordinem existentiae quin prius actuatum et completum fuerit per ultimam sui differentiam in linea essentiae, sc. per formam. Si igitur hoc materiae primae repugnet, repugnat ex consequenti quod habeat esse proprium et parziale independenter a forma. Ergo absurdum est materiam primam ex se et secundum se actum existentiae habere.

89. Obiectiones. — Omnes obiectiones quas adversarii contra nostram thesin) afferunt semper eadem sunt apud omnes sive Scotistas sive Suarezianos, quasque breviter exponimus et absolvimus.

Ia Obi.: Omnis mutatio fit in subiecto actu existente et sub utroque termino actu manente. Atqui materia prima est subiectum mutationis. Ergo materia prima est subiectum actu existens et actu manens (1).

Resp.: — *Dist. Mai.:* quoad 1^a *partem:* omnis mutatio fit in subiecto actu existente existentia sibi communicata *Cone.*, existentia propria *Neg.*; — quoad 2^a *partem:* et sub utroque termino actu manente specificice *Cone.*, numerice *Vrg.* — *Cone. Min.* — *Dist. Conqs.* eodem sensu maioris et *Neg. Conqa.* — Pluries enim dictum est. quod gratis concedimus materiam esse ens actu existens, texistentia ei non debetur ex se independenter a forma sed ab ista communicata; et quamvis eadem maneat materia specificice sub utroque termino mu-

ti) Ita Mastrius, *loc. prox. cit.*, q. II, a. 1, n. 28; Suarez, *loc. prox. cit.*

tationis non vero numérico, quia saltem habet esse diversum iuxta diversam formam quam nunc habet.

Urg. 1°: Prius non accipit suam existentiam a posteriori. Atqui materia prima est subiectum prius existens, ex quo et ex forma compositum resultat. Ergo materia prima est subiectum actu existens (1).

Reap.: — *Dist. Mai.*: prius absolutum non accipit suam existentiam a posteriori *Cone.*, relativum *Neg.* — *Contract. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Diximus in antecedentibus, quod materia prima gaudet propria et distincta entitate, quae non est simpliciter quid absolutum nec simpliciter relativum, sed partim absolutum et partim relativum, ideo ad formam substantialem transcendentaliter ordinatur et ab ea esse accipit.

Urg. 2°: Subiectum actualiter sustentans aliud nequit accipere sui esse ab eodem quod sustentat, ideo est absolutum. Atqui materia prima est subiectum actualiter sustentans formam. Ergo materia prima nequit accipere sui esse a forma, ideo est subiectum absolutum (2).

Resp.: — *Dist. Mai.*: subiectum actualiter sustentans aliud nequit accipere sui esse substandi *Transeat*; existendi *Subdist.*: si sit ens actu *Cone.*, si sit ens in potentia *Neg.* — *Contrad. Min.*: materia prima est subiectum actualiter sustentans formam in ratione substandi *Transeat*; in ratione existendi *Subdist.*: ut ens in potentia *Cone.*, ut ens in actu *Neg.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Nullum dubium est quod subiectum actualiter sustentans, sive perfecte sit tale ut substantia prima sive imperfecte prout solum dicit rationem non essendi in alio tamquam in subiecto inhaesivo, ut huiusmodi, tale esse ab alio nequit accipere; et quamvis materia prima non sit subiectum actualiter sustentans perfectum, est tamen imperfectum et ut sic est pars compositi substantialis et ipsa reductive in genere substantiae collocatur, per quod secernitur a ratione accidentis, ex quo habet quod sit absolutum secundum quid tantum. Est praeterea respectu actus existendi, non ens in actu, sed ens in potentia per quod ad formam transcendentaliter ordinatur ut ab ea accipiat esse in actu et ut huiusmodi est quid relativum, non vero absolutum. ✓

Urg. 3°: Existentia est ratio seu necessaria conditio ad exercitium cuiuslibet physicae causalitatis causae. Atqui materia prima habet suam causalitatem respectu formae quam recipit. Ergo nequit illam actu exercere nisi propria sit praedita existentia, ideo sit ens actu (3). M

Resp. 1°: — *Dist. Mai.*: existentia... causae pro quolibet instanti temporis quo actu causât *Cone.*, pro quolibet instanti seu signo naturae *Neg.* — *Cone. Min.* et *Contrad. Conqs.* et *Neg. Conqa.* — Quandoquidem, «satis esse ad causandum quod [materia] existât pro quolibet instanti temporis quo causât, licet non existât pro quolibet instanti prioritatis naturae. Sicut non valet: 0 in illo priori causât, ergo iam simpliciter est in illo priori», quia causare materialiter non includit formaliter esse simpliciter, hoc enim est proprium causae efficientis et forma'is, non autem finalis vel materialis. Causa enim finalis finalizat quando nondum est; materialis autem etiam si dum causât est, tamen non intelligitur esse actu simpliciter ex eo quod causai » (4).

Resp. 2°: — *Dist. Mai.*: existentia... causae activae *Cone.*, passivae *Neg.* — *Contrad. Min.*: materia prima habet suam causalitatem passivam respectu... *Cone.*, causalitatem activam *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Materia prima,

(1) Ita Mastrius, *loc. prox. cit.*

(2) Ita MaSTRIOUS, *ibid.*; Pesch, *loc. prox. cit.*

(3) Ita Mastrius, *ibid.*

(4) Bañez, *De Gener. et Corr.*, Lib. I q. 5, ad 3.m; cfr. Cajetanum, *de Ent. et Ess.*, c. 5, q. 9, ad instant, (p. 128, Ed. de Maria).

sicut et causa materialis, habet utique propriam causalitatem: sed haec minime est activa sed solum passiva, quae consistit in pati et moveri, et ut huiusmodi <non est requirenda ulla actualis existentia in ipsa ad hoc ut dicatur causa, immo suapotentialitas optime inservit suo modo causandi; nam cum sit pura potentia, omnia valet recipere, ab omni moveri, ab omnibus pati, quae causalitatem materialem mire constituunt et complent; quocirca tantum abest, ut ad materiae causalitatem ulla actualis existentia requiratur, ullusve actus in ipsa, quo haec forent ei impedimento» (1).

2a Obi.: Materia prima, ut ait *Aristoteles*, est ingenerabilis et incorruptibilis. Atqui nisi propria existentia gauderet non esset huiusmodi: non enim eadem permaneret sub utroque mutationis termino, sed diversa esset iuxta diversitatem formae qua nunc afficitur. Ergo materia prima propria et distincta existentia gaudet (2).

Resp.: — *Dist. Mai.*: materia prima est ingenerabilis et incorruptibilis ut quod *Cone.*, ut quo *Neg.* — *Contrad. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Et ad probationem minoris, *Dist.*: non enim eadem secundum esse permaneret... *Cone.*, secundum essentiam *Neg.* — Distinctio haec patet ex saepe dictis.

3a Obi.: Eadem actione qua producitur essentia rei producitur simul et eiusdem existentia ab eodem agente. Atqui materia prima est terminus creationis, forma vero terminus generationis. Ergo materia prima propria et distincta existentia gaudet (3).

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: *quoad 1^m partem*: materia prima est terminus creationis simul cum forma *Cone.*, secundum se tantum *Neg.*; quod enim creatur est totum compositum, cuius partes non dicuntur creatae sed concreatae seu comproductae: ita materia prima non dicitur creata sed concreata, eo quod non est terminus *quod* sed *quo* seu *ex quo* creationis; *quoad 2^m partem*: forma haec vel illa est terminus generationis *Cono.*, forma ab hac vel illa praecisa *Neg.*; hoc enim modo est forma sub qua temporis initio materiae fuit concreata, et est simul terminus quo creationis.

Urg. 1°: Actio terminata ad essentiam producendam tendit ad eam constituendam extra causas seu actu existens. Atqui materia prima est terminus actionis agentis ut essentialiter extra causas producat. Ergo materia prima secundum se est praedita propria existentia (4).

Resp.: — *Dist. Mai.*: actio terminata ad essentiam complete producendam... *Cone.*, incomplete producendam *Neg.* — *Dist. Min.*: materia prima est terminus incompletus actionis... *Cone.*, completus *Neg.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Patet ex iam explicatis.

Urg. 2°: Materia prima actione agentis in rerum natura posita habet «sentiam extra statum possibilitatis. Atqui essentia extra statum possibilitatis est essentia actu existens. Ergo materia prima est terminus completus actionis agentis (5).

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: essentia... actu existens si essentia et existentia realiter identificentur *Cono.*, secus *Neg.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Obiectio ista supponit, ut patet, fundamentum quod a schola thomistica simpliciter reficitur, sc. quod essentia et existentia in creatis non distinguuntur realiter, de qua distinctione in *Metaphysica*.

(1) Ita Ripa, *op. cit.*, c. 5, q. 2, a. 8, ad 2° «> obj.

(2) Ita Mastrius, *loc. prox. cit.*, n. 29; Suarez, *loc. prox. cit.*

(3) Ita Mastrius, *ibid.*, n. 31; Pesch, *loc. cit.*

(4) Ita Mastrius, *ibid.*

(5) Ita Mastrius, *ibid.*

Urg. 3a: Idem agens eadem actione produciens essentiam formae et compositi, producit simul et eorum existentiam. Ergo pariter eadem actione produciens essentiam materiae primae producit simul eius existentiam.

Reap.: — *Cone. Aut. et Neg. Conq.* Non enim est paritas: esse enim composito debetur et formam necessario sequitur; igitur horum essentiam produciens non est mirum si et esse simul producat; sed materiae nullo modo debetur esse secundum se, cum ut sic sit essentialiter ens in potentia; ideo non est similis ratio.

4aObi.: Existentia rei est ipsamet essentia rei actu extra causas. Atqui materia et forma habent essentiam realiter distinctam. Ergo et habent existentiam distinctam (1).

Resp. Maior est falsum suppositum simpliciter-negatum a philosophia thomistica, iuxta quam essentia et existentia realiter distinguuntur in creatis, de quo alibi. — *Cone. Min. et Neg. Conqs. et Conq.*

90. Corollaria. — Ex doctrina thomistica hucusque exposita sequentia corollaria eliciuntur scitu maxime necessaria in philosophia S. Thomae.

Coroll. I^{um}. — Colligitur primo, contra quosdam (v. g. Suarez) (2), quod *materia prima non habet unitatem specificam positivam*, eo quod in se nullum principium involvit ex quo primo et radicaliter talis unitas specificativa oritur, cum sit pura potentia; habet tamen *unitatem specificam negativam*, inquantum non est plura specificae, eo quod non includit in se aliquod principium proportionatum quo specificae plurificatur, nam: «materia prima dicitur esse una, non quia habet unam formam, sicut homo est unus ab unitate unius formae, sed per remotionem omnium formarum distinguuntur. Et per hunc modum quodlibet universale dicitur esse ubique et semper, inquantum universalia abstrahuntur ab hic et nunc» (3). Cum praeterea unitati specificae positivae proportionetur unitas numerica positiva, ideo materia prima *neque hanc unitatem numericam positivam habet, sed solum negativam* (4).

Coroll. II^{um}. — Colligitur secundo, quod materia prima ita est ens reale *ut nec completam essentiam seu actum entitativum neque ullam existentiam ex se habeat*, ideoque impossibile est *ut sit independenter a forma*. Forma igitur est quae materia est in rerum natura, quaque simul cum forma agit, consequenter forma est causa existentiae et activitatis seu energiae materiae, atque est totius compositi: quia «unumquodque est activum secundum quod est ens actu, unde quanto aliqua habent deficientias esse tanto minus sunt activa, sicut patet de materia prima... » (5).

Coroll. III^{um}. — Colligitur tertio contra alios (v. g. Zimarra, Zabarella), quod entitas potentialis quae materiae primae competit, inquantum est in genere substantiae, minime est ei aliquid superadditum, ut scii, materia esset quid compositum ex entitate et potentia, neque

est proprietas necessario materiam consequens, sed simpliciter est eius natura seu formalitas, ut ex dictis liquet; licet potentialitas materiae, ut (licens rationem referibilitatis, non sit de eius essentia sed eam necessario consequatur. Quapropter «si per potentiam passivam intelligatur relatio vel ordo materiae ad formam, tunc *materia non est sua potentia*: quia essentia materiae non est relatio. Si autem intelligatur potentia secundum quod est principium in genere substantiae, secundum quod potentia et actus sunt principia in quolibet genere ut dicitur in XII Metaph., sic dico quod *materia est ipsa sua potentia*. Et hoc modo se habet materia prima, quae est primum recipiens, ad potentiam passivam sicut se habet Deus, qui est primum agens, ad potentiam activam. Et ideo *materia est sua potentia passiva, sicut est Deus sua potentia activa...* » (I).

Coroll. IV^{um}. — Colligitur quarto, quod materia prima non est separabilis a forma nec secundum esse neque secundum rationem seu intellectum. *Non secundum esse*: quia materia prima secundum se non est ens actu sed essentialiter ens in potentia uti habitum est, ideo eius esse est formae. *Neque secundum rationem*: tum quia nihil est intelligibile nisi quod est ens actu, materia autem secundum se est ens in potentia; tum quia nulla habitudo intelligi potest sine eius termino sicut nec relativum sine eius correlativo et materia dicit essentialiter habitudinem ad formam sicut perfectibile ad perfectionem (2).

Coroll. V^{um}. — Colligitur quinto, contra quosdam alios (v. g. Scotum (3), Scotistas (4), Suarez (5), Suarezianos), quod materia prima nequit esse realiter in rerum natura sine forma *nequidem potentia Dei absoluta*, ut perpetuo docet S. Thomas (6) et cum eo Thomistae omnes, (v.g. Aegidius, Capreolus (7), Cajetan (8)) et plures alii (v. g. S. Bo-XAVEN., Durandus). Etenim, materia prima, ut diximus, est essentialiter et per se primo pura potentia seu ens potentiare; si autem esset sine forma, esset ens non actu et simul ens actu, quod implicat in adiecto. Deus vero sua absoluta potentia nequit efficere quae secundum se implicant contradictionem; ideo nequit efficere ut materia prima sit sine forma.

(1) S. Thomas, I, dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4^{am}; cfr. De Flandria, VII Metaph., q. 17, a. 2, ad 2^{am}; Jac. Fournenc., Universae Philos. Synopsis accuratissima sinceriores Aristot. Dodrinam cum mente Platonis passim explicata etc., Tom. III, c. v, § 4, p. 37, Parisiis, 1655.

(2) Cfr. S. Thom., VII Metaph., lect. 1, 1687; II, dist. 2, q. 1, a. 4. Hoc corollarium venit intelligendum de inseparabilitate *non ab hac vel illa forma*: hoc enim modo separatur defacto, sed *ab omni forma*, ita quod expoliata ab omni forma habeat similiter esse in rerum natura. Cfr. De Flandria, VIII Metaph., q. 1, a. 2-3.

(3) II, dist. 12, q. 2; VII Metaph.

(4) Cfr. Mastrius, op. cit., l. pr. cit., q. 3. Scotistarum sententiae favere videtur ex Thomisthae Soto, II Phys., q. 6, a. 2, conci. 2^a.

(5) Metaph., Disp. 15, sect. 9, n. 3.

(6) Cfr. Quodl. III, a. 1; I, q. 66, a. 1; de Pot., q. 4, a. 1; II, dist. 12, q. 1, a. 4; et passim.

(7) II, dist. 13, q. 1, a. 1, conci. 1^a.

(8) Com. de Ent. et Ess., c. 5, q. 9.

(1) Ita Mastrius, loc. prox. cit., n. 28; Suarez, loc. cit.

(2) Metaph., Disp. 13, sect. 5, n. 8.

(3) S. Thomas, I, q. 16, a. 7, ad 2^{am}; cfr. Opuse. 31 (Ed. Rom.).

(4) Cfr. S. Thom., I dist. 2, q. 1, a. 1, ad 3^{am}.

(5) S. Thomas, HI, dist. 14, a. 4, c.

4. *Utrum materia prima sit recte definita ab Aristotele.*

91. Ex hucusque venatis de materiae primae natura iam colligere possumus aliququaliter eius definitionem essentialem, quae non sine iure exhibetur sic: *entitas substantialis pure potentialis quae simul cum forma ens mobile substantialiter constituit*. At Aristoteles aliter materiam primam definivit, cuius rectitudo et bonitas liquet ex hucusque a nobis enarratis. Duplici autem modo Aristoteles nobis hanc definitionem exhibet, *positive* nempe et *negative*. Breviter igitur eas expendamus simulque explicemus.

92. I. Definitio Positiva Materiae Primae. — Materiam primam Aristoteles sic positive definit: «*primum cuiusque rei subiectum ex quo insito fit aliquid, non per accidens, sive quid intereat in hoc ullimum abibit*» (1).

Explicatur. — Dicitur imprimis «*subiectum*»: subiici enim proprie dicitur de eo quod sub altero stat ut ab eo aliquid recipiat; quod autem sub altero stat se habet ad ipsum ut passivum ad activum, proindeque aliquid ab eo recipit, et ut huiusmodi, est in potentia ad illud, consequenter caret illo quod ab altero recipit. Philosophus igitur hâc particulâ designat potentialitatem seu passivitatem et determinabilitatem materiae a forma, ideoque ab ea exclusionem formarum, quae non sunt subiecta sed subiectis adveniunt, unde amatoriam nudam esse subiectum generationis» (2). — Ponitur «*primum*», quo ostenditur: Io materiae universalitas et communitas in entibus physicis, ita ut in rerum natura impossibile est dari ens motui, generationi vel corruption, subiectum, quin habeat materiam primam: «quia, in omni eo quod movetur, necesse est materiam imaginari» (3); 2° quia materia prima est id ex quo res primo et per se materialiter constituitur, unde definitionem cuiuslibet entis substantialiter mobilis ingreditur, ideoque materia prima nullo modo est subiection immediatum accidentium et formarum artificialium. — Additur «*cuiusque rei, ex quo insito fit aliquid non per accidens*»: dictum est enim, quod ex materia prima fit aliquid primo et per se, consequenter est principium per se positive ac intrinsece constituens compositum physicum, ac per hoc distinguitur a *privatione*, quae est principium negativum et accidentaliter ac extrinseca composito physico in facto esse competit, unde dixit Philosophus «*ex quo insito fit aliquid*». Compositio porro est per se cum aliquid simpliciter fiat; simpliciter aliquid fit: vel ex puro non ente seu nihilo ut in creatione, vel ex non ente simpliciter idest substantiali, ita quod in tali composito semper supponi debeant duae partes ad invicem substantialiter sc habentes, non utraque in potentia neque utraque in actu, sed una ut potentia et alia ut actus: materia autem prima in entibus mobilibus, utpote primum subiectum, se habet ut potentia rcalis, ideo intrinsece constituere debet et ad compositionem entis mobilis concurrere ut pars essentialis et per se, unde dictum est *non per accidens*. — Subiungitur demum *sive quid intereat* [i. e. compositum] *in hoc ultimum abibit*, quibus magis corroborantur praecedentes particulae. In quo enim ultimo aliquid resolvitur est primum ex quo constituitur, seu ultimum analysis est primum

synthesis ut chimice constat; si igitur materia prima est id ex quo ens physicum primo constituitur, sequitur quod omne quod corrumpitur, in ultima analysi, in materiam primam resolvitur: «Unde materia non est generabilis nec corruptibilis: quia omne quod generatur ex materia generatur; et quod corrumpitur in materiam corrumpitur... Unde ipsa nonnisi ex nihilo producit, et nonnisi in nihilum desinere potest» (1).

93. II. Definitio Negativa Materiae Primae. — Materia prima ab Aristotele ita negative definitur: «*quae per se ipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur*» (2).

Explicatur. — Imprimis dicitur materia «*per se ipsam*», quae verba maxime sunt adnotanda, quibusque indicatur quod materia sumi debet secundum eius formalitatem, id est secundum id quod ad eius essentiam formaliter pertinet: quod enim alicui convenit non secundum eius formalitatem non dicitur de eo secundum se, sed secundum aliud, unde non pertinet ad ipsam formaliter et intrinsece, sed materialiter et extrinsece. — Additur «*neque quid*» quo designatur quod materia prima secundum se non est quidem purum non ens seu nihil, hoc est nullam naturam realiter habet: est enim substratum per se positivum omnium generationum et corruptionum uti dictum est; sed quod materia prima secundum se non est quidditas actu determinata, prout non habet essentiam specificè completam, consequenter ut talis non potest per se independentem a forma nec esse neque definiri, licet minime excludatur quin habeat propriam entitatem incompletam, quae in ratione entis in potentia consistit, uti supra probatum est. — Additur «*neque quantum*»: cum enim subiectum quantitatis, quae primo inter alia accidentia substantiae physicae inhaeret, sit substantia completa: si materia prima secundum se non est «quid», a fortiori non est secundum se subiectum immediatum quantitatis, ideoque non habet quantitatem. — Subiungitur denique «*nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur*»: cetera enim accidentia subiecto inhaerent per quantitatem, idest quod quantitas est subiectum immediatum aliorum accidentium; ideo, quia materia prima secundum se non habet quantitatem, manifeste sequitur quod non potest habere cetera accidentia quae per quantitatem in substantia recipiuntur.

94. Corollarium. — Colligitur exinde, quomodo utraque definitio aristotélica de materia prima inter se cohaereat: si enim essentialiter et secundum se sit pura potentia, essentialiter et secundum se excludit quemlibet actum quidditativum, quantitativum, qualitativum, etc.; unde, «id communiter *materia prima* nominatur quod est in genere substantiae, ut potentia quaedam intellecta praeter omnem speciem et formam, et etiam praeter privationem; quae tamen est susceptiva et formarum et privationum... [et] quae est incompletissimum inter omnia entia» (3).

95. Proprietates Materiae Primae. — Ex omnibus hucusque illustratis de natura materiae primae, sequentes proprietates eam necessario sequuntur:

P Prop. «Passivitas Materiae»: cum enim potentia et actus

<1) I *Phys.*, c. ix.

(2) S. Thomas, *Opuse.* 32 (Edit. Rom.).

(3) S. Thomas, *ibid.*, c. 1; cfr. VI *Physic.*

(1) S. Thomas, *Opuse.* 32, c. 1.

(2) VI *Metaphys.*, c. ni, 4.

(3) S. Thomas, *De Sp. Creat.*, q. 1, a. 1, c.; cf. I *Phys.*, lcct. 13; VII *Metaph.*, lcct. 2; et Mtim.

dividant ens et quodlibet genus entis, et potentia et actus sint in eodem genere entis; sequitur, quod si materia prima sit primum principium indeterminatum et determinabile entis substantialiter mobilis, quod eius primus actus illam determinans erit forma substantialis; antequam igitur formam recipiat, est in absoluta potentia reali ad formas recipiendas, et inquantum huiusmodi est maxime passiva respectu illarum; unde, materia «secundum id quod est, est ens in potentia» (1).

2^B Prop. «*Dependentia Materiae*»: si autem materia prima intrinsece et essentialiter sit passiva seu ens in potentia, intrinsece ac essentialiter a forma dependet ut sit: «sicut autem nihil patitur nisi ratione potentiae passivae, ita nihil agit nisi ratione actus primi, qui est forma» (2); quapropter, sicut intrinsece est passiva, ita intrinsece est a forma omnino dependens (3).

3^c Prop. «*Teleología Materiae*»: cum vero materia prima sit maxime in potentia et essentialiter dependeat a forma, ad eam transcendentaliter ordinatur, ideo materia est propter formam, ita ut forma sit terminus et finis eius; et usquedum materia non habeat unam formam semper tendit ad illam habendam, et minime quietatur nisi quando formam receperit. Hinc optime verificatur principium finalitatis quod, omne agens agit propter finem: quia «hoc dicimus esse finem in quod tendit impetus agentis, hoc enim adipiscens dicitur adipisci finem» (4). In materia igitur est tendentia seu appetitus naturalis vel innatus ad formam, ut si careat una forma necesse est ut sub alia forma sit (5). Tamen cavendum est, ne haec teleología materiae primae intelligatur evolutionistice, hoc est prout in materia sit activa tendentia sese evolvendi ab imperfecto ad perfectum seu a formis imperfectis ad formas perfectas vitae animalis; hoc enim materiae primae simpliciter repugnat, cum sit essentialiter pura potentia passiva, et ut sic qualibet activitate et energia secundum se careat (6).

4^a Prop. «*Unitas Materiae*»: ex praedictis proprietatibus liquet, quod alia proprietas materiae primae necessario competit, videlicet quod in omnibus entibus mobilibus est una, unitate specifica, non quidem positiva sed negativa seu privativa, uti supra a nobis ostensum est (7).

(1) S. Thomas, t.q. 66, a. 3. Cf. 1^a Phys., lect. 14, cf. D. Nys, *op. cit.*, Tom. II, p. 13.

(2) S. Thomas, *de Pot.* t. q. i, a. 1, c.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 4, a. 1. c. *

(4) S. Thomas, III C. Gent, c. 2.

(5) Cfr. S. Thom., I Phys., lect. 14.

(6) Cfr. Nys, *op. cit.*, p. 15.

(7) Cfr. S. THOM., *de Sp. Creat.*, a. 1; I Phys., lect. 13; Nys, *op. cit.*, pag. 18.

5a Prop. « Ingenerabilitas et Incorructibilitas Materiae »: cum enim materia prima sit substratum commune cuiuslibet generationis et corruptionis, ipsa generari et corrumpi non potest: si enim generaretur, cum sit primum subiectum substantiale, ex nihilo generaretur, et tunc proprie esset creatio; similiter, si corrumperetur, esset annihilatio. Dicendum est ergo, quod materia prima est secundum se ingenerabilis et incorruptibilis; non officit tamen quin sit generabilis et corruptibilis secundum quid et per accidens, prout scilicet privatur formis et privationes novis formis auferuntur (1).

6a Prop. « Cognoscibilitas Materiae »: certum est, quod materia prima, cum non sit quid concretum determinate sensibus subiectum, est solum cognoscibilis intellectu; quia autem intantum est aliquid cognoscibile inquantum est ens actu, et materia prima est ens maxime in potentia, sequitur quod secundum se et per se non est cognoscibilis nequidem intellectu, sed cognoscitur *quadam analogia seu proportionem* ad formam; proindeque cognitio nostra de materia prima est valde imperfecta, licet eius realis existentia negari nequeat (2).

96. Scholion. — Est ultimo animadvertendum cum quibusdam Thomistis (v. g. Soto, Mas, Cauvino, etc.), quod praedictae proprietates materiae primae non sunt accidentia realiter distincta ab ipsa materia, sicut risibilitas in homine: secus materia prima esset subiectum immediatum accidentium; ergo ab ipsa materia sunt distinctae *sola ratione*, sicut proprietates entis ab ente distinguuntur; consequenter, huiusmodi proprietates ad idem praedicamentum reducuntur ad quod materia prima reducitur.

B) De Formae Substantialis Natura.

97. Hucusque explevimus de una parte constitutiva entis mobilis seu de materia prima, nunc est agendum de alia parte eiusdem entis, videlicet *de forma substantiali* (3).

Huius autem formae existentia — quamvis quidam putent non posse, nec a priori neque a posteriori ipsam evidenter demonstrari (4) —, probata manet a posteriori ex supra habitis de Hyle-

(1) Cfr. S. Thom., I Phys., lect. 15; Opuse. 31 (Ed. Rom.); Opuse. 32, c. i (Ed. Rom.) et passim.

(2) Cfr. S. Thom., I Phys., lect. 13; VII Metaph., lect. 2, 1296; et alibi.

(3) *Forma* latine, (gracce p.opqr), dicitur primo in physicis et corporalibus ad designandam praesertim rectam proportionem membrorum decenti colore superinfusam; quod idem est ac pulchritudo, quam Cicero (*Tuscul.*, lib. IV) definivit sic: » *apta quaedam forma membrorum cum coloris quadam suavitate* ». Nihilominus, secundum vim originis, diversas significationes sortita est et etiam graece diversis nominibus, ut εἶδος, ἡμετέριον etc., est appellata. — Cfr. V. » *Forma* » in *Polyanthea Novissimarum Novissima in Lib. 20 distributa*... Primum a D. Nano Mirabellio, B. Amantio et F. Tortio... Nunc vero titulis plurimis aucta, studio et opera I. Langu Caesaremontani (Venetiis, 1622).

(4) Ita inter alios R. P. D. Sigis. Serbellionius in sua *Philosophia Ticinensis, Phys.*, Dnp. 1, q. 4, a. I, Mediolani, 1657.

morphismo. Praeterea, omnibus mobilibus competit intrinsece habere naturam determinatam, cuius determinationis principium nequii esse materia prima cum sit ens potentiate seu determinabile et idem sit essentialiter in omnibus, neque principium accidentale cum tale principium sit naturae rei extrinsecum; sed debet esse determinativum ac limitativum materiae primae ad talem naturam vel speciem entis mobilis, quodque *forma substantialis* vocatur. Huius igitur formae substantialis impraesentiarum investigatur natura, quam venamur sequentibus quaestionibus:

- 1° an forma subst. sit magis ens et prior quam materia (1);
- 2° » » » physice influat in materiam (2);
- 3° » » » praeexistat in materia (3);
- 4° » » » educatur de potentia materiae (4);
- 5° an detur pluralitas formarum in uno composito (5);
- 6° Quid sit et quotuplex sit forma substantialis (6).

* 1. *Utrum forma substantialis sit magis ens et prior materia* (1).

98. Prima igitur quaestio quae de forma substantiali occurrit est non de eius entitate: hoc enim modo, ut dictum est, revera est ens reate; sed quaestio est de eius perfectione, et consequenter, de dignitate entitativa.

99. Praenotamen. — Hoc unum est notandum, quod scilicet ad dignitatem seu prioritatem et posterioritatem formae respectu materiae attinet. Potest enim considerari forma vel ut recepta et actu informans vel ut in agente et ut actus: primo modo, materia viâ generationis prior est forma, sicut imperfectum generatione prius est perfecto; alio modo, materia simpliciter posterior est forma, sicut perfectum imperfecto, actus potentia. Hinc est, « quod forma secundum quod est recepta in materia, est posterior via generationis quam materia, licet sit prior natura; sed secundum quod est in causa agente, est omnibus modis prior » (2).

f 100. Status Quaestionis. — Hoc praenotato, quaeritur: an forma substantialis ita sit ens ut perfectiorem entitatem habeat quam materia, consequenter eâ dignior seu prior sit. Ad cuius responsionem dicimus: —

nn^oLC^onclusio; "FoTMa' ut actus' est absolute magis ens et pliciter prior est materia ».

Prob 1° Pars (= est absolute magis ens). — Propter quod unumquodque tale et illud magis. Atqui materia prima, quae est essentialiter ens in potentia, non est ens actu, nec entitative neque existen-

Vit (1) Cfr. S. Thomas, VII Metaph., lect. 2; De Fluxu et Refluxu, q. 4, a. 2; Javelu, (2) S. Thomas, 1-11, q. 20, a. 1, ad 3°.

tialiter, nisi per formam substantialem, ut supra probatum est. Ergo forma ut actus est absolute magis ens quam materia.

Prob. 2' Pars (*—est simpliciter prior*). — Actus natura et substantia seu simpliciter prior est potentia: nullum enim ens potentiale in actum reducitur nisi per aliquod ens actu, sicut homo in potentia, actu generatur per hominem actu existentem. Atqui materia prima est ens in potentia, et forma, cum sit eius perfectiva, est actus, ut supra ostensum est. Ergo forma ut actus natura et substantia seu simpliciter prior est materia.

102. Obiectio. — Prius potest esse sine posteriori, cum ab eo minime dependeat. Atqui forma non potest esse sine materia, cum ex ea, praesertim forma materialis, educatur ut mox dicetur. Ergo forma nullo modo est prior materiâ.

Responsio: — *Trans. Min.*; ad *Mai.* respondetur: «quod non valet nisi quando priori et posteriori debetur esse actu per se et distinctum ut duobus suppositis, puta quia elementum est prius elementato, et utrique debetur esse per se actu, non inconvenit esse elementum dato quod nullum elementatum esset. Si autem prius et posterius non habent esse actu per se, sed prius sustentatur in posteriori, et posterius non est actu nisi per prius prima consequentia [i. e. maior arg. nostri] non valet: sic est in proposito de forma et materia, quare argumentum non concludit» (1).

* 2. *Utrum forma substantialis physice influat in materiam primam* (2).

Quaestio haec est eadem ac illa quam supra, de existentia materiae primae sine forma, tradidimus; unde breviter absolvitur.

103. Status Quaestionis. — Tota autem praesens quaestio fonnaliter est de influxu stricto seu de vera causalitate formae substantialis in materiam primam; non est igitur sensus: an aliquatenus materia prima dependeat a forma, hoc enim omnes concedunt; sed an sit talis dependentia ut specificatio essentiae materiae eiusque existentia soli formae tribuatur; unde quaestio ad hoc reducitur: an forma substantialis causet in materiam primam verum et physicum influxum, ut sine tali influxu materia nec existeret neque intelligeretur.

104. Sententiae. — Ex statu quaestionis liquet manifeste quod sententiae debent esse eadem illae, quae in quaestione de existentia materiae sine forma traditae sunt. Revera enim duplex est principalis sententia.

Ia Sent.: Qui materiae primae, independententer a forma, entitativum et existentialem actum tribuunt, nequeunt admittere physicum et totalem influxum formae in materiam primam. Ita *Henricus*, *Scotus*, *Suarez* et alii (3).

(1) Javelli, *loc. prox. cii.*, ad dub. 2um.

(2) Cfr. *Suarez*, *Metaph.*, Disp. 15, sect. 8; *Joanniz-Echalaz*, *op. cit.*, Tract. I, disp. 9, Qp. II; aliosque.

(3) Cfr. alios a *Suarez* citatos, *Disp.* 15, sect. 8, n. 5-6.

At quia non quamlibet dependentiam, saltem formalem, materiae a forma denegant, idea quemdam influxum adhuc conservant, sed diversimode explicant:

û) *quidam* (v. g. *Fonseca* (1), *Molina* (2)) revera tuentur, quod forma substantialis physice influit in materiam primam, non solum a posteriori ut conditio et complementum necessario requisitum ad materiae existentiam; verum etiam a priori tamquam propria causa vere influens, prout materia prima vere causatur a forma substantiali inquantum forma substantialis continet in suo esse et quasi formaliter fovet ipsam materiam (3);

b) *alii* autem (v. g. *Vasquez* (4), *Hurtado*, *Arriaga*, *Joanniz-Echalaz* (5)) tenent, quod forma substantialis influit quidem physice in materiam primam, sed solum a posteriori ut conditio et complementum naturaliter et necessario requisitum ad existentiam materiae primae (6).

2a Sent.: Qui autem sustinent, materiam primam ex se et secundum se nullum actum, nec essentiae neque existentiae, independentem a forma habere, firmiter docent quod forma physice et totaliter influit in materiam primam, ita ut sine tali influxu materia prima nec existeret neque intelligeretur. Sic enim et compositum eiusque partes componentes unâ et unica existentia existit physice causata a forma substantiali, quae licet eis conveniat in eodem instanti temporis, tamen natura ordine quodam eis convenit, qui talis est: «quod scilicet materia recipit formam, ex quibus resultat compositum, cui iam esse actualis existentiae advenit, quo ipsum compositum primo, forma secundo et materia tertio existunt» (7). Ita S. *Thomas* et omnes Thomistae communiter, cum quibus dicimus:

105. Conclusio: «Forma substantialis totalem et physicum influxum causât in materiam primam».

Prob.: — Arg. 1ma. — Quod alicui tribuit physice esse simpliciter causât in illud totalem et physicum influxum. Atqui forma substantialis physice tribuit materiae primae esse simpliciter. Ergo forma substantialis totalem et physicum influxum causât in materiam primam.

Mai. decl.: Eo enim quod supponitur esse simpliciter, iam simpliciter excluditur in eo, cui tale esse tribuitur, quodlibet aliud esse: secus enim esse secundum quid tantum tribueretur; ideoque, cum per illud physice in rerum natura existit et est aliquid completum, sequitur quod influens totalem et physicum influxum causât in recipiens.

Min. deci.: Cum materia prima, ut ostensum est, sit essentialiter pura potentia, ideo nec completam essentiam nec esse habeat secundum se, sequitur quod totum hoc habet ut a forma substantiali causatum. Nam, «forma substantialis in hoc a forma accidentali

differt: quia forma accidentalis non dat esse simpliciter sed esse tale, sicut calor facit suum subiectum non simpliciter esse, sed esse calidum. Et ideo cum advenit forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri vel generari simpliciter, sed fieri tale aut aliquo modo se habens; et similiter cum recedit forma accidentalis, non dicitur aliquid corrumpi simpliciter, sed secundum quid. Forma autem substantialis dat esse simpliciter, et ideo per eius adventum dicitur aliquid simpliciter generari, et per eius recessum simpliciter corrumpi» (1).

Arg. 2um. — Quod causât completam essentiam et totum esse alicuius rei, causât in ea totalem et physicum influxum. Atqui forma substantialis causât completam essentiam et totum esse materiae primae. Ergo forma substantialis totalem et physicum influxum causai in materiam primam.

Mai. est nota. Cuius enim essentia est secundum se incompleta et nequit realiter ex se existere, sed hoc totum habet ab aliquo extra se, sequitur manifeste quod hoc aliud, illa communicando, influit in illud totaliter et physice.

Min. non est minus manifesta. Ostensum est supra, materiam primam independentem a forma, nec actum entitativum neque existentialem habere, ideoque a forma est inseparabilis et secundum esse et secundum rationem. †

106. Obiectio. — Nihil potest esse causa, nec immediata neque mediata, suiipsius. Atqui si forma substantialis per se et physice causaret in materiam primam, ipsa materia prima esset physice et per se causa, saltem mediata, suiipsius. Ergo forma substantialis nullum influxum per se et physice in materiam primam exercet. — Min. prob.: Quod est causa causae est causa causati per se illius causae. Atqui materia prima est causa per se formae substantialis. Ergo si forma substantialis est necessario et per se causa ipsius materiae primae, etiam materia prima erit, mediate saltem, causa per se suiipsius (2).

Responsio: — *Cone.* Mai. — *Dist.* Min.: si forma substantialis et materia prima essent eiusdem entitatis, materia prima esset physice et per se causa, saltem mediata, suiipsius *Cone.*, si essent diversae entitatis *Neg.* Haec enim minor falso nititur supposito, nempe quod materia prima independentem a forma habet actum essentialem et existentialem, ideoque forma et materia sunt eadem entitas, quod falsum est iam supra vidimus. — Ad Minoris probationem. *Dist.* Mai.: quod est causa... causae sub diversa ratione causandi *Cone.*, sub eadem ratione *Neg.* — *Conrad.* Min.: materia prima... sub eadem ratione, quâ est in genere causae materialis *Cone.*, sub diversa ratione *Neg.* — *Neg.* Conqs. et Conqa. Etique materia prima est causa per se formae substantialis sed non diversa ratione qua eius entitas requirit: eius autem entitas est simpliciter pura potentia passiva, et ut sic est substratum et subiectum in quo forma recipitur et materialiter sustentatur: haec causalitas est causae materialis quae penitus

(1) Cfr. V *Metaph.*, c. 2, q. 4, sect. 2.

(2) Cfr. I, q. 29, a. 2, dhp. 3, § • *Nulla item forma* ».

(3) Hanc sententiam esse probabilem reputat *Suarf.z.*, for. *pr. cit.*, n. 20.

(4) I P., torn. II, disp. 174, c. 4, n. 19.

(5) *Op. cit.*, loc. *pr. cit.*, n. 14.

(6) Hanc sententiam esse probabiliorem reputat *Suarf.z.*, loc. *pr. cit.* n. 16-19.

(7) Ita *Cajetan*is, *Com. de Ent. et Ess.*, c. 5, q. 9, p. 128 (Ed. De Maria).

(1) S. *Thomas*, I, q. 76, a. 4; cfr. q. 66, a. 1-2; q. 77, a. 6; *De Un. Ver.*, a. 4; *de Sp. C.*, a. 1. ad 9^{am}; *ibid.*, a. 3; *de Anim.*, a. 2, 9; *Quodl.* I, a. 6; *Quodl.* XI, a. 5; *Opuse.* 2, c. 90, 158 (Ed. Rom.).

(2) Ita *Joanniz-Echalaz*, loc. *pr. cit.*, n. 15.

distinguitur a causalitate causae formalis. Ideoque non sequitur quod materia prima, eo ipso quod est causa formae substantialis in hoc genere causandi, esset causa suiipsius in genere causae formalis ut obiectio procedit.

3. *Utrum forma substantialis praeexistat in materia prima* (1).

Quaestio nunc movetur de existentia formae substantialis in materia prima in illo signo priori suae productionis.

107. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod «forma potest considerari dupliciter: *uno modo* secundum quod est in potentia; et sic a Deo materia concreatur, nulla disponentis naturae actione interveniente. *Alio modo* secundum quod est in actu; et sic non creatur, sed de potentia materiae educitur per agens naturale » (2).

Secundo est notandum, quod forma esse in materia, tripliciter dici potest: passive, dispositive et active. Forma est in materia *passive*, prout est in potentia remota illius, inquantum sc. materia consideratur ut privata qualibet forma et omni dispositione ad eam, unde dicit pure ordinem et aptitudinem ad formam. Forma est in materia *dispositive*, prout materia est in potentia proxima, inquantum in ea sunt praeviae dispositiones ad formam, licet non sit essentia formae neque eius virtus formaliter sed radicaliter. Forma denique est in materia *active*, prout in materia est potentia non solum passiva sed et activa, inquantum essentia formae est ibi active-radicaliter, licet non formaliter, ut semen asini agit ad formam asini, et semen olivae agit ad formam olivae (3). Formam autem esse active in materia adhuc dupliciter considerari potest: *effective*, quando ex materia et potentia activa agentis forma educitur et compositum efformatur; *formaliter*, quando forma in materia incomplete seu imperfecte existens active agendo concurrat ad introducendam formam secundum esse completum (4).

Tertio est notandum ex supra de materia dictis, quod in materia prima est aptitudo remota ad omnes formas naturales generabiles et corruptibiles, non quidem ita ut omnes formas appetat simul habere, sed *ordine quodam*; unde non quaelibet forma potest introduci in qualibet materia, quia forma non introducit nisi in materia disposita (5).

Quarto denique est notandum, quod in qualibet materia est aptitudo seu inclinatio proxima ad formam, non quidem activa sed passiva: «formae enim naturales praeexistunt quidem in materia non in actu... sed in potentia solum, de qua in actum reducuntur per agens extrinsecum proximum » (6).

(1) Cfr. De Flandria, VII *Metaph.*, q. 17, a. 2-4; JAVELLI, VII *Metaph.*, q. 13-1-1; Zanardi, VII *Metaph.*, q. 15; Mastrius, *op. cit.*, Disp. 2, q. 7; ct alios.

(2) S. Thomas, *De Pot.*, q. 3, a. 4, ad 7«".

(3) Cfr. S. Thom., *De Virtut.*, q. 1, a. 8; *De Verit.*, q. 11, a. i; II, *dist.* 18, q. 1, a. 2; *Opuse.* 31-32 (Ed. Rom.).

(4) Ita habet De Flandria: < quod formam praeexistere in materia secundum potentiam activam, potest intelligi dupliciter. *Uno modo*, secundum potentiam activam ipsius materiae aut formae, ita videlicet quod materia aut forma praeexistens active agendo concurrat ad introductionem formae secundum esse completum, et sic formae non praeexistunt secundum potentiam activam. *Alio modo*, secundum potentiam activam agentis qua cum materia simul. Forma infusa est ab agente in materia secundum potentiam activam, non quidem formae sed agentis, quod est praeexistere effective et non secundum esse formale formabile • VII *Metaph.*, q. 17, a. 4, in fin. corp.

(5) Cfr. S. Thom., I *Phys.*, lect. 15.

(6) S. Thomas, *De Verit.*, q. 11, a. 1,

108. Status Quaestionis. — Non agitur hic de praeexistentia formae in materia ut in potentia passiva seu dispositiva, sed activa: an in illo priori signo generationis forma actu praecontineatur in materia; seu clarius: an in materia, in qua forma per generationem substantialem introducit, praeexistat actu ipsa forma substantialis secundum esse, saltem imperfectum, sive totaliter sive partialiter, ut sic cooperando agenti extrínseco in actu producat secundum esse perfectum. Quaestio ita intellecta affinis est illi « de praeexistentia rationum seminalium in materia » (1).

109. Sententiae. — Ad huius quaestionis responsionem datur praecipue triplex sententia.

13 Sent.: Fuerunt enim «aliqui qui posuerunt formas praeexistere in materia *secundum actum*, latenter autem; et quod per agens naturale reducuntur de occulto in manifestum. Et haec fuit opinio *Anaxagorae* (2).

2a Sent.: Est eorum qui tenent, quod formae substantiales, prout sunt principia physicae mutationis, praeexistunt in materia secundum esse confusum et indistinctum, sicut in genere praeexistunt differentiae specificae. Huiusmodi autem formae ordinantur ad esse perfectum, ad quod se habent ut privationes formae ad formam, licet essentialiter sint eadem entitas. Talis autem privatio formae esse perfecti est unum ex principiis entis mobilis, quae non dicit negationem formae in materia cum aptitudine, sed dicit formam cum negatione esse perfecti et aptitudine ad illud. Haec vero forma sub esse imperfecto vocatur *inchoatio formae*, atque aliter *aratio seminalis in eodem sensu* » (3); ista formae inchoatio est pars rei in materia praeexistens et agens extrinsecum coadiuvans ad completam productionem rei, sicut tepiditas aquae confert igni ut citius et facilius deducat aquam ad statum ebullitionis. Ita S. *Albertus Mag.* (4).

3a Sent.: Est aliorum qui simpliciter negant, quod formae praeexistunt in materia ut in potentia activa, ideo non dantur inchoationes formarum, nec secundum totum neque secundum partem, in materia praeexistentes, sed solum praeexistunt in materia ut in potentia passiva seu dispositiva. Ita S. *Thomas* (5), quem sequuntur Thomistae (v. g. Capreol. (6). Hervaeus (7), De Flandria, Aquarius, Javelli, Soncina, Zanardi), quibus adhaerent *Scotus* (8) et *Scotistae* (9), cum quibus sit

(1) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 18, q. 1, a. 2; I, q. 115, a. 2, et *loc. paral.*

(2) S. Thomas, *De Virtut.*, q. 1, a. 8; cfr. *De Verit.*, q. 11, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 18, q. 1, a. 2.

(4) Cfr. I *Phys.*, Tr. 3, c. 15; *Sum. Theol.*, P. I, Tr. 1, q. 4, a. 1, m. 2«n»; *ibid.*, Tr. 3, q. 14, a. 2, m. 2«n», part. § Tr. 6, q. 26, a. 2, in. I«n», p. 1-2»; et alibi. Alberti opinio, a quibusdam, v. g. De Flandria (VII *Metaph.*, q. 17, a. 4), quamvis impugnetur, *probabilis* tamen reputatur.

(5) Praeter loca citata, cfr. VII *Metaph.*, lect. 8; I *Phys.*, lect. 12; II *Phys.*, lect. 1; VII *Phys.*, lect. 8; et passim.

(6) II, *dist.* 17.

(7) Tract. *de Unitate Formarum*, q. 2, a. 1 (see. editionem < Sum. Philosophie » C. Alamanni, Tom. III, Appendix «Tractatus de formis pp. 523-581; Parisiis, Léthielleux, 1891).

(8) II, *dist.* 18, q. unie.

(9) Cfr. Mastrius, *op. cit.*, disp. II, q. 7, a. 1, qui distinctius sententias contrarias, a nobis recitatas, exponit. Inquit enim (*ibid.*, n. 137): « prima extrema (sententia] tenet, formam ante eius generationem in materia praeexistere actu sed veluti latentem, et actione postea agentis naturalis in lucem extrahi et quasi e materia depromi; sed non omnes ita opinantes eodem modo loquuntur. Aliqui enim formam totaliter praeexistere dixerunt, ut *Anaxagoras* cum aliis quibusdam veteribus; alii vero non totaliter sed secundum aliquid sui tantum, quod sit veluti inchoatio eiusdem formae; et hi rursus divisi sunt: nam hoc volunt alibi praecedere

110. Conclusio: «Repugnat, formam substantialem inchoative praeexistere in materia prima».

Prob.: — Arg. Iam. — Repugnat, eadem formam habere esse indistinctum simul et esse distinctum. Atqui hoc esset si forma substantialis inchoative praeexisteret in materia prima. Ergo repugnat, formam substantialem inchoative praeexistere in materia prima.

Mai. est per se nota; ab una enim forma non est nisi unum esse,

Min. non est minus nota. Haberet enim esse indistinctum, cum inchoative et confuse tantum supponeretur esse in materia. At simul ibi esset secundum esse distinctum et determinatum: forma enim substantialis dat esse simpliciter (1), esse autem simpliciter est esse distinctum et determinatum. Ergo si forma substantialis inchoative praeexisteret in materia prima haberet esse indistinctum et simul distinctum, quod implicat.

Arg. num. — Repugnat quod esse simpliciter sit simul indistinctum et distinctum, confusum et determinatum. Atqui hoc efficeretur ex praeexistentia inchoativa formae substantialis in materia prima. Ergo repugnat, formam substantialem inchoative praeexistere in materia prima.

Mai. prob.: Si esse esset simul indistinctum et distinctum, confusum et determinatum, esset divisibile. Repugnat autem ut esse sit divisibile, cum sit primum inter omnia praedicata, et primum in unoquoque genere est minimum (2), ideoque indivisibile.

Min. patet. Cum formae substantialis sit dare esse simpliciter: si inchoative in materia praeexistat, ibi efficeret esse indistinctum et confusum, quodque redderetur distinctum et determinatum actione agentis extrinseci, quod est habere esse divisibile.

Arg. HT®. — Praeexistentia inchoativa formae substantialis in materia ponitur ut principium activum naturalis generationis rerum. Atqui hoc non potest admitti. Ergo nequit admitti, formam substantialem inchoative praeexistere in materia prima.

Mai. est adversae sententiae. Intantum enim ponitur inchoatio formae substantialis ut generatio rei sit et dicatur naturalis, hoc

veluti aliquam sui partem, et ita significavit Soncina (VI! Met., q.28), licet non assertive teneat; alii dixerunt, praecedere formam in materia secundum esse essentiae et fieri de novo secundum esse existentiae, ut Albertus (Tr. 3, Phys., c. 3); alii id quod formae praecedit in materia nihil actuale esse volunt, sed purum esse possibile formae, quod in generatione postea convertatur in esse actuale eiusdem, ut Bacon (II, d. 18, q. un., a. 2; quod I, q. 6 a. 2), et isti ab hac prima sententia recedere videntur, quae per inchoationem formae ali-quod esse actuale ipsius formae in materia praecedens intelligit ».

(1) Cfr. S. Thom., I de Qner. et Corrup., lect. 9.

(2) Cfr. Aristot., Categor., cap. de Subst.; Porphyrium, Isagoge, cap. de Differentia S. Thomam, II Metaph., lect. 3; X ibid., lect. 3.

est ut procedat a principio activo et intrinseco naturae rei, atque coadiuvante agens extrinsecum ad rei generationem.

Min. prob.: Etenim, «agere sequitur ad esse perfectum, cum unumquodque agit secundum quod est in actu. Unde oportet quod forma imperfecte existens in materia [i. e. inchoative] prius perficiatur in esse per agens exterius quam detur sibi agere. Unde, non potest in agendo cooperari ad generationem per quam forma in esse perfectum adducitur» (1).

Arg. IVum. — Praeexistentia inchoativa formae substantialis in materia destruit in rerum natura generationem substantialem. Atqui hoc est omnino falsum. Ergo falsum est, formam substantialem inchoative praeexistere in materia prima.

Min. nota est experientia saltem in viventibus. — Mai. prob.: Aut enim esse inchoatum formae praeexistentis est esse accidentale aut substantiale. *Nor primum*, quia esse accidentale posterius est substantiali. *Non secundum*, cum enim generatio substantialis sit via a non esse substantiali ad esse substantiale; si forma substantialis inchoative praeexistens tribueret esse substantiale, generatio substantialis non esset a non esse, sed ab esse substantiali inchoato formae ad esse substantiale. Ergo non erit revera generatio substantialis in rerum natura.

111. Obiectio (2). — Generatio rei naturalis debet esse naturalis. Atqui si non praeexistat forma substantialis in materia, saltem inchoative, sed solum passive, generatio non esset naturalis, sed potius violenta. Ergo necesse est ponere praeexistentiam inchoativam formae in materia.

Responsio: — Cone. Mai. — Dist. Min.: si non praeexistat... naturalis, si omne naturale sit a solo principio activo Cone., secus Neg. — Neg. Conqs. et Conqa. — «Nec tamen sequitur, si in materia est potentia passiva tantum, quod non sit generatio naturalis: quia materia coadiuvat ad generationem, non agendo sed in quantum est habilis ad recipiendum talem actionem, quae etiamabilitas appetitus materiae dicitur et inchoatio formae. Non enim eodem modo omnes motus naturales dicuntur, ut in II Phys., et in I Cael., et Mund. Commentator dicit, sed quidem propter principium activum intus existens ut motus localis gravium et levium; et quidam propter principium passivum quod est secundum potentiam ab agente naturali natam in actum reduci, ut in generatione et alteratione simplicium corporum; unde et natura dividitur in materiam et formam» (3).

112. Corollaria. — Ex dictis sequentia corollaria elici possunt.

Coroll. Ia^o. — Colligitur primo, quod forma substantialis, per generationem substantialem in materia introducenda, nullo modo ibi praeexistit inchoative actu secundum esse indistinctum vel confusum, nec

(1) S. Thomas, III, dist. 3, q. 2, a. 1, c.; cfr. II Physic., lect. 1.

(2) Pro aliis obiectionibus, cfr. Hervaeum, I. pr. cit.; De Flandria, I. pr. at.; Zanardi, loc. pr. cit., et alios.

(3) S. Thomas, II, dist. 18, q. 1, a. 2, c.

totaliter neque partialiter, ut coopcreti r actioni agentis extrinseci ad eius eciuctionem secundum esse perfectum. Praeexistit tamen ibi *ut in potentia mere passiva et etiam dispositiva seu prodma*, non quidem secundum suam essentiam, sed vi dispositionum quibus dici potest «virtualiter praeexistere».

Coroll. num. — Colligitur *secundo*, quod per *rationes seminales materiae* minime intelligitur, ut cuidam volunt, aliqua forma generalis praeexistens in materia ante adventum formae specificae, quae esset forma completa, eo quod «propter talem formam inest materiae quaedam inclinatio ad recipiendum formas specificas»: omnis enim forma «quae advenit post aliquod esse substantiale est forma accidentalis » (1). Neque per illas rationes intelliguntur virtutes incompletae praeexistentes in materia seu prout forma substantialis intelligitur inchoative in ea praeexistere ut virtus formativa in semine, ut ostensum est (2). Sed intelligendum est «per rationes seminales materiae inditas », ut ait S. Doctor, «quod in materia nulla potentia activa est sed pure passiva, et quod rationes seminales dicuntur virtutes activae completae in natura cum propriis passivis ut calor et frigus et forma ignis et virtus solis, et huiusmodi; et dicuntur seminales non propter esse imperfectum quod habeant sicut virtus formativa in semine, sed quia rerum individuus primo creatis huiusmodi virtutes collatae sunt per opera sex dierum, ut ex eis quasi ex quibusdam seminibus producerentur et multiplicarentur res naturales» (3).

Coroll. UT®. — Colligitur *denique* cum Angelico, quod opinio contraria nostrae conclusioni est eadem formaliter ac illa alia quâ ponitur in uno composito pluralitas formarum, unde haec «opinio videtur propinqua ponentibus latitationem formarum » (4).

4. *Utrum forma substantialis educatur e potentia materiae* (5).

113. Probato quod forma substantialis non praeexistit in materia nisi solum passive et dispositive, quaeritur nunc: an e potentia materiae educatur, ex quo axioma scholasticum «*formam educi e potentia materiae*».

114. Praenotamina. — Est notandum *primo* seu ex antea dictis recolendum, quod «forma quae est generationis terminus, erat in materia ante generationem

(1) S. Thomas, *1^a dist.* 18, q. 1, a. 2, c.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(3) *Ibid.*

(4) S. Thomas, *Vil Metaph.*, lect. 8, 1442.

(5) Cfr. Hervaeum, *op. at.*, q. 2, a. 2; C. Alamanum, *op. cit.*, *Phys.*, q. 3, a. 13; Suarez, *op. cit.*, Disp. 15, sect. 2, per tot.; SERBELLON., *op. cit.*, *Phys.*, Disp. I, q. 4, a. 4; Complutens., *op. cit.*, *Phys.*, Disp. 4, q. 2-5; Conimbricens., I *Phys.*, c. 9, q. 12, a. 5; Ioan. A. S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. I, q. 4, a. 1-2; GUERINOIB, *op. cit.*, *Phys.*, P. 1, q. 3, a. 2-3; Arnau, *op. cit.*, q. 6; a. 1-4; Cauvinum, *op. cit.*, *Phys.*, Tr. 1, disp. 4, q. 1-2; Gavar di, *op. cit.*, Hb. 1, q. 3, a. 2; Mastrius, *op. cit.*, *toc. pr. at.*, Disp. II, q. 7, a. 2-3; Joanniz-Echiaiaz, *op. cit.*, *toe. pr. cit.*, c. 3; et alios.

completam, non in actu sed in potentia. Non est autem inconveniens duorum contrariorum unum esse actu et aliud in potentia» (1). Hinc est, quod forma praeexistit in materia imperfecte; non quod aliqua pars eius sit ibi in actu et alia desit; sed quia tota praeexistit in potentia, et postmodum tota producitur in actu» (2).

Secundo est notandum, quod aliud est formam *fieri in materia* et aliud *it potentia materiae educi*. «Nam id quod fit non est forma sed compositum, quod ex materia fit et non ex nihilo. Et fit quidem ex materia, inquantum materia est in potentia ad ipsum compositum per hoc quod est in potentia ad formam. Et sic non proprie dicitur quod forma fiat in materia, sed magis quod de materiae potentia educatur » (3).

Tertio est maxime notandum, quod formam educi e potentia materiae (4) seu metaphysice actum extrahi de potentia materiae «nihil aliud est quam aliquid fieri in actu quod prius erat in potentia» (5); unde physice: «*formam fieri; uctu quae prius erat in potentia* (proxima) *materiae, a qua dependet et in esse, et in fieri et in conservari* » (6). Ex quo apparet, quod ad rationem huius educationis requiritur: aliquid ex parte materiae, aliquid ex parte agentis et aliquid ex parte actionis transmutativae.

a) *Ex parte materiae*. — Cum quaelibet causa sua causalitate causatum seu effectum causet, ideo nequit illum causare nisi in ea sit praecontentus. Haec autem causati in causa praecontentia debet esse proportionata modo causalitatis causae, ita ut sicut causalitas efficientis est *agere*, ideoque est in ea effectus praecontentus ut in potentia activa: ita causalitas materialis est *pati*, ideoque effectus est in ea praecontentus ut in potentia passiva, ita quod non /il nisi ex ipsa et non *est* nisi in ipsa; unde ab ea dependet et quoad fieri et esse et conservari.

P) *Ex parte agentis*. — Praeter causalitatem causae materialis ad hoc ut forma educatur e potentia materiae, requiritur etiam causalitas causae agentis. Debet enim res in actum reduci seu extrahi, quod vi materiae, cum sit potentia, reduci nequit nisi aliquo ente in actu, quodque agendo communicat esse actuale rebus.

y) *Ex parte actionis*. — Talis autem actio eductiva penitus est distinguenda ab actione creativa, qua res producitur e nihilo sui et subiecti; quare actioni eductivae semper praesupponitur materia aliâ actione producta (7). Hâc agentis actione materia transmutatur, ita ut forma educatur eaque uniatur cum materia, a qua dependet quoad esse et fieri et conservari.

(1) S. Thomas, *De Pot.*, q. 3, a. 8, ad 8«».

(2) S. Thomas, *ibid.*, ad 10», n.

(3) S. Thomas, *ibid.*, c.

(4) Quoad sensum huius axiomatis dantur plures interpretationes auctorum, quorum «x refert Mastrius, *loc. pr. cit.*, a. 2.

(5) S. Thomas, I, q. 90, a. 2, ad 2 «n»; cfr. I q. 45, a. 8; II *C. Gent.*, cap. 86; *de Pot.*, q. 3, a. 8; *de Sp. C.*, a. 2, ad 8«» et passim.

(6) Ad rem Capreolus: «educi de potentia materiae formam, non aliud intelligo, nisi quod forma prius erat in potentia naturali passiva materiae; et quod postea forma illa in wa Inceptione dependeat a materia vel subiecto, tam in fieri quam in esse, hoc est tam in primo instanti quam in sequentibus Unde, si Deus creat aliquam formam in materia, oportet quod illa nullo modo sit in potentia naturali passiva illius materiae, sicut est anima vel gratia; vel si est in potentia passiva materiae naturali, quod esse talis formae non dependeat a materia, sicut est de anima rationali », (II, *dist.* I, q. 3, a. 3, § 1, ad 15«», III ad argui. aliorum contra l«m concii., pag. 116a-l 17b).

(7) Hinc aiunt Complutenses: «Ceterum actio illa ut sit eductio, non potest esse tactiva materiae, sed per se loquendo praerequirat illam iam esse productam per aliam actionem in alio instanti non solum naturae sed etiam temporis, ac proinde tunc debet ibidem intervenire vera transmutatio materiae: quandoquidem transit a non esse realiter sub illa forma quae educitur ad esse sub illa » (*loc. pr. cit.*, n. 14).

Quarto denique est notandum, quod forma substantialis est duplex: *alia* dependet quoad esse et fieri a materia, ut forma materialis; *altera* e contra, ut anima humana.

115. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaestio praesens procedit praecipue de formis substantialibus materialibus, quae scii, dependent et quoad fieri et quoad esse a materia. De his igitur quaeritur: an educantur e potentia materiae vel alio modo producantur in rerum natura.

116. Sententiae. — Datur ad hanc quaestionem quadruplex sententia principalis:

Ia Sent.: Cum quidam, uti vidimus, admiserint formas praeexistere secundum esse confusum vel indistinctum in materia, ideo pro eis proprie non possunt e potentia materiae educi (1).

2a Sent.: Haec sine nomine a *Durando* (2) refertur. Ponit enim, quod in materia dantur quaedam possibilitates formarum, quaeque non manent quando formae producuntur sed in illas convertuntur: ita ut formae fiant ex illis possibilitatibus (3).

3a Sent.: Alii autem tenent, quod omnes formae substantiales fiunt per creationem (4).

4a Sent.: Alii denique tuentur, quod omnes formae substantiales materiales educuntur e potentia materiae tamquam e vera causa materiali. Ita post *Aristotelem* et S. *Thomam*, Thomistae omnes, quos sequuntur *Scotiis* et Scotistae (5), *Suarez* (6), et Suareziani (7); cum quibus sit

117. Conclusio: «Forma substantialis materialis revera educitur e potentia materiae».

Prob.: — Arg. Ia^o. — Formae supponentes in earum productione subiectum a quo dependent quoad fieri et esse, non aliter produci possunt nisi educatione. Atqui formae substantiales materiales sunt huiusmodi. Ergo forma substantialis materialis revera educitur e potentia materiae.

Mai. per se liquet: supponitur enim illas formas diversa actione et in diversis instantibus etiam temporis produci.

Min. declarata manet ex praenotatis. Nam, cum huiusmodi formae non possint per se existere, sed simpliciter ut dependentes a subiecto in quo recipiuntur, non possunt actu produci nisi praesupponendo materiam in cuius potentialitate passiva continentur tamquam in causa materiali, et in actum reducuntur cum ipsius materiae transmutatione vi cuius educuntur ex illa potentia in actum.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 45, a. 8.

(2) Cfr. II, dist. 18, q. 2.

(3) Cfr. Suarez, *Metaph.*, disp. 15, sect. 2, n. 4.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 45, a. 8.

(5) Cfr. Matrium, *loc. pr. cit.*

(6) *Loc. pr. cit.*

(7) Cfr. Joan.-Echalaz, *loc. pr. cit.*

Arg. 11°. — Agens naturale revera producit novam formam substantialem materialem. Atqui non aliter eam producere potest nisi illam educendo e potentia materiae. Ergo forma substantialis materialis revera educitur e potentia materiae.

Mai. liquet experientia. Ignis enim generat formam substantialem ignis; viventia similiter sibi similia producant; quae omnia agentia naturalia sunt.

Min. est nota. Cum agens naturale sit creatum et virtutis finitae, ideo nullo modo valet aliquam formam seu rem ex nihilo producere, quod esset creatio et quae infinitae virtutis est propria. Ergo producit formam substantialem praesupponendo praeiacentem materiam seu subiectum, ex cuius potentia extrahit formam, quamque cum materia unit et compositum esse actu facit.

118. Corollaria. — Ex his dictis sequentia corollaria scitu necessaria eliciuntur:

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod formae substantiales non dependentes quoad fieri et esse a materia nullo modo educuntur e potentia materiae, ut liquet de anima humana. Nam, quia anima rationalis « non habet esse suum dependens a materia corporali, sed habet esse subsistens et excedit capacitatem materiae corporalis... », propterea non educitur de potentia materiae » (1).

Coroll. num. — Colligitur *secundo*, quod formae accidentales, sive naturales reales et intentionales sive artificiales (2), quae distincta actione producuntur ab actione productiva subiecti in quo sunt, educuntur etiam e potentia illius subiecti. Praesupponunt enim haec omnia subiectum recipiens distincta actione productum (3).

Coroll. UT^o. — Colligitur *tertio* cum S. Thoma et Thomistis communiter (4) contra nonnullos (v. g. Molina (5), Vasquez (6), Suarez), quod formae caelorum et elementorum in prima sui productione non fuerunt eductae e potentia materiae, sed creatae et *proprie concreateae*: eadem enim actione cum materia, in qua sunt et a qua dependent, productae fuerunt.

(1) S. Thomas, I, q. 90, a. 2, ad 2°.

(2) Idem dicendum est de similibus formis supernaturalibus, ut gratia, cfr. Medinam, HI, q. 112, a. 1; NazariUM, I, q. 45, a. 4; et alios thomistas.

(3) Cfr. Complutenses, *loc. prox. cit.*, q. 5.

(4) Cfr. Complutenses, *loc. prox. cit.*, q. 3-4; Cauvinum, *op. cit.*, I *Phys.*, Tr. 1, Disp. 4, q. 1; et plures alios.

(5) I, q. 45, q. 1.

(6) *Ibid.*

5. *Utrum detur pluralitas formarum substantialium in uno eodemque subiecto* (1).

119. Probata formae substantialis eductione e potentia materiae, nunc quaestio movetur de multiplicitate exercitii informandi ipsius formae respectu materiae.

120. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod non solum non implicat, verum in rerum natura ita naturaliter accedit, ut plures formae substantiales successive eandem materiam informant: cum enim in rerum natura dentur generationes et corruptiones, necesse est ut materia in eodem instanti quo amittit unam formam informetur àlia forma: secus sine forma existeret quod repugnat, ut ostensum est.

Secundo est notandum, quod formae substantiales informantes *dupliciter* accipi possunt: *vel* prout iuxta quosdam solum aliquem gradum communem materiae tribuunt, ita ut in uno composito essent plures formae ad invicem subordinatae, ut in sententia Scoti, in homine praeter formam specificam est forma corporeitatis; *vel* prout quaelibet constituit compositum, consequenter materiam, usque ad speciem atomam, ita ut in uno composito essent plures formae substantiales ad invicem non subordinatae et ab invicem disparatae, ut e. g. forma hominis, bovis, leonis, equi etc.

121. Status Quaestionis. — Quaestio haec multiplici sensu exponi potest, ita e. g. de immediata unione formae substantialis ad materiam primam; vel de resolutione compositi naturalis usque ad materiam primam; et aliis sensibus, quos non agimus in praesenti sed suo loco. Quaestionem proinde praesentem perstringimus solum ad possibilitatem vel impossibilitatem plurium formarum unam materiam informantium: et quidem procedit de formis disparatis et non subordinate, prout unaquaeque valet constituere compositum seu materiam usque ad speciem atomam. Unde quaeritur: an possibile sit plures formas substantiales simul informare unam eandemque materiam, et e contra unam formam simul plures materias. Hoc est fulcrum praesentis quaestionis.

122. Sententiae. — Ad huius solutionem praecipue datur duplex sententia:

1s Sent.: Sentiunt quidam, quod non implicat intrinsece duas formas simul informare unam eandemque materiam, sicut etiam neque unam formam informare simul duas materias. Ita *Gregorius Ar.* (2), *Fonseca* (3), *Suarez* (4) et alii Suareziani.

2a Sent.: Alii oppositè e diametro docent, quod simpliciter et intrinsece contradictorium est quod duae formae simul informant unam eandemque nu-

mero materiam, et una forma simul duas materias. Ita cum *S. Thoma* omnes Thomistae communiter, ut *Complutenses*, *Ioan.*, a *S. Thoma*, *Calvinus* et alii, cum quibus sit

123. Conclusio: « Repugnat simpliciter, duas formas substantiales simul informare ea **HUWH** numero **n** ateriam; et e contra ».

Prob. 1^a Pars (= *duas ftrrnas subs', simul infirmare eandem numero materiam*). — Ex eadem materia simul et semel duplici forma actuata seu informata, deberet v. g. ex forma *A* et *B* resultare unum ens per se seu ens habens quidditatem simpliciter unam. Atqui hoc simpliciter repugnat. Ergo repugnat simpliciter, duas formas substantiales simul informare eandem numero materiam.

Mai. est manifesta. Forma enim et materia ideo ad invicem essentialiter uniuntur ut ex eis resultet unum ens per se: secus forma substantialis non esset substantialis, cum eius sit dare esse simpliciter.

Min. prob.: Inter duo extrema, ex quorum unione resultat unum per se, debet esse simpliciter ordo per se: debent enim se habere ut potentia ad actum, quorum ordo est per se; quapropter, ex entibus disparatis seu ad diversa praedicamenta spectantibus non resultat nisi unum per accidens. Atqui simpliciter repugnat illam eandem numero materiam simul ordinari per se ad eandem formam *B*. Talis enim materia ex sua intrinseca natura seu secundum id quod est tota ordinatur ad unam formam habendam simul in privatione seu absentia alterius formae: alioquin non esset ad neutram determinata sed ad utramque indifferens. Porro, quod alicui ex sua intrinseca natura convenit, per se primo ei convenit; ideo e contra, quod alicui ex sua intrinseca natura non convenit, per se primo ei non convenit, consequenter eius naturae simpliciter repugnat. Si igitur illa materia per se primo ordinatur ad unam formam habendam simul in privatione seu absentiae alterius sc. *B*, per se primo non ordinatur ad habendam illam aliam *B*, seu ut cum ea simul uniatur. Ergo simpliciter repugnat quod eadem materia simul et semel informata duplici forma efficeret unum ens per se.

Prob. 2^a Pars (= *unam formam simul informare duas materias*). — Haec probatur eodem principio praecedenti, unde breviter. Tunc enim haec forma una ex sua intrinseca natura esset ordinata et non esset ordinata ad quamlibet earum materialium informantium. Nam, ex sui intrinseca natura respicit dumtaxat unam materiam ut informantem in exclusione simul alterius materiae e. g. *B*. Si igitur illa forma substantialis per se primo ordinetur ad unam materiam informantem in exclusione per se primo alterius materiae sc. *B*, per se primo non ordinatur ad informantem illam aliam *B* seu ut cum ea simul uniatur. Ergo simpliciter repugnat, quod eadem forma

ii) Cfr. *Complutenses*, *op. cit.*, Disp. rv, q. 6; *Ioan. a s. Thoma*, *op. cit.*, *Ph. Nat.* P. 1, q. 4, a. 2; *Calvinus*, *op. cit.*, I P/tys., Tr. I, q. 3; *Serbellonium*, *op. cit.*, *ioc. pr.*, cit. a 8; *Joanniz-Echalaz*, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, c. 4; et alios.

(2) Cfr. I, *dist.* 12, q. 3, a. 2.

(3) Cfr. V *Metaph.*, c. 4, q. 4, s. 1.

(4) Cfr. *Metaph.*, Disp. 15, sect. 10, n. 60.

substantialis simul et semel informans duas materias efficeret unum ens per se; consequenter, simpliciter repugnat unam formam simul informare duas materias.

124. Corollarium. — Ex his colligitur quod in sententia thomistica, non solum repugnat naturaliter, quod plures formae simul informet eandem numero materiam vel una forma substantialis simul informet plures materias, sed pariter obiective atque intrinsece contradictionem involvit.

6. De formae substantialis definitione et divisione.

125. Ex hucusque illustratis de forma substantiali possumus colligere tamquam quid venatum *eius definitionem*. Cum, uti ostensum est, ens mobile resultet ex duobus principiis essentialibus, nempe materia prima et forma substantiali, quae ad invicem se habent ut perfectibile ad perfectivum, ut potentia ad actum, ideo forma substantialis oppositam formalitatem formalitati materiae primae exhibere debet. Ex huius definitione altius ascendimus, ad colligendum definitionem formae in genere, cuius postea *proprietates* necnon *divisiones* assignabimus.

126. I. Definitio Formae Substantialis Materialis. — Sic igitur forma substantialis materialis descriptive definiri potest: *primus terminus actuans uniuscuiusque, quo est aliquid cum insit non secundum accidens, et in cuiuscumque corruptione substantiali recedit*.

Explicatur. — Dicitur imprimis « *terminus* »: cum materia prima, ut dictum est, sit ens in potentia, habens scilicet rationem determinabilis et perfectibilis, ideo ut huiusmodi est subiectum; forma e contra, cum sit magis ens et prior materia prima, quia est ens actu, habens sc. rationem determinativi et perfectivi, ideo ut huiusmodi est terminus materiae, consequenter eius perfectio et totius compositi (1). — Dicitur « *primus* »: quia forma est id quod primo et per se materia et compositum substantiale est specificiter tale et quo est in rerum natura. — Additur « *actuans* »: quia cum materia prima sit ens in potentia, non fit actu nisi per formam: nam « omnis forma actus dicitur » (2), non quidem actus purus sed actus ordinabilis ad aliud: « non enim solum requiritur ad hoc ut aliquis actus habeat simplicitatem et puritatem divinam, quod non sit compositus ex potentia et actu, sed ulterius quod non sit componibilis alteri, et quod per se subsistat, et quod sit suum esse, et quod omnes perfectiones in se contineat et multa alia, quorum nullum potest convenire formae naturali » (3). — Dicitur « *quo* »: ut designetur quod forma entis mobilis est forma materialis et non subsistens, et consequenter ut indicetur quod non est tota quidditas mobilis sed eius pars essentialis; hinc est, « quod anima sensibilis cum non sit res subsistens, non est quidditas, sicut nec aliae formae materiales, sed est pars quidditatis, et esse suum est in concrezione ad materiam » (4). — Dicitur autem

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 8, corp.

(2) S. Thomas, I, *dist.* 42, q. I, a. I, ad 1^{am}; cfr. *de Sp. Creat.*, a. 1, ad 1^{am}.

(3) Hervaeus, *op. cit.*, q. I, a. 2, ad 1^{am}.

(4) S. Thomas, *De Pot.*, q. 3, a. 11, ad 11^{am}; cfr. *Tab. Aur.*, v. « *Forma* », n. 27 38

« *es* »: quia cum forma sit actus, ut dictum est, eâ et compositum et materia habet esse in rerum natura: « materia enim recipit formam ut secundum ipsam constituatur in esse alicuius speciei, vel aeris vel ignis vel cuiuscumque alterius » (1). — Additur « *cum insit* »: quia forma substantialis est principium intrinsecum formaliter constituens ens mobile et de ratione formae est ut sit in eo cuius est forma (2). — Dicitur « *non secundum accidens* »: ut designetur quod forma entis mobilis, ut est primus terminus actuans, est forma substantialis, quae requirit subiectum, in quo recipitur, esse in potentia tantum, quo distinguitur a forma accidentali (3). — Subiungitur denique « *in cuiuscumque corruptione substantiali recedit* »: cum enim ens mobile substantialiter corrumpatur, cuius materia, ut dictum est, est ingenerabilis et incorruptibilis, nequit verificari corruptio haec nisi ipsa forma substantialis amittatur, ita ut ad introductionem unius formae sit expulsio alterius, et viceversa: « cum motus corruptionis tendat in non esse, generationis vero ad esse: quando forma introducit, forma est, quando autem expellitur, non est. Et quia introduci dicitur forma quando primo est, expelli autem quando primo non est, non potest esse materia sine forma hac vel illa; et ideo simul ibi est expulsio unius formae et introductio alterius » (4).

127. II. Definitio Formae in genere. — Ex mox explicatis de natura formae substantialis materialis aliquatenus colligere possumus definitionem formae in genere. Saepe saepius ab Aristotele et S. Thoma dicitur « *actus primus* » vel « *species* » vel « *quodquiditatesse* » vel aliter, ut colligitur ex II *Physic.* et V *Metaph.* Quare non immerito definiri potest sic: « *actus, ratio vel exemplum quidditatis rei* ».

Explicatur. — Definitio haec optime explicatur et probatur a Hervaeo qui inter alia ait: « Quia vero id quod res est, est per suae naturae quidditatem, secundum Philos. (in VII Met.), forma autem est quae constituit naturam rei, ut dictum est; ideo a Platonice forma vocatur et est ratio quidditatis sive rei quodquiditatesse. Et quia ulterius per formam non solum datur esse composito ut dictum est, sed etiam confertur ulterius composito quaedam virtus, qua mediante ipsum potest sibi simile producere in natura, ut alias ostensum est, sc. in Summa I Lib., inde est quod forma non solum dicitur ratio quidditatis inquantum est quidditatis principium, verum etiam dicitur *exemplum*, inquantum ab ipsa compositum habet virtutem producendi sibi simile in natura. Ex quibus omnibus patet, quid sit forma: quia videlicet *similitudo quaedam seu participatio primi actus rebus impressa*; quae quidem similitudo in rebus est ratio et exemplum eius quod quid erat esse seu quidditatis rei, quod idem est » (5).

128. III. Proprietates Formae. — Exinde sequentes proprietates determinari possunt naturam formae ut sic consequentes. Et revera:

Ia Prop.: « *Formae perse convenit esse* » (6): forma enim ex se et secundum se est actus, actus autem dicitur esse; ideo formae per se convenit esse; quod magis liquet ex eius exercitio seu causalitate. Forma enim, cum sit actus, in ratione agendi, est nobilissima inter omnes causas: ei igitur convenit specialis

(1) S. Thomas, I, q. 50, a. 2, ad 2^{am}.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 40, a. 1, c.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 66, a. 1-2; q. 76, a. 4; q. 77, a. 6; *de Sp. C.*, a. 1, ad 9^{am}; *ibid.*, 3, c.; *de Anima*, a. 2, 9; *Quodl.* I, a. 6; *Quodl.* XI, a. 5; *de Union. Ver.*, a. 4. et passim.

(4) S. Thomas, IV, *dist.* 17, q. 1, a. 5, q. 2; cfr. I, q. 44, a. 4, ad 1^{am}; *de Vent.*, q. 28, a. 1, et 7, c.

(5) *Op. cit.*, q. 1, a. 2, c.; cfr. C. Alamanno, *op. cit.*, *Phys.*, q. 4, a. 2.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 50, a. 5; q. 76, a. 6; II, *dist.* 19, a. 1; et alibi.

et nobilior effectus ceteris causis, qui quidem effectus est ipsum esse. Exinde forma, in ratione causandi, nobilior est inter omnes causas. « Et cum forma sit actus tantum, inde est quod effectus eius, qui est esse, tantam habeat unitatem cum forma, ut ab ipsa nullatenus separetur; quin potius in ipsa forma remanet huius effectus quasi suae causae perfectio: sicut lucere est effectus et perfectio lucis, et verbum similiter est effectus et perfectio intellectus: ita tamen quod quia forma in rebus compositis non potest per se subsistere sequitur quod nec ipsa per se possit esse subiectum ipsius» (1). Ex quo deducitur, quod esse est omnino a forma inseparabile, quia a id quod secundum se convenit alicui est inseparabile ab ipso. Esse autem per se convenit formae, quae est actus » (2).

2a Prop.: « *Formae per se convenit operari* », operatio enim sequitur esse: formae autem per se convenit esse, consequenter et operari; unde sicut forma est principium quo materia et compositum est, ita est principium quo operatur, unde « unumquodque patitur ratione materiae, agit autem ratione formae » (3); forma igitur est principium essendi et operandi, etiam accidentium compositi, nam « hoc ipsum quod forma accidentaliter est actionis principium, habet a forma substantiali. Et ideo forma substantialis est primum actionis principium, sed non proximum » (4).

3a Prop.: « *Formae per se seu secundum se convenit simplicitas* »: hoc est contra quosdam philosophos quos recitat — sine nomine Hervaeus (5). Quidam enim tenent i quod omnium rerum naturalium formae erant compositae ex pluribus et diversis tamquam ex partibus essentialibus, sicut humanitas ex anima et corpore»; alii autem «potius erant compositae illo modo qui est per aggregationem plurium formarum ad efficiendum et complendum unam formam resultantem ex eis ». Contra hos igitur asserimus, quod forma secundum se est simplex: tam simplicitate essentialiter, prout in diversas essentias partiales resolvi nequit neque ut tale intelligi, sicut aqua resolvitur in H et O; quam simplicitate entitalis, prout secundum se est indivisibilis, eo quod extensione et extensionis principio penitus caret. Unde in composito, forma est potius unitatis et indivisionis principium: ubi materia, quamvis simplex, est potius multiplicis et divisionis principium (6).

4a Prop.: « *Formae secundum se convenit universalitas et illimitatio* »: illimitatio enim seu infinitas quae materiae competit est potius imperfectio, et aptius vocatur « indeterminatio »: est enim materia, secundum se et independentem a forma, ens essentialiter in potentia et a nobis ignota, ut ostensum est; simplex autem, consequenter illimitatum et infinitum, causatum ex parte actus dicit perfectionem; forma, quae secundum se est actus, hanc illimitationem et infinitatem dicit, quae non limitatur neque finitur nisi per eius receptionem in materia, licet materia aliquatenus limitetur per formam recepta: sed limitatio utriusque ab utraque est omnino diversa: magis enim perficitur recipiens receptione recepti seu perfectivi quam receptum receptione in recipiente seu perfectibili (7).

129. IV. Divisio Formarum. — Ex dictis de natura formae in genere sequentes divisiones praecipue adnotandae sunt:

Io extrinseca et intrinseca. Prima (= potius exemplaris), est

(1) Hervaeus, *op. cit.*, q. 3, a. 5.

(2) S. Thomas, 1, q. 75, a. 6, c.; cfr. q. 50, a. 5, et alibi; Cajetanum, 1, q. 50, a. 5 ad dub.

(3) Cfr. S. Thom., 1, dist. 12, q. 1, a. 2.

(4) S. Thomas, 1, q. 77, a. 1, ad 4^{am}.

(5) *Op. cit.*, q. 3, a. 1.

(6) Cfr. Hervaeum, *ibid.*

(7) Cfr. S. Thom., 1, q. 7, a. 1, et loc. psral.

illa quae existit praeter rem et extra rem, et ad cuius similitudinem aliquid fit vel efformatur, e. g. forma domus in mente artificis. *Intrinseca* est illa quae est in re et rem intrinsece constituit ac determinat ad certum essendi modum, v. g. anima humana.

2° Forma intrinseca: alia est *subsistens*, quae ex seipsa et secundum se existere potest absque hoc quod aliquo alio subiecto ad sui existentiam indigeat, v. g. angeli, anima humana (1); alia *non-subsistens*, quae ex seipsa et secundum se existere nequit, sed requirit subiectum a quo dependet et in fieri et in esse et conservari, v. g. anima sensitiva (2).

3° Forma subsistens est duplex: *subsistens-informans*, quae apta nata est subiecto uniri illud informando seu sui esse ei communicando ad unam speciem complete constituendam vel ad compositi integritatem v. g. anima humana; et *subsistens-non-informans*, quae hac aptitudine unitiva caret, et per se est aliqua species complete constituta, v. g. angeli.

4° Forma subsistens informans, adhuc est duplex: *substantialis*, quae apta nata est subiecto uniri, ei communicando esse substantiale seu simpliciter, quod compositum specificiter constituitur et distinguitur, v. g. anima humana; *accidentalis*, quae apta nata est subiecto uniri, ei communicando esse accidentale seu secundum quid, v. g. albedo in homine.

5° Forma denique substantialis: alia est *physica*, quae est pars essentialiter seu naturae entis mobilis substantialis, v. g. anima humana; alia *metaphysica*, quae licet significetur ut pars, metaphysice tamen est quoddam totum (3), v. g. humanitas; alia *logica*, quae est pars formalis definitionum seu conceptuum rerum, quaeque per differentiam designatur, v. g. rationalitas (4).

§ 2. De Esse Statico Relativo Entis Mobilis.

130. Absolvimus iam de principiis entis mobilis secundum esse staticum absolutum; investigandum est ulterius de iisdem principiis prout relative ad invicem concurrunt ad totum ens mobile consti-

(1) Forma subsistens est duplex: completa tum in ratione speciei tum in ratione substantialitatis, v. g. angeli; et completa in ratione substantialitatis, incompleta in ratione speciei, v. g. anima humana.

(2) Haec forma non subsistens est incompleta tum in ratione speciei tum in ratione substantialitatis.

(3) Cfr. inter alios Aquarium, *Disput. contra aliquos Philosophos*, Disp. 111, p. 222 ssM Insertae Comm. Ferraricensis super VIII Phys. Arist. notis ab eodem Aquario adornato, Venetiis 1601.

(4) Pro his divisionibus cfr. Suarez, *op. cit.*, disp. 15, sect. 11; BañEZ, 1 de Gen. et Cor., c. 3; ZIGLIARA, *De Mente Cone. Vien.*, c. 3, p. 20 ss.

tuendum et prout in illo statu constitutivo considerantur. Quaeritur itaque

- Io *de unione* materiae et formae (I);
2° *de distinctione et separabilitate* earum (II);
3° *de principio individuationis* totius compositi mobilis (III).

I. - Utrum Materia et Forma immediate uniantur (1).

Cum, uti ostensum est, forma recipiatur in materia, sicut actus in potentia; quaeritur: quomodo ad invicem uniantur.

131. Praenotamina. — Est notandum, quod unio potest considerari quadrupliciter: *unio* electiva, et est actio agentis qua materia cum forma unitur seu copulatur, v. g. imago Moysis massae marmoreae unitur actione Michaelangelii; *unio dispositiva*, et sunt dispositiones, sive proximae sive remotae, quibus materia fit capax se uniendi cum forma, seu habendi et retinendi formam, v. g. anima humana unita corpori praevis disposito ad illam recipiendam; *unio relativa*, et est habitudo seu ordo resultans ex unione materiae et formae; *unio formalis*, et est actualis copulatio seu nexus formae cum materia, vel id quo materiater formaliter-actualiter constituitur unita cum forma.

132. Status Quaestionis. — Non disputatur inter philosophos de unione *effectiva*: liquet enim hanc requiri ut quid realiter distinctum, quo extrema unionis ad invicem applicantur; nec de unione *dispositiva*: forma enim nequit materiae uniri nisi haec sit proxime disposita ad illam recipiendam, quae dispositiones sunt materiae quid realiter superadditum; neque de unione *relativa*: haec enim utriusque extremi unionem sequitur, ideo non causât; unde quaestio est *de unione formali*: an, ut materia et forma actualiter-formaliter uniantur, detur aliquis nexus realis seu modus superadditus quo ad invicem formaliter unita efficiuntur. **I**

133. Sententiae. — Ad huius solutionem datur duplex sententia etiam inter Thomistas:

1° Sent.: Plures tuentur, quod materia et forma mediate uniuntur, nempe mediante quodam modo superaddito, ideoque unio earum est quid realiter distinctum ab utroque extremo. Ita multi ex Thomistis (v. g. Godoy (2), Cabrera (3), Bañez (4), Complutenses (5)), quorum sententiam sequuntur

(1) Cfr. Hervaeum, *op. cit.*, q. 6, a. 2; Cajetanum, I, q. 76, a. 1, ad evident, primi; III, q. 2, a. 7, 10; Medina, III, q. 2, a. 7; Suarez, *op. cit.*, Disp. 18, sect. 2-3; I, q. 2, a. 8, disp. 8, s. 2; Complutenses, *op. cit.*, Disp. 6, q. 2; Ioan, a S. Thoma, *op. cit.*, q. 6, a. 3; De Lerma, *Phys.*, q. 16, n. 3; Mastrius, *op. cit.*, Disp. V, q. 8; Cauvinus, *op. cit.*, 1° *Phys.*, Tr. I, Disp. 5, q. 2; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, Disp. X, c. ii; aliosque citandos infra.

(2) Cfr. HI, q. 2, a. 8.

(3) Cfr. III, q. 2, Disp. 8, n. 27.

(4) Cfr. I, q. 76, a. 1, dub. 3, ad ultimum.

(5) Cfr. *toe. pr. cit.*

JW

plures alii (v. g. Suarez (1) et Suareziani ut Vasquez (2), Scotus (3) et Scotistae ut Mastrius (4)).

2a Sent.: Alii oppositè sentiunt, quod materia et forma non mediate uniuntur sed seipsis et immediate, ita ut nullus modus realiter superadditus detur quo materia et forma formaliter-actualiter uniuntur, ideoque unio formalis non est quid realiter distinctum ab utroque extremo. Ita S. Thomas (5) et multi ex Thomistis (v. g. Cajetanus (6), Medina (7), Gonzalez (8), Nazarius (9), Lerma (10), Ioan, a S. Thoma (11), Cauvinus (12)), et Neo-thomistis, (v. g. Gredt (13)), quos nonnulli alii sequuntur (v. g. Valencia (14)); cum quibus sit

134. Conclusio: «Materia et forma seipsis et immediate uniuntur».

Prob. Io (*ratione*). — Arg. Ium. — Quae seipsis et immediate sunt formalis ratio recipiendi et actuandi, seipsis et immediate uniuntur. Atqui materia et forma seipsis et immediate sunt formalis ratio recipiendi et actuandi. Ergo materia et forma seipsis et immediate uniuntur.

Mai. patet. Unio enim formalis efficitur prout duo extrema adinvicem formaliter copulantur et uniuntur, hoc modo ut unum sit formaliter recipiens et ens in potentia, aliud vero sit formaliter receptum et ens actu; quae igitur seipsis et nullo intermedio sunt ratio formalis recipientis et entis in potentia atque ratio formalis recepti et entis actu, seipsis et immediate uniuntur.

Min. prob.: Materia essentialiter est ens in potentia, forma vero essentialiter est ens actu, ut ostensum est. Atqui ens essentialiter in potentia non indiget alia potentia ut formaliter recipiat, neque ens essentialiter actu indiget alio actu ut formaliter actuet: alioquin in infinitum abiretur. Ergo materia et forma seipsis et immediate sunt formalis ratio recipiendi et actuandi.

Arg. IIum (= *idem argum. alia forma*). — Materia et forma se habent ad invicem sicut realis potentia ad proprium actum essendi.

(1) Cfr. *loc. pr. cit.*

(2) Cfr. III, Disp. 18, c. 83, n. 20.

(3) Cfr. I, *dist.* 30, q. 2; II, *dist.* 1, q. 5; *ibid.*, *dist.* 12, q. 1; III, *dist.* 2, q. 2; IV, *dist.* 12, q. 1.

(4) Cfr. *loc. pr. cit.*

(5) Cfr. VIII *Metaph.*, lect. 5, 1767; I-II, q. 110, a. 1, ad 2^{am}; *de Sp. Cr.*, a. 3; *de An.*, a. 9; III, *dist.* 2, q. 2, q. a. 1, c.; *ad Annibald.*, II, *dist.* 5, q. unie., a. 3; et alibi.

(6) Cfr. *loc. pr. cit.*

(7) Cfr. *loc. pr. cit.*

(8) Cfr. III, q. 2, disp. 13.

(9) Cfr. III, q. 2, a. 8, confer. 3.

(10) Cfr. *loc. pr. cit.*

(11) Cfr. *loc. pr. cit.*

(12) Cfr. *loc. pr. cit.*

(13) Cfr. *op. cit.*, n. 263-266.

(14) III, Tom. IV, disp. 1, q. 2, punct. 5.

Atqui actus essendi seipso et immediate unitur propriae potentiae
Ergo materia et forma seipsis et immediate uniuntur.

Mai. liquet ex supra ostensis. Materiam enim, diximus, esse ens essentialiter in potentia, ut ex se nec actum entitativum neque existentialem habeat, sed ideo est quia est sub forma quae est actus eius.

Min. prob.: Actus essendi ideo propriae potentiae unitur ut constituat eam in actu. Nam, ex unione potentiae et actus resultat ens actu, quod fit prout potentia reducitur in actu per actum. Atqui actus essendi nullo alio medio, sed seipso et immediate actuat seu constituit in actu: si enim sufficiat unus actus ad actuandum superfluum erit alium actum medium interponere. Ergo actus essendi seipso et immediate unitur propriae potentiae.

Prob. 2° (*auctoritate*). — Conclusio nostra expresse est *Aristotelis*, qui inter alia inquit: « non oportet quaerere, an unum sunt anima et corpus, sicut neque cera et figura, neque omnino uniuscuiusque materia et ici cuius materia... » (1). Eandem doctrinam perpetuo docet S. *Thomas*: « unumquodque enim, *perit ipse*, secundum hoc est unum secundum quod est ens; est autem unumquodque ens actu per formam, sive secundum esse substantiale sive secundum esse accidentale; unde omnis forma est actus, et per consequens est ratio unitatis quae aliquid est unum. *Sicut igitur non est dicere quod sit aliquod aliud medium quo materia habeat esse per suam formam; ita non potest dici quod sit aliquod aliud medium uniens formam materiae vel subiecto* » (2).

135. Corollarium. — Ex quibus colligitur quod, cum materia et forma nullo medio interveniente inter se formaliter uniantur, sed seipsis et immediate; sequitur manifeste, quod unio formalis non est quid reale neque modus realis realiter distinctus a materia et forma, sed solum ratione.

II. - Utrum Materia et Forma ab invicem distinguantur et separari possint (3).

136. Probato materiam et formam seipsis et immediate uniri, ulterius quaeritur: an ita uniantur ut ab invicem separari possint vel saltem realiter distingui. Certe qui negat earum ab invicem realero distinctionem, cogitur et a fortiori negare eorum separabilitatem, non autem e contra.

137. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod forma potest dupliciter accipi: nempe ut *forma totius* quae significat, sive concrete sive abstracte, aliquid compositum specificum ex materia et forma resultans, ut homo vel humanitas; et ut *forma partis* quae est pars formalis compositi specifici, ut anima humana;

(1) II *De Anima*, c. 1 (apud S. Thom., lect. 1, 234, Ed. Pirotta).

(2) VIII *Metaphys.*, lect. 5, 1763; cfr. praeter *loc. cit.*, 1, q. 76, a. 7, c.; II *C. Gent.*, c. 71.

(3) Ctr. *De Flandria*, VI11 *Metaph.*, q.3, a. 3-4; Zigliara, *op.cit.*, Cosin., Lib. 11, c. 2, a. 3 (18), p. 90-97; *ibid.*, Vol. III, Appendix, pp. 363-377; ed. cit.

haec potest esse duplex: vel *absolute* accepta, hoc est in ratione formali formae; vel *contracte* seu ut est materialis inquantum habet esse in materia tantum ut anima humana, vel habet non solum esse in materia, sed etiam a materia inquantum ab ea educitur ut ceterae formae inferiores (1).

Secundo est notandum, quod separabilitas tripliciter contingere potest: quoad esse tantum, quoad conceptum tantum, et quoad esse et quoad conceptum simul.

138. Status Quaestionis. — Quaestio praesens est de forma sive totali sive partiali, et de partiali, non absolute accepta, sed contracte. Queritur ergo: an forma realiter a materia distinguatur, ita ut in earum unione, forma ut entitas realis realiter recipiatur in materia ut in alia entitate reali, tamquam actus realis in potentia reali (2). Et probato quod sic: an sint ab invicem separabiles sive quoad esse sive quoad conceptum sive quoad utrumque. En quaestio.

139. Sententiae. — Datur duplex sententia ad invicem opposita:

Ia Sent.: *Quidam* simpliciter inficiantur realem distinctionem inter materiam et formam, consequenter earum ab invicem separabilitatem. Ita, praeter fere omnes chimicos, quidam ex Neoscholasticis (v. g. Ramière (3), Frédaul t (4), Tedeschini, Palmieri); imo iuxta *P. Palmieri*, sententia Scholasticorum omni argumento caret, inextricabilibus difficultatibus obnoxia et menti S. Thomae non conformis (5).

2a Sent.: Alii e diametro opposite tenent, quod materia et forma realiter distinguuntur ut duae entitates distinctae, atque ab invicem quodammodo inseparabiles secundum modum quo in sequentibus affirmetur. Ita post *Aristotelem* et *S. Thomam*, omnes Thomistae, sive antiqui sive recentes (v. g. ZicliARA (6)), et plures etiam ex chimicis (v. g. Duhem); cum quibus sint sequentes veritates.

140. Conclusio Ia: « Materia prima et forma substantialis realiter-entitative inter se distinguuntur ».

Prob. *pro* (ratione). — Quae distinctam realem entitatem praeseferunt realiter-entitative distinguuntur. Atqui materia prima et forma substantialis distinctam realem entitatem praeseferunt. Ergo materia prima et forma substantialis realiter-entitative inter se distinguuntur.

Mai. liquet ex differentia distinctionis realis et rationis.

(1) Cfr. S. Thom., III, *dist.* 2, q. 1, a. 3; IV, *dist.* 44, q. 1, a. 1, q. 2, ad 2°; *iv C. Gcmt.*, c. 81, ad 2^m; *Quodl.* II, a. 4; *Quodl.* IX, a. 1, ad 4°.

(2) Notandum est *momentum* huius quaestionis, eo quod est alius cardo et fundamentum invia inventionis totius Philosophiae Thomisticae, quod oppositum tenet P. Palmieri, S. I., cum ait: «...immerito prorsus tamquam fundamentum totius philosophiae statui eam Scholasticorum doctrinam de principiis essentialibus corporum », *Institut. Philos.*, Vol. III, schol., p. 319.

(3) *Della Filosofia di S. Tommaso*, c. X, p. 70.

(4) *Forme et Matière*.

(5) Cfr. *op. cit.* Theses XX-XXI, p. 141 ss. — Hinc aiebat P. Ramière (*loc. prox. cit.*, pag. 72): «Si Aristoteles et S. Thomas adhuc extitissent, mutavissent utique theoriā de materia prima et amplexissent cum physicis modernis materiam esse proprie corpus simplex ».

(6) Cfr. *loc. pr. cit.*

Min., quae probari potest ex motu in genere et eius speciebus, praesertim ex generatione et corruptione substantiali; probata manet ex supra a nobis ostensis de Hylemorphismo (1), de materia prima ubi probavimus ipsam propria entitate gaudere (2) et de forma ubi ostensum est esse magis ens et priorem materia (3).

Prob. 2° (*auctoritate*). — Conclusio nostra expresse asseritur ab *Aristot.* qui inter alia inquit: « quicquid fit semper esse compositum: et esse quidem aliquid quod fit; esse autem et aliquid, in quod hoc mutatur. Et hoc quod fit duplex est: aut enim est subiectum, aut est oppositum » (4). Aristotelem sequitur perpetuo S. Thomas, nam: « materia, pergit S. Doct., aliter dicitur substantia, et aliter forma et aliter compositum. Materia enim dicitur substantia non quasi ens aliquid actu existens in se considerata, sed quasi in potentia, ut sit aliquid actu, haec dicitur esse hoc aliquid. Forma vero, quae et ratio nominatur, quia ex ipsa sumitur ratio speciei, dicit substantia quasi "separabile simpliciter", idest separatim per se existere potens in rerum natura, et eius solius est generatio et corruptio. Neque enim forma neque materia generatur aut corrumpitur nisi per accidens... » (5).

141. Conclusio IIa: « Forma naturalis materialis est a materia inseparabilis et quoad esse et quoad rationem; forma vero naturalis immaterialis est separabilis a materia quoad esse, non quoad rationem ».

Prob. Ia Pars (= *forma nat. mat... rationem*). — Quod dependet ab aliquo quoad esse, fieri et conservari nec independenter ab eo definiri potest, est ab eo inseparabile et quoad esse et quoad rationem. Atqui forma naturalis materialis est huiusmodi. Ergo forma naturalis materialis est a materia inseparabilis et quoad esse et quoad rationem.

Mai. per se liquet. — Min. decl.: Ostensum est supra, quod forma materialis, in quantum huiusmodi, educitur e potentia materiae, *in* qua habet esse et *a* qua limitatur et contrahitur, ideo ut talis a materia dependet quoad esse, fieri et conservari. Cum autem talis forma sit primo et per se in materia nequit intelligi vel concipi independenter ab ea, quâ materialis dicitur et est: alioquin neque esset de consideratione physici seu naturalis qui a materia minime abstrahit, sed de consideratione mathematici, cuius est consideratio eorum quae a materia secundum rationem abstrahunt (6). Forma igitur naturalis materialis dependet a materia quoad esse, fieri et conservari, nec independenter ab ea definiri potest.

Prob. 2^a Pars (= *forma nat. immat... rationem*). — Quod non dependet ab alio quoad esse, fieri et conservari, ab eo tamen inde-

(1) Cfr. pag. 43 ss.

(2) Cfr. pag. 52 ss.

(3) Cfr. pag. 72 ss.

(4) I *Phys.*, c. vu, 11.

(5) VIIⁱ *Metaph.*, lect. I; cfr. I, q. 3, a. 2; I *Phys.*, lect. 12, in fin. et alibi.

(6) Cfr. S. Thom., *Metaph.* Prooem.; VIⁱ *Metaph.*, lect. 9.

pendenter definiri nequit, est ab eo separabile quoad esse et non quoad rationem. Atqui forma naturalis immaterialis est huiusmodi. Ergo forma naturalis immaterialis est separabilis a materia quoad esse, non quoad rationem.

Mai. per se liquet. — Min. deck: Cum enim haec forma sit immaterialis minime educitur e potentia materiae, sed est per seipsam, consequenter a materia quoad esse non dependet, ideoque ab ea est separabilis. At ex alia parte, cum sit forma naturalis, nequit abstrahi ab ordine quem ad materiam dicit, ideo nequit saltem in obliquo definiri independenter a materia; propter hoc talis forma est a materia inseparabilis quoad conceptum seu rationem, ut patet de anima humana.

142. Scholion. — Est animadvertendum quod, quia conclusio prima a nobis probata tota fundatur in motu, praesertim in mutatione substantiali, ideo adversarii (v. g. Palmieri) conantur ostendere non dari seu non demonstrari mutationem substantialem, consequenter neque realem distinctionem inter materiam et formam. Sed, quia hanc difficultatem iam supra (1) solvimus, non est ratio cur repetamus, sed videnda sunt ibi ostensa.

143. Corollaria. — Ex doctrina exposita sequentia corollaria eliciuntur:

Coroll. I^m. — Colligitur *primo*, quod non solum secundum rei veritatem, verum etiam firmiter est tenendum secundum *Aristotelem et S. Thomam*, quod materia et forma realiter inter se distinguuntur, quae doctrina ut vere peripatetica et ut a rigido Peripatetico dicta tenenda est. Hinc contra adversarios (v. g. Palmieri, Ramière) dicendum est quod S. Thomas, si nunc viveret, peripateticus profecto esset, ut fuit; neque tamen sententiam istis, quos notavimus, confirmaret erroribus » (2).

Coroll. II^{um}. — Colligitur *secundo*, quod adversarii falsam simpliciter methodum adhibent ad inficiendam realem distinctionem inter materiam et formam, ex eo scilicet quod ab invicem separari nequeunt: possibilitas enim separationis rerum non est unicum signum earum realis distinctionis, ut putant aliqui (v. g. Ramière); ex quo sophistice et illogice concluditur cum omnibus chimicis: ergo materia et forma sunt realiter indistinguibiles.

Coroll. III^{um}. — Colligitur *tertio* denique, quod quamvis forma, ut forma, sit a composito separabilis, ab esse tamen compositi nullatenus separari potest (3).

(1) Cfr. 2^a Obj., pag. 49 ss.

(2) Pesch, *op. supra cit.* n. 291, p. 322. Eodem modo scribit Faroes (*Matière et Forme*, pag. 208): « Nous croyons, pour notre part, que si Aristote et S. Thomas vivaient, ils auraient bien moins besoin de modifier leur théorie, que de prier les modernes de vouloir bien ne pas la défigurer ». Cfr. Zioliar a, *loc. pr. cit.* pag. 90 ss.

(3) Cfr. Cajetas., I, q. 76, a. 1.

in. - Utrum Materia signata sit principium individuationis compositi ex materia et forma (1).

144. Cum omne ens mobile ex materia et forma resultans, necnon in tempore et spatio existons, numerice ab aliis eiusdem speciei distinguatur, et sit hoc et non illud seu sit individuum quoddam, quaeritur: per quid formaliter tale ens mobile reddatur *hoc et non illud*. Perardua et perdifficilis est quaestio haec inter philosophos, quam accurate et diligenter aggredimur.

145. Praenotamina. — *Primo* est notanda natura individui, quod ab Angelico sic definitur: *a quod est in se indistinctum, ab aliis vero distinctum* » (2) vel « *quod est in se indivisum et ab aliis divisum ultima divisione* » (3). Ex quibus manifeste liquet, quod individuum formaliter et essentialiter duo dicit, nempe: *unim* ex parte sui, quod scilicet sit « in se indistinctum seu indivisum »; *aliud* ex relatione ad alia quae sunt extra ipsum et cum quibus est idem specie, scilicet quod sit a ab aliis distinctum seu divisum»; hoc autem secundum necessaria et inseparabiliter primum consequitur: si enim aliquid sit in se indivisum, necessario sequitur quod est a quolibet alio eiusdem speciei divisum (4). Ratio igitur formalis individui per se primo consistit in indivisione vel indistinctione: indivisionem autem dicit unitas, quae cum ente convertitur (5). Ratio igitur individui proxime a ratione unitatis est mensuranda; quapropter, quidquid est unum, illud est, *in suo genere*, individuum et singulare: hoc enim dicitur singulare quid, quia singulum et solum est, ideoque unum et unicum. Cum autem unitas sit duplex, nempe: *formalis*, quae ulteriorem divisionem formalem non patitur, sive simpliciter ut in specie, sive secundum quid ut in genere; et *numérica*, quae ulteriorem divisionem materialem non patitur, hanc unitatem numericam per se dicit individuum. At unitas numérica, alia est *accidentali* (= quantitativa) quae facit divisionem numericam quantitativam, ut ternarium, quaternarium etc., quâque individuum sub genere accidentis ponitur: alia est *substantialis*, quae facit divisionem numericam substantialem, quâque individuum sub genere substantiae ponitur. Haec autem unitas substantialis? non est nec essentia neque pertinens ad essentiam individui, sed est quidam modus particularis essendi, essentiae superadditus (6): nihilominus unitas

numeralis minime realiter distinguitur in uno eodemque individuo ab unitate formali; unde unitas numérica infert alias unitates, ipsa tamen ab aliis non infertur, v. g. Socrates est hic homo, ergo est homo, ergo est animal etc., non tamen c contra; et quamvis sic non realiter distinguantur hae duae unitates, tamen non ab eodem principio desumuntur: formalis enim a forma, et numérica a materia. Ex quibus remanet clare explicata individui natura.

Secundo est notandum, quod individuum dupliciter considerari potest: *intentionale* seu prout est in secunda mentis operatione, et sic est quaedam rei intentio vel conceptus qui de uno solo praedicari potest, cuius unitas, ut patet, ei non convenit ex se formaliter, sed effective ab intellectu prout unum alteri componit vel ab altero dividit; *reale* seu prout est in prima mentis operatione, et est definitio iam explicata (1). Individuum vero reale seu signatum est iterum duplex: *in cognoscendo* (= immediatum, adaequatum, totale), quod est unum non solum unitate numérica substantiali sed etiam accidentali: unde actu habet talem quantitatem per quam ponitur in tempore et spatio et nobis demonstratum, unde est «hoc aliquid per quantitatem»; *in essendo* (= mediatum, inadaequatum, parziale), quod est unum unitate numérica substantiali tantum, estque « hoc aliquid per naturam materiae » (2).

Tertio notandum est, quod principium individuationis est duplex: extrinsecum et intrinsecum. *Extrinsecum* est illud agens seu efficiens particulare a quo natura effective fit haec; *intrinsecum* autem est illud a quo formaliter natura fit haec et non illa.

Quarto denique est notandum, quod in composito individuali est considerare: et substantiam per quam est compositum substantiale, et accidentia per quae est compositum accidentale. Compositum praeterea substantiale, *aliud* est subsistens seu penitus immateriale, *aliud* non subsistens seu materiale *sive* quod est in materia tantum *sive* etiam quia a materia dependet quoad esse.

146. Status Quaestionis. — His omnibus praenotatis, clarius et de facili intelligitur fulcrum huius quaestionis. Sermo igitur est de individuo ut est in prima mentis operatione seu signato substantiae materialis et in essendo accepto, consequenter de eius unitate numérica substantiali, deque eius principio intrinseco. Quapropter quaeritur: quodnam sit principium intrinsecum quô una eademque natura specifica redditur haec et non illa, consequenter actu numerice multiplex; breviter, quaenam sit radix et fundamentum individuationis seu unitatis et multiplicитatis numericae in entibus substantialiter mobilibus (3).

et sub specie. Primo modo est quando aliquid essentialiter et specificiter per formam seu differentiam specificam in specie ponitur; *altero modo*, quando per aliquid ab ipsa specie distinctum et ad rationem individui pertinens sub specie locatur, cfr. S. Thom., III, q. 2, a. 3, ad

(1) Cfr. Porphyrium, *Isag.*, c. 3; S. Thom., II, *Metaph.*, lect. 4; I, q. 29, a. 4; et passim. — Est pariter notandum, quod individuum intentionale dici potest *individuum vagum*, et reale dici potest *signatum*, cfr. S. Thom., I, q. 30, a. 4; I, *dist.* 45, a. 3, ad 4«»; de Pot., q. 9, a. 2, ad 1u»; et passim; Cajetan., in *Porphy.*, cap. *pr. cit.*

(2) Cfr. In Boet, de Tr., q. 4, a. 2, c.; Opuse. 29 (Ed. Rom.); De Flandria, VII *Metaph.*, 22, a. 3, ad 4^{mi}.

(3) Hinc ad rem Ripa: « Est ergo sensus difficultatis: undenam intrinsece habeat individuum substantiae materialis, res illa ad extra, quod sit individuum, hoc est indivisum in se et ab aliis divisum, et distinctum unitate, non formali sed numérica, non quantitativa in substantiali, quod ipsum de distinctione intelligimus », *Loc. prox. cit.*, a. 1, in fin.

(1) Cfr. S. Thomam, *loc. infra cit.*; Hervaeum, *Quodt.* 111, q. 9; Scotum, II, *dist.* 3, qq. 1-6; Capreolum, II, *dist.* 3, q. 1; *ibid.*, *dist.* 12; Cajetanum, *Com. de Ent. et Ess.*, c. u, q. 5, pp. 49-60, ed. De Maria; I, q. 29, a. 1; Dom. de Flandria, V *Metaph.*, q. 29, a. 4; VI *Metaph.*, q. 22 per tot.; Soncina, VII *Metaph.*, q. 33-34; Ferrariensem, I *C. Gent.*, c. 21; Javelli, I *Metaph.*, q. 2, 15; Barth, de Spina, S. Th. Aqu. in XII *Metaph. Lib. Arist. Disertissima defensiones locorum ab Ant. Andrea impugnatorum*, Defens. 7; C. Alamanno, *op. cit.*, *Metaph.*, q. 24, a. 3-4; *ibid.*, Appendix (II), pp. 582-588; Medina, III, q. 17, a. 2; Bañez, I, de Gtn. et Cor., q. 20; Gavar di, *op. cit.*, *Metaphysica*, q. 5, a. 5; R. Ripa, *op. cit.*, de Ent. et Ess., c. II, q. 4, per tot.; Zanardi, V *Metaph.*, q. 10; Ild. Peñafiel, S. 1., *Theologia Scholas-Naturalis* Tom. I, disp. V, per tot., Lugd. 1678; Th. Giovi, *Metaphysica Em. et Revmi. Thomae a Vio Cajetani*, Tract. V, per tot., Bononiae 1688; Complutenses, *Mctaphys.*, Disp. III-V; Ioan, a S. Til, *Ph. Nat.*, U P., q. 9, a. 3-4, p. 48-68; Matrium, *op. cit.*, *Metaph.*, disp. X per tot.; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, *Metaph.*, Tr. I, disp. III, c. 11; Zigliara, *op. cit.*, *Comiti* a. (19); Gredt, *op. cit.*, n. 386-389; et alios citandos.

(2) I, q. 29, a. 4, c.

(3) In Boet, de Tr., q. 4, a. 2, ad 4^{am}; cfr. II, *dist.* 12, q. I, a. I, q. 3, ad 3^{am}; et passim.

(4) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 44, q. 2, a. 2, q. 3, ad 4^{am}ui.

Cfr. S. Thom., I, q. II, a. t, c.

(6) Cfr. Cajetanum, I, q. 34, a. 1; in Porphyrio, c. de individuo; in Categ. Arist., c. dt Subst. — Est hic animadvertendum, quod non est idem dicere: aliquid constitui in specie

147. Sententiae. — Ad huius percelebris quaestionis solutiones dantur plures opiniones inter philosophos, quae sequenti modo ordinari possunt.

Ia Sent, tuetur, quod principium individuationis est ipsamet natura specifica: cum enim natura specifica ex se non sit indifferens, sed determinata ad hoc vel illud, ideo non contrahitur ad hoc individuum aliquo superaddi: sed ex seipsa est haec et individua (1). Ita *Aureolus* (2), quem sequi videtur *Hervaeus* (3).

2a Sent, tenet, quod quia individuum dicitur primario incommunicabilem et secundario ab aliis distinctionem, ideo principium huius distinctionis seu quo natura specifica sit *non illa*, est actu quantitas; principium vero incommunicabilitatis seu quo natura specifica sit *haec*, est materia; sicque totum et integrum principium individuationis est materia actu quanta. Ita *Capreola Ferrariensis*, *Soncina* et inter alios tribuitur *Aegidio Rom.*

3a Sent, sustinet quod, cum omnis differentia et distinctio in rebus sit forma et individuum sit tale differentiâ individuali, ideo forma est principium sufficiens individuationis. Haec sententia a *Bañez* (4) quibusdam auctoribus sine nomine tribuitur, eamque amplectuntur *Suarez* (5) et *Suareziani* (6). Iam sententiae affinis est alia, quae principium individuationis petit ab existentibus et tribui solet *Rog. Baconio* (7).

4a Sent, dicit, quod principium individuationis est quaedam entitas positiva simpliciter incommunicabilis, quae non est materia nec forma neque compositum, sed modus horum omnium ut ea omnia modificans et eorum est ultimus realis, licet ab eis non sit realiter distincta, et vocatur «haecceitas». Ita *Situs* (8) et Scotistae omnes (9).

5a Sent, tuetur, quod principium totale individuationis est aggregatum simul agentis naturalis et formae et materiae. Hoc enim principium est multiplex: *effectivum*, scilicet hoc generans, prout eius operatione singulari determinat materiam ad talem formam et talia accidentia; *formale*, scilicet, haec forma substantialis, prout materia et quantitas nequeunt ex seipsis esse hoc unum formale, cum nihil sit forma suipsius; *materiale*, scilicet, haec materia, prout est causa materialis huius formae quae ab hac materia intrinsece dependet quantum ad ordinem; *finale*, non secundum se sed quoad nos, scilicet, quantitas, prout per se determinat quantitatem seu tales dimensiones quantitativas cognoscimus materiam fieri hanc et ab aliis distingui. Ita quidam ex Thomistis (10).

(1) Pro hac opinione cfr. *Scotum*, *loc. cit.*, q. 1; *Capreolum*, *loc. cit.*, a. 2, § 2, n. I, VI; *Soncina*, *loc. cit.*, q. 31; *Bañez*, *loc. cit.*, a. 1, aliosque.

(2) II, *dist.* 9, q. 2, a. 2; *ibid.*, q. 3, a. 2.

(3) *Quodl.* III, q. 9.

(4) Cfr. *loc. prox. cit.*, a. 5; cfr. *Mastrium*, *loc. prox. cit.*, q. 7.

(5) *Metaph.*, disp. V, sec. 6. in qua inter alia ait: «in substantia composita, ut tale compositum est, adaequatum individuationis principium esse hanc materiam et hanc formam inter se unitas, inter quae praecipuum principium est forma, quae sola sufficit, ut hoc compositum quatenus est individuum talis speciei, idem numero censeatur» (n. 15).

(6) Ita inter alios docet *Peñafiel*: «praecipuum ac proprium principium, radicale est: partiale intrinsecum individuationis est haec forma substantialis quae sola sufficit, ut hoc compositum quatenus est individuum speciei idem numero censeatur», *loc. prox. cit.*, q. 5, sec. II, n. 8, p. 316.

(7) Cfr. *Mastrium*, *loc. prox. cit.*, q. 4.

(8) *Loc. prox. cit.*, q. 6.

(9) Cfr. inter alios, *Mastrium*, *loc. prox. cit.*, q. 9.

(10) Hanc sententiam inter alios refert *Bañez*, *loc. prox. cit.*, a. 7, qui ait: «est quodammodo Doctorum et Magistrorum, ceteroquin gravissimi et sapientissimi, ex schola sancti Thomae».

6a Sent, dicit, quod principium individuationis est causa efficiens seu agens extrinsecum. Nam materia est haec a forma: nihil porro est principium individuationis nisi quod est principium naturae seu quidditatis, ideo forma habet, ut sit haec, non a quantitate sed proprie a sui causa efficiente, ita v. g. Socrates distinguitur a Platone, quia est haec substantia, a talibus parentibus per talem actionem tali tempore exercitam, est genitus. Ita *Durandus* (1).

7a Sent, denique firmiter tenet, quod principium seu radix individuationis in substantiis materialibus est materia signata quantitate. Ita omnes Thomistae communiter cum *Angelico* (2), quorum doctrinae simpliciter adhaeremus (3). Unde:

148. Conclusio: «Principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium est materia signata quantitate».

Prob. Io (*negative*). — Principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium est: aut ipsa natura specifica, aut materia actu quanta, aut forma, aut haecceitas, aut aggregatum efficientis materialis et formalis, aut agens extrinsecum aut materia signata quantitate. Atqui nullum ex his omnibus apte explicat praedictum principium individuationis praeter materiam signatam quantitate. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium est materia signata quantitate.

Mai. sufficienter est enumerata, ut ex opinionum expositione satis est manifestum. — Min. prob. per partes:

Prob. Ia Pars (= non est ipsa natura specifica). — Quod alicui convenit ex se et per se, ei convenit vel in primo vel in secundo modo dicendi per se. Atqui repugnat quod principium individuationis conveniat essentiae seu naturae specificae in primo vel in secundo modo dicendi per se. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium non est ipsa natura specifica.

Mai. liquet, quia quod illo modo alicui convenit semper ei

(1) II, *dist.* 3, q. 2; de hac opinione, cfr. *Bañez*, *loc. prox. cit.*, a. 6.

(2) Cfr. I, q. 3, a. 3; *ibid.*, q. 39, a. 1, ad 3«»; *ibid.*, a. 2; *ibid.*, q. 54, a. 3, ad 2«»; *ibid.*, q. 56, a. 1, ad 2^m; *ibid.*, q. 74, a. 5; *ibid.*, q. 75, a. 4-5; *ibid.*, q. 85, a. 1, 3-4; *ibid.*, q. 86, a. 1, 3; I-II, q. 63, a. 1; III, q. 77, a. 2-1, *dist.* 35, a. 5; II, *dist.* 3, q. 1, a. 2; *dist.* 42, q. 1, a. 1; III, *dist.* 1, q. 2, a. 5, ad 1^m; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 1, q. 3, ad 3°; I C. *Gent.*, c. 21; III, *ibid.*, c. 65; IV, *ibid.*, c. 63, 65; *de Pot.*, q. 2, a. 4; *ibid.*, q. 9, a. 1, 3, 5; *de Vent.*, q. 2, a. 6, ad 1^m; *ibid.*, a. 7; q. 10, a. 5; *de Sp. C.*, a. 5, ad 8«»; *de Malo*, q. 16, a. 1, ad 1°; *Quodl.* VII, a. 3; *Quodl.* VIII, a. 2; V *Metaph.*, lect. 8; XII *Metaph.*, lect. 3; *Opuse.* 29, 32 (Ed. Rom.); in *Bod. de Trin.*, q. 4, a. 1; et alibi pluries.

(3) Praeter recitatas sententias dantur aliae duae, quarum una ponit principium individuationis esse formaliter duplicem negationem et tribuitur Henrico *Gand.* (*Quodl.* V, q. 8, 15); alia dicit esse collectionem omnium accidentium, et inter alios tribuitur *Vasquez* (III, Tom. I, disp. 94, c. 7). At nulla ex his specialem expositionem et confutationem requirit. *Non prima*: individuum enim ut tale est ens reale; et licet duae negationes sequantur individuum, tamen cum sint entia rationis, repugnat formaliter esse causa unitatis et distinctionis numerice realis (cfr. *Scotum*, *loc. cit.*, q. 2; *Soncina*, VII *Metaph.*, q. 32; XII, *ibid.*, q. 49; *Bañez*, *loc. pr. cit.*, a. 8, in fine corp.; *Mastrium*, *loc. prox. cit.*, q. 3). *Non secunda*: accidentia enim recipiuntur in substantia individua; ergo illam non individuant, sed ut individuatam praesupponunt. (Cfr. *Scotum*, *loc. cit.*, q. 3; *Mastrium*, *loc. cit.*, q. 5, a. 1; et alios).

convenit, id est convenit ei secundum quod ipsum: et hoc vel essentialiter vel ut necessario consequens.

Min. prob.: Si enim principium individuationis conveniat naturae specificae *in primo modo*, hoc aut ut pars illius naturae aut ut tota natura specifica: uterque autem modus naturae, praecise et ex se, abstrahit a ratione communicabilis et incommunicabilis, unde «si quaeratur, utrum ista natura possit dici una vel plures, *neutrum concedendum est*» (1): ubi principium individuationis essentialiter dicit incommunicabilitatem. Si vero principium individuationis conveniat naturae specificae *in secundo modo*, tunc esset de definitione illius naturae, et sic: aut naturae specificae numquam conveniret ratio praedicabilitatis et communicabilitatis, quod est falsum, cum «ratio speciei accidat [v. g.] naturae humanae secundum illud esse quod habet in intellectu» (2); aut principium individuationis non esset essentialiter principium incommunicabilitatis, quod pariter repugnat. Ergo repugnat quod principium individuationis conveniat naturae specificae in primo vel in secundo modo dicendi per se.

Prob. Pars (= *non est materia actu quanta*). — Principium individuationis debet esse principium incommunicabilitatis et ad genus substantiae pertinens. Atqui materia actu quanta non est huiusmodi. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium non est materia actu quanta.

Mai. de se liquet. — Min. prob.: Aut sumitur materia ut materia aut ut actu quanta seu actu dimensionibus quantitative terminata. *Primum* repugnat: ostensum est enim supra, materiam esse ex se indifferentem ad omnes formas, ens essentialiter in potentia et esse unam in omnibus mobilibus, quae omnia formalitatem individuationis excludunt; unde, licet sit radix incompleta unde sumitur principium individuationis, non tamen est sufficiens principium. *Secundum* vero non minus repugnat: licet enim quantitas actu terminata sit principium proximum individuationis extrinsecum et quoad nos seu in cognoscendo, non tamen intrinsecum et in essendo. Nam, quo aliquid est ens est unum: quantitas autem actu terminata est ens accidentale, ideo unum accidentale efficit. Insuper, accidentia a subiecto individuuntur: quantitas non est minus accidens quam alia, consequenter a subiecto individuatur, et sic subiectum iam individuum praesupponit. Ergo materia actu quanta non est principium incommunicabilitatis neque ad genus substantiae pertinens.

(1) S. Thomas, *De Ent. et Essen.*, c. 1.

(2) S. Thomas, *ibid.*

Prob. 3 Pars (= *non est forma*). — Repugnat unum et idem secundum idem esse simul principium unitatis et multiplicитatis. Atqui posita forma esse ex se principium individuationis, esset idem principium secundum idem et simul unitatis et multiplicитatis. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium non est forma.

Mai. est per se nota. — Min. deck: Forma enim ex se et absolute est principium unitatis specificae: formae enim primo et per se est dare esse specificum et est de pluribus subiectis univoce praedicabilis et communicabilis, ideo unâ forma omnia inferiora, sc. individua, constituuntur eadem ratione eodemque modo in specie sed non sub specie; consequenter, ex se et sola repugnat ut simul sit principium multiplicитatis numericae ipsiusmet formae specificae. Ergo posito formam esse ex se principium individuationis, esset idem principium secundum idem et simul unitatis et multiplicитatis (1).

Prob. 4a Pars (= *non est haecceitas*). — Principium individuationis substantiarum materialium debet esse intrinsecum, reale et formale. Atqui liaecceitas Scoti non est huiusmodi. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium non est liaecceitas scotica.

Mai. liquet apud omnes. — Min. prob.: Aut haecceitas ista est quaedam realis entitas consequens totum compositum aut est principium formaliter intrinsecum individuationis. *Primo modo*, est utique principium individuationis, sed extrinsecum et quoad nos, et ut sic compositum individuaturn supponit, de quo non est quaestio, unde idem Scotus ait: « multum enim refert esse distinctum, et esse quo aliquid primo distinguitur » (2). *Secundo modo* vero, haecceitas scotica est quid simpliciter chimaericum. Aut est enim entitas substantialis, et hoc: vel ipsamet entitas specifica substantialis, et sic non: quia incideremus in primam sententiam, quam ex professo reiicit Scotus (3); vel est modus quidam substantialis, et sic nequidem: modus enim, cum sit determinatio adiacens rei, fundamentum et originem in alio, cuius est modus, praesupponit; si autem ab alio originetur, liquet quod nequit esse radix et principium individuationis, sed individuaturn praesupponit illud a quo originatin'. Aut denique est entitas accidentalis: at tunc individuum non esset de linea substantiae, quod neque Scotus admittit. Verum et hoc concessio: aut est entitas accidentalis communis, et hoc non: quia principium

(1) Idem arguendum est *de existentia*, quae ut principium Individuationis a quibusdam ponitur. Principium enim individuationis necessario et essentialiter individuo inest. Aui existentia creatis accidentaliter et contingenter inest. Ergo existentia nequit esse principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium.

(2) *Loc. prox. cit.*, q. 6, « ad quaestionem ».

(3) *Loc. prox. cit.*, q. 1.

individuationis individuo necessario et essentialiter, et non accidentaliter-contingenter, convenit; aut est entitas accidentaliter propria, et hoc nequidem: hoc enim genus accidentis praedicatur de natura specifica in secundo modo dicendi per se, quod si sic principium individuationis praedicaretur, incideremus in primani sententiam a Scoto reiectam, ut dictum est. Ergo haecceitas scotica nullam realem entitatem habet praeter quam in mente Scoti et Scotistarum, ideoque objective et realiter est quid simpliciter chimericum.

Prob. 5' Pars (= *non est aggregatum efficientis, formalis et materialis*). — Arg. Ium. — Principium individuationis debet esse simpliciter quid intrinsecum, ut ex statu quaestionis liquet. Atqui haec sententia, inter principia quae ad rationem individuationis concurrunt, ponit principium extrinsecum, scii, agens extrinsecum. Ergo principium individuationis substantiarum materialium insufficienter designatur.

Arg. II°. — Aut tale aggregatum est principium individui in fieri aut in facto esse. Atqui si individui in fieri, partim bene dicit, si in facto esse insufficienter et incomplete illud assignat. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium non est aggregatum efficientis, formalis et materialis.

Mai. liquet. Individuum enim potest considerari dupliciter: « uno modo quantum ad fieri hoc individuum, alio modo quantum ad esse hoc individuum, v. g. Petrus gignitur, possumus quaerere: quare Petrus et non Paulus natus? Aut quare hic homo est Petrus et non Paulus? Per quid est hic? » (1).

Min. prob.: Si sit individuum *in fieri*, cum fieri seu produci nequeat naturaliter loquendo nisi causa particulari efficiente, cuius particulari actione in rerum natura ponitur, ideo ut sic bene assignatur, tamquam eius principium individuationis, ipsum agens extrinsecum. Si vero sit individuum *in facto esse*, tunc praedictum aggregatum nequit in se involvere nisi materiam et formam, cum haec solum sint principia per se entis mobilis, ut supra ostensum est. At tale aggregatum est incompletum et insufficiens principium individuationis. Nam, materia non potest determinari ad recipiendam formam substantialem nisi per accidentia, praesertim per quantitatem: forma enim, quantum est ex se, ut paulo ante dictum est, nequit esse principium individuationis. Ergo quamvis materia per formam determinata sit proxime principium incompletum individuationis, non tamen completum et sufficiens.

Prob. 6' Pars (= *non est agens extrinsecum*). — Principium individuationis, ut dictum est, est et esse debet quid simpliciter intrinsecum. Atqui si agens extrinsecum sit principium individuationis

individui in fieri, bene dicit ut mox antea dictum est, at simul extra quaestionem vagatur; si sit etiam individui in esse, est simpliciter falsum. Nam, agens naturale per se ordinatur ad producendum sibi simile in specie et ex se est indifferens ad ponendum hoc vel illud individuum. Repugnat praeterea principium simpliciter extrinsecum esse principium intrinsecum individuationis. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium non est agens extrinsecum.

Prob. 2° (*positive*). — Arg. Ium. — Principium individuationis substantiarum materialium est principium incommunicabilitatis et multiplicatis unius naturae in eadem specie. Atqui huiusmodi est materia signata quantitate. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium est materia signata quantitate.

Mai. est nota ex individui notione. « Ex hoc enim aliquid est natum esse in uno solo, quod illud est in se indivisum et divisum ab omnibus aliis » (1); vi igitur multiplicationis huius principii incommunicabilis seu in se indivisi, natura unius speciei materialiter et numerice multiplicatur.

Min. prob.: Principium enim intrinsecum individuationis debet esse unum ex iis quae in quolibet composito individuo habentur, sc. : materia, forma, vel compositum ex illis resultans. *Non compositum*: est enim iam formaliter individuum et differentiam individualement praesefert. *Neque forma*: forma enim, uti etiam habitum est, in quantum est actus, potius est communicabilitatis ac unitatis quam incommunicabilitatis ac multiplicatis principium. Materia igitur est huiusmodi individuationis principium. Porro, non est materia nude sumpta et ut est simpliciter pars physica essentialis: sic enim est materia potentia omnium formarum receptiva atque omnibus modis eadem, ut in superioribus habitum est. Igitur est materia prout est sub quantitate: sublata enim quantitate a substantia corporea, materia nequit formam multiplicare, illamque dividere et reddere numerice, eadem specie manente, quia remaneret substantia indivisibilis. Ergo dicendum est, quod completum et sufficiens principium individuationis est materia sub quantitate, non actuali ut probatum est, sed ut est signans illam seu materia connotative subiecta dimensionibus quantitativis (2).

(1) S. Thomas, III, q. 77, a. 2, c.

(2) Cfr. S. Thom., *De Verity* q. 2, a. 6, ad I^o. — Idem argumentum sub alia forma sic exhiberi potest. Principium individuationis debet esse radix divisibilitatis et multiplicatis numeratae unius eiusdemque speciei. Atqui talis divisibilitas et multiplicitas numerica non potest haberi nisi per materiam signatam quantitate, ut pluries docet S. Thomas. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium est materia signata quantitate. — Cfr. S. Thom., *in Boet, de Trin.*, q. 4, a. 2, c.; I, q. 29, a. 1; *III*, q. 77, a. 2; *IV*, q. 12, q. 1, a. 2, q. 3^a ad 3^a; *Quodl. I*, a. 21-22; *VII Metaph.*, lect. 15; *de Ent. et Ess.*, c. *Opuse.* 32 ct 15 c. 7 (Ed. Rom.); et passim.

(1) Banez, *loc. prox. cit.* a. 7 « Pro resolutione huius diffte. ».

Arg. IT". — Principium individuationis intrinsecum est, cui primo repugnat pluribus communicari, per modum quo universale particulari communicatur. Atqui materia signata quantitate est huiusmodi. Ergo principium individuationis intrinsecum substantiarum materialium est materia signata quantitate (1).

Mai. a nemine negatur. — Min. prob.: Duo enim includit:

1° «*materiae signatae quantitate repugnat communicari pluribus, etc.*». hoc enim ex se patet, quia *materia haec* non potest recipere nisi formam *hanc* et quantitatem *hanc* et accidentia *haec*, ideo non potest esse nisi *huius* tantum, et non illius, consequenter nequit plurificari.

2° *materiae signatae quantitate repugnat primo communicari etc.* illud competit primo materiae signatae quantitate, quod circumscripto quocumque alio sibi convenit, et ipsa circumscripta nulli alteri convenit. Atqui taliter convenit materiae signatae quantitate non communicari pluribus ut universale particulari. Quod enim materia signata quantitate, praecise sumpta, sibi vindicat ita quod sub eius opposito non est intelligibilis, convenit sibi circumscripto quocumque alio, ut ex terminis liquet. Incommunicabilitas pono convenit materiae signatae, praecise ut sic acceptae, ita quod sub eius opposito materia signata quantitate non est intelligibilis: non enim intelligi potest materia propria individui communicabilis. Praeterea, circumscripta materia signata quantitate, v. g. Socratis seu eius materia propria quod est idem, certum est quod non remanet *hic* homo, nec eius forma remanebit *haec* neque ipsa materia: si enim Socrates materiam propriam non habet, per quid exit ordinem communium? Ergo incommunicabilitas convenit materiae signatae quantitate, circumscripto quocumque alio existente in substantia materiali, et ipsa circumscripta nulli alteri convenit.

149. Corollarium. — Ex hucusque igitur declaratis colligitur, quod cum materia signata quantitate sit individuationis principium, ipsa individua, quae inter se numerice differunt, distinctione materiali ab invicem distinguuntur. Hinc est, quod natura specifica dividitur in plura individua, divisione non formali neque essentiali, *sed numerarii-substantiali* et eadem ratione forma est multiplicabilis. Quapropter, materia est principium multiplicationis et diffusionis in rebus. Exinde liquet, quod forma illa quae non est receptibilis in materia, non potest individuari per materiam individuatam enim per seipsam ex hoc quod non est in alio receptibilis consequenter, quaelibet ex his formis est species et simul individuum unde, in his tot sunt species quot individua (2).

* 150. Quaestio Thomistica. — Ut dictum est, omnes Thomistae cur Praeceptore admittunt, quod principium intrinsecum individuationis

(1) Argumentum hoc est Cajetani, de *Ent. et Ess.*, c. 2, q. 5, pag. 54-55, ed. cit.

(2) Ita S. Thomas loquens de Angelis, cui contrarium docet Scotus, cfr. apud S. 1 MAM, I, q. 47, a. 2; q. 50, a. 4; q. 62, j. 6, ad 3-; Opuse. 32, c. 3 (Ed. Rom.); et alibi*

materialibus est materia signata quantitate; sed quaestio est inter Thomistas: *quid per materiam signatam quantitate sit intelligendum*, et *secundum rem* et *secundum S. Thornam*. Et revera:

1° *Quidam* intelligunt, quod per « materiam signatam quantitate » designatur principium individuationis quoad nos tantum et extrinsecum; intrinsece autem et secundum rei veritatem est aggregatum simul agentis naturalis, formae et materiae, ut supra in *quirita sententia* recitavimus, quamque non esse undequaque admittendam ostensum est.

2° *Alii* volunt esse intelligendum, materiam sub quantitate ut actu illam habeat; ita quidam, quos in *secunda sententia* citavimus, quorum interpretationem falsam esse ex supra dictis liquet.

3° *Alii* explicant signationem materiae sic, ut signatio sit quidam modus se habendi, quem materia substantialis ex seipsa habet. Haec sententia quae *Aegidio* (1) tribuitur, a Scoto refertur (2). Haec autem interpretatio formaliter dicit, quod materia signata est ipsamet natura specifica ex se signata, quod est incidere in *primam sententiam* supra reiectam.

4° *Alii* interpretantur, quod « materia signata nihil aliud est quam materia capax *huius* quantitatis ita quod non illius... Capacitas autem materiae respectu huius quantitatis nihil aliud est quam potentia receptiva huius quantitatis ita quod non illius... ». Ita *Cajetanus Junior* (3), quem sequitur *Javelli* (4), *Zanardi* (5) et alii. Verumtamen, hanc interpretationem reiicit *Cajetanus Senior*, quia «potentia illa [sc. materiae], ut patet in XII Met., in tract, de prine. Praed., est in genere quantitatis, et sic Socrates non esset unum per se » (6).

5° *Alii* autem ita intelligunt, quod « materia cum quantitate constituit completum principium individui, ita quod materia sola determinata per formam est principium radicale et substantiale a quo differentia individuals sumitur, caeterum quantitatis (sic) est conditio sine qua non posset individúan ». Ita *Buñez* (7). Haec interpretatio videtur incidere in illam opinionem supra impugnata, secundum quam principium individuationis est compositum ex materia et forma. Quod autem de quantitate addit quae requiritur ut conditio sine qua non, verum est sumpta quantitate terminata non vero interminata.

6° *Alii* denique interpretantur sic: « materiam distinctam numero, non ut subiectum quantitatis, sed ut prius natura ipsius fundamentum radix et causa, ita quod ipsa materia in se est prius sic distincta quam quanta, ut sic effectus proportionetur causae ». Ita *Cajetanus Senior* (8), quam plures Thomistae sequuntur. Adhuc tamen in hac sententia est assignandum principium quo «ipsa materia in se est prius sic distincta», cum materia ex se sit una in omnibus mobilibus ut saepe dictum est; per quid ergo redditur prioritate naturae ita distincta?

Verumtamen, inter has diversas opiniones videtur nobis aliter dicendum; quod scilicet materia signata quantitate est tale primum subiectum signans habens connotative quantitatem. *Explicatur ulterius*. Nam, materia signata dupliciter considerari potest: *formaliter-actualiter*, et est materia actualiter informata tribus dimensionibus quantitativis, quibus hic et nunc in spatio et

(1) *Qundl.* I, q. 5, a. 1.

(2) *Loc. prox, cit.*, q. 4: «propter argumenta».

(3) *De Ent. ct Ess.*, c. 4, q. 5, p. 53, Ed. cit.

(4) V *Metaph.*, q. 15.

(5) V *Metaph.*, q. 10.

(6) *Cajet.*, I, q. 29, a. 1. — Contra hanc Cajetani sententiam arguit *Ferrariensis*, *IC. Gent.*, c. 21 et cfr. *Ripa, op. cit., loc. pr. cit.*, a. 4-5.

(7) *Loc. prox, cit.*, a. 8, « Dico secundo ».

(8) I, q. 29, a. 1. De hac opinione ait *Bañez (ibid.* « Dico Primo •) quod • est valde subtili » et satis ad mentem D. Thomae... quare haec sententia Cajetani probabilissima est». Cajetani Senioris opinionem acriter et fuse propugnat *Ripa, loc. prox, cit.*, a. 6-8.

tempore ponitur et nostris sensibus est nota; materia signata sic accepta non constituit principium intrinsecum substantiale individuationis, sed solum extrinsecum el quoad nos (1); alio modo consideratur formaliter-radicaliter, et est materia habens rationem primi subiecti, non quidem in abstracto ut est pars materialis tantum entis mobilis ut sic, sed concrete et in rerum natura, et ideo ut habet fornaliter rationem talis primi subiecti connotantis talem quantitatem, cum vero tale primum subiectum nequeat habere nisi talem quantitatem, consequenter tales dimensiones, propterea tale primum subiectum debet signare seu connotare talem quantitatem et tales dimensiones; sicque quantitas relate ad materiam signatam formaliter-radicaliter non est quid primum et constitutivum, sed potius quid secundarium, conditionatum et terminativum (2).

Exinde, totum individuum clare et manifeste explicatum manet. Materia enim, quia est tale primum subiectum concrete et in rerum natura productum, est talis materia, in qua primo recipitur forma substantialis, quae per ipsam materiam efficitur talis. Unde ex materia sic signata et ex forma in ipsa materia recepta ac per ipsam materiam signatâ ut tali, resultat tale ens mobile substantiale, proxime recipiens tale primum accidens sc. talem quantitatem, cui, tamquam subiecto immediato, inhaerent cetera talia accidentia; ex quibus omnibus formaliter-actualiter et complete habetur tale individuum, v. g. Paulus.

Si autem a nobis quaeratur: qua ratione praedictum tale primum subiectum reddatur tale, respondemus quia tale est productum ab agente extrinseco in rerum natura sc. ut tale primum substans aliis. Nec mirum alicui videri debet hoc a nobis assertum: sicut enim formae separatae, formaliter quia non sunt in alio receptibiles, sunt ex seipsis positive principium individuationis et ipsum individuum; ita materia, per hoc quod est tale primum subiectum in natura rerum productum et ideo non potest esse in alio, constituitur ex se principium individuationis in substantiis materialibus; nam «formae quae sunt receptibiles in materia, individuuntur per materiam, quae non potest esse in alio, cum sit primum subiectum substans... Sed illa forma quae non est receptibilis in materia, sed est per se subsistens, ex hoc ipso individuatur quod non potest recipi in alio» (3). Neque haec assertio contradicit supra a nobis dictis: quamvis enim primo et remote tale agens extrinsecum sit causa individuationis individui, hoc nonnisi efficienter et ut principium extrinsecum: proxime tamen et immediate, tamquam a principio intrinseco et formali de quo est quaestio, non est ipsum agens extrinsecum, sed materia ut dictum est. Sic igitur remanet explicata, salvo meliori indicio, quid sit materia signata quantitate.

151. Scholion. — Est animadvertendum, quod quantitas signata a materia est quantitas interminata, non autem terminata. Nam, quantitas terminata, proprie et stricte, est illa quae est sub certo et determinato gradu dimensionum atque maior vel minor fieri potest, v. g. tricubita quantitas huius aquae; interminata vero, proprie est illa quae, quamvis ut est in rerum natura semper sit sub certo termino quantitatis seu semper eam comitetur aliqua quantitas terminata, ex se tamen consideratur ut non sub hoc vel illo gradu seu termino dimensionum, sed secundum quamdam latitudinem, ideoque, ut sic, nequit fieri maior vel minor. Similis proportio habetur in numero, qui quamvis in rerum natura nequeat existere quin sit par vel impar, ex se tamen ab utroque praescindit et utrumque connotât: ita et quantitas interminata, quae non sic dicitur quia

(1) Cfr. S. Thom., opuse. 32, c. 3 (Ed. Rom.); in n»et. de Tr., q. 4, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., loc. pr. cit.; et IV, dist. 12, q. 1, a. 1, q. 3, ad 3»»; De Flandria VII Metaph., q. 22, a. 4.

(3) S. Thomas, I, q. 3, a. 2, ad 3»»; cfr. ibid., a. 4, c.; q. 50, a. 2, 4; et alibi.

caret dimensionibus, sed quia actu non terminatur maiori vel minori gradu dimensionis, a quibus praescindit et utrumque connotât. Sic itaque, quantitas quam materia signat, ut principium substantiale individuationis, est quantitas interminata et non quantitas terminata quae saepe variatur (1).

152. Obiectio (2). — Forma substantialis, in generatione substantiali introducenda, in instanti introductionis, materiae nudae unitur. Ergo aut illa materia est signata aut non signata. Si secundum, cum ex unione materiae et formae resultet individuum, non requireretur signatio materiae ut forma individuatur. Si primum, non potest esse per quantitatem: inter unionem enim materiae et formae nihil mediat et a fortiori accidens. Ergo materia est signata per ipsam formam (3).

Respondetur: — Obiectio haec, posita intelligentia nostra de materia signata, de facili solvi potest, unde breviter. Dictum est enim, quod materia signata est talis quia est tale primum subiectum in rerum natura productum; cum igitur fuerit sub forma corrumpenda erat tale primum subiectum per praevias dispositiones ab agente extrinseco simul cum ipsa materia productas; quando vero nova forma est introducenda erit aliud tale primum subiectum, quod aliud lote efficitur per alias dispositiones quae ab alio agente sibi communicantur. Sic ergo, quando forma substantialis introducitur, in illo instanti unitur quidem materiae, nullo interposito, sed materiae ut est aliud tale primum subiectum, tx quo fit talis forma, connotans ipsa materia proxime talem quantitatem interminatam et remote talem terminatam, uti explicatum est. Requiritur ergo signatio materiae ad formae individuationem, nulla quantitate mediante inter unionem materiae et formae.

SECTIO SECUNDA

De Esse Dynamico Entis Mobilis seu De Natura (4).

153. Longe hucusque absolvimus de entis mobilis principiis staticesumptis, quae sunt materia et forma; de iisdem in praesenti est agendum, dynamice tamen acceptis seu prout sunt principia motus

(1) Cfr. S. Thom., in Boet, de Tr., q. 4, a. 2. — De apparenti contradictione quae habetur apud S. Thomam de hac duplici quantitate, cfr. De Flandria, VII Metaph., q. 22, a. 3, c.; Javelu. VH Metaph., q. 15; Bañez, loc. prox. cit., a. 8, ad 7ma; Ripa, loc. prox. cit., a. 8, et alios.

(2) Pro objectionibus quas adversarii movent contra nostram veritatem cfr. auctores thomistes hucusque citatos.

(3) Hanc obiectionem occupat De Flandria, loc. pr. cit. «Sed dicebat discipulus», qui longe illam solvit et explicat, licet quodammodo diverse a nostra explicatione.

(4) Cfr. Aristotelem, II Phys., per tot.; S. Thomam, ibid.; Ferrariensem, ibid., q. 1; Javelu, tñd., q. 1-6; D. Soto, tñd., q. 1; Ioan. a S. Thoma, op. cit., Phil. Nat., I P., q. 9, per tot.; Complutenses, op. cit., in II Phys., Disp. VII, per tot.; CalvinIm, op. cit., in II Phys., Disp. 1, per tot.; Fournenc, op. cit., loc. pr. cit., c. xm-xiv; Alamanno, Phys., q. 6, per tot.; Mastrium, op. cit., Disp. VI, per tot.; Joanniz-Echalaz, op. cit., in II Phys., Tr. II, Disp. XII, per tot.; Sanseverino, op. cit., Cosmol., c. vi, a. 1-3, pp. 384-450; Zioliara, op. at., Cosmol., Lib. III, c. 1, per tot., pp. 101-104; Lahr, op. cit., Tom. II, Metaphysique, Appendice, pp. 403-407; Pesch, op. cit., Disp. V, per tot., nn. 301-313, pp. 344-357; Grædt. op. dt., n. 267-271; Faroes-Barbadette, Philos. Scholastica 12 Cosmol., c. 1, per tot., pp. 440-446; Parisiis, Berche-Tralin, 1921; et alios.

108 Liber I - Philos. Nat. Gen., Pars I, Caput II, Art. II, Sectio II, § 1

et quietis, ideoque *de natura* (1). Duo autem praecipue de natura considerari possunt, nempe:

1° de naturae *definitione* (§1);
2° » » *proprietatibus* (§ 2).

§ 1. De Naturae Definitione.

154. Definitio Nominalis. — Natura, secundum vim nominalem et etymologicam, plures significationes sortita est. Natura enim « *a nascendo* nomen accepit, quae proprie dicitur generatio viventium ex similibus similia in specie producentium; unde secundum primam sui institutionem, natura signat generationem viventium, scilicet *nativitatem*. Item, translaturum est nomen naturae ad signandum principium activum illius generationis: quia virtutes agentes ex actibus nominari consueverunt. Inde ulterius procedit nomen naturae ad signandum *principium activum* cuiuslibet motus naturalis, et ulterius ad signandum etiam *principium materiale* cuiuslibet generationis, et inde etiam ad signandum *principium formale*, quod est terminus generationis. Sed quia non solum generatio terminatur ad formam, sed ad substantiam compositam, ideo translaturum est ad signandum *quamlibet substantiam*, secundum quod dicit Philos., in V Metaph., et ad signandum *quodlibet ens*, sicut dicit Boetius in Lib. de duab. Nat. Substantia autem, praeter significationes quibus forma vel materia dicuntur substantia, dicitur duobus modis secundum Philos., in V Metaph. *Uno modo*, subiectum ipsum quod dicitur hoc aliquid et de altero non praedicatur ut hic homo, secundum quod substantia significatur nomine hypostasis, et secundum hanc significationem substantia dicitur natura, «secundum quod natura est quod agere vel pati potest, ut dicit Boetius in Lib. Praed. *Alio modo*, dicitur substantia *quodquideratesse*, idest quidditas et essentia quam significat definitio cuiuslibet rei, prout signatur nomine ousiae, et sic etiam substantia dicitur natura, secundum quod Boetius dicit quod, natura est unumquodque informans specifica differentia, quia ultima differentia est diffinitionem complere» (2). Sic igitur habetur perfecta genesis huius nominis naturae.

155. Definitio Realis. — Ex allata genetica et nominali definitione naturae liquet, quod promiscue sumi potest et pro partibus compositi, ipso composito, substantia particulari, essentia rei statice sumpta, etc. At hic naturam sumimus ut est rei essentia dinamica, et sic proprie distinguitur ab ipsa essentia, inquantum scii. « natura designat principium actus, essentia vero ab essendo dicitur» (3). Natura igitur hoc modo accepta ita ab Aristotele definitur: «*principium quoddam et causa cur id moveatur et quiescat, in quo inest primo, per se, non ex accidenti*» (4).

(1) Materia enim et forma sunt stricte loquendo *natura*, compositum autem potius est *a natura et ens naturale*, ita S. Thomas inquit: « quod natura *uno modo* dicitur materia quae subiicitur unicuique rei naturali habenti in se principium motus vel cuiuscumque mutationis...; *alio modo* dicitur natura, forma et species, quae est secundum rationem, id est ex qua ratio rei constituitur... Sed... compositum ex materia et forma, ut homo, non est ipsa natura, sed est *aliquid a natura*; quia natura habet rationem principii, compositum autem habet rationem principiat! », II Phys., lect. 2.

(2) S. Thomas, III, dist 5, q. 1, a. 2; cfr. I, q. 29, a. 1, ad 4 ; V Metaph., lect. 5, 808-826; et passim.

(3) S. Thomas, I, q. 39, a. 2, ad 3°.

(4) II Phys., c. I, 12.

Explicatur. — Dicitur imprimis « *principium* », quo designatur genus definitionis: natura enim, quae a nasci sumitur, habitudinem principii importat: nam, ea quae nascuntur seu generantur sunt principio generanti coniuncta (1); quapropter, «deridendi sunt qui volentes definitionem Aristotelis corrigere, naturam per aliquid absolutum definire conati sunt, dicentes quod: natura est vis insita rebus, vel aliquid huiusmodi » (2). — Additur « *principium et causa* »: hoc autem non fit ad ampliorem definitionis explicationem, vel ut natura componatur cum privatione, quae est principium sed non causa motus; sed hoc additur « ad designandum quod non omnium motuum natura est eodem modo principium in eo quod movetur, sed diversimode » (3), ut per principium intelligatur principium passivum et per causam principium activum motus, cum natura utriusque possit esse principium. — Subiungitur «*cur id moveatur et quiescat*»: ad significandum, quod natura non solum respicit motum proprie dictum physicum tantum, scii, localem, sed etiam quamlibet motus speciem, ut alterationem etc.; cuius principium non solum est a quo movetur sed etiam ad quem pertingit, nempe terminus possessionis, ita ut quidquid habet principium in se movendi ab intrinseco habet pariter principium quiescendi (4). Neque hoc tamen simpliciter et absolute est intelligendum, ut scii, quod habet principium motus, similiter et quietis, vel quod est principium motus, est simul et eadem ratione et in eodem principium quietis; quare intelligendum est disjunctive vel etiam relative, ut nempe in aliquibus est causa movendi et in aliquibus causa quiescendi (5). — Dicitur praeterea «*in quo inest*»: ut distinguatur ab artificialibus, in quibus motus est simpliciter in alio, idest in principio extrinseco. — Subiungitur « *primo* »: ut proprie excludantur composita, nam «natura etsi sit principium motus compositorum, non tamen primo. Unde quod animal movetur deorsum non est ex natura animalis inquantum est animal, sed ex natura dominantis elementi » (6). — Additur denique « *per se, non ex accidenti* »: ut excludantur ea quae aliquomodo sunt a principio intrinseco sed non sunt per se, bene vero per accidens, ut si aliquis medicus est sibiipsi causa sanationis: non enim inquantum sanatur est medicus (7).

156. Corollaria. — Ex hucusque explicatis sequentia corollaria scitu necessaria eliciuntur.

Coroll. Ium. — Sequitur *primo* quod, proprie loquendo, *compositum* non est natura: quia compositum non est principium sed principiatum, unde est *ex natura* et ideo *ens naturale*. Propria natura sunt materia et forma, propterea non dicuntur entia naturalia sed principia entis naturalis: materia enim est principium passivum motus; forma vero quandoque est principium passivum ut in mineralibus et anorganicis, quandoque passivum et activum ut in organicis. Ex quo patet? quod *ens secundum naturam* dicitur id quod rei naturam sequitur, ut accidentia (8).

Coroll. n° 2°. — Sequitur *secundo*, quod natura maxime distinguitur fli arte. Nam, « natura est principium intrinsecum et ars est principium extrinsecum. Si enim ars factiva navis esset intrinseca ligno facta fuisset

(1) Cfr. S. Thom., II Phys., lect. 1.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) S. Thomas, *ibid.*, et. Ferrariensem, toc. pr. cit.

(4) Cfr. S. Thom., II Phys., lect. 1.

(5) Cfr. S. Thom., II Phys., lect. 1.

(6) S. Thomas, *ibid.*

(7) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(8) Cfr. S. Thom., IV, dist. 43, a. 1, q. 3; De Malo, q. 5, a. 5, corp.

navis a natura, sicut modo fit ab arte. Et hoc maxime manifestum est in arte quae est in eo quod movetur licet per accidens, sicut de medico qui medicatur seipsum: huic arti enim maxime assimilatur natura. Unde patet, quod natura nihil est aliud quam ratio cuiusdam artis, scilicet divinae, indita rebus, qua ipsae res moventur ad finem determinatum: sicut si artifex facta navis posset lignis tribuere quod ex seipsis moverentur ad navis formam inducendam» (1).

Coroll. **nm.** — Sequitur *tertio*, quod natura maxime distinguitur *a violento*: violentum enim non solum est ab extrinseco principio, verum etiam contra inclinationem intrinsecam et naturalem rei, sicut cum grave sursum fertur (2).

§ 2. *De Naturae Proprietatibus.*

157. Explicato naturae conceptu, *de eius proprietatibus* seu *qualitatibus* est nunc disserendum. Unde:

1° de naturae *energia* (I);

2° » » *contingentia* vel *necessitate* (II).

* I. - De Naturae Energia (3).

158. Causa enim immediata omnium phaenomenorum, quae in evolutione cosmica verificantur, est *energia* quae nobis sub ratione motus manifestatur. Ex eius autem falso conceptu plura inconvenientia, sive scientifica sive philosophica, habentur (4); quare breviter aliquid de ea est accurate exponendum, et quidem: de eius *notione, divisione, statibus et principiis* seu *legibus*.

159. Definitio energiae. — Secundum vim etymologicam, energia a graeco ἐνέργεια desumitur et significat *laborem* (= work, travail). Revera enim mechanice hoc modo sumitur, prout labore significatur productio alicuius vis « resistantia causatae; ita quando aliqua vis accelerationem sui motus producit vel motionem immutatam retinet in oppositione ad resistantiam, laborem producit seu laborat, v. g. si aliquod pondus unius kilogrammatis ad unum metrum altitudinis sublevatur deperditur tanta energia quanta est aequalis uni kilo-

(1) S. Thomas. II *Phys.*, lect. 14; cfr. *ibid.*, lect. 1; XII *Metaph.*, lect. 3.

(2) Cfr. S. Thom., VIH *Phys.*, lect. 7; H-II, q. 175, a. 1; *de Vcrit.*, q. 13, a. 1, ad 5^a; et passim.

(3) Cfr., inter plures, J. Guibert-L. Chincholle, *Les Origines*, Chap. n, pp. 111-156, Lctouzey-Ané, Paris 1923.

(4) Quaedam inconvenientia ex millibus ita referunt Guibert-Chincholle: « Le monde est éternel puisque rien ne se crée, ni ne se perd, soit matière, soit énergie. Il n'y a que des transformations d'énergies toujours réversibles. Le monde se suffit à lui-même et s'explique par lui-même » Il est inutile d'admettre une cause première, étrangère au monde. La vie et révolution des espèces ne sont que des transformations d'énergie. Les forces physico-chimiques sont seules en action dans le vivant, y compris l'homme; elles suffisent donc à expliquer l'origine de la vie végétative, sensitive, intellectuelle » (*op. cit.*, pag. 112).

grammetro: quaeque energia potentialiter in corpore sublevato accumulatur, atque iterum restituitur cum corpus in suo pristino statu relinquetur.

Ut energia realiter definiatur distinguenda est energia utilisabilis et totalis. Energia *utilisabilis* alicuius corporis vel systematis corporum *est eius laboris capacitas quâ ab homine ad eius utilitatem assumi potest seu utilis fieri*, e. g. energia corporis explosivi. Energia *totalis* (= interna) *est valor mathematicus seu numericus cuiuslibet effectus a corpore producibilis* si ponatur in quiete absoluta vel in statu potential! zero (0) vel in statu initiali; atque idem valor verificatur si corpus in statu actuali ponatur; talis energia ad utilitatem assumi nequit, ita v. g. energia totalis unius kilogrammatis aquae ad gradus 100°, continet totalem quantitatem caloris a gr. 100° ad gr. 273° et plures alias energias quas possidere potest ut mechanicas, electricas, etc. (1).

160. Divisio Energiae. — Innumerae sunt species energiarum, at communiter et secundum recentiora inventa ad sequentes reduci possunt:

1° energia kinetica, quae sub triplici forma exhiberi potest, nempe: gravitatis, ponderosa et mechanica.

a) *energia gravitatis* nobis exhibetur sub specie revolutionis et rotationis siderum seu astrorum vel sub aliis effectibus ut e. g. fluxus et refluxus maris (= marea). Haec energia, inter alias, est communior, magis primitiva et impenetrabilior; cuiusque lex a *Newton* enuntiata est, sic: corpora attrahuntur in linea directa eorum massae, in linea opposita quadrati eorum distantiae.

b) *energia ponderosa* (= attractionis) exhibetur sub specie eiectionum verticalium et cum diversa intensitate ab illa quae est in superficie siderum; talis energia est casus particularis universalis attractionis.

c) *energia mechanica* nobis exhibetur sub specie eiectionum corporum in solis superficie, ut energiae naturales, v. g. energia producta a vento vel ab aquae torrente etc.; vel ut energiae artificiales, v. g. energia automobilium, nauticae etc.

2° *enérġia molecularis* et est illa quâ molecule corporum sunt praeditae, et nobis manifestatur sub ratione attractionis vel etiam repulsionis.

3° energia atómica (= chimica) et est illa quâ atomi corporum sunt praeditae, et exhibetur sub specie attractionis, atque agnoscitur communiter sub nomine « affinitatis chimicae » (2).

4° energia electromagnética et est illa quae in aethere esse videtur, communiter et praecipue nobis manifestatur sub forma electricitatis et magnetism!.

(1) Cum energia totalis a nobis perfecte cognosci nequeat, propterea quia ignoramus omnes formas energiae et potentiate zero omnium energiarum, sed solum eius *variationes inter to status determinatos*, v. g. inter duos status temperaturae, ideo nequit a nobis proprie definiri, sed solum a posteriori *aliquaſiter describi* potest.

(2) Dantur etiam energiae *intratomicae* quae in atomo efficiuntur ab his elementis quae intrinsece atomum constituunt secundum quod alibi a nobis est dictum, cfr. Ouiber t -Cih n -chole, *op. cit.*, pp. 120-122.

5° energia radioactiva et sunt vibrationes aetheris causatae in determinatis conditionibus seu circumstantiis ab alia energia, ut eae quae per *RX* efficiuntur.

161. Status Energiae. — Per energiae status intelligimus eius intensitatem seu qualitatem, extensionem seu quantitatem et transformationes.

162. I. Qualitas Energiae. — Haec respicit aequalitatem et identitatem valoris, utilisabilitatis et capacitatis novam energiam producendi vi diversarum energiarum. Ita v. g. mechanicus magis praefert energiam 425 kilogrammetrorum quam energia unius caloris, licet energia mechanica et calorifica inter se sint aequalia, sed fini mechanico magis adaptatur mechanica, ideoque a mechanico magis adhibetur.

Ut melius intelligatur sciendum est, quod haec qualitas, quae intrinseca dicitur, dupliciter accipi potest; vel sit *eiusdem* formae energiae vel *diversae*. Si sit *eiusdem* formae, tunc energia illa est magis utilisabilis ac praeferibilis quo eius potentiale est superius seu elevabilius (1), idest quo altiores gradus, maiorem pressionem et temperaturam possidet. Huius ratio est: quia quod potest inferius potest superius et adhuc amplius, at non viceversa; quapropter, habens elevatius potentiale potest omnes effectus quos producere potest inferius potentiale. In eadem igitur specie energiae dantur formae superiores et inferiores. Idem obtinetur si sint *diversae* formae. Considerantur enim ut formae superiores: energia mechanica, electrica et chimica (2); ut inferiores autem: 'omnes formae radioactivae, ut v. g. *RX*, lumen, calor, sonus, electricae oscillationes, etc.; hinc est, quod ab illis superioribus *utiliter* potest fieri transitus ad has inferiores, non vero e contra; ita v. g. energia mechanica integraliter converti seu transformari potest in calorem, cuius inversa productio aegre obtineri potest. Sic igitur remanet manifestum, quod de facto datur qualitas energiarum, sive inter easdem sive diversas formas.

163. II. Quantitas Energiae. — Haec est ipsius energiae mensura, cuius variationes pro qualibet forma energiae mensurantur unitate speciali et propria cuilibet formae.

Attamen, unitas practica quâ labor seu quantitas energiae metiri potest est kilogrammetrum, quod requiritur necessario labor ad sublevationem kilogrammatis usque ad metri altitudinem; unitas pariter caloris est magna caliditas (3) (la grande calorie) vel quantitas caloris

(1) Per *potentiale*, in physica experimental!, intelligitur differentia seu diversitas altitudinis, pressionis temperaturae et ut hodie dicitur *voltanii* (= Watt).

(2) *Calor thermicus* seu altae temperaturae non inconvenienter inter formas energiae superiores enumeratur.

(3) Dicitur ex opposito *parva caliditas* (petite calorie) et est parva unitas caloris aequalis ad millesimam partem magnae caliditatis.

necessarii ad unius kilogrammatis aquae elevationem usque ad unum gradum temperaturae (= ex 0 ad 10 C); et sic de ceteris.

164. III. Transformationes Energiae. — Huiusmodi sunt productiones energiae in alias novas energias. Sunt autem duplicis generis: *homogeneae*, quando nova energia *eiusdem* speciei producitur, et haec respiciunt differentiam potentialis sive mechanici sive chimici sive thermici; et *heterogeneae*, quando nova energia *diversae* speciei producitur, v. g. omnes formae energiae producunt calorem.

Transformationes praeterea effici possunt: vel *naturaliter*, si indepea-denter ab aliqua extrinseca energia ex seipsis fiunt; vel *artificialiter*, si e contra, v.g. transformatio corporis frigidi in corpus calidum. Transformationes istae locum non habent nisi deponant quamdam quantitatem saltem energiae extrinseci agentis aequivalentem.

Denique, transformationum *quaedam* sunt convertibiles et *aliae* inconvertibiles. *Convertibiles* (= reversibiles), sunt illae quae reciproce effici possunt; quod perfecte non contingit nisi productum seu effectum (= rendement) aequale sit unitati. Hoc autem de facto numquam erit, et propterea huiusmodi transformationes perfecte minime dantur, praesertim quando productiones caloris sive aliarum energiae formarum nullam utilitatem parerent (= inutilisabiles). *Inconvertibiles* (= irreversibiles), sunt illae in quibus energia primitiva ex se restitui nequit, quod locum maxime habet in transformationibus artificialibus, v. g. aqua minime iterum ascendit ad suum fontem.

165. Principia seu Leges Energiae. — Ut huiusmodi leges clariores fiant consideremus illas quae subiectum energiae sc. materiam respiciunt, et deinde quae ad ipsam energiam pertinent.

166. I. Leges Materiae. — Leges quibus physice materia regitur ad sequentes reduci possunt:

1ª Lex: «*Materia ex seipsa est indifferens ad motum vel quietem*»:

materia enim est pura potentia; consequenter, ut huiusmodi, incapax est ex seipsa sibi dare esse seu habere actu motum vel quietem; potest praeterea successive ab uno ad alium statum essendi transire, ut experientia est notum.

2ª Lex: «*Materia in rerum natura necessario esse debet vel in motu vel in quiete*»:

quia eo ipso quod realiter existit necessario petit aliquem statum determinatum habere, sive motus sive quietis: non enim inter hos duos status datur medium.

3ª Lex: «*(Materia radicaliter est incapax ex se dandi sibi motum: pariter ipso habito, ex se est incapax illum retinendi aut eius velocitatem siudirectionem immutandi)*»:

tota huius legis ratio est manifesta ex maxima passivitate materiae eiusque indifferentia. Est autem haec lex quam *Kepler* invenit, et vocatur «*de materia inertia*».

167. II- Leges Energiae. — Huiusmodi leges ad duas praecipue reduci possunt, quae scientificè maximi sunt momenti, quasque nos breviter expendamus.

Ia Lex: *Conservationis Energiae*. — Haec recte ita enuntiari potest: « *in systemate separato quantitas energiae manet constans* » (1).

Patet in tali enuntiatione, quod energiae constantia respicit *ipsam quantitatem* et non qualitatem, atque praeterea asserimus verificari solum in *systemate separato* ut tali, hoc est in illo systemate quod ex se nihil ad extra naturaliter emittit neque in se ab extra recipit naturaliter. Hoc autem modo intellecto, nullum systema separatum particulare naturaliter datur in rerum natura: quia quodlibet tale systema naturaliter ex se quamdam energiam ad extra emittit et aliam quantitatem energiae in se ab extra recipit; sicque igitur lex conservationis applicari nequit, ideoque perfecto valore caret. Pariter, nostrum systema solare non eandem energiae quantitatem conservat, quia illam continue in spatio proicit, et hoc sive consideretur ut totum sive etiam quoad eius partes, hoc est quoad sidera particularia; unde etiam sic valore caret. Verificaretur si consideretur totum universum simul, quum sic acceptum naturaliter est systema separatum. *Theoretice* tamen lex enunciata valorem universalem praesertim post recentiora experimenta peracta ab *Atwater*. At ut eius valor universalis eiusque veritas demonstretur, necesse est aliquod corpus vel corporis systema artificialiter separare vel ut separatum supponere: hoc enim modo, constantia quantitatis energiae verificatur in qualibet specie seu forma energiae, kinetica nempe, moleculari, atomica, intratomica, electromagnética, etc., et sive in transformationibus homogeneis sive heterogeneis (2).

2a Lex: *Degradationis Energiae*. — Haec lex aliter agnoscitur ut principium *Carnot* quod sic enuntiari solet: « *Energiae decrescunt et tendunt ad statum stabilem aequilibrum thermici* ».

Hac lege significatur, quod energiae transformantur in energias inferiores, saltem convertibiles, usquedum perveniunt ad quemdam statum fixum aequilibrum thermici in quo (statu) nulla alia transformatio est possibilis, consequenter ad statum energiae irreversibilis. Talis lex, ut liquet, respicit *qualitatem* ipsius energiae, quae tamen dictae legi conservationis minime contradicit, quaeque ut diximus energiae quantitatem respicit. Huius vero legis veritas exurgit ex omnibus formis energiae sive naturales sint sive artificiales; nobis tamen sufficiat unum factum referre quo lex nuntiata magis declaretur (3), quod a sole desumitur. Est enim sol, in nostro systemate, principalis fons energiae quae mechanico labore condensationis in sole accumulatur. Energia autem solis ad nos pervenit sub forma inferiori energiae, nempe luminis et caloris; ex quo iam diminutio quaedam energiae habetur; at praeterea, sol suas energias luminosas, calorificas et alias in spatio expandit velocitate 300.000 kilomctrorum per se-

(1) Haec est exactior formula quâ lex conservationis potest absque falsa intelligentia enuntiari; at a diversis physicis diversimode enuntiatur, sic inter alia dicitur: « *Energia se conservat* »; « *Energia est indestructibilis* »; « *Nihil deperditur, nihil creatur* »; « *Energia actualis mutatur in potentialem, et viceversa* »; « *Transformationes energiae sunt aeternaliter possibiles* »; et aliter. Patet quod istae et aliae similes formulae, Inexactae sunt atque falsam interpretationem legis conservationis exhibere possunt. *WT

(2) Pro fusiori explicatione huius legis, cfr. Ouibert-Chincholle, op. cit., loc. prox, at., § VII, pp. 131-134.

(3) Pro ampliori explicatione et demonstratione huius legis adeantur Tractatus Physicos, et maxime consulatur: Brunhes, *La dégradation de l'énergie*, Paris, Flammarion; Id., *Dictionnaire d'Apologétique*, art. «Energie»; Guibert-Chincholle, op. cit., § IX-XI, pp. 134-156. > |

eundum minuti; imo tantam quantitatem emittit ut sufficerent quaedam millia annorum ut refrigeretur, sicut de terra nostra contigit; adhuc autem, radii caloriferi solis quanto minus a sole recedunt tanto minus habent caloris temperaturam; et sic de aliis energiis emissis a sole. Ex quo remanet manifestum, quod dantur transformationes energiae a formis superioribus ad inferiores usque dum perveniatur ad quemdam statum in quo amplius verificari nequit ulterior transformatio, sed habebitur status fixus vel stabilis aequilibrîi thermici.

II. - Utrum Natura sit necessaria vel contingens (I).

168. Absoluto vero naturae conceptu, de eius *necessitate* vel *contingentia*, prout legibus quibusdam regitur, est nunc dicendum.

169. Praenotamina. — *Primo* est notandum, quod cum natura sit principium motus et quietis ut dictum est, atque proinde quaelibet natura gaudeat vi seu potentia producendi quosdam determinatos effectus, ideo natura creata universi sic definiri potest: *compages seu complexus omnium substantiarum creatarum praeditarum aliqua vi seu energia quâ determinatos effectus producere possunt.*

Secundo notandum est, quod cum huiusmodi substantiae creatae producant semper, ubique, uniformiter et constanter, sub iisdem conditionibus positae, eosdem effectus ad quos ordinantur; sequitur, quod talis constantia et uniformitas dinamica constituit *leges naturae*, quae proinde sunt *norma seu principium quo vires seu energiae substantiarum creatarum, positae iisdem conditionibus, uniformiter et constanter eosdem effectus producant seu explicant.* Assecutio autem horum effectuum per modum uniformem et constantem in qualibet substantia particulari est eius finis intrinsecus, qui et *ordo naturae particularis* vocatur. At praeter hunc finem intrinsecum, omnes res cosmicae alium finem extrinsecum praeseferunt, inquantum omnes substantiae simul concurrunt ad harmoniam pulchritudinemque universi constituendam, quae harmonia est finis ipsius universi, qui et *ordo naturae universalis* appellatur (2), et quandoque dicitur etiam *cursus naturae* pro constanti, uniformi et iugi effectuum consecutione.

Tertio notandum est, quid sit necessitas et contingentia. Et revera, «necessitas dicitur multipliciter. Necesse est enim quod non potest non esse; quod quidem convenit *uno modo* ex principio intrinseco, sive materiali sicut cum dicimus quod " omne compositum ex contrariis necesse est corrumpi ", sive formali sicut cum dicimus quod " necesse est triangulum habere tres angulos aequales duobus rectis ". Et haec est *necessitas naturalis et absoluta.* *Alio modo* convenit alicui quod non possit non esse ex aliquo extrinseco, vel fine vel agente. Finis quidem, sicut cum non potest sine hoc consequi aut bene consequi finem aliquem, ut cibus dicitur necessarius ad vitam, et equus ad iter, et haec vocatur *necessitas finis*, quae interdum etiam *utilitas* dicitur. Ex agente autem hoc alicui convenit, sicut cum aliquis cogitur ab aliquo agente ita quod non possit contrarium agere, et haec vocatur *necessitas coactionis* » (3).

(1) Cfr. praeter supra citatos: De Broglie, *Le Positivisme et la Science Expérimentale*, Tom. I, P. II, Lib. 1, Ch. x, pp. 234-262; /Xlois van Hove, *La Doctrine du miracle chez S. Thomas*, Chap. III, pp. 169-228.

(2) Est animadvertendum, quod ordo naturae potest accipi dupliciter: *formaliter* et est ratioquâ res inter se ordinantur, et sic ordo naturae est ipsa dispositio rerum ad finem; *materialiter* et sunt ipsae res inter se ordinatae, quibus illa dispositio inest, et sic secundum diversitatem rerum datur diversitas ordinum, ut ordo physicus, logicus, moralis, politicus, etc. Cfr. S. Thom., III C. Gent., c. 98; *ibid.*, I, Prooem.; *ibid.*, H, c. 24; *de Ver.*, q. 5, a. 1, ad 9.

(3) S. Thomas, I, q. 85, a. 1.

Quarto notandum est ad maiorem intelligentiam, quod necessitas praecipue duplex est: absoluta et hypothetica. *Absoluta* est illa quae inconditionaliter seu independenter a qualibet conditione non potest non esse neque aliter se habere, haec autem fundatur in causis rei intrinsecis, et potest esse sive *Metaphysical Mathematica*; et, ut patet, nullam exceptionem pati potest. *Hypothetica* autem est illa quae conditionaliter seu dependentor ab aliqua conditione non potest non esse, hoc est posita tali conditione, a qua dependentiam habet, necessarij ponitur effectus: sicut ignis natura sua comburere potest, sed actu comburere seu eius exercitium non est de sua natura et ab aliquo alio dependet, ex quo potest impediri ne actu comburat; haec necessitas fundatur in causis rei extrinsecis, et potest esse sive *Physica* sive *Moralis*; quaeque exceptiones pati potest.

Quinto notandum est, contra *Scepticos*, quod hic pro certo supponimus, dari realiter ordinem universalem in mundo. Nam, omnia quae sunt in mundo unicum systema cosmicum efficiunt; quod nequit haberi nisi quia quae sunt in mundo, particulares fines habentia, ad unicum finem ordinantur, quique non obtinetur nisi praedicta particularia sint inter se colligata seu ordine quodam inter se sint contenta (1). Ex quo pariter liquet, praeter hunc ordinem universalem cosmicum, dari diversos ordines particulares cosmicorum, qui inter se colliguntur, ut illum ordinem universalem constituent (2).

170. Status Quaestionis. — His omnibus praenotatis, quaeritur: an realiter dentur leges physicae in universo, a nobis certo cognitae, secundum quas vires seu energiae creaturarum rerum effectus suos producant; et praeterea: an sint necessariae absolute vel hypothetice; seu an sint necessariae sicut leges metaphysicae vel mathematicae, ita ut inconditionaliter non possint non producere earum effectus, et consequenter nullo modo exceptiones pati possint.

171. Sententiae. — Quod attinet ad legum physicarum realem existentiam *quidam* (v. g. Fechner (3), Helmholtz (4)), false identificant! illas cum viribus rei, ita ut leges essentialiter sint ipsae vires et non virium normae seu directiones. Quod vero attinet ad harum legum necessitatem vel contingentiam, dantur duae sententiae ad invicem oppositae.

Ia Sent, docet purum determinismum, iuxta quern leges physicae universi sunt necessariae necessitate essentiali et absoluta, ita ut repugnet simpliciter aliquid fieri praeter vel contra eas, sicut repugnat quod circulus sit quadratus, unde eadem necessitate gaudent ac leges mathematicae et metaphysicae, consequenter ita repugnat ut aliquam exceptionem patiantur ut omnino inconditionatae sint. Ita, post *Spinozam* (5), fere omnes scientifici physici (v. g. P. Larroque (6), L. Simon (7), G. Seailles (8)), quos sequitur tota schola positivistica duce *Hume* (9) et maxime post *Stuart Mill* (10) per methodum suae inductionis scientificae.

(1) Cfr. S. Thom., **II**, q. 102, a. 1; **II**, dist. 38, q. 1, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., **II**, c. 98; *de Pol.*, q. 7, a. 2, ad 10'.

(3) Cfr. *Ueber die physikalische und philosophische Atomenlehre*.

(4) Cfr. *Populäre und Wissenschaftliche Vorträge*, Ht. 2.

(5) Cfr. *Tract. Theol.-Politicus*, c. Vi.

(6) Cfr. *Examen critique des doctrines de la religion chrétienne* Paris, 1864.

(7) Cfr. *La Religion Naturelle*, Paris, 1883.

(8) Cfr. *Les Affirmations de la conscience moderne*, Paris, 1909.

(9) Cfr. *An inquiry concerning Human Understanding*.

(10) Cfr. *Logik System*.

2a Sent, docet purum contingentismum et agnosticisum. Docet enim, post agnosticisum Kantii, quod leges physicae non sunt nobis evidenter necessariae, sed solum contingentes; earum autem apparens necessitas et fixitas non est quid extramentale, sed ad nostrum modum subiectivum eas concipiendi tantum pertinet, prout concipitur nexus necessarius antecedentis et consequentis. Hinc est, quod fixitas et stabilitas legum physicarum non est realiset a parte rei, sed quid subiectivum et relativum; propterea scientia continue evolvitur et leges physicae continue modificantur. Ita plures ex physicis recentioribus (v. g. Ruskin (1), Blondel (2), de S/Mily (3), Boutroux (4), Poincaré (5), Leroy (6)), et alii.

Contra hos omnes sit veritas nostra sequenti conclusione enunciata.

172. Conclusio: «Dantur realiter in universo leges physicae, hypothetice tantum necessariae».

Prob. Ia Pars (= *dantur realiter in univ. leg. phys.*). — Leges physicae sunt quidam modi constantes et uniformes quibus vires substantiarum creatarum certos determinatosque effectus producant. Atqui patet experientia vulgari et scientifica, quod eadem substantiae, sub iisdem conditionibus positae, semper constanterque eisdem effectus producant. Ergo realiter dantur in universo leges physicae.

Conf. — Quaelibet res creata ad certum et determinatum finem est realiter ordinata: omne enim agens agit propter finem. Atqui non possunt ad determinatum finem pertingere, nisi in earum operationes et effectus uniformiter et constanter quibusdam legibus dirigantur, ut praenotatum est. Ergo realiter dantur in universo leges physicae.

Prob. 2a Pars (= *leg. ph. hyp. tantum neces.*). — Modus agendi quem res, positae quibusdam conditionibus, semper eundem servant, est hypothetice necessarius. Atqui leges physicae universi sunt huiusmodi. Ergo leges physicae universi sunt hypothetice tantum necessariae.

Mai. prob.: Illa causa, positae quibusdam conditionibus, necessario agit quae sub iisdem conditionibus ad unum modum agendi est determinata; consequenter, modus agendi, qui sub iisdem conditionibus positus, semper eundem effectum producit, est hypothetice seu conditionate necessarius.

Min. prob.: Patet experientia, quod legum physicarum modi semper iidem sunt: *si* eadem sint potentiae seu virtutes, idem principium passivum, sufficienterque applicatum; si ponantur extrin-

(1) Cfr. *The Nature and authority of Miracle* (Contemporary Review, v. XXI, march 1873, London).

(2) Cfr. *L'Action*, Paris, 1893; *Lettre sur les exigences de la pensée contemporaine en matière (Tapologétique)* (Annales d. Phil. Chrét., Torn. 131, janv. 1896).

(3) Cfr. *La notion et le rôle du miracle* (Ann. de Ph. Chr., Torn. 154, juillet 1907).

(4) Cfr. *La contingence des lois de la nature*.

(5) Cfr. *La Valeur de la science*, Paris, 1920; *La Science et l'Hypothèse*, Paris, 1920.

(6) Cfr. dans la « *Revue de Métaphys. et de Morale* » les articles: *Science et Philosophie* (1899); *Un positivisme nouveau* (1901); etc.

secae actiones quae ad productionem effectus concurrere debent; *si* nullum impedimentum adsit; denique si earum conservatio et concursus ab aliquo superiori agente minime retrahatur. Atqui haec omnia sunt conditiones quae requiruntur ut leges physicae universi se actu exercent et earum effectus explicent. Ergo leges physicae sunt modi agendi quos res semper eosdem servant, positis quibusdam conditionibus.

173. Corollarium. — Ex his dictis sequitur, quod revera dantur leges physicae in universo secundum quas res universi suas energias seu vires ordinarie explicant; quae quidem leges sunt necessariae solum *necessitate hypothetica*, hoc est dependenter a talibus conditionibus ponendis, quae conditiones sunt saltem secundum quid contingentes, prout ab agente superiori impediri possunt (1).

(1) Cfr. S. Thom., III, q. 77, a. 1, c. et ad 1. »«. — Est hic animadvertendum, quod recentiores neoscholastici solent communiter hic tractatum *de miraculo* instituere; at antimethodicum esse videtur: miraculum enim praesupponit iam probatam Dei realem existentiam eiusque operationes ad extra, quod fit in *Metaphysica Speciali* seu *Theodicea*, unde hic tractatus remittendus ad hanc partem Metaphysicae, nisi velimus simpliciter postulare.

Pars Secunda

DE ENTIS MOBILIS PROPRIETATIBUS

174. Fuse in praecedentibus disseruimus de entis mobilis natura; remanet ut in hac secunda parte sermo instituat *de passionibus* quae necessario naturam ipsius entis mobilis sequuntur. Ens enim mobile, praeter substantialem compositionem ex materia et forma, habet compositionem accidentalem quâ in tempore et spatio revera ponitur. Ratione enim substantialis compositionis, ens mobile est aliquid indivisibile, et non redditur divisibile et extensum nisi *per quantitatem*, quae est principium divisibilitatis et extensionis (1) atque subiectum immediatum aliorum accidentium (2). Ens mobile quantum, inquantum est mobile, ad motum transcendentaliter ordinatur et ut quantum actu sibi competit motum (3), ideoque *motus* est alia eius passio; mobile autem et motus *mensurae* subiiciuntur. Ens denique mobile ut actu moveatur vel moveatur requirit *quasdam conditiones*, quas ultimo loco assignabimus. Unde in praesenti quaeritur:

- 1° de *quantitate* (cap. I);
- 2° de *motu* (cap. II);
- 3° de *mensura motus* (cap. III);
- 4° de *conditionibus motus* (cap. IV).

CAPUT I.

DE QUANTITATE

175. Quantitatem considerare possumus *dupliciter*: ut abstrahit ab hac vel illa specie quantitatis, et ut haec vel illa quantitas. Sicque in praesenti agitur:

- 1° de *quantitate in genere* (art. I);
- 2° » » *in specie* (art. II).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 50, a. 2. c.; III, q. 77, a. 2; IV C. *Gent.*, c. 65.

(2) Cfr. S. Thom., I-11, q. 52, a. 1, c.; III, q. 77, a. 2; IV, *dist.* 12, q. I, a. 1, q. 3, c.; IV C. *Geni.*, c. 63; V *Metaph.*, lect. 15; *Opuse.* 41, c. 18, 20 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 15, n. 985.

Articulus I.

DE QUANTITATE IN GENERE

176. De quantitate sic accepta ordinatim sequentia investigari possunt:

- 1° *definitio* quantitatis (sect. 1);
- 2° *distinctio* quantitatis a re quanta (sect. 2);
- 3° *divisio* » (sect. 3);
- 4° *proprietates* » (sect. 4).

SECTIO PRIMA

De Quantitatis natura.

177. Determinando de quantitatis natura, in antecessum pro certo est tenendum contra plures philosophos (v. g. Pythagoricos (1), Platonicos (2), Cartesium (3), Spinozam (4), Malebranche (5)) et generatim contra Materialistas (duce Feuerbach), quantitatem esse accidens et non substantiam. Nam, quantitas essentialiter materiae subiicitur, quae primam dispositionem ad recipiendas omnes alias formas accidentales desumit a quantitate, quaque tot?, substantia fit divisibilis in partes (6). Praeterea, extra omne dubium est contra Idealistas seu Subiectivistas (v. g. Berkeley, Hume (7), Kant (8)), atque contra Transcendentalistas (v. g. Fichte, Schelling, Hegel), quantitatem esse accidens, non ideale sed reale et extramentale. Revera enim et extramentaliter dantur individua substantialia ab invicem numerice distincta, quorum distinctionis radicale principium est materia signata quantitate ut supra ostensum est (9); insuper, realiter et obiective verificantur quotidie generationes et corruptiones sive per se sive per accidens, quae quidem

(1) Cfr. Aristot., I *Metaph.*, c. vi (4).

(2) Cfr. Aristot., *ibid.*, c. vn (5); S. Thomam, IV, *dist.* 12, q. 1, a. 1, q1a. 3; IU, q. 77, a. 2; I *Metaph.*, lect. 10, 900; X *Metaph.*, lect. 4, 2005.

(3) Cfr. *Medit.* 5», p. 134 (Trad. Tilgher, Ed. Laterza); *Prine. Phil.*, P. II, 4.

(4) Cfr. *Ethic.* P. II, Def. 1, Prop. 11 et saepe *ibid.*

(5) Cfr. Janet-Séailles, *Hist. d. Philos.*, pag. 730.

(6) Cfr. S. THOM., III, q. 77, a. 2; MI, q. 52, a. 2; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 1, q11 ?; IV C. *Gent.*, c. 63; I *Phys.*, lect. 3; Iit *Metaph.*, lect. 13; cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 1, conci. 1.

(7) Cfr. *De Nat. Hum. Int.*, Lib. I, 4, 2.

(8) Cfr. *Critica d. R. Pura*, P. I, Estet. Tr., Scz. 1», § 2 (Ed. Laterza); *ibid.*, Sez. 2», §4

(9) Cfr. S. Thom., H C. *Gent.*, c. 49, 55, et passim; Baumes, *La Filosofia Fond.*, L. III, c. 1-6; L. II, c. 9; P. Lepidi, *Elem. Phil. Chris.*, Vol. III, *Cosmol.*, L. I, Sect. II, c. 2, H; P. Hugon, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, *Cosmol.*, Tract. II, q. 3, a. 1, 111; p. Haan, *Phil. Nat.*, L. I, c. in, Thés. IV, n. 29-33, et alios.

contingere nequeunt nisi subiecta sint quanta seu quantitatem habentia. His igitur pro certis habitis, rationem *formalem quantitatis* perscrutari conabimur, quod unica paragraphe absolvemus.

§ Unica.

Utrum divisibile in partes homogéneas sit ratio formalis Quantitatis (1).

Perdifficilis est proposita quaestio et celeberrima inter philosophos, quam, methodo nostra servata, accurate exponemus.

178. Praenotamina. — *Primo* notandum est, quod cum quantitas sit inter genera generalissima, non potest immediate et directe cognosci neque definiri, sed solum a posteriori, illam scilicet venando ex suo principali et formali effectui (2).

Secundo est notandum, quod *divisibile* et *partibile* promiscue usurpantur: divisibile enim est quod in partes dividi potest, et partibile quod in partes reduci potest; secundum igitur diversam specificationem partium, datur specificatio divisibilis seu partibilis. Sunt autem partes logicae, ut genus et differentia, ex quibus *divisibile logicum* resultat; sunt etiam partes physicae ex quibus divisibile physicum resultat. Harum autem, aut sunt essentiales ut materia et forma, et sic habetur *divisibile physicum essentiale*; aut sunt integrales quae superveniunt toti essentiali illud integrando et accidentaliter perficiendo. Partium integralium, quaedam sunt *formaliter integrales*, quando scilicet quaelibet in se est quoddam ens essentiali et per se subsistere potest, sed suam subsistentiam amittit cum alteri unitur vel coniungitur, ut caput, brachium respectu hominis; aliae sunt *virtualiter integrales*, quando scilicet sunt virtualiter in uno principio seu toto formali, quod erit virtualiter multiplex et potius secundum diversas operationes attenditur, ut anima rationalis (3). Ex quo liquet quod,

(1) Cfr. Capreolum, 11, *dist.* 3, q. 1, a. 3, ad 1^{am} Scoti; *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 2^{am}, 4^{am}, 5^{am}, et 8^{am} Okami; ad 1^{am}, 2^{am} et 5^{am} Adam; ad 1^{am}, 2^{am}, 3^{am}, 4^{am} et 4^{am} in 2° loco Aureoli: omnes contra b^{am} Conci. Item ad 1^{am} Aur. contr. 1^{am} Conci., *dist.* 19, q. 1, a. 3, ad 2^{am} Scoti contr. 1^{am} Conci.; ad 3^{am} Scoti; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 3, in prin.; ad 2^{am} Aur. contr. Conci.; ad confirm. 2^{am} Aureoli; *dist.* 44, q. 3, a. 3, ad 1^{am} Dur. contr. 1^{am} Conci, et ad 2^{am} contr. eamd.; Cajetanum, III, q. 76, a. 3; *De Ente et Ess.*, c. 2, q. 5, ad 2^{am} Ant. Tr., p. 60 (Ed. de Maria); Do. M. de Flandria, *op. cit.*, V *Metaph.*, q. 14 per tot.; Ferrariensem, IV C. Cent., c. 44; DOM. Soto, IV, *dist.* 10, q. 1, a. 4, c.; SONCINA, *op. cit.*, V *Metaph.*, q. 21-22; JAVELU, *op. cit.*, V *Metaph.*, q. 20; Suarez, *Metaph.*, Disp. 40, s. 3-4; Complutenses, *op. cit.*, *Logica*, Disp. 13; Cos. Alamanno, *op. cit.*, *Logica*, q. 11; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Logica*, P. II, q. 16, a. 1; De Lerma, *de Praedicam.*, c. de Quantity q. 7-8; Zanardi, *op. cit.*, V *Metaph.*, q. 19; Mastrius, *op. cit.*, Disp. IX per tot.; Joanniz-Ecilius, *op. cit.*, *Logica*, Tract. V, disp. XXII, c. 4; Sanseverino, *op. cit.*, *Ontologia*, c. 4, a. 1, pp. 129-136; Gonzalez, *Philos. Elem.*, Vol. II, L. 5, c. 3, a. 1; Zigliara, *op. cit.*, Vol. I, *Ontol.*, L. III, c. 4, a. 1, p. 478 ss.; Lepidi, *op. cit.*, Vol. III, L. I, sect. 2, c. 2, pag. 90 ss.; Haan, *op. cit.*, n. 26, schol. p. 20 ss.; Hugon, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. 1, Tr. II, q. 3, a. 1, VIII; Gredt, *op. cit.*, n. 183-186, 272-276; D. Nys, *Cosmologie*, Tom. II, n. 70 ss. (Ed. cit.); Sertillanoes, *S. Thomas d'Aquin*, Tom. I, L. I, Chap. III, p. 90 ss., Paris, Alcan, 1912; Fr. Varello, *Inst. Philosophy Metaph.*, Vol. I, c. 2, a. 3, § 1, p. 87 ss.; Id., Vol. II, *Cosmol.*, P. I, c. 1, a. 1, p. 7 ss.; et alios infra citandos.

(2) Propter hanc rationem Soncina non utitur, in hac re, nomine definitionis sed rationis: <Per rationem quantitatis accipio id quod est loco definitionis eius. Cum enim quantitas diffiniri non possit, sicut nec alia generalissima; ergo, eo quod non habet genus supra se nec differentiam constitutivam, id per quod quantitas notificatur, dicitur ratio quantitatis > (*op. cit.*, q. 21, in prin.).

(3) Cfr. S. Thom., *de Anim.*, a. 10; I, q. 8, a. 2, ad 3^{am}; III, q. 90, a. 2; IV, *dist.* 16, q. 1, a. 1, q. 3a; II C. *Geni.*, c. 71, et passim.

cum pars, formaliter ut pars, etiam ut toti unita, debeat suam naturam conservare atque aptitudinem subsistendi per se, nec divisibile logicum nec physicum essenziale neque intégrale virtualiter, sed solum integrate formale efficiendum habent rationem partium, quaeque *quantitativae* vocantur (1). Omne igitur quantum formaliter est divisibile in partes formaliter integrantes; consequenter divisibile quantitativum est divisibile in partes, non heterogéneas ut partes substantiales, sed simpliciter homogéneas seu eiusdem rationis et speciei; quapropter, habere partes homogéneas et in eas dividi posse formaliter idem sunt respectu quantitatis seu quanti.

Tertio est notandum, quod divisio est duplex: *positiva*, et est actualis separatio unius partis ab alia parte quae prius erant unitae in unitate totius; *negativa*, et est negatio unius partis ab alia, ut scilicet plures partes unius totius quarum una non est alia, a qua *divisive* excluditur. Ergo aptitudinaliter duplex est divisibilitas: *positiva*, quae dicit separabilitatem; *negativa*, quae proprie divisibilitatem sonat. Utraque essentialiter quantitati convenit, ubi quanto ut tali solum negativa (2).

Quarto est notandum, et sequitur ex dictis, quod *quantum* et *quantitas* ab invicem differunt ut concretum et abstractum, ut habens formam et ipsa forma (3); atque ideo quantum se habet *ut quod* et *quantitas ut quo*; quapropter, quantum est id quod est divisibile, et *quantitas* est id quo aliquid redditur quantum seu divisibile (4). Sicque est manifestum, quod *quantitas* in subiecto quanto aliquid causât, non quidem efficienter seu finaliter cum sint causae extrinsecae, sed formaliter, ita ut *quantitas* se habeat ad subiectum quantum ut forma accidentaliter tribuens esse accidentale, intrinsece substantiam materialem quantum constituens (5).

Quinto est notandum, quod divisibilitas quanti potest sumi dupliciter, sc. in actu signato et in actu exercito. *In actu signato*, prout in se et potentialiter accipitur, et hoc: sive *formaliter*, et est ipsa forma seu natura quanti absolute et praecise sumpta, cui per se primo convenit divisio, habere partes et simul est ratio aliis habendi partes ac divisionem; breviter est *quantitas ut quantitas*; sive *aptitudinaliter*, et est ipsa potentialitas, aptitudo seu capacitas quam *quantitas* ponit in subiecto reali, quâ redditur capax habendi partes et divisionem. — *In actu exercito*, prout hic et nunc ipsa *quantitas* est in subiecto reali ipsumque actu quantum reddit, et potest esse: vel *absolute*, et est ipsum esse quantitatis in subiecto existente, seu effectus formalis divisibilitatis in actu signato formaliter acceptae actu subiecto communicatus, sicut effectus formalis albedinis actu subiecto participatus, quo est album; vel *relative*, et est respectus seu relatio consequens substantiam actu quantam, ut relatio totius ad partes, et viceversa, quâ scilicet tota substantia dicitur tota, et partes partes (6).

179. Status Quaestionis. — His omnibus praenotatis, quaestio praesens non est de quanto, sed *de quantitate*; et quidem de eius formali ratione, abstrahendo a qualibet eius specie sive continua sive

(1) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 4ⁿ* Okarn, contra 1^m concii.; *ibid.*, ad 8 Okam; ad 5^m@ Adarni; ad 4^m@ Aureoli; et passim.

(2) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 19, q. 1, a. 3, ad 2^a* Scoti, contra concii.; *ibid.*, ad 3^a eiusdem.

(3) Cfr. S. Thomam, I C. *Gent.*, c. 30; I, q. 3, a. 3, ad 1^a*; q. 13, a. 1, ad 2^m@; q. 32, a. 2; et alibi.

(4) Cfr. CajetanUM, *De Ent. et Ess.* c. 1, q. 1, pag. 24, Ed. cit.

(5) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad lutu Aureoli, contra 1^m@ concii.; Nys, *op. cit.*, p. 117, in Ia Nota.

(6) Cfr. Capreolum, IV, *dist.* 12, q. 1, a. 3, ad 2l@ Aur., contra 1^m@ concii.; II *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 2^a» Aur. contra 1^m■ concii.; *ibid.*, ad 3 ■ Aur.; *ibid.*, ad obj. factam resp datae ad 4-a Aur. in 2^a loco; et passim.

discreta (1). Cum autem ratio formalis cuiuslibet rei sit id per quod res formaliter in se constituitur, atque sit fundamentum cuiuscumque proprietatis in re existentis, et in quanto ut quanto plures formalitates deprehendantur ut sunt partes integrales, impenetrabilitas, mensura, extensio, divisibilitas, etc., quaeritur: quatenam ex illis proprietatibus seu formalitatibus sit id per quod *quantitas* formaliter et essentialiter constituitur in se atque ceterarum sit fundamentum. *Vel aliter*: quatenam ex illis proprietatibus praedicetur de *quantitate* in primo modo dicendi per se primo. Quia vero quod sic praedicatur de aliquo, ei convenit secundum quod ipsum, quod est eius essentia, *tota quaestio finaliter reducitur ad hoc*: quatenam ex illis formalitatibus sit essentia quantitatis. En status quaestionis (2).

180. Sententiae. — Ad propositae quaestionis solutionem diversae opiniones habentur, quae omnes ad sequentes reduci possunt.

Ia Sent, tuetur, quod ratio formalis quantitatis est mensura activa aptitudinalis, quâ scilicet una *quantitas* alteri applicari potest et est medium cognoscendi illam. Ita ex Thomistis *D. de Flandria* (3).

2a Sent. docet, quod ratio formalis quantitatis est impenetrabilitas quâ unum corpus, sive ut totum sive ut pars, impeditur simul stare in uno eodemque loco alterius: unde *quantitas* formaliter constituitur per impenetrabilitatem, non actualement, sed aptitudinalem, quâ scilicet habet partes extra partes inter se quoad situm ordinatas. Ita *Arriaga* (4).

3a Sent, sentit, quod ratio formalis quantitatis est extensio; diversimode tamen a diversis explicatur:

a) *quidam* dicunt, esse extensionem actualement et localem, quâ sc. substantia corporea actu habet partes extra partes aliquem locum actu occupantes.

b) *Alii* (= Suarez (5), Pesch (6), Lahousse (7), Van der A, \ (8), Haan (9), Schaff (10), Lanusse (11), etc.), dicunt esse, ipsam extensionem aptitudinalem, quâ sc. substantia corporea potest situm seu locum actu occupare.

c) *Alii* denique (v. g. Delerma (12), Ioan, a S. Thoma, Zigliara, Hugon, Gredt, praeter hos, Scotus (13), Ant. Andrea (14), Durandus (15), Fon-

(1) Patet etiam, quod neque est quaestio de principio activo sive radicali et aptitudinali quantitatis, quia ut ait Capreolus: «conceditur quod forma substantialis est *principium activum* faciendi partes substantiae distare ab invicem; sed negatur quod sit *formale principium* distantiae partium, sed hoc potius est quoddam accidens, quod vocamus *quantitate* Umff II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad Adam contr. 1^m concii.

(2) Ita plures quaestionem proponunt, cfr. Javelli, *op. cit.*, q. 20 < Quantum ad adverte»; Nys, *op. cit.*, pag. 112; et alios.

(3) V *Metaph.*, q. 14, a. 5.

(4) *Disp. Metaph.*, q. 5, s. 1.

(5) *Metaph.*, Disp. 40, s. 4, n. 15-16.

(6) *Inst. Phil. Nat.*, n. 348.

(7) *Cosm.*, p. 128.

(8) *Cosmol.*, p. 28.

(9) *Op. cit.*, p. 22.

(10) *Instit. Cosmol.*, pp. 410-417, Romae, 1907.

(11) *Etudes et Controverses Philosophiques*, p. 17, Paris, 1909.

(12) *Op. cit.*, q. 7, n. 15.

(13) *Metaph.*, q. 9.

(14) V *Metaph.*, q. 10.

(15) I, *dist.* 34, q. 1.

seca (1), etc.), aiunt, esse ipsam extensionem partium in ordine ad se seu in ordine ad totum, quod est reddere partes formaliter integrantes.

4a Sent, docet, quod praeter compositionem *substantialem*, qua substantia corporea substantialiter constituitur tamquam ex duabus realitatibus heterogeneis et distinctis ut materia et forma, datur compositio *entitativa* quâ illa substantia partes integrales homogéneas acquirit et fit totum multiplex, proinde in partes divisibilis. Ex quo patet, quod formalitas et essentia quantitatis est: ut sit totum potentialiter multiplex, ad quod necessario sequitur divisibilitas. Ita D. Nys (2), et iam antea *Liberatore* (3).

5a Sent, reponit rationem formalem quantitatis esse ipsam rationem divisibilitatis partium homogenearum seu eiusdem speciei et rationis, quae divisibilitas est quaedam forma absoluta et non relativa, quam compositum substantiale connotât et fit aptum illam habendi, et ea habita fit actu in plures partes eiusdem rationis divisibile, ad quod ceterae proprietates et respectus ad aliud simile quantum extrinsecum sequuntur. Ita plures ex Thomistis (v. g. Capreol. (4), Cajetanus, Ferrar. (5), Soncina, Javelli, C. Alamanno) et alii quos sequimur, et videtur nobis esse *Aristotelis* et S. *Thomae*. Unde

181. Conclusio: «Quantitas formaliter consistit in ratione divisibilitatis partium homogenearum in actu signato formaliter acceptarum».

Prob. A (*Negative*). — Ratio formalis quantitatis in nullo alio reponi debet nisi, aut in ratione mensurae, aut impenetrabilitatis, aut extensionis actualis localis seu situæ, aut extensionis aptitudinalis in ordine ad locum, aut extensionis partium in ordine ad se, aut multiplicis potentials, aut divisibilitatis. Atqui in nulla ex his reponi potest nisi in sola divisibilitate. Ergo quantitas formaliter consistit in ratione divisibilitatis partium homogenearum in actu signato formaliter acceptarum.

Mai. liquet ex sufficienti sententiarum enumeratione. — Conqs. patet per locum a divisione. — Min. prob, per partes.

Prob. † Pars (= *non in ratione mensurae*). — Mensura, aut est passiva aut activa. Non *passiva*, quia est rei mensuratae extrínseca. Non *activa*, quia secus esset aut extrínseca aut intrínseca; verum non *extrínseca*, cum in mensurato solani extrínsecam denominationem ponat (6); neque *intrínseca*, quia secus esset aut actualis aut aptitudinalis. At non *actualis* quia haec perficitur in applicatione tum repetitiva quae praesupponit collativam, tum collativa, quae praesupponit, tamquam in se iam formaliter constitutas, partes actu comparandas seu applicandas. Non autem *aptitudinalis*: quia

(1) V. *Metaph.*, c. 13, q. 1, s. 2-3.

(2) *Op. cit.*, p. 117, 124.

(3) *Metaph. Spec., Cosmol.*, c. 2, a. 5. Hanc sequitur inter alios De San., *Cosmol.*, pag. 287.

(4) Cfr. II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 4^a Okam, contr. U^a Conci.; ad 5^a m Adam^a ad 2^a Aureol.

(5) IV *Cont. Gent.*, c. 44.

(6) Cfr. S. Thom. I, *dist.* 2, q. 1, a. 2, ad Opuse. 36, c. 3 (Ed. Rom.).

ista praesupponit aptitudinem seu capacitatem partium eiusdem rationis niensurabilium. Ergo mensura nullo modo est ratio quantitatis.

Prob. 21^a Pars (= *non in impenetrabilitate*). — Impenetrabilitas aut est actualis aut aptitudinalis. Non *secunda*: repugnat enim dicere unam partem aliam penetrare non posse et plures partes divisibiles non praesupponere. Non *prima*, quia secundam sequitur. Ergo impenetrabilitas non est essentia quantitatis.

Prob. 3^a Pars (= *non in extensione actuali locali vel situæ*). — Talis enim extensio esset ratio quanti non quantitatis, de qua quaeritur. Insuper, omnis quantitas essentialiter et formaliter locum seu situm actu occuparet, quod de quantitate saltem discreta est falsum. Ergo extensio actualis localis seu situæ non est essentia quantitatis.

Prob. 4^a Pars (= *non in extensione aptitudinali ad locum*). — Haec enim extensio partium divisibilitatem praesupponit. Nam, intantum aliquid potest extendi vel aliud extendere, inquantum iam in seipso praesupponuntur plures partes divisibiles, quia de ratione extensionis est quod una pars sit extra aliam et ad invicem sint ordinatae. Ergo extensio aptitudinalis ad locum non est essentia quantitatis.

Prob. 5^a Pars (= *non in extensione partium in ordine ad se seu ad locum*). — Extensio ista est unio extensiva in toto, quâ partes totius uniuntur secundum extremitates et non se totis, ita ut extensio formaliter sit ordo et distinctio confusione opposita. Atqui hoc supponit divisibilitatem partium: quomodo enim possent partes inter se secundum extremitatem uniri, vel distinctio et ordo inter eas effici? (1). Ergo talis extensio non est essentia quantitatis.

Prob. 6^a Pars (= *non in multiplici potentiali*). — Multiplex potentiata enim, formaliter ut tale seu ut plures partes totum constituentes, necessario partium divisibilitatem praesupponit. Nam, sicut totum multiplex actuale, ut tale, necessario formaliter supponit ipsam actualem divisionem: ita totum multiplex potentiale, ut tale, necessario formaliter supponit ipsam divisibilitatem. Etenim, intantum est totum multiplex actuale, ut tale, quia formaliter habet plures partes actuales, et hoc quia una non est alia, et hoc ideo est quia una est divisa ab alia (2). Unde liquet, quod divisio formaliter causât alteritatem, haec causât partes in ratione partium, et istae causant totum; consequenter, divisio formaliter praesupponitur alteritati, et alteritas toti (3). Ergo similiter, divisibilitas formaliter praesupponitur alteribilitati, alteribilitas multiplici potentiali. Ergo multiplex potentiale non est essentia quantitatis.

(1) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 2^a Aureol. cont. †> concii.

(2) Cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 9, a. 7, c.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, ad 15^a; in *Boet. de Tr.*, q. 4, a. I. arg. 1 Sed Contra; III, q. 76, a. 3, 1^a r; q. 90, a. I; 1, *dist.* 24, q. 1, a. 2; cfr. *Aristot.*, I *Phys.*, c. 3; X *Metaph.*, c. 5; et alibi.

Prob. B (*Positive*), — Cui per se primo aliquid convenit nullo modo rem constitutam formaliter supponit, sed eo formaliter constituitur. Atqui divisibilitas partium homogenearum in actu signato formaliter accepta, nullo modo quantitatem ut formaliter constitutam supponit, sed eâ formaliter constituitur. Ergo quantitas formaliter consistit in ratione divisibilitatis partium homogenearum in actu signato formaliter acceptarum.

Mai. liquet ex modo praedicandi per se primo. — Min. prob.: Praedicta divisibilitas nihil aliud est nisi forma quaedam vel natura absolute et praecise sumpta, cui per se primo convenit ratio divisionis, et habere plures partes ac simul convenit esse rationem pro aliis habendi divisionem et plures partes. Atqui hâc forma vel natura quantitas formaliter constituitur in ratione quantitatis. Nam, quantum, ut tale, duo dicit, nempe: subiectum affectum quantitate et rationem seu formam quâ est et denominatur quantum. Porro, quantum est prius totum quoddam; omne autem totum praesupponit partes ex quibus resultat: quapropter, totum posterius est suis partibus sicut compositum componentibus (1). Partes vero haberi nequeunt sine ratione divisionis, cum usquedum sit indivisum est simpliciter unum, ut patet. Ideoque, quantum est quantum, in ratione quanti, formaliter per rationem divisionis. Sed quantum est tale non ratione subiecti, sed formâ seu natura absolute et praecise accepta, quae in subiecto substantiali recipitur, eique esse quantum communicat; quapropter, tali forma quantitas constituitur formaliter in ratione quantitatis. Ergo divisibilitas partium homogenearum in actu signato formaliter accepta, nullo modo quantitatem ut formaliter constitutam supponit, sed eâ formaliter constituitur (2).

Confirm. I^o ex Aristotele. — *Philosophus* perpetuo et ubique nostram veritatem asserit, ita ut formaliter definiat quantitatem per divisibilitatem. Sic enim inter alia, probans inter duo puncta debere esse mediam lineam, dicit quod continuum formaliter constat non ex indivisibilibus sed divisibilibus, unde ab eo definitur: «quod est divisibile in semper divisibilia» (3). *Praeteris*, arguens contra ponentes magnitudinem infinitam ut a sensibilibus separatam, dicit: quod hoc simpliciter repugnat, quia talis magnitudo formaliter est divisibilis: magnitudo autem sicut et multitudo sunt species quantitatis. Ergo quantitas genus formaliter et per se primo est divisibilis (4). *Denique*, metaphysici definit quantum sic: «quod in insita divisibile, quorum utrumque aut singula unum quid et quod quid apta sunt esse» (5). Quae definitio non est extrinseca seu descriptiva sed intrinseca et essentialis (6).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 3, a. 7, corp.; et alibi.

(2) Possent alta argumenta adduci, praesertim ex *ratione individui*, sed illud unum satis est.

(3) Cfr. VI *Phys.*, c. i.

(4) Cfr. III *Phys.*, c. vii; VII *Phys.*, c. vii; I *de Caelo et Mundo*, c. i.

(5) V *Metaph.*, c. xiii.

(6) Cfr. Capreol., II, *dist.* 19, q. 1, a. 3, ad Scot. cont. I^m Conci. — *ibid.* ad 3° eiusd. — Unde ait Soncina, quod si illa definitio non sit essentialis «Philosophus earn lenoravit cum nullam aliam aut hic aut alibi ponat» (V *Metaph.*, q. 21, c. fin.)

Confirm. 2° ex Angelico. — *Angelicus* a nostra conclusione minime recedit. Et licet saepius loquatur de quanto quam de quantitate, tamen quia ut ait *Philosophus* «in perpetuis enim non differunt posse et esse» (1); et quia quantum definit formaliter per divisionem, non aliter quantitatem definire debet quam per divisibilitatem. Inquit enim inter alia quod, sublata quantitate a substantia, ipsa remanet formaliter quantitative indivisibilis, ideo affecta quantitate fit formaliter divisibilis: oppositorum enim eadem est ratio (2). *Praeterea*, sicut ratio pluralitatis actualis sequitur rationem divisionis, ita ratio pluralitatis potentialis rationem divisibilitatis (3). Ergo quantitas formaliter in divisibilitate consistit.

182. Corollaria. — Ex omnibus hucusque summatim de quantitatis natura dictis, sequentia corollaria colligere liceat.

Coroll. 1°. — Colligitur *primo* ut quid venatum, quod quantitas *physice* vel *metaphysice* accepta, sic definiri potest: *forma seu natura absoluta per seipsam divisibilis, qua substantia materialis in plures partes homogéneas divisibilis efficitur*. Licet *logice* accepta ita definiatur: *mensura substantiae corporalis*.

Coroll. II^m. — Colligitur *secundo*, quod effectus formalis quantitatis in substantia materiali, primo et per se, *est ipsa divisibilitas*, quam sequitur partium pluralitas, quam sequitur partium in toto extensio, quam sequitur extensio aptitudinalis ad locum, quam sequitur extensio actualis localis, quam sequitur extrinseca impenetrabilitas, quamque demum sequitur mensura. Licet igitur mensura sit prima in ordine logico, est tamen ultima in ordine ontologico.

Coroll. III^m. — Colligitur *tertio*, quod substantia materialis, essentialiter seu ut constat ex materia et forma, est quidem divisibilis independentem a quantitate, non tamen propria divisibilitate quae est in partes homogéneas sed est divisibilis in partes heterogéneas. Quare, subtracta quantitate, substantia manet quantitative penitus indivisibilis. Materia vero, quae est pars ipsius compositi, neutra divisibilitate est divisibilis; unde licet in esse cognito seu idealiter sit separabilis a quantitate. in esse rei tamen implicat quod materia sit sine quantitate (4).

Coroll. IV^m. — Colligitur *denique*, quod repugnat absolute dari quantum, formaliter ut quantum, sine quantitate seu divisibilitate; non repugnat tamen dari quantum partibile seu divisibile sine extensione, licet utrumque sit effectus quantitatis (5).

(1) Cfr. HI *Phys.*, c. vi.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 50, a. 2; II, *dist.* 3, q. 1, a. 4; IV *C. Gent.*, c. 65; *Opuse.* 33, in pr. (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 9, a. 7, c.; *Ibid.*, ad 15° — I, q. 30, a. 3; q. 75, a. 7; q. 76, q. 4, ad 4°; III, q. 76, a. 3, ad 1° — q. 90, a. 1; in *Boet. de Tr.*, q. 4, a. 1. Sed Contra I et 3 — *Ibid.*, corp.; I, *dist.* 24, q. 1, a. 2; II, *dist.* 30, q. 2, a. 1; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 2, q. 3; *dist.* 44, q. 2, a. 2, q. 3; *Quodl.* I, a. 2; *Quodl.* IX, a. 21; I *Phys.*, lect. 3; III *Phys.*, t. 1, 7; VI *Phys.*, lect. 1; I *de Caelo et Mundo*, lect. 2; I *C. Gent.*, lect. 12; V *Metaph.*, lect. 8, 15.

(4) Soncina, *op. cit.*, V *Metaph.*, q. 22, in prin.

(5) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad Adam, cont. 3° concii.; ad eiusd.; Cajetanum, III, q. 76, a. 3; Ferrariensem, IV *C. Gent.*, c. 44.

183. Obiectiones. — Innumerae essent obiectiones contra nostram veritatem, sed praecipuas conamur breviter solvere.

Ia Obi.: Quantitas formaliter consistit in extensione aptitudinali ad locum. Nam, duplex est aptitudo nempe: *passiva*, quâ extensio localis recipitur; et *activa*, quae «est quid physicum et positum, quo partes ita inter se ordinatae sunt ut locum occupare debeant». Haec igitur ultima est natura quantitatis (1).

Resp.: — Imprimis distinctio posita est quid pure ideale, et potest verificari utraque sive ex parte quanti sive ex parte loci. Praeterea, etiam admissa, nequit esse ratio eius formalis: sicut enim tendentia passiva in ordine ad locum non potest occupari a loco nisi praesupponatur habere plures partes quae occupari possunt a diversis partibus loci: ita tendentia activa in ordine ad locum non potest locum occupare nisi praesupponatur habere plures partes, quibus occupare potest diversas partes loci, ideoque quod sit divisibile in partes homogeneas. Ergo praedicta distinctio est incassa et quaestionem non solvit (2).

2a Obi.: «Quantitas interna situata posterior est quam corporea substantia: debent enim partes substantiales entitative distinctae et in unam substantiam unitae adesse prius quam formaliter quoad situm inter se ordinantur» (3).

Resp.: — Haec obiectio nihil contra nos concludit. Imprimis, est fallacia a simpliciter ad secundum quid: ex eo enim quod oportet simpliciter partes substantiae entitative distinctae inter se prius uniri, atque simpliciter quantitas est primum accidens substantiae compositae inherens, concludit quod ratio formalis quantitatis est interna situatio. Denique, est petitio principii ut patet

3a Obi.: Quantitas est naturae designativa quantum ad distinctionem individuorum. Atqui sicut est designativa quantum ad totum individuale: ita est distinctiva quoad partes actu totum componentes. Nam «sola divisione actuali partes signatae et extensae fiunt plura individua». Ergo ratio formalis quantitatis est distinctio seu extensio partium in toto (4).

Resp.: — *Dist. Mai.*: Quantitas dimensiva est naturae etc. *Cone.*, quantitas ut sic est naturae etc. *Neg.* — *Contract. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Et ad minoris probationem pariter *Dist.*: «sola divisione actuali consequente seu causata a quantitate dimensiva *Cone.*, a quantitate *Subd.*: ab hac vel illa quantitate signata *Cone.*, a quantitate ut quantitas est seu non signata *Neg.* — Huius solutionis tota explicatio clara manet ex supra dictis de ratione individui.

4^a Obi.: Dantur partes integrales extensivae in substantia. Atqui istae partes, ut sint extensae sine confusione et ordinatae, non sufficit sola substantia, sed requiritur quoddam accidens quod est quantitas. Ergo quantitas extendit substantiam in partes, ideo extensio partium in toto est ratio formalis quantitatis (5).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Cone. Min.* — *Dist. Conqs.*: quantitas extendit mediate, secundario et ex consequenti substantiam in partes, ideo etc. *Cone.*, imme-

(1) Ita Haan, *op. cit.*, p. 22; cfr. Lanusse, *op. cit.*, p. 17; eiusd. art. in «R. Neo-Scol.», 1904.

(2) Cfr. NYS, *op. cit.*, p. 116, in nota.

(3) Ita Haan, *op. cit.*, p. 22.

(4) Ita Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, p. 467.

(5) Ita Ioan. a S. Thoma, *ibid.* — Huius opinionis assertores alias obiectiones «S. Thoma (cfr. e.g. *Opuse.* 42, c. 16; *Opuse.* 48. *Tr. de Quan.*, c. 4 (Ed. Rom.); IV *Phys.*, lect. 7; etc.) adductas nobis obiiciunt: quas libenter concedimus, quia concludunt pro ipsa quantitate dimensiva, quae consistit in positione seu extensione partium.

diata et per se primo *Neg.* — *Neg. Conqa.* — Hoc argumentum videtur esse potius petitio principii; minime enim probat quod ipsa extensio partium in toto est effectus immediatus et primarius quantitatis, sed solum quod in substantia, praeter partes entitativas substantiales, dantur etiam partes extensivae; unde nihil contra nos arguit.

5a Obi.: Essentia rei est ratio seu nota realis prima et radicalis omnium proprietatum illius rei. Atqui talis ratio in quantitate est totalitas multiplex potentialis: hac enim posita proprietates sequuntur, ipsa sublata proprietates omnes destruantur. Ergo totalitas multiplex potentialis est ratio formalis quantitatis (1).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Neg. Min.* et *Dist. eius probat.*: hac enim posita, praeter ipsam divisibilitatem, ceterae proprietates etc. *Cone.*, etiam ipsa divisibilitas sequitur sicut et ceterae *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Huius explicatio manet manifesta ex hucusque dictis.

6a Obi.: Illa ratio formalis est quantitatis quae simul salvat realem distinctionem inter ipsam quantitatem et substantiam. Atqui hoc maxime salvatur per hoc quod quantitas est totalitas multiplex potentialis. Ergo (2).

Resp.: — *Cono. Mai.*; *Neg. Min.*: magis enim et melius salvatur praedicta realis distinctio ratione divisibilitatis. Nam, ratio multiplicis potentialis salvatur etiam in ratione substantiae compositae entitative sumptae et in ratione mixti; ubi divisibilitas, formaliter ut talis, nullo modo verificatur (3).

7a Obi.: Divisibilitas dicit multitudinem seu pluralitatem partium. Atqui multitudo posterior est uno, quod dicit indivisibilitatem. Ergo ratio quantitatis non est divisibilitas (4).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: multitudo posterior est uno secundum quid *Cone.*, simpliciter *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Haec distinctio est S. Thomae, quamque longe et optime explicat (5).

8a Obi.: Nullus respectus seu nulla relatio est de ratione formali alicuius absoluti. Atqui divisibilitas dicit respectum seu relationem ad aliud. Ergo ratio quantitatis non est divisibilitas (6).

Resp.: — *Dist. Mai.*: nullus respectus... absoluti si sit simpliciter et absolute absolutum *Cone.*, si sit secundum quid tantum absolutum *Neg.* — *Dist. Min.*: divisibilitas relativa et consequens quantitatem dicit respectum seu relationem ad aliud *Cone.*, divisibilitas absoluta et ut forma quaedam praecise sumpta Nfg. — *Contract. Conqs.* et *Neg. Conqa.* — Explicatio huius distinctionis liquet ex supra initio quaestionis praenotatis (7).

9^a Obi.: Divisibilitas non dicit aliquam realitatem concretam, quâ quantitas potest dici corpus. Ergo divisibilitas non est ratio formalis quantitatis (8).

Resp.: — *Transeat Ant.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Obiectio haec magna confusione laborat. Confundit enim quantum cum quantitate, seu quantitatem in actu exercito cum quantitate in actu signato; unde non est ad rem.

(1) Ita D. Nys, *op. cit.*, n. 77, p. 118.

(2) Ita D. Nys, *ibid.*, p. 119.

(3) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 15, n. 977; Capreolum, II, *dist.* 18. q. 1, a. 3, ad 4^a "Okam, contr. l.^a "Conci.

(4) Haec obiectio, quam iam praeoccupaverat S. Thomas, cfr. X *Metaph.*, n. 1995, renovatur inter alios, a Nys, *op. cit.*, p. 112-113, et Haan, *op. cit.*, p. 21.

(5) Cfr. X *Metaph.*, n. 1996-1998.

(6) Ita Haan, *op. cit.*, p. 21.

(7) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 2^{am} Aureol. cont. 1^a "Conci.; ad obi. factam resp. datae ad 4^{am} » Aur. in 2° loco; Soncinam, *op. cit.*, q. 21, ad 1^{am} ; Javelli, *op. cit.*, q. 20, ad 1^{am} "Ant. And.; Cosm. Alaman., *op. cit.*, oc. pr. cit., a. 1, ad 9^{am} ", et alios.

(8) Ita D. Nys, *op. cit.*, p. 113.

10a Obi.: Ratio formalis unius non potest alteri rei formaliter convenire. Atqui divisibilitas convenit formaliter entitativae compositioni, mixto composito, etc. Ergo divisibilitas non est ratio formalis quantitatis.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: divisibilitas large et communiter accepta convenit formaliter entitativae, etc. *Cone.*, proprie et stricte accepta Mg. — *Ncg. Conqs.* et *Conqa.* — In primo enim modo distinctionis, divisibilitas nihil aliud dicit nisi quod una pars ex sui ratione formali aliam formaliter excludit, et hoc est commune cuilibet composito; sed alio sensu, divisibilitas dicit partes divisibiles homogeneae et divisae adhuc retinent idem esse et sunt simul hoc aliquid, seu sunt partes in ratione partium, quod soli quantitati convenire potest (1).

IIa Obi.: Aristoteles (2) et Angelicus (3) saepenumero rationem quantitatis definiunt per rationem mensurae. Ergo iuxta eos, ratio quantitatis est ratio mensurae.

Resp.: — *Dist. Aut.*: Aristoteles... mensurae, quae praedicatur de ear. 2° modo dicendi per se seu ut eius proprietas *Cono.*, quae praedicatur de in Io modo dicendi per se *Subd.* sumpta quantitate logice accepta *Cone.*, physice seu metaphysice *Neg.* — *Contrad. Conqs.* et *Neg. Conqa.* — Primo enir: modo subdistinctionis datae, accipitur quantitas, non objective et in se, sed ut formaliter ordinem dicit ad intellectum ipsam cognoscentem, et in hoc sensu admittimus quod formaliter consistit in ratione mensurae. Secundum vero modo, non consideratur nisi ut absolute objective et in se, et in hoc sensu simpliciter inficiamur quod mensura est eius ratio formalis: hoc enim sensu sumitur physice vel metaphysice. Talis autem responsio conformis est menti Aristotelis et S. Thomae, qui ambo asserunt mensuram esse principium cognoscendi rem (4); ceteroquin praedicta difficultas minime ignorata fuit a S. Thoma, imo expresse solvit apparentem contradictionem quam Aristoteles videtur asserere in Categoriis et in Physicis (5). Firmiter igitur tenendum est, quod ratio formalis quantitatis, physice vel metaphysice acceptae, est divisibilitas, quamvis logice acceptae sit mensura (6).

SECTIO SECUNDA

Utrum Quantitas distinguatur a re quanta (7).

Determinato satis de natura quantitatis, de eius distinctione a re quanta seu substantia corporea est nunc agendum.

184. Praenotamina. — Imprimis recolenda sunt supra dicta de natura quantitatis. Praeterea, supponenda est quid est distinctio atque eius diversitas

(1) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 15, n. 977; Capreolum, I, *dist.* 18, q. 1 a. 3, ad 4. Okam contr. concil.; ad 8° eiusd. *ibid.*; C. Alamanno, *loc. pr. cit.*, ad 2° n.

(2) Cfr. *Categor.*, c. 4; V *Metaph.*, c. 6.

(3) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 52, in fin. (Ed. Rom.); IV *Metaph.*, lect. 2, n. 560; V *ibid.*, lect. i, n. 872-875; *ibid.*, lect. 15, n. 978; X *ibid.*, lect. 2, n. 1937-39; *ibid.*, n. 1956; I, *dist.* 8, q. 4 a. 2, ad 3°; *ibid.*, a. 3; *dist.* 19, q. 2, a. 1, ad 2° m; II, *dist.* 2, q. 1, a. 2, ad lum; I, q. 3 a. 5, ad 2° m; *de Pot.*, q. 7, a. 3, ad 1° c; q. 9, a. 7; et alibi.

(4) Cfr. Aristot., V *Metaph.*, c. 6; X *Metaph.*, c. 1; S. Thomam, *Opuse.* 36, c. 3 (Ed. Rom.), q. 3, a. 5, ad 2° m; I-II, q. 90, a. 1, V *Metaph.*, lect. 8, n. 872-75; X *ibid.*, lect. 2, n. 1937-60; I *Post-Anal.*, lect. 36; I, *dis.* 8, q. 4, a. 2, ad 3° m; II, *dist.* 2, q. 1, a. 2, ad lum; *de Verit.*, q. 1, a. 5.

(5) Cfr. S. Thom., 111 *Phys.*, lect. 1; I *de Caelo et Mundo*, lect. 1.

(6) Cfr. SONCINA, *op. cit.*, q. 21, in fin.; JAVELLI, *op. cit.*, q. 20 in fin.; C. ALAMANSO *loc. prox. at.*, in corp. art. ad 3° m opinionem; et alios.

(7) Cfr. auctores infra citandos.

specifica. Denique, non est confundenda distinctio cum separatione. Quae enim distinguuntur, etiam realiter-entitative, quamvis diversas seu distinctas realitates vel entitates habeant, tamen possunt non separari, cum una realiter-actualiter existere non possit nisi dependenter ab alia, proinde totalitatem completam essendi non habent, sicut anima sensitiva et corpus bruti. Quae vero proprie separantur sunt quorum entitates reales separatim, idest facta separatione, existere possunt, ut separatio animae humanae a corpore (1).

185. Status Quaestionis. — His praenotatis, praesens quaestio vertitur non de separatione sed de distinctione, et quidem reali, praescindendo tamen a reali entitativa vel modali. Unde quaeritur: an quantitas realiter, hoc est ante quamlibet operationem mentis et ab ea independenter, distinguatur a substantia materiali seu corporea. Et quaeritur, non de substantia, ut sic, sed ut formaliter quanta seu corporea; proinde quaestio est: an substantia corporea, ut talis, sit per seipsam actualiter divisibilis et extensa, consequenter quanta; vel per aliam entitatem distinctam actualiter et realiter ab entitate actuali substantiae corporeae, cui tribuit divisibilitatem, extensionem, etc., quam vocamus quantitatem (2).

186. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem datur praecipue triplex sententia.

Ia Sent, tuetur, quod cum quantitas sit extensio quaedam, et substantia corporea sine extensione concipi nequeat, extensio constituit ipsam essentiam substantiae corporeae et cum qua realiter identificatur. Ita generatim omnes *Materialistae*; at sententia haec, quae iam in philosophia graeca docebatur (3), renovata est quam maxime a *Cartesio* (4), quem alii sequuntur ut *Moignon* (5), *Drouin* (6), *Witasse* (7), et alii.

2a Sent, tenet, quod tamen substantia materialis quam quaelibet quantitas propria extensione gaudet, ideoque quaelibet entitas materialis habet proprias partes extensivas, ita ut inter eas solum sit distinctio nominalis, quatenus scilicet talis entitas ut subiectum substantiale dicitur materia, ut habens extensionem et partium distinctionem dicitur quantitas, et sic de aliis; quapropter, in uno composito materiali tot essent quantitates quot entitates realiter distinctae. Ita generatim omnes *Nominalistae*, ut *Aureolus* (8), *Okam* (9), *Maier* (10), *Adam* (11), *Alb. de Saxonia* (12), *Biel* (13), et alii (14).

(1) Cfr. S. Thom., *de Anima*, a. 2, ad lum; III, *dist.* 5, q. 3, a. 3, ad 3° m.

(2) Cfr. ZIGLIARA, *op. cit.*, Vol. I, *Ortologia*, L. III, c. 4, a. 2, III, p. 480.

(3) Cfr. Aristot., III *Metaph.*, c. 8 (lect. 13, S. Th.); I, *ibid.*, c. 5 (lect. 12, S. Th.).

(4) Cfr. *Prine. Philos.*, II, 4, 9; *Rispaste alte cinque obteoni fatte dal S. Gassendy*, vol. II • Discorso sui metodo VU, p. 114 (Ed. Laterza).

(5) *Phil. Sacra*, Torn. I, c. 22.

(6) *De Re Sacram.*, L. IV, c. 4, § 2, Inst. 6.

(7) *De Each.*, sec. 2, q. 2, a. 3.

(8) Cfr. apud Capreolum, I, *dist.* 18, q. 1, a. 2, arg. Aur. contr. f. • concl.

(9) Cfr. IV *Sent.*, q. 4; *Quodl.* IV, q. 29-33; *Quodl.* VII, q. 25.

(10) Cfr. II, *dist.* 12, q. 2.

(11) Cfr. IV *Sent.*, q. 5.

(12) Cfr. I *Phys.*, q. 7.

(13) Cfr. II, *dist.* 10.

(14) Haec sententia Nominalistarum panini vel nihil differt ab Illa Materialistarum, cfr. C. Alamanno, I. *pr. at.*, a. 2, p. 142.

3a Sent, docet, quod quamvis substantia materialis, ut talis, habeat ex se potentiam seu aptitudinem ad divisibilitatem seu extensionem, actualiter tamen hoc non habet independentem a quantitate; consequenter quantitas est entitas actualis reaiiter a substantia corporea distincta. Ita post Aristotelem et S. Thomam, omnes Thomistae et Scholastici, ut *Capreolus* (1), *Cajetanus* (2), *Ferrariensis* (3), *Soncina* (4), *Soto* (5), *Zigliara* (6) et alii, quibus adhaeren: plures alii ut S. *Alb. Magn.* (7), *Scotus* (8), *Hervaeus* (9), *Durandus* (10), *Acidius* (11), C. *Alamannus* (12), *Suarez* (13), *Haan* (14), *Gredt* (15), *Nys* (16), *Di Maria* (17), *Varvello* (18), et alii (19). Cum quibus ponitur sequens veritas.

187. Conclusio: « Quantitas reaiiter distinguitur a substantia materiali seu corporea ».

Prob. I^o Metaphysice. — Arg. I^{um}. — Quantitas reaiiter eadem supposita cum substantia materiali, reaiiter identifican debet aut cum una ex ipsam constituentibus aut cum eis simul sumptis. Atqui quantitas cum neutris reaiiter identificatur. Ergo quantitas reaiiter distinguitur a substantia materiali.

Mai. per se liquet. — Min. decl.: Substantia materialis enim accipi potest vel in se ut totum quoddam, vel in suis partibus quae, ut ex habitis de hylemorphismo, sunt materia et forma. Porro, quantitas minime reaiiter est idem *cum forma*: forma enim cum sit actus, qui de se dicit indivisibilitatem et illimitationem, non divi-

(1) Cfr. II, *dist.* 18, q. 1, a. 1, conc. I; (*ibid.*, a. 2-3.

(2) Cfr. III, q. 76, a. 2.

(3) Cfr. IV C. *Gent.*, c. 65.

(4) Cfr. V *Metaph.*, q. 19.

(5) Cfr. IV, *dist.* 10, q. 1, a. 4.

(6) Cfr. *loc. pr. cit.*

(7) Cfr. I *Phys.*, Tr. 2, c. 4.

(8) Cfr. II, *dist.* 2, q. 2; IV, *dist.* 12, q. 2.

(9) Cfr. *Quodl.* I, q. 15.

(10) Cfr. IV, *dist.* 12.

(11) Cfr. *Theorem.* 36, ss.

(12) Cfr. *loc. pr. cit.*

(13) Cfr. *Metaph.*, Disp. 40, s. 2, n. 7 ss.

(14) Cfr. *op. cit.*, c. 2, Thes. III, n. 23, p. 17 ss.

(15) Cfr. *op. cit.*, n. 272-276, pp. 231-236.

(16) Cfr. *op. cit.*, q. 3, p. 104 ss.

(17) Cfr. *Phil. Perip.-Schol.*, Vol. II, *Cosmol.*, P. I, q. 3, a. 1, p. 67 ss.

(18) Cfr. *Instit. Phil.* P. II, *Metaph.*, Vol. II, P. I, c. 1, a. 1, p. 1 ss. — Cfr. praeterea De Lerma, *op. cit.*, q. 8; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Logica*, P. II, q. 16, a. 1, p. 465 ss.

(19) Est notandum, quod Scholastici unanimiter conveniunt in illa conclusione enuntiata; solum inter se dissentiunt quoad vim et efficaciam argumentorum quibus realis illa distinctio probatur: an scilicet sola argumenta ex ratione pura demonstrative et positive probent vel solum negative. *Quidam* tenent, quod sola ratione probari potest non repugnare ut distinguatur ita post Suarez (*loc. pr. cit.* n. 8) plures recentiores (v. g. De San, *Cosmol.*, de quant, corp., p. 270, Louv. 1881; Pisch, *op. cit.*, Lib. III, disp. 1, s. 3; SCHIFFINI, *Disp. Metaph. Spec.*, Thes. 12; MIELLE, *De subst. corp. vi et ratione*, p. 140, Lingonis 1894; Franzeu, *De Sacram.*, Thes. XVI, III, Romae 1873; Domet Devoroes, *De la distinct, réelle de la sutil et de l'étendue*, in « Annales de Phil. Chrét. », Mal 1890; W. MiRtjoN, *Das Wesen der Quantité*, in « Jahrb. fflr Phil. u. Spek. Theol. », 14 Jahrg.; Nys, *loc. prox. cit.*, p. 106). *Alii* vero contra sentiunt, cum quibus dico quod, saltem argumenta metaphysica ex pura ratione adducta optime probant realem distinctionem, quibus adlungl pariter possunt argumenta physica non minoris roboris.

ditur nec limitatur nisi per eius receptionem in materia; quantitas autem de se et per se primo dicit divisibilitatem et limitationem (1). *Nec cum materia*: ipsa est enim purum subiectum puraque potentia passiva; consequenter, licet habeat potentiam recipiendi divisibilitatem seu extensionem, ex se tamen nullam active importat (2). *Neque cum materia et forma simul*: sequitur a fortiori: si utraque pars separata formaliter caret divisibilitate, simul unitae nequeunt efficere divisibilitatem. Ergo quantitas nullo modo reaiiter identificatur nec cum partibus constituentibus ipsam substantiam corpoream, neque cum ipsamet substantia.

Arg. nam. — Substantia corporalis reaiiter praedita est propriis qualitatibus. Atqui per se patet, quod qualitates non sunt per se divisibiles, sed per accidens tantum, scilicet ratione substantiae corporalis in qua sunt (3). Ergo substantia corporalis est subiectum per se divisibilitatis qualitatum. Atqui non est talis formaliter ut substantia materialis, eo quod nec forma neque materia ex se divisibilitatem importat, uti habitum est. Ergo substantia corporalis est tale subiectum per aliquid reale ei reaiiter superadditum, quod vocamus quantitatem (4). Ergo quantitas reaiiter distinguitur a substantia corporea.

Arg. HT^o. — Reaiiter dantur in rerum natura individua materialia, seu substantiae corporales numerice distinctae (5). Ergo sicut dantur huiusmodi substantiae ita necesse est detur principium immediatum quod tales actu efficiuntur, ut ex dictis de principio individuationis liquet (6). Atqui tale principium repugnat quod sit materia sive forma: essent enim actualiter principium proximum ac immediatum individuationis, ideoque non possent inveniri in pluribus entibus materialibus specificis eisdem. Ergo tale principium debet esse aliud reaiiter distinctum. Atqui hoc nequit esse nisi sola quantitas, cui, ut ostensum est, per se primo convenit divisibilitas et divisio (7). Ergo quantitas reaiiter distinguitur a substantia corporea.

Prob. 2° Physice. — Si substantia corporalis et quantitas sint reaiiter idem, quotiescumque quantitas quomodocumque mutatur, mutari debet substantialiter ipsa substantia corporalis; vel quotiescumque illa augetur aut diminuitur, pariter et ista. Atqui haec omnia

(1) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 12, q. 1, a. 1, q. 3; cfr. *ibid.*, ad 3°®.

(2) Cfr. S. Thom., III, q. 77, a. 2.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, arg. *Sed Contra*.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*, corp.; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 1, q. 3.

(5) Cfr. supra, p. 13 ss.

(6) Cfr. supra, pag. 96 ss.

(7) Cfr. S. Thom., III, q. 77, a. 2.

falsa sunt. Ergo omnino falsum est, quod quantitas et substantia corporalis sunt realiter idem.

Min. prob. quoad partes. — Prob. † Pars. — Omnis mutatio quae fit in substantia materiali substantialiter haberi nequit absque sui generatione et corruptione; patet ex natura mutationis substantialis. Atqui quantitas substantiae materialis quandoque mutatur absque sui generatione et corruptione, ut expresse probat *Angelicus* (1). Ergo falsum est, quod quotiescumque mutatur quomodo-cumque quantitas, mutari debet substantialiter ipsa substantia corporalis.

Prob. 218 Pars. — a) Physico-chimice enim experimentatur, quaedam corpora rarefieri et condensari, manente semper una eademque substantia corporali. Rarefactio autem et condensatio realiter dari in corporibus, physice et chimice probatum est ex eorumdem compressibilitate et elasticitate (2). — b) Physiologice praeterea idem habetur, praesertim ex metabolismi effectui. Per nutritionem enim substantia corporea viva acquirit semper novas dimensiones per augmentationem, et tamen formaliter et substantialiter remanet semper eadem substantia, ut homo semper homo, et Petrus semper Petrus. Ergo falsum est, quod quotiescumque augetur aut decrescit quantitas, augetur et decrescit ipsa substantia corporalis (3).

188. Corollarium. — Ex hucusque ostensis remanet omnino manifestum, quod substantia corporea non est realiter eadem ac quantitas dimensiva seu extensiva, sed ab invicem realiter distinguuntur et quidem ut duae entitates ad diversa praedicamenta pertinentes. Quodque videtur sufficienter esse demonstrative probatum ex puris rationibus, independenter a mysterio Eucharistiae. Hoc mysterio enim haud dubie conclusio nostra magis magisque roboratur et theologice de fide redditur; attamen, non est philosophi argumenta theologica adducere, sed theologi: quapropter, non est adducendum, ut argumentum principale, argumentum theologicum ad praedictam veritatem demonstrandam, ut plures faciunt (4),

189. Scholion. — Est animadvertendum, quod solent Philosophi quae-rere: an ratione demonstraretur quantitatem a substantia corporali separari. Pro quo sciendum est, quod de hac separatione loqui possumus dupliciter: in actu signato et in actu exercito. *Primo modo*, dicitur pro separabilitate seu pro non repugnantia ut ab invicem separentur, et hoc modo ratione est demonstrabile ut liquet ex Libro de Causis (5). *Secundo modo*, dicitur prout de facto seu actu separantur, et sic nullo modo purâ

(1) Cfr. *HI Metaph.*, lect. 13, n. 511-513.

(2) Cfr. Ganot's *Physic*, n. 16-17, p. 8-9; et alibi (Ed. Atkinson); Duhem, *La Théorie Physique, son objet et sa nature*, P. II, Ch. I, § III, p. 177, 179; et passim.

(3) Cfr. S. THOM., I, q. 92, a. 3, ad 1^{am}; q. 119, a. 1; I-II, q. 52, a. 2, ad q. 24, a. 5, ad 1181; I, *dist.* 17, q. 2, a. 1; et passim.

(4) Ita, Inter alios, De Lerma et Ioan. a S. Thoma.

(5) Prop. I; cfr. S. THOM., *ibid.*, lect. 1; III, q. 77, a. 1.

ratione demonstrari potest, quantitatem separari a substantia corporea, sed nobis innotescit solum revelatione, ex mysterio scilicet SS. Eucharistiae (1).

190. Obiectiones. — Plures essent difficultates quas ab adversariis contra nostram conclusionem obiiciuntur, sed tironem remittimus ad auctores qui eas longe et fuse prosequuntur (2); solum respondemus ad sequens argumentum Aureoli.

Obi.: Ex hac nostra opinione sequitur, quod tot sunt extensiones in subiecto, quot sunt ibi realitates extensae. Habet enim quaelibet forma in materia suam extensionem et materia habet suam. Sed non primo, sed secundo et per quantitatem, una tamen respectu omnium est quantitas, a qua omnia illa consequuntur suas extensiones. Sed hoc consequens est falsum, *igitur* etc. Falsitas consequentis probatur 1°..., 2°..., 3°..., 4°... » (3).

Resp.: — Ut optime respondet *Capreolus* « quod utique partes substantiae realiter et essentialiter distinguuntur a partibus quantitatis, quia substantia panis cum suis partibus desinit esse remanente quantitate et omnibus suis partibus, sicut patet in Eucharistia. Et ad huius probationem negatur prima consequentia ibidem facta, loquendo de extensione primo modo distinctionis superius factae (in Resp. ad Ium Ad.), sumendo extensionem scilicet *pro principio formali*, quo partes quanti distant et extenduntur. Sumendo autem extensionem secundo modo distinctionis, conceditur consequens. Et ad improbationem consequentis isto modo sumpti, negatur consequentia ibi facta, quâ infertur quod quantitas superflueret. Et ad probationem dicitur, quod partibilitas substantiae vel alterius rei quantae causatur a quantitate. Illa autem causalitas non est proprie effectiva nec finalis, sed formalis. Et ad huius improbationem negatur quod ibi assumitur, scilicet quod effectus formalis non sit aliud a forma. Nam albedo non est idem quod esse album: quaelibet enim forma dat subiecto suo quoddam esse sive substantiale sive accidentale, quod esse est aliud a forma quae dat illud, sicut ponit sententialiter S. Thomas » (4).

SECTIO TERTIA

De Quantitatis divisione (5).

191. Dictis de natura quantitatis eiusque a quanto distinctione, de eius speciebus est nunc dicendum. Est tamen attendendum, quod hic loquimur de quantitate *corporea* seu *molis* (6), et quidem physice et non logice accepta. Sint igitur sequentes divisiones:

(1) Cfr. S. THOM., III, q. 75, a. 2.

(2) Cfr. *Capreolum*, II, *dist.* 18, q. 1, a. 2-3; *Sonnina*, *op. cit.*, V *Metaph.*, q. 19; *Cosm. Alamas*, *loc. pr. cit.*; et alios.

(3) Ita *Aureolus* apud *Capreolum*, *loc. pr. cit.*, a. 2, contr. 1^{am} conci.

(4) *Capreol.*, *loc. pr. cit.*, a. 3.

(5) Cfr. *Aristotelem*, *De Categ.*, c. 5; V *Metaph.*, c. 13; S. Thomam, V *Metaph.*, lect. 15, et passim; Dom. de Flandria, V *Metaph.*, q. 14, a. 2; De Lerma, *de Praedic.*, L. VII, q. x-xii; C. Alamanno, *Logic.*, P. I, q. 11, a. 3; Suarez, *Metaph.*, Disp. 40, s. 5-9; Dts. 41, s. 1-4; I. a S. Thoma, *Log.*, P. II, q. 16, a. 2-4; Nys, *op. cit.*, Tom. U, pp. 78-80; et alios.

(6) Est notandum, quod transcendentaliter triplex est quantitas, sc. *molis*, *virtutis* et *perfectionis*, dr. S. THOM., I, q. 42, a. 1, ad 1^{am}; I *C. Gent.*, c. 43; I, *dist.* 17, q. 2, a. 1, ad 2^{am}; de Malo, q. 7, a. 2; de Virt., q. 1, a. 11, ad 10^{am}; VIII *Phys.*, lect. 21; et passim.

1o — Species quantitatis sunt: quantitas discreta (= multitudo) et continua (= magnitudo): divisibilitas enim, quae est ratio quantitatis, primo et per se fit vel in partes aliquo termino communi non copulatas (= *quantitas discreta*), vel e contra, aliquo termino communi copulatas (= *quantitas continua*) (1).

2° — Species quantitatis continuæ sunt: linea, superficies et corpus: divisibilitas enim in partes termino communi copulatas fit: aut ut habentes unam dimensionem, quae est secundum longitudinem (= *linea*); aut duas dimensiones, quae est secundum latitudinem (= *superficies*); aut tres dimensiones, quae est secundum profunditatem (= *corpus*) (2).

192. Scholion. — Est sciendum, quod praeter dictas species, dantur etiam *undecim modi* quantitatis. Modus enim est determinatio adiacensrei: determinationes autem quantitatis possunt rei quantae adiacere vel per se vel per accidens. *Per se* vero habentur *novem* modi, scilicet: oratio, longitudo, latitudo, profunditas, magnum et parvum, maius et minus; multum et paucum, productum et breve, latum et strictum, profundum et altum. *Per accidens* autem habentur alii duo, nempe: ut album vel musicum, motus et tempus (3).

193. Ex his sequentes divisiones quantitatis adnotandae sunt:

1o *quantitas interminata et terminata*. *Prima* est prout actu habet quidem dimensiones seu prout semper et in quolibet instanti est sub certo gradu dimensionis vel extensionis, ex se tamen est indifferens ac in potentia ad talem vel talem sive tantam vel tantam dimensionem habendam, unde ex se nullo determinato gradu dimensionis actu terminatur. *Secunda* est prout ex se postulat actu habere tales vel tales dimensiones seu prout actu semper est sub maiori vel minori gradu extensionis (4).

2° utraque quantitas est duplex: *discreta* (= multitudo) et est divisibilitas in partes integrales homogéneas nullo termino communi ad invicem copulatas seu unitas, ut numerus (5); *continua* (= magnitudo) et est divisibilitas in partes integrales homogéneas termino communi ad invicem copulatas seu unitas, ut linea (6).

3° *quantitas continua* est iterum duplex: *permanens*, et est

(1) Cfr. Aristot., *I. pr. cit.*; S. Thom., *V Metaph.*, lect. 15; Op. 42, c. 20; Op. 48, Tr. 3, c. 2 (Ed. Rom.); Capreolum, II, *dist.* 2, q. 2, a. 3, ad Aureol. contr. h» conc. 1.

(2) Cfr. Aristot. et S. Thomam, *loc. prox. cit.*

(3) Pro sufficientia et rectitudine horum undecim modorum, cfr. inter alios Dom. DE Flandria, *V Metaph.*, q. 14, a. 2, conc. 3.

(4) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 18, q. 1, a. 1, conc. 5 — Est notandum, quod illa duplex acceptio quantitatis est potius logica, inquantum non intelligatur ut duplex entitas essentialis quantitatis, sed una et eadem prout nunc *intellectu* consideratur sine illa vel cum illa terminatione extensiva, cfr. S. Thom., *m Boet, de Tr.*, q. 4, a. 2; Capreolum, *loc. pr. cit.*, a. 3, ad 1° Aureol. contr. 1° conc. 1; S. Thomam, *VII Metaph.*, q. 35 et alios.

(5) Cfr. Aristot., *in Categ.*, c. 7; S. Thomam, *V Metaph.*, lect. 15, n. 978; I o II, a. 2; I, *dist.* 24, q. 1, a. 3, ad 2°; et passim.

(6) Cfr. Aristot. et S. Thomam, *loc. pr. cit.*

illa cuius partes omnes simul actualiter existunt atque diversas positiones diversosve situs in spatio occupant, ideo extensionem efformant, v. g. linea, corpus; *successiva*, et est illa cuius partes nullo modo simul actu sunt, sed absque interruptione sibi invicem succedunt quodam ordine, prioritatis scilicet et posterioritatis, v. g. numerus, tempus (1).

194. Scholia. — 1. Est *primo* animadvertendum, quod *tempus* et *locus*, si sumantur formaliter idest secundum rationem mensurae extrinsecæ, alia praedicamenta formaliter diversa constituunt ut quando, ubi et situs; si vero sumantur fundamentaliter scii, pro ratione mensurae intrinsecæ, hoc est secundum positivam entitatem quâ sunt fundamentum extrinsecæ mensurae, reductive ad quantitatem pertinent, et quidem ad quantitatem continuam (2). — Idem est sentiendum *de loco* respectu *superficie*, cuæ ab invicem distinguuntur solum formaliter seu logice, inquantum oculus addit supra rationem superficie rationem relationis resultantis ex superficie continente seu locante et corpore contento seu locato, ideoque addit solam mensuram extrinsecam (3).

2. Est *secundo* animadvertendum, quod *motus* tantum per accidens et reductive pertinet ad quantitatem — discretam —, ratione scilicet eius in quo fit motus, quod est spatium seu distantia percurrenda ab uno ad alium terminum (4).

3. Est *tertio* animadvertendum, quod *oratio* simpliciter est species quantitatis, quantitate logice accepta pro scilicet ratione mensurae, et quidem ad discretam reducitur (5). — Itidem dicendum est de *numero*, qui simpliciter est species quantitatis, sive sumatur physice et tunc ad discretam pertinet (6), sive logice et tunc ad continuam reducitur, prout numero rei quantitas cognoscitur (7), et ad hanc reducitur non seipso formaliter sed ratione rei numeratae, ex quo intelligitur communis distinctio inter *numerus numerantem* et *numerus numeratum* (8).

(1) Cfr. Aristot., *in Categ.*, c. 7; Nys., *op. cit.*, Tom. II, p. 79.

(2) Cfr. S. Thom., III *Physic.*, lect. 5; V *Metaph.*, lect. 9; I, *dist.* 24, q. 1, a. 3, ad 4 »; Op. 42, c. 20 (Ed. Rom.); et passim; Cos. Alamanno, *loc. pr. cit.*, ad 2° quaest. 1.

(3) Cfr. De Lerma, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, q. 11, ad rat. dubitandi, n. 3.

(4) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Log.*, P. II, q. 16, a. 3, p. 487; De Lerma, *ibid.*, q. 12.

(5) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 48, Tr. 3, c. 2 (Ed. Rom.).

(6) Cfr. Aristot., V *Metaph.*, c. 13.

(7) Cfr. Aristot., X *Metaph.*, c. 1.

(8) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 42, c. 20 (Ed. Rom.); Cosm. Alamanno, *I. pr. cit.*, q. 2, ad 3. — Est notandum, quod *grave* et *leve* quamvis sint passionis corporis non tamen reducuntur id quantitatem sed potius *ad qualitatem* (cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 15, n. 981).

SECTIO QUARTA

De Quantitatis proprietatibus (I).

In hac igitur ultima sectione agendum est de *passionibus* quantitatis, de quibus Philosophus tractat in suis Categoriis.

195. Est tamen in antecessum ex Logica Materiali recolenda cum *Porphyrio* quadrifaria species proprii. « Nam, proprium est et quod *soli alicui* speciei accidit *etsi non omni*, ut homini mederi aut geometrae officio fungi. Et quod accidit *omni speciei* *etsi non soli*, ut homini bipedem. Et quod *soli el omni et aliquando*, ut omni homini accidit in senectute canescere. Et quarto id in quo haec concurrunt: *soli el omni et semper*, ut homini aptum esse ad videndum » (2). Hoc notato, sequentes proprietates adsignantur a Philosopho.

196. 1^a Prop.: «*non habere contrarium*»: divisibilitas enim in partes homogéneas nullo modo formaliter opponitur simili divisibilitati, ideo una quantitas aliam ab eodem subiecto minime expellit (3).

197. Scholion. — Est animadvertendum, quod multum et paucum, parvum et magnum, licet sint contraria relative minime vero propria seu negativa et exclusiva simpliciter: habent enim, ut probat *Aristoteles*, solum esse relativum (4). Idem est sentiendum de loco respectu alterius, cum locus non pertineat ad quantitatem formaliter sed solum reductive, prout dicit relationem subiecti quanti locati ad locum, ut supra habitum est (5).

198. 2^a Prop.: «*non suscipere magis et minus*»: cum quantitas subiecto inhaerens possit considerari, et ut est forma formaliter et ut est in subiecto formaliter, ideo proprietas sic intelligenda est: Iosumpta prout est forma formaliter seu specificative, quantitas nullo modo suscipit magis et minus: hoc enim modo dicit rationem speciei, quâ quid in se constituitur formaliter quantum (6); 2° sumpta ex parte subiecti seu prout est in subiecto diversimode recipit magis et minus, ut optime declaratur ab *Angelico* (7). Sic igitur quando Philosophus negat, in Categoriis, quantitatem suscipere magis et minus illam consideravit primo sensu et logice est locutus; illam

(1) Cfr. *Aristot.*, *de Categ.*, c. 7; *Capreolum*, II, dist. 18, q. 1, a. 3, ad 1^a Okam. contr. b^o concii.; *ibid.*, ad 1^a Scoti contr. IV^a concii.; *ibid.*, ad 2^a Greg. contra VI^a concii.; IV, dist. 12, q. 1, a. 3, ad 4^a Scoti contr. b^o concii.; C. Alamanno, *loc. pr. cit.* a. 4, pp. 151-155; Suarez, *op. cit.*, Disp. 41, s. 5; De Lerma, *op. cit.*, q. 16; et alios.

(2) *Isagoge Porph.*, c. 5.

(3) Cfr. *Aristot.*, *op. cit.*, c. 6; Suarez, *l. pr. cit.*, n. 1.

(4) *Loc. prox. cit.*

(5) Cfr. S. Thomam, V *Phys.*, lect. 3.

(6) Cfr. *Aristot.*, *loc. pr. cit.*; S. Thomam, I-U, q. 52, a. 1, et loc. paral.; Cajetan *Com. in* 1-11, q. 52, a. 1.

(7) Cfr. I-II, q. 52, a. 1-2; H-II, q. 24, a. 5; 11, dist. 30, q. 2, a. 1; *De Viri, in Com.* a. 11; *De Virt. Card.*, a. 3; et passim; Cajetan., *Com. in* I-II, q. 52, a. 1-2; II-II q. 24 a. 5.

tamen considerando secundo sensu et physice aliter est locutus, ut liquet ex IV Physicorum (1).

199. 3^a Prop.: «*esse aequalis vel inaequalis* » (2): divisibilitatem enim sequitur mensura quae ordinem ad mensuratum dicit, ideo ratio mensurae dicit relationem mensurantis et mensurati, quae si sit homogénea erit aequalis, si heterogénea erit inaequalis (3).

200. Scholion. — Est notandum, quod aequalis et inaequalis fundamentum est unum, sed diversimode: aequalis enim est unum quod cum ente convertitur et dicit ens indivisibile; inaequalis vero est unum quod dicit rationem mensurae et ad genus quantitatis pertinens (4); haec mensura, quam inaequale dicit, est excedentis et excessi seu continentis et contenti: numerus enim constat ex uno numerali et numerus ex numeris, et numerus se habet ad unum et unus numerus ad alium numerum sicut continens ad contentum (5), ex quorum diversa proportionem seu relationem habentur diversae species inaequalis quantitatis, scii.: 1° secundum excessum multipliciter; 2° secundum superparticularitatem, sive secundum unam sive secundum multiplicem; 3° secundum superpartiens, sive secundum unum sive secundum multiplex (6). Hae omnes species inaequalis considerantur ex parte excedentis seu contenti; sed idem dicendum est, si accipiantur ex parte excessi seu contenti, cum oppositorum eadem sit ratio (7).

Articulus II.

DE QUANTITATE IN SPECIE

201. Tractavimus hucusque de quantitate in genere, nunc agendum est de eadem *in specie*, quae, ex supra habitis, alia est discreta, alia vero continua (8). Unde,

1° de quantitate *discreta* (sect. 1);

2° » » *continua* (sect. 2).

(1) Cfr. S. Thomam, II-II, q. 24, a. 5, c. ct ad 1^a; *Capreolum*, II, dist. 18, q. 1, a. 3, ad 2^a Greg. cont. VI^a concii.; *ibid.*, ad b^o Scoti; *ibid.*, a. 2, concii. IV^a; *ibid.*, a. 3, ad 1^a Okam. contr. b^o concii.; IV, dist. 12, q. 1, a. 3, ad 4^a Scoti contr. b^o concii.

(2) Cfr. *Aristot.*, *Categ.*, c. 2; S. Thomam, *Op.* 48, Tr. 3, c. 8 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thomam, *Opuse.* 48, Tr. 3, c. 8.

(4) Cfr. S. Thomam, V *Metaph.*, lect. 17, n. 1007, 1022; X *Metaph.*, lect. 8, n. 2090; cfr. », 1999, 561.

(5) Cfr. S. Thomam, V *Metaph.*, lect. 17, n. 1001.

(6) Cfr. S. Thomam, *ibid.*, n. 1006-1016.

(7) Cfr. S. Thomam, *ibid.*, n. 1014.

(8) Cfr. S. Thomam, *Opuse.* 48, Tr. 3, c. 1.

SECTIO PRIMA

De Quantitate discreta.

202. Occurrit igitur primo sermo de quantitate discreta, quae, uti diximus, dividitur «in numerum et orationem» (1). De oratione, quae reductive pertinet ad quantitatem, est proprium Logici tractare (2); unde hic agendum est solum *de numero*.

203. Quaedam hic breviter et accurate delineanda sunt quae numeri naturam respiciunt; sed ante eius declarationem quaedam sunt praenotanda.

204. Praenotamina. — Est *imprimis* notandum, quod unum potest dupliciter considerari. *Uno modo* transcendentaliter quod cum ente convertitur, ideoque nihil reale enti additur praeter solam indivisionem; *alio modo* praedicamentaliter (= quantitative, numeraliter), prout rationi entis ut sic additur ratio mensurae, per quam est principium numeri (4). Exinde liquet manifeste utriusque *unius* distinctio, atque ratio mensurae primo et per se convenit uni quod est principium numeri (5).

Secundo est notandum, quod ratio mensurae potest numero competere dupliciter, iuxta duplicem considerationem mensurae. Haec enim alia est *intrinseca*, quae est in mensurato sicut accidens in subiecto, quaeque multiplicatur ad multiplicationem mensurati; alia est *extrinseca*, quae est in uno sicut in subiecto ad quod multa mensurantur, quaeque non est necesse multiplicari ad multiplicationem mensuratorum (6).

Tertio est notandum, quod sicut unum dicit indivisionem: ita opposita ratione multitudo dicit divisionem; et sicut unum dicitur dupliciter, ita et multitudo. *Una* enim est *transcendentalis* quae enti transcendentali correspondit, et constituitur formaliter per oppositam formalitatem — sive absolutam sive relativam — rerum, ideo ad quantitatem minime pertinet sed eam transcendit; *altera* est *praedicamentalis* (= quantitativa, numeralis) in uno praedicamentali fundata, quae est fundamentum quantitatis continuae ex cuius divisione causatur numerus. Unde liquet, quod haec multitudo non consistit in diversa formalitatum oppositione sicut transcendentalis, sed potest esse unius eiusdemque

(1) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, c. 2; De Flandria, V *Metaph.*, q. 14, a. 7; De Lerma, *op. cit.*, de Praedicam., L. VII, q. 15.

(3) Cfr. De Flandria, V *Metaph.*, q. 14, a. 6; De Lerma, *op. cit.*, de Praedicam., L. VII, q. 13-14; D. Mas, *De Categoriis Lib. Arist.*, P. II, de Quantitate, sec. II; et auctores supra de > Quantitate in genere > citatos.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 11, a. 1-2; I, *dist.* 24, q. 1, a. 1, ad 1«»; *ibid.*, a. 3; II, *dist.* 3, q. 1, a. 3, ad 1. *Quodl.* X, a. 1; *De Pot.*, q. 3, a. 16, ad 3«»; q. 9, a. 5, ad 12^m; a. 7, c. et ad 17«»; III *Metaph.*, lect. 12-13; IV *Metaph.*, lect. 2; V *Metaph.*, lect. 8, 10; X *Metaph.*, lect. 3, II; *Opuse.* 48, Tr. 3, c. I (Ed. Rom.).

(5) Cfr. S. Thom., X *Metaph.*, lect. 2; I, *dist.* 8, q. 4, a. 2, ad 3-®; V *Metaph.*, lect. 8; I *Pcst.-Anal.*, lect. 36.

(6) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 2, q. 1, a. 2, ad 1«»; *De Veril.*, q. 1, a. 5, c.

fornialitatis et nihilominus habetur multitudo, ut si dividatur linea in plures partes (1).

205. Definitio Numeri. — His praenotatis, numerus, secundum Angelicum post Philosophum, duplici modo definitur: 1° numerus est « *multitudo ex unitatibus aggregata* »; 2° numerus est « *multitudo mensurata per unum* » (2).

Explicatur. — In utraque numeri definitione habetur aliquid commune, sc. *ratio multitudinis* » et « *ratio unitatis* », et aliquid distinctivum et differentiatum, videlicet *aratio aggregationis* » et *a ratio mensurae* »; quapropter dicendum est, quod prima numeri definitio est transcendentalis, alia vero est praedicamentalis.

Etenim *prima* fundatur in multitudine transcendentali, quae ut huiusmodi, invenitur non solum in materialibus sed etiam in spiritualibus locum habere potest (3). Quare, numerus ex multitudine et unitate transcendentali resultans, ex se excludit rationem mensurae proprie dictae, consequenter ipsemet numerus est etiam transcendentalis et inveniri potest in spiritualibus; hoc autem modo numerus — consequenter et multitudo — non repugnat esse actu infinitus, sicut revera in divinis ponuntur termini numerales (4). — *Alia* vero definitio numeri fundatur in multitudine praedicamentali, quae ut huiusmodi claudit in se rationem mensurae, quâ plures partes divisae mensurantur per unum. Talis igitur multitudo, et ideo unum et numerus, non habent locum nisi in rebus materialibus et corporalibus (5); consequenter, ut infra dicetur, repugnat talis multitudo talisque numerus actu infinitus dari. — Neque est circulus in definiendo, «ita quod necesse sit per multitudinem intelligi unitatem, et e converso » (6).

206. Scholion. — Est unum animadvertendum ad maiorem dictorum claritatem, quod numerus accipi potest tripliciter. Uno modo dicitur *numerus numerans*, estque ipse intellectus seu anima quae unam unitatem replicando efficit seu causât numerum, et hic est aliquid in anima existens; alio modo dicitur *numerus absolutus* (= formalis, simpliciter), et est multitudo aggregata ex unitatibus absolutis seu formalibus, ut unum, duo, tria etc., et hic est idem et unus diversorum enumeratorum, v. g. centum homines et centum equi; tertio modo dicitur *numerus numeratus*, et est multitudo aggregata ex ipsis rebus numeratis, v. g. unus equus, duo equi, tres equi etc., et iste est alius diversorum enumeratorum, ut centum homines est aliud quid a centum equis (7).

(1) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 9, a. 5-7; *Quodl.* X, a. 1, et alibi.

(2) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 48, Tr. 3, c. 1 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 9, a. 5, ad 8-«».

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 30, a. 3, ad lum.

(5) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 9, a. 5, ad 8ur.

(6) S. Thomas, X *Metaph.*, lect. 4, n. 1995; cfr. *ibid.*, n. 1996-98; *De Pot.*, q. 9, a. 7, c. et ad 15'». Ex quibus locis habetur pariter manifestum, quomodo unum constituit multitudinem et quomodo ei opponitur. Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 3, a. 7, ad 10»« et 14

(7) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 17, in fin.; *De Pot.*, q. 9, a. 5, ad 6>«».

SECTIO SECUNDA

De Quantitate continua (1).

207. Absoluta quantitate discreta, de continua « cuius partes ad unum communem terminum copulantur » est nunc dicendum. De hac quinque per ordinem quaeruntur: *primo*, de existentia indivisibilium in quantitate; *secundo*, de compositione quantitatis ex indivisibilibus; *tertio*, de eorum distinctione a partibus continui; *quarti*, de actualitate seu potentialitate indivisibilium in continuo; *quinio*, de eorum infinitate vel imitate. His omnibus, ad intelligentiam omnium quae in hac sectione dicuntur quaedam praenotamina in numero unico apponantur.

Praenotamina.

208. *Imprimis* est notandum, quod promiscue sumitur quantitas continua et continuum: idem enim formaliter sonant; atque praeterea fit sermo de quantitate in genere seu de continuo ut in se comprehendit sive continuum permanens, v. g. linea, sive successivum seu fluens, v. g. motus, tempus.

Secundo est notanda distinctio inter continuum, contiguum et consequenter se habens. *Continuum*, cuius partes simul uniuntur uno eodemque termino, ut ex eis resultet aliquod unum naturale et per se, unde non sufficit iuxtapositio (2). *Contiguum*, cuius partes tantum sunt simul absque aliquo intervallo inter eas, quarum unio fit per diversos terminos et ad quam sufficit iuxtapositio; unde ex contigue unitis non semper habetur unum per se, v. g. duo libri se invicem contigue tangentes. *Consequenter se habens*, est illud inter cuius partes medium, nec unitatis neque simultaneitatis, intercedit, unde est potius quid consequens vel ad continuum vel ad contiguum. Ex his habetur, quod partes in toto quantitative dupliciter possunt se habere, scilicet: *continuatione* sive *contiguitate* seu *contactu*, prout ultima partium vel uno uniuntur vel sunt simul dumtaxat (3).

Praeterea continuum est duplex: *perfectum*, inter cuius partes nullum intervallum nullumque vacuum adest sed omnes inter se perfecte uniuntur et cohaerent, v. g. linea; et *imperfectum* (— interruptum), inter cuius partes, perfecte inter se cohaerentes et unitas, datur intervallum seu vacuum, v. g. spongia, cribrum. — Adhuc continuum dividitur: in *homogeneum*, cuius omnes partes sunt eiusdem naturae et speciei, v. g. aqua; et *heterogeneum*, cuius partes sunt diversae naturae vel speciei, v. g. partes constituentes corpus humanum.

Tertio est notandum, quod partes continui possunt esse duplicis generis, scilicet: aliquotae et proportionales. Partes *aliquotae* (= designatae, determinatae) sunt illae quarum quaelibet habet certam determinationem, extensionem

(1) Praeter auctores supra initio citatos, cfr. D. Mas, *De Categ. Lib. Arist.*, P. II, de Quant., sect. 3; C. Alamanno, I-II, *Phil. Nat.*, q. 23, a. 1-3; Suarez, *Metaph.*, Disp. 41, see. 5; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. I, q. 20, a. 1-3, Xys, *op. cit.*, Tom. II, pp. 80-104; Lepidi, *Cosmol.*, L. I, s. 11, c. n, p. 90 ss.; Gredt, *op. cit.*, n. 329-341; Hugon, *Phil. Nat.*, P. I, Tr. II, q. 3, a. 2, pp. 185 ss.; et alios.

(2) Continuum dupliciter definit Aristoteles, cil. definitione *formali* ut in Praedicamentis et definitione *materiali* ut in 11 Physicorum, cfr. S. Thomam, 1, *De Caelo et Mundo*, lect. I.

(3) Cfr. S. Thom., V *Phys.*, lect. 5; VI *Phys.*, lect. I.

seu divisibilitatem, ita ut si ad invicem addantur seu supra invicem repetantur, quaelibet alteri aliquod divisibile seu extensum addit, quarum summa adaequat seu exhaurit totum continuum sine communicatione unius cum alia, v. g. centimetri respectu metri sunt partes habentes certam ac determinatam extensionem et divisibilitatem, ita ut centimetris aliquoties repetitis, hoc est centies, adaequet et exhauriat metrum. Partes *proportionales*, sunt illae quarum quaelibet intra unam eandemque partem diversimode explicat eius divisibilitatem secundum diversas comparationes et proportionem, consequenter numquam aliqua pars sic sumpta potest adaequari vel exhauriri, sed potest dividi in alias partes, et istae sic divisae iterum sunt subiectum immediatum alterius immediatae divisionis, unde sunt proportionem divisae medietatum continui et medietates medietatum, et sic in infinitum; unde inter has non est invenire primum et ultimum quin ulterius divisibile sit (1).

Quarto est notandum, quod *indivisibile* est id quod, sive actu tantum sive actu et potentia, dividi nequit. Indivisibilia continui possunt esse duplicis generis: *continuativa*, quae sunt finis seu terminus unius partis et simul entitative principium seu initium alterius partis, quod sc. simultate finis et principii totum redditur continuum; *terminativa*, quae sunt vel finis tantum vel principium tantum, independentem ab utriusque simultate.

Quinto denique est notandum, quod cum indivisibilia actu sint in continuo, situm et positionem habent, et ut sic adhuc dupliciter considerari possunt secundum duplicem continui acceptionem. Nam, in continuo *permanenti* indivisibilia sunt: linea, superficies et punctum. *Linea* enim est indivisibilis latitudine et profunditate non vero longitudine; *superficies* est indivisibilis profunditate, non vero latitudine et longitudine; *punctum* omni modo est indivisibile (2). Incontinuo autem *successivo* (= fluenti), quaedam sunt ad motum pertinentia, et dicuntur *mulata esse*, alia ad tempus pertinentia et vocantur *instantia*, quae amutatis esse distinguuntur sicut duratio a re durante, vel sicut tempus a motu.

Haec generaliter notata sufficiunt ad ea quae in hac sectione dicuntur.

§ 1. Utrum continuum, praeter divisibilia, etiam indivisibilia in se involvat.

209. Sensus enim et ratione constat quod, eo ipso quod realiter datur quantum in partes divisibiles, dantur in continuo divisibilia seu partes tam aliquotae quam etiam proportionales (3). Unde quaestio est de indivisibilibus.

210. Status Quaestionis. — Tota autem quaestio in hoc consistit: an praeter divisibilia seu partes, sive aliquotas sive proportionales, dentur in eodem continuo indivisibilia seu termini, sive terminativi sive continuativi, qui simpliciter carent partibus, quibusque indivisibilibus continuum terminatur vel finitur, vel una pars aliam non penetret neque unum continuum aliud continuum. Cui respondetur sequenti veritate.

(1) Est animadvertendum, quod partes proportionales ab aliquotis non distinguuntur realiter-entitative sed solum *modaliter*, prout una eademque pars, intra seipsam, diversimode explicat eius divisibilitatem secundum diversas proportionem et communicationes. Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, a. 1.

(2) Cfr. S. Thomam, V *Metaph.*, lect. 15, n. 978.

(3) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, a. 1, Diff. 1^a p. 355.

211. Conclusio: « Revera dantur in continuo indivisibilia tam terminativa quam continuativa ».

Prob.: Continuum realiter est et quid in seipso finitum et quid impenetrabile tum quoad eius partes divisibiles tum relate ad aliud continuum. Atqui haec finitas realiter dari nequit absque indivisibili terminativo neque haec impenetrabilitas absque continuativo. Ergo revera dantur in continuo indivisibilia tam terminativa quam continuativa.

Mai. per se liquet et sensu et ratione. — Min. prob. per partes.

Prob. 1^a Pars (= *finitas continui non potest esse absque indivisibili terminativo*). — Implicat dari processum in infinitum, ut est per se notum. Atqui si continuum non finiretur aliquo indivisibili admitteretur processus in infinitum. Tunc enim terminaretur quodam divisibili, quod esse nequit: si hoc enim dividatur, in duas saltem medietates dividitur, et sic una medietas est altera prior; haec autem prior medietas nequit continuum terminare, cum et ipsa in alias medietates divisibilis sit. Ergo aut deveniendum est ut timatim ad aliquid omnino indivisibile quod finit et terminat divisibile, aut in infinitum est procedendum quod repugnat.

Prob. 2^a Pars (= *impenetrabilitas tum partium... dari nequii sint indivisibili continuativo*). — Continui est ut plures partes seu plura continua ex se concurrant ad unum aliquod efficiendum secundum contactum (1), quod obtineri nequit nisi sint impenetrabilia, cum necesse sit ut eorum ultima seu termini se invicem simul tangant (2). Atqui hanc impenetrabilitatem habere non possunt si continuantur vel uniuntur solis divisibilibus: omne enim continuum est contactum et non e contra, quia contactus est tantum simultas tangentium, continui praeterea est etiam ratio unitatis (3); ratio autem unitatis est ratio indivisibilitatis. Praeterea, cum continua unione extremitatum efficiantur, una pars continui est extra aliam seu eam non penetrat, quod non esset si solis divisibilibus unirentur, cum haec per seipsa tota totaliter et ut sunt formaliter divisibilia uniantur (4). Denique, non haberent aliquem terminum per quem terminarentur simulque aliquod principium quod continuarentur; sed semper essent divisibilia, consequenter essent intra seipsa invicem simul et non extra, quatenus per omnes medietates essent. Ergo impenetrabilitas tum partium divisibilium tum relate ad aliud continuum nequit dari absque indivisibili continuativo.

(1) Cfr. S. THOM., V *Phys.*, lect. 5.

(2) Cfr. S. THOM., *ibtd.*

(3) Cfr. S. THOM., *ibid.*

(4) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, p. 355.

212. Corollarium. — Ex his colligitur contra *Nominales*, quod continuum non resultat ex solis divisibilibus, sed etiam in se involvit indivisibilia, sive quibus terminatur sive quibus continuatur (1).

§ 2. Utrum continuum sit ex solis indivisibilibus (2).

213. Probata realitate indivisibilium in continuo, quaestio nunc movetur: an formaliter ex solis indivisibilibus constet.

214. Praenotamina. — *Imprimis*, revocanda est distinctio inter continuum, contiguum et deinceps. Praeterea, non est quaestio de partibus aliquotis et signatis sed proportionalibus et indesignatis, quae sunt medietates et medietatum medietates, ut supra habitum est.

Denique, revocanda est distinctio continui sub ratione formali quantitatis, quae dicit divisibilitatem in partes homogéneas, et sub ratione quanti ut est quantum seu ratione subiecti quod est quantum, quod aliter *Angelicus* dicit continuum *mathematicum*, cui per se primo convenit ratio formalis quantitatis, et continuum *physicum* quod dicit subiectum corporeum habens quantitatem. Cum autem continuum mathematicum, formaliter ut tale, in nullo subiecto recipiatur quo finitur et limitatur, ideo remanet quantum ex se divisibile in infinitum, non vero continuum physicum (3).

215. Status Quaestionis. — His notatis, quaestio procedit de continuo mathematico et non physico. Quaeritur proinde: an formaliter et essentialiter continuum, ut tale, sit divisibile vel indivisibile; hoc est: an continuum ita constet partibus divisibilibus, ut si iterum dividantur, in ultima analysi, perveniendum erit ad aliquem terminum in quo amplius non est possibilis divisio, ideoque est omnino indivisibile is, vel e contra semper et ulterius divisibiles remanebunt. Si ad aliquod indivisibile finaliter perveniatur, dicendum erit, quod continuum formaliter et ultimatim constat solis indivisibilibus; si ad aliquod divisibile, constat solis divisibilibus. Aliter quaestio sic proponitur: an continuum formaliter constet solis indivisibilibus vel partibus extensivis et in infinitum divisibilibus (4).

216. Sententiae. — Duplex praecipua sententia datur a philosophis.

Ia Sent. tuetur, quod continuum formaliter resultat ex solis indivisibilibus. Hanc primo docuit *Zeno* ut *inficiari* posset motum (5); quam sequuntur *Democritus*, et *Pythagoras* et hodierni *Dynamistae* duce *Leibnitz*, ut *Cauchy* (6),

(1) Cfr. praeter supra auctores citatos, *Mastrium*, *op. cit.*, Disp. IX, q. 2, per tot.

(2) Cfr. auctores supra cit.; et praeterea, *Mastrium*, *loc. cit.*; *Pesch*, *op. cit.*, L. I, Disp. I, S. n, n. 29-49.

(3) Cfr. S. THOM., I, q. 7, a. 3; *De Sens*, et *Sensato*, lect. 15; I *Phys.*, lect. 9; VI *Phys.*, lect. 3; et passim.

(4) Cfr. *Nys*, *loc. pr. cit.*, n. 49, p. 80.

(5) Cfr. *Aristot.*, V *Physic.*, c. 9.

(6) *Sept Leçons de Physique Générale*, p. 36.

Evcllin (1), *Fechner* (2) et alii; quibus quodammodo ex Neoscholasticis consentiunt, inter alios, *Balmes* (3) et *Lepidi* (4).

2a Sent, e diametro praecedenti opposita docet, quod continuum formaliter componitur ex semper divisibilibus. Ita, post *Aristotelem* (5), *S. Thomas* (ty et fere omnes Scholastici ut /. a *S. Thoma* (7), *Mastrius* (8), *Goudin* (9), *Klcutgen* (10), *Pesch* (11), *Dp San* (12), *Schiffini* (13). *Lahousse* (14), *Mielle* (15), *Milems* (16), *Haan* (17), *Nys* (18), *Hugon* (19), *Gredt* (20) et alii permulti, quos sequimur.

217. Conclusio: « Repugnat simpliciter continuum formaliter componi ex solis indivisibilibus ».

Prob.: — Arg. Ium. — Continuum et contiguum, formaliter ut talia, essentialiter habent propria ultima seu proprios terminos indivisibiles, quibus aliquod unum vel aliquod simul constituitur. Atqui ultima indivisibilium, v. g. punctorum, repugnant esse ultima quibus aliquod unum vel aliquod simul constituitur. Ergo repugnat simpliciter continuum formaliter componi ex solis indivisibilibus.

Mai. est terminorum definitio. — Min. prob.:

Prob. Ia Pars (= *repugnat esse ultima quibus aliquod unum cinstitu tu tu-*). — Ultimum, formaliter ut ultimum, alia simpliciter supponit quorum est ultimum: patet. Atqui indivisibilia, e. g. puncta, formaliter ut indivisibilia, non possunt esse ultima: ultimum enim dicitur saltem respectu alterius partis, et cum indivisibile formaliter divisibili opponatur, essentialiter partibus carere debet. Ergo repugnat indivisibilia esse ultima quibus aliquod unum constituitur.

Prob. 2a Pars (= *repugnat esse ultima quibus aliquod simul constituitur*). — Ultimum, formaliter ut tale, haec ut partes saltem supponit, scii.: ipsum ultimum et id cuius est ultimum, quo illud tangit et quo sunt simul. Atqui impartibile seu indivisibile, ut tale, simpliciter

(1) *Zu j divisibilité dans la grandeur*, Rev. de Mét. et de Mor., p. 130, an. 1894.

(2) *Ueber die Alomenlehre*, 1 p. 153.

(3) *La Philos. Fond.*, Vol. I, L. 3, c. 22, n. 162, p. 384, ed. cit.; *ibid.*, c. 23.

(4) *Loc. pr. cit.*, p. 98.

(5) Cfr. III *Phys.*, c. 1; VI *Phys.*, c. 1.

(6) Cfr. VI *Phys.*, lect. I.

(7) *Loc. pr. cit.*, a. 3, p. 364 ss.

(8) *Loc. pr. cit.*

(9) *Phil. Tom.*, T. I, q. 3: *De Quant.*

(10) *La Phil. Scolas.*, Totn. III, Ch. 4, Paris, Gaumc, 1870.

(11) *Loc. pr. eu.*

(12) *Op. cit.*, p. 217.

(13) *Op. cit.*, Tom. I, Thés. 15*.

(14) *Praelcc. Metaoh. Spec.*, *CosmoL*, pp. 197-207, Louv.-Peeters, 1887.

(15) *Op. cit.*, p. 279.

(16) *Instit. Phil.*, Vol. II, pp. 26-31, Treveris, 1906.

(17) *Op. cit.*, Thés. II, n. 13, p. 11 ss.

(18) *Loc. pr. cil.*, p. 80 ss.

(19) *Op. cit.*, a. 2, n. VI11 ss., p. 189 ss.

(20) *Op. cit.*, n. 329-331.

est sine partibus. Ergo ultima indivisibilia repugnat esse ultima quibus aliquod simul constituitur.

Arg. ITm. — Omne continuum formaliter habetur: aut ex partibus sibiinvicem continuis aut sibiinvicem contiguis seu seinvicem tangentibus. Atqui repugnat simpliciter impartibilia seu indivisibilia, formaliter ut talia, esse sibiinvicem continua aut contigua. Ergo repugnat simpliciter continuum formaliter componi ex solis indivisibilibus.

Mai. est definitio. — Min. prob.:

Prob. Ia Pars (= *repu'nat simpliciter indivisibilia... esse sibiinvicem continua*). — Haec pars liquet ex praecedenti argumento, unde breviter. Continua sunt quorum ultima sunt unum. Atqui ultimum praesupponit partes quae ratione ultimi fiunt unum et indivisibilia carent partibus. Ergo repugnat simpliciter indivisibilia, formaliter ut talia, esse sibiinvicem continua.

Prob. 2a Pars (= *repugnat simpliciter indivisibilia... esse sibiinvicem contigua*), — Cum aliquid alteri est contiguum vel alterum tangit, tunc hoc fit: aut ut unum totum aliud totum tangit, aut una pars aliam partem vel aliud totum tangit. Atqui repugnat simpliciter indivisibilia, formaliter ut talia, se invicem tangere aliquo ex illis modis. *Non enim ut unum totum ad aliud totum continuum formaliter efficiendum*, quia « quae se tota tangunt non distinguuntur loco vel positione » (1) ut habetur in toto continuo. *Neque ut pars ad partem vel ad aliud totum*: quae enim sic se tangunt formaliter et essentialiter constant partibus ut liquet: impartibile autem seu indivisibile formaliter caret partibus. Ergo repugnat simpliciter indivisibilia, formaliter ut talia, esse sibiinvicem contigua seu sese tangentia.

218. Corollarium. — Ex his colligitur manifeste, quod quantitas continua seu continuum formaliter componitur ex divisibilibus in semper divisibilia atque ex indivisibilibus sive terminantibus sive continuantibus, uti habitum est.

219. Obiectiones. — Plures fieri solent ab adversariis obiectiones contra nostram conclusionem, unam tamen vel alteram referimus: ceterae, quae desiderantur, videri possunt apud auctores (2).

Ia Obi.: Indivisibili, ut tale, fit ut duo continua seu duo corpora non tangant se totis et sint impenetrabilia. Atqui continuum est formaliter tale quia

(1) S. Thomas, VI *Phys.*, lect. 1.

(2) Cfr. inter alios *Mastrium*, *loc. pr. cit.*; Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*; *Pesch*, *loc. cit.*; *Haan*, *loc. pr. cit.*; et alios. — Notamus obiter quamdam speciosam opinionem *P. Leudi* (*loc. prox. cit.*, p. 98 ss.), quae doctrinae *Aristotelis* (cfr. III *Phys.*, c. 1; VI *Phys.*, c. 1), *S. Thomae* (cfr. III *Phys.*, lect. 1; VI *Phys.*, lect. 1-3), et *veritati* minus recte consonare videtur (cfr. *Nys*, *loc. pr. cit.*, n. 57, p. 93).

eius partes non tangunt se totis et sunt impenetrabilia. Ergo continuum formaliter componitur ex solis indivisibilibus.

Mai. prob.: — Io probatum est supra, quod duo continua non se tangunt totaliter nec penetrantur quia se tangunt per indivisibilia terminativa; 2° pariter, quod una pars continui continuatur alteri parti per indivisibile continuativum. Ergo.

Resp.: — *Dnt.* Mai.: indivisibili... impenetrabilia prout indivisibile constituit extremitates illarum partium divisibilium *Cone.*, prout indivisibile constituit illas partes formaliter divisibiles esse *Neg.* — Et *Contrad.* Min. et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Ut ex habitis in praecedenti paragraphe liquet, quod quaelibet pars continui, quae est proportionalis seu indesignata, semper ratione divisibilis gaudet, ideoque formaliter ut sic nequit componi ex indivisibilibus. At si partes continuum constituentes seipsis unirentur, seipsas penetrarent, nisi esset aliquod ultimum quo unum seu simul efficiuntur, quod est partium extremitas, quae est quid indivisibile, quo partes illae se invicem tangunt et se invicem non penetrant. Si e contra, totum continuum formaliter componeretur ex solis indivisibilibus, et non solum secundum extremitates, haberetur processus in infinitum nullumque continuum daretur (1). Exinde manifesta manet responsio ad probationem maioris. Nam, Io est omnino verum, quod duo continua non se invicem tangunt nec penetrant, sed quia sunt formaliter divisibilia quae terminantur per indivisibilia terminativa ut per eorum extremitates, quibus in illo puncto indivisibili in quo se tangunt, tota et totaliter se tangunt, et propterea unum eundemque locum occupant (2); 2° indivisibile continuativum partem continui afficit, non adaequate, sed inadaequate, prout pars continui est subiectum illius indivisibilis, quod est vel principium vel finis vel principium et finis. Exinde minime sequitur quod, si hoc indivisibile sit ratio quā unum divisibile alterum divisibile non penetrat, a fortiori est ratio quā unum indivisibile alterum indivisibile non penetrat: tunc enim contra contingeret, quod, scii, unum indivisibile aliud indivisibile adaequaret illudque penetraret (3).

2a Obi.: Deus perfectissime cognoscit continuum omnesque eius partes possibles. Atqui hoc non esset nisi continuum formaliter et essentialiter esset ex indivisibilibus. Deus enim perfecte cognoscit omnes partes actu divisas continui, quae actu dividi nequeunt nisi finaliter perveniatur ad indivisibilia. Ergo continuum formaliter componitur ex solis indivisibilibus.

Resp.: — *Dist.* Mai.: Deus perfectissime... possibles prout naturā suā et essentialiter sunt cognoscibiles *Cone.*, secus *Neg.* — Certe Deus, usque ad profundissima rei, omnia perfectissime cognoscit; at non aliter quam sunt: alioquin non esset vera cognitio, quae requirit ut res cognoscantur secundum earum naturam. — Exinde *Neg.* Min. et *Dist.* eius prob. Deus perfecte cognoscit omnes partes divisive et seorsim *Cone.*, omnes partes actu simul divisas continui *Neg.* Repugnat enim in adiecto, divisibile manere formaliter tale et omnes eius partes actu simul dividi et solvi: quaelibet enim pars, eo ipso quod est divisibilis in alias partes, semper dividi potest; quare, omnes partes dicuntur esse divisibiles, non quia omnes actu simul dividuntur, sed divisive et separatim, prout pars in alias partes dividitur; cum autem sint formaliter divisibiles, repugnat perveniri aliquod indivisibile, consequenter nec datur neque dari potest ultimum divisibile indivisibile (4). Hoc autem modo Deus cognoscit partes continui, quod aliter non cognosceret: non quidem ratione imperfectionis cognitionis Dei, sed quia ipsum continuum non est aliter cognoscibile (5).

(1) Cfr. S. Thom., VI *Phys.*, lect. 1, 3.

(2) Cfr. S. Thom., De *Verit.*, q. 28, a. 2, ad 10^a.

(3) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, ad 2^a™ inst., p. 366.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 12, ad 1^a™.

(5) Cfr. Ioan. A. S. THOMA, *l. pr. cit.*, ad confir., p. 368; Haan, *loc. pr. cit.*, n. 19 p. 15

3aObi.: Continuum aut componitur ex indivisibilibus aut ex divisibilibus. Si primum habetur intentum. Si secundum, aut finaliter deveniatur ad aliquod indivisibile, et sic iterum habetur; aut admittatur processus in infinitum.

Resp.: — Transmisso dilemmate disjunctive accepto, respondetur ad eius probationem. *Neg.* Ia pars et Ia pars 2^e partis dilemmatis; *Dist.* 2a pars: si sint partes divisibiles in alias partes et tamen infinitae in potentia *Cone.*, infinitae actu *Neg.* — Tota enim fallacia huius dilemmatis stat in hoc, quod illud quod est possibile seu in potentia ponitur eodem modo esse actu; proindeque, quod nos dicimus « continuum esse divisibile in infinitum », illogice concluditur ab adversariis: « Ergo continuum esse divisum actu infinitum », consequenter actu partes infinitas habet (1). Ceteroquin, de hoc magis infra patebit.

§ 3. Utrum indivisibilia, in continuo posita, sint quid reale et positivum, ac a partibus continui distincta (2).

220. Posita existentia divisibilium et indivisibilium continui, de eorumdem realitate ac distinctione est nunc agendum.

221. Status Quaestionis. — Quaeritur igitur in praesenti: an indivisibilia sive continuativa sive terminativa sint entitates reales seu res positivae atque realiter inter se et a partibus divisibilibus eiusdem continui distincta. Haec est quaestio.

222. Sententiae. — Ad hanc quaestionem datur triplex praecipue sententia inter philosophos:

Ia Sent, tuetur communiter, quod indivisibilia sive continuativa sive terminativa sunt solum negationes et a partibus divisibilibus non realiter distinctae, v. g. punctum, superficies et linea sunt negationes divisibilium. Ita fere omnes *Nominalistae* (v. g. Okam (3), Greg. Arim. (4), Durandus (5)); apud quos tamen non eadem explicatio datur:

a) *quidam* putant, quod indivisibilia sunt solum ipsa unio formalis ipsarum partium divisibilium;

p) *alii* sentiunt, quod indivisibilia sunt solum negationes ulterioris extensionis partium divisibilium (6);

Y) *alii* autem dicunt, quod indivisibilia sunt formaliter ipsae partes divisibiles connotantes negationem ulterioris extensionis.

2a Sent, videtur quoddam medium servare, at diversimode etiam explicatur:

a) *quidam* tenent, quod indivisibilia terminantia, non continuantia, sunt entitates reales realiter distinctae a partibus continui;

(1) Cfr. S. Thom., IX *Metaph.*, lect. 5, 1831; I *de Gener. et Corrupt.*, lect. 5.

(2) Cfr. Soncinam, V *Metaph.*, q. 20; C. Alamanno, *loc. pr. cit.*, q. 23, a. 2; Suarez, *Metaph.*, disp. 41, sect. 5; I. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, Diff. 2^a, p. 356 ss.; Mastrius, *loc. pr. cit.*, max. art. 3; aliosque infra citandos.

(3) Cfr. *Dialect.*, cap. < de Quantitate >.

(4) Cfr. II, *dist.* 2, q. 2, a. 1.

(5) Cfr. II, *dist.* 2, q. 4. — De recto sensu huius sententiae cfr. Suarez, *loc. pr. cit.*, §. 5, n. 8.

(6) Cui favere videtur C. Alamanno, *loc. pr. cit.*, p. 229.

p) *alii* (v. g. Fonseca (1)) affirmant, quod non continuantia sed *quaedam* terminantia, nempe solum superficies, est entitas positiva realiter distincta a partibus continui;

y) *alii* denique aiunt, quod sunt in continuo indivisibilia, tam terminantia quam continuantia, quae sunt entitates positivae, non tamen in omnibus partibus corporis, scilicet non in mediis corporis sed solum in superficie externa (2).

3a Sent, propugnat, quod indivisibilia, tam continuantia quam terminantia, sunt entitates positivae et reales realiter inter se et a partibus divisibilibus eiusdem continui distinctae. Ita post Aristotelem, S. Thomas (3), quem omnes Thomistae et plures alii sequuntur, ita Capreolus (4), Cajelanus (5), Soncina (6), Hispalensis (7), Soto (8), I. a S. Thoma (9), Alex. Aleris. (10), Scottis (11), Suarez (12), Haan (13), Gredt (14) et alii; cum quibus sit sequens veritas

223. Conclusio: « Indivisibilia continui, tam continuantia quam terminantia, sunt reales entitates inter se et a partibus divisibilibus distinctae ».

Prob. 1' Pars (= *esse reales entitates*). — Habens realem positionem realemque situm in loco est entitas realis et positiva. Atqui indivisibilia, tam continuantia quam terminantia, sunt huiusmodi. Ergo indivisibilia, tam continuantia quam terminantia, sunt reales entitates.

Mai. per se liquet. — Min. prob.: Indivisibilia continuantia, quibus continuum seu quantitas continuatur, sunt simul principium et finis; terminantia, quibus continuum terminatur, sunt vel principium vel finis. Atqui continuum, prout realiter continuatur, revera positionem et situm in loco habet; pariter prout realiter terminatur. Ergo indivisibilia, tam continuantia quam terminantia, realem positionem realemque situm in loco habent (15).

Prob. 2' Pars (= *sunt inter se distinctae*). — Indivisibilia, sive continuantia sive terminantia, sunt vel punctum vel linea vel superficies. Atqui haec inter se realiter distinguuntur. Ergo indivisibilia, sive continuantia sive terminantia, realiter inter se distinguuntur.

Mai. patet. — Min. prob.: Quod est ex omni parte indivisibile,

(1) Cfr. V *Metaph.*, c. 1G, q. 6, s. 5; cfr. Suarez, *toc. prex. cit.*, n. 15.

(2) Cfr. Suarez, *ibid.*, n. 21.

(3) Cfr. *De Verit.*, q. 28, a. 2, ad 10im; *Opuse.* 39, c. 2 (Ed. Rom.); ctpassim.

(4) Cfr. H, *dist.* 2, q. 2, a. 3, ad 2^a» Scoti, contr. Hwiconci.; *dist.* 18, q. 1, a. 3.

(5) Cfr. III, q. 4, a. 2; In *Praedic.*, c. < de Quant. ».

(6) V *Metaph.*, q. 20.

(7) H, *dist.* 2, q. 2, a. 4.

(8) In *Praed.*, c. «de Quant.».

(9) *Loe. pr. cit.*, p. 35G ss.

(10) I II *Metaph.*, c. 5.

(11) II, *dist.* 1, q. 3; *ibid.*, *dist.* 2, q. 9.

(12) *Loc. pr. cit.*, s. 5, n. 28 ss.

(13) *Loe. pr. cit.*, Tlies. I, n. 4, p. G ss.

(14) *Op. cit.*, n. 337-341.

(15) Cfr. Aristot., V *Metaph.*, c. 6; S. ihomam, *ibid.*, lect. 8, 874; *Opuse.* 36, c. 2 (Ed. Rom.); ct alibi.

realiter distinguitur ab eo quod est aliquo modo divisibile; similiter, quod est indivisibile formaliter secundum duas rationes formales et divisibile secundum unam rationem, realiter distinguitur ab eo quod est formaliter indivisibile secundum unam rationem formalem et divisibile secundum duas; patet. Atqui primo modo est punctum; secundo modo est linea; tertio modo est superficies (1). Ergo punctum, linea et superficies realiter inter se distinguuntur.

Prob. 3' Pars (= *su it a partibus divisibilibus distine ae*). — *Arg. F.* — Indivisibilia, sive continuantia sive terminantia, sunt punctum, linea et superficies. Atqui haec realiter distinguuntur a partibus divisibilibus seu a continuo corporeo. Ergo indivisibilia, tam continuantia quam terminantia, realiter distinguuntur a partibus divisibilibus continui.

Min. prob.: Simpliciter et ex omni parte divisibile realiter distinguitur ab eo quod est vel simpliciter et ex omni parte indivisibile vel indivisibile secundum quid et divisibile secundum quid. Atqui per se liquet, quod sic se habet continuum respectu puncti, lineae et superficiei. Ergo punctum, linea et superficies realiter distinguuntur a partibus divisibilibus seu a continuo corporeo.

Arg. njm. — Si indivisibilia illa non realiter distinguerentur a continuo corporeo, continuum realiter continuaretur et finiretur seipso. Atqui hoc nequit fieri. Ergo indivisibilia illa realiter distinguuntur a continuo corporeo.

Mai. est manifesta. — Min. prob.: — Io « *non potest continuari seipso*. Si enim continuum, v. g. linea, continuetur aliquo quod est realiter idem cum continuo, v. g. linea, cum hoc aliquid continuativum supponatur continuum, indigeret aliquo alio quo realiter continueretur; et hoc, vel sit idem realiter cum eo, et sic semper in infinitum, vel ab eo realiter distinctum, sc. indivisibile. Ergo continuum realiter continuari non potest seipso. — 2° « *non potest finire seipso* ■. Si continuum seipso finiatur, cum sit formaliter divisibile, quantum ex se, semper et in infinitum erit divisibile. Ex se igitur et formaliter non potest realiter terminari; consequenter, numquam actu terminabitur, quod est falsum. Ergo quia actu quodlibet continuum est realiter terminatum, nonnisi aliquo alio a se realiter distincto terminatur (2).

224. Corollaria. — Ex hucusque probatis sequentia corollaria eliciuntur.

Coroll. Ium. — Sequitur *primo* falsitas primae sententiae. Nam, indivisibilia, formaliter ut talia, non sunt ipsa unio formalis divisibilium,

(1) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 36, c. 2; V *Metaph.*, lect. 15, 978.

(2) Cfr. S. Thom., 1, *Post.-Anal.*, lect. 10; *De Pot.*, q. 3, a. 17, ad 5 ■<.

cum non sint terminantia, eo quod haec inquantum formaliter terminant non uniunt; neque continuantia, cum potius disponant ad illam unionem quam formaliter illam constituent (1). — Nec sunt negationes ulterioris extensionis partium divisibilium: si enim essent terminantia terminarent in nihilum et nulla resistentia esset in continuo ad aliud corpus; si continuantia, cum realis et positivus contactus atque realis impenetrabilitas non haberetur per simplicem negationem. — Neque denique sunt partes divisibiles connotantes negationem ulterioris divisibilitatis: essent enim huiusmodi partes essentialiter penetrabiles et impenetrabiles simul, et quidem aptitudinaliter: cum illa connotatio partium sit impenetrabilitas seu indivisibilitas in potentia (2).

Coroll. n^om. — Sequitur *secundo* falsitas secundae sententiae. Imprimis enim, non est ratio cur magis admittantur indivisibilia terminantia et non continuantia, « quia nulla sunt in rebus puncta terminantia quae non sunt etiam continuantia » (3). Praeterea idem dicendum est, quod non est maior ratio quare admittatur solum indivisibile terminans superficiei. Eadem denique ratio est pro realitate indivisibilium terminantium et continuantium in superficie externa corporis ac in eiusdem superficie interna (4).

225. Scholion. — Est solum animadvertendum, quod linea et superficies *formaliter* ad quantitatem pertinent atque sunt species quantitatis continuae: formaliter enim praeseferunt rationem divisibilitatis; at punctum nonnisi *reductive* pertinet ad quantitatem, prout est terminus positivus quantitatis (5), qui a linea nequit physice, sed solum logice, separari (6).

§ 4. *Utrum indivisibilia et partes continui sint actu vel potentia in continuo* (7).

226. Probata existentia et entitate divisibilium et indivisibilium in continuo, de eorumdem actualitate vel potentialitate est nunc dicendum.

227. Praenotamma. — Imprimis revocanda est duplex acceptio partium continui in aliquotas et proportionales, earumque ab invicem distinctio (8).

(1) Cfr. Ioan. A. S. Thoma, *loc. pr. cit.*, p. 356.

(2) Cfr. Ioan. A. S. Thoma, *ibid.*

(3) Cfr. Suarez, *loc. pr. cit.*, n. 14.

(4) Cfr. Suarez, *ibid.*, n. 18, 22.

(5) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 8, 874; D. de Flandria, V *Metaph.*, q. 14, a. 8; Ioan. A. S. Thoma, *loc. pr. cit.*

(6) Cfr. Soncina, V *Metaph.*, q. 20, conci. 4». — Notandum est ad quaestionem de analogia, quod permutata proportio, simplex proportio et proportionalitas quantitati competunt, non ut quantitas neque ut continua, sed ut una quantitas alteri sit formaliter comparata (cfr. S. 1° Ho.M., *De Verit.*, q. 8, a. 1, ad 6°>»; I *Post-Anal.*, lect. 10).

(7) Cfr. C. Alamanno, *loc. cit.*, q. 23, a. 1, p. 227 ss.; Suarez, *loc. pr. cit.*, n. 34- Ioan. A. S. Thoma, *loc. pr. cit.*, a. 1, .3» difflic., p.357ss.; Haan, *loc. pr. cit.*, Thes. I n 4° 6 as. Pesch, *loc. pr. cit.*, n. 21-28; Hugon, *loc. pr. cit.*, X-XI, p. 190; Gredt, *loc. pr. cit.* n. 332 336; Nys, *loc. pr. cit.*, p. 95 ss.; et alios.

(8) Cfr. Ioan. A. S. Thoma, *loc. pr. cit.*, p. 358.

Secundo est notandum, quod partes alicuius totius possunt esse in toto, vel *actualiter* vel *potentialiter*; utrumque adhuc dupliciter: vel *secundum entitatem* vel *secundum numerum* seu *divisionem*. Hinc, partes totum quoddam efformantes possunt esse in eo: vel actualiter et secundum entitatem et secundum numerum, ut lapides in acervo; vel actualiter secundum entitatem et potentialiter secundum numerum, ut partes divisibiles animae animalium imperfectorum. Quia autem quod est actu secundum numerum divisum habet unitatem distinctam et propriam existentiam individualement, sequitur quod partes hoc modo actualiter existentes in toto indicant actualem multiplicitatem; quae sunt potentialiter tantum secundum numerum, actu non habent unitatem distinctam propriamque existentiam individualement, consequenter nec actualem multiplicitatem, quae efficitur sola actuali divisione continui.

228. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur: an indivisibilia, et similiter partes proportionales, sint in continuo actualiter et secundum entitatem et secundum numerum; vel potentialiter utroque modo; vel actualiter secundum entitatem et potentialiter secundum numerum.

229. Sententiae. — Sententiae ad hanc quaestionem solvendam fere sunt eadem recitatae in praecedenti paragrapho.

1a Sent., cum neget indivisibilia continui esse reales entitates, simpliciter negat esse quoque actu secundum entitatem in continuo, et consequenter secundum numerum.

2a Sent., diversimode hoc explicat. *Quidam* omnino negant, quod indivisibilia continuantia et terminantia sunt actu. *Alii* dicunt, quod solum continuantia sunt actu, terminantia vero in potentia. *Alii* demum aiunt, quod quaedam terminantia sunt actu at continuantia simpliciter sunt in potentia.

3a Sent. ponit, quod omnia indivisibilia, ex quibus solum resultat continuum, sunt in eo actualiter et secundum entitatem et secundum numerum; ita plures ex scientificis modernis ut *Evellin* (1).

4a Sent. tuetur, quod indivisibilia sive terminantia sive continuantia, et similiter partes proportionales, sunt in continuo actualiter secundum entitatem et potentialiter secundum numerum. Ita post *Aristotelem* et 5. *Thomam*, fere omnes Scholastici (2); cum quibus sit veritas sequens.

230. Conclusio: Indivisibilia, tantum continuantia quam terminantia, et partes proportionales, sunt actualiter secundum entitatem et potentialiter secundum numerum in continuo ».

Prob. I. « Quoad Indivisibilia » (3). — Prob. T Pars (= *sunt actualiter*...). — Arg. I^o. — Continuum est illud cuius partes unico termino seu aliquo indivisibili uniuntur; et contiguum, cuius partes sunt simul extremitatibus. Atqui sicut realiter-actualiter datur continuum et contiguum: ita realiter-actualiter dari debet terminus seu indivisibile

(1) Cfr. *La divisibilité dans la grandeur* in « Rev. de Mét. et de Mor. », an. 1894, Tom. II, p. 133 ss.

(2) Quidam (v. g. Huon) false citant Suarez contrarium sentientem (cfr. Suarez, *loc. pr. al.*, n. 34).

(3) Cfr. S. THOMAS, *Opuse.* 36, c. 2 (Ed. Rom.); VI *Phys.*, lect. 5; *De Verit.*, q. 28, a. 2, ad 10°; et alibi.

quo continuantur et simul se tangunt. Ergo indivisibilia continuantia et se simul tangentia, realiter-actualiter secundum entitatem sunt in continuo.

Arg. num. — Partes continui et contigui realiter-actualiter sunt ad invicem impenetrabiles. Atqui talis impenetrabilitas partium habetur solis indivisibilibus terminantibus, ut supra habitum est. Ergo indivisibilia terminantia realiter-actualiter secundum entitatem sunt in continuo.

Prob. 2' Pars (= *sunt potentialiter...*). — Esse in aliquo actualiter secundum numerum est actualiter habere unitatem ac existentiam propriam individualement et independentem, saltem realiter, ab aliis inquantum est tale; ex quo aliisque similibus habetur multiplicitas. Atqui liquet, indivisibilia in continuo, sive continuantia sive terminantia, sunt in ipso toto et ab eo totaliter pendent; imo, ut dictum est, materialiter et subjective minime distinguuntur a toto continuo corporeo. Ergo indivisibilia, tam continuantia quam terminantia, sunt potentialiter secundum numerum in continuo.

Prob. n. « Quoad partes proport. » (1). — Prob. Ia Pars (= *sunt actualiter...*). — Partes proportionales sunt entitative eadem ac partes aliquotae continui. Atqui istae, ex quibus physice constituitur continuum, sunt in eo actualiter-entitative. Ergo partes proportionales sunt actualiter secundum entitatem in continuo.

Prob. 2° Pars (= *sunt potentialiter...*). — Esse in aliquo actualiter secundum numerum est actualiter habere unitatem ac existentiam propriam individualement et independentem, saltem realiter, ab aliis inquantum est tale; ex quo aliisque similibus habetur multiplicitas. Atqui partes proportionales non sunt huiusmodi respectu partium aliquotarum: quantum enim ex se semper sunt divisibiles in divisibilia, et non est invenire primum et ultimum quin divisibile amplius non sit. Ergo nisi dicendae sint divisae et non divisibiles, partes proportionales sunt potentialiter secundum numerum in continuo (2).

231. Corollarium. — Colligitur igitur, quod indivisibilia et partes proportionales eo ipso quod realiter actu secundum entitatem et potentia secundum numerum, distinguuntur ab ipso continuo et inter se, non tantum distinctione potenti, ut quidam putant (v. g. D. Nys), sed reali; non quidem realitate inter rem et rem, sed inter rem includentem aliquid reale, non iam extrinsece sed intrinsece (3). **I**

(1) Cfr. S. Thomam, IV, dist. 10, q. 1, a. 3, q. 1a. 3 ad 1^{am}; dist. 12, q. 1, a. 2, q. 1a. 3; I Phys., lect. 9; 111, q. 76, a. 3, ad 1^{am}; Capreolum, I, dist. 43-44, q. 1, a. 2, ad 1^{am} Greg' contr. 11b^o concil.

(2) Cfr. C. Alamanno, *op. cit.*; I-II Phys., q. 23, a. 1, in fin.

(3) Cfr. Cajetanum, I, q. 3, a. 3.

§5. Utrum indivisibilia et partes continui sint finita vel infinita (1).

232. In hac ultima paragraphe agendum est de indivisibilibus et partibus continui respectu finitatis et infinitatis.

233. Praenotamina. — *Primo* notanda est definitio et divisio finiti et infiniti. In genere enim *finitum* dicitur illud quod habet terminos, limites seu fines; *infinitum* vero quod caret terminis, limitibus seu finibus. Relictis diversis speciebus infiniti de quibus infra, est sciendum quod in praesenti sermo est de infinito *privativo* et non *negativo*. Tale autem infinitum privativum est illud quod, ex sua natura aptum natum est habere limites seu terminos, realiter tamen eis caret >eu privatur, v. g. materia prima; unde potius dicit imperfectionem cum careat perfectione quam sua natura exigit, et est proprium quantitatis.

Infinitum privativum, inter alias eius species, est duplex: *infinitum in udu* (= infinitum positione seu positive, categorematicum), et est illud cui non solum assignari non possunt limites ultra quos non transit, sed revera omnes limites transit; quapropter, requiritur ut habeat partes infinitas aequales uni certae parti quae sunt simul existentes et inter se non communicantes (2); *infinitum in potentia* (= syncategorematicum vel indefinitum), et est illud quod natura sua est finitum seu limites habet, at ut est formaliter in potentia limitibus caret, seu ei signari nequit aliquis certus et determinatus terminus, ultra quem transire non potest, sive additione sive subtractione sive successione; consequenter semper, quantum est formaliter tale, remanet interminatum et indefinitum, ideoque inexhaustibile est.

Secundo est recolendum ex saepe supra dictis, quod indivisibilia et partes continui possunt accipi vel mathematice vel physice. Praeterea, revocanda est distinctio partium aliquotarum et proportionalium, earumque distinctio (?).

234. Status Quaestionis. — His notatis, quaeritur: an indivisibilia et partes proportionales, realiter et positive existentes actu in continuo, sint finita vel infinita actu seu potentia. Ad quod respondemus cum omnibus communiter, post Aristotelem et S. Thomam, sequenti veritate.

235. Conclusio: « Indivisibilia et partes proportionales continui physice accepti, sunt actualiter secundum numerum finita; mathematice accepti, sunt potentialiter secundum numerum in-

Prob. T Pars (= *physice accepti... finita*). — Continuum physice acceptum est ipsum subiectum actu quantitate affectum, ac realiter existens, prout aliquem situm seu locum occupat vel ut est in tempore et spatio existens. Atqui si indivisibilia et partes proportionales,

(1) Cfr. inter alios, Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, q. 15, a. 2, p. 359 ss.

(2) Ioan. a S. Thoma, *ibid.*, a. 1, p. 279.

(3) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *ibid.*, a. 3, ad 1^{am}, p. 287; q. 20, a. 2, pp. 360-361.

quibus continuum physicum actu constituitur, essent in eo actu secundum numerum infinita, daretur continuum physicum acti infinitum, realiter in tempore et spatio existens atque determinatum et finitum locum occupans, quod repugnat (1). Ergo indivisibilia et partes proportionales continui physice accepti, sunt actualité: secundum numerum finita.

Prob. 2a Pars (= *mathematice accepti... infinita*). — Infinitum potentialiter est illud quod, licet entitative finitum sit, tamen cum sit in potentia, formaliter ei termini designari nequeunt, unde est inexauribile. Atqui indivisibilia, mathematice sumpta, ut sunt formaliter alicuius divisibilis, v. g. lineae, inquantum divisibile nullo actu divisionis finitur et exhauritur; quapropter, non possunt ibi termini seu limites designari, consequenter respectu indivisibilium est inexauribile (2). Pariter, partes proportionales, mathematice acceptae, sunt formaliter divisibiles in semper divisibilia, ideoque potentialiter non possunt designari limites intransibiles, ac per hoc inexauribiles (3). Ergo indivisibilia et partes proportionales continui mathematici accepti, sunt potentialiter secundum numerum infinita.

236. Corollarium. — Colligitur igitur, quod indivisibilia partesque proportionales sunt in continuo *actu* quidem *finita* secundum entitatem et numerum, v. g. linea actu habet duo tantum indivisibilia secundum numerum scii, duo puncta (4). Mathematice vero, inquantum formaliter dicunt rationem quantitatis seu divisibilitatis, sunt infinita secundum numerum, non actu sed potentia, seu sunt infinita syncategorematicae.

CAPUT II.

DE MOTU (5).

237. Cum natura sit principium motus, qui sine quantitate proprie salvari nequit, rationabiliter postquam disseruimus de entis mobilis natura et quantitate, est nunc de motu agendum (6). Motus autem accipi potest: *vel* in se et secundum suam naturam *vel* secundum eius passiones; quarum quaedam sunt *intrinsecae* ut infinitum, quaedam

(1) Cfr. S. Thom., *De Sens. et Sens.*, lect. 15.

(2) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 36, c. 2 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., *De Sens. et Sens.*, lect. 15.

(4) Cfr. S. Thom., VI *Phys.*, lect. 5, in fin. — Est hic notanda ratio quare, actu in continuo dantur finita indivisibilia sub partibus divisibilibus in infinitum; quia scilicet, unum tantum visibilium afficiens unam partem *formaliter*, afficit plures partes *inadaequate et virtualité* Cfr. Ioan. A. S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 2, pp. 361-362.

(5) Cfr. Aristot., Lib. I *Phys.*; S. Thomam, *ibid.*

(6) Cfr. Aristot., I *Phys.*, c. 1; apud S. Thomam, lect. I.

extrinsecas, ut locus et tempus (1), de quibus in sequenti. Unde hic sermo habetur:

1° de *natura* motus (art. 1);

2° de *qualitate intrinseca motus*, seu de infinito (art. 2).

Articulus I.

DE NATURA MOTUS (2).

238. Cum motus sit entitas relativa transcendentaliter, considerandum est in eo et id quod formaliter dicit de entitate, et sic sumitur entitative et in esse statico; et id quod formaliter dicit de relatione, quae efficitur ex actione moventis et passione mobilis, quo modo accipitur causaliter et in esse dinamico. Exinde, de natura motus loquendo, agemus in praesenti:

1° de *esse statico* motus (sect. 1);

2° de *esse dinamico* motus (sect. 2).

SECTIO PRIMA

De esse statico Motus.

239. Motus in esse statico seu natura motus potest accipi dupliciter: *in actu signato*, prout praecise formaliter accipitur; et *in actu exercito*, prout materialiter seu ut est in determinata materia eique appropriata. Utroque modo hic a nobis consideratur.

240. I. Natura Motus in actu signato. — Motus in actu signato consideratus, ita apte cum Aristotele definitur: « *actus eius quod est potestate, qua talis est* » (3), quae quidem definitio sic clarior exprimi potest: « *actus existentis in potentia, inquantum huiusmodi* ».

Explicatur. — Dicitur imprimis quod motus est « *actus* »; quo designatur genus definitionis et quo convenit cum aliis habentibus rationem actus; «est

(1) Cfr. Aristot., I *Phys.*, c. 1; ap. S. Thom., lect. 1.

(2) Cfr. Aristot., I *Phys.*, c. 1-3; apud S. Th., lect. 1-4; XI (VIII) *Metaph.*, c. 9; apud S. Th., lect. 9; Ferrariensem, *Quaest. in III Phys.*, q. 1-5; D. de Flandria, *Metaph.*, Lib. XI, q. 9, 11-12; C. Javelli, *Quaest. in Phys. Arist.*, Lib. III, q. 1-5; Dom. Soto, *Quaest. super VI L. Phys.*, Lib. III, q. 1-2; I. Fournenc, *op. cit.*, *Phys.*, c. 41-50; C. Alamanno, *ep. cil.*, I-II, *Phil. Nat.*, q. 17, a. 1-3; I. A. S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, q. 14, a. 1, p. 258 ss.; Complutenses, *op. cit.*, Lib. III *Phys.*, Disp. XVI-XVII; Serbellonium, *op. cit.*, *Phys.*, Disp. III, q. 1; Cauvinum, *op. cit.*, Tr. III ad III et IV *Phys.*, Disp. 1 per tot., Tr. IV ad V et VI *Phys.*, Disp. 1, per tot.; Mastrium, *op. cit.*, *Phys.*, Disp. XV, per tot.; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, Tr. III in I *Phys.*, Disp. 23-24; S. Roselli, *Comp. Sum. Phil.*, *Phys. Gener.*, q. 5-7; Lorenzei, *op. cit.*, *Ph. Nat.*, P. III, Lect. 1, p. 89-91; Pesch, *op. cit.*, Lib. II, Disp. III, n. 386-402; Gr ed t, *op. cit.*, n. 277-296; et alios.

(3) III *Phys.*, c. 1: « 7) τοῦ Σὺν τῷ οὐρῷ ἔν τῷ ἐκ τῶν, ἔν τῷ ἐκ τῶν, ἔν τῷ ἐκ τῶν ».

autem hoc quidem actu solum, illud vero potentia, hoc autem potentia et actu» (1). Illud autem quo aliquid prius in potentia existens fit actu est actu, eius. Per motum vero fit aliquid actu cum prius erat in potentia, cum hic et nunc moveatur: nec prius movetur sed erat mobile, neque posterius movetur sed motum est; quapropter motus est actus (2). At non quilibet actus est motus. Nam, quod prius erat in potentia, antequam moveatur, duos actus, tanquam duos terminos, respicit, nempe: actum seu terminum perfectum et completum, quo non constituitur motus sed motum esse; alium actum seu terminum respicit, qui est imperfectus, atque hic rationem actus constituit, quo aliquid educitur vel fit actu existens atque simul ordinatur, — consequenter ulterius movetur —, ad illum actum perfectum. Hoc sensu igitur motus est actus (3).

Subditur «*existentis in potentia*»: quibus verbis designatur status subiecti motus. Actus enim est proprius eius de quo seniper praedicatur, ideoque in quo semper invenitur. Motus autem, qui est actus, praedicatur semper de eo quod est existens in potentia, consequenter invenitur semper in subiecto existentis in potentia. Nam, motu, dum movetur, aliquid in actum reducitur; non reducitur in actum id quod formaliter est actu, quia iam est actu. Reducitur igitur in actum id quod est in potentia, sicut aedificari dicitur non de aedificato sed de aedificabili, et calefieri non de calefacto sed de calefactibili. Quare, cum per motum aliquid in actum reducat, semper est illius existentis in potentia. Huiusmodi tamen reductio in actum, non est subiecti prout actualiter habet de entitate seu entitative acceptum: hoc enim modo est iam actus ante motum; neque est eius prout est in potentia ad actum perfectum seu terminum motus, cum prout hic et nunc est in potentia ad illum motum hic et nunc moveatur; sed est reductio in actum de illa potentia quâ potens est in actum reduci seu potens est moveri (4).

Additur denique «*inquantum huiusmodi*»: quibus verbis magis declaratur status seu conditio et ratio subiecti motus. Nam, in aliquo existente in potentia, quod est de genere relationis transcendentalis, sunt duo attendenda. Primum est, quod ei competit formaliter inquantum est essentialiter tale in rerum natura existens; aliud ei convenit prout formaliter est ad aliud, ad quod est in potentia et ad quod ordinatur; quapropter, licet haec duo sint subiective realiter idem, formaliter tamen sunt diversa, utpote diversas rationes formaliter habent, sicut aes est idem subiecto ut habens rationem aeris et ut ordinabilis ad statuum: at ratio aeris et ratio ordinabilitatis ad statuum sunt duae rationes formaliter diversae. Hac ratione additum fuit in definitione «*inquantum huiusmodi*», ut designet scilicet, inquantum subiectum habet rationem non essentiae seu entitativam, quâ iam est; sed ut habet rationem potentiae seu ordinis et relationis ad aliud (5).

241. Corollarium. — Ex quibus remanet manifestum, quod «*omnino impossibile est aliter definire motum per priora et notiora, nisi sicut hic Philosophus definit*» (6). Unde ceterae defini-

(1) Aristot. X (XI) *Metaph.*, c. 9; cfr. III *Phys.*, c. 1.

(2) Cfr. S. Thomam, IU *Phys.*, lect. 2; *ibid.*, lect. I; XI *Metaph.*, lect. 9, 2289.

(3) Cfr. S. Thomam, *ibid.*; Ferrariensem, *op. cit.*, q. 1.

(4) Cfr. S. Thomam, *ibid.*; XI *Metaph.*, lect. 9, 2295. — Clarius ad rem Ferrariensis (*loc. prox. cit.*) dicens: «quod aliquid est in potentia ad alterum dupliciter [dicitur]. *Uno modo* quia potest habere illud nondum tamen ad illud tendit, sicut aqua antequam calefiat est in potentia ad caliditatem. *Alio modo*, quia potest illud habere et ad ipsum actualiter tendit sicut dum aqua calefit, est in potentia tendente ad caliditatem; motus ergo est actus existentis in potentia secundo modo, non primo modo».

(5) Cfr. S. Thomam, HI *Phys.*, lect. 2.

(6) Cfr. S. Thomam, *ibid.*

tiones vel sunt falsae vel inadaequatae; ita falsae sunt sequentes, quas refert Aristoteles (1).

Nam, falsa est haec definitio: «*motus est exitus de potentia in actum non subito*». non enim explicat rationem motus sed moti esse, atque dicit rationem talis speciei motus, cum non-subito indicet tempus (2). Similiter falsae sunt istae aliae, videlicet: «*motus est alteritas seu diversitas* vel '*motus est inaequalitas* vel «*motus est non ens seu id quod non est*»; nam, cuicumque subiecto unum ex his, ut tale, inhaereat, haberetur motus: quod est falsum; et praeterea, datur motus ex oppositis illorum et ad opposita eorum (3).

Exinde *ulterius* colligitur quomodo plures, sive in antiqua sive in recenti philosophia, naturam motus non accurate penetrantes, negaverunt: *vel* entitates statice sumptas rerum, admittentes ut unicam realitatem *τὸ* fieri (= le devenir) seu continuum fluxum et motum (= Heraclitus et Cratylus (4), Bergson (5), Le Roy (6) et alii); *vel* admiserunt ut unicam realitatem unum et unicum ens immobile, negantes quamlibet realitatem motus et fieri (= Parmenides (7), Melissus (8) et Neo-Idealismus post Hegel (9)). Liqueet itaque, quod unum ex his systematibus est alterum ut revolutum (10).

Colligitur *adhuc*, quod motus formaliter nec est potentia neque actus perfectus et completus, sed est actus imperfectus et indeterminatus relative; quapropter, motus « non est ens completum, sed est via in ens, quasi medium quid inter potentiam puram et actum purum » (11), idest perfectum et completum. Hinc est, quod motus ad nullum praedicamentum per se et in recto pertinet, sed ad illud praedicamentum in quo fit motus pertinet reductive et in obliquo tantum (12), « quare motus et permutationis tot species quot entis » (13).

242. Scholion. — Est animadvertendum contra quosdam (= M. Soto (14), Conimbricenses (15)), quod explicata definitio aristotelica motus,

(1) Cfr. *HI Phys.*, c. 2 (ap. S. Th., *lect.* 2-3); *X Metaph.*, c. 9 (apud S. Th., *Lib. XI*, *lect.* 9, 2300, 2307).

(2) Cfr. S. Thom., *loc. pr. cit.*

(3) Cfr. S. Thom., *III Phys.*, *lect.* 3; *XI Metaph.*, *lect.* 9, 2300-01.

(4) Cfr. S. Thom., *IV Metaph.*, *lect.* 12, 684; *XI*, *ibid.*, *lect.* 5, 2221.

(5) *L'Evolution Créatrice*, p. 270, 341.

(6) *Comment se pose le Problème de Dieu* In « R. de Mét. et de Morale », mars, 1907; *Antw Philosophy.- H. Bergson*, *IV*, p. 183 (Transi. Benson, London 1913).

(7) Cfr. S. Thom., *I Phys.*, *lect.* 5; *I Metaph.*, *lect.* 9, 140; *XII*, *ibid.*, *lect.* 12, 2651.

(8) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(9) Cfr. *Logique de Hegel*, *1er Tom.* I, pp. 399-408 (Trad. Vera).

(10) Ita Oarrigou-Lagrangue (« Dieu — p. 163) merito lurre inquit, quod «Le bergsonnisme apparaît ainsi comme un hégélianisme retourné ».

(11) S. Thomas, *IV*, *dist.* 1, q. 1, a. 4, q. 2»; cfr. *III Phys.*, *lect.* 3; *XI Metaph.*, *lect.* 9, 2306.

(12) Cfr. S. Thom., *XI Metaph.*, *lect.* 9, 2291; *III Phys.*, *lect.* 1.

(13) Aristot., *X Metaph.*, c. 9 (cfr. S. Th., *XI Metaph.*, *loc. cit.*).

(14) Cfr. *III Phys.*, q. 1, conc. III.

(15) Cfr. *III Phys.*, q. 1, a. 2, ad 3^a « ».

cum sit metaphysica et in actu signato, convenit omnibus speciebus mutationis, tam successivis quam instantaneis; consequenter, nec successio neque instantaneitas est de ratione motus hoc modo sumpti, sed ab utraque praescindit (1); ubi si sumatur physice et in actu exercito convenit solis mutationibus successivis ut mox patebit (2). imo, illamet definitio metaphysica convenit etiam mutationi instantaneae intentionali, ut actui immanenti cognitionis, prout in potentia cognoscitiva revera verificatur transitus entis in potentia ut huiusmodi (3).

243. 11. Natura Motus in actu exercito. — Motus sic consideratus est quaedam limitatio et restrictio motus antea definiti seu eius applicatio ad entia mobilia seu physica: se habent enim ad invicem sicut definitio materialis seu physica ad definitionem formalem seu metaphysicam (4). Quare motus sic acceptus definitur: *a actus eius quod est mobile quatenus est mobile* » (5).

Explicatur. — Manifeste liquet, quod haec motus definitio est quoddam logicum corollarium praecedentis, quae, uti diximus, est actus eius quod est in potentia quatenus est in potentia. Nam, quod movetur est mobile, quod est formaliter tale per hoc formaliter tendit seu est in potentia ad moveri: si enim esset ens actu non moveretur sed moveret. Ex quo deducitur, quod in quolibet motu physico, duo habentur, nempe: mobile ut subiectum motus et movens ut efficiens motum.

Etenim, movens, formaliter ut movens, est ens actu et quo aliud in actum ponitur; ideo ut sic non movetur, sed movet (6). At, antequam constitutum fuerit ens actu seu movens actu, erat movens in potentia, prout poterat aliud movere; quia vero omne quod prius est in potentia et postea in actu, formaliter ut reductum a potentia in actum, aliquatenus moveatur, sequitur quod hoc modo movens movetur: «movetur autem et omne movens» (7). Nihilominus, hoc quod movens movetur, non competit ei ut movens: hoc enim modo est formaliter actu; sed movetur inquantum est movens cum contactu (sc. suppositi), ex hoc scilicet quod movet tangendo, eo quod corpora agunt seu movent tangendo (8).

Contactu igitur moventis ad mobile efficitur motus, qui licet *causative* sit in movente, *formaliter* tamen est in mobili, cuius est actus: motu enim mobile actu movetur; cuiuslibet autem actus est formaliter in eo cuius est actus; ideo motus formaliter est in mobili; at quia mobile actu movetur inquantum illud movet movens, ideo est *causative* in movente. Talis porro actus ex parte rei est entitativus unus et idem actus mobilis et moventis, differt tamen modaliter, inquantum videlicet unus actus, prout producit et causatur a movente di-

ti) Cfr. S. Thom., III Phys., lect. 2; I, q. 45, a. 2, ad 2^a; II C. Gent., c. 17; Ioan. S. Thoma, *op. cit.*, q. 14, a. 1, p. 260; Gredt, *op. at.*, n. 279.

(2) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 3, a. 2, et alibi; Aristot., V Phys., c. 2.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 3, ad 1^{am}; III *De An.*, lect. 13. Hoc negant quidam etiam ex thomistis, ut Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.* — Potest esse eadem quaestio pro tnotu discreto, pro qua, videsis auctores, v. g. Ioan. a S. Thoma, *ibid.*

(4) Cfr. S. Thom., IV Phys., lect. 4.

(5) Ita Aristot. (IU Phys., c. 2); < r(xiveaig zvreXc/ewc roũ xivtjtoũ, fj xivtjtÓv »; vel aliter (*ibid.*, c. 3): < q tou Suvifict Ttowpixoũ xal nafhjrtxoũ, f toiovtov: actus eius quod facere et quod pati potest, quatenus est tale ».

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 1, c.; Tau. Avream, v. *Agens*, n. 108.

(7) Cfr. Aristot., III Phys., c. 2.

(8) Cfr. S. Thom., III Phys., lect. 4.

citur actus moventis, et prout idem actus recipitur in mobili dicitur actus passi seu mobilis (1).

244. Corollaria. — Ex hac explicata definitione sequentia corollaria eliciuntur scitu necessaria ad rationem motus physici plenius capiendam.

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod moveri non competit moventi per se, sed per accidens, inquantum scilicet ei competit, non ut est formaliter movens, sed ut est formaliter tale movens, nempe physicum et materiale, cuius est aliud movere *tangendo* (2); indeque est, quod omne movens physicum est simul movens et mobile: *movens* quidem, per formam quâ est actu principium movens et agens (3); *mobile* vero, prout est tale movens scii, cum contactu physico. Itaque explicatum manet commune axioma, quod « *omne movens movetur* », eo quod verificatur solum de movente physico quod contactu physico seu suppositi movet, et non de movente metaphysico quod solo contactu virtutis movet (4).

Coroll. Hun. — Colligitur *secundo*, quod omne mobile, formaliter ut tale, non potest esse simul movens, quod est vere dicere « omne quod movetur ab alio movetur: mobile enim, ut tale, est ens seu existens in potentia et dum movetur est in actu; nullum autem existens in potentia, ut huiusmodi, potest sibi actum coniungere seu se reducere in actum nisi per ens actu; consequenter nullum mobile, ut tale, seipsum ex seipso movet » (5).

Coroll. mum. — Colligitur *tertio*, quod tum ex parte mobilis tum moventis dantur duae rationes actus et potentiae. Ex parte mobilis quidem, est ratio mobilis et moti: ratio mobilis est cum mobile habeat potentiam et moveatur, ratio vero moti cum mobile actu moveatur. Ex parte vero moventis est ratio motivi et moventis: motivi cum movens habeat potentiam ad movendum; moventis autem cum movens actu moveat. Sic igitur patet, quod mobili corresponde! motivum, et moto movens.

Coroll. IVum. — Colligitur *quarto* demum, quod non potest motus physicus rectius definiri quam definitus est, scilicet «actus mobilis inquantum est mobile». Attamen, motus sive physice sive metaphysice, dupliciter accipi potest, nempe: *proprie*, prout revera dicit exitum a potentia ad actum; et *improprie* (= similitudinariae), prout huiusmodi exitu caret, et sic Deo etiam tribuitur (6). Exinde remanet manifestum, quod ratio motus praedicatur de diversis solum aequivoce (7).

(1) Cfr. S. Thom., *loc. pr. cit.*

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*; Bañez, *De Gen. et Corr.*, L. I, q. 30, 32.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*, et lect. 2.

(5) Cfr. S. Thom., I C. Gent., c. 13; I, q. 2, a. 3; I, *dist.* 45, a. I, ad VII *Metaph.*, lect. 14; et passim.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 1; q. 19, a. 1, ad 2^a; Tab. Aur., v. *Motus*.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 3, ad 1^{am}; q. 53, a. 1; q. 56, a. 1, ad 3^{am}; I, *dist.* 37, q. 4, II; II, *dist.* 5, q. 1, a. 1, ad 2^a.

SECTIO SECUNDA

De Actione et Passione (1).

245. Cum motus, de cuius natura determinavimus, perficiatur inter mobile et movens; et mobile dum movetur quodammodo agat et patiatur, similiter et movens dum movet; merito nunc de actione et passione est agendum (2), de quibus quaeritur:

- Io de *natura* actionis et passionis (§ 1);
- 2° de *relatione* earum inter se et motum (§ 2);
- 3° de *subiecto* actionis transeuntis (§ 3).

§ 1. De Natura Actionis et Passionis.

246. Cum de actionis et passionis natura sermo fiat, intendimus eius definitionem ac divisionem investigare.

247. I. Definitio Actionis (3). — Actio, secundum *vim geneticam*, sicut motu primo cognoscitur, ita prima eius impositio seu significatio motu datur et exprimitur; unde genetice, actio significat originem motus. At actio sic accepta potius res physicas, quae ad invicem motu agunt, respicit. Ulterius, nomen actionis translatum est ad quemlibet ordinem originis significandum independentem a motu, prout nempe aliquid ab aliquo sc. ab aliqua causa sive ab aliquo principio, quomodocumque seu qualitercumque originatur seu procedit (4).

Actio vero *secundum rem* accipi potest dupliciter: in actu exercito et in actu signato. *Primo modo*, nihil aliud est quam ipsum agens seu exercitium agentis ut est agens, vel communicatio actualitati qua agens est formaliter agens (5). *Altero modo*, diversimode definitur secundum diversa quae respicit seu connotât.

Nam, actio in actu signato accepta dicit formam quâ agens potest agere seu agit. Hinc: 1° si forma consideretur *respectu agentis*, quod est formaliter tale illâ forma, tunc actio est «*actus activi ut est activum*

(1) Cfr. praeter cos in praeced. sect. citatos, Capreolium, II, *dist.* 3, q. 2, conc. V; *dist.* q. 2, a. 3, ad 6. Aur. contr. I conc. ad 9. eiusd.; ad 6. n. et 7. I Aur. contr. II conc. ad 8. et 9. eiusd.; ad 10. et 16. I Scoti contr. II conc. et alibi; Cajetanum, I, q. 25, a. Ferrariensem, *loc. sup. cit.*, et II C. Gn./., c. 1, G. 9, 16, 30, 35 et passim; De Flandri V *Metaph.*, q. 22; D. Mas, *De Catenor.*, P. II, sect. de sex ult. Praed., q. 1-3; Suar. *Metaph.*, Disp. 48-49; De Lerma, *op. cit.*, de Praed., L. VII, q. 31; Soncina, V Alda; q. 37; et alios.

(2) Cfr. ARISTOT., III *Phys.*, c. 3.

(3) Cum actio et passio relative sint contraria: quidquid dicitur de una, proportio liter et opposita ratione de altera est dicendum.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 41, a. 1, ad 2^a; ad 3^a; q. 45, a. 2, ad 2^a m.

(5) Cfr. S. Thom., *De Pol.*, q. 2, a. 1.

vel «*actus agentis formaliter ut est agens*» (1); 2° si *respectu passi*, tunc actio est «*id quo vel per quod aliquid denominatur agens*» (2); 3° si *respectu effectus* producentis seu producti, tunc actio est «*id quo agens effectum causal*», seu «*id quo effectus producit*», vel «*causalitas agentis*» (3); 4° si *respectu virtutis* seu potentiae activae cuius est perfectio, tunc actio est: «*actualitas virtutis*» (4).

Modo denique generali et transcendentali, actio non immerito describi potest sic: *forma vel ratio a qua vel per quam aliquid actu originatur seu procedit*, vel sic: *forma vel ratio per quam in materia subiecto aliquid est et denominatur agens seu faciens*. — E contra passio est: *ratio vel forma per quam vel qua subiectum aliquod ab alio recipit seu patitur*.

Explicatur. — Definitio actionis data exprimit formalitatem actionis ut est actio seu pro eo quod dicit in recto. Hoc enim modo dicimus, quod importat esse ab alio seu actualitatem per modum originis seu emanationis operati ab operante, effectus a causa; proindeque, quia operans, ut tale, quemadmodum et causans, dicit relationem seu habitudinem ad operatum, sive causatum: propterea, talis habitudo actualitatis operantis ad operatum est de ratione formali et intrinseca actionis ut est actio; caetera igitur quae actioni competunt, v. g. subiecto inhaerere, passo uniri, etc., non sunt ei formaliter ut actio sed ut *talis* actio, nempe ut est actio physica et cum motu, quae hoc modo unionem agentis cum patiente necessario involvit (5). Per hoc autem actio formaliter a passione distinguitur. Ut dictum est enim, actio in recto seu ut est actio dicit quod sit ab alio seu originem ab aliquo principio, et in obliquo dicit terminum seu productum: unde est hoc *ut a quo*: passio vero in recto dicit ipsum terminum: unde est hoc *ut in quo*; hinc est quod diversimode actio et passio specificantur, ita ut si utraque sumatur in recto tunc actio specificatur a principio et passio a termino (6). At si actio accipitur etiam secundum id quod in obliquo importat, tunc eius specificatio et diversitas attenditur etiam a termino: hoc enim modo actio realiter et necessario respicit suum causatum et ad ipsum transcendentaliter ordinatur, sicut potentia ad actum et actus ad objecta, quae sunt termini potentiae; quare, sicut potentiae et actus specificantur ab objectis tamquam a propriis terminis, ita et actio a suo proprio termino specificatur (7). Sic remanet explicata actionis et passionis definitio.

248. II. Divisio Actionis. — Ex data actionis definitione sequentes species assignantur. Actio enim considerari potest: vel *objective*, respectu obiecti producti; vel *subiective*, respectu subiecti producentis; et ex utraque parte divisiones actionis habentur.

I. *Actio objective accepta* est duplex: *creativa*, quae effectum operatur seu producit nullo subiecto praesupposito seu ex

(1) Cfr. Aristot., *loc. pr. cit.*

(2) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 48, Tr. 6, c. 2 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 2; 111 *Phys.*, l. c. 5.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 1.

(5) Cfr. S. Thom., *Quodl.* IV, a. 9; II C. *Gent.*, c. 35; I, q. 25, a. 1, ad 3^a; II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, ad 11^a; *Opuse.* 48, Tr. 6, c. 2; *Opuse.* 15, c. 9 (Ed. Rotn.); cf. Ferrariensem, 11 C. *Gent.*, c. I; Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, p. 270.

(6) Cfr. S. Thom., I-II, q. 1, a. 3.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 3.

nihilo; et *eductiva*, quae effectum operatur seu producit ex praesupposito subiecto sen ex praeiacente materia, immutando nempe vel reducendo illam ex potentia in actum.

249. Corollarium. — Exinde manifestum manet, quod creatio eteductio, creari et educi, sunt actiones specificè distinctae et non possunt esse simul circa unum idemque subiectum, ita ut quod est creatum non potest simul sub eadem ratione esse eductum; et e contra.

2. *Actio subiective accepta*, prout consideratur vel respectu subiecti a quo elicitur vel respectu modi quo operatum efficitur ab operante. Sic enim actio est duplex: *immanens*, quae est actualitas virtutis agentis, cuius effectus vel operatum intrinsece manet in ipso agente, e. g. intelligere, velle; et *transiens*, quae est actualitas virtutis agentis, cuius effectus vel operatum in materiam exteriorem subiectam seu in passum transit, v. g. calefacere (1).

250. Corollarium. — Hinc eruitur utriusque actionis maxima differentia. Actio enim immanens est *ab* et *in* agente, transiens vero est *ab* agente et *in* passo; consequenter, immanens est perfectio agentis, transiens est perfectio passi; immanens est finis et forma potentiae activae seu agentis, transiens est finis tantum agentis, finis et simul forma passi. Cum praeterea transiens sit forma passi seu eius actus, nequit perfici absque motu proprie dicto; et cum motus sit actus mobilis, ideo transiens est cum motu, non vero immanens; propterea, transiens est actio physica, immanens est actio metaphysica; ideoque, immanens perfectior excellentiorque est transeunte; exinde, immanens proprie et formaliter appellatur *actio*, ubi transiens proprie et formaliter vocatur *factio* (2). Sicque denique explicata manet distinctio inter agere et facere, actionem et factionem (3).

3. *Actio immanens* potest esse duplex: *corporalis*, quae est actualitas virtutis seu potentiae organicae vel organo corporeo affixae, v. g. visio, tactus, etc.; *spiritualis*, quae est actualitas virtutis seu potentiae anorganicae vel nulli organo corporeo affixae, v. g. intellectio, volitio.

4. *Actio transiens* potest considerari dupliciter: *formaliter-transiens*, et est illa cuius effectus formaliter et per se in materiam exteriorem transit, v. g. calefacere; et *virtualiter-transiens*, cuius effectus ut actio manet in agente, sed effectus ipsius actionis, realiter productus et distinctus in esse ab agente, ad extra transit; unde

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 2; q. 18, a. 3, ad 1°; q. 23, a. 2, ad 1°; q. 27, a. 1, 3, 5; q. 28, a. 4; q. 41, a. 3; q. 54, a. 1, ad 3°; (*ibid.*, a. 2; q. 56, a. 1; q. 85, a. 2; MI, q. 3, a. 2, ad 3°; q. 35, a. 5; q. 74, a. 1; I, *dist.* 40, q. 1, a. 1, ad 1°; III, *dist.* 33, q. 2, a. 2, q. 1, I C. *Gnt.*, c. 100, II C. *Gnt.*, c. 1, 23, 80; III C. *Ofnt.*, c. 22; *De Veril.*, q. 5, a. 1; q. 8, a. 6; q. 14, a. 3; *De Pot.*, q. 3, a. 15; q. 5, a. 5, ad 14°; q. 8, a. 1; q. 9, a. 9 ad 4°; q. 10, a. 1; I *Ethic.*, lect. 1, 12; II *Ethic.*, lect. 4; VI *Ethic.*, lect. 3; et alibi

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 3, ad 1°; I C. *Gnt.*, c. 100, et passim.

(3) Cfr. S. Thom., VI *Metaph.*, lect. 1, n. 1152; Ferrariensem, II C. *Gent.*, c. 1, 9.

haec actio est formaliter immanens et virtualiter transiens, v. g. si velle nostrum esset rerum productivum (1).

5. *Actio formaliter-transiens* est adhuc duplex: *mutans* (= transmutans) *materiam*, et est illa quâ materia transmutatur seu quâ materia in aliqua forma seu actualitate reducitur; et *utens materia*, et est illa quâ materia non transmutatur, sed in usu seu tamquam medium vel instrumentum adhibetur ad effectum producendum, v. g. cythara ad cytharizandum (2).

251. Scholion. — Est animadvertendum, quod actio immanens non est actio physica seu praedicamentalis, sed proprie et per se est actio metaphysica ac transcendentalis: liquet ex differentia inter actionem immanentem et transeuntem. Nam, actio immanens cum tota maneat intrinsece in ipso agente, est eius perfectio, finis et forma; ideo nequit habere terminum in quem transit per motum, sicut est actio transiens; consequenter, non est actio physica seu praedicamentalis sed metaphysica (3). Attamen, cum actio immanens sit realiter existens et ens finitum, necesse est ut in aliquo praedicamento ponatur seu reducatur, et revera ponitur in praedicamento qualitatis; unde actio immanens est qualitas quaedam (4).

§ 2. Utrum Actio et Passio inter se et a motu sint realiter distincta.

252. Explicata natura actionis et passionis, determinandum est nunc de relatione quae adest inter seinvicem et motum.

[253. Praenotamina. — Revocata, ex supra habitis, natura actionis, passionis et motus; praenotandum est, quod sermo praesens non est de actione immanenti sed transeunte. Haec autem, cum sit proprie actio physica et praedicamentalis, motu fit et motu perficitur; exinde duplex relatio est ibi deprehendenda: *una* ex parte actionis et passionis inter quas mediat motus; *alia* ex parte terminorum motus, qui cum sint duo, scilicet, a quo et ad quem, duplex relatio exurgit: actionis nempe et passionis inter se et motum; et alia est ipsius motus inter eius terminos (5). Principaliter hic de prima relatione instituitur sermo, de alia aliquid in fine apponetur.

254. Status Quaestionis. — His notatis, quaestio est de relatione quae intercedit inter actionem et passionem, necnon inter utrasque et motum; unde quaeritur: an actio et passio a seinvicem et a motu sint realiter vel ratione tantum distincta. En quaestio.

255. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem datur triplex principalis sententia inter philosophos.

(1) Cfr. Ferrariensem, II C. *Gent.*, c. 16.

(2) Cfr. S. Thom., I *Ethic.*, lect. 1.

(3) Cfr. S. Thom., I C. *Gnt.*, c. 100; I, *dist.* 8, q. 4, a. 3, ad 3°.

(4) Cfr. Soncina, IX *Metaph.*, q. 21.

(5) De hac duplici relatione, cfr. S. Thomam, *De Polit.* q. 3, a. 3, c.

I³ Sent, tuetur, quod duplex est actio: *praedicamentalis*, quae dicit relationem seu respectum agentis ad passum, unde hâc relatione ad passum constituitur formaliter agens; et *physica*, quae est media forma et fluens inter agens et passum, quae prout respicit passum dicitur passio physica et prout respicit agens dicitur actio physica: hac tamen forma fluente constituitur formaliter motus; quapropter, actio et passio (quae sunt praedicamentales) realiter distinguuntur inter se et a motu (actio physica). Ita *Scotus* (1) et *Scotistae* omnes (2).

2a Sent, tenet, quod actio et passio a seinvicem et a motu sola ratione distinguuntur; at *quidam* (v. g. *Hervaeus* (3), *Soto* (4), *Cabero* (5)) hoc admitendo, minime determinant an ratione ratiocinata vel ratiocinantis; *quidam* autem (v. g. *Ruvius* (6), *Suarez* (7)) ponunt expresse quod ratione ratiocinata distinguuntur.

3a Sent, admittit, quod actio et passio a seinvicem et a motu distinguuntur realiter, sed non entitative bene vero modaliter, ut res a modo eius; quare tenetur quod, una eademque entitas seu unum idemque subiectum reale est actionis, passionis et motus, at modos diversos seu formalitates reales diversas habent, quae ab identitate subiecti seu entitatis distinguuntur solum ut eius modi. Ita videntur docere communiter Thomistae, ut *Capreolus* (8), *Ferrariensis* (9), *Nazarius* (10), *Araujo* (11), *I. a S. Thoma* (12), et alii, quos sequimur.

256. Conclusio: « Actio, passio et ictus a seinvicem non distinguuntur realiter-entitative, sed realiter-modaliter ».

Prob. **r** Pars (= *non distinguuntur realiter-entitative*). — Quorum se mutuo referunt, unum et idem est fundamentum reale: et ideo a seinvicem non distinguuntur realiter-entitative. Atqui actio, passio et motus se mutuo referunt. Ergo actio, passio et motus a seinvicem non distinguuntur realiter-entitative.

Mai. est manifesta ex ratione mutuae relationis. — Min. prob.: Actio enim est actus agentis seu moventis ut a quo: quae, cum sit actio physica, ex se respicit aliud ut subiectum extra se, in quod terminum seu formam causât et producit; forma vero causata et originata ab agente, inquantum a subiecto recipiente recipitur et in eo terminatur, est passio. Atqui actio agentis realiter terminari non potest in passo nisi ad passum motu transeat: est enim actio physica quae motu perficitur, ut dictum est. Ergo actio, passio et motus se mutuo referunt.

(1) Cfr. U, *dist.* 1, q. 5; III, *dist.* 14, q. 1, ad 2 » pro opin.: IV, *dist.* 13, q. dist. 43, q. 1, 5; et alibi.

(2) Cfr. *Mastrium*, *loc. pr. cit.*, q. 3.

(3) Cfr. IV *Quodl.*, q. 4.

(4) Cfr. III *Phys.*, q. 2, conci. 3.

(5) Cfr. III *Phys.*, disp. 1, dub. II.

(6) Cfr. III *Phys.*, Tract. I, q. 7.

(7) Cfr. op. *cit.*, disp. 49, sect. 2, n. 13.

(8) Cfr. II, *dist.* I, q. 2.

(9) Cfr. III *Phys.*, q. 3.

(10) Cfr. In 1, q. 24, a. I.

(11) Cfr. V *Metaph.*, q. 1, a. 4.

(12) Cfr. *loc. pr. cit.*, p. 263 ss.

Prob. 2^x Pars (= *distinguuntur realiter-modaliter*). — Actio et passio sunt quaedam relationes reales. Atqui ut huiusmodi, realiter distinguuntur tum inter se tum a motu. Ergo actio, passio et motus a seinvicem realiter distinguuntur.

Mai. patet. — Min. prob.: Aut relatio inter actionem et passionem est secundum esse, aut secundum dici. Si *prima*, cum motus sit utriusque reale fundamentum et quaelibet relatio realis a suo fundamento realiter distinguatur, quaelibet a motu realiter distinguitur. Si *secunda*, utraque debet habere fundamentum realiter diversum: relatio enim secundum dici formaliter supponit aliquod absolutum in quo relatio fundatur quodque de necessitate sequitur. Actio igitur et passio, ut sunt relationes reales, aliquid reale motui addunt, consequenter ab eo realiter distinguuntur. Pariter dicendum est de reali distinctione actionis et passionis ab invicem: alia est enim realis habitudo *ut a quo* ab ea *ut in quo*: diversam enim realitatem subiecti innuunt, prout nempe alia est habitudo recepti moventis et agentis ab habitudine recipientis mobilis et passi, ut de se liquet. Nihilominus, distinctio haec est solum modalis. Dictum est enim, quod una eademque est realitas seu entitas motus, qui ut procedit seu originatur ab agente *ut a quo* dicitur actio, ut vero terminatur in passo *ut in quo* dicitur passio. Ergo actio, passio et motus a seinvicem distinguuntur realiter-modaliter (1).

257. Corollarium. — Ex his colligitur, quod motus nullo modo se habet ut genus ad actionem et passionem: formaliter enim multiplicaretur et divideretur ad quamlibet speciem actionis et passionis, quod non potest esse, quia «in quocumque est motus illud movetur secundum illum motum; si igitur actio et passio sunt in mobili, sequitur quod mobile moveatur secundum duos motus» (2). Se habet igitur ut earum subiectum, quaesunt conditiones intrinsecae motus; unde «non est inconveniens actum unius esse in altero, quia doctio est actus docentis: ab eo tamen in alterum tendens continue et sine aliqua interruptione; unde *idem fidus* est huiusmodi, idest agentis *ut a quo* et tamen est in patiente ut receptus *in eo* » (3).

258. Scholia. — 1. Est animadvertendum, quod motus non distinguitur a suo termino *sola ratione ratiocinata*: motus enim est revera realis et physicus transitus in aliquem terminum realem, ad quod non sufficit sola distinctio rationis; neque ab eo distinguitur *realiter-entitative*: est enim contra rationem formalem motus ut patet, et praeterea « omne quod mutatur mutatur secundum praedicamenta entis » (4). Distinguitur

(1) Haec nostra conclusio quoad utramque partem est S. Thomae, cfr. XI *Metaph.*, lect. 9, n. 2312; 111 *Phys.*, lect. 5; 1, q. 28, a. 3, ad lum; q. 41, a. 1, ad 2^{am}; q. 45, a. 2, ad h^{oc} et passim

(2) Cfr. S. Thom., III *Phys.*, lect. 5.

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) S. Thomas, XI *Metaph.*, lect. 9, n. 2291; cfr. III *Phys.*, lect. 2.

igitur motus a suo termino *realiter-modaliter*: motus enim se habet ad suum terminum sicut subiectum in statu imperfecto ad statum perfectum, vel sicut subiectum in fieri ad subiectum in facto esse, vel sicut subiectum potentiate ad subiectum actuale: Jiaec licet sint entitative unum et idem subiectum, dicunt tamen eius status exprimentes diversos essendi modos eiusdem subiecti (1).

2. Est praeterea animadvertendum, quod cum praedicamenta diversificentur secundum diversos modos praedicandi seu dicendi, sequitur quod motus «secundum quod praedicatur de subiecto *in quo* est, constituit praedicamentum *passionis*. Secundum autem quod praedicatur de eo *a quo* est, constituit praedicamentum *actionis*» (2).

3. Est demum animadvertendum, quod cum motus sumi possit dupliciter, formaliter nempe et materialiter; sciendum est quod, sumpto *formaliter seu metaphysice*, motus nihil addit supra mutationem: hoc enim modo comprehendit sub se mutationem et quamlibet eius speciem, atque ipsa mutatione communior est. Sumpto vero *materialiter seu physice*, tunc tria addit ad rationem mutationis, ut ab ea condistinctus: 1° quod sit inter contraria, id o supponit ens mobile aliquo modo positivum et in actu; 2° quod subiectum mobile sit ens complete in actu; 3° quod se habeat ut via, tendentia et fluxus inter duos terminos seu mutationes, ideoque in uno eodemque motu habentur duae mutationes: *unan* quo seu negativa, et est corruptio; *alia* ad quem seu positiva, et est generatio: hinc axioma «corruptio unius est generatio alterius» (3).

§ 3. *Utrum actio transiens sit subiective in agente vel in passo* (4).

259. Peracta relatione seu habitudine actionis, passionis necnon motus, quaeritur in praesenti de subiecto actionis physicae seu transeuntis.

260. Praenotamina. — *Primo* est notandum, praeter ea quae supra habita sunt, quod actio transiens, formaliter ut talis, duas formalitates importat: *unam* ut est actio, ex qua parte dicit emanationem seu originem ab agente; *aliam* ut est transiens, ex quo dicit receptionem eius in passo in quo terminatur. Exinde actio transiens *originative* (= emanative, elicitive, inchoative) est ab agente et in agente, *receptive* vero (— terminative, consummative) est in passo.

(1) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 1, q. 2, a. 3, q. 1, ad 3^a. — *Nota*. Non inficiamur dari aliquein motum realiter-entitative distinctum a suo termino, at hic motus est proprie extrinsecus, scilicet motus localis qui distinguitur a loco. Cfr. S. Thom., *loc. pr. cit.*

(2) S. Thomas, XI *Metaph.*, lect. 9, n. 2313; cfr. III *Phys.*, lect. 5; Ferrariensem, *loc. supra cit.*, q. 5.

(3) Cfr. S. Thom., *De Pol.*, q. 3, a. 2.

(4) Cfr. praeter citatos auctores, maxime Capreolum, II, *dist.* 1, q. 2, a. 3, ad 6^a et 9^a Aureol. contr. 1^a concil.; ad 6^a, 7^a, 8^a, 9^a Aureol. contr. 1^a concil.; ad 10^a-16^a Scoti contr. 1^a concil.; *ibid.*, *dist.* 3, q. 2, concil. V; Cajetanum, I, q. 25, a. 1; Ferrariensem, *loc. pr. cit.*, q. 4; D. de Flandria, V *Metaph.*, q. 22, a. 2; Cosm. Alam., *loc. pr. cit.*, q. 17, a. 5, p. 168 ss.; Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, a. 4, p. 273 ss.; Gredt, *loc. cit.*, n. 281-284; et alios.

Secundo est notandum, quod actio transiens, formaliter ut talis, potest dupliciter attendi: *in recto*, et dicit id quod ei per se primo convenit, scilicet, motum: cum enim sit actio physica, ut physica, est actus qui fit in spatio et tempore atque cum contactu physico; *in obliquo*, et dicit id quod ei per aliud, sive formaliter sive fundamentaliter sive ex consequenti, convenit, scilicet, relationem agentis ad passum, et viceversa (1). Haec autem in actione se habent ad invicem sicut materiale ad formale: relatio enim praesupponit motum tamquam eius materiale et fundamentum (2).

261. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaestio praesens procedit solum de actione transeunti; non enim esse potest dubium quin actio immanens, tamquam in subiecto, sit in agente ipsumque perficiens; sed dubium est de transeunti, et quidem non prout dicit rationem originis: originator enim ab agente; neque prout dicit rationem terminationis: recipitur et terminatur in passo. Simpliciter igitur dubitatur de ipsa tota actione, ut est formalis actio physica et praedicamentalis, quae motu habetur atque ipsum agens et passum perficit. Unde quaestio est: quodnam sit subiectum huius actionis sic acceptae; seu: cuinam formaliter inhaereat actio transiens, agenti vel passo? seu: an subiectum inhaesivum actionis transeuntis sit agens vel passum. En tota quaestio.

262. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem datur triplex sententia.

1a Sent, tuetur, quod subiectum inhaesivum actionis transeuntis est ipsum agens; unde subiective et inhaesive est in agente et non in passo. Ita Scotus (3), quem sequuntur communiter Scotistae omnes (4) et plures ex Thomistis (v. g. Cajetanus, Nazarius (5), C. Alamanno, Gredt).

2a Sent, distinguens duplicem formalitatem in actione transeunti, nempe: inchoationis et terminationis, asserit: quod actio transiens inchoative est in agente, consummative vero seu terminative est in patiente seu in passo. Ita plures ex Thomistis, ut Ioan. a S. Thoma, Goudin (6) et iam antea fere idem D. de Flandria.

3a Sent, propugnat, quod subiectum inhaesivum actionis transeuntis est ipsum passum, ideoque subiective et inhaesive est in passo et non in agente. Ita Capreolus, Hervaeus (7), Javelli (8), Soncina (9), Ferrariensis (10), Soto (11),

(1) Cfr. Capreolum, II, *dist.* 1, q. 2, a. 3, ad 6^a™ Aur. contr. II un concil.

(2) Cfr. Capreolum, *ibid.*, ad 9^a et Ium Scoti contr. II un concil.

(3) Cfr. IV, *dist.* 12, q. 1; *dist.* 43, q. 5; et passim.

(4) Cfr. Mastrium, *op. cit.*, Disp. VII, a. 2. Iste citat quosdam Thomistas, inter alios. Ferrariensem et De Flandria in favorem opinionis scotisticae, qui revera contrarii sunt et nostram conclusionem amplectuntur.

(5) Cfr. in I, q. 25, a. 1 *Controv. unica*.

(6) Cfr. *op. cit.*, *Phys.*, P. I, disp. 3, q. 1, a. 2. Ex huius doctrina emitur, quod haec secunda sententia minime formaliter et substantialiter differt a tertia recitata.

(7) Cfr. *Quodl.* IV, q. 4.

(8) Cfr. IX *Metaph.*, q. 15.

(9) Cfr. V *Metaph.*, q. 37.

(10) Cfr. *loc. pr. cit.*

(11) Cfr. III *Phys.*, q. 1, concil. 6^a.

Suarez (1), Complutenses (2) et plures alii, cum quibus ponitur sequens veritas.

263. Conclusio: « Actio transiens, formaliter-subiective, in recto est in passo, in obliquo autem est in agente ».

Prob. Ia Pars (= *in recto est in passo*). — Actio transiens in recto formaliter dicit ipsum motum. Atqui motus formaliter-subiective est in mobili seu in passo. Ergo actio transiens in recto formaliter-subiective est in passo.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. pariter est manifesta ex supra habitis de motus definitione. Dictum est enim, quod motus est actus mobilis ut est mobile. Atqui actus formaliter-subiective est in eo cuius est (3). Ergo motus formaliter-subiective est in mobili seu in passo.

Conf. — Si actio transiens pro eo quod dicit in recto esset formaliter-subiective in movente seu agente, agens esset simul agens et patiens sub eadem ratione. Esset agens, quia supponitur actu elicere actionem seu actu agere (4). Sed esset simul et sub eadem ratione passum; nam, cum actu eliciat actionem, esset simul subiectum inhaesivum eiusdem actionis; at cum actio transiens sit cum motu physico seu contactu physico, necesse est quod subiectum cui haec actio inhaeret, illam recipiendo, suo contactu physico moveatur seu patiatur. Ergo cum esset subiectum inhaesivum huius actionis ipsum agens, formaliter ut tale, foret simul et sub eadem ratione patiens seu passum, quod simpliciter repugnat (5).

Prob. 2^a Pars (= *in obliquo est in agente*). — Actio transiens in obliquo nihil aliud dicit nisi relationem transcendentalem agentis inquantum est agens ad passum; sicut et passio dicit talem relationem passi inquantum est passum ad agens. Atqui talis relatio debet specificiter habere fundamentum diversum, ut agentis ad passum sit agens, et passi ad agens sit passum. Ergo actio transiens in obliquo formaliter-subiective est in agente.

Mai. est nota ex praenotatis. — Min. decl.: Cum relatio sit respectus seu ordo unius *ad* aliud, totum eius esse est esse *ad aliquid* quod necessario supponit, tamquam fundamentum, aliquod absolutum cuius esse est *in* aliquo. Secundum igitur diversitatem absoluti datur diversitas relationis. Liquet porro, quod in actione transeunti

(1) Cfr. *Metaph.*, Disp. 48, s. 4, n. 6.

(2) Cfr. *III Phys.*, Disp. 17, q. 4-5.

(3) Cfr. S. Thom., *III Phys.*, lect. 2.

(4) Cfr. S. THOM. *ibid.*, lect. 4.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*; *IX Ethic.*, lect. 7; *III De An.*, lect. 2; *IX Metaph.*, lect. 9; I, q. 18, a. 3, ad L«<»; q. 23, a. 2, ad I q. 54, a. 1, ad 3 *De Pot.*, q. 7, a. 8- a. 10, ad 8*®; I, *dist.* 8, q. 4, a. 3, ad ult.; *dist.* 32, q. 1, a. 1; et passim. 9 'TF

datur diversum fundamentum motus: motus enim est actus mobilis ut est mobile, quod est actu inquantum a movente movetur. Movens autem et mobile, sicut et agens et passum, sunt absoluta subiecta et quidem diversa; et sicut movens seu agens est tale per potentiam activam, ita mobile seu passum est tale per potentiam passivam; et sicut movens seu agens actu movet seu agit quia reducitur illi actum eius potentia activa, ita motum et passum actu movetur seu patitur quia in actum reducitur eius potentia passiva. Ergo liquet, quod movens et agens fundatur in potentia activa, et mobile et passivum in potentia passiva; quia vero actio agentis seu moventis physici est cum motu physico, et similiter mobilis seu patientis, sequitur quod alia est relatio seu respectus agentis ad passum et passi ad agens; quapropter, quia relatio agentis fundatur in potentia activa, quae est in agente ut est agens, sequitur quod relatio agentis ad passum est actio subiective existens in agente: sicut relatio passi ad agens est actio subiective existens in passo (1). Ergo patet quod talis relatio debet specificè habere fundamentum diversum, ut agentis ad passum sit agens, et passi ad agens sit passum (2).

264. Corollarium. — Ex hucusque igitur dictis remanet manifestum, quod actio physica seu transiens, quae motu et contactu physico perficitur, est in agente ut a principio elicitivo seu originativo, et praeterea est in eo subiective ut actio in obliquo sumpta. Est tamen in passo ut in subiecto recipiente seu terminativo, itemque est in eo formaliter-subiective seu inhaesive ut actio in recto sumpta.

265. Obiectiones. — Contra statutam veritatem plures fieri solent obiectiones, quarum praecipue sequentes seligimus.

Ia Obi.: Effectus formalis cuiuslibet est in eo quod formaliter ab ipso tale denominatur. Atqui agens denominatur formaliter tale ab actione. Ergo actio transiens subiective-formaliter est in agente.

Resp.: — *Dist. Mai.*: effectus formalis intrinsecus cuiuslibet est in eo... *Cone.*, effectus formalis extrinsecus cuiuslibet est in eo... *Neg.* — *Contradist. Min.*: agens denominatur formaliter tale ab actione ut eius effectus extrinsecus *Cone.*, ut eius effectus intrinsecus *Neg.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Responsio haec est S. Thomae, cuius explicatio videri potest apud ipsum (3).

212Obi.: Omnis perfectio subiective est in subiecto quod ipsa perficitur: nihil enim perficitur aliquo quod est extra se. Atqui actio est perfectio agentis: unumquodque enim est perfectum dum potest sibi simile generare, ut ait Philos, in IV Meteor, (lect. I apud S. Th.). Ergo actio est subiective in agente.

Resp.: — *Dist. Mai.*: omnis perfectio subiective est in subiecto secundum modum quo ipsum perficitur *Cone.*, aliter *Neg.*; similiter *Dist. Min.* eiusque

(1) Cfr. S. THOM., IU *Phys.*, lect. 5.

(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 1, a. 3; I, *dist.* 32, q. 1, a. 1; *dist.* 40, q. 1, a. I, ad 1 »; II, *dist.* 40, q. 1, a. 4, ad 1 «®; *De Pot.*, q. 7, a. 9, ad 7 «®; a. 10, ad 1 «®; q. 10, a. 1, c.; *De Ver.*, q. 4, a. 2, ad 7 «»»; U C. *Gent.*, c. 23; cfr. Tab. Auream, v. *Actio*, n. 59.

(3) Cfr. I, *dist.* 32, q. 1, a. I; cfr. Capreolum, II, *dist.* 1, q. 2, a. 3, ad 1 ■« Scoti, contr. conci.

prob.: actio est perfectio agentis tamquam a principio elicitive seu originativo *Cone.*, actio est perfectio agentis *Subd.*: sumpta actione in obliquo *Cone.*, in recto *Neg.* et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Huius explicatio iam liquet ex supra ostensis; unde bene ad eandem difficultatem ratiocinatur *Capreolus* qui ait: « actio non est perfectio agentis *sicut subiecti* sed sicut principii elicitive, et hoc loquendo de illo quod actio [ut actio] dicit in recto. Conceditur tamen quod actio est perfectio agentis etiam sicut subiecti, quantum ad illud quod dicit in obliquo, scilicet relationem, eo modo quo relatio conceditur esse perfectio vel actus subiecti » (1).

3a Obi.: Impossibile est simul in eodemque subiecto esse formas oppositas. Atqui actio et passio sunt opposita. Ergo nequeunt esse simul in eodemque subiecto. Atqui in passo est passio. Ergo nequit simul esse in eo actio. Ergo actio est in agente.

Resp.: — *Dist.* Mai.: impossibile est... oppositas per idem in quo sunt formaliter oppositae *Cone.*, per idem in quo materialiter conveniunt *Neg.*; *Contradist.* Min.: actio et passio sunt opposita formaliter seu pro eo quod in obliquo dicunt *Cone.*, materialiter seu pro eo quod in recto dicunt *Neg.* — *Neg.* Conqs.; *Cone.* Min. Subs.; et ad sensum distinctionis datae *Dist.* penultimum Conqs.; *Neg.* Conqs. et Conqa. — Explicatio liquet ex dictis; nam, «actio et passio sunt oppositae quantum ad illud quod est in eis *formale et completivum* rationis earum, et istae sunt habitudines et relationes oppositae. Et isto modo non sunt in eodem, *sed in diversis subiectis*, scii, actio in agente et passio in patiente. Sed quantum ad id quod est *materiale* in eis scii, motum, *quem dicunt in recto* et pro quo supponunt non sunt oppositae, et isto modo *sunt in eodem subiecto*, scii, in passo » (2).

Articulus II.

DE QUALITATE INTRINSECA MOTUS SEU DE INFINITO (3).

266. Hucusque egimus de natura motus, cuius prima qualitas intrinsece ipsum consequens est finitum vel infinitum: est enim « passio motus et cuiuslibet quanti universalis » (4); unde de infinito hoc modo considerato tractare spectat ad Philosophum Naturalem, ut

(1) I, *dist.* 32, q. 1, a. 1, ad 3im Scoti.

(2) *Capreolus*, *ibid.*, ad 6° Scoti; cfr. S. Thom., 1, q. 28, a. 3, ad lum. — Alias obiectio videtur apud *Capreolum*, *loc. pr. cit.*

(3) Cfr. *Aristot.*, III *Phys.*, c. 5-12 (apud S. Thom., lect. 6-13); X *Metaph.*, c. 10 (apud S. Thom., Lib. XI, lect. 10); *Capreolum*, I, *dist.* 43-44, q. 1, a. 2; Cajetanum, I, q. 7, a. 2-4, *Opuse.*, de infinitate Dei; *Ferrariensem*, I C. *Gent.*, c. 43, 69; 111 *Phys.*, q. 6-8; D^o Flandria, XI *Metaph.*, q. 10, a. 1-2; *Soncina*, XII *Metaph.*, q. 5; *Javelli*, *ibid.*, III *Phys.*, q. 6-11; D Soto, *op. cit.*, 111 *Phys.*, q. 3-4; I. Fournenc, *op. cit.*, *Phys.*, c. 32; C. Alamanno, *op. cit.*, I-II, *Phil. Nat.*, q. 18, a. 1-3; R. Ripa, *Com. de Ent. d Ess.*, Adnot. ad c. VI, p. 738 ss.; *Complutenses*, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, Disp. XVII per tot.; Ioan. A. S. I. Homa, *loc. pr. cit.*, q. 15; Com. in I, q. 7, a. 1-4; Bañez, I, q. 7, a. 3-4; Serbellonium, *loc. pr. cit.*, Disp. IV, q. 3, per tot.; *Cauvinum*, *op. cit.*, in III-IV *Phys.*, Tr. I, Disp. II, per tot.; *Mastrium*, *loc. pr. cit.*, Disp. X, per tot.; Joanniz-Echalaz, *loc. pr. cit.*, Disp. XXV, per tot.; Goudin, *Phys.*, I P., disp. III, q. 2, a. 1-5; Lorenzelli, *loc. pr. cit.* lect. 2, p. 91-96; Pesch, *loc. pr. cit.*, Disp. IV, n. 403-426; ZIOLIARA, *op. cit.*, *Ontol.*, h' b' 123.03, r 4' P' 427 §§ 1 N 3, *La Notion de TrmPs* a. 5. § 3, p. 145 ss., Louvain-Paris, 1913; aliosque infra citandos.

(4) S. Thomas, XI *Metaph.*, lect. 10, n. 2314.

latius ostendit Philosophus (1). Nos igitur cum eo sermonem instituimus principaliter de infinito ut est passio motus, quamvis concomitanter et connexive de aliis speciebus, occasione praestata, aliquid innuamus. Sequentia igitur quae infinitum respiciunt considerabimus:

1° naturam infiniti (sect. 1);-

2° possibilitatem et existentiam eius (sect. 2).

SECTIO PRIMA

De Infiniti Natura.

Prima igitur investigatio circa infinitum respicit eius naturam, de qua explicabimus eius *definitionem*, *divisionem* et *proprietates*.

267. I. Definitio Infiniti. — Cum, uti iam innuimus, infinitum proprie dicatur de quantitativis seu physicis, de spiritualibus non dicitur nisi transumptive; unde de omnibus solum analogice praedicatur; videamus igitur illud et secundum nomen et secundum rem.

Infinitum est nomen complexum ex negativo < *in v* et positivo > *finitum* ■ (2); unde infinitum finito opponitur. Finitum autem formaliter et per se dicit rationem termini seu finis; intantum autem aliquid terminatur et finitur inquantum limitatur et coarctatur; unde finiti per se est dicere limites seu coarctationes, sive formaliter seu ex ratione formae vel actus sive materialiter seu ex ratione materiae vel potentiae; quapropter, ratio partis seu per modum partis non est formaliter de ratione finiti: potest enim reperiri aliquid habens rationem partis, vel per modum partis, et tamen limitatione seu coarctatione caret, ut materia prima. Cum igitur infinitum opponatur finito, de ratione formali eius est dicere negationem seu privationem vel carentiam terminorum seu finium; unde minime officit formalitati infiniti ratio partis, ut dudum de materia prima dictum est, quod idem dicendum de qualibet forma in materia receptiva (3). Ex quibus liquet, quod infinitum *secundum nomen* nihil aliud est nisi: *id quod non est finitum*, hoc est *id quod caret terminis seu finibus, limitatione seu coarctatione*.

Infinitum autem *secundum rem* et prout quantitati seu motui proprie convenit, ita ab *Aristotele* definitur: « *id cuius semper aliquid extra est* » (4).

Explicatur.— Praedicta aristotelica definitio infiniti liquet ex ratione quantitatis, cuius infinitum est passio. Nam, uti docuimus, quantitas formaliter dicit

(1) Cfr. III *Phys.*, c. 5 (apud S. Thom., lect. 6). — Ad retn D. Soto (loc. prox, cit., id confirm. obi. contr. 1 conc.), cum Inquit: «quod alia ratione pertinet ad *Mathematicum* tractare de infinito, nempe quia est passio privativa quantitatis; et alia ad *Metaphysicum*, videlicet quatenus infinitum dicit potentiam vel actum; nihilominus, alia ratione etiam pertinet ad *Physicum*, ut ait Aristot. sc. quia tractat de mobili et motu qui fit in tempore; unde quia haec omnia sunt quanta, pertinet ad ipsum disserere: an eorum quantitas possit esse infinita. Itaque alii tractant de infinito ut abstrahit a materia et motu; Physicus autem concernendo materiam et motum », cfr. *Javelli*, *loc. pr. cit.*, q. 6.

(2) Cfr. S. Thom., 1, q. 7, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.* ^A

(4) III *Phys.*, c. 6: « Xuptíaivei 8ē Toúvavriov elvai á-stpov r, é>ç Xéyouaiv ou yàp ou [tifiSēv É'co, àXX' ou àel ti ?çco éart, toúto árrecpov çart ».

rationem divisibilis in partes homogéneas; in infinito autem requiritur, cum limitibus careat, ut quaelibet pars accepta sit extra aliam, ita ut numquam perveniri possit ad aliquam partem quae sit limitata seu terminata; consequenter, requiritur ut quaecumque pars accepta minime reassumatur seu repetatur, sed semper accipiendae sunt partes extra et ultra partes acceptas (1); haec vero partium alietas non est sumenda ut sit alia pars a parte immediate accepta seu praecedente dumtaxat, sed ut sit alia ab omnibus partibus acceptis et accipiendis; hac ratione circulus numquam potest esse in suis partibus infinitus, quia licet una pars sit extra aliam ab immediate praecedente, non tamen ab omnibus (2). Quapropter, de ratione huius infiniti est « quod quamcumque partem quantitatis eius acceperis, cuiuscumque mensurae, semper erit aliquid accipere de ipso » (3), idest ultra ipsam et extra ipsam partem acceptam et accipiendam.

268. Corollarium. — Exinde colligi potest aliqualis definitio infiniti large et communissime accepti, idest prout dici potest de quocumque et qualitercumque, nempe *id quod realiter caret reatibus terminis seu realibus limitibus*. Probe tamen distinguendum est infinitum ab indefinito. Nam, *indefinitum* constat ex negativo « in » et « definitum »; definitum autem est id quod habet definitionem, quâ aliquid in se specificè constituitur et ab aliis distinguitur; ideoque, definitum proprie et per se respicit rei formalitatem eiusque ab aliis distinctionem. Hinc indefinitum, definito oppositum, est negatio propriae formalitatis rei eiusque ab aliis distinctionis, v. g. animal respectu rationalis et irrationalis; quare, aliquid potest esse simul infinitum et definitum, v. g. materia prima; vel simul finitum et indefinitum, v. g. animal respectu inferiorum. Ergo infinitum et indefinitum ab invicem distinguuntur sicut interminatum et indeterminatum, sicut finitum distinguitur a definito ut terminatum a determinato (4).

269. II. Divisiones Infiniti. — Ex data infiniti definitione assignandae sunt eius diversae species. Iam enim dictum est, quod infinitum potest considerari dupliciter, nempe: stricte et large; quare ut divisiones perse infiniti assignentur, desumimus infinitum large et communissime.

Io Infinitum large et commune dividitur: in *privativum*, et est subiectum aptum natum habere limites, de facto tamen eis privatur; et *negativum*, et est subiectum aptum natum non habere limites seu carere limitibus (5).

2° Infinitum negativum dividitur: in *perfectum* (= negativum ex parte formae), et est subiectum quod, propter suam maximam actualitatem et perfectionem, simpliciter repugnat aliquo limite seu termino affici, v. g. Deus; et in *imperfectum* (= negativum ex parte materiae), et est subiectum quod, propter suam maximam

(1) Cfr. S. Thom., III Phys., lect. II.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(3) S. THOMAS, *De Veril.*, q. 2. a. 9, ad 8-^c.

(4) Cfr. Nys, *op. pr. cit.*, pag. 149.

(5) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 1, a. 2, c.; Tab. Auheam, v. *Infinitum*, n. 16.

potentialitatem et imperfectionem, repugnat aliquo limite seu termino ex se affici, v. g. materia prima (1).

3° Infinitum *privativum* dividi potest: in *perfectum* (= privativum ex parte formae), et est subiectum quod, ratione eius formae, aptum natum est habere terminos, quibus tamen actu privatur; et in *imperfectum* (= privativum ex parte materiae), et est subiectum quod, ratione suae materiae, aptum natum est habere terminos, quibus tamen actu privatur.

a) Infinitum *privativum perfectum* adhuc dividitur: in *simpliciter*, et est subiectum actu carens limite essendi, seu cuius forma, dans ei esse simpliciter substantiale, caret termino vel limite; et in *secundum quid*, et est subiectum, cuius forma dans ei esse secundum quid, caret limite. Hoc autem subdividitur: in *qualitativum* (= intensivum), et est subiectum carens limite seu termino intensionis secundum gradus qualitatis; et in *relativum*, et est subiectum dicens ordinem ad aliquid carens limite, ex quo sumit connotationem et extrinsecam denominationem infinitatis (2).

b) Infinitum *privativum imperfectum* generaliter dividitur secundum rationem quantitatis, super qua fundatur, quaeque tripliciter considerari potest:

a) *ex natura specifica quantitatis*. Ex hac ratione adhuc dupliciter accipi potest: vel *ex parte speciei quantitatis*, et sic dividitur: in *infinitum magnitudine* (= quantitas continua), et est subiectum carens termino partium in continuo; et in *infinitum multitudine* (= quantitas discreta), et est subiectum carens termino divisionis seu multitudinis, vel carens termino specierum numeri (3). Vel *ex parte modi specifici quantitatis*, et sic dividitur: in *infinitum appositione*, et est quando in subiecto cuilibet numero designato semper et sine termino adiungitur unitas (4); in *infinitum subtractione* (= divisione), et est subiectum divisibile, carens termino divisionis seu est in semper divisibilia (5); et in *infinitum mixtum* (= appositione et divisione), et est subiectum carens termino additionis et divisionis (6).

p) *ex parte existentiae partium quantitativarum*. Hac ratione consideratur infinitum prout partes continui sunt actu vel potentia

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 1; q. 25, a. 2, ad 1-^a; q. 86, a. 2, ad 1-^a; 1i jt q. 10. a. 3, ad 1-^a; *Quodl.* III, a. 3; VI¹¹ Phys., lect. 21; et passim. — Utrumque infinitum, perfectum nempe et imperfectum, potest iterum dupliciter accipi, videlicet *simpliciter* perfectum et *secundum quid* imperfectum; vel *simpliciter* imperfectum et *secundum quid* perfectum; quam divisionem optime declarat S. Thomas, cfr. *Quodl.* III, a. 3; 1, q. 7, a. 2.

(2) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *Com. in I^a n.*, q. 7, disp. 7, Prooem.

(3) Cfr. S. Thom., *De Veni.*, q. 2, a. 9, c.

(4) Cfr. S. Thom., XI *Metaph.*, lect. 10, 2319.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 2320.

(6) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 2321. — Notandum est, quod illa triplex species infiniti fundatur et reducitur ad infinitum potentia; cfr. S. Thom., *loc. pr. cit.*, n. 2314, 2319; IU Phys. lect. 7.

sine termino; itaque dividitur: in *infinitum actu* (= categorematicum; affirmative seu praedicative; positive seu positione), et est subiectum, cuius quacumque parte actu accepta, nova alia actu sumi potest. Aliter, est subiectum realiter habens hic et nunc partes sine termino, prout hic et nunc omnes terminos et limites transit atque habet partes sine termino aequales uni certae parti, quae omnes sunt actu simul existentes in continuo et nullo modo inter se communicantes (1); et in *infinitum potentia* (= syncategorematicum, indefinitum, indeterminatum), et est subiectum quod secundum se actu terminis gaudet, sed potentialiter est impertransibile. Aliter, est subiectum quod, natura sua habet terminos estque finitum, at cum sit formaliter in potentia, de facto terminis caret, hoc est nequit ei signari certus seu determinatus terminus ultra quem transire non potest, sive appositione sive divisione seu subtractione (2).

y) *ex parte dependentiae partium*. Hoc enim modo sumitur infinitum ex subordinatione et mutua dependentia partium constituentium quantitatem continuam vel discretam. Dividitur enim: in *infinitum per se*, et est si quantitas, in qua infinitum datur, habeat tales partes sine termino, quarum quaelibet ab alio necessario dependet et determinatum ordinem per se habet; et in *infinitum per accidens*, si quantitas, in qua infinitum datur, habeat tales partes sine termino absque necessaria dependentia abinvicem et mutua subordinatione adinvicem (3).

270. HI. Proprietates Infiniti. — Ex supra explicata notione infiniti ut est passio quantitatis, sequentes proprietates deducuntur:

Ia Prop, est, quod « *infinitum sit praeter partes essentielles quantitatis* ». **M**

Infinitum enim, ut dictum est, est passio seu proprietas quantitatis; consequenter partes, in quas quantitas est divisibilis, minime constituuntur per infinitum; proindeque, partes possunt habere rationem finiti, inquantum sunt formaliter partes determinatae; et simul rationem infiniti, inquantum partibus assumptis et signatis semper est extra et ultra aliam partem accipere; formaliter igitur infinitum distinguitur a finito (4).

2a Prop, est, quod « *modus determinationis infiniti est oppositus determinationis modo finiti* ».

Sequitur ex praecedenti; infinitum enim opponitur finito, infinitum autem, sicut et finitum, est praeter essentiam seu partes essentielles quantitatis, eamque consequitur, consequenter est modus illam determinans, hoc est faciens ut partes eius careant limite; sicut e contra, finitum est modus quo partes afficiuntur limite (5).

(1) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *Philos., loc. pr. cit.*, a. 1, p. 270.

(2) Cfr. S. Thom., *III Phys.*, lect. 7; *XI Metaph.*, lect. 10.

(3) Cfr. S. Thom., *De Vent.*, q. 2, a. 10; *Quodl. IX*, a. 1; I, q. 46, a. 2, ad 7^m; et alibi.

(4) Cfr. Nys, *op. pr. cit.*, pag. 148.

(5) Cfr. Nys, *ibid.*, pag. 149.

3a Prop, est, quod « *infinitum, nequidem arithmetice, effici potest jinituni, el viceversa* ».

Si enim, ut dictum est, infinitum et finitum essentialiter distinguantur atque modum specificum distinctum habeant, repugnat unum formaliter in aliud mutari, sicut rationale in irrationale (1). Quare, nec additione seu summatione partium finitarum effici potest infinitum, neque subtractione seu divisione infiniti fieri potest finitum (2).

4a Prop, est, quod « *infinitum potest aliquam multitudinem successivam afficere simul servando eius characteres finitatis* ».

Dictum est, infinitum, sicut et finitum, esse modum determinatum rei; unde est praeter essentiam et partes essentielles rei; consequenter nulla est repugnantia dari aliquam multitudinem successivam infinitam simulque esse essentialiter finitam (3).

5a Prop, est, quod « *infinitum creatum, cum sit accidens, multiplicatur ad multiplicationem subiectorum quibus inest* ».

Constat ex dictis. Infinitum enim est modus determinativus praeter rei essentiam (4).

6a Prop, est, quod « *infinitum componitur cum partibus finitis imo eas continet* ».

Sequitur pariter ex habitis; infinitum enim est accidens modificativum in subiecto finito existens, atque formaliter dicit carentiam limitum et non partium (5).

271. Corollaria. — Ex his proprietatibus quaedam corollaria necessario deducuntur, praesertim ex tertia proprietate, quae est maximi momenti ad meliorem infiniti intelligentiam.

Coroll. Ium. — Sequitur primo, quod infinitum, de quo locuti sumus, habet rationem materiae ut est sub privatione formae; consequenter imperfectionem potius quam perfectionem importat (6).

Coroll. n^o. — Sequitur secundo, quod in infinito est semper aliud atque aliud accipere secundum successionem, ideo non potest esse aliquid totum simul actu existens: formaliter enim consistit in successione (7). Hinc est, quod hoc infinitum est intransibile et incognoscibile, hoc est numquam potest transiri et cognosci per transitionem et cognitionem successivam unius partis post aliam, quod esset infinitum per viam infiniti cognoscere; nihil tamen officit quominus illud cognosci et transiri possit per viam finiti, quod est cognoscere in abstracto rationem partium ex quibus constituitur (8).

(1) Cfr. S. Thom., *XI Metaph.*, lect. 10, n. 2348.

(2) Cfr. Nys, *op. cit.*, p. 151.

(3) Cfr. S. Thom., *Quodl. IX*, a. 1; I *C. Gent.*, c. 38, ad 4^m; IU, q. 10, a. 3, ad 2°; II, dñt 1, q. 1, a. 5.

(4) Cfr. S. Thom., *III*, q. 10, a. 3, ad 3°; HI *Phys.*, lect. 8; *XI Metaph.*, lect. 10.

(5) Cfr. Nys, *op. cit.*, p. 162.

(6) Cfr. S. Thom., *III Phys.*, lect. 12.

(7) Cfr. S. Thom., *ibid.*, lect. 10.

(8) Cfr. S. Thom., *De Verit.*, q. 2, a. 9.

Coroll. III. — Sequitur *tertio*, quod infinitum non successivum id est non se tenens ex parte materiae sed formae, est secundum se maxime cognoscibile, licet respectu debilitatis nostri intellectus perfectit cognosci nequeat. Tale enim infinitum est infinite actu, ideo ex se maxime cognoscibile (1).

Coroll. IV. — Sequitur *quarto*, quod absolute falsa et erronea est conceptio quam nobis exhibet J. Locke et post ipsum omnes Sensistae. Putant enim quod ratio seu natura infiniti exurgit ex totalitate seu summa finitorum (2); cuius falsitas liquet ex tertia proprietate.

Coroll. V. — Sequitur *quinto* denique, praesertim ex sexta proprietate, quod in rebus, tali infinito affectis, non datur maius infinitum in illo ordine in quo est infinitum, unde hoc modo nihil est eo maius. Nihil tamen prohibet dari maius infinitum relate ad aliud infinitum prout ab eo exceditur; quapropter, simpliciter et quocumque modo infinito nihil est maius, quod est solus Actus Purus (3).

SECTIO SECUNDA

De Infiniti Possibilitate et Existentia.

272. Absoluta infiniti natura, de eius possibilitate et existentia est nunc tractandum. Licet quaestio haec percurri possit quoad omnes infiniti species, praesentis tamen est proprium de infinito privativo imperfecto; de ceteris proprium est potius metaphysici. Sed ad doctrinae complementum et connexionem etiam de iis quaedam brevissime sunt enuntianda. Ut certa igitur ab incertis se igamiis, agendum est:

I^o de communiter certis quarundam infiniti specierum (§ 1);
2° de infinito actu privativo imperfecto (§ 2).

§ 1. De communiter certis quarundam Infiniti specierum.

273. Hic igitur absolvuntur quaedam communiter admissa, quae infiniti, metaphysice potius considerati, possibilitatem existentiamque respiciunt.

1. Certum est, quod *nullo modo dari potest aliquod creatum infinitum negativum perfectum simpliciter seu secundum essentiam*. Tale enim infinitum, sui

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 1, ad 2°; q. 86, a. 2, ad 1°; III, q. 10, a. 3, ad 1°; I, dist. 3, q. 1, a. 1, ad 4°; IV, dist. 49, q. 2, a. 1, ad 12°; III C. Gent., c. 54; De Vfr., q. 2, a. 2, ad 5°; Quidl. II, a. 3; et passim.

(2) Cfr. J. Locke, *Human Understanding*, B. II, Chap. XIV, n. 30, page 316 (WorlB of J. Locke, London 1872).

(3) Cfr. S. Thom., III, q. 10, a. 3, ad 3°; II, dist. 1, q. 1, a. 5, ad 1°; De Pot. q. 1, a. 2; ibid., ad 2°; 5°, 6° et II; Quodl. IX, a. 1, c. et ad 1°; Quodl. X, a. 4, ad 2°; Quodl. XII, a. 2, ad 2°; et passim.

maxima actualitate et perfectione, repugnat aliquo limite affici, ita ut in se involvat omnem entis realitatem et omnes perfectiones possibles, quod liquet de nullo-creato, ut tali, dici posse (1).

2. Certum est, quod *revera datur creatum infinitum negativum imperfectum secundum quid*. Hoc enim infinitum, sua maxima potentialitate et imperfectione, repugnat aliquo limite ex se affici, v. g. materia prima, punctus etc.; unde est secundum quid tantum infinitum, simpliciter est finitum prout habet essentiam limitatam ad determinatum genus determinatamque speciem (2).

3. Certum est, quod *revera datur creatum infinitum negativum perfectum secundum quid*. Tale infinitum enim dicit subiectum aptum natum non habere terminos seu limites; non simpliciter, quia cum sit creatum habet esse suum determinatum ad talem speciem seu essentiam; sed secundum quid, prout eius forma non est recepta et receptibilis in materia sed per se subsistens, ita Angeli (3), et formae separatae etiam accidentales (4).

4. Certum est, quod *repugnat dari aliquod creatum actu infinitum privativum perfectum in linea entis seu substantiae*. Nam, hoc infinitum dicit carentiam limitationis essendi seu formae vel actus entitativi seu substantialis, hoc est caret termino physico et metaphysico; omne autem creatum, ut tale, habet terminum physicum vel metaphysicum, cum sit physice vel saltem metaphysice compositum, quo in praedicamento collocatur (5).

5. Certum est denique, quod *nulla est repugnantia dari aliquod creatum actu infinitum privativum perfectum relatione*. Tale enim infinitum est subiectum, entitative finitum, dicens ordinem seu connotationem ad aliud carens simpliciter limite, a quo sumit connotationem et denominationem extrinsecam infinitatis; ita creatura, ratione necessariae dependentiae et relationis ad Actum Purum, extrinsece denominari potest infinita (6).

274. Corollarium I. — Ex his certe statutis colligitur *primo*, quod creatum esse actu infinitum simpliciter seu secundum essentiam est propositio simpliciter contradictoria et obiective impossibilis (7). Minime tamen sequitur, quod non possit produci aliqua creatura ita perfecta quin alia maior et perfectior in specie produci possit (8); imo ens secundum essentiam infinitum potest facere quamlibet rem productam adhuc meliorem, non quidem essentialiter seu specificice, sed accidentaliter (9).

275. Corollarium II. — Colligitur *secundo*, quod mundus seu universum potest fieri infinite melius quam est, licet quoad aliquid fieri nequeat, ut expressit S. Thomas (10). Revera enim potest fieri melius: vel additione

(1) Cfr. S. Thom., De Verit., q. 29, a. 3; I, q. 7, a. 2; q. 50, a. 2, ad 4°; q. 86, a. 2; III, q. 10, a. 3, ad 2° et 3°; I, dist. 43, q. 1, a. 2; Quodl. IX, a. 1; Quodl. X, a. 4, ad 2°; Quodl. XII, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., Quodl. X, a. 4, ad 2°; I, q. 7, a. 2, c. et ad 1°.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 2; Quodl. III, a. 3.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 1, ad 3°; q. 50, a. 2, ad 4°; ibid., a. 4; III, dist. 13, q. 1, a. 2, q. 2. — Nota tamen quod si ponatur possibilitas infiniti de illis formis accidentalibus, non est putandum illas formas individuas esse. Cfr. S. Thomam, Quodl. VII, a. 10; Capreolum, I, dist. 43-44, q. 1, a. 2, conc. 2.

(5) Cfr. S. Thom., I C. Geni., c. 43.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 45, a. 3; q. 12, a. 5; q. 8, a. 3; III, q. 2, a. 7.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 2, ad 1°.

(8) Cfr. S. Thom., I, q. 25, a. 6; De Vcrit., q. 20, a. 4; I, dist. 44, q. 1, a. 3, c. et ad 1°; II C. Geni., c. 22, 29-30.

(9) Cfr. S. Thom., I, q. 25, a. 6; I, dist. 44, q. 1.

(10) Cfr. I, q. 25, a. 6, ad 3°; I, dist. 44, q. 1, a. 2.

aliarum partium et graduum bonitatis ad gradus creatos; *vel* melioratione partium iam constituentium respectu bonitatis accidentalis; *vel* creatione aliarum specierum; *vel* melioratione intensiva ordinis partium ad invicem, sive sequens bonitatem accidentalem sive essentialem; *vel* melioratione extensiva eiusdem additis aliis partibus; *vel* denique melioratione ordinum ad invicem (1).

276. Corollarium IHum. — Colligitur *tertio* denique, quod simpliciter falsum est *systema Optirismi Leibniziani*, quo ponitur mundum seu universum actuale esse optimum inter omnia possible (2), quod sequuntur Wolff et quidam alii. Hoc systema, cuius fundamentum est principium rationis sufficientis male intellecti, Enti Infinito et Puro determinismum et fatalismum adscribit atque infinitatem et omnipotentiam eius e medio evellit: mundus enim productus adaequaret potentiam infinitam Entis infiniti illamque exauriret, quod simpliciter repugnat (3).

§ 2. De Possibilitate et Existentia Infiniti in magnitudine sive multitudine.

277. Expensis iis quae sunt communiter certa de infinito, aggre-
diamur alia quae sub dubio cadunt circa infinitum privativum
imperfectum in magnitudine sive multitudine. Haec autem duo
sunt: unum quod respicit actualitatem infiniti seu factum; aliud
quod respicit eius possibilitatem seu posse. Hinc quaeritur:

1° *de facto* seu *actuali existentia* magnitudinis vel multitudinis
actu infinitae (I); r.v¹

2° *de possibilitate* magnitudinis vel multitudinis actu infini-
tae (II).

I. - Utrum de facto seu actu detur magnitudo vel multitudo actu infinita.

Prima igitur quaestio solvenda concernit factum seu existen-
tiam actualem infiniti sive ex parte magnitudinis sive multitudinis.

278. Status Quaestionis. — Quaestio igitur praesens est de
infinito privativo imperfecto se tenente ex parte quantitatis, sive
continuae sive discretae; et quidem de infinito actu seu categore-
matico: quod enim revera datur infinitum potentia constat ex lia-
bitis in praecedenti paragrapho. Unde quaeritur: an detur in rerum
natura aliquod infinitum categorematicum sive ex parte quantitatis
continuae sive discretae.

(1) Cfr. Capreolum, I, *dist.* 43-44, q. 1, a. 2, post VIII Conci.

(2) Cfr. Leibniz, *Prine. Phyl.*, § 55 ss.

(3) Cfr. S. Thom., *De Vent.*, q. 23, a. 4, c. et ad 4^{am}.

279. Sententiae. — Vix inveniri potest aliquis philosophus, praesertim inter scholasticos, qui serio et definitive admiserit factum infiniti actu sive in magnitudine sive multitudine, pantheistis et evolutionistis exceptis. At, ut refert *Aristoteles*, in Philosophia antiqua graeca fuerunt quidam qui hoc admiserunt.

a) *Philosophi* enim *Naturales* seu *Physici* vocati, posuerunt dari actu infinitum in rebus naturalibus, quod est accidens cuiusdam naturae ipso infinito praesuppositae. At *quidam* (v. g. *Thales*, *Heraclitus*) illud admiserunt in magnitudine, *alii* vero (v. g. *Anaxagoras*, *Democritus*, et omnes *Dynamistae*) in multitudine (1).

fj) *Philosophi non-Naturales*, qui sunt praesertim *Pythagorici* et *Platonici*, posuerunt dari actu infinitum in magnitudine et multitudine, quod tamen est substantia per se subsistens; quamvis Pythagorici differant a Platoniciis (2).

Contra hos omnes ponitur sequens conclusio, quam breviter probamus cum *Aristotele* et *S. Thoma* (3).

280. Conclusio: « Non datur actu infinitum separatu: neque in sensibilibus, nec in magnitudine neque multitudine ».

Prob. Pars (= *non datur actu infinitum separatum nec magnitudo neque multitudo*) (4). — Acti infinitum, sive magnitudine sive multitudine, est id cuius actu est semper aliquid extra. Atqui tale infinitum repugnat. Ergo non datur actu infinitum separatum nec magnitudine neque multitudine.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Si infinitum actu, magnitudine sive multitudine, sit quaedam substantia per se subsistens et non accidens alicui subiecto inhaerens, oportet quod ipsum infinitum sit absque magnitudine et multitudine: quia magnitudo et multitudo sunt subiectum infiniti; si autem sit sine illis oportet quod sit indivisibile: omne enim divisibile aut est magnitudo aut multitudo. Si autem sit indivisibile non est infinitum nisi negative imperfecte, ut materia prima et punctum, quod supra diximus revera dari et de quo non est praesens quaestio; sed de infinito privativo imperfecto se tenente ex parte materiae et ratione quantitatis sive continuae sive discretae est nunc sermo. Quapropter, si infinitum sit substantia separata per se existens non erit vere infinitum. Ergo tale infinitum repugnat.

Prob. 2^a Pars (= *non datur actu infinitum in sensibilibus nec magnitudo neque multitudo*) (5). — A) Logice. Acti infinitum privativum imperfectum debet actu carere quolibet termino seu limite quantitativo et esse impertransibile. Atqui nulla magnitudo caret tali termino et nulla multitudo est impertransibilis. Ergo non datur actu infinitum in sensibilibus nec magnitudine neque multitudine.

(1) Cfr. *S. Thom.*, III *Phys.*, lect. 6.

(2) Cfr. *S. Thom.*, *ibid.*

(3) Cfr. *Aristot.*, 111 *Phys.*, c. 4-7 (apud *S. Th.*, lect. 6-19; *S. Alb. Maon.*, *ibid.*, Tr. II); X *Metaph.*, c. 10 (apud *S. Thom.*, Lib. XI, lect. 10).

(4) Cfr. *S. Thom.*, III *Phys.*, lect. 6.

(5) Cfr. *S. Thom.*, *ibid.*

Mai. constat ex definitione et proprietatibus infiniti. — Min. prob.: Omnis enim actualis magnitudo, sive physica sive mathematica, rationem corporis praesefert; de ratione autem corporis est ut sit superficie determinatum, quod ut tale repugnat esse actu infinitum. Ergo de ratione magnitudinis actualis est ut habeat terminum seu limitem quantitativum. *Praeterea*, omnis multitudo actualis constat numeris; omnis autem numerus et omne habens numerum est numerale; nullum autem numerale est actu infinitum, cum numerale sit pertransibile numerando; ideoque nullus numerus est actu infinitus. Ergo nulla multitudo actualis, cum sit numeralis, est impertransibilis.

B) Physice. — Arg. Ium (*qw>ad magnitudinem*). — Si sit actu infinitum in sensibilibus secundum magnitudinem, aut est corpus simplex aut compositum. Atqui neutrum dari potest. Ergo non datur actu infinitum in sensibilibus magnitudine.

Mai. liquet ex se. — Min. prob.: — Io *non corpus simplex*. Nam, non est possibile quod sit corpus simplex praeter elementa, ex quo omnia generantur: tnumquodque enim resolvitur in ea ex quibus componitur; in nulla autem elementa, constat physico-climice, resolvi corpora composita nisi in proprios electrones seu propria elementa, ex quibus tale corpus compositum resultat. Sed nullus electron vel quodeumque elementum materiale potest esse actu infinitum, « quia impossibile esset aliquod elementorum esse praeter id quod esset infinitum, quia illud repleret totum undique. Et etiamsi esset aliquod finitum, oporteret quod converteretur in illud, propter excessum ipsius virtutis » (1). Ergo non datur corpus simplex actu infinitum.

2° *non corpus compositum*. — Corpus compositum constat ex corporibus simplicibus seu elementis finitis numero. Atqui elementa finita numero nequeunt efficere corpus actu infinitum. *Aut* enim sunt omnia infinita quantitate, et hoc non: quia corpus distenditur in omnem dimensionem. « Infinitum autem est quod habet dimensionem infinitam. Unde oportet quod corpus infinitum habeat ex omni parte dimensionem infinitam. Duo autem corpora non possunt esse simul. Sic ergo duo infinita non possunt coniungi in unum » (2). *Aut* unum elementorum est infinitum et alia finita quantitate, et hoc nequidem. Nam, « in corpore mixto oportebit aliquantulum adaequari contraria, ad hoc quod corpus mixtum conservetur. Aliter enim unum eorum quod esset excedens corrumpere alia. Si autem unum sit infinitum et alia finita, non est aequalitas: cum non sit

(1) S. THOMAS. XI *Metaph.*, lect. 10, n. 2335-36.

(2) S. THOMAS, *ibid.*, n. 2334.

proportio infiniti ad finitum » (1). Ergo non datur corpus compositum seu mixtum actu infinitum.

Arg. nam (*quoad multitudinem*). — Si daretur in sensibilibus actu infinitum multitudine seu secundum numerum, infinitum non esset impertransibile. Nam, de ratione infiniti, de quo loquimur, est « in semper aliud accipiendo secundum quamdam successionem, ita tamen quod quidquid accipitur in actu de infinito, totum sit finitum » (2). Atqui si multitudo sit actu infinita, inquantum est formaliter actu, transiretur. Ergo non datur actu infinitum in sensibilibus multitudine.

281. Scholion. — Est aliquid animadvertendum quoad argumenta logica, quae Aristoteles et postea Angelicus adducunt ad probandum non dari infinitum actu in sensibilibus. Quidam enim (= v. g. C. Alamanno), exiliis argumentis moti conati sunt non repugnantiam illius infiniti comprobare; alii (= v. g. P. Garri.-Lagrange) (3) dixerunt, quod difficillimum est contrarium probare seu demonstrare. *Sed contra est*. Philosophus enim intendit solum quod, cum arguat contra Naturales ponentes tale infinitum in sensibilibus, adducit contra eos argumenta ex iis quae communiter ab omnibus de sensibilibus sentiunt, quasi diceret: quod Naturales sua positione contradicunt illi quod omnes populi communiter tenent, prout scilicet omnibus communiter videtur: corpus terminari superficie et multitudinem numerari posse. Hac ratione, praedicta argumenta non habent vim probativam scientificam sed solum probabilem ut expresse habet Angelicus (4). Exinde patet praeterea, quod obiective et scientificam, nihil potest concludi exiliis solis argumentis pro vel contra repugnantiam multitudinis actu infinitae, et ideo difficillimum est hoc probare, ut ait P. G.-Lagrange. At Philosophus plura alia argumenta affert, et quidem physica, necessario concludentia — quasi ad hominem — contra Naturales (5). Ergo ex Aristotele nihil adduci potest contra non repugnantiam vel difficultatem multitudinis actu infinitae.

II. - Utrum magnitudo vel multitudo actu infinita sit possibilis.

Reiecto facto magnitudinis vel multitudinis actu infinitae, de eiusdem possibilitate est in praesenti investigandum.

282. Praenotamina. — Revocatis ex supra ostensis de quantitate, natura scilicet, et divisione in continuam et discretam; atque ex dictis de numero, scilicet, multitudinis divisione in transcendentalem et praedicamentalem; et denique relictis speciebus et proprietatibus infiniti, notandum est quod possibile vel impos-

(1) S. THOMAS, *loc. prox. cit.*, n. 2332.

(2) S. THOMAS, III *Phys.*, lect. 10; cf. VI *Phys.*, lect. 9, 13; I *de Caelo et Mundo*, lect. 13-15.

(3) *Dieu, son Existence* etc?, pag. 78.

(4) Cfr. III *Phys.*, lect. 8; I *de Caelo et Mundo*, lect. 15.

(5) Cfr. S. THOMAS, III *Phys.*, et XI *Metaphys.*, *loc. supra cit.*

sibile tripliciter dicitur: *logice*, quod fundatur in mera repugnantia vel non-repugnantia idearum seu terminorum; *physice*, quod fundatur in impossibilitate alicuius cum ente physice seu ex materia et forma considerato; *taphysice*, quod fundatur in repugnantia vel non-repugnantia alicuius cum ente metaphysice seu ex potentia et actu accepto. Haec autem metaphysica impossibilitas dupliciter considerari potest (1), *vel* in quantum haec impossibilitas consideratur in re facta *ut facta*, hoc est prout universaliter habet rationem facti seu producti; *vel* in quantum consideratur in hac re facta ut est *haec facta*, hoc est formaliter seu reduplicative specificè.

283. Status Quaestionis. — His notatis, quaestio est de possibilitate vel impossibilitate quantitatis, sive continuae sive discretae, prout competit huic facto reduplicative specificè, hoc est in quantum formaliter est *hoc factum*; aliter, quaeritur de quantitate formaliter ut dicit divisibilitatem in actu seu in aliquo subiecto realiter existente seu possibiliter existente. Pariter, quaestio est de multitudine numerali, prout fundatur in numero habente rationem mensurae per unum. Unde: an quantitas, sive continua sive discreta, vel magnitudo et multitudo numerica, sit actu seu categorematice infinita; quod reducitur ad hoc: an sequens propositio sit contradictoria, sc.: *divisibile remanens formaliter divisibile habet actu partem infinitam*, vel metaphysice, ista: *tale subiectum habens essentialem rationem potentiae cum actu, est actu carens limite seu termino*. In hoc stat fulcrum quaestionis.

284. Sententiae. — Duplex datur principalis sententia quoad propositae quaestionis solutionem.

Ia Sent, tuetur, quod possibile est seu non repugnat simpliciter et absolute dari magnitudinem seu multitudinem actu vel categorematice infinitam. Ita Nominalistae (v. g. Okam (2), G. Biel (3), Greg. Arim. (4), Durandus (5)) et plures ex Scholasticis (v. g. Valencix (6), Suarez (7), Vasquez (8), Pallavicinus (9), Ripalda (10), Conimbricenses (11), De Lugo (12), Lesbius (13), C. Alaman. (14), Toletus (15), Franzelin (16)), quibus post *Cartesium* et *Leibnitz*, adhaerent omnes fere scientifici mathematici (v. g. Couturat (17),

- (1) Cfr. S. Thom., *Quodl.* IX, a. I.
- (2) Cfr. II, *dist.* 1.
- (3) Cfr. *ibid.*
- (4) Cfr. I, *dist.* 43.
- (5) Cfr. *ibid.*, q. 2.
- (6) Cfr. I, q. 14, Pune. 6ma.
- (7) Cfr. III P., Disp. 26, s. 4.
- (8) Cfr. I P., Disp. 63.
- (9) Cfr. *De Deo*, c. 33; *De fide, spe et charitate*, c. 18-19.
- (10) Cfr. *op. Philos.*, XI.
- (11) Cfr. III *Phys.*, q. 2, a. 1.
- (12) Cfr. I, q. 14, a. 12.
- (13) Cfr. *De Perfectione Div.*, Lib. VI, c. 2, n. 17.
- (14) Cfr. *op. pr. cit.*, q. 18, a. 2.
- (15) Cfr. *Enar. in I P. S. Thomae*, q. 7, a. 4, q. unie.
- (16) Cfr. *De Deo*, pp. 410-411.
- (17) Cfr. *De l'infini mathématique*, Paris, Alcan 1896.

Gutberlet (1), Geisler (2), Cantor (3), Veronet (4)) et alii, quos sequi videtur Nys (5), et ex neothomistis P. Pegues O. P. (6).

2a Sent, tenet, quod simpliciter et objective contradictorium est, dari quantitatem sive continuam sive discretam, seu magnitudinem seu multitudinem, esse actu vel categorematice infinitam. Ita S. Thomas (7) et communiter omnes Thomistae (v. g. Capreolus (8), Cajetanus (9), Ferrariensis (10), Javelli (11), Ioan. a S. Thoma (12), Goudin (13), Gredt (14)), quibus consentire videntur Scotus et Scotistae (15); cum quibus ponitur sequens veritas.

285. Conclusio: «Repugnat simpliciter et objective dari magnitudinem seu multitudinem actu infinita».

Prob. T Pars (= *quoad magnitudinem*). — A) Physice. Simpliciter et objective repugnat illud quod formaliter dicit impossibilitatem terminorum. Atqui tale est magnitudo actu infinita. Ergo repugnat simpliciter et objective dari magnitudinem actu infinitam.

Mai. est per se nota. — Min. prob.:

Arg. Iam (= *ex natura corporis physici*). — Magnitudo, ut est formaliter hoc factum, est ipsum corpus perfectum et completum. Atqui ut tale est essentialiter determinatum. Ergo magnitudo, ut est formaliter hoc factum, est essentialiter determinata. Atqui ad essentialem determinationem magnitudinis formaliter requiritur quantitas determinata et finita actu, quae cum actu infinitate penitus est inconpossibilis. Ergo magnitudo actu infinita formaliter dicit impossibilitatem terminorum.

Mai. constat. Nam, magnitudini formaliter competit talis ratio quantitatis, scilicet continuae, quae essentialiter importat divisibilitatem partium ad invicem copulatarum termino communi; talis autem quantitas necesse est ut habeat et rationem longitudinis et latitudinis et profunditatis, quibus corpus completum et perfectum constat.

Min. non est minus manifesta. Non enim potest esse perfectum

- (1) Cfr. *Das Unendliche*, Mainz, Frey 1878.
- (2) Cfr. *Die Grundsätze und das Wesen des Unendlichen in Mathematik und Philosophie*, Leipzig, Teubner, 1902.
- (3) Cfr. *Mittheilungen zur Letztvont Transfiniten*, § VII11 («Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik», Totn. 91).
- (4) Cfr. *De l'infini comme catégorie et réalité* (■ *Annales de Phil. Chrét.*, 1903, pp. 168 ss.).
- (5) Cfr. *op. pr. cit.*, pag. 178 ss., n. 106.
- (6) Cfr. *Comm. Franç. Lilt, de la Sont. Théol.*, Tom. I, q. 7, a. 3, pp. 227-228 Toulouse, 1907.
- (7) Cfr. I, q. 7, a. 3-4; et *loc. parai.*
- (8) I, *dist.* 43-44, q. I, a. 2, conci. 3^a et 4^a.
- (9) I, q. 25, a. 6.
- (10) III *Phys.*, q. 6-7; I C. G.^{nt.}, c. 69.
- (11) III *Phys.*, q. 9-10.
- (12) *Loc. pr. cit.*, a. 2, pag. 281 ss.
- (13) *Phys.*, P. I. Disp. 3, a. 3-4.
- (14) *Op. al.*, n. 365-368.
- (15) Cfr. *Mastrium, loc. pr. cit.*, q. 4. 6.

et completum corpus, quin habeat propriam determinatamque formam substantialem talis corporis, quâ essentialiter in se constituatur in ratione talis corporis; « nam, omne corpus naturale aliquam formam substantialem habet determinatam » (1).

Min. subsum, decl.: Corpus enim, quod est perfectum et completum, necesse est habeat propria accidentia: alioquin esset quid abstractum se habens ut forma vel per modum formae abstractae, consequenter incompletum. Inter omnia accidentia, actu corpori inhaerentia, primum est quantitas; quae est ratio proxima singularitatis, individuationis et finitatis numericae, ut, ex supra ostensis de individuatione et quantitate, manet manifestum (2). Quare, si talis sit essentia quantitatis continuae seu magnitudinis, contra eius essentiam esset si poneretur esse actu infinita seu interminata: destrueretur enim eius formalis aptitudo, sicut destrueretur aptitudo formalis seu essentialis equi si fieri posset rationalis (3).

Arg. nam (= *ex ratione motus*). — Magnitudini physicae, cum sit corporis naturalis, competit, ut essentialis proprietas, motus naturalis. Atqui magnitudo actu infinita impossibilis est cum motu aliquo naturali. Ergo magnitudo actu infinita formaliter dicit impossibilitatem terminorum.

Mai. ex supra dictis de motu liquet. — Min. prob.: Corpus enim infinitum non potest habere aliquem motum naturalem. « *Nec rectum*: quia nihil movetur naturaliter motu recto, nisi cum est extra suum locum; quod corpori infinito accidere non posset: occuparet enim omnia loca, et sic indifferenter quilibet locus esset locus eius. Et similiter etiam, *neque secundum motum circularem*: quia in motu circulari oportet quod una pars corporis (1 *de Caelo*) transferatur ad locum in quo fuit alia pars, quod in corpore circulari, si ponatur infinitum, esse non posset: quia duae lineae protractae a centro, quanto longius protrahuntur a centro, tanto longius distant ab invicem. Si ergo corpus esset infinitum, in infinitum lineae distarent ab invicem, et sic una numquam posset pervenire ad locum alterius» (4). Ergo liquet quod, magnitudo actu infinita impossibilis est cum motu aliquo naturali.

B) Mathematicae. Simpliciter repugnat esse actu infinitum quod habet aliquam specificationem determinatam. Atqui omne creatum actu existens vel ut imaginatum tamquam existens habet aliquam determinatam specificationem. Ergo repugnat aliquod creatum actu existens vel ut imaginatum tamquam existens, esse actu

(1) S. Thomas, I, q. 7, a. 3.

(2) Cfr. S. Thom., (bid.

(3) Cfr. S. Thom., *Quodl.* IX, a. 1.

(4) S. Thomas, I, q. 7, a. 3.

infinitum. Atqui magnitudo mathematica seu ut existens imaginata formaliter habet specificationem determinatam. Ergo repugnat simpliciter dari magnitudinem actu infinitam.

Mai. per se est manifesta. — Min. etiam constat. Nam, quidquid realiter est vel realiter esse imaginatur necesse est essentialiter ut sit vel concipiatur esse sub aliqua specifica determinatione: universale enim, ut tale, realiter existere nequit nisi solum in mente, et si ab ipsa mente concipiatur sub aliquo statu extramentali necesse est ut sub aliqua determinata specificatione ponatur: secus remaneret in statu universalitatis et indeterminationis (1).

Min. subs. prob.: « Si [enim] imaginemur corpus mathematicum existens actu, oportet quod imaginemur ipsum sub aliqua forma: quia nihil est actu nisi per suam formam. Unde cum forma quanti, inquantum huiusmodi, sit figura, oportebit quod habeat aliquam figuram, et sic erit finitum: est enim figura quae termino vel terminis comprehenditur » (2). Ergo magnitudo mathematice seu ut existens imaginata formaliter habet specificationem determinatam.

Prob. 2^a Pars (= quoad multitudinem). — Simpliciter repugnat esse actu infinitum quod habet aliquam specificationem determinatam. Atqui omne creatum actu existens vel ut imaginatum tamquam existens, habet aliquam determinatam specificationem. Ergo repugnat aliquod creatum actu existens vel ut imaginatum tamquam existens, esse actu infinitum. Atqui multitudo actu existens seu ut existens imaginata essentialiter determinatam specificationem praesefert. Ergo simpliciter repugnat dari multitudinem actu infinitam.

Mai. et Min. liquent ex praecedenti argumento.

Min. subs. deinde: Multitudo enim, de qua loquimur, est praedicalis seu numérica, de cuius ratione formali est ut sit mensurata per unum, quod est principium numeri; unde « unum, quod est principium numeri, comparatur ad multitudinem ut mensura ad mensuratum » (3). Liqueat porro, quod mensuratum est essentialiter finitum ac limitatum: limitatur enim tali vel tali specifica mensuratione numérica (4). Ergo multitudo actu existens seu ut existens imaginata essentialiter determinatam specificationem praesefert.

286. Corollaria. — Ex hucusque ostensis sequentia corollaria logice deduci possunt.

Coroll. Ium. — Sequitur primo, quod magnitudo seu multitudo, formaliter ut hoc factum, simpliciter repugnat esse infinita actu, cum

(1) Cfr. S. Thom., *Quodl.* IX, a. I.

(2) S. Thomas, I, q. 7, a. 3.

(3) S. Thomas, *De Pot.*, q. 9, a. 7, ad 17um.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 4.

contradictionem iniplicit seu impossibilitatem terminorum, subiecti scilicet et praedicati, dicat; «ideo sicut illud quod non posset collocari sub aliqua specie animalis tolleretur rationem animalis, ita proportionaliter infinitum tolleretur rationem multitudinis actu existentis» (1).

Nihilominus, nulla est repugnantia quominus dari possit magnitudo seu multitudo, *ut forma abstracta et per se existens*, actu infinita. Nam, hoc modo consideratur non iam ut hoc factum sed *ut factum*; proindeque est absoluta a quolibet subiecto seu recipiente contrahente seu determinante: est enim quaedam forma absoluta ac per se existens quae nullo recipiente finitur et limitatur, ideoque limitibus actu caret seu est actu infinita; unde « licet infinitum non sit contra rationem magnitudinis in communi, est tamen contra rationem cuiuslibet speciei eius, scilicet, contra rationem magnitudinis bicubitae vel tricubitae, sive circularis vel triangularis et similium » (2). Talis autem magnitudo sive multitudo actu infinita nullo modo posset numerice multiplicari (3).

Neque videtur repugnare quod detur aliqua multitudo transcendentalis creata actu infinita; talis enim multitudo nulla specie numeri formaliter clauditur et terminatur: quia, cum sit transcendentalis, mensura non est de eius formalitate, sed fundatur in uno quod cum ente convertitur ut dictum est (4); ideoque non habet a quo limitatur et finitur. Sicque est manifestum, quo sensu aliquam multitudinem creatam actu infinitam non repugnare, ut docet S. Thomas (5), qui eo sensu dixerat « adhuc non est demonstratum quod Deus non possit facere ut sint infinita actu » (6); exinde notatu volumus, quod *Angelicus* numquam de hac re anceps fuit ut quibusdam (= v. g. Nys) visum est.

Coroll. num. — Sequitur *secundo*, quod minime repugnat dari magnitudinem seu multitudinem infinitam in potentia seu syncategorematicae. hoc est quod omni numero dato seu signato potest ulterius maior dari, pariterque omni magnitudine data potest ulterius maior dari (7). Talis tamen infinitas convenire nequit magnitudini seu multitudini physice sumptae, sed solum *mathematicae* acceptae ut expresse habet S. Doctor (8), quo sensu Mathematici, praesertim Geometrae, infinito utuntur (9).

Coroll. IHDm. — Sequitur *tertio* demum, quomodo minus recte locuti sunt illi Philosophi et Theologi ponentes, — absque ulla distinctione —, magnitudinis seu multitudinis actu infinitae possibilitatem; neque rationabiliter dictum fuit a quibusdam (v. g. Tolet) contra Thomistas quod « *solutiones Thomistarum non sunt audiendae* » (10), quia,

(1) Capreolus, I, *dist.* 43-44, q. 1, a. 2 ad 3^m Greg. primo loco contra IIh^m cond., ct. ad 2^m *ibid.*; et ad I^m et 2^m Greg. *ibid.*, secundo loco.

(2) S. Thomas, I, q. 7, a. 3, ad 3^m cf. *Quodl.* IX, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 50, a. 4.

(4) Cfr. S. Thom., *De Pot.* q. 9, a. 7; II, *dist.* 3, q. 1, a. 3, ad 1^m et passim.

(5) Cfr. *Quodl.* XII, a. 2.

(6) *Opuse.* 27, In Cm. (Ed. Rmi), cfr. I, q. 46, a. 2, ad 8^m; IJ C. *Genl.* c. 38, circa fm.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 3, ad 3^m et 4^m; *ibid.* a. 4.

(8) Cfr. III, *dist.* 13, q. 1, a. 2, q. 3, ad 1^m et 2^m; *ni.* q. 7, a. 12, ad lum.

(9) Cfr. S. Thom., III *Phys.*, lect. 12; I, q. 7, a. 3, ad 1^m.

(10) Cfr. *loc. pr. cit.*

Philosophi illi «qui posuerunt infinitum esse in actu, *propriam vocem ignoraverunt*» (1).

287. Scholion. — Est denique animadvertendum, quod quemadmodum dictum est de impossibilitate quantitatis actu infinitae, idem sentientum est, iuxta communem sententiam Thomistarum, de impossibilitate qualitatis seu intensionis actu infinitae. Hinc inter alia habet S. Thomas: «quod quodlibet augmentum caritatis terminatum est et est ad terminum quem consequi potest homo; sed tamen ille terminus, *cum non sit actus purus*, est permixtus potentiae. Unde, adhuc *potest esse aliud augmentum numero*, et ita *in infinitum augmentum succedere augmento*» (2).

288. Obiectiones. — Plures solent fieri obiectiones contra nostram veritatem, at ex hucusque ostensis non est difficile eis satisfacere: unde sequentes referamus (3).

1 Obi.: Potentia Dei est infinita. Atqui non esset talis, si non posset efficere magnitudinem seu multitudinem actu infinitam. Ergo magnitudo seu multitudo actu infinita non repugnat (4).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: non esset talis si... infinitam, imperfectione et defectu ipsius potentiae divinae *Cone.*, imperfectione et defectu obiecti producibilis *Neg.* et *Neg. Conqs* et *Conqa.* — Impossibilitas enim quae haberetur in producibilitate magnitudinis seu multitudinis actu infinitae, ut ex supra dictis liquet, repetenda est ex obiectiva impossibilitate terminorum, quae nihil arguit contra infinitatem divinae potentiae (5).

2a Obi.: Deus actu cognoscit quamlibet magnitudinem vel multitudinem possibilem, sicut et quamlibet aliam perfectionem. Atqui talis possibilitas est in Deo actu sine termino seu est infinita. Ergo Deus cognoscit magnitudinem seu multitudinem actu infinitam esse possibilem (6).

Resp.: — *Cone.* vel potius *Transeat Mai.*; *Dist. Min.*: ex parte modi Dei cognoscentis *Cone.*, ex parte rei cognitae *Neg.* — *Dist. Conqs.*: ut factum formaliter *Cone.*, ut hoc factum formaliter *Neg.* et *Neg. Conqa.* — Certum est, quod omnia possible et creabilia infinita in potentia seu syncategorematicae actu et simul cognoscuntur ab ipso Deo, quantum scilicet cognitio se tenet ex parte ipsius potentiae infinitae infinite cognoscentis et comprehendentis omnia; sed non illa cognoscit actu et simul prout cognitio se tenet ex parte rei cognitae seu visae: de ratione enim talis rei cognoscibilis est ut sit in potentia et cum successione, quam aliter cognoscere est illammet ignorare, ut expresse notat Angelicus (7). Unde obiectio in aequivoco laborat: confunditur enim modus cognoscendi ex parte cognoscentis cum modo ex parte rei cognitae (8). Exinde ulterius remanet manifestum, quod Deus cognoscit quidem magnitudinem seu multitudinem actu infinitam esse possibilem sub ratione facti *ut facti*, non vero sub ratione *huius facti* for-

(1) S. Thomas, *Quodl.* IX, a. 1, resp. ad Sed Contra.

(2) I, *dist.* 17, q. 2, a. 4, ad 2-«n»; cf. *ibid.*, ad Ium et 3>>«; III, q. 7, a. 12, ad I-«; et alibi.

(3) Pro aliis obiectionibus videsis inter alios Basez, in *hm P.*, q. 7, a. 3-4; Ioan. a sancto Trowa, *loc. pr. cit.*; Ooudin, *loc. pr. cit.*, et ceteros thomistas supra citatos.

(4) Ita C. Alamanno, Toletus, Nys et alii.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 25, a. 3; *Quodl.* IX, a. 1.

(6) Ita Franzelin, Nys et alii.

(7) Cfr. *De Verit.*, q. 2, a. 10, ad Ium.

(8) Cfr. Capreolum, I, *dist.* 43-44, q. 1, a. 2, ad 5^a» Adatn contr. 111^a« concil.; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 3, ad 2>>, p. 287.

maliter *ut huius*, ut supra ostensum (1). Eadem ratione transivimus Maiorem argumenti, prout licet Deus ex parte sui infinite cognoscat, tamen ex parte rerum possibilium cognoscuntur iuxta modum earum possibilitatis.

CAPUT III.

DE MENSURA MOTUS

289. Postquam tractatum est de motu eiusque qualitate intrinseca; expendendum est in hoc capite de iis quae *extrinsece* adveniunt motui, cuius sunt mensura; huiusmodi autem praecipue sunt *locus* et *tempus*, quorum primus est mensura mobilis et aliud mensura motus (2). Unde sermo est

1° *de loco* (Art. 1);

2° *de tempore* (Art. 2).

Articulus I.

de loco (3).

290. Mensura, quâ extrinsece mobile determinatur, potest considerari, vel *positive* et est locus proprie dictus, vel *negative* et est vacuum. Positive autem sumi potest: vel *in actu signato* seu in sua natura, vel *in actu exercito*, prout exercite locat locatum; at cum ad rationem loci concurrat et locans et locatum, ideo natura loci perscrutari potest sive *ex parte locantis* sive *ex parte locati*, ex quo habetur *ubi*. Cum denique locus in quantitate seu in corpore quanto fundetur, ideo adhuc considerari potest: vel *absolute*, hoc est in sua propria

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 3, ad 2«'»; a. 4, ad 3«'»; et passim.

(2) Cfr. S. Thom., III Phys., lect. 1; IV Phys., lect. 1, ■

(3) Cfr. ARISTOT., IV Phys., c. 1-5; S. Albertum Magn., *ibid.*, Tract. I; S. THOMAM, *ibid.*, lect. 1-8; Opuse. 52 (Ed. Romj; et alibi; D. de Flandria, V Metaph., q. 14, a. 9-10; Ferrariensem, IV Phys., q. 1-2; Javelli, IV Phys., q. 1-16; D. SOTO, IV Phys., q. 1-2; I. Foynenc, *op. cit.*, c. 33-34; Franc. Bayle, *Institutiones Physicae ad usum scholarum accommodatae*, Tora. I, Phys. Gen., Disp. 5, c. 1, Francofurti 1703; C. Alamanno, *op. cit.*, Phys., 1-11, q. 19-21; Suarez, *Metaph.*, Disp. 51; Complutenses, *op. cit.*, IV Phys., Disp. XIX, per tot.; I. A. S. Thoma, *op. at.*, *Phil. Nat.*, I P., q. 16-18; Sio. Serbellonium, *op. cit.*, Phys., disp. 5, q. 1; Cauvinum, *op. at.*, Tract. III, ad III et IV Phys., Disp. 3, q. 1; Mastrium, *op. at.*, Phys., Disp. XI, per tot.; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, Phys., Tract. IV, Disp. 26, c. 1-8; S. Roselli, *op. cit.*, Phys. Gen., q. 3, p. 54-67; Lorenzelli, *op. cit.*, IX pr. cit., lect. 3, pp. 96-105; Pesch, *op. at.*, disp. 5, sect. 1, n. 427-439; Kant, *Critica da'J R. Pura*, Estet. Trasc., P. I, sez. 1, pp. 68-74, Ed. Laterza, Bari 1919; Balmes, *La Filen Fondam.*, Lib. III, c. 7-17, Lib. VII, c. 3-19, et alibi, Napoli, 1851; Gonzalez, *Phil. Elm*, Vol. II, Lib. V, *Metaph. Spec.*, c. 3, a. 3-4; Goudin, *Phys.*, P. I, disp. 3, q. 3-4; Lepidi, *Cosmolog.*, Lib. 1, sec. 2, c. 2, VI-VII, p. 101 ss.; Gredt, *op. cit.*, n. 310-328; Nvs, *La Notion a'Espace*, Bruxelles, 1922; Hugos, *op. at.*, *Phil. Nat.*, I P., Tract. 2, q. 3, a. 34; Haan, *op. cit.*, lib. 1, c. 4, p. 31 ss.; lib. II, c. 3, p. 79 ss.; et alios.

ratione sive formalitate loci; vel *relative*, prout unus locus actu locans unum corpus ad alium locum actu locantem aliud corpus dicit relationem distantiae, quae *spatium* appellatur. Hinc, in praesenti articulo sic ordinatim proceditur:

- Io de loco *in actu signato* (sect. 1);
- 2° de *spatio* (sect. 2);
- 3° de *ubi* (sect. 3);
- 4° de loco *in actu exercito* (sect. 4);
- 5° de *vacuo* (sect. 5).

SECTIO PRIMA

De Loco in actu signato.

291. Per locum in actu signato declarare intendimus eius naturam seu definitionem, quam licet necessario, tamen valde difficile est investigare (1). Loci autem existentia ita est omnibus per se nota ut a priori demonstrari nequeat, sed solum a posteriori (2), ex scilicet transmutatione locali entis mobilis eiusque naturali inclinatione seu attractione qua in proprium locum tendit (3). Hac igitur loci existentia certe posita, videbimus: Io eius *definitionem*; 2° eius *divisionem*; et 3° eius *proprietates*.

292. I. Definitio Loci. — Locus sic communiter cum *Aristotele* definitur: «*eius quod continet terminus immobilis primus*» (4). Hanc definitionem collegit Philosophus a posteriori ex iis quae «*quae-cumque videntur vere ipsi per se inesse* » (5).

Explicatur. — Dicitur imprimis «*eius quod continet* » per quod designatur realitas subiectiva, cuius est continere aliud seu in quo est aliud tamquam locatum in loco. Nam aliquid potest esse in alio octupliciter: Io ut pars in toto,, v.g. digitus in manu; 2° ut totum in partibus, prout v. g. partes simul sumptae sunt ipsum totum; 3° ut species in genere, v. g. homo in animali; 4° ut genus inspecie, v. g. animal in homine; 5° ut forma in materia seu subiecto, v. g. sanitas in temperatura; 6° ut in agente seu movente, v. g. statua in artifice prout est in eius potestate ut illam conficiat; 7° ut in fine, v. g. cor divitis in divitiis quas desiderat et amat; 8° ut locatum in loco, v. g. aqua in vase. Hic ultimus modus est quod proprie et per se dicitur, ceteri vero prout ad hunc ultimum reducuntur; unde de omnibus nonnisi proportionaliter et analogice dicitur (6),

(1) Ad rem S. Atn. Maon. (IV *Phys.*, Tr. I, c. 1): « Oportet nos in scientia naturali ista requirere de loco et quod hoc est nobis *valde difficile* », cfr. *ibid.*, c. 10.

(2) Cfr. S. Alb. Magn., *ibid.*, c. 1.

(3) Cfr. S. Alb. Magn., *ibid.*, c. 1-3; S. Thomam, IV *Phys.*, lect. 1, 5; *Opuse.* 52.

(4) « 'Dote tô toû nepié/ovro; Ttépaç àxivrjrov npwTOv, tout* Īotiv ó t Ôkoç » (IV *Phys.*, c. 4 (12), Ed. Dldot-Firm.).

(5) Aristot., IV *Phys.*, c. 4 (1).

(6) Cfr. Aristot., *ibid.*, c. 3; S. Alb. Magn., *loc. pr. cit.*, c. 6; S. Thomam, IV *Phys.*» lect. 47.

Hinc est, quod quando dicitur *loci est continere* intelligitur quod aliquid est in loco ut locatum, inquantum in eo includitur atque in eo habet quietem et fixitatem.

Additur « *terminus* »: quo indicatur quod contentum est in continente per extrema continentis. Cum enim locus sit corporis quanti continui, necesse est ut locus sit aliquid ex iis quae substantialiter vel accidentaliter corpus quantum constituunt. Revera enim *locus non est materia*: materia enim non est divisa physice a re cuius est, neque eam continet sed potius continetur; ubi locus est divisus et separabilis physice a locato ipsumque continet (1). Nec *locus est forma*: licet forma sit terminus eius cuius est, non tamen alterius diversi a subiecto cuius est forma; locus vero est terminus alterius diversi ab ipso loco, hoc est corporis continentis ipsum et non corporis cuius est locus (2). Neque est *spatium* seu *intervallum existens inter extrema corporis continentis*, quod scilicet sit medium immobiliter se habens et sit aliud a corpore contento et continente licet continentis sit (3); darentur enim plures loci actu infiniti: quia quaelibet pars locati, v. g. aeris vel aquae, haberet locum aequalem sibi et in locato sunt infinitae partes; daretur praeterea processus in infinitum: posito enim illo spatio, cum sit corpus debet in aliquo loco esse; et huius similiter et sic in infinitum vel spatium esset in spatio, quod pariter est inconcipibile (4). Relinquitur igitur per locum a divisione, quod locus sit terminus qui sunt ipsa extrema quantitatis seu superficies corporis locantis; quapropter « locus est idem per essentiam quod superficies corporis locantis » (5).

Subjungitur « *primus* », quod sumendum est adverbialiter pro *primo*, et significat immediate et proxime; sicque est magis expositivum seu explicativum praecedentis particulae, sc. termini. Dictum est enim, quod loci est continere contentum per eius extremitatem seu superficiem; superficies porro corporis continentis est duplex: *interna*, quâ tangit ultimam superficiem extrinsecam corporis contenti; et *externa*, quâ aliud corpus non tangit licet ipsum ab alio tangatur, v. g. poculum parietibus internis continet liquorem (= superficies interna), parietibus externis vero nullum corpus continet licet eis ab alio extrinseco corpore e. g. ab aere contineatur (= superficies externa). Quapropter, cum additur *primo* intelligendum est quod locus continet locatum per eius extrema interna seu superficiem intrinsecam quâ corpori locato immediate et primo unitur (6).

Additur denique « *immobilis* » ut qualitas loci indicetur. Relictis diversis interpretationibus quas plures de hac particula exhibent (7), duo videntur esse modi qui rectius sensum illius particulae et mentem Aristotelis attingunt. Secundum enim *Alexandrum* et *Simplicium* (8) intelligendum est, quod locus ideo

(1) Cfr. Aristot., *loc. prox. cit.*, c. 4; S. Alb. Magn., *loc. prox. cit.*, c. 4-5, 9; S. Thom., *loc. prox. cit.*, lect. 6-7; *Opuse.* 52.

(2) Cfr. Auctores citatos, *locis citatis*.

(3) Qui ex antiquis admiserunt locum esse spatium, sunt *Epicurei* iuxta S. Alb. Maon. (*loc. pr. cit.*, c. 10); et a S. Thoma (*Opuse.* 52) refertur Ioann. Grammaticus. At ex posterioribus, philosophi quidam idem amplexati sunt, ita Serbellonius (*loc. pr. cit.*, a. 1, § 4) definivit locum sic. « locum, adaequate sumptum esse complexum ex spatio et superficie corporis ambientis ».

(4) Cfr. Aristot., *loc. pr. cit.*; S. Alb. Maon., *loc. pr. cit.*; S. Thom., *loc. pr. cit.*

(5) S. Thomas, II, *dist.* 12, a. 5, ad 2«>»; cfr. *ibid.*, ad 1^m; *Quodt.* VI, a. 3.

(6) Alii aliter intelligunt hanc particulam, ita inter alios Ferrariensis tenet quod hac particula Philosophus definit locum proprium. Nam « primo continere est continere adaequate, ita scilicet quod nihil contenti sit extra continens, et continens nihil aliud contineat quam id cuius dicitur esse primo continens. Philosophus ergo dum dicit locum esse terminum continentis, primum dat intelligere quod definit locum proprium, non autem locum \angle munem » (*loc. pr. cit.*, q. 1, « quantum ad 2^{am} part. »).

(7) Cfr. D. Soto, *loc. pr. cit.*, q. 1, a. 2.

(8) Cfr. Ferrariensem, *loc. pr. at.*, « Quantum ad tertium ».

dicitur immobilis, quia inquantum locus, ex se habet ut quiescat seu permaneat, inquantum scilicet non moveatur localiter ad motum locati: secus oporteret et loci esse locum. Clarius tamen et verior est secunda explicatio quam S. Thomas praebet, videlicet quod locus dicitur immobilis quia idem manens et invariabilis ex relatione ad ordinem et situm quem in universo occupat. Ad cuius maiorem intelligentiam sciendum est, quod superficies dupliciter sumi potest; *in se* et *absolute* prout in ratione extremitatis intelligitur, et sic non competit ei ratio loci, eo quod non omnis superficies est locus; *relative* et *connotative* prout connotât seu respectum dicit et continentis ad contentum et eiusdem ad primum continens, ex quo dicitur in determinato situ universi esse. Hinc duo sunt de ratione loci: unum *materiale*, quod est terminus seu superficies continentis; aliud *formale*, quod est situs et ordo ad universum; quapropter locus dicitur immobilis non ratione sui materialis: hoc enim modo pluries est maxime mobilis, ut superficies aquae circumdantis navim in flumine natantem; sed dicitur immobilis ratione sui formalis, hoc est ex ratione situs et ordinis quem continens dicit relate ad totum universum. Nam situs, respectu universi attenditur penes altitudinem, quae est maior aut minor distantia a centro terrae; et longitudinem, quae est maior aut minor distantia a puncto quod imaginatur fixum in oriente; et latitudinem, quae est maior vel minor distantia a polo. Est ergo Salamantica in eodem loco propterea quod, superficies aeris illam circumstans eatndein habet distantiam a centro et ab oriente et a polo » (1). Sic igitur manifeste manet sensus quo locus dicitur immobilis (2).

293. Corollarium. — Exinde colligitur, quod ad rationem loci constituendam duo necessario concurrunt: unum *materiale*, quod sit terminus seu superficies continentis, et in hoc convenit cum vase et cum quolibet continente; aliud *formale*, quod dicat ordinem et situm determinatum in universo, quo est immobilis, et hoc est formalius et essentialius loci quo distinguitur a vase et quolibet simili continente mobili (3).

294. Scholion. — Est animadvertendum, quod punctum ad quod locus dicit ordinem et ex quo immobilitatem desumit, necesse est ut et ipsum sit quodammodo fixum et immobile; at huius immobilitas non est pensanda simpliciter et absoluta, ut quidam etiam recentiores scholastici (v. g. Lorenzelli) (4) tenere videntur; sed est solum secundum quid et relativa (5).

295. II. Divisio Loci. — Ex tradita loci definitione seu natura, eius praecipuae divisiones seu species assignantur, quae desumi possunt: et ex entitate locantis et locati, et ex ratione continentiae et ex modo continendi. Et revera

1° ex entitate locantis et locati, locus dividitur: in *spiritua-*

(1) Soto, *loc. pr. cit.*

(2) Cfr. S. Thomam, IV *Phys.*, lect. 6; *Quodt.* VI, a. 3; *Opuse.* 52; et alibi; S. Alon. Mijx., *loc. pr. cit.*, c. 11-12.

(3) Cfr. S. Thomam, IV *Phys.*, lect. 6.

(4) *Loc. pr. cit.*, pag. 100.

(5) Admittere enim immobilitatem absolutam « sarait d'abord, ut notat D. Nys, une nine tentative que de vouloir établir l'existence de ces situations privilégiées. Selon toute probabilité, l'univers ne contient aucun corps qui ne soit, dans une certaine mesure, soumis à la loi du mouvement. Et puis, à quoi bon se mettre en quête d'une immobilité absolue, alors que l'immobilité relative suffit à nos besoins? » (*loc. prox. cit.*, pag. 227).

lorn, et est superficies quam substantia separata seu incorporea sua virtute tangit et continet, ut v. g. cum dicitur angelus esse in loco(1); et *in materialem*, et est superficies locatum secundum quantitatem dimensionem locans, v. g. locus qui meam personam locat.

Locus materialis adhuc dupliciter accipi potest: *actualis* (=in actu), et est superficies continens ac terminans actu ultima locantis et locati, ut in exemplo allato; et *potentialis* (= in potentia), et est superficies quâ una pars corporis cum alia parte eiusdem continuatur, v. g. humerus prout continuatur cum brachio potest dici locus ipsius brachii cum quo humerus superficie continuatur (2).

2° *ex ratione continentiae*, locus dividitur: *in verum*, et est positiva seu realis superficies continens et ambiens corpus locatum; et *in imaginarium*, quod est, cum supponitur corpus aliquod esse in vacuo simulque retinere eandem distantiam ad centrum et peripheriam, quae fixa supponuntur.

a) locus verus dividitur: *in intrinsecum*, et est praesentia passiva rei locatae in ipso loco, et talis locus proprie dicitur *ubi*, de quo in sequenti; et *in extrinsecum*, et est ipsum corpus continens quod eius superficie corpori contento seu locato immediate applicatur atque extra ipsum locatum est manifeste (3).

b) locus extrinsecus dividitur: *in communem* (= inaequalem, mediatum), et est ille in quo omnia vel plura corpora continentur, ita ut eius superficie non repleantur nisi ordine quodam, v.g. caelum est locus communis in quo continetur aër, qui et terram et aquam continet, in quibus plura alia continentur; et *in proprium* (= aequalem, immediatum), et est ille qui unum et unicum corpus immediate et adaequate continet ac replet, v. g. sella super quam nunc sedeo (4).

c) locus proprius adhuc dividi potest: *in ambientem*, et est locus in genere definitus; *in sustentantem* (= conservantem, naturalem), et est ille qui non solum ambit locatum sed in eo formatur seu nascitur atque conservatur, v. g. aqua respectu piscium; et *inviolentum* (= contranaturalem), et est ille qui licet suâ superficie ambiat locatum, tamen quia locatum est contrarium naturae ipsius loci,

(1) Dicitur enim *locus spiritualis*, non quia superficies locantis sit spiritualis, sed quia locatum, cum sit spirituale et incorporeum, loco non applicatur contactu quantitatis dimensionis sed virtutis; unde denominatio potius desumitur ex parte locati. Cfr. S. Thom., I, q. 52, a. 1.

(2) Cfr. D. Soto, *op. cit.*, IV *Phys.*, q. 1, a. 2, initio.

(3) Hac duplici loci consideratione, fundata in relatione locantis ad locatum et viceversa, nititur diversitas, in ratione praedicamenti, et tunc ubi et loci: ita ut ex relatione locati ad locans habeatur quod tamen ubi est specificum praedicamentum; et ex relatione locantis ad locatum, quamvis non habeatur locus ut praedicamentum specificum et directe diversum, reductive tamen ad praedicamentum quantitatis pertinet. Cfr. S. Thom., XI *Metaph.* titet 6 n. 2313; 111 *Phys.*, lect. 5.

(4) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 6; *Opuse.* 52.

ideo locus non conservat locatum sed potius destruit, v. g. ignis respectu ligni (1).

296. III. Proprietates Loci. — Ex supra explicata loci definitione quaedam eius proprietates deducuntur, quas etiam communiter omnes loco tribuunt. Sunt igitur sequentes:

Ia Prop, est « *continere locatum* ».

Haec proprietas liquet ex definitione: est enim locus ambiens et continens; ex quo patet, quod locus se habet ad locatum non mere passive sed et active, prout revera locati quantitatem dimensionalem terminat. Talis autem continentia locati a loco non est sola aptitudo seu capacitas quam habet locus ut locet, sed est actualis terminatio, idest actualis applicatio quantitatis dimensionalis locati ad locum, quaeque exerceri nequit, ut de quantitate habitum est, nisi una alteram tangat contactu physico; quare continentia loci est accommodatio seu applicatio actualis et exercite secundum contactum quantitatis dimensionalis locati superficiei locantis (2). Locus itaque se habet ad locatum ut mensura ad mensuratum, quae cum, in ratione mensurae, debeant esse idem, dicitur quod locatum commensuratur loco, quod est corpus esse in loco: « corpus enim est in loco, inquantum continetur sub loco et commensuratur loco » (3); quo fit ut carens quantitate dimensionalis nequeat proprie ab alio contineri sed potius aliud contineat, unde non est in eo sicut locatum in loco vel loco commensuratum, v. g. anima humana in corpore (4). Sequitur ulterius, quod locus non est locatum seu aliquid eius, sed ab eo omnino distinctum ac diversum: alioquin, non locatum sed seipsum containeret, quod est absurdum.

2a Prop, est « *esse aequalem locato* »: sequitur ex prima.

Nam, locus continet locatum, ad quod se habet ut mensura ad mensuratum; mensura autem in actu exercito seu actu applicata mensurato debet ei esse omnino aequalis, hoc est nec illud excedere neque ab eo excedi: cum mensura actualis et mensuratum sint simul (5). Hac proximitatis et similitudinis ratione, quam naturaliter habent locans et locatum, quodlibet corpus naturaliter movetur ad proprium locum (6) et dum est in proprio loco naturaliter in eo quiescit (7).

3a Prop, est « *trahere ad se locatum* », consequenter « *esse finem et perfectionem locati* »: sequitur ex prima et secunda.

Locus enim se habet ad locatum sicut activum ad passivum: activum autem trahit ad se passivum, cuius est finis et perfectio; praeterea, locatum natura-

(1) Merito observat D. Soto (*loe. prox. cit.*, a. 1, initio), quod divisio loci in ambientem et sustentantem fundatur in duplici consideratione corporis, *mathematice* sc. et *physice* accepti. Ait enim: cum «locus sit superficies corporis continentis intra se aliud corpus, fit ut quemadmodum corpus uno modo accipitur *mathematice* (ut tantum dicit quantitatem) et alio modo *physice* ut dicit compositum alicuius certae; ita locus, uno modo accipitur *simpliciter* pro superficie ambiente aliud corpus trinae dimensionis, abstrahendo a quacumque qualitate naturali conservativa locati; alio modo accipitur pro loco *naturali*, nempe ut supponit pro superficie continente, connotando formam et proprietatem naturalem conservativam locati ». Cfr. S. Thom., *Opuse.* 52; Goudin, *op. cit.*, *Phys. Gen.*, q. 4, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 52, a. 1; q. 53, a. 1-2.

(3) S. Thomas, I, q. 53, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 52, a. 1.

(5) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 5 et 8.

(6) Cfr. S. Thom., *ibid.*, lect. 8.

(7) Cfr. S. Thom., *ibid.*

liter movetur ad proprium locum dum est extra, et naturaliter quiescit dum est in eo (1).

4a Prop, est «*esse conservativum locatin'*, patet ex definitione loci sustentantis.

Cum enim locatum naturale nascatur et formetur in proprio loco, necesse est ut locatum secundum sua ultima sit simile locanti, ideoque eius conservativum: « semper enim in ultimo corporis continentis est virtus generativa et conservativa contenti naturaliter, et ita assimilantur sibi invicem secundum naturam » (2).

5a Prop, est «*esse sursum vel deorsum*»: hae tamen duae proprietates rectius ubi conveniunt. Nam haec proprietas consequitur ex natura locantis.

Nam, « quia ad propria loca moventur corpora naturalia, inde est quod levia naturaliter moventur sursum et gravia deorsum; quia ipsum medium et terminus continens versus medium vocatur deorsum, et similiter ipsum ultimum et quod est versus ultimum dicitur esse sursum » (3).

297. Corollarium. — Ex his colligitur, quod primae tres proprietates conveniunt omni loco, prout scilicet continere potest locatum ut est quantum seu corpus; aliae vero duae sunt potius loci proprii naturalis, prout continere potest locatum ut quantum seu corpus naturale.

SECTIO SECUNDA

De Spatio (4).

298. Corpus quantum in loco locatum necessario sequitur relatio quaedam, sive inter eiusdem partes ab invicem distantes sive respectu alterius quanti locati, quae quidem relatio *spatii* nomine designatur. Liquet autem sive ex rei veritate sive ex innumerabilibus philosophorum scientificorumque opinionibus, quod spatium definire non est facile intellectu (5); unde est quod eius definitio nequit a nobis dari a priori et essentialiter, sed solum a posteriori

(1) Cfr. S. Thom., I-II, q. 36, a. 2; IV Phys., lect. 1; VII Phys., lect. 3; IV de Caelo et Mundo, lect. 2.

(2) S. Thomas, IV de Caelo et Mundo, lect. 2; cfr. IV Phys., lect. 8.

(3) S. Thomas, IV Phys., lect. 6, circ. fin.

(4) Cfr. specialiter P. van Musschenbroek, *Elementa Physicae*, Torn. II, c. in, § 66-92, Ed. 5 Veneta, Bassani 1781; C. Sanseverino, *op. cit.*, Vol. II, *Ontolog.*, c. vr, a. 2-3, pp. 171-182; S. Roselli, *Phys. Gener.*, q. 3, a. 1; 1 Al. Dmowski S. I., *Instit. Phil.*, Vol. I, *Metaph. Gen.*, a. 4, n. 39-40; *ibid.*, *Cosmol.*, a. 1, n. 22-26, Romae, 1843; O. Balmes, *La Fitosofta Fondam.*, lib. III, c. 7-12, trad. Ital. di G. M. I-aicco, Napoli, 1851; Z. Gonzalez, *op. cit.*, lib. V, c. hi, a. 4; M. Liberatore, *Instit. Phil.*, *Metaph. Gen.*, c. ii, a. 4, n. 42, Romae, 1855; A. Lepidi, *op. cit.*, Vol. III, sect. H, c. n, n. VII; R. Poincare, *La science et l'hypothèse*, P. II *FEspace*; Pesen, *op. cit.*, lib. 11, disp. 5, sect. 2, n. 140-465; C. Lahr, *op. cit.*, torn. II *Cosmol. Rationale*, chap. II, pp. 383-391; Haan, *op. cit.*, lib. I, c. 4, n. 34-44; et inter complures alios non satis Laudandum opus D. Nys, *La Notion d'Espace*, Bruxelles 1922.

(5) Hinc alt Gonzalez (*loc. prox. cit.*): De spatio, ut breviter oratione dicamus, prae oculis habeatur quod nos hic, propter maximam rei obscuritatem, probabilia potius quam demonstrata insectabimur et offeremus ». Cfr. Liberatore, *loc. prox. cit.*

et quadam descriptione. Conamur igitur aliququaliter exhibere: Io spatii *definitionem*; 2° eius *divisionem*; 3° et eius *proprietates*.

299. I. Definitio Spatii. — Spatium quodammodo ita describi potest: *est distantia seu intervallum necessario consequens rei quantitatem simulque connotaos alterius rei quantitatem*.

applicatur. — Dicitur imprimis «*distantia* seu *intervallum*»: quo designatur formale spatii. Sensus enim nobis constat, dari in mundo visibili plures res quantas ad invicem ita ordinatas ut una aliam contineat, prout unius rei quantae dimensiones continentur et circumscribuntur alterius rei dimensionibus: qua ratione, una aliam recipere et haec in illa recipi potest, quod ideo fit quia recipientis extremitates non sunt interterminatae aliquo corpore, seu nec immediate seipsis neque mediante alio corpore tanguntur, sed ab invicem sunt distantes, v. g. dolium, ideo potest recipere vinum quia inter eius extremitates nullum corpus intercedit — supposito quod neque aër adsit —, atque sunt ab invicem distantes, quarum distantia dolium capax est continere et circumscribere vinum infusum. Patet praeterea geometrice, quod si ab uno puncto A fiat transitus ad punctum B ut in toto illo medio transitu ab A ad B, et viceversa, neutrum ex illis punctis reperiat ut se invicem nullo modo tangent, dicitur quod B distat ab A et e contra; ideoque inter ea datur spatium. Si pariter illud medium interiectum inter A et B impleatur seu terminetur interlectione alicuius lineae: nihilominus A et B eandem ab invicem distantiam adhuc conservant atque inter ea perfecta contiguitas absolute caret, sicut ante lineae interjectionem. Patet igitur, quod distantia est quod in recto et per se de ratione spatii praedicatur, qua solum ratione possibile est inter A et B aliud corpus, v. g. C, intéressé; ex quo ulterius est manifestum, quod secundario et ex consequenti, spatium praesefert etiam rationem capacitatis seu receptaculi continentis seipsum vel aliud praeter ipsum (1).

Additur «*necessario consequens rei quantitatem*»: quo indicatur fundamentum et materiale spatii. Omne enim corpus physice existens, ratione suae dimensionis quantitatis, aliud a se penitus naturaliter expellit, ut infra expresse probabitur; ex quo patet, quod extensio seu dimensio est ratio qua corpora vel partes corporis se invicem immediate non tangant, consequenter ut ab invicem distent. Quia porro nullum corpus physicum realiter existens dari possit quin habeat quantitatem dimensionis, quâ aliquem locum in universo occupat, infertur quod distantia necessario sequitur corporis quantitatem dimensionis; quapropter, distantia est proprietas necessario consequens quodlibet ens corporeum quantitate dimensionis praeditum. Quamvis igitur extensio seu dimensio non sit constitutivum seu formale spatii, est tamen fundamentum seu materiale in quo fundatur spatium et ad quod necessario sequitur atque ex quo realitatem obiectivitatemque assumit; unde distantia, independentem ab extensione, nullam realitatem extramentalem habet et nullo modo possibile est realiter dari (2). Minime tamen ex hoc est concludendum, quod spatium seu

(1) Ita, inter alios, habet Sanseverino (*loc. prox. cit.*, a. 2, n. 339): « Nos observamus omnia corpora quibus adspectabilis universitas rerum conflat, ita composita inter se esse ut alio aliis contineantur, lain, cum hoc sit, facile intelligimus: Io illud corpus quod aliud continet esse ipsius receptaculum, quia hoc suis dimensionibus complectitur et veluti circumscribit; 2° illud corpus quod, nullo alio corpore continetur, esse receptaculum suipsius, quatenus intra quantitatis suae dimensiones concluditur et veluti constringitur. Inde notionem spatii adquirimus ». Cfr. D. Nys, *op. cit.*, pp. 285-286.

(2) Ad rem P. Gonzalez (*loc. prox. cit.*, n. 6): « si spatium sumatur *formaliter*, hoc est, quoad id solum quod superaddit extensioni corporeum nihil reale est: quandoquidem, ut

distantia formaliter et identice sit nihil seu non ens, et esse obiectivum habeat solum in mente, sicut quidam (v. g. P. Lepidi) asserere videntur; sed dicimus, quod independenter ab extensione realiiter existente, nequit realiter existere distantia seu spatium; quemadmodum relatio realis, quamvis sit ens reate, tamen dari nequit nisi detur fundamentum in quo realiiter fundatur.

Subiungitur denique a *simulque connotans quantitatem alterius rei*. Hoc autem necessario et per se eruitur ex ratione distantiae: nulla enim distantia alicuius corporis ad seipsum dari potest, sed quaelibet est saltem inter duo quae ab invicem sint realiiter distincta, etiamsi subiective sint eadem; ita, si ponamus solum punctum A, istud a seipso minime distat; ut autem dicatur distare, necesse est aliud punctum, praeter ipsum, ponatur, scilicet punctum B: et si A et B eadem lined terminentur, tunc sunt unum quidem subiective, inquantum nempe una eademque linea continet simul utrumque, sed tamen dicuntur ab invicem distare. Exinde liquet, quod ut ratio distantiae, consequenter spatii, salvetur, requiritur inter corpora dimensiva relatio seu connotatio quaedam, ad quam non est necesse ut corpora ab invicem sint etiam subiective separata: cum puncta eiusdem corporis ab invicem pariter distent; sed sufficit ut unum connotet alterum tamquam ab eo distinctum. Haec autem connotatio seu relatio, quamvis distantiam per se primo-primo minime constituat, de ea tamen per se primo-secundo praedicatur (1).

300. Corollarium Ium. — Colligitur *primo* quod spatium, et fundamentaliter ratione scilicet extensionis corporae et formaliter-identice prout est realis proprietas corporis quanti realiiter existentis, est ens omnino reale et extramentale; licet, independenter et praecise a qualibet ratione extensionis consideratum, sit ens pure rationis. Itaque, verificatur quod quidam asserunt: spatium esse quamdam synthesini realem-idealem seu obiectivo-subiectivam (2).

301. Corollarium IIum. — Colligitur *secundo*, quod ceterae notiones, a pluribus philosophis sive scientificis de spatio excogitatae, vel sunt falsae vel non rectae. Nostrum certe non est hic singulas referre et reicere, sed sufficit in genere et principales innuere (3).

Omnes revera opiniones quae excogitatae sunt et excogitari possunt sub triplici capite communiter colligi possunt. Et quidem:

I. *Obiectivismus Purus* seu *Realismus Exaggeratus*. — Hoc enim systemate, spatium generaliter intelligitur ut quaedam entitas realis materialis omnino distincta et independeos a qualibet alia re corporea quam in se recipit. Haec autem entitas realis: vel est necessaria, increata et aeterna (= Leucippus, Democritus, Plato); vel est quaedam entitas substantialis a qualibet alia distincta (= Locke); vel est eadem Dei immensitas seu sensorium divinae im-

nunc adnotavi, extensioni solum addit abstractionemTM et relationem quamdam rationis. Ergo realitas obiectiva spatii est ipsa realitas obiectiva extensionis, quae in corporibus universi invenitur». Cfr. D. Nys, *op. cit.*, pp. 286-287.

(1) Hinc non videtur sat recte dictum quod habet Gonzalez (*loc. prox. cit.*, in nota ad Balmes) cum dicit «spatium addit ex en-mni non quidem aliquid reale sed *relationem rationis*, quatenus extensio concipitur ab intellectu cum praecisione a determinata natura corporis et cum potentia seu capacitate ad alia recipienda».

(2) Ad rem D. Nys (*op. cit.*, pag. 286) aiens: «l'espece est un être mixte où se fusionnent dans une union Indissoluble le réel et le possible, où si l'on veut, le réel et l'idéal».

(3) Si quis cupiat rem expositam et conf. omnium et singularum opinionum videat magistrale opus saepe hic citatum D. Nys (*loc. cit.*, pp. 19-212).

mensitatis (= Clarke, Newton, Fénelon, Malebranche); vel est universale receptaculum ut attributum totius Ego, Mundi et Dei (= Panentheistae, v. g. Jouffret); vel est extensio ut attributum constitutivum naturae divinae (= Pantheistae, v. g. Spinoza); vel denique est phaenomenon spiritus absoluti in mundo visibili manifestatum (= Tschitscherin). — Ex his autem est manifestum, quod radicalis et communis error omnium istarum formarum realismi exaggerati est, quia spatium concipiunt ut realem entitatem a corpore quanto seu ab extensione dimensiva omnino distinctam et penitus separatam, atque esse ens reale a quolibet alio independeos et autonomum. Hoc autem falsum absolute esse liquet ex natura spatii a nobis explicata.

2° *Subiectivismus Purus* seu *Idealismus Exaggeratus*. — Hoc systema praecedenti e diametro oppositum, generaliter spatium concipit ut quid pure subiectivum, nullam scilicet realitatem habens extra subiectum cognoscens, sed est quoddam phaenomenon subiecti cognoscentis vel ens pure rationis. Revera enim, vel est quaedam forma a priori intuitionis sensibilis (= Kant, Kantian, v. g. Isserlin); vel quaedam sensatio cuiusdam organi resultantis ex quibusdam semicircularibus canalibus ad sic dictum sensum orientationis necessariis (= De Cyon, Delage); vel est proprietas phaenomenorum ut sunt obiective menti repraesentata (= Renouvier); vel est quaedam lex idealis quae extensio ponitur ut conditio constitutionis corporum, non vero ut reale receptaculum in qua corpora recipiuntur et moventur (= Dunan); vel est quaedam repraesentatio innata, generalis ac necessaria animae nostrae ad obiecta extramentalia ordinata (= Baumann); vel ordo coexistentiarum continuarum possibilium (= Leibnitz, Lahr); vel est non ens (= Berkeley); vel est collectio punctorum visibilium et tangibilium quodam ordine localizatorum (= Hume); vel est simplex forma seu universalitas abstracta extrinsece et immediate manifestata a secundo momento evolutionis Absoluti seu Naturae (= Hegel, Blassmann, Planks, Drossbach); vel demum, est quoddam schema ideale seu purum symbolum mente repraesentatum quo motus alicuius supra materiam influentis mensurantur (= Bergson, Leroy). — Remanet igitur manifestum, quod omnes recitatae opiniones formaliter conveniunt in negando quamlibet obiectivitatem et realitatem spatii, cum illud simpliciter idealizent atque ab eis concipiatur ut pura forma a subiecto sive intellectualiter sive sensibiliter cognoscente producta; sicque spatium non est, iuxta eos, proprietas realiiter consequens quantitatem dimensivam corporum, sed pure et simpliciter ens rationis, seu melius rationis inventum.

3° *Obiectivismo - Subiectivismus* seu *Realismus Moderatus*. — Tale systema, quamvis utriusque allati systematis excessum generaliter vitet, insufficienter tamen spatii formalitatem exhibet. Et revera:

a) spatium, formaliter acceptum seu ut capacitas extensionum per modum entis actualis considerata, est ens rationis cum fundamento in re (= Suarez, Dmowski, De Backer, Pesch, Lahousse, Lehmen, Lepidi, Haan, Donat, etc.). *Sed contra*: non est intelligibile quomodo ens formaliter rationis sit per se et formaliter susceptivum seu receptivum entis maxime realis, ut est corpus dimensionatum.

b) spatium sunt ipsa corpora formaliter extensa seu trinae dimensiones quibus corpus essentialiter constituitur (= Cartesius, Spinoza, Balmes, Gonzalez, Limbourg, Palmieri, Vacherot). *Sed contra*: spatium gaudet ratione receptaculi corporum, capacitatis continendi corpora extensa et intervalli seu distantiae inter corpora extensa positae: per se autem liquet, quod illae non conveniunt formaliter extensioni; abiretur praeterea in infinitum, quum extensum realiiter dari nequeat nisi quoddam intervallum praesuppositum occupet.

c) spatium est fundamentalis proprietas vi cuius principia dinamica entis materialis interactionibus ad invicem non compenetrantibus subiiciuntur (= Seeland, Olivier). *Sed contra*: tale spatium est quaedam forma essentia-

liter ac pure dynamica: dynamicuni autem per se et necessario praesupponit staticum.

</) spatium est: vel quoddam elementum relativum huius mixtae entitatis spatii-temporis (= Relativistae post Einstein); vel eadem entitas temporis (= S. Mill, Taine, Palaggi, Boucher); vel eadem entitas loci (= puri antiqui, De Maria). *Sed contra*: omnes isti omnino identificant formalitates entium essentialiter distinctorum, quod falsum est.

302. Scholion. — De Hyperspatio seu spatio metageometrico (1). — Cum, uti dictum est, spatium sequatur quantitatem extensivam, quae tribus dimensionibus constat, scilicet longitudine (= dexterum-sinistrum), latitudine (= antero-retro) et profunditate (= sursum-deorsum), trina dimensione similiter gaudet. At quaeritur, an possit habere quartam, quintam, imo et n dimensiones? Hodierni scientifici, mathematici praesertim, post theoriam relativisticani einsteinianam, et rectius post geometriam non euclidianam Lowatchewsky et Riemann, nolunt amplius agnoscere trinam dimensionem euclidianam spatii: est enim hodie, aiunt, quid antiscientificum (2). Quapropter, nixi principiis mathematicae purae, praesertim metageometriae seu geometriae analyticae, excogitaverunt quoddam spatium a spatio communiter intellecto diversum, quod appellarunt *hyperspatium* seu *spatium metageometricum*, quod constat ex quarta et etiam n dimensionibus. Cum enim geometriae analyticae sit imaginare lineas alicuius plani et superficies spatii trium dimensionum per aequationes duorum vel trium variabilium, ducti sunt ulterius isti auctores ad imaginandum alias aequationes quatuor et n variabilium, quarum figurae repraesentant spatium (= geometricum), ex quibus deduxerunt possibile esse dari, imo et datur, spatium constans quatuor vel etiam n dimensionibus realibus. Breviter, cum numerus realium dimensionum assimilatus sit numero variabilium, et istorum numerus non solum potest esse quaternarius sed etiam indefinitus (n variabilium), ita et numerus realium dimensionum; unde haec quarta et infinita dimensio non esset solum, iuxta eos, ens pure rationis, sed etiam entitas spatialis vere et realiter existens.

Ad huius quaestionis de *hyperspatio* solutionem sequenti modo respondere expedit: Io si hyperspatium seu spatium habens 4, 5 et n dimensiones *algebrice* tantum imaginetur, nihil officit quominus illud admittamus. Liqueat enim algebrice, quod praesertim multiplicatione, plures ac indefinitae potentiae seu potestates quantitatis dantur, v. g. a^2 , a^3 , a^4 , a^5 , a^a etc., quae quandoque et symbolis geometricis figurantur, v. g. $a^2 = quadratum$, $a^3 = cubus$, $a^4 = quadrato-quadratum$ etc. Hoc igitur modo hyperspatium intelligi non repugnat,

(1) Cfr. Lahr, *loc. pr. cit.*, pp. 388-391; P. L. Méhizian, *A propos de la quatrième dimension*, in *Rev. Thom.* (an. 1921), pp. 197-203, 302-306; F. Masci, *Pensiero e Coscienza*, - Appendice sulla Teoria della relatività di Einstein, pp. 479-492, Bocea, Torino, 1922; P. Straneo, *Saggio di una esposizione della Teoria della relatività secondo il senso fisico*, in *Memorie della Società Astronom. Italiana*, Nuova Serie, Vol. II, n. 4, pp. 412-565; Atti del V Congresso Intern. di Filos., Napoli, 5-9 Maggio, 1924, V Sezione, pp. 419-564, D. Nys, *op. cit.*, Liv. 11, a. 8, p. 427-432; P. L. Uruano, O. P., *Einstein y sancto Tomas*, in *Div. Thom.*, Placen. (an. 1925), pp. 26-64, 667-719; et alios permultos.

(2) On voudrait en faire, dit P. Méhizian, un préjugé démodé, bon à mettre au musée des antiques (*op. cit.*, pag. 198). — Ita inter alios einsteinianos habet Ch. Nordmann (*Einstein et l'Univers*, Chap. III, pag. 119-72; Hachette): « Les dimensions d'un objet, sa forme, l'espace apparent occupé par lui, dépendent de sa vitesse, c'est-à-dire, du temps que met l'observateur à parcourir une certaine distance par rapport à cet objet. A cet égard déjà l'espace dépend du temps; en outre, l'observateur mesure ce temps avec un chronomètre dont les secondes sont plus ou moins précipitées selon cette vitesse. Donc définir l'espace sans le temps est impossible. C'est pourquoi on dit maintenant que le temps est la quatrième dimension de l'espace, et que l'espace où nous vivons a quatre dimensions... C'est à coup sûr de l'algèbre qu'est née la première idée d'un espace à plus de trois dimensions... je crois que certaines personnes peuvent se représenter l'espace à quatre dimensions ».

maxime cum multum adjuvet ad facilius solvenda problemata algébica; hoc tamen sistendo in obiecto et valore algébico, ex quo non licet concludere ad eius existentiam obiectivam nec geometricam neque philosophicam. — 2o Si *oeometrice* autem accipiat, non videtur aliquid impedire quominus illud admittamus, *subjective* tamen intellectum, prout sc. Geometrae deservit ad maiorem facilitatem, commoditatem et practicam utilitatem theorematum solvendorum (1); non vero est admittendum *objective* intellectum, quasi de facto et realiter sit quaedam geometrica entitas. — 3o Si denique *philosophice* sumatur, prout spatium realiter sequitur quantitatem, prout scii, a nobis ex rebus physicis essentialiter extensis concipitur, simpliciter est impossibile habere minus vel plus quam tres dimensiones, quemadmodum repugnat simili modo concipere magnitudinem quam necessario sequitur spatium. Et quidem: *Primo*, quidquid est vel esse potest, aut est ens rationis aut ens reale. Quarta autem veina dimensio non est rationis, ut huius inventores asserunt; at neque ens reale: quantitati enim extensae realiter inhaereret, qua ratione esset a nobis cognoscibilis; observatione autem seu cognitione sensitiva haec quarta dimensio nullo modo eruitur ex rebus quantitative extensis; idem quo in mente inventorum solum existit. *Praeterea*, hyperspatium, ut ipsum nomen indicat, est aliquid supra quantitatem; cum autem spatium necessario sequatur quantitatem, concluditur quod quarta dimensio, nomine hyperspatii designata, repugnat esse proprietas necessario consequens quantitatem. *Denique*, Algebrae proprie est de numeris agere, non vero de extensione quae ad Geometriam pertinet; formae autem algebraicae in infinitum seu indefinite augmentari possunt, ita ut n dimensiones algebraicae spatii nihil aliud sint nisi indefinita numerorum series: at nullo modo sunt formae geometricae, sed pure algebraicae, consequenter non realiter dari possunt cum, ut dictum est, Algebra sit de numero et non de extensione; sicque patet quod, confundentes Algebrani et Geometriam, reddunt Metageometriam esse in terminis contradictionem et quid chimericum. Concludendum est ergo, quod quarta et n dimensio, sensu explicato, absolute admitteri nequit et quocumque reali fundamento caret.

303. II. Divisio Spatii. — Ex data spatii natura principales eius divisiones deducuntur. Dividitur enim:

Io in *spatium reale* (= physicum, relativum), et est realis distantia necessario consequens realem quantitatem simul cum alterius realis quantitatis connotatione, v. g. distantia inter parietes camerae. Hoc spatium subdividitur in:

a) *internum* (= locum internum), et est distantia consequens realem exteriorem alicuius corporis superficiem qua fit capax alia corpora in se recipiendi, v. g. distantia ab uno ad aliud punctum externae superficiei tabulae in qua diversi libri recipi possunt.

b) *externum*, et est distantia consequens rem realiter quantam connotando aliam rem quantam extrinsecam. Et iterum dividitur:

a) in *numericum*, et est numerica distantia consequens hanc numericam quantitatem cum connotatione alterius numericae quantitatis, v. g. distantia inter has parietes huius camerae;

(1) Ad rem H. Poincaré (*op. cit.*, pag. 89): « Eh bien, de même qu'on peut faire sur un plan la perspective d'une figure à trois dimensions, on peut faire celle d'une figure à quatre dimensions sur un tableau à trois (ou à deux) dimensions. Ce n'est qu'un jeu pour le géomètre ».

p) *in cosmicum* (= atmosphericum), et est distantia quae inter terram et caelum intercedit.

2° *in spatium logicum* (= metaphysicum, absolutum), et est distantia abstracte et mente concepta inter unam et aliam quantitatem, in qua omnia corpora recipi et moveri dicuntur. Hoc spatium subdividitur in:

c) *geometricum*, et est distantia mente concepta inter unam et aliam extensionem geometricam.

b) *algebraicum* (= arithmeticum), et est distantia mente concepta inter unum et alium numerum vel seriem numerorum.

c) *imaginarium* (= fictitium), et est distantia phantasia seu imaginatione efformata: talis est distantia quam quis imaginatur existere extra limites huius mundi vel universi, prout illud imaginatur nullo ente corporeo repletum (1).

304. III. Proprietates Spatii. — Ex supra explicata spatii definitione sequentes proprietates praecipue deduci possunt:

1° ut sit *modus quidam corporis quanti*: necessario enim quantitatem sequitur, ut dictum est, eamque determinat in tali esse rerum existentium; 2° ut sit *alterius corporis quanti receptaculum*: intervallum enim resultans ex una quantitate cum alterius connotatione ex se nullo corpore est repletum, ideo, ut huiusmodi, ab alio corpore aptum natum est repleri atque illud recipere; 3° ut sit *in praedicamento relationis*: est enim realiter distantia quantitatem consequens cum alterius connotatione, quae quidem distantia, praecise et abstracte a quantitate, relationem dicit, ut patet; 4° ut sit *rei quantae realiter existentis manifestativum*: cum enim quantitatem realiter afficiat, omne quod est in spatio est realiter existens et proprie res quanta: a non enim omne ens est in loco, sed tantum corpus mobile » (2).

(1) Plures ex mathematicis alias divisiones spatii nobis exhibent, ita H. Poincaré (*op. cit.*, pp. 68-75), sequentem divisionem, totam tamen geometricam, praebet: Spatium aliud *geometricum* et est continuum quoddam, infinitum, trinam dimensionem habens, homogenum et isotropum; aliud *repraesentativum* et est receptivum nostrarum repraesentationum et sensationum, quarum quaedam pertinent ad visum, et sic est *spatium visuale*; aliae ad tactum, et est *spatium tactile*; aliae vero ad muscularem, et est *spatium musculare*, quod « aurait autant de dimensions que nous avons de muscles » (*ibid.*, p. 73). — M. Berthelot (*L'espace et le temps des Physiciens*, in « Rev. de Métaphys. et Mor. », an. 1910, pag. 745-753) spatium ita dividit: in *mathematicum* (= euclidianum), et est perfecta relatio inter magnitudines seu dimensiones mathematicas absolute homogéneas; in *physicum*, et est perfecta relatio inter dimensiones perceptione sensitiva particulari perceptas; ac in *psychicum*, et est distantia inter phaenomena sensibili conscientia repraesentata ab eaque percepta.

(2) Aristot., IV *Phys.*, c. 5. — Ad rem D. Nys (*op. cit.*, pag. 407): « En résumé, de toutes les classes d'êtres de l'univers, une seule trouve dans l'espace un réceptacle approprié à sa nature, une seule peut y être localisée au sens rigoureux du terme: ce sont les corps. Eux seuls peuvent s'y adapter de manière à enclorre leur être entière dans le lieu qu'ils occupent, et à faire coïncider avec les parties de l'espace les parties intégrantes de leur masse étendue. L'espace est le réceptacle réservé à la matière ».

SECTIO TERTIA

De Ubi quantitativo (1).

305. Posita distantia sive intervallo unius quantitatis ad aliam, seu posito spatio alicuius loci realiter existentis, necesse est ut aliquo corpore sit repletum, ex quo resultat tale corpus esse in hoc loco et non in alio, fitque ut sit *hic* et non *ibi*. Corpus autem ita in loco seu spatio locali locatum appellatur *locus internus* seu communiter *ubi*; de quo, quamquam de eo in Logica sub ratione praedicamenti occupati sumus, in praesenti tamen sermo per se habetur de solo ubi quantitativo seu corporeo. Non est autem dubium, quin tale ubi in rerum natura detur: tam enim omnibus notum est quod eo *in nihil est notius* » (2); quo fit ut a priori demonstrari nequeat, sed solum a posteriori, videlicet ex motu locali (3). Breviter igitur quaerimus de hoc ubi: Io *definitionem*; 2° *divisionem*; et 3° *proprietates*.

306. I. Definitio tou Ubi. — Ubi, nomen concretum sonare videtur, quod sic definiri potest: *corpus quantum formaliter a loco circumscriptum*; abstracte autem non inepte diceretur *ubicatio*, quae est: *circumscriptio circumscripti* (= locati) *ex circumscriptione circumscribentis* (= locantis) resultans.

Explicatur. — Dicitur imprimis « *circumscriptio circumscripti* »: ut designetur formalitas tou ubi. Experientia enim omnibus notum est, quod quando fit interrogatio: ubi est v. g. Paulus? respondetur, sensu vel mente demonstrando, *ibi* vel *hic*, idest in loco A vel B. Ex quo eruitur, quod ubi generaliter significat alicuius existentiam seu praesentiam in aliquo loco; unde ubi quantitativum est esse in loco localiter, prout scilicet locatum est in loco secundum esse loci, quod non fit nisi inquantum locatum applicatur loco; haec autem unius ad alterum applicatio nihil aliud est quam adaptatio quaedam quā locatum, antea indifferens ad hunc vel illum locum, ita determinatur et coarctatur ad hunc locum quod simul in alio nequit localiter esse, ideoque fit praesens huic et non alteri. Hinc est, quod de ratione tou ubi est formalis applicatio,

(1) Cfr. S. Alberti Maon., *De sex Principiis*, Tract. V, c. 1; *de Praedicamentis*, Tract. VI, c.2; I *Sent.*, dist.37, a. 18; S. Thom., *Opuse.* 48, Tract. VI, c. 10 (Ed. Rom.); V *Phys.*, lect. 3, et passim; Scotum, *Quodl.* XI; II *Sent.*, dist. 2, q. 6; IV, *dist.* 10, q. 1-2; Cajetani, I, q. 52; Suarez, *Metaphys.*, disp. 51; Vasquez, I, disp. 29, 188, 195; D. Mas, *De sex ultimis praeditum, quaest.*, sect. unica, q. 5-6; Conimbricenses, *Comm. in lib. Categ. Arist.*, de Praedic. «ubi»; I. Sanchez Sedegno, O. P., *Eruditissimarum atque Utiliss. Quaest. ad univers. Ans.*, *Logicam*, Tom. II, « de Praedic. ubi », q. 74, Venetiis, 1611; C. Guerinois, *op. cit.*, *Logic.*, Tom. II, in *Lib. Cat. Arist.*, q. 6, a. 3; P. A. Semery Remum, S. 1., *Triennium Philosophicum*, Annus II, disp. 7, q. 4, a. 1-2, Venetiis, 1723; I. A. S. Thomas, *op. cit.*, *Log.*, P. II, q. 19, i.3, pp. 547-552; *Phil. Nat.*, P. I, q. 16, a. 2-3, pp. 295-303; Serbellonium, *op. at.*, *Phys.*, disp. V, q. 1, a. 3; Matrium, *Physica, op. cit.*, disp. XI, q. 3, per tōt.; Sasseverino, *op. fit.*, *Ontolog.*, c. 6, a. 1, pp. 168-171; Pesch, *op. cit.*, nn. 431-439; Gredt, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, an. 312-319; Nys, *op. cit.*, Liv. 1, a. 5, § 2, pp. 236-284; et alios.

(2) Suarez, *loc. at.*, Prolog., sect.

(3) Hinc ad rem D. Nys (*loc. prox. cit.*, pag. 239; cfr. *ib.*, pag. 236, 278): « Supprimer la réalité du lieu interne revient à reléguer le mouvement dans le domaine des illusions ou des chimères ».

adaptatio seu appropriatio; uno verbo, proportio locati ad locum locantem (1). Talis autem proportio non est nisi quaedam forma rei locatae de novosuperadveniensi eique intrinsece inhaerens, quae cum diversis locis proportionaliter applicetur, diversa ubi proportionaliter resultant: ubi enim proprie est terminus motus localis qui, sicut et ipse motus, est in re mobili; proinde necesse est quod ubi rei locatae accidentaliter inhaereat (2).

Additur denique *uex circumscriptione circumscribentis resultans*: ut indicetur quod ubi non est forma simpliciter absoluta a quolibet termino extrinseco, sed est forma quaedam ex se et transcendentaliter ordinata ad aliam sibi extrinsecam tamquam ad terminum proprium et completivum sui, videlicet ad locum, sine quo nequit dari proprie et positive ubi; quemadmodum repugnat sine veste, quae est forma extrinseca, ut aliquid sit et dicatur esse vestitum, quod est praedicamentum habitus: ita similiter repugnat ut aliquid sit et dicatur esse ubicatum sine loco (3). Sic patet, quod esse in loco seu praesentia in loco per se primo non est formalitas specifica tou ubi quantitative utrumque enim est aliquid necessario consequens. Nam, esse in loco sive praesentia in t formaliter dicit relationem, cuius fundamentum in praesenti est actio locati ad locans, ex qua resultat ratio ubicationis: actio autem illa est physicus contactus seu appropriatio et proportio locati ad locum, quae prius natura concipitur quam praesentia locati in loco: sicut contactus vestis ad hominem et vestitio prius natura concipitur quam esse vestitum. Itaque explicata niant! tota tou ubi data definitio.

307. Corollarium I^{um}. — Colligitur *primo*, quod falsum est *ubi* esse solani formam extrinsecam, quae extrinsece denominat rem quae alicubi esse dicitur (— *nominales*, v. g. Greg. Arim.) (4); vel esse aliquod spatium sive imaginarium sive reale a locato replebile (= quidam antiqui Philosophi; Philoponus); vel quemdam modum intrinsecum, scilicet praesentiae, qui quidem modus rei corporeae inhaeret ex natura sua, independentem nempe a quocumque agente sive corpore extrinseco (= Suarez); sed colligitur ubi esse solum formam quamdam accidentalem, quae intrinsece locato inhaeret ex eius formali applicatione quantitativa ad locum, ut dictum est.

308. Corollarium II^{um}. — Colligitur *secundo*, quod *ubi*, quamquam necessario a loco dependet ut a forma extrinseca et sui completiva, minime tamen est cum eo omnino idem ut quidam putant (v. g. Soncina (5), Mas (6)); subiectum enim cui ubi inhaeret, perse et in recto, non est locus locans sed corpus locatum, licet unus et idem

(1) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 16, q. 3, a. 1, q. 1a. 1a; XI *Metaphys.*, lect. 11; III *Phys.*, lect. 5.

(2) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 48, Tract. VI, c. 10 (Ed. Rom.); Capreolus, II, *dist.* 6, a. 3, § 2, ad 1um Greg. contra 2^{am} concl. NKI

(3) Ad rem S. Th. Maon. (I, *dist.* 37, a. 18, ad 3^{am}): « locus est accidens non per se existens in locato, sed in locante: est enim locus secundum essentiam suam superficies corporis ambientis et includentis aliud corpus; sed etsi denominaret locatum, non oporteret quod denominaret esse quod est in loco: quia non est idem esse in loco et esse locatum, ut habitum est»; quapropter « ubi secundum quod est praedicamentum circumscriptio est a loci circumscriptione et non immediate a loco procedens », in *Ltb. de sex Prime.*, Tract. V, c. i.

(4) His alii adhaerent ut Ruvio, Fonseca etc., ut refert Mairius (*loc. prox. cit.* n. 35).

(5) Cfr. V *Metaphysic.*, q. 40.

(6) *Loc. pr. cit.*

terminus sit motus quo ubi et locus acquiritur. Nam, licet mobile motu locali acquirat simul per motum suum locum et ubi, *quae sunt duo realiter distincta*; non tamen acquirit duos terminos motus. « In uno, locus et ubi sunt unus completus terminus motus, quia per ubi habetur locus, et est certus ordo inter illa; nec unum terminaret motum nec daret ei speciem sine alio » (1).

Ex quibus sequitur ulterius, quod *ubicatio* et *locatio*, formaliter saltem, minime sunt confundenda: quamquam enim utraque unum eundemque effectum habet, scilicet ipsam circumscriptionem; respectus tamen formaliter diversos innuunt, inquantum *ubicatio* potius dicit respectum locati ad locum, cuius fundamentum proximum est ipsum locatum: *locatio* vero est respectus loci ad locatum, quem habet ex eius activa virtute quâ habet ut contineat et circumscribat.

309. Corollarium III^{um}. — Colligitur *tertio*, quod non tot dantur ubi in uno eodemque corpore ubicato quot in eo sunt entia, ut false putant *quidam* cum Suarez (2): sed, est unum et idem ubi pro corpore ut totum et partibus ipsum constituentibus, hoc est pro substantia ut corporea, ut quanta et ceteris accidentibus affecta. Nam, una et eadem est quantitas, qua substantia corporea eiusque accidentia fiunt divisibilia et extensa necnon localiter mobilia ab uno ad alium locum. Si praeterea essent plura ubi: vel numero vel specie essent ab invicem distincta: non numero, quia omnia sunt in eodem numero subiecto; neque specie, quia omnia eundem terminum et eandem distantiam respiciunt (3).

310. Corollarium IV^{um}. — Colligitur *quarto*, quod non solum ubi divinum sed neque angelicum seu substantiae spiritualis creatae sub hoc ubi continetur, ideoque neque proprie sub praedicamento WJ ubi ponitur: quia tale praedicamentum formaliter dicit esse in loco localiter seu circumscriptive, quod nequit enti spirituali seu incorporeo competere; quare « angelo convenit esse in loco: *acquiret* tamen dicitur angelus esse in loco et corpus » (4).

Exinde ulterius sequitur, quod *ubicatio* et *ubiquités* sunt omnino diversa. *Ubiquitas* enim formaliter minime includit contactum physicum seu suppositi unius ad aliud; ideo ex se omnino excludit rationem circumscriptionis, et dicit tantum repletionem seu praesentiam in alio sive per modum effectus formalis sive causae agentis vel finalis; unde potest dici quod est « existentia seu praesentia cuiusdam in quodam quocumque modo et qualitercumque ». *Ubicatio*

(1) Capreolus, *loc. pr. cit.*, ad 3^{am} Gregorii; cfr. *ibid.*, ad 4^{am}, 7^{am}, 8^{am} et pluries ibi.

(2) Cfr. *loc. pr. cit.*, sect. 5.

(3) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 10, q. 1, a. 1, ad 5^{am}; *ibid.*, *dist.* 44, q. 2, a. 2, q. 1a. 5^a; Quodl. VII, a. 8; et passim; Ioan. a S. Thoma, *Philos. Nat.*, *loc. pr. cit.*, pag. 297-298.

(4) S. Thomas, I, q. 52, a. 1.

autem e contra, formaliter includit suppositi contactum, circumscriptionem atque commensurationem, ut dictum est (1); quare, Deus est ubique, non tamen ubicatus (2).

311. Corollarium Vnm. — Colligitur *denique*, quod *ubi* et *situs* ab invicem fonnaliter distinguuntur. Nihil enim est situs nisi «ordo seu ordinatio partium in loco»; etenim, cum quantitatis ratio sit divisibilitas in partes homogéneas, hae ipsae partes, quae prius sunt *in ipso toto* quanto ordinatae, quatenus una pars est extra et post aliam, postea sunt *extra ipsum totum* ordinatae, respectu loci quem occupat, quatenus cuilibet parti totius locati correspondet pars loci (3). Hic autem ordo partium locati in loco potest variari et mutari, remanente invariabili et immutato *tó* ubi eiusdem locati (4); consequenter, situs et ubi quam maxime distinguuntur.

312. II. Divisio Toii Ubi. — Ex tradita definitione *tó5* ubi quantitative quod aliter dicitur: ubi *circumscriptivum*, *commensurativum*, *locale* seu *praedicamentale*, sequentes divisiones elici possunt (5). Revera enim dividitur:

Io *ratione positionis*: in *sursum* et *deorsum*, in *ante* et *retro*, in *dextrum* et *sinistrum* (6).

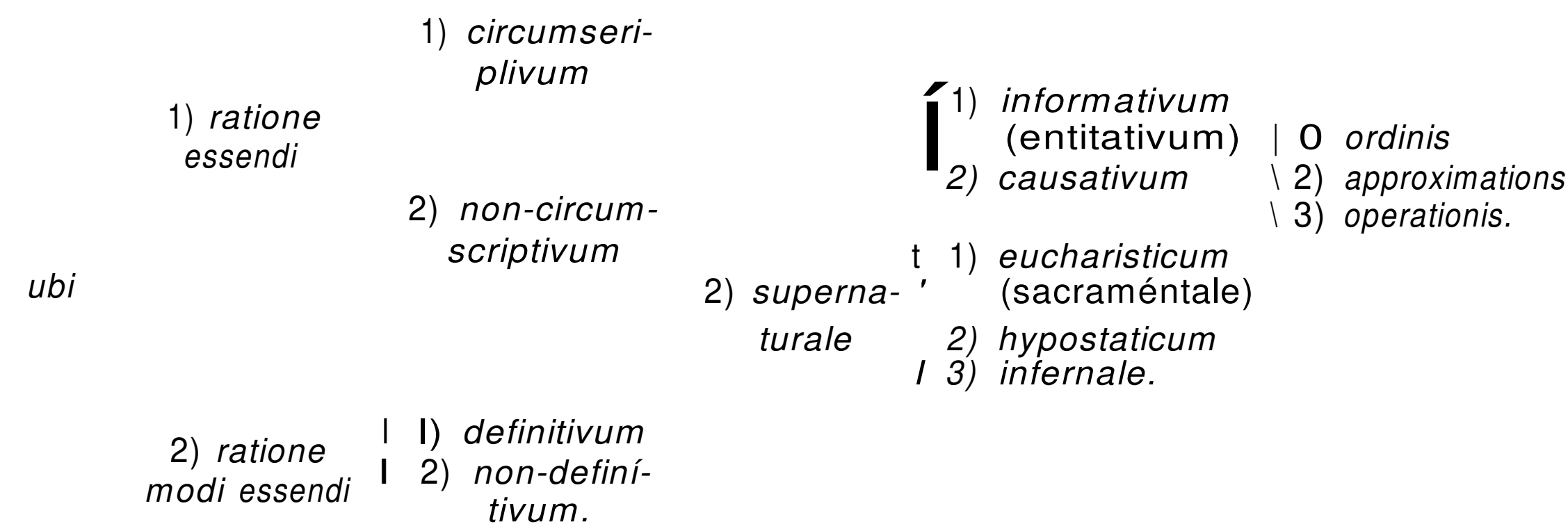
(1) Cfr. S. Thom., *Quodl.* VII, a. 8.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 8, a. 2; III C. GcnL, c. 68; et passim. Haec dicta distinctio clare exponitur a S. Alb. Magn. (I, *dist.* 37, a. 18) alia terminología adhibita, scii, «*into tsse*» et «*locale esse*», dicens: «non est idem in loco esse et locale esse: quia esse in loco per prius et posterius et aequivoce convenit tribus, scii. Deo, et spiritui creato et corpori: si enim dicamus Deum esse in loco sumendo rationem dicti a proprietate loci, tunc Deus erit aequivoce in loco, et angelus et corpus... Si autem sumamus proprietatem locati cum dicimus Deum esse in loco: tunc non convenit Deo proprie esse in loco, sed per translationem, quae translatio fit a proprietate locati qua replet locum... Locale autem esse secundum Anselmum ia Monolog, est leges loci sequi...».

(3) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 48, Tract. VI, c. 12, 14 (Ed. Rom.).

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*, c. 12.

(5) Si ubi accipiatur *generaliter* et *large*, prout dicit rationem praesentiae seu existentiae alicuius in aliquo, in alias divisiones dividi potest, quae schematicè sic exhibentur:

(6) Notat P. I. Sanchibz Sedegno (*loc. cit.*, q. 76, «Dico primo») quod «esse sursum est unum genus generalissimum, et specie* eius sunt diversis in punctis esse sursum; et idem de esse deorsum. Etsi dicas: *unde sumuntur individua horum ubi*. Respondetur, quod ex eo quod in eadem distantia succedunt diversa corpora, ibi sunt diversa ubi numero distincti ratione subiecti et temporis quo haec accidentia sunt».

2° *ratione distantiae*: in *ubi adaequatum* et *simpliciter*, et est corpus circumscriptum ut positive adaequans locum circumscribentem, sicut quodlibet corpus esse in loco; et in *ubi inadaequatum* et *secundum quid*, quod est corpus circumscriptum prout formaliter dicit ordinem propinquitatis seu distantiae ad circumscribens, ut motus qui est circa locum et non in loco (1).

313. III. Proprietates *tóü* Ubi. — Naturam *toj* ubi definiti quaedam proprietates sequuntur, videlicet:

1° *contineri a loco et esse in loco*: nam «ea quae sunt in ubi, continentur in loco» (2); 2° *circumscribi a loco*, ideoque loco commensurari ut sequitur ex primo; 3° *non suscipere magis et minus, neque contrarium habere*: cum ubi fundetur in locato, seu in loco ut aliis placet, nec locatum neque locus, magis vel minus suscipiunt neque contrarium habent (3); 4° *esse in corpore terminato*, i. e. realiter et physice existente, de cuius ratione est ut actu quoddam spatium occupet (4); 5° *esse in corpore tamquam in divisibili formaliter*: indivisibili enim proprie et stricte sumpto non competit esse ubi; duplex enim est indivisibile: *mathematicum*, cui sicut non convenit esse in loco, ita nec ubi; et *physicum* seu *naturale*, cui competit ubi sicut et esse in loco (5).

SECTIO QUARTA

De Loco in actu exercito (6).

314. Absolvimus in praecedentibus de loco in actu signato; de eo in actu exercito est in praesenti considerandum, prout scilicet locatum est actu loco applicatum; respectu cuius duo in quaestionem

(1) Cfr. S. Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, q. 16, a. 2, ad fund. 2«- sent.

(2) S. Thomas, *Opuse.*, 48, Tract. VI, c. 10 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, c. 11.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(6) Cfr. S. Alb. Magn., *Physica*, Lib. IV, Tract. II, c. 8; Lib. *de sex Princip.*, Tract. V, c. I; S. Thomam, III, q. 75, a. 1, ad 3««; q. 81, a. 1, ad 2«>»; IV, *dist.* 10, q. 1, a. 1, et alibi passim; Scotum, IV, *dist.* 10, q. 2; *dist.* 49, q. 16; *Quodl.* XI, a. 3, et alibi; Javelli, *op. cit.*, in IV *Phys.*, q. 18; Soto, *Phys.*, lib. IV, q. 2, a. 3; IV, *dist.* 49, q. 4, a. 6; Suarez, in HI P.t Tom. III, disp. 48, sect. 4; Vasquez, in III P., disp. 189; Cosm. Alaman., *op. cit.*, *Phys.*, q. 19, a. 5-6; Balthe. Telliez, S. L., *Sum. Phil. Universae cum quaest. Theol. etc.*, P. 11, *Phys.*, Disp. 32, sect. 3-4, Parisiis, Bertier, 1644; Nie. Arnu, O. P., *Dilucidum Philos. Syntagma, e D. Th. Aq., Tom. III, P. II*, q. 1, a. 3-4, Patavii, 1685; I. Fournenc, *op. cit.*, *Phys.*, c. 34, § 2-4; Semery-Remum, *op. cit. prox.*, disp. 7, q. 2-3; Complutenses, *op. cit.*, *Phys.*, disp. 19, q. 7-8; IOAN. A S. Thoma, *loc. pr. cit.*, q. 16, a. 4-5; Serbellonium, *op. cit.*, *Phys.*, disp. V, q. 1, a. 4-6; Ouerinois, *op. cit.*, Tom. IV, *Phys.*, P. II, q. 5, a. 2-3; Joanniz-Echalaz, *op. at., Phys.*, Tract. IV, disp. 26, c. 6; Mastrium, *op. cit.*, *Phys.*, disp. XI, q. 7-8; Sanseverino, *op. (it., Ontologia, loc. pr. cit.*, n. 325-328; Z. Gonzalez, *op. cit.*, Vol. II, lib. V, *Met. Spec. Cwnot.*, c. III, a. 1, coroll. 3-4; Lorenzelli, *op. cit., loc. pr. cit.*, P. HI, lect. 3, pp. 104-105; Lepidi, *op. cit., Cosmol.*, lib. I, s. 2, c. 2, VI, p. 101 ss.; De Maria, *op. cit.*, Vol. II, *Cosmol.*, P. I, q. 3, a. 5; Pesch, *op. at.*, n. 468-480; Hugon, *op. cit., Phil. Nat.*, P. I, Tract. II, q. 3, a. 3, n. IX-XVI; H. Haan, *op. cit., loc. pr. cit.*, n. 45-59; Gredt, *op. at., loc. pr. cit.*, a. 320328; et alios citandos.

veniunt: Io de plurium corporum *impenetrabilitate*; et 2° de unius corporis *multilocatione* seu *replicatione*.

§ 1. *Utrum duo vel plura corpora sint penetrabilia necne.*

315. Haec igitur prima quaestio versatur circa existentiam localem duorum vel plurium corporum quantitativorum in eodem loco seu de eorum penetrabilitate.

316. Praenotamina. — *Primo* recolenda sunt omnia quae de quantitate et loco supra disseruimus. Ex quibus colligitur, quod quantitatem dimensionem tres praecipue effectus formaliter ac naturaliter sequuntur et quidem ordine quodam. *Primus* enim, qui est *positivus*, est divisio seu divisibilitas in actu exercito, consequenter partium extensio, in corpore quanto: est enim quantitas forma quanti, quae primo et per se in divisibilitate consistit, ut ostensum est. Talem autem effectum in quantitate *dimensionis* necessario sequitur extensio partium in loco. *Secundus*, qui est *positivo-negativus*, est occupatio seu repleti quā unum corpus quantum actu localiter est in loco, vi cuius aliud quantum sibi superveniens expellit, talis effectus dicitur impenetrabilitas (1). *Tertius* vero, qui est *positivo-extrinsecus*, est situalis seu numérica distinctio corporum quae diversas quantitatis intrinsecas dimensiones sequitur (2).

Secundo recolendum est ex dictis de quantitate, quod impenetrabilitas nihil aliud est nisi impedimentum quo unum corpus, locum occupando, non potest simul in eodem loco cum alio corpore stare, consequenter ab eo expellitur atque impeditur quominus illud penetret. Huius impenetrabilitatis actuale exercitium seu impenetratio non fundatur in sola quantitate seu eius effectum qualitercumque, sed in *actuali contactu unius respectu alterius*; contactus autem fit superficiebus: ea enim se tangunt quorum extrema sunt simul; quare tali contactu impedito corporum penetratio resultat (3).

Praeterea, impenetrabilitas potest considerari dupliciter: *impropria* seu *secundum quid*, et est illa quā non undequaque unum corpus aliud a se expellit, sed ratione suae quantitatis dimensionis revera illud expellit et ratione cuiusdam qualitatis in corpore existentis, quae *porositas* appellatur et vi cuius interstitia seu pori inter corporis moléculas admittuntur, aliud corpus in se recipit: haec penetrabilitas tamen nonnisi apparenter est talis, simpliciter enim est impenetrabilitas (4). Alia autem est *propria* seu *simpliciter*, et est illa quā realiter et

(1) Ex primo et secundo effectum manifeste colligitur eorum maxima distinctio: *primi* est solum habere extensionem partium in loco; at *secundi* praeterea est occupare seu replere locum, quod in plus est quam *primus*. Nam ut optime notat Capreolus (IV, *dist.* 44, q. 3, a. 3, § 3, ad 2° sexti prime. Durandi; cfr. *ibid.*, ad 1° eiusd.): « occupatio et distensio dicuntur in ordine ad diverse terminos; *distensio* enim dicitur habitudinem partium locati intersect in ordine ad locum; ad *occupatio* dicitur habitudinem ad aliud corpus locale in eodem loco, et incompatibilitatem unius cum alio respectu eiusdem loci; et sic sunt habitudines diversae, et prius *natura* est esse in loco quam occupare locum ».

(2) Non est tamen intelligendum, quod haec situalis distinctio quae habetur ex diversis ordinibus partium in loco sit causa formalis distinctionis intrinsecae corporum quae habetur ex diverso ordine partium in toto hoc enim falsum est, cum illa sit quid extrinsecum; sed ad solum effectum et signum distinctivum, quod in re naturaliter una sine alia dari nequit, ut scilicet positio intrinseca sit sine positione extrinseca, sed contra est et ad diversitatem intrinsecam sequitur variatio positionis extrinsecae. Cfr. Capreolum, *loc. pr. cit.*, ad 3° eiusdem; *ibid.*, ad Scoti.

(3) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. cit.*, a. 4, ad 1° prout 2^a sententia

(4) Cfr. Ganot, *Physic.*, Chap. II, n. 8, p. 4, n. 13, p. 7, ed. cit. London, 1890.

perfecte unum corpus aliud a proprio spatio seu loco expellit; quae accipi potest: vel in *actu signato*, pro ipsa aptitudine seu exigentia quā unum corpus aliud ab eodem spatio expellere potest; vel in *actu exercito*, pro ipsa actuali expulsionem et exclusionem unius corporis a loco alterius.

317. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis est manifestum, quod quaestio non procedit de impenetrabilitate impropria neque propria in actu signato, sed de impenetrabilitate propria in actu exercito, ut sit sensus: an repugnet ut duo vel plura corpora quanta seu extensa sint simul actualiter in uno eodemque loco. Aliter quaeritur: an repugnet ut duo vel plura corpora sint subiectis distincta, situ vero indistincta; vel sic: an possibile sit aliquod corpus esse localiter in loco et simul locum non occupare. Haec omnia breviter ad hoc reducuntur: *an duo vel plura corpora sint ad invicem penetrabilia*. En quaestio.

318. Sententiae. — Huic propositae quaestioni dantur tres praecipuae sententiae:

Ia Sententia, tuetur, nullam esse repugnantiam physicam seu naturalem quominus duo vel plura corpora sint simul in uno eodemque loco et ad invicem penetrantur. Ita quidam veteres Philosophi, *Fernel* (1), *Petrus Joan. Provenz* (2) et alii pauci.

2a Sententia, docet, simpliciter et absolute repugnare seu obiective contradictionem implicare quod duo vel plura corpora sint simul in uno eodemque loco; ideoque tam physice quam metaphysice impenetrabilia sunt. Ita tamquam probabiliter tenet *Durandus* (3).

3a Sententia, tenet, naturaliter seu physice repugnare quod duo vel plura corpora sint simul in uno eodemque loco; tamen obiective nullam contradictionem absolutam implicat, consequenter metaphysice non implicat quominus sint simul in uno et eodem loco, ideoque ad invicem penetrabilia (4). Ita S. Alb. Magn., S. Thomas, S. Bonaventura (5), Capreolus (6), Scotus et Scotistae omnes, Suarez et Suareziani, atque communis est apud Philosophos et Theologos. Cum quibus ponatur sequens veritas:

319. Conclusio: «Repugnat physice duo vel plura corpora ad invicem penetrari, non vero metaphysice repugnat».

Prob. 1^a Pars (= *repugnat physice*). — Arg. Ium (a posteriori). — Scientifice enim experitur quod si, v. g. in aliquo vase aquae pleno

(1) Cfr. *Physiol.*, lib. II, cap. ult.

(2) Cfr. *Quodl.*, III, q. 7. — Mastrius (*loc. prox. cit.*, n. 101) addit quoque *Argentinas* (*W. dist.* 49, q. 1, a. 4) ut huic opinioni favet.

(3) Cfr. IV, *dist.* 44, q. 6.

(4) Cum dicimus philosophice « *repugnare physice* », idem intelligitur quod theologicè dicitur « *repugnare naturaliter* »; repugnantia enim haec petitur ex principiis seu viribus naturalibus corporis. Similiter et « *repugnare seu non repugnare metaphysice* » idem est quod theologicè « *repugnare seu non repugnare supernaturaliter seu absoluta Dei potentia* »; talis enim repugnantia vel non repugnantia petitur ex sociabilitate vel insociabilitate conceptuum seu terminorum inter se, ideoque contradictio esset obiectiva, et quod est ut tale a nulla potentia est factibile.

(5) Cfr. IV, *dist.* 49, q. 1.

(6) Cfr. IV, *dist.* 44, q. 3.

aliquis lapis proiciatur, tot aqua extra effunditur quot locum seu spatium in vase lapis occupat. Atqui si corpora essent naturaliter ad invicem penetrabilia, ex projectione lapidis in vase nihil de aqua extra effunderetur: occuparet enim idem spatium aquae. Ergo repugnat physice duo vel plura corpora ad invicem penetrari (1).

Arg. nam (*a priori*). — Quae sunt per se contigua et non continua, quodlibet naturaliter habet propriam quantitatem dimensionem. Atqui una quantitas dimensionem unum locum, unum ubi et unum situm perse occupat. Ergo repugnat physice duo corpora in uno eodemque loco esse seu penetrari.

Mai. est manifesta. — Quae enim contigua sunt, formaliter non unum corpus sed plura corpora distincta efformant: nam «continua sunt quorum ultima sunt unum; contacta [seu contigua] quorum ultima sunt simul» (2); consequenter, quod ibet ex contiguis propriam extensionem praesefert ut distinctam realiter ab extensione illius cui est contiguum.

Min. liquet ex ratione quanti et loci. — Cum enim aliqua quantitas dimensionem seu extensa ponatur in aliquo loco localiter contenta, necesse est ut a loco circumscribatur eique commensuretur; ita ut totus locus correspondent toti locato et singulae partes loci singulis partibus locati, ex quo consequenter ubi et situs locati resultat. Est autem per se manifestum, quod si corpus quantum sic se habet ad locum, necesse est ut locus ita sit aequalis et adaequatus locato quanto ut non relinquatur aliquod spatium vel locus, in quo aliud corpus extraneum subintrare seu penetrare possit, sed per suam extensionem dimensionem quodlibet aliud a se, quantum ex se est, penitus expellat. Una quantitas igitur dimensionem unum locum, unum ubi unumque situm per se occupat (3).

Arg. mai. — Repugnat ut duo corpora quanta sint unum corpus quantum. Atqui si duo corpora physice penetrari possent, fieret unum corpus. Ergo repugnat physice duo corpora ad invicem penetrari.

Mai.: Quantitas dimensionem est ratio quâ corpus sit localiter in loco atque situm occupet (4), ita quod diversus situs diversam dimensionem, consequenter diversum corpus quantum arguit (5).

(1) Scribit enim Oanot (op. cit., n. 8): «Impenetrability is the property in virtue of which two portions of matter cannot at the same time occupy the same portion of space. Thus, when a stone is placed in a vessel of water the volume of the water rises by an amount depending on the volume of the stone».

(2) S. Thomas. VI Phys., lect. 1.

(3) Cfr. S. Thom., Quodl. 1, a. 21; IV, dist. 44, q. 2, a. 2, q. 2; in Boet., de Tr., q. 4, a. 3, et passim.

(4) Cfr. S. Thom., IV, dist. 10, q. 1, a. 2, q. 3, ad 2u>: dist. 44, q. 2, a. 2, a. 5; Quodl. VII, a. 8.

(5) Cfr. S. Thom., II-II, q. 24, a. 5, ad 1«».

Atqui per se patet, duo corpora quanta physice et naturaliter duos diversos situs occupare, consequenter diversam quantitatem habere. Ergo repugnat ut duo corpora quanta sint unum corpus.

Min. prob.: Duo corpora esse physice actu-simul in eodem loco est ea non distingui situ atque distincta quantitate dimensionem carere. Atqui hoc est duo corpora fieri unum corpus: nam «si sunt duo puncta, oportet quod differant secundum situm; alias non essent duo, sed unum» (1). Principia enim intrinseca et qualitates corporis non distinguuntur nisi per quantitatem situ distinctam; unde, remota quantitate, substantia est indivisibilis (2), ideoque neque locus neque ubi debetur, ut ex dictis in praecedenti sectione liquet (3). Ergo principia intrinseca duorum corporum essent eadem, consequenter duo corpora physice fierent unum corpus.

Prob. 2. Pars (= non repugnat metaphysice) (4). — Illud metaphysice repugnat quod in suo conceptu contradictoria simul esse vera involvit. Atqui duo vel plura corpora ad invicem penetrari, contradictoria simul esse vera non involvit. Ergo duo vel plura corpora ad invicem penetrari non repugnat metaphysice.

Mai. est per se nota. — Min. prob.: Nullam implicat contradictionem, separare id quod non est de ratione formali seu essentiali alterius. Atqui distinctio seu diversitas secundum situm, quâ corpus quantum in loco existens aliud ab eodem loco expellit, non est de ratione formali et essentiali quantitatis. Haec enim, formaliter et perse in sua essentia divisibilitatem solum dicit, et in suo esse per se dicit partium extensionem in toto. Igitur, nec in sua essentia neque in suo esse includit situm, neque a fortiori situs distinctionem, quae situ posterior est: coordinationes enim praedicamentorum sunt formaliter et quidditative impermixtae; quantitas autem et situs sunt duo praedicamenta, saltem formaliter et quidditative, distincta; ideoque situs nullo modo esse potest de ratione formali seu essentiali quantitatis. Ergo duo vel plura corpora ad invicem penetrari, contradictoria simul esse vera non involvit.

Minor eadem confirmatur. — Quidquid est extra completam aliquius rei definitionem, qua posita et quocumque alio circumscripto res potest esse, illud non est de eius ratione formali. Atqui distinctio secundum situm corporum, consequenter impenetrare, est extra completam definitionem quanti etiam dimensionem, et huius definitione posita et quolibet alio circumscripto, corpus est quantum. Ergo impenetrare

(1) S. Thomas, VI Phys., lect. 1.

(2) Cfr. S. Thom., IV C. Gent., c. 65.

(3) Cfr. S. Thom., I, dist. 37, q. 2, a. 1; q. 3, a. 1, ad

(4) Haec secunda pars thesis solet a posteriori quoque communiter demonstrari scii, a factis miraculosis, sed non est per se Philosophi huiusmodi facta supernaturalia expendere sed Theologi, quem si quis desiderat videat Complutenses, loc. prox., cit., § II, n. 56 s§.; Ioan., a S. Thoma, loc. prox., cit.; et alios.

non est de ratione formali corporum, consequenter ad invicem penetrari contradictoria simul esse vera non involvit.

Mai. est per se nota. — Min. decl.: Formalis enim ratio quanti est divisibile in partes homogéneas; unde esse partibile seu divisibile et habere partes est completa ratio quanti, ut supra de quantitate ostensum est, ad quod, tamquam effectus primarius et principalis, sequitur extensio partium in toto. At quod istae partes sint distinctae situ vel loco, patet, quod est quid extrinsecum, prout corpori quanto intrinsece et in sua natura distincto penitus accidit. Et quamvis huius situalis distinctionis aptitudo sit corpori intrinseca, actualitas tamen seu exercitium quo actu secundum situm distinguitur est praeter eius rationem formalem «unde situs quantitatem praesupponit» (1): nulla enim actualitas nullumque actuale exercitium est de essentia alicuius rei creatae. Falsum est igitur, «quod distinctio duorum corporum formaliter proveniat ex distinctione situs aut positionis extrinsecae, qui est ordo partium in loco vel in aliqua extrínseca dimensione. Hoc enim falsum est: quia talis extrínseca positio nec per sui identitatem identificat locata, nec per sui diversitatem diversifica! ea, sicut manifeste patet, cum idem corpus transeat de loco ad locum, et duo corpora in eodem loco sibi succedant. Sed bene verum est, quod positio intrinseca, quae est ordo partium in toto, per sui identitatem vel diversitatem identificat et diversificat corpora...» (2).

320. Obiectio. — Plures difficultates fieri possunt contra propositam veritatem; at quia, attente consideratis hucusque dictis, de facili solvi possunt et ceteroquin apud innumeros auctores reperiri possunt (3), opportunum iudicavimus eas omnes praeterire, praeter sequentem quae valorem nostrae argumentationis minuere videtur. Et revera:

Quantitas dimensiva duo formaliter dicit: et rationem quantitatis et rationem extensionis. Atqui sicut in quantum quantitas dicit solum divisibilitatem: ita in quantum dimensiva seu extensiva dicit distinctionem situs. Ergo distinctio situs nequit separari a quantitate dimensiva ut dimensiva. 4

Respondetur: — 1° Cone. Mai.; Dist. Min.: sicut... ita in quantum dimensiva dicit exigentialiter seu aptitudinaliter (= in actu signato) distinctionem situs Cone., dicit actualiter et exercite (= in actu exercito) distinctionem situs Neg. — Contrad. Conqs. et Neg. Conqa. — Utique verum est, quod quantitas dimensiva, praeter rationem divisibilitatis, involvit rationem extensionis qua in partes extenditur, quae, quamvis sint inter se realiter distinctae, non sequitur quod essentialiter et per se primo sint actu exercite distinctae etiam situ aliter, licet ad hanc situaient distinctionem ex se ordinentur seu aptitudinem habeant.

2° Cone. Mai.; Dist. Min.: dicit determinationem situs Cone., dicit distinctionem situs Neg. — Contrad. Conqs. et Neg. Conqa. — Quamvis distinctio haec de quantitate affirmari per se nequeat, tamen in se nullam contradictionem in adiecto importat. Revera enim, «punctum est unitas posita, et tamen duo puncta quae sunt in extremitatibus duarum linearum contiguarum, habent unummet situm, et nihilominus sunt vere puncta et vere posita et situata; et ita etiam omnes partes quantitatis quae essent in eodem loco, essent situatae

(1) S. Thomas, IV, dist. 10, q. 1, a. 2, q. 4. ad 3-^o.

(2) Capreolus, loc. prox. cit.

(3) Cfr. Capreolus, loc. pr. cit., a. 2-3; Mastrium, loc. prox. cit., n. 101-113, et omnes auctores supra citatos.

«upositae, sed non situ seu positione distinctae. Hoc tamen non est verum: quia unum praedicamentum numquam est differentia alterius specifica, licet species relationum innotescant aliquando per species aliorum» (1).

321. Scholion. — Est animadvertendum, quod quando asserimus duo corpora simul esse posse in eodem loco, minime affirmamus utrumque habere unum et idem ubi, sed quodlibet revera suam ubicationem retinere respectu tamen unius eiusdemque loci; «quia, ubi vel esse in loco licet respectum corporis ad locum, propter quod nihil prohibet quin duo corpora simul habeant duo ubi respectu eiusdem loci» (2).

§ 2. Utrum idem corpus sit replicabile.

322. Actum est de penetrabilitate plurium corporum in uno eodemque spatio seu loco; nunc est agendum de replicabilitate seu polilocatione unius eiusdemque corporis in pluribus locis.

323. Praenotamma. — Revocatis quae supra de ubi proprie et stricte circumscriptivo habita sunt; notandum est, quod *multilocalio* est quaedam praesentia unius eiusdemque in pluribus locis, sive adaequatis seu discontinuis sive inadaequatis et continuis. Talis autem praesentia fieri potest: vel prout idem corpus sit circumscriptive in loco A et definitive seu per eius applicationem virtutis in loco B; vel prout idem corpus sit in utroque loco A et B circumscriptive, tamen in uno eorum est per reproductionem; vel prout idem corpus individualiter et numerice unum sit circumscriptive, independenter a qualibet eiusdem reproductione, in pluribus locis A, B, C etc. (3). Haec ultima est *proprie et stricte* "lutillocatio, quae definiri potest sic: *circumscriptiva, commensurativa seu localis paisintia unius eiusdemque individui quanti in pluribus locis discontinuis*.

324. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis iam liquet status quaestionis. Non enim est quaestio de locatione eiusdem corporis in pluribus locis continuis seu inadaequatis, sed discontinuis et adaequatis; neque de locatione eiusdem corporis in pluribus locis adaequatis diffinitive, vel in uno circumscriptive et in aliis diffinitive vel in aliis etiam circumscriptive, sed per reproductionem: haec enim omnia, ut liquet, nullam intrinsecam repugnantiam involvunt; sed quaestio sola est de praesentia unius eiusdemque corporis quanti

(1) Petrus a Palude relatus a Capreolo, loc. prox. cit., a. 3, § 3, ad Durandi, contr.

> concit.

(2) Capreolus, loc. pr. cit., ad Duran. — Solet praeterea hic a quibusdam quaeri: «an duo corpora sic in eodem loco existentia possint naturaliter moveri, ita ut uno immoto aliud moveatur, vel utrumque simul». Breviter de hoc expendamus indicium nostrum, videlicet: patet supposita penetratione illorum corporum, non videtur esse aliqua repugnantia quod unus utroque modo naturaliter moveri possint, nempe sive quod, uno immoto remanente, alius moveatur, sive quod utrumque moveatur simul. Cfr. Serbelloni, loc. prox. cit., a. 6, l. 107-110, et alios.

(3) Non enim inficiamur, idem corpus esse in pluribus locis v. g. in loco A naturaliter circumscriptive et simul in loco B virtute superiori per reproductionem: sed tunc non remaneret numerice illud corpus quod est in loco A quod propterea in quaestionem non intrat.

numerici et individuals circumscriptive in pluribus locis adaequatis simul existentis. Quare breviter, *an physice vel metaphysice repugnet idem corpus simul esse circumscriptive in pluribus locis adaequatis* (1). En quaestio.

325. Sententiae. — Communis sententia est apud Philosophos et Theologos, physice repugnare idem corpus simul esse circumscriptive in pluribus locis adaequatis; dissensio tamen inter eos est quoad repugnantiam metaphysicam; pro qua duae sunt sententiae:

Ia Sent, tuetur, non repugnare metaphysice idem corpus simul esse circumscriptive in pluribus locis adaequatis. Ita *A. Alensis* (2), *Okam* (3) eiusque schola nominalistica, *Scotus* (4) et Scotistae (5), *S. Bellarminus* (6), *Valentia* (7), *De Lugo* (8), *Conimbricenses* (9), *Fonseca* (10), *Suarez* (11) et Suareziani et neo-Suareziani ut *Urraburu* (12), *Haan* (13), et alii.

2a Sent, oppositum omnino docet, videlicet quod etiam metaphysice repugnat. Ita praeter *S. Albertum Magn.* (14) et *S. Thomam* (15), innumeri alii ut *S. Anselmas* (16), *S. Bonaventura* (17), *Hervaeus* (18), *Durandus* (19), *Henricus* (20), *Capreolus* (21), *Ferrariensis* (22), *Vasquez* (23), *Cosm. Alamannus* (24), *Complutenses* (25), *De Maria* (26), *Gredt* (27), cum quibus sit sequens veritas.

326. Conclusio: «Multilocatio, tam physice quam metaphysice, repugnat » (28).

Prob. 1^a Pars (= *physice repugnat*). — Corpus quantum circum-

ii) Haec eadem quaestio sub alia facie ita proponi potest: *an locus circumscriptivus ita sit terminus rei locatae ut extra illum esse nequeat per praesentiam eiusdem rationis.*

(2) Cfr. IV Partem, q. 11, a. 1.

(3) Cfr. IV, *dist.* 10, dub. VI.

(4) Cfr. IV, *dist.* 10, q. 2.

(5) Cfr. *Mastricht*, *loc. pr. cit.*, q. 8, n. 114 ss.

(6) Cfr. *De Euchar.*, Libr. III, c. 3-4.

(7) Cfr. *Tom.* IV, disp. 6, q. 1, punct. I, n. 2.

(8) Cfr. *De Euchar.*, disp. 5, sect. 1, n. 12.

(9) Cfr. IV *Phys.*, c. 5, q. 5, a. 2.

(10) Cfr. V *Metaph.*, c. 4, q. 4, sect. 5.

(11) Cfr. in III *P. S. Th.*, q. 75, disp. 48, sect. 4.

(12) Cfr. *Cosmol.*, n. 977.

(13) Cfr. *op. cit.*, Thesis VII, n. 51 ss. — Huic primae sententiae favet ex Dominicanis M. Soto, cfr. IV *Phys.*, q. 2, a. 3; IV, *dist.* 10, q. I, a. 3.

(14) Cfr. IV, *dist.* 13, a. 12.

(15) Cfr. IV, *dist.* 10, q. 2, a. 5, ad 5-n., 6-n., 7-n.; *dist.* 44, q. 2, a. 2; *HI*, q. 75, a. 1; q. 77, a. 5; IV *C. Gent.*, c. 63-64; *Quodl.* VIII, a. 1; et alibi.

(16) Cfr. *Monolog.*, c. 20.

(17) Cfr. IV, *dist.* 44, art. «de dote subtilitatis».

(18) Cfr. *Quodl.* XI, q. 13.

(19) Cfr. IV, *dist.* 10, q. 4; *dist.* 44, q. 6.

(20) Cfr. *Quodl.* IX, q. 32.

(21) Cfr. IV, *dist.* 10, q. I, a. 3.

(22) Cfr. IV *C. Gent.*, c. 68.

(23) Cfr. in III *P. S. Th.*, q. 76, a. 6, disp. 189, c. 5.

(24) Cfr. *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, a. 6.

(25) Cfr. *loc. pr. cit.*, q. 8.

(26) Cfr. *op. cit.*, *Cosmol.*, p. 1, q. 3, a. 3, prop. II, p. 96 ss.

(27) Cfr. *op. cit.*, n. 325-328.

(28) Sensus terminorum «*physice*» et «*metaphysice*» est idem sumendus sicut et in praecedenti conclusione.

scriptive existens in uno loco naturaliter comprehenditur atque terminatur ab eo. Atqui hoc ipso quod sic terminatur naturaliter excluditur ut simul sit in alio loco. Ergo multilocatio physice repugnat.

Mai. est nota. — Quod enim est circumscriptive in loco, non solum loco correspondet sed formaliter requiritur ut a loco comprehendatur et terminetur: quia, correspondentia locati ad locum secundum ultima locati: ultimum autem dicitur id extra quod nihil cogitari potest.

Min. non est minus nota. — Nam, si unum et idem corpus, v. g. hoc horologium, naturaliter seu propria natura correspondet loco A secundum sua ultima, non potest idem horologium simul responderé per eadem ultima loco B vel C: nihil enim ipsius extra relinquitur quin sit in loco A, quod nequidem esset adaequata correspondentia locati ad locantem, neque consequenter vera circumscriptio. Ergo patet, quod corpus comprehensum et terminatum ab uno loco naturaliter excluditur ut simul sit in alio loco.

Prob. 2^a Pars (= *metaphysice repugnat*). — Illud metaphysice repugnat quod in suo conceptu contradictoria simul esse involvit. Atqui multilocatio in suo conceptu contradictoria simul esse involvit. Ergo multilocatio metaphysice repugnat. — Min. prob.:

Arg. Iam. — Adaequatum et inadaequatum simul esse in se contradictionem dicit. Atqui multilocatio dicit adaequatum et inadaequatum simul esse. Nam, esse in loco circumscriptive est ita contineri a loco eique commensurari, ut cum sit secundum ultima eius, ideoque nihil eius sit extra locum, necesse est ut loco sit omnino adaequatum. Est autem manifestum, quod si idem numero locatum ponatur simul esse circumscriptive in alio, hoc non fit nisi: vel quia totum locatum toto loco non correspondeat; vel quia pars eius parti loci non correspondeat, ideoque aliquid eius sit extra locum, et ut huiusmodi ipsi loco non est adaequatum, sed inadaequatum. Erit igitur idem corpus in utroque loco adaequatum simul et inadaequatum, quod patet esse contradictionem. Ergo multilocatio in suo conceptu contradictoria simul esse involvit (1).

Arg. num. — Idem corpus numerice unum circumscriptive existens in uno loco v. g. A, esse simul circumscriptive existens in alio v. g. B, contradictionem involvit. Corpus enim numerice existens circumscriptive est ita a loco circumscribi, ut ab eo mensuratione aequali mensuretur (2). Atqui multilocatio formaliter dicit, idem corpus numerice unum circumscriptive existens in loco A esse simul circumscriptive in loco B. Nam, multilocatio, de qua loquimur,

(1) Cfr. S. Thom., *Quodl.* III, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 10, q. 1. a. 3, q. 1^a.

est circumscriptiva seu localis praesentia unius eiusdenique individui quanti in pluribus locis discontinuis; unde, fornialiter dicit quod hoc corpus ut hoc v. g. *hoc* horologium, habet *hanc* ubicationem scii. *A*, et pariter idem horologium ut *hoc* simul habet hanc vel illam ubicationem scii. *B* vel *C*: quod est contradictorium. Ergo multitatio in suo conceptu contradictoria simul esse involvit.

Arg. **nrm.** — Esse simul indivisum in se et divisum in se fornialiter contradictionem ponit. Atqui hoc intrinsece involvit multitatio. Omne enim corpus quantum localiter existens habet proprias dimensiones quantitativas quibus individuatur seu fit indivisum in se et divisum a quolibet alio; atque iisdem dimensionibus habet tale ubi circumscriptivum, ut independenter ab eis non possit ubi circumscriptivum fornialiter habere. Verum, si hoc corpus individuum seu numerice unum haberet simul aliud ubi circumscriptivum, non esset numerice in se indivisum sed divisum: non enim tunc esset unum sed saltem duo cum ponatur simul esse in duobus ubi circumscriptivis, consequenter neque remaneret fornialiter individuum, cum a se divideretur: esset proinde individuum et non individuum, quod repugnat. Ergo multitatio in suo conceptu contradictoria simul esse involvit (1).

327. Corollarium I'®. — Ex omnibus hucusque expensis colligitur *primo*, quod quamquam duo vel plura corpora esse simul in uno eodemque loco minime repugnat; repugnat tamen unum et idem corpus esse simul in duobus vel pluribus locis circumscriptive, cuius repugnantiae formalis ratio non est, «ob rationem generalem essendi utcumque in duplici loco, sed ob specialem, scilicet essendi in utroque quantitative modo et per proprias dimensiones: quia, una et eadem quantitas non potest esse ratio essendi in illis» (2). Exinde liquido constat, quod permutata proportio in impenetratione et multilocatione corporum locum non habet (3).

328. Corollarium IT®. — Colligitur *secundo*, quod sicut contradictorium est unum et idem corpus simul habere plura ubi circumscriptive, ita similiter unum et idem numero corpus simul habere plura ubi definitive: habere enim ubi definitivum est corpus ita determinatum ad unum locum quod non ad alium, etiamsi non sit in eo circumscriptive (4).

(1) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 44, q. 2, a. 2, q. la. 3 ad 4 ; *Sum. Theol., Suppi.*, q. 83, a. 3, ad 4^{un}.

(2) Complutenses, *loc. pr. cit.*, § 5, n. 81.

(3) Cfr. S. Thom., *Quodl.* I, a. 22, ad b».

(4) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 10, q. 1, a. 3, q. la. 2»; I, q. 52, a. 2; III, q. 76, a. 5, ad tt passim. — Obiectiones, quae contra nostram thesirn fieri possunt ab adversariis, post ea quae a nobis expensa sunt de facili solvi possunt, quae videri possunt apud auctores supra citatos.

SECTIO QUINTA

De Vacuo (1).

329. Sicut Physici est de loco agere ita et de vacuo: loco enim subiective seu materialiter-privative competit ratione vacui (2). Nemo tamen ignorat quaestionem de vacuo esse perdifficilem (3): nihilominus ad completam de loco tractationem non inutile erit quaedam breviter delineare quae vacuum respiciunt; unde expone-mus: Io eius *definitionem*; 2° eius *divisionem*.

330. I. Definitio Vacui. — Vacuum (= inane, *κενόν*) commu-niter post Aristotelem definiri solet sic: *locus privatus corpore* seu *locus non repletus corpore, capax tamen illud recipere*.

Explicatur. — Definitio haec, post ea quae supra de loco dicta sunt, vix explicatione indiget. Liquet enim, quod proprium loci est quod terminat et ambit locatum: est enim superficies ultima terminans et ambiens; quia autem quod a loco terminatur est corpus habens quantitatem dimensionem seu extensionem, quam locus mensurat et circumscribit; ideo, sicut locus actu termi-nans corpus locatum dicitur plenus: ita actu non terminans corpus locatum seu eo non repletus dicitur vacuum: potest tamen illud terminare (4). Ex quo est manifestum, quod locus et vacuum sunt una entitas seu realitas, ab invicem distincta solum modaliter, prout eadem realitas, scilicet locus, est actus privatus corpore cuius est susceptivus (5). Tamen non est eadem entitas cum spatio: 'patium enim, ut ex dictis liquet, est quid positivum realiter existens licet sit relativum: ubi vacuum, in obliquo saltem et de connotato, est quid nega-tivum seu privativum, et quod habet de positivo seu in recto debetur loco, unde dicimus quod in vacuo potest esse spatium (6).

(1) Cfr. Aristotelem, IV *Phys.*, c. vi-x; S. Alb. Magn., in IV *Phys.*, tract. II; S. Tho-ham, in IV *Phys.*, lect. 9-14; Chr. Javellii, *op. cit.*, in *Phys.*, Lib. IV, q. 17; Ferrariensem, *hPhys. Arist.*, lib. IV, q. 3; Soto, in *Phys. Arist.*, Lib. IV, q. 3, per tot.; Cos.M. Alam., *op. at.*, *Phys.*, 1-11, q. 20, pag. 194 ss.; Complutenses, *loc. pr. cit.*, disp. 20; IAC. Fournenc, (*p. at.*, *Phys.*, cap. xxxv; Fr. Bayle, *op. cit.*, *Phys. Gen.*, disp. V, c. n; Serbellonium, *op. cit.*, *Phys.*, disp. V, q. 2, pag. 822 ss.; Nic. Arnau, *op. cit.*, *Phys.*, q. 2, per tot.; Ioan. aS.Thoma, *op. cit.*, *Phys.*, I, q. 17; And. Semery-Remum, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, disp. VII, q. 6; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, *Phys.*, Tract. IV, disp. XXVI, c. ix; P. Guerinois, *op. cit.*, *Phys.*, P. II, q. 5, art. 4-6; A. Goudin, *Phys.*, I P., disp. 111, q. 4, a. 3; P. S. Roselli, *op. at.*, *Phys. Gen.*, q. 3, a. 1; Mastrium, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, disp. XII; Van Musschenbrock, *op. cit.*, in; P. Al. Dmowski, *op. cit.*, *Inst. Cosmol.*, a. 4, propos. II, n. 25 ss.; P. Pesch, *op. at.*, n. 466-467; Lorenzelli, *op. cit.*, P. III, lect. 3, p. 100-101; D. Nys, *La Notion de l'Es-pace*, Liv. II, a. 5, pp. 382-402; ed. cit., et alios complures.

(2) Cfr. Aristot., *loc. pr. cit.*, c. vi.

(3) Ad rem optime D. Nys (*op. cit.*, pag. 382; cfr. 401), cum inquit: « La question du vide et du plein fut, dans l'antiquité, l'objet de longues controverses »; et iterum: « Le problème de la continuité de la matière cosmique a sa place marquée parmi les questions ardues de la philosophie naturelle ».

(4) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 10.

(5) Ad rem Aristoteles (IV *Phys.*, c. vi, 1) qui ait: « Videtur autem plenum quidem «-equum molem habet cuius est capax; quum autem ea destitutum fuerit, tunc esse inane; quid idem sit inane et plenum et locus, sed eorum essentia non sit eadem ».

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 46, a. 1, ad 4>®.

331. II. Divisio Vacui. — Ex allata vacui definitione sequenti modo illud dividere possumus:

Io in *vacuum non-scientificum* (= vulgariter acceptum), et est locus in quo non est corpus quod sensu aliquo sentitur, v. g. dolium ordinatum ad vinum continendum, eo carens, dicitur vacuum, ita vulgus vacuum concipit; et in *vacuum scientificum*, et est locus in quo nullum est corpus.

2° vacuum *scientificum* dividitur: in *improprium* (= imaginarium, locum negativum), et est illud quod supra caelum concipitur seu imaginatur, prout ultima caeli latera non sunt aliquo loco terminata, ideo locum, in quo reciperentur, negant; et in *proprium* (= reale), et est locus privatus seu non repletus corpore, qui in universo cosmico reperiri debet (1).

3° vacuum *proprium* ulterius subdividitur: a) ex modo continendi, in *perfectum* (= simpliciter, absolutum), et est locus qui simpliciter qualibet ratione corporis privatus est; et in *imperfectum* (= secundum quid, relativum), et est locus qui quamvis non contineat aliquod corpus visibile, tamen repletus est corpore tenuissimo et subtilissimo, sicut vacuum productum per machinam pneumaticam ab *Oltone von Guericke* inventam. — b) ex modo essendi dividitur, in *coacervatum* (= separatum), et est illud quod corpora magnis seu ingentibus intervallis separat; et in *disseminatum* (= inditum), et est illud quod per parva intervalla in aliquo corpore invenitur, seu illud quod est in poris seu inter minimas particulas alicuius corporis.

332. Corollarium. — Ex hucusque dictis colligitur quomodo quidam, quorum iam meminit Aristoteles, false vacuum definiunt. Revera enim quidam aiunt, quod vacuum est «*locus ubi nihil est*», at falsum est: quia «ad relationem vacui non sufficit in quo nihil est, sed requiritur quod sit spatium capax corporis in quo non sit corpus» (2). *Alii* vero dicunt, quod vacuum est «*locus ubi non est corpus grave aut leve*», quod est falsum: nam «inconveniens est si dicatur, quod punctum sit vacuum, cum tamen de puncto dici possit, quod in puncto non sit corpus tangibile» (3). *Alii* denique (= *Platonici*) tenent, quod vacuum est «*materia absque forma*», et hoc est pariter falsum: materia enim non est separabilis a rebus quarum est, sicut est vacuum et locus (4). Ergo standum est firmiter ad definitionem vacui a nobis expositam.

(1) Hanc divisionem innuit etiam S. Thomas (II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, ad 4°) dicens: «quod ante creationem mundi non fuit vacuum, sicut neque post: *vacuum enim non est tantum negatio sed privatio*, unde ad positionem vacui oportet ponere locum vel dimensiones separatas, sicut ponentes vacuum dicebant, quorum nullum ponimus ante mundum».

(2) S. Thomas, I, q. 46, a. 1, ad 4°.

(3) S. Thomas, IV *Phys.*, lect. 10.

(4) Cfr. S. Thomas, *ibid.*, lect. 10-11.

333. Quaeres. — Utrum realiter detur vacuum in mundo, vel saltem possibile sit dari?

Resp.: Io *Existentia Vacui*. — Cum Physici sit mundum physice investigare, ideo iuxta principia physicae est de hac quaestione determinandum (1). Imprimis igitur dicendum est, quod nullum dubium est quin revera detur vacuum *imperfectum* seu *relativum*: scientifice enim liquet hoc revera effici pluribus instrumentis, ut sunt v. g. machinae pneumaticae inventae ab *Ottone von Guericke*, *Bianchi*, *Deleuil*, *Sprengel*, *Alvergniat* et aliis. — Pariter est omnino physice certum (2), quod hucusque non est probatum aliquo instrumento revera dari vel datum fuisse vacuum *perfectum* et *absolutum*, quidquid in contrarium dicant *Atomistae* sive antiquiores (v. g. *Leucippus*, *Democritus*) sive recentes sive ii qui Theoriam Opticam Emissionis sequuntur. Constat praeterea hoc ex pluribus aliis rationibus, ut ex pondere (*le pesanté*) quod est proprietas corporis, ex luce astrali, ex theoria electromagnetismi atque ex existentia cuiusdam medii continuativi quod *aether* (sive sit *Newtonianus*, sive *frunel-Maxwell*, sive *Einsteinianus*, etc.) vocatur, praesertim iuxta *Theoriam Opticam Undulationis* (3). His omnibus etiam ratio favet. Nam, sive corpus in se sive ipsum universum est aliquod unum perfectum; non autem esset tale si vacuum realiter poneretur: non enim esset continuitas vel contiguitas inter partes unius corporis vel inter corpora ad invicem, sed omnimoda separatio d. pura discontinuitas, quae patet efficere non posse unum reale perfectum. Praeterea, partes unius corporis vel totius universi ideo arcte continuantur quia ad invicem sunt teleologice ordinatae; posito vero vacuo tolleretur haec teleologia, cum carerent medio quo continuarentur et per seipsas continuari non possent, cum seipsis abinvicem distent. Denique, posito vacuo corpora ad invicem agerent actione in distans, quae etiam physice repugnat, ut infra dicetur. Non est igitur admittendum vacuum in mundo (4).

(1) Ait enim P. Dmowski (*loc. prox. cit.*, n. 24, p. 230): «Utrum spatium *vacuum* saltem *imperfectum* seu saltem crassa materia destitutum inter corpora huius mundi detur, ad *physicos* spectat probare... Metaphysici autem quaerunt de possibilitate spatii vacui praesertim perfecti.... — Cfr. P. Descoqs, *L'Hytémorphisme*, ed. cit., pag. 291.

(2) Sic enim, ut unum vel alterum citemus, habet Ganot (*op. cit.*, n. 202, pag. 181): «But when the pump (of the air-pump gauge) is worked, the elastic force soon diminishes, and is unable to support the weight of the mercury, which sinks and tends to stand at the same level in both legs. If an *absolute vacuum* could be produced, they would be exactly on the same level, for there would be no pressure either on the side or the other. But with the very best *rxhine* the level is always about a thirtieth of an inch higher in the closed branch, which is due to the fact that the vacuum is not absolute, for the elastic force of the residue is equal to the pressure of a column of mercury of that height. Theoretically an *absolute vacuum* is impossible». Cfr. Lav. Amaduzzi, *Elementi di Fisica*, Vol. I, § 214, pag. 166; Bologna, Zanichelli.

(3) «L'existence d'un éther continu, ait D. Nys, doué de propriétés électromagnétiques, tel est le postulat communément admis par la physique moderne» (*loc. pr. cit.*, p. 399). Non sine lure igitur antiqui Scholastici universaliter dixerant, quod «*natura abhorret a vacuum*»: hoc, quamvis a pluribus hodie minime admittatur, adhuc tamen sustineri potest. Nam Scholastici illud dictum a priori concinnaverunt, sed a posteriori, inductum sc. ex observatione, licet eorum experimenta non fuerint tam accurata sicut hodie ipsorum sunt; quod utique innuit S. Thomas (II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, in obi. 4°), dicens: «*vacuum esse est impossibile, ut probatur in IV Phys. et ut multa experimenta sensitiva demonstrant in multis ingeniis, quae per hoc fiunt quod, natura non patitur vacuum*».

(4) Hinc D. Nys (*loc. prox. cit.*, pag. 401-402), solutionem ita restringit: «A s'en tenir à son histoire, il serait donc peut-être téméraire de s'arrêter aux solutions radicales. Deux flits cependant restent avérés: d'abord, *l'impossibilité physique de l'action à distance* est un fait éminemment favorable à l'hypothèse du plein; dans l'avenir comme dans le passé, il faut opposer à toute théorie qui voudra rester cohérente avec elle-même. — En second lieu, benque le sort de l'hypothèse qui attribue à l'univers une continuité réelle ne soit pas lié à l'admission aux destinées des théories scientifiques, il faut reconnaître que l'électromagnétisme, admis actuellement par la généralité des physiciens et confirmé par tant d'expériences, est en faveur de cette hypothèse du plein tous les caractères d'une conception vraie du réel».

2° *Possibilitas Vacui*. — Possibilitas vel impossibilitas alicuius rei considerari potest: *vel* metaphysice, prout dicit 'repugnantiam vel non-repugnantiam ortam ex sociabilitate vel insociabilitate conceptuum seu terminorum inter se, ideoque contradictio vel non contradictio est obiectiva; *vel* physice, prout dicit repugnantiam vel non-repugnantiam ortam ex principiis seu viribus naturalibus illius rei. Hoc notato, ad quaestionem respondemus:

a) Quidam (v. g. Cartesius, Spinoza, Leibnitz, Balmes, Faroes) tenent, quod vacuum realiiter dari metaphysice est impossibile. *Sed Contra* est tenendum. Nulla enim valida ratio potest adduci, quâ probatur illum conceptum obiectivam contradictionem involvere; imo cum tota natura cosmica, in qua vacuum producendum esset, regatur legibus non quidem necessariis et mathematicis sed contingentibus et hypotheticis, ut alibi ostensum est, sequitur quod nulla contradictio esset si universum exceptionem patiatur quoad eius plenitudinem vel continuitatem (1). Praeterea, quamvis corpus dimensionatu in ex se petat ut sit in loco, nihilominus ex se est simpliciter indifferens ut sit in hoc vel illo loco, in tali vel tali distantia vel ut cum altero continuetur. Ergo in se nulla est repugnantia si ponatur absoluta discontinuitas inter duo corpora. Dicendum est igitur, quod vacuum absolutum metaphysice est possibile.

b) Alii denique (v. g. P. Descoqs) (2) ulterius procedunt et asserunt, quod vacuum absolutum non solum metaphysice, verum et physice est possibile. *Sed Contra* est sentiendum cum *Aristotele* (3), *S. Thoma* aliisque etiam inter recentiores. Cum natura universi et cuiuslibet corporis ex se et teleologice sit semper ordinata ad unitatem continuitatemque conservandam, non potest suis viribus intrinsecis ullum vacuum absolutum producere; ideoque est physice impotens. Quapropter dicendum est, quod vacuum absolutum physice est impossibile.

334. Corollarium. — Colligitur exinde, quod nulla substantia creata, nequidem separata, vacuum absolutum in mundo efficere potest. Agens enim et passum debent esse ad invicem proportionata; substantiae autem creatae respectu productionis vacui impropotionaliter se habent: cum tendentia seu teleologia ad bonum commune totius universi, quod respicit negatio vacui, fortior sit tendentia qua una pars agenti creato subiicitur; «cum ergo in inductione vacui, maxime ordo universi et elementorum mundi mutetur, non est id concedendum naturae angelicae » (4).

335. Scholion. — Est denique animadvertendum, quod posita hypothesi vacui, corpus in eo collocatum minime immobile maneret *sed moveretur* (5) et quidem, non in instanti, ut quidam volunt, sed *in tempore*: in

(1) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, a. 1, p. 313; P. Descoqs, *Essais Critique sur L'Hylmorphism*, pag. 290-291, ed. cit. MM

(2) Inquit enim P. Descoqs (*loc. pr. cit.*, pag. 291, not. 2a): « Rien ne s'oppose, en conséquence, à la possibilité physique du vide absolu ».

(3) Aristoteles revera negat possibilitatem physicam, non metaphysicam, vacui absoluti; unde scribit M. Soto (*loc. prox. cit.*, a. 1, ad 4^{am} prinē.): « non enim ita repugnat vacuum rerum naturae ut implied contradictionem esse vacuum, sicut repugnat hominem esse irrationalem; sed ad hunc sensum quod, si res relinquuntur suis naturis nullatenus permittent vacuum. Secus si supernaturaliter Deo aliter fuerit placitum. Quod Aristoteles minime noverat ».

(4) Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.* cfr. S. Thom., *De Malo*, q. 16, a. 9; a. 10, ad 8 1, q. 110, a. 2-3, et passim. II

(5) Cfr. S. Thom., *Quodl. VI*, a. 3; I *De Caelo d. Mundi*, lect. 20; XII *Metaph.*, lect. 5; II, *dist. 2*, q. 2, a. 1; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, a. 3.

omni motu enim necesse est inveniri successionem et tempus, cum termini cuiuscumque motus sint sibi invicem oppositi et incontinentes, consequenter in nullo motu possunt esse simul (1).

Articulus II.

DE TEMPORE (2).

336. Hucusque satis fuse egimus de loco, qui se habet ut mensura mobilis; restat secundum praemissa ut *de tempore* agamus, quod est potius mensura motus. Et quamvis tractatio de tempore, ob eius summe imperfectam entitatem, sit cognitu difficilis (3), tamen eius existentia omnibus est per se nota, quae praesertim apparet ex motu; nam, si «tempus non esset, nihil esset generabile vel corruptibile, quod est inconveniens» (4). Instituendo igitur in praesenti sermonem de tempore, totam eius tractationem restringimus ad sequentia, quaerendo nempe:

- Io *naturam* temporis (sect. 1);
- 2° *realitatem* » (sect. 2);
- 3° *actualitatem* » (sect. 3).

(1) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 12; *Quodl.* IX, a. 9; *Quodl.* XI, a. 4; I, q. 53, a. 3; I, *did.* 37, q. 4, a. 3; M. Soto, *loc. prox. cit.*, a. 2; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, a. 4.

(2) Cfr. Aristotelem, IV *Phys.*, c. x-xiv, ed. cit.; S. Alb. M., in IV *Phys.*, Tract. III-IV; S. IHOAM, in IV *Phys.*, lect. 13-23; Opuse. 36 et 44 (Ed. Rom.); Soto, in *Phys. Arist.*, Lib. IV, q. 4; Ferrariensem, in *Phys. Arist.*, Lib. IV, q. 4-7; C. Alamannum, *op. cit.*, *Phys.*, I-II, q. 21; Javelu, *op. cit.*, *Phys.*, IV, q. 20-25; Suarez, *Metaphys.*, disp. 50 per tot.; Complutenses, *rp.nl.*, *Phys.*, disp. XXI, per tot.; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, q. 18; Gueffois, *op. cit.*, *Phys.*, P. I, q. 12; Arnau, *op. cit.*, *Phys.*, lib. IV, q. 3; Goudin, *op. cit.*, *Phys.*, P. I, disp. 3, q. 3, a. 1-3; Balme, *Filosofia Fundamentale*, Lib. VII, per tot., ed. cit.; Roselli, *op. cit.*, *Phys. Gen.*, q. 3, a. 2; Gonzalez, *op. cit.*, *Metaph. Spec.*, Lib. V, *Cosmol.*, c. 3, a. 3; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, *Phys.*, Tract. IV, disp. 28; Serbellonium, *op. cit.*, *Phys.*, dirp. V, q. 3, per tot.; And. Semery-Remum, *loc. pr. cit.*, q. 7-8; Dmowski, *op. cit.*, *Metaph. Spec.*, *Theol. Nat.*, c. II, a. 2, n. 39-44; Mastrium, *op. cit.*, *Phys.*, disp. XIII, per tot.; P. Van Misschenbroeck, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, c. 4, § 96-100; Sanseverino, *op. cit.*, *Ontol.*, c. vit, p. 182-198; Lorenzelli, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. III, lect. 4, pp. 106-110; Pesch, *op. cit.*, n. 481-504; Lepidi, *op. cit.*, *Cosmol.*, lib. I, s. 2, c. 3, n. vii-vtit; Sertillanges, *S. Thomas d'Aq. Torn.* II, lib. IV, ch. 1, p. 41 ss.; Hugon, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, Tr. II, q. 3, a. 5-6; Haan, *op. cit.*, n. 92400; Nys, *La Notion de Temps*, ed. Louvain-Paris, 1913; Gredt, *op. cit.*, n. 297-306; atque permultos.

(3) Cfr. S. Thom., *opuse.* 44, c. 1.

(4) S. Thomas, *ibid.*

SECTIO PRIMA

De Temporis natura.

337. Sicut spatium, ut diximus, quam maxime difficile est definiri, ita et tempus (1) tam ob rei veritatem, quam ob innumerabiles scientificorum opiniones. Conamur proinde huius aliquatenus expendere: Io *definitionem*; 2° *divisionem*; et 3° *proprietates*.

338. I. Definitio Temporis. — Tempus (= χρόνος?) ita cum Aristotele definiri potest: «est *numerus motus secundum prius et posterius*» (2).

Explicatur. — Dicitur primo «*numerus motus*»: ut indicetur eius elementum formale et materiale. Quamvis enim tempus non sit formaliter motus: quia sive qualitative sive quantitative distinguuntur (3); tamen non est sine motu, sed est aliquid eius: psychologice enim constat quod, moto nullo apprehenso, dicimus tempus non adesse; unde tunc «percipimus fieri tempus quando sentimus et determinamus, idest numeramus, motum aut mutationem...» (4); quare, licet non convertantur perseitate primi modi, tamen «ita se habent quod semper alterum eorum sequitur ad alterum» (5). Cum porro unicuique rei respondeat propria mensura, oportet quod huius ratio formalis attendatur secundum rationem actus mensurati; motus autem, quem tempus sequitur, est ab eo mensuratus, consequenter secundum rationem actus motus accipienda est ratio temporis; motus vero in actu dicit successionem prioris et posterioris: < cum omnis mutatio habeat duos terminos qui non possunt esse simul, quia omnis mutatio est incontinentia » (6). Talis autem successio prioris et posterioris in motu inquantum formaliter ab anima apprehenditur et determinatur, idest numeratur, habet rationem mensurae per modum numeri; quia numero iudicamus aliquid plus vel minus, et successionem numerando iudicamus motum maiorem vel minorem; ideoque tempus est numerus. Numerus vero est duplex: alius est in actu signato seu abstracte, et est ipse numerus absolute acceptus quo numeramus (= mathematice), v. g. duo, tria, et dicitur *nunvrus quo* seu *numerans*; alius est in actu exercito seu concrete, et est numerus rebus numerabilibus applicatus (= physice), v. g. duo homines, tres canes, et dicitur *numerus qui* seu *numeratus*. Itaque, tempus non est numerus numerans, sed numerus numeratus: quia est numerus prioris et posterioris in motu (7). Liqueat igitur quod tempus est numerus motus.

Additur «*secundum prius et posterius*»: ad significandum, ut ex dictis eruitur, quod tempus non est numerus motus qualitercumque, sed per se et formaliter sub ratione partium prioris et posterioris. Quamvis prius et posterius

(1) Ita enim Cicero (de *Invent. Rhet.*, lib. 1) asserebat: «Tempus... *quidem generaliter definire diffilte est*»; cfr. S. Augustinum, *Confess.*, Lib. XI, c. 14; S. Thomam, *Opuse.* 44, c. 1 (Ed. Rom.),

(2) « τὸ χρόνος ὁ ἀριθμὸς τοῦ χρόνου » (1) / πόνο; , ἀριθμὸς τοῦ χρόνου » (2) xarà rô npÓTEpov xcd üortpov (IV *Phys.*, c. xi, p. 301. Ed. Didot-Firm.).

(3) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 16.

(4) S. Thomas, *ibid.*

(5) S. Thomas, *ibid.*, lect. 17; cfr. 1, q. 66, a. 4, ad 3«.

(6) S. Thomas, I, *dist.* 37, q. 4, a. 3.

(7) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 17; 1, *dist.* 19, q. 2, a. 1; *dist.* 37, q. 4, a. 3; *Opuse.* 44,

sint idéntica cum motu, formaliter tamen distinguuntur: motus enim, ut alibi ostensum est, per se dicit actum entis in potentia ut huiusmodi; sed quod habeat partem priorem et posteriorem, hoc est ei ut continuitatem seu magnitudinem habens; tempus autem stricte sumptum sequitur motum, non ut est motus formaliter, sed ut magnitudinem habens, consequenter ut in partes divisibilis, adeoque ut est numerabilis. Revera enim, quando «sentimus unum nunc et non discernimus in motu prius et posterius, accipimus idem nunc non ut finem prioris et principium posterioris, non videtur fieri tempus: quia neque est motus; sed cum accipimus prius et posterius et numeramus ea, tunc dicimus fieri tempus... Manifestum est ergo quod tempus non est motus, sed sequitur motum *secundum quod numeratur*» (1). Tempus igitur dicit motum sub ratione successionis partium prioris et posterioris (2).

339. Corollaria. — Ex allata temporis definitione et explicatione sequentia corollaria colligere licet.

Coroll. Inn. — Colligitur *primo*, quod tempus non est quid abstractum sive mathematicum, sed ens concretum et naturale seu physicum: est enim tempus numerus non simpliciter sed numeratus, motum scilicet physicum afficiens; ideoque nequit esse «quid mathematicum, «ed naturale» (3).

Coroll. n°°. — Colligitur *secundo*, quod cum tempus sit omnium motuum realis mensura, et haec rei mensuratae debeat esse extrínseca, v. g. metrum respectu panni mensurati, ideo nulli motui *intrínsece* inheret; consequenter tempus est solum mensura extrínseca, licet intrínsece conveniat, ut propria passio, primo motui primi mobilis, a quo, cum regularissimus sit, suam unitatem desumat (4).

Coroll. IHum. — Colligitur *tertio*, quod tempus et est quantitas *discreta*: cum enim sit numerus prioris et posterioris, sequitur rationem multitudinis; et est quantitas *continua* (= successiva), quia constat partibus et ideo rationem magnitudinis sequitur. Prima est *formalis* in tempore, secunda vero est *materialis* seu *fundamentalis* (5).

(1) S. Thomas, IV *Phys.*, lect. 17.

(2) Hinc non est putandum, ut quidam revera putant (v. g. hodie Isenkr ahe), definitionem hanc esse circularem, eo quod prius et posterius in motu tempore determinantur. Nam: «prius et posterius ponuntur in definitione temporis secundum quod *causantur* in motu ex magnitudine et non secundum quod *mensurantur* ex tempore; et ideo (supra) Aristoteles ostendit quod, prius et posterius prius sunt in magnitudine quam in motu, et in motu quam in tempore» (S. Thomas, IV *Phys.*, lect. 17).

(3) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 2, q. 1, a. 2; I, q. 10, a. 6; *De Pot.*, q. 9, a. 7.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*, ad 1«; *ibid.*, c.; I, *dist.* 37, q. 4, a. 3.

(5) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 17, 19; I, *dist.* 37, q. 4, a. 3; *dist.* 2, q. 1, a. 1, ad 4-*Opuse.* 36, c. 1 (Ed. Rom.). — Hic est notandum, quod non omnes eodem modo sentire videntur, ha *Capreolus* ait quod «tempus principaliter est continuum quam discretum» (II, q. 2, a. 3, 11, ad 7^m Aur. contr. lam concil., p. 176). Et Immediate post subiungit: < in hoc Albertus di-Kordat a Beato Thoma, qui ponit quod tempus formaliter est numerus successionis et quod ex se non habet continuitatem, sed a motu ». Revera enim doctrinam hanc, quam *Capreolus* deprompsit ex *Lib. Praedicam.* (Tract. III, c. 4) Ipsius Alberti, esse discordem ab Angelici doctrina fatemur: tamen alibi *Albertus* aliter docet et aliam opinionem sequitur, quam antea docuerat: «el *ideo*, pergit *Albertus*, *discretio sibi* [i. e.] *tempori est formalis* et *continuitas materialis*...» (IV *Phys.*, Tract. III, c. 6). Et paulo post ita concludit: «Sed haec de temporis natura *sententia est Arabum*, licet multi Latinorum *aliter* sapiant, quos ego secutus *aliter forte dixi ei scripsi*. Sed hic *per omnia Arabes* sequi disposuit {sic}, quia *puto quod intellectus eorum*

Coroll. IVam. — Colligitur *quarto*, quod tempus est quaedam duratio, successiva scilicet rei mobilis. Duratio enim est continuatio esse seu existentiae, ideoque non dicitur nisi de solis realiter existentibus: « tanidui enim res durare dicitur, quamdiu in actu est et nondum est in potentia... » (1); quare, secundum quod aliquid habet esse, secundum hoc ei competit duratio (2). Esse autem rei mobilis, scilicet motus, consistit in ratione successionis partis prioris et posterioris seu in earum non simultaneitate, cuius mensura numerata per animam est tempus; ideo tempus est mensura esse rei simpliciter transmutabais. Quo fit ut formaliter distinguatur, tam ab *aeternitate* quae est mensura esse simpliciter intransmutabilis, quam ab *aevo* quod est mensura esse secundum quid transmutabit (3).

Coroll. Vom. — Colligitur *denique*, quod relictis falsis temporis notionibus quas *Aristoteles* recitat et reiicit, prout scilicet quidam « aiunt esse motum universi; alii vero ipsam sphaeram » (4); atque relictis pluribus aliis recentiorum scientificorum, qui sive obiectivismum purum sive subiectivismum purum profitentur et de quibus infra; false definiretur tempus dicendo, quod est « *successio motus* ». Successio enim « videtur esse *relatio* inter prius et posterius, tempus autem est *de genere quantitatis* et est formaliter numerus partium motus sibi succedentium » (5). Vel dicendo, quod est « *prius et posterius in motu* »: quia vel sumantur concrete et tunc sunt subiectum temporis; vel abstracte, et tunc sunt relationes quaedam (6). Quare non aliter potest tempus recte et adaequate definiri quam cum Aristotele est definitum.

340. II. Divisio Temporis. — Ex data temporis definitione sequentes divisiones de eo assignari possunt. Dividitur enim:

Io in *tempus imaginarium* (= *logicum, abstractum*), et est numeratio motus secundum prioritatem et posterioritatem abstracte

de tempore est verus » (cfr. etiam, *ibid.*, c. 7, in fin.). — Ex hoc corollario ulterius erui potest, quare tempus est in genere quantitatis et non motus: quia tempus per se est numerus, qui per se est in genere quantitatis (cfr. S. Al o. Ma o n., *De Praedic.*, loc. cit.; S o n c i n a, *Metaphys.*, lib. V, q. 27).

(1) S. Thomas, I, *dist.* 19, q. 2, a. 1.

(2) Hic duae quaestiones menti tironis praesentantur, quas false quidem formaliter identificant quarumque solutio dependet ab illa quaestione quae in Metaphysica agitur circa distinctionem inter essentiam et esse in creatis. Revera enim quaeritur: *An duratio realiter distinguatur sive ab essentia sive ab existentia rei durantis?* Huic, *quidam* (v. g. Suarez, Vasquez) respondent: durationem non realiter distingui nec a re durante neque ab eius existentia; *alii* (v. g. hodie ISENKRAHE) dicunt: durationem sicut realiter distingui a re durante ita et ab eius existentia. Vel ut aliis (v. g. Joanniz-Echalaz) placet: durationem realiter distingui ab existentia rei durantis, quamvis existentia sit realiter ipsa essentia rei. Denique *alii*, et est communis sententia *Thomistarum* (v. g. Bañez, Complutenses, Ioan, a S. Thoma, Nys, etc.) vehementer tenent: durationem realiter esse eandem ac rei durantis existentiam, licet requiratur influxus causae conservantis ipsum esse rei; realiter tamen distingui a re durante seu eiusdem essentia: cum nulla res creata sit suum esse. Cfr. S. Thom., I, q. 10, a. 1, ad 2««; q. 104, a. 1, ad 4«0»; *De Pol.*, q. 5, a. 1, ad 2.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 10, a. 5; I, *dist.* 19, q. 2, a. 1; *Quodl.* X, a. 4.

(4) IV *Phys.*, cap. X (apud S. Thom., lect. 16).

(5) Capreolus, *loc. pr. at.*, ad 5h Aureoli; cfr. *ibid.*, ad 7^, 8^m et 9^» elusd.

(6) Cfr. Capreolum, *ibid.*, ad eiusd. Aureoli.

ab omnibus mobilibus mente concepta; et *reale* (= *concretum*), et est numerus motus secundum prius et posterius entium realiter existentium (1).

2° tempus reale dividitur: in *durativum*, et est ipsa existentia rei mobiliter durantis, sive successiva seu fluens existentia motûs; et in *mensurativum*, et est mensura seu numerus cuiuscumque successionis in re.

3° tempus mensurativum dividitur: in *discretum* (= *improprii, large*), et est numerus cuiuslibet successionis, consequenter etiam actionum immanentium; et in *continuum* (= *proprie, stricte*), et est numerus prioris et posterioris in motu (2).

4° tempus continuum dividitur: *a) ratione essentiae*: in *fundamentale*, et est ipse motus sub ratione prioris et posterioris rei mobilis; et *formale*, et est numerus seu numeratio motus secundum prius et posterius (3). — *b) ratione subiecti*: in *intrinsecum* (= *primarium, generale*), et est numerus primi motus secundum prius et posterius ipsius primi mobilis, seu telluris; et *extrinsecum* (= *secundarium, particulare, conventionale*), et est numerus cuiuslibet motus inferioris secundum prius et posterius, v. g. numerus motus horologii (4).

341. III. Proprietates Temporis. — Ex eadem temporis definitione sequentes proprietates notare licet:

1° ut sit *mensura omnium in spatio existentium*: quod enim est in spatio, est corpus quantum seu mobile; ideo est mensura per se motûs, per accidens vero est mensura quietis ceterorumque entium quoad esse et non essentiam (5); 2° ut sit *unum*, consequenter *homogenetum*: hoc enim est ei ratione mensurae et potius primi mobilis motui tribuitur in quo est ut passio (6); est tamen *multiplex* consequenter *heterogeneum* ratione numerationis ad ipsum nunc, quod licet substantif sit idem, ratione tamen est diversum « et [ideo] tempus alterum est quod prius fuit et alterum quod futurum est » (7); 3° ut sit in eo *aliquod mini-*

(1) Praeter huiusmodi temporis divisiones, alii aliter illud dividunt. Ita iuxta v. *Musxhtnbrock*, tempus dividitur: in *absolutum* (verum, mathematicum), et est «conceptus exhtentiarum, quae se invicem in serie continua sequuntur, numquam celerius aut tardius, Hdquae quasi semper eodem tenore fluunt»; et in *relativum* (= apparens, vulgare), et « est sensibilis et externa quaevis durationis ope motus mensura » (op. a/., loc. pr. cit., § 96-97). Haec tamen divisio caret fundamento: quia motus absolutus super quo fundatur tempus absolutum nihil est: < si enim, ut notat Roselli (loc. pr.cit.), existentiae fluant, sive eodem me diverso modo, successionem necessario dicunt, proindeque habent prius et posterius. Sed prius et posterius sine aliquo ordine seu relatione non sunt; idem igitur tempus erit absolutum et relativum ». M. Berthelot (op.supr. cit.), tempus dividit sicut et spatium, nempe: In *psychologicum, physicum* et *mathematicum*; et haec divisio non est nisi triplex consideratio temporis cxtrinseci seu particularis a nobis definiti. Cfr. D. Nys, op. cit., p. 70-74.

(2) Cfr. S.Thom., I, q. 53, a. 3; q. 66, a. 4, ad 3>m; I, dist. 37, q. 4, a. 3; II, dist. 12, q. 1, a.5, ad 3'»; Quodl. II, a. 5; IX, a. 9; Opuse. 36, c. 1 (Ed. Rom.).

(3) Cfr. S. Thom., IV Phys., lect. 23; I, dist. 19, q. 5, a. 1; et passim.

(4) Cfr. S. Thom., II, dist. 2, q. 1, a. 2, ad l>m; dist. 12, q. I, a. 5. ad 2«™.

(5) Cfr. S. Thom., IV Phys., lect. 20.

(6) Cfr. S. Thom., ibid., lect. 23; I, q. 10, a. 6.

(7) S, Thomas, ibid., lect. 19; cfr. Quodl, II, a. 5; Opuse. 36, c. I.

mum saltem relativum: est enim quantitas discreta quae est numerus (1); 4° ut sit *irreversibilis*: quamvis enim reiteretur « unus et idem motus *specie*, sed non *numero* (2); 5° ut sit *longum* aut *breve*: sequitur enim motus magnitudinem; necnon *paucum* aut *multum*: sequitur enim motus multitudinem (3).

SECTIO SECUNDA

Dg Temporis realitate.

Absoluta temporis natura, ad eius realitatem probandam est in praesenti accedendum.

342. Status Quaestionis. — Non est quaestio de temporis existentia: hanc enim dictum est supra quotidiana experientia liquido constare; sed solum quaeritur de eius realitate obiectiva: an scilicet tempus sit aliquid existens obiective extra mentem et ab ea independens, vel e contra; breviter: *an sit ens rationis vel reale*. Haec est quaestio.

343. Sententiae. — Huic propositae quaestioni eadem opiniones diversae habentur ac supra quas de spatio retulimus, quaeque sub triplici classi ordinari possunt (4). Et quidem:

1° *Obiectivismus Purus* seu *Realismus Exaggeratus*. — Hoc systema generaliter ponit: tempus esse quamdam realem entitatem formaliter extra animam et ab ea independentem existentem. Haec vero extramentalis entitas: *vel* est quid absolute necessarium, per se existens, infinitum, quodque nec est substantia neque accidens et medium tenet inter spiritum et materiam (= Epicurus, Lucretius, Gassendi); *vel* est Dei continuata existentia sive aeternitas (Clarke, Tiberghin); *vel* est proprietas et attributum absoluti subiectivo-obiectivi seu Spiritus Absoluti (Tschitscherin); *vel* est aliquid idem cum entitate rei creatae et contingentis quae vi ipsius successive movetur (= Isenkrantz), seu aliter: mensura entis contingentis relate ad praeteritum et futurum (= Zigon); *vel* est ens sui generis, idest entitas realis rebus inhaerens distincta tamen ab earum substantia tum accidentibus earumque motu (= De San); *vel* denique est extensio, continuïtas seu quantitas existentiae rebus realiter inhaerens (= Hallez).

2° *Subiectivismus Purus* seu *Idealismus Exaggeratus*. — E regione praecedenti oppositus generaliter tuetur, tempus nulla reali obiectivitate gaudere independentem a subiecto cogitante seu sentiente, ita ut sit quid pure intramentale seu intrasubiectivum. Revera enim: *vel* est quaedam forma a priori cognitionis sensitivae, in qua scilicet forma repraesentantur phaenomena interna inquantum sunt obiectum sensibilis intuitionis (Kant-Kantiani); *vel* est ordo seu relatio rerum sibiinvicem succedentium (Leibnitz); *vel* est perceptio ordinis successionis inter ens et non-ens (Balmes, Boirac); *vel*

(1) Cfr. S. Thom., IV Phys., lect. 19.

(2) S. Thomas, *ibid.*; cfr. D. Nys, *op. cit.*, p. 102-120.

(3) Cfr. S. Thom., IV Phys., lect. 19.

(4) Omnes opiniones sub illis tribus classibus summarie collectae reperiuntur fuse expositae et iudicatae in celebri opere D. Nys, *La Notion de Temps* (Chin, n 118-168 p 204-287, ed. cit.).

est simplex modus nostrae cogitationis (Cartesius), sive aliter: quaedam animi forma in quo cogitatio fit et continue evolvitur (Von Rechenberg-Linden); *vel* est relatio phaenomenorum psychicorum inquantum tū Ego repraesentantur (= Baumann); *vel* est actus reflexivus diversarum partium menti sibiinvicem succedentium (Locke, Spencer); *vel* denique est quid psychologico heterogeneum, hoc est quaedam duratio ex mutationibus seu successionebus qualitativis animi nostri seu vitae conscientiae nostrae sive psychicarum activitatum (= Bergson, Leroy, Rageot).

3o *Obiectivismo-Subiectivismo* seu *Realismus Moderatus*. — Hoc tertium systema mediam viam servat inter duo praecedentia falsa sive per excessum sive per defectum; tuetur enim, quod tempus partim est quid reale seu extrasubiectivum et partim est ideale seu intrasubiectivum, ita ut fundamentaliter sit ens reale et obiectivum, et formaliter sit ens rationis et subiectivum. Systema hoc, post *Aristotelis* principia, fere est omnibus Scholasticis commune, quodque sequenti veritate amplectimur.

344. Conclusio: Tempus fundamentaliter est ens extrasubiectivum, formaliter est ens intrasubiectivum.

Prob. I Pars (= *fundam, esi ens extrasub.*). — Arg. Ia°. — Tempus proxime-subiective fundatur in priori et posteriori ipsius motus. Atqui prius et posterius motus est entitas quaedam extrasubiectiva. Ergo tempus fundamentaliter est ens extrasubiectivum.

Mai. liquet ex temporis definitione. — Min. decl.: Revera enim dantur mobilia extra nos existentia, quae translatorie seu localiter moventur; talis autem motus realiter perfici nequit absque ratione prioris et posterioris, cum huiusmodi mobilia habent quantitatem continuam seu magnitudinem: nam, « magnitudo est quantitas positionem habens; de ratione autem positionis est prius et posterius. Et quia in magnitudine est prius et posterius, necesse est quod in motu sit prius et posterius *proportionaliter* his quae sunt ibi, scilicet in magnitudine et in loco» (I).

Arg. IT°. — Tempus est numerus numeratus seu rerum numeratarum. Atqui res numeratae, videlicet mobilia quibus realiter motus inest, sunt entitates extrasubiectivae. Ergo tempus fundamentaliter est ens extrasubiectivum.

Mai. et Min. patent ex supra dictis de natura temporis. — Consequentia declaratur. Revera enim, «positis rebus numeratis, necesse est poni numerum. Unde, sicut res numeratae dependent a numerante, ita et numerus earum. Esse autem rerum numeratarum non dependet ab intellectu, nisi sit aliquis intellectus qui sit causa rerum sicut est intellectus divinus, non autem dependet ab intellectu animae. Unde nec numerus rerum ab intellectu animae dependet, *id solum ipsa numeratio*, quae est actus animae, ab intellectu animae dependet. Sicuti ergo possunt esse sensibilia sensu non existente.

(I) S. Thomas, IV Phys. lect. 17.

et intelligibilia intellectu non existente, *ita possunt esse numerabilia et numerus non existente numerante* » (1).

Prob. 2^a Pars (= *formaliter est ens intrasub.*). — Tempus in recto et fonnaliter est numerus prioris et posterioris in motu. Atqui talis numerus seu numeratio est ens intrasubiectivum tantum. Ergo tempus fonnaliter est ens intrasubiectivum.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Quod fonnaliter non est et quod formaliter erit, fonnaliter non est ens reale et obiectivum. Prius autem, fonnaliter ut prius, non est: praeteriit enim; neque posterius, fonnaliter ut posterius, est: futurum est enim vel erit. Horum igitur numeratio non potest esse ens reale et obiectivum; sed ab anima accipiuntur atque simul uniuntur sub ratione unius numeri seu unius nunc continui habentis rationem partium, prioris scilicet et posterioris. Hoc autem modo habent quodammodo esse permanens quod nullo modo habent extra animam, extra quam habent solum rationem successivi et continuativi; unde «impossibile est, tempus esse quum anima non sit, nisi hoc ipsum quod re et subiecto est tempus » (2).

Confirmatur. — Utraque pars conclusionis confirmari potest verbis Angelici sic dicentis, quod tempus « habet *fundamentum* in motu, scilicet prius et posterius ipsius motus; sed *quantum ad id quod est formale* in tempore, scilicet *numeratio*, completur per operationem intellectus numerantis » (3).

345. Corollaria. — Ex ostensis sequentia corollaria logice inferuntur.

Coroll. I^om. — Colligitur *primo*, quod tempus *synthetics* seu synthesis temporis vel etiam ut verbis Angelici utamur *utotalitas temporis* est fonnaliter ens rationis et quid logicum; *analytice* vero seu analysis temporis vel ut est « *ipsa numerabilia* », est fonnaliter ens reale et quid physicum. Aliter, tempus *i.t. est numerus numerans* est ens rationis et subiectivum, *ut autem est numerus numeratus* est ens reale et obiectivum; itaque, perfectus conceptus nostri temporis involvit duplex elementum, obiectivum nempe et subiectivum (4).

Coroll. II^om. — Colligitur *secundo* generalis falsitas utriusque systematis supra expositi. *Obiectivismus Purus* enim negligit formale temporis, quod est quid intrasubiectivum; *Subiectivismus Purus* vero contemnit fundamentum temporis, quod est quid extramentale seu extrasubiectivum,

(1) S. Thomas, IV *Phys.*, lect. 23.

(2) Aristot., IV *Phys.*, c. xiv; apud S. Th., lect. 23; cfr. S. Thom., *Opuse.* 44, c. 1.

(3) I. *dist.* 19, q. 5, a. 1; cfr. *ibid.*, q. 2, a. 1; *dist.* 37, q. 4, a. 3; II, *dist.* 12, q. 1, a. 5, ad 2^{am}; et passim.

(4) Ad rem optime D. Nys (*op. at.*, n. 37, pag. 62) dicens: « Notre concept de temps revêt donc un double caractère: l'un objectif, l'autre subjectif. *C'est pour avoir méconnu ce double aspect*, que les adversaires de l'opinion thomiste se trouvent divisés en deux grandes catégories à tendances opposées, les subjectivistes et les ultraréalistes ».

uti ostensum est. Non est igitur ratio cur prosequamur in particulari uniuscuiusque opinionis falsitatem (1).

Coroll. **nm.** — Colligitur *denique*, quod cum tempus sit quaedam realis duratio successiva, quae sunt in tempore revera principium seu initium et finem sui esse habent: «quia solum illud mensuratur tempore quod habet principium et finem in tempore» (2). Habere autem principium et finem in tempore est incipere et desinere esse in tempore; igitur omnia quae revera sunt in tempore *inceptioni* et *desitioni* subiiciuntur (3).

346. Scholion **Ium.** — Est sic *primo* animadvertendum, quod disputatur inter Scholasticos de qualitate realitatis seu obiectivitatis temporis. *Quidam* (v. g. Schaff, Schiffini) enim asserunt, tempus esse realitatem absolutam, cum de essentia temporis non sit numeratio actualis, sed potentials, seu numerabilitas (4). *Alii* vero (v. g. Zigliara, Lepidi) tenent e contra, esse realitatem relativam fonnaliter; quia numeratio prioris et posterioris in motu, quae est in subiecto numerante, est de essentia temporis, et haec *verior* est atque *conformior* hucusque dictis. Nam, tempus non habet fonnaliter aliud esse nisi in fieri quod cito labitur, ita ut dum fit est et dum est fit: est enim ens essentialiter successivum cuius totum esse consistit in fieri. Quapropter, si tempus sumatur *idéntico* cum motu eiusque mobili, cuius est mensura, est realitas absoluta; si autem sumatur fonnaliter seu quidditative, tunc est realitas relativa: hoc enim modo per se dicit numerationem partium essentialiter successivarum, quod nequit haberi nisi respiciat subiectum cognoscens et numerans, scilicet animam. Hinc S. Thomas distinguens locum et tempus inquit, quod «alia est ratio de tempore et de loco: quia locus est idem per essentiam quod superficies corporis locantis, tempus autem non est idem numero cum aliquo accidente in substantia fundato. Et praeterea, locus totum complementum suum habet in re, sed *temporis ratio aliquo modo completur ex actione animae numerantis*; unde magis habet rationem extrinseci quam locus...» (5).

347. Scholion **nm.** — Est *secundo* notandum, quod ad temporis obiectivitatem explicandam alia opinio habetur novissime ab *Einstein* excogitata, quae non parvas dissensiones praesertim inter scientificos excitavit (6); quia autem videtur haec opinio esse quid potius mathema-

(1) De harum omnium scrupuloso examine vldcsis D. Nys, op. cit., pp. 204-287.

(2) S. Thomas, I, q. 10, a. 4; cfr. I, dist. 19, q. 2, a. 1.

(3) Hinc solet a Philosophis Scholasticis specialis tractatus de hac re institui, cuius titulus est < *De Inceptione et Desitione* », cfr. Io. a S. Thoma, *Philos. Nat.*, P. I, q. 21; Complutenses, *Physica*, Disp. 26; et alios.

(4) Opinio haec est antiqua, ita illam Alberto de Saxonia (f 1390) tribuit Javellus (op. cit., IV *Phys.*, q. 24) cum inquit: «postquam (Albertus) recitavit opinionem Commentatoris tenet, quod tempus est ens reale extra animam quoad suum materiale, et in hoc concordat cum Comm., et ultra hoc tenet etiam quoad suum formale et in hoc dissentit a Comm.; et radix sua est, quia arbitratur quod de ratione numeri applicati non sit actualis numeratio sed numerabilitas, nec est necesse esse actu numerantem sed potentem numerare». Eamdem postea amplexus est inter alios Arnau, loc. pr. cit., a. 1, n. 6 ss.

(5) II, dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

(6) Cfr. Cn. Nordmann, *Einstein et L'Univers* (Hachette); P. Straneo, *Saggio di una disposizione della Teoría della Relativité secondo il senso fisico* (Memorie d. Soc. Astronom. Italiana, Nuova Serie, Vol. II, n. 4, pp. 413-565); Fr. Urdano, O. P.» *Einstein y Santo Tomas*

ticuni quam philosophicum, ideo breviter hic est aliquid de ea innuendum. Einstein enim, conformiter principio relativistico suae theoriae relativitatis particularis seu limitatae (*la relativité restreinte*), tuetur quod tempus est quid simpliciter relativum; cum totum fundetur in simultate seu contemporaneitate, quae, contra principia galileiana et newtoniana, ab eo concipitur ut quid essentialiter relativum. Vera enim et propria simultas tunc est, quando sentiens *in eodem tempore* experitur sensationes duorum eventuum (id est phaenomenorum) aequali velocitate praeditorum (1) necnon aequali distantia ab ipso subiecto se habentium. Talis autem simultas non est quid absolutum, hoc est quod semper eadem est respectu omnium observatorum quorumcumque; vel aliter, eventus qui sunt simultanei respectu huius systematis referentiae A (in quiete) minime sunt etiam simultanei respectu alterius systematis referentiae B, quod respectu systematis A est in motu. Quapropter, simultas variatur iuxta variationem observatorum qui diversa systemata referentiae occupant, ideoque est quid essentialiter relativum. Ergo et temporis intervallum est maxime variabile, inquantum diversificatur ad diversitatem mensurantis seu observatoris; consequenter, tempus non est quid absolutum, sed essentialiter relativum.

Haec conceptio einsteiniana de tempore, ut dictum est, non omnibus scientificis arridet (v. g. Straneo, La Rosa); philosophice tamen non videtur esse omnino contemnenda, quamvis aliunde obscuritate minime careat. Imprimis enim, haec conceptio idealismo seu subiectivismo, tendentialiter saltem, non innititur: tempus enim ibi explicatur et determinatur unice per respectum ad aliquod systema referentiae, quod quidem systema non est quid subiectivum sed maxime obiectivum et physicum; quare, non est dubium quin fundamentum saltem temporis einsteiniani sit quid extrasubiectivum (2). Exinde erui potest, quod nihil officit admittere relationem quam tempus einsteinianum involvit, imo videtur cohaerere doctrinae a nobis iam expositae: illa enim simultas, qua tempus formaliter constitueretur, est quid dependens essentialiter ab observatore systematis referentiae, ideo est quid subiectivum et psychologicum, sicut numeratio motus in tempore aristotélico est quid intrasubiectivum et psychicum, ita ut variato subiecto numerante variari debeat et numeratio. Hinc est, quod simultas einsteiniana, consequenter

(Divus Thomas, Placentiae, an. 1925, pp. 26-64, pp. 669-719; *ibid.*, an. 1927, pp. 127-140); La Rosa, *Le concept de temps dans la théorie d'Einstein* (Scientia, I-X, XI; an. 1923); H. Bouasse, *La question préalable contre la théorie d'Einstein* (Scientia, I-I; an. 1923); G. Castelnuovo, *L'espace-temps des relativistes a-t-il un contenu réel?* (Scientia, I-III, an. 1923); C. Somigliana, *I fondamenti della Relatività* (Scientia, I-VII, an. 1923); H. S. Carslaw, *The consistency of the Non-Euclidean Geometry and the Impossibility of proving the Parallel Postulate* (Scientia, I-VII; an. 1923); Ch. Fabry, *La théorie de la relativité et le déplacement des raies spectrales produit par le champ de gravitation* (Scientia, I-IX, an. 1923); G. Fubini, *Sul valore della teoria di Einstein* (Scientia, I-II, 1924); et plures alios apud numeros cuiuslibet anni huius Epemeridis «Scientia». Sed praeterea, cfr. Marcolongo, Cartas, Gianfranceschi, Giorgi, Hadamard, La Rosa, Lemeray, Musatti, Nordmann, Rossi, Severi, St. John, Timpanaro, Zaremba, Gawronsky, Pontes de Miranda, Greenwood (*Atti del V Congresso Internazionale di Filosofia*, Napoli, 5-9 Maggio 1924; VI Sez., pp. 419-570), et alios permultos.

(1) Haec eventuum aequalis velocitas est principium seu suppositum ab Einstein positum, quod vocatur «*principium constantiae (c) velocitatis (v) luminis*».

(2) Cfr. S. Timpanaro, *Il valore della teoria di Einstein* (Atti del V Congr etc cit pp. 536-541).

tempus, *menti S. Thomae* non videtur omnino peregrina; ait enim inter alia, oquod omnis motus habet prius et posterius, sed diversimode: quia in motu continuo accipitur prius et posterius, *vel* respectu duorum temporum copulatorum ad unum nunc; *vel* respectu duorum nunc includentium unum tempus» (1). Haec verba videntur idem sonare quod Einstein longe ac physice prosequitur exemplo viae et viae ferreae respectu observatoris; non est igitur penitus despiciendus conceptus theoriae einsteinianae.

SECTIO TERTIA

De Temporis actualitate.

Absoluta natura et realitate temporis, de eius actualitate seu praesentia, consequenter cognoscibilitate, remanet dicendum.

348. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod sicut in quantitate continua diximus dari indivisibilia, quibus magnitudo inchoatur, continuatur et terminatur: ita etiam in tempore, cum magnitudinem motus sequatur, necesse est: dari quaedam indivisibilia, quibus tempus inchoatur, continuatur et terminatur, quae vocantur *nunc* seu instantia.

Secundo est notandum, quod cum tempus sit numerus motus secundum prius et posterius, necesse est ibi inveniri plura instantia continuitatem temporis constituentia, ita ut *prius* determinetur per praeteritum, *posterius* per futurum, *nunc* autem seu *instans* per praesens. Praeteritum igitur et futurum se habent ut partes successivae constituentes tempus, quae continuantur seu uniuntur per praesens vel nunc, cui uniuntur non sicut partes permanentes quarum unio est coexistentia, sed ut partes successivae quarum unio est transitio seu fieri, prout scilicet est initium unius partis et terminus alterius; quod ut unio successorum, consequenter partium temporis, non postulet extremorum existentiam quae est in facto esse, ut habetur in permanentibus, sed quae est in fieri; et neque unam tantum existentiam habent, sed plures, ita ut quodlibet instans sibi proportionatam existentiam competat.

Tertio est notandum, quod duplex est nunc, scilicet: *nunc fluens* quod semper diverso modo se habet; *nunc stans* (permanens) quod semper eodem modo se habet. Primum nunc convenit tempori rebusque successivis (2), quod, quamvis formaliter sit indivisibile, virtualiter tamen et terminativo est divisibile, sicut forma materialis formaliter est indivisibilis sed virtualiter et terminativa est divisibilis ad partes materiae quam informat.

349. Status Quaestionis. — His praenotatis quaeritur, an tempus sit actu existens per solum instans nunc vel etiam per partes eius ut sunt partes; seu aliter, an tempus existât existentia indivisibili seu ratione instantis vel existentia etiam divisibili seu ratione partium, ita ut inter unum instans et aliud instans detur pars divisibilis, quae sit praesens et existens formaliter vi sui et non vi instantis (3).

(1) I, *dist.* 37, q. 4, a. 3, ad 5^a; cfr. I *Meteor.*, lect. 12, ubi fere eadem doctrina Einstein innuitur.

(2) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 18; *Opuse.* 44, 36 (Ed. Rom.).

(3) Eadem quaestio movetur *pro motus existentia*, quia idem est modus existendi omnium successorum.

350. Sententiae. — Triplex sententia huius quaestionis reperitur apud Philosophos.

Ia Sent, tuetur, quod tempus est praesens seu existens non solum vi instantis sed etiam vi partium divisibilium et fluentium. Ita *Durandus* (1), *Conimbricenses* (2), *Suarez* (3), *Cauvinus* (4), et alii.

2^a Sent, arbitratur, quod tempus non est praesens vi partium aliquotarum, sed eius partes proportionales fieri successive praesentes vi sui. Ita *Guc-rinois*, qui *Hervaeum* et alios citat.

3a Sent, firmiter tenet, quod tempus est realiter praesens solum per indivisibile seu instans nunc, ita ut partes eius divisibiles ac transeuntes sint in tempore non vi propriae existentiae sed vi instantis. Ita sentire videntur *Aristoteles*, *S. Albertus M.* et *S. Thomas*, quos communiter Scholastici sequuntur ut *Soto*, *Toletus*, *Complutenses*, *Ioan*, a *S. Thoma*, *Amu*, *Gonzalez*, *Gredt*, *Hugon* et alii quorum opinionem amplectimur.

351. Conclusio: «Tempus non existit realiter existentia partium, sed instantis».

Prob. 1^a Pars (= *non existentia partium*). — Quod est essentialiter in fieri repugnat vi sui simpliciter existere. Atqui partes temporis sunt essentialiter in fieri. Ergo repugnat tempus eis simpliciter existere.

Mai. patet ex eo, quod fieri per se primo est via seu tendentia ad factum esse, sicut motus actu ad mutatum esse; res autem constituitur in facto esse per existentiam. Repugnat igitur quod id quod est essentialiter via ad esse seu in fieri sit ipsum esse.

Min. non est minus manifesta; tempus enim est ens essentialiter successivum, cuius totum esse est fieri et eius fieri est esse.

Prob. 2^a Pars (= *existentia instantis*). — Tempus formaliter est ens successivum seu in fieri. Atqui ens successivum seu in fieri formaliter existit solum vi instantis indivisibilis. Ergo tempus existit realiter existentia instantis.

Mai. patet. — Min. prob.: Si enim ens successivum seu in fieri non esset solum actu vi instantis indivisibilis sed etiam vi partium successivarum et labentium formaliter ut sunt partes, partes illae actu simul coexistèrent. Est autem per se manifestum, quod actu simul coexistere non est entis successivi sed permanentis, cum de ratione successivi sit quod una pars *non sit* sed transeat et quod altera pars *non sit* sed ventura sit, atque sic semper sit in continuo fluxu ut scilicet una pars continue et iugiter alteri succedat; quare implicat quod ens successivum et fluens constituatur actu existens existentia divisibilium. Ergo formaliter existit solum vi instantis indivisibilis.

(1) Cfr. II, *dist.* 2, q. 4, n. 14.

(2) Cfr. IV *Phys.*, q. 1, a. 4.

(3) Cfr. *Metaphys.*, disp. 50, sect. 9, n. 22.

(4) Cfr. *op. at.*, in III et IV *Phys.*, Tract. III, q. 2.

Confirm. — Conclusionem nostram expresse, post Aristotelem, docet *S. Thomas* aiens: «cum tempus sit mensura motus, sicut partes motus sunt *semper* aliae et aliae, ita et partes temporis. Sed illud quod simul existit de toto tempore est idem, scilicet *ipsum nunc*» (1).

352. Corollarium Iam. — Colligitur *primo*, quod in toto tempore est simul existens seu semper actu praesens ipsum nunc *successivum*, *fluens* seu *labens*, quod unum et idem est secundum esse seu substantiam et differt solum secundum rationem, prout diversae rationes prioris et posterioris concipiuntur, quemadmodum supra dictum est de mobili respectu motus (2). Hoc proinde nunc est id quo in tempore distinguitur ratio actus et potentiae seu prioris et posterioris (3); quo fit ut non detur tempus sine nunc neque e contra (4), quamvis non sit pars temporis (5).

353. Corollarium IT^a. — Colligitur *secundo*, quod intantum cognoscitur tempus inquantum datur nunc in tempore: est enim aliquid cognoscibile inquantum est actu; tempus est actu, ut dictum est, per nunc seu instans indivisibile, quare sicut «mobile est notius motu et per mobile cognoscitur motus, et similiter tempus per ipsum nunc» (6).

354. Obiectiones. — Ut veritas propugnata manifestior appareat, principales difficultates solvuntur.

II Obi.: Tempus continue et ininterrupte existit. Atqui non esset tale quin aliquid temporis semper existât. Ergo tempus existit per aliquam sui partem.

Resp.: — *Dist.* Mai.: tempus... existit existentia successiva et transeunti *Cone.*, existentia permanenti et stanti *Neg.* — Et *Contrad.* Min. et *Neg.* Conqs. et Conq. — Existentia enim quae temporis per se convenit, non est quae actum completum ut in permanentibus dicit, sed quae actum incompletum seu actum cum potentia dicit ut in successivis, quae non importat factum esse sed fieri: hoc autem semper aliquid de potentia reliquit per quod continuatur; quare, in tempore semper est aliquid eius praesens quod tamen non est pars sed aliquid ipsius nunc cum ulteriori potentia ad continuationem fieri temporis.

Inst. Io: Post hoc instans, v. g. *A*, tempus est praesens: secus esset interruptum. Atqui post hoc instans *A* non est immediate praesens aliud instans, v. g. *B*: continuum enim conficeretur ex solis indivisibilibus, quod

(1) IV *Phys.*, lcct. 18; cfr. *ibid.*, lcct. 23; I, q. 46, a. 1, ad 7^a; *ibid.*, a. 3, ad 3^a; q. 66, i. 4, ad 5^a; *Opuse.* 44, c. 1; *Opuse.* 36; et alibi.

(2) Cfr. *S. Thom.*, IV *Phys.*, lect. 18. — Ad rem *Capreolus* dicens: «quod de ratione nunc et instantis fluentis secundum substantiam, est quod raptim transeat et non possit bi sumi vel demonstrari. Secus est de nunc secundum substantiam, quod sic se habet ad *Umpus sicut palus fixus in flumine*, palus enim stat et aqua fluens continue fluit circa ipsum; palus est unus, aqua continue est alia et alia. — Non est [igitur] inconveniens, unum nunc secundum substantiam stans coexistere toti temporis, sicut palus fixus coexistit toti decursui fluminis» (II, *dist.* 2, q. 2, a. 3, § 2, ad 10^a et 11^a Aureoli, contra II^a conc.).

(3) Cfr. *S. Thom.*, IV *Phys.*, lect. 18.

(4) Cfr. *S. Thom.*, *ibid.*

(5) Cfr. *S. Thom.*, *ibid.*

(6) *S. Thomas*, *ibid.*

supra negatum est. Ergo tempus est tunc immediate praesens per aliquam sui partem, v. g. *C*.

Resp.: — *Trans. Mai.*; *Dist. Min.*: post hoc instans..., quod est unum et idem continuum ac fluens *Neg.*, quod est determinatum et discretum *Subdist.*: extra-subiective *Conc.*, intrasubiective *Ncg.* — Et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Realiter enim existens in tempore est instans indivisibile quod est nunc fluens, unum secundum esse in toto tempore, v. g. *E*; hoc autem inquantum partem praeteritam, v. g. *D*, terminat est actus incompletus, cum potentia scilicet ad sequentem partem seu futurum, v. g. *F*, quod tōcō *D* succedit ut terminato. Itaque instanti non succedit immediate instans sed 'pars temporis, quae fit praesens inchoative ut cum transit iam est terminative praesens aliquo indivisibili terminativo ipsius et iniciativo alterius sequentis, et sic deinceps indefinite. Ex quo est manifestum, quod inter duo instantia, v. g. *B* et *D*, non mediat aliud instans sed pars temporis, v. g. *C*, existens non vi sui et per se sed vi instantis ei correspondentis, hoc est vi fluxus ab uno in aliud successive, quo nulla interruptio est possibilis. Si vero instantia temporis considerentur ut ab invicem distincta et determinata, illa numeralis distinctio seu discretio non esset quid reale extra subiectum existens, sed quid rationis seu subiecti tantum, animae scilicet actu numerantis illud secundum rationem prioris et posterioris in motu, ut supra habitum est.

Inst. 2°: Tempus est quantitas continua. Atqui non esset tale si esset ■existens solo instanti indivisibili. Ergo admittenda est praesentia partis realis ac determinatae.

Resp.: — *Dist. Mai.*: tempus... continua et successiva seu fluens *Conc.*, permanens *Neg.* — *Dist. Min.*: non esset... indivisibili formaliter et virtualiter tale *Cone.*, formaliter tale sed virtualiter divisibile *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Huius explicatio ex praenotatis manet manifesta.

2a Obi.: Praeteritum et futurum sunt partes temporis. Atqui repugnat praeteritum quin praesens fuerit et futurum quin praesens fore. Ergo tempus «st praesens per sui partes.

Resp.: — *Dist. Mai.*: praeteritum... temporis, et in eo praesentes praesentia ipsius nunc fluentis *Conc.*, praesentia propria et discreta *Neg.* — Et *Contract. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Haec distinctio liquet ex iam solutis.

Inst. 1o: Divisibile non existit per indivisibile. Atqui praeteritum et futurum sunt divisibilia. Ergo non sunt praesentia in tempore per instans indivisibile.

Resp.: — *Dist. Mai.*: divisibile non existit per indivisibile tam formaliter quam virtualiter *Conc.*, per indivisibile *formaliter* et divisibile virtualiter *Neg.* — *Conc. Min.* — Et *Contract. Conqs.* et *Neg. Conqa.* — Explicatio patet ex dictis.

Inst. 2°: Cuilibet enti reali propria existentia competit. Atqui praeteritum et futurum sunt entia realia formaliter et virtualiter divisibilia. Ergo ut talia eis propria existentia competit.

Resp.: — *Dist. Mai.*: cuilibet... competit proportionata tamen illi reali entitati *Conc.*, secus *Neg.* — *Dist. Min.*: praeteritum et futurum sunt entia realia imperfecta et incompleta *Conc.*, perfecta et completa *Neg.* — *Contract. Conqs.* ad sensum maioris; *Neg. Conqa.* — Pluries enim dictum est, quod tempus est ens successivum cuius esse est fieri et viceversa; ideo nec ipsum nec eius partes divisibiles possunt habere entitatem completam ut est in permanentibus, sed unice incompletam et imperfectam, cui proportionatur esse incompletum, actus scilicet mixtus cum potentia quo semper fit et numquam in facto esse nisi vi indivisibilis. Quod igitur dicantur < illae partes reales et realiter copulari per instans, ideo est quia partes sunt in fieri et tendentia ad factum esse, et ratione sui sunt reales in fieri quod est existere in tendentia; ratione vero termini in facto esse, quod est simpliciter existere, quod autem, neque ratione sui neque

ratione termini neque in fieri neque in facto esse existit, nihil reale est. Non repugnat autem unum existere per aliud, quando utrumque ordinatur ad idem esse, sicut materia per formam, et partes per totum, et motus per terminum... » (1).

CAPUT IV.

DE MOTUS CONDITIONIBUS

355. FUSE egimus de entis mobilis quantitate, de motu eiusque mensura; restat ut in hoc ultimo capite disseratur *de motus conditionibus*, quae verificantur tum ex parte moventis ut moveat tum ex parte mobilis ut moveatur; aliter, est comparare ad invicem movens et mobile respectu motus. Horum autem comparatio *dupliciter* considerari potest: vel *statice*, quoad scii, entitatem moventis et mobilisât sic habetur utriusque identitas vel distinctio; vel *dynamice*, quoad nempe effectum seu motum ex utroque producendum, et habetur inter utrumque approximatif) sive coniunctio seu distantia. Quapropter, *duo* sunt impraesentiarum absolvenda:

- 1° de moventis et mobilis *distinctione* (Art. I);
2° de » » *coniunctione* (Art. II).

Articulus I.

UTRUM MOVENS ET MOBILE SEMPER SINT REALITER DISTINCTA (2).

Haec igitur quaestio respicit entitatem moventis et mobilis prout quaerit, uti videbitur, an aliquid possit a seipso moveri (3).

(1) Ioan. a S. Thoma, *loc. prox, cit.*, a. 2.

(2) Cfr. Aristotelem, VII-VIII *Physic.*: S. Alb. Magn., VII *Phys.*, Tract. I; VIII *Phys.*, Tract. II; S. Thomam, *ibid.*, in *Arist.*, et I, q. 2, a. 3; I C. Gent., c. 13; V *Metaphys.*, lect. 14; IX *Metaphys.*, lect. 1; Capreolum, II, *dist.* 6, q. 1, a. 1, conci. 1^a-2^a; *ibid.*, a. 2, § 1; Ferrnriessem, I C. Gent., c. 13; *ibid.*, c. 23 et VII *Phys.*, q. 1; VIII *Phys.*, q. 9-10; Dom. de Flaudru, *Metaphys. Arist.*, Lib. IX, q. 1, a. 5; Soto, *Super VII Phys.*, q. 1 et VIII *Phys.*, q. 3; Sokcina, *Metaphys.*, Lib. IX, q. 8; Javelli, *Phys. Arist.*, lib. VII, q. 1; *ibid.*, Lib. VIII, q. 8-9; *Metaphys. Arist.*, Lib. IX, q. 3; C. Alamanno, *op. cit.*, *Phys.*, q. 24, a. 3; Complussus, *op. cit.*, *Phys.*, disp. 28, q. 1-2; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. 1, q. 22, a. 1; *Comm. inl> P. S. Th.*, q. 2, a. 3; N. Arnau, *op. cit.*, lib. VII *Phys.*, q. 8, a. 1-3; Zanardi, *Metaphys.*, lib. IX, q. 8; Mastrium, *op. at.*, *Phys.*, disp. VII, q. 4, a. 2; *ibid.*, disp. XV, q. 6, a. 2; GuerRINOIS, *op. cit.*, *Phys.*, P. I, q. 15, a. 1; Cauvinum, *op. cit.*, *Tract, ad VII et VIII Phys.*, disp. I, per tot.; F. N. Gavar di, *op. cit.*, *Phys.*, Lib. VIH, a. 1; Lorenzelli, *op. cit.*, *Phil. Nat.incom.*, P. III, lect. VII, p. 121 ss.; Garrigou-Lagrange, *Dieu, son Exist, et sa Nat.* F Pi-, Chap, ni, n. 36, p. 241-266, Paris, Beauchesne, 1920; P. de Munnynck, *Praelec. de Del Existen.*, a. 3, Lovanii, 1924; Gredt, *op. cit.*, *Phyl. Nat. Gen.*, q. 5, § 1, n. 342-345; tt omnes Commentatores in I«m ②, q. 2, a. 3, S. Thomae.

(3) Hinc notandum est, quod axioma aristotcllicum apud Scholasticos consecratum « *omne fiad motetur ab alio movetur* » est maxime fundamentale praesertim ad Dei existentiam demonstrandam; ut enim recte notat Soto: est «basis prima ac fundamentum, unde exquisitio Primi Motoris proficiscitur » (super VII *Phys.*, q. 1, Prolog.).

356. Praenotamina. — Est *primo* notandum seu recolendum ex supra <de motu in genere> enarratis, quod motus est duplex: *metaphysicus* (= spiritualis) v. g. intelligere, velle; et *physicus* (= materialis, corporeus), qui est actus entis in potentia inquantum huiusmodi, seu actus mobilis inquantum est mobile.

Secundo est notandum, quod *se movere* vel *a se moveri* nihil aliud est nisi sibiipsi motum causare illumque recipere (1), ideo *duo* essentialiter dicit: rationem causae et effecti seu recipientis, physice vero: rationem moventis et mobilis; quare, quod *se movet* vel *a se movetur* est simul agens et passum, movens et motum.

Tertio est notandum, quod *se movere* (= *a se moveri*) *dupliciter* intelligi potest. *Uno modo* quod movet *se sed non primo*, quando aliquod totum est movens et mobile, non vi totius sed vi partium totum constituentium, quarum una est movens et altera est mota, quibusque totum *denominative* dicitur movens et motum, v. g. homo qui movetur pede et pes a corde, homo dicitur movens et motus. *Alio modo* quod movet *se et primo*, quando aliquod totum est movens et motum vi ipsius totius et secundum quod ipsum, hoc est, quod movetur ratione sui et ex se seu immediate, et non per aliud seu propter motum alterius, sicque totum est eadem entitas quae totaliter et formaliter esset movens et mota (2).

Quarto demum est notandum, quod quando dicitur: aliquid moveri *iùb alio* y, haec dictio «ab a/fo» sumenda est sive ut ab exteriori supposito sive ut a principio intrinseco, distincto tamen a re quae movetur.

357. Status Quaestionis. — His notatis, non est dubium quin aliquid possit movere se non primo, id est motu per accidens seu alterius, uti notatum est in exemplo de homine allato et in aliis per multis, ita navis gubernator, movens navim cuius motu et ipse movetur, est simul movens et motus; quare, totum difficultatis fulcrum est de movere se primo, quod moventi convenit ratione sui et nullo modo ratione alterius. Hoc igitur sensu quaeritur: an omne quod movetur possit a se primo moveri vel necesse est ut ab alio moveatur; si enim idem posset sic se movere, idem posset esse simul movens et motum ita ut, movens et motum eandem entitatem habeant; si vero idem non posset illo modo se movere, idem non posset esse simul movens et motum sed necesse est ut ab alio moveatur, ideoque ut movens et motum entitatem realiter distinctam habeant. Hinc igitur est quod quaestio, *an omne quod movetur ab alio moveatur, vel an idem possit realiter se movere vel a seipso moveri*, eadem est ac ista: *an movens et motum absolute necesse sit ut sint realiter distincta*(3).

(1) Cfr. S. Thomam, VII *Phys.*, lect. I.

(2) Cfr. S. Thomam, *ibid.*, lect. 3; VIII *Phys.*, lect. 10.

(3) Adhuc quaestio ita clarius proponi potest, an mobile formaliter ut mobile, ad hoc ut sit motum, necessario requirat aliud a se quo moveatur; seu, an mobile ut mobile possit esse causa sui motus. *Psychologice* vero est quaerere: an essentia animae (= et cuiuslibet rei creatae) sit immediate operativa, vel an potentia realiter distinguatur ab essentia animae. *Metaphysice* autem est quaerere: an idem possit agere in seipsum; vel, an potentia ut talis ex se possit se in actum reducere sive an potentia ut potentia possit sibi esse agens, cum in tantum aliquid sit agens inquantum est actu; quare, an potentia realiter distinguatur ab actu. Hinc *transcendentaliter* est quaerere: an indeterminatum seu indifferens, formaliter ut tale, possit ex se fieri seu se reducere determinatum; vel, an non-ens possit ex se fieri ens, sive an principium contradictionis sit ontologicè verum vel falsum. Denique, *theologice* curri

358. Sententiae. — Ad propositam quaestionem solvendam plura adsunt systemata, quae tamen ad sequentia reducuntur.

1° Mechanicismus. — Iam enim plures antiquiores philosophi (Anaximander, Anaxagoras, Archelaus, Democritus), mutationes substantiales inficientes, quamlibet speciem motus reducerunt ad solum motum localem seu pure mechanicum (1), quos postea, inter alios, *Naturalistae* saec. xvi secuti sunt et ulterius *Cartesius*, qui maximum influxum in physicam et mechanicam recentiorum exercuit. Cartesius enim, quem postea fere omnes scientifici sequuntur, materiam extensam, quae est principium omnium corporum, concipit ut homogeneam et quolibet intrinseco principio activo destitutam, ideo materia extensa intrinsece et essentialiter est iners et passiva (2). Quare, diversitas phaenomenorum, quae in rebus verificantur, explicari nequit nisi per causam 'u agens extrinsecum, hoc est per motum localem ab extrinseco materiae communicatum, ita ut omnia phaenomena sint solum diversae formae motus localis a Deo materiae extensae communicati: quia Deus initio indidit universo determinatam quantitatem motus transformabilis et transmissibilis, qui, licet continue variis modalitatibus subiiciatur, integre tamen conservatur (3).

Exinde, nulla necessaria connexio seu relatio habetur inter materiam homogeneam et motum localem extrinsece communicatum; quapropter, fit ut massa materialis non habeat rationem mobilis neque ipsa sit quae revera movetur, sed ei, invariabilitate retenta, motus communicatur, qui tamen incessanter transformatur, prout de uno in aliud corpus transmittitur, intensive incrementatur vel diminuitur, transformatur in motum translatorium, vibratum, rotatorium, etc., in electricitatem, calorem, magnetismum, energiam chemicam, etc. Hinc liquet, quod iuxta Mechanicismum, motus localis est solum et unicum principium cuiuslibet activitatis rei materialis et cuius transmissibilitate corpora diversimode moventur; unde non amplius requiritur movens it mobile moveatur seu ut de potentia in actum educatur, sed dumtaxat ut positionem mutet, ad quod sufficit illa energia transmissiva et transformativa; consequenter, non est verum quod, omne quod movetur ab alio movetur (4). Ab hoc Mechanismo vix differt, saltem quoad praesentem quaestionem, *Neomechanicismus* (= Phaenomenalismus Physicus), quem hodie fere omnes physico-chimici profitentur, ut *Perrin*, *Langevin*, *Hertz*, *Maxwell*, *Lorentz*, *Kelvin*, *Ra* et alii (5).

2° Dynaniismus. — Licet iste generaliter tueatur contra Mechanicismum, motum intrinsece ex ipsis rebus quantis seu mobilibus produci per vim eis inhaerentem, diversimode tamen hanc vim explicat. Hinc

in tribus quaestionibus affinitatem habet, ita v. g. cum illa quae in Tractatu «*de Angelis*» agitur, ubi quaeritur: an angeli potuerint in primo instanti peccare et consequenter se in illud reducere sine speciali Dei motione aut applicatione ne peccatum in Deo refundi diceretur. Pariter, est fundamentum ex quo, saltem physice et a posteriori, doctrina thomistica *de praerogativa physica* concluditur, ut notat P. Lemos: «Qui ergo noviter contendunt divinum influxum in secundas causas praevie non agere, reipsa hoc physicum principium [omne quod movetur, etc.] negant, quidquid verbis concedant» (*Panoplia Gratiae*, Tom. III, Tract. I, c. I, r. 4; Leodil, 1676). Ex his igitur manet manifestum *momentum* huius praesentis quaestione.

(1) Cfr. Aristotelem, I *Phys.*, c. 4.

(2) Ex hoc deduxit Cartesius (cf. *Prine. Phil.*, II, n. 37) principium *inertiae*, quod ab aliis (v. g. Galileo, Newton) ulterius fuit explicatum, sicut etiam postea fere ab omnibus physico-mechanicis posterioribus (v. g. Laplace, Poisson) receptum fuit.

(3) Exinde pariter deduxit Cartesius (cf. *loc. prox. cit.*, n. 36) principium *conservationis* quod Robert Mayer, thermodynamicae fundator, ita formulavit: «*energia totalis teuius systematis corporum, a qualibet actione exteriori subtractam, semper constans manet*».

(4) Pro fusiori explicatione Mechanicismi, cfr. supra a nobis exposita <de principiis corporum>; D. Nys, *Cosmologie*, Vol. I, pp. 72-225; Lacombe, *Revue Thomiste*, a. 1894.

(5) Cfr. D. Nys, *ibid.*, pp. 226-241.

a) *Dynamismus Purus* seu *Leibnitzianus* admittit, quod corpora constant monadibus, quae, cum sint elementa quaedam simplicia, inextensa, indivisibilia atque essentialiter activa, nullum influxum ab extrinseco recipere possunt; ideo, quilibet motus qui eis competit non est ab alio sed a seipsis; proinde «destituuntur monades fenestris per quas aliquid ingredi aut egredi valet» (1). Et quamvis proprietates corporum iugiter mutantur (2), tamen harum mutationum principium est intrinsece in monade (3), quod est quaedam *vis simplex*, qua substantia est essentialiter activa et passiva (4); itaque, corpora se agunt et se movent.

P) *Dynamismus Atomicus*, docens atomos chimicas, quibus corpora conflantur, esse quasdam parvas massas realiter extensas et essentialiter principio activo carentes; admittit praeterea in mundo inorganico quatuor species virium, scilicet, pondus, lumen, calorem et electricitatem, quae non sunt modalitates materiae, sed quid ab ea separatum et independens atque ubique existens. Huiusmodi vires sunt principia intermedia in omnibus corporibus atque, pondere excepto, gaudent potentia recipiendi motum specificum, qui producitur toties quoties illae vires novum aequilibrum statum assumunt. Sic enim deducitur, secundum hoc systema, corpora moveri non ab alio sed a seipsis, prout illis viribus sunt praedita. Ita *Hirn* (5).

y) *Dynamismus Physicus* sentit, quod corpora sunt praedita aliqua vi, quae est quaedam activitas intrinsece in mobilibus corporeis actualiter-formaliter existens, quae seipsa movent simili modo ac viventia, quae movent seipsa per virtutem actualiter-formaliter in eis existentem; quapropter, non indigent aliquo movente extrinseco quo moventur. Ita, inter alios, *Schiller* (6).

8) *Dynamismus Metaphysicus*. — Hunc dynamismum docent quidam ex Scholasticis. Nam *Scotiis*, quod ad praesentem attinet, tuetur quod non est conditio necessaria distinctio agentis a passo, prout idem potest, saltem actione aequivoca, in seipsum agere (7); consequenter, et idem potest seipsum movere quatenus est agens aequivocum, proindeque non est necessarium ut sit ab alio distincto tamquam pars a toto, neque suppositaliter moveri in eodem genere et ordine motus, quo ipsum movetur (8). Hanc opinionem amplectuntur omnes Scotistae ut *A. Andrea* (9), *Mastrius* (10) et pauci alii ut *Gregorius* (11), *Ianthinus* (12) et *Suarez* (13).

3° Evolutionismus materialisticus seu Empiricus non aliud agnoscit in mundo nisi continuum fieri; unde, entia permanentia et stabilia, consequen-

ti) Cfr. G. C. Leibnitz, *Princip. Philos., more geometrico demonstrata, cum excerptu ex epistolis Philos., etc.*, § 1, n. 7, Franci. et Lipsiae, Monath, 1728.

(2) Cfr. Leibn., *ibid.*, n. 10.

(3) Cfr. Leibn., *ibid.*, n. 11.

(4) Quare non sine iure monades a Leibnitz vocatae sunt *Entelechiae* et substantia corporea consistit, iuxta eum, in aliqua vi activa seu agendi, unde substantiam *in genere* definivit «ens praeditum vi agendi» (cfr. A. Forest, *Rev. de Sc. Phil. et Thiol.*, an. 1923, pp. 281-307).

(5) Cfr. *Analyse ilimentaire de l'univers*, 6me esq., p. 133 ss., Paris, Gauthier, 1868.

(6) Cfr. *Rev. de Philos.*, ubi inquit, quod probationes ad Dei existentiam demonstrandam «ex motu et ex causis ne sont possibles que dans une hypothèse mécaniste du monde; dans une philosophie dynamiste elles n'ont plus aucune valeur» (*ibid.*, p. 653).

(7) Cfr. Scotum, I, *dist.* 3, q. 7, ad 1um pro 2° opin.; IX *Metaphys.*, q. 14.

(8) Cfr. Scotum, II, *dist.* 2, q. 10.

(9) Cfr. IX *Metaphys.*, q. 1.

(10) *Loc. supra cit.*

(11) Cfr. II, *dist.* 6, q. 1, a. 3.

(12) Cfr. VIII *Phys.*, q. 2.

(13) Ita, inter alia, scribit quod principium illud: *omne quod movetur ab alio movetur*, adhuc non esse satis demonstratum in omni genere motus vel actionis... Quo factum est, ut adhuc sit dubium, an caelum moveatur ab intelligentia necne (Metaphys., Disp. 1^a, sect. I, n. 7; cfr. *ibid.*, Disp. 18, sect. 1-7).

ter status, nihil sunt: unica enim realitas est fieri, quod est sola et unica entitas ex qua omnia quae sunt conflantur et quae continue per se et a se fiunt seu moventur atque unumquodque constituitur idem simul movens et mobile; quapropter, realis distinctio inter mobile et movens, potentiam et actum, est actus solius imaginationis nostrae, practicae utilitatis et quid pure symbolicum, non vero quid scientificum et reale. Ita omnes fautores hodiernae Philosophiae «w» fieri s, post Bergson, ut E. Le Roy (1), Hébert (2) et alii.

4o Aristotelismus Thomisticus. — Hic simpliciter et absolute absque ulla distinctione docet, quod movens et motum per se realiter ac necessario distinguuntur; quo fit ut omne quod movetur, formaliter in quantum movetur, ab alio (sive supposito sive principio intrinseco) necesse est ut moveatur et nullo modo a se; consequenter, omne mobile motum necessario et simpliciter supponit motivum movens distinctum, ita ut repugnet mobile esse simul et sub eodem respectu movens. Ita, post Aristotelem, perpetuo docet S. Thomas et omnes Thomistae, quos communiter sequuntur fere omnes Scholastici; propterea, hanc sententiam firmiter tenemus ut verissimam, certissimam nec non communissimam. Sit igitur

359. Conclusio: «Absolute repugnat movens et motu: formaliter esse unam eandemque realitatem» (3).

Prob.: — Arg. 1um. — Repugnat absolute idem formaliter habere aliquam realitatem simulque illam non habere. Atqui huiusmodi est movens et motum formaliter esse unam eandemque realitatem. Ergo absolute repugnat movens et motum formaliter esse unam eandemque realitatem.

Mai. constat ex terminis; simultaneitas enim terminorum praedicati sese invicem destruunt in uno eodemque subiecto, cum sint contradictorie oppositi.

Min. decl.: Cum enim ponatur idem simul movens et motum eo ipso ponitur idem habere et simul non habere causalitatem. Nam, est movens ex eo quod motum in alio causât seu aliud movet: aliud autem movere non potest nisi actu habeat formam quae est actu formaliter causans seu movens, ab illa enim forma habet activitatem ad movendum; ideo, in quantum est formaliter movens habet actu formam movendi. At simul hanc formam idem subiectum, in quantum est formaliter motum, formaliter non habet; cum enim sit motum est motum ad aliquam formam quam, licet possit habere, actu tamen formaliter non habet, propterea movetur ad illam habendam: secus quiesceret et non moveretur; ideo, in quantum est formaliter motum, formaliter non habet illam formam movendi. Est igitur manifestum quod, si movens et motum formaliter sint una eademque realitas, idem formam movendi haberet et simul non haberet.

(1) Cfr. *Rev. de Métaphys. et Mor.*, Mars, 1907.

(2) Cfr. *ibid.*, an. 1902.

(3) Licet haec conclusio apud Aristotelem per se intelligatur de motu physico, tamen, quia valorem universalem habet, de facili extendi potest ad quamlibet speciem motus etiam metaphysici, ut sic apte ascendi possit ad notitiam Primi Motoris omnino immobilis, sicut recte animadvertit Soto, cfr. super VIII *Phys.*, q. 3, Prolog.

Arg. **nani.** — Repugnat absolute idem esse fornialiter perfectum simul et imperfectum. Atqui tale est movens et motum fornialiter esse unam eandemque realitatem. Ergo absolute repugnat movens et motum formaliter esse unam eandemque realitatem.

Mai. patet. — Perfectum enim dicitur cui nihil deest secundum propriam formam quam debet habere; imperfectum autem e contra (1); unde, sicut materia est propter formam, ita imperfectum est propter perfectum (2); propterea, adveniente perfecto, imperfectum formaliter non manet nisi subiecto. Quia igitur « perfectum et imperfectum opponuntur, impossibile est quod simul secundum idem sit perfectio et imperfectio » (3).

Min. non est minus manifesta. — Cum enim sit movens, ut huiusmodi, est fornialiter perfectum in ratione motus, eo quod actu habet formam quâ actu motum producit seu actu movet. Sed cum sit motum, ut huiusmodi, est formaliter imperfectum, eo quod est in potentia receptiva ad illam realitatem motus ad quam, quia formaliter ea caret, movetur. Ergo movens et motum fornialiter esse unam eandemque realitatem est idem esse fornialiter perfectum simul et imperfectum.

Arg. **mim.** — Repugnat absolute mobile, fornialiter inquantum est mobile, esse sui motus causam efficientem adaequatam. Atqui posita una eademque realitate moventis et moti, mobile fornialiter ut tale esset sui motus causa efficiens adaequata. Ergo absolute repugnat movens et motum fornialiter esse unam eandemque realitatem.

Mai. deci.: Omne motum, ut tale, duo necessario involvit, materiam scilicet et formam. Materia autem est subiectum seu entitas quâ fornialiter est capax recipiendi actum motus et dicitur mobile; forma vero est actus qui in illa entitate recipitur et quâ actu constituitur mota. Ergo mobile, ut tale, est solum receptivum motus seu mutationis; ideo fornialiter et essentialiter ordinem transcendentalem importat ad aliud, a quo motum recipit, quodque est eius motus causa efficiens adaequata et est movens. Cum igitur mobile motum fornialiter recipiat a movente eique essentialiter subordinetur, nequit a se sibiipsi motum efficienter causare, sed necesse est ut hoc ei tribuatur ab alio extra ipsum (4).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 4, a. t.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 105, a. 5.

(3) S. Thom., I-II, q. 67, a. 3; cfr. *ibid.*, a. 5, ad 2° i; *ibid.*, a. 6; 11-11, q. 4, a. 4 ad 1°; IU. q. 9, a. 3, ad 1°; I, q. 58, a. 7, ad 3°; *De Veril.*, q. 20, a. 1, ad 8-n; III, *dist.* 14, a. 1, q. 5, ad 2°; *ibtd.*, *dist.* 31, q. 2, a. 2, ad 1°; *ibid.*, *dist.* 35, q. 1, a. 3; IV, *dist.* 1, q. 2, a. 5, q. 1, et passim.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 105, a. 5; III C. *Gent.*, c. 66-67; *De Pot.*, q. 3, a. 7; II, *dist.* 1, q. 1, a. 4; et passim.

Min. prob.: Si enim mobilis et moventis sit formaliter eadem realitas, tunc formaliter ut mobilis caret forma, cuius est capax illam recipere et ad quam movetur ut habeat; ideo ut huiusmodi, ex se dicit solum posse motum recipere, et propterea secundum quod ipsa est mobilis. At quia eadem realitas supponitur simul movens, ut formaliter talis est id a quo totaliter motus in semetipsa efficienter causatur atque sibimetipsi subordinate saltem in causando seu movendo. Est autem manifestum, quod nihil potest actu aliquam realitatem causare nisi sit ens actu; consequenter illa realitas, quae formaliter et secundum quod ipsa est mobilis, seipsam movere nequit nisi simul sit ens actu formaliter, quo sibiipsi actu motum totaliter efficienter a se causât. Eadem realitas igitur est secundum quod ipsa mobilis et simul secundum quod ipsa causa efficiens totalis sui motus seu adaequatum actu movens.

Confirmatur 1°: — Conclusio probata confirmari potest auctoritate S. *Thomae*, qui post *Aristotelem*, ita, inter alia, universaliter argumentatur: « Nihil idem est simul in actu et in potentia respectu eiusdem. Sed omne quod movetur, inquantum huiusmodi, est in potentia, quia motus est actus existentis in potentia secundum quod huiusmodi. Omne autem quod movet est in actu, inquantum huiusmodi, quia nihil agit nisi secundum quod est in actu. Ergo nihil est, respectu eiusdem, movens actu et motum; et sic nihil movet seipsum » (1).

Confirmatur 2°: — Pariter potest conclusio corroborari ex principio Mechanicae, scilicet *principio inertiae*, motu tamen philosophice intellecto. Hoc autem principium, post *Newton*, ita formulari solet: «*quodlibet corpus semper retinet (= conservat) eundem statum quietis aut motus rectilinei et uniformis in quo positum est, nisi alia vis (= extrínseca) agat super ipsum, eiuspie statum messorio mutet* ». Ex quo deducitur, quod materia seu corpus ex seipso nequit modificare proprias motus aut quietis condiciones, cum ex se sit penitus indifferens ad hunc vel illum statum; quapropter, si a quiete in motum ponatur, vel e contra, necessario supponit aliud actu agens extrinsecum, quod mechanice vis vocatur; et idem est dicendum si condiciones eius motus varientur, v. g. a minori ad maiorem velocitatem, et viceversa; unde alterum postulat mechanicum dictat: «*variationes motus, quae corpori ab aliqua vi imprimuntur, proportionantur ipsi vi activae seu agentis et directionem rectae sequuntur secundum quam vis agit* ». Ergo quaelibet species motus, qui in materia corporea habetur, minime procedit ex ipsa materia sed ab alio extrínseco, scilicet a vi agente; consequenter, vi principii inertiae et in corporalibus saltem, verum est: omne quod movetur ab alio movetur (2).

360. Corollaria. — Ex hucusque expositis sequentia corollaria licet inferre.

Coroll. Iu^o. — Colligitur *primo*, quod axioma aristotelico-thomisticum «*omne quod movetur ab alio movetur* », valorem universalem habet; sive

(1) I C. *Gent.*, c. 13; cfr. I, q. 2, a. 3.

(2) Hinc merito notat H. Buonpensiere quod « Si de mineralibus iit sermo, haec aperte vnt Inertia, i. e. Indifferentia ad motum sicut ad quietem. Ab indifferenti nihil sequitur. Ergo, si corpora mineralia inveniantur in motu, ille motus processit in eis a principio aliquo «feriori, i. e. ab alio in 1 P. *Summ. S. Thom.*t q. 2, a. 3, n. 174, p. 119, Pustet, 1902).

enim intelligatur quoad actualitatem sive quoad virtualitatem, semper verissimum est. Nam, licet detur aliquid aliququaliter se movens, ab alio tamen formaliter distincto recipere debet motum, cum non possit movere nisi ab alio moveatur, i. e. virtute alicuius motus ab alio recepti, et ideo directe et per se primo seipsum movere nequit; imo, et mediate saltem, necesse est ut ab alio moveatur, prout nequit moveri neque se movere nisi ab alio *virtutem motivant* recipiat. Quare, tale movens numquani est movens non motum, bene vero necesse est ut sit movens motum (1).

Coroll. num. — Colligitur *secundo* quod, si omne quod movetur ab alio moveatur, dari non potest in moventibus et motis processus infinitum, sed necessario deveniendum est ad aliquod primum mobile quod primo movetur ab altero immobili; ideoque ad primum motum, qui primo causatur a primo movente quod nullo modo ab alio movetur, sed est prima causa primi motus et ceterorum motuum: et hoc est *Primus Motor Immobilis* (2).

Coroll. — Colligitur *denique*, quod alia systemata supra citata sunt penitus falsa et reiicienda. Et revera: — 1º *Mechanicismus*, praeter falsum suppositum principiorum corporum, de quibus supra longior habitus est sermo (3), est falsus: a) quia omnes motus et mutationes ad solum motum localem reducit; b) quia inficiatur relationem inter motum et ens, qua solum redditur objective intelligibilis; c) quia praesupponit motus seu energiae quantitatem mundi nullo modo esse quantitative augmentabilem, ideoque mundum esse systema clausum; d) quia formulae mechanicae, v. g. *amotus transit de uno subiecto in aliud*», «*motus unius mobilis communicatur aliis*», etc., etsi *scientifice* admitti possint ut quaedam expressiones imaginativae factorum, *philosophice* tamen non tenent, cum philosophi minime imaginem rei sufficientem intendunt, sed rei obiectivitatem ac realitatem; unde philosophice motus, cum sit accidens, est intransmigrabilis sicut quodlibet accidens quod esse et tale esse, a subiecto cui inest, desumit (4). — 2º *Dynamismus Leibnitzianus*, similiter praeter falsum suppositum principiorum corporum (5), est falsus: a) quia irrationaliter actionem transeuntem e medio evellit; b) quia vis illa ab eo posita est tota gratuita et in se contradictoria. — 3º *Dynamismus Atondáis*, praeter inconvenientia et Mechanicismi et Dynamismi Leibnitziani quae in se involvit, adhuc maiori contradictione laboratur, cum posuerit illa principia intermedia

(1) Notandum est, quod de praedicta propositione aristotélica habet S. Bellarminus, quod « illa propositio (omne quod movetur ab alio movetur) solet adferri tamquam a Philosopho pronuntiata, sed ille nusquam scripsit omne quod movetur ab alio movetur » (*De Gratia et Libertate Arbitrii*, Lib. III, c. 11).

(2) Cfr. S. Thomam, VII *Phys.*, lect. 2 et VIII *Phys.*, per totum. — Est tamen hic sciendum quod, quia Physici est solum motum physicum considerare, non potest ex praedicto axioma, *physice intellecto*, complete et adaequate Dei existentiam ostendere, cum ex hoc minime deducatur primum in toto genere entis sed solum in ordine physico; quare adaequate hoc ostendere est munus solius Metaphysici. Unde merito, inter alios, observat Grandi, O. P., cum inquit quod: « *Purus Philosophus* [i. e. Physicus], utpote tantum procedens ex *motu physico*, non potest adaequate ostendere existentiam Dei, in qua ostenditur, dari primum movens omnino immotum, etiam *motu metaphysico* seu *intelligibili*, nempe secundum intellectum et voluntatem, quod conceditur *Metaphysico* » (*Cursus Theol.*, etc., Tom. I, q. 2, a. 3, dub. I, pag. 45; Ferrariae, 1692); cfr. Soncina, *op. cit.*, Lib. XII, q. 1; Suarez, *Metaphys.*, Disp. 29, sect. I; Zanardî, *op. cit.*, Lib. XII, lect. 2; et alios.

(3) Cfr. supra, pag. 21 ss.

(4) Cfr. Nys, *op. cit.*, Tom. I, pag. 200-224; De Munnynck, *op. cit.*, pag. 66-69; Garriou-Lagrange, *op. cit.*, pag. 249-256; et alios.

(5) Cfr. supra, §a 35 ss.

esse intrinsece in corporibus et tamen separata ab eorum materia ut neque eius modalitates esse possint. — 4° *Dynamismus Physicus* falso nititur supposito paritatis, quod scilicet viventia se movent, cum sint talia solum denominative et non formaliter et secundum quod ipsa, ut praenotatum est et adhuc dicetur. — 5° *Dynamismus Metaphysicus* est totus in se falsus ut in objectionibus patebit (1). — 6° *Evolutionismus* denique est absurdus, cum axioma aristotelico-thomisticum, a nobis ostensum, non fundetur nisi in natura ipsius fieri quod est solum intelligibile vi entis, quod est obiectum formale intellectus nostri, ut in Psychologia latius ostendetur (2).

361. Obiectiones. — Contra veritatem a nobis hucusque expositam solent adversarii doctrinae thomisticae quaedam obiicere, quae referre non abs re erit, omittendo tamen plura exempla ab eis desumpta, v. g. ex uvis contusis sponte incalescentibus, ex calce fervescente dum aqua immittitur et his similia, quia huiusmodi «iam hodiernis ridenda apparent: cum in manifesta ignorantia legum, quibus chemicae combinationes reguntur, habeant suum fundamentum» (0). Sit igitur

Obi.: Habere et non habere simul eandem formam, v. g. calorem, repugnat. Atqui esse in actu virtuali et in potentia formali non est habere et non habere simul eandem formam. Ergo esse in actu virtuali et in potentia formali, seu idem esse movens et motum, non repugnat (4).

Resp.: — *Dist. Mai.*: habere et non habere simul eodem principio formali eandem formam repugnat *Cone.*, subiecto *Neg.* — *Conrad. Min.*: esse in actu virtuali et in potentia formali subiecto *Cone.*, eodem principio formali *Neg.* — *Nq. Conqs.* et *Conqa.*

Ut enim in tertio praenotamine dictum est, aliquid se movere intelligi potest dupliciter, scilicet, *se movere sed non primo*, prout est aliquod totum subiectum constans partibus, quarum una est movens et altera est mota, ita ut totum subiectum ex iis resultans sit simul movens et motum *subiecto* seu *denominative*; sic enim non repugnat aliquam formam habere et non habere: quia idem subiectum *A* secundum unam sui partem, v. g. *a*, habet calorem et secundum aliam sui partem, v. g. *p*, non habet calorem. At alio modo, scilicet, *sc movere primo* omnino repugnat; hoc enim modo, totum formaliter et secundum quod ipsum esset simul movens et motum eodem principio formali et non solum subiecto: sic enim totum subiectum *A*, secundum quod est subiectum *A*, esset formaliter movens utpote habet formam movendi et simul formaliter mobile utpote non habet illam, quod pugnat in terminis; similiter est dicendum si *A* formaliter se movet per aliam partem formam motus recipit per eandem partem *a*. Quapropter, licet subiectum *A* non repugnet esse in actu virtuali, i. e. potens producere aliquam formam, per sui partem *a* et simul esse in potentia formali, i. e. potens recipere eandem formam per sui partem (3; tamen simpliciter repugnat subiectum *A* esse in actu virtuali et simul in potentia formali per solam sui partem *a* vel per solam *p*. Simpliciter igitur repugnat movens et motum, agens et passum, formaliter esse unam et eandem realitatem.

Inst. Io: Quodlibet contentum sub obiecto alicuius potentiae est per «obiectum illius, licet non primum et adaequatum. Atqui non repugnat quod aliquid sit activum alicuius formae, v. g. levitatis, et sit etiam passivum seu receptivum eiusdem formae, v. g. ignis esse simul levificativum et levificans, quod est esse in actu virtuali et in potentia formali. Ergo esse in actu virtuali

(1) Cfr. Ferrariensem, VII *Phys.*, q. 1; D. de Flandria, *loc. supra cit.*, et plures alios.

(2) Cfr. I. Maritain, *La Philosophie Hergsonienne*, Paris, Rivière, 1914.

(3) De Münnvncck, *loc. prox. cit.*, pag. 64-65.

(4) Ita ex Mastrio, *loc. pr. cit.*, disp. VII, a. 2, n. 56.

et in potentia formali eodem principio formali non est simul habere et non habere eandem formam (1).

Resp.: — *Dist. Mai.*: quodlibet per se et formaliter contentum sub obiecto alicuius potentiae est per se obiectum etc. *Cone.*, per accidens et materialiter *Neg.* — *Contract. Min.*: non repugnat quod aliquid per accidens et materialiter sit activum etc. *Cone.*, per se et formaliter *Neg.* — *Neg. Conqs. et Conqa.*

Etenim, est omnino certum, quod « non quaecumque diversitas obiectorum diversificat potentias animae, sed differentia eius ad quod *per se* potentia respicit » (2). Quare, illud est per se obiectum alicuius potentiae quod per se et formaliter ad ipsum pertinet, ita ut si solum per accidens et materialiter sit contentum sub eius obiecto per se ad ipsum non pertinet, v. g. quidquid habet per se et formaliter rationem coloris est per se obiectum visus, licet non primum et adaequatum sicut nigrum, at cetera alia quae colorato materialiter accidunt v. g. esse musicum vel grammaticum, vel magnum et parvum, aut hominem vel lapidem, non sunt per se obiectum visus (3). Similiter ergo, si aliquid, v. g. a, sit per se et formaliter activum non respicit per se nisi activum, et e contra si sit per se et formaliter passivum, v. g. £: unde hoc modo nequit unum esse per se contentum sub altero, nec levificativum sub levificante neque levificans sub levificativo; sed si alicui subiecto A accidat esse principium activum et passivum nulla est repugnantia ut activum et passivum sint contenta sub hoc subiecto A, ut in praecedenti solutione dictum est: quia « nihil prohibet id quod est *subiecto* idem, esse diversum secundum rationem, et ideo potest ad diversas potentias animae pertinere » (4). Patet igitur, quod esse in actu virtuali et in potentia formali eodem principio formali est per se et formaliter habere et simul non habere eandem formam.

Inst. 2°: Atqui non repugnat aliquid esse activum simul et passivum per se et formaliter. Ergo non repugnat movens et motum, agens et passum, esse unam et eandem realitatem. — *Prob. Min. multipliciter*: *Primo* (5): a) quia substantia est immediate productiva accidentium sibi connaturalium; P) quia omnis actio esset transiens et nulla immanens daretur; y) quia gravia et levia seipsa movent. — *Secundo* (6): a) quia motus localis cordis efficienter et immediate a corde provenit et non a generante; £) quia aqua calefacta ad pristinam frigiditatem a seipsa reducitur; y) quia actiones immanentes, v. g. intellectivae vel sensitivae, a propriis potentiis eliciuntur et in iisdem recipiuntur; 8) quia voluntas est causa totalis physica suae volitionis, sicut quilibet appetitus.

Resp.: — *Neg. Min. Subs.*; ad cuius probationem respondetur ad singula ordine posito. Et quidem: B¹

Primo. — Ad *primum* dicendum, quod nihil contra nostram veritatem concludit; quia, quamvis accidentia connaturalia seu passiones realiter distinguantur et producantur a proprio subiecto quod firmiter tenemus contra *Scotum* asserentem: passiones identificari cum subiecto; tamen illorum accidentium productio seu causalitas a subiecto non est per transmutationem, sed per emanationem, seu « per aliquam naturalem resultationem, sicut ex uno naturaliter aliud resultat, ut ex luce color » (7).

Ad *secundum* dicendum, quod omnis actio esset transiens et immanens non daretur, si requireretur ut distinctio agentis et passi sit semper distinctio suppositorum; hoc autem non dicimus; imo supra quarto praenotavimus, quod

(1) Ita Mastrius, *loc. prox. cit.*, n. 54.

(2) S. Thomas, I, q. 77, a. 3; cfr. *loc. paral.*

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, ad 2^on^o.

(4) S. Thomas, I, q. 77, a. 3, ad 3°@.

(5) Cfr. Mastrius, *loc. cit.*, Disp. VII, a. 2, n. 54.

(6) Cfr. Mastrius, *ibid.*, Disp. XV, q. 6, a. 2, n. 98.

(7) S. Thomas, I, q. 77, a. 6, ad 3°».

quando asserimus: absolute repugnat movens et motum esse unam et eandem realitatem, minime est necesse ut movens et motum sint semper distincta ut duo supposita, sed sufficit ut sint duo principia intrinseca formaliter distincta unius eiusdemque suppositi, ut patet e. g. in intellectione Petri elicita ab eius intellectu in actu qui antea erat intelligens in potentia.

Ad *tertium* dicendum: Io quod gravia et levia seipsa movent quidem *teleologicè* non vero *motu physico*. In gravibus enim et levibus datur principium motus quod est a natura eorum, unde motus dicitur naturalis; unde < motus dicitur esse naturalis propter aptitudinem naturalem mobilis, quando movens movet ad unum determinate per modum naturae, sicut *generans in elementis*, et motor corporum caelestium » (1). Illud autem principium gravium et levium, cum sequatur propriam formam, est activum cui debetur propria teleologia seu finalitas activa quae est in locum quiescere: « sic enim forma est principium motus localis, in quantum alicui corpori secundum suam formam *debetur* aliquis locus in quem movetur *ex vi* suae formae *tendentis* in locum illum, quem quia dat *generans*, dicitur esse motor » (2). Unde patet, quod motus gravium et levium est quid teleologicum, necessario scilicet consequens per emanationem seu resultantiam naturalem a propria forma, sicut in prima solutione dictum est (3).

2° quod gravia et levia seipsa movent quidem ut a principio *quo* non vero ut a principio *quod movens*. Etenim, « principium naturalis motus elementorum est duplex: aliud *quo* et aliud *quod*. Principium *quo principale* est forma ipsa substantialis; *minus autem principale et instrumentale* est gravitas et lentitas. Principium autem *quod* est generans » (4). Quapropter, gravia et levia non proprie se movent sed moventur a generante; nam, corpora moventur quidem; et quamvis unum possit alterum movere, non tamen aliquod eorum potest movere seipsum, quia illa quae movent seipsa... dividuntur in duas partes, quarum una est movens et alia est mota. Quod quidem in rebus pure corporalibus esse non potest, quia formae earum non possunt esse *moventes*, quamvis possint esse motus principium *ut quo* aliquid movetur, sicut in motu terrae gravitas est principium *quo* movetur, non tamen est *motor* » (5).

3° denique quod in idem redit, gravia et levia *seipsis* moventur non tamen *a seipsis*. Etenim, in rebus « quae moventur vel aliquid agunt, haec invenitur differentia, quod quaedam principium sui motus vel operationis *in seipsis* habent, quaedam vero *extra se* sicut ea quae per violentiam moventur... Eorum autem quorum principium motus et operis in ipsis est: quaedam talia sunt quod ipsa *seipsa* movent sicut animalia; quaedam autem quae non movent *seipsa*, quamvis *in seipsis* sui motus aliquod principium habent (sic) sicut gravia et levia: non enim ipsa *seipsa* movent, cum non possint distinguere in duas partes, quarum una sit movens et alia mota, sicut in animalibus invenitur; quamvis motus eorum consequatur aliquod principium *in seipsis*, scilicet formam, quam quia a *generante* habent, dicuntur a generante moveri *per se* secundum Philos, in VIII Phys., sed a removente prohibens *per accidens*; et haec moventur *seipsis* sed non *a seipsis* » (6).

Ex his responsionibus remanet manifestum, quod gravia et levia moventur a generante, etiam generante corrupto, cum eius virtus adhuc maneat in forma generati. Neque propterea dicatur, quod animal dum movetur moveri debeat

(1) S. Thomas, *De Virt.*, q. 1, a. 8, ad cfr. III, *dist.* 3, q. 2, a. 1, ad 6 ; *ibid.*, *ist.* 22, q. 3, a. 2, q. 1.

(2) S. Thomas, II° C. *Gent.*, c. 23.

(3) Cfr. S. Thom., *De Dot.*, q. 5, a. 5.

(4) Soto, *Stiper VII° Phys.*, q. 3, in resp. ad h^o obiectionem.

(5) S. Thomas, *De Vent.*, q. 22, a. 3; cfr. II *Phys.*, lect. 1; VII° *Phys.*, lect. 8; 11, *tut.* 14, q. 1, a. 3; et passim,

(6) S. Thomas, *De Vent.*, q. 24, a. 1.

virtute generantis; quia, « cum perfectio viventis consistat *in moveri*, tanidui quippe vivit quamdiu movetur, et *intentio generantis* cessat quando genitum constituit in sua perfectione, ille motus animalis attribuitur ipsi genito; sed quia *perfectio* et *finis* levis et gravis consistit *in quiescere* in proprio loco, *intentio generantis* est illud illic sistere; et ideo omnis motus quoadusque illuc perveniat attribuitur generanti» (1).

Secundo. — Ad *primum* dicendum quemadmodum dictum est in tertio praecedenti. Revera enim, « in corporalibus motibus principium est secundum naturam; principium autem corporalis motus est *a motu cordis*; unde motus cordis *secundum naturam* est et non secundum voluntatem; *consequitur* enim, sicut per accidens, vitam, quae est ex unione animae et corporis; sicut motus gravium et levium *consequitur* formam substantialem ipsorum; unde et *a generante* moveri dicuntur secundum Philosophum » (2).

Ad *secundum* dicendum est similiter sicut ad primum, cum frigiditas sit tendentia consequens formam aquae; unde quando aqua est sub forma calidi est praeter tendentiam eius formae, ita ut semper et continue ex se tendat ad propriam perfectionem acquirendam, et hoc non est proprie moveri (3).

Ad *tertium* dicendum, quod quamvis actiones immanentes eliciantur a potentia et in ipsa recipiantur, tamen non est eadem potentia elicitiva et receptiva *principio*, sed est eadem solum *subiecto*, ut in solutione primae objectionis principalis dictum est.

Ad *quartum* dicendum, quod voluntas quoad primum actum volendi non est causa totalis sed ab alio est mota, scilicet ab auctore voluntatis; nam « id quod *primo* movet intellectum et voluntatem est aliquid supra intellectum et voluntatem, scilicet Deus » (4).

2a Obi.: Vivens seipsum movet. Atqui inquantum movet, est movens, et inquantum seipsum movet, est motum. Ergo non repugnat idem esse simul movens et motum (5).

Resp.: — *Dist. Mai.*: vivens seipsum inadacquate movet *Cone.*, adaequate *Neg.* — *Cone. Min.* et *Dist. Conqs.*: non repugnat idem... inadacquate *Cone.*, adaequate *Neg.* — *Neg. Conqa.*

Vivens enim non solum *seipso* movetur sicut gravia et levia, verum etiam *a seipso*, ita ut in eo sit pariter principium efficienter movens. Tale autem principium non est, ut eo vivens adaequate seu se toto et per se primo se moveat, hoc est, quod sive formaliter ut totum sive formaliter ut pars sit simul movens et motum, sed inadacquate seu partialiter et ut motum se movet, quatenus una pars viventis est movens et alia est mota. Vivens enim, v. g. animal, constat partibus organicis et quidem heterogeneis, inter quas non est in infinitum abire, sed est sistendum ad aliquam partem quae sit prima in movendo, et haec est cor. Haec autem pars, licet prima sit in movendo alias et sit movens, non est tamen movens immotum, sed movens motum, prout ceteras movet cum sui motu et mutatione, quam non habet ex seipsa primo sed ab alio, quod est generans. Nec proinde eius motus cessat esse vitalis, quia, licet a corde primo eliciatur ideoque sit quaedam vita inchoata, tamen ab eo elicitur ut motus formaliter participatus

(1) Soto, *loc. prox. cit.* — Quare, cum gravia et levia principium activum sui motus habeant in seipsis, non dicuntur seipsa movere, cfr. S. Thomam, II C. Gent., c. 47; I, q. 18, a. 1, ad 2°; *ibid.*, a. 3; Capreolum, *loc. prox. cit.*, a. 3, § 1, ad 1° prime. Greg. contra concil.

(2) S. Thomas, I-II, q. 17, a. 9, ad 2°».

(3) Cfr. Capreolum, *loc. prox. cit.*, ad 9° Scoti contra 1° concil.; Ferrariensem, VII Phys., q. 1, ad 2° et alios.

(4) S. Thomas, *De Malo*, q. 6, a. 1; cfr. I-II, q. 9, a. 4; I, q. 2, a. 3, ad 2°»; *ibid.*, q. 79, a. 4; *ibid.*, q. 82, a. 4, ad 3°»; *ibid.*, q. 105, a. 5.

(5) Ex SUAREZ, *Metaph.*, Disp. 18, sect. 7, n. 29-35.

a generante tamquam a movente et influente in suum genitum, et ideo genitum primo elicit vitaliter illum motum ex motu et impressione vitalitatis sui generantis. Vitam quippe generans debet ponere genitum in proprio et formali vitae statu, qui est ut possit se movere ab alio tamen motum, cum in movendo seu operando sit ab alio dependens atque essentialiter ab alio participatum. Ceteroquin, adversarii laborare videntur falso conceptu vitae, de qua in Psychology commodius habebitur sermo (1).

Articulus II.

UTRUM ABSOLUTE REQUIRATUR QUOD MOVENS SIT MOBILI CONIUNCTUM (2).

362. Vidimus, quod movens et motum debent esse realiter distincta; sed propterea dubium oritur, an ut movens actu moveat mobile necesse sit ei esse coniunctum seu approximatur», vel possit illud movere etiamsi ab eo distet (3).

363. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod quamvis quaestio per se sub aspectu physico proposita sit, i. e. sub ratione moventis, mobilis et motus; tamen, cum universali gaudeat valore, promiscue illam tractamus ac sub ratione agentis, passi et actionis, quia movens, intantum movet inquantum est formaliter actu, et mobile intantum movetur inquantum est formaliter potentia (4). Quapropter, in memoriam revocanda sunt quae supra (5) tradidimus de actione in genere eiusque speciebus, praesertim de actione transeunti quae solum ad praesens facit.

Secundo est notandum, quod quae ad invicem immediate coniunguntur seu approximantur proprie se invicem tangunt, ideo *contacta* seu *contigua* di-

ti) Cfr. S. Thomam, VIII Phys., lect. 10-11; De Munnynck, *op. cit.*, p. 65-66.

(2) Cfr. Aristot., VII Phys., c. 2-3; I De Gen. et Cor., c. 6-7; S. Alb. Magn., VII Phys., Tr.I.c.4; I, dist. 37, a. 1-3; S. Thomam, VII Phys., lect. 3-6; VIII Phys., lect. 9-10; I De Gtn.dCor., lect. 18-20; I, dist. 37, q. 1, a. 1; II C. Gent., c. 56; III *ibid.*, c. 68; I, q. 117, a.3, ad 2°», et passim; S. Bonaventuram, I, dist. 37, a. 1, q. 2; Aecidium, I, dist. 37, P. 11, q.1; SCOTUM, I, dist. 37; II, dist. 9, q. 2; IV, dist. 44, q. 2, ad 3° prime.; Durandum, I, dist. 37, q. 2; Capreolum, I, dist. 37, q. 1; Cajetanum, I, q. 8, a. 1; Ferrariensem, VII Phys., q. 3; III C. Gent., c. 68; Soto, VII Phys., q. 1, a. 1; BaÑEZ, I, q. 8, a. 1; C. Alae-«ANNO, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, q. 25, a. 1; Javelli, VII Phys., q. 3-4; Suarez, *Metaph.*, Disp. 18, sect. 8; Vasquez, in I » P. Toni. 11, q. 52, a. 1, disp. 189, c. 2; Complutenses, *loc. prox. cit.*, Disp. 28, q. 3; Io. A S. THOMA, *loc. prox. cit.*, a. 2, pp. 384-388; Calvinum, *op. cit.*, Tract. ult., ad VII-VIII Phys., q. 3, § 2; *Com. in Sum. S. Thom.*, I P., Tr. II, Disp. 6, q. 1, § 4; Guerinois, *loc. prox. cit.*, a. 2; Goldin, *Phys.*, I P., disp. 3, q. 6, a. 2; ARNU, *loc. prox. cit.*, a. 4; Mastrium, *op. cit.*, Disp. VII, q. 4, a. 3; Joannmz-Echalaz, *op. cit.*, Tract. V in VII Phys., Disp. 29, c. 1-3; Telliez, *op. cit.*, *Phys.*, P. II, Disp. 36; Pesch, *op. cit.*, n. 70-81; E. Blanc, *Diction. de Philos.*, v. «Action-; Haan, *op. cit.*, n. 76-81; Nys, *Cosmologie*, Vol. 1, p. 329 ss.; Gredt, *op. cit.*, n. 346-350; I.Chianale, *Notae in quaestione quam vocant de actione in distans* », Gregorianini \ II. 1926, pp. 44-72; et alios, praesertim *Commentatores S. Thomae* in I P., q. 8.

(3) Est maxime attendenda *utilitas* et *necessitas* huius quaestionis, praesertim pro re theologica; sic enim, inter alia, est fundamentum ex quo probant « S. Thomas (1, q. 8) et plitrique Theologi, Deum esse ubique per essentiam et in omnibus rebus intime, quod virtus eius agendi infinita est et illimitata, qua ubique per se agit et nulla res agitur nisi ubi est ».

Soto, *loc. cit.*, cfr. Cajetanum, *loc. cit.*

(4) Cfr. S. Thomam, VII Phys., lect. 3.

(5) Cfr. pag. 162-172.

cuntur: '«contigua enim sunt quorum extrema sunt simul», dixit *Aristoteles*, id est simul simultate loci, non quidem proprii, « sed quia nihil est medium inter movens et motum secundum quod contacta vel continua sunt simul, quia termini eorum sunt simul, vel quia sunt unum» (1). Quare, immediata coniunctio sive approximate est contactus simultaneus et immediatus, ideoque dicit indistantiam seu praesentiam; sicut e contra, physica ab invicem disiunctio seu separatio dicit negationem illius contactus, consequenter rationem distantiae. Tot igitur sunt modi contactus immediati, simultatis et indistantiae in movendo seu agendo, quot sunt modi quibus quaedam immediate se ad invicem coniunguntur in movendo vel in agendo.

Tertio est notandum, quod ad invicem in movendo vel agendo immediate coniungi possunt *dupliciter*: vel *immediatione suppositi* (= contactus suppositi; in corporalibus dicitur *contactus quantitativus*), quando inter suppositum movens seu agens et motum seu passum non cadit aliud suppositum subordinationis quod agat, saltem eodem modo (2), ad effectus productionem; sic enim quanto movens est inferius tanto est immediatius *immediatione suppositi*, v. g. lapis qui movetur a baculo, hic a manu et haec a potentia motiva animae: ibi est *immediatio suppositi* inter lapidem et baculum, inter lapidem vero et cetera moventia est *mediatio suppositi*. Vel *immediatione virtutis* (= contactus virtualis seu virtutis), quando virtus moventis seu agentis unitur mobili seu passo non accipiendo seu mendicando talem unionem ab aliqua alia virtute, hoc enim modo quanto movens est superius tanto immediatius agit *immediatione virtutis*, eo quod inferius agit virtute superioris et non e contra; ita in exemplo allato, datur *immediatio virtutis* inter lapidem et potentiam motivam animae, non vero inter lapidem et baculum vel manum, cum non moveant nisi virtute accepta a potentia motiva (3).

Quarto denique est notandum, quod movens vel agens potest esse vel *principale* vel *instrumentale*. Est *principale* quando « operatur per virtutem suae formae cui assimilatur effectus, sicut ignis suo calore calefacit » (4); est autem *instrumentale* quando . non agit per virtutem suae formae sed solum per motum quo movetur a principali agente; unde effectus non assimilatur instrumento, sed principali agenti, sicut lectus non assimilatur securi, sed arti quae est in mente artificis » (5). Utrumque horum potest esse vel *materiale* vel *immateriale* seu *spirituale*.

364. Status Quaestionis. — His omnibus praenotatis, dicendum quod non agitur hic de movente ut finis, quia huiusmodi « aliquando distans est ab agente quem movet » (6), sed de movente physico seu efficienter; neque agitur de motione seu actione immanenti: cum enim haec sit *ab* agente et *in* agente, ab eo minime distat; sed de motione seu actione transeunti, quae est *ab* agente et recipitur *in* passo. De hac actione igitur est quaestio quoad utrumque contactum

(1) S. Thomas, *loc. prox. at.*

(2) Hoc addimus, quia non repugnat, duo agentia ad invicem subordínala immediate coniungi, *diverso modo* tamen, uni effectui seu passo *immediatione suppositi*. Cfr. Bañez, I, q. 8, a. 1, ad 5; Zanar di, *Com. inbm P*» S. Th., q. 8, a. i, ad

(3) Cfr. S. Thomam, *Il C. Geni.*, c. 70; *Id.*, q. 105, a. 2, ad l^{am} et passim; Cajetanum, *loc. cit.*; Ferrarensem, *Hic. Geni.*, c. 68.

(4) S. Fhomas, III, q. 62, a. 1; cfr. *ibid.* q. 48, a. 6; *De Malo*, q. 4, a. I, ad 15-16; *ibid.* a. 3; IV, *dist.* 1, q. 1, a. 4, q1a.i; *ibid.*, *dist.* 5, q. 2, a. 2, q1a. 2 *ibid.*, *dist.* 10, q. I, a. 2, q1a. I, et alibi»

(5) S. Thomas, III, q. 62, a. 1.

(6) S. Thomas, VII *Phys.*, lect. 3.

seu utramque immediatam conjunctionem, necnon respectu utriusque moventis, principalis scii, et instrumentalis, uti praenotatum est. Quaeritur igitur, *an omne movens (= agens), sive principale sive instrumentale, ut moveat mobile (= agat in passum) necesse sit ei esse immediate et simul coniunctum; seu aliter, an aliquod movens (= agens) movere (= agere) possit distans.*

Quaestio tamen generice proposita adhuc intelligi potest *et physice et metaphysice*. *Physice* quidem, si attendantur moventia seu agentia naturalia iuxta eorum naturam et propriam operationem; sic enim quaeritur: *an coniunctio moventis et mobilis, sive indistantia seu immediata praesentia moventis ad mobile sit physice necessaria ad movendum; vel e contra, ita ut aliquod movens possit naturaliter agere in distans quin prius agat in propinquum. At metaphysice*, si moventia vel agentia creata considerentur prout sunt entia creata et formaliter ut agentia creata; hoc modo, consideratur repugnantia seu possibilitas obiectiva, ut quaestio sit: *an agens creatum (= movens creatum), sive principale sive instrumentale et sive intra sive extra limites suae activitatis, repugnet agere (= movere) immediate in distans seu remotum, seu ibi ubi non est nec suppositaliter neque virtualiter*. Exempli gratia: an repugnet ignis A calefacere lignum B ab 4 remotum per viginti metra (= limites activitatis A), nihil calefaciendo neque aliquid producendo in toto spatio metrico posito inter A et B; vel: an ignis Thebis existens repugnet calefacere lignum Athenis existentem (= distantia extra limites activitatis ignis), non solum nihil producendo in medio inter Thebas et Athenas sed nequidem ullo modo, nec suppositaliter neque virtualiter, est Athenis praesens. Haec est tota quaestio (1).

365. Sententiae. — Pro quaestionis propositae solutione dantur sequentes opiniones:

112 Opin. tenet, quod cum corpora conflentur atomis inter quas datur vacuum, et huiusmodi atomi praeditae sint viribus attractivis, non possunt interse agere sese invicem tangendo ob vacuum interpositum, ideo agunt trans vacuum et indistanter. Ita *Atomistae* (2).

2a Opin. quia aufert ab entibus creatis et naturalibus quamlibet veram activitatem, eamque soli Deo tribuit, admittit ex consequenti actionem in distans inter agentia naturalia. Ita *Mechanicismus materialisticus* post Cartesijum et *Occasionalismus* post Malebranche et Geulinx.

33 Opin. tuetur, quod aliquod agens potest physice agere in rem distantem, infra activitatem suae virtutis constitutam, quin in medium seu in

(1) Quare notandum est, quod quaestio non est: an metaphysice repugnet quod, virtus ignis Thebis existentia, vi supremi agentis, extendatur ad Athenas usque, ibique producat alium ignem, quin ignis aliquid efficiat in medio intercepto inter Thebas et Athenas» Hoc enim modo, nulla est difficultas quin activitas ignis impediri possit in transitu totius illius medii; et ceteroquin, ignis Thebis existens, licet non esset Athenis suppositaliter praesens, esset tamen virtualiter, quo agere potest. Unde de hoc sensu nullum dubium adesse potest.

(2) Cfr. Descogs, *L'Hylimorphisme*, op. cit., pag. 288-292. — Pro *Aforntsm*t expositione et ludido, cfr. supra, pag. 24 ss.

propinquum agat, consequenter indistantia agentis a passo non est conditio necessario ad agendum requisita causae efficienti ut sic. ita ex antiquis citatur *Avicenna* (1) et *Alex. Aphrod.* (2), eam tamen sequuntur *Nominales* post *Ôkam*, *Scotistae* post *Scotum* (3), et pauci alii (v. g. *Toletus* (4)).

4a Opin. tenet, quod iuxta quosdam (v. g. *Lossad*, (5), *Nys*, etc.), quamvis physice seu naturaliter minime detur, metaphysice tamen non est impossibilis vel saltem non probatur repugnare; iuxta vero alios (v. g. *Blanc*, *Haan*, *Gredt*, etc.), simpliciter repugnat et physice et metaphysice.

5' Opin. denique propugnat, quod nullum agens principale, quodeumque sit, potest ut agens principale in distans agere: hoc enim modo et physice et metaphysice repugnat; at, nulla est repugnantia metaphysica quod instrumentum, ut est instrumentum et vi agentis superioris elevatum, in distans agat. Ita *Thomistae* communiter post *S. Thomam*, quos sequimur.

366. Conclusio: «Repugnat, tum physice tum metaphysice, aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo; non tamen metaphysice repugnat aliquod movens instrumentale movere mobile ei immediate non coniunctum coniunctione ipsius instrumenti propria».

Prob. Ia Pars (= *repugnat, tum physice tum metaphysice, aliquod movens... aliquo modo*). — Quodlibet principaliter movens debet secundum naturam et operationem propriam suae formae sibi mobile assimilare in movendo. Atqui repugnat, tum physice tum metaphysice, tale movens sic mobile movere nisi ei immediate, vel supposititaliter vel virtualiter, coniungatur. Ergo repugnat, tum physice tum metaphysice, aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Mai. constat ex praenotatis. — Mobile enim ideo a movente movetur ut ab eo acquirat dynamicam perfectionem seu actualitatem kineticam, quare ad invicem ordinantur tamquam principium materiale ad principium formale; unde in qualibet actione, «illud quod est ex parte agentis est quasi formale, illud autem quod est ex parte patientis vel recipientis est quasi materiale» (6). Perficitur autem mobile a movente prout ei participat seu communicat propriam formam, qua ex formaliter mobili fit actu motum, et ideo moventi assimilatur. Nam, movere est agere: «agere autem, quod nihil est aliud quam facere aliquid actu, est per se proprium actus inquantum est actus. Unde et omne agens agit sibi simile» (7); quapropter «operatio agentis semper est perfectio patientis, inquantum huiusmodi» (8).

(1) Cfr. *De Anima*, sec. 4, c. 4.

(2) Cfr. I Metaph., comni. 8.

(3) Cfr. *Mastrium*, toc. *prox. at.*

(4) Cfr. *In Sum. S. Thom. Enarratio*, 1. q. 8, a. 1.

(5) Cfr. II *Phys.*, tract. 2, disp. 3, c. 3.

(6) *S. Thomas*, IV, *dist.* 46, q. 2, a. 2, q. 3*.

(7) *S. Thomas*, I, q. 115, a. 1; cfr. *Tab. Auream*, v. «*Agens*» n. 82

(8) *S. Thomas*, I, *dist.* 37, q. 3, a. 1, ad

Min. prob.: >4) Physice. — Arg. r®. — Scientia physica, praesertim electromagnética, liquido constat quod, quanto magis duo corpora sunt ab invicem distantia, tanto magis est debi is intensitas activitatis unius corporis supra aliud; sicut e contra, quanto magis sunt propinqua et minus distantia, tanto maior est intensitas activitatis (1): ita, si inter duo corpora *A* et *C* interponatur aliud corpus *B* quod sit incapax recipiendi motionem seu actionem t o ü *A*, non poterit Cab 4 moveri; similiter, si inter *A* et *C* magna distantia interponatur, consequenter, vacuo absoluto posito inter duo corpora, impossibile erit quod movens moveat mobile. Atqui principaliter movens physicum, quod moveat mobile distans, quin prius moveat mobile propinquum, vel quod mobili nec suppositaliter neque virtualiter immediate coniungatur, moveret, vacuo absoluto posito, inter ipsum et mobile. Ergo repugnat physice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Arg. nam. — In nullo genere motuum movens principale potest movere mobile non immediate ei coniunctum. Ergo repugnat p lysice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Antecedens illustravit *inductione* Aristoteles (2). Revera enim apparet: Io *in motu locali*. Omne enim quod localiter movetur, aut a seipso aut ab alio movetur; si *primum*, ut sunt animalia, liquido constat quod nihil mediat absolute inter animam moventem et corpus motum; si *secundum*, mobile non movetur nisi vel motu pulsionis, vel tractionis, vel vectionis, vel vertiginis, in quibus omnibus nihil est medium inter movens et mobile. Cum enim motus *pulsionis* sit ab aliquo movente in aliud, opus est ut, saltem in principio, pellens immediate sit coniunctum ei quod pellitur, cum illud pellens a se vel ab alio removet. Praeterea, *trahens* numquam separatur ab eo quod trahitur; similiter, in motu *vectionis* qui ex tractu et pulsu constat; et a fortiori demum in motu *vertiginis* qui illos tres motus involvit. — 2° *in motu alterations* idem experitur, prout nullum medium dari potest inter primum alterans et ultimum alteratum, ideoque semper sunt simul. — 3° denique *in motu augmenti et decrementi*, res est satis manifesta; augmentatio enim est

(1) « Le prime e piu scmplici esperienze eletttriebe avevano rnostrato, che la forza èser citantes! fra due corpi clettrizzati *diminuisce, colli'aumentare la dislanza che li separa*. Il fi-sto tráncese Coulomb fece conoscere con qual legge la forza varia *al variare della distanza*. Tillegge del Coulomb è in certo modo quella stessa che il Newton aveva formúlalo per la gravitazione. La forza, cioè, aglsce *secando la relia che congiunge i due corpi (supposti di ptccole dimensioni)*, e varia *in ragione inversa del quadrato delta loro distanza*. Coslcche se la distanza fra i due corpi elettrizzati viene raddoppiata, triplicata ecc., la forza chc fra essi si manifesta, diventa la quarta parte, la nona parte e cosí di seguito ». L. Amaduzzi, *Elcm. di Física*, IV, J 11, pag. 14, Bologna, Zanichelli.

(2) Cír. VII *Phys.*, c. 2-3; S. Al b. Maon., *ibid.*, *Tr.* I, c. 4; S. Thom., *ibid.*, lect. 3-6.

quaedam appositio quanti ad quantum, sicut et decrementum est quaedam quanti a quanto detractio. Ergo patet inductione, quod in nullo motu movens principale potest movere mobile non immediate ei coniunctum.

Arg. m m. — Omne principaliter movens physicum est aliquo loco circumscriptum ac determinatum. Atqui, ut huiusmodi, repugnat mobile distans movere quin prius propinquum moveat. Ergo repugnat physice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Mai. patet; quia quodlibet ens physicum seu naturale existens in rerum natura est in tempore et spatio.

Min. prob.: Cum esse illius moventis, et similiter mobilis physici, a tali vel tali loco circumscribatur et determinetur ut simul repugnet in alio loco esse, eius motio seu actio nequit esse independens ab illo loco, ideoque extra illum locum agere; operatio enim sequitur esse. Quo fit, ut nullum movens physicum, actualiter in rerum natura existens, movere seu agere possit extra determinatum locum qui est sphaera eius activitatis; quare, in eo «quod est omnino abstractum a loco et tempore nihil operatur neque temporis diversitas neque loci distantia» (1). Cum igitur motio seu actio, qua movens movet mobile, debeat egredi a movente et in mobile recipi, seu a movente ad mobile transire, non erit possibilis eius transitus nisi, vel supposito vel virtute, mobile immediate a movente tangatur. Repugnat igitur principaliter movens physicum movere mobile distans quin prius propinquum moveat.

Arg. IV^{am}. — Agens in passum agere et influere nequit physice nisi passum sit determinatum et subiectum in actu secundo ipsi agenti. Diximus enim supra, quod agens et passum ad invicem dicunt relationem transcendentalem, ita ut per dominationem agentis in passum et per subiectionem passi ad agens, talia vocentur. Atqui huiusmodi determinatio et subiectio in actu secundo passi ad agens dari nequit nisi agens aliquo modo immediate tangat passum; secus enim non haberetur sufficiens ratio, quare ratio agentis connotet et influat in hoc passum potius quam in illud, in *B* v. g. potius quam in *C*, necnon dicatur tale passum v. g. *B* et non *C*, cum sit tale per talem subiectionem ad tale agens. Ergo non potest dari actio agentis in passum, seu moventis in motum, quin inter ea adsit aliquis contactus immediatus.

B) Metaphysice. — Arg. I^{nm}. — De ratione formali actionis transeuntis, formaliter ut talis, est ut sit cum motu physico quem in recto importat, cumque relatione transcendental! quam in obliquo

(1) S. Thomas, I, q. 107, a. 4.

dicit, ut supra ostensum est. Atqui haec relatio, quae est formaliter in movente seu agente, et motus physicus, qui est formaliter in moto seu passo, repugnat dari absque aliquo contactu sive suppositi sive virtutis. Actio enim transiens, formaliter ut actio, est origo seu emanatio a movente seu agente, atque ut sic est in ipso; formaliter vero ut transiens, recipitur in moto seu passo, atque ut sic formaliter est in eo. Repugnat autem aliquid in aliquo recipi nisi receptum formaliter tangat receptivum, cum sit eius perfectio. Ergo repugnat rnetaphysice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Arg. **nam.** — Movens seu agens principale est actus moti seu passi, motum seu passum est potentia moventis seu agentis, quia «sicut potentia passiva sequitur ens in potentia, ita potentia activa sequitur ens in actu; unumquodque enim ex hoc agit quod est actu, patitur vero ex eo quod est in potentia» (1). Atqui rnetaphysice repugnat aliquid mediare inter actum et potentiam, cum nulla potentia ex se possit fieri actu nisi per actum et «esse in potentia nihil aliud sit quam ordinari in actum» (2); quapropter, «in omnibus potentiis ad invicem ordinatis hoc est necessarium, ut *ubi* terminatur actus prioris potentiae, incipiat actus secundae » (3). Ergo repugnat rnetaphysice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo (4).

Arg. **nam.** — Movens seu agens principale intantum movet inquantum eius causalitate motiva actu causât motum in mobili. Atqui causalitas cuiuslibet causae est id quo, tamquam actu secundo, causa proxime et intrinsece effectum attingit, quodque repugnat ab ipsa causa separari. Ergo repugnat rnetaphysice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Arg. **IV, n^o.** — Operatio sequitur esse. Atqui movens seu agens principale quod in aliquo non est, nec ut principium *quod* seu suppositaliter neque ut principium *quo* seu virtualiter, in eo operari repugnat ut per se liquet. Ergo repugnat rnetaphysice aliquod movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

(1) S. Thomas, II C. *Gent.*, c. 7; cfr. *ibid.*, c. 8; *De Pot.*, q. 5, a. 4, ad 1

(2) S. THOMAS, *De Malo*, q. 1, a. 2; cfr. III, *dist.* 14, a. 1, q1a. 2.

(3) S. Thomas, I, *dist.* 49, q^a 1 a. 7, ad 7 **** Quapropter, necesse est «quod moventia a primo movente usque ad ultimum motum, omnia *se tangant* ad invicem » (S. Thomas, VIII *Phys.*, lect. 9; cfr. *ibid.*, lect. 10; I *Meteor.*, lect. 2).

(4) Ad rem Capreolus dicens: < Non solum enim propter ordinem potentiarum aut imperfectionem, est quod agens non possit agere in distans nisi prius agat in medium. *Sed n^o alia ratio*: quia, agens scilicet est quodammodo *actus* ipsius passi et passum est quodammodo *in potentia* ad agens; actus autem et potentia *de sua ratione* sunt indistantes • (I, *dist.* 37, q. 1, a. 2, B, § 1, ad 8 Scoti, contra 1^a» concl. 2 3 4

Prob. 2' Pars (= *non repugnat metaphysice aliquod movens instrumentale movere mobile ei immediate non coniunctum coniunctione ipsius instrumenti propria*). — Movens instrumentale potest aliud distans movere vel ut motum a principali agente creato vel increato. Atqui primo modo metaphysice repugnat, non vero secundo modo. Ergo non repugnat metaphysice aliquod movens instrumentale movere mobile non immediate ei coniunctum aliquo modo.

Mai. liquet. — Min. prob.: Movens principale ideo, ut dictum est, non potest nec physice neque metaphysice mobile distans movere quin prius propinquum moveat, vel ob imperfectum modum operandi ut in moventibus corporeis, vel ob applicationem virtutis quae requiritur ad agendum ut in moventibus incorporeis. Atqui ab huiusmodi conditionibus dynamicis, quae essentialiter requirentur in movente instrumentali, a nullo agente creato absolvi potest, bene vero ab agente increato. Nam, cum nullum creatum possit supra totam naturam creatam et instrumentum semper sit principali inferius, instrumentum ut tale semper est in movendo seu operando imperfectius quolibet agente principali, a quo recipit virtutem ut moveat; unde a nullo agente creato principali potest instrumentum moveri ut aliud distans moveat. Attamen, nulla est repugnantia ut instrumentum elevetur ab agente increato supra totam facultatem naturae, cum sit causa efficiens entis ut ens; proindeque, nulla adest repugnantia ut instrumentum ab eo absolvatur ab illis conditionibus dynamicis essentialiter requisitis secundum ordinem naturae in agentibus creatis, maxime quia tale movens instrumentale nequidem est in loco per applicationem propriae virtutis ad agendum (1). Ergo repugnat metaphysice movens instrumentale ut motum a principali agente creato aliud in distans movere, non vero ut motum ab agente increato.

367. Corollarium I^{ma}. — Ex dictis colligitur *primo*, si physice et metaphysice repugnat movens principale movere mobile non immediate ei coniunctum vel supposititaliter vel virtualiter, necessario sequitur quod *actio in distans* agenti principali et physice et metaphysice repugnat; consequenter, cuilibet agenti dynamicie accepto aliquis contactus absolute

(1) Ita enim Ioan. a S. Thoma (*op. cit.*, q. 22, a. 2, ad 2° obi.) scribit: «Conditionem istam approximationis *suppleri posse* a Deo, neque *essentialiter* esse requisitam sed *naturaliter* propter limitationem virtutis agentium naturalium...». — Hinc S. Thomas, de physica sacramentorum causalitate loquens, inter alia dicit: «sacramenta corporalia per propriam operationem, quam exercent circa corpus *quod tangunt*, efficiunt operationem instrumentalem ex virtute divina circa animam» (II, q. 62, a. 1, ad 3^{am}). Idem pariter habet cum agit de potestate Jaciendi miracula Christi animae vel humanitati collatu (cfr. *ibid.*, q. 13). Horum omnium rationem nobis profunde exhibet Cajetanus dicens: quia omnipotentia (Dei) non est alligata certis instrumentis, locis aut propinquitatibus, ideo non refert quavis re utatur Deus instrumentaliter ad quodeumque miraculum; nam sicut potest sine instrumento opus illud perficere, ita potest non solum efficere per instrumentum, sed *per quodeumque et ubicumque existât et quantumcumque distet*» (in §11 P., q. 13, a. 2).

est necessarius (1). Quod idem asserimus pro instrumento naturali vel materiali, licet, si moveat vel agat ut motum et elevatum supra facultatem naturalem, non repugnet movere seu agere ubi non est praesens.

368. Corollarium 11ma. — Colligitur *secundo*, quod neque Supremum Movens seu Agens potest movere seu agere in distans, quia nullius agentis, *quantumcunque virtuosus*, actio procedit ad aliquid distans *nisi* in quantum in illud per media agit » (2). Haec autem impossibilitas agendi in distans Supremo Agenti negatur, non iam ratione modi imperfecti agendi, sed e contra, quia formaliter et per se est infinitae virtutis: «quanto autem aliquod agens est potentius tanto potest suam actionem diffundere ad magis distans» (3). Propterea igitur, quia Supremum Agens est ubique et in omnibus rebus praesens (4), atque in omnibus intime operatur (5), ideo ab eo actio in distans penitus excluditur. Hinc, «nihil est distans ab eo, quasi in se illud Deum non habeat» (6), consequenter nonnisi *ratione transcendentiae* dicuntur res distare a Supremo Agente, hoc est «per dissimilitudinem naturae vel gratiae, sicut et ipse est super omnia per excellentiam suae naturae» (7).

369. Obiectiones. — Contra nostram conclusionem solent ab adversariis adduci plures difficultates ex experientia deductae, quae tamen hodie nullius ponderis scientifici sunt, eas vero, si quis velit, videre potest apud alios auctores (S). Nihilominus, non est supersedendum ab una vel atera difficultate.

IaObi.: Non repugnat movens principale movere mobile distans, si in rerum natura inveniri possit. Atqui revera datur tale movens, ut constat pluribus factis, sicut cum magnes trahit ad se ferrum, vel manus piscatoris tremescit, non autem chorda a torpedine, vel oculi vetulae fascinant pueros distantes; et his similia. Ergo non repugnat movens principale movere mobile distans.

Resp.: — *Cone.* Mai.; *Neg.* Min., ad cuius probationem *generaliter* respondemus cum *Angelico*: «quod cuiuslibet agentis habentis situm, actio *prius* recipitur in medio quam in termino; non tamen oportet quod recipiatur in utroque *toodemmodo*, sed secundum quod *exigit* dispositio utriusque» (9). Unde ad exempla adducta dicendum est: Io quod trahere, inter alia, dicitur «quia movet id [i. e. aliquid] ad seipsum alterando aliquid, *ex qua alteratione* contingit quod alteratum moveatur secundum locum, et *hoc modo* magnes dicitur trahere ferrum. Sicut enim generans movet gravia et levia in quantum dat eis formam per quam moventur ad locum, ita et *magnes dat aliquam qualitatem ferri* per quam movetur ad ipsum » (10); 2° idem dicendum de exemplo torpedinis:

(1) Sciendum est, quod contactus iste est necessarius in motionibus seu actionibus quae a tempore et spatio dependent, non vero in iis quae a tempore et spatio omnino abstrahunt» ut sunt v. g. actiones immanentes, locutio angelica. Cfr. S. Thom., *De Veni.*, q. 9, a. 6.

(2) S. Thomas, I, q. 8, a. 1, ad 3^{am}.

(3) S. Thomas, *ibid.*, q. 118, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 8, a. 1.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 105, a. 5.

(6) S. Thomas, I, q. 8, a. 1, ad 3^{am}.

(7) S. Thomas, *ibid.*

(8) Cfr. Complutenses, Io. a S. Thoma, Arnu, Guerinois, Goudin, et alios.

(9) S. Thomas, II, dist. 15, q. 1, a. 2, ad 6^{am}; cfr. I, q. 115, a. 3, ad *De Verit.*, q. 5, a. 9.

(10) S. Thomas, *Vil Phys.*, lect. 3.

actio [enim] agentis recipitur in medio *per modum medii*; et ideo quandoque alio modo recipitur in medio quam in ultimo, sicut virtus magnetis attrahentis ferrum defertur ad ferrum per medium aerem, qui non attrahitur; et *virtus piscis stupefacientis manum defertur ad manum mediante reti quod non stupefacit* * (1); 3° pariter est respondendum exemplo de fascinatione (2). S. Thomas enim reficiens causam huius fascinationis assignatam ab *Avicenna*, iuxta quem « si anima alicuius vehementer affecta in malevolentia habet impressionem nocumenti in aliquem, maxime puerum, qui propter corporis teneritudinem est facile susceptivos impressionis » (3); ita ipse *Angelicus* prosequitur: « In fascinatione non transmutatur materia corporalis *ex sola vi apprehensionis* ut *Avicenna* posuit, sed ex eo quod *propter vehementem affectionem* invidiae vel irae seu odii, ut plerumque accidit in vetulabus, *inficiuntur spiritus*. Et haec infectio *pertingit* usque ad oculos, ex quibus inficitur aer circumstans, ex quo corpus alicuius infantis propter teneritudinem recipit aliquam infectionem, per modum quo speculum novum inficitur ad aspectum mulieris menstruatae, ut dicitur in lib. *de Som.* et *Vig.* » (4); haec S. Thomae responsio seu explicatio non est nimis diversa ab illa quam hodie communiter exhibent metapsychici (5).

2a Obi.: Non repugnat metaphysice aliquod movens seu agens instrumentale operari in mobile distans, uti probatum est. Ergo neque aliquod movens principale.

Resp.: — *Dist.* Anteced.: non repugnat metaphysice aliquod movens instrumentale elevatum operari in distans *Conc.*, movens instrumentale naturale *Neg.* — *Neg.* Conqs. et Conqa. — Non enim est paritas inter agens principale quod virtute suae formae agit et instrumentale quod virtute principalis agentis operatur, ut dictum est. Quare, si aliquod movens principale creatum a Supremo Movente elevaretur supra facultatem eius naturalem ut mobile distans moveat, iam non moveret ut causa principalis et virtute propria, sed virtute Supremi Moventis instrumentum. Quamvis igitur praedicta metaphysica non repugnantia habeat locum in movente instrumentan, numquam tamen in movente principali ut principali.

(1) S. Thomas, *De Verit.*, q. 5, a. 9, ad 17«®; cfr. II, *dist.* 15, q. 1, a. 2, ad 6; III C. *Gent.*, c. 82.

(2) *Italice* dicitur » *it malocchio* ».

(3) S. Thomas, III C. *Gent.*, c. 103.

(4) S. Thomas, *De Malo*, q. 16, a. 9, ad 13«®; cfr. I, q. 117, a. 3, ad 2"»; III C. *Gent.*, c. 103; melius adhuc in *Epist. ad Gal.*, c. 3, lect. 1.

(5) Cfr. *Zacchi*, *La moderna metapsichica alia luce dei principii di S. Tommaso*, apud « *Angelicum* », Ann. IV, pag. 272 ss.

FINIS PHILOSOPHIAE NAT. GENERALIS

LIBER SECUNDUS

PHILOSOPHIA NATURALIS SPECIALIS

PROLOGUS

370. Expletis in praecedenti libro iis quae ad *Philosophiam Naturalem Generalem pertinent*, idest iis quae enti mobili ut mobili sunt communia, manum imponimus, iuxta a nobis initio statuta (1), ad Librum Secundum qui *Philosophiam Naturalem Specialem* complectitur, eo quod, necesse est ut communia ad propria subiecta, sicut forma ad materiam, applicentur (2). Cum enim, ut diximus, Philosophiae Naturalis sit de motu et mobili agere, oportet ut, secundum motuum et mobilium differentiam, distinguantur et ordinentur eius partes. Primus autem ac principalior motuum est motus localis, cum ceteris motibus naturalibus sit perfectior atque communior (3); ideo, primo et immediate tractandum venit *de mobili motu locali*, quod Aristoteles praestitit in libris « *De Caelo et Mundo* » et « *De Meteoris* ». Motum vero localem alii motus consequuntur licet solis inferioribus sint proprii, quorum praecipui sunt motus generationis et corruptionis, ad quos ordinatur alteratio; unde, est postea agendum *de mobili motu generationis et corruptionis*, quod explevit Aristoteles in libris « *De Generatione et Corruptione* ». Motum generationis demum sequitur augmentado quae solis viventibus est propria, ideo denique est expendendum *de mobili motu augmentations*, quod Aristoteles fecit in libris « *De Anima* » et aliis (4). Nos tamen, brevitate non penitus neglecta, ens mobile motu locali et motu generationis sub una tractatione restringimus, mobile vero

(1) Cfr. *Introd. Gener. ad Phil. Nat.*, p. 6-7.

(2) Cfr. S. Thom., *De Caelo et Man.*, Prolog.; *De Sens. et Sen.*, n. 2 (Ed. Pirotta, Marfetti 1928).

(3) Cfr. Arist., VIII *Phys.*, c. 7, apud S. Thom., lect. 14.

(4) Cfr. S. Thom., *De Gen. et Cor.*, Prooem.; *De Cael. et Mun.*, Prooem.; *De Meteoris*, llet. 1.

motu augmentationis sub alia. Hinc est quod praesens liber in duas partes secamus:

- 1° de ente mobili motu locali et motu generationis (Pars Ia);
2° de ente mobili motu augmentationis (Pars 2a).

Pars Prima

DE ENTE MOBILI MOTU LOCALI ET ALTERATIONIS SEU COSMOLOGIA

371. Haec pars duo genera comprehendit entium mobilium, motu locali nempe et alterationis, prout alteratio « ordinatur ad generationem sicut ad finem » (1), eiusque motu consequenter perficitur generatio et corruptio. Totam autem hanc primam partem simpliciter appellare malumus *Cosmologiam*, quae, licet non pauci illo nomine aliud significant (2), originem trahit a graeco, *κόσμος* = mundus, et *λόγος* = sermo, ut originative non aliud sit nisi « *scientia de mundo* », sumpto mundo in tota sua latitudine. Non est tamen despicienda alia eius usualis significatio, quae apud nonnullos philosophos invaluit (3). quā intelligitur *sermo* seu *scientia mundi inorganici*, quo ab ente organico seu vivente distinguitur, de quo est Psychologia. Hanc autem significationem nomine Cosmologiae intendimus, eoque significamus « *scientiam entis mobilis anorganici ut est mobile motu locali et alterationis* ». In hac igitur scientia duo praecipue sunt agenda:

- 1° de Ente Mobili *Motu Locali* (cap. 1);
2° de » » *Motu Alterationis* (cap. II).

(1) S. Thomas, *De Gen. et Cor.*, Prooem.

(2) Quidam enim philosophi (v. g. Sanseverino, Donat, Haan), nomine *Cosmologiae* intelligunt non solum mundum inorganicum, sed etiam organicum seu viventem inferiorem, scilicet vegetativum et sensitivum, quo modo ab eis definitur « *scientia, quae suprema principia, supremaque rationes mundi sensilis exponit* ». Ita Sanseverino, *op. cit.*, Vol. II, *Cosmologia*, n. 4, pag. 203.

(3) Ita, praeter fere omnes antiquos, plures ex recentioribus (v. g. Ziguera, Pesch, Nys, Gredt etc.). Haec autem intelligentia conformior videtur diversis entis mobilis considerationibus quas *Aristoteles* in pluribus libris exponit. Ait enim S. Thomas: « quando pertransiverimus de his quae dicta sunt, tunc speculabimur, secundum nostrum posse, modo inducto in libris praecedentibus [i. e. *Physicorum*, *De Caelo*, et *Mundo*.] *De Gen. et Cor.* », scilicet, non tantum recitando opiniones aliorum, sed etiam causas inquirendo de *animalibus* et *plantis* in universali et secundum singulas species, et tunc fere erit *finis scientiae naturalis quam a principio elegimus tradere* » (I *Meteor.*, lect. 1).

CAPUT I.

DE ENTE MOBILI MOTU LOCALI

372. Cum subiectum motus sit magnitudo seu corpus, eo quod nihil movetur nisi quantum, et sensibus constet plura corpora particularia localiter mobilia revera dari, necesse est ex his, tamquam ex partibus, resultet unum totum corpus localiter mobile, scii, *universum*, quod communiter appellamus *mundum*, cuius principalior ac nobilior pars est *corpus caeleste* seu *caelum* (1). Esset proinde exponendum de utroque. At consulto tractationem « *De Caelo* » seu *Cosmographiam* (2) penitus omittimus: sive quia, ut complete expendatur, longissimum atque interminabile esset, ut videre est apud omnes tractatus Astronomiae; sive quia, tirones philosophiae iam possidere supponuntur lineamenta generalia ex cursu ordinario saltem Physicae Experimentalis. Quapropter, praesens tractatio restringitur ad solum universum seu mundum in se acceptum, quod unico articulo absolvitur.

A r t i c u l u s U n i c u s

DE TOTO UNIVERSO SEU MUNDO

373. *Mundi* nomen non unam sortitum est significationem. Designat enim *quandoque* absolutam ac perfectam elegantiam seu ornamentum, quo modo graeci $\chi\acute{o}\phi\chi\omicron\nu$ dicunt (3); *quandoque* designat caelum (4); *quandoque* designat omne seu universum, quodque graeci

(1) De hac materia tractat Philosophus in libris quatuor « *De Caelo et Mundo* », quorum *primus* est *de toto universo*; *secundus* est *de corpore caelesti* localiter mobili; *tertius* et *quarta* sunt *de corporibus simplicibus* motu recto mobilibus seu de quatuor elementis. His adiungendi sunt alii libri quatuor « *De Meteoris* », quorum *primus* est *de transmutationibus caelestibus*; *secundus* est *de passionibus inferioribus*, ut de mari, ventis, motu terrae, tonitruo, coruscationibus, fulmine et typhonibus; *tertius* est *de passionibus causatis* ex reflexione et rarefactione radiorum; *quartus* est *de passionibus elementorum* prout sunt in compositione mixti. — Disputatur tamen inter Commentatores Aristotelis *circa obiectum formale* librorum « *De Caelo* ». Nam, *quidam* (■> Alexander, Ruvius) tenent esse ipsum universum seu mundum; *alii* (= Jamblicus, Sirianus) esse caelum circulariter mobile; *alii* (= Zabarella, Amicus, Mastrius) esse corpus mobile simplex habens talem naturam ut formaliter a corpore mixto distinctam; *alii* demum (— S. Ald. Magn., S. Thomas, etc.) rationabilius tenent eue universum ut formaliter corpus mobile mobilitate loci seu situs, cfr. S. Alb. Mag., *hic*, Ob. I. Tr. 1, c. I; S. Thomam, *ibid.*, Proem. et lib. I, lect. 6.

(2) Nomen *Cosmographiae* latissime acceptum designat « *Universi descriptionem* », atque scientifico idem est ac *Astronomia* sive physica sive mathematica, cfr. L. Amaduzzi, ep. Vol. I, P. II, cap. 20, § 2G4.

(3) Cfr. Plinium, Lib. II, c. 4; Lactantium, *De ira Dei*, c. 10.

(4) Cfr. Plinium, Lib. II, c. 2; Eusebium, *De Praeparat.*, lib. XI, c. xi.

xi r.ij] appellant: est enim mundus ordo seu complexus omnium rerum sive naturarum tam caelestium quam terrestrium (1). Hoc autem ultimo sensu mundus a nobis hic accipitur et non immerito generaliter definiri potest sic: «*quoddam totum corpus localiter seu situalter mobile, continens omnia alia corpora mobilia, sive superiora sive inferiora, tamquam eius partes*». Huius vero mundi *existentia realis et obiectiva*, post ea quae initio de realitate entis mobilis breviter dicta sunt (2) et post ea quae experientia sensibili noscuntur, a nullo sanae mentis in dubium revocari potest, praeterquam a *Scepticismo*, *Solipsismo* et *Acosmismo Idealistico*, quorum argumenta, cum valorem cognitionis respiciant, in *Metaphysica defensiva* discutientur. Quapropter, *impraesentiarum* sequentia de mundo considerabimus:

- Io de *motu locali* (sect. 1);
 2° de *mundi formatione* (sect. 2);
 3° de » *unitate* (sect. 3);
 4° de » *perfectione* (sect. 4);
 5° de » *limitatione* (sect. 5).

SECT 10 PRIMA

D2 Motu locali (3).

374. Primo igitur consideranda venit natura motus localis quo, ut dictum est, mundus movetur, et quidem: 1° *quid sit*; 2° *quotuplex sit*; 3° *eius velocitas*; 4° *eius compositio seu complexitas*; 5° *eius efficientia*; 6° denique, *eius proprietates*.

375. I. Definitio Motus Localis. — Revocatis a nobis supra dictis de motu in genere atque de loco et ubi, motus localis non immerito ita definiri potest: *actus mobilis ut mobile est a circumscriptione unius loci ad alterius circumscriptionem*, seu breviter: *translatio corporis mobilis ab uno in alium locum*. IM

Explicatur. – In hac definitione includitur id quod cuilibet motui est commune per hoc quod dicitur « *actus mobilis ut mobile est* », et id quod motui locali est

(1) Ita *Auctor* libri *pseudeoaristotells De Mundo ad Alexandrum* dicit: KôcrijOç ^{||et v}
 O'jv ion Querría Ê- ovpowü xal xal TÛv èv ToÛTO:ç 7zeptexojxévü)v. Aéyerat
 8c xa çrêpciü xôap.oç tj t ôv ÔXœv rà^tç tc xal StaxôopL^atç, ütô Oœcöiv te xal 8'à
 Oeüv <pu'Âa"O[zevü]: mundus itaque est compages e caelo terraque coagmentata atque ex
 iis naturis quae intra ea continentur. Dicitur etiam aliter, mundus ordo et digestio univer-
 sorum quae a diis et per deos asservatur • (cap. 2, apud edit. Firm.-Did., Vol. III, p. 628).

(2) Pag. 12-13; cfr. Pesch, *op. cit.*, n. 509-510.

(3) Cfr. Aristotelem, *VIH Phys.*, c. 7-8; S. Alb. Magn., *ibid.*, Tract. 3; S. Thom., *ibid.*, led 14-16; Javelli, *ibid.*, q. 11-12; C. Alamanno, *op. cit.*, *Phil Nut.*, q. 22, a. 3; C. Guerisio, *op. cit.*, *Phys.*, P. I, q. 11, a. 4; Roselli, *op. cit.*, *Phys. Gen.*, q. 7; Lugdunenses, *Inst. Phil.*, *Phys. Gen.*, diss. VI, per tot.; Gr ed t, *op. ctt.*, n. 351-355; et omnes tractatus *Physicae Scientifica* seu *Experimental*^Λ.

propium quod desumitur ex ratione loci seu ubi ad quod mobile transfertur, et hoc ceteris particulis exprimitur. Mobile enim physicum, cum sit quantum et continuum, non potest pervenire ad locum ad quem movetur nisi successive, tangendo scii, seu occupando, unam post aliam, diversas positiones spatii percurrendi, quodque revera absolvere nequit nisi simul diverso tempore mensuretur. Hinc est, quod ad rationem motus localis essentialiter concurrit et spatium et tempus. Supposito enim mobili quod movetur ab aliquo puncto fixo, relative saltem, motu eius quasi linea quaedam causatur, sicut geometricae loquendo motu puncti in spatio linea describitur. Linea autem a motu mobilis causata vocatur in physica «*trajectoria puncti*» (1), cuius diversae partes mensurae appellantur «*spatia*», quae tamen transiri nequeunt nisi in tempore; unde est, quod indicium seu mensura motus localis repetenda est ex spatio translato et ex tempore ad translationem impenso. Quare, «*in motu proprie accepto est illo reperire, scilicet *continuitatem* et *successionem*; et secundum quod habet continuitatem, sic proprie mensuratur *per locum*...; secundum autem quod habet successionem, sic proprie mensuratur *per tempus*...*» (2). Manifeste igitur relinquitur, quod praedicta motus localis definitio est bona et recta, atque formaliter eadem est ac illa quae communiter a recenti mechanica traditur, videlicet: «*! motus quo corpus, dum in successivo tempore etiam minimo movetur, divinas spatii positiones occupat*» (3).

376. II. Divisio Motus Localis^a — Ex praedicta motus localis definitione, eius praecipuae species assignari possunt. Dividitur enim:

1° *ratione viae seu traectoriae*: in *directum* (= rectilineum), et est ille quo mobile transit seu movetur per trajectoriam rectam; in *obliquum* (=curvilineum), et est ille quo mobile transit per trajectoriam non rectam sed curvam. Cum autem linea curva sit multiplicis figurae, ut circularis, eclipticae, parabolicae etc., ideo motus localis obliquus esse potest *circularis, eclipticus, parabolicus*, etc.

2° *ratione directionis*: in *continuum*, et est ille quo mobile eadem directionem semper retinet in trajectoriae transitu, et talis locum habet potius in motu directo; in *alternativum*, et est ille quo mobile alternatim fertur, sive in hanc sive in aliam directionem, et potius in motu obliquo verificatur.

3° *ratione velocitatis*: in *uniformem*, et est ille quo mobile transit aequalia spatia in aequalibus partibus temporis, cuius aequalitas causatur ex *constant*i velocitate, v. g. si mobile *A* motu suo percurrit spatium *s* in quadam unitate temporis *t*, in duabus unitatibus temporis $2\ t$ percurrit duo spatia $2\ s$, in tribus $3\ t$ tria $3\ s$, et ita porro (4); in *non-uniformem* seu *varium*, et est ille quo mobile transit

(1) Traectoriae motuum corporum caelestium appellantur *orbitae*.

(2) S. Thomas, I, *dist.* 8, q. 3, a. 3, c.

(3) Cfr. A. D'Ettingshausen, *Elementi di Física*, cap. 5, p. 133 ss. (Trad. G. Ambrosii, Milano, 1854); Ganot, *op. cit.*, p. 9; Amaduzzi, *op. cit.*, Vol. 1, p. 21; et alios complures.

(4) *Nota.* — Quare, generaliter loquendo, demonstrato per S spatio quod mobile percurrit in tempore T , sequens formula motus habebitur, scilicet: $S: 5 \quad T: t$, id est, quod in quolibet motu uniformi spatia proportionantur inter se sicut et tempora quibus correspondent; quapropter, lex motus uniformis sequenti aequatione generaliter exprimi solet a Physicis, videlicet: »

§ 5.1.

inaequalia spatia in aequalibus momentis temporis. Huius autem inaequalitas causatur ex diversitate seu variabilitate velocitatis qua mobile actu movetur, quaeque si crescat erit *acceleratus*, si vero diminuatur erit *retardatus*.

4° *ratione proportionis*: in *periodicum*, et est ille quo mobile temporibus aequaliter successivis iterum redit per omnes positiones antea peractas simulque conservat in qualibet earum easdem motus conditiones; in *oscillatorium*, et est ille quo mobile in toto sui motus transitu seu elongatione proportionem retinet in quolibet instanti seu momento temporis, v. g. motus penduli.

377. III. Velocitas Motus Localis. — Ut ex hucusque enarratis liquet, in quolibet motu locali involvitur species quaedam velocitatis quae necessario et spatium et tempus connotât. Unum enim mobile altero dicitur velocius, eo quod maiorem distantiam maiusve spatium in eodem tempore percurrit; quapropter, velocitas est *proprietas qua mobile localiter aptum redditur percurrendi maius vel minus spatium in tempore determinato*, seu breviter est *ratio spatii ad tempus*. Exinde est, quod *critérium* seu *mensura* velocitatis est maius vel minus spatium cum connotatione ad temporis unitatem; ideoque, iuxta diversam motus localis qualitatem, habetur diversa velocitas in mobili. Et revera,

a) *in motu uniformi*, velocitas semper est constans (1), ut ex ipsius definitione satis liquet; unde huius motus lex est, quod «*spatia translata semper sunt proportionata temporis momentis in quibus cursus perficitur*» (2); proindeque, velocitas mobilis motu uniformi cognoscitur spatium per tempus secando.

p) *in motu non-uniformi* seu *vario*, velocitas fere in quolibet instanti mutatur; quare, huius motus velocitas mensuranda est ex velocitate qua mobile moveretur motu uniformi si in illomet instanti non supponeretur causa variationis suae velocitatis, et mobile ab illo instanti poneretur in motum uniformem velocitate quam ultimo assumpserit.

378. IV. Complexitas Motus Localis. — Praeter motus locales simplices, alii revera dantur qui *compositi* seu *complexi* dicuntur. Huiusmodi autem in Physica sunt, quando unum mobile simul a diversis moventibus ad motum cietur in eamdem directionem vel diversas directiones. Exinde, ortum habuit in Physica problema «*de compositione motus*», quo quaeritur: cuius speciei motus sit motus mobilis qui dicitur *compositus* (= resultans) et cuius diversi motus moventium dicuntur *componentes*. Dilucidatur ulterius hoc. In praesenti enim figura geometrica, supponitur mobile S a diversis moventibus motum ut pergat rectam St et simul rectam Sv. Mobile

(1) Notandum est, quod haec constantia haberi potest sive *quoad valorem* sive *quoad directionem*. Licet autem utroque modo locum habeat in motu *uniformi rectilineo*, non vero in motu *uniformi circulari*, in quo quamquam eius velocitas est constans quoad valorem, continue tamen mutatur quoad directionem.

(2) Hinc est, quod eius simplex formula *mathematice* ita designatur, sell, s — vf, idest quod, spatium s completum in quodam tempore t ab aliquo mobile motu uniformi moto iuxta determinatam velocitatem v, est aequale effectui velocitatis ex tempore habitae.

S autem, ita praeditum duobus motibus simultaneis (— motus componentis), aliam trajectoriam sc. a, p, Y, s, e, sequitur diversam a duabus rectis trajectoriis St et Sv; exinde, difficultas ut sciatur cuius qualitatis motus sit illius mobilis S. Et notandum est, quod haec difficultas occurrere potest in diversis formis motus. Nam, haberi potest: Io compositio duorum vel plurium motuum rectilineorum et uniformium; 2° compositio duorum motuum rectilineorum uniformiter acceleratorum; 3° compositio unius motus rectilinei uniformis tantum simul cum motu rectilineo uniformiter accelerato.

Demonstratio vero mathematico-physica et explicatio expositi problematis de facili reperiri potest apud manualia Physicae Moderna. Hic nos solum innuere volumus fundamentum quo Physici communiter nituntur illud solvere; tale autem fundamentum videtur esse quoddam principium a Galileo primo pronuntiatum, videlicet: «*si mobile seu punctum simul in diversas directiones nolunt, talem sequitur motionem, cuius positio, in qua pervenit mobile post aliquod tempus t, eadem est ad quam pertingeret si successive singulos motus separalim secutum fuisset in aliquo tempore t*».

379. V. Efficientia Motus Localis. — Omnibus autem constat, quod nullum corpus potest localiter moveri nisi actuali motione ab alio recepta: deducitur etiam ex lege inertiae qua «*corpus in aliquo statu (sive quietis sive motus) positum, illum constanter servabit nisi ab illo statu per aliam vim seu aliud corpus deturbatum fuerit ut statum mutet*». Ergo, ut mobile localiter moveatur necesse est ut ei communicetur a movente extrinseco quaedam vis, quae *mechanica* dicitur, quaeque nihil aliud est nisi qualitas quaedam a virtute moventis communicata atque in mobili recepta et quâ mobile proxime efficienter movetur localiter. Proinde, ista vis est aliquid ab extrinseco et per modum transeuntis receptum in mobili, quod eâ movetur in tali vel tali directione et iuxta minorem vel maiorem velocitatem, atque semper ita moveretur nisi impediretur a resistantia ponderis vel frictionis aeris, imo et ipsâ aptum efficitur alia corpora movere in quae impingere potest. Exinde est manifestum, quod in tali corpore localiter moto duo sunt deprehendenda, scii.: *resistentia* riecnon *actio et reactio*.

a) *Resistentia* videtur se habere ad mobilis velocitatem ut obex seu impedimentum quoddam; unde est *quaedam vis retardans velocitatem*

motus. Duplex porro esse potest: una quae dicitur *attritus*, et est quaedam passiva resistentia a mobili vincenda, quae causari potest: aut inter duo corpora, quorum unum repit supra aliud (= *attritus radens*); aut inter duo corpora, quorum unum supra aliud transit sua superficie tangendo, ut patet in rota vehiculi via transeuntis (= *attritus revolvens*). Altera vero vocatur *resistentia medii*, quae resultat ex fluido circumstante corpus quod movetur (1).

p) *Actio* autem et *reactio* est quidam mutuus influxus physicus productus ex collisione duorum corporum solidorum, quorum unum saltem est in motu. Cum enim aliquod solidum v. g. *A*, suam directionem proseguens, in aliud solidum v. g. *B* impingit, *A* agit in *B* et *B* agit in *A* per influxum reflexum, sibi ab *A* communicatum. Cum hoc autem subito et instantanee producat, habetur *pulsio* (= urto), qua utrumque, pellens scilicet, et pulsum, quodammodo physice alteratur et ad quam alterationem plura concurrunt, ut qualitas motus quo corpora actu sunt praedita, eorum figura, volumen et principaliter eorum elasticitas: pulsione enim destruitur inter vires moleculares corporum aequilibrium, cuius destructio dependet ab elasticitate corporea (2).

380. V!. Proprietates Motus Localis. — Ex omnibus hucusque dictis circa motus localis naturam, quaedam proprietates elici possunt. Et quidem:

Ia Prop.: «*motu locali mobile nihil intrinsece acquirit, sed solum extrinsece, nempe locum seu ubi quod est eius terminus*». Nani, mobile secundum locum non est in potentia ad aliquid intrinsecum in quantum huiusmodi (3).

2a Prop.: «*solus motus localis est simpliciter continuus*»; quia omnes alii motus per motum localem tanguntur (4).

3a Prop.: «*motus localis est primus inter omnes alios motus*». Huius ratio est «*quia sine ipso non potest esse aliquis aliorum motuum: non enim augmentatur aliquid nisi praeexistente alteratione, per quam quod prius erat dissimile convertatur et fiat simile. Neque alteratio potest esse nisi praeexistente loci mutatione, quia ad hoc quod fiat alteratio, oportet quod alterans magis sit propinquum alterato nunc quam prius*» (5). Hac ratione, motus localis est omnium aliorum motuum causa (6), et

(1) Hinc est quod, uti notant Physici, *diversa est causa* ex qua oritur attritus et medii resistentia. Ut enim, inter alios, habet Ettingshausen (*loc. prox. cit.*, pag. 192): «*L'attrito dipende dalla natura delle superficie di contatto, dalla pressione mutua dei corpi, dalla specie del moto; non dipende nè dall'estensione delle superficie di contatto nè dalla velocità del movimento. La resistenza dei mezzi dipende dalla loro densità e coesione, dalla grandezza, dalla figura e dalla maniera di moto del corpo che vi si move per entro*».

(2) Cfr. Ettingshausen, *loc. prox. cit.*, pag. 184.

(3) Cfr. S. Thom., I. q. 110, a. 3; cfr. VIH Phys., lect. 14; II, dist. 7, q. 3, a. 1, ad 3^{am} 111 C. Genl., c. 82; De Veril., q. 26, a. 1; De Pot., q. 6, a. 3; Tab. Aur., v. «*motus*», n. 43.

(4) Cfr. S. Thom., I, dist. 8, q. 3, a. 3, ad 3^{am}; cfr. VIH Phys., lect. 15.

(5) S. Thomas, HI C. Genl., c. 82; cfr. *ibid.*, c. 102; VIH Phys., lect. 14 ss. 1^a a 67 a 2, ad 3^{am}; H-H, q. 180, a. 6; IV, dist. 49, q. 1, a. 4, q. 3^a et passim.

(6) Cfr. S. Thom., Quodl. HI, a. 6, in sol. ad contr.

omnes in eo includuntur (1) et sine eo nullus dari potest, quia primum in quolibet genere est causa eorum quae sunt post » (2).

4a Prop.: *motus localis est perfectior atque nobilior ceteris motibus* 1. Sequitur ex praecedenti; talis motus enim «nihil variat de eo quod est intraneum rei; unde subiectum huius motus est ens completum in esse primo et in omnibus proprietatibus intraneis rei » (3).

SECTIO SECUNDA

De Mundi formatione.

381. Expenso de motu locali quo praeditus est mundus, de istius formatione est nunc disserendum. Mundi autem formatio (4) *duplitter* considerari potest, et *universaliter*, prout considerantur transformationes totius universi in se, et haec *cosmogonía* dicitur; et *particulariter*, prout respiciuntur transformationes unius partis tantum scii, terrae, atque *geogonia* vocatur. Unde in praesenti agendum est

Io de *cosmogonía* (§ 1);
2° de *geogonia* (§ 2).

§ 1. De Cosmogonía (5).

382. Ut ipsum nomen (xôotzoç, yévoç vel yôvoç) satis indicat, *cosmogonía* est *generatio quaedam seu transformatio universi*. Sumitur autem hic universum prout dicit complexum seu congeriem mundorum qui spatium replent, ut, secundum quod scientificè cognoscitur, includat totum systema solare simul cum eius sole centrali, octo magnis planetis, millibus eius parvissimis satellitibus et cometis, cuius systematis mundus, quem nos habitamus, non est nisi unum

(1) Cfr. S. Thom., I, *dist.* 8, q. 3, a. 3, ad 3««».

(2) S. Thomas, 111 C. *Gent.*, c. 82.

(3) S. Thomas, II, *dist.* 12, q. 1, a. 1, ad 5»»»; cfr. I, q. 110, a. 3; II-II, q. 180, a. 6; III C. *Gtn.*, c. 82; *De Malo*, q. 16, a. 10, ad 1»i». — Ab antiquis solet assignari motui locali et quidem soli circulari, alia proprietas quae est *perpetuitas*, cfr. S. Thom., VIII *Phys.*, lect. 19-20; III C. *Gmr.*, c. 82.

(4) Est maxime notandum quod nos, de mundi formatione hic loquendo, in limitibus physicae tantum sistere volumus, ut quaestionem *de mundi origine*, quam nos creatione solvimus, opportunius et rationabilius putamus ad Metaphysicam remittere, cuius est ens ut ens investigare.

(5) Cfr. Isaac Newton, *De Mundi Systemate liber*, in Vol. 11 Inter opera Newtoni a Castillion collecta, Lausannae et Genevae, 1744; Abbé Th.-Moreux, *Origine et formation du monde*, Paris, Doin 1922; *Les Enigmes de la Création*, Tom. I « D'où venons nous? », Tom. III « Où sommes-nous? » et Tom. IV « Où allons-nous? » (Paris); Guibert-Chincholle, *Les Origines*, Chap. I, pp. 19-110, Paris, Letouzey, 1923; Pesch, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, n. 548, 555; Gredt, *op. cit.*, *Phil. Nat. Sp.*, n. 361-364; I. Gerard, S. I., *The Old Riddle and the Newest Answer*, Cheap edition, London, Longmans Green, 1908; F. W. Hutton, *The Lesson of Evolution*, London, Duckworth, 1902, qui systema Evolutionism! fuse exponit et propugnat; et plures alios recentiores scientificos.

parvum elementum illius systematis (1). De hoc igitur universo quaerimus in praesenti, post scientificos et peritos, explicationem eius diversarum evolutionum (2).

383. Praenotamina. — Ut quaestio melius intelligatur et solvatur per-
opportunum ducimus praecipua elementa, scii, solem, nebulas et stellas, ex
quibus systema solare resultat, tironibus praenotare. Et quidem:

Primo est notandum, quod systema solare constat generaliter ex astro
centrali circa quod circumeunt alii octo magni planetae cum propriis satel-
litibus, vid. *Mercurius*, *Venus*, *Terra* et *Mars* (= planetae interni), *Iupiter*, *Sa-
turnus*, *Uranus* et *Neptunus* (= planetae externi), necnon innumeri alii tenues
planetae qui spatium inter Iovem et Martem replent. Omnes huiusmodi, —
exceptis satellitibus Urani et Neptuni, duobus Iovis et una Saturni qui motum
retrogradum habent —, motu directo rotationis gaudent (3). Sol autem, totius
systematis centrum, est fons lucis, caloris, attractionis et vitae omnibus plane-
tis, habens diametrum 1.300.000 chylom., eiusque distantia qua a terra se-
paratur transitur suis radiis in 8' 32". Sol autem conflatur ex quodam nucleo
centrali, qui in quadam massa gazosa et incandescenti natat et *photosphaera*
appellatur; haec vero physice resultat ex aliis elementis ut granulis, faculis,
maculis et pluribus aliis elementis chemicis terrae nostrae communibus, prae-
sertim metallicis (4). Involvitur praeterea in pluribus aliis stratis, quorum
primum immediate ipsam tangens est *stratum* seu *cortex inversionis*, aliud est
cromosphaera nempe quaedam species atmosphaerae diaphanae et absorbentis
licet non sit nimis luminosa, et tertium stratum quod *corona* vel *atmosphaera
coronaria* vocatur. Sol autem circa seipsum movetur ab oriente (= Est) ad
occidentem (= Ovest) et absolvit suum motum in spatio 25 dierum pauloque
amplius secum ferens totum systema solare.

Secundo est notandum, quod *stellae nebulosae*, vel simpliciter *nebulosae*,
tales vocantur ratione similitudinis quam praeseferunt cum nebulis terrae,
et sunt quaedam maculae albi coloris diversarumque formarum (5), quae in
qualibet parte caeli disseminatae apparent et de quibus hodie circa 500.000
notae sunt (6). Praeditae sunt praeterea motu, et quidem magnae velocitatis,

(1) Quare ita MOREUX (*D'où venons-nous?*, chap. i, p. 12), universum describit: « L'univers est composé de systèmes représentés à nos yeux par le chef de famille — l'étoile —, qui groupe autour de lui des corps plus petits que nous n'apercevons pas habituellement ».

(2) Pro huius quaestionis *utilitate* atque *necessitate*, cfr. Guibert-Chincholle, *loc. pr. cit.*, p. 19-20.

(3) Ut praedicti motus intetligantur, describatur quidam circulus et in medio eius sub-
iectum A immobiliter stans ponatur, tunc motus qui supra circuli circumferentiam a dextera
ad sinistram subiecti A perficitur dicitur *directus*, qui vero opposito modo perficitur dicitur
retrogradus. Quare motus *retrogradus* in systemate solari est ille qui circa axim mundi ab
Oriente «ad Occidentem perficitur, *directus* vero qui modo contrario.

(4) Hoc hodie nobis revelatur ope *spectroscopii* quod, ut notant Guibert-Chinc., «in-
tervient ici pour nous révéler la nature des matériaux constitutifs de la masse solaire. Grâce à
elle, nous pouvons analyser la photosphère, ou partie incandescente du soleil, et y retrouver la
plupart des éléments terrestres: Ca, Fe, K, Na, S, O, C, Ni, H, Az, He, etc. » (*loc. prox. cit.*, p. 29).

(5) Revera enim quaedam sunt irregularis formae ut Orion; *aliae* sunt formae regularis; *aliae*
formae sphaericae et annularis ut Lyra; *aliae* formae eclipticae ut Andromedes; *aliae* autem
aliter. Attamen ut observat MOREUX (*D'où venons-nous?*, ch. n, pag. 27): « Presque toutes
les nébuleuses que nous connaissons, celles du moins qui présentent un état peu avancé, offrent
une structure annulaire, ou mieux spiralolde » (Cfr. Id., *Où sommes-nous?*, chap. ix, p. 82-83).

(6) Notandum est, quod numerus nebulosarum maior semper detegitur cum novis investi-
gationis instrumentis. Nam « *Herschell* en comptait 2500; *Keeler*, avec le télescope Crosseley
estimait leur nombre voisin de 120.000. Le télescope du mont Wilson, avec un miroir de 2m 54,
permet d'en apercevoir plus d'un million, d'après Jean Rosier (Guibert-Chincholle, *loc. pr. cit.*, p. 25).

liat adhuc certe non sit determinatum de earum exacta velocitatis quantitate (1).

Tertio est notandum, quod praeter praedictas nebulas, dantur aliae *stellae*, quarum numerus solo oculo corporeo est 5000 circiter, ope telescopii tamen ad 80.000.000 circiter ascendit. Sunt autem duplicis generis: quaedam *inerrantes* (= stellae simpliciter), et sunt astra quae propria luce emicant semperque ad invicem eandem distantiam retinent, ad has pertinet etiam Sol; aliae *errantes* (= planetae), et sunt astra seu corpora opaca quae lucem a sole accipiunt atque distantiam iugiter mutant, tam inter se quam respectu inerrantium; his adnumeratur Terra, quam habitamus.

Praedicto utrique stellarum generi adiungendi sunt sic dicti *satellites* et *cometae*. *Priores* sunt corpora opaca quae in eorum motu quosdam planetas sequuntur et eos circumeunt, inter quos est Luna. *Posteriores* vero sunt corpora pariter opaca praedita tamen generaliter longa lucis fascia seu coma, visibilesque nostrae terrae redduntur per aliquot tempus dumtaxat (2).

Non est tamen putandum, sicut olim et adhuc nobis sic apparet, quod praedictae stellae sunt immobiles seu motu carentes; scientificè enim liquet iugi et celeri motu praeditas esse; imo, licet ignoretur adhuc circa quodnam punctum centrale circumeant, ope spectroscopii determinatum est de earum velocitate quae ascendit ad 40, 60, 80 chylom. per minutum secundum. Neque denique est putandum, quod praedicta corpora caelum occupant confuse et sine ullo ordine; constat enim plures congeries formae variabilis revera dari, quae ex innumeris stellis inter se ordinatis resultant, ut liquet v. g. in *Centaurio* qui 6.000 stellas ordinatas continet, in *Taucano* qui habet 16.000 et in *Hercule* qui habet circa 3.000. His denique quidam scientifici! adnumerant sic dictam *Viam Lacteam*, liat alii eam ex illis constituent (3).

384. Status Quaestionis. — His sufficienter notatis, facilius quaestio intelligitur. Quaeritur enim, quomodo et quam ratione explicetur tota illa physica formatio mundi caelestis, idest systematis solaris, nebulosarum et stellarum; seu, quomodo omnia illa corpora caelestia praenotata sint inter se ordinatim evoluta, ut ex eis omnibus resultet illud unum mirabile et harmonicum caeleste quod a nobis cernitur. Et licet hoc cum *omnimoda* certitudine determinare maxime difficile sit (4), aliqualem tamen rationalem explicationem exhibere, secundum recentiorum scientificorum inventa, minime inconvenit.

(1) Cfr. Guibert-Chinchole, *ibid.*

(2) Ita v. g. *cometa Halley*, ab eius inventore sic vocata, terrae visibilis fuit anno 1910, et apparet semper post 76 annos, quippe quod iter, quod a Neptuno ad Solem complet, absolvit non plus quam 75 annis.

(3) Ad rem Th. Moreux (Où *sommes-nous?*, ch. vin, pag. 72), dicens: « La voie lactée est éw formée d'une quantité innombrable d'étoiles trop faibles et trop voisines en apparence pxi être distinguées séparément à l'œil nu. C'est la distribution irrégulière de ces étoiles qui nous donne l'aspect varié de ce ruban phosphorescent dont la lumière augmente ou diminue d'éclat ». — De huius viae autem figura laudatus A. ita habet: « que la voie lactée a une structure grossièrement annulaire. Sa forme générale ne serait pas précisément celle d'une sphère dont tous les diamètres sont égaux, mais celle d'un disque sphérique très aplati » (*ibid.*, p. 78). Et iterum: « peut-être que la voie lactée elle-même, à laquelle appartient notre système, ne serait autre chose qu'une immense nébuleuse spiraloïde encore en voie de formation dans bon nombre de ses parties » (D'où *venons-nous?*, ch. II, p. 27-28).

(4) Hoc et scientifici! confitentur: « c'est, scribit Moreux, l'un des plus ardues problèmes que l'Astronomie puisse poser à la pensée humaine » (D'où *venons-nous?*, chap. u, p. 36).

385. Sententiae. — Ad propositam quaestionem solvendam innumerabiles opiniones inter scientificos circumferuntur, ut eas omnes recensere sit fere impossibile. Quapropter, relictā opinione quorundam antiquorum de materiae indestructibilitate seu incorruptibilitate corporum caelestium (1), atque aliorum antiquorum de mundo caelesti descriptionibus omissis (2), solum principales referemus. Et licet iam tempore *Copernici* (1473-1543) et expressius adhuc tempore *Keplerii* (3) (1571-1630) incoeptum fuerit determinari exactam cognitionem legum quibus motus siderum regitur; nihilominus, veritas nonnisi pedetentim collustrari debuit per mirabiles instrumentorum novitates. Quapropter, priorum opinionibus etiam omissis (v. g. *Galilaei* 1564-1642, *Cartesii* 1596-1650, *Newtoni* 1642-1727, *Kantii* 1724-1804, *W. Herschelli* 1738-1822, *J. Herschelli* 1792-1871, etc.) et aliorum non mediocri ingenii neque minoris momenti, communiores et recentiores aliquorum opiniones, quae in hac re potius *hypotheses* dicuntur, brevissime exponemus, quaeque in systemate solari aliquam evolutionem reponunt. Attamen, ut vera a falsis secernantur et ordinatim procedatur; sciendum est, evolutionem hanc accipi posse dupliciter: *sensu materialistico*, inquantum praesupponit materiam systematis solaris esse improductam, sese ex se evolventem, et habetur *Evolutionismus materialisticus*; deinde accipitur *sensu spiritualistico*, inquantum praesupponit materiam ab alio esse productam et sese evolventem dependentem ab alio, et habetur *Evolutionismus Spiritualisticus*. Extendamus igitur huiusmodi systemata.

A. *Evolutionismus Materialisticus*. — Fundamentum enim Materialism! est, quod materia sit unicum supremumque principium omniscomprehensivum cuiuscumque realitatis, essentialiter una et homogēnea, quae, vi *legis substantialis*, sese iugiter evolvit independentem a quolibet agente extrinseco in plura entia heterogēnea ordine tantum seu positione distincta. Cum vero haec materia sit unicum ens in se omnia comprehendens, est et sibiipsi ratio sufficiens cum statice tum dynamice, ideoque est absoluta, increata et aeterna, atque vi mechanica sibi idéntica ex seipsa et per seipsam totum universum sive anorganicum ut systema solare, sive organicum, produxit. Mundus itaque seu universum nihil aliud est nisi aeterna evolutio substantiae seu materiae homogēneae (4). Ita *Materialistae* omnes, tum antiqui (v. g. *Democritus*, *Epicurus*, *Stoici*, *Anaximenes*), tum recentes (v. g. *Haeckel*, *Büchner*, *Vogt*, *Moleschott*, *Ratzenhofer*, etc.) (5); quibus recentius est adnumerandus *Sv. Arrhenius*, iuxta quem systema solare mutua evolutione est peractum, prout nebulosae a sole productae sunt et sol a nebulosis (6).

B. *Evolutionismus Spiritualisticus*. — Hic generaliter tuetur, universi materiam cum eius energia viribusque mechanicis productam esse ab aliquo superiori ente realiter distincto, sub quadam forma confusa simulque cum

(1) Cfr. *S. Thomam*, VIII *Phys.*, lect. 8; I, *de Caelo et Mundo*, lect. 6; VIII *Metaph.*, lect. 4; I, q. 66, a. 2; I-II, q. 49, a. 4; II, *dist.* 12, q. 1, a. 1; *De Sp. Cr.*, a. 6, ad 2; *De Pot.*, q. 4, a. 2, ad 8 in oppos. et pluries passim.

(2) Cfr. *Lucretium*, *De Rerum Natura*, vs., pp. 432-780.

(3) *Kepler* via stricte inductiva ad tres sequentes leges pervenit: 1° Lex: *planetarum orbitas circa solem eclipticas, et quidem in uno ex focus in quibus est sol, describunt*; 2° Lex: *radón vector aequalia tempora in spatiis aequalibus percurrit*; 3° Lex: *cubi a magnis axibus diversarum orbitalium planetarium sunt inter se sicut quadrati temporum revolutionis*.

(4) Ita *E. Haeckel*, inter alia dicit: < It is true that there were philosophers who spoke of the evolution of things a thousand years ago; but the recognition that such a law [of evolution] dominates the entire universe, and that the world is nothing else than an eternal evolution of substance, is a fruit of the nineteenth century • (*Riddle of the Universe*, p. 2, Cheap English Edition).

(5) Pro systemate Materialismi cfr. *F. Klümke*, *II Monismo etc.*, Lib. I, p. 33-214 (trad. Ital. ab *A. Ferro*, Firenze, 1914); *Gerard*, *op. cit.*, Ed. *Proctor*, *The Matérialisme of to-day* (London, Cath. Truth Society), et alios.

(6) Pro *Arrhenii* theoria, cfr. *Gilbert-Chinn*, *loc. pr. cit.* p. 50 ss

propria teleología et capacitate se ad actualem ordinem evolvendi (1); ad explicandum autem modum, quo haec evolutio contigit, scientific! adsignant plures hypotheses, quarum principales sunt sequentes (2):

Ia Hypoth.: Evolutio systematis solaris hoc modo accidit, quod primitiva materia, scilicet nebulosa, initio caliditate, forma sphaerica et motu rotatorio supra seipsam praedita erat. Cum autem quo magis diminuitur corpus revolans, eo celerior fiat eius rotatio, sequitur quod praedicta nebulosa, attritu spatiorum interstellarium, continue de suo calore amittens et simul frigescens, suum volumen semper diminuit et velocitatem auget: ex quo primus annulus deciditur. Huius autem annuli decisione, volumen nebulosae adhuc diminuitur et contra augetur eius velocitas; ex quo contingit quod secundus annulus ab ea emittitur, et ita porro. Sic ergo efformati sunt primo Neptunus, dein Uranus successive omnes alii planetae usque ad Mercurium, qui ultimus est et Soli proximus; similiter et Luna est concentratio quaedam alterius annuli a Terra decisi. Omnes denique planetae, sicut et satellites, praeter motum quo supra ipsos habent, circa Solem motu seu sensu directo circumeunt. Ita *Petrus-Simon Laplace* (1749-1827) (3). Haec Laplacii hypothesis postea ulterius evolvitur ab *H. Faye* (1814-1902) et *J. du Ligondès*.

Prior (4) enim tenet, illam nebulosam, ex qua sol ortus est, habere motum circumferentialem et turbineum seu vorticosum. Ex ea autem deciduntur plures annuli iam statum instabilitatis possidentes, quibus primo efformati sunt planetae inferiores motu directo praediti et sunt Mercurius, Venus, Terra, Mars, Iupiter et Saturnus; postea vero planetae superiores simul cum eorum satellitibus, Uranus nempe et Neptunus qui motum retrogradum habent. — *Posterior* (5) autem praesupponit dari ante nebulosam quosdam alios motus ex quibus oritur motus rotationis nebulosae. Haec vero, suo motu rotatorio, transformatur sub specie disci, ex qua emittuntur diversi annuli qui in planetas sequenti ordine transformantur, sc.: Iupiter, Neptunus, Uranus, Saturnus, Terra, Mars, Venus, Mercurius.

2ª Hypoth.: Secunda explicatio est, quod motus rotatorius, quo omnes planetae initio movebantur, erat retrogradus, quem planetae remoti retinuerunt, proximi vero et viciniore cum in directum sub influxu et refluxu maris mutaverunt. Cum enim plancta in statu fluiditatis erat, subiectus erat virtuti actionis solaris, sub qua figuram eclipsoidalem assumebat. Pedetentim vero motu retrogrado suppresso, planeta se ferebat respectu solis sicut luna respectu terrae, cuius rotatio est eiusdem durationis sicut eius revolutio; sed, cum progressive condensetur, acceleratur magis velocitas suae rotationis quae semper fit diminutio eius diametri proportionata, sic enim se habet rotatio terrae, quae hodie, una revolutione quam circa solem facit, in 365 gyris absolvitur. Eodem modo est explicandum de aliis planetis rotatione directa praeditis. Ita *H. Darwin* (6).

(1) Scribit enim inter plures, *Sir J. Herschell*: « The presence of *Mind* is what solves the whole difficulty: so far, at least, as it brings it within the sphere of our consciousness and into conformity with our own experience of what action is » (*Familiar Lectures*, p. 458); similiter habent *Stewart* et *Tait*: « We assume, as absolutely self-evident, the existence of a Deity, who is the Creator and Upholder of all things » (*Unseen Universe*, p. 47).

(2) Pro fusiori hypothesium de systemate solari expositione, cfr. *Duhem*, *Système du monde* (Paris, Hermann, 5 vol., 1913-1917); *H. Poincaré*, *Leçons sur les Hypothèses cosmologiques* (Paris, Hermann, 1913); *Guibert-Chancel*, *op. cit.*, a. 2, p. 33-58; et alios.

(3) Cfr. *Laplace*, *Exposition du système du monde; Introduction à la théorie analytique du monde et des probabilités*.

(4) Cfr. *Faye*, *Sur l'origine du monde* (Paris, Gauthier-Villars, 1896).

(5) Cfr. *Ligondès*, *Formation mécanique du système du monde* (Paris, Gauthier-Villars, 1902).

(6) Cfr. *Wolf*, *Les hypothèses cosmogoniques*.

3a Hypoth.: Haec ex chimia et thermodynamica procedit ad explicandam genesim praecipuarum stellarum. Spectroscopice enim, aiunt quidam, deducitur, quod stella primo est quaedam nebulosa massa quae resultat ex cumulo meteoritarum (= météorites). Huiusmodi autem ad invicem impingunt, ex quarum attritu levissimae materiae ~~to~~u gaz emittuntur, ut v. g. He et H; attritis dein multiplicatis temperatura magis crescit usquedum illa elementa materialia statum incandescendae acquisierunt; quo fit ut novum spectrum fulgens appareat obscuros radios habens, licet pars elementorum transeat in statum vaporosum, qui se habet ut quoddam stratum absorbens ac revolvens, ut in sole liquet. Stella postea pervenit ad statum gazosum habentem maximam caliditatem, qua elementa ab invicem separantur atque modo analogo iterum in alia corpora evolvuntur. Ita Norm. Lockyer (1), quem alii (v. g. Schuster) (2), licet sub alia quodammodo explicatione, sequuntur.

4a Hypoth.: Revera enim *quidam* (= J. See) (3) tuentur, quod systema solare initio erat quaedam nebulosa spiralis maxime extensa, cuius elementa congregata sunt in asteroides, et huiusmodi in planetas qui paulatim volumine augmentati sunt; sol vero maiorem partem elementorum materialium ad se traxit. — Rursus, *alii* (= Belot) (4) supponunt massam nebulosam habere motum vorticosum, atque aliam nebulosam amorpham impingens, extenditur necnon in nostrum systema solare transformatur. Ex harum autem attritu resultat quaedam centralis concentratio, simulque producit in nebula motus quidam vibratorius quo et planetae efformantur. — Demum et *alii* (= Th. Moreux) (5) sustinent, quod nostrum systema planetare resultat ex evolutione cuiusdam parvae nebulosae spiralis quae debetur attritui alterius nebulosae partialiter condensatae simul cum corrente materiae meteoricae nigri coloris. Ex duobus autem figurae spiralis ramis enascuntur primo magni planetae exteriores, dein alii parvi inter Martem et Jovem locati, denique ceteri planetae inferiores.

5a Hypoth.: Haec ultima hypothesis potius vocanda est sententia, quia certo arguit ex principiis rationis tuendo generalem doctrinam Evolutionism! Spiritualis. Cum enim praesens quaestio sit solum de systematis solans formatione, praesupponitur cum dicto Evolutionismo, totam systematis materiam primitus ab aliquo Ente Intelligente, ab ipso systemate distincto, revera habuisse ortum, ab eoque praeditum fuisse viribus mechanicis, motu locali ac omnibus aliis dispositionibus ad eius naturam requisitis (6). Quibus suppositis tuemur, nullum esse inconveniens ut, mediantibus illis viribus mechanicis, systema active evolutum fuerit atque eis pervenerit ad talem formam perfectam, quae est finis eius naturae ab illo Ente Intelligente inditus. Hoc enim modo, vires mechanicae in dicta evolutione se habent ut causae cooperantes activae finalitati seu teleologiae systematis, quibus mundi formatio, nec synthetice neque analytice per se primo, tribuitur, sed solum secundo: cum illae vires propriam efficientiam pariter sortiantur per se ab eodem Ente. Hoc igitur sensu (7) ostendere volumus, quod *rectae* hypotheses quas plures scientific! post experimenta astronómica deduxerunt, licet scientificè inter se discrepent, philosophice tamen seu relate ad principia rectae rationis, nihil habent

(1) Cfr. Lockyer, *L'Evolution inorganique*, Paris, Alcan, 1905.

(2) Cfr. A. Schuster, *The Evolution of Solar Stars* (1903).

(3) Cfr. J. See, *Researches on the Evolution of the Stellar System*, Paris, Hermann, 1910.

(4) Cfr. E. Belot, *Essai ile cosmogonie tourbillonnaire*, Paris, Gauthier-Viliars, 1911.

(5) Cfr. T. Moreux, *Le Problème solaire*, Paris, Bertaux, 1900; *Origine et formation des mondes*, Paris, Doin, 1922.

(6) Cfr. S. Thom., II, dist. 13, q. 1, a. 1, ad lum.

(7) Recte proinde notat Pesch (op. cit., n. 551,3«): « Nihil igitur, inquit, quaeritur aliud, nisi utrum Deus usus sit viribus elementorum ad successivam mundi conformationem, an sicut creationis, ita etiam conformationem ipse solus perfecit ».

quod cum eis minus recte cohaerere videatur. Ita plures ut *Guibert-Chinchole*, *Pesch*, *Gredt*, cum quibus sit sequens veritas.

386. Conclusio: «Formatio systematis solaris, quada evolutione mechanica peracta, rationabiliter est admittenda ».

Prob.: Formatio systematis solaris, quae cum principiis sanae rationis seu philosophiae maxime cohaeret, rationabiliter est admittenda. Atqui formatio systematis, ut quadam evolutione mechanica peracta, cum principiis sanae rationis maxime cohaeret. Ergo formatio systematis solaris, quadam evolutione mechanica peracta, rationabiliter est admittenda.

Mai. liquet ex terminis. — Min. prob.: Systema solare est quoddam compositum constans pluribus entibus gradu perfectionis heterogeneis atque ad invicem subordinatis ut ex eis quoddam homogeneum teleologicum perfecte resultet. Atqui maxime cohaeret cum principiis sanae rationis quod tale compositum, non subito et abrupte sed gradatim et successive, perveniat ad ultimum gradum perfectionis cui ceteri subordinantur. Ergo formatio systematis solaris, ut quadam evolutione mechanica peracta, cum principiis sanae rationis maxime cohaeret.

Mai. constat ex praenotatis. — Min. decl.:

o) Nulla imprimis est *repugnantia*, ut dictum compositum solare gradatim et successive perveniat ad ultimum perfectionis suae gradum. Non enim « est eadem dispositio rei iam perfectae et prout est in suo fieri; et ideo, quamvis natura mundi perfecti et completi hoc exigat quod omnes partes essentialiter universi sint simul, *potuit tamen aliter esse in ipsa mundi inceptione*; sicut in homine perfecto non potest cor esse sine aliis partibus, et tamen in formatione embrionis cor ante omnia membra generatur» (1).

b) Maxime convenit seu rationi cohaeret ut tale compositum ita fiat, et hoc duplici ex parte, scii, *tum* ipsius systematis *tum* entis transcendentis a quo systema dependet. Et revera:

1° Illo processu successivo maxime manifestatur *continuitas et insufficiens* systematis solaris; nam «sicut creatura non habet esse ex se, ita nec perfectionem habet ex se, sed ex Deo; ideo sicut ad ostendendum quod creatura habet esse a Deo et non ex se, voluit ut prius non esset et postmodum esset; ita etiam ad ostendendum quod creatura suam perfectionem non haberet ex se, voluit *ut prius esset imperfecta et postmodum successive per opus distinctionis it ornatus perficeretur* » (2). — Praeterea, magis explicatur *causalitas* causarum inferiorum subordinatarum, quia « nobilior est ordo causarum quam effectuum, sicut et causa potior est effectui. Magis igitur

(1) S. Thomas, *De Pnt.*, q. 4, a. 2, ad 3^m in opp.; cfr. II, *dist.* 12, q. I, a. 2, ad 6°.

(2) S. Thomas, *ibid.*, ad in opp.; cfr. II, *dist.* 12, q. I, a. 4.

in eo perfectio providentiae divinae demonstratur. Si autem non essent *aliquae causae mediae* exsequentes divinam providentiam, non esset in rebus ordo causarum sed effectuum tantum. Exigit igitur divinae providentiae perfectio, quod sint *causae mediae exsequentes ipsam* » (1).

2° Eodem processu in systemate solari, magis *sapientia* entis transcendentis ostenditur; quia «in creatione rerum non solum debet ostendi potentiae virtus, sed etiam divinae sapientiae ordo, ut quae prius natura sunt, prius etiam instituerentur; et sic non est ex *impotentia Dei*, quasi indigentis tempore ad operandum, quod omnia non sint simul producta et distincta et ornata; sed *ut ordo sapientiae servaretur in rerum institutione* » (2). — Rursus, magis illius agentis *virtus* nobis explicatur; quia «quanto virtus alicuius agentis est fortior, tanto in magis remota suam operationem extendit; sicut ignis quanto est violentior, tanto magis remota calefacit. Hoc autem non contingit in agente quod non agit per medium, quia quodlibet in quod agit est sibi proximum. Cum igitur virtus divinae providentiae sit maxima, *per aliqua media* ad ultima suam operationem perducere debet » (3).

Confirm. — Conveniens est ut producta natura, cum propriis viribus et dispositionibus naturam consequentibus, se evolvat progressive ab imperfecto ad completum et perfectum sui statum finalem. Atqui systema solare est natura quaedam producta cum propriis viribus mechanicis et dispositionibus eius naturam consequentibus. Ergo conveniens est ut systema solare se evolvat progressive ab imperfecto ad completum et perfectum sui statum finalem.

Min. constat ex dictis. — Mai. deck: Nam, «natura producit effectum in actu de ente in potentia; et ideo oportet ut in eius operatione potentia praecedat actum, et informitas formationem » (4); quare, in via generationis - quanto aliquid perfectius est et magis assimilatur agenti, tanto tempore posterius est, quamvis sit prius natura et dignitate» (5).

387. Corollarium. — Ex dictis igitur recte colligere possumus, quod licet hypotheses Evolutionism! Spiritualistici non omnes *scientificè* admitti possint, utpote non omnes bene cohaerent cum dictis astronomiis hodie cognitis; tamen, nullum est inconveniens ut *philosophice* admittantur: dictum est enim, quod omnes admittunt Deum initio creavisse materiam et energiam sub quadam primitiva forma cum propria teleologia seu capacitate ad praesentem formationem tendendi; quare, discrepantia quae scientificè inter eos viget nullum operi creationis praeiudicium affert (6). Attamen, nec *scientificè* neque *philosophice* admitti potest Evo-

co S. Thomas, III C. Gent., c. 77.

(2) S. Thomas, De Pot., q. 4, a. 2, ad 5> in opp.; cfr. I, q. 66, a. 1, ad 1 in contr.

(3) S. Thomas, IU C. Gent., c. 77.

(4) S. Thomas, I, q. 66, a. 1, ad 2<n.

(5) S. Thomas, De Pot., q. 4, a. 2, ad 33<m.

(6) z\ld rem optime Guibert-Chinc.: . L'œuvre de ta création n'en sera ni moins nécessaire ni moins admirable. Tout au contraire: plus le rôle de causes secondes est merveilleux plus grand paraît celui de la Cause première qui les produit . (foc. pr cit pag 55)

lutionisnius Materialisticus; praesupponit enim systematis solaris materiam simul cum eius viribus mechanicis omnino improproductam, eius evolutionem pure mechanicam ac ateleologicam esse, quod est manifeste absurdum (1).

§ 2. De Geogonia (2).

388. Probavimus systematis solaris formationem evolutione perfectam fuisse, et dictis scientiae principiisque philosophiae rationaliter cohaerere; evidentius autem hoc apparebit si scientifice *geogoniani* consideremus, hoc est *formationem ipsius terrae*, de qua geología occupatur (3).

389. Praenotamina. — Pernecessarium ducimus, ad clariorem quaestionis dusque solutionis intelligentiam, quaedam brevissime delineare ex geología, quam aliunde supponimus tirones in Historia Naturali perfecisse. Igitur,

Primo notandum est, quod terra est quoddam corpus ad systema solare pertinens, et quod circa solem suâ gravitate movetur. Constat autem, tam ex terrae rotunditate quam ex eius motibus (4) aliisque analogiis quas cum aliis planetis habet, ipsam revera esse planetam, cuius unicus satelles est *Luna*. Forma autem eius non est perfecte sphaerica, sed potius eclipsoidalis, et a quibusdam putatur eam ne quidem determinatam figuram habere, unde *geoïdes* dicitur. Conflatur, praeterea, fere totaliter ex partibus solidis et in eius superficie convexa adsunt maria, quae simul cum ipsa terra *atmosphera* circumdantur.

Secundo est notanda significatio *florae*, *faunae* et *fossilium*. Nam *flora*, ad geographiam botanicam pertinens, significat omnes species vegetales quae in hac vel illa regione floruerunt vel adhuc florent. Potest autem esse abundans vel non iuxta numerositatem specierum, licet individuorum cuiuslibet speciei numerus esse possit diversus, et maximum influxum habet in regionis vegetationem (= *tapetum vegetale*); quo fit ut dentur regiones quae fecundam vegetationem cum modica flora habent, si species numero et varietate paucae, individua vero multa, sint. — *Fauna*, ad geographiam zoologicam pertinens, significat qualitatem quamdam animalium quae in tali regione vixerunt vel adhuc vivunt; haec autem qualitas reputatur effectus plurium causarum quae

(1) Cfr. Kimke, *loc. supr. cit.*

(2) Cfr. Guibert-Chinchole, *op. cit.*, ch. i, a. 3, p. 58-81; Pesch, *op. cit.*, n. 556-571; R. MacalONE, *La Création*, Paris, Beauchesne, 1924; A. Holmes, *The Age of the Earth*, London, Benn, 1927; F. W. Hutton, *The Lesson of Evolution*, Ess. II, p. 47 ss., London, Duckworth, 1902; H. de Dordodot, *Le Darwinisme au point de vue de l'orthodoxie catholique*. Vol. I, Bruxelles-Paris, Vromant, 1921; E. Haug, *Traité de Géologie*, Paris, 1907; G. Tuccimei, *Elementi di Geologia e di Geografia Fisica*, 1, 2, 3, 4, Roma-Milano, 1908; et omnia opera geographorum.

(3) *Geología* enim (*γῆς*, terra, *Χῶρος* sermo) est *scientia de terra*, cuius consideratur erigo, structura, mutationes quae sive externe sive interne contingunt, necnon omnes transformationes ab initio usque ad praesentem statum. Generaliter autem dividitur: in *lythotofia*, quae de terrae crusta agit; in *dynamicam terrestrem*, quae ex causis actu agentibus arumque effectibus deducit leges quibus determinantur causae quae in praeterito influxum exercuerunt; et in *geologiam historicam* (*geogeniam*) quae chronologice deducit omnes eventus qui in terra locum habuerunt ab initio usque ad praesentem statum. Apprime distinguenda est *Geología* a *Palaeontologia*, quae proprie agit de vetustis organismis qui terram repleverunt.

(4) Huiusmodi terrae motus sunt: *rotationis* circa proprium axem, et est 23 h., 56' et 4", quae diem sideralem constituunt et minor est die solari; *revolutionis* circa solem, et est 365 dierum, 6 h., 9' et 11" (*annus sideralis*); et *praecessionis seu retrogradationis* aequinoctialis, et est 25,765 annorum circiter.

in data regione species diffuderunt aliasque propulsaverunt. — *Fossilia* sunt quaedam vestigia organicorum quae in sedimentaribus rupibus reperiuntur, unde *fossilifera* dicuntur. Quare, fossilia sunt « *reliquiae* (v. g. dens, ossa, conchylia, etc.) *scu vestigia* (v. g. effigies passûs animalium, sulcus a verme in sabulo relictus, etc.) *entium organicorum, quae in qualibet parte crustae terrestres, causis naturalibus, adhuc conservantur* ». Haec autem possunt esse triplicis generis, vid.: *viventia*, *extincta* et *emigrata* (1); quae omnia sunt maximi momenti, eo quod sunt praesertim certissimum crîterium quô relativa aetas terrae geologicè determinatur (2).

Tertio notanda est geológica terrae formatio; ad cuius maiorem claritatem, geologi communiter distinguunt diversa et successiva stadia, in quibus strata efformata sunt, respectivis temporibus correspondents, iisque nomina propria tribuunt (3). Hinc, procedendo a magis nobis noto ad minus notum, tota terrae formatio dividitur in quatuor magna aeva, sc.: in *Cainozoicum*, *Mesozoicum*, *Palaeozoicum* et *Praecambrianum*, quorum quodlibet plura alia systemata sub se comprehendit, quae diversis periodis respondent. Expendamus haec omnia breviter, maxime pro iis qui cognitionem geologiae non habent.

I. *Cainozoicum Aevum* (Kaivôç = recens, Zurj = vita), recentiores formas continet; ideo est eminenter aetas mammalium, avium edentulorum et florum, imo et hominis, proinde a quibusdam vocatur *Psychozoicum*. Comprehendit duplicem periodum, scii.: *quaternariam* et *tertiariam* (4).

a) *Periodus Quaternaria*. — Huius periodi systema est continuatio systematis plyocenici, licet a suis prioribus quam maxime distinguatur, prout in ea primo vita humana apparet. Habet periodus quaternaria *tres* epochas, nempe: *diluvialem*, quae resultat ex terris quae magnum progressum atmosphaericum subierunt et innumera elementa cuiuslibet generis adsportata sunt ad mare et flumina; *glacialem*, in qua nives ita augentur ut massae glaciei extendantur ad magnam partem continentium noviter efformatorum; *alluvionalem*, in qua eodem fere tempore quo glacies fiunt magis extensae yulcani prorumpunt, et massis glacialibus retractis, earum fusione orta sunt flumina uberrima quae valles plurimas effodiunt. — Talis autem periodus generaliter *duo* systemata continet, scii.: *recens* et *pleistocenum*; hoc ultimum cum *tertiaria* periodo immediate coniungitur (5). — Horum duorum systematum *flora* notatur praesertim ob florum novitates; sed *fauna*, praeter mammalia, abundat etiam in molluscis (v. g. *Cyprina*, *Islândica*, *Helix Hispida*, *Pupa Muscorum*, etc.); at, ut totius formationis corona apparet homo, qui inter omnia creata inferiora eminet (6).

(1) *Emigrata* vocantur, quando fossilia huius vel illius regionis adhuc vivunt quidem, sed in aliam regionem plus vel minus longinquam migrata sunt, v. g. *Cardium hians* quod aetate plyocenica in Italia vivebat, hodie vero in maribus africanis reperitur.

(2) Hinc est quod W. Smith hac methodo usus est: « From each bed he carefully collected suites of fossils, and he gradually became convinced that every formation had fossils peculiar to itself » (Holmes, *op. cit.*, p. 25). Pariter: « By 1808 the French geologists had shown that each bed had its distinctive fossils from which its relative age, or position in the sequence, could be told » (Id., *ibid.*).

(3) <Two classes of terms, pergit Holmes, are used, because it is desirable to use one for divisions of time and the other for the strata accumulated during those times:

<i>Time Terms:</i> Era, Period, Epoch, Age.	\	(
<i>Strata Terms:</i> Group, System, Series, Formation,)

(4) Haec denominatio inventa est an. 1760 a quodam Italo *Arduino* ut merito notat Holmes dicens: «An Italian, Arduino, in 1760, proposed to classify them (i. e. the stratal into *Primitive*, *Secondary* and *Tertiary*... By an extension of Arduino's nomenclature the glacial formations and those of the present day are described as the *Quaternary System* » (p. 27).

(5) Cfr. Holmes, *op. cit.*, p. 28.

(6) Exinde asserere possumus, quod fossilia humana sunt *character principalis* periodi quaternariae, et quidem postglacialis seu recentis systematis. Hoc autem nobis liquido constat non solum ex sceletis eorumque partibus, sed praesertim ex innumeris obiectis et in-

b) *Periodus Tertiaria*. — Hae sive geographice sive palaeontologice a suis prioribus distinguitur, prout in ea, quibusdam exceptis, terrae pedetentim evolvuntur ut viam sternant ad praesentem formationem; magis determinantur climata et novam formam, qualem hodie fere aspicimus, organismi assumunt. Post *Ch. Lyell* et *Deshays*, haec periodus involvit quatuor systemata, scii.: *Pliocenum* (1), *Myocenum*, *Olygocenum* (2) et *Eocenum*. — Horum generatim flora: gymnospermatibus novae plantae succedunt; fauna: fere totaliter extinguuntur ammonites, belemnites, hyppurites, sicut et in occasum abeunt cephalopoda et branchiopoda; consideratione tamen digna sunt, mammalia, lamellibranchialia, gastropoda et angiospermata.

II. *Mesozoicum Aevum* (μέσος; = medium, Ζωή; — vita), formas medias inter cainozoicas et palaeozoicas continet: in eo enim reptilia potius eminent et proinde *reptilium aetas* vocatur. Constituit periodum *Secundariam*, quae generatim in tria systemata distinguitur (3):

1) in *Cretaceum*; in terrae formatione dominatur creta, ex qua nomen desumpsit hoc systema. Flora: filices rarefiunt, abundant conifera, monocotyledones et dicotyledones (v. g. *Salix*, *Hedera*, *Ficus* etc.). Fauna: mammalia rarefiunt, licet magni aves non desint (v. g. *Hesperornis*, *Jchyornis*); numerosiora fiunt reptilia, pisces diminuuntur et insecta fere extinguuntur; molluscae et ammonites progrediuntur, et etiam notantur gastropoda, lamelliobranchia et foraminifera (v. g. *Rotalia* et *Textularia*).

2) in *Jurassicum*, quod ex montibus Jura, in quibus maxime reperitur, vocatur. Huius flora non est abundans, exceptis cryptogamis et phanerogamis, licet pauca angiospermata monocotyledona non desint (v. g. *Rhizocaulon*, *Palmspadix*). Fauna: pauca mammalia marsupialia quae supersunt potius sunt carnivora et insectivora (v. g. *Arnphiterium*); apparent aves, et reptilia maiorem formam assumunt (v. g. *Atlantosaurus*).

3) in *Triassicum*, quod ex triade seu tribus planis ad invicem subordinate terrae efformatae, in Germania repertis, appellatur (4). Istius flora non est nimis fertilis, quibusdam algis exceptis (v. g. *Gyroporella*, *Diplopore*, etc.). Fauna tamen e contra; inveniuntur enim reptilia et amphibia tres vel quinque digitos habentia (v.g. *Labyrinthodon*, *Clepsysaurus*, etc.); alia habentia duos pedes et statum erectum (v. g. *Brontozoës*); alia formam mediam inter reptilia et pisces habent (v. g. *Nolhosaurus*). Apparent pariter teleostes, dipnoes et praesertim mammalia (v. g. *Triglyphus*, *Dromatherium*) sicut et plures molluscarum species.

III. *Palaeozoicum Aevum* (Παλαιός = vetus, Ζωή = vita), formas antiquas habet et *Primariam* periodum efformat: in ea enim generatim rupes oriuntur et evolvuntur; graptolitae et trilobitae extinguuntur; primo pisces apparent et terrae plantis cooperiuntur. Sequentia systemata comprehendit:

frumentis relictis, industria humana elaboratis. Huiusmodi autem objecta initio erant lapidea, quorum antiquiora sunt infabre exculpta (=» actas archcolitica, paleolítica) et minus antiqua meliora et perfectiora sunt (— neolítica); postea area (— actas area), et denique facta aetas ferrea). Hae quatuor aetates simul, licet diversa ratione, uno nomine Aetas Prehistórica appellantur.

(1) Notandum est, quod illae denominationes ex lingua graeca derivantur: « Eocene, meaning «dawn of the recent », with only 3 or 4 per cent, of modern shells represented among the tails; Miocene, meaning - less recent», with about 18 per cent, of recent forms; and Pliocene, meaning «more recent », with over 40 per cent, of recent shells » (Holmes, p. 28).

(2) Hoc systema introductum est an. 1854, quia, ut ait Holmes: « was found that certain formations were claimed as upper Eocene by some geologists, and as lower Miocene by others. It therefore proved convenient to separate the intermediate beds as a distinct series under the name of Oligocène, meaning «few recent » (p. 28).

(3) Quidam geologi quantum admittunt inter Triassicum et Jurassicum, quod vocatur Liassicum, cfr. Tuccimei, op. cit., pag. 313.

(4) In Germania praedicta tria strata ita vocantur, scii.: Buntersandstein — arenarla variegata; Muschelkalk — calcare conchiliare; Keuper — marnae iridatae.

1° *Permianum*, in quo indoles palaeozoica potius eminet. Huius *flora* habet quosdam flores carboníferos (v. g. *Odontoptera*, *Annullaria*), aliaque genera coniferarum (v. g. *Walchia*, *Gingko*). *Fauna* tamen magis est evoluta: apparent enim prima vice reptilia, stegocephali evolvuntur et lamelliobranchia; quaedam gastropoda reperiuntur sicut et aliud genus speciale bryozoum (v. g. *Fenestretla*).

2° *Carboniferum*, in quo praecipue abundat fossilis carbo, ex quo nomen derivavit; cuius *flora* ordinate evolvitur, in qua reperiuntur filices, lycopodia et quaedam coniferae. *Fauna*: progrediuntur echineides, branchiopoda, gastropoda, cephalopoda et goniatites; quaedam foraminiferae habentur atque diversae insectorum formae apparent mediae inter orthoptheras et neuropteras; pisces augentur et prima vice amphibia apparent (v. g. *Stegocephalus*).

3° *Devonianum* (1), in quo cernuntur strata marina quae calcem fossiliferam involvunt; habetur praeterea in Anglia sic dictus antiquus tofus rubrus (= *Old Red Sandstone*), qui reperitur in vallibus et lacis regionis montanae. *Flora* numero augetur cum terra extenditur, ut iam plures plantae repraesententur. *Fauna*: vertebrata progrediuntur apparitione piscium cartilagosorum; branchiopoda, cephalopoda et polypi augentur; trilobitae tamen rarefiunt et graptolites omnino desunt.

4° *Silurianum* (2), in quo adhuc dominari videtur mare, uti colligitur ex diversis speciebus marinis. *Flora* rara est, exceptis paucis vestigiis algarum (v. g. *Oldhamia antiqua*; *Bilobites*). *Fauna* abundat in trilobitis, graptolitis et orthoceratis.

5° *Ordovicianum* (3), cui silurianum et cambrianum immediate uniuntur; ideo fere eadem flora et fauna in eo reperitur sicut in inferiori periodo siluriana et superiori cambriana (4).

6° *Cambrianum* (5), in quo *flora* non repraesentatur nisi quibusdam algis (v. g. *Oldhamia*). *Fauna* tamen iam quemdam progressum denotat, ita novae species habentur ut echimodernata, bryozoa, pelcypoda, branchiopoda, trilobitae, hydrozoa, graptolites et medusae (6).

IV. *Praecambrianum Aevum* constituit *Primitivam* periodum. Haec dividi solet in tria systemata, scilicet: in *supremum*, *medium* et *infimum*. Prima duo simul vocari solent *Proterozoicum*, infimum vero *Archaeanum* (-- Eozoicum, Archaeozoicum). *Archaeanum* iterum, secundum plures geologos, adhuc subdividitur; in *Huronianum*, in quo probabiliter spongiae et protozoa habentur (-- *Protozoicum*), et in *Laurentianum* in quo nullum vestigium vitae deprehenditur (-- *Azoicum*). Adhuc praeterea aliud systema excogitatur inter *Huronianum* et *Proterozoicum*, quod *Algonkianum* (-- *Keweenawanum*) appellatur,

(1) Scribit enim Holmes (*op. cit.*, pag. 30-31): «Murchison and Sedgwick realised the justice of Lonsdale's conclusion [about the Old Red Sandstone], and two years later they established the *Devonian* System, represented in *Devonshire* by marine strata, including fossiliferous limestones, but elsewhere in Britain by the Old Red Sandstone, deposited in the valleys and lakes of the mountainous country that lay to the north of the Devonian sea ».

(2) «The *Silures* were the Celtic inhabitants of the Welsh borderlands, and under Caradoc they put up a powerful resistance against the invading legions of Rome... *Murchison* restored that name to a fresh renown when he chose the term *Silurian* for the new system of rocks he had discovered » (Holmes, *ibid.*, pag. 29-30).

(3) «The *Ordovices* were the inhabitants of North Wales and Anglesey, and long after the *Silures* had been subjugated, and Boadicca had been vanquished, they resisted the further advance of the Romans until they were practically wiped out among their own hills» (Holmes, *ibid.*).

(4) Cfr. Holmes, *ibid.*

(5) «Sedgwick was attacking the still older and more complicated slates and grits of North Wales, and from these he established a system for which he selected the appropriate term *Cambrian* » (Holmes, *ibid.*, p. 30).

(6) Cfr. Hutton, *op. cit.*, pag. 57 ss.

et in quo quaedam crostaceoriiin, molluscarum ct vermium vestigia iam repe-
riuntur (I). Post haec omnia origo terrae invenitur, ut uno ictu videre est in
schemate hic in calce appposito (2).

Quarto denique notanda est mensura et duratio in qua, secundum geologos,
terrae formatio locum habuit. Revera enim, iuxta recenter experta, maximum
magnitudinis, qua strata sedimentaria conflantur, ita relative exhiberi potest:
pro /levo *Cainozoico* sunt circ. 22247 mt. (73.000 ft. circ.), pro *Mesozoico*
sunt cire. 27733 mt. (= 91.000 ft. circ.), pro *Palaeozoico* sunt circ. 56380 mt.
ft. circ.), pro *Praecambriano* sunt circ. 54857 mt. (= 180.000 ft. circ.).

– Duratio autem relativa diversimode adsignatur secundum diversam me-
thodum quâ quilibet usus est; tamen extra omne dubium est, quod hodie repu-
tatur minime sufficere decies centena millium annorum ad perfectam forma-
tionem terrae (3); unde, iuxta recenter statuta, duratio haec esse putatur inter
1,600.000.000 et 3.000.000.000 annorum (4).

(1) Cfr. Hutton, *op. cit.*, pag. 49 ss.
(2) Schema est delineatum post relata a Holmes (pag. 31-32).

Systemata	Maximum magnitudinis stratorum sediment.
I i) <i>Hclocenum</i> ' (recens)	> 1219 met. in Europa
I 2) <i>Pleistocenum</i> ' (Glacialis)	
' 1) <i>Plilccenum</i>	3961 met. in California
' 2) <i>Miocenum</i>	6400 met. in California
J 3) <i>Oligocenum</i>	3657 met. in Italia
' 4) <i>Eoccnum</i>	7009 met. in Wyoming
3 1) <i>Cretaceum</i> - - - - -	14019 met. in Western U. S. A.
2 2) <i>Jurassicum</i>	6095 met. in Alaska
2 3) <i>Triassicum</i> - - - - -	7619 met. in Alpibus et U. S. A.
1) <i>Pcrmianum</i>	3961 met. in Australia
2) <i>Carboniferum</i>	12190 met. in Brittania et U. S. A.
3) <i>Devonianum</i> - - - - -	11752 met. in Brittania
4) <i>Silurianum</i>	4571 met. in Brittania
5) <i>Ordovicianum</i> - - - - -	12190 met. in Australia
6 <i>Cambrianum</i>	12190 met. in Columbia Brit.
1) <i>Supremum</i>	
2) <i>Medium</i>	i <i>Algonkianum</i> 54857 met.
3) <i>Infimum</i> , 1) <i>Huronianum</i>	
2) <i>Laurentianum</i>	

Origo Terrae

(3) Hinc ad reni pra: laudatus HOLMES (*op. cit.*, pag. 10), « it is now generally recognised
that a million years is to be regarded as a relatively short period in the history of the earth,
just as a million miles is a short distance from the point of view of astronomy ».
(4) Cfr. Holmes, *op. cit.*, Ch. vu, pag. 70 ss.

390. Status Quaestionis. — Ex his longe notatis facilius fulcrum quaestionis evadit. Quaeritur enim, an planeta terrae ad sui perfectam formationem, quam hodie cernimus, subiectus fuerit progressivae et lentae evolutioni, ut scilicet, eius origine ab aliquo Ente Transcendenti supposita, inconveniens sit quod revera geologice transactus fuerit ab aevo praecambriano ad cainozoicum tamquam ab imperfectiori forma ad perfectiorem, et ideo non simul sed in tanta annorum duratione.

391. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem *duo* generaliter reperiuntur systemata sicuti ad cosmogonicam solutionem, videlicet:

A. *Evolutionismus Materialisticus*. — Iste eodem modo iisdemque principiis materialisticis explicat terrae formationem sicut et totius systematis solaris.

B. *Evolutionismus Spiritualisticus*. — Nixus iisdem principiis quae supra in quaestione cosmogónica relata sunt, generaliter tuetur terrae materiam cum suis viribus et dispositionibus ad eius formationem requisitis esse productam ab aliquo Ente Transcendenti, simulque praeditam esse propria teleología et capacitate sese evolvendi ad actualem statum. Ad huius tamen evolutionem geogonicam explicandam adsunt duo praecipua systemata inter scientificos, et sunt:

1° *Calastrophismus*, qui sustinet, formationem terrae, praesertim quoad montes et eius profundas abyssos, non esse effectum diuturnae et successivae evolutionis sed *abruptarum* ac *vehementium* catastropharum, v. g. terraemotuum, eructionum vulcanicarum et inundationum.

2° *Uniformismus*, qui propugnat formationem terrae locum habuisse per lentum, diuturnum atque continuum processum gradativum, quatenus scilicet plurimae causae activitate praeditae, lente ac insensibiliter earum causalitatem exercendo, efficienter ac sufficienter producunt in sat longa temporis duratione mirabiles mutationes geológicas quales hodie aspicimus (1). Hanc opinionem, intellectam eodem sensu quo cosmogonicam evolutionem supra in quinta hypothesi explicuimus, putamus non solum non repugnare, verum etiam veriore et rationabiliorem esse principiis sanae philosophiae et rationis. Sit igitur

392. Conclusio: « Geogonia seu formatio planetae terrae, per evolutionem geologicam tempore diuturnissimo peracta, rationabiliter est admittenda ».

Prob.: — Arg. *r_m* (= *a posteriori seu geologice*). — Talem esse de facto formationem terrae longe constat ex scientificis investigationibus quas geologi perfecerunt in terrae examine, ut videre est apud omnes tractatus geologiae et ex supra in tertio et quarto praenotamine a nobis delineatis.

Arg. *n_{om}* (= *a priori seu philosophice*). — Ex convenientia rationis et conformitate ad principia philosophica eodem modo argui potest

(1) Ad reni optime Holmes (op. cit., pag. 11), dicens: « The topographical features of every landscape are therefore the result of an incessant struggle which has continued throughout the ages down to the present day, and the rocks formed at different periods by the processes then in operation reveal to us the long history of that struggle ».

quemadmodum arguimus ac rationabilem evolutionem cosmogonicam. Unde applicata proportionaliter illa argumentatione formationi terrae, concludi debet eius evolutionem geologicam tempore diuturnissimo peractam rationabiliter esse admittendam.

393. Corollarium. — Ex hucusque dictis colligitur, conclusionem nostram secundum dicta scientificorum S. Scripturae minime incohaerentem esse: iam enim satis liquet quomodo auctores, etiam ex Patribus, inter se dissentiunt in interpretatione II³ capitis *Geneseos*, in qua formatio mundi per sex dies enarratur. Quapropter, putamus cum recentioribus communiter, quod quaestio geogonica, ut a geologia solvitur, minime contradicit narrationi I^o Capitis *Geneseos*, cum in hac re S. Scriptura et Geologia nec eundem finem idemque obiectum habeant neque eadem methodo utantur; itaque, nihil habetur proprie et per se in S. Scriptura quod geologi de geogonia docent, et ideo, ut merito notat *Suarez*, «sententiae magis philosophicae et rationi conformi magis inhaerendum est quando Scriptura non cogit» (1). Quapropter concludimus verbis *Guibert-Chinchóle*: «Le 1er chapitre de la Génèse n'est donc pas une page de géologie ou de cosmogonie scientifique, mais, ce qui est plus important, le récit populaire de la création est une page de théologie, la plus sublime. Nous y trouvons en effet un très grand nombre de dogmes et parmi eux les plus importants: Existence de Dieu, son Unité, sa Toute-Puissance, sa Sagesse, sa Providence, sa Bonté; la création par Dieu de tout ce qui existe. Nous y trouvons encore l'unité de l'espèce humaine; le fait de sa création spéciale par Dieu, sa suprématie sur toute la création, les devoirs de l'homme envers Dieu. Par suite, nous y trouvons la condamnation de l'athéisme, du polythéisme, du panthéisme, du matérialisme sous toutes ses formes» (2).

SECTIO TERTIA

De Mundi unitate (3).

394. Ex vindicatis supra de mundi formatione tum cosmogonica tum geogonica liquido apparet, mundum seu universum non esse ens simplex sed maxime complexum, ut in formatione systematis solaris, ipsius terrae pluriumque aliorum planetarum nostrum replentium, inspicere licet. Hac ratione, logice et merito nunc petitur de universi seu mundi nexu vel unitate.

(1) *De Opere sex dierum*, Lib. II, c. 7.

(2) *Op.cit.*, loc. prox, cit., a. 4, § III, pag. 88; cfr. H. De Dordodot, *op. cit.*, pag. 55 ss.; Pesch, *op. cit.*, n. 560, pag. 597, et alios.

(3) Cfr. S. Alb. Maon., *Sum. de Creat.*, P. II, q. 80, a. 2; S. Thom., XII *Metaphys.*, lect.12; I, q. 47, a.3 et loc. paral.; C. Alamanno, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, II-II, q.28; C. Gueriniois, *op. cit.*, *Phys.*, P. II, q. 1, a. 5; Oavar di, *op. cit.*, *De Mundo*, q. 2, a. 1; N. Arnau, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, 2. II, q. 3, a. 1-2; Sanseverino, *op. cit.*, Vol. II, *Cosmolog.*, c. v, pag. 348 ss.; De Maria, *Philis. Pertpat.-Scholast.**, Vol. 11, *Phil. Nat.*, P. I, q. 5, pag. 129 ss.; NYS, *Cosmologie*, Tom. U, a. 267, pag. 444 ss. (cd. cit.), et alios.

395. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod unum generaliter dicitur **ens indivisum**, prout scilicet fornialiter et actu in plura minime est divisum, licet quandoque divisibilitatem potentialiter dicat (1). Talis autem entis indivisio considerari potest iuxta diversam causalitatem, quâ res sicut formaliter in se constituuntur et ab invicem distinguuntur, ita eâdem ad invicem uniuntur et colliguntur seu continuantur. Causalitas rei porro, alia est *intrinseca* seu materialis et formalis, alia est *extrinseca* seu efficiens et finalis. Ex causalitate vero intrinseca resultat unum per se et secundum essentiam seu substantiale (physice vel metaphysice); ex causalitate extrinseca resultat unum per accidens seu accidentale involveris rationem relationis, ideoque ordinis: causalitate enim efficienti res producitur seu producta aliquatenus immutatur, ita ut ex mutua actione et passione plurium exurgit *unum dynamicum*; causalitate autem finali ipsa efficiens ad rem producendam vel immutandam determinatur, ideoque ex uno fine ad quem plura activitate referuntur habetur *unum teleologicum*. Et quia *-iad ordinem agentium sequitur ordo in finibus** (2), ideo ubi est unitas dinamica necesse est dari etiam unitas teleologica.

Secundo notandum est, quod cum unum teleologicum ex finis indivisione exurgat, iuxta diversitatem finis, quem res creatae diversimode respiciunt, habetur diversa indivisio, consequenter diversa unitas teleologica. In rebus autem cosmicis seu mundanis duplex finis deprehendi potest: *extrinsecus* (= separatus), et est ultimus finis ad quem totum universum omnesque eius partes ordinantur; et *intrinsicus* (= coniunctus) qui est duplex: *partialis*, et est ille qui rationem formae uniuscuiusque rei sequitur; *totalis*, et est forma omnium rerum mundanarum ad invicem ordinarum, quae in ordine consistit (3). Exinde eruitur, quod unitas teleologica, alia est *extrinseca*, alia vero *intrinseca* quae est sive *partialis* sive *totalis*.

396. Status Quaestionis. — Ex his breviter adnotatis certum eruitur, quod quaestio non procedit *de unitate essentiali*: hoc enim modo constat, ex dictis de cosmogonia et geogonia, dari pluralitatem entium tam distinctorum quam diversorum; imo supra ostensum est (4) contra Monismum, revera dari in mundo physico et sensibili entia mobilia, non solum numerice, sed etiam specificè atque genericè inter se distincta (5). Unde quaestio ventilatur *de sola unitate accidentali*, quae habetur ex nexu seu indivisione sive dinamica sive teleologica, non quidem intrinseca partiali: hoc modo enim datur multiplicitas et heterogeneitas iuxta multiplicitem et heterogeneitatem formarum uniuscuiusque (6); sed ex teleologia intrinseca totali et extrinseca. Est igitur quaestio: *an mundus seu universum sit unum unitate teleologica intrinseca totali et extrinseca, ut verum et proprium systema sit* (7).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 11, a. 1; I, *dist.* 19, q. 4, a. I, ad 2° et passim.

(2) S. Thomas, III C. *Gent.*, c. 17.

(3) Cfr. S. Thom., XII *Mtaphys.*, lect. 12.

(4) Pag. 13 ss.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 47, a. 1-2; *De Pot.*, q. 3, a. 16; *De Anima*, a. 7; II C. *Gent.*, c. 45; *ibid.*, c. 48; III C. *Gent.*, c. 97; *ibid.*, 116; *de Causis*, lect. 4.

(6) Cfr. S. Thom., HI C. *Gent.*, c. 97.

(7) Solet praeterea quaeri, praesertim ab antiquioribus, de mundi unitate *in sensu exclusivo seu negativo*, quod dupliciter exhiberi potest: *de facto scilicet*, et *de posse*. 1° *De Jacto* enim ita quaeritur: *an mundus actualis sit unicus seu an praeter hunc mundum dentur plures alii*. Huic, licet quidam (v. g. Guerin) affirmative ex ratione respondeant; nihilo-

397. Sententiae. — Ad hanc quaestionem solvendam duplex generalis occurrit sententia e regione ad invicem opposita, videlicet *ateleologismi* et *teleologismi*.

A. *Sententia Atelologica*. — Ad hanc generatim sequentia systemata pertinent:

1° *Monismus*: eo ipso enim quod, quamlibet multiplicitem et distinctionem inter entia mobilia inficiatur atque mundum ut ens simpliciter et absolute unum constituit, logice reicit inter res mundanas quemlibet ordinem dynamicum et teleologicum. Ita *Eleates*, *Stoici*, *Neoplatonici*, *Transcendentalistae*, *Evolutionistae Materiales* et alii.

2° *Mechanicismus Materialisticus*: cum enim in rerum natura detur sola materia essentialiter homogènea et solo ordine distincta, sequitur quod omne fieri totius universi est essentialiter homogèneum et pure mechanicum, ita ut unicum principium quo mundus regitur sit sola *causalitas mechanica* absque aliquo fine determinato et mediis ei correspondentibus; unde mundus, cum omnibus suis processibus physicis et psychicis, est unice ludus quidam caecus et necessario mechanicus elementorum eorumque virium fundamentalium; consequenter simpliciter est ateleologicus (1). Ad hunc mechanicum reducitur *Fatalismus*.

3° *Mechanicismus Spirituaticus*, originem a Cartesio et Leibnitz trahens, inficiatur veram teleologiam extrinsecam mundi. Nam, omne quod est vis est, unitas psychica, monas; et licet non sit substantia, est tamen actualitas. Totus mundus est quaedam organica hierarchia virium psychicarum quae, quia simplices, ideo increatae, libere sese explicant et harmoniam universi efficiunt; quapropter, superfluum est admittere Deum personalem et creatorem. Ita, inter alios, *Durand de Groos* (2).

4° *Occasionalismus* admittit, apparenter saltem, teleologiam extrinsecam, sed suâ doctrinâ revera negat quamcumque teleologiam intrinsecam. Cum enim nullum corpus, et generaliter nulla causa secunda, propria activitate gaudeat, sed earum activitatis et mutui influxus causa solus sit Deus, ideo creata nequeunt intrinsece esse determinata ad hunc vel illum finem, quia ex se omnino

-mus solo lumine naturalis rationis nullimode probari potest, nec philosophice, ut iam, inter alios adnotat N. Arnaud: «unus dumtaxat est mundus. Haec conclusio rationibus demonstrari solet» (*loc. pr. cit.*, a. 1; cfr. *Pesch*, *op. cit.*, n. 507); neque scientificè: «ces questions, observe Th. Moreux, nous pouvons nous les poser évidemment; elles n'ont rien d'absurde en elles-mêmes; tout ce que nous pouvons dire cependant, c'est que rien jusqu'ici ne nous autorise à concevoir de semblables hypothèses; ce sont des fantaisies à peine scientifiques, et rien autre» (*Ou sommes-nous?*, Ch. x, p. 92-93; cfr. *D'où venons-nous?*, Ch. n, p. 22-23). — 2° *De posse* autem, quaestio ita ponitur: «an repugnet esse plures mundi». Tali sensui quaestionis quidam (v. g. Aristot., I *De Caelo*, c. 9; Plato, etc.) negative respondent; sed alii (v. g. Scotus in I *Metaph.* 3; GREY, Arim., in I, *dist.* 44; Conimbricenses, in I *De Caelo*, c. 9, q. 1) affirmative con-
Muni; quod Idem asserunt plures ex Patribus (v. g. S. Athanas., in *Orat. contr. Idola*; Basilii in *Hexam.*, Hom. I; Ambrosius, in *Hexam.*, lib. II, c. 2; etc.). Nos vero cum S. Thomas putamus, quod si sit sermo *de potentia Dei ordinata*, omnino repugnat esse plures mundos, quia «si Deus faceret alios mundos, aut faceret eos similes huic mundo aut dissimiles. Si omnino similes, esset frustra, quod non competit sapientiae ipsius. Si autem dissimiles, nullus eorum comprehenderet in se omnem naturam corporis sensibilis, et ita nullus eorum esset perfectus, sed ex omnibus constitueretur unus mundus perfectus» (I *De Caelo*, lect. 19). Si uero sermo sit *de potentia Dei absoluta*, nulla contradictio nec ex parte causae neque effectus deprehenditur, nam «nos non loquimur de universo quantum ad hoc nomen, sed quantum ad hanc rem quae modo universum dicitur, in quo, quamvis omne quod actu bonum est continetur, non tamen omne bonum quod Deus potest facere» (I, *dist.* 44, q. 1, a. 2, ad 2°; I, q. 25, a. 5, ad 3°*)

(1) Cfr. Klimke, *Il Monismo*, pag. 73 ss. (ed. cit.).

(2) Cfr. Klimke, *ibid.*, pag. 225.

indifferentem se habent et a solo Deo determinantur; quare ex eis nullus ordo cosmicus exurgere potest (1). Ita *Geulinx*, *Malebranche* et alii.

B. *Sententia Teleologica*. — Haec e diametro praecedenti opposita tuetur, quod omnia entia mundi sunt praedita activitate propria naturae cuiuslibet atque ab intrinseco tendunt ad aliquem finem sibi proprium et proportionatum, quo omnia simul efformant ordinem totius, qui ulterius ordinatur ad alium finem superiorem, in quo ultimo uniuntur. Ita, post *Aristotelem*, omnes Scholastici et plures scientifici, cum quibus ponitur sequens veritas.

398. Conclusio: « Universum seu mundus est unus unitate teleologica cum intrinseca tum extrinseca ».

Prob.: Illud est unum unitate teleologica, tum intrinseca tum extrinseca, quod comprehendit plura heterogénea et distincta secundum naturam et proprium finem, ex quibus resultat unus ordo ulterius referibilis ad unicum finem extrinsecum. Atqui universum seu mundus comprehendit plura entia heterogénea et distincta secundum naturam et proprium finem, ex quibus resultat unus ordo ulterius referibilis ad unicum finem extrinsecum. Ergo universum seu mundus est unus unitate teleologica tum intrinseca tum extrinseca.

Mai. deck: Plura enim quae sunt heterogénea et distincta secundum naturam nequeunt constituere unum unitate essentiali (2) et consequenter, ut huiusmodi, unicuique competit ab intrinseco proprius et distinctus finis, cum hic sit ultima perfectio virtutis quae naturam rei sequitur; nam, « in actione cuiuslibet agentis est venire ad aliquid, ultra quod agens non quaerit aliquid: alias enim actiones in infinitum tenderent, quod quidem est impossibile » (3). Nihilominus, ex eis omnibus, tamquam ex partibus, mutua ad invicem activitate, resultat aliquod totum, cuius forma, quae est eius finis, consistit in ordine (4); ad hoc enim « quod aliqua habeant ordinem, oportet quod utrumque sit ens et utrumque distinctum (quia eiusdem ad seipsum non est ordo) et utrumque ordinabile ad aliud » (5). Hoc autem aliud est principium seu finis, a quo unitatem seu communitatem recipiunt secundum quod prius vel posterius ad ipsum accedunt, quia « in omnibus in quibus invenitur aliquod principium, ordo attenditur secundum comparisonem ad illud principium » (6). Talis praeterea ordo, cum non sit ipsum bonum quod est ultimus finis simpliciter, ulterius ordinatur ad unicum et supremum bonum extrinsecum, quod est ultimus finis simpliciter, sicut particulare ad commune et inferius ad supremum (7).

(1) Haec opinio non est nova sed antiqua, ut videre est apud S. Thomam cfr. III C. Geni. c. 99.

(2) Cfr. S. Thom., I C. Gent., c. 42, n. 6.

(3) S. Thomas, HI C. Gent., c. 2; cfr. I-II, q. I, a. 2.

(4) Cfr. S. Thom., XII Metaphys., lect. 12, n. 2627.

(5) S. Thomas, De Pot., q. 7, a. 11; cfr. *ibid.*, q. 10, a. 3.

(6) S. Thomas, IMI, q. 26, a. 6; cfr. *ibid.*, a. 1.

(7) Cfr. S. Thom., III C. Gent., c. 17.

Min. prob.: Ostensum est enim (1), quod universum plura entia naturâ et fine proprio heterogénea et distincta complectitur: « inveniet enim, si quis diligenter consideret, gradatim rerum diversitatem compleri; nam supra inanimata corpora inveniet plantas, et super has irrationabilia animalia, et super haec intellectuales substantias, et in singulis horum inveniet diversitatem, secundum quod quaedam sunt aliis perfectiora, in tantum quod ea quae sunt suprema inferioris generis videntur propinqua superiori generi, et e converso, sicut animalia immobilia sunt similia plantis » (2). Exinde est manifestum, quod res universi nequeunt simul unum essenziale constituere. Sed quia ipsae res, ut saltem sensu communi liquet, praeditae sunt activitate, qua per virtutem activam unumquodque agit in alterum et per passivam ab altero patitur (3), ideo ad invicem ordinantur ut ex eis efficiatur unus nexus seu unus ordo qui est earum finis (4); quapropter, rerum mundanarum activitas et mundi seu universi ordo, qui est finis intrinsecus, se necessario consequuntur (5). Cum porro ordo agentium et ordo finium sibi invicem respondeant, fit ut, quod non est sibi primum movens et agens, nequeat sibi esse ultimus finis (6); ordo autem universi non est sibi primum movens, cum nullum limitatum ex quibus constat sit tale, ideoque eius primum agens est aliud extra ipsum ordinem (7). Ergo ordo universi non potest sibi esse ultimus finis; consequenter, ut huiusmodi, ulterius ordinatur ad aliud bonum supremum quod sit ei ultimus finis. Quare, « ordo qui est partium universi ad invicem est per ordinem qui est totius universi ad Deum; sicut ordo qui est inter partes exercitus est propter ordinem exercitus ad ducem » (8).

399. Corollarium. — Ex his igitur colligitur contra omnem formam ateleologismi, quod quamvis universum non sit unum substantiale, nec physice neque metaphysice; est tamen unum teleologice sive intrinsece sive extrinsece, ex quo mirabilis ordo et harmonia resultat, quam ita perbelle S. Thomas describit, dicens: « quod ex omnibus creaturis con-

(1) Pag. 13 ss.

(2) S. Thomas, III C. Gent., c. 97.

(3) Cfr. S. Thom., De Pot., q. 7, a. 9.

(4) Cfr. S. Thom., III C. Gent., c. 39.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*, c. 69.

(6) Cfr. S. Thom., De Malo, q. 1, a. 1; I, q. 44, a. 4; I C. Gent., c. 75. — Ad rem Ferrariensis (III C. Gent., c. 17): « sicut ordo in causis agentibus attenditur secundum quod unum movet aliud effective ad agendum, et illud movet aliud, et sic de aliis: ita ordo in finibus attenditur secundum quod hoc appetitum et desideratum est causa quod aliud appetitur et desideretur, et illud est causa quod aliud etiam appetatur: esse autem appetitum et desideratum, propter cuius appetitum aliud appetitur, est esse id in quod aliud ordinatur; et ideo sicut esse primum agens est esse agens, ex cuius motione omnia agentia agunt, ita esse ultimum est esse finem, ad quem omnes alii fines ordinantur ».

(7) Cfr. S. Thom., XII Metaphys., lect. 12, n. 2631.

(8) S. Thomas, De Pot., q. 7, a. 9; cfr. XII Metaphys., lect. 12; I, dist. 47, q. 1, a. 4; III C. Gmt., c. 98; I, q. 103, a. 3, ad 3^a; MI, q. 111, a. 5, ad 1^a«; IMI, q. 39, a. 2, ad 2^a«; et Tab. Aur., v. « ordo 9, n. 24.

stituitur totum universum sicut totum ex partibus. Si autem alicuius totius et partium eius velimus finem assignare, inveniemus *prima* quidem quod singulae partes sunt propter suos actus, sicut oculus ad videndum; *secundo* vero quod pars ignobilior est propter nobiliorem, sicut sensus propter intellectum, et pulmo propter cor; *tertio* vero omnes partes sunt propter perfectionem totius, sicut et materia propter formam, partes enim sunt quasi materia totius; *ulterius* autem totus homo est propter aliquem finem extrinsecum, puta ut fruatur Deo. Sic igitur et in partibus universi, *unaquaeque creatura* est propter suum proprium actum et perfectionem; *secundo* autem creaturae ignobiliores sunt propter nobiliores, sicut creaturae quae sunt infra hominem sunt propter hominem; *singulae* autem creaturae sunt propter perfectionem totius universi; *ulterius* autem totum universum cum singulis suis partibus ordinatur in Deum sicut in finem, inquantum in eis per quamdam imitationem divina bonitas repraesentatur ad gloriam Dei... Et sic patet, quod divina bonitas est finis omnium corporalium» (1).

SECTIO QUARTA

Utrum Mundus sit perfectus (2).

400. Ut melius ac magis eluceat mundi harmonia seu nexus cosmicus eius unitatem consequens, quam mox antea delibavimus, quaerenda est nunc eiusdem bonitas seu perfectio, « quia unumquodque secundum quod perfectum est, sic dicitur bonum » (3).

401. Praenotamma. — Est *imprimis* notanda perfecti notio. *Nominaliter* enim perfectum dicitur quasi *totaliter / actum*, quod primo locum habet in physicis (4), quia « in his quae fiunt tunc dicitur esse aliquid perfectum, cum de potentia educitur in actum » (5). *Transumptive* autem et *secundum rem* accipitur « nomen perfectum ad significandum omne illud cui non deest esse in actu, sive hoc habeat per modum perfectionis sive non » (6); unde perfectum ita generaliter definitur id « cui nihil deest secundum modum suae perfectionis » (7), idest cui nulla perfectio eius naturae debita deest. Tale autem perfectum *dupliciter* accipi potest: *absolute* (= simpliciter et in omni genere), et est illud cui omnes perfec-

ti) I, q. 65, a. 2. — Non minus empirice hanc universi teleologiam S. Alb. Magn. illustrat, cfr. *Sum. de Creaturis*, P. II, q. 81, a. 3. — Notandum est praeterea, quod *Angelicus* non sine iure super hac teleologia cosmica efformavit suam celebrem *quintam viam* ad Dei existentiam probandam (I, q. 2, a. 3; cfr. P. Pirotta, *De Transcendentalitate* etc., in *Ephm. Theol. Lavan.*, An. V, Jan. 1928, p. 5-31).

(2) Cfr. S. Alb. Magn., *Summa de Creaturis*, II P., q. 81, a. 1-2; S. Thom., I, *dist.* 44, q. 1, per tot.; I, q. 25, a. 5-6 et loc. paral.; Capreolum, I, *dist.* 43-14, q. 1, conc. 5-8; C. Alamanico, *op. cit.*, *Phys.*, 11-11, q. 28, a. 2-3; Gavar di, *loc. prox. cit.*, a. 2-3; N. Arnu, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. II, q. 3, a. 3; C. Guerinois, *op. cit.*, *Phys.*, P. II, q. 1, a. 5; S. Storchenaui, *Insttt. Metaph.*, Lib. II, *Cosmolog.*, sect. II, p. 107 ss., Venetiis, 1819; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, c. VIII, p. 460-172; De Maria, *loc. prox. cit.*, a. 4, p. 143-144; Lepidi, *op. cit. Cosmol.*, Lib. II, sect. 2, pp. 249-262; et alios.

(3) S. Thomas, I, q. 4, *Prolog.*

(4) Cfr. S. Thom., I C. *Geni.*, c. 28.

(5) S. Thomas, I, q. 4, a. 1, ad 1«».

(6) S. Thomas, *ibid.*

(7) S. Thomas, *ibid.*, cire. fin. corp.; cfr. *tb.*, q. 73, a. 1, et passim.

ties possibles, incondicionaliter et sine aliqua limitatione, conveniunt; *relative* (= secundum quid et in aliquo genere), et est illud cui omnes perfectiones eius naturae debita conveniunt, sive statice sive dynamice et teleologice, v. g. homo dicitur perfectus quando est praeditus omnibus iis humanam naturam integrantibus.

Secundo est notandum, quod optimum dicitur id quod respectu quorundam includit in se, excellentissimo et transcendentem modo, rationem boni seu perfectionis; quare, optimum per se transcendit in bonitate et perfectione omnia cetera ad quae refertur: quia, sicut nihil « quod est nobile secundum aliud est nobilissimum » (1), ita quod est optimum est tale incondicionaliter et transcendentem modo (2). Optimum autem, dynamice et teleologice, idest respectu potentiae agentis eiusque finis, potest *dupliciter* accipi sicut et perfectum, scilicet: *Mute*, et est illud quod inter plura talem bonitatem involvit ut, simpliciter et incondicionaliter, non possit aliud eo melius produci; *relative*, et est illud quod excellentissimo modo respondet fini quem agens in illud producendo sibi proposuit (3).

402. Status Quaestionis. — Ex his breviter notatis, de facili latet quid in praesenti quaeratur, videlicet: *an mundus sit talis perfectionis ut absolute perfectus dicatur, et tantae bonitatis ut absolute optimus dici possit*, ita ut eo aliud perfectius aliusque melior mundus dari absolute nequeat.

403. Sententiae. — Ad huius solutionem *tres* adsunt principales sententiae, quarum *prima* est falsa per defectum, *alia* vero per excessum, *idia* autem est vera quae viam mediam servat.

A. *Sententia falsa per defectum*: mundus non est nequidem relative perfectus, sed imperfectus; ita docet

1° *Manichaeismus*: quia enim in mundo inveniuntur plura mala, noxia, perniciose atque inutilia, ex eis mundus imperfectus efficitur (4).

2° *Evolutionismus Materialisticus*: universum enim est in contigua ab imperfecto ad perfectum evolutione; cum autem evolutio provisorie perfectionem attigerit, post multa saecula nova elementorum pugna insurget, qua iterum alterius mundi evolutio incipiet, sicque in infinitum. Ex quo manifeste eruitur, quod mundus, saltem permanentem, debita perfectione minime gaudet. Ita iam *Heraclitus* et recentius *Paulsen*, *Haacke*, *Buchner*, *Vogt* et alii.

B. *Sententia falsa per excessum*: mundus non solum est relative perfectus, verum etiam optimus omnium possibilium. Huc spectat,

1° *Determinismus*: secundum quem universum simile est cuidam mechanismo, cuius quodlibet elementum ita agit ut necessario determinatum atque legibus physice vel mathematice necessariis subiectum sit; unde est, quod quodlibet phaenomenon necessario resultat ex alio antecedenti, et nihil in universo noviter producitur quin produci debeat iuxta leges simpliciter invariabiles. Quapropter, quidam speciali interpretatione principii conservationis energiae

(1) S. Thomas, XII *Metaph.*, lect. 11, n. 2602.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 6, a. 2-3.

(3) Haec duplex optimi acceptio innuitur a S. Thoma, *De Pot.*, q. 1, a. 5, ad 14^m et 15^m.

(4) Ad rem S. August.: «Solent etiam Manichaei movere quaestionem ut dicant: Quid opus erat ut tam multa animalia Deus faceret, sive in aquis sive in terra, quae hominibus non sunt necessaria? Multa etiam perniciose sunt et timenda» (*De Genes. contr. Manich.*, Lib. I, c. 16; cfr. *De Civit. Dei*, Lib. XI, c. 22).

nixi, usque devenerunt ut admittant, universum ita esse completum et perfectum ut sit verum systema clausum. Ita *plures* ex scientificis hodiernis.

2° *Falalismus*: qui secundum suum principium logice admittere debet, quod praesens mundus est quocumque modo perfectus; nam, «sicut ex actione rerum naturalium non possunt alia provenire nisi quae eveniunt, utpote ex semine hominis homo, ex semine olivae oliva: ita ex operatione divina non possint aliae res vel alius ordo rerum effluere, nisi sicut nunc est» (1).

3° *Optimismus*: expresse enim docet, quod mundus actualis est omnium possibilium optimus. Revera enim ceteros mundos possibles longe perfectione superat, *tum* quia infinitae bonitati non convenit opus aliquo modo producere sicut esset mundus si minus bonus productus fuisset; *tum* quia debet esse ratio sufficiens quare hic potius quam alius productus est, cum omnes aequae ius ad esse habeant. Ita, post *Leibnitz* (2), plures alii (v. g. *Wolff* (3)).

C. *Sententia vera*: viam mediam tenet atque defectum et excessum praecedentium vitat. Iuxta eam enim, mundus est in suo genere seu relative perfectus ac optimus, ut tamen omnino repugnet quod sit simpliciter et absolute perfectus et optimus, ideoque eo alii mundi possibles in infinitum meliores effici possent. Ita *omnes Scholastici* communiter, cum quibus sit

404. Conclusio: «Simpliciter repugnat mundum esse absolute perfectum et absolute optimum».

Prob. † Pars (= *simpliciter repugnat mundum esse absolute perfectum*) (4). — Simpliciter repugnat enti finito esse absolute perfectum. Atqui mundus est ens finitum. Ergo simpliciter repugnat mundum esse absolute perfectum.

Mai. decl.: Cum enim dicitur «aliquid esse perfectum secundum quod est actu» (5), consequenter inquantum est, eo quod «ipsum esse est perfectissimum omnium; comparatur enim ad omnia ut actus» (6); sequitur quod cum finitum, ut tale, essentialiter sit limitatum et terminatum, non potest habere nisi determinatum actum et determinatum esse, ideoque limitatam perfectionem; quare, «tanto actus aliquis perfectior est quanto minus habet potentiae permixtum; unde omnis actus cui permiscetur potentia, habet terminum suae perfectionis; cui autem non permiscetur aliqua potentia est absque termino perfectionis» (7). Ergo si «alicuius esse sit finitum, oportet quod limitetur esse illud per aliquid aliud quod sit aliquo modo causa illius esse» (8), consequenter et limitatas conditionatasque perfe-

ci) S. Thomas, I, q. 25, a. 5.

(2) Cfr. *Thodicta*, I P., § 7-8; II P., § 2, 196; III P., § 14-16; *Monadolog.*, § 53-55. — Notandum est, quod licet Leibnitz primo fuerit qui systematice optimismo confecit, res tamen antiquior est, ita notat S. Storch: «Leibnitzius, qui opinionem hanc (sc. optimismo!) iam olim veteribus notam, at fere emortuam suscitavit» (loc. pr. cit., § 80, schol., p. 124; cfr. Sanseverino, loc. prox. cit., pag. 460-461).

(3) Cfr. *Theol. Nat.*, P. I, c. 3.

(4) Haec pars nequit contra Pantheismum efficaciter probari nisi in Theodicea, cum scii, probata fuerit Dei existentia elusque a mundo transcendentia, unde hic ex ratione entis finiti dumtaxat arguitur.

(5) S. Thomas, I, q. 4, a. 1.

(6) S. Thomas, *ibid.*, ad 3-«>»; cfr. *De Pot.*, q. 7, a. 2, ad 9«™».

(7) S. Thomas, I C. Gent., c. 43.

(8) S. Thomas, *ibid.*

ctiones involvat. Dictum est autem, quod perfectum absolutum dicit omnes perfectiones possibles inconditionaliter et sine ulla limitatione, ideoque contradictorium est dicere quod ens finitum sit absolute perfectum.

Min. prob.: Nullum ens magnitudine vel multitudine praeditum actu infinitum datur aut possibile est dari, ut supra ostensum est(1). Atqui constat ex hucusque dictis, mundum esse ens magnitudine et multitudine praeditum. Ergo mundus est ens finitum

Prob. 2 Pars (= *simpliciter repugnat mundum esse absolute optimum*). — Absolute optimum est id quod inter plura ita est perfectum et bonum ut simpliciter et inconditionaliter non possit aliud eo melius produci. Atqui simpliciter repugnat, quod mundus actualis inter omnia possibilia sit ita perfectus et bonus ut simpliciter et inconditionaliter eo melius effici nequeat. Ergo simpliciter repugnat mundum esse absolute optimum.

Mai. est definitio. — Min. prob.: — Arg. I°. — Simpliciter repugnat quod series possibilium sit finita. Atqui si mundus actualis inter omnia possibilia sit ita perfectus et bonus ut simpliciter et inconditionaliter eo melius effici nequeat, series possibilium esset finita. Ergo simpliciter repugnat, quod mundus actualis inter omnia possibilia sit ita perfectus et bonus ut simpliciter et inconditionaliter eo melius effici nequeat.

Mai. decl.: Possibile enim dicitur id quod, obiective et in suo conceptu, contradictionem non involvit, seu in cuius conceptu non includitur simultas entis et non-entis; cum autem ens ut ens a qualibet limitatione praescindat, oportet quod quae entis rationem habere possunt, sint infinita: ideo et eorum series debet esse infinita; propterea tot sunt illa quae possunt esse quot sunt modi quibus infinitum secundum essentiam et esse est participabile: hoc autem est infinite participabile, consequenter series possibilium ipsius infiniti omnino repugnat ut sit finita (2).

Min. ex terminis liquet. — Eo ipso enim quod mundus actualis poneretur talis perfectionis et bonitatis, iam deveniretur ad ultimum mundum producibilem, qui esset terminus quo possibilium series clauderetur ac terminaretur; itaque simpliciter finita esset.

Arg. n°. — Simpliciter repugnat infinitum ut tale finito exhaustum. Atqui mundus actualis simpliciter est finitus. Ergo simpliciter repugnat, quod mundus actualis inter omnia possibilia sit ita perfectus et bonus ut simpliciter et inconditionaliter eo melius effici nequeat.

(1) Pag. 183 ss.

(2) Cfr. S. Thom., III, dist. 14, q. 1, a. 4, ad 3[^]; *De Veril.*, q. 2, a. 9; *ibid.*, q. 20, a. 4.

Mai. manifesta manet ex supra de infinito ostensis; nam, «infinitum [secundum rationem essendi] esse non potest nisi illud in quo omnis essendi perfectio includitur, quae in diversis, infinitis modis, variari potest» (1).

Min. probata manet ex praecedenti parte et apparebit magis in Theodicea.

405. Corollarium Ium. — Colligitur *primo*, quod etsi mundus non sit simpliciter et absolute perfectus, est tamen *relative et in suo genere* talis: tale enim perfectum dicitur id cui nihil ad eius integritatem deest (2); est autem perspicuum, maxime ex de mundi unitate habitis, quod nihil mundo deest, nec entitative neque dynamice et teleologice, quod eius integritatem minuit (3); imo et est etiam *relative optimus*, inquantum excellentissimo modo respondet fini quem agens sibi proposuit in illum producendo (4); hoc autem modo omnia quae ordini statuto perfecte respondent optima dici possunt, prout scilicet «quidquid aliud est ordinabile ad eius [sc. Dei] bonitatem, secundum ordinem suae sapientiae, est optimum» (5).

406. Corollarium IIum. — Colligitur *secundo*, et sequitur logice ex praecedenti, quod mundus actualis et aliquid melior fieri potest et plura alia ipso meliora fieri possunt, ut saepe habet S. Thomas (6), cuius doctrinam optime ita colligit Capreolus dicens, quod universum potest *septupliciter* fieri melius: «*Primo*, per additionem aliarum partium et graduum bonitatis ad gradus creatos. *Secundo*, per meliorationem partium iam constituentium universum, quantum ad bonitatem accidentalem. *Tertio*, per creationem aliarum specierum... *Quarto*, per meliorationem intensivam ordinis partium ad invicem, qui sequitur bonitatem accidentalem. *Quinto*, per meliorationem intensivam eiusdem qui consequitur bonitatem essentialem, factis aliis speciebus. *Sexto*, per meliorationem extensivam eiusdem, additis aliis partibus. *Septimo*, per meliorationem ordinis partium ad invicem, modo exposito. Et quaelibet dictarum meliorationum *in infinitum* procedere posset...» (7).

407. Scholion. — Est animadvertendum, maxime contra perfectionem cosmicam negantes, quod mala, sive physica sive moralia quae in mundo actuali reperiuntur, nullomodo eius perfectioni officiunt, imo ex eis harmonia et pulchritudo cosmica magis emicat. Quamvis enim una vel altera res, *in se et particulariter*, sit mala ac defectuosa, tamen *in ordine ad totalitatem et unitatem* universi non censetur talis, imo ad eius perfectionem concurrat, quia «Deus et natura et quodeumque agens facit

(1) S. Thomas, *De Verit.*, q. 29, a. 3.

(2) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 18.

(3) Cfr. S. Thom., II *C. Gent.*, c. 45.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 25, a. 6, ad 3^m.

(5) S. Thomas, *De Pot.*, q. 1, a. 5, ad

(6) Cfr. I, q. 25, a. 5-6; *De Verit.*, q. 20, a. 4; I, *dist.* 44, q. 1, a. 1-3; II *C. Gent.*, c. 22, 26-27 et passim.

(7) I, *dist.* 43-44, 51, q. 1, a. 2, A, post conci. 8^m.

quod melius est *in toto*, sed non quod melius est in unaquaque parte, *nisi per ordinem ad totum*... Ipsum autem totum, quod est universitas creaturarum, *melius et perfectius est*, si in eo sint quaedam quae a bono deficere possunt, quae interdum deficiunt, Deo hoc non impediende- (1); itaque, ex monstris cetera pulchriora apparent, ex malo culpa virtus magis elucet et ex animalibus noxiis et vilissimis plura emolumenta utilitatesque eruuntur pro aliis in mundo existentibus (2).

Denique cavendum est ab errore Leibnitzii et Clarkii. *Leibnitz* enim dixerat, quod vi principii rationis sufficientis non potuit alius mundus melior effici, ac si diceret quod Primum Agens determinatum fuit ad hunc mundum producendum, quia entitas huius mundi est inter omnia possibilia optima, quod est determinismus Primae Causae tribuere. Hoc autem simpliciter est falsum quia, quamvis «aliqua ratio divinae voluntatis assignari possit, non tamen sequitur quod voluntatis eius sit aliqua causa. Voluntati enim causa volendi est finis; finis autem divinae voluntatis est sua bonitas; ipsa igitur est Deo causa volendi, quae est etiam ipsum suum velle» (3). *Clarke* vero e contra; optimismum *Leibnitzii* reficiens, in voluntarismum caecum incidit: asseruit enim quod Prima Causa mundum produxit sine aliqua ratione sufficienti, sed solum per simplicem eius voluntatem; at hoc est etiam error, ut notat *Angelicus*, quorundam antiquorum (4). Quapropter dicimus, quod sola ratio, qua Prima Causa Infinita mundum ceteraque extra se efficit, est eius bonitas, quae «neque dependet a perfectione universi neque ex eadem aliquid sibi accrescit» (5), tamen illa bonitas aliquando continet solam decentiam, aliquando utilitatem, aliquando etiam necessitatem quae est ex suppositione; necessitatem vero absolutam solum cum [Deus] vult seipsum» (6).

SECTIO QUINTA

Utrum Mundus sit limitatus /7).

408. Absoluta mundi perfectione, necessario de huius extensione menti exhibetur difficultas, scii, de mundi illimitatione vel limitatione. Huiusmodi autem *dupliciter* considerari potest: vel *intrinsece*,

(1) S. Thomas, I, q. 48, a. 2, ad 3^m»; cfr. I, *dist.* 44, a. 3, ad S^m».

(2) Cfr. S. Augustinum, *De Civ. Dei*, XI, 22; XVI, 8; *De Lib. Arbit.*, III, 9; *De Genes. ultir. Munich.*, I, 16.

(3) S. Thomas, I *C. Gent.*, c. 87; cfr. I, q. 25, a. 5, ad 2^m».

(4) Cfr. S. Thom., I *C. Gent.*, c. 87 in fin.

(5) S. Thomas, *ibid.*, c. 86.

(6) S. Thomas, *ibid.*; cfr. I, q. 25, a. 5.

(7) Cfr. Aristot., VIII *Phys.*, c. 1-3; S. Alb. Magn., VIII *Phys.*, Tr. I; *Sum. de Créai.*, P. II, q. 80; II, *dist.* 1, a. 6-10; S. Thom., I, q. 46, a. 1-2; II *C. Gent.*, c. 32-38; *De Pot.*, q. 3, a. 13, 14 et 17; II, *dist.* 1, q. 2, a. 5; *dist.* 2, q. 1, a. 3; *Opuse.* 27 (Ed. Rom.) et passim; Scotus, II, *disl.* 1, q. 2-3; Durandum, II, *dist.* I, q. 2-3; Capreolum, II, *dist.* I, q. 1; Cajetanum, I, q. 46, a. 1-2; Ferrarier., VIII *Phys.*, q. 3-5; II *C. Gent.*, c. 32-38; Bañez, I, q. 46, a. 2; Soto, *SuprOcio Phys.*, L. VIII, q. 1-2; Nazarium, I, q. 46, a. 2; Conimbric., in Lib. VIII *Phys.*; Mas, *ibid.*; Suarez, *Metaphys.*, Disp. 20, sect. 6; Disp. 29, sect. 1, n. 8-9; Compluten., *Phys.*, Disp. 29, q. 1-5; Gavarri, *op. cit.*, *De Adundo*, q. 1; C. Alamanno, *Phil. Nat.*, II-II, q. 26;

respectu eius entitatis; *an*, scilicet, *mundus sit intrinsece infinitus vel finitus*; cuius responsio ex supra ostensis (1) satis est manifesta, quod videlicet repugnat mundum esse actu intrinsece infinitum (2). Vel *extrinsece*, idest respectu eius mensurae extrinsecae, quae praecipue est duratio; sicque quaeritur: *an mundus fuerit vel potuerit esse ab aeterno*, vel *e contra*, quod impraesentiarum absolvimus.

§. Unica.

De Mundi Aeternitate.

409. De Mundi aeternitate *dupliciter* loqui possumus, et *de jacio et de posse seu possibili*. Quod ad *primum* attinet, sensus est: *an mundus actualis jactus juerit in tempore vel ab aeterno*; cui respondemus cum Angelico quod, quia « ad neutram partem quaestionis sunt demonstrationes, sed probabiles vel sophisticae rationes ad utrumque » (3), ratione naturali evidenter demonstrari nequit *mundum incepisse*, licet evidenter ostendi possit non esse necessarium ponere mundum ab aeterno fuisse (4). Igitur, mundum incepisse *sola auctoritate* tenetur, cum eius factio seu productio tunc facta et non ante dependeat a sola Primae Causae voluntate, quae, nisi nobis manifestata, innotesci nequit (5); quamquam non deest ratio quâ suadetur convenientia

Io. A S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, q. 24, a. 1-3; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, in VIII *Phys.*, Tr. VI, disp. 30; Cauvinum, *op. cit.*, Tr. ad VII-VIII *Phys.*, disp. 2; Arnu, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. II, q. 2; Overinois, *op. cit.*, *Phys.*, P. II, q. 1, a. 1-4; Matrium, *op. cit.*, *Phys.*, disp. 14, q. 1; De Caelo, disp. 1, q. 5; Zigliara, *op. cit.*, *Cosm.*, lib. I, c. 3, a. 2-3; Lepidi, *op. tit.*, *Costrol.*, lib. II, sect. 2, c. 1; Pesch, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, n. 533; Boedder, *Theol. Nat.*, lib. III, c. 1, a. 3, Frib.-Brisgov., 1900; P. Chrysostome, *Possibilité et impossibilité du monde éternel*, Roulers-Bruxelles, 1903; Th. Moreux, *Oil sommes-nous?*, Chap. X; Oredt, *loc. cit.*, n. 365-373; P. Sertillanges, *Revue Thomiste*, Tom. V, p. 764 ss.; D. Nys, *La Notion de Temps*, Ch. II, a. 5-6, n. 71-117 (1913), et quamplures alios.

(1) Cfr. pag. 180 ss., 284 ss.

(2) Non nos latet, quod quaestio de mundi infinitate sicut et de aeternitate plura ex Metaphysica supponit, v. g. Dei existentiam, eius liberam ad extra operationem, mundi creationem, etc., quibus Metaphysico redditur propria; at nullum est methodologiae inconueniens quaedam quandoque supponere vel postulare ex scientia superiori, sicut accidit hic de illis tribus quaestionibus citatis quas ex Theodicea postulamus, maxime quando quaestio difficultates ex diversis scientiis eruit, ut est illa de mundi aeternitate, de qua optime notat Nazarius, quod « communis est haec quaestio Theologis, *Philosophis Naturalibus* ac Metaphysicis » (loc. cit.). Supposito igitur pro certo, mundum ab Ente Increato esse e nihilo factum, simpliciter repugnat ipsum esse intrinsece infinitum, sicut intrinsece repugnat factum esse non-factum (cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 2, ad lum; *Quodl.* IX, a. 1). Hoc etiam scientifice a pluribus confirmatur (cfr. Th. Moreux, *loc. cit.*, p. 87-88; Guibert-Chinc., *op. cit.*, p. 51-58).

(3) S. Thomas, II, *dist.* 1, q. 1, a. 5.

(4) Cfr. Bañez, *loc. cit.*, not. 1^a.

(5) Hoc firmiter asserimus, imprimis contra omnes qui mundum ab aeterno fuisse existimarunt, ut Aristot. (?), *Simplicius*, *Averrens*; Materialistae antiquiores (v. g. *Democritus*) et recentiores (v. g. *Arrhenius*) et quidam alii (cfr. S. Thom., II, *dist.* 1, q. 1, a. 5; De *Pot.*, q. 3, a. 17; Arnu, *loc. cit.*, a. 1). Praeterea contra illos qui putant, ratione ostendi posse mundum incepisse, consequenter non sola fide hoc teneri, quos inter, ni fallor, ponendus est P. Pesch (loc. cit.), ita dicens: « Qua in re a S. Thoma non dubitamus discedere, qui putet, mundum non semper fuisse, sola fide nos scire, demonstrari non posse », contra hos cfr. S. Thom., *Opuse.* 27 (Ed. Rom.).

inceptionis mundi, prout, sicut habet S. Thomas, « facillima via ad ostendendum Deum esse et ab ipso esse omnia, est *ex suppositione novitatis mundi* » (1). Quapropter, mundi initio pro certo aliunde supposito, nobis manet quaestio solvenda *de possibilitate* aeternitatis mundi, videlicet: *an mundus potuerit esse ab aeterno*.

410. Praenotamina. — Ad huius quaestionis intelligentiam et solutionem notandum est *primo*, quod aeternum *tripliciter* sumi potest: Io *largissime*, pro eo scii, cui nullus terminus est praescriptus, v. g. materia prima respectu formarum (2); 2° *large*, pro eo quod caret principio et fine vel alterutro tantum, v. g. supplicium aeternum; 3° *stricte et proprie*, pro eo quod caret principio et fine atque essentialiter omnimodam immutabilitatem ac perfectionem importat, quo modo a Boetio definitur « *interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio* » (3). Ex quo maximum discrimen interest inter aeternum large et stricte sumptum: istud enim, praeter carentiam principii et finis, dicit simultatem esse et omnimodam perfectionem, consequenter in eo non est esse post non esse, nec duratione neque natura vel causalitate, propterea essentialem independentiam absolutamque immutabilitatem intrinsece involvit (4); illud vero, quamvis principii et finis vel alterutrius carentiam dicat, hoc est tamen ei ab alio participatum atque dependens, sicut et eius esse quod habet post non esse saltem natura; unde licet eius duratio sit actu interminata, est revera terminabilis et mutabilitatem seu variabilitatem non excludit (5).

Secundo est notandum, quod entium mundum componentium, *quaedam* sunt permanentia, quorum omnes partes simul habentur, v. g. homo, terra; *alia* sunt successiva, quorum totum esse consistit in fieri seu continuo fluxu, v. g. motus, tempus. Huiusmodi autem successiva considerari possunt: *vel* secundum substantiam, idest secundum rationem indivisibilis quod intrinsece important, v. g. nunc temporis; *vel* secundum esse formale et completum, prout scii, totaliter et perfecte dicit formalem successionem prioris et posterioris, ut liquet in tempore (6).

Tertio est notandum, quod possibile vel impossibile tripliciter dicitur: *logicum*, *physicum* et *metaphysicum*. Hoc autem ultimum respectu rei factae, *vd* eam respicit formaliter *ut est facta*, quod coincidere videtur cum logico; deam respicit formaliter *ut est haec facta*; quae omnia supra de infinito videri possunt (7).

(1) S. Thomas, II, *dist.* 2, q. 1, a. 3, ad 2^m; cfr. I, q. 46, a. 1, ad 6^m; De *Pot.*, q. 3, a. 17, ad 8^m.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 10, a. 3.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, a. 1.

(4) Ad rem Angelicus (*loc. prox. cit.*), dicens, quod « *ex duobus* notificatur aeternitas. *Primo* ex hoc quod est in aeternitate est interminabile, idest, principio et fine carens, ut terminus ad utrumque referatur. *Secundo* per hoc quod ipsa aeternitas successione caret, tota simul existens»; unde « ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum » (*Ibid.*, a. 2; cfr. a. 3).

(5) Quod sic est aeternum, saepe ab Angelico appellatur « semper esse », sic enim quod « mutabilitati subiacet, *etiamsi semper sit*, aeternum esse non potest » (De *Pot.*, q. 3, a. 14, ad 1^m in 2° loc.); proinde « variabilitas de sui ratione excludit aeternitatem *non autem infinitam durationem* » (*ibid.*, ad 3^m); cfr. De *Flandria*, II *Metaph.*, q. 2, a. 3; Nil *ibid.*, q. 5, a. 3, ad lum; Ledesma, *Do Perfect. Divin.*, q. 7, a. 4, ad lum).

(6) Cfr. S. Thomam, I, q. 10, a. 1, ad 5^m.

(7) Cfr. supra, pag. 183-184.

411. Status Quaestionis. — His praenotatis, iuvat in tuto ponere praesentis quaestionis fulcrum (1). Certum est, quod quaestio non agitur de aeterno largissime sumpto, quod potius indefinitum dicitur: hoc enim revera dari a nemine dubitatur; neque de aeterno proprie et stricte dicto, quod Primae Causae Infinitae est proprium: « quod [enim] aliquid praeter Deum potuerit semper fuisse, quasi possit esse aliquid aeternum praeter eum ab eo non factum, *error abominabilis* est, non solum in fide sed etiam *apud philosophos*, qui confitentur et probant quod omne quod est quoque modo esse non possit nisi causatum ab eo qui maxime et verissime habet esse » (2).

Est igitur quaestio de aeterno large accepto, ita ut, quum dubitetur *an potuerit mundum ab aeterno fuisse*, sensus sit: an sit possibile quod mundus semper fuerit seu caruerit principio durationis et, secundum totum quod in eo est, simul ab alio productus et causatus sit. Et sciendum est, quod non quaeritur de possibili vel impossibili physico vel metaphysico respectu mundi facti *ut est hoc factum*: iam enim dictum est, quod hoc modo nullimode est demonstrabile sed *credibile* quod, hic mundus factus est in tempore; imo hoc supposito, dicimus quod repugnat physice vel metaphysice mundum *ut hoc factum* ab aeterno fuisse, quia sicut « impossibile est, quod ponitur aliquando fuisse numquam fuisse, ita impossibile est, quod ponitur aliquando non fuisse semper fuisse » (3), quemadmodum « Deus non potest facere equum rationalem [i. e. *ut hoc factum*], ita non potest facere ens actu esse infinitum » (4). Quapropter, tota quaestio est de possibili metaphysico prout respicit mundum factum *ut est factum simpliciter*, consequenter de possibili logico, inquantum scilicet nos « intendimus *universaliter*, an aliqua creatura fuerit ab aeterno » (5); et hoc sensu naturaliter ostendi potest, non repugnare mundum ab aeterno fuisse (6).

Tota igitur quaestio in hoc consistit, ut illam clarissimis verbis comprehendit Angelicus; *metaphysice* enim quaeritur: « *utrum esse creatum a Deo secundum totam substantiam et non habere durationis*

(1) Mundi aeternitas *dupliciter* intelligi potest: *vel* a parte ante, carens scii, principio (*ab aeterno*), et sic eam hic consideramus; *vel* a parte post, carens scii, fine (= *in aeternum*), et sic manifestum est, quod *non solum est possibile*, prout potentia quâ Prima Causa in esse res iugiter conservat nec nunc est diminuta neque per infinitum tempus a parte post diminuta erit; imo cum S. Thoma dicimus « *quod universitas creaturarum numquam in nihilum redigetur. Et quamvis creaturae corruptibiles non semper fuerint, in perpetuum tamen secundum suam substantiam durabunt* » (*De Pot.*, q. 5, a. 4; cfr. II, *dist.* 2, q. 2, a. 2).

(2) *Opuse.* 27; cfr. I, q. 10, a. 3; q. 46, a. 1, et i. paral. ■ W

(3) S. Thomas, *De Pot.*, q. 3, a. 14.

(4) S. Thomas, *Quodl.* IX, a. 1; cfr. I, q. 7, a. 3, ad 2^m.

(5) S. Thomas, I, q. 46, a. 2, ad 8°. I I

(6) Hinc iterum animadvertit Angelicus < quod non est impossibile quod *homo* generetur *ab homine* in infinitum; esset autem impossibile si generatio *huius hominis* dependeret *ab hoc homine*, et a corpore dementari, et a sole, et sic in infinitum • (I, q. 46, a. 2, ad 7° cfr. *Quodl.* IX, a. 1).

principium, repugnent ad invicem vel non» (1); pariter et *logice* sic quaeritur: «*utrum in his duobus sit repugnantia intellectuum, quod aliquid sit causatum a Deo et tamen semper fuerit*» (2); quod intelligendum est tam de causato permanenti quam successivo. En ergo tota quaestio.

412. Sententiae. — Quaestione ita proposita, diversae auctorum sententiae circumferuntur, quae ad tres praecipuas reducuntur, videl.:

1a Sent, simpliciter negat mundum creatum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno produci potuisse. Ita S. Alb. Magn., S. Bonaven. (3), H. Gamlav. (4), Totctus (5), Aversa (6), et alii.

2a Sent, affirmat mundum creatum permanentem produci potuisse ab aeterno, non vero successivum (7). Ita Durandus, Conimbric., Mas, Suarez, Io. a S. Thoma, Zigliara, Gredt, et alii, quibus adnumerandi sunt Scotus et plures Scotistae (8).

3a Sent, affirmat mundum creatum, tam permanentem quam successivum, ab aeterno produci potuisse. Ita Capreolus, Cajetanus, Ferrariensis, Hirvaeus (9), Nazarius, Javelli (10), Complutcn., Guerinois, Cauvinus, Arnu, Nys et plures alii, quos sequimur cum eos putemus menti S. Thomae conformiores (11). Unde,

413. Conclusio: «Non repugnat mundum, sive permanente sive successive ab aeterno fuisse».

Prob.: Mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse repugnaret, aut ex causis extrinsecis aut intrinsecis. Atqui ex nullo capite repugnat. Ergo non repugnat, mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse.

Mai. constat. — Min. prob.: — Io quoad causas intrinsecas. — Causae extrinsecae sunt efficiens et finalis. Atqui ex neutra repugnat

(1) S. Thomas, Opuse. 27. — Aliter quaestionem metaphysice sic exponit: «*Utrum aliquod ens ab alio possit esse aeternum*», et clarius adhuc: «*Utrum quod est a Deo diversum in essentia possit semper fuisse*» (De Pot., q. 3, a. 13-14).

(2) S. Thomas, Opuse. 27.

(3) Cfr. II, dist. 1, a. 1, q. 2.

(4) Cfr. Quodl. I, q. 7; Quodl. IX, q. 17.

(5) Cfr. VIII Phys., c. 2, q. 2.

(6) Cfr. II Metaph., q. 31, s. 8-9.

(7) Plures huius sententiae (v. g. Soto, Mas) admittunt possibilitatem ab aeterno mundi successivi quoad motum circularem, non vero rectum.

(8) De Scoti et Scotisiarum sententia ita habet Mastrius: «*Scotus vero in II, d. 1, q. 3, est problematicus [i. e. quoad entia permanentia], et pro utraque opinione rationes adducit et solvit; tamen magis ad affirmativam partem inclinat; unde Scotistae hanc partem sunt amplexi, ita Canon, Tartaretus, Faber, Bassolus, Smisinch..., quamvis alii etiam problematice utrumque defendant ut Vulpes, Parisiensis...*» (Phys., disp. 14, q. 1, n. 1-2). Quoad autem entia successiva < dicimus, nullum ens successivum de potentia Dei absoluta potuisse ab aeterno produci. Conclusio habetur a Scoto... » (Ibid., a. 2, n. 12).

(9) Quodl. IX, q. 3.

(10) VIII Phys., q. 14.

(11) De mente Aristotelis non certo constat: in Physica enim aeternitatem mundi de facto admittere videtur, in Topicis vero inter problemata illam ponit (cfr. S. Thom., 1, q. 46, i. 1; et loc. cit.).

mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse. Et revera: Causa efficiens mundi, ut hic supponitur, est Causa Prima essentialiter infinita et aeterna, quae, ut huiusmodi, ab aeterno habuit infinitam potentiam activam ad omne quod est possibile, tam permanens quam successivum: repugnat enim ei aliqua potentia ex tempore convenire. Causa vero finalis est bonitas infinita ipsius Primae Causae, quae aequae, sicut et eius esse, ab aeterno est participabilis et communicabilis a quocumque habente rationem entis, et permanentis et successivi, secundum dispositionem liberam illius Causae. Ergo ex causis extrinsecis non repugnat mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse.

2° *quoad causas intrinsecas*. — Causae intrinsecae sunt materialis et formalis. Atqui ex neutra repugnat mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse. Non quidem ex causa materiali, seu generaliter ex potentia passiva; cum enim quaestio sit de prima mundi productione, quae scii, ex nihilo praesupposito fiat, per se patet nullam potentiam passivam praesupponi posse, ex qua res aliqua, sive permanens sive successiva, educeretur; consequenter nulla repugnantia intelligi potest (1). At neque ex parte causae formalis. Ergo ex causis intrinsecis non repugnat mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse.

Min. *quoad* 2° *Partem* prob.: Si esset repugnantia ex parte causae formalis, aut quia mundus est formaliter ens ab alio, aut quia est formaliter productus, aut quia est formaliter ex non-ente simpliciter. Atqui ex nullis his nec *quoad* permanentia neque successiva entia. Ergo non repugnat ex parte causae formalis mundum, sive permanentem sive successivum, ab aeterno fuisse.

Mai. liquet ex eo quod mundus, formaliter ut productus, illa tria intrinsece involvit. — Min. prob. per partes.

a) *Non repugnat ut est ens ab alio*. — Hoc ideo repugnaret quia mundus, cum ut productus sit ens ab alio, debet esse posterior in productione suo producente quod est ens per se, sicut effectus posterior est suae causa. Atqui hoc nihil est: licet enim causa necessario praecedat effectum *causalitate et natura*, non tamen est necessarium ut illum pariter praecedat *duratione*, nec ut est *causa agens*: ut sic enim praescindit ab hoc quod actio sit instantanea et ideo sit simul *duratione*, vel sit per motum et ideo sit prioritas *durationis* (2); neque ut est *talis causa agens*, prout scii, voluntarie et libere efficit, « quia non

est necessarium quod voluntas praecedat *duratione* effectum suum, nec agens per voluntatem nisi per hoc quod agit *ex deliberatione* » (1), quod non verificatur in mundi productione. Neque est necessarium ut effectus semper sequatur *duratione* suam causam; effectus enim permanens est indifferens ut sit posterior vel simul *duratione* cum sua causa; effectus vero successivus, licet formaliter et complete dicat prius et posterius *durationis*, substantialiter tamen in indivisibili consistit vi cuius realiter est, v. g. nunc temporis (2), quo simul *duratione* cum sua causa esse potest; unde est, quod « motor non necessario praecedit mobile *duratione*, sed dignitate, ut patet de anima et corpore » (3). Ergo ex eo quod mundus est ens ab alio, non repugnat ipsum ab aeterno fuisse.

3) *Non repugnat ut est formaliter productus*. — Hoc ideo repugnaret quia in mundo produci et productum esse non sunt simul, sed unum post aliud. Atqui licet hoc locum habeat in iis quae motu producuntur, non tamen in iis quae simplici emanatione et sine motu efficiuntur, qualis mundi creatio supponitur. Nam, « in his quae fiunt sine motu, simul est fieri et factum esse, sive talis factio sit terminus motus, sicut illuminatio (nam simul aliquid illuminatur et illuminatum est), sive non sit terminus motus, sicut simul formatur verbum in corde et formatum est. Et in his quod fit, est » (4). Quod verum est non solum in permanentibus, sed etiam in successivis consideratis ut sunt facta: ut sic enim accipiuntur universaliter et insui prima productione, hoc est secundum quod habent de indivisibili et non de divisibili prioris et posterioris; unde, tempus et motus non producta sunt per alium antecedentem motum, quia sic abiretur in infinitum, sed per sui creationem vel concreationem (5). Ergo ex eo quod mundus est ens formaliter productum, non repugnat ipsum ab aeterno fuisse.

y) *Non repugnat ut est formaliter ex non-ente*. — Mundum, productum ex non-ente, non repugnat fuisse ab aeterno, si non-ens non praecedit mundum nec *duratione* nec *natura*. Atqui revera sic se habet non-ens simpliciter seu nihil respectu esse mundi producti, tam permanentis quam successivi. Aut enim illud non-ens seu nihil sumitur absolute seu materialiter, et hoc non: tunc enim non-ens seu nihil esset materia facti permanentis vel successivi, quod nequit esse, quia ex formali nihilo nihil fit; aut sumitur relative, non quidem positive, prout retinet ordinem ad nihil, sed negative, prout ex aliquo fit, et in hoc nullam prioritatem vel posterioritatem *durationis*

(1) Optime ad rem Durandus (loc. prox. cit., q. 2), qui dicit quod ob defectum potentiae passivae nulla repugnantia esse potest. quia pari ratione, nihil posset creari nec ab aeterno nec de novo. Cum creatio nihil omnino upponat ex parte facti ». Cfr. S. Thom. *Odusc* 27 alibi.

(2) Cfr. S. Thom., *Opuse*. 27; 1, q. 46, a. 2, ad 1° ; *De Pot.*, q. 3, a. 13-14.

(1) S. Thomas, *Opuse*. 27; cfr. I, q. 46, a. 2, ad 3° a.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 66, a. 4, ad 5° « »; *De Pot.*, q. 3, a. 14, ad 1° in 2° loc.; *ibid.*, a. 17, id 17°, 24° et 25°; II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, ad 7° in 2° loc.

(3) S. Thomas, II, *dist.* 2, q. 1, a. 3, ad 4° TM.

(4) S. Thomas, I, q. 45, a. 2, ad 3° « »; cfr. *ibid.*, ad 2° « »; *De Pot.*, q. 3, a. 2.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 46, a. 3, ad 3° « ».

seu naturae necesse est reperiri (I). Ergo ex eo quod mundus est formaliter ex non-ente simpliciter, non repugnat ipsum ab aeterno fuisse.

414. Corollarium. — Ex his omnibus perpensis fas est colligere, quod si non repugnat mundum, quicumque est, ab aeterno fuisse, ratione demonstrari nequit ipsum in tempore seu cum tempore incepisse, ut dictum est; quapropter, mundum non semper fuisse non «potest aliqua physica demonstratione efficaciter impugnari» (2). Quia autem non est necessarium mundum semper esse, ideo «nec demonstrative probari potest» ipsum semper fuisse (3). Ex quo liquet, quod naturaliter seu lumine rationis, mundi duratio est inter antinomias adnumeranda quae *sola fide* solvitur, ut non sine iure sequentibus propositionibus modalibus et de inesse exponi possit, vid.:

1 ^o <i>Mundum semper fuisse est possibile</i>	}	demonstrari possunt,
2 ^o <i>Mundum non semper fuisse est possibile</i>		
3 ^o <i>Mundum semper fuisse est impossibile</i>	}	demonstrari non possunt,
4 ^o <i>Mundum non semper fuisse est impossibile</i>		

Ex quibus sequitur:

- 1° *Mundum non semper fuisse, est indemonstrabile;*
 2° *Mundum semper fuisse, est indemonstrabile.*

Ex quibus sequitur:

Ergo: *Mundum non semper fuisse seu mundum incepisse, est credibile.*

415. Scholion. — Est animadvertendum *primo*, quod quia quaestio, ut diximus, mota est non de hoc vel illo mundo in particulari seu *ut est hoc factum*, sed in universali et *ut est factum* (4), ideo difficultas, quae ex animarum infinitate contra moveri solet, valore penitus caret, cum mundum ut hoc factum respiciat; et quia «ridiculum est ex huiusmodi particularibus mutationibus opinionem accipere de novitate mundi *totius*» (5), ideo praedicta difficultas «non est ad propositum» (6).

Neque *secundo* daretur infinitum in actu si mundus ab aeterno fuisset. Nam, certum est, «quod infinitum esse actu impossibile est; sed infinitum esse per successionem non est impossibile, infinitum autem sic consideratum quodlibet acceptum finitum est» (7); unde, «adhuc non est demonstratum quod Deus non possit facere ut sint infinita actu [i. e. duratione et non essentia]» (8). Praeterea, licet repugnet infinitum dari in causis efficientibus per se requisitis et ordinatis, non vero repu-

(1) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 3, a. 14, ad 7°, in 2° loc.; I, q. 46, a. 2, ad 2°; *Opuse.* 27; I, *dist.* 5, q. 2, a. 2, in resp. princ.; II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, ad 1° in 2° loc.

(2) S. Thomas, *De Pot.*, q. 3, a. 17.

(3) S. Thomas, I, q. 46, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 46, a. 2, ad 8°.

(5) S. Thomas, *ibid.*, ad 4°.

(6) S. Thomas, *Opuse.* 27, in fin.; cfr. I, q. 46, a. 2, ad 8°.

(7) S. Thomas, II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, ad 3°, in 2° loc.

(8) S. Thomas, *Opuse.* 27, in fin.

gnat in causis efficientibus per accidens tantum -requisitis et subordinatis (1).

Neque *denique* est putandum, quod mundus aeternus, si daretur. Primae Causae duratione aequaretur; notavimus iam, quod aeternitas Primae Causae est essentialis et quamlibet mutabilis rationem excludit: ubi aeternitas mundi esset semper accidentalis, participabais necnon mutabilis rationem intrinsece involveret (2).

416. Obiectiones. — Plures obiectiones contra nostram conclusionem ab adversariis moveri solent, quas referre non necessarium videtur; quippe quae iam plenissime solutae reperiri queunt apud S. *Thomam* (3), ceterosque auctores pro nostra sententia citatos. Ceteroquin, omnibus hucusque dictis bene perpensis necnon animadversionibus attente consideratis, adversariis obviari potest sine difficultate.

CAPUT II.

DE ENTE MOBILI MOTU ALTERATIONIS

417. Expenso tractatu de Ente mobili motu locali, disserendum est nunc, iuxta ordinem praefixum, *de Ente mobili motu generationis et corruptionis* seu *de Ente mobili motu alterationis*, quod minus patet ente mobili motu locali et latius ente mobili motu augmentationis (4). Itaque liquet, quod haec tractatio proprie et adaequate versatur circa ens generabile et corruptibile; consequenter *de generatione et corruptione* est primo agendum. Cum his necessario alteratio connectatur, praesertim quia eâ subiectum ultimo disponitur ad novam formam substantialem suscipiendam et priorem formam amittendam, ideo *de alteratione* est postea dicendum. Alteratio porro perfici nequit sine actione et reactione mutua corporum (5), ex quibus resultat mixtum, unde *de mixtione* est ultimo loquendum (6). Quapropter impraesentiarum agendum est:

1° de *Generatione et Corruptione* (Art. 1);

2° de *Alteratione* (Art. II);

3° de *Mixtione* (Art. III).

(1) Cfr. S. Thom., II, *dist.* I, q. I, a. 5, ad 4^{mw} et 5^m in 2° loc.; I, q. 46, a. 2, ad 7° ; *Dt Veril.*, q. 2, a. 10; *Quodl.* IX, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 27; I, q. 46, a. 2, ad 5ⁿ; II, *dist.* 1, q. 1, a. 5, ad 7° in 2° loc.; *De Pot.*, q. 3, a. 14, ad 2um; *ibid.*, a. 17, ad 20^{««»}.

(3) Cfr. *loc. cit.*, praesertim apud C. *Gent.*, *loc. cit.*

(4) De quo est *Psychologia*.

(5) De *actione et reactione* supra mentionem fecimus, cfr. *Phil. Nat.*, Lib. II, P. I, c. 1, a. I, sect. I, V, p. 263.

(6) De Ente mobili motu generationis et corruptionis agit *Aristoteles* in duobus libris «*Dt Generatione et Corruptione*». In *Primo Libro* tractat de generatione et corruptione *in communi*; et habet 10 capita, in quorum quinque prioribus ostenditur realis existentia generationis subst., eius natura atque distinctio ab alteratione ceterisque motibus; in aliis

Articulus 1.

DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE (1).

418. Primo igitur instituitur sermo de generatione et corruptione, tamquam de eo quod est commune in hoc genere entis (2), et de eo quaerimus:

- 1o de *natura* generationis (sect. 1a);
- 2o de *existentia* » (sect. 2a);
- 3o de *termino* » (sect. 3a);
- 4o de *subiecto* » (sect. 4a);
- 5o de *resolutione* compositi in generatione subst. (sect. 5a).

SECTIO PRIMA

Utrum ratio mutationis generationi substantiali conveniat (3).

Inquiritur imprimis natura seu definitio generationis substantialis, et quidem physica.

419. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod generice loquendo, generatio dupliciter sumi potest: 1o *large*, ut scii, sit praecisa a generatione substantiali et accidentali, et sic est *transitus seu mutatio de non esse ad esse* (sive substantiale sive accidentale) *in subiecto*: non enim solum esse substantiale, sed etiam accidentale acquiri potest, v. g. homo ex albo fit niger, vel ex peccatore fit iustus; 2o *stricte et proprie*, et sic accipitur pro sola substantiali, quae

quinque vero agit de alteratione, — cuius naturam declarat explicando naturam agentis et patientis, conditiones quae ad alterationem requiruntur —, et de mixtione. In *Secundo Libro* tractat de generatione et corruptione *in speciali* scii, elementorum, quae, inter generabilia et corruptibilia, sunt prima ex quibus corpora miscentur et ultima in quae resolvuntur; et continet 11 capita. — Est hic sciendum, quod dissentiunt philosophi circa dictorum librorum subiectum. Revera enim, *alii* (v. g. Arriaga) volunt esse generationem substantialem; *alii* (v. g. Toletus) esse mutationem secundum formam; *alii* (v. g. MASTrius), esse mixtum ut propriam naturam formaliter distinctam ab elementis induit; *alii* (v. g. S. Alb. Maon., S. Thomas) denique, esse ipsum mobile ad formam intrinsecam seu absolutam, seu corpus generabile et corruptibile ut est mobile ad illam formam. Hanc interpretationem sequuntur communiter Thomistae, licet inter eos *quidam* dicant ut est mobile ad formam subst., *alii* etiam ad formam accidentalem.

(1) Cfr. Aristot., *De Gen. et Corrupt.*, Lib. I, c. 1-5; S. Al d. Maon., *Comment, in Lib. cit. Arist.*, Tract. 1; S. Thom., *ibid.*, lect. 1-17; BaNez, *Comm, et Quaest. in duos lib. de Gen. et Cor.*, Venetils, 1587; C. Alamanno, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, q. 35; Complutenses, *op. cit.*, *Disputat. in duos lib. de Gen. et Cor.*, 1 Lib., disp. 1-3; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, Pars 11, q. 1-2; C. Guerinois, *op. cit.*, *Phys.*, Pars III, q. 1; Mastrium, *op. cit.*, Tom. III, In Lib. de Gen. et Corrupt., Disp. 5-6; Gavar di, *op. cit.*, *De Gen. et Cor.*, q. 1; N. ARNV, *op. at.*, *Phil. Nat.*, Pars III, q. 1-3; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, *Comm, et Disp. in duos lib. Arist. de Ortu et tneritu*, Disp. 1-4; Pesch, *op. cit.*, n. 618-631; Gredt, *op. cit.*, n. 374-390; et plures alios infra citandos.

(2) Quod in hac tractatione dicimus de generatibne idem proportionaliter valet pro corruptione: sunt enim ad invicem opposita, et horum eadem est scientia.

(3) Cfr. Auctores iam citatos.

adhuc praescindit a viventibus et non-viventibus, et definitur: *acquisitio seu mutatio formae substantialis ab illius privatione in materia* (1).

Secundo est notandum, quod generatio substantialis dupliciter considerari potest: *metaphysice*, prout in suo conceptu formaliter dicit esse a generante, praescindendo a motu vel mutatione; *physice* inquantum formaliter dicit acquisitionem esse a generante per motum seu mutationem, eo quod ut sic inhaeret enti physico seu mobili.

420. Status Quaestionis. — Non loquimur de generatione large sumpta, sed stricte, idest de substantiali et ut praecisa a ratione viventis et non-viventis; ideo, quaeritur: *an huic generationi ratio mutationis conveniat per se primo et essentialiter, vel solum accidentaliter*.

421. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem datur duplex praecipua responsio inter philosophos. *Quidam* (v. g. *Complutenses*) tuentur, rationem mutationis generationi non convenire essentialiter, sed solum accidentaliter; <M(v. g. Ioan. a S. Thoma) e contra tenent. Nobis tamen videtur esse respondendum sequenti conclusione, quam docere videtur *Aristoteles* (2) et S. *Thomas* (3).

422. Conclusio: « Generatio substantialis physica essentialiter est mutatio ».

Prob.: Omnis transitus a termino a quo ad terminum ad quem in aliquo subiecto reali essentialiter est mutatio. Atqui generatio substantialis physica essentialiter hunc transitum involvit. Ergo generatio substantialis physica essentialiter est mutatio.

Mai. patet ex terminis. Nam, in qualibet mutatione idem subiectum aliter se habet nunc quam prius; haec autem diversitas essendi nihil aliud est nisi, quod idem subiectum prius erat sub una forma quam nunc deserit, et simul nunc est sub alia forma 2d quam tendebat; «in nomine enim mutationis et transitus designatur aliquid idem aliter se habere nunc et prius; et etiam ipsi mutationis termini non sunt incontinentes, quod requiritur ad hoc ut sint mutationis termini, nisi inquantum referuntur ad idem » (4).

Min. constat ex praenotatis; eo quod, generatione substantiali acquiritur novus terminus ad quem, scii, nova forma substantialis, quam prius aliquod subiectum non habuit nisi in potentia et a qua postea speciem desumit. Terminus autem ad quem noviter acquiri nequit nisi forma, sub qua idem subiectum aderat, deseratur et

(1) Cum esse in viventibus sit vivere, ideo generatio viventibus propria definitur « *promis viventis ab aliquo* », et adhuc proprius: « *processio viventis a vivente principio vitae <tundo in similitudinem naturae, saltem in specie infima* ». Cfr. S. Thom., I, q. 27, a. 2 III, dist. 8, q. 1, a. 1.

(2) Cfr. V *Phys.*, Cap. i, 7 (S. Thom., *ibid.*, lect. 2); VI11 *Phys.*, c. VII, 9 (S. Tu., lect. 15); *IDtGtn. et Cor.*, c. iv, 1-2 (S. Th., lect. 10); *ibid.*, c. v, 1-2 (S. Th., lect. 11).

(3) Cfr. I-II, q. 113, a. 6; *De Pot.*, q. 2, a. 1, ad 15'«»; *De Verit.*, q. 28, a. 1, 6.

(4) S. Thomas, *De Pot.*, q. 3, a. 2; cfr. I, dist. 37, q. 4, a. 3; *Quodl.* IX, a. 9; *Quodt.* XI, i.4.

simul subiectum ad aliam novam habendam tendat; consequenter, non potest haberi terminus ad quem quin ponatur simul terminus a quo; qui quidem duo termini, ut patet, sunt de ratione generationis substantialis. At cum praeterea sit physica, ideo perfici nequit in rerum natura sine motu. Manifestum est igitur, quod generatio substantialis physica essentialiter dicit transitum, et quidem physicum, a termino a quo ad terminum ad quem in subiecto reali (1).

423. Corollarium Ium. — Ex dictis colligitur *primo*, quod ideo dicimus « generationem substantialem *physicam* », quia licet generatio substantialis in creatis non sit per se motus, sed mutatio instantanea ad formam substantialem a privatione eius in materia; nihilominus, cum sit in ente mobili seu physico, physice et in actu exercito coniungitur necessario motui, quo subiectum de potentia in actum transit; talis autem motus, cum in termino fuerit, accidit esse generatio: omne enim quod simpliciter est in potentia non potest in actum reduci ab agente naturali creato nisi per eius actionem, quae, si sit physica, est ipse motus, ut supra de motu habitum est. Unde firmiter asserimus, quod generatio substantialis, formaliter ut respicit agens creatum physicum, quod est agens cum motu, essentialiter est mutatio.

424. Corollarium ITm. — Colligitur *secundo*, quod generatio substantialis physica non sine iure sic definitur: *mutatio totius nullo subiecto sensibili eodem manente* (2). Cum enim dicatur « *mutatio* », designatur eius genus, quo cum aliis motibus seu mutationibus convenit, v. g. cum motu locali, alteratione, augmentatione, etc. Ceteris autem particulis *n totius nullo* etc. », indicatur eius differentia qua ab aliis mutationibus distinguitur: per generationem enim compositum mutatur secundum substantiam quod in aliis mutationibus non accidit, eo quod in generatione materia compositi novam formam substantialem recipit, qua exinde novum compositum resultat et consequenter novum subiectum sensibile accidentium.

(1) Est bene notandum quod, licet privatio *affectiva* minime sit de ratione mutationi? ut sic, bene vero privatio *expulsiva*, ad quam requiritur et sufficit prioritas non temporis sed naturae, eo quod in ipsa essentialiter verificatur reductio de potentia in actum, uti optime ad rem observat Ioan. a S. Thoma (*loc. pr. cit.*, a. 1, ad ult. inst. oppos. sent.).

(2) Ita Aristot.: « "Οὐρανὸς καὶ ὁ ἀέρας καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ ὄντα ἐκ τούτων" (Gen. I, 9-11) ὅθεν καὶ τὸ πᾶν ἐκ τούτων ἐγένετο. » (I De Gen. et Cor., c. iv, 3; S. Thom., lect. 10).

SECTIO SECUNDA

Utrum realiter detur generatio substantialis (1).

Posita natura generationis substantialis physicae, de eius reali existentia seu facto est quaerendum, quae a non paucis in dubium vocatur.

425. Praenotamina. — Ut veritas thomistica plene pateat, notanda est ex dictis vera ratio generationis substantialis eiusque distinctio ab accidentali. Cum enim generatio sit quaedam mutatio, quae in physicis a motu non est absoluta, et omnis mutatio seu motus speciem desumat per se primo a termino ad quem; ideo ex hoc termino adsignanda est essentialis distinctio inter generationem substantialem et accidentalem.

Revera enim generatio substantialis ordinatur per se ad formam substantialem, accidentalis vero ad formam accidentalem: forma enim accidentalis substantiali differt, quia forma substantialis facit hoc aliquid; forma autem accidentalis advenit rei iam hoc aliquid existent! » (2). Cum autem terminus ultimus cuiuslibet formae sit esse, ideo per formam substantialem communicatur rei esse simpliciter, cum substantia simpliciter sit ens, et per formam accidentalem communicatur esse tale vel secundum quid, cum accidens sit entis ens. Unde, esse substantiale seu simpliciter est terminus per se primo generationis substantialis, esse accidentale seu secundum quid est terminus per se primo generationis accidentalis. Quia vero per esse simpliciter res fit simpliciter, propterea forma substantialis supponit subiectum, cui esse tribuit, non in actu, sed in potentia simpliciter; sicut e contra, per esse secundum quid res fit actu secundum quid, ideoque forma accidentalis supponit subiectum esse ens iam simpliciter actu.

Ex quibus manifeste liquet, quod ad rationem formalem generationis substantialis requiritur aliquid, et ex ratione mutationis et subiecti. Nam, generatae substantiali transmutantur primo et per se, non solum passiones subiecti permanentis, sed ipsamet forma substantialis, « in quantum scilicet materia accipit aliam formam substantialem, ita scilicet, quod non maneat aliquod sensibile, quasi sit idem subiectum numero ens actu; puta quando ex toto semine generatur totus sanguis aut ex toto aere generatur tota aqua » (3). Ex quo patet, quod *subiectum* generationis substantialis non potest esse nisi ens in potentia, quod forma substantialis, secundum quam est generatio et corruptio, non advenit subiecto in actu existenti » (4); unde merito dicitur, quod « est transmutatio ex hoc in hoc, idest ex substantia ente in potentia in substantiam ens in actu » (5). Quod totum contra in generatione accidentali contingit (6).

(1) Cfr. Bañez, *op. cit.*, lib. I, c. vii, dub. 7; Complutenses, *op. cit.*, disp. 2, q. i; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. 1, a. 2; Gavar di, *op. cit.*, q. 1, a. 1; Guerinois, *op. cit.*, q. 1, a. 1; V. W. TRIUM, *op. cit.*, disp. V, q. I, a. 1; Arnu, *op. cit.*, q. 2, a. 1, c. 1-2; Pesch, *op. cit.*, n. 618-629; P. Descoqs, *Essai critique sur l'hypermorphisme*, Beauchesne, 1924, et alios.

(2) S. Thomas, *De Sp. Creat.*, a. 1, ad 9^{am}.

(3) S. Thomas, I, *De Gêner, et Corrupt.*, lect. 10.

(4) S. Thomas, *ibid.*

(5) S. Thomas, *ibid.*, lect. 11.

(6) Notandum est, quod nos promiscue usurpamus « generatio simpliciter et substantialis » sicut « accidentalis et secundum quid ». Hinc est quod, generatio *substantialis* (= simpliciter) est illa per quam producitur aliquid de quo verificatur ens sine addito, scilicet, substanti i *accidentalis vero* (= secundum quid) est illa per quam producitur aliquid de quo verificatur ens cum addito, scilicet, entis ens, quod est accidens.

426. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur: an detur in rerum natura generatio, non solum accidentalis et secundum quid, sed etiam substantialis et simpliciter.

427. Sententiae. — Duplex est principalis sententia de hac quaestione:

1^a Sent, negat sive directe sive indirecte factum generationis substantialis seu simpliciter, et retinet solam generationem accidentalem. Ita antiqui *dynamistae* (v. g. Thales, Anaximenes, Heraclitus), *mechanistae* (v. g. Anaximander, Anaxagoras), *atomistae* (v. g. Empedocles, Leucippus, Democritus) et *schola elcatica* non exclusa (v. g. Melissus, Parmenides (1)). Quibus adnumerandi sunt recentiorum *dynamismus*, *mechanismus* et *atomismos-chimicus* (2), de quibus iam fuse locuti sumus (3); necnon quorundam *scio-lasticismus* quo, cohaerenter suis doctrinis de materia prima habente actum entitativum vel existentialem independentem a forma substantiali, logice ducuntur ad negandam generationem substantialem proprie dictam (v. g. Scotus, Suarez) (4).

2^a Sent, penitus admittit dari realiter generationem et corruptionem substantialem seu simpliciter. Ita, post *Aristotelem* et S. Thomam, tenent omnes *Thomistae* et omnes alii fere communiter, cum quibus dicimus:

428. Conclusio: «Omnino admittenda est in rerum natura vera generatio substantialis».

Prob.: Haec conclusio sufficienter probata est ex supra dictis de hyleinorphismo atque in solutionibus ad adversariorum objecta (5).

429. Scholion. — Est tamen sciendum, quod non parva difficultas apud Scholasticos manet de *efficacitate et valore* medii, quo praedicta conclusio contra adversarios probanda est. Non est tamen putandum quod talis difficultas est noviter inventa, sicut quidam nostri temporis imaginati sunt, quasi aliquid novum in mundo scientifico intulissent (6): iam enim reperitur posita v. g. apud Ioan. a S. Thoma et Mastrium. Revera enim *Mastrius* reputans inefficax medium probationis a Ioan. a S. Th. assumptum, scribit: «sane hic Thomista audiendus non est, dum veritatem ita patentem, qualis est quod detur generatio substantialis, fundare satagit in asserto *tam dubio et probabili*, quod scii, materia prima careat actu entitativo» (7). Quare idem Mastrius conatus est veritatem probare, iuxta mentem Scoti, ex suppositione istorum duorum principiorum,

(1) Cfr. Aristot., III De Caelo, c. I, 2 (S. Th., lect. 2); I Phys., c. III, 1-9 (S. Th., lect. 4-5). Pariter pro aliis systematibus, cfr. Aristot., I De Gen. et Cor., c. j-ii (S. Th., lect. 1-5).

(2) Cfr. P. Descoqs, *op. cit.*, pag. 42, 53 et saepe.

(3) Cfr. pag. 21-40.

(4) Cfr. P. Descoqs, *op. cit.*, pag. 28-29; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*

(5) Cfr. supra, pag. 41-51.

(6) « Inutile, croyons-nous, *inquit inter alia* P. Descoqs, d'insister davantage sur la permanence des éléments dans le composé: pour les savants actuels [ego sublineo], c'est une thèse quasi-unanimement reçue, et que la plupart considèrent comme expérimentalement prouvée. Mais alors, évidemment, dans les composés inorganiques, plus de mutations substantielles possibles au sens strict de l'Ecole » (*op. cit.*, pag. 53).

(7) *Loc. prox. cit.*, n. 4.

videl.: «non omnem mutationem quam in sublunaribus quotidie contingere videmus esse accidentalem», et «viribus naturae ex nihilo nihil fieri» (1). Fere idem argumentantur scientifici moderni vel saltem ad idem formaliter reducitur eorum conatus scientificus de hac re contra Scholasticos, praesertim contra Thomistas (2).

Ad hanc notam difficultatem respondemus: a) *directe ad Mastrium*. Et quidem, Io Mastrius non penetrando medium a Ioan. a S. Th. assumptum committit in eo fallaciam non causae ut causae. Ioan. a S. Th. enim *formaliter et per se* dictam veritatem probat hoc medio, quod scii, forma dat ipsum primum esse», ad quod *consequenter* sequitur illud a Mastrio ex Ioanne citatum, scii. «materiam ita esse in potentia ad formam quod nullum in se supponat esse, sed totum habeat per formam» (3); 2° illa duo supposita ad eius argumentationem petunt principium: *de primo* enim est praesens quaestio; *de secundo* autem restat probare, quomodo seu qua ratione illa productio novae substantiae, quae non est ex nihilo, sed ex subiecto, sit ex tali subiecto quod sit immediate receptivum 105 esse substantialis et non accidentalis, quod Mastrius minime probat.

3) Directe contra omnes, sive antiquos sive recentiores, firmiter tenemus, quod medium efficax ad factum generationis substantialis probandum est synthetico-analyticum, quod est illudmet a Ioan. a S. Thoma assignatum, videlicet *ex corruptione rerum et ex esse*; quae duo, ut ratio maiorem vim habeat, simul in unum coniungimus, scii, *ex corruptione et esse corrupto*, supponendo tamen ut a priori certum et a nemine negatum quod, «corruptio unius est generatio alterius», et quod *potentia et actus sunt in eodem genere entis*. Sic igitur in forma scholastica argumentum proponimus: «Dantur de facto seu in rerum natura corruptiones simpliciter seu stricte substantiales corporum physicorum, quorum scii, esse substantiale simpliciter est corruptum. *Atqui* repugnat dari physice et in actu exercito corruptio quin simul detur generatio. Ergo dantur de facto seu in rerum natura generationes simpliciter substantiales corporum physicorum, quae scii, novum esse substantiale habent. — *Min.* liquet ex eo, quod «corruptio unius est generatio alterius». — *Consequenter*, pariter patet, quia «potentia et actus sunt in eodem genere entis», et corruptio se habet ad generationem sicut potentia ad actum. — *Mai.* manifesta manet ex experientia, tam communi quam identifica, atque ex sufficienter adductis pro prima parte nostrae thesisi de hyleinorphismo (4) et etiam ex iis quae de mixto dicuntur» (5).

430. Corollarium. — Ex dictis infertur, quod revera dantur in rerum natura generationes, non solum accidentales seu secundum quid sive alterationes, sed etiam substantiales seu simpliciter, quarum factum reale. efficaciter contra adversarios, unice probatur medio a nobis assignato. Quapropter, alia media ut v. g. quod materia prima est in potentia passiva ad omnes formas, quod dantur diversae formae substantiales necnon

(1) *Loc. prox. cit.*, n. 8, 11.

(2) Cfr. Descoqs, *op. cit.*

(3) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*

(4) Cfr. pag. 43 ss.

(5) Cfr. pag. 334.

quod diversa accidentia diversaeque operationes sequuntur diversas formas, non habent magnam vim et efficaciam contra adversarios, quia ut merito observat Ioan., a S. Thoma, haec omnia «petunt principium, quia hoc erat quod ipsi negabant» (1).

SECTIO TERTIA

Utrum compositum sit terminus per se generationis substantialis (2).

431. Probata generationis substantialis existentia, ut eius natura intimius penetretur quaerendum est de eo quod se habet in ea ut causa formalis, quae est terminus.

432. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod terminus dicitur «ultimum cuiuslibet rei, ita quod nihil de primo terminato est extra ipsum terminum, et omnia quae sunt eius continentur intra ipsum» (3). Hic autem, inter eius diversas acceptiones, dupliciter considerari potest: *uno modo* «secundum quod unum extremum motus vel actionis dicitur terminus, hoc scilicet *ad quod* est motus et non *a quo*, sicut terminus generationis est esse, non autem non-esse»; *alio modo* dicitur «cuius causa fit aliquid: hoc enim est ultimum intentionis» (4). Unde, pro termino generationis intelligitur hic «id *ad quod* generatio tendit et *in quod* intentio generantis fertur». Talis autem est duplex: *terminus qui* (= totalis et adaequatus; id quod), et est ille qui ut subsistens producit atque incipit esse, v. g. Petrus generatus; *terminus quo* (= specifications; formalis), et est ille qui ut quo aliquid specificiter producit et habet esse, v. g. anima humana Petri generati (5), et iste potest esse: vel *totalis*, et est ipsa natura ut resultans ex ratione materiae et formae simul unitarum atque abstracte significatarum: quomodo est principium quo formaliter aliquid est et denominatur tale, v. g. humanitas ad hominem; vel *partialis*, et est ipsum principium formale, contra materiale distinctum, quo natura specificiter et formaliter talis constituitur, v. g. anima humana.

Secundo est notandum, quod generans dupliciter considerari potest: *supposititaliter* (= ut quod), et est tale numero generans quod natura sua agit diffundendo et communicando illam in aliud; *formaliter* (= ut quo), et tale est ipsa natura completa secundum esse perfecte specificum. Huic correspondet duplex acceptio geniti, nempe: *genitum ut quod*, et est subiectum actu numerice tale denominatum; *genitum formale*, et est ipsa natura secundum esse speciei sibi communicata.

Tertio est notandum, quod generatio, dynamicè accepta, dupliciter accipi potest: *formaliter ut actio*, qua generans formaliter ut agens respicit ipsum esse; et *formaliter ut generatio* seu mutatio, qua generans exercite communicat tale

(1) Cfr. *loc. prox. cit.*

(2) Cfr. Complutenses, *loc. pr. cit.*, q. 3; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 4; C. Alamano, *op. cit.*, qu. cit., a. 2-3; Arnu, *loc. prox. cit.*, a. 4; Guerin, *loc. prox. cit.*, a. 2; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, disp. I, c. 3; Gredt, *loc. cit.*, n. 378-380; et alios.

(3) S. Thomas, V *Melaphys.*, lect. 19, n. 1044.

(4) S. Thomas, *ibid.*, n. 1046-10-17

(5) Maxime attendenda est istorum terminorum distinctio, non solum formaliter sed etiam relative ad principium a quo procedunt et quod connotant: terminus *quo* enim respicit et connotat naturam, cuius est intentio; terminus *qui* respicit et connotat eeneratum, idest subiectum passive exercens generationem, quae est principalis actio iosius naturae. Cfr. S. Thom., III, q. 35, a. 1.

esse, propagando scii, in alio eius naturam qua genitum ipsi generanti simile redditur, v. g. homo generans hominem.

Quarto est notandum, quod in aliquo substantialiter genito plura involvuntur, v. g. in Petro genito habetur ipsa forma seu anima, eiusque unio cum corpore, ipsa natura totalis abstracte seu humanitas, ipsum suppositum quod est Petrus, proprietates naturae, et etiam ultimum compositum ex supposito et existentia qua Petrus in tempore et spatio realiter existens redditur.

433. Status Quaestionis. — His omnibus praenotatis, quaeritur: inter omnia illa quae genitum substantiale ingrediuntur, ut in 4° praenotatum est, quisnam sit proprius terminus, sive totalis seu qui sive formalis seu quo, ipsius generationis substantialis?

434. Sententiae. — Plures circumferuntur de hac re philosophorum sententiae quoad utrumque terminum, quae de facili videri possunt apud alios (1); unde cito veniamus ad nostram opinionem, quam putamus esse S. Thomae et Thomistarum communiter, illamque breviter probamus.

435. Conclusio: «Natura est terminus formalis totalis generationis formaliter ut est generatio; suppositum est terminus adaequatus eius formaliter ut talis».

Prob. 1^a Pars (= *natura est terminus... ut est generatio*). — Ille est terminus formalis totalis generationis ut est generatio, quo in generatione genitum formaliter assimilatur generanti. Atqui quo in generatione genitum formaliter assimilatur generanti, est ipsa natura. Ergo natura est terminus formalis totalis generationis formaliter ut est generatio.

Mai. constat ex praenotatis. Generatio enim, formaliter ut generatio, est actio qua generantis natura propagatur et communicatur genito, quod per ipsam ei fit simile, sicut luculenter apparet in generatione viventis quae, propter maximam assimilationem geniti ad generantem, est perfectior (2).

Min. non est minus manifesta. Nam, omne «producens aliquid per suam actionem producit sibi simile quantum ad formam qua agit» (3). Intantum igitur est aliquid inquantum est formaliter tale et non materiale; unumquodque autem est formaliter tale per suam naturam et non per suppositum seu individuum, cuius ratio potius est principium materiale quo una natura numerice distinguitur; quare, assimilatio geniti ad generantem non potest esse formaliter nisi in sola natura, quae univoce de inferioribus dicitur.

Prob. 2^a Pars (= *suppositum est terminus... ut talis*). — Terminus adaequatus generationis est ille qui producit et generatur ut quod

(1) Cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 33, a. 2, ad 2. *Ibid.* q. 41, a. 5, c.

(3) S. Thomas, *ibid.*, q. 41, a. 5.

et cui per generationem, formaliter ut talis, tribuitur esse actuale in rerum natura. Atqui tale est suppositum, quod est id quod est et cui per se primo in actu exercito competit esse; fieri enim, «ordinatur ad esse rei. Unde illis proprie convenit fieri et creari quibus convenit esse; quod quidem convenit proprie subsistentibus... Illi enim proprie convenit esse *quod* habet esse et est *subsistens* in suo esse» (1). Ergo suppositum est terminus adaequatus generationis formaliter ut talis.

436. Corollaria. — Ex his sequentia corollaria dictorum maxime declarativa eliciuntur:

Coroll. Inm. — Infertur *primo*, quod compositum seu natura concrete sumpta, v. g. homo, est sub alia ratione terminus formalis totalis etiam *qui*, ubi natura abstracte accepta, v. g. humanitas, est eius terminus formalis totalis *quo*. Nam, natura concrete comparari potest dupliciter: *vel* ad suppositum, v. g. homo ad Petrum, et sic habet rationem termini *quo*, cum sit id quo Petrus est et denominatur homo, et ideo se habet per modum formae (2); *vel* ad ipsam formam totalem abstracte significatam, v. g. homo ad humanitatem, et sic illa concrete habet rationem termini *qui*, et haec abstracte termini *quo*: humanitate enim homo denominatur talis. Quare dicimus, quod natura concrete sumpta est terminus formalis totalis *qui* generantis, eo quod generans, ut actu tale, per se primo intendit exercite ponere sibi simile: homo enim generat in rerum natura non humanitatem, sed hominem, licet sit talis per ipsam, quam solum exercite connotât; et ideo est terminus *quo*.

Coroll. nm. — Colligitur *secundo*, quod forma substantialis est terminus formalis partialis et connotativus ipsius generantis: natura enim primo et per se tendit ad esse perfectum, quod est totum completum; nulla autem pars alicuius totius habet esse perfectum independenter a toto; forma substantialis vero est pars totius compositi et ideo non potest esse nisi terminus formalis partialis, ratione scii, totius, ipsum connotando (3). Exinde ulterius patet, quod proprietates geniti sunt terminus per accidens et secundarius generationis: resultant enim seu emanant ex forma substantiali quae respectu earum est terminus per se et primarius.

Coroll. DI⁶⁶. — Colligitur *denique* contra quosdam (v. g. Durandum (4) Gabr. Biel (5)), quod unio materiae et formae, quibus genitum substantialiter coalescit, minime est terminus formalis generationis: non enim generans intendit formaliter alteri communicare nisi solam formam sub-

(1) S. Thomas, Mr. prox. cif., q. 45, a. 4; cfr. *ibid.*, q. C5, a. 4; III, q. 17, a. 2; *ibid.*, q. 35, a. 1; I, *dist.* 3, q. 3, a. 1; VIII *Metaphys.*, lect. 1; et passim.

(2) Cfr. S. Thom., III, q. 35, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., II, *dist.* I, q. 1, a. 4; I, *dist.* 4, q. 1, a. 1, ad 3° n; III, *dist.* 21, q. 1, a. 3, ad 5° m; *De Pot.*, q. 3, a. 8; *ibid.*, a. 9; *ibid.*, q. 6, a. 3; et alibi.

(4) Cfr. I, *dist.* 5, q. 2.

(5) Cfr. I, *dist.* 5, q. 3, a. 1, not. 4.

stantialem *qua* genitum fit formaliter generanti simile, licet ipsamet unio sit ratio qua illa forma actu et exercite materiae communicetur et applicetur (1).

SECTIO QUARTA

Utrum materia prima sit subiectum generationis substantialis 2;.

437. Investigato termino generationis, eius subiectum est nunc determinandum, quod rationem causae materialis induit eo quod est id in quo generatio recipitur et cui inhaeret.

438. Praenotamina.— Recolenda sunt *primo* notata in tertio et quarto loco praecedentis sectionis; atque insuper, ex dictis in Physica Generali, recolendum est, quod materia prima, quae est primum substratum geniti, independenter a forma substantiali nullum actum entitativum vel existentialem ex se formaliter habere potest; ideo nequit dari aliquod instans temporis in quo sit sine forma, quum ibidem probatum sit, hoc contradictionem implicare. Quando igitur asseritur « *materia prima nuda* » seu melius « *denudata omni forma* » intelligitur solum de prioritatem naturae et in actu signato.

Secundo notandum est, quod triplex potest esse subiectum: *inhaesivum*, ut est id *cui* forma vel quod se habet per modum formae inhaeret; *denominativum*, et est id *quod* denominatur ab illa forma; *exercitivum* (= dynamicum), et est id *in quo* forma suas operationes exercet (3).

439. Status Quaestionis. — Non agitur hic de generatione ut est actio, quae, ut patet, composito subiicitur, sed de generatione ut est generatio seu mutatio; et huius non quaeritur de subiecto denominativo vel exercitivo: liquet etiam quod horum est pariter ipsum compositum; sed agitur formaliter de subiecto inhaesivo, videlicet: an subiectum inhaesivum generationis substantialis sit ipsum compositum, vel materia cum aliqua forma vel materia omnino denudata omni forma.

440. Sententiae. — Ad huius difficilis quaestionis positionem adsunt quatuor praecipue auctorum sententiae:

Is Sent, asserit, quod tale subiectum est materia prima ut formaliter informata forma corporeitatis, unde resultat compositum quod vocatur materia secundo prima (4), ut patet in viventibus, praesertim in homine. Unde hanc opinionem sequuntur: sive qui ponunt plures formas in vivente, ut *Pia-*

ti) Cfr. S. Thomam, *De Pot.*, q. 3, a. 9, ad 6°, 20°» et 21° »; Cajetan., I, q. 118, a. 1; Ioan. A. S. Th., *loe. pr. cit.*, In solut. obi., arg. see.; Ioan.-Echal., *loe. pr. cit.*, c. 1, n. 4-5.

(2) Cfr. S. Alb. Magn., I, *De Gen.*, Tr. 11, c. 6; Cajetanum, III, q. 35, a. 5; De Flandria, VIH *Mrtaphys.*, q. 1, a. 4; Bañez, *op. cit.*, c. IV, q. 11; Complutens., *op. cit.*, disp. II, q. 4-7; CimiNOis, *loc. pr. cit.*, a. 3; Ioan. a S. Thoma, *loe. pr. cit.*, a. 5; Mastrium, *op. cit.*, q. 2; Anxu, *op. cit.*, q. 2, a. 5; et alios citandos.

(3) Cajetan., *loe. cit.*; Bañez, *loc. cit.*

(4) Materia ab his ita vocatur, ad differentiam materiae primo primae: haec enim caret quacumque forma, illa vero caret sola forma specifica.

toni tribuitur (1), quem alii ut *Venetus* (2) sequuntur (3); sive qui ponentes unitatem animae, aliam formam omnino diversam composito superaddunt, vel materiae coevam et ab ipsa inseparabilem, ut *Avicenna* (4) et aliquomodo *S. Alb. Magn.* (5), vel non ut *Henricus* (6), *Scotus* (7), *Zabarella* (8) et alii.

2a Sent, tenet, quod subiectum est materia prima ut affecta, sive sola quantitate interminata (v. g. *Avicenna*, *Averroes*, *Greg. Arim.*, *Jandunus*, etc.), sive aliis accidentibus et dispositionibus (v. g. *Suarez* (9), etc.).

3s Sent, docet, quod subiectum generationis est compositum ex materia prima et forma substantiali, ita *Bañez* (10) et alii, licet quidam ex eis (v. g. *Ioan. a S. Thoma*, *Arnu*) distinguant, inquantum scii, materia prima est subiectum generationis ut haec est mutatio, totum compositum vero est subiectum generationis ut haec est accidens, inhaerens cui inhaeret.

4a Sent, asserit, quod subiectum generationis est sola materia prima denudata et expoliata qualibet forma substantiali et accidentali. Ita, iuxta Aristotelem et *S. Thomam*, tenent maiores Thomistae, *Capreolus* (11), *Cajtanus* (12), *Flandria* (13), *Soncina* (14), *Ferrariensis* (15), *Complutenses* (16) et alii, cum quibus dicimus:

441. Conclusio: «Materia prima nuda est subiecti immediate inhaesivum generationis substantialis» (17).

Prob. A {negative}. — Subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis, aut est materia secundo prima, aut compositum, aut materia cum accidentibus, aut materia prima nuda. Atqui nullum ex his praeter quartum admitti potest. Ergo materia prima nuda est subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis.

Mai. constat ex sententiarum expositione. — Min. prob. per partes.

(1) Cfr. *S. Thom.*, I, q. 76, a. 3; *De Ripa*, *Comment, in de Ent. et Ess. S. Thom.*, c. vu, q. 2, a. 2.

(2) *Summa de Anima*, V, 5.

(3) His adnumerandi sunt, tam illi qui *physice* loquuntur, sicut tres formas in homine videtur ponere *Plato* (cfr. *S. Thom.*, *loc. pr.cit.*), quam illi qui *logice* potius asserunt quod scil., tot formae dantur in quolibet composito quot sunt in eo praedicata quidditativa ut *Avicenna* docet (cfr. *S. Thom.*, I *De Gener.*, lect. 9-10; II, *dist.* 18, q. 1, a. 2; et alibi).

(4) *Lib. de SuJJic.*, I, 2.

(5) Cfr. V *Metaph.*, Tract. II, c. 3.

(6) *Quodl.* 11. q. 2-3; *Quodl.* IV, q. 13-14.

(7) IV, *dist.* II, q. 3.

(8) *De Comrn. Generat. et Inter.*, c. 2.

(9) Cfr. *Metaphys.*, disp. 14, sect. 3, n. 10 ss.

(10) Cfr. *loc. prox. cit.*

(11) Cfr. II, *dist.* 17, 18.

(12) Cfr. III, q. 35, a. 5.

(13) Cfr. VIII *Metaphys.*, q. 1, a. 4.

(14) Cfr. VIII *Metaphys.*, q. 8.

(15) Cfr. IV *C. Gent.*, c. 48.

(16) Cfr. *loc. prox. cit.*, q. 5, § 2, n. 56 ss.

(17) Dicimus in conclusione «materia prima nuda» et non simpliciter «materia prima» quia, ut merito observat *De Ripa*, «aliud est loqui de materia prima et de materia nuda, ita scii, nuda ut antea immediate fuerit sub hac et illa forma: quamvis enim utraque intelligatur esse absque forma, attamen illa ita accipitur nudata formis ut ad quamlibet sit indifferens, haec vero eo modo quo loquimur, licet accipiat ut carens forma, ita tamen huic intelligitur accomodata quod non alteri, merito nimirum formarum seu dispositionum sub quibus proxime antea erat» (*loc. prox. cit.*, q. 2, a. 5, ad 3» tertiae sent.).

Prob. 1° Pars (= *non est materia secundo prima*) (I), — idem debet esse subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis et formae substantialis: generatione enim acquiritur forma substantialis, cuius est via. Atqui repugnat subiectum informativum seu inhaesivum formae substantialis esse materiam secundo primam: *lum* quia compositum ex eis esset unum per accidens et secundum quid, cum ipsa materia iam praesupponatur actu informata forma corporeitatis, et ex duobus actibus seu entibus in actu repugnat fieri unum per se et simpliciter (2); *tum* quia forma substantialis non tribueret suam formalitatem, scii, esse simpliciter, sed secundum quid, quod patet esse falsum (3). Ergo materia secundo prima non potest esse subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis.

Prob. 2° Pars (= *non est compositum*). — 1° Immediatum subiectum generationis substantialis debet esse id ex quo formaliter et per se educitur forma illiusmet generationis, ut constat ex Physica Generali agendo de forma. Atqui tale est sola potentialitas materiae primae: impossibile est enim educationem intrinsece esse in illo subiecto ex quo forma non educitur, vel non esse in subiecto ex quo educi debet, ut per se liquet (4). Ergo compositum non potest esse subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis.

2° Compositum ideo est subiectum generationis quia generatio est accidens, vel quia ut recipiatur praesupponit subiectum actu existens et sustentans, ut arguunt adversarii (v. g. Bañez). Atqui utrumque est falsum. *Primum* quidem: quia non loquimur de generatione ut est actio, sed ut est mutatio, quae ut talis non est terminus primarius et immediatus potentiae generantis, ideo non est in eodem praedicamento cum illa potentia, sed cum termino ad quem ipsiusmet generationis, qui est forma substantialis. *Secundum* vero, quia cum debeat esse proportio inter generationem et formam substantialem ut est eius terminus; ideo utriusque subiectum debet gaudere iisdem conditionibus in linea essendi. Ergo compositum nullo modo potest esse subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis.

(I) Notandum est, quod huius partis dubium reducitur ad illam quaestionem, vid.: « *an forma substantialis adveniat materiae sub nulla alia forma substantiali existenti* »; vel *an forma substantialis uniatur materiae primae secundum se vel aliter*: « *an in composito materia sit tantum una et unica forma substantialis* ». Quo sensu perpetuo S. Thomas adversarios impugnatur (cfr. I, q. 76, a. 3, 4, 6; II C. Gent., c. 58; IV C. Grnt., c. 81; *De Anima*, a. 11; *Quodl.* I, q. 4, a. 6; *Q. 11*, a. 5; *Comp. Theol.*, c. 90-92; *Opuse.* 45, et alibi; De Ripa, *loc. prox., cit.*, c. vn, q. 2). Logice autem reducitur ad hoc: « *an definitio sit quid unum per se*, quo sensu longe illam evolvit Bartholomaeus a Spina, in VII *Metaphys.*, *Delens.* 15-16.

(2) Cfr. Cajetanum, I, q. 76, a. 3.

(3) Cfr. Cajetan., *ibid.*, a. 4.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 45, a. 2, ad 2

Prob. 3a Pars (= *non est materia cum accidentibus*) (1). — Materia prima cum accidentibus ideo ponenda est subiectum immediatum generationis, quia supponit ipsam esse immediatum subiectum accidentium. Atqui haec suppositio simpliciter est falsa. Ergo materia cum accidentibus non potest esse subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis.

Mai. constat ex se et ex doctrina adversariorum. — Min. prob.:

Materia prima ponenda est subiectum immediatum accidentium, aut quia est forma substantiali actuata, aut quia inseparabiliter ei inhaeret quaedam coaeva quantitas (sive terminata sive interminata), aut quia afficitur aliqua qualitate qua ad receptionem formae disponitur: non enim aliud serio fingi potest. Atqui haec omnia sunt falsa. *Primum* quidem; *tum* quia subiectum *quod* accidentium, sive absolutum (v. g. *Astudillo*) sive relativum (v. g. *De Flandria*), est illudmet a quo habent operari, et tale nequit esse materia ut actuata forma substantiali, cum ipsa potius sit ratio *qua* materialis passionis quam actionis; *tum* quia operatio cuiuscumque accidentis tribuitur proprio subiecto ut principio quod, et tale, ut liquet, non est praedicta materia (2). *Secundum* est etiam falsum: quod enim non datur materia prima affecta quantitate terminata ante formae substantialis receptionem est omnibus manifestum; sed nec etiam quantitate interminata affecta fere communiter admittitur (3). Cuius ratio est, *tum* quia, ut dictum est, materia nullius accidentis

(1) Notandum est, quod haec tertia pars minoris argumenti est illa gravissima quaestio quae inter Philosophos ventilatur, de subiecto scii, accidentium, *an sit ens actu vel ens in potentia*. Et quia in communiore sententia materia prima est ens pure in potentia, ideo quaestio est: *tan materia prima possit esse subiectum accidentium*, quae formaliter eadem est ac ista: *an idem numero accidens maneat in genito et corrupto*, quae aliter dicitur «de resolutione compositi», de qua nos in sequenti sectione. — Est praeterea notandum ad huius tertiae partis rectam intelligentiam, quod aliud est esse subiectum receptivum *in quo* res recipitur et cui realiter inhaeret et aliud est esse rationem, causam et radicem *quā* res aliqua alicui subiective inhaeret; sicut aliud est *quod* agit et aliud *motivum* seu *ratio* quā vel propter quam *agens* quod agit. Fatemur quidem, quod materia est ratio, causa ac radix qua accidentia sunt receptibilia in composito (= *subiectum quo*), sed negamus quod sit ipsummet subiectum receptivum et inhaesivum (= *subiectum quod*); omnis enim actualitas in composito esta forma et omnis potentialitas est a materia, cfr. *Soncinam*, VII *Metaphys.*, q. 3; VIII *Metaphys.*, q. 7.

(2) Cfr. Bañez, *op. cit.*, c. iv, q. 9, a. 2.

(3) Dubium de materia affecta quantitate interminata reducitur ad illam quaestionem, quam in seq. sect. agitabimus de resolutione compositi seu de permanentia accidentium in genito et in corrupto: si enim quantitas interminata materiae secundum se conveniat, sive subiectum sit corruptum sive genitum, semper eadem maneret. Hinc non desunt inter philosophos qui, post *Averroem*, partem affirmantem sequuntur, ut *Greg. Arim.*, II, *dist.*, 12, q. 2, a. 5; *Nifus*, VIII *Metaph.*, disp. 4; *Pererius*, *Phil.*, V, c. 19-20; *Zabarella*, *Phil. Nat.*, lib. II de mat.; *Suar ez*, *Metaph.*, disp. 14, s. 3; et alii; sed opposita pars est communis apud philosophos, ita *S. Alb. Magn.*, *Sum. de Horn*, P. II, a. 1; *S. Thomas*, I, q. 76, a. 6; *de Sp. C.*, a. 13, ad 18m; *De Anim.*, a. 9, et passim; *Scotus*, II, d. 3, q. 4; *Durandus*, I, d. 8, q. 4; *Capreolus*, II, d. 13, q. 1, conci. 3-4; *Cajetanus*, *De Ent. et Ess.*, q. 16; *Ferrarcensis*, IV C. G., c. 81; *Javelli*, VIII *Phys.*, q. 2; *Soto*, I *Phys.*, q. 7; *Soncina*, VIII *Metaph.*, q. 7, 15, 17-18; *Bañez*, *loc. pr. cit.*, a. 3; *Zanardi*, VIII *Metaph.*, q. 5; *Ripa*, *op. cit.*, c. VII, q. 3, a. 4-6; *Complutenses*, I. a *S. Thoma* et alii complures.

est tale subiectum; *tum* quia, aut quantitas illa educeretur e potentia materiae, et sic non esset ei coaeva et ab ea actu inseparabilis, cum in eius potentialitate contineretur sicut cetera quae ab ea educuntur, aut non educeretur ex ea, sed esset ei actu, et sic non essent duo principia tantum per se constitutiva entis mobilis in facto esse, sed tria, scii, materia prima, quantitas interminata et forma substantialis, quod falsum esse probavimus in *Physica Generali* (1). *Tertium* demum non est minus falsum (2): nullum enim esse materiae tribueret, nec scii, actu simpliciter, cum hoc sit formae substantiali essentielle, quae qualitati superveniret; neque esse secundum quid, cum hoc supponat et fundetur in esse simpliciter, sicut esse accidentale supponit esse substantiale et veritas propositionis accidentalis de tertio adiacente veritatem de secundo adiacente. Ergo remanet falsum, quod materia prima sit subiectum immediatum accidentium.

Prob. B {positive}. — Arg. Iu^o. — Generatio substantialis physica est essentialiter quaedam mutatio, ut ex dictis liquet. Atqui ut talis nequit immediate inhaerere nisi materiae primae nudaae. Ergo materia prima nuda est subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis.

Min. prob.: Subiectum immediate inhaesivum cuiuslibet mutationis debet esse aliquid quod, idem perseverans, mutationibus subiicitur, sicut inductive luculenter apparet (3). Atqui tale in generatione substantiali, ut per se liquet, non potest esse aliud nisi materia prima nuda; unde, «et secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione, et nunc quidem subiectum ut hoc quid, rursus autem subiectum ut secundum privationem» (4). Ergo generatio substantialis ut mutatio nequit immediate inhaerere nisi materiae primae nudaae.

Arg. nam. — Tria sunt de ratione cuiuslibet fieri seu generari, scilicet quod generatur, id quod generationi subiicitur et id quod generatione acquiritur (5). Atqui nec quod generatur neque quod generatione acquiritur potest esse subiectum immediatum generationis: patet enim talia generationem sequi. Ergo debet esse illud quod generationi subiicitur. Atqui tale in generatione substantiali est sola materia prima nuda. Et quidem, generationi substantiali subiicitur aut substantia aut accidens; *non secundum*: esset enim subie-

(1) Cfr. *S. Thom.*, I, q. 76, a. 6; *Cajetan.*, *loc. pr. cit.* — Alia plura argumenta contra hanc opinionem invenies in *Opuse*. 32, c. iv (Ed. Rom.), in quo, sive sit *S. Thomae* sive non, iumenta cogentia reperiuntur.

(2) Est hic sciendum, quod contraria sententia fundamento non caret, quia necesse est quod materia disponatur ante formae adventum, quum actus non recipiatur nisi in patiente disposito.

(3) Cfr. *Aristot.*, VII *Metaphys.*, c. i, 7 (*S. Th.*, VIII *Met.*, lect. 1, n. 1683).

(4) *Aristot.*, *ibid.*

(5) Cfr. *S. Thom.*, I *De Gen. et Cor.*, lect. 10; I *Phys.*, lect. 10; VII *Phys.*, lect. 17.

ctum formae substantialis, quod est falsum. Ergo *primum*, idest substantia; at haec vel est materia prima nuda tantum, vel forma substantialis tantum, vel compositum ex utraque. *Non compositum*, quia est id quod generatur; *neque forma*, quia est id quod generatione acquiritur et corruptione amittitur (1). Ergo sola materia prima nuda est subiectum immediate inhaesivum generationis substantialis (2).

442. Corollarium.— Ex omnibus hucusque expensis aperte colligitur, quod subiectum generationis substantialis est solum ac unice materia prima qualibet forma nudata; taliter ut in adventu novae formae, prior forma recedat simulque cum ea recedat omnis quantitas et qualitas sive dispositio praecedentis formae; sicque, materia relinquitur nudata qualibet forma accidentali, ut dum generans attingit solam nudam essentiam materiae, corrumpens compositum usque ad eandem materiam resolvit. Eodem igitur instanti quo prior forma cum omnibus suis accidentibus tam quantitativis quam qualitativis recedit, introducit nova forma cum omnibus pariter suis accidentibus. Et hoc dicimus etiam de nobilioribus formis quae inferiores continent, v. g. anima intellectiva (3).

SECTIO QUINTA

Utrum in generatione substantiali compositum usque ad materiam primam resolvatur (4).

443. Ostenso subiecto immediate inhaesivo generationis substantialis, restat ut de eius corruptionis processu resolutivo agatur, qui est illius corollarium, cum talis processus nihil aliud sit nisi compositi resolutio usque ad subiectum generationis.

(1) Cfr. S. Thom., VII *Metaph.*, lect. 7; I *De Gen. et Cor.*, lect. 10.

(2) Sciendum est, quod praeter allata, plura alia argumenta adduci possent ad nostram conclusionem probandam sed recitata sufficient; atque plura loca ad confirmationem ex Aristotele et S. Thoma habentur, sic cfr. Arist., I *De Gen.* IV, 6 (S. Th., lect. 10); VII *Metaph.*, V (S. Th., VIII, lect. 1); I *Phys.*, VII; S. Thom., *De Pot.*, q. 3, a. 3. ad 4° ¶; I, q. 45, a. 2. ad 2°—; II, *dist.* 12, q. 1, a. 1, ad 2° et alibi. Neque huiusmodi loca interpretanda sunt *de subiecto exercitativo et non inhaesivo* generationis (v. g. Bañez): expresse enim ex Angelico patet, quod sicut mobile est subiectum non solum *circa quod* exercetur motus sed etiam *in quo* fit et *cui* inhaeret: ita materia prima non solum est *circa quod* exercetur generatio substantialis sed etiam id *in quo* et cui formaliter inhaeret.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 3, ad 3° ¶; *ibid.*, q. 118, a. 2, ad 2° ¶; *De Pot.*, q. 3, a. 9, ad 3° ¶. — Neque exinde est false putandum, formas priores vanas fuisse: non enim fuerunt introductae ut cum forma accedente remanerent, sed solum ut praepararent materiam, ut illam recipiat, et sic finem suum assecutae sunt, cfr. Soncinam, VIII *Metaphys.*, q. 9, ad 3° ¶.

(4) Cfr. S. Alberti Magni, *Sum. de Hom.*, P. II; Capreoli, II, *dist.* 15, q. 1; Cajetani, I, q. 76, a. 6; II *de Anim.*, c. 1; *De Ent. et Ess.*, q. 18; De Flandria, VIII *Metaphys.*, q. 5, a. 2; q. 8, a. 2; Soncinam, VIII *Metaphys.*, q. 9, 15; Javelli, VIII *Metaph.*, q. 4; C. Alamanno, *loc. supr. cit.*, a. 5, 7; Aquarum, VIII *Metaph.*, dilucid. 3; Bañez, *op. cit.*, c. iv, q. 10 a. 1. Complutenses, *op. cit.*, disp. III, q. 6; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *loc. sup. cit.*, a. 6. Gavar di' *op. cit.*, *loc. cit.*, a. 4; Zancardi, VIII *Metaph.*, q. 7; De Ripa, *loc. prox. cit.*, q. 4; Joan. Echaz *loc. sup. cit.*, disp. II-IV; Mastrius, *op. cit.*, disp. V, q. 3; Gredt, *loc. sup. cit.* n. 381-385, et alios multos.

444. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod id quod processui resolutivo subiicitur, est compositum physicum existens, formam substantialem pluresque alias accidentales involvens. Fieri igitur resolutionem usque ad materiam primam intelligendum est, quod nihil manet in genito, v. g. in cadavere, eorum quae praefuerunt in corrupto, v. g. in homine, nisi sola materia prima quae, ut patet ex *Physica Generali*, est ingenerabilis et incorruptibilis. Materia prima porro dupliciter determinari potest respectu alicuius formae, scilicet: *effective*, prout agens ita eam disponit ad hanc formam ut non ad illam; et *formaliter*, prout materia intrinsece ab ipsa forma determinatur, sive a dispositionibus quae, ut in fieri, induunt rationem formae, cum materia eis determinetur et constituatur ad talem formam, sive ab ipsa exigentia ordinis naturae, eo quod ultima dispositio vel forma in materia induci nequit ab agente vel forma nisi per media ad invicem ordinata et subordinata.

Secundo est notandum, quod accidens-dispositio tripliciter se habere potest ad id quod disponit, scilicet. 1° « *ut idem et in eodem* », 2° « *ut in eodem, sed non idem* » et 3° « *ut nec idem nec in eodem* » (1). In praesenti autem sumuntur dispositiones ut non sint eadem cum forma, tamen sunt in eodem subiecto seu materia, sicut calor est dispositio ad formam ignis»; hoc modo autem dupliciter intelligi possunt: *antecedenter*, et sunt ipsae formae priores tempore, cum, ad ipsam comparatis, sint imperfectae, et ideo nequeunt formam subito producere; *simultaneae*, et sunt eiusdem generis cum forma ipsamque necessitantes: ultima enim dispositio ad formam est eiusdem rationis cum ipsa forma, atque sunt priores ipsae formae solum natura et secundum nostrum modum intelligendi.

Tertio est notandum, quod accidens quadrupliciter corrumpi potest, sicut et generari, scilicet: *subiective*, corruptione subiecti, v. g. oculo destructo destruitur potentia visiva; *effective*, defectu causae, v. g. lumine solis deficiente deficit lumen aeris; *objective*, absentia termini seu obiecti, v. g. mortuo filio destruitur paternitas; *contrarie*, actione agentis contrarii, v. g. calore ignis destruitur frigiditas aquae (2). Ex quibus liquet, quod primus modus est cuilibet accidenti communis, cum omnis accidentis esse sit inesse.

Quarto est notandum, quod « *eadem accidentia manere in genito et corrupto* » intelligi potest vel numerice vel specificè. Ut enim sint *eadem numerice*, requiritur unitas numerica subiecti, eius existentiae, formae et informationis materiae, quae omnia concurrunt ad ipsum suppositum unum constituendum. Si igitur haec desint, accidentia erunt *eadem solum specificè* seu *secundum similitudinem*, non quidem ita ut unum accidens numero corrumpatur numerice et remaneat specificè, v. g. quod corrumpatur haec albedo in cadavere et remaneat albedo: esse enim specificum realiter non datur nisi in individuo; sed ita remanent specificè, prout alia accidentia succedunt specificè similia accidentibus comitantibus priorem formam substantialem corruptam.

445. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis clare efficitur fulcrum quaestionis; quaeritur enim: an receptivum formae substantialis, quae generatione substantiali introducit, sit tale subiectum habens talem potentialitatem, ut non solum careat forma substantiali sed quavis alia accidentali, sive quantitativa sive qualitativa; ita ut, corruptione substantiali, compositum resolvatur usque ad materiam primam nudam vel saltem quibusdam accidentibus dispositivis affectam. Aliis verbis: *an eadem accidentia numero maneat in genito*

(1) Cfr. S. Thomam, I-II, q. 74, a. 4, ad 3° ¶.

(2) Cfr. S. Thomam, QQ. DD. » *de Charitate*, a. 12, circ. 11 arg.; 11 C. *Gent.*, c. 79; Cajetani, *loc. pr. cit.*

v. g. in cadavere, quae fuerunt in corrupto v. g. in homine. Si autem eadem accidentia sic manerent, patet in corrupto quamdam formam substantialem eandem manere quae erat in genito praeter corruptam, et ideo quaestio reducitur ad hoc: *an sint plures formae substantiales in eodem composito realiter existente*. Breviter igitur: *an compositum, corruptione substantiali, ita resolvatur ut nihil remaneat in genito eorum quae, tam substantialiter quam accidentaliter, praefuerunt in corrupto, nisi sola materia prima nuda et expoliata* (1). En quaestio.

446. Sententiae. — Duplex generaliter datur sententia ad hanc quaestionem.

1a Sent, negat, vel saltem negare tenetur, resolutionem fieri usque ad materiam primam, sed manere asserit eadem accidentia numero in genito et corrupto. Ita omnes auctores *primae* et *secundae* opinionis in praec. sect. recitatae.

2a Sent. contrarium tuetur. Ita omnes auctores *tertia*e et *quarta*e opinionis ibidem recitatae, atque haec sententia communis est inter Thomistas, quibus alii (v. g. Fonseca, Conimbricenses) adhaerent, cum quibus dicimus:

447. Conclusio: « In substantialiter genito seu corrupto fit resolutio usque ad materiam primam nudam ».

Prob.: Resolutio usque ad materiam primam nudam ideo dari nequit, quia aut dantur plures formae substantiales in eodem composito, aut formae accidentales, sive quantitatis sive qualitatis seu dispositivae, genito et corrupto communes. Atqui revera nullum ex his datur. Ergo in substantialiter genito seu corrupto fit resolutio usque ad materiam primam nudam.

Min. quoad utramque partem probata manet in praec. sect. — Mai. liquet. Posita enim formarum substantialium pluralitate, in corruptione seu resolutione compositi maneret materia prima sub alia forma, v. g. corporeitatis, quae, quoad eius esse substantiale, quod materiae tribuit, est independeos ab esse illius formae substantialis abiectae et illius noviter introductae. Pariter, si quae sint formae accidentales immediate inhaerentes subiective ipsi materiae primae: facta enim generatione vel corruptione formae substantialis, ipsa materia prima aequae maneret cum iisdem accidentibus sicut antea.

448. Corollarium Itt^o. — Colligitur *primo*, quod cum aliquid substantialiter gignitur nulla forma praecedens, nec substantialis neque accidentalis, manet in subiecto substantialiter corrupto, sed necessario fit resolutio usque ad materiam primam nudam, ita ut forma generatione substantiali noviter acquisita immediate uniatur, non materiae cum forma corporeitatis neque materiae accidentibus affectae, sed materiae spoliatae et nudaе qualibet forma.

(1) C(r. Soncinam, VUI *Metaphys.*, q. 9, initio corp.

449. Corollarium IT". — Colligitur *secundo*, quod quamvis materia sit qualibet forma expoliata, non inde sequitur quamcumque formam in ea introduci debere; quia, « materiae denudatio [non] totalis causa [sc. introductionis formae] quoniam ultra ipsam, immo ante ipsam exigitur quod, immediate antea fuerit sub illis et illis dispositionibus, quae ita ad hanc quod non ad aliam formam, eam disponderent» (1).

450. Obiectiones. — Innumerae sunt obiectiones quae ab adversariis fieri solent contra nostram conclusionem, quas ex duplici capite depromunt, scii.: ex possibilitate plurium formarum in eodem composito atque ex immediata adhaesione accidentium in materia prima. Attamen has referre nimis longum esset et ceteroquin, bene perpensis a nobis hucusque dictis, non erit nimis difficile eis respondere neque eas invenire apud auctores citatos, praesertim Thomistas.

Ar t i c u l u s II'.

DE ALTERATIONS

451. Absoluta tractatione de generatione, agendum est *de alteratione*, de qua sequentia habentur,

- Io de *natura* alterationis (Sect. Ia);
- 2° de *intensione et remissione* (Sect. 2a);
- 3° de *condensatione et rarefactione* (Sect. 3a).

SECTIO PRIMA

De Natura Alteration[^].

452. Naturam alterationis expendentes duo praecipue videbimus, videl. :

- Io eius *definitionem et divisionem* (§ 1);
- 2° eius *distinctionem a generatione* (§ 2).

§ 1. De Alterationis Definitione et Divisione.

453. I. Definitio Alterationis. — Alteratio (= àxxoiwatç) etymologice dicit *alterum facere*, idest accidentaliter distinguere, quod efficitur formâ accidentali: nam forma substantialis facit *aliud*, idest essen-

(1) De Ripa, *loc. pr. cit.*, q.4, a. 43. — Ex quibus patet, quod minime inficiamur formam uniri materiae dispositae, cum nullus actus recipi possit nisi in potentia proxime disposita; at, quia haec accidentia sunt solum disponentia et non conservantia, habent scii, esse viale et imperfectum, non autem statlicum et permanens, ideo per ea materia solum praeparatur atque accomodatur ad receptionem formae, cuius adventu praedicta accidentia necesse est ut recedant, quoniam munus eorum iam perfecerunt; cfr. Cajetas., I, q. 76, a. 6, ad 1«»; De Ripa, *loc. pr. cit.*

tialiter diversum (I). Hinc alteratio communiter est «quidam motus quo ens mobile accidentaliter mutatur seu alteratur». Proprie autem et stricte ita definitur: «*motus ab una in aliam passionem vel passibilem qualitatem, manente eodem subiecto sensibili*» (2).

Explicatur. — Dicitur *amotus*; ad indicandum eius genus quo cum aliis motibus, v. g. locali, quantitativo, etc., convenit. Nam, tunc est formaliter et proprie motus quum ens actu numero idem manet sub utroque termino contrarietatis; cum enim motus sit accidens entis mobilis, eius subiectum non potest esse nisi substantia prima et hoc aliquid, quod motu ab uno in alium statum transit: exinde est, quod alteratio exercetur solum inter terminos positivos et praesupponere debet idem numero subiectum in quo fit transmutatio (3). — Additur «*ab una in aliam passionem vel passibilem qualitatem*»: quibus alteratio distinguitur ab aliis motibus, quia ut probat *Aristoteles* (4), motus ad ubi est motus localis, ad quantitatem est motus augmenti et decrementi; et ideo manet quod motus ad qualitatem sit solius alterationis; cum autem solae qualitates tertiae speciei primo et per se alterentur, ideo dictum est, quod motu alterationis subiectum transit ab una in aliam passionem (5). — Subditur denique «*manente eodem subiecto sensibili*»; ut per hoc distinguatur a generatione, cuius subiectum, ut diximus, est ens in potentia seu materia prima, ubi subiectum alterationis est compositum actuale et hoc aliquid seu subiectum sensibile, v. g. lignum A est subiectum sensibile successive transiens a frigiditate ad caliditatem, manens semper idem numero (6).

454. II. Divisio Alterationis. — Ex allata alterationis natura, sequenti modo congrue dividi potest:

1° *ratione seu formaiitate motus*, dividitur: *in simplicem alterationem*, et est motus ad simpliciter seu absolutam productionem qualitatis, hoc est totius qualitatis, eodem subiecto sensibili manente, v. g. aqua A ex frigida fit calida; *in intensionem*, et est motus ad perfectius seu maius esse qualitatis iam productae eodem subiecto sensibili manente, v. g. aqua A calida ut decem iam producta fit calida ut viginti; *in remissionem*, et est motus ad imperfectius seu minus esse qualitatis iam productae eodem subiecto sensibili manente, v. g. aqua A calida ut decem producta fit calida ut quinque.

2° *ratione termini ad quatum*, diversas species sortitur iuxta terminum specificum distinctum; sicque praecipue dividi potest: *in condensationem*, et est motus ad densitatem eodem subiecto sensibili manente; *in rarefactionem*, et est motus ad raritatem eodem subiecto sensibili manente.

(1) «Quae igitur, ait Porphyrius, per se adsunt, in definitione adhibentur et faciunt aliud; quae vero sunt ex accidente nec in definitione adhibentur nec faciunt aliud sed diversum» (Isag., c. de diff.).

(2) Cfr. Arist., I De Gener., c. iv, 2 (S. Thom., lect. 10). Notandum est, quod definivimus alterationem *physicam* non *metaphysicam*: haec enim involvit etiam mutationes spirituales sive substantiales sive modales. Cfr. S. Thom., I, dist. 17, q. 2, a. 1, ad 5^m.

(3) Cfr. S. Thom., II De Anima, lect. 11.

(4) V Phys., c. 2.

(5) Cfr. S. Thom., VII Phys., lect. 5; I De Gen. et Cor., lect. 10: MI, q. 50, a. 1. ad 3^u«; *ibid.*, q. 52, a. 1, ad 3^u«; I, dist. 17, q. 2, a. 1, ad 5^m. i T r'IK

(6) Cfr. condiciones necessarias ad rationem alterationis apud S. Thomam, HI, dist. 25, q. 2, a. 1.

455. Corollaria. — Ex dictis de natura alterationis sequentia corollaria scitu necessaria eliciuntur.

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod alteratio *primo et per se* terminatur ad solas qualitates tertiae speciei, scilic. ad passiones seu passibiles qualitates, *secundario* vero et *per aliud* potest etiam terminari ad alias qualitates speciei; quod est dicere, quod passiones et passibiles qualitates sunt terminus *qui* per se primo acquiritur per alterationem. ceterae qualitates sunt terminus *qui* secundario et ratione passionum acquiritur per alterationem, v. g. calefactio per se terminatur ad calorem, secundario vero et ratione caloris ad sanitatem (1). Huius ratio patet tum a posteriori (2), tum a priori: cum alteratio sit instrumentum necessarium generationi et corruptioni, quae sunt inter contrarias dispositiones.

Coroll. nam. — Colligitur *secundo*, quod alteratio formaliter et essentialiter distinguitur a generatione proprie dicta. Et quidem: 1° *ex subiecto*: in alteratione enim manet idem subiectum sensibile, non autem in generatione (3); ideo, illius subiectum immediatum *in quo* fit est ens actu et *quod* fit sunt passiones, istius subiectum immediatum *in quo* fit est ens in potentia et *quod* fit est substantia (4); 2° *ex termino ad quem*. qui in alteratione sunt passiones, in generatione est rei substantia; 3° *ex termino a quo*, qui in alteratione, cum sit successiva, est terminus positivus et contrarius, in generatione autem, cum sit instantanea, est privatio; 4° *ex modo fiendi*, alteratio est successiva, generatio est instantanea; 5° *semper quaedam alteratio praecedit per se generationem*, in qua ad expulsionem unius formae introducitur in eadem materia alia forma; non sic in alteratione. Ex quibus ulterius manifestum manet, quod alteratio est vere motus, non vero generatio quae est mutatio (5).

456. Scholion. — Est sciendum, quod controversia est inter Scholasticos, etiam Thomistas, *an alteratio sit motus unicus et continuus vel discretus (tmultiplex*. Etenim, *quidam* (v. g. Capreolus (6), Sencina (7), Javelli (8), Ferrariensis (9)), asserunt quod est discretus, prout scii, exurgit ex pluribus mutationibus indivisibilibus et discretis quae in diversis instantibus interruptis fiunt. *Alii* (v. g. Soto (10), Bañez (11), Suarez (12), Complu-

(1) ita, inter alios, S. Alb. Maon., VII Phys., Tract. I, c. 5; S. Thomas, I De Gen. et Cor., lect. 10; I De Cael, et Mun., lect. 7; VII Phys., lect. 5-6; I-II, q. 50, a. 1, ad 3°; *ibid.*, q. 52 a. 1, ad 3-n.; et passim; Ferrariensis., VII Phys., q. 4; Soto, VII Phys., q. 1, a. 2; Javelu, VII Phys. t. q. 5; Basez, *op. cit.* t. c. iv, q. 9; Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.* a. 2; Arnu» *loc. r. cit.*, q. 4, a. 2, conci. 2° et alii.

(2) Cfr. Aristot., V Phys., c. 2.

(3) Cfr. S. Thom., I De Gen. et Cor., lect. 10.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(5) Cfr. S. Thom., V Phys., lect. 2-3.

(6) Cfr. I, *dist.* 7, q. 2, a. 2.

(7) Cfr. VIII Metaph., q. 22.

(8) Cfr. VIII Phys., q. 7.

(9) Cfr. VIII Phys., q. 7.

(10) Cfr. V Phys.

(11) Cfr. *loc. pr. cit.*, q. 6.

(12) Cfr. Metaphys., disp. 46, sec. 3, n. 9.

TENSES (1), Io. a S. Thoma (2), Arnu (3)), vero e contra dicunt, quod est successivus, non quidem quod perpetuo duret, sed quod alterabile, dum in eo durat motus, sit in quadam continua successione. Et haec opinio rationabilior videtur. Patet enim alterationem includere duas mutationes, scilicet, *toū* non-esse et *toū* esse, v. g. dealbatio includit unam quae terminatur ad non-esse nigredinis et tale non-esse est recessus nigredinis a subiecto, alteram quae terminatur ad esse albedinis et tale esse est accessus ad albedinem; nihilominus ipsa dealbatio simpliciter est unus motus (4). Licet porro talis alteratio *ex parte mobilis* quod alteratur non semper dicat continuitatem (5), tamen *formaliter* sumpta continuitatem intrinsece involvit: ad rationem enim formalem alterationis requiritur quod sit quidam motus, inter qualitates contrarias tertiae speciei et habeat pro termino secundario ipsam generationem substantialem, quae omnia a continuitate et successione non absolvuntur; consequenter et tempore mensurantur (6).

§ 2. *Utrum Alteratio sit actio a Generatione distincta* (7).

457. Ex explicata alterationis natura intulimus, ipsam esse formaliter a generatione distinctam; nunc autem quaeritur, an sint duae actiones vel una tantum.

458. Praenotamina. — Est unum notandum, uti colligitur ex supra dictis de generatione, quod generatio considerari potest dupliciter: *statice* (= essentialiter), prout respicit generans a quo formaliter procedit et specificatur, et sic est ipsa actio quae generans naturam propagat ac communicat (= generationis formale), et prout respicit generatum in quo recipitur et fit, et sic est quaedam mutatio qua subiectum de potentia in actum transit (= generationis materiale); *dynamice* (= exercite, secundum esse), prout est terminus realis ipsius alterationis, quia generatio est finis alterationis et ideo cum huius motu secundum esse necessario coniungitur, quo fit ut in se et exercite non possit esse naturaliter generatio sine alteratione (8).

459. Status Quaestionis. — Posito igitur quod generatio exercite et physice non est possibilis dari quin detur alteratio cuius est finis, quaeritur: an eadem sit actio continuativa alterationis et generationis, ita ut eadem actione quae subiectum alteratione ultimo disponitur, sit eademmet et ipsius generationis, vel e contra.

(1) Cfr. *loc. pr. cit.*, q. 10, § 2, n. 132.

(2) Cfr. *loc. pr. cit.*, q. 3, a. 3.

(3) Cfr. *loc. pr. cit.*, q. 4, a. 2.

(4) Cfr. S. THOM., *De Veril.*, q. 28, a. 1,6; V *Phys.*, lect. 8.

(5) Cfr. S. THOM., *De Sen. et Sens.*, lect. 1G, n. 245, 247.

(6) Cfr. S. THOM., V *Phys.*, lect. 5-7; I *de Gen. et Corr.*, lect. 24; *De Sen. et Sens.*, lect. 16 n. 227; et alibi.

(7) Cfr. BaSez, *op.cit.*, c. iv, q. 1; Compluten., *op.cit.*, disp. II, q. 2; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. 1. a. 3, dub. 1«-; Ouerinois, *op. cit.*, q. 1, a. 1; Arnu, *loc. pr. cit.* q. 2 a. 2 Mastrium, *loc. prox. cit.*, disp. V, q. 1, a. 2; et alios.

(8) Cfr. S. Alb. Maon., I *De Gen. et Corr.*, Tr. I c. 1

460. Sententiae. — Datur triplex principalis sententia.

1^a Sent, tenet, generationem esse actionem realiter distinctam a tota alteratione praecedenti quâ materia disponitur ad novam formam recipiendam. Ita Scotiis (1), Henricus (2), Suarez (3), Ioan, a S. Thoma (4) et alii (5).

2^a Sent, tuetur, generationem esse quamdam necessariam resultantiam ut terminum resultantem ipsius alterationis sine nova efficientia seu actione, sicut potentiae resultant ex essentia. Ita Complutenses et alii qui Cajetanum, Solum, Zanardum et alios thomistas citant.

3^a Sent, asserit, quod generatio statice et secundum essentiam considerata est actio realiter distincta ab alteratione, non autem dynamice et secundum esse accepta. Ita tenent alii thomistae (v. g. Arnau, Guerinonis), quos sequimur.

461. Conclusio: « Generatio statice accepta est actio realiter distincta ab alteratione, dynamice est una et eadem actio cum alteratione ».

Prob. 1ª Pars (= *generatio statice... ab alteratione*). — Actiones habentes diversa principia activa formaliter et diversos terminos específicos, sunt specificè et realiter distinctae. Atqui generatio statice accepta est actio habens diversum principium activum formaliter et diversum terminum specificum a principio et termino actionis alterativae. Ergo generatio statice accepta est actio realiter distincta ab alteratione.

Mai. est manifesta ex formali ratione actionis, quae essentialiter est ab agente ad terminum. — Min. liquet ex dictis in praec. paragrapho, coroll. 2°.

Prob. 2^a Pars (= *generatio dynamice... cum alteratione*). — Generatio dynamice sumpta est terminus realis ipsius actionis alterativae, ita ut alteratio se habeat ad generationem sicut via ad terminum viae. Atqui per se liquet, quod una est actio materialiter et secundum esse seu dynamice quâ percurritur via et pervenitur ad terminum viae (6). Ergo generatio dynamice sumpta est una et eadem actio cum alteratione.

SECTIO SECUNDA

De Intensione et Remissione.

462. Tractato de alteratione in genere, *de intensione et remissione*, quae sunt eius species, est in praesenti agendum. Huiusmodi autem certum est dari in rerum natura, saltem in quibusdam qualitatibus,

(1) Cfr. II, *dist.* 2, q. 9.

(2) Cfr. *Quodl.* IX, a. 4.

(3) Cfr. *Metaph.*, disp. 18, sec. 2, a. 15-19.

(4) Cfr. *loc. prox. cit.*

(5) Horum sententiam ut probabilem reputant Complutenses, *loc. prox. cit.*

(6) Cfr. S. Thomam, *Opuse.* A3 (Ed. Rom.); I, q. 118, a. 2.

ut ex experientia est notum; omnibus revera liquet sensu communi, eandem rem modo esse albam, modo magis albam; et calorem et frigus v. g., secundum se impossibilia in eodem subiecto, compositibilia reddi. Talia autem phaenomena qualitativa inexplicabilia omnino manent, nisi admittantur intensio et remissio; de quibus sequentia investigamus:

Io *quaenam formae* sunt intensibiles vel remissibiles (§1);
2° *quomodo* fit in eis intensio et remissio (§ 2).

§ 1. *Utrum omnes formae sint intensibiles vel remissibiles* (1),

Quaeritur igitur primo in quibusnam formis rerum intensio vel remissio habeat locum.

463. Praenotamma. — Est *primo* notandum, quod intensio vel remissio proprie in physicis dicitur, pro scii, augmento quantitative; ex quo transfertur ad signandam quamlibet perfectionem quam quaelibet forma acquirit (2). Itaque intensio, sicut iam insinuavimus supra, est motus quidam quo aliqua qualitas ab imperfecto ad perfectius esse deducitur; e contra vero, est remissio (3).

Secundo est notandum, quod formae rerum aliae sunt substantiales, aliae accidentales quae diversae sunt secundum diversam praedicamenti rationem; harum autem *quaedam* habent suam rationem specificam seu differentiam independentem ab aliquo extrinseco, v. g. calor, albedo; *quaedam* autem e contra, v. g. potentia, habitus (4). Omnes porro intelligi possunt *sive* secundum essentiam et conceptum quidditativum, *sive* secundum esse quod actu habent in subiecto.

464. Status Quaestionis. — His positis, quaestio praesens est: an omnis forma, sive substantialis sive accidentalis, possit de minori seu imperfectiori esse ad maius seu perfectius esse transire, vel e contra; aliter, an omnes formae possint intendi vel remitti. Ad quod respondemus sequenti modo:

465. Conclusio: « Nulla forma ex se indivisibilis, sive secundum essentiam sive secundum esse, ut talis est intensibilis vel remissibilis ».

Prob.: Omne intensibile vel remissibile potest formaliter suscipere magis vel minus. Atqui forma ex se indivisibilis, sive secundum

essentiam sive secundum esse, ut talis repugnat suscipere magis vel minus. Ergo nulla forma ex se indivisibilis, sive secundum essentiam sive secundum esse, ut talis est intensibilis vel remissibilis.

Mai. est manifesta ex ratione intensionis vel remissionis (1). — Min. liquet ex ipsis terminis. Si enim forma sit ex se indivisibilis, sub illa formalitate qua est talis, repugnat non esse talem, hoc est repugnat ut dividi possit secundum esse imperfectius et perfectius; quare, ut est indivisibilis, debet esse aliquid per se firmum et stans: quod est enim secundum se indivisibile secundum se est unum (2); patet autem « quod unitas, secundum quam est aliquid determinatum, est causa quod aliquid non recipiat magis et minus » (3). Manifestum est ergo quod forma, ex se indivisibilis, repugnat suscipere magis et minus (4).

466. Corollaria. — Ex hac conclusione sequentia corollaria scitu necessaria sunt inferenda:

Coroll. Ium. — Infertur *primo*, quod ratio qua aliqua forma non est intensibilis vel remissibilis seu non est capax recipiendi magis et minus est formaliter ratio indivisibilitatis ac unitatis; quo fit ut si, tam secundum essentiam (= in abstracto) quam secundum esse (= in concreto), sit indivisibilis, secundum utrumque modum erit incapax intensionis et remissionis; secundum esse tamen subiectum, in quo forma recipitur, potest magis vel minus participare ipsam, ideoque secundum eam intendi vel remitti, v. g. corpus dicitur magis vel minus lucidum secundum quod magis vel minus participat ipsam formam, ut apertius *Angelicus* declarat (5).

Coroll. n°m. — Infertur *secundo*, quaenam formae praedicamentales proprie et per se sunt intensibiles vel remissibiles. Etenim: lo *forma substantialis* nullo modo est capax, nec secundum essentiam neque secundum esse, intensibilitatis vel remissibilitatis, ut patet (6); 2° *formae accidentales*, quaedam sunt intensibiles, quaedam non. Revera enim, sunt *quaedam* quarum ratio formalis consistit in indivisibili, ideoque, et secundum essentiam et secundum esse, carent intensibilitate, ita *quantitas discreta* et *continua discretionis modum habens* (7); sunt *aliae* quae formaliter et per se non dicunt indivisibilitatem, ut *qualitates*. Huiusmodi autem si accipiantur *secundum esse* sunt intensibiles, inquantum scii, earum subiectum, magis vel minus participans illam formam, magis vel minus

(1) Cfr. S. Thomam, I-II, q. 52, a. 1, et loc. par.; Commentatores in loc. cit. S. Thomae; De Flandria, VIII *Metaphys.*, q. 4, a. 7; Javellii, VIII *Metaphys.*, q. 6; Bañez, I *De Gen. et Corr.*, c. iv, q. 3; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 36, a. 3; Complutens., *op. cit.*, disp. 4, q. 3-6; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. 4, a. 1; Joanniz-Echiai, *op. cit.*, disp. 7, c. 7, et alios citandos.

(2) Cfr. S. Thomam, I-II, q. 52, a. 1.

(3) Exinde maxime attendenda est distinctio inter *intensionem* formae eiusque *extensionem*: illius enim perfectio est in eadem parte subiecti (— *qualitative*), istius autem in eius diversis partibus, v. g. si quis sanetur in corde simul ac in pede absque maiori gradu sanitatis in corde, habetur quidem extensio, non vero intensio. Utraque tamen latitudinem habet, cfr. Sencina, VIII *Metaphys.*, q. 19.

(4) Hanc formarum differentiam respectu intensionis et remissionis lepide declarat Cajetanus, I-II, q. 52, a. 1.

(1) Cfr. S. Thomam, X *Ethic.*, lect. 3.

(2) Cfr. S. Thomam, I, *dist.* 24, q. 1, a. 1; *De Pot.*, q. 9, a. 7; et passim.

(3) S. Thomas, X *Ethic.*, lect. 3.

(4) Cfr. S. Thomam, I-II, q. 52, a. 1.

(5) Cfr. S. Thomam, X *Ethic.*, lect. 3.

(6) Cfr. S. Thomam, I-II, q. 52, a. 1; IV, *dist.* 17, q. 1, a. 5, q. 3. — Sencina refert quorundam opinionem de intensione formae substantialis et illam reiicit optime, cfr. VIII *Metaphys.*, q. 25-26.

(7) Cfr. S. Thomam, I-II, q. 52, a. 1. — Idem sustinemus de *relatione*, de sex ultimis praedicamentis atque etiam de *ipso motu*, lino et rectius cum Sencina (*loc. pr. cit.*, q. 27) putamus, *quod quantitas ut sic* non est forma intensibilis licet sit extensibilis: potest enim fieri maior vel minor, non autem magis vel minus seu melius.

efficitur secundum ipsam; si vero sumantur *secundum essentiam*, vel sunt tales ut praeseferunt essentiam penitus absolutam et independentem ab aliquo extrinseco specificativo, v. g. albedo, et istae non sunt intensibiles nisi per accidens, ratione subiecti in quo sunt (1); *vel* sunt tales quarum essentia transcendentaliter dependet ab aliquo extrinseco specificativo, v. g. scientia, et huiusmodi non sunt per se intensibiles, quia quum aliquis intensius cognoscit unam conclusionem altero, non est vi scientiae, sed vi subiecti praediti maiori dispositione (2); verumtamen sunt extensibiles, idest suscipere possunt magis vel minus extensive etiam secundum essentiam, ita maior est scientia cognoscentis 20 conclusiones quam cognoscentis tantum 10 (3).

§ 2. *Utrum intensio fiat per maiorem in subiecto radicationem* (4).

Expensa formarum intensibilitate, perdifficilis quaestio est ultimo absolvenda, de modo scii, quo intensio qualitatis seu formae contingit.

467. Praenotamina. — Est *primo* notandum ex iam dictis, quod intensio formaliter dicit conceptum maioris perfectionis qualitativae, quae quadrupliciter excogitari potest: *vel* quia aufertur et negatur forma contraria, *vel* quia additur nova forma perfectior priori corrupta, *vel* quia priori conservatae alia forma additur, *vel* prout magis in subiecto eadem forma radicitur.

Secundo est notandum, quod modus intensiois ultimo sensu acceptus, scii, per formae radicationem in subiecto, dicit firmiorem ac tenaciorem formae inhaerentiam in subiecto, sicut arbor magis radicitur prout extensius suas radices immittet vel maiori ac fortiori vi terrae adhaeret. Quo fit, ut maior formae accidentalis radicatio contingat, quum forma illa magis subiicit sibi passum, illud magis actuans per hoc quod, eius potentia ad esse accidentale magis magisque illâ formâ completur. Unde, maior radicatio formae in subiecto est quod eadem forma magis e potentia subiecti educitur magisque perficitur, ut subiectum illa forma magis ac magis ad actum reducatur. Idem igitur dicunt: « intensio fit per maiorem radicationem in subiecto » et « subiectum magis appropinquatur ad terminum qui est forma », v. g. fit magis album prout magis appropinquat ad albedinem; magis autem appropinquare ad terminum formae est magis illam formam participare, quod est magis per eam ad actum reduci eique assimilari (5). Praeterea, cum intensio, ut dictum est, primo et per se

sit in qualitatibus, quarum esse, cum sint accidentia, sit subiecto inesse, sequitur quod quanto magis qualitas subiecto inest, tanto magis augetur, ideoque magis in subiecto radicitur, quare, idem est « qualitatem augeri secundum essentiam » et « magis in subiecto radicari » (1).

468. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur: quomodo aliqua qualitas seu forma accidentalis fiat intensior in aliquo subiecto; seu quomodo subiectum intensius efficiatur per illam formam, quomodo v. g. album ut duo fiat album ut quatuor; hoc est fulcrum quaestionis.

469. Sententiae. — Iam ex primo praenotato apparere potest, quod quatuor sunt praecipuae sententiae ad huius quaestionis solutionem.

1a Sent, tuetur, quod intensio fit inquantum qualitas contraria aufertur et negatur in subiecto, v. g. habetur intensio thermica, cum frigus quod est forma calori contraria, magis ac magis a subiecto destruitur ac eiicitur; unde quanto minus habet subiectum de frigore tanto habet de calore, et e contra. Tribuitur haec *Platonicis*, *Simplicio*, *Ammonio* (2) atque eam amplecti videtur *Algirdus* (3).

2a Sent, tenet, quod intensio fit per additionem novae qualitatis maioris corrupta priori remissa seu minus perfecta, v. g. lignum habens calorem ut 4, fit intensius per introductionem novi caloris ut 6. Tribuitur *Gilb. Porretano* et *Avicennae* (4); eam sequuntur inter alios *Godfridus* (5) et *Durandus* (6).

3a Sent, asserit, quod intensio fit per additionem formae partialis ad formam partialem integre conservatam, seu per additionem gradus ad gradum eiusdem formae; ex omnibus enim gradibus cuiusdam qualitatis, v. g. ex gradu ut 2, 3, 4 etc. caloris, ab invicem entitative seu ut res a re distinctis, resultat una forma quae, initio solum partialiter producta, tota in fine producitur per alios gradus sibiinvicem additos, qui inter se quemdam ordinem servant. Ita *Stolas* (7) et *Scotistae* omnes, quos alii sequuntur ut *Nominales* (v. g. *Okam*, *Biel*), *Toletus* (8), *Fonseca* (9), *Vasquez* (10), *Suarez* (11), *Joan.-Echalaz* (12), etc.

4a Sent, docet, quod intensio unice fit per maiorem communicationem seu participationem eiusdem formae, qua subiectum ex potentialitate, quam adeam habet, magis magisque actuatur eique assimilatur, ut sic ipsamet forma habeat in illo subiecto novam terminationem seu novum modum perfectionis. Ita *S. Thomas* (13) et omnes *Thomistae* communiter (14), cum quibus dicimus:

(1) Cfr. S. Thom., *MI*, q. 52, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(4) Cfr. S. Thomam, *MI*, q. 52, a. 2; *IMI*, q. 24, a. 4-5, et loc. par.; Commentatores S. Thomae in eius locis cit.; De Flandria, *VIII Metaphys.*, q. 4, a. 7-8; Soncina, *VIII Metaphys.*, q. 21; JAVELLI, *VIII Metaphys.*, q. 6; Bañez, *op. cit.*, c. IV, q. 5; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 36, a. 4; Suarez, *Metaphys.*, disp. 46, sect. 1-3; Complutenses, *op. cit.*, disp. IV, q. 8-9; Ioan. A. S. Thoma, *loc. cit.*, q. 4, a. 2; Zanardi, *VH Metaphys.*, q. 10; Mastrius, *loc. cit.*, disp. 111, q. 2; Joanniz-Echalaz, *loc. pr. cit.*, disp. VII, c. 2-3; Guerinois, *loc. pr. cit.*, q. 2, a. 2; Arnu, *loc. prox. cit.*, q. 4, a. 3; Gredt, *op. cit.*, n. 222; et alios.

(5) Hinc equentes dictiones, apud Angelicum, Idem formaliter sonant, vid.: « maior qualitatis radicatio in subiecto » (*IMI*, q. 24, a. 4, ad 3^{am}), « maior actio subiecti » (*ibid.* a. 5; *De Virt.*, q. 1, a. 11), « reductio de imperfecto ad perfectum » (*I*, *dist.* 17, q. 2, a. 1 ad 3^{am}). « maior formae participatio » (*MI*, q. 52, a. 2, ad 2^{am}) et aliae similes. — Nec tamen putandum est, quod his dictionibus intelligitur a S. Thoma et Thomistis quaedam modalis entitas enotati formali superveniens, ut male de thomistis Mastrius intelligit (*loc. pr. cit.* n. 16).

(1) Cfr. S. Thom., *IMI*, q. 24, a. 4, ad 3^{am}; *De Virt.*, q. 1, a. 11; *I*, *dist.* 17, q. 2, a. 1.

(2) Cfr. Mastrius, *loc. prox. cit.*, n. 9.

(3) Cfr. *I* *De Gener.*, q. 18, 23; *Quodl.* 11, q. 14.

(4) Cfr. Complutenses, *loc. prox. cit.*, q. 7, n. 80.

(5) Cfr. *Quodl.* VII, q. 7; *Quodl.* XI, q. 3.

(6) Cfr. *I*, *dist.* 17, q. 7-8.

(7) Cfr. *I*, *dist.* 17, q. 3.

(8) Cfr. *I* *De Gener.*, c. HI, q. 4.

(9) Cfr. *V Metaphys.*, c. x, q. 1, sect. 5.

(10) Cfr. *I*-*II*, disp. 82, c. 3-4.

(11) Cfr. *loc. prox. cit.*

(12) Cfr. *loc. prox. cit.*

(13) Cfr. *MI*, q. 52, a. 2; *II-II*, q. 24, a. 4-5; *De Virt.*, q. 1, a. 11; *I*, *dist.* 17, q. 2, 1.1-2; *II*, *dist.* 42, q. 1, a. 1, ad 2^{am}; *Quodl.* IX, a. 13; et passim.

(14) Non inficiamur dari inter Thomistas aliquam diversitatem in explicatione praedictae maioris radicationis, sed non est tanta ut quasi extaticam admirationem generet sicut n. Mastrius generavit, ut sese exprimit (cfr. *loc. pr. cit.*, n. 10). Hanc admirationem pro-

470. Conclusio: «Intensio formae seu qualitatis unice fit per eius maiorem radicationem in subiecto» (1).

Prob. A (*negative*). — Intensio formae seu qualitatis fieri potest, aut negatione et ablatione contrariae qualitatis, aut additione novae qualitatis cum corruptione prioris remissae, aut additione graduum partialium entitative distinctorum, aut maiori radicatione formae in subiecto. Atqui intensio formae non habetur per primos tres modos. Ergo intensio formae seu qualitatis unice fit per eius maiorem radicationem in subiecto.

Mai. liquet ex sufficienti enumeratione modorum, quibus contingere potest formae intensio, secundum quos dantur totidem sententiae ut expositum est.

Min. probatur per partes.

Prob. Ia Pars (= *non fit negatione et ablatione contrariae qualitatis*). — Intensio fit eo modo quo ei per se primo convenit, quia exercitium rei sequitur per se naturam rei. Atqui negare et auferre qualitatem contrariam et dispositiones repugnantes non convenit intensioni per se primo: posita enim intensio non semper necessario ponitur negatio et ablatio contrariae qualitatis et dispositionum repugnantium, ut patet in luce quae contrario caret; unde «non est de ratione intensiois alicuius qualitatis quod sit per remotionem a contrario, sed hoc *accidit* qualitati, secundum quod inest in subiecto participante contrarium» (2). Ergo intensio non fit per negationem et ablationem qualitatis contrariae.

Prob. 2a Pars (= *non fit additione novae qualitatis cum corruptione prioris remissae*). — Omnis forma absoluta corrumpitur vel destruitur

sequens, *Mastrius* inexacte exponit diversos modos loquendi Thomistarum et quibusdam ex eis tribuit quod revera non docent. Nam, diversus modus loquendi illorum Thomistarum est potius materialis, formaliter vero, *uno vel attero excepto*, inter se conveniunt, sicut ipse S. Thomas diversis modis sese exprimendi utitur, ut iam notatum est. Verumtamen, paucissimi ex Thomistis docent quod forma, quantum ad esse quod suo subiecto tribuit, intenditur; unde forma remissa dat subiecto esse imperfectum et successive alia esse perfectiora, ut scii, eadem numero forma det successive diversa esse quae sunt diversi gradus ipsius formae. Hoc docet De Flandria, iuxta quem «gradus formarum *differunt realiter* ab ipsis formis et naturaliter sequuntur formam secundum esse quod habet in subiecto» (*loc. pr. cit.*, a. 8). Nec tribuenda est haec explicatio Capreolo ut quidam (v. g. Bafiez) faciunt; quia attente legenti solutiones ad obiectiones diversorum datas contra conclusiones expositas in I, *dist.* 17, q. 2, deprehendi de facili potest, Capreolum materialiter solum differre a communi sententia ceterorum Thomistarum; sic enim inter alia inquit: «nec enim subiectum magis dicitur perfici per formam, eo quod plures partes subiecti informet quam prius; nec quia plures partes formae sunt in subiecto quam prius; nec ideo quod forma firmiter inhaeret subiecto, hoc est quia diutius remanet vel quia difficiliter tolleretur. Sed ideo dicitur firmiter inhaerere vel magis radicari, quia perfectius esse dat subiecto quam prius et potentia ad oppositam formam ligatur et elongatur ab actualitate opposita» (*ibid.*, ad 2^{am} prin. Greg. cont. V-VII concilii.).

(1) Haec nostra conclusio, ut fatentur Joannes-Ezechias, «celeberrima est in scholis Thomistarum *satisque plausibilis sententia est*» (*loc. prox. cit.*, n. 10).

(2) S. Thomas, I, *dist.* 17, q. 2, a. 2, ad 3^{am}; cfr. II, *dist.* 13, a. 3, ad 8^{am} et 9^{am}; I, q. 67, a. 3, ad 2^{am}; n. *De Anima*, lect. 14, n. 421; *De Sens. et Sens.*, lect. 11, n. 159; II *De Caelo et Mundo*, lect. 10; et passim.

aut per se a suo contrario aut per accidens, corruptione scii, seu deficientia subiecti, sive recipientis sive agentis seu conservantis (1). Atqui in intensioe prior qualitas remissa destrui nequit nec per se neque per accidens, quia v. g. nec maior calor est entitative contrarius calori, neque subiectum receptivum, sive agens seu conservans, habet contrarium, cum intensio fiat in subiecto et dum v. g. lignum calore intenditur ei adest ignis. Ceteroquin, qualitas, cum secundum essentiam intensioe perficiatur, repugnat ut simul destruat (2). Ergo intensio non fit per additionem novae qualitatis perfectioris corrupta priori remissa.

Prob. 3a Pars (= *non fit additione graduum partialium entitative distinctorum*). — Quae ad invicem adduntur necesse est ut secundum esse sint diversa seu distincta (3). Atqui intensio non potest fieri per qualitates partiales superadditas secundum esse distinctas. Aut enim distinguerentur secundum esse *specificum*, et hoc non, cum intensio sit eiusdem qualitatis specificae, v. g. caloris, et unus calor non distinguitur specificè ab alio calore (4). Aut distinguerentur secundum esse *numericum*, et hoc nequidem; tale enim esse ex materia desumitur quae diversum subiectum petit, ideoque in intensioe subiectum subiecto adderetur (5), quod pariter repugnat. Nam, intensio fieri debet in eadem parte subiecti, ut dictum est; hoc autem non obtineretur si fieret additione subiecti ad subiectum qualitatum, tam si totaliter quam si partialiter hae adderentur. Revera enim, duo vel plura accidentia totalia, ut fatentur adversarii, repugnat recipi in eodem subiecto, cum totum ac totaliter a subiecto proprio individuentur. Si vero sint partialia, *vel* supponuntur numero distincta ante additionem, et in hoc signo priori iam in aliquo numerico subiecto praesupponerentur esse, et sic subiectum subiecto adderetur, ex quo efficeretur aliquid maius non aliquid magis; *vel* non supponuntur ita distincta, et sic non haberent a quo distinguerentur: reciperentur enim in eodem subiecto *in* quo et *a* quo habent actuale esse. Ceteroquin, tale subiectum numericum non potest esse partiale: tum quia non habet locum in omnibus qualitatibus ut sunt spirituales, tum quia quodlibet accidens additum subiecto necesse est ut sit totale, cum illud totum et totaliter informet et afficiat; exinde remanet semper quod duo accidentia totalia numero distincta nequeunt esse in eodem subiecto. Ergo intensio non fit per additionem graduum partialium entitative distinctorum.

Confirmatur. — Sententia quae intensioem explicat per additionem graduum partialium qualitatis entitative distinctorum: *Id nititur /also supposito:*

(1) Cfr. S. Thom., I, *dist.* 17, q. 2, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., II-11, q. 24, a. 4, ad 3^{am}; *De Virt.*, q. 1, a. II.

(3) Cfr. S. Thom., I, *dist.* 17, q. 2, a. 2; II-11, q. 24, a. 5.

(4) Cfr. S. Thom., I *Ethic.*, lect. 7.

(5) Cfr. S. Thom., I, *dist.* 17, q. 2, a. 2.

supponit enim qualitati competere propriam rationem augmenti, quod est quantitatis (1); 2° *destruit rationem formae*: ponit enim formam ut per se esse compositam ac divisibilem (2); 3° *non explicat intensionem*: in hac enim sententia, intensio est effectus unionis illorum graduum partialium ex quibus una forma totalis exurgit. Porro, illi gradus nequeunt ad invicem uniri ut potentia et actus, cum quaelibet qualitas et quilibet eius gradus sit essentialiter actus; nec ut partes integrales, quia resultaret totum quantitativum, quod praesupponi debet intensionem; nec ut partes se continuantes, cum una harum sit extra aliam; neque ut partes ad invicem aggregatas, quia haberetur totum per iuxtapositionem, quo non datur intensio, sed extensio. Ergo intensio non fit per additionem graduum partialium entitative distinctorum.

Prob. B {positive}. — Intensio formae seu qualitatis unice fit, prout eius essentia augetur seu eius virtus magis extenditur in subiecto, magis ac magis ipsum subiectum actuans maiori accessu seu propinquitate ad ultimum terminum intensionis talis formae (3). Atqui talis modus intensionis est ipsa eius maior radicatio formae in subiecto. Ergo intensio formae seu qualitatis unice fit per eius maiorem radicationem in subiecto.

Min. patet ex praenotatis. — Mai. prob. per partes.

Prob. I^a Pars (= *intensio qualitatis fit prout eius essentia... in subiecto*). — Essentia qualitatis consistit in esse modificativo quod habet in subiecto participante ipsam. Atqui quo magis subiectum participat qualitatem, eo magis habet de eius essentia, quod est augeri secundum essentiam, ut patet (4). Ergo intensio qualitatis fit prout eius essentia in subiecto augetur. Atqui hoc fit inquantum eius activitas magis qualitative extenditur in subiecto: qualitas enim est quaedam forma dinamica seu activa, cuius virtute subiectum proxime disponitur ad agendum vel patiendum, quae augetur seu magis extenditur in subiecto, prout secundum eam subiectum fortius ac vehementius agit seu operatur, quod est secundum eam magis intendi (5). Ergo intensio qualitatis fit prout eius essentia augetur seu eius virtus magis extenditur in subiecto.

Prob. 2^a Pars (= *haec maior virtualis extensio qualitativa est mays ac magis subiectum actuare*). — Hac virtute maioris extensionis qualitativae subiectum movetur ac transit de forma imperfecta ad formam magis perfectam: hoc enim est intendi seu augeri qualitative (6). Atqui huiusmodi est ipsum subiectum in actum magis ac magis reducere seu eius potentialitatem ad esse qualitativum magis ac magis auferre: «nam forma actus est; unde subiectum magis perci-

(1) Cfr. S. Thom., 1, *dist.* 17, q. 2, a. 2; *De Virf.*, q. 1, a. II, ad 8^{jm}, 10^{jm}.

(2) Cfr. MaSTRUM, *loc. prox. cit.*, a. I, n. 24.

(3) Vide apud Angelicum quotuplici modo terminus intensionis ultimari potest (cfr. II-1^a, q. 24, a. 7).

(4) Cfr. S. Thom., *De Virf.* q. 1, a. 11, c.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(6) Cfr. S. Thom., *ibid.*

pere [i. e. participare] formam, nihil aliud est quam ipsum reduci magis in actum illius formae. Et sicut ab agente reducitur aliquid de pura potentia in actum formae, ita etiam per actionem agentis reducitur de actu imperfecto in actum perfectum» (1). Ergo illa maior virtualis extensio qualitativa est magis ac magis subiectum actuare.

Prob. 3^a Pars (= *dicta subiecli actualitas est eius maior accessus seu propinquitas etc.*). — Subiectum actuatur, seu de eius potentia in actum redditur, per agens actu. Atqui agens actuatur subiectum inquantum in eo intendit producere formam similem qua agens agit et quae est terminus actuationis subiecti; et ideo, quo subiectum magis accedit seu appropinquat ad similitudinem formae agentis eo magis actuatur, cum magis de illa forma participet, quae est actus agentis; unde, «aliquid efficitur *magis* album vel *magis* calidum... quia illa qualitas, quae prius inerat, intenditur secundum propinquitatem ad terminum » (2). Ergo illa subiecti actualitas est eius maior accessus seu propinquitas ad ultimum terminum formae.

471. Corollaria. — Ex hucusque dictis sequentia corollaria elici possunt:

Coroll. I^{um}. — Colligitur *primo*, quod dum subiectum intenditur, non ideo corrumpitur essentia qualitatis vel nova entitas per modum termini in subiecto producitur; sed ipsamet essentia qualitatis induit novam terminationem perfectionis in subiecto quod intensionem subiicitur, per hoc quod magis magisque tollitur eius potentialitas ad illam qualitatem, simulque magis magisque actuatur per hoc quod forma qualitativa magis magisque illud determinat ad eius similitudinem qua agens in ipsum actu agit, ut optime declarat S. Thomas (3).

Coroll. II^{um}. — Colligitur *secundo*, quod licet forma qualitativa in intensione maneat una secundum esse (4), formaliter tamen in ea sunt modi diversi: sicut motus continuus qui, quamvis sit unus secundum esse, diversimode tamen terminatur, inquantum successive una pars desinit esse dum alia incipit. Hoc enim modo, in intensione non offit quin latitudo graduum admittatur, secundum scilicet essentiam et inesse ipsius qualitatis, prout sunt diversae terminationes et diversi modi, quorum unus est altero perfectior secundum modum quo explicatum est (5).

Coroll. III^{um}. — Colligitur *tertio*, et sequitur ex praecedenti, contra quosdam Thomistas, quod in intensione dum qualitas intenditur non acquiritur nova essentia aut novum esse realiter distinctum (v. g. De Flandria); neque proprie nova vis informandi seu nova additio modi maioris radicationis, inquantum acquiritur novus modus se tenens ex

(1) S. Thomas, *loc. prox. cit.*

(2) S. Thomas, 1, *dist.* 17, q. 2, a. 2.

(3) Cfr. *Quod.* IX, a. 13.

(4) Cfr. Soncina, VH1 *Metaphys.*, q. 20.

(5) Cfr. Soncina, VIII *Metaphys.*, q. 21.

parte qualitatis, illique addens novam actualitatein et novam vim perfectius informandi, simulque distinctus a qualitatis unione seu inliaerentia, essentia et existentia (= Complutenses). Haec enim omnia sunt ipsa entitas formae eiusque actualitas atque activitas; si aliquid autem novum ex his in intensione addatur, necessario addi debet nova realitas et entitas formae, et haberetur intensio per additionem gradus ad gradus entitative distinctos, quod reprobatur. Ceteroquin, quaelibet forma per seipsam est primo causativa et non per aliquid sibi superadditum. Unde, quod noviter in intensione acquiritur, est solum quidam novus modus inessendi qui essentialiter ipsi formae competit (1), eo modo quo dictum est (2).

472. Obiectiones. — Non videtur operae pretium esse nimis immerandum in innumeris difficultatibus adversariorum, cum attente consideratis hucusque dictis non sit tam difficile respondere et de facili alii auctores citati adiri possint. Adducamus igitur unam vel alteram eique respondeamus breviter. *

Ia Obi.: Ubi actio et mutatio sunt reales, ibi est terminus realis. Atqui intensio et remissio sunt actiones reales. Ergo utraque habet suos terminos reales, qui ad invicem superadduntur ut gradus diversi.

Resp.: — *Dist. Mai.*: ubi actio... reales ibi... realis, vel secundum entitatem vel novum modum essendi seu novam terminationem *Cone.*, secundum entitatem semper *Neg.* — *Cone. Min.* — *Dist. Conqs.*: utraque habet suos terminos reales distinctos secundum entitatem *Neg.*, distinctos secundum novum modum essendi seu novam terminationem *Cone.* — *Neg. Conqa.* — Ut enim actio cuius agentis realiter terminetur, non semper opus est ut producat nova forma secundum entitatem et esse, sed satis est ut sit novus modus essendi eiusdem entitatis. Itaque S. Thomas, loquens de charitatis infusione, inquit quod « etiamsi essent duae operationes [sc. ex parte Dei infundentis et augmentantis charitatem], non oporteret quod terminarentur ad duo diversa *secundum substantiam*, sed primo terminarentur ad esse charitatis imperfectae. Secundo ad eandem charitatem *secundum perfectionem*, secundum quod aliquid educitur de imperfecto ad perfectum » (3).

Urg. Io: Qualitas, ut qualitas, est entitas realiter distincta a modo eius. Atqui intensio terminatur ad ipsam qualitatem. Ergo intensio terminatur ad ipsam entitatem qualitatis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: qualitas, ut qualitas, est... a modo eius realiter-modaliter *Cone.*, realiter entitative *Neg.* — *Dist. Min.*: intensio terminatur ad ipsam qualitatem ut perficiendam *Cone.*, ut simpliciter producendam *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Intensio enim, ut ex supra habitis liquet, est perfectio qualitatis, quâ scilicet movetur ab esse imperfecto ad esse magis perfectum; quare, ut qualitatem terminet illam perficiendo, satis est ut ei novus modus inessendi eiusdem entitatis quantitativae adveniat, quo nempe qualitas iam simpliciter producta et praeexistens ulterius perficitur in eadem linea qualitatis.

Urg. 2º: Intensio est vere et propria alteratio, ut dictum est. Atqui alteratio terminatur ad qualitatem ut sic. Ergo intensio terminatur ad qualitatem ut sic.

(1) Cfr. S. Thom., **IMI**, q. 24, a. 5.

(2) Est animadvertendum, quod intensio non eodem modo competit qualitatibus primariis seu simplicibus et secundariis seu compositis, cfr. S. Thomam, I *dist.* 17, q. 2, a. 2

(3) 1, *dist.* 17, q. 2, a. 2, ad 2º.

Resp.: — *Disí. Mai.*: intensio est vere et propria alteratio quae est genus *Cone.*, quae est species Neg. — *Dist. Min.*: alteratio quae est species terminatur ad qualitatem ut sic *Cone.*, quae est genus Neg. — Neg. Conqs. et Conqa. — Iam supra diximus, quod alteratio ut alteratio praescindit ab hoc quod determinate sit simpliciter productiva vel perfectiva qualitatis in subiecto, qua ratione illam divisimus in alterationem simpliciter et in intensionem: prima ordinatur ad simpliciter qualitatem producendam, altera vero ad ulterius eam perficiendam, illa productiva, haec autem perfectiva seu intensiva.

2s Obi.: Qualitas intensa maiori activitate gaudet quam qualitas remissa. Atqui haec maior activitas explicatur per additionem partium gradualium aut integralium eiusdem qualitatis. Ergo intensio fit per additionem gradus ad gradum.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: haec maior activitas insufficienter explicatur per additionem etc... *Cone.*, sufficienter Neg. — Neg. Conqs. et Conqa. — Qualitas enim intensa ut maiori activitate gaudeat quam qualitas remissa, non est necesse ut resultet ex partibus entitativis ipsius qualitatis simul aggregatis et iuxtapositis in eadem parte subiecti; imo, non solum hoc non est necessarium, sed in quibusdam repugnat, ut v. g. in qualitatibus spiritualibus, sicut dictum est; quapropter, illa maior activitas intensionis satis et rectius explicatur per modum a nobis hucusque dictum.

SECTIO TERTIA

De Rarefactione et Condensatione (1).

473. Dicto de intensione et remissione, ultimo dicendum manet de rarefactione et condensatione, quarum factum certe eruitur tum experientia vulgari tum scientifica (2). Revera enim, unusquisque experitur, lac v. g. calore ignis rarefieri et infrigidatione condensari. Clarius adhuc scientificè ostenditur praesertim ex *Thermodynamica*, quae docet phaenomena thermica, quorum causa est calor, inter alia involvere maiores vel minores mutationes seu dilatationes et contractiones in dimensione seu volumine massae corporum; imo et quaedam corpora rarefieri magis quam alia, sicut fluida magis quam solida, et gasea adhuc magis quam fluida. Retento igitur pro certo facto rarefactionis et condensationis, earum natura est nunc investiganda quod unica paragraphè absolvimus, quaerendo: quomodo phaenomena rarefactionis et condensationis locum habeant in corporibus.

(1) Cfr. S. Thomam, IV *Phys.*, lect. 14; VII *Phys.*, lect. 4-5; VIII *Phys.*, lect. 14; *IDtGtn.ei Cor.*, lect. 14; III, q. 77, a. 2, ad 3^m; I, *dist.* 17, q. 2, a. 1; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 1, q. 3» ad 6^m», et passim; Durandum, I, *dist.* 17, q. 7, n. 21; Sotum, *Logica*, cap. de Quant., q. 2; JAVELLT, IV *Phys.*, q. 19; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 37; Bañez, *op. cit.*, c. v, q. 12; Conimbricenses, I *De Gen.*, c. v, q. 17, a. 3; Complutenses, *loc. pr. cit.*, disp. VII; IOAN. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, q. 7; Oavar di, *loc. prox. cit.*, q. 4; Guerinois, *loc. prox. cit.*, q. 2; Joanniz-Echalaz, *loc. prox. cit.*, disp. VI; Mastrium, *loc. prox. cit.*, disp. IV; Arnau, *loc. cit.*, q. 5, a. 5; Pesch, *op. cit.*, n. 632-677; Or ed t, *loc. cit.*, n. 400-404; et alios.

(2) Cfr. S. Thomam, IV *Phys.*, lect. 14.

§ Unica. *Utrum Terminus Rarefactionis et Condensationis sit Qualitas.*

Quaerere de termino rarefactionis et condensationis est earum modum seu naturam quaerere, uti patebit.

474. Praenotamina. — Notanda est, saltem uti sensu communi colligitur, definitio rarefactionis et condensationis. Omnes enim communiter intelligunt, quod *rarefactio* est quaedam dilatatio partium corporis, seu mutatio quâ partes alicuius corporis magis dilatantur ac diffunduntur, ideo magis a se invicem distantes fiunt et aptae maiorem locum occupandi; *condensatio* vero est quaedam compressio seu contractio partium corporis, seu mutatio quâ partes alicuius corporis inter se comprimuntur et contrahuntur, ideo minus a se invicem distantes fiunt et aptae minorem locum occupandi.

475. Status Quaestionis. — Praesens quaestio haec est: quomodo rarefactio et condensatio in corporibus contingat, hoc est: unde proveniat quantitati corporeae ita disponi ut claudere possit multum materiae sub parvis dimensionibus vel parum materiae sub inultis; quod est quaerere: ad quid rarefactio et condensatio primo et per se terminentur, ad quantitatem vel qualitatem; seu ita: ad quodnam praedicamentum reducuntur, ex quo earum natura determinatur. Unde finaliter sic: quaenam sit rarefactionis et condensationis specifica natura. En quaestio.

476. Sententiae. — Ad hanc quaestionem, quae absque dubio difficultate non caret (1), non una est sententia apud philosophos, quorum opiniones sequenti modo breviter restringimus.

1° *Quidam* tenent, quod rarefactio et condensatio fit *vel* quia in corporibus novi pori vacui gignuntur, *vel* quia pori vacui antea existentes magis dilatantur, *vel* quia pereunt seu comprimuntur et contrahuntur (= Epicurus, Gassendi); *vel* quia corpora subtiliora intromittuntur inter partes corporis grassioris, aut egrediuntur (= Or am, Pontius, fere similiter Cartesius); *vel* per inflationem sive compressionem punctorum virtualiter extensorum, quae entitative sunt indivisibilia, virtualiter extensa et divisibilia et ex quibus corpora resultant (= De Lugo et alii).

2° *Alii* tuentur, quod rarefactio et condensatio ideo contingunt, quia corpus rarefactum maiorem locum seu ubi et corpus condensatum minorem locum seu ubi occupat (= Suarez); *vel* amissa tota priori quantitate, nova maior vel minor succedit (= Godfridus, Marsilius); *vel* producitur seu acquiritur nova pars quantitatis quae in condensatione amittitur (= Hervaeus, Scotus et Scotistae, Toletus etc.).

3° *Alii* denique asserunt, quod rarefactio et condensatio sunt formaliter species alterationis et ideo per se primo ad qualitates terminantur. Ita S. Alb.

est et magnum Physicae mysterium > (loc. prox. cit.).

corpora, gravis difficultas

Mai. (1), S. Thomas et Thomistae communiter ut Capreolus (2), Soncina (3), Batel (4), cum quibus dicimus:

II

se sunt alterationes ».

Prob. A (*negative*). — Rarefactio aut terminatur per se ad dilatationem pororum vacuorum, aut ad corpora subtiliora noviter introducta, aut ad puncta virtualiter extensa, aut ad maiorem loci occupationem, aut ad novam maiorem quantitatem sive totalem sive partialem, aut ad raritatem. Atqui excepta raritate, ad nullum ex his per se terminatur rarefactio. Ergo rarefactio (et proportionate etiam condensatio) formaliter et per se est alteratio.

Mai. patet ex expositis opinionibus; et quod dicitur de rarefactione, proportionaliter dicendum est de condensatione. — Conqta est manifesta, eo quod raritas est qualitas ad quam terminatur alteratio.

Min. prob.: Rarefactio nequit terminari ad pororum vacuorum dilatationem: supponitur enim naturaliter dari posse purum vacuum in rerum natura, quod est falsum, ut diximus supra de vacuo. Nec corpora subtiliora rem explicant, quia non verificaretur in omnibus rarefactis, v. g. in igne, qui maximâ suâ energîa cito illa corpuscula consumeret. Nec puncta virtualiter extensa sufficiunt, quia haec puncta non possunt in rerum natura dari in quantitate continua, ut supra ostensum est de quantitate. Nec maior loci occupatio seu ubicatio, cum praesupponatur rarefactio iam facta: quandoquidem, aliquod corpus maiorem locum occupat quia rarefactione maius extensive est factum. Neque demum maior nova quantitas, nec totalis: quia accidens non excluditur nisi alio accidente contrario, quod in rarefactione minime contingit; neque partialis: acquireretur enim nova pars materiae seu substantiae materialis, cum quantitas vel sit proprietas materiae vel accidens cum ea necessario conexum (5). Ergo ad nullum ex his per se terminatur rarefactio.

Prob. B (*positive*). — Rarefactio et condensatio formaliter et perse terminantur ad raritatem et densitatem. Atqui raritas et densitas sunt qualitates tertiae speciei, quae alteratione acquiruntur. Ergo rarefactio et condensatio formaliter et per se sunt alterationes.

Mai. liquet ex praenotatis, ex quibus deducitur quod tria concurrunt ad rarefactionem et condensationem. In rarefactione enim requiritur maior raritas, maior partium extensio, maiorque loci

(1) Cfr. *In Praedicam.* « de Quantit. ».

(2) Cfr. II, *dist.* 19, q. 1, a. 3.

(3) Cfr. VIII *Metaphys.*, q. 27.

(4) Cfr. *loc. prox. cit.*

(5) Cfr. S. Thom., IV *Phys.*, lect. 4.

occupatio; in condensatione vero requiritur maior densitas, minor partium extensio, minorque loci occupatio. Ex his omnibus liquet quod id, quod primo et per se eis competit, est raritas et densitas, ad quas cetera consequuntur.

Min. communiter ab omnibus docetur, quod videl. raritas et densitas sunt qualitates tertiae speciei: sunt enim accidentia per se primo immutabilia sensum, tactus scii., vel causantia passiones tactiles (1). Cum vero sola alteratio terminetur ad qualitatem, uti habitum est, ideo raritas et densitas non acquiruntur nisi sola alteratione.

478. Corollaria. — Ex praedicta conclusione sequentia corollaria deducuntur:

Coroll. Iom. — Deducitur *primo*, quod maior vel minor extensio quantitativa partium, necnon maioris vel minoris loci occupatio rarefaction! et condensationi competunt non primo et per se, sed secundario et per aliud, hoc est ratione alterationis. Quapropter, quod primo et per se acquiritur in rarefactione — et proportionaliter idem in condensatione — et ideo est eius terminus directus et per se, est raritas; ex consequenti vero atque secundario eodem motu est maior quantitas maiorque loci occupatio (2).

Coroll. nam. — Colligitur *secundo*, quod rarefactio nec proprie neque reductive est augmentatio, et proportionaliter nec condensatio est diminutio, cum augmentatio et diminutio primo et per se terminentur ad quantitatem. Exinde, in rarefactione et condensatione manet *eadem* quantitas, solum modaliter distincta a quantitate ante rarefactionem et condensationem existente, inquantum scii, praexistens quantitas extenditur vel dilatatur, inquantum extensio formaliter est modus quidam aliter se habendi eiusdem quantitatis (3).

Coroll. inn. — Colligitur *tertio* denique, ut quid venatum, definitio rarefactionis et condensationis. Rarefactio enim *est motus ad raritatem eodem subiecto sensibili manente*; condensatio vero *est motus ad densitatem eodem subiecto sensibili manente*.

Explicantur. — Per illas particulas enim « *motus eodem subiecto sensibili manente* », ponitur rarefactio et condensatio sub ratione alterationis. Tota igitur earum specifica differentia stat in his particulis « *ad raritatem* » sive « *ad densitatem* ».

Ad harum intelligentiam sciendum est, quod *rarum* dicitur illud quod sub *magnis* dimensionibus *parum* materiae continet; *densum* vero dicitur illud quod sub *parvis* dimensionibus *multum* materiae continet, v. g. cum stупpa fit ignis, antequam facta fuerit ignis, erat densa quum eius materia esset sub parva dimensione; at cum facta fuerit ignis, eius materia est dilatata, ideo

(1) Cfr. S. Thom., III, q. 77, a. 2, ad 3^on; I de Gen. et Cor., lect. 14.

(2) Cfr. S. Thom., IV Phys., lect. 14; I de Gen. et Cor., lect. 13; III, q. 77, a. 5; I, dist. 17, q. 2, a. 1.

(3) Cfr. Bañez, loc. prox. cit.

facta est sub magna dimensione et per hoc rara (1). Ex quo patet, quod effectus raritatis est dilatatio partium quantitatis seu maior dimensio, sicut et densitatis est illarum partium contractio seu minor dimensio.

Ad cuius exactiorem notitiam sciendum est, quod « *per dimensiones* » hic intelligitur, non quantitas quoad suam naturam seu eius effectum primum, sed secundarium, id est quoad rationem mensurae, prout scii, habet vim ordinandi suas partes relate ad locum ad quem extenditur. Dimensiones enim *dupliciter* sumi possunt: 1° pro ipsa quantitate dimensioniva *in actu signato* considerata, et ut sic est subiectum *quo* aliorum accidentium, et ita requirit ut sit necessario commensurata cum tanta et signata materiae multitudine; 2° pro quantitate dimensioniva *in actu exercito* accepta, hoc est pro actuali extensione partium quantitativarum respectu loci; talis autem actualis extensio est quidam modus ipsius quantitatis, qui reductive ad eam pertinet, quo modo corpus habet quidquid requiritur ut actualiter et exercite locum repleat, illique commensuretur. Sic igitur dimensione intellecta, nihil officit quin ipsa in raro et denso omnimode non sit multitudini materiae commensurata, ita ut illa quae minus materiae habet possit habere aequalem vel maiorem localem extensionem, quam illa quae plus materiae habet; et viceversa (2). Exinde ergo omnino manifestum manet quid est rarum et densum, ideoque quid est rarefactio et condensatio.

Articulus III.

DE MIXTIONE SEU SYNTHESI CHIMICA (3).

479. Generationi atque alteration! aliququaliter mixtio connec- titur: est enim « mixtio necessaria ad generationem eorum quae *ex dementis* generantur » (4). Relicta autem quorundam antiquorum

(1) Cfr. Aristot., in *Categor.*, c. de Quant.; IV *Phys.*, c. ix, 6 (S. Th., lect. 14); VII *Phys.*, c. ili, 2 (S. Th., lect. 5); S. Thomam, I, q. 92, a. 3; *ibid.*, q. 119, a. 1; III, q. 77, a. 2, ad 3°*; H, *dist.* 30, q. 2, a. 1.

(2) Ex quo est notandum, quod qualitas raritatis et densitatis formaliter et per se dicit maiorem vel minorem dilatationem seu distantiam partium inter se; unde inquirunt Complutenses (*loc. prox. cit.*, n. 31) quod « raritas per se primo tantum tribuit esse qualitatem sic dispositam sicque quasi modificatam ut ab ea praedicta dilatatio immediate substantiae tribuatur ».

(3) Cfr. Aristot., I *De Gener.*, c. x; S. Alb. M., III *De Caelo*, Tract. II, c. 1, 8; I *De Orner.*, Tract. VI; S. Thomam, I *De Gener. et Cor.*, lect. 24-25; I, q. 76, a. 4, ad 4°@; *De Anima*, a. 9, ad 10^on; *Quodl.* I, a. 6, ad 3^on; Opuse. 33 (Ed. Rom.), et passim; Capreolum, II, *dist.* II, contr. II* concil.; Cajetanum, I, q. 76, a. 4; Soncina, X *Metaphys.*, q. 27; XII. *ibid.*, q. 68; Ferkar iensem, II *C. Gent.*, c. 56; IV, *ibid.*, c. 81; M. Aquarium, *Disputationes contra aliquas Philosophos*, disp. I, pp. 207-214 (sequuntur immediate ad Quaestion. Luculentis, in VIII Lib. Phys. Ferrariensis cum adnotat. eiusdem Aquarii, editas Venetiis, 1601); Bañez, I *De Gener.*, c. x, q. 1-3; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 42; Gavar di, *op. cit.*, *De Gen. et Cor.*, q. 6; Complutenses, *op. cit.*, disp. IX; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. 6; Gueriniois, *op. cit.*, *Phys.*, P. III, q. 4; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, *De Ortu et Inter.*, Tract., II, c. 1, 7; Arnu, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. III, q. 7; Mastrium, *op. cit.*, in Libr. de Gener., disp. VII; Pesch, *op. cit.*, n. 633-635; Gredt, *op. cit.*, n. 405-409; D. Nys, *Cosmologie*, 1, 2° Botm. H, Chap. II, a. 7-8, n. 159-228; A. Berthoud, *Les Nouvelles conceptions de la matière et de Calôme*, Paris, Doln, 1923; P. Descoqs, S. I., *Essai critique sur l'Hylémorphisme*, Beauchesne, Paris, 1924; et plures alios.

(4) S. Thomas, I *De Gener.*, lect. 24; ex quo loco est pariter notandum, quod mixtio est necessaria ad generationem quae fit ex elementatis non simplicis elementi, « tunc enim nulla fit mixtio ».

opinionem (v. g. Empedoclis, Anaxagorae, Democriti, Epicuri etc.) et Atomistarum recentiorum opinione non excepta, quae inficiatur revera dari proprie et stricte mixtionem, non est sufficiens et seria ratio quare in dubium revocetur: sufficit enim quod aliquis, ut de hoc facto convincatur, calleat aliquomodo elementis scientiae chimiae, quae tota, quanta est, mixtionibus nititur: ita ab omnibus fere cognoscitur, quod v. g. sal communis est quoddam mixtum ex duobus elementis *Sodii* et *Chlori* (= *NaCl*), et sic de aliis infinitis. Quare hoc posito, investigatur in praesenti de mixtionis seu verae synthesis chimicae natura vel modo quo elementa mixibilia mixtum ingrediantur, illudque constituent, quod unica sectione absolvimus.

SECTIO UNICA

Utrum elementa miscibilia in mixto μ aneant formaliter vel virtualiter.

480. Quaeritur ergo, quomodo elementa, quibus mixtio seu synthesis chimica perficitur, in mixto existant, v. g. quomodo Sodium et Chlorum sint in sali communi (= *NaCl*) vel Hydrogenium et Oxygenium in aqua (= *H₂O*).

481. Praenotamina. — Ad huius gravis quaestionis maiorem intelligentiam et claritatem quaedam sunt absolute notanda.

Primo est notanda natura mixtionis, quae *tripliciter* sumi potest: 1° *largissime*, et est quaedam congeries seu coacervatio plurium quorum quodlibet suam naturam et figuram retinet, v. g. mixtio ex tritico et hordeae; 2° *largi*, et est quaedam aggregatio plurium quorum quodlibet, licet naturam plene conservet, figuram tamen amittit, v. g. mixtio ex farina tritica et hordeacea (= *mixtio simpliciter* iuxta chimicos); 3° *stricte et proprie*, et est unio in una forma substantiali miscibilium elementorum ad invicem alteratorum (= *combinado seu compositio chimica* iuxta chimicos) (1); quare haec non immerito cum *Aristotele* rectius ita definiri potest: *a miscibilium alteratorum unio* (2).

Explicatur. — Haec definitio colligitur ut venata a Philosopho, quam optime explicat S. Thomas (3). Dicitur imprimis, quaedam « *unio* ». Ad hanc enim efficiendam plura concurrunt, nempe *motus localis*, quo miscibilia sibi invicem appropinquant, eorundem *contactus*, *alterado* eorum qua mutuo inter se agunt et patiuntur suis qualitatibus contrariis, *coniunctio* denique miscibilium alteratorum, et haec est ipsa unio, quâ ens unum resultat, quod dicitur *mixtum* (= compositum chemicum). Cum autem quaelibet unitas ab aliqua forma causetur, oportet ut in mixto sit quaedam forma terminans miscibilia

(1) Scribit enim, inter alios, P. E. Spielmann: «The term *compound* explains itself; it is a substance that is made up of two or more different elements. These elements usually lose their own identity in the formation of the more complex substance; In the blue crystals of copper sulphate, for instance, there is no external trace of the copper, sulphur, oxygen and hydrogen that compose that substance». *Chemistry*, p. 16; cf. p. 17; Benn's Sixpenny Library, 1923; cfr. Bloxam, *Chemistry Inorganic and Organic* etc., London, Churchill, 1895; H. E. Roscoe, *Chemistry*, Macmillan, London, 1927. q

(2) Ita: « $\mu\iota\kappa\tau\acute{\iota}\omega\varsigma$; $\tau\omega\iota\ \mu\iota\kappa\tau\omega\iota\ \chi\chi\chi\omega\iota\upsilon\ \kappa\omega\iota\tau\omega\iota\ \epsilon\upsilon\epsilon\omega\iota\tau\epsilon$ », I De Gen., c. x.

(3) I De Gen. et Cor., lect. 25.

taque ad unitatem reducens, ita ut mixtio (= synthesis chimica) sit quaedam unio et compositio naturalis continens miscibilia ut partes potestativas, quo fit ut quaelibet pars mixti sit mixtum et mixti essentiam habens (1). — Additur unio «*miscibilium*», hoc est elementorum quae apta sunt mixtum efficere; ad quod requiritur: ut sint adinvicem activa et passiva, ideo ut gaudeant qualitatibus contrarietate, qua alterari debent; ut eandem materiam, quoad capacitatem ex qua sint, habeant (2) et ut adsit inter ea aequalitas qualitatibus, non quantitativa sed « proportionis quam requirit forma rei generandae propter quam est mixtio » (3). His omnibus autem peractis, miscibilia resultant omnino alterata, propterea est miscibilium «*alteratorum*», et ita ad invicem uniuntur ut ex eis resultet quoddam tertium ens homogeneous (4) specie distinctum ab omnibus et singulis elementis heterogeneis, quod *mixtum* (= compositum chimicum) appellatur.

Secundo est notandum, quod aliquid potest in compositione seu constitutione cum alio venire quadrupliciter: 1° ut maneat immutatum et secundum essentiam et secundum qualitates seu accidentia, v. g. compositum ex tritico et hordeae; 2° ut maneat immutatum secundum essentiam non vero secundum qualitates, v. g. compositum ex farina triticea et hordeacea; 3° ut maneat secundum essentiam et qualitates aliquomodo alteratum in composito, v. g. paucae guttae vini in magna quantitate aquae; 4° denique ut secundum essentiam non maneat sed corrumpatur, maneat tamen virtualiter in suis qualitatibus, et hoc duplici modo esse potest: *vel* quod virtutes alicuius formae substantialis contineantur in quadam superiori forma substantiali, ita ut illa forma superior virtualiter-eminenter contineat formam inferiorem eiusque operationes exerceat, ut numerus ternarius in quaternario, imperfectiora in perfectioribus, etc.; *vel* quod formae substantiales componentium non maneant, sed solum earum qualitates formaliter maneant, quae cum sint quaedam illarum potentiae seu virtutes, ideo, ipsis manentibus in aliquo composito, dicuntur formae substantiales virtualiter manere.

482. Status Quaestionis. — His praenotatis, certum est apud omnes tam philosophos quam scientificos, elementa seu miscibilia manere in mixto seu composito chimico; sed quomodo ibi maneant et in novo composito chimico contineantur, non parva est inter eos disceptatio. Scientificae enim liquido constat quod, facta analysi chimica mixti, elementa constituentia obtinebunt eundem pristinum statum, quem ante synthesin habebant, v. g. aqua (== *H.O*) est quoddam compositum per se unum et perfecte homogeneous resultans ex duobus elementis heterogeneis, *Hydrogenio* nempe et *Oxygenio*, quorum utrumque, posita aqua sub influxu sufficienti currentis electricitatis, pristinum statum individuum cum omnibus proprietatibus distinctivis obtinebit. Quaestio igitur est: *quomodo H et O sint in synthesis aquae, an formaliter-actualiter secundum eorum formas substantiales et qualitates vel formaliter-virtualiter secundum eorum qualitates dumtaxat.* En quaestio.

(1) Cfr. S. Thomam, I *De Gener.*, lect. 25; IV C. *Gent.*, c. 35.

(2) Hinc « corum quae non communicant in materia non potest esse mixtio », S. Thomas, I *De Gener.*, lect. 25.

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*; Bloxam, *Chemistry* etc., pag. 5.

483. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem dantur generaliter duae auctorum sententiae (1):

Ia Sent, generaliter tenet, elementa formaliter manere in mixto. Hoc autem explicari potest: *vel* quod, remissis qualitatibus elementorum, haec integre et perfecte manent quoad formas substantiales (= Avicenna (2), Recentiores Atomistae-Chimici (3)); *vel* quod manent remissa tam quoad formas substantiales quam qualitates (Averroes (4)); *vel* quod manent partialiter quoad formas substantiales ex quibus integratur una forma mixti, quae consistit in ordine et dispositione illarum entitatum partialium (= Al ii (5)); *vel* denique, admissa duplici forma elementorum, prima scii, et secunda, dicendum est quod prima, a qua est esse substantiale elementi, actu manet et secunda, a qua est esse et actio elementi, manet solum potentia (= S. Al b. Magn. (6)).

2a Sent, generaliter tuetur, elementa virtualiter tantum manere in mixto; quod pariter diversimode contingere potest: *vel* quod forma substantialis mixti continet virtualiter-eminenter formas elementorum, ut anima intellectiva continet sensitivam et vegetativam (= Scotus (7), Durandus (8), Aegidius (9), Suarez (10), etc.); *vel* quod manent solum elementorum qualitates; et hoc adhuc diversimode intelligitur: *vel* quod ex omnibus qualitatibus resultat una qualitas media, sive actu simplex et specificè distincta a qualitatibus elementorum (= Hervaeus (11), Soncin^Λ (12), Javelli (13)), sive sit realiter composita ex partibus rationum diversarum (= Capreolus (14), Cajetanus (15), Flandria (16), Aquarius (17), etc.) (18), *vel* denique quod manent formaliter omnes qualitates, quae cum sint elementorum virtutes, dicuntur elementa virtualiter seu secundum virtutes manere; ita tamen ut istae virtutes maneant quidem formaliter-actualiter sub una et unica forma substantiali totius mixti, sed *proportionaliter*, prout scii, uniuscuiusque elementi qualitates

(1) Sunt pauci auctores (v. g. Lehmen, Gutberlet) qui haesitanter inter has duas sententias natant, cfr. D. Nys, *op. cit.*, n. 177.

(2) Cfr. apud S. Thom., I, q. 76, a. 4.

(3) Juxta hos Atomistas, inixtutn est simplex aggregatum seu molecularum aedificium, quod est unum non per se et staticum, sed per accidens et dynamicum; cfr. P. Descoqs, *op. cit.*, pag. 53; Berthoud, *op. cit.*, Intro.

(4) Cfr. fil. De Caelo, Comm. 67.

(5) Ita refert Gregorius, II, *dist.* 15, q. 1.

(6) Ait enim S. Al b. M.: «quod elementorum formae duplices sunt, scii, primae et secundae. Primae quidem sunt a quibus est esse elementi substantiale sine contrarietate; et secundae sunt a quibus est esse elementi et actio. Et quoad primas formas salvantur meo iudicio in composito...; et quoad secundas formas sive quoad secundum esse non remanet (sic) in actu, sed in potentia, non quidem mali, sed sicut intensum est potentialiter In remisso ». De Caelo et Mundo, lib. III, Tr. II, c. 1; cfr. *ibid.*, c. 8; I De Generatione et Corrupt., Tract. VI, c. 5.

(7) II, *dist.* 15, q. unie. — Scotum sequuntur fere omnes Scotistae; cfr. Mastrium, *loc. cit.*, q. 3, a. 1.

(8) Cfr. IV, *dist.* 12, q. 3, ad 2um.

(9) Cfr. II De Gener., text. 48.

(10) Cfr. Metaphys., disp. XV, see. 10, n. 51.

(11) Cfr. De Plural. Form.

(12) Cfr. X Metaphys., q. 27.

(13) Cfr. VIII Metaph., q. 4.

(14) II, *dist.* 15, ad arg. contr. Ih-u conci.

(15) I, q. 76, a. 4.

(16) Cfr. VII Metaph., q. 26, a. 4.

(17) Cfr. *loc. supr. cit.*

(18) Haec praedicta duplex explicatio Indicatur a Ferrariense ut probabit in II C. Gent., c. 55; at in I¹ *ibid.*, c. 81 tenet, quod secunda *probabilior et conformior* est doctrinae Angelici.

temperantur secundum leges sic dictas stoechiometricas (1), iuxta exigentiam cuiuslibet elementi respectu exigentiae alterius elementi cum quo concurrat ad talem vel talem synthesim efficiendam. Ita putamus iuxta mentem plurium aliorum (v. g. Bañez, Ioan. a S. Thoma, Guerinois, Nys, etc.) (2), elementa manere in mixto. Sit igitur

484. Conclusio: « Elementa manent virtualiter in mixto, prout in eo manent formaliter virtutes seu qualitates elementorum ».

Prob.: Elementa non aliter manere possunt in mixto nisi, aut substantialiter aut accidentaliter. Atqui non substantialiter sed accidentaliter, et unice prout formaliter manent virtutes seu qualitates elementorum. Ergo elementa manent virtualiter in mixto, prout in eo manent formaliter virtutes seu qualitates elementorum.

Mai. liquet. Cum enim quodlibet elementum sit ehs physicum reale, necessario constat ex materia et forma substantiali, ut constituentibus substantiam physicam et ex accidentibus sibi proportionalis; si igitur veniat in compositionem mixti in eo manere non potest nisi, aut quoad suam substantiam aut quoad sua accidentia.

Min. prob. per partes.

Prob. † Pars (= *non manent substantialiter*). — Si elementa substantialiter manerent in mixto; aut quia, remissis qualitatibus, maneant secundum formas substantiales integre et perfecte, aut secundum formas substantiales remissas et reductas, aut secundum partes seu entitates substantiales, aut secundum esse diversum formae substantialis elementorum. Atqui nihil ex his. Ergo elementa non manent substantialiter in mixto.

Mai. constat ex diverso sensu quo intelligi potest, elementa substantialiter manere in mixto, ut recitavimus in Ia sententia. — Min. prob.:

1° *Non manent see. formas substantiales integre et perfecte, remissa see. qualitates.* — Ista enim formae, cum sint diversae iuxta cuiuslibet elementi diversitatem, inquantum adsunt in mixto, *aut* omnes immediate unam partem materiae informant, et tunc ex eis resultans, esset unum per accidens pertinens ad plures species iuxta

(1) Istaes leges stocchiornctricac sunt illae quibus combination's chimicae reguntur, quae, praeter *legem fundamentalem chimi*ac quâ «substantiae naturales aut chimice obtentae sunt determinatae naturae et constantis», ct illam *conservationis materiae seu massae* (= Lavoisier) et aliam *voluminum* (= Gay-Lussac), ad sequentes generaliter reduci possunt: 1¹~~est~~ *lex proportionum defnitarum* (Richter -Proust), 2 est *lex proportionum multiplarum* Dalton) ct 3 est *lex numerorum proportionalium* (cfr. Hoenen, *inquisitiones criticae in Theoriam atomicam physico-chimicam etc.*, Gregorlanum, Vol. VIII, Fase. 2; G. Gianfranceschi, *La Fisica dei Corpuscoli*, c. 3, p. 20 ss., ct omnia manualia Physicae et Chhmae).

(2) Hoc modo nobis videtur sentire P. Gredt, non obstante longa controversia habita inter ipsum ct D. Nys ct iterata revocatione ad trutinam quam alii (v. g. P. Descoqs, *op. cit.*, p. 60) de illo faciunt. Solum adversarios Patris Gredt certiores facimus, quod opinio a P. Gredt proposita minime est nova, ut ipsi putant, sed antiqua, ut videre est apud Bañez (*loc. supr. cit.*).

formarum pluralitatem, cum quaelibet propriam speciem constituat; ideoque, si terminis recentiorum uteremur, combinatio chimica nullimode distingueretur a mixtione, et haberetur aedificium iuxtapositorum; *aut* una forma mediante alia in materia recipitur, quod est etiam falsum: quia quaelibet forma, cum per se sit actus, per se ac immediate est materiae informativa. — *Praeterea*, nulla forma recipitur nisi in materia propria prius disposita; unius vero materiae una est dispositio quae, ut patet, repugnat formas specificè diversas recipere; consequenter, plures formae elementorum integre et perfecte in una eademque materia mixti recipi nequeunt (1).

2° *Non manent secundum formas substantiales remissas et redactas.* — Nam, «esse substantiale cuiuslibet rei in indivisibili consistit; et omnis additio et subtractio variat speciem sicut in numeris, ut dicitur in VIII Metaph. Unde impossibile est quod forma substantialis quaecumque recipiat magis et minus» (2). Neque dicatur, quod formae elementorum sunt intermediae inter substantiales et accidentales, quia non «minus est impossibile aliquid esse medium inter substantiam et accidens» (3).

3° *Non manent secundum partes seu entitates partiales substantialiter.* — Ex huiusmodi enim partibus substantialibus integraretur unica forma totius mixti, fatentibus ponentibus hanc sententiam; quare, *aut* talis forma est formaliter indivisibilis, et tunc patet eam non posse partibus constare; *aut* est divisibilis, et tunc reciperet magis et minus cum sit talis per esse intensum et remissum, quod falsum esse iam diximus.

4° *Non manent secundum diversum esse.* — Nam, in toto mixto est unica forma substantialis simplex specificè distincta tum a formis elementorum tum ab eorum concordia et proportionem: unumquodque enim specificè distinguitur per suam formam specificam.

Prob. 2' Pars (= *elementa manent in mixto accidentaliter et unice prout formaliter manent virtutes seu qualitates elementorum*). — Elementa manent accidentaliter in mixto, et hoc: aut sicut in forfna substantiali virtualiter-eminenter continente alias, aut in qualitate media sive entitative simplici sive virtualiter composita, aut in virtutibus seu qualitatibus elementorum formaliter manentibus in forma mixti. Atqui nec primo neque secundo modo manent, sed solum tertio. Ergo elementa manent in mixto accidentaliter et unice prout formaliter manent virtutes seu qualitates elementorum.

Mai.: quod accidentaliter manent, est corollarium primae partis;

(1) Cfr. S. Thomam, I *De Gen. et Cor.*, lect. 25; I, q. 76, a. 4, ad 4«[«]»; *de Anima*, a. 9, ad 10«[^]».

(2) S. Thomas, I, q. 76, a. 4, ad 4.

(3) S. Thomas, *ibid.*

quod autem illis tribus modis accidentaliter manere possunt, constat ex expositione secundae sententiae. — Min. prob.:

Io *Non manent virtualiter ut in continente virtualiter-eminenter.* — Et revera: a) quod virtualiter-eminenter in aliquo superiori continetur, perfectiori modo operatur quam est in seipso, v. g. sensitivum perfectiores operationes habet in homine quam in equo. Operationes autem elementorum sunt imperfectiores in mixto quam in ipsis elementis; imo quandoque nulla propria et formalis operatio habetur de elemento in mixto, ut est mixti operatio, ita in mixto *H.O* nulla operatio apparet nec *H* neque ipsius *O* formaliter ut talia (I). — s) Haec opinio experimentis chemicis non minus contradicit: idem enim elementum cum uno elemento combinatum minus energiae amittit quam cum altero vel aliis elementis combinatum, v. g. *Potassium* combinatum cum quibusdam elementis negativis ut *Chloro*, *Sulphure*, *Bromo* et *Iodio*, resultant haec mixta diversa cum diversis phaenomenis intensitatis thermicae, quae respective ita exprimuntur *KChos*, /CS102.3, *KBr\oo*, *Kloss*, 4. Ex quo deducitur, quod *K* in combinationibus *KS*, *KBr* et *KIo* paucissime de eius energia potentiaii consumit, quia amissiones intensitatis thermicae in illis inferiores sunt amissione thermica quae in *KCl* habetur. Est igitur manifestum, quod /< aliquo modo manet formaliter in qualibet combinatione et non virtualiter-eminenter: alioquin, non exurgeret illa diversitas intensitatis caloris in unoquoque composito chimico.

2° *Non manent virtualiter ut in qualitate media, sive entitative simplici, virtualiter composita.* — Si enim sic manerent non essent propriae qualitates elementorum; nam, intantum virtute manent, «inquantum manent *accidentia propria* elementorum secundum aliquem modum, in quibus manet virtus elementorum» (2). Ceteroquin, cum illa qualitas media specificè differat ab ipsis qualitatibus elementorum, nullo modo manerent in mixto sed totaliter corrumperentur.

3° *Elementa manent accidentaliter in mixto, ut in eo formaliter manent Mes seu qualitates elementorum, quod est virtualiter manere.* — Haec pars est dictorum corollarium. Nam, elementa aliquomodo manent in mixto, non quidem secundum formas substantiales, sed accidentales, quae sunt qualitates seu virtutes eorum, ut habitum est. Atqui ut huiusmodi non manent nisi secundum quod manent ipsaemet qualitates, quod est ut tales seu formaliter manere. Ergo elementa manent accidentaliter-virtualiter in mixto, secundum quod in eo unice manent formaliter elementorum virtutes (3).

(1) Cfr. Cajetanum, I, q. 76, a. 4, in resp. ad 4«[»]».

(2) S. Thomas, *De Anima*, a. 9, ad 10un.

(3) Cfr. S. Thomam, I, q. 76, a. 4, ad 4«[»]»; *De Malo*, q. 5, a. 5, ad 6«[»]»; *De Anim.*, a. 9, d 10«[»]»; II, *dist.* 19, q. unie., a. 4, ad 2«^m»; m, *dist.* 16, q. 1, a. 1, ad 4«^m»; *Opuse.* 32, c. 8; *Opau.* 33 (Ed. Rom.); et alibi.

485. Corollarium Iu^o. — Ex dictis colligitur *primo*, quod cum Atomismo-Chimico recentiorum minime inficiamur elementa, seu ut ipsi malunt, moléculas, in mixto manere; at hoc admittimus unice ratione eorum qualitatum, hoc est quod illorum virtutes secundum se seu formaliter manent sub nova forma substantiali per novam synthesin chemicam producta (1); sic enim his qualitatibus proportionaliter ad invicem combinatis secundum modum dictum legum stoechiometricarum, resultat alia materia habens novas dispositiones ad talem formam substantialem suscipiendam cum determinatis qualitatibus atque proprietatibus; quia «materia debet esse proportionata formae, non ut habeat condiciones formae, sed ut dispositio ad recipiendum formam secundum modum suum» (2). Exinde resultat, mixtum esse unum per se et essenziale et non unum per accidens vel aggregatum et inolecularum seu elementorum aedificium (3).

486. Corollarium num. — Colligitur *secundo*, quomodo optime explicatur ad pristinum statum liberum elementorum reditus, qui analysi chimica perficitur, ut non oporteat recurrere ad absurditates atomistarum, qui ponunt elementa manere in mixto quoad formas substantiales. Cum enim maneant in mixto secundum virtutem et virtus ad actum pertineat, ideo sequitur, quod «in mixto est unde agatur ad generationem alterius miscibilium, secundum quod virtus unius miscibilium vincit proportionem, in qua salvatur forma mixti: unde, *corrupto mixto generatur corpus simplex*» (4).

487. Scholion IUB. — Est *primo* animadvertendum quod, *thermochimice* loquendo, potest distingui duplex mixtio seu synthesis chimica, *exothermica* scilicet, et *endothermica*: cum enim thermochimia sit illa pars chimiae quae est de mutationibus thermicis reactione chimica operatis, ideo secundum diversas thermicas mutationes habetur praedicta divisio. Nam, mixtio *exothermica* est quaedam mutatio thermica reactione chimica peracta inter diversa elementa, in quorum combinatione sic dictus calor formativus (= quantitas positiva) producitur atque ultra evolvitur, v. g. calor formativus $H, Cl = 22,000$, hoc est quod combinatio 1 grammatis Hydrogenii cum 35.5 grammatibus Chlorinii evolvit 22.000 grammata-unitatum caloris. Mixtio autem *endothermica* est e contra, in cuius elementorum combinatione calor formativus (= quantitas negativa) potius absorbetur et consumitur, v. g. $N, CP = -7700$, idest combinatis 14

(1) Sciendum est, quod praedictae virtutes non reperiuntur eadem secundum numerum, quia iam diximus quod, non sunt eadem numero accidentia in genito et corrupto, sed secundum speciem.

(2) S. Thomas, 111, *dist.* 16, q. I, a. 1, ad 3^m.

w BmHM!

(3) Ita asserunt etiam quidam ex neoscholasticis ut P. Schaaf, *Instit. Cosmolog.*, Romae, 1907; Charousset, *Le problème métaphysique du mixte*, «Revue de Philosophie», 1903, et alii.

(4) S. Thomas, *Opuse.* 32, c. vnu — Ubi est notandum, quod potentia seu materia ei qua educitur forma mixti est omnino diversa a potentia pure physica seu materia pure nuda et potentia totius. Nam, ut notat idem S. D., triplex est differentia potentiae < in qua aliquid dicitur esse, scilicet, potentia materiae in qua nihil est de illo quod de potentia educitur. Secunda est *potentia mixti vel materiae quae est in alteratione*, in qua licet non sit essentia formae inducendae, est tamen virtus. Tertia est potentia totius per quam partes sunt in toto, quae est maxime actui proprio propinqua secundum Philosophum... • (*Ibid.*, c. ix).

grammatibus *Nitrogenii* cum 32 grammatibus *Oxygenii*, absorbentur 7700 grammata-unitatum caloris.

488. Scholion IIum. — Est *secundo* animadvertendum, quod ex diversa mixtione seu chimica combinatione diversa mixta seu corpora chimica conflantur, videlicet: corpora *allotropica*, *isomérica* et *polymerica*; quid sint haec omnia, iam alibi diximus (1). Aliter etiam nihil officit quominus corpora distinguantur cum *Ostwald*: in *hylotropica* (= corpora pura), et sunt illa quae totaliter in constantibus circumstantiis possunt transire in alium statum aggregationis seu solutionis; vel sunt illa quae in tali transitu partiali, pars quae manet, retinet omnino easdem proprietates quas totum habebat, ita elementa, mixta perfecta antiquorum necnon combinationes chimicae stricte dictae; in *ahylotropica* (= corpora impura) et sunt e contra, ut sunt mixta imperfecta antiquorum seu solutiones chimicae modernorum.

489. Obiectiones. — Plures sunt difficultates quas, recentiores scientifici praesertim, nobis obiiciunt, quarum plures iam supra, loquendo de Hylemorphismo, absolvimus; unde hic unam vel alteram addimus.

Ia Obi.: Ubi est formaliter propria passio alicuius subiecti, ibi reperitur formaliter et subiectum. Atqui in mixto sunt formaliter passionem elementorum, cum sint eorum qualitates. Ergo insunt formaliter ipsa elementa (2).

Resp.: — Io *Transeat Mai.*; *Disting. Min.*: in mixto sunt formaliter passionem elementorum ut formaliter transmutatae forma mixti *Conc.*, sicut per se primo conveniunt elementis in statu libero *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Nam, qualitates, ut sunt per se primo passionem elementorum in statu non mixtionis seu libero acceptorum, habent esse illimitatum, ita ut inveniantur in gradu intenso et summo, quo modo proprium et per se subiectum earum sunt elementa neque sic mixtum ingrediuntur, quia cum sint contrariae, stare nequeunt in uno eodemque subiecto; quare necesse est ut ad proportionatum aequilibrium reducantur iuxta diversam elementorum combinationem, ex quo resultant aliae propriae ipsius mixti, in quibus qualitates propriae elementorum formaliter virtualiter adsunt; unde passionem elementorum sunt in mixto ut alteratae. — Dictum est *transeat maior*, quia licet passionem propriae alicuius subiecti semper sint in eo essentialiter, nihil tamen officit quominus sint in aliis participative, ubi proprium subiectum non est, sicut lux solis essentialiter est in ipso sole ut in proprio subiecto, at participative est etiam in aëre.

2° Respondemus iterum, quod scientificè distinguimus duplicem speciem proprietatum elementorum et mixti, physicae scilicet, et chimicae, quarum utraque alterationes differentes patiuntur cum veniunt ad mixtum componendum. *Physicae* enim ut v. g. solubilitas, pondus specificum, sapor, odor, proprietates acusticae, conductibilitas electrica et thermica etc., generaliter intimas alterationes subeunt, ut liquet si comparentur proprietates *NaCl* cum illis elementorum ipsius, scilicet *Chlorii* et *Sodii*. Pariter, non aliter est dicendum de *chindéis* ut v. g. calor specificus, volumen moleculare, refractio molecularis, rotatio magnética plani polarisationis etc., principaliter affinitates chimicae. Hae omnes, — exceptis quantitate, pondere et fortasse calore specifico, quae

(1) Cfr. Lib. I, P. I, c. n, a. 2, s. 1, § 1, in sol. object., pp. 50-51

(2) Obiectio haec est antiquissima (cf. Bañez, *loc. pr. cit.*, et alios) quam quidam ex NeoScholasticis (v. g. Schaaf, Charousset) renovant et indesinenter repetunt hodierni scientifici, v. g. Barthoud, *op. cit.*, p. 44 (cfr. Descoqs, *op. cit.*).

sunt potius additivae seu additionales, idest resultantes ex summa sive totalitate elementorum, et quorum radix est materia prima —, etiam intimis alterationibus sunt subiectae; ideoque, scientificè loquendo, non minus constat mixti passiones non esse easdem elementorum prout eas habent in statu libero separationis, ut etiam fatentur plures ex Chiiniciis non parva auctoritate praeditis (1).

Urg. Io: Proprietates affinitatis chimicae sunt principaliores inter omnes proprietates cuiuslibet mixti. Atqui istae proprietates elementorum fere perfecte conservantur, quia alterationes ibi deprehensae respiciunt potius energiae intensitatem. Ergo et earum elementa perfecte conservari debent.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: ad *f m partem*: proprietates affinitatis chimicae elementorum fere perfecte conservantur virtualiter *Cone.*, actu-formaliter *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Falsum est enim scientificè, affinitates chimicas elementorum perfecte manere in composito chimico, ut videre est v. g. in mixto *BaSO₄*, cuius tria elementa separation accepta, praesertim *Barium* et *Oxygenium*, gaudent chimice maxima activitate; ubi simul acceptis et totaliter in praedicto composito chimico penitus illam activitatem amittunt, ut ex eis resultet quoddam corpus quam maxime iners. Unde sequitur per modum corollarii 2a pars minoris.

Urg. 2º: Affinitates illae analysi chimica perfecte restituuntur. Atqui non sic restituerentur nisi ibi essent actu-formaliter. Ergo affinitates chimicae actu-formaliter manent.

Resp.: — *Dist. Mai.*: affinitates chimicae, analysi chimica, perfecte sed conditionaliter restituuntur *Cone.*, simpliciter *Neg.* — *Neg. Min.*, *Conqs.* et *Conqa.* — Verum est, quod istae affinitates iterum restitui possunt integre et restituuntur, at minime ex hoc licet concludere simpliciter: ergo actu formaliter sunt in mixto. Intantum enim restitui possunt, inquantum earum elementa integre restituuntur, hoc est inquantum eis restituuntur debita energia, quam prius habebant, debitus calor et debita electricitas, ad quorum restitutionem minime sufficit solus influxus agentium externorum, quae, licet sint conditiones ad excitandum tale affinitatis exercitium, revera ad ipsam reintegrationem opus est ut ab intrinseca elementorum natura hoc proveniat (2).

Urg. 3º: Elementa, ut actu mixtum efformant, nullo modo novas affinitates acquirunt. Ergo easdem simpliciter retinent quas ante habebant, consequenter simpliciter restituuntur.

Resp.: — *Neg. Antee*, et totum argumentum. — Est enim contra experimenta scientifica quod elementa, ut actu mixtum efformant, non acquirunt novas proprietates, ita v. g. *Azotum* nullam affinitatem possidet ad *Acidum Chlorhydricum* (= HCl), et multo minus habet *Hydrogenium*; nihilominus, simul unitis *Azoto* vel *Hydrogenio* sub forma ammoniacae *NH₃* v. g. maximam affinitatem obtinent ad combinandum cum *HCl*, ex quorum combinatione resultat mixtum *Chlori Ammoniaci* (= NH₄Cl). Similiter, *Oxygenium* nulla affinitate gaudet ad *Hydroxydum Potassii* (= KOH), sed cum *Carbonio* conjunctum sub forma *CO* vel *CO₂*, faciliter unitur ad constituendum *Carbonatum Neutrum* vel *Acidum*. Ex quibus liquet, quod elementa quae ante combina-

(1) Cfr. Nernst, *Traité de Chimie Générale*, Tom. I, Paris, Hermann 1911; M. BOOTY, *La vérité scientifique*, Paris, Flammarion, 1908; D. Nys, *op. cit.*, n. 185-189.

(2) Quare ait D. Nys: «bien que ramenés aux mêmes circonstances physiques de température et de pression, les éléments isolés et les mêmes éléments combinés ont des allures chimiques si différentes, que jamais on ne leur accorderait une même nature, si l'on ne parvenait à leur restituer, avant leur mise en liberté, ce que la combinaison leur avait enlevé» (*op. cit.*, pag. 320).

tioneni nullam affinitatem habebant, combinata notissimas affinitates obtinent (1).

2i2bi.: Illa explicatio circa mixti compositionem est admittenda, quae maxime est conformis principiis seu fundamentis atque experimentis Chimiae. Atqui talis est unice illa quam exhibet Atomismus per actualementiam permanentiam elementorum. Ergo cum Atomismo fatendum est, elementa actu manere in mixto. — Min. prob.: Tota quaestio de mixtione chimica legis stoechiometricis nititur. Atqui huiusmodi leges logice ac sponte ex nullo alio systemate fluunt nisi ex solo Atomismo. Ergo explicatio, quam exhibet Atomismus, per actualementiam permanentiam in mixto est magis conformis principiis et experimentis Chimiae.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Neg. Min.*: ad cuius probationem *Cone. Mai.* et *Neg. Min.*, *Conqs.* et *Conqa.* — Nam ut optime ratiocinatur P. Hoenen ad eandem difficultatem: «Errant ii qui sic ratiocinantur, ut ex analysi nostra manifestum est. Nam leges illae non sponte fluunt ex atomismo solo sicut nec ex solo hylemorphismo. Etiam in suppositione atomismi hypothesis duplex auxiliaris, quae independens est ab ipso atomismo, addenda est et eadem hypothesis fieri potest in hylemorphismo (sive in sententia eorum peripateticorum, qui admittunt atomos esse actu, sive eorum qui admittunt corpora quoque macroscópica posse esse unum per se); quoad deductionem igitur, quae ducit ad leges stoechiometricas, atomismus nullo modo est in meliori conditione quam hylemorphismus» (2). Liceat igitur generaliter concludere, dicendo: «si in certitudinem theoriarum physicarum quiete inquiramus, nec est timendum ne scientiae experimentales peripateticum sive penitus evertant, sive eleganti illa cohaerentia, quam apud S. Thomam obtinet, privent; nec est sperandum fore ut eadem scientiae ad problemata philosophica, saltem praecipua, solvenda multum iuvant» (3).

(1) Neque est insistendum, praedictas alterationes proprietatum elementorum, quae habentur in combinatione chimica verificari pariter in mixto simplici seu imperfecto: huius enim alterationes deprehensae non sunt tam intimae atque intrinsecae sicut illae quae in combinatione habentur: «Les propriétés physiques d'un mélange, pergit Nernst, de deux gaz sont intermédiaires entre celles des composants, tandis que celles d'une combinaison de deux gaz sont très différentes à divers points de vue» (*Traité de Chimie*, etc., p. 400).

(2) *Op. cit.*, pag. 238.

(3) P. Geny, *De Doctrina Hylemorphica*, apud * Divus Thomas * (Placentiae), p. 82, m. 1925.

PHILOSOPHIAE NATURALIS SPECIALIS PRIMAE PARTIS FINIS

Par s Secunda

DE ENTE MOBILI MOTU AUGMENTATIONS seu PSYCHOLOGIA

PROLOGUS

490. Absoluta Philosophiae Naturalis Specialis prima parte, in qua agebatur *de ente mobili motu locali et alterationis* (= Cosmologia); manum imponimus, secundum a nobis methodice statuta, ad secundam partem eiusdem Philosophiae Naturalis Specialis in qua *de ente mobili motu augmentations* fit sermo, quamque cum recentibus, licet non in eadem extensione significativa (1), *Psychologies*. appellamus. Est enim *Psychologia* (2) nomen graece dictum a <{v|j} = anima et $\chi\acute{o}\nu\varsigma$ = discursus vel sermo, unde est *sermo de anima*. Huius autem in praesenti introductione breviter videbimus: Io *definitionem essentialem*; 2° *divisionem*; 3° *utilitatem* et *relationem* ad alias scientias; 4° denique *fontes* adhibendos.

491. Definitio Psychologiae. — Huius definitionem essentialem colligimus, breviter indicando eius obiecta. Ad cuius notitiam revocato ex alibi dictis (3), quod obiectum *aliud* est totale seu adaequationis, quod dividitur in materiale et formale et hoc sive in *quod* sive in *quo*, *aliud* attributionis et *aliud* principalitatis

(1) Dicimus « *non in eadem extensione significativa* », quia recentiores communiter strictius nomen Psychologiae adhibent quam Antiqui nomine «scientiae de anima»; quo fit ut apud eos diversa sit tractatio de anima. Recentiores enim eo nomine ita intelligunt solum scientiam *de anima humana*, ut ab hac tractatione *quidam* (v. g. Fr Obes) excludant omnino vitam vegetativam, *alii* (v. g. Boedder, Donat, Lahr) simul etiam sensitivam. Nihilominus, nomini adhaerentes et definitionem animae ab Aristotele traditam sequentes, « *id est quo vivimus, et sentimus ac intelligimus primo* » (II *de Anima*, c. II, 12), nomine Psychologiae intelligimus *sermonem de anima in communi*, comprehendentes non solum humanam, sed et sensitivam simul ac vegetativam, sicut antiqui per scientiam animae intelligebant; quod et non pauci recentes sequuntur (Mercier, Pesch, Hugon, Gredt).

(2) Haec denominatio noviter inventa est, licet res sit antiquissima; apparuisse enim videtur in Alamanna circa finem saec. xvi, et prima vice hoc nomine « Psychologiae » usus esse Otho Casmann (f 1607) in suo opere « *Psychologia anthropologica* », licet illud nomen forsitan mutuasset a suo magistro Goclenio (1547-1628). Cfr. E. Blanc, *Dictionnaire de Philos.*, v. « Casmann », Paris, Lethicieux, 1909; M.-N. Bouillet, *Dictionn. Universel des Sciences des Lettres et des Arts*, v. «Psychologie», Paris, Hachette, 1908.

(3) Cfr. *Log. Mat.*, pag. 146.

seu intentionis; sequenti modo obiectum Psychologiae optime adsignari potest:

1° Obiectum *materiale* Psychologiae est « *ens mobile animatum ut animalum* »: est enim Psychologia, ut in Introd. Physicae Generalis ostensum est, pars Philosophiae Naturalis cuius obiectum est ens mobile, ideo ut sub hac contenta habet eandem rationem genericam illius obiecti; sed cum sit pars specifica debet illi rationi genericae aliam differentiam superaddere, quae non potest esse nisi ratio animae, qua ens mobile denominatur animatum: «in hoc enim omnia animata conveniunt» (1).

2° Obiectum *formale* quod sunt « *natura animae, eius passiones et operationes* »; tum quia Psychologia est scientia de anima, cuius non aliud ostendi potest nisi eius essentia seu natura et quae ipsam consequuntur, sive ab intrinseco ut passiones sive ab extrinseco ut operationes; tum quia ens animatum formaliter et per se est tale per formam specificam, quae est substantia animae, quaeque est principium facultatum et operationum vitalium.

3° Obiectum *formale quo* est « *infimus gradus abstractions* », quia Psychologia, ut dictum est, est pars Philosophiae Naturalis cum qua est una (2).

4° Obiectum *attributionis* Psychologiae est « *anima* v. haec enim sola est id quod primo quaeritur in hac scientia et cuius partes subiectivae et passiones considerantur (3).

5° Obiectum *principalitatis* denique est « *anima humana seu rationalis* »: haec enim est nobilior et principalior aliis formis viventibus, vegetativa scii, et sensitiva, quae ad ipsam ordinantur sicut ad finem et ultimam perfectionum formarum inferiorum (4).

Ex his breviter dictis bene colligi potest Psychologiae essentialis definitio, quod scilicet *Psychologia est pars Philosophiae Naturalis quae versatur circa ens mobile animatum ut tale, principaliter humanum, cuius naturam, facultates et operationes sub lumine principiorum rationis scrutatur*.

492. Corollarium.— Ex hac definitione logice infertur, quomodo non pauci errant in definiendo Psychologiam. *Cartesius* enim, et cum eo Cartesiani, suo principio autocogitationis mirum in modum coarctant Psychologiae obiectum, illud reducentes ad aliquid pure subiectivum et rationis: est enim $\acute{\nu}\acute{o}$ *Ego-Cogitans* (= mens, animus, intellectus, ratio) et *Non-Ego Cogitans* seu *Cogitatum* (= mentis operationes) (5). — Schola autem materialistica (v. g. Br oussa is), Schola Positivistica (v. g. Com t e, Lit t r é)

(1) Ita S. Thomas, I *de Anim.*, lect. 1, n. 1 (Ed. Pirotta).

(2) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 1; S1LV. Mauro, *De Anima*, lib. I, c. 3. — Sciendum est, quod ipsamet Psychologia, nonobstante quod de pluribus materialiter agat, tamen est una tam numerice quam spccifice, quod asserimus contra quosdam (v. g. I. JandvnuS): omnia enim ab ea attinguntur sub una ratione formali cognoscibilitatis et sub una ratione pedfica considerantur. Cfr. D. De Flandria, *Acutissimae Quaest. super tres lib. de Anima ft S.Thom. Comm.*, Prooem. dub. 2°m, et «!>»»; M. Zanar di, *Comm. cum Quaest. in tres lib. de Anima Arist.*, lib. 1, q. 2, et alios.

(3) Cfr. S. Thom., *de Sen. et Sensato*, lect. 1; I *de Caelo et Mundo*, lect. 2; S. Alb. Magn., I *de Anim.*, Tr. I, c. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 2; II *C. Gent.*, c. 68, 81; 111, *ibid.*, c. 61, et passim.

(5) Cfr. Cartesium, *Meditar.* 2°, vol. 1, pag. 97-98, Trans. Ital. Tilgher, Bari Laterza, 1913; Mercier, *Le Origini della Psicologia Contemporanea* pag. 7, Trans. Ital. Messina-Colli, Roma Desclée, 1910.

et Schola Anglica Empiristica (v. g. Spencer) quam maxime omnes errant aientes, obiectum Psychologiae esse phaenomena seu epiphaenomena, ut sunt functiones systematis nervei seu activitates cerebrales, vel facta physiologico-biologica; unde pro eis Psychologia est quoddam caput pertinens ad Physiologiam Cerebralem. — Denique, Psychomonistae omnes (= A. Pauly, R. H. Francé, Ad. Wagner, etc.) principio continuitatis nixi (1) et purum evolutionismum materialisticum amplectentes, tribuunt psychicum, intelligentia non exclusa, plantis, imo et singulis cellulis corporis vegetalis atque vitam psychicam extendunt ad totum mundum cosmicum (2).

493. Divisio Psychologiae. — Definitio psychologiae data est quam in praesenti cursu sequi intendimus, scii. Rationalis, at ex eadem definitione duplex psychologiae divisio erui potest. Nam, ens mobile animatum dupliciter considerari potest: *statice*, prout in seipso consideratur praecise a talibus operationibus et phaenomenis vitalibus, ut de eo quaeratur natura, passiones et operationes in se acceptae, et de hoc occupatur *Psychologia Rationalis* (= Speculativa, Theoretica); *dynamice*, prout ens mobile animatum consideratur in suis operationibus et phaenomenis actualibus, ex quibus leges generales quoad eius vitam psychicam inducuntur, et de hoc est *Psychologia Experimentalis* (= Empirica). Ergo psychologia dividitur in *Rationalem* et *Experimentalem*.

Cum autem cursus noster sit principaliter de Psychologia Rationali, sciendum est quod ens mobile animatum adhuc dupliciter accipi potest, scii.: *in genere* seu *in communi*, independenter scii, ab hoc vel illo ente mobili animato; et *in specie* seu *in particulari*, prout tale vel tale ens mobile animatum considerat. Itaque tota Psychologia Rationalis dividitur:

Io in *Psychologiam Generalem* (cap. I);
2° in » *Specialem* (cap. II).

494. Nota. — *Psychologia Experimentalis*. — Antequam ulterius procedatur peropportuno ducimus aliquid breviter notandum de *Psychologici Expérimentait* (= Empirica), cuius finis praecipuus est empirice investigare operationes quas anima emittit in quantum est corporis forma. Usque ad finem saec. xix, Psychologia Empirica simul cum Rationali sub una tractatione exhibebatur; at exinde opus fuit eas ab invicem separare et tractare, ad quod ingentem influxum intulerunt primo Schola Associationista Anglica circa an. 1855, praesertim operibus *Spencer* et *Bain*; *Weber* et *Fechner* in Germania; *A. Comte* in Gallia; *Ardigà* et *Cal-*

(1) Cfr. De SiNÉTY, *Le Monisme Psychobiologique*, in *Revue des Questions Scientifiques*, an. 1910.

(2) Hinc notat Boh. Reckiewicz: « Ciò che è psichico, inoltre, non è, secondo loro (i. e. see. Psychomonistas) una entità distinta dal mondo fisico, ma è immanente nel mondo fisico ». *Il Psicomonismo o Monismo Psicobiologico*, pag. 15, Firenze, 1912.

laneo in Italia; cito aucto studio psychologico, ut iam an. 1878 habeamus primum Laboratorium Psychologiae Empiricae Lipsiae a *Wundt* erectum, quem postea alii imitati sunt, ut *Charcot* in Gallia. His supervenerunt in Anglia, Germania, Gallia, Italia, America Septentrionali, Russia et alibi, innumerabiles operum publicationes, speciales ephemerides, novae scholae, novaque laboratoria atque plures congressus nationales et internationales, quorum primus Parisiis mense augusti an. 1889 sub praeside *Ribot* celebratus fuit. Hac ratione igitur non abs re erit tironibus breviter, ut par est, quemdam conceptum huius novissimae scientiae adnotare, quum magnopere ea in decursu tractatus nostri usum faciamus, licet de ea specialem tractationem cum propria methodo minime instituamus (1).

1. Definitio. — Psychologia Experimentalis ita definiri potest: o *illa scientia quae phaenomena psychica* (= ob. mat.) *scrutatur, eorum leges atque nexum determinando* (= ob. form, quod), *observatione rationali et experimento* (= ob. form. quo)n. — Ex qua definitione liquet, quod psychologia haec agit de phaenomenis psychicis, quae subiectum psychicum afficiunt atque facta conscientiae constituunt (2). Haec autem facta psychica dantur in cuiuslibet animo (= tō Ego) atque ab eodem individuo immediate deprehenduntur internā et directa experientiā, consequenter nequeunt sensibus experiri et licet in tempore contingant, non tamen in spatio; quo fit ut facta et phaenomena psychica essentialiter distinguantur a phaenomenis physicis.

At quia facta seu phaenomena psychica actu et exercite haberi nequeunt independenter a systemate physico subiecti, prout scii, psychicum realiter-objective reflectitur in physicum, inde est quod psychologia experimentalis considerat etiam quae necessario physice antecedit, comitatur et sequitur ipsum psychicum, unde *adaequata* est scientia factorum psychophysicorum (3).

2. Divisio. — Secundum datam definitionem plures Psychologiae Experimentalis divisiones exhiberi possunt, quae omnes non sunt despiciendae — licet quandoque sese integrent —, prout diversa ratio consideratur. Etenim:

Io *ex phaenomenis psychicis*: si considerentur phaenomenorum relationes seu respectus, quorum leges determinantur, dividitur: in *psychophysicam*, *psychophysiologicalam*, *proprie experimentalem* et *psychosociologicam*.

2° *ex methodo*: si ad observationem seu experientiam attendatur, dividitur: in *psychophysicam*, *psychophysiologicalam*, *psychocronometricam* et *psychodynamicam* (= psychoenergeticam).

3° *ex subiecto psychico*: si consideretur subiectum quod phaenomenis

(1) Pro ulteriori cognitione videsis auctores psychologos, cfr. E.-B. Titchener, *A text-Bwk of Psychology*, New-York, 1910; J. de la Vaissière, S. I., *Eléments de Psychologie Expérimentale*, Paris, Beauchêne, 1912; A. Aliotta, *La Vita del Pensiero*, Napoli, Perrella; H. J. Watt, *Psychology*, London, Jack; F. De Sarlo, *Psicología e Filosofia, Studi e Ricerche*, Firenze 1918; C. Gorretti-Minatti, *Psicologia Sperimentale*, Roma, 1919; E. Barbado, O. P., *Introduzione alla Psicologia Sperimentale*. Trad. del P. O., C. Ulloa, O. P., Roma 1930; Santé De Sanctis, *Psicologia Sperimentale*, vol. 1-1!, Psicol. General, e Psicol. Applicata, Stock, Roma, 1929-1930; et complures alios.

(2) Ita ait Titchener: « the subject-matter of psychology is *mind*, the direct object of psychological study is always a *consciousness* » (op. cit., pag. 19). Pariter, De Sanctis inquit: « Essa [la psicologia moderna] studia gli oggetti psichici degli *stati* di coscienza e i *fatti* psichici the implicatio molteplicità, continuità e decorso per fasi; ossia gli stati e i fatti dell'esperienza interna » (op. cit., vol. 1, p. 1).

(3) Cfr. De Sanctis, op. cit., vol. I, pag. 5. — Non est tamen identificanda Psychophysica cum Psychologia Experimentalis proprie dicta: illa enim proprie est huius methodus, ut optime notat De Sanctis, *ibid.*, pag. 39.

lectus possibilis acquirimus... Si vero attendatur quantum *ad Moralem* non possumus perfecte ad scientiam moralem pervenire nisi sciamus potentias animae. Et inde est quod Philosophus in *Ethicis* attribuit quaslibet virtutes diversis potentiis animae. *Ad Naturalem* vero utilis est, quia magna pars naturalium est habens animam, et ipsa anima est fons et principium omnis motus in rebus animatis» (1). Ex quibus luculenter manifestatur intima relatio Psychologiae ad ceteras scientias simulque eius dignitas atque praestantia (2), quamvis ex alia parte difficultate minime careat (3).

497. Fontes Psychologiae. — Ex definitione allata Psychologiae Rationalis, iam deduci potest quinam fontes sunt ex quibus hauriri potest tota scientia psychologica. Iamvero fontes duplici specie distingui possunt, scilicet *primarii* et *secundarii*. *Primarii* autem, quidam sunt *subiectivi* et est experientia interna, qua manifestatur quidquid intra nosmetipsos experimur et sentimus, quod conscientia habetur quae, uti in *Criteriologia* docetur, est firmum veritatis criterium, quia « unusquisque in seipso experitur se animam habere et actus animae sibi inesse » (4); quidam autem sunt *objectivi* et est experientia externa, qua cognoscuntur observatione et experimento phaenomena quae in ceteris animatis accidunt. His duobus fontibus, ut iam adnotavimus, utitur Psychologia Experimentalis; unde dicere possumus quod Psychologia Experimentalis est fons primarius Psychologiae Rationalis. His praeterea alii fontes secundarii addi possunt, ut omnes Scientiae Naturales, Historia societatum et nationum, Ethnographia, etc.

Cum autem Psychologia nostra sit rationalis, ad principia metaphysicae — saltem prout naturaliter dictantur — necesse est recurrere. Exinde habetur luculenter, quod methodus, quam in nostra tractatione sequimur, est *analytico-synthetica* quae proprie est *aristotelica* (5) et quam sequuntur omnes Scholastici; quapropter, sicut « de anima scimus quia *est* per seipsam, inquantum eius actus

(1) S. Thomas, I *de Anima*, lect. 1, n. 7.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 3-6.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 9-15.

(4) S. Thomas, *De Verit.*, q. 10, a. 8, ad 8^m; cfr. I *de Anima*, lect. I, n. 6.

(5) *Nota.* — Aristoteles totam scientiam psychologiam his libris complexus est, scilicet: Liber « *de Plantis* », potius pseudoaristotelicus (cfr. *Firm.-Didot*, vol. IV, pp. 16-44); Liber « *Historiae Animalium* », decem libris constans; Liber « *De partibus animalium* », quatuor libris constans; Liber « *de incessu animalium* » unicum librum habens, et Liber « *De animalium generatione* » quatuor libros continens (cfr. *Ed. cit.*, vol. HI, pp. 1-430). Hos sequuntur, Liber « *De Anima* » tribus libris constans; « *de Sensu et Sensibili* »; « *de Memoria et Reminiscencia* »; « *de Somno et Vigilia* »; « *de Insomniis* »; « *de Divinatione per somnum* »; « *de Animalium motione* »; « *de Longitudine et Brevitate vitae* »; « *de Iuventute et Senectute* »; « *de Vita et Morte* »; « *de Respiratione* » (cfr. *Ed. cit.*, vol. III, pp. 431-551), et quidam alii. Horum plures commentatus est S. Thomas, cuius praeterea citamus « *Summam Contra Gentiles* » et « *Summam Theologicam* », relictis aliis operibus quae data occasione referentur.

percipimus; *quid* autem *sit* inquirimus ex actibus et obiectis *per principia scientiarum speculativarum*; ita etiam de his quae sunt in anima nostra, scilicet potentiis et habitibus, scimus quidem *quia sunt*, inquantum actus percipimus. *Quid vero sint, ex ipsorum actuum qualitate invenimus* » (1).

CAPUT I.

PSYCHOLOGIA GENERALIS

498. Sermonem primo instituimus de psychologia generali, quia in quolibet genere rerum necesse est prius considerare communia et seorsum, et postea propria unicuique illius generis», aliter idem diceretur frequenter» (2). Commune autem ut genus omnibus animatis est anima seu vita; ideo eam sic prius consideramus et postea quae sunt propria cuilibet rei animatae» (3); unde non sine ratione haec praesens tractatio *Biologia Speculativa* nuncuparetur. Revera autem dari in rerum natura animam seu principium vitale, quo regnum organicum seu viventium constituitur vix probatione indiget, eo quod experientia tam vulgari quam scientifica satis dilucide constat, quidquid in contrarium asserant Materialismus Mechanicus et Phaenomenalismus (4). Quapropter, huius vitalis principii seu animae reali existentia admissa ut absolute certa, sequentia in praesenti considerabuntur:

1° *essentia* animae (Art. I);

2° *proprietates* animae (Art. II).

(1) S. Thomas, III C. Gen., c. 46; cfr. *ibid.* II, c. 1; *de Verit.*, q. 10, a. 9, et passim. — De praedicta methodo aristotelica optime loquitur P. Pesch dicens: « methodum aristotelicam omnium esse *completissimam*; nihil enim ab ea alienum est, quod in aliis methodis veram et utile esse inveneris. Est deinde omnium *certissima*. Proficiscens enim ex rerum experientia tum interna sive physica tum externa sive naturali, non sola inductione continetur, secundum certissimum causalitatis principium, ex consideratis effectibus ad cognoscendas causas internas earumque naturam progreditur; et ex cognita animae natura adhibitis veris principiis facultates et operationes animae extensius et penitius cognoscere conatur. Et vix epus est, ut addamus nullam hac methodo *criticaciorcm* et fecundiorcm excogitari posse ». *Instil. Psychologiae see. prine. S. Thomae Aq.*, vol. 1, n. 29, Frib.-Brisg., Herder, 1896.

(2) S. Thomas, I *de Anima*, lect. 1, n. 1.

(3) S. Thomas, *ibid.*; cfr. S. Alb. Maon., *Sum. de Creat.*, P. 11, Tract. I, q. 1, a. 1.

(4) Cfr. S. Alb. Maon., *loc. prox. cit.*, a. 2; Pesch, *op. cit.*, n. 67-104; Lahr, *op. cit.*, Tom. II, Métaph., Liv. 11^{le}, Ch. Ire, p. 430-434; Haan, *Philos. Natur.*, n. 152-156, Frib.-Brisg., Herder, 1906; et alios.

Articulus L

DE ESSENTIA ANIMAE

499. Cuñ anima sit primum principium vitae (1), ut eius natura plenius innotescat, necesse est et vitam investigare; quare dicemus,

- Io de *ipsa vita* (sect. 1);
- 2° de *ortu vitae* = *de biogenesi* (sect. 2);
- 3° de *specie vitae* — *de philogenesi* (sect. 3);
- 4° de *vitae principio seu de anima* (sect. 4);
- 5° de *divisione animae eiusque modis* (sect. 5).

SECTIO PRIMA

De Essentia Vitae.

500. Ut adaequatus vitae conceptus habeatur, illam exploramus secundum rationem quatuor causarum, scii, materialiter, fonnaliter, finaliter et efficienter; de vita autem, considerata secundum rationem causae efficientis, et aliquomodo formalis, infra in secunda et tertia sectione dicitur; secundum vero rationem priorum trium causarum fit sermo in praesenti. Quaeritur igitur hic,

- Io de *vita secundum conceptum materialem seu chimio-biologico-physiologicum* (§1);
- 2° de *vita secundum conceptum formalem seu philosophicum* (§2);
- 3° de *vita secundum conceptum finalem seu teleologicum* (§ 3).

§ 1. Di? *Conceptu Chimio-Bio-Physiologico Vitae* (2).

* 501. Ex recenti studio Biologiae et Physiologiae liquido deprehenditur dari in rerum natura quaedam phaenomena, quorum pro-

(1) C(r. S. Thom., I, q. 75, a. 1.

(2) Cfr. L. Martini, *Manuale di Fisiologia*, Milano, 1830; M. Medici, *Manuale di Fisiologia* Napoli, Puzzello, 1845; A. M. Marshall-Hurst, *A Junior Course of Practical Zoology* 4, London, Smith, Elder & Co., 1895; M. Foster-F. M. Balfour, *The Elements of Embriology*, London, Macmillan & Co., 1896; M. Duval, *Cours de Physiologie* », Paris, Baillière, 1897; M. Foster-J. N. Langley, *A Course of Elementary Practical Physiology and Histology*, London, Macmillan & Co., 1898; H. J. Campbell, *Text-Book of Elementary Biology*, London, Swan Sonnenschein, 1898; E. Strasburger, *Hand-Book of Practical Botany* », Trant by IV. Hillhouse, London, Swan Sonnenschein, 1900; Wilson, *The Cell in Development and Inheritance* \ Macmillan & Co., 1900; A. M. Marshall-G. H. Fowler, *The Frog, an Introduction to Anatomy, Histology and Embriology* •, London, Nutt, 1902; W. D. Halliburton, *Handbook of Physiology* », London, Murray, 1903; T. J. Parker, *Lessons in Elementary Bio*

prietates, quoad aliquid saltem, explicari non possunt solis legibus chimico-physicis quas excedunt. Ex his autem phaenomenis conamur in praesenti efformare quemdam vitae conceptum, quem materiale dicimus, inquantum sci. nobis exhibetur ab illis scientiis. Biologice enim constat, quod phaenomena vitalia primo et principaliter locum habent in eo quod communiter vocatur *cellula* et maxime in *protoplasma*; unde cellula seu protoplasma est fundamentum et radix totius vitae (1). Ut ergo praedictus vitae conceptus habeatur necesse est omnino *naturam* et *characteres* cellulae cognoscere, quod breviter in praesenti delineamus (2).

* 502. Natura Cellulae. — *Cellulae* nomine primo usus est indeterminate *Rob. Hooke* (1665); progressu autem temporis, transeundo per *Bichat* (1801), per *Schwan* et *Schleiden* (1838), per *Goodsir* (1845) et *Virchow* (1858), propriam significationem obtinuit; ita ut hodie cellula consideretur biologice tamquam compendium, sive staticum sive dynamicum, omnium phaenomenorum vitalium; unde communiter significatur esse « *quaedam exigua protoplasmatum complexio* » (3). Exinde, non immerito definitur generaliter cellula sic: *quaedam sphaerica compositio protoplasmatum quae unum vel plures nucleos seu quasdam speciales particulas centrales possident* (4).

Explicatur. — Ex hac definitione manifeste liquet, quod cellula non est quaedam entitas simplex compositione carens, sed ut microscopice patet est quoddam totum maximam complexitatem habens, prout scii, tum physice tum chimice complectitur plures partes ipsum totum bioticum substantialiter constituentes et biologice protoplasmata continet. Constat autem microscopice, quod huiusmodi protoplasmata regulariter involvunt aliquem nucleum et quandoque etiam plures ut notum est ex Protozois (v. g. *Amoeba*, *Paramecium*, *Auffilia*, *Opalina*, *Vorticella*, etc.) (5); licet quandoque forsitan totaliter absit nu-

London, Macmillan & Co., 1905; H. Driesch, // *Vitalismo, Storia e Dottrina*, Trad. di M. Stenta, R. Sandron; B. C. A. Windle, *What is Life, a study of Vitalism and Neo-Vitalism*, London-Edimb., Sands, 1908; W. J. Kirkaldy-L. M. Drummond, *An Introduction to the Study of Biology*, Oxford, 1909; W. J. Dakin, *An introduction to Biology*, Benn's Sixpenny Libr., 1928; « *Modern Problems in Biology*, Benn's Sixp. L., 1929; et innumeros alios.

(1) Ita omnes scientifici, quare ait Duval: « C'est autour d'elle que tout doit se grouper, puisqu'elle est l'élément essentiellement vivant » (*op. cit.*, pag. 6). Item Wilson dicit « that the Key to all ultimate biological problems must, in the last analysis, be sought in the cell » (*op. cit.*, ^g. 1); similiter Kirkaldy-Drummond: « all organisms consist essentially of the same kind of living material which is known as protoplasm » (*op. cit.*, pag. 3).

(2) Pro fusiori et magis scientifica tractatione huius materiae adeantur Auctores speciales.

(3) Ita recenter ait Dakin: « Instead therefore, of a hollow chamber, we regard a cell is a small, usually microscopic, mass of protoplasm... » (*An Introd. to Biology*, p. 9); et paulo post explicat: « The cell is the unit of structure; it is also a unit of function, for all the activities which are characteristic of life take place within the cell » (*Ibid.*, p. II).

(4) Cf. Windle, *op. cit.*, pag. 18-19.

(5) *Protozoan* dicitur quaedam, minuta atque generaliter microscópica, forma animalis quae est unicellularis. In horum cellulis possunt inveniri plusquam unus nucleus. Cfr. Marshall-Burst, *op. cit.*, pag. 3; P. Leroy, *La Théorie Cellulaire*, in *Archives de Philos.*, vol. VI, cab. I (1928), pag. 31.

cleus in quibusdam unicellularibus sive vegetalium sive animalium (1), semper tamen quaedam alia particula centralis repentur quae vicem nuclei gerit (2). Exinde, biologice certum est, quod cellula intrinsece involvit sequentia elementa principalia, videlicet: 1° *parietem cellularem* qua circuminvolvitur; 2° *protoplasma*, quod est materia albumini similis et pariete cellulari clausum; 3° *nucleum*, qui generaliter est in medio cytoplasmatis; 4° *attractionem sphaeralem*, quae sic dicta centrosomata continet. Haec omnia sequenti figura exhibentur.

1. Fig.: Cellulae.

Attractio Sphaeralis continens duo centrosomata.

503. Ut praedictus cellulae conceptus c.arius evadat breviter describimus eius praecipua elementa, scii, protoplasma, nucleum et attractionem sphaeralem.

a) Protoplasma. — Protoplasma (— bioplasma, cytoplasma), a Dujardin (1835) *sarcodes* denominatum, primo adhibuisse videtur Purkinje (1840), et

(1) Cfr. Campbell, *op. at.*, pag. 10; Strasburger loquens de *Azolla* dicit quod in e» • a nucleus is not recognisable », *op. cit.*, pag. 261 ; pariter *Glatocapsa polydcrmatica* is » devoid of nucleus », *ibid.*, pag. 263.

(2) Ad rem Strasburger : • Neither in the *Nostocaceae* nor *Oxillatoricae* has a structure like to the nucleus of other organisms been determined to exist, unless the whole granular inner body be considered comparable to it », *op. cit.*, pag. 262.

originem trahit a $\tau\pi\omega\tau\omicron\varsigma$ primum et $\tilde{\alpha}\alpha^a$ - aliquid formatum. Communiter proinde ita describi solet «*quaedam materia substantialis, viscosa, semifluida atque chimice maxime complexa*». Licet autem protoplasmatis natura perfecte innotescere nequeat, eo quod dum vivit nullo modo subiici potest analysi chimicae, qua inducitur eius mors quae eius elementa alterat; tamen microscopice cerium est, quod protoplasma non est quid homogeneous, sed generaliter quid heterogeneous, resultans *essentialiter-physice* ex duabus partibus, quarum *una* est materia fluida ac homogénea et dicitur *hyaloplasma* quae innumera exigua granula continet (= *microsomata*)-, et *altera* pars est materia densior et solidior quae constituit formam reticularem staminum seu fibrarum et dicitur *spongioplasma* (= reticulum) (1). Praeterea, ex quibusdam phaenomenis nobis notis arguere licet, protoplasma habere saltem naturam essentialiter diversam a natura entium anorganicoium. Huiusmodi phaenomena explicantur per sic dictum *metabolismum*, qui est summa mutationum, sive physicarum sive chemicarum, quibus protoplasma est praeditum, ut irritabilitas, instabilitas, vis augmentativa, vis excretiva etc. (2). Exinde apparet, quod protoplasma etiam chimice sumptum maximae est complexitatis: continet enim inter alia C, H, O, N, P, etc.; ex quibus tamen non licet arguere, protoplasma esse compositum ex puris illis elementis chemicis seu illorum simplicem mixtionem: est enim verum compositum substantiale et vere organicum ad cuius explicationem dynamicam diversa illa elementa concurrunt (3).

b) Nucleus. — Nucleus, qui generaliter est rotundae sive ovalis figurae, tenet locum principalem in cellula atque semper invenitur in qualibet cellula (4), in qua quandoque etiam plures reperiri possunt ut iam dictum est. Licet autem nuclei, *dynamice* accepti, omnia munera respectu cellulae perfecte adhuc non cognoscantur, tamen maximum influxum exercet in eam, praesertim quoad eius divisionem atque fecundationis processum. *Static?* vero et *physice* acceptus, nucleus principaliter conflatur: 1° ex *membrana nucleari*, quae nucleus circumvolvitur; 2° ex *chromoplasmate*, quae est quaedam species reticuli, sicut protoplasmatis spongioplasma, a qua solum differt in hoc quod, chromoplasmatis fibrae crassiores sunt et magis videri possunt; 3° ex *matrice* (= succus nuclearis), quae est quaedam materia magis fluida ac homogénea et spatia fibrarum chromoplasmatis occupat; 4° ex *nucleolis*, quorum quidam sunt potius noduli quibus uniuntur fibrae chromoplasmatis; alii vero sunt exigui nuclei qui in matrice libere reperiuntur. Quandoque autem inspiciuntur in nucleolis alii similes magis tamen adhuc exigui et vocantur *condonucleoli*. Ex his quatuor, chromoplasmata et nucleoli sunt substantiae *chromaticae*, ubi membrana nuclearis et matrix sunt substantiae *achromaticae* (5). Denique nucleus, *chimice* acceptus, plura

(1) Exinde habetur quaedam reclusa biologica cellulae, quod scii.: «The older the cell, the greater is the relative amount of reticulum that it contains, and conversely the younger the cell, the more of hyaloplasm is there in it». Ita Campbell, *op. cit.*, pag. 12.

(2) Ad rem Dakin: «What goes on, then, in a small mass of living protoplasm, such as a single cell? It is unstable, with physical and chemical processes constantly taking place. It is this constant change which is *the characteristic of life*, and to the sum total of it all we apply the term *Metabolism*» (*An Introduction to Biology*, pag. 13); cfr. Campbell, *op. cit.*, pag. 3-4.

(3) Ita optime Dakin: «The amazing substance, *Protoplasm*, appears to be composed of only a small number of chemical elements. It is, however, *neither* a chemical compound nor a simple mixture of such. Rather would it appear to be *a complex of systems-an organised structure*» (*op. pr. cit.*, pag. 12; cfr. pag. 13, 15).

(4) Vel si repedatur proprie ipse nucleus, semper habetur aliquid loco eius ut dictum est, quare notat Leroy: «Jusqu'ici aucune preuve n'a été faite de l'existence d'animaux unicellulaires annulées. Dans le monde végétal, même remarque. Les recherches de R. Hertwig sur *Bacteria* et *Oscillaria* l'ont amené à conclure que ces organismes doivent être considérés comme des cellules sans noyau nettement figuré, mais dont la substance est répartie dans le cytoplasme», *op. cit.*, pag. 36-37.

(5) Cfr. Halliburton, *op. cit.*, pag. 11.

elementa involvit, quorum magis notum est id quod vocatur « *nucleína* », quae histologice est eadem ac chromatina. Ut praedicta quodammodo inspicere possint, apponatur sequens figura.

2. Fig.: *Nuclei*.

*Nodulus
reticularis*

*Membrana
Nuclearis*

Nucleolus

*Nodulus
reticularis*

■ *Matrix*

*Chromo-
plasma*

c) *Attractio Sphaeralis*. — Haec sphaeralis attractio, quae fere semper est circa vel prope nucleum, est aliud quoddam elementum quod, simul cum nucleo et protoplasmate, in pluribus saltem cellulis reperitur. Est autem quaedam exigua particula materialis, quae *centrosoma* appellatur, habens vim attractivam, qua influit in fibras et granula cytoplasmatica. Principale tamen eius exercitium videtur magis locum habere cum divisio cellulae occurrit: tunc enim centrosoma scinditur in duo, et ex consequenti etiam eius sphaeralis attractio, sicut videre est aliquo modo in la fig. adducta.

* 504. *Characteres Cellulae*. — Magis adhuc praedicta cellulae natura apparet, et consequenter vitae conceptus, si inspiciamus breviter eius characteres vel proprietates, quae nullo modo materia anorganica explicari possunt. Ut revera isti characteres praesto nobis sint, sufficit attendere communem microscopicam investigationem peractam in *Amaeba*, ex qua sequentes praecipui characteres vitales optime colliguntur: 1° *Amaebam ex se seipsam movere* et pluribus pseudopodis ab ea emissis ab uno in alium locum se transferre; 2° habere *irritabilitatem*, qua diversis stimulis seu excitementis, tam sibi convenientibus quam non, respondet, ut est manifestum ex prolongatione et retractione eius pseudopodum; 3° habere *assimilationem* seu *vim digestivam*; 4° habere *vim respirativam*, quae necessario cum assimilatione praesertim connectitur; 5° habere *vim reproductivam*, quâ amaeba scinditur in partes similes, ita ut primo fiat divisio in duas partes ipsius nuclei et deinde totius

cellulae, et hoc sive modo charyocinetico sive acinetico seu amitotico; 6° esse *morti sublectam*, ut constat experimentaliter si v. g. forti currenti electricitatis subiiciatur, vel altae temperaturae quam sufferre nequit, vel etiam mixtioni quorundam elementorum chemicorum (1).

* 505. *Corollarium*. — Ex breviter dictis de cellula, praesertim de eius characteribus, luculentissime colligitur, quod phaenomena quae in ipsa cellula exhibentur nullo modo reduci possunt ad phaenomena pure physico-chimica, sed ea omnino transcendunt; consequenter, necessario ibi supponendum est — et ideo in quolibet alio vivente — quoddam principium intrinsecum et essenziale hyperphysicum et hyperchimicum a quo omnia phaenomena vitalia prorumpuntur et quibus specificè distinguitur a phaenomenis mere physico-chimicis (2). Exinde iam formulare possumus ex investigatione biologico-physiologica quemdam vitae conceptum, scii. « *vita est quoddam principium cellulae intrinsecum et essenziale, quo se movet, se nutrit, crescit, se producit atque cetera phaenomena vitalia emittit, simulque eo a materia bruta seu non-viva specificè distinguitur* ».

§ 2. De Conceptu Philosophico Vitae (3).

506. *Determinata vita secundum conceptum materialem seu scientificum*, consequenter de eius formali seu philosophico conceptu est agendum, quia «ex his quae exterius apparent de re» devenimus ad cognoscendum essentiam rei » (4).

507. *Praenotamina*. — Est *primo* notandum, quod secundum « quod aliquid a nobis intellectu cognosci potest sic a nobis potest nominari » (5). Cognoscimus autem res earumque essentias ex earum passionibus seu proprietatibus. Hinc

(1) Optime ergo concludit Windle de vitae proprietatibus Amaebae, cum ait: «Such, then, are the chief characteristics revealed by our study of the amaeba. It moves, it responds to stimuli, it breathes and it feeds, it carries on complicated chemical processes in its interior. It increases and multiplies and it may die», *op. cit.*, pag. 36; cf. J. Wiesner, *Elementi di Monaca Scientifica*, vol. III, Introd., p. 3-4, Trad. Solla, Vallardi, Milano.

(2) Ad rem optime Bufalini: « È cosa certa, essere i corpi viventi per certe loro prerogative e singolarmente per il loro nascere, crescere e morire affatto distinti dagli altri corpi della natura », *Patologia Analitica*, Tom. I, pag. 51. — Clarius adhuc L. Chiesà: « Adunque, «emoenza, spontaneità, azione immanente e perfezionatrice dell'agente stesso, plasticità, forza inesauribile che forma e rinnova senza posa l'organizzazione, serbando sempre il medesimo tipo; ecco secondo la biologia moderna le note differenziali dell'organismo vivente », *La Qiomeccanica, il Neovitalismo ed il Vitalismo irradizionale*, pag. 43-44, Desclée, Roma.

(3) Cfr. Gonzalez, *op. cit.*, Cosmol., c. V, a. 1-2; Zolliar a, *op. cit.*, Psychol., Lib. I, c. I, a. I; Liberatore, *Instit. Philos.*, Psychol., c. I, a. 1, Romae, 1855; Pesch, *op. cit.*, n. 105-126; Tongioroi, *Instit. Phil. in Compendium Redactae*, Lib. III, Psych., a. 1, Romae, 1862; Lorenzelli, *op. cit.*, Psych. Gener. seu Biologia, lect. I; Lepidi, *op. cit.*, Cosmol., Lib. I, sect. 3^a, c. II; De Maria, *Philos. Peripat.-Schol.*, Phil. Nat., P. II, q. I, a. 1, Romae, 1913; Haan, *op. cit.*, n. 128-156; Lahr, *op. cit.*, Tom. II, Métaphys., pag. 409-417; Maumès, S. *Thomae Aqu. et la Phil. Cartésienne*, Paris, Lecoffre, 1890; H. Driesch, *op. cit.*; pariter *Le Vitalisme* in *Ephem. Scientia*, p. 13-22, 1° Luglio 1924; A.-P. Mathews, *The Mechanistic conception of life*, in *Scientia*, p. 243-252, 1° Ottob. 1924; et alios citandos.

(4) S. Thomas, I, q. 18, a. 2.

(5) S. Thomas, I, q. 13, a. 1; cfr. q. 18, a. 2.

vitae nomen licet sumatur ex proprietatibus seu characteribus vitalibus ut in praecedenti § dictum est, proprie tamen et principaliter imponitur ad significandum illarum proprietatum seu vitalium phaenomenorum *principium intrinsecum*, videlicet «ad significandam substantiam cui convenit secundum suam naturam movere seipsam vel agere se quocumque modo ad operationem» (1). Ex quo liquet, quod *vita* est nomen abstracte sumptum a *vivere*, et hoc nihil aliud est, «quam esse in tali natura; et vita significat hoc ipsum sed in abstracto: sicut hoc nomen *cursus* significat ipsum currere in abstracto» (2); sicque, vita necessario et essentialiter connotât esse, licet per se primo illud minime dicat (3).

Secundo est notandum, et sequitur ex dictis, quod vita dupliciter accipi potest: *in actu signato* (= in actu primo; substantialiter) et est principium intrinsecum et substantiale aptum natum exercere phaenomena vitalia quorum est radix: propria enim «ratio vitae est ex hoc quod aliquid est *natum* movere seipsum» (4); *in actu exercito* (= in actu secundo; accidentaliter) et sunt ipsa phaenomena vitalia seu opera vitae actu exercita per eorum proxima principia vitalia.

508. Status Quaestionis. — Certum est, saltem in viventibus corporeis, vitam in actu exercito manifestari et exprimi phaenomenis atque viribus materialibus ac physico-chimicis, inquantum illa phaenomena procedunt, tamquam a *principio quod*, a vivente, quod est materiale et corporeum; unde quaestio est de vita in actu signato: *in quo formaliter et essentialiter consistat*.

509. Sententiae. — Ad propositae quaestionis solutionem dantur praecipue quatuor systemata philosophorum.

1° Hylozoismus (5) qui generaliter tuetur, quod unica realitas est mundus sensibilis et materialis, qui est ens perfecte unum ex corpore et anima resultans, et in quo omnia vivunt; est igitur mundus unicum ens organicum et vivum, ac propterea nulla est distinctio inter organicum et anorganicum: omnia enim sunt unum ens, ita ut entium diversitas sit solum diversa participatio huius unici entis organici; quare, omnia necessario vitâ sunt praedita et ipsa vita non est nisi materia viva. Ita ex antiquis *Thales*, *Heraclitus*, *Anaximenes*, *Anaximandrus* etc., et communis est pluribus hodiernis scientificis, ut *Du Prêt*, *Caspari*, *Geiger*, *Haacke*, *Marcinowski*, *Zöllner* (6) et alii (7).

(1) S. Thomas, I, q. 18. a. 2.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) Sic enim in Christo — saltem in doctrina S. Thomae — ponitur unum *esse* suppositi sed duplex *vivere*: quia *esse* divini suppositi, ut in divina natura subsistit, est *vivere divinum*; ut vero est *esse* suppositi in humana natura subsistentis, est *vivere humanum*, cfr. S. Thom., *Quodl.* IX, q. 2, a. 3, ad Ium; III, q. 17, a. 2; q. 50, a. 2, ad 3^{am}.

(4) S. Thomas, II de Anima, lect. 1, n. 219.

(5) Ab Hylozoismo denominatione tantum differunt haec systemata, scilicet: *Bionism* seu *Materialismus Biologus* (Haeckel, Voot, Moleschott, Büchner, Ledantec, Ingersoll, Clodd, etc.) et *Panpsychismus* seu *Monismus Psychobiologicus* (Pauly, France, Wagner, etc.).

(6) Diceret enim Zöllner: «Se il pensare, il sentire, il volere sono proprietà delle molecole cerebrali, non si scorge, perché le medesime o simili proprietà non si debbano attribuire alla materia, poiché il cervello è composto degli stessi elementi che si trovano dappertutto nella natura». Ita notat P. Klimke, *Il Monismo e le sue basi filos.*, pag. 153, Trad. Ferro, Firenze, 1914.

(7) Ad Hylozoismum reducendus est *Pantheismus* tam *Materialisticus* (Stoici, Neoplatonici, Alm. Carn., D. de Dinand, Jor. Bruno, Telesius, Campanella, etc.) quam

2° Biomechanismus (1) licet quoad nomen sit a W. Roux inventum, res tamen antiquissima est. Generaliter enim propugnat, quod nulla est specifica differentia inter phaenomena vitalia seu biologica et physico-chimica, quae omnia viribus mechanicis explicantur et reguntur. Cum igitur vita sit quidam motus ab extrinseco communicatus sicut et cetera phaenomena, fit ut vivum distinguatur a non vivo, non iam aliqua reali entitate specifica seu quodam principio substantiali, sed dumtaxat ordine et complexitate diversa partium materialium totum componentium et motibus qui exinde fluunt. Omnia igitur phaenomena, quae vitalia dicuntur, nihil aliud sunt quam phaenomena physico-chimica; consequenter, animal, planta et omnia cetera viventia nullo modo realiter differunt a machina nisi propter maiorem organizationis complexionem seu dispositionem. Ita *Epicurus*, *Lucretius*, *Democritus*, *Magendie*, *Lotze*, *Cl. Bernard*, *Bernstein*, et alii.

3° Organicismus docet, quod phaenomena vitalia sunt consequentia seu resultantia proprietatum materiae organicae, hoc est proprietatum et specialis organizationis et activitatis textuum corporis (2). Tales autem proprietates proprietatibus physico-chimicis opponuntur atque contra eas in continua pugna sunt, ita ut quamdiu illae dominantur, tamdiu vita conservatur, et quamdiu a viribus physico-chimicis vincuntur, tamdiu vita destruitur et mors introducit; quare vita nihil aliud est nisi *complexus functionum quae morti resistunt* (3). Porro, haec vita non est in hac vel illa parte organismi localizata ut una sit quae totum informetur, sed in qualibet parte seu cellula organismi est vita individuala tali modo, ut totum vivens sit colonia quaedam viventium. Ita plures cum *Bichat*.

4° Vitalismus contra exposita systemata communiter docet, quod vita est quoddam principium essentialiter a materia organica distinctum quo ens vivens se movet; huius tamen principii natura seu formalitas non recte a diversis determinatur. Hinc duae species vitalismi distingui possunt, scilicet: *neovitalismus* et *vitalismus traditionalis*.

a) *Neovitalismus* (4) duplex: negativus et positivus. *Negativus* putat

Transcendentalis (= Schelling, Schopenhauer, V. Hartmann). Denique Hylozoismum «pit, licet pantheisticum per se non sit, illud recens systema quod *Biosphaerismus* appellatur. Hic quendam vitae universalem transformismum admittit qui essentialiter consistit in hoc, ut recitat De Siney, quod «tous les organismes passés et actuels ont obéi au moment de leur apparition à une loi de naissance naturelle les faisant descendre de réalités préexistantes. Les premiers ont dû naître de l'évolution de la matière inorganique, tous les autres dérivent de ces premiers vivants extrêmement rudimentaires par filiation naturelle». *La Vie de la Biosphère*, in *Archives de Phil.*, p. 125, vol. VI, cah. I (1928).

(1) A quibusdam philosophis denominatur etiam duobus nominibus, scilicet vocatur et *Jotroaimismus* et *Jatromechanismus*, cfr. Zigliara, loc. prox. cit., pag. 132.

(2) Ita enim refert Duval: «que la raison des phénomènes qui caractérisent les êtres vivants doit être cherchée non pas dans l'activité mystérieuse d'un principe d'ordre supérieur immatériel, mais, au contraire, dans les propriétés de la matière, au sein de laquelle s'accomplissent ces phénomènes. Bichat... devait être fatalement amené à considérer les phénomènes vitaux comme résultant des propriétés, des activités particulières des tissus» (op. cit., Pg. 2).

(3) «Bichat, ait Duval, d'ailleurs, résume complètement ses idées dans la définition qu'il donne de la vie: *La vie est l'ensemble des Jonctions qui résistent à la mort*»; ce qui signifie pour lui: La vie est l'ensemble des propriétés vitales qui résistent aux propriétés physiques» (Ibid.).

(4) Neovitalismus non solum diversus est in explicando naturam principii vitalis, sed maxime adhuc in assignando eius denominationem. Ad retn Windle dicens: «It is the fashion now to be neo-something or another, and so, besides neo-Darwinians and neo-Lamarckians. we have «neo-vitalists», who describe the entity which it would be superstitious to call a «vital principle» under some other name. Williams calls it a «genetic energy»; Cope a «growth-or bathmic-force». Henslow speaks of it as a «property of self-adaptation», and Eimcr as one of «direction». Professor B. Moore, who is one of the most recent persons we

quod, licet doctrina bionieclianistica non sit absolute impossibilis, hucusque tamen nullum argumentum demonstrativum habetur, ad illam admittendam (= Wolff). — *Positivus* simpliciter docet, vitam explicari non posse viribus physico-chimicis; tamen quid sit positive illud vitale principium hyperphysico-chimicum, *quidam*, distinguentes in vivente duo principiorum genera, quorum unum est dominans generale et alterum sunt dominantia particularia, generali subiecta, quae sunt vires, aiunt quod, organismus est ut machina quaedam in qua principium vitale existit dirigens ac ordinans vires et activitates physico-chimicas, quod tamen est realiter distinctum ab ipso organismo (= Reinke); *alii* vero dicunt, quod materia viva constituitur complexis moleculis quae biomoleculae vocantur; quaelibet autem ex his gaudet activitate psychica simul cum perceptione cognoscitiva, sensitiva et voluntaria, potentialiter seu melius radicaliter. Vita igitur est illa energia psychica cum perceptione cognoscitiva, sensitiva atque radicali voluntate (= Schneider, Newmeister); denique *alii* eandem vitae rationem exhibent quam habet Aristoteles et cum eo Scholastici, eamque confirmare conantur rationibus embryologicis et morphologicis (= Driesch).

3) *Vitalismus Traditionalis* (= Purus; Aristotelico-Thomisticus), iuxta hylemorphismi theoriam aristotelico-thomisticam, quam fuse in Physica Generali exposuimus, tuetur firmiter, quod omne ens vivens resultat ex duplici elemento essentialiter constitutivo, quae sunt materia seu corpus ex diversa elementa physico-chimica resultans, et forma quae appellatur vita seu principium vitale, quo corpus formaliter ac essentialiter vivens efficitur simulque a non-viventibus distinguitur (1). Hoc autem principium vitale formaliter-essentialiter nihil aliud est, nisi quaedam substantia seipsam ab intrinseco movens, cuius actio qua movens evolvitur et perficitur est per se immanens. Ita communiter omnes Scholastici cum *Aristotele* et S. *Thoma*, quibus pluries scientifici adhaerent ut *Driesch* et alii. Sit igitur

510. Conclusio: «Vita est quoddam principium substantiale a materia essentialiter distinctum, quod consistit adaequate-essentialiter in se movere ab intrinseco, et consequenter-essentialiter in immanentia actionis motae ».

A) Prob. I Pars (= *vita est quoddam principium substantiale a materia essentialiter distinctum*).

Io *Negative*: Vita nonnisi esse potest: *aut* ipsa materia, ut tenet hylozoismus, *aut* resultantia mechanica virium physico-chimicarum, ut tenet biomechanismus, *aut* perfecta organizatio materiae organicae, ut tenet organicismus, *aut* quoddam principium substantiale essentialiter a materia distinctum, ut tenet vitalismus. Atqui vita non consistit per se in illis tribus prioribus explicationibus. Ergo vita est quoddam principium substantiale a materia essentialiter distinctum.

Mai. liquet ex systematum expositione. — Min. prob. per partes.

arc dealing here only with competent persons and not with incompetent expositors to deal with this matter, calls it « biotic energy », and does so, as he says, to « avoid confusion with ancient fallacies » (op. cit., pag. 13).

(1) Cfr. S. Thomam, I, q. 18, a. 1.

a) Prob. † Pars (= *Vita non consistit per se in ipsa materia*) (1). — Arg. **III** (a *posteriori*). — Doctrina quae sensui communi et scientiae positivae omnino adversatur est simpliciter falsa. Atqui talis est hylozoismi doctrina, quae asserit vitam per se consistere in materia. Et revera: Io *sensu communi* luculentissime est manifestum, quosdam characteres speciales exhiberi in materia viva qui nullo modo exhibentur in materia bruta, quod clare manifestat utramque materiam specificam naturam praeseferre; ideoque vita non convenit materiae ut materiae: secus characteres vitales indifferenter exhiberi deberent in quacumque materia (2); 2° *physice* vera est lex inertiae et conservationis de ipsa materia ut supra ostensum est (3). Porro, si materia esset ex seipsa vivens seu ei ut talis vita competeret, posset ex seipsa suum statum mutare aut modificare, sicut accidit de facto in viventibus, quod est contra legem inertiae. Similiter, destruitur lex conservationis; si enim materia ex se et per se foret vivens, ut talis, non deberet eandem virium quantitatem retinere semper seu conservare, sicut quotidie videmus v. g. cum aliquod animal postquam per plura kilométra ambulaverit non retinet eandem energiae quantitatem quam initio cursus habuerit (4); 3° *biophysiologicalice* constat, ut supra de cellula habitum est, quod viventi ut est tale, inter plures characteres, per se competunt augmentum et generatio; materiae autem, inquantum est materia, nec augmentum convenit, cum hoc fiat nutritione, qua per intussusceptionem, substantiae a foris recipiuntur, transformantur et assimilantur, ubi materiae est solum augmentum voluminis, quod iuxtapositione molecularum efficitur (5); neque generatio, cum haec sit origo «alicuius viventis a principio vivente» (6), et propterea fit ut omne vivens sit ex vivo, omnis cellula ex cellula, omnis nucleus ex nucleo et omne chrosoma ex chrosomate, quibus omnibus formaliter caret materia ut talis (7). Ergo simpliciter falsum est vitam per se consistere in ipsa materia.

Arg. **II**um (a *priori*). — Si materiae ut materiae conveniat vita, seu si materia anorganica sit ex se organica, tunc vita ei esset praedicatum essenziale atque ipsa materia esset principium divisibili-

(1) Haec pars manet consequenter explosa ex dictis in *Physica* de polidistinctione specifica et genérica entium mobilium.

(2) Cfr. S. Thomam, I, q. 18, a. 1; hinc ait P. Mélihan: « La différence essentielle qui sépare les vivants des non-vivants est une vérité de sens commun » (*Le Principe Vital et la Philosophie Traditionnelle*, in « Revue Thomiste », an. 1912, pag. 323); cfr. Dr. Fr Edault, *Physiologie Générale*, pag. 132, Paris, 1863.

(3) Cfr. supra, pag. 113-115.

(4) Cfr. Maumus, *op. cit.*, Tom. 1, pag. 163.

(5) Cfr. Beudant, *Cours Élémentaire d'Histoire Naturelle* u, pag. 4; S. Thomam, II de *Anima*, lect. 9, n. 342.

(6) S. Thomas, I, q. 27, a. 2.

(7) Hinc ait Mélihan: « Il faut donc admettre que dans ces corpuscules infiniment petits sont déposées des forces directrices dont le monde inorganique ne peut donner aucun exemple » (*Les Horizons Nouveaux de la Biologie* in « Rev. Thom. », an. 1910, pag. 784).

tatis simul et indivisibilitatis. Atqui haec omnia simul materiae repugnant. Nam, Io materia haberet vitam ex seipsa et per seipsam, ideo ei essentialiter conveniret atque de ea praedicaretur in primo modo dicendi per se; quo fit ut nullum non-vivens, neque proinde mors, esset possibile; quod plane absurdum est (1); 2° cum materia, ut talis, sit extensionis principium, ideo ex se est divisibilis et ponderabilis; omne autem tale formaliter indiget aliquo alio specificè distincto quod illud contineat eiusque partes ad invicem uniat, consequenter sit indivisibile et imponderabile seu incorporeum, quod principium vitale appellatur; quare, cum materia iuxta Hylozoismum sit pariter ex se vivens, ideo ex se est simul extensa et inextensa, divisibilis et indivisibilis, ponderabilis et imponderabilis; breviter, non-viva et simul viva; quae omnia contradictionem implicant (2). Ergo vita non consistit per se in ipsa materia.

3) Prob. 2^a Pars (= *vita non consistit in resultantia mechanica virium physico-chimicarum*). — Arg. Ium (a posteriori). — Si vita esset formaliter in viribus materiae seu resultantia mechanica virium physico-chimicarum, phaenomena vitalia et processus vitales ad praedictas vires essent simpliciter reductibiles. Atqui hoc scientificè repugnat. Et quidem: Io *Morphogenetice* constat, quod biomechanismus nequit explicare illam teleologiam, quae in diversa harmonia et regulatione consistit, qua entia organica intrinsece gaudent. Quaelibet enim pars entis vivi propriam teleologiam intrinsece praesefert, ita v. g. cellula ovuli fecundati praedita est admirabili organizationis potentia (= *potentia prospectiva*) simulque indeterminatione seu indifferentia specifica (= *valor prospectivus*) quâ eligere potest aptiora ac meliora media ad meliorem aptioremque sui organizationem. Ulterius, haec teleologia apparet in sic dicta regulatione, sive correlationis sive adaptationis, et praecipue in vi restitutionis, quâ organismus capax est renovare suam pristinam integritatem, ita ut si ab eo aliqua pars auferatur, possit iterum suam pristinam formam reassumere, sicut maxime liquet ex dicta genuina regeneratione; exinde habetur quaedam reciproca harmonia inter ipsas partes et ex his quoddam systema aequipotentiale harmonicum. *Praeterea*, licet quaelibet pars entis vivi in sui evolutione independens seu autodifferens sit, ut scii, una pars embryonis ordinetur ad intestina efformanda, alia ad systema vasculare, alia ad

(1) Cfr. S. Thomam, I, q. 75, a. I. — Ad reni, inter alios, scribit Grassi: « Che la vita della materia sia costante, generale, perpetua ed universale, e non esclusivo appannaggio momentaneo e fuggitivo delle piante e degli animali, che non vi sia materia morta, che tutta la materia sia vivente, sono espressioni poetiche, le quali non rispondono però ad alcuna concezione scientifica » (*La Vita. Cid che sembra ad un Biologo*, 1906, pag. 235): cfr. Reinke, *Natur und Wir*, pag. 180, 1908.

(2) Cfr. S. Thomam, II *Cont. Gent.*, c. 65; P. Gemeu, *Psicología e Biología*, pag. 47, 1908; Rutkiewicz, *op. cit.*, pag. 43-44.

systema sympathicum, etc.; nihilominus, omnes partes naturaliter ordinantur (= *systemata aequipotentialia complexa*) ad unum totum organismum communem et typicum constituendum, qui erit ultima finalitas singularum partium (= *harmonia causalis ontogenética*). Est autem manifestum, quod haec omnia effici nequeunt solis viribus mechanicis materiae, cum hae vires sint quid extrinsecum, semper et per se ad unum determinatae, atque ideo quamlibet finalitatem negant. — 2° *Chimice*: elementa enim chimica quae eadem sunt in materia anorganica et organica, diversam formam et diversas proprietates in materia organica induunt, consequenter diversas in ea functiones exercent; propterea processus chimicus simpliciter diversus est in anorganicis et organicis (1). Hoc autem omnino inexplicabile maneret si vita solis viribus mechanicis explicaretur. — 3° *Tropistice*: scientifice enim notum est, quod omne vivum, quantumcumque parvum sit, ad quaedam obiecta externa se movet tali modo, ut, si sint ei convenientia, ad ea se approximet, si vero disconvenientia ab iis se retrahat, ut liquet ex protoplasmatis irritabilitate. Hoc autem factum explicari nequit viribus mechanicis materiae, sed aliquod aliud principium intrinsecum praesupponit quo vivum aptum sit ut sese moveat ad id quod sibi conveniens vel disconveniens est. — 4° *Antixenistice*: nam vivens habet vim seu capacitatem repellendi et luctandi contra id quod est ei nocivum et destructivum ut sunt aegritudines, microbia etc.; talis autem capacitatis phaenomena seu functiones nullo modo explicari possunt nisi in vivente sit principium essentialiter independens a viribus materiae seu physico-chimicis: alioquin microbia v. g., ut sunt entia viva, essent effectus virium mechanicarum et propterea repelli non deberent, imo cum eis associari. Ergo manifestum est, quod vita non consistit formaliter in viribus mechanicis materiae seu physico-chimicis (2).

Arg. **num** (*a priori*). — Conceptus vitae ab hylozoismo excogitatus simpliciter est reiiciendus, ut habitum est. Atqui conceptus vitae a biomechanismo inventus simpliciter incidit in conceptum vitae hylozoismi. Nam, admissa vita ut effectus seu resultancia mechanica virium physico-chimicarum, *aut* vita producitur in quantum vires illae sint eadem cum materia, et sic materia ut

(1) Cfr. *Liebig, Lettcre Chimiche*, I. pag. 356.

(2) Pro fusiori huius argumenti explicatione, cfr. *Driesch, j1 Vitalismo, Critica e Dottrina*; *Grasset, Revue des Deux Mondes*, I Déc., an. 1909; *Méuzan, Les Horizons de la Biologie* in *Rev. Thomiste*, an. 1910; *Chiesa, op. cit.*, et plures allos. — Hinc *Driesch* recolligit argumenta scientificae contra Biomechanismum facta his verbis: « L'analisi del differenziamento dei sistemi equipotenziali armonici, della genesi dei sistemi equipotenziali complessi e dell'azione considerata, all'infuori di ogni psicologia, semplicemente come movimento organico, ci ha tratti di necessità all'esclusione del meccanicismo, in quanto principio esplicativo, dal dominio della biologia », *op. cit.*, pag. 333-334.

talis esset ex se vivens, quod est hylozoismus; *aut* ut sint ab ea distinctae et diversae, et hoc: *aut* solum ratione, quo adhuc ab hylozoismo non distinguitur; *aut* realiter-entitative, prout involvunt intrinsece quoddam principium substantialiter distinctum, quo opera seu phaenomena vitalia exercent ac manifestant, quod est vitalismus. Ergo conceptus vitae ut est resultantia virium mechanicarum materiae simpliciter est reiiciendus.

y) Prob. 3 Pars (= *vita non consistit formaliter in perfecta organizatione materiae organicae*). — Explicatio de aliquo conceptu data, involvens petitionem principii et alias falsas explicationes, simpliciter est reiicienda. Atqui talis est vitae explicatio ab organicismo data. Contendit enim, quod vita sunt phaenomena seu passiones organicae textibus inhaerentes, eo ipso quod perfecta est organizatio partium entis vivi. Itaque, vita est effectus huius perfectae organizationis ut ipsa organizatio sit principium vitae. Hoc tamen est omnino falsum; nam, ipsa organizatio non est principium vitae nec ut est effectus partium materialium ut talium: tunc enim esset hylozoismus profiteri; nec effectus virium mechanicarum materiae: esset enim biomechanismus profiteri; nec ut sunt partes formaliter organicae seu vivae: quod esset vitam praesupponere ante organizationem; nec ut perfectae dispositae: dispositio enim est quid partibus simpliciter extrinsecum; neque ut organizatio est vita et e contra: esset enim idem per idem asserere. Ergo nullo modo vita consistit formaliter in perfecta organizatione materiae organicae.

2° Positive: Quae substantialiter differunt, aliquo principio substantiali intrinseco differunt. Atqui viventia a non-viventibus substantialiter differunt. Ergo aliquo principio substantiali eis intrinseco differunt, quod est vita seu principium vitale.

Mai. liquet; Conqs. et Conqa. non sunt minus manifesta: nam «corporum naturalium quaedam habent vitam et quaedam non habent... Ea enim sine vita esse dicimus, quae ab exteriori tantum principio moveri possunt» (1); «unde *vivum*, non est praedicatum accidentale, sed *substantiale*» (2).

Min. ex supra dictis patet; at ulterius breviter declaratur essentialis distinctio viventis a non-vivente. Etenim: Io corpus vivens constat partibus heterogeneis, non-vivens autem partibus homogeneis; 2° vivens generaliter diversis qualitatibus afficitur, non-vivens iisdem qualitatibus; 3° vivens complexiorem compositionem habet quam non-vivens, ita vegetale v. g. chimice involvit Oxygenium, Hydrogenium, Carbonium et Azotum, animal praeter illa quatuor plura alia includit ut Phosphorum, Sodium, Calcium,

Magnesium, etc.; 4° vivens ex se est alterabile, non-vivens autem nonnisi ab extrinseco; 5° viventia eiusdem speciei sunt similia figura, non-viventia sunt dissimilia; 6° vivens augmentatur per intussusceptionem, non-vivens volumine per iuxtapositionem; 7° vivens generatione multiplicatur, non autem non-vivens; 8° vivens ut tale est independens a legibus attractionis et affinitatis, quibus non-vivens regitur; 9° vivens morti vere subiicitur, non-vivens autem non(l). Ex his liquet, quod viventia a non-viventibus substantialiter differunt.

B) Prob. Pars (= *vita consistit adaequale-essentialiter in se movere ab intrinseco*). — Arg. Ium. — Quod alicui adaequate-essentialiter convenit, in primo modo dicendi per se primo ei convenit. Atqui se movere ab intrinseco in primo modo dicendi per se primo convenit principio vitali seu vitae. Ergo vita adaequate-essentialiter consistit in se movere ab intrinseco.

Mai. est definitio, ut constat ex Logica. — Min. prob.: Quod est in primo modo dicendi per se primo, posito subiecto, necessario ponitur et praedicatum quod de subiecto hoc modo praedicatur, et e converso. Atqui posito principio vitali seu vita, necessario ponitur semovere ab intrinseco, et e converso; nam, primo «dicimus animal vivere quando incipit *ex se* motum habere, et tamdiu indicator animal vivere, quamdiu *talis motus* in eo apparet; quando vero iam ex se non habet aliquem motum, *sed movetur tantum* ab alio, tunc dicitur animal mortuum *per dejectum vitae*. Ex quo patet, quod illa proprie sunt viventia quae *seipsa* secundum aliquam speciem motus movent» (2). Ergo se movere ab intrinseco in primo modo dicendi per se primo vitae convenit.

Arg. IIum. — Quod primo et per se primo omnibus et singulis viventibus convenit, adaequate-essentialiter eis convenit. Atqui se movere ab intrinseco primo et per se primo omnibus et singulis viventibus, sc. vegetativo, sensitivo et intellectivo, convenit. Ergo se movere ab intrinseco adaequate-essentialiter viventibus convenit.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Principium enim vitale in vegetativis, quibus primo et per se primo inest, manifestatur nutritione, nam «vivere et nutriri sunt duae expressiones synonymae» (3); nutritio autem est motus ab intrinseco seu nutriri est se movere ab intrinseco, ut apparet ex protoplasmatis metabolismo; unde vita vegetativa est motus quo tale ens «per seipsum, alimentum et augmentum et decrementum habet» (4). Similiter est in sensi-

(1) S. Thomas, II de Anima, lect. 1, n. 219.

(2) S. Thomas, I, q. 18, a. 2.

(l) Cfr. Lorenzolu, op. cit., lect. V, pag. 174-178.

(2) S. Thomas, I, q. 18, a. 1; cfr. I Cont. Gent., c. 97; H de Anima, lect. 1.

(3) Cl. Bernard, Physiologie Générale, pag. 130; cf. La Science Expérimentale, pag. 185.

(4) S. Thomas, II de Anima, lect. 1.

tivo, tum ex eo quod vitam vegetativam intrinsece subaudit, unde «in istis inferioribus non invenitur vita sine anima vegetabili,»(1); tum ex eo quod sensitivum praeditum est cognitione obiectorum, quae cognitio per se est motus vitalis et activus. Ulterius denique locum habet in intellectivo ut in homine, cuius signum est «quod in uno et eodem homine virtus intellectiva movet potentias sensitivas, et potentiae sensitivae per suum imperium movent organa, quae exequuntur motum » (2). Ergo se movere ab intrinseco primo et per se primo omnibus et singulis viventibus, scii, vegetativo, sensitivo et intellectivo convenit.

C) Prob. 3^a Pars (= *vita consequenter-essentialiter consistit in immanencia actionis motae*). — Quod de aliquo praedicatur in secundo modo dicendi per se primo, in eo consistit consequenter-essentialiter. Atqui immanencia actionis praedicatur de principio vitali seu vita in secundo modo dicendi per se primo. Ergo vita consequenter-essentialiter consistit in immanencia actionis.

Mai. est definitio, ut patet ex Logica. — Min. prob.: Principium vitale adaequate-essentialiter consistit in se movere ab intrinseco. Atqui immanencia actionis convertibiliter praedicatur de se movere ab intrinseco et in eius notione includitur. Se movere enim ab intrinseco est motus, quo movens se percipit, cuiusque principium et terminus est ipsummet movens; non potest autem movens esse tale nisi motio seu actio in ipsum ut in subiecto recipiatur ac maneat, quod est actionis immanentis; quo fit ut omnis motio sui ab intrinseco sit actio immanens, et e contra. Ergo immanencia actionis praedicatur de principio vitali in secundo modo dicendi perse primo.

511. Corollaria. — Ex demonstrata conclusione sequentia corollaria elici possunt.

Coroll. I^{um}. — Colligitur *primo*, quod licet actionis immanencia sit de essentia vitae eamque essentialiter connotet, essentialius tamen ac formalius ei convenit *se movere ab intrinseco*, quia modus rei seu eius qualitas sequitur naturam in seipsa constitutam (3). Hoc autem se movere ab intrinseco in creatis concipi nequit absque transitu de potentia ad actum; proinde, quodlibet vivens creatum duo necessario involvit, nempe rationem totius, quâ est *movens* et rationem partis, quâ est

(1) S. Thomas, 1, q. 18, a. 3, ad 3^{am}.

(2) S. Thomas, *ibid.*, corp. — Notandum est, quod Hcet in Deo non reperiatur se movere ab Intrinseco eodem modo prout est in creatis, idest potentiae admixtum, est tamen in eo crniner-formaliter, unde vita de Deo et viventibus creatis dicitur solum analogice: » Illud igitur, concludit *Angelicus*, cuius sua natura est ipsum eius intelligere, et cui id. quod naturaliter habet, non determinatur ab alio, *hoc est quod obtinet summum gradum vitae*- tale autem est Deus; unde in Deo maxime est vita » (loc. prox. cit.).

(3) Cfr. Gonzalez, *loc. prox. cit.*; Zioliar a, *op. cit.*, L. I, c. I, a. I, n. III, pag. 131-MÉ-LizAN, in « Revue Thomiste », an. 1911.

molum; propterea, formatter ut tale, non potest *adaequate* movere, ut scii, se toto moveat: moveret enim simul et moveretur; sed movet *inadilacquate*, inquantum in eo sunt partes heterogeneae, quarum una est movens et altera est mota: necesse est enim, quod omne movens creatum constet ex movente et moto ut ex partibus (1). Itaque, vita physice accepta et secundum conceptum formalem, iure sic definiri potest: « *est substantia apta nata se movere ab intrinseco cuius actio seu motio est immanens* » (2).

Coroll. II^{um}. — Colligitur *secundo*, quod ceterae formae neovitalismi, excepta illa *Driesch*, quoad rationem vitae sunt penitus falsae et rejiciendae. *Neovitalismus negativus* enim ad explicationem mechanisticam reducit; *positivus Reinkii* autem unitatem et harmoniam viventis minime explicare valet; *Schneiderii* vero et aliorum inficiatur essentialem distinctionem inter vegetativum et sensitivum atque nullimode explicat coordinationem et unionem sive harmoniam activitatum et phaenomenorum vitalium.

Coroll. in^o. — Colligitur *tertio*, quod false vel insufficienter vitam plures definiunt; quos inter, sequentes solum mentionem merentur.

a) G.-E. Stahl dicit quod « *vita est conservatio corporis in sua mixtione corruptibili sine omni actuali eventu huius corruptionis* ». Falsa est quia: 1° datur effectus secundario; 2° non est universalis et ideo non omnibus viventibus convenit; 3° non repugnat obiective ut corpus pure physico-chimicum vita carens incorruptibiliter conservetur; 4° ad corpora anorganica est extendibilis; 5° principiis materialisticis nititur.

P) Blainville ait quod « *vita est duplex motus intrinsecus compositionis (l resolutionis, generalis simul et continuus* ». Falsa est quia: 1° est descriptiva et accidentaliter, prout ex suo effectu scii, ex nutritione datur; 2° non est universalis et solum vegetativae competit.

y) Béclard tenet quod « *vita est exercita organizatio* ». Falsa est: quia 1° est essentialiter dinamica; 2° organicismo nititur.

8) Bichat dicit quod *vita est complexus functionum quae morti resistunt*. Falsa est quia: 1° est dinamica et accidentaliter; 2° materialismo et mechanismo nititur. — Idem dicendum est de Positivistarum definitione, secundum quam « *vita est complexus functionum psychicarum* », atque de illa Claudii Bernard dicentis quod « *vita sunt phaenomena seu modi virium physico-chimicarum* ».

e) Cuvier inquit quod « *vita est facultas assimilandi organismo perduranti cetera elementa* ». Falsa est quia: 1° est dinamica et accidentaliter; 2° convenit soli vegetativo; 3° in mechanismo fundatur.

ç) Schelling vult quod *vita est tendentia ad individuationem*. Falsa est quia: 1° obscura est et rem non explicat; 2° convenit omnibus mobilibus etiam

(1) • Proprie enim, ait S. Thom., illa sola per se moventur quae movent seipsa composita a motore et moto, sicut animata; unde haec sola proprie vivere dicimus I (I C. Gent., c. 97; dr. VIII Phys., lect. 10-11; de Vent., q. 24, a. 1). — Ubi est notandum, quod se movere, ideoque vita, non dicitur de vivente creato et increato nisi analogice, cum in ente increato vivere sive « movere sit suum esse, consequenter sine omni transitu de potentia ad actum (cfr. I C. Gent., c. 98; I, q. 9, a. 1, ad lum; q. 18, a. 3, ad lum).

(2) Ita pariter S. Thomas cum dicit, vitam esse « *substantiam cui convenit secundum tuam naturam movere seipsam, vel agere se quocumque modo ad operationem* » (I, q. 18, a. 2; dr. II, de Anim., lect. 1, n. 219).

anorganicis; 3° immobilibus viventibus non convenit; 4° evolutionismo nititur. — Idem est sentiendum de simili definitione a Ward descripta (i).

7)) Moore vitam, *energiam bioticam* vocans, ita describit: *a est quaedam energiae forma materiae viventi propria, quae manifestatur phaenomenis energias materiae viventi appropriatis quaeque sunt eius reales proprietates intrinseca? quibus distinguitur et cognoscitur ut viva*» (2). Falsa est quia: Io est dinamica et accidentalis (3); 2° biomechanismo nititur.

Coroll. IV^{um}. — Colligitur *denique*, quod Abiogenesis seu Generatio Spontanea, de qua in sequentibus, simpliciter et obiective est impossibilis: materia enim se habet ad vitam sicut potentia ad actum, vel sicut non-ens ad ens; si igitur materia ex se esset vivens seu vitam produceret, potentia ut talis esset actus et non-ens esset ens, quod est aperta contradictio (4). — Idem est dicendum de Evolutionismo neodarwinistico, qui admittit vitam organicam esse perfectam evolutionem materiae anorganicae (5); unde simpliciter est falsus et cum scientiis hodiernis inconciliabilis.

512. Scholion. — Est animadvertendum, quod omne corpus vivens est per se *organicum*, hoc est organismo est praeditum: est enim organismus quoddam totum compositum ex partibus ceu instrumentis naturâ heterogeneis, quarum quaelibet proprium exercitium et activitatem habet, omnesque simul concurrunt ad unicum finem sive specificum sive individualement. hoc est ad conservationem, perfectionem ac multiplicationem totius. Est praeterea corpus organicum *naturale*, in quantum partes heterogeneae ita inter se subordinantur et coordinantur ut unum per se constituent; quo distinguitur a corpore artificiali aliquomodo organico, hoc est a machina: haec enim, licet partibus heterogeneis — quantitative tamen — constet, nihilominus illae partes unum per se seu unam substantiam minime constituunt, sed solum unum per accidens et aggregativum; quapropter, machina non ab intrinseco se movet, licet partes inter se moveantur, sed movetur penitus a motore extrinseco.

513. Obiectiones. — Plures obiectiones moveri solent contra positam conclusionem, praesertim a Biomechanismo, quas omnes exponere nimis taediosum esset; aliquas propterea tantum referemus.

Ia Obi.: Quod vires materiales non excedit est materiale. Atqui principium vitale vires materiales non excedit, cum totaliter exerceatur et manifestetur viribus physico-chimicis. Ergo principium vitale est materiale.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod vires materiales *entitative* non excedit est materiale *Cone.*, quod vires materiales *executive* seu *exercitive* non excedit est materiale *Neg.* — *Contrad. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Quamvis vita sit quaedam vis seu melius quaedam forma materialis, quae ut huiusmodi nequit esse nec operari independenter a materia viribusque physico-chimicis, quibus eius acti-

(1) Cfr. Ward, *On the Conservation of Energy*, pag. 285.

(2) Cfr. Moore, *Recent Advances in Physiology and Biochemistry*, L. Hill, Arnold 1906.

(3) Contra conceptionem dynamicam vitae cfr. S. Thomam, I, q. 18, a. 2.

(4) Cfr. Méuzan, *Le Principe Vital et (a Philos. Traditionnelle*, In « Rev. Thom » 19P

(5) Cfr. Hutton, *The Lesson of Evolution*, pag. 12. London, 1902.

vitae exercetur et manifestatur, nihilominus non est eadem entitas ac ipsius materiae seu virium physico-chimicarum, sed eas ontologice transcendit.

Inst. Io: Si vita entitative vires physico-chimicas excederet, nobis ex Chimia notificaretur. Atqui Chimia nihil de hoc notificat. Ergo vita entitative vires physico-chimicas non excedit.

Resp.: — *Dist. Mai.*: si vita... ex Chimia notificaretur, si eius sit hoc ostendere *Cone.*, secus *Neg.* — *Contrad. Min.*: Chimia nihil de hoc notificat quia ad ipsam pertinet hoc ostendere *Neg.*, secus *Cone.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Iam supra diximus loquendo de cellula, quod haec dum vivit analysi chimicae subiici nequit, quia dum analysi decomponi debeat eo ipso interficitur ac destruitur, quo fit ut eius compositio chimica non maneat eadem sicut antea erat (1). Unde ex Chimia nihil cognosci potest de natura seu ratione vitae cum ad ipsam minime pertineat, sed aliquid de ea cognoscere pertinet ad Physiologiam.

Inst. 2°: Si ex physiologia constat vitam vires physico-chimicas entitative excedere, ex inspectione microscópica ostendi debet. Atqui microscopice nil de hoc ostenditur. Ergo nullo modo constat vitam vires physico-chimicas entitative excedere.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: microscopice nil de hoc ostenditur quoad ipsam naturam vitae *Cone.*, quoad eius phaenomena *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Cum physiologia sit tota experimentalis, experiri nequit microscopice nisi id quod sub sensu cadit, quod non sunt naturae rerum, sed solum earum phaenomena, quae experimentaliter investigata ad invicem et cum aliis diversae speciei comparat et classificat. Horum tamen ulterior investigatio, non est Physiologi, sed Philosophi, qui, principiorum rationis ductu, perveniet ad hoc, quod vita ita vires materiales seu physico-chimicas excedit, quod ad eas omnino reduci nequeat.

Inst. 3°: Quod sola ratione cognoscitur, non est quid reale et extramentale, sed exigentia logica et quid intramentale. Atqui vitam vires physico-chimicas entitative excedere sola ratione cognoscitur, ut dictum est. Ergo non realiter vitam vires physico-chimicas excedere.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod sola ratione cognoscitur, ut ab ea inventum independenter a quolibet eius esse extramentali, non est quid reale etc. *Cone.*, ut ab ea tamquam per medium illud deducens ex aliquo esse extramentali, non est quid reale etc. *Neg.* — *Contrad. Min.*: vitam... sola ratione cognoscitur tamquam per medium illud deducens ex phaenomenis extramentalibus *Cone.*, ut ab ea inventum independenter ab illis phaenomenis *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Inst. 4°: Conceptus rerum ratione formati sunt per se quid logicum et intramentale. Atqui conceptus vitae adsignatus sola ratione efformatur. Ergo conceptus vitae adsignatus est quid pure logicum et intramentale.

Resp.: — *Dist. Mai.*: conceptus rerum... intramentale, quoad rationem conceptus seu modum concipiendi *Cone.*, quoad rem conceptam *Neg.* — *Contrad. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

2a Obi.: Non sunt multiplicanda entia sine necessitate. Atqui processus vitales eiusque phaenomena optime declarari possunt viribus physico-chimicis. Ergo praeter has vires non est admittendum aliud principium vitale distinctum.

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: processus... optime declarari possunt, hoc est describi possunt, viribus physico-chimicis *Cone.*, explicari et de eorum natura rationem reddi *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Non inficiamur, quod Biomechanistae, per comparisonem quam instituunt inter corpora organica et corpora anorganica automática, optime describunt processus et motus vitales, sed

(1) Cfr. Campbell, *op. cit.*, pag. I.

adhuc restat eis illorum motuum naturam explicare, quod non eruitur ex descriptione instituta. Sic enim post Cartesium solet corpus nostrum comparari horologio, quod sicut u constabat ex variis organis, rotulis et similibus varie dispositis: sic corpus nostrum componitur ex variis organis vario ordine et situ dispositis, quales sunt muscoli, nervi, omniaque ossa; accedit sanguis, ex quo depromuntur spiritus animales, qui varios in corpore nostro excitant motus eodem modo ac pondus horologii motum conservat. Horologium bene fabrefactum demonstrabat praecise horas etc., sic etiam corpus humanum sanum, bene dispositum existens, varias edit functiones pro varietate partium» (1), Optima descriptio comparativa, sed adhuc restat naturam illorum motuum explicare!

Inst. Io: Motus vitalis optime explicatur ut effectus mechanicus, si artificialiter produci possit, sicut et quilibet alius motus mechanicus. Atqui motus vitalis revera artificialiter producitur. *Traube* enim, inter alios, suis experimentis effecit cellulam artificialem, quam postea in Congressu Botanico an. 1874 in Brisgovia habito exhibuit (2). Idem eruitur ex experimentis a *Wöhler* operatis in uream, reconstitutionem artificialem alcoholicam et saccharum, necnon ex adipum examine a *Barthelot* effecto, qui ostendere conatus est identicam connectionem chimiae organicae et anorganicae. Ergo motus vitalis optime explicatur ut effectus mechanicus.

Resp.: — *Conc.* Mai. — *Neg.* Min. ; ad cuius probationem dicimus, quod experimenta a *Traube* operata omnino fallunt eum. Cellula enim ab eo artificialiter producta habet quidem aliquam similitudinem quoad quosdam motus vitales secundarios qui a vera cellula naturali exercentur, sed ei penitus deficit motus vitalis essentialis, qui per se movere, per ulteriorem autoperfectionem, productionem et multiplicationem, manifestatur; unde cellula *Traubiana* nullam vitalitatem praesefert. Idem est dicendum de experimentis a *Wdhler* et *Barthelot* effectis, ex quibus hoc solum ostenditur quod, plura elementa chimica communia sunt viventibus et non-viventibus, quamvis cum sint in composito vivo diversam naturam induant, ut iam supra dictum est (3). Quare, scientia chimica, quae elementa organicorum et anorganicorum agnoscit atque ex elementis anorganicis diversas mixtiones anorganicas in laboratorio quotidie producit, numquam ex iisdem elementis produxit aut producere potest aliquam partem vivam v. g. guttam sanguinis, protoplasma, etc.; unde ait *Cl. Bernard*: « Il est clair que celle propriété évolutive de l'œuf, qui produira un mammifère, un oiseau ou un poisson, n'est ni de la physique, ni de la chimie » (4). Quapropter, si in synthesibus organicis chimice effectis a praefatis et aliis scientificis aliquid vivum deprehendatur, necesse est ibi supponere principium essentialiter diversum a viribus physico-chimicis, sub cuius activitate praedictae et similes substantiae efformantur.

Inst. 2°: Motus vitales simpliciores quorundam saltem inferiorum animalium sunt motus reflexi. Atqui motus reflexi reducuntur ad motus mechanicos. Ergo saltem illi motus illorum animalium sunt motus mechanici.

Resp.: — *Dist.* Mai.: motus vitales... reflexi variabiles *Conc.*, invariabiles *Neg.* — *Contrad.* Min. et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Licet quidam olim putaverint, plures motus vitales, praesertim in animalibus inferioribus, fuisse motus reflexos invariabiles, hodie tamen post experimenta plurium, praesertim

(1) ita *Theod. Craanen*, *Tract. Physico-Medicus, De Homine*, c. II.

(2) Experimentum a *Traube* operatum ita breviter refert *Chiesa* dicens: « Egli (*Traube*) prese della gelatina e ne immerse alcune gocce nell'acido tannico, donde si formò un velo di tannato di gelatina intorno ad ogni goccia di detta sostanza. Questo velo impediva alla gelatina entro contenuta di convertirsi in tannato, ed ecco costituita una vera cellula artificiale » (op. cit., pag. 10).

(3) Cf. *Mercier*, *Psychologie* Tom. I, r. 13.

(4) *La Science Expérimentale*, pag. 209. — Idem et ipse *Barthelot* asserit cf. *Science et Philosophie*, pag. 50.

H. S. Jennings, amplius admitti nequit. Quare optime ad rem *Driesch*: I Huiusmodi experimentis ostensum est, erronea esse omnia tentamina hucusque operata resolvendi simpliciores motus animales in terminos mechanisticos. Dato etiam, quod in quibusdam inferioribus animalibus, ut sunt quaedam protozoa, quidam motus pure reflexi manifestentur, non est minus certum quod in aliis animalibus inferiori organizatione praeditis, et praecise in aliis protozois, manifestantur motus, qui revera non sunt pure reflexi... [sed] *reflexi variabiles* » (1).

3° Obi.: Quidquid movetur ab alio movetur. Atqui quidquid est in natura movetur. Ergo quidquid est in natura, etiam viventia, ab alio movetur, et ideo vita non est in se movere ab intrinseco.

Resp.: — *Conc.* Mai. — *Dist.* Min.: quidquid est in natura, adaequate et totaliter sumptum, movetur *Conc.*, inadaequate et partialiter *Neg.* — *Contrad.* Conqs. et *Neg.* Conqa. — Quandoquidem, « si aliquid seipsum moveat primo et per se non ratione partium [i. c. adaequate et totaliter] oportet quod suum moveri non dependeat ab aliquo; moveri autem ipsius divisibilis, sicut et eius esse, dependet a partibus, et sic non potest seipsum movere primo et per se [sed inadaequate et partialiter] »; quo fit ut moventia se « quae sunt apud nos, scilicet, animalia, cum sint corruptibilia, pars movens in eis movetur per accidens » (2).

Inst.: Quod est pluribus commune non est rei specificativum. Atqui habere partem moventem quā aliquid se movet, est pluribus anorganicis commune: gravia enim et levia sibi relicta ad motum proprium se ferunt. Ergo vita non consistit in se movere ab intrinseco.

Resp.: — *Conc.* Mai. — *Dist.* Min.: habere partem moventem qua aliquid se movet *ut seipso* movetur, est pluribus anorganicis commune *Conc.*, ut *a seipso* movetur *Neg.*; eodem sensu minoris probatione distincta, *Neg.* Conqs. et Conqa. — Unumquodque enim agens seu movens agit seu movet per propriam formam, quae est operationis principium; haec autem est duplex: una est naturaliter ad unum determinata, quae non est principium operationis nisi prout est extra suam naturalem dispositionem, cum sit in naturali dispositione est quietis principium; quare quod hac forma movetur, non movetur a seipso sed ab agente exteriori, tamen movetur *seipso*, cum forma qua movetur sit in seipso. Alia autem forma non est ad unum determinata, qua movens movetur quando est in naturali dispositione, cum eius operationis principium et terminus sit in movente, unde quod hac forma movetur non solum seipso movetur sed etiam *a seipso*. Cum autem gravia et levia habeant formam ad unum naturaliter determinatam, non moventur nisi quando sunt extra naturalem dispositionem et quidem ab agente exteriori (3).

4° Obi.: Brachium, v. g. nervo motorio, movetur a cerebro. Atqui talis motus cerebri non est actio immanens et tamen est vitalis. Ergo vita non est in actione immanenti.

Resp.: — *Conc.* Mai. — *Dist.* Min.: talis motus cerebri non est actio immanens perfecta *Conc.*, imperfecta *Neg.* — *Neg.* Conqs. et Conqa. — Non enim ad rationem vitae requiritur per se perfecta actionis immanentia, cuius terminus manet in eadem potentia immediate illam eliciente, ut intelligere et velle; sed sufficit imperfecta immanentia cuius terminus, licet non maneat in potentia immediate eliciente actionem, non tamen extra subiectum habens illam potentiam transit et in materiam exteriorem recipitur (4).

(1) *Jl Vitalismo*, op. cit., pag. 328-329.

(2) *S. Thomas*, I *C. Gent.*, c. 13; cfr. III, q. 32, a. 4; II, *dist.* 18, q. I, a. 2; *de Veni.*, q. 22, a. 3; VIII *Phys.*, lect. 9-10; et alibi.

(3) Cfr. *S. Thomam*, *de Veril.*, q. 24, a. 1; I, q. 18, a. I, ad 2*».

(4) Cfr. *S. Thomam*, *de Pot.*, q. 10, a. 1; I, q. 18, a. 3, ad I^m; q. 41, a. I, ad 2-w.

§ 3. De Conceptu Teleologico Vitae.

514. Exposita vita secundum conceptum biologicum et philosophicum, remanet ut eam secundum conceptum teleologicum exponamus, hoc est secundum rationem suae finalitatis: eâ enim hucusque dicta magis corroborantur, quia «ordo in finem consequitur ad rei esse» (1). Cum autem haec teleologica vitalitas recte sciri nequeat nisi praecognoscantur diversi gradus vitales mobilium organicorum, ex quibus colligi debet illa vitae finalitas, ideo ostendendum est in praesenti: Io de *gradibus vitae*; et 2° de *teleologia vitae*.

515. A) Gradus Vitae. — Diversos específicos gradus viventium inficiantur omnes, qui inter anorganica et organica, sicut et inter ipsa organica, dicunt adesse solum differentiam accidentalem, ut *Hylozoismus*, *Biomechanismus*, *Evolutionismus* et generaliter omnes, post Leibnitz, propugnatores sic dictae legis continuitatis. Contra quos omnes sequentem veritatem communem ostendemus.

516. Conclusio: «Tres sunt gradus specifici vitae organicae: vegetativus, sensitivus et intellectivus».

Prob. a) *a priori*. — Arg. Ium. — Tot sunt gradus specifici vitae organicae quot sunt gradus specifici se movendi ab intrinseco. Atqui tres sunt gradus specifici se movendi ab intrinseco, plantarum scii., animalium et hominum. Ergo tres sunt gradus specifici vitae organicae, scilicet vegetativus, sensitivus et intellectivus.

Mai. constat ex habitis (2). — Min. prob.: Gradus specifici se movendi ab intrinseco distinguuntur iuxta distinctionem eorum quae essentialiter inveniuntur in diversis se moventibus, quia secundum propriam naturam seu proprium esse aliquid operatur: cum operatio sequatur esse. Atqui quae essentialiter inveniuntur in diversis se moventibus tria sunt, videlicet: Io *vel* sola motus exeeutio, quâ infimus vitae gradus constituitur, qui est plantarum; 2° *vel* motus exeeutio simul ac forma ex industria recepta, per quam operatur, quibus alter vitae gradus habetur, qui animalibus convenit; 3° *vel* praeter motus exeeutionem et formam, datur etiam finis ex industria praestitutus propter quem operatur, ex quo tertius vitae gradus resultat, qui est hominum (3). Ergo tres sunt gradus specifici se movendi ab intrinseco, plantarum scii., animalium et hominum.

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 5, a. 4, ad Oumj cfr. *ibid.*, a. 8, ad 2um.

(2) Cfr. § pracc.

(3) Cfr. S. Thomam, I, q. 18, a. 3.

Arg. num. — Tot sunt gradus specifici vitae organicae quot sunt gradus seu modi specifici immanentiae actionis vitalis. Atqui tres sunt gradus seu modi specifici immanentiae actionis vitalis: Io *vel* eius, cuius principium aliquomodo intrinsecum, et tamen terminus est potius extrinsecus; et hic gradus est plantis proprius estque infimus gradus vitae; 2° *vel* eius, cuius principium est extra, et tamen terminus est intra, et hic gradus est proprius animalibus, quae alterum vitae gradum constituunt; 3° *vel* eius, cuius principium et terminus sunt semper intra, et hic est hominibus proprius, qui tertium vitae gradum efformant. Ergo tres sunt gradus specifici vitae organicae: vegetativus nempe, sensitivus et intellectivus.

Mai. liquet ex dictis in praec. §. — Min. est nota ex experientia et perbelle illam illustrat S. Thomas (1).

Prob. b) *a posteriori*. — Tot sunt gradus specifici vitae organicae quot sunt operationes vitales specificae distinctae. Atqui huiusmodi tres sunt, vegetativae scii., sensitivae et intellectuales. Ergo tres sunt gradus specifici vitae organicae: vegetativus, sensitivus et intellectivus.

Mai. patet ex hoc quod omnis operatio ab obiecto formali specificatur, ut latius infra ostendetur. — Min. deck: Revera enim dantur operationes vitales quarum obiectum est maxime limitatum, quod est corpus animae unitum dumtaxat, et hoc vitae vegetativae convenit, quae propterea et motu locali et sensu caret (2). Dantur irraeterea aliae, quarum obiectum generalius et universalius est, loc est omne corpus extraneum, circa quod aliqua cognitio, licet materialis, elicitur, et hoc vitae sensitivae est proprium, cuius est formaliter sensationes emittere (3). Dantur denique aliae, quarum obiectum est adhuc magis universale imo et universalissimum, cum respiciat rerum substantias imo et ens ut ens, quod vitae intellectivae competit, cuius est *intus legere*, a sensibilibus obiectum proprium abstrahendo (4). Ergo operationes vitales specificae distinctae tres sunt, vegetativae scii., sensitivae et intellectivae.

517. Corollarium. — Ex his argumentis recte colligitur, quod quanto perfectior est ratio se movendi tanto perfectior est ratio vitae, sicut et quanto immanentior est actio tanto perfectior est ratio vitae. Perfectissima autem ratio se movendi invenitur solum in eo quod est Primum movens per se Immobile (5), sicut et perfectissima actionis immanentia est in eo quod est Primum Ens et Actus Purus (6); unde et Ipsum solum est per se vivens et ipsamet vita.

(1) Cfr. IV C. *Gent.*, c. 11.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 69, a. 2, ad 1^{am}.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 85, a. 1, C.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 3.

(6) Cfr. S. Thom., IV C. *Gent.*, c. 11.

* 518. B) Teleología Vitae. — Ostenso triplici gradu vitae, rectius eius teleología assignatur quam dupliciter considerare possumus: *proprie*, ut cuilibet organico viventi propria; et *universaliter* prout est quaedam totalis hierarchia resultans ex omnibus organismis specie diversis.

* 519. I. Teleología Propria Vitae. — Haec teleología, quae cuilibet organismo viventi convenit, alia est *interna* quae exurgit ex ordine et harmonia partium organicarum unum organismum constituentium; alia *externa* quae eruitur ex relatione harmonica singuli organismi cum mundo externo.

a) *Teleología Interna*. — Certum est, quod quilibet organismus vivens hoc principio seu hac regula per se regitur quae est *ordinis interni et intrinsecae harmoniae*, ita ut tota vitae expressio in illo principio consistat (1), sicut ostenditur non solum philosophice, sed etiam scientifice potissime ex Pathologia (2). Generaliter enim minima ordinis et harmoniae perturbatio in organismo intrinsece causata sufficit ut hae vel illae functiones vitales suspendantur aut quidam anormalis status causetur, quo exinde totus organismus patitur, imo ut in eo aegritudines seu morbi generentur et non raro mors producat. Itaque, perturbationes habitae v. g. in functionibus digestionis, assimilationis, secretionis, nutritionis et excretionis alias functiones sibi connexas perturbant et exinde totus individui vegetalis organismus pervertitur. Pariter, hyperstenia v. g. et astenia excitamenti in motibus organicis, anormalia excitamenta systematis nervi, muscularis etc., harmoniam internam vitae sensitivae depravant. Non minus etiam clarum est in vita intellectiva quae, ex eius actuali unione cum corpore atque influxu physico ab eo recepto, perturbationes patitur tam in functionibus intellectivis quam voluntariis, ut maxime eruitur ex hodierna Endocrinología. Certum est igitur, quod non potest revera dari ullus vivens organismus quin sit intrinsece constitutus ex ordine et harmonia omnium partium inter se et ad totum organismum, seu quin gaudeat intrinseca finalitate; quod luculentius apparebit si breviter supradictos tres vitae gradus percurramus.

1° *Teleología Vegetalis*. — Quodlibet végétable *statice* est quoddam substantiale individuum, quod licet in sua totalitate sit unum ac homogeneous, morphogenetice tamen et anatomice est heterogencum, resultans sc. ex pluribus et diversis partibus organicis et systematibus quae physiologico-biologice constant ex diversis cellulis et hae diversa ac plura elementa involvunt, ut ex habitis supra liquet. Licet autem singula cellula plantae — aliorumque organicorum — ab aliis consimilibus cellulis quadam independentia et autonomia gaudeat in sua

(1) Ad rem Wiesner : « Non vi è manifestazione di vita, per quanto sia fatta nota finora, che non fosse fondata sopra questo principio [cioè d'ordine interno ed armonia]; tutta l'esistenza dell'individuo organico è anzi garantita da questo principio (op. cit., vol. III, pag. 4)

(2) Ita inter alia ait Hartmann : « Il morbo è un'affezione della vita, di cui è dotato il corpo organico; e questo corpo è composto di più organici sistemi, formati dai singoli organi, uniti e costituenti un sol tutto. Ad avere lo stato di salute richiedesi quel mutuo rapporto di sistemi e di organi necessario all'antagonismo vitale, acciocchè si formi cioè dicesi universale armonia, e da tutte queste azioni e funzioni risulti Finalmente una vita. Nessuno quindi potrà ignorare che nel definire la malattia aver debbasi in mira questa tale armonia di parti (Istituzioni di Patologia Generale, § 82, Trad. Spongia, Padova 1828).

generi, conservatione et vitali functione: nihilominus, omnes simul ita intrinsece inter se harmonice ordinantur et uniuntur ut ex eis, tamquam ultimus finis, resultet illud unum mirabiliter homogeneous, quod est individuum vegetale seu planta. Sed etiam vegetale *dynamice* acceptum finalitate non caret quae eius esse dynamicum sequitur, in quantum scii, quaelibet plantae operatio seu functio proprium ac determinatum finem prosequitur, sicut praesertim apparet ex praecipuis functionibus, v. g. nutritionis, qua vivens in esse individuum se conservat, et generationis seu reproductionis — consequenter hereditatis — qua vivens specificè se conservat; haec vegetalis reproductio contingere potest, vel sporarum seu cellularum plantae-matris scissione, vel seminibus vel geminatione. Minima igitur perturbatio unius ex his activitatibus, qua pars a proprio fine avertitur, divertit non solum illam organismi partem, sed quandoque et totum organismum ut in eo etiam mors inducatur.

2° *Teleología Sensilis*. — Vivens sensibile, praeter teleologiam quam communem cum vegetati habet, alia sibi propria gaudet, prout specificè a vegetali distinguitur. Ab eo enim differt per formam sensibilem quam animal denominatur. Huius autem quaelibet pars — sicut et ipsum totum — tam staticè quam dynamicè propriam finalitatem habet, ut liquido scientifice constat et late ostendit S. Thomas post Aristotelem (1).

3° *Teleología Intellectualis*. — Homo enim adhuc perfectiori teleología gaudet. Nam sensatio, quae animalibus formaliter convenit, perfectior in homine invenitur: ordinatur enim ad veritatem, in quantum homo intellectu ad scientiam seu veritatem a sensibilibus pertingit, secundum quod omnis cognitio incipit a sensu, et ideo sive scientia acquiratur inventionem sive disciplinam, semper sensus requiritur (2), unde « bonitas sensus est dispositio ad bonitatem intellectus » (3). Intellectu igitur homo, supra alia viventia organica, tendit ad verum et bonum universale, in cuius cognitione, amore et possessione consistit ultima eius finalitas, quae est felicitas (4).

p) *Teleología Externa*. — Sicut quodlibet vivens organicum finalitate interna gaudet, ita etiam externa quae est ordo et harmonia resultans ex relatione quam habet cum mundo externo, quia omne ens mobile realiter existens tempore et spatio mensuratur. Vivens autem organicum in ratione vitae mundo externo subiicitur ab eoque dependet, in quantum scii, tales vel tales mundi externi conditiones, influendo in eius organismum, lossunt eius vitam conservare sive destruere: quare, tunc solum possibile est ut vivens organicum realiter vivat in mundo cum eius organismus sit in relatione perfecte harmonica cum ipso mundo: exinde ortum habuit id quod apud scientificos *conditionum adaptamentum* appellatur. Hoc autem verificatur quotidie in triplici vitae gradu, ut v. g. in homine nobis innotescit ex eo quod vocatur *Nostalgia* (= patriae morbus), quae est species monomaniac et inter névrosés cerebrales enumeratur; maxime adhuc apparet hoc in plantis, quae ut scientifice constat, maxime dependent in earum conservatione, evolutione et perfectione a conditionibus tum ubicationis tum climatológicas (5).

(1) Cfr. II de Anima, lect. 24; de Sen. et Sensato, lect. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 117, a. 1, et loc. paral.

(3) S. Thomas, II de Anima, lect. 19, n. 434.

(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. 3, a. 8.

(5) Cfr. Aristot., de Animal, Hist., lib. VII. c. 1-2; Wiesner, op. cit., vol. III, c. VIII-XI; H. S. Jennings, Behaviour of Lower Organisms, pag. 294-295, New York, Macmillan, 1906; E. Rignano, Psicologia del Ragionamento, pag. 1-5, Bologna, Zanichelli, 1920; et alios plures.

* 520. II. Teleología Universalis Vitae. — Licet unumquodque vivens organicum, tam in suis partibus quam in sua totalitate sive interne sive externe, propriam habeat finalitatem, ut dictum est, atque ex omnibus individuīs viventibus illorum trium vitae graduum conflentur tria regna viventium specificē distincta: tamen, unum regnum ita intrinsece ordinatur ad aliud sibi superius, ut ex omnibus eruatur quaedam continuatio seu colligatio hierarchica, quae est terminus seu finis omnium organicorum; huius autem universalis finalitatis principium est quidem intrinsecum, sed eius adeptio seu terminus est extrinsecus, inquantum unum regnum vitae est propter aliud, sicut imperfectum propter perfectum et hoc propter perfectius et hoc propter perfectissimum. Hanc teleologiam hierarchicam iam descripserat *Aristoteles* dicens: « ab inanimis ad animantes transit natura paulatim, ut in continuatione eorum confinia mediaque lateant, utrius sint: etenim ab inanimatorum rerum genere primum est plantarum genus, quarum una ab altera differt eo, quod plus videtur esse vitae particeps; universum autem genus hoc, cum ceteris corporibus comparatum, videtur fere animatum; cum animali autem inanimum. Ac transitus illorum in animalia continuus est» (1). Quapropter, « in partibus universi unaquaeque creatura est propter suum proprium actum et perfectionem; secundo autem, creaturae ignobiliores sunt propter nobiliores, sicut creaturae quae sunt infra hominem sunt propter hominem; singulae autem creaturae sunt propter perfectionem totius universi; ulterius autem totum universum cum singulis suis partibus ordinatur in Deum sicut in finem» (2).

521. Corollaria. — Ex hucusque ostensis de viventium teleología, sequentia corollaria fas est elicere.

Coroll. I^u. — Colligitur *primo*, quod omnino erronea et falsa est sic dicta *lex continuitatis* a Leibnitz primo enunciata et a pluribus posterioribus praesertim Evolutionistis recepta, qua quaelibet teleología viventium, sicut et non-viventium, penitus negatur. Tuentur enim isti, quod omnes rerum species sunt tamquam anuli unius eiusdemque catenae, quae inter se ita uniuntur ut sciri nequeat ubi una incipiat et alia desinat; quapropter, inter duas quasque species dari debent *aliae species mediae*, quae *aequivocae* vocantur, inquantum simul participant proprietates alterutrius speciei, inter quas illae species mediae reponuntur (3). Itaque, omnia entia mundi efformant unam et unicam entitatem continuam quae, mediis illis speciebus aequivocis, a regno minerali ad vegetale, a vegetali ad animale et ab animali ad hominem protenditur. Huius legis falsitas latius patebit ex infra dicendis de Abiogenetismo et Evolutionismo (4).

Coroll. II^{um}. — Colligitur *secundo*, quod principium vitale seu vita, qua viventia essentialiter talia constituuntur, nullo modo explicari potest per solas

(1) *De Animal. Hist.*, lib. VIH, c. I, n. 2-3.

(2) S. Thomas, I, q. 65, a. 2; cfr. II C. Gent., c. 68; HI *ibid.*, c. 11, 97; *de Anima*, a. 7; *de Mem. et Remisc.*, lect. 1, n. 298; *de Div. Nom.*, c. VIII, lect. 1; *de Causis*, lect. 4 33 et alibi.

(3) Praedictae species aequivocae a Leibnitz appellantur *zoophyta*, a Benedikt *organoids*, ab aliis aliter.

(4) Cfr. Sanseverino, *op. cit.*, vol. II, Cosmol., c. V, a. 2, pag. 352 ss.; De Maria, *op. at.*, vol. II, Cosmol., P. I, q. V, a. 2, pag. 134 ss.; et alios.

vires materiae brutae, cum huius finalitas sit perse quid extrinsecum, ubi vitae finalitas, sicut ostensum est, est quid essentialiter intrinsecum (I).

Coroll. — Colligitur *tertio* denique, quod vita teleologice sive secundum conceptum finalem ita iure definiri potest: « *est tendentia intrinseca quā organicum* » *» movendo tendit ad consecutionem proprii esse propriarumque activitatum* » (2).

SECTIO SECUNDA

De Biogenesi (3).

522. Exposita natura vitae, eiusque existentia pro certo posita, logice et necessario, ut per se patet, investigandum venit de eius ortu seu origine.

523. Praenotamina. — Est *primo* notandum seu ex supra de geogonia habitis recolendum, quod vita in mundo initium seu ortum habuit, cum ex geología constet quasdam remotas periodos extitisse in quibus nullum vitae vestigium reperiebatur. Cum enim, uti dictum est, vita exercite non sit independens a conditionibus mundi extrinseci, sed maxime conditionum adaptamento sit subiecta, nulla vita nullusque organismus vivens potuit resistere quando mundus erat in statu igneo qui 3000° superabat; quapropter, necesse est fateri quod vita aliquando in mundo non fuit et esse incepit (4).

Secundo est notandum, quod experientia geológica omnino ex se impotens est ut nobis revelet modum quo vita in mundo est orta: quia etiamsi pervenimus ad aetatem archaeozoicam vel aeozoicam, ubi quaedam inferioris vitae vestigia

(1) Quare optime concludit P. Mèlizan: « La finalité du mouvement vital est vraiment un des signes caractéristiques de la vie ». In « Revue Thomiste », an. 1911, pag. 219.

(2) Cfr. P. Hugon, *Cursus Philos. Thomist.*, Tom. III, Phil. Nat., P. II, Tr. I, q. I, a. III, n. V.

(3) Locupletissima est huius quaestionis litteratura praesertim apud scientificos, nos tamen quosdam tantum commemoramus. Cfr. *Philosophice*: Zigliara, *op. cit.*, Psychol., lib. I, c. IV, a. 1; A. Castellein, *Cours de Philosophie*, vol. II, II La Psych. Trad. et les Découv. de la Physiol., pp. 407-575, Namur, 1890; T. Pesch, *Phil. Natur, cit.*, n. 572-577; *op. cit.*, Psychol., vol. I, n. 147-177; De Maria, *op. cit.*, vol. II, Cosmol., P. II, q. 2, a. 4; Lorenzelli, *op. cit.*, Psych. Gener., lect. VI, pp. 178-203; Mercier, *op. cit.*, Tom. 1, P. I, chap. II; Hugon, *op. cit.*, Phil. Nat., P. II, Tr. I, q. 2, a. 2-3; M. Bouyssonie, *La Matière et la Vie*, in « Rev. Thomiste », an. 1911; Mèlizan, *L'Hypothèse de la génération spontanée*, in « Rev. Thom. », an. 1911; Farces, *La Vie et l'Evolution, Matière et Forme*, Paris, Berche et Tralin; Grasset, *Les Limites de la biologie*, Paris, Alcan; Guibert-Chinchole, *Les Origines*, Letouzey, Paris, 1923; Le Roy, *A New Philosophy of Bergson*, VI, London, 1913; et plures alios. — *Scientifict*: Cfr. L. Spallanzani, *Saggio di Osservazioni microscopiche concernenti il Sistema della Generazione*, con Prefaz. e Note di G. de Rossi, Bari, 1914; F. V. Hutton, *Darwinism and Lamarckism Old and New*, London, Duckworth, 1893; *The Lesson of Evolution*, London, Duckworth, 1902; J. de Fontenelle, *Les Microbes et la Mort*, Paris, Schleicher, 1899; R. H. Lock, *Recent Progress in the study of Variation, Heredity and Evolution*, London, Murray, 1907; J. Gerard, S. I., *The Old Riddle and the Newest Answer* Longmans Green, London, 1908; B. C. A. Windle, *What is life? etc.*, London, Sands, 1908; F. Carac. D'avellino, *Le Teorie dell'Evolutione - Critica Filosofica del Trasformismo*, Roma, Maglione; A. Forel, *La Questione Sessuale*, Bocea, 1914; E. Rignano, *La Memoria Biologica*, Bologna, Zanichelli; et alios.

(4) Ita communiter scientifici, materialises non exceptis; inter alios ait Huxley: « the condition of the globe was at one time such that living matter could not have existed in it, life being entirely incompatible with the gaseous state » (*Encyclopaedia Britannica*, « Biology »); cfr. Guibert-Chinchole, *op. cit.*, pag. 229.

deprehenduntur, adhuc de eis est quaerendum, quomodo illi organismi oriri sint. Tamen, experientia geológica — ct aliarum scientiarum — deservire potest ut ex ea philosophica inductione argui possit ad vitae originem indicandam.

Tertio est notandum, quod genesis seu ortus vitae concipi potest dupliciter: *physice*, si consideretur secundum leges physicas et naturales quibus unaquaeque res in mundo actu et exercite regitur ac efficitur, sicque vita ex principio vitali oritur; talis autem ortus vitae respectu materiae inorganicae accipi potest: vel *conditionaliter*, inquantum vita physice oritur ex materia inorganica non formaliter ut inorganica, sed prout eius naturae superaddita est potentialitas seu virtus vitalis, qua in determinatis conditionibus ipsa materia inorganica exercite vitam producit; vel *inconditionaliter*, inquantum vita physice oritur ex materia inorganica fornialiter ut inorganica et independenter ab illa virtute sibi ab extrinseco inhaerente. Alio modo ortus vitae concipi potest *metaphysice*, inquantum consideratur eius possibilitas; idest si repugnat vel non vitam oriri ex materia inorganica; quod pariter dupliciter accipi potest: vel *conditionaliter*, inquantum producens materiam inorganicam repugnat vel non ei simul tribuere virtutem seu potentialitatem vitalem qua in certis conditionibus ipsa materia inorganica ex se efficere potest ens vivum; vel *inconditionaliter*, inquantum producens materiam inorganicam repugnat vel non facere ut ipsa per se et ex se, inquantum est inorganica, efficere possit ens vivum.

524. Status Quaestionis. — His praenotatis, non quaeritur in praesenti quomodo omnes formae vitales hodie vigentes ortum habuerint vel habere potuerint ab unica primitiva forma vel a pluribus; de hoc enim in sequenti. Sed solum quaeritur: quomodo seu vi cuius vita generata fuerit seu generari potuerit in mundo, an scii, sponte et immediate ab inorganico vel e contra ab organico seu vitali principio; quod denique, cum non sit in infinitum abire, an a Primo Ente vitali mundum transcendente (1). Clarius iuxta praenotata, non inficiamur ortum vitae a materia inorganica nec metaphysice conditionaliter, cum potentia infinita Primi Entis non alligetur huic vel illi producendi modo; neque physice conditionaliter, cum sic maxime conveniat non solum hodiernis scientiis, sed etiam infinitae sapientiae Creatoris. Itaque hoc sensu tam metaphysice quam physice abiogenesim admittimus et etiam quamdam Evolutionismi speciem (2). Quare quaestio praesens haec est: an vita orta fuerit

(1) Hic sensus exponendi quaestionem etiam a Materialistis non ignoratur; lepide enim dicebat Virchow: < Si nolo credere existentiae specialis creatoris, debeo recurrere ad creationem spontaneam. Res est evidens: *tertium non datur*, nullum medium inter illud dilemma. Cum eo ipso quod dicatur: creationem inficior et volo originis vitae explicationem, ponitur prima thesis; sed absolute pervenire oportet ad secundam thesim, ut dicatur: ergo, admitto generationem spontaneam » (apud Castelein, op. cit., pag. 433).

(2) Praedictam Abiogenesis et Evolutionismi speciem non semel explicat S. Augustinus per suam rationum seminalium theoriā. Reiiciens enim S. Doctor Evolutionismum Materialisticum et Fatalismum (cfr. *De Genesi ad Lit.*, V, 20-21), sic inter alia inquit: < Causaliter ergo tunc dictum est, produxisse terrain herbam et lignum, id est *producendi accepisse virtutem*. In ea quippe iam tamquam in radicibus ut ita dixerim, temporum facta erant, *quae per tempora futura erant* » (ibid., V, 4), et iterum: « ab exordio saeculi cum factus est dies, conditum mundum, in cuius elementis simul sunt condita quae post accessu temporis exorirentur, vel fruteta vel animalia quaeque secundum genus suum » (ibid., VI, 1; cfr. ibid., V, 5, 23; VI, 5, 10, 11, 14 et pluries alibi). Horum omnium ratio est quia Deus « certas temporum leges generibus qualitatibusque rerum in manifestum ex abdito producendis attribuit, ut eius voluntas sil

vel saltem oriri repugnet a materia inorganica formaliter ut inorganica; seu aliter, an abiogenesis physice-inconditionaliter sit admittenda et metaphysice-inconditionaliter sit possibilis. Haec est quaestio.

525. Sententiae. — Quaestioni expositae dantur, ut ex statu quaestionis apparet, duae praecipuae responsiones e diametro oppositae, videl.: abiogenetismi et biogenetismi.

a) *Abiogenetismus* (I) generaliter tuetur, quod vita organica spontanee ac immediate generata est vel saltem generari potest a materia inorganica fornialiter ut inorganica. Hinc, duplex abiogenetismi species: physicus seu at factum et metaphysicus seu ut possibilis et hypothesis. Expendamus has species breviter:

Io *Abiogenetismus physicus* admittit, quod vita de facto producta fuit sive adhuc producitur vel producetur a materia inorganica formaliter ut est talis, prout scii, vires physico-chemicae materiales in determinatis conditionibus ita inter se combinantur ut ex eis vita sponte fluat. Ita *Evolutionismus Materialisticus* (= Monismus Biologicus) (2), *Biomechanismus* (3) et plures alii. Tamen, non omnes eodem modo hoc factum abiogeneticum admittunt: *quidam* (v. g. Tyndall, Spencer, Huxley) (4) revera aiunt, quod abiogenesis hodie non datur neque probatur revera adhuc dari, tamen iam locum habuit in primaevis periodis cum conditiones geologicae aliter fuerint quam hodie; *alii* (v. g. Darwin, Huxley, Forel) (5) dicunt, quod non data fuit neque datur, dabitur tamen cum progressus scientiae magis profecerit; *alii* (v. g. Van Helmont, Needham, Buffon, Pouchet, Joly, Musset, Bastian, Burke, Leduc, Carrel, etc.) denique tuentur, quod continue adhuc datur et scientificè comprobatur.

2o *Abiogenetismus metaphysicus* (= ut hypothesis) firmiter sentit, quod abiogenesis physice non est possibilis dari, quia viribus naturae eiusque legibus contrariatur; tamen non est obiectiva repugnantia ut materia bruta seu

super omnia. Potentia quippe sua numeros creaturae dedit, *non ipsam potentiam eisdem naturis alligavit* » (ibid., VI, 13). — Non igitur sine fundamento hanc tendentiam evolutionisticam sequimur, quemadmodum plures recentiores sequuntur cfr. M. Bouyssonie, *La Matière (la Vie*, in « Revue Thomiste », an. 1911; R. Macaigne, *La Création*, c. IX-XII, Beauchesne, Paris, 1924; Windle, op. cit., pag. 83-84; et alios.

(1) Hoc systema plures alias denominationes sortitum est; ita appellatur < *generatio spontanea* », « *spontogenesis* », « *generatio aequivoca* », « *heterogenesis* », « *archigonia autogonica* » (Haeckel) et aliter.

(2) Talem evolutionismum ita depingit Haeckel in lege continuitatis fundatus: inter moncras, qui sunt quidam organismi microscopici, et inorganicum datur aliud ens intermedium (*archiplasson*, *protogenum*, *autogenum*), quod est terminus vivens immediate et spontanee productus ab inorganico simuique principium cuiuscumque ulterioris viventis; ex hoc autem generatur aliud vivens (- *bioplasson*) omnem substantiam organicam continens videlicet *montras*, quae sunt quaedam protoplasmata anucleata (*phasts monerulae*). His succedit cellula (= *amaeba*), quae est pars protoplasmatica nucleata atque sensibilitate praedita (~ *phasis cytulae*); haec autem cellula multiplicatur diversasque cellularum classes efformat (« *phasis morulae*), ex quibus diversae formae viventium generantur, quarum singulis diversae phases respondent ut *planulae* (*blastulae*), *gastrulae*, *axulae*, *obynthae*, *axometrae*, etc. (dr. Castelein, op. cit., pag. 440-441).

(3) Evolutionismum Biomechanicum recenter descripsit et sequitur A. P. Mathews, *The Mechanistic Conception of Life* in «Scientia», vol. XXXVI, Octob., 1924.

(4) Cfr. Gerard, op. cit., pag. 20-21.

(5) Darwin ita inter alia assererat: «As for myself I cannot believe in spontaneous generation, and though I expect that at some future time the principle of life will be rendered intelligible, at present it seems to me beyond the confines of Science », ita scribebat ad V. Carus, Novemb. 21, 1866. Cfr. Forel, *La Question Sessuale* pag. 4, vers. Ital. di G. Ruhl, Bocea, Torino, 1914.

inorganica, ut talis et independenter ab aliqua actione speciali Primi Viventis, generet ex se materiam vivam seu organicam. Ita inter alios *Weismann* Q).

P) *Biogendismus* diametraliter sustinet, quod vita, nec physice-inconditionaliter neque metaphysice-inconditionaliter, potest immediate et suapte natura generari seu produci a materia bruta sive inorganica, sed unice a simili materia, idest viva, ut omne vivum necesse est ex vivo sit. Ita, praeter omnes Scholasticos, communiter omnes Scientifici! ut *Redi*, *Swammerdam*, *Spallanzani*, *Pasteur*, *Maumus*, *Hartwig*, *Moore* et alii, cum quibus sequentem veritatem ponimus.

526. Conclusio: « Abiogenetis » us tum physice tu » metaphysice repugnat » (2).

Prob. 1^a Pars (= *abiogenetismus physice repugnat*). — Doctrina seu hypothesis doctrinalis factis seu experienciis physicis contradicens, physice repugnat. Atqui talis est abiogenesis physice sumpta, quâ scii, docetur vitam oriri spontanee et immediate a materia inorganica ut tali. Ergo abiogenetismus physice repugnat.

Mai. liquet; facta enim illa sunt de phaenomenis naturae physicae quae per se, semper et ubique uniformiter operatur; unde adversarii nil admittunt in scientia nisi sit facto vel experimento fundatum (3).

Min. probatur ex experimentis ab illustribus scientificis effectis a tempore, quo haec quaestio orta est usque ad nostra tempora; tamen, cum longum sit eorum experimenta exponere, sufficit ea innuere historice percurrando. Et revera.

(1) *Weismann* potius abiogenesim admittit ut quamdam necessitatem logicam, ut §. Dei existentiam minime admittat. Refert enim *Windie*: «Weismann, the distinguished biologist declares: that spontaneous generation, in spite of all vain efforts to demonstrate it, remains for me a logical necessity » (*op. cit.*, pag. 82).

(2) Est omnino certum, quod abiogenetismus sensu puro materialistico intellectus et propugnatus S. Scripturae, Traditioni et Ecclesiae contradicit; cum enim suâ doctrinâ cum simpliciter inficiatur, eo ipso negat ipsum esse primam causam efficientem vitae et cuiuslibet rei creatae et non agnoscit nisi materiam chisque aeternam evolutionem, quo fit ut merita a *Cone. Vaticano* hoc systema proscriptum fuit: «S. Q. praeter materiam nihil esse affirmare non erubuerit, A. S.» (*Denzinger*, 1802). E contra tamen abiogenetismus, qui Deum ut primam causam efficientem vitae sicut et cuiuslibet rei creatae praesupponit: hic enim nec S. Scripturae nec Traditioni neque Ecclesiae contrariatur. Ad rem optime scribit *Duilhé* (*Apologia identifica delta Fede Cristiana*, pp. 170, 248): « L'origine, la causa prima della vita si confonde con l'origine, con la causa prima di tutte le cose. Iddio trasse dal nulla il mondo e tutto ciò che in esso contiene!. Se dopo ciò si domanda: La vita è effetto d'una creazione immediata, d'un intervento speciale di Dio? ovvero è il risultato di uno stato iniziale, un effetto di leggi primitivamente stabilite che in circostanze favorevoli dal Creatore determinate si produce? Rispondiamo: *La Fede nulla prescrive su tal punto*; il dogma della creazione è tanto semplice e chiaro, quanto comprensivo; esso lascia un vasto campo intieramente libero alle investigazioni umane, alle feconde ricerche della biologia, della geologia e della paleontologia»; et postea iterum: « *Nulla è stato rivelato* intorno al modo onde si sono prodotti e sviluppati i regni vegetale e animale». Cfr. C. Fabiani, *I sette giorni delta creazione ossia Scienza e Ubbia*, vol. 1, pag. 206 ss., Siena, 1905. "3H11

(3) Ita, inter alios, ait *Tait*: «our Science is to be based *entirely upon experiment* or mathematical deduction from experiment » (*Recent Advances in Physical Science*, pag. 6); item *Huxley*: «The man of science has learned to believe in justification, not by faith, but by verification» (*Lay Sermons*, pag. 18).

a) Saec. xvii *Redi* (1626-1697) et *Swammerdam* (1637-1680) contra van *Helmont* (f. 1644) probaverunt, quod vermes in carne putrefacta generati sunt ex ovorum larvis quas in carne muscae deponunt (1). Postea, *J. T. Needham* (1713-1781) asseruit, generationem spontaneam quorundam animalculorum (= infusoria) ex putrefactione et fermentatione liquidorum organicorum, quem statim *Buffon* (1707-1788) secutus est. Insurrexit autem contra eos *L. Spallanzani* (1729-1799) plura experimenta perficiens, quibus omnino destructa fuit hypothesis generationis spontaneae, probato quod nova illa animalcula, quae in elementis putridis vel fermentatis, sive ebullitis sive non, nasci videbantur, illuc introducta sunt ab aëre circumstante, qui diversis ac innumerabilibus microrganismis est plenus (2).

(i) Saec. xix *Ponchet* (1800-1872) abiogenesim renovavit, mtans expertum fuisse infusoria quaedam spontanee nata esse ex liquido fermentabili praesterilizzato et influxui aëris germinibus carentis exposito; cui alii adhaeserunt, praesertim *Joly* et *Musset*. Contra horum assertionem apparuit illustris vir ille *L. Pasteur* (1822-1895) qui, licet politioribus instrumentis adiutus, ad eandem conclusionem devenit quam *Spallanzani* invenit; unde statuit haec duo facta scientificae omnino certa contra praedictos adversarios, videlicet: Io Aër purus et vere quolibet microbio seu microrganismo destitutus numquam efficere potest putrefactionem in aliquo liquido fermentabili prius perfecte sterilizzato; 2° Aër purus non plene microrganismis destitutus non necessario producit putrefactionem in liquido fermentabili prius perfecte sterilizzato, cum hi microrganismi nec sufficienter neque semper sint vivi. Quapropter, concludebat *Pasteur*, quod omnes illae novae generationes in putrefactis et fermentabilibus causatae sunt a germinibus microrganicis ab aëre illuc immissis. Pariter eodem tempore contra *hemiorganismum* *Frémy* et *Frécul*, quo asserebant vivens spontanee oriri ex materia non simpliciter bruta, sed semiorganica, idem *Pasteur* plura alia mirabilia experimenta effecit, quibus suam theoriam videlicet vivens oriri non posse spontanee ex non-vivo, confirmavit. *Pasteur* corroboravit conclusionem aliis experimentis quae materialista *Tyndall* assecutus est (3).

(1) Cfr. *F. Redi*, *Opuscoli di Storia Naturale con un discorso e note di C. Livi*, praesertim « Esperienze intorno alla generazione degli Insetti », pag. 77-208, Firenze, F. Le Monnier, 1858. *Redi* experimenta comprobavit *Malpighi*: « A loro, ait *De' Rossi*, tennero dietro altre osservazioni ed esperienze, come quelle del *Malpighi* sull'origine degli insetti esistenti nelle galle e nelle frutta, che conducevano pure alla medesima conclusione della necessaria derivazione da ova deposte entro le foglie o ne' fiori » (*Præf.* al lib. di *Spallanzani* supra cit., pag. 16).

(2) Cfr. *Spallanzani*, *op. cit.*, praesertim pag. 130, 139.

(3) Unde aiebat *Tyndall*: « Il n'y a dans la science expérimentale aucune conclusion plus certaine que celle-là. En présence de faits semblables, il serait absolument monstrueux

y) Ad idem pervenerunt postea omnes discipuli Pasteur (1) et plures alii tam contra experimenta a Bastian in urina praesertim operata (2), quam contra radiobos Burke, contra experimenta botanica Steph. Leduc, textuum Carrel et aliorum (3), ut scii, abiogenesis factis seu experimentis scientificis aperte contradicit, inquantum scii, quaecumque substantia viva, etiam micrororganica et microscópica generatione oritur non quidem spontanee a materia inorganica ut tali sed a simili materia quae scii, est vita praedita.

Confirmatur I^o (ex ratione). — Leges naturae sunt universales et constantes, quod et adversarii non negant (4). Atqui vita hodie naturaliter producitur ex principio vitali et non inorganico ut ostensum est et asserunt plures recentes auctoritate gaudentes, ita B. Moore ait: « Characteristicus est modus quo materia viva producitur et sola actione formae inorganicae energiae obtineri nequit. Materia viva enim producitur dumtaxat actione alterius materiae vivae in elementis et formis energiae mundi inorganici... Nullibi igitur in Natura simile videtur processui productionis structurae viventis et nulla combinatione vel applicatione formarum energiae, excepta forma vitali, repeti aut simulari potest » (5). Ergo numquam abiogenesis data fuit, nec datur neque dabitur secundum leges naturae, seu physice repugnat.

Confirmatur 2° (adversarii sibi contradicunt). — Repugnat contradictoria simul affirmare et ponere. Atqui contradictoria simul ponunt abiogenetistae, praesertim Materialismi Evolutionistici sectatores. Nam, vi eorum systematis Evolutionism! logice admittunt spontaneam generationem: «posita [enim] veritate hypothesis evolutionis, ait Huxley, materia viva oriri debuisset ex materia non-viva» (6), et iterum ait «generatio spontanea est necessarium corollarium tendentiarum Darwinii si legitime proponantur » (7). Nihilominus, facto abiogenesim impetere coguntur: « Gaudeo, scribit Huxley ad C. Kingsley, te magnipendere opimas spontogenesis absurditates. Contra doctrinam generationis

d'affirmer que ces essais de bactéries ont été engendrés *spontanément* » (citatus a Onitvrt-Chinchóle, op. cit., pag. 175); quare concludit idem Tyndall: « De même que, si l'on voit des haricots levés dans un jardin, on affirme sans crainte qu'une graine a été semée en ce lieu. ainsi, quand un liquide entre en putréfaction, il faudra dire avec la même assurance que l'air y a semé des germes » (cit. a Guibcrt-Chin., ibid., pag. 166).

(1) « Les médecins, aiunt Guibcrt-Chinc., les chirurgiens, les spécialistes de la microbiologie, en adoptant les théories et les méthodes d'asepsie de Pasteur en ont, par la même, indéfiniment démontré la valeur » (Ibid., pag. 176).

(2) Cfr. Dr. Maumus, *La cellule*, pag. 382, Paris, Bonne Presse.

(3) Cfr. Maumus, *ibid.*; Guibert-Chinchole, *loc. pr. cit.*

(4) « Professor Tyndall, observat P. Gerard, has told us that the only scientific method is to prolong the method of nature from the present into the past, taking her observed uniformity for our only guide, and in like manner we have heard it laid down by Professor Romanes, that we must assume as a first principle that the laws of nature are always and everywhere the same, and that by their uniform operation everything is done. It is therefore quite clear that as no man was present when life first made its appearance, to observe and record whence it came, the only way in which we can possibly proceed, without violating every scientific canon, is to argue from what happens now, to what must have happened then, — to show that inorganic matter can in fact generate organic life and to conclude that the same laws must have worked the same results in the past as they do in the present » (op. cit., pag. 18).

(5) *Recent Advances in Physiology and Biochemistry*, pag. 7, Ed. L. Hill, Arnold, 1906; cfr. Hertwig, *Allgemein. Biologie*, 2 Aufl. 5. 263.

(6) *Encyclopaedia Britannica*, w. « Biology ».

(7) Letter to Ch. Kingsly, 18 March 1863, Life and Letters, I, 352.

spontaneae abstracte sumptae nihil habeo dicendum » (1); similiter Tyndall inquit: «affirmo, quod nullum exiguum experimentale testimonium fide dignum datur, quo probatur vitam hodie apparere independentem ab antecedenti vita » (2). Ergo abiogenesis physice est simpliciter reiicienda.

Prob. 2^a Pars (= *abiogenetismus metaphysice repugnat*). — Alg. F®. — Non repugnaret metaphysice abiogenetismus, si metaphysice possibile esset, quod omne corpus inquantum corpus est primum principium vitae. Atqui metaphysice non est possibile, quod omne corpus inquantum corpus est primum principium vitae. Ergo abiogenetismus metaphysice repugnat.

Mai. est doctrina abiogenetismi. — Min. declar.: « Manifestum est enim quod esse principium vitae vel vivens non convenit corpori ex hoc quod est corpus: alioquin omne corpus esset vivens aut principium vitae » (3), ut docet hylozoismus; destrueretur pariter essentialis distinctio inter organicum et inorganicum.

Arg. num. — Metaphysice repugnat effectum simpliciter sua causa praestantiozem. Atqui hoc esset, si abiogenetismus metaphysice esset possibilis. Ergo abiogenetismus metaphysice repugnat.

Mai. est principium causalitatis. Quidquid enim continet effectus a sua causa continetur, ita ut, si causa sit univoca, effectus debeat habere non plus quam similem nobilitatem; si aequivoca, minorem nobilitatem; si analoga, proportionalem nobilitatem. Numquam igitur causa est simpliciter ignobilior et imperfectior suo effectu.

Min. ex se liquet. Materia enim, ut talis, est simpliciter imperfectior et ignobilior vita; quare, si materia ex se sola et suis viribus vitam gignere posset, produceret effectum perfectiorem et nobiliorem simpliciter seipsa.

Arg. IIIum. — Absolute impossibile est, quod natura ex seipsa suum cursum vel suas leges essentialiter mutet. Atqui si abiogenetismus esset metaphysice possibilis, natura posset ex seipsa seipsam essentialiter mutare. Ergo abiogenetismus metaphysice repugnat.

Mai. liquet. Cum natura sit essentialiter ab aliquo ente superiori determinata, sibi relictam non potest seipsam nec statice neque dynamicè mutare.

Min. non est minus manifesta. Materia enim formaliter inorganica essentialiter differt a materia formaliter organica, ut supra

(1) *Loc. prox. cit.*, cfr. *Critiques and Addresses*, pag. 238. ubi eius opinionem abiogeneticam Huxley indicat esse dumtaxat fidei philosophicae actum: « But I beg you once more to recollect that I have no right to call my opinion anything but an act of philosophical faith ».

(2) *Nineteenth Century*, 1878; cf. *Belfast Address*, 1874.

(3) S. Thomas, 1, q. 75, a. 1; cf. II C. Gent., c. 65; II de Anima, lect. 1.

fuse ostensum est. Si igitur esset possibile quod inorganicum ex se produceret organicum, ut ait abiogenetismus, materia inorganica seipsam essentialiter mutaret, et esset simul formaliter inorganica et organica.

Confirm. — Biomechanismus simpliciter repugnat, ut supra habitum est. Atqui abiogenetismus metaphysicus necessario biomechanismus involvit: nam, generatio spontanea inexplicabilis redderetur si atomismus, sive mechanicus sive dynamicus, essentialiter ut fundamentum non supponeretur, quia vires physico-chimicae, in determinatis circumstantiis seu in determinato tempore positae, vitam generare non possent. Ergo abiogenetismus metaphysice repugnat.

527. Corollaria. — Ex hucusque ostensis sequentia corollaria necessario eruuntur.

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod simpliciter falsus est *Panspermismus*, qui vitae ortum in mundo explicat per hoc, quod spermata seu germina in omnibus praesupposita, in determinatis circumstantiis existentia, vitam exercite producant. Datur duplex species Panspermismi, scii, *purus* et *planetarius*, et uterque est reiiciendus. *Purus* quidem quia contendit, ubique dari germina in spatiis caelestibus se moventia, quae aliquando in terram cadentia ibique aptas circumstantias invenientia, germinant et pullulant, plantas et animalia producendo. Patet quod falsa est haec explicatio: 1° quia fundamento caret, gratuita est et intricabilibus difficultatibus plena; 2° quia est petitio principii: germina enim, quae in terram cadunt et in vitam prorumpunt, a quonam principium vitale habent? — *Panspermismus planetaris* (= astralis) autem est reiiciendus quia admittit dari germina viva, quae ab uno ad alium planetam seu astrum, vi electricitatis ac luminositatis, transmittuntur et transferuntur, ita ut diversa repulsione et attractione atmosphaerica finaliter supra cosmicos pulveres sistant, ubi sese ulterius evolvunt (= Thompson, Sv. Arrhenius). At haec explicatio non minus quam praecedens est absurda. Etenim: 1° est petitio principii: quomodo enim illa germina interastralia vitam habuerint?; 2° est penitus antiscientifica, ut luculenter constat ex experimentis a Becquerel patris circa effectus radiorum luminosorum in vita (1); unde iam S. Thomas notaverat, quod « non est possibile aliquod animal vivere in igne... nisi forte ad modicum tempus, ut de salamandra dicitur » (2).

Coroll. IIum. — Colligitur *secundo*, quod est pariter reiiciendum ut insufficiens illud systema noviter inventum, quo ortus quorundam animalculorum saltem, quae generari videntur in plurium organismis, tribuitur vitio humorum et alterationi! textuum eiusdem organismi; haec animalada ita generata vocata sunt *cysticercha*, exinde nomen *Cysticerchismus*. Hoc systema non est sufficiens quia: 1° illa cysticercha oriuntur in organismo vivo; consequenter, licet vitiata, tamen vitalitas non omnino extinguitur; 2° ex experimentis van Beneden colligitur, quod illa animalcula non spontanee oriuntur in organismo, sed ibi repraesentantur sub quadam forma chestoidea et organum, in quo reperiuntur, est fons, ex quo vita parassitaria illorum vermium egreditur, ut luculenter apparet in productione *teniae serratae* (3).

(D Cfr. P. Becquerel, *Annal. des Setene. Nat. Biol.*, Ser. IX, (1907); *Comp. Ren. de l'Acad. des Sciences* (juillet, 1910).

(2) 11, *dist.* 15. q. 2, a. 2, ad 1111; cfr. Mercier, *op. cit.*, pag. 88, nota; Windle, *op. cit.*, pag. 80-81; Melizan, *loc. sup. cit.*

(3) Cfr. P. VAN Beneden. *Commensaux et parasites; La Vie animale et ses Mystirs* Mercier, *op. cit.*, pag. 9.

Coroll. — Colligitur *tertio*, quod *lex continuitatis*, qua totus Evolutionismus materialisticus et Monismus Psychobiologicus nititur, est simpliciter falsa et antiscientifica. Ea lege enim mundus concipitur ut una et unica realitas, cuius diversa entia sunt eius diversae modalitates ita inter se unitae et continuatae quod una est ratio essendi alterius, ut materia inorganica materiae organicae, et planta animalis, animal hominis: quae omnia constituunt diversas modalitates univae realitatis, sc. materiae. Liqueat autem hoc esse omnino falsum, quia continuitas a non-vivo ad vivum minime salvatur, ut constat ex supra contra ahio-genetismum ostensis.

Coroll. IVum. — Colligitur *quarto* demum, quod ortus seu genesis vitae non aliter explicari potest nisi Biogenetismo dumtaxat, inquantum scii, vitam semper ab alio simili principio, id est vitali, ortum habuisse, habere et habituram dicamus, ut verissimum in aeternum maneat concinnatum axioma biologicum *lomme vivum ex vivo*. Et cum non sit in infinitum procedere in causis, ideo finaliter perveniendum est ad hoc: vitam initium in mundo habuisse ab Ente perse Vivente, quod est auctor vitae totiusque mundi (1).

528. Scholion. — Ad plenioram dictorum notitiam animadvertere breviter volumus quid de tractata quaestione docuerint Scholastici (2). Absque dubio est fere omnes antiquiores philosophos, cum S. Thoma, post Aristotelem, quemdam abiogenetismum admisisse, non tamen inconditionaliter, sed conditionaliter acceptum ut ex sequentibus declarationibus, quas breviter ex S. Thoma exponemus, patebit. Et revera:

1° S. Thomas simpliciter reiicit abiogenetismum. tam metaphysicum quam physicum, inconditionaliter sumptum, quem profitentur Evolutionistae Materiales. Ita enim S. Doct. contra Avicennam, quemdam Evolutionismum materialem amplectentem, scribit: «quod Avicenna posuit omnia animalia posse generari *ex aliquali elementorum commixtione* absque semine, etiam *per viam naturae*. Sed hoc videtur *inconveniens*, quia natura *determinatis mediis procedit ad suos effectus*. Unde illa quae naturaliter generantur ex semine *non possunt naturaliter* sine semine generari » (3). Ex quibus haec conclusio certa eruitur, quod *secundum S. Thomam vita non oritur neque oriri potest ex materia bruta seu inorganica formaliter ut talis*.

2° S. Thomas admittit abiogenetismum, tum metaphysicum tum physicum, conditionaliter sumptum, quoad plantas et animalia imperfecta, non vero perfecta ut quidam senserunt: « animalia perfecta, ait S. Doct., quae generantur ex semine non possunt generari per solam virtutem caelestis corporis, ut Avicenna fingit; licet ad eorum generationem naturalem *cooperetur* virtus caelestis corporis... Sufficit autem virtus caelestium corporum ad generandum quaedam animalia imperfectiora *ex materia disposita*. Manifestum est enim, quod plura requiruntur ad productionem rei perfectae quam ad productionem rei imperfe-

(1) Ad rem Mercier: « Puisque l'hypothèse des générations spontanées ne possède plus, dans l'état actuel de la science, aucun degré de probabilité, il faut admettre que la vie doit sa première origine à une intervention directe de l'Auteur de la nature » (*op. cit.*, Torn. I, pag. 94); cfr. P. Oerard, *op. cit.*, pag. 106.

(2) Cfr. S. Thomam, IV *Meteor.*, lect. 2; 1. q. 71, ad 1111; q. 72, ad 5111; q. 73, ad 2111 et 4111; q. 92, a. 1, c.; q. 105, a. 1, ad lum; II *C. Gent.*, c. 86; VU *Metaphys.*, lect. 5; De PoL. q. 4, a. 2, c.; 11, *dist.* 15, q. 1, a. 1, c.; a. 2, ad 5111; q. 3, a. 1, ad 7111 et ad 8111; De Flandria, in XII *Metaphys. Arist.*, VU, q. 13, a. 3-5; Soncina, VU *Metaph.*, q. 21; Javelli, VII *Metaph.*, q. 10-12; Ferrariensem. UI *C. Gent.*, c. 69; Baisez, 1. q. 78, a. 2, concl. 3°; M. Zanardi, VU *Metaph.*, q. 9-11; et alios.

(3) I, q. 71, ad 1111; cfr. II, *dist.* 13, q. 1, a. 1, ad 1111.

ctac» (1). Exinde, haec alia conclusio eruitur, videlicet: *secundum S. Thomam, plantae et animalia imperfectiora sc. microorganica oriri possunt et oriuntur ex materia inorganica* a) formaliter ut involvens virtutem seu potentiam vitalem ei superadditam, quae b) in actum reducitur virtute corporis caelestis. Et revera:

a) Quibusdam inorganicis indita est virtus quaedam, quae sub determinatis circumstantiis, sive intrinsecis sive extrinsecis, vitam producere potest. Nam « nihil facit Deus in creatura quod aliquo modo in primis diebus non praecesserit; sed diversimode. *Quaedam* enim fuerunt in operibus sex dierum *ut in principiis activis et materialibus et secundum similitudinem speciei*, ut ea quae generantur ex sibi similibus in natura. *Quaedam* vero sicut in *principiis activis et materialibus*, sed non secundum similitudinem speciei, sicut quaedam animalia ex putrefactione generata. *Quaedam* vero sicut *ex principiis disponentibus* et non activis et secundum similitudinem speciei, sicut anima rationalis. *Quaedam* vero ut *in potentia obedientiae tantum*, sicut ea quae per miraculum fiunt» (2). Huiusmodi principia activa et materialia ex quibus plantae et microorganica generari possunt, chimice seu physice iuxta S. Doctorem reponuntur in humiditate et calore (3), quae a S. Augustino *rationes seminales seu causales* appellantur (4).

b) Huiusmodi rationes seminales et causales seu vitalitates virtualiter materiae inorganicae inhaerentes exercite et actualiter microorganismos non generant nisi sub influxu virtutis corporum caelestium, quia « in naturali generatione animalium principium activum est *virtus formativa*, quae est in semine in iis quae ex semine generantur; *loco cuius virtutis*, in iis quae *ex putrefactione* generantur, est *virtus caelestis corporis*» (5). Nam, «secundum Philos. (11 de Gen. tex. 56 ss.) necesse est ponere aliquod principium activum mobile quod per suam praesentiam et absentiam *causet varietatem* circa generationem et corruptionem inferiorum corporum et huiusmodi sunt *corpora caelestia*. Et ideo, quidquid in istis inferioribus generat et movet ad speciem, est *sicut instrumentum* caelestis corporis, secundum quod dicitur (in II Phys. tex. 26), quod homo generat hominem et sol » (6).

c) Exinde explicatur, secundum S. Thomam, diversitas microorganismorum specifica quae per dictam abiogenesim oriuntur. Posita enim diversa dispositione materiae, consequente diversitatem rationum seminalium, diversimode recipitur virtus corporis caelestis, secundum quod quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur; ideoque diversae species plantarum et microorganismorum producuntur (7).

Ex omnibus breviter expositis luculenter manet manifestum, quod abiogenetismus S. Thomae et omnium antiquorum Scholasticorum essentialiter differt ab abiogenetismo materialistico et biomechanico, ut formaliter sit biogenetismus iuxta illum aphorismum biologicum « *omne vivum ex ovo seu ex vivo* » (Harvey); vel « *omnis cellula ex cellula* » (Virchow); vel « *omnis nucleus ex nucleo* » (Strasburger).

529. Obiectiones. — Plures difficultates contra statutam veritatem movent adversarii, praesertim ex lege continuitatis ac identitate synthesis

«IHUS»

(1) I, q. 91, a. 2, ad 2°®; cfr. *ibid.*, q. 92, a. 1, c.; q. 105, a. J, ad 10°®; q. 115, a. 3, ad 3°®; II, *dist.* 15, q. 1, a. 1, ad 2^oun>.

(2) II, *dist.* 15, q. 3, a. 1, ad 8^oun>.

(3) Cfr. IV *Meteor.*, lect. 2; I, q. 74, a. 3, ad 4^on>; q. 91, a. I, c.; II, *dist.* 15, q. 2, a. I, c.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 91, a. 2, ad 4°<; n, *dist.* 15, q. 3, a. 1, ad 7°™, et alibi.

(5) S. THOMAS, I, q. 71, ad 1°®; cfr. IV *Meteor.*, lect. 2; I, q. 91, a. 2, ad 2°™; q. 92, a. I, c.; q. 105, a. 1, ad 1°<; q. 115, a. 3, ad 3°<; II, *dist.* 15, q. 1, a. 1, c.; *ibid.*, a. 2, ad 5°<- *ibid.*, q. 3, a. 1, ad 7°®.

(6) S. Thomas, I, q. 115, a. 3, ad 2°<>.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 115, a. 3, ad 4°>>; I, q. 92, a. 1.

chimicae in protoplasmate et inorganicis; quae fundamenta falsa esse liquet ex supra dictis. Unam igitur alteramve difficultatem, ex facto potius apparenti depromptam, solvemus. Etenim,

1 Obi.: Constat facto, quosdam microorganismos oriri ex inorganicis. Etenim, si aliqua microbia, quae antea sub altissima temperatura interierant, et propter hoc ad completae dissociationis statum reducta fuerant, ponamus in medio húmido, statim vitam reassumunt cum videantur se movere, nutriri et sensibilitatis signa manifestare. Atqui talis processus est pure abiogeneticus. Ergo abiogenesis revera datur.

Resp.: — *Cone.* Min.; *Neg.* Mai.: ad cuius probationem dicitur, quod illa microbia, et alia simili experimento subiecta, si revera vitam réassumant nullo modo interfecti fuerant, sed solum sic apparebant et de facto vitam virtualiter seu sub statu concentrationis retinebant. Illogice autem generaliter deducitur, quod si alta temperatura ordinarie quaedam viventia interimit, ideo omnia viventia pariter interficere debet, cum scientificè constet pro diversis organismis diversam temperaturam requiri ad eorum completam interfectionem (1).

2a Obi.: Materia organica decomposita, v. g. caro putrefacta, vermes generat. Atqui patet materiam sic decompositam esse inorganicam. Ergo abiogenesis datur.

Resp.: — *Dist.* Mai.: materia organica decomposita vermes generat ex microvillis larvarum ab extrinseco depositis *Cone.*; ut formaliter decomposita et inorganica *Neg.* — *Cone.* Min. et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Probatum fuerat iam a Redi et magis postea a Pasteur, quod illi vermes in materia putrida seu decomposita generati causantur ex microvillis in materia depositis ab aëre circumstante, qui microorganismis est infinite plenus: « L'air tient en suspension, ait de Fontenelle, un certain nombre de matériaux et d'impuretés qui sont les uns inertes, les autres vivants. Ces impuretés représentent un monde entier de spores, de semences, aptes à se reproduire » (2).

3a Obi.: Organica decomposita sub terra latentia vermes generant. Atqui huiusmodi non causantur ab aëre cum eius influxum non subeant. Ergo a seipsis illos vermes generant.

Resp.: — *Cone.* Mai. et Min. — *Dist.* Conqs.: a seipsis illos vermes génerants! non esset aliud efficiens *Cone.*; secus *Neg.*; *Neg.* Conqa. — Est certo scientificè, quod non solum aër est microorganismis plenus, verum etiam et terra: « Le sol, comme l'atmosphère, constitue un réceptacle de ferments figurés; l'existence de germes dans le sol a été démontrée directement par la méthode des

(1) «La végétation est étroitement liée à la température extérieure; elle n'est possible qu'entre certaines limites et se trouve favorisée par une température moyenne, variable pour chaque espèce. La plupart des bactéries résistent au froid d'une manière inattendue. Pasteur avait déjà trouvé que certaines espèces vivaient, après avoir été soumises à un froid de — 30°. Frish observa les memes résultats à — 110°, et Pictet et Jung ne sont pas arrivés à tuer complètement des microorganismes à — 130°. Cependant toutes les bactéries ne possèdent pas la même force de résistance: d'Arsonval et Charrin ont tué à — 65° le bacille pyocyanique... Si la plupart des bactéries périssent à 100°, il n'en est pas de même de leurs spores qui résistent bien au delà. Il en est qui supportent l'ébullition à 100° pendant trois heures, et 110°, 115° ou 120°.

• Toutefois la résistance des spores en milieu humide, est moindre; c'est là la raison de la désinfection par la vapeur; le microbe du tétanos, qui est un des plus résistants, n'est pas tué par un séjour d'une heure et même de deux heures à 90° en milieu humide; à l'ébullition, il résiste parfois pendant cinq minutes (J. De Fontenelle, *op. cit.*, chap. III, pag. 37-39; cfr. Guibert-Chinchole, *op. cit.*, pag. 166).

(2) *Op. cit.*, chap. VI, pag. 73.

cultures. Il suffit de jeter une parcelle de terre dans un bouillon pour voir se développer un certain nombre de colonies bactériennes. Le nombre des germes est variable dans les diverses couches...» (1).

SECTIO III.

De Philogenesi (2).

* 530. Ostenso quod vita primitus ortum in mundo habuit ab aliquo Supremo Vivente, aggredienda est perdifficilis quaestio de origine specierum vita praeditarum. Ex experientia autem luculenter constat, quod viventia huius mundi dividuntur in duo genera seu regna, vegetalium nempe et animalium, quorum supremum et ultimum est homo. Quo igitur recte ac ordinate procedatur, consideranda est philogenesis dupliciter: 1° *in genere* seu indistincte relate ad utrumque regnum (§ 1); 2° *in specie* seu de philogenesi humana (§ 2) (3).

§ 1. De Philogenesi in Genere.

* 531. Ut certa ab incertis secernantur, quaestionem sub duplici aspectu inspiciamus (4): Io quoad specierum realem existentiam seu factum (I); 2° quoad modum quo revera ortae fuerint (II).

(1) Ita De Fontenelle, *ibid.*, chap. VII, p. 87.

(2) Cfr., praeter auctores in praecedenti sectione citatos, Darwin, *Opera Omnia*, London, Murray, eadem *italice* translata, Milano, Casa Edit. Soc.; A-Russel Wallace, *Darwinism. An exposition of the theory etc.*, London, Macmillan, 1889; P. Jousset, *L'Homme-Singe et la Doctrine Evolutioniste*, Paris, Baillière, 1901; P. Pesch, *Institut. Psychologiae*, P. I, nn. 157-177; P. Haan, *op. cit.*, n. 223-229; Ch. Lahr, *op. cit.*, tom. II, liv. II, ch. V; Gredt, *op. cit.*, n. 608-612; R. C. Punnett, *Mendelism*, Cambridge, Macmillan & Bowes, 1905; J. Laminne, *L'Homme d'après Haeckel*, Paris, Blond, 1907; J. A. Thomson, *Heredity*, London, Murray, 1908; H. De Doriidot, *Le Darwinisme au point de vue de l'Orthodoxie Catholique*, vol.: *l'Origine des espèces*, Bruxelles-Paris, Vromant, 1921; P. Donat, *Sum. Philos. Christ.*, Psychologia cap. VIII, Oeniponte, 1923; C. Gutberlet, *L'Uomo, la sua origine e il suo sviluppo*, etc., Trad. Ital. di Bongioanni, Torino, Soc. Ed., Intern.; Anonymum, *Monkey Craze* (1925); J. Berry Haycraft, *The Milroy Lectures on Darwinism and Race Progress*, in «The British Medical Journal» (1894); Fr. Vial, *L'Evolutionisme et les formes présentes*, in «Rev. des Sc. Phil. et Théol. (1920); *ibid.*, *L'Evolutionisme et les formes passées* (1922); P. Méliian, *La Création de l'homme devant la science moderne*, in «Rev. Thomiste» (1929), pp. 166 ss., 360 ss.; P. Gautier, *Saint Augustin et l'origine de l'Homme*, in «Gregorianum» (1930), et plures alios infra citandos.

(3) Animadvertere volumus quod hic, sicut et in praecedenti quaestione, *existentiam realem* Entis Infiniti et Creatoris seu Dei postulamus, quam suo loco probabimus.

(4) Hunc duplicem quaestionis aspectum iam Darwin praeconcepit, scribens: «I may be permitted to say, as some excuse, that I had *two distinct objects* in view; *firstly*, to show that species had not been separately created, and *secondly* that natural selection had been the chief agent of change...» (*The Descent of Man*, P. I, ch. II, p. 92).

I. - De Facto Philogenetico Specierum.

*532. De facto genetico specierum quaeritur an omnes species vegetalium et animalium hodie existentes revera productae sint per evolutionem vel per Dei immediatam actionem creativam.

533. Praenotamina. — Est *primo* notandum quid nomine *specierum* » intelligendum veniat. Ex una parte enim non eodem modo intelligitur a scientificis sicut a philosophis, qui cum Porphyrio, ut tertium praedicabile illud definiunt (1); ex alia autem parte neque ipsi scientifici inter se cohaerent quoad eius rectum sensum scientificum, cum non pauci, v. g. *Darwin* (2), fateantur illud nomen arbitrarie accomodasse. Nihilominus, ex communiori sensu plurium scientificorum (v. g. De Candolle, Swainson, Fleming, et alii), species aliququaliter describi possunt ut quaedam «collectiones animalium et plantarum, quae similia sunt ratione membrorum habentium determinatos characteres morphologicos seu habentium stabilia lineamenta formae et structurae» (3), v. g. *Zoothamnium* (4) comprehendit sub se alias sex qualitates, vid. *Z. arbusculum*, *Z. alternans*, *Z. dichotomum*, *Z. simplex*, *Z. affine* et *Z. nutans*: hae autem omnes ad invicem conveniunt ratione formae generalis zoodum, characterum nuclei, ordinis ciliarum et praeterea omnes sunt organismi resultantes ex duobus vel pluribus zoodis communi stelae affixis; proinde, omnes illae considerantur ut sex species unius eiusdemque originis seu Zoothamnii.

Secundo est notandum, quod inter omnia viventia cuiuslibet regni atque inter ipsa regna, quaedam continuatio deprehenditur, ut exinde a scientificis institutae sint classificationes ex similitudinibus et dissimilitudinibus quas viventia, ad invicem comparata, exhibent. Hae autem classificationes generatim eo tendunt ut reducant omnia viventia in aliquod unum principium commune, a quo via descendivâ, genetice procedunt quod dicitur *stirps*, quae comprehensive est quaedam unitas systematica involvens plura viventia heterogénea, quae ut ad invicem subordinata et coordinata unum systema constituunt, quod, iuxta plures scientificos (v. g. Naegeli, Drude, Wiesner), ordinatim et descendive involvit classem, ordinem, familiam, genus, species et varietates.

Tertio est notandum, quod evolutio formaliter dicit progressum seu transitum perfectivum unius eiusdemque rei seu facultatis, simulque excludit ex se creationis novitatem. Quare evolutione intelligitur, quod aliquod ens, in scala ascensiva perfectionum, acquirit semper perfectiores gradus — sive physicos sive psychicos —; unde est quidam transitus ascensus a minori perfectionis gradu ad maiorem, non tamen eius est ut sic ascensivo transiens suam naturam mutet vel acquirat quod virtualiter seu potentialiter contentum non fuerat in illis ex quibus ortum habet (5).

*534. Status Quaestionis. — His praenotatis, modo quaeritur de ipsa specierum causalitate, an scii, classificatio, quam plures scien-

(1) Cfr. *Logicam*, n. 373-377, p. 195 ss.

(2) Cfr. *The Origin of Species*, chap. II, p. 52.

(3) Ad rem *R. H. Lock*: «Practically, then, species were denned as groups of animals or plants, the members of which resembled one another in definite morphological characteristics— that is to say, in constant features of form and structure » (*op. cit.*, pag. 7); cfr. *Hutton, Darwinism and Lamarck.*, p. 23-29.

(4) *Zoothamnium* est quaedam planta quae communiter repentur in aqua maris, herbis aliisque oblectis affixa.

(5) Cfr. *Lock, op. cit.*, pag. 21; Guibert-Chinco., *op. cit.*, pag. 343.

tifici adsignant, omnium specienim utriusque regni sit tantum artificialis et ad placitum classificatoris sicut classificantur libri ad bibliothecarii placitum, vel sit naturalis et factum reale naturae, ita quod ab uno vivente imperfectiori et indistincto, tamquam ab eodem communi stipite, decursu temporis ita est variatum ut genetice una forma in aliam semper perfectiorem transierit, ex quo productae sint omnes species, quae, diversimode comparatae, constituunt genera, familias, ordines et classes, sicut in consanguinitate humana accidit, in qua genetice descendunt ab uno stipite v. g. ab abavo proavus, avus, pater, filii, nepotes, pronepotes, abnepotes etc. (= directe) vel propatruus, patruus magnus, patruus, frater etc. (= collateraliter). Aliter est quaerere, an omnes species omnium viventium, quae mundum replent, causatae fuerint directe et immediate a Deo, ita ut unaquaeque species sit in se fixa et invariabilis, vel productae sint per transformationem seu evolutionem quamdam ascensivam et progressivam, ab infimis scii, organismis ad semper perfectiores et complexiores. En quaestio.

* 535. Sententiae. — Ad propositae quaestionis solutionem sequentes sententiae seu melius hypotheses praecipuae dantur.

a) *Fixismus* (= Creationismus) admittit quidem individua uniuscuiusque speciei genetice descendere a communi typo specifico, tamen nihil commune habere cum individuis alterius speciei: omnes enim species independenter ab invicem a Deo taliter productae sunt ut, progressu temporis, nullo modo alicui variabilitati specifica, sive similitudinis sive dissimilitudinis, subiectae fuerint, sed semper immutabiles et fixae, sicut ab initio, conservatae sunt, ita v. g. sex species zoothainnii non habent unum commune principium geneticum, sed omnes independenter ab invicem a Deo creatae sunt; quo fit ut classificatio scientifica omnium specierum est mere arbitraria et artificialis. Ita docent plures ex scientificis ut *Linné, Cuvier, Agassiz, Flourens, de Candolle, de Quatrefages, Schimper, Göppert, Pfaff* et alii, quos sequuntur plures ex philosophis, ut *Pesch, Farges* (1).

P) *Evolutionismus* contra Fixismum generaliter tuetur, quod omnes actuales et praeteritae species viventium genetice ac naturaliter descendunt a quibusdam formis imperfectioribus, tamquam ab uno vel pluribus principiis communibus, habentibus rationem stipitis; unde est quod omnium specienim classificatio est pure naturalis et genetica. Diversimode tamen hoc explicatur iuxta doctrinam diversam evolutionisticam, *materialisticam* nempe et *moderatam*.

Io *Evolutionismus Materialisticus* (= Monismus Evolutionisticus, Pantheisticus, Atheus, etc.) nixus sua doctrina de unica realitate materiae, eiusque legum fixitate atque de sola virium physico-chimicarum seu mechanicarum causalitate, docet quod quadam fortuita coincidentia quorundam ipsius materiae elementorum certum temperaturae gradum habentium, ex materia anorganica producti sunt primi microorganismi, primitiva activitate vitali praediti, ex quibus

(1) Fixistae Evolutionismum Impugnantes, licet asserant immutabilitatem fixitatemque specienim, quoad modum tamen quo productae sunt non concordant inter se; *quidam* enim (v. g. De Quatrefages) agnosticum quemdam profitentur, ubi *alii* necessarium Dei interventum directum ac immediatum pro qualibet specie postulant. Cfr. OUIBERT-CHINC op. cit. p. 314-315.

temporis progressu, profectae, evolutae ac multiplicatae sunt omnes plantarum et animalium species usque ad hominem, qui est finis et corona totius evolutionis. Ita ex antiquis *Heraclitus, Empedocles, Democritus, Anaximander* et alii et postea melius tota schola materialistica cum *Moleschott, Büchner, Vogt, Haeckel* et praesertim *H. Spencer*, qui omnia in una synthesisi perfecte adunavit (1).

2° *Evolutionismus Moderatus* contra Materialisticum tuetur, quod datur realiter Intelligentia Suprema mundum transcendens, quae, sua virtute infinita, mundum et omnia quae sunt in mundo anorganico et organico produxit et consequenter, uti probavimus, vita orta est in mundo, non abiogenetice, sed ab illa Suprema Intelligentia. Hinc ulterius asseritur, quod eadem Intelligentia vitae primitus productae indidit quamdam intrinsecam vim qua, iuxta determinatas leges et intrinsecam teleologiam, evolvitur in plures diversasque species vegetaliū et animalium conformiter periodicae evolutioni geologiae. Talis autem modus evolutionis diversimode adhuc concipitur:

a) *vel* quod materia anorganica, initio a Deo creata et quādam vi instrumentali praedita sibi intrinsece et permanentemente a Deo indita, naturaliter et independentemente a novis specialibus Dei interventibus, ascensive transit ad statum organicum et exinde paulatim et continue transformatur in ultiores species viventium vegetaliū et animalium (= *Evolutionismus Moderatus Naturalis* seu *Absolutus*);

b) *vel* quod ab uno creato typo originativo, communi et maxime simplici, evolvuntur omnes species vegetales et animales (= *Evolutionismus Monophileticus*);

c) *vel* quod initio plures typi originativi communes creati sunt ex quibus evolvuntur species (= *Evolutionismus Polyphileticus*)- sive, iuxta quosdam, pluralitas originativa sit cuiuslibet regni, prout diversitas specierum evolvitur ab unico typo originativo eiusdem regni proprio, v. g. omnes species plantarum ab unico typo communi omnibus vegetaliū, omnia animalia ab unico typo communi omnibus animalibus; sive iuxta alios, pluralitas originativa sit maiorum caetuum a quibus diversae species secundum illum caetum evolvi deberent, v. g. a caetu Protozoarum omnes species Protozoarum, a caetu Metazoarum invertebratarum omnes species invertebratorum, a caetu Metazoarum vertebratarum omnes species vertebratorum, et idem de plantis est dicendum.

Quidquid est de praedictis diversis explicationibus, omnes evolutionismum moderatum amplectentes communiter conveniunt in lineamentis essentialibus contra Materialismum assertis. Et talem evolutionismum non pauci sequuntur, ita communiter *Naturalistae* cum *Lamarckismo* et *Darwinismo* duce *Darwin* (2)

(1) iuxta *Spencer* (cfr. *First Principles*), evolutio formaliter est quidam transitus graduum seu gradualium modificationum a statu homogēneo ad statum heterogeneum, a simplici ad complexum, vi differentiae et integrationis successivae iuxta aliquam legum rhythmicam necessitatem; unde, initio omnia erant quid unum confusum et uniforme, quod paulatim ac sensim sine sensu concentratur, determinatur atque diversificatur, ut eo modo efformatum sit quidquid hodie habetur in mundo ordinis physici, physiologici, psychologici, morales, spiritualis et religiosi.

(2) Quod ad Darwinum mentem attinet, quaedam non circa philogenesim humanam, sed solum circa evolutionem utriusque regni, placeat adnotare, propter opinionem quorundam qui, quamquam Darwinum opera numquam viderunt, ei nihilominus iniuste tribuunt evolutionismum materialisticum et ut atheum illum extollunt. Quod quantum erroneum et iniustum sit, liquido constat cognoscentibus Darwinii opus «de specienim origine» Et revera. Is expresse Darwin reiicit generationem spontaneam, quae est evolutionismi materialis fundamentum (cfr. *The Origin of Species*, chap. IV, Trad. Ital. p. 130); 2° Deum non negat, imo et rerum creationem admittit (cfr. *ibid.*, chap. XV, Trad. Ital. p. 463); 3° approbat determinatas leges a Deo materiae inditas, iuxta quas perficitur evolutio (cfr. *ibid.*, Trad. Ital. p. 469-470, 471); 4° iterum atque iterum se exprimit, intentionem non habere quaerendi primam vitae originem, sed solum explicandi evolutionem actualium formarum ex paucis vel etiam forsitan ab unico typo primitivo (cfr. *Kl imke, 11 Monismo* etc., op. cit., p. 369); 5° denique apparet

et plures ex catholicis ut A. Salée, Lemonier, V. Grégoire, O. Daumonl, Lebrun, Bouyssonic, Lahr, Dorlodot, Tcillard de Chardin, Gutberlet, de Sinéty, Guibm-Chinchóle et alii, quos sequimur, cum talis explicatio et factis et rationi conformior videatur.

* 536. Conclusio: « Evolutionismus Materialisticus simpliciter est reiiciendus; Fixismus non est despiciendus; Evolutionismus Moderatus praeferendus et amplectendus videtur in explicando viventia¹ philogenesim ».

>1) Prob. Ia Pars (= *Evol. Mat. simpliciter est reiiciendus in explicando viventium philogenesim*). — Evolutionismus Materialisticus explicando viventium philogenesim, falso supposito nititur, contradictiones involvit et est antiscientificus. Ergo evolutionismus materialisticus simpliciter est reiiciendus in explicando viventium philogenesim.

Conqs. tenet. — Anteced. probatur per partes.

Prob. † Pars (= *falso supposito nititur*). — Talis evolutionismus, evolutionem seu productionem successivam et continuam specierum explicans, supponit quod materia, principium totius evolutionis, est aeterna, una et idéntica atque principium spontaneum activum vitae. Atqui haec omnia sunt simpliciter falsa. Nam, Io nec ratione neque scientia, unquam probari potest materiae aeternitas; et licet recurratur ad principium physico-chimicum «nil in natura deperditur, nil creatur», false tamen interpretatur: quia illa formula Lavoisieriana enunciat solum quaedam hypothesis chimica quoad conservationem identicam ponderum atomicorum, ex qua nequit deduci, nisi gratuite, aeternitas entitativa materiae; 2° nec probari potest materiae unitas et identitas in omnibus entibus, prout scii, omnes diversitates seu differentiae, quae in mundo anorganico et organico vigent, sunt solum diversi modi unius eiusdenique materiae seu vis et energiae qualitatis materialis, sicut calor v. g. transformatur in lucem, motum, electricitatem, etc., ut exinde habeatur virium unitas et lex continuitatis. Sed hoc est penitus falsum, imo et repugnat: quia, etiam sensu communi constat, quod substantiae ab invicem simpliciter et essentialiter differentes nequeunt mutuo se convertere seu transmutare, ut v. g. vegetativum ut tale nequit transformari in formaliter sensitivum, neque hoc in intellectivum; similiter, plura elementa chimica ne-

manifeste, quod quandoque asserit evolutionismuni polyphileticum (cfr. Darwin, *op. cit.*, chap. XV, Trad. Ital. p. 466) quandoque vero monophileticum (cfr. *ibid.*, Trad. Ital. p. 466-467). Ex quibus omnibus luculenter constat, quod evolutionismus specierum Darwinii simpliciter et absolute non est materialisticus, sed revera moderatus, licet modus quo evolutio in rerum natura perficitur per selectionem naturalem darwinianam non sit undequaque sufficiens, ut infra dicitur; quod tamen alia est quaestio.

queunt in alia resolvi, ut sunt elementa simplicia; 3° denique, nullo modo probari aut serio suaderi potest, materiam ex se solis viribus pliysico-chimico-mechanicis aliquando produxisse aut nunc producere vitam, ut supra contra abiogenetismum ostensum est. Ergo evolutionismus materialisticus falso supposito nititur.

Prob. 2 Pars (= *contradictiones involvit*). — Evolutionismus iste explicat viventium philogenesim per illimitatam autoevolutionem seu autotransformationem ipsius materiae. Atqui talis explicatio: Io contradicit *inertiae materiae*: materia enim quae, ex se se evolvit in diversas species seu se continue movet independenter a quolibet influxu agentis extrinseci superioris et transcendentis, esset sui motus causa efficiens, ideoque posset ex seipsa in motum se ponere, vel illum modificare vel ab eo desinere, quod est penitus contra materiae inertiam, ut in Physica Generali ostensum est; 2° *sibi ipsi contradicit*: illimitata enim transformatio materiae est negatio evolutionis. Nam, evolutio in suo formali conceptu involvit: *principium* ex quo oritur evolutio, *terminum*, ad quem tamquam ad finem tendit evolutio, et *quaedam entia intermedia* quae se habent ut vincula continua quibus quod evolvitur magis discedit a principio seu statu imperfecto simulque magis accedit ad terminum perfectionis; unde, tria necesse est dari in qualibet evolutione: id *quod* evolvitur (= evolvibile), id *a quo* evolvitur (= evolvens) et id *ad quod* tendit et pervenit (= evolutum). Posita porro spontanea productione vitae a materia cum illimitata fecunditate ad sese transformandum in diversas species, patet quod ex se excludit praedicta tria ad evolutionem requisita, seu est negare eiusdem materiae realem evolutionem. Ergo evolutionismus materialisticus contradictiones involvit.

Prob. 3l Pars (= *est antiscientificus*). — Systema unice fundatum in assertis arbitrarie et gratuite positis est simpliciter antiscientificum. Atqui tale est praesens evolutionismus philogenesim viventium explicans. Nam, arbitrarie et gratuite ponitur realis existentia materiae ex qua evolvitur tota vita et omnes species vitae; non assignatur origo v. g. massae nebulosae primitivae quae, iuxta *Spencer*, est fons cuiuslibet mundi physici, animati scii, et humani; neque quaestio explicatur admittendo cum *Spencer* aliquod X seu incognoscibile, sed potius declinatur. Nihil praeterea determinatur quoad naturam, genus et qualitatem evolutionis, eiusque causae efficientis et finalitatis. Arbitrarie adhuc et gratuite statuitur evolutio spontanea vitae ex materia anorganica iuxta solas leges physico-chimicas seu mechanicas, et quod species vitae vel regna sponte ab illa primitiva vita evolvuntur, sicut et negatio distinctionis inter anorganicum v. g. minerale et organicum v. g.

vegetale, et eodem modo de aliis similibus ab hoc evolutionismo positus. Ergo evolutionismus materialisticus est antiscientificus.

B) Prob. 2^a Pars (= *Fixismus non est despiciendus in explicando viventium philogenesim*). — Explicatio doctrinalis gaudens quadam rationali probabilitate non est despicienda. Atqui talis est explicatio a Fixismo data circa viventium philogenesim. Ergo fixismus non est despiciendus in explicando viventium philogenesim.

Mai. patet. — Min. probatur negative ex insufficienti argumentatione Evolutionismi.

Evolutionismus est pura hypothesis non demonstrata, facta enim adducta non necessario evolutionem specierum subaudiunt, et solido fundamento caret. Ergo explicatio a fixismo data circa viventium philogenesim non est sine rationali probabilitate.

Conqs. et Conqa. tenent. — Anteced. probatur per partes.

Prob. 1^a Pars (= *est pura hypothesis non demonstrata*). — Ad scientificam conclusionem inducendam requiruntur facta seu data realia, ex quibus inducitur. Atqui evolutionismus specierum evolutionem asserens nullum factum rationabile adducit, ut plures scientifici testantur, inter quos sic *Yves Delage* ait: «libenter agnosco quod hucusque numquam visum est unam speciem aliam generare neque in aliam se transformare, et quod nulla est observatio quâ absolute et formaliter demonstratur illud verificatum fuisse» (1). Ceteroquin, neque ipse *Darwin* ignoravisse videtur evolutionismi valorem hypotheticum ut luculenter constat legenti eius opus *The Origin of Species*, in quo frequentissime hypotheticis terminis se exprimit, ut «forsan», «melius», «videtur», «mihi apparet», «probabiliter» etc. Ergo evolutionismus est pura hypothesis non demonstrata.

Prob. 2^a Pars (= *facta adducta non necessario evolutionem specierum subaudiunt*). — Facta quae rationabiliter scientifici aliter interpretari possunt, non unam tantum conclusionem necessario inducunt. Atqui sic se habent facta praecipua ab evolutionismo adducta. Et revera: Io *variabilitas formarum organicarum* admittitur quidem sed limitata, definita et intraspecifica, non vero illimitata, indefinita et extraspecifica; 2° *similitudines inter species affines* licet revera quaedam dentur, non propterea directe ab invicem cognatione descendunt, sed parallele evolvuntur ad unum totum harmonicum efformandum; nihilominus, dantur quoque in iisdem speciebus affinis differentiae valde notae tam anatomicae quam physiologicae; 3° quamvis quaedam organa rudimentalia nullum exercitium nui-

(1) *Structure du Protoplasme, etc.*, p. 184, Paris, Schleicher; cfr. *Blanchard, La vie et les êtres organisés*, Paris, Masson.

lamve utilitatem habeant actuali statui individui, contingit ut iam eorum functionem perfecerunt in alio statu eiusdem individui, v. g. in statu embryologico, ut patet de corpore pituitario; ceteroquin, haec organa rudimentalia potius sunt signa evolutionis regressivae quam progressivae; 4° *classificatio geographica*, qua linea evolutiva specierum instituitur, nihil est: Deus enim sapientissime egisset, si creavisset secundum ordinem localem et spatialem; 5° *similitudines embryologicae* indicant solum quod quaelibet phasis evolutiva habet suam formam determinatam, quae teleologia intrinsecâ intenditur; 6° denique *ex palaeontologia* nihil concluditur: tum quia, licet entia perfectiora non subito initio mundi apparuerint quia conditionibus medii adaptari non potuerunt, tamen eorum apparitio contingere potuit: sive si dicamus quod Deus immediate creavit species tempore quo apparuerunt, sive si dicamus quod initio vitae creavit germina omnium specierum ut quodlibet evolvi debuisset tunc cum aptiores circumstantias invenerit; tum quia species sunt intraspecificè modificabiles, quo explicantur differentiae quas in diversis aetatibus geologicis exhibent quaedam species affines. Ergo facta ab evolutionismo adducta non necessario evolutionem specierum subaudiunt.

Prob. 3^a Pars (= *solido fundamento caret*). — Systema non explicans facta super quae construi debet, solido fundamento caret. Atqui ita se habet evolutionismus. Etenim, non explicat: Io quare plures species per innumera saecula immutabiles penitus conservatae sunt, ut constat ex multis speciebus hodie existentibus quae eadem extiterant in periodo tertiaria, imo et primaria; 2° quare mensura temporis ad specierum evolutionem requisita contradicit mensurae temporis ad totius mundi efformationem astronomice adsignatae; 3° quare in periodo cambriana et praecambriana iam habetur fauna cum typis perfecte distinctis, et tamen geologice est certum ante illas periodos nullum vitae vestigium reperiri; 4° quare nequit delineari, nequidem ex palaeontologia, perfecta et completa series genealogica omnium specierum ab uno communi stipite descendendum; 5° quare denique hybridismus arguit quod species sunt essentialiter distinctae et nullam communitatem geneticam habent, cum certum sit species hybridae esse steriles et infecundas, saltem per longas generationes. Ergo evolutionismus solido fundamento caret.

C) Prob. 3^a Pars (= *Evolutionismus Moderatus praeferendus et amplectendus videtur in explicando viventium philogenesim*). — Systema, aliis ceteris scientia ac ratione magis ineliusque explicans facta realia phylogenesis viventium, est praeferendum et amplectendum. Atqui hoc praestat evolutionismus moderatus. Ergo evolutionismus moderatus

praeferendus et amplexandus videtur in explicando viventium philogenesim.

Mai. constat, quia praesens quaestio est facti, ideo solvenda et explicanda est non per id quod fieri seu esse potest a Deo vel a natura, sed per id quod exercite est in rerum natura et rationi conformius. — Min. probatur per partes.

Prob. Ia Pars (= *scientificae magis meliusque explicat jacta realia*). — Arg. 1ma. — Facta realia, quibus progressiva evolutio specierum manifestatur, sunt praecipue illa eadem quae Fixismus aliter interpretatus est, scilicet, variabilitas formarum organicarum, similitudines inter species cognatas, organa rudimentalia, geographica classificatio, successio palaeontologica et similitudo embryologica (1). Atqui haec omnia interpretatione fixistica minime amittunt vim, saltem suavisimam, quam habere debent, ideoque quamdam probabilitatem praeseferunt: interpretationes enim fixisticae vel respiciunt id quod potest esse seu fieri sive a Deo sive a natura, vel plerumque sunt eiusdem ponderis ac interpretationes evolutionisticae, quo fit ut nec pro neque contra argui possit, licet quaedam melius et facilius explicentur in evolutionismo, v. g. classificatio genealogica, quae in fixismo non nisi aegre et difficulter explicatur. Ergo evolutionismus moderatus probabilitate non caret.

Arg. IT^a. — Evolutionismus moderatus probabilior redditur si plura ex factis revera melius quam fixismus explicat, ut scientiis positivis magis consona. Atqui res ita se habet. Nam, Io conservatio seu permanentia quarundam formarum organicarum manifestat solum quod variabilitas specierum non est simpliciter et absolute fatalista, sed hypothetice teleologica, cum species exercite dependeant etiam a pluribus mediis et conditionibus in quibus vivunt: unae, istis variatis variari possunt et species, sicut e contra (2); 2° nulla scientifica contradictio deprehenditur inter mensuram tem-

(1) Haec maior constituit totum Darwinii librum *The Origin of Species*, in quo recapitulando ait: «A grand and almost untrodden field of inquiry will be opened, on the causes and laws of variation, on correlation of growth, on the effects of use and disuse, on the direct action of external conditions, and so forth. The study of domestic productions will rise immensely in value. A new variety raised by man will be a more important and interesting subject for study than one more species added to the infinitude of all ready recorded species. Our classifications will come to be, as far as they can be so made, genealogies; and will then truly give what may be called the plan of creation. The rules for classifying will no doubt become simpler when we have a definite object in view. We possess no pedigrees or armorial bearings; and we have to discover and trace the many diverging lines of descent in our natural genealogies, by characters of any kind which have long been inherited. Rudimentary organs will speak infallibly with respect to the nature of long-lost structures. Species and groups of species, which are called aberrant, and which may fancifully be called living fossils, will aid us in forming a picture of the ancient forms of life. Embryology will reveal to us the structure, in some degree obscured, of the prototypes of each great class» (chap. XIV, p. 486-487).

(2) Cfr. Tuccimei, *op. cit.*, n. 219, pag. 312.

poris astronomice requisitam pro mundi formatione et illam evolutionistice designatam pro specierum evolutione: *tum* quia mensura temporalis iuxta principia mathematica computata a quibusdam astronomis (v. g. *Lord Kelvin*), scientificae, v. gr. geologicae, non est admissibilis, sicut communiter hodie docetur (1); *tum* quia mensura evolutionistica esset requisita si omnes variationes viventium descendissent lente a principio monistico, ut est Haeckelii monera, quod in evolutionismo moderato non tenet (2); 3° absentia fossilium ante periodum cambrianam et praecambrianam non est signum sufficienter certum quod vita iam multum antea non adfuerit, in aetate scilicet archaica (= praepaleozoica) quae systema Laurentianum et Huronianum involvit (3); 4° non est mirum si perfecta series seu genealogica classificatio specierum delineari nequeat: geologice enim constat, plures revolutiones stratologicas decursu temporis fuisse, quibus facillime plurium viventium fossilia destructa sunt (4); 5° denique, non est universaliter verum quod specierum hybridismus est causa perfectae sterilitatis, ut constat ex pluribus factis quae scientifici experti sunt (5), etsi quandoque, sicut v. g. in mulo, contrarium verificetur; sed tunc hoc debetur vel organorum reproductionis atrophiae, vel viarum reproductivarum abnormalitatibus, vel ineptitudini constitutivae (6). Ergo evolutionismus moderatus plura facta melius quam fixismus explicat ut scientiis positivis magis consona.

Prob. 2^a Pars (= *ratione magis meliusque explicat facta realia*). — Evolutionismus moderatus explicat facta realia philogenesis viventium per hoc, quod plures ac diversae species modo evolutionistico, hoc est gradatim ab imperfectiori ad perfectius, producuntur iuxta leges a Deo statutas ab uno communi typo, in quo virtualiter seu causaliter continentur. Atqui talis explicatio rationi maxime est consona. Ergo evolutionismus moderatus ratione magis meliusque explicat facta realia.

Mai. est doctrina. — Min. probatur ex S. Thoma.

(1) Ad rem A. Holmes: «It is one of the triumphs of geology to have shown beyond all possibility of doubt that there has been ample time for all the slow transformations of life and scene that the earth has witnessed. Though the problem of the age of the earth has not yet been rigorously solved, yet it has been brought within definite limits, and it is now generally recognised that a million years is to be regarded as a relatively short period in the history of the earth, just as a million miles is a short distance from the point of view of astronomy» (*The Age of the Earth*, p. 9-10; cfr. p. 13-14; p. 15-21; p. 54-75) cfr. Tuccimei, *op. cit.*, p. 296-297.

(2) Cfr. Hutton, *Darwinism and Lamarckism*, p. 4.

(3) Ad rem Tuccimei: «Durante la formazione di tutti questi terreni la vita pare che si sia manifestata con le sue prime tracce, e forse il profondo metamorfismo a cui andarono soggetti ha tutto cancellato» (*op. cit.*, p. 320); cfr. Hutton, *The lesson of Evolution*, p. 47-55; Holmes, *op. cit.*, p. 33.

(4) Cfr. Tuccimei, *op. cit.*, n. 220, p. 314.

(5) Cfr. J. A. Thomson, *op. cit.*, p. 386-387.

(6) Cfr. Thomson, *ibid.*, p. 391.

Revera enim explicatio evolutionismi moderati maxime consona est: Io principio physico-inetaphysico, quo natura in via generationis ab imperfectioribus ad perfectiora procedit (1), unde fit quod «natura de uno extremo ad aliud transit per media» (2); 2° causalitati causae secundae (3); licet enim Suprema Causa omnia immediate creaverit, tamen «in ipsa rerum creatione ordinem in rebus instituit, ut quaedam ab aliis dependerent, per quas secundario conservarentur in esse; praesupposita tamen principali conservatione, quae est ab ipso» (4); 3° imperfectioni viventium ut sunt entia creata atque eorum dependentiae in agere ab Ente Supremo (5); 4° ordini qui inter creata servari debet: non enim est «ex impotentia Dei quasi indigentis tempore ad operandum, quod omnia non sunt simul distincta et ornata; sed ut ordo servaretur in rerum institutione» (6); 5° causalitati Entis Perfectissimi quia utique «perfecto agenti competit perfectum effectum producere. Sed non oportet quod statim in principio sit perfectum simpliciter secundum suae naturae modum, sed sufficit quod sit secundum tempus illud; quo modo puer mox natus perfectus dici potest» (7); 6° sapientiae Entis Supremi (8) atque gubernationi qua Supremus Gubernator exercite res gubernat (9); 7° denique concursui quo Suprema Causa physice influit in determinationem operationum creaturarum: in continua enim et ascensiva evolutione specierum semper nova forma producitur, quae tamen non produceretur nisi Suprema Causa effective determinaret exercite ipsam causalitatem creaturae (10). Ergo satis patet quod explicatio evolutionismi moderati est maxime rationi consona.

* 537. Corollarium. — Ex omnibus hucusque dictis colligitur, quod ad originem specierum viventium explicandam Evolutionismus Materialisticus simpliciter et absolute non est admittendus, utpote antiscientificus et antireligiosus; negat enim Dei influxum, sive directum sive indirectum, tum ad vitae originem tum ad eius evolutionem; ideoque non immerito *atheus* appellari potest. Origo igitur specierum unice explicari debet vel per Fixismum vel Evolutionismum Moderatum; at quia utrumque systema argumenta scientifica ad propositum demonstrandum adducit et ab utroque aequae solvuntur, neutrum limites hypothesis excedit. Nihilominus, quia Evolutionismi Moderati argumenta, ut vidimus, sunt

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 71, ad 5^m.

(2) S. Thomas, *ibid.*, ad 4^m; cfr. II, *dist.* 15, q. 2, a. 2, ad 7^m.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 104, a. 2, c.

(4) S. Thomas, *ibid.*, ad 1^m.

(5) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 4, a. 2, ad 5^m in oppos.; II, *dist.* 12, q. I, a. 2, ad 3^m.

(6) S. Thomas, I, q. 74, a. 2, ad 4^m.

(7) S. Thomas, *De Pol.*, q. 4, a. 1, ad 12^m.

(8) Cfr. S. Thom., *ibid.*, a. 2, ad 5^m in oppos.; II, *dist.* 12, q. I, a. 2, ad 4^m et 5^m.

(9) Cfr. S. Thom., I, q. 103, a. 6.

(10) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 4, a. 1, ad 8^m.

aliqua validioris ponderis, putamus esse hypothesim probabilioris, quam proinde rationabiliter amplectimur et praeferimus. Exinde eruitur, quod classificatio omnium specierum, tam plantarum quam animalium, non est quid pure subiectivum et arbitrarium ut est librorum classificatio in aliqua bibliotheca, sed est quid obiectivum et naturale, sequens scii, naturam evolutionisticam unius stipitis, consequenter est classificatio revera genealógica, sicut classificatio consanguineorum descendunt recte vel collateraliter ab uno stipite unius familiae.

* 538. Scholion. — Est animadvertendum, quod nulla ex supra expositis explicationibus Evolutionismi Moderati praesefert rationem ita cogentem, sive scientificam sive philosophicam, ut simpliciter praeferrí debeat una forma, v. g. polyphiletica, potius quam alia, v. g. monophiletica sive naturalis. At vero nobis magis, utpote factis legibusque naturae rationabilior et conformior, arridet explicatio quam exhibet *Evolutionismus Moderatus Naturalis seu Absolutus*, quem clarius adhuc sic intelligimus: admissa materiae brutae seu anorganicae creatione, admissaque abiogenesi iuxta tantum modum, in 38 praenotatione supra exposita, nempe *tam rnetaphysice — quam physice — conditionaliter*; materia organica, vi speciali a Deo sibi indita atque legibus ab Eo determinatis, transit suâ naturâ, in decursu temporis et iuxta diversas temporis et spatii adaptationes, ad regnum vegetale cum omnibus suis speciebus et ab hoc ad regnum animale cum omnibus pariter suis speciebus. Haec explicatio nullo modo contradicit Sacrae Scripturae neque Catholicae Traditioni (1), unde S. Thomas iudicat S. Augustini opinionem (2) esse rationabiliorem (3).

II. - De Modo Philogenetico Specierum.

* 539. Rationabiliter admissa, contra Fixismum, probabiliori hypothesi quoad specierum originem, difficilior quaestio, philosophica potius quam scientifica, inter Evolutionistas occurrit (4), de modo videlicet ipsius evolutionis.

* 540. Praenotamina. — *Primo* quam maxime notanda est distinctio inter *variationes* et *modificationes* proprie dictas. *Variationes* enim sunt mutationes quae, saltem directe, independentes sunt a conditionibus externis vitae et ipsum germen afficiunt, unde sunt blastogeneticae, endogeneae, naturales et proinde transmissibiles; *modificationes* vero sunt mutationes quae resultant directe ex influxu functionum ac circumstantiarum, ipsumque soma seu corpus directe afficiunt, unde sunt somaticae, exogeneae, acquisitae et ideo ut tales non sunt transmissibiles (5); propterea scientificae identificantur cum iis quae communiter vocantur «*characteres acquisiti*» (6).

Secundo est notandum, quod quodlibet vivens seu organicum ab intrinseco praeditum est quadam vi, qua efficienter respondere potest stimulus seu excita-

ti) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 12, q. I, a. 2; de hoc argumento perutiliter legi potest magnificum opus H. De Dordot, *Le Darwinisme* etc., *op. cit.*, p. 5-115.

(2) Quoad S. Augustini mentem, cfr. De Dordot, *op. cit.*, p. 100-108; p. 167, app. JU.

(3) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 12, q. 1, a. 2; *de Pot.*, q. 4, a. 2, ad 22^m.

(4) Huius quaestionis difficultatem ita inter alios expressit Thomson: «on the whole, we have to confess that we do not know the secret of development, which is part of the larger secret of life itself» (*op. cit.*, p. 416-417).

(5) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 75; p. 176.

(6) Cfr. Thomson, *ibid.*, p. 173.

mentis causatis ex medio in quo vivit, ita ut ex diversis stimulis, et consequenter ex reactionibus viventis, diversae mutationes in eius systemate effici possint, sive utiles sint sive nocivae. Hoc autem necessario supponit, ut patet, quod diversi organismi diversos gradus mutabilitatis (= plasticitatis) involvant, cum diversimode reagere possint conditionibus, in quibus reperiuntur, eisque diversimode adaptari; exinde, quilibet organismus est modificabitur et modificationibus subiicitur (1).

Tertio est notandum, quod diversae mutationes, quas quilibet organismus subit ex mediis in ipsum influentibus, non sunt variationes, sed modificationes, ut est v. g. mutatio coloris et formae in plantis et animalibus ex diversitate loci causata; vel aliae quae intrinsece in organismo recipiuntur, tamen transitoriae et temporaneae sunt, v. g. qualitates alimentares influere possunt in systema reproductivum, digestivum, dentarium etc., imo et quandoque exitiales effectus inducunt priusquam individuum eis modificatum fuerit; ita constat ex experimentis F. Houssay quod pulli gallinacei, sola carne enutriti, affecti sunt post aliquod tempus morbo articulari et incapaces reddituri sunt ad generandum (2).

* 541. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur: quanam causalitate seu quonam modo natura organica operata est ad evolutive efficiendas ex uno vel pluribus principiis omnes viventium species; seu quodnam sit principium effectivum et productivum evolutionis specierum. Clarius et profundius sic: cum specierum evolutio supponat, tamquam materiam ex qua, mutationes in organismos inductas, harum causalitas est investiganda: mutationum enim, ut dictum est, quaedam sunt stricte modificationes, ex quibus species evolvi nequeunt; aliae sunt proprie variationes, quae constituunt materiam proximam ex qua evolutio specierum oritur. Quapropter, tota quaestio ad hoc reducitur: quanam causalitate seu quonam modo producantur in organismis variationes ex quibus species oriuntur; et hoc est quod a scientificis appellatur *mechanismus evolutionis biologicae seu organismorum* ».

* 542. Sententiae. — Ad propositae quaestionis solutionem innumerae dantur opiniones, praesertim apud scientificos, quas enumerare fere est impossibile; praecipuas igitur et capitales referemus.

a) *Lamarckismus* explicare conatur non solum specierum evolutionem, sed et variationum originem et praeservationem, ex quibus species evolvuntur; quare, duplex causa praecipue assignatur: *intrinseca*, quae est quaedam innata tendentia organismis intrinsece inhaerens ad variabilitatem et progressum; et *extrinseca*, quae sunt omnes circumstantiae extrinsecae physice in organismos influentes. Factorum enim classificatione constat, species non essentialiter differre a varietatibus, quae, cum organismi maxime dependeant a mediis in quibus vivunt, causantur ex pluribus circumstantiis physicis et naturalibus, praesertim a climate, nutrimento, etc. Liqueat porro ex geographia physica, plures mutationes lentas in natura physica occurrere; ideo opus est ut habitus et activitas organismorum lente varientur ac mutantur; unde et eorum organa, exercitio vel non-exercitio activitatis, hypertrophica vel atrophica redduntur. Tales autem mutationes sic ab extrinseco causatae praesupponunt in iisdem organismis

(1) Cfr. Thomson, *loc. prox. cit.*, p. 72-73.

(2) Cfr. Thomson, *ibid.*, p. 174.

tendentiam quamdam intrinsecam hereditate acquisitam, qua variationi et evolutioni subliduntur. His igitur duabus causis organismi ab una ad aliam varietatem lente paulatimque transeunt, ut exinde, ab una ad aliam generationem per hereditatem migrantes, resultent finaliter diversae species plantarum et animalium. Ita *Ioan.-Bap. Monet* (aliter, nobilis *Lamarck*) (1) et alii eum sequentes.

P) *Neolamarckismus* illam tendentiam progressivam Lamarckii reficiens, totum progressum evolutivum reponit in hereditate post-natalium variationum, quae acquiruntur tam ex conatibus, quibus organismi externis conditionibus seipsos adaptant, quam ex directa actione causarum externarum in ipsa individua; ceteri autem effectus qui in organismorum varietatibus occurrunt a selectione naturali causantur. Quare, admissa selectione naturali ut causa secundaria dumtaxat, tota variationum origo specierumque evolutio principaliter debetur vel mutationibus circumstantiarum vel motibus organismorum vel utrisque simul, quorum effectus hereditate transmittuntur; quo fit ut actio externarum conditionum initio fuerit directa et definita, ut variationes sic acquisitae potuerint hereditate subsequentibus generationibus transmitti (2). Ita *H. Spencer*, *K. Semper*, *P. Geddes*, *E. D. Cope* et cum eis tota *Schola Americana Naturalistica* et alii.

y) *Darwinismus* (= Selectionismus) ut certum tenet, plura facta variationum dari in plantis et animalibus, quae domestice custodiuntur; hae autem variationes lente ac gradatim accumulatur pluribus generationibus operatis ab educatore per *artificialem selectionem* sive methodicam sive inconsciam, usque dum ex eis oriuntur dissimiles varietates ex eodem stipite progredientes, quae ad invicem ita differunt, sicut species eiusdem generis in statu naturali; a fortiori igitur et adhuc mirabiliores effectus producere potest decursu plurium saeculorum ipsa natura, quae homine fortior est (3). Revera enim in statu naturae habentur facta variationum ex quibus concludi licet, species quoad plures notas varietatibus assimilari; at praeterea, ex ordinatione ac subordinatione ad invicem plurium viventium (v. g. plantarum ad duodecim regiones pertinentium), ulterius concluditur recta inductione quod species superiorum generum sunt magis variables speciebus inferiorum generum. Admisso ergo facto variationum in plantis et animalibus, et transmutationis variationum in species, legibus hereditatis operatae, necesse est admittere, iuxta theoriam Malthus, quod omnia viventia naturaliter tendunt ad celeriter ita se multiplicanda ut omnino improporionate reddantur ad vivendum respectu nutrimenti quod a terra eis praestari potest; ideoque numerosiores organismi oriuntur quam defacto vivere possunt (4). Hinc absolute sequitur *principium luctationis pro existentia seu vita* (= struggle for life) (5), et ex hoc *principium superstitis aptioris* (= survival of the fittest) quod

(1) Cfr. Lamarck, *Philosophie Zoologique* (Paris, 1809); *Introduction à l'Histoire Naturelle des animaux sans vertèbres* (Paris, 1815). — Lamarck suam doctrinam illustrat, inter alia, exemplo evolutionis camelopardalis, de quo ait Lock: « Lamarck supposed a comparatively short-necked ancestor of the giraffes to have taken up the habit of browsing upon the leaves of trees, owing to the difficulty of obtaining other food in an arid region. In order to obtain their new food the animals were obliged to be continually stretching upward, and the effort to elongate their necks was attended with some small measure of success in each individual. This increase, being accumulated by inheritance in every succeeding generation, ultimately led to the great stature exhibited by the giraffes of the present day » (op. cit., p. 34).

(2) Hac ratione Cope distinguit duplicem causam variationum: *physiogeneticam* (physiogenesis) cuius modificationes inductae causis seu viribus physiologicis tribuuntur; et *kinetogeneticam* (kinetogenesis) cuius modificationes causis mechanicis adscribantur (cfr. Hutton, op. prox. cit., p. 134-169).

(3) Cfr. Darwin, *The Origin of Species*, chap. 1, Trad. Ital. p. 60; chap. IV, p. 94.

(4) Cfr. Darwin, op. cit., Trad. Ital. p. 78-79, 81.

(5) Quo sensu usus est Darwin terminologia « luctatio pro vita » (cfr. op. cit., ibid., p. 73).

est ipsa *Selectio Naturalis* (1). Huius virtute, illae varietates, consequenter species, quae aptiores sunt ad vivendum longius revera vivunt aliasque generant: ubi aliae paulatim remittuntur usque ad earum completam extinctionem seu annihilationem; itaque, lente ac paulatim per multas atque diversas generationes, organismi superstitum magis magisque dissimiles fiunt ab organismo stipitis a quo primo orti sunt usque dum diversarum specierum efformationem pertingunt. Patet igitur, quod causa adaequata, vel saltem principalis (2), ad specierum varietatumque evolutionem explicandam est selectio naturalis. Ita, post *Darwin*, omnes Darwinistae ut *A. R. Wallace*, *Wiesner*, *Forel* et paulo ante *Darwin* aliquantulum M. C. Wells (1813) et P. Matthews (1831).

8) *Neodarwinismus*, sicut et *Darwinismus*, minime occupatur de origine variationum, sed eas realiter supponens, ostendere conatur quomodo revera praeservantur et quomodo ex eis evolvuntur varietates, species, genera, familiae, etc. Hinc, *darwinismus* perficiens, selectioni naturali, quae est inadaequata causa ad omnia facta explicanda, principium separationis seu isolationis (3) ut effectivum et opjrativum evolutionis organicae superaddidit. *Selectio naturalis* igitur simul cum separatione est causa effectiva completa et adaequata totius evolutionis biologicae (4). Ita *Moritz Wagner*, *Romanes*, *Hutton* et alii.

s) *Mutationismus* (= *Vriesismus*) (5) breviter docet, quod stricte et proprie species oriuntur per mutationes discontinuas, hoc est non per lentas et graduales mutationes sed subitaneas atque inopinatas, seu per mutationes saltatorias, quarum vi unus character — tunc nova varietas habetur —, ve) characterum pluralitas subito mutatur et tunc nova species oritur. Hoc systema plures innuerunt ut *Th. Browne*, *Huxley*, primo autem formulavit *Fr. Galton* (6) et systematic perfecit *H. De Vries* (7), quem secuti sunt *Bateson*, *Mac-Dougal* et alii.

Ç) *Teleologismus Philogeneticus* tuetur, quod causalitas evolutiva variationum et specierum per se et principaliter debetur causis seu principiis intrinsicis, hoc est diversis tendentiis seu finalitatibus atque viribus intrinsicis, quas

(1) Cfr. *Darwin*, *ibid.*, p. 77, 92-94.

(2) Signanter dicimus « saltern principalis causa », quia *Darwin* ipse hoc asserendo quadam sobrietate et prudentia usus est; ait enim: « io son convinto che l'elezione naturale sia, se non Tunico, almeno il principale mezzo di modificazione » (*op. cit.*, Introd., p. 32).

(3) Ut natura *isolationis* neodarwinisticae intelligatur, sciendum est, quod eius effectus non est variationum causativus, sed impeditivus, prout eas impedit quominus liberis commixtionibus sexualibus amittantur: « to prevent, ait *Hutton*, the effects of free intercrossing » (*Darwinism and Lamarck*, p. 82; cf. p. 88). Multiplex porro esse potest isolatio: *indeterminata* (= indiscriminate isolation) qua individua fortuite separantur quominus selectio fiat; et *determinata* (~ discriminate isolation) qua individua separantur ratione quorundam morphologicorum characterum, quos possident, ideo selectionem involvit. Utraque adhuc dividitur; indeterminata enim alia est *physica* (— geographica) et alia *physiologica* (cfr. *Hutton*, *ibid.*, p. 83-96); determinata autem, alia est *selectio naturalis* (= naturalis eliminatio, selectio utilis) et alia *isolatio praeferentialis* (= preferential isolation) quae a naturali selectione maxime differt (cf. *Hutton*, *ibid.*, p. 98). Utraque autem isolatio determinata est *intrinseca*, quippe quod sunt ipsa individua quae se eligunt ad se congregandum pro sua utilitate vel libitu ac propterea isolatio differt a *selectione extrinseca* (— selectioni artificiali analogica; selectio insectorum ipsius *Henslow*), qua agens extrinsecum individua seligit ut ex eis aggregationes efformet, non beneficio selectorum, sed delectatione vel utilitate selectoris (cfr. *Hutton*, *ibid.*, p. 83).

(4) Cfr. *Hutton*, *op. cit.*, p. 101, 105.

(5) Denominatio haec systemati tributa est a *De Vries*, qui, post plura facta botanice experta praesertim in dicta « *Oenothera Lamarckiana* », invenit originem specierum perfici per mutationes discontinuas (cfr. *Lock*, *op. cit.*, p. 113).

(6) Cfr. *Lock*, *ibid.*, p. 118.

(7) Cfr. *Lock*, *ibid.*, p. 113-147; *Thomson*, *op. cit.*, p. 90 ss.

Deus vitae primitus productae indidit, ut secundum leges evolutionis philogeneticae, utique a Deo determinatas, continue ac ascensive evolvatur; itaque, quaelibet variatio sive species iam praeordinata et teleologice determinata est, tam in se quam in sui evolutione, independenter ab influxu cuiuslibet causae extrinsecae. Hoc optime illustratur evolutione ontogenética, cuius finis est mirabilis evolutio ascensiva organizations polycellularis ex minima et simplici nionocellula, ita v. g. in ontogenesi humana, quaelibet cellula teleologice et ex se est determinata ut non possit constituere nisi tale vel tale organum ad quod essentialiter ordinatur, ut v. g. cellulae cerebri ad cerebrum producendum, musculorum ad muscula, ossium ad ossa, et sic de ceteris (1). Porro, haec omnia tam in fieri quam in esse completo originem trahunt ab una et unica cellula originativa, in cuius virtute necesse est ut sint praecontentae et teleologice prae-detenninatae, atque, secundum leges evolutionis ontogeneticae, paulatim et continue evolvantur ad finaliter constituendam illam mirabilem homogeneitatem individuaalem. Hoc modo firmiter propugnamus, quod teleología philogenetica est principalis et adaequata causa evolutionis cuiuslibet speciei et variationis, quod etiam videtur philosophiae scholasticae esse maxime conforme. Nostra sententia a pluribus docetur, ut a *Wigand*, *Conklin*, *Kôlliker*, *Card. Mercier* (2), *Gutbcrlet* (3), *d'Avellino* (4).

* 543. Conclusio : « Teleologismus philogeneticus est unica doctrina admittenda ad totam specierum evolutionem explicandam ».

Prob.: A) Negative. — Systemata, quae sua doctrinē false vel insufficienter quaestionem, de qua quaeritur, explicant, sunt reicienda. Atqui omnia systemata, praeter Teleologismum Philogeneticum, ad evolutionem specierum explicandam excogitata, vid.: *Lamarckismus*, *Neolamarckismus*, *Darwinismus*, *Neodarwinismus* et *Mutationismus*, false vel insufficienter illam explicant. Ergo teleologismus philogeneticus est unica doctrina admittenda ad totam specierum evolutionem explicandam.

Mai. liquet ex terminis. — Min. probatur per partes.

Prob. † Pars : *Lamarckismus suâ doctrinâ false ac insufficienter evolutionem specierum explicat*. — Revera enim: a) *falsis fundamentis nititur*: lo scientifice falsum est, quod species et varietates sunt eiusdem naturae; 2° false identificat modificationes cum variationibus proprie dictis, ut praenotatum est; 3° falsum est, quod variationes, quae in species mutantur, oriuntur ex mutationibus externarum conditionum v.g.climatis: quia licet ex his causentur potius modificationes quam variationes, tamen rarissime transmitti et ideo accumulari possunt, ut

(1) *Per accideris* tamen aliqua cellula averti potest a proprio fine; qua ratione abnormalitates, deformationes et monstruositates in organismis resultant.

(2) Cfr. *Psychologie cit.*, Tom. I, n. 37, p. 87.

(3) *Op. cit.*, vol. I, Introd., p. 3; c. 1, p. 5, 11 et passim.

(4) *Op. cit.*, cap. XI, p. 157 ss. Praeter recitatas opiniones plures aliae dantur apud scientificos, praesertim ad variationes ipsas explicandas, ut *Prac/ormationismus* (*Bonnet*, *Haller*), *Epigenetismus* (*Wolff*, *His*), *Pangenetismus* (*Darwin*), *Mendclismus*, *Mncmonismus* (*Semon*), *Wtismaunismus*, *Involattonismos* (*Marconi*), *Ologenetismus* (*Rosa*), *Centroepigenetismus* (*Rienano*) et aliae.

liquido constat v. g. ex ove, cuius cauda per multas generationes ablata fuit, at vero omnes fetus ab ea descendentes caudati nati sunt; 4° falsa est assertio de transmissibilitate seu hereditate characterum acquisiteorum seu modificationum, ut scientificè a pluribus ostenditur (1).

b) *causalitate insufficienti nititur*: 1° certum est enim, quod plures species plantarum et animalium, pluribus partibus universi communes, vivunt in conditionibus penitus diversis tam climatis quam alimenti, et nihilominus nulla in eis variatio causata est; et e contra, variationes non semel producuntur in iis quae iisdem fere conditionibus subiiciuntur, ut quando in eadem planta duae varietates apparent; imo eadem fere variationes habentur in diversis climatibus, uti eruitur ex pluribus plantis quae v. g. in Anglia et India reperiuntur; 2° ubicumque plantae et animalia sunt, semper quasdam variationes patiuntur ex eo medio in quo vivunt, unde clima non est necessario causa efficax variationum, ita v. g. assyria-malus(2) aegre in Italia Septentrionali vivere potest et tamen ibi quam maxime variata est; 3° abundans nutrimentum potest tempore opportuno diversas variationes efficere, ut notum est botanicis et zoologis ex domestica educatione; 4° non minus falsum est exercitium sive non-exercitium organorum, quo inducitur hypertrophia sive atrophia, et exinde variationes in organismis individuorum: requireretur enim longissimum tempus ut huiusmodi modificationes lente et paulatim accumularentur et supponerentur esse hereditate transmissibiles, quod scientificè minime constat; imo, scientificè ostenditur dari in viventibus plures *innatas* variationes, quae exercitio sive non-exercitio nullimode explicari possunt (3).

Prob. 214 Pars: *Neolamarckismus suâ doctrina false ac insufficienter evolutionem specierum explicat.* — Etenim: 1° *magis falsus et insufficiens est quam ipse Lamarckismus*: Io quia inficiatur quamdam tendentiam ad evolutionem et progressum intrinsece organismis inhaerentem, quam Lamarckismus admittit (4); 2° quia factorum congeries adducta ad confirmandum aliud principium evolutionis factivum, videl. influxus causarum seu conditionum externarum, nullum novum valorem probativum doctrinae lamarckianae tribuit, ideoque aequè contra ipsum militant argumenta in praecedenti parte relata.

b) *falso supposito proprio nititur*: noviter enim lamarckismo a

(1) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 242, 244. — Et pro fusiori tractatione de characterum acquisiteorum hereditate, cfr. eundem, *ibid.*, chap. VII-VIII, p. 164-308.

(2) *Anglice* dicitur « orange-tree », *gallice* « oranger », *italice* « melarancio », *germanice* « Pomeranzenbaum ».

(3) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 73-74.

(4) Notat enim Hutton: «... the idea of an internal tendency towards progression being generally discarded [by Neolamarckians] » (*op. prox. cit.*, p. 65).

neolamarckismo superadditum est elementum falsum, scil. *et* quod actio externarum conditionum initio fuit directa et definita *et* quod variationes sic productae sunt transmissibiles (1). At Io quod variationes illo modo productae non sunt transmissibiles ostensum est in praecedenti parte; 2° primum punctum multipliciter est falsum: *Ium* quia non explicat quomodo variationes producuntur per physiogenesim et evolvuntur per kinetogenesim (2); *tum* quia facta adducta nituntur fallacia causae non causae: ex eo enim quod plura viventia, v. g. animalia, continue media mutando, simul continue modificantur seu variantur, ideo *post* hoc concluditur quod variationes efficiuntur *propter* conditionum mutationes. Quod quantum illogicum sit nemo est qui non videat (3); *tum* quia false confunduntur modificationes cum variationibus proprie dictis; *tum* denique quia, ut asserit *Cope*, per kinetogenesim eadem causae mechanicae semper eosdem effectus producunt, quod revera factis non est consonum, ita v. g. in cygno, ad colli elongationem sequitur maior vertebrarum numerus: ubi in camelopardali habetur solum magis earumdem vertebrarum elongatio, sed non maior numerus.

Prob. 3^A Pars: *Darwinismus suâ doctrinâ false ac insufpcienter evolutionem specierum explicat.* — Nam est falsus et insufficiens: *a) in suis fundamentis*: 1° quia non explicantur origo et modus originis variationum, quae sunt materia ex qua specierum; et pangenesis a Darwin excogitata est scientifice inadmissibilis; 2° quia ex casu, qui est unicum factivum totius evolutionis darwinianae, nihil per se ordinatum, quale est specierum evolutio, exurgi potest (4); 3° quia ingnat quod eadem causae externae fortuitae et mechanicae efficiant iugem variabilitatem et perduratam fixitatem variationum; 4° quia inexplicabile est, quomodo vi selectionis naturalis ex minutissimis variationibus exurgi possunt tot ac tanta systemata organica, ita morphologice et physiologice diversa ut, maxima correlatione quam ad invicem dicunt, constituent illam mirabilem organismi individualis unitatem, quam *Driesch* « systema aequipotentiale harmonicum » denominaverat; 5° quia lucta pro existentia, cuius selectio naturalis est necessaria consequentia, est penitus insufficiens ad novas species explicandas: non enim habet efficaciam obiectivam et universalem, quia non semper nec ubique eius effectus, scii, aptioris superstitis conservatio, producitur. Revera enim nullam vim exercet, *sive* respectu plurium causarum physicarum, quae earum influxum destructivum indistincte efficiunt,

(1) Cfr. Hutton, *op. cit.*, p. 138.

(2) Nam, ait *Cope* quod « physiogenesis [is] as the *originator* of all variations, and can use kinctogenesis as a *developer* only » (Hutton, *op. cit.*, p. 139).

(3) Hoc longius factis prosequitur comprobare Hutton, *op. cit.*, p. 139-156.

(4) Cfr. Hutton, *op. cit.*, p. 60.

ut sunt terraeniotus, inundationes, siccitates, aegritudines etc.; *sive* respectu causarum quae frequentius in die contingunt, ut sunt insidiae praesertim inter animalia; *sive* respectu plurium aliarum causarum et circumstantiarum, quae inopinate eveniunt; 6° quia principium vitae aptioris superstitis non habet vim nisi praeservativam vel conservativam vel ad summum somatice et exogenetice modificativam, non vero blastogenetice et endogenetice; imo etiam hoc dato, adhuc restat determinandum quanta sufficientia adaptationis requiratur, ut vivens superesse debeat et cuius extensionis sint relate ad subséquentes generationes emolumenta longe exigua ad adaptationem requisita (1).

b) *in sua causalitate*: 1° quia selectio naturalis est tantum destructiva vel, ut dictum est, praeservativa: eius enim est eligere prae aliis, quae quidem eligibilia praesupponuntur ad operationem selectivam (2); 2° quia nequidem causalitatem praeservativam semper exercet, eo quod non semper praeservat quod est utile vel saltem non nocivum specierum organismis. Nam, revera sunt plures species quae organa eis inutilia possident, hoc est, plures characteres, tam formae quam coloris, qui possessoribus sunt nullius utilitatis (3), ut nequidem eis, — saltem plantis et inferioribus animalibus —, deservire possint tamquam signa manifestativa vel defensiva (= *mimetismus*) (4); imo, plures habent non parvos defectus et deformitates corporales, quae organismo simpliciter nocivae sunt, et tamen selectione naturali non praeservantur ne transeant in subsequentem prolem, sed e contra per plures generationes migrant (5); 3° quia licet selectione naturali plures differentiae seu modificationes coarcentur, ex eo quod quilibet organismus naturaliter tendit ut circumstantiis aptetur, tamen non ipsa selectio est causa per se quae illae formae aptatae habeant originem; ideoque in ratione causalitatis, selectio sequitur formas iam aptatas et conformatas, et ideo potius est effectus quam causa: quia enim aptantur, *ideo* praeservantur et conservantur; consequenter prae ceteris seliguntur, quae aptari nequeunt et ideo nec praeservari et conservari (6).

(1) Si *principium vitae aptioris superstitis* hoc sensu intelligatur, quod scilicet, quilibet organismus ut exerceat vitam, necesse est ut aptatum et conformatum sit conditionibus seu mediis in quibus reperitur, tunc est *verissimum*, quia est applicatio theoriae adaptationis (cfr. Lock. *op. cit.*, p. 46).

(2) Ad rem Lock: «Selection, whether natural or artificial, can indeed *of itself have no power* in the direction of *creating anything new*; its influence is *destructive or preservative*, but *nothing more than this*. The breeder keeps the new forms which take his fancy, and destroys the rest; *that is the whole story*» (*op. cit.*, p. 40).

(3) Cfr. Lock, *op. cit.*, p. 147.

(4) Cfr. Hutton, *op. pr. cit.*, p. 69-73.

(5) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 70.

(6) Hinc notat Lock iuxta theoriā De Vries: «From his own experiments, de Vries has come to the conclusion that, when selection is really efficient, the full possible effect of this process is exhausted in quite a *small number* of generations, and that then the only further effect of selection is to *keep up the standard already arrived at*» (*op. cit.*, p. 129).

c) *in suo effectu*: 1° quia sequitur a fortiori ex immediate antea dictis, cum talis sit causae effectus, qualis est eius causalitas; 2° quia plura organa et plures potentiae obtineri nequeunt selectione naturali; ita est potentia regenerativa, quâ aliqua pars seu aliquod organum amissum iterum regeneratur. Ut enim aliquod vivens, v. g. lacerta (= gecko-tropicalis), selectione naturali potentiam regenerativam amissam sibi restituat, oportet supponere: *tum* quod quilibet gradus augmenti caudae partialiter regeneratae, imo et ipse gradus rudimentalis, fuerit utilis animali, quia selectio naturalis essentialiter effectus utiles efficere debet, quod tamen maxime improbabile indicatur; *tum* quod lucta inter lacertas, quae caudam amiserunt talis fuerit, ut quae caudas melius regenerare potuerint, debuerint potius aliis superesse, quod tamen falsum est: si enim lacertae quae male caudam regeneraverunt exterminatae fuissent)ropter luctam habitam cum iis quae meliores vires regenerativas labuerunt, a fortiori omnes lacertae laesae exterminari debuissent ex lucta habita cum illis, quae iniuriam minime passae sunt; quod de facto non est. Selectio naturalis igitur inefficax est ad effectus quos producere debet (1).

Prob. 4^e Pars: *Neodarwinismus sud doctrinó false ac insufficienter evolutionem specierum explicat.* — Et quidem: a) *generaliter*: quia quoad id quod commune habet cum Darwinismo, eadem militant contra eum argumenta quae contra Darwinismum adducta sunt; — b) *proprie, non est minus insufficiens*: Io quia isolationis effectus, sive determinatae sive indeterminatae, per se est solum prohibere quominus individua, talibus vel talibus variationibus seu modificationibus praedita, commisceantur cum aliis quae carent similibus mutationibus, ut illorum variationes non amittantur (2); ideo isolatio ut talis iam praesupponit variationes ortas et consequenter species; unde est effectus et non causa, ut liquet in viventium domesticorum educatione; 2° quia etiamsi isolatio sit tantum praeservativa variationum quae oriuntur (3), tamen nihil est: *tum* quia idem effectus aequè obtineri potest per selectionem naturalem, ut Darwin asserit; *tum* quia, et hoc dato, adhuc restat explicare quomodo illae variationes originem habeant; 3° quia plures modificationes et variationes mundi organici explicari nequeunt, nec sola isolatione neque eius et selectionis naturalis combinatione: quippe quod, non oriuntur ex

(1) Tota haec pars Darwinistica confirmari potest *auctoritate scientiflcorum*. Iam enim Donvin ipse hoc aliquater asserebat (cfr. *The Origin of Species*, Introd., Trad. Ital., p. 32; *The Descent of Man*, p. 91-92). Et Neodarwinistae insufficientiam Darwinism! intelligentes, illum perficere conati sunt (cf. Hutton, op. cit., p. 63). Hine plures alii difficultatem admittendi Darwinismum invenerunt (cf. Thomson, op. cit., p. 80).

(2) Cfr. Hutton, op. cit., p. 82.

(3) Cfr. Hutton, *ibid.*, p. 88.

lenta et continua progressionem, sed inopinate et subito, ut plures scientifici fatentur (1).

Prob. § Pars: *Mutationismus sua doctrinā false et insufficienter evolutionem specierum explicat.* — Etenim: a) *nititur falso supposito*: Io quia false supponit, ut v. g. de Vries, quod omnes formae, ab eo examinatae, sunt omnes species a specie parentali diversae, v. g. quod O. Biennis, O. Muricata, O. Nanella, O. Albida, O. Gigas, O. Lata et aliae sunt diversae specie ab Oenothera Lamarckiana, a qua originantur: revera enim sunt solum simplices varietates seu modificationes eiusdem speciei; quare falsum est quod cuilibet transitui nova species repentine oritur sine formis intermediis; 2° quia false supponit quod tales varietates seu modificationes sic ortae sunt hereditate transmissibiles.

b) *caret universali valore*: quamvis quaedam mutationes, iuxta methodum Mutationismi, in rerum natura occurrant ut in plantis; nihilominus, illogicum est universaliter concludere ad omnes species utriusque regni; unde idem de Vries non valuit perfecte suam methodum applicare multis plantis aliarum regionum (2); imo generaliter applicari nequit regno animali ubi complexiores organismi habentur, ita v. g. oculus produci seu creari nequit mutationibus repentinis et saltatoriis, secus eadem mutatio pluries repeti deberet pro organi efformatione, maxime quia, iuxta de Vries, novae species ab initio earum originis sunt constantes (3).

c) *contradictionem involvit*: asserit enim mutationismus, post de Vries, quod novae species ab initio constanter oriuntur, ideoque determinate; at simul asserit quod mutationes sunt indefinitae seu indeterminatae, hoc est non habentes specialem tendentiam ad talem vel talem directionem seu finem: patet autem quod haec duo non de facili ad invicem conciliari possunt.

Prob.: B) Positive. — Teleologismus Philogeneticus docet, quod omnes variationes, saltem proprie dictae, et species, oriuntur ac progressive evolvuntur per se ex intrinseca causalitate seu diversa finalitate et viribus intrinsecis a Deo vitae primitus productae inditis atque iuxta leges evolutionis ab Eo determinatas. Atqui hoc innumera facta ostendunt et ipsa ratio philosophica non aliter docet. Ergo teleologismus philogeneticus est unica doctrina admittenda ad evolutionem specierum explicandam.

Mai. est doctrina. — Min. declaratur.

a) *Ex Factis.* — Innumera, ut dictum est, possunt facta

(1) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 81-82.

(2) Cfr. Lock, *op. cit.*, p. 140.

(3) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 99-100.

adduci, at sufficiat quaedam innuere. Et quidem: Io innumera viventia, tam vegetaba quam animalia, frequenter nascuntur, evolvuntur, reproducuntur et interficiuntur independentem ab influxu cuiuslibet extrinsecae circumstantiae, cui adaptari possunt vel resistere, cum se praebeat contraria occasio: hoc autem non contingeret nisi in eis intrinsece adesset finalitas quaedam et vis determinata impellens ad determinatos fines explicandos; 2° vi principii generalis hereditatis scientificè comprobatur, quod simile tendit ad sibi simile producendum (1); talis autem tendentia non esset, nisi simile vivens producibile, esset finaliter et intrinsece determinatum in producente et iuxta determinatas leges; 3° revera dantur in plantis et animalibus abnormalitates structurales, deformationes corporales et monstruositates: at nisi quis asserere velit huiusmodi esse facta communia et naturalia, quod insanæ mentis est, de necessitate admittere cogitur eas esse aberrationes et deviationes inordinatas a fine, ad quem organismus intrinsece ordinatur; 4° endocrinologia docet, intrinsece dari in homine omnibusque vertebratis quoddam systema glandulare habens internam secretionem, cuius productionibus (= ormones, ormozones, paraormones, calones, etc.) influit non solum in morphologiam, constitutionem atque dynamicam correlationem seu functionalem organismi individui, verum etiam in vitam eius psychicam (2); hoc autem mirabile systema, independentem a qualibet causa extrinseca individui progressum regulans ac dirigens atque certificans normale exercitium eius organorum et functionum, eadem forma specifica manente, non potest explicari nisi per causas et vires intrinsece individuo inhaerentes; 5° quilibet organismus vivens principaliter harmonias et regulationes manifestat, quia constat embryologice quod in quolibet organismo efficitur maxima harmonia, tam causalis quam compositiva et functionalis, quae omnia inexplicabilia sunt sine vitali finalitate ipsis organismis intrinseca et immanenti (3); sicut nec sine tali finalitate explicantur plures ac diversae regulationes, v. g. correlationis et adaptamenti, necnon diversae vitales restitutiones ac regenerationes, sicut scientificè probatur v. g. in Tubularia et Clavellina (4); 6° palaeontologice etiam non minus constat evolutionem specierum peractam fuisse causalitate teleologica: aliter enim non explicaretur, quare quaelibet epocha geologica sibi propriam habet distinctam floram et faunam (5), neque quare in toto

(1) Scribit enim Thomson: «When we say that like tends to beget like, that offspring tends to resemble their parents and ancestors, we are starting a fact of life» (*op. cit.*, p. 68).

(2) Cfr. M. Ruiz-Funes, *Criminalità e Endocrinologia* in « Riv. di Psicologia », 1928* p. 73-97.

(3) Cfr. H. Driesch, *op. cit.*, p. 255.

(4) Cfr. H. Driesch, *op. cit.*, p. 267-268.

(5) Cfr. TUCCIMEI, *op. cit.*, p. 312.

universo formae vitales semper passae sunt variationes fere simultaneas (= parallelismus), quibus omnibus proinde explicata manet extinctio plurium specierum (1); 7° quam maxime favet lex Mendeliana teleologismo exposito. Ergo ex his et aliis omissis liquet, evolutionem specierum perfectam fuisse sola causalitate teleologiae.

b) *Ex Ratione*. — Evolutio proprie essentialiter dicit transitum progressivum et ascensivum ab imperfectiori forma ad perfectiorem, ita ut haec ad illam se habeat sicut actus ad potentiam. Atqui de ratione potentiae est ut determinate dicat ordinem ad actum, sive producendum sive recipiendum, qui est eius finis; quod est dicere « nullum agens agit nisi propter finem », eo quod, non solum datur effectus ut terminus actionis, sed debet esse ratio qua vel cuius gratia agens agat potius quam non agat, agat hoc potius quam illud (2); unde, et in viventibus nulla variatio nullaque species evolvitur nisi ad eam tendentia determinata adfuerit in organismo a quo procedit variatio vel species, seu intrinseca finalitas cuius gratia producitur haec et non illa variatio seu haec et non illa species. Ergo evolutio specierum solâ causalitate finis est explicanda.

* 544. Corollarium. — Ex omnibus hucusque dictis luculenter colligitur, quod licet causae extrinsecae influere possint in viventium organismos et in eis plures modificationes efficere, quod iam ante Darwin et Lamarck docuerat S. Thomas (3); tamen, quia sunt quid pure somaticum et exogeneticum atque scientifice non sunt hereditate transmissibiles, ideo nihil influunt in specierum evolutionem, neque proinde possunt esse illius evolutionis factivae. Quare, variationum specierumque evolutio unice explicari debet per vires et causas intrinsecas sive per solani Teleologismi Philogenetici doctrinam.

* 545. Scholion. — Est demum animadvertendum quod adversarii, praesertim Darwinistae et Neodarwinistae cum Darwin, innumeras difficultates contra nostram statutam veritatem urgent ut v. g. ex selectione artificiali et sexuali, ex mimetismo et aliis similibus. Quia autem has difficultates referre limites nostri instituti excederet, ideo lectores ad specialistarum opera remittimus (4). Ceteroquin, bene perpensis a nobis hucusque enarratis, non erit tam difficile omnibus aliis argumentis satisfacere.

§ 2. De Somatogenesi Humana.

* 546. Absoluta tractatione de utriusque regni, botanici nempe et zoologici, philogenesi; hominis originem, qui cetera viventia longe superat, exponere restat.

(1) Cfr. D'Avellino, *op. cit.*, p. 182.

(2) Cfr. S. Thomam, III C. *Gent.*, c. 2.

(3) Cfr. I, q. 92, a. 1, ad h»; q. 99, a. 2, ad 2«m.

(4) Cfr. Gutberlet, *op. cit.*; D'Avellino, *op. cit.*, et alios quorum brevis bibliographie videri potest apud Guibert-Chinc., *op. cit.*, p. 354-355.

* 547. Praenotamina. — Est primo notandum, quod duplex elementum essentialiter-physice est in homine distinguendum, videl.: *zoologicum* seu corpus et *psychicum* seu anima. Corpore autem homo in genere animalium collocatur, cum quibus propterea similitudinem physicam, physiologicam, anatomicam, etc. exhibet; at animâ sibi propriâ seu rationali essentialiter et specificè a quolibet vivente inferiori distinguitur (1).

Secundo est notandum, certum esse quod plures ac diversi hominum typi dantur in universo, quamvis scientifici non conveniant in ratione, qua in tam diversis classibus collocantur; quidam revera rationem geographicam praeferrunt (= *Linnaeus*), alii diversitatem pellis colore affectae (= *Blumembach*), alii ipsam rationem coloris (= *Cuvier*, *Quatrelages*), alii vero aliter (2); de quibus omnibus non sine iure ab iisdem scientificis quaeritur, an omnes ab uno eodemque typo-stipite originem habuerint (= *monogenismus*) vel plures classes diversorum typorum ab invicem independentium creatae fuerint (= *polygenismus*) (3). Ex quibus tamen hoc certe est notandum, quod hominis origo potest *dupliciter* considerari: vel *relative*, idest respectu diversorum generum seu typorum hominum, v. g. caucasiarum, mongolorum, aethiopum, mixtorum etc., prout habent vel non originem ab uno tantum sive pluribus stipitibus primitivis; vel *absolute*, hoc est ab illis omnibus praescindendo, et sic consideratur origo hominis primitivi, qualiscumque is est.

Tertio est notandum, quod tempus in quo primo fossilia humana apparent, ex quibus scientifice deducitur hominis antiquitas cum qua eiusdem origo connectitur, dividi potest communiter in *praeglaciale* et *postglaciale*. Hoc ultimum extendi reputatur a 7000 ad 9000 annos; ubi praeglacialis seu epochae quaternariae temporalis extensio a scientificis adhuc designari nequit. Itaque, certe deducitur quod fossilia in epocha tertiaria inventa et a quibusdam ut humana indicata penitus carent quolibet probabili fundamento, atque pro certo est tenendum quod prima vestigia typorum humanorum unice pertinent ad initium epochae quaternariae seu praeglacialis (4).

* 548. Status Quaestionis. — In praesenti non fit quaestio de origine unitatis vel pluralitatis formae typicae hominis, quia etiam forma polygenetica praesupposita, eodem modo adhuc de qualibet quaeritur, quomodo originem habuerit; neque est quaestio de origine animae hominis: hanc enim in suum locum differimus. Quare, unica quaestio est de origine elementi zoologici seu corporis hominis; proinde apposite in titulo posuimus « *de somatología humana* ». Quaeritur igitur: an corpus hominis originem habuerit per Dei specialem et directam actionem; vel, sicut de aliis speciebus inferioribus dictum est, confectum sit iuxta leges determinatas evolutionis diutino ac lento progressu naturali, cui recte organizato et ultimo disposito Deus animam spiritualement infudit. En quaestio!

(1) Cfr. S. Thomam, I, q. 85, a. 3 ad 4u[^]; *ibid.*, a. 5, ad 3[^]; I-II, q. 31, a. 7; *ibid.*, q. 110, a. 4, ad 3[^] et 4um; II-II, q. 155, a. 1, ad 2^om; *Tab. Aur.*, v. < Homo > (n. 1-4).

(2) Cfr. Guibert-Chinc., *op. cit.*, p. 408-415.

(3) Nos firmiter sequimur communem scientificorum sententiam qua asseritur quod omnes species seu typi generis humani descendunt ab uno eodemque prototypo-stipite, cfr. De Quatrelages, *Unité de l'Espèce humaine*, Paris, 1864; L'Espèce Humaine, Paris, 1877; Guibert-Chinc., *op. cit.*, ch. VI, p. 408-448; et alios.

(4) Cfr. Tuccimei, *op. cit.*, n. 276 ss., p. 382 ss.; fusiorem tractationem de hominis primitivi antiquitate et statu, apud Guibert-Chinc., *op. cit.*, ch. VH-VIII, p. 449-634.

* 549. Sententiae. — Ad huius solutionem sequentes praecipue auctorum sententiae seu hypotheses dantur.

a) *Evolulionismus Naturalis Materialisticus* tuetur, quod totus homo, et quoad animam et quoad corpus, iisdem legibus evolutionis subiicitur sicut et inferiores species, ita ut descendat quadam evolutione continua ab aliqua forma animalis seu bestiae; sive directe ab aliqua simia anthropoidali (v. g. Gorilla, Schimpanzé, Orang-Utang, Gibbon etc.) ut quidam praeferunt sicut *Lyll, Huxley, Darwin, Wallace*, quos sequuntur Materialistae ut *Vogt, Lubbock, Büchrier* duce *Haeckel*; sive collateraliter, quatenus homo et simia parallele descendunt ab uno communi stipite, qui homini similior est quam actuali simiae et a qualibet forma simiae praesentis magis distinctus, unde quidam imaginati sunt invenisse formam hominis intermediam, a qua ipse immediate est ortus, (v. g. *Pithecanthropus Erectus*, *Homo Piltdown*, etc.); ita inter alios *E. Dubois*.

3) *Evolulionismus Naturalis Moderatus* docet, quod admissa distinctione et separatione animae a corpore atque eiusdem directa et immediata creatione, corpus ab aliqua forma inferiori animalis per evolutionem iuxta determinatas leges est confectum et paratum ad recipiendam a Deo animam spirituales. Ita, post *Saint-George Mivart* (1), nonnulli etiam ex Catholicis (2).

y) *Crealionismus* tenet, quod non solum hominis anima interventu Dei speciali creata fuerit; sed, cum homo omnes inferiorum species totaliter transcendat, ideo etiam eius corpus speciali modo oriri debuit; quapropter, asseritur conformiter scientiae et rationi, quod corpus humanum directe et immediate a Deo confectum et organizatum fuit, independenter a qualibet evolutione sive directa sive collateraliter, procedente ab aliqua simia vel forma inferiori aut intermedia alicuius animalis. Ita, praeter antiquos ut est *S. Thomas*, plures ex modernis scientificis ut *De Quatrefages, Guibert-Chinchole, Moreux* et alii quos sequuntur omnes Fixistae, et cum quibus dicimus:

550. Conclusio: « Non est demonstrabile, corpus hominis originem habuisse per evolutionem; naturale ab aliqua inferiori forma animalis ».

Prob.: Si sit demonstrabile, corpus hominis originem habuisse per aliquam evolutionem, aliquo argumento scientifico sufficienter ostenderetur. Atqui nullum argumentum scientificum est sufficienter ostensivum. Ergo non est demonstrabile, corpus hominis originem habuisse per evolutionem naturalem ab aliqua inferiori forma animalis.

Mai. est ex se clara. — Min. probatur examinando breviter praecipua argumenta ab adversariis adducta.

Arg. I^m (= ex *anatomía morphologica*). — Ex *anatomía* comparata eruitur quod homo est vertebratus et mammiferus, quia nul-

lum organum possidet quin in vertebratis et mammiferis inveniatur: osteologice enim consideratus cum vertebratis ponitur; arthrologice vero, angeiologice, nevrologice, myologice et splancnologice cum mammalibus collocatur (1). Atqui haec illogice concludunt, hominem originem habuisse per evolutionem ab aliqua forma animalis. Ergo argumentum anatomico-morphologicum est insufficiens.

Min. declaratur. — Etenim: 1º fallacia laboratur, quia non sequitur necessario quod quae sunt similia, ab invicem efficienter causantur; 2º falso supposito nititur, quia Deus infinitus in operando potest duo simillima diverso modo causalitatis aequae producere; 3º est antiscientificum, quia non desunt in corpore humano characteres morphologici tam essentielles, ut nulla evolutione explicari possint; sic v. g. structura corporea ita est disposita ut eā homo positionem erectam seu verticalem habeat; ad eundem finem sunt tres curvitates columnae vertebralis quae, quia ad rectam hominis positionem ordinantur, non subito in embryo apparent (2); quibus adiungitur alia curvitas eiusdem columnae quae est in parte frontali (3). Eidem fini ordinatur specialis structura singularum vertebrarum, costarum totiusque regionis pelvicae cum speciali dorsi efformatione (4). Speciales adhuc et essentielles differentiae notantur quoad manuum et pedum anatomiam, pilorum productionem et dispositionem, nasi formam, cerebri evolutionem et structuram, formam et modum quo ossa cranii designantur et disponuntur, specialem dentium formationem et ordinem necnon plures alios speciales characteres anatomicos.

Arg. II^{um} (= ex *embryologia*). — Embryogenesis individui humani est quaedam memoria evolutionis genealogicae animalium, ideo corpus hominis in sui evolutione non distinguitur ab evolutione ontogenética vertebrarum, quare ontogenesis humana est historia philogenesis. Nam, homo per eadem stadia embryogenetica transit, per quae et inferiora animalia transeunt; atque plura organa, quae communiter ac ordinarie sunt in animalibus inferioribus, in homine quandoque redeunt seu reapparent; ita v. g. in quodam stadio os coccigis habet formam verae caudae; in 7º mense convolutions cerebrales similes sunt illis cynocephali adulti (= baboon), pollex pedis in alio stadio embryonis brevior est aliis digitis et formam angularem assumit, sicut quadrumana permanenter illum possident (5). Atqui haec et similia non valent originem evolutivam humani corporis probare. Ergo argumentum embryologicum est insufficiens.

Min. declaratur. — Et revera: 1º corpus humanum, quia cum aliorum corporibus convenit, legibus evolutionis ontogeneticae subiicitur; unde nihil mirum si analoga stadia pertranseat, non tamen idéntica: cum omnia viventia germine ab initio specificè distinguantur; 2º pluries false confunditur < *reversio proprie*

(1) Cfr. *Genesis of Species*, London, 187J; *Lessons from Nature*, London, 1876; *Dublin Review*, Jan. 1872.

(2) Sic plures auctores referunt; ita Donat (op. cit., n. 687) ait: « Hanc sententiam primus St. G. Mivart proposuit, eamque etiam nunc complures auctores catholici probabilem habent... »; et P. M. Hetzenauer O. C. (Comm., in *Libr. Genesis*, Graecii-Viennae 1930) scribit: «... Mivart et alii viri catholici putant... » (p. 49), — Talis Evolutionismus adhuc dupliciter concipi potest, ut merito notant Guibert-Chinchole: « Au moment où Dieu résolut de créer l'homme, ou bien il prit l'organisme animé tel que l'avait préparé l'évolution, ou bien il l'acheva suivant le plan qu'il avait conçu, en lui donnant les caractères organiques plus spéciaux à l'espèce humaine, comme le développement cérébral, la station verticale, etc. » (op. cit., p. 361).

(1) Cfr. Darwin, *The Descent of Man*, p. 7-8; Wallace, op. cit., p. 445-446.

(2) Cfr. F. Merkel, *Trattato di Anatomía Topográfica* etc., vol. II, p. 187, Trad. Spornio-Calza, Torino, 1903.

(3) Cfr. Merkel, op. cit., p. 188.

(4) Cfr. Merkel, op. cit., p. 165-166.

(5) Cfr. Darwin, op. cit., p. 12-15; Wallace, op. cit., p. 448-449.

dictan cum «*simplici abnormali modificationen*: est enim principium verae reversionis, quod parens, cui organismus reverti supponitur, esse debet realis et non hypotheticus (1), sicut accidit, ut notat Thomson (2), pro pluribus organis corporis humani ab adversariis adductis; 3° citata organa et alia, quae in ontogenesi humana memoriter occurrere dicuntur, nihil sunt: quippe quod, sunt conditiones per quas transire debet necessario organismus humanus ad proprias perfectiones finesque proprios acquirendos, sicut et similia stadia pertransire debet quodeumque ens quod de imperfecto ad perfectum transit.

Arg. **nr_m** (= *ex pathologia*). — Morbi, diversis organismis aequaliter communes et mutuo communicabiles, organorum identitatem et consequenter eorum communem descendentiā subaudiunt; hoc autem homini et animalibus superioribus praesertim occurrit, ita v. g. hydrophobia, variola, cholera et herpes homini ab animalibus communicantur, et e contra; alii sunt utrisque communes, sicut Rengger ostendit de catharro, apoplexia, cataracte, etc., quibus affectus est Azarae cebus (3); et ita de aliis compluribus (4). Atqui haec communitas et communicabilitas morbosa non necessario geneticam descendentiā hominis ab animalibus inducit. Ergo argumentum pathologicum non est sufficiens.

Min. declaratur. — Et quidem: **Io** ut dictum est, Auctor naturae semper potens est efficere corpus humanum cum similibus, aequalibus et iisdem elementis physico-chimicis, physiologicis etc., sicut superiora animalia possident; 2° quia morbus non est passio solius corporis humani, sed cuiuscumque viventis ut est vivens: morbus enim est effectivus disquilibrii functionum vitalium et totius dispositionis vitalis (5); 3° licet dentur quidam morbi communes, nihilominus alii sunt homini proprii; cuilibet enim regno vitae sibi competit propria harmonia propriumque aequilibrium resultans ex eius essentiali constitutione morphologica, quā et diversimode causis externis adaptatur. Hinc, tria regna, in eo quod essentialiter de vita communi habent, pariter morbos communes habent, non vero in eo quod est unicuique proprium; unde morbi vitam vegetativam afficientes tribus regnis sunt communes; qui autem sunt proprii sensitivae plantis non conveniunt, licet animalibus et homini sint communes (6); denique, quia homo anima rationali utrumque regnum longe excedit, ideo morbi qui saltem disequilibrium intimae unionis corporis cum anima rationali sequuntur, nulli inferiori viventi convenire aut communicari possunt. Quare, licet dentur homini et animalibus quidam morbi communes et communicabiles, dantur tamen plures alii qui sunt homini proprii dumtaxat, ut sunt plures status morborum systema cerebro-spinale afficientes.

Arg. **IVU**“ (*ex atavismo*). — Homo, aiunt, est museum quoddam ambulans, in se colligens plura organa, quae nullimode possunt teleologice explicari nisi quia sunt reliquiae seu rudimenta atavistica, acquisita scii, hereditate ex atavis belluinis, quibus perfecta

(1) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 130.

(2) Cfr. Thomson, *ibid.*, p. 124-132.

(3) Azarae cebus est quaedam species animalis de genere simiae in Paraguay inventa.

(4) Cfr. Darwin, *op. cit.*, p. 8-12; Wallace, *op. cit.*, p. 450.

(5) Cfr. Hartmann, *op. cit.*, § 77, p. 51.

(6) Nihilominus praedicti morbi rarissime animalibus contingunt, ut notat Thomson (*op. cit.*, p. 253).

et utilia quondam erant. Revera enim homini *in statu abnormali* considerato rudimenta non desunt; ita, v. g., morbus articularis, cuius diagnosi depositione acidi urici in sanguine (= uricemia) caracterizatur, est revocatio plurium animalium, quae abundantia acidi urici praedita erant; mammae supranumerariae quae in quibusdam feminis contingunt, sunt memoria humanae descendentiā a manimiferis. *In statu normali* autem accepto, res non est minus clara: v. g. lanugo et quaedam forma caudae temporaneae in embryone; in adulto vero adhuc maiora sunt: *quaedam* enim, ut R. Wiedersheirn ostendit, homini insunt, ut vim operativam retinentia, sicut intestinum caecum, dens caninus, IIa et 12a costa; *alia* sine hac vi exercitiva, ut os coccygis, cauda humana, glandula pinealis, papillae mammarum sexus masculini, etc.; *alia* cum mutata operatione, ut glandula thyreoidea; *alia* cum organi migratione transmigrata, ut descensus testiculi, auricolae positio, etc.; *alia* denique sunt ei inutilia et nociva, ut appendix vermiformis (1). Atqui haec et plura alia nullo modo propositum ostendunt. Ergo argumentum atavisticum non est sufficiens.

Min. declaratur. — *a) Generaliter*: est lex fundamentalis, supra iam citata, in theoria atavistica seu reversionistica, quod avus cui facta atavistica seu reversiones tribuuntur, habere debuisset existentiam realem et non fictam vel hypotheticam (2). Quare, **Io** plura facta ut atavistica citata *de facto* talia non sunt, sed solum sunt defectuosae modificationes et retentiones ulterioris progressus ontogenetici, ideoque abnormalitates et monstruositates; 2° plura alia confunduntur cum sic dictis variationibus autonomis; et 3° alia scientifice arbitraria et absurda sunt.

b) Particulariter: **Io** Plura facta, *pro statu abnormali* adducta, sunt revera absurda vel arbitraria, ut morbus articularis: causa enim efficiens a qua initium habet acidum uricum et uricemia est perturbatio (= disturbo) processus nutritivi, cui homo et animalia aequae subiiciuntur; ex quo illogice concluditur ad descendentiā cognationis unius ab altero (3). — Idem est dicendum de mammis supernumerariis: sunt enim potius anomaliae ontogeneticae atque variationes independentes (4). Si enim casus duarum papillarum in una eademque mamma explicatur per bipartitionem rudimenti primitivi sive per expressionem exceptionaliter progressivam cuiusdam glandulae accessoriae, ut plures tenent (5): non est ratio cur diversimode explicetur casus mammarum supernumerariorum. Iterum, ginecomastia, micromastia, amastia, atelia et similia, non reputantur communiter ut facta atavistica seu reversiones, sed ut verae aberrationes, anomaliae et abnormalitates; unde idem est dicendum de mammis supernumerariis. Denique, praedictae glandulae lactiferae repertae sunt in diversis punctis corporis, v. g. in regione scapularum, in coxis, in pube, inter mammas normales, etc.; nullum animal porro mammiferum habuit mammas illo modo dispositas; quare plures scientifici! (v. g. Bardelcben) non parvam difficultatem invenerunt ad praedicta phaenomena explicanda (6).

(1) Cfr. Darwin, *op. cit.*, p. 15-37; Wallace, *op. cit.*, p. 446-447.

(2) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 130.

(3) Cfr. Thomson, *ibid.*, p. 131.

(4) Cfr. Thomson, *ibid.*, p. 129.

(5) Cfr. Merkel, *op. cit.*, p. 279.

(6) Cfr. Merkel, *ibid.*, p. 279-280.

2° Fere eodem modo respondemus ad alia facta quae homini *in stain normali* tribuuntur. Etenim, *lanugo* embryoni regulariter convenit, prout status ille eam requirit (1): sicut et *cauda* temporanea licet actu non exerceat suam functionem, exercebat tamen cum embryo ulterius evolvebatur, ut corpori sit sustentamentum ad erectam vel incedentem positionem. Similiter sunt indicanda alia facta pro statu adulto citata, quorum plura, licet antea iudicata fuerint inutilia et sine propria functione, hodie tamen agnita sunt habere maximam utilitatem et influxum, quem in corpore exercent, ut de vermiforme asseritur(2).

Arg. V^u (= *ex palaeontologia*). — Ossa humana quantum antiquiora, tantum simiarum anthropoidum ossibus sunt similia, quod Evolutionistae, praesertim evolutionem collateralem propugnantes, probare conati sunt ex palaeontologia: putant enim invenisse medium typum inter hominem et species simiacas, qui in se complectitur characteres humanos simul et simiacos, ita ut constituat communem stirpem, ex qua homo et simia continua evolutione descendunt, proindeque « Homo-Simia » appellatur, qui cum Homine Neanderthalensi, sive Pithecanthropo Erecto, sive Homine Heidelbergensi, sive Homine Piltdownensi sive alio homine identificatur (3). Atqui nullus ex typis palaeontologies est vera forma media simio-humana. Ergo argumentum palaeontologicum omnino deficit.

Min. declaratur. — a) *Non Homo Neanderthalensis*. — Anno 1856 in Neandertal prope Düsseldorf in quadam parva spelunca apud Hochdal (Germaniae) quaedam fossilia inventa sunt, vid.: pars superior cranialis, cuius frons est tam brevis et obliqua, ut appareat pertinere ad speciem homine inferiorem et simiis superiorem, inde « Homo Neanderthalensis » dictum est. Eodem anno et in eodem loco, ad occidentem speluncae Feldhofer, pauca alia fossilia sceleti adinventata sunt quae alterius hominis neanderthalensis existentiam confirmarunt. Sed contra est: quamvis tempus geologicum praedictorum fossilium ascientificis determinari nequeat, hodie tamen scientificè certum est, quod omnia illa fossilia sunt revera humana, quae non speciem diversam, sed specialem stirpem dumtaxat denotant: revera enim conveniunt cum ossibus cranialibus indigenarum Australensium, qui non specie sed stirpe tantum ab Europaeo distinguuntur. Unde, homo neanderthalensis non est species simio-humana, sed pure et simpliciter humana (4).

(1) Cfr. Thomson, *op. cit.*, p. 130.

(2) Cfr. Gutberlet, *op. cit.*, p. 27-38; 287-310; Donat, *op. cit.*, p. 445-448.

(3) Cfr. Darwin, *op. cit.*, chap. VI, p. 225-256; Wallace, *op. cit.*, p. 455-459. — Hoc argumentum hodie, apud quosdam scientificos, constituit illam theoriam, quae anglicè « *Mis-sing Link Theory* » appellatur.

(4) Ad rem optime *quidam Auctor* novissime scribit: « The bones of the Neanderthal race of the Homo primigenius are *undoubtedly human*, and have given rise to renewed interest through the valuable discoveries made in Krapina. The Neanderthal skull itself serves as a type which, owing to the low, receding forehead and the strongly developed supra-orbital ridges, appears to be very primitive, though no one knows the actual geological condition of the place where it was originally deposited. We pass over the fact that twenty scientists have expressed twelve different opinions on the mysterious cranium, and confine ourselves to the latest opinion of Schwalbe, who says that the Neanderthal cranium exhibits forms *which are never found* in either a normal or a pathological altered Homo sapiens, whether Negro, European, or Australian, and yet at the same time the skull does exhibit human characteristics. In a word, the Neanderthal skull does not belong to any variety of Homo sapiens (or man) » (*Sanity in Studying Evolution*, p. 1, col. 3-4, in Folio « Our Sunday Visitor-TH Harmonizer », 26 Jan. 1930, Huntington, Indiana).

b) *Non Pithecanthropus Erectus*. — Eug. Dubois, batavus chirurgus, an. 1891 in insula Java in loco Trinil apud flumen Bengawan, quaedam fossilia ordine distantiae invenit, videl.: primo dentem discooperuit, ab hoc postea spatio trium pedum profunditatis cranii pileolum (= calotte crânienne, skull-cap), a cuius ulteriori 50 pedum profunditate femur quoddam et ab huius 13 pedum profunditate alium dentem molarem. Haec omnia partialia vestigia pertinuisse videntur, ait Dubois, ad aliquam speciem individualement mediam inter hominum et simiam, quam *Pithecanthropum Erectum* appellavit, eo quod forma simiaca ambulans seu erecta formae incedenti successit. Sed contra est: 1° strata geologica, in quibus adducta vestigia inventa sunt, pertinent iuxta recentissima scientificorum examina, ad epocham diluvialem, quo dictus Pithecanthropus homini contemporaneus redditur; ideoque nequit esse eius origo; 2° praedicta fossilia non conveniunt uni individuo, ut luculenter constat ex diversa distantia stratigraphica in qua reperta sunt; 3° scientifici communiter conveniunt, quod illa fossilia non pertinent ad aliquam formam intermediam, licet non conveniant cui formae quodlibet fossile pertineat. Nam, ut refert Jousset, Berolini declaratum fuit, quod femur est humanum et cranium est simiacum; Londinii utrumque est humanum; in Gallia pariter, post pronunciata a Manouvrier, tenetur quod femur, cranium et dentes ad formam humanam pertinent; alii denique fere idem indicium exhibent (1), licet non desint qui probabiliter tenent ad quamdam simiam giganteam pertinere (2). Pithecanthropus Erectus igitur ut forma intermedia simio-humana est quid pure fictum et imaginarium.

c) *Non Homo Heidelbergensis*. — An. 1907-08 in Mauer prope Heidelberg (Germaniae) quaedam fossilia detecta sunt, nempe maxilla seu mandibula inferior cum propriis dentibus, ex quibus concluderunt alii inventam fuisse formam hominis intermediam, quae « Homo Heidelbergensis » est appellata. Sed contra est: lo quia omnes scientifici communiter conveniunt, quod huiusmodi fossilia non sunt epochâ diluviali antiquiora; 2° quia pariter, ex testimonio scientificorum, mandibula cum omnibus eius dentibus sunt humana (3). Exinde, forma intermedia Heidelbergensis nihil est (4).

d) *Non Homo Piltdownensis*. — Circa an. 1911-13 in Piltdown Down (Sussex, Anglia) alia fossilia reperta sunt, videl. plura cranii fragmenta, pars inferioris mandibulae et unus vel duo dentes, ex quibus arguebatur ad mediam formam animale, a qua homo originem traxisset. Sed contra est: post examina a pluribus maioris notae peracta (v. g. Waterson, Hrdlicka), conclusum est, quod haec fossilia minime conveniunt uni individuo, sed cranium est humanum et mandibula cuidam simiae fossili (= Dryopithecus) convenit vel, iuxta alios, est alicuius sic dicti « schimpanzè », (5).

e) *Non alius Homo*. — Praeter hos quatuor typos palaeontologicos, plura alia fossilia in diversis mundi partibus adinventata sunt, quorum tamen nullum

(1) Cfr. Jousset, *op. cit.*, p. 6-11.

(2) Ad rem *Auctor* opusculi « *Monkey Craze I* » : « *The probable opinion* is that Pithecanthropus was a giant ape with a correspondingly large cranial capacity. As there are dwarfed men today in Ceylon with a cranial capacity averaging 960 c. in., about half that of an ordinary modern man, so too, there can be giant apes of exceptionally large cranial capacities. Virchow and Hrdlicka hold that the teeth of Pithecanthropus are more ape-like than human. The femur, though man-like in appearance, might have belonged to an ape of the gibbon type, whose femur most closely resembles that of man » (p. 17).

(3) Ad rem Ranke: « Das ist sicher, dass wir in dem Unterkiefer von Heidelberg, wie in all den Resten der diluvialen Neandertalrasse, die Ueberbleibsel von wahren Menschen, von Vorfahren der Spezies Homo sapiens L., vor uns haben » (*Der Mensch* 11, 457; 1912).

(4) Cfr. *Auctorem* opusculi « *Monkey Craze* », p. 19.

(5) Hinc *Auctor* citati articuli *Sanity in Studying Evolution*, ita scribit quod ad Hominem Piltdownensem attinet: « There is only one point on which all authors agree, namely, that the fragments of the brain case and the nearly complete nasal bones *pertain to man*. In striking contrast we find that there are not less than twenty points of disagreement » (p. I.col. 1).

aliquo modo constat ad aliquam intermediam formam hominis originativam pertinuisse, sed probatum est ea vel esse simpliciter humana vel pure simiaca; ita sic dictus « *Homo Rhodesianus* », cuius fossilia, cranium scii, et mandibula cum dentibus, inventa sunt in Rhodesia Africae Meridionalis Centralis an. 1921, sunt pure humana (1). Pariter, est sentiendum de duobus sceletis viri et feminae prope Spy (Belgio) an. 1886 detectis et de aliis pluribus ut « *Homo Krapinib* in Krapina (Croatia) an. 1899, « *Homo Le Moustier* » et « *Homo La Chapelle* » in Gallia an. 1908, « *Homo Pechininus* » in Pechin (Sina) an. 1929 et aliis similibus (2).

* 551. Corollarium. — Ex his argumentis et pluribus aliis, brevitatis gratia omissis (3), satisdare eruitur, quod nullo modo probari aut ostendi serio et scientificè potest, hominem quoad corpus originem habuisse ab aliqua forma mammifera anthropoidali per naturalem evolutionem; unde firmiter tenemus, usque dum non adducantur argumenta luculenter probativa, quod « corpus humanum numquam formatum fuerat, cuius virtute per viam generationis aliud simile in specie formaretur, *necesse fuit quod primum corpus hominis immediate formaretur a Deo* » (4).

* 552. Scholion. — Animadvertendum est denique, quod quamvis ex *um parte* Evolutionismus Materialisticus seu Atheisticus reiici simpliciter et absolute debeat; ex *alia* tamen *parte*, non videtur impossibilis, — iuxta iudicium quorundam (5) saltem est hypothesis — illa explicatio, quam Evolutionismus Naturalis Moderatus exhibet quoad *solius* corporis humani originem. Deus enim, aiunt, primum hominem creando, optime uti potuit materia organica iam animata, eamque speciali divina actione adaptare atque proxime disponere ad animam creatam recipiendam. Certum est apud omnes Catholicos, nullum dogma, ab Ecclesia definitum, praedictae explicationi obstare (6), ideoque non esse certe haereticam (7); nihilominus, a compluribus catholicis (v. g. Knabenbauer, Hummelauer, Hetzenauer) iudicatur esse *exegetice* falsam, inquantum componi nequit cum iis quae in *Genesi* de mulieris creatione narrantur; quamvis alii (v. g. Piro) putent, quod quaestio haec est « une question qui relève non de l'exégèse, mais de l'anthropologie » (8). Hinc est, quod de dicta Evolutionismi Moderati explicatione plures Theologi Catholici iudicium exprimunt, quod, licet Ecclesia de hac opinione *nihil expresse definierit*, tamen illam « *aequivalenter* reprobatur, dum mandat libros Leroy et Zahm, qui hanc opinionem ut probabilem exhibebant, de medio tolli et removeri » (Hugon) (9).

(1) Cfr. « Monkey Craze », p. 20.

(2) Cfr. Donat, *op. cit.*, p. 452-455.

(3) Cfr. Gutberlet, *op. cit.*; Donat, *op. cit.*, p. 436-464.

(4) S. Thomas, I, q. 91, a. 2, c.

(5) Ad rem L. Piro dicens: « *Toute possibilité de l'Evolution pour le corps de l'homme est-elle donc exclue par les indications que nous venons de recueillir dans la Bible et dans l'enseignement commun des Pères, des théologiens et des autorités ecclésiastiques compétentes? Nous ne le pensons pas.* Dieu en créant Adam a bien pu se servir d'une matière organique déjà animée, mais nous n'admettrions cette hypothèse qu'autant qu'elle sauvegarderait *edit action speciale de Dieu* dont nous parle la Bible, action distincte des lois ordinaires de la Providence, et dont le résultat fut de déterminer la matière organique et animée à devenir apte à recevoir une Ame. Quant à savoir *si de fait il en a été ainsi*, si Dieu s'est servi du corps d'un animal pour en former le corps du premier homme, *c'est là une question qui relève non de l'exégèse, mais de l'anthropologie* » (*Adam et la Bible* in « Dictionnaire de la Bible - Supplement », col. 94). Cfr. Guibert-Chenc., *op. cit.*, p. 405-406; Nicaise-Gevelle, *L'Histoire Sainte Commentée*, etc/, Tom. I, n. 20, p. 29, Brunet, 1924.

(6) Ita Donat, *op. cit.*, n. 688.

(7) Ita P. M. Hetzenauer, *Comment*, in *Libr. Genesis*, pag. 49, Graecii-Viennae, 1930.

(8) *Loc. pr. cit.*

(9) *Tract. Dogmat.*, • De Deo Creat, et Gubernat. », q. 5, n. XV, pag. 538, Parisiis, 1927.

SECTIO JV.

De Vitae Principio seu de Anima (1).

553. Demonstrata natura et origine vitae, illam definire conamur ut est viventibus naturalibus proprium principium, quod proprie appellatur *anima*.

I

§ Unica. De Animae Definitione.

554. Animae definitionem optime venatus est Aristoteles postquam aliorum falsas opiniones reiecerat: revera enim duplicem tradidit definitionem, quarum *una* est physico-statica, *altera* est physico-dynamica, quas breviter explicamus.

555. Definitio Physico-Statica. — Anima physico-statice accepta ita recte ab Aristotele definitur: « *primus actus perfectioque corporis naturalis potentia vitam habentis* », vel: « *perfectio prima primusque actus corporis naturalis instrumentis praediti* » (2). Brevius et clarius iuxta antiquam translationem: « *actus primus corporis physici organici* » (3).

Explicatur. — Dicitur imprimis « *actus* », quo genus remotum definitionis exprimitur. Actus enim est relative oppositus potentiae, quâ aliqua entitas non dicitur esse, sed quod potest esse seu ordinatur ad esse, quod ei tribuitur ab actu. Itaque, actus est quo res est; quia autem « aliquid dicitur esse perfectum secundum quod est actu » (4), ideo actus dicit perfectionem, et e converso. Cum igitur anima dicitur actus, asseritur quod non est potentia vel ens in potentia, ideoque neque materia quae est imperfectionis principium, sed est quo vivens est seu habet esse, consequenter est forma; quia forma est qua aliquid est actu

(1) Cfr. De Flandria, *Acutissimae Quaestiones super tres libros de Anima et S. Thomae commenta*, Lib. H, Tr. I, c. 1-3; Cajetanum, *Comm. in tres libros de Anima Aristot.*, Lib. 11, c. 1-2, Panormi, 1598; Ferrariensem, *Quaestiones Luculentissimae in tres libros de Anima Aristot.*, Lib. 11, q. 2-3; Javelu, *Quaestiones in Libros Aristot. de Anima*, Lib. II, q. 4, 8; C. Alamanno, *op. cit.*, 111-11, q. 48, a. 5-6; Suarez, *Disputat. in Tres Lib. de Anima*, Disp. 1. c. 1-2; Zanardi, *Comrn. cum Quaest. in 111 Lib. de Anima Aristot.*, Lib. II, q. H et VI, Venetiis, 1617; Complutenses, *op. cil., Disput. in Tres Lib. de Anima Aristot.*, Disp. 11-111; Io. a S. Thoma, *op. cit.*, Phil. Nat., P. III, q. 1, a. 1-2; Guerinis, *op. cit.*, Phys., P. IV, q. I, a. 1; Goudin, *op. cit.*, Phys., P. IV, Disp. unie., q. 1, a. 1; Cauvinum, *op. cit.*, Tom. III, de Anima, Tract. 1, Disp. II, q. 1-2; Mastrium, *op. cit., de Anima*, Disp. I, q. 1 et 11; Joanniz-Eciialaz, *op. cit.*, in Tres Lib. Arist. de An., Tract. 1, Disp. 1, c. I; De Maria, *op. cit.*, Phil. Nat., P. II, q. 11, a. 7; PESCH, *Psychol.*, P. I, n. 224-228; Gredt, *op. cit.*, n. 416-418; et alios.

(2) En verba Philosophi: « *8to ζῳτια ἐνrcXé/cia τ 7Tp<ÓT7] οœpurroç «puaixov SjvxuE. Çwqv è'yovToç* » vel: « *El 8rj ti xotvèv èrci 7zá.<rrjq Ssî Xsyew, sîv av èrreXé/cia rj npwvq awpiaToç «pvtnxou opyavixov* » (II, de Anima, c. I, 5-6, Ed. Did.-Firm.).

(3) Cfr. S. Thom., 11 de Anima, lect. I, 233.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 4, a. 1.

420 Liber II - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. I, Art. I, Sectio IV, § u.

atque perfectionem dicit. Hac ratione igitur, anima distinguitur ab omni entitate, quae rationem potentiae et imperfectionis praesefert, simulque convenit cum omni entitate, quae rationem actus et perfectionis involvit, quia per animam « inteiligimus id *quo* habens vitam vivit; unde oportet quod intelligatur sicut aliquid in subiecto existens», hoc est ut actus actuans seu ut forma informans (1).

Additur « *actus primus* » ad indicandum genus proximum definitionis. Illis enim particulis non significatur solum, quod anima non est actus secundus seu operatio (— Themistius, S. Alb. Magn.); nec solum quod non est actus accidentalis, qui substantialem praesupponit (= Arist., S. Thom.); nec solum ut distinguatur a quibusdam partibus organicis quae sunt quidem principia vivendi, at non prima ut cor (2); neque solum ut exprimatur ab actu secundo animae separabilitas, qua differt a formis pure naturalibus, quae semper earum operationi sunt coniuncta (— Cajet., Bañez) (3); sed praeter haec omnia, illis particulis principaliter significatur, quod anima est primum principium *quo* essendi et operandi totius viventis: ut enim est actus primus, essentialiter et formaliter convenit cum ratione formali formae substantialis ut sic, cuius est per se facere ens actu simpliciter, simulque differt a forma accidentali, cuius est facere ens actu secundum quid (4); ideo, ratio formalis formae eadem esse debet atque eodem modo convenire et formae substantiali et animae, quomodo pariter distinguitur ab alio primo principio *ut quod*, et tale est compositum organizatum (5). Exinde liquet, quod anima est actus primus, non solum *negative* prout nullum alium actum priorem praesupponit, sed etiam *positive* tam statico quam dinamico modo, prout est prior quolibet alio actu et essendi et operandi; propterea, non immerito additur quod est « prima perfectio »: quia cum perfectio cuiuslibet rei in tribus consistat, nempe in substantia, in virtute et operatione (6), ideo anima est actus primus quia est primum principium substantiale atque principium radicale potentiarum et actionum vitalium.

Dicitur « *corporis physici seu naturalis* », ut designetur differentia remota animae. Per hoc enim quod dicitur esse corporis actus, significatur: lo quod est forma substantialis informativa, consequenter incompleta sive in specie sive in substantialitate: quo distinguitur a formis perfecte completis et separatis, ut sunt substantiae per se separatae (7); 2° quod non est actus materiae formaliter ut nude sumptae, id est materiae primae, ut quidam putant (v. g. Guerinot), sed materiae ut formatae gradu corporcitatis, non iam ab alia forma entitative distincta ab ipsa anima, sicut quidam sustinent (— Avicenna; Scotus et Scotistae), verum ab eadem forma animae quae entitative est una et virtualiter multiplex; itaque, aptissime et formaliter dictum est quod est actus corporis et non actus materiae. Ratio autem huius est, *tum* quia « omnis forma est in determinata materia » (8); *tum* quia hic non definitur anima secundum rationem metaphysicam formae substantialis, sed reduplicative ut est anima, id est ut formaliter tribuens gradum animati seu vitae; consequenter definiri debet in ordine ad determinatum ac proprium eius susceptivum, quod non est materia prima nude sumpta, sed corpus, id est compositum resultans ex materia prima

et forma tribuente gradum corporeitatis (1). — Per hoc autem quod dicitur esse actus corporis talis, nempe physici seu naturalis, asseritur quod anima nec est actus corporis *mathematici*, cum hoc, quia est effectus quantitatis continuae ideoque accidens quoddam, nequeat ut tale substantialiter ab anima informari; neque corporis *artificialis*, quia etiam hoc est accidens, cum figura constituatur; sed asseritur corpus, cuius anima est vere actus primus seu forma, est corpus *physicum* seu *naturale*, quod est obiectum Physicae, habens scii, in se principium motus et quietis: hoc enim solum est perfecta substantia, non modo ex parte materiae sicut artificiale, sed etiam ex parte formae (2).

Denique, particulâ « *organici* » seu « *instrumentis praediti* » determinatur differentia proxima. Nam, corpus physicum, ut liquet ex supra dictis in Introductione Physicae Generalis (3), est duplex: aliud est habens vitam et aliud est vita carens; corpus autem habens vitam seu vivens idem est ac corpus organicum, sicut supra ostensum est (4): nequit enim proprias ac diversas operationes vitales exercere nisi diversis instrumentis vitalibus seu organis sit praeditum (5). Quare, particulâ « *organici* » intelligitur quod corpus, cuius anima est actus, non resultat ex partibus seu instrumentis omnino similibus et homogeneis, sed diversis ac heterogeneis, quibus organicum resultat. Hoc autem organicum, respectu animae informativae, non est: lo quoddam subiectum penitus informe sive ipsa materia prima (= Greg. Arim., Fonseca, et ut valde probabilis tenet Suarez) (6); 2° nec compositum ex materia prima et forma substantiali, ut entitative distincta ab anima informante (= Scotus et Scotistae): quia inter formam substantialem et materiam nequit esse media alia forma substantialis (7); sed 3° est subiectum formatum gradu formali animae ut anima est. Nam per « *corpus physicum* » intelligitur, ut dictum est, materia formata formâ corporeitatis non entitative distincta a forma animae; corpus autem sic formatum respectu gradus formalis animae, ut animae, censetur subiectum informe, cum adhuc non includat seu exprimat formaliter gradum seu effectum animae in quantum est anima. Quare, per *corpus organicum* intelligitur subiectum formatum etiam gradu animae ut animae: tunc enim censetur organicum, cum est organizatum sive substantialiter sive accidentaliter; quod a nullo alio, nisi ab anima formaliter ut est talis, tribui potest (= Arist., S. Thom., Cajet., Bañez, Suarez, Io. a S. Thoma, Hugos, Gredt et alii). Ergo si aliquando Angelicus Doctor animam definiat per subiectum informe, tunc intelligit « corpus physicum », si vero per subiectum formatum, tunc intelligit « corpus organicum ».

Exinde intellectae manent illae aliae particulae in alia definitione expressae, scii.: « *potentia vitam habentis* ». Vita enim, ut saepe dictum est, dupliciter sumi potest, *statice* nempe pro ipsa essentia vitae, et est radix operationum vitalium; *et dynamicè*, nempe pro ipsis operationibus vitalibus. Porro, illis particulis minime designatur vita statica: significaretur enim corpus physicum actu carere vita substantiali, ad quam esset proxime ordinatum seu in potentia proxima; quare, eis designatur vita dinamica, ita ut sit corpus physicum actu habens vitam in actu primo, qua est in potentia ad vitam in actu secundo (8): actus primus enim de se et essentialiter ordinatur ad secundum, sicut staticum ad dynamicum; unde est quod unumquodque est propter suam operationem. Hac ratione istae

(1) S. Thomas, II de Anima, (lect. I, 220; cfr. *ibid.*, lect. II, 240-241.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 1.

(3) Talis tamen sensus non eruitur ex illis particulis, cfr. Ioan. a S. Thoma, *loc. nr. cit.*, a. I, p. 180.

(4) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. I, 224-226; I, q. 66, a. 1-2; q. 76, a. 4; q. 77, a. 6; de Unione Verbi, a. 4; de Spir. Créai., a. 1, ad 9j«; *ibid.*, a. 3; de Anima, a. 2, 9; Quod, i a fi Quodt. XI, a. 5, et alibi.

(5) Cfr. S. Thom., de Anima, a. 1, corp.; II de Anima, lect. 1.

(6) Cfr. S. Thom., V Metaphys., lect. 18.

(7) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. I, 215; de Spir. Creat., a. 5, ad 10^m et II««

(8) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. I, 223.

(1) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. I, 223-226; de Spir. Creat., a. 3, ad 2^m et 3^{*} Cajet., De Ente et Essent., c. VII, p. 215 (Ed. De-Maria); Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, p. 181.

(2) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. I, 218; lect. II, 237-238.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, lect. I, 219.

(4) Pag. 36.

(5) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. 1, n. 230-233; de Anima, a. 9, c.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 4, ad 1^m»; de Sp. Creat., a. 3, ad 2^m; VII Metaphys., lect. 11, A. 1523.

(7) Cfr. S. Thom., de Anima, a. 1, 9.

(8) Cfr. S. Thom., IX Etichorum, lect. 7, n. 1847.

particulae formaliter coinddunt cum praecedenti « ró organicum », et sic sufficienter explicata manent, unde non «oportet addere, concludit S. Thomas, potentia vitam habentis. Loco enim huius ponitur organicum, ut ex dictis patet (1).

556. Definitio Physico-Dynamica. — Anima physico-dynamice ab Aristotele definitur: « [id] quo vivimus et sentimus ac intelligimus primo» (2), cui t̄p̄ sentimus et intelligimus in antiqua translatione interponitur « et movemur ».

Explicatur. — Cum dicitur «quo», designatur genus remotum, et significatur animam esse principium seu rationem quā vivens aptum natum est vitaliter agere seu operari. Hinc non est: 1º principium quod seu compositum, sed est actus seu forma quā aliquid est sive operatur, licet alicui animae, v. g. rationali, conveniat etiam esse id quod, non tamen ut est anima, sed ut est talis anima; 2º neque est id a quo, quod principio extrinseco, sive efficienti sive finali convenit: ubi operatio vitalis inquantum vitalis necesse est ut sit a principio intrinseco. Itaque, particulā quo intelligitur, quod anima est principium intrinsecum et radicaliter constituens in ratione principii dynamic! seu operativi.

Additur « primo » ad genus proximum significandum, ita ut quemadmodum anima est primum principium essendi in viventibus, ita est in eis primum principium vitaliter operandi: operatio enim sequitur esse; quare indicatur, quod anima est primum et radicale principium dynamicum seu operandi. Hoc autem animae convenit, non mediante aliquo superiori praedicato licet essentiali, quod est convenire non tantum per se, verum etiam virtualiter; sed immediate ratione sui seu secundum quod ipsa. Hinc distinguitur a potentiis quae sunt principia proxima operationum, quae animae competunt mediante eius essentia ex qua fluunt.

Ceteris particulis «vivimus et sentimus ac intelligimus» indicatur definitionis differentia, quae desumitur ex modis vel gradibus diversis, quibus anima sese explicat, prout scii, omnium illorum est radicale et substantiale principium; unde sive sumantur actualiter et exercite, pro scii, operationibus exercitis vitae vegetativae, sensitivae etc., sive potentialiter et virtualiter, idest pro ipsis potentiis quibus proxime vita vegetativa, sensitiva etc., manifestatur, semper praesupponunt ac necessario subaudiunt principium substantiale et radicale, quo nata sunt elici, quod est anima. Neque ab hoc sensu excipienda est particula vivimus, ut intelligenda sit abstracte et communiter, ac si haec: «anima est principium quo vivimus », perfecte essentialem definitionem exprimat (= Cajet., Zancardi): talis enim sensus nec est rectus neque toti definitioni est consonus, quia, ut notat Angelicus, vivere a refert [Aristoteles] ad principium vegetativum, quia superius dixerat quod vivere propter hoc principium inest omnibus viventibus» (3); unde vivere in definitione sumendum est praecise et formaliter pro gradu vitae vegetativae, eo quod est communis omnibus viventibus, scii, homini, animali et plantae coque primo vita manifestatur (4) (Ferrar., Bañz, Complut., Io. a S. Thoma, Cauvinus, et alii).

Attamen, praedicti modi seu gradus vitae, in definitione per particulam « ct » expressi, non sunt intelligendi pure copulative, prout anima ut sic ct quaelibet particulariter sumpta sit principium elicitivum omnium praedictarum operationum: non enim esset definitio animae in communi, sed solius rationalis,

(1) II de Anima, lect. 1, n. 233; cfr. Sylv. Maurum, II de Anima, c. I, n. 9; ibid., c. II, n. 4 ss.

(2) En verba Philosophi: « τ̄j «pu/yj t̄outo xal aíaOavópxOa xal Sca-vooú|zc0a TCp̄ar̄eç» (II de Anima, c. II, 12; cfr. S. Thomam, ibid., lect. 4).

(3) II de Anima, lect. 4, n. 273.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 3, ad 3<⁴>.

quae dumtaxat omnes illas operationes praestare potest; sed neque pure divisive d disiunctive, ita ut pluribus propositionibus disiunctivis aequivaleat: secus, plura demonstrationis media darentur quod est inconveniens; sed intelligi debent copulativo disiunctive seu iuxta accommodatam distributionem: hoc enim modo significatur, quod anima est talis naturae ut quotiescumque dentur illae operationes sive omnes, sive aliquae, aut etiam una tantum earum, necesse est ut procedant ab anima tamquam a suo principio quo substantiali et radicali (1),

557. Corollaria. — Ex omnibus hucusque expensis de utraque animae definitione, sequentia corollaria fas est elicere.

Coroll. 1ma. — Colligitur primo, quod licet in prima definitione differentia desumi videatur ab aliquo extrinseco, videlicet a corpore physico organico cuius anima est forma; non tamen sumitur ab eo praecise et formaliter ut corpus, sed ab effectu quem anima formaliter exercet in corpore tamquam in materia sibi subiecta, scii, a vita seu animatione. Talis enim modus definiendi proprius est formis incompletis quae, ut tales, ex se et transcendentaliter petunt subiectum extrinsecum ad sui complementum (2), quod in eis exprimi potest sive ut informe sive ut formatum (3). Hoc autem ulterius apparet ex hoc quod anima quae est forma, se habet ad corpus quod est eius materia, sicut actus ad potentiam, quae sunt relative contraria: quia autem utrumque relativorum accipitur in definitione alterius, sicut actus definitur per potentiam et potentia per actum, ita anima definitur per corpus organicum et hoc per animam.

Coroll. Hum. — Colligitur secundo cum pluribus (= S. Alb. Magn. (4), Cajet. (5), I. a S. Thoma (6), Gredt (7) et alii), quod utraque praedicta animae definitio est essentialis et quidditativa. Prima enim, quae est physico-statica, communiter admittitur contra paucos (v. g. Mastrium (8)) esse talem: anima enim immediate et secundum quod ipsa est actus primus corporis, sicut et ordo eius ad ipsum corpus, est essentialis et intrinsecus et non extrinsecus ad aliquid superius consecutum. Secunda autem, quae est physico-dynamica, non est minus essentialis licet non pauci ambigant (= Ferrar. (9), Suarez (10), Complut. (11) et alii): esse enim principium quo radicale operationum vitalium convenit animae immediate et secundum quod ipsa, et non mediate seu aliquo medio praedicato superiori, sicut risibilitas homini convenit medio praedicato superiori quod est rationale; quare esse principium quo radicale operandi convenit animae in primo modo dicendi per se sicut principium quo essendi, ita ut secunda

(1) Cfr. S. Thom., ibid., q. 76, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., De Poten., q. 7, a. 2, ad 9.

(3) Cfr. S. Thom., De Anima, a. 1, ad 15ma.

(4) II de Anima, Tr. I, c. 4.

(5) Ibid., c. II, q. 4.

(6) Loc. pr. cit., p. 189.

(7) Op. cit., n. 416.

(8) De Anima, Disp. I, q. 1, n. 9.

(9) II de Anima, q. 4.

(10) Ibid., c. III.

(11) Loc. pr. cit., Disp. III, q. 2, § 2.

definitio a prima differat respectu animae solum connotatione seu relatione sicut natura differt ab essentia: haec enim secunda definitio, sicut et natura, respicit seu connotât ipsum operari, propterea dinamica dicitur; ubi prima, sicut et essentia, connotât ipsum esse, ideo statica vocatur. Quare, definitio statica animae a definitione dinamica non distinguitur re, sed ratione, sicut essentia a natura (1).

Coroll. in. — Colligitur *tertio*, quod secunda definitio optime est primae demonstrativa, cuius medium, ait S. Thomas, « est quaedam definitio animae, scii, anima est quo vivimus primum » (2). Haec autem demonstratio, iuxta eos qui tenent secundam definitionem esse accidentalem et descriptivam, *est a posteriori et per effectum*; iuxta vero alios qui tenent ipsam esse essentialem et quidefitativam, *est a priori et per causam*. Ad hoc tamen dicimus, quod si in ea consideretur id quod *in obliquo* connotatur, scii, potentiae operativae et ipsae operationes, tunc procul dubio est demonstratio a posteriori: tam enim potentiae quam operationes sunt effectus causatae seu fluentes ab ipsa anima; si vero consideretur id quod *in redo* connotatur, videl. esse principium quo radicale connotati in obliquo, tunc est vera demonstratio a priori, cum talis ratio non sit effectus animae, sed eam taliter constituat ut est natura quaedam; unde per idem essentia rei est principium essendi et operandi (3). Et licet operari praesupponat esse, non tamen causaliter-efficienter, sed formaliter, ideo haec secunda *optime demonstrat primam, utpote nobis notior*, sicut dynamicum, quod est notius quoad nos et minus notum quoad se, demonstrat staticum, quod est notius quoad se et minus notum quoad nos.

Coroll. IVum. — Colligitur *quarto* demum contra quosdam (v. g. Commentatorem, Jandunum), quod praedictae definitiones animae praedicantur de tribus animis, vegetativa nempe sensitiva et rationali, praedicatione univoca: ratio enim formalis actus quo primo vivunt vel principii quo primo vitaliter operantur, eadem ratione tribus animis formaliter convenit.

SECTIO V.

De Animae Divisione eiusque Vivendi Modis (4).

558. Definitione animae proposita, ut luculentius eius natura pateat, ostendendum est nunc de eius divisione, de viventium gradibus, qui ab anima statice sumpta oriuntur, necnon de potentiis quae ab eadem dynamice accepta sequuntur.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 39, a. 2, ad 3^{am}; de Ente et Ess., c. 1.

(2) I de Anima, lect. 4, n. 271.

(3) Cfr. S. Thom., II-II, q. 179, a. 1, ad 1^{am}.

(4) Cfr. Aristot., II de Anima, c. 3; S. Alb. Magn., Sum. de Creat., P. II, q. VI; S. Thom., II de Anima, lect. 4-5; I, q. 18, a. 3; q. 78, a. 1; de Vent., q. 10, a. 2, ad 2^{am}; de Anim., a. 13, et passim; Cajetanum, II de Anim., c. 3; Com. tn / P., q. 18, a. 3; q. 78, a. 1; De Flandria, op. cit., Tr. II, c. 1; Javelli, II de Anima, q. 13; Ferrariens., op. cit., q. V; C. Alamanso,

559. Praenotamina. — Ut omnes aequivocationes auferantur, notandum est *primo*, quod gradus vitae sunt quidam modi diversimode participantes perfectionem vitae; unde sumuntur ex minori vel maiori perfectione participandi idem genus se movendi. Hinc est, quod vegetativum, sensitivum et intellectivum dupliciter sumi possunt, nempe: *essentialiter* (= generice) prout unumquodque dicit determinatum genus vitae, v. g. pro genere vegetativo, sensitivo, etc.; et *modaliter*, prout unumquodque genus diversimode secundum magis et minus participari potest.

Secundo est notandum, quod sensitivum est duplex: *imperfectum*, quod dicit quemdam modum seu gradum imperfectum vitae sensitivae, ita ut, licet habeat rationem formalem sensitivi, tamen quia non praesefert perfecte omnes sensus, sed solum sensum tactus et gustus, quibus movetur motu dilatationis et constrictionis, qui et motum alterationis sequitur, non participet perfectam rationem vitae sensitivae; *perfectum*, quod dicit gradum perfectum vitae sensitivae, inquantum perfecte omnes sensus praesefert, praesertim illos, quibus percipere potest res distantes, ad quas capiendas motu progressivo consequenter movetur; ideoque perfecte rationem vitae sensitivae participat; quo fit ut sensitivum perfectum idem sit ac locomotivum stricte sumptum.

Tertio est notandum, quod potentiae animae possunt considerari dupliciter: et respectu modi operandi, sicut vegetativae operantur per qualitates activas et passivas, sensitivae per organum corporale, intellectivae independenter ab organo corporali; et respectu generis operationum, quae quidem operationes attendi possunt sive in ordine ad esse viventium sive in ordine ad obiecta.

Quarto est notandum, quod appetitus alter est *naturalis* (= innatus) et alter est *animalis* (= elicitus), qui inter se multipliciter distinguuntur. Revera enim, ut notat Cajetanus, differunt: tum in seipsis, tum in sua causa, tum in obiecto, tum in fine, tum etiam in subiecto, inquantum scii, subiectum appetitus naturalis est omnis potentia, ubi subiectum appetitus animalis est solum animal seu cognoscens, et talis appetitus ponitur inter genera potentiarum animae (1).

560. Status Quaestionis. — His praenotatis quaeritur: an sint tria genera animarum, hoc est tres rationes universales operandi animae. Praeterea: an sint quatuor vitae gradus, non quidem essentialiter sumpti cum ut sic sint tantum tres, sicut genera vitae, sed modaliter sumpti. Et denique: an sint quinque genera potentiarum animae, acceptis potentiis non iam respectu modi operandi: hoc enim modo tria sunt sicut tres sunt animae, sed respectu generis operationum.

531. Sententiae. — Quod *ad genera animarum* attinet: *quidam* (Manichaeismus (2) et Psychobiomonismus) admiserunt unam tantum animam, scii, rationalem, quae, praeter hominem, tam brutis quam plantis convenit; *alii* duas animas, sensitivam nempe et rationalem, sive quia plantae sensu sunt praedita

cp. at., Phil. Nat. 11-11 q. XLVIII, a. 4; q. LI, a. 9; Complutens., op. cit., disp. IV per tot.; Ioan. a S. Thoma, Phil. Nat., P. III, q. I, a. 4; Zancardi, op. cit., Lib. II q. XII; Goudin, Phys. P. IV, disp. unie., q. I, a. 2, § 1; Guerinois, Phys. P. IV, q. I, a. 2; Cauvinum, op. cit., disp. II, q. IV; Joanniz-Echal., op. cit., de Anima, Tr. I, disp. III, c. 6; Mastrium, op. cit., disp. I, q. 3; Lorenzelm, op. cit., Psych. Gener., lcct. IV; Pesch, op. cit., Inst. Psychol., n. 140-141; De Maria, op. cit., Phil. Nat., P. II, q. 1, a. 3-4; Gredt, op. cit., n. 419-421; et plures alios.

(1) Cfr. Cajetanum, II de Anima, c. III; I, q. 19, a. I.

(2) Cfr. S. Augustinum, de moribus Manichaeorum, Lib. I, c. 17.

(— Empedocles, Anaxagoras) sive quia non sunt proprie entia viva (= Stoici, Materialistae); *alii* vero quatuor genera animarum sicut quatuor gradus viventium (= Aegidio et Cajetano (1) tribuitur). — Quod autem *ad gradus viventium* spectat: *quidam* absolute docent, tres esse gradus sicut tres animas: quia locomotivum est gradus cuilibet animae communis (= Suarez) (2); *alii* dicunt, quod si vita sumatur substantialiter, tot sunt quot animae, eo quod composita non multiplicatur nisi simul et forma multiplicetur; si sumatur autem accidentaliter, addendus est quartus gradus, scilicet, locomotivus, qui est quaedam potentia solis animalibus perfectis conveniens (= Conimbricenses) (3). Contra hos omnes et alios, sequenti conclusione exponetur et probabitur veritas post Aristotelem, S. Thomam et Scholasticos communiter admissa.

562. Conclusio: « Tria sunt genera animarum: vegetaturam, sensitivum et intellectivum; quatuor gradus vitae: vegetativus, sensitivus, locomotivus et intellectivus; quinque genera potentialium: vegetativa, sensitiva, locomotiva, intellectiva et appetitiva ».

Prob. 1^a Pars (= *tria sunt genera animarum: vegetativum, sensitivum et intellectivum*). — Tot sunt genera animarum quot sunt genera modorum se movendi ab intrinseco. Atqui tria sunt genera modorum se movendi ab intrinseco: vegetativum, sensitivum et intellectivum. Ergo tria sunt genera animarum: vegetativum, sensitivum et intellectivum.

Mai. patet. Anima enim impraesentiarum dicit id quo vivens formaliter constituitur vivens et a non-vivente formaliter distinguitur. Hoc autem per se primo dicit se movere ab intrinseco, ut superius ostensum est; secundum igitur diversum modum se movendi ab intrinseco habetur diversitas vitae, ideoque animarum diversitas (4).

Min. decl. et prob.: Io (= *ex requisitis ad motum*). — Tot sunt genera modorum se movendi ab intrinseco, quot sunt modi quibus aliquid kinetice se habet respectu agentis, formae et finis. Agens enim est principium motus quoad executionem, quae dependet et ab aliqua forma ut a principali principio, et ab instrumento ut a medio operandi; finis vero est etiam principium motus quoad directionem et allicientiam. Atqui tres sunt modi quibus aliquid kinetice se habet respectu agentis, formae et finis. Nam, sunt *quaedam* quae movent seipsa, non habito respectu ad formam quae inest eis a natura vel ad finem, qui praestituitur eis a natura, sed solum quantum ad executionem motus: et haec sunt vegetativa; *quaedam* ulterius movent seipsa, non solum habito respectu ad executionem motus, sed etiam quantum ad formam, quae est principium motus

(1) Cfr. II de Anima, c. 3.

(2) De Anima, Hb. I, c. 7, n. XIII.

(3) II de Anima, c. IU, q. 2, a. 2.

(4) Cfr. S. Thomam, I, q. 18, a. 3.

quam per se acquirunt, tamen non sibi per seipsa praestituunt finem suae operationis vel sui motus, qui est eis inditus a natura, et huiusmodi sunt sensitiva; *quaedam* denique movent seipsa, non solum habito respectu ad executionem et formam motus, sed etiam ad finem, inquantum sibi praestituunt finem ex seipsis, et talia sunt intellectiva (1). Ergo tria sunt genera modorum se movendi ab intrinseco: vegetativum, sensitivum et intellectivum.

2° (= *ex modo operandi*). — Tot sunt genera modorum se movendi ab intrinseco, quot sunt rationes universales operandi animae. Atqui huiusmodi sunt tres. Est enim *quaedam* operatio quae exercetur dependenter tam a qualitate corporea quam ab organo corporeo, ut nutritio, et haec competit animae vegetativae; est *alia* quae licet exercentur independenter a qualitate corporea, dependenter tamen ab organo corporeo, ut est sensatio, quae animae sensitivae competit; est denique *alia* operatio quae exercetur independenter tum a qualitate corporea tum ab organo corporeo, ut intellectio, quae animae intellectivae est propria (2). Ergo tria sunt genera modorum se movendi ab intrinseco: vegetativum, sensitivum et intellectivum.

Prob. 2^a Pars (= *quatuor gradus vitae: vegetativus, sensitivus, locomotivus et intellectivus*). — Tot sunt gradus vitae quot sunt latitudines participandi magis vel minus unumquodque genus vitae. Atqui vegetativum et intellectivum qualibet latitudine graduatim caret, ubi sensitivum duplicem latitudinem involvit, imperfectam nempe et perfectam. Ergo quatuor sunt gradus vitae: vegetativus, sensitivus, locomotivus et intellectivus.

Mai. constat ex praenotatis. — Min. ostenditur. Vita enim vegetativa cum tota coarctetur ad operationem nutritivam et generativam, quae in quolibet vegetabili reperiuntur, est imperfecta atque ideo qualibet graduati latitudine omnino caret, inquantum utraque operatio vitae vegetativae non participatur secundum magis et minus a diversis vegetabilibus. Ex alia ratione autem, vita intellectiva pariter graduati latitudine caret: licet enim dentur gradus intellectionis ex diverso modo communicandi cum materia et ab ea recedendi simulque ad summam immaterialitatem accedendi, tamen nullo modo dantur gradus ex diversitate operationum intelligendi et volendi, quia omnia intellectiva, ut talia, habent intellectum et voluntatem. Sola igitur vita sensitiva gradualem latitudinem involvit prout diversimode secundum magis et minus participatur perfectio sensus. Revera enim quidam sensus percipiunt solum res sibi unitas, ut gustus et tactus, et huiusmodi fun-

(1) Cfr. S. Thomam, I, q. 18, a. 3.

(2) Cfr. S. Thomam, I, q. 78, a. 1.

dant sensitivum imperfectum; alii vero sensus percipiunt etiam res distantes, qui propterea essentialiter indigent potentia locomotiva, qua localiter et progressive moventur ad res distantes capiendas; unde « si stellae moverentur motu progressivo ad modum animalium, natura dedisset eis organa motus progressivi » (1), et huiusmodi constituunt sensitivum perfectum seu locomotivum simpliciter (2).

Prob. 3' Pars (= *quinque genera potentiarum: vegetativa, sensitiva, locomotiva, intellectiva et appetitiva*). — Tot sunt genera potentiarum, quot sunt genera obiectorum. Atqui quinque sunt genera obiectorum. Ergo quinque sunt genera potentiarum: vegetativa, sensitiva, locomotiva, intellectiva et appetitiva.

Mai. patet ex hoc, quod potentiae immediate specificantur ab actibus et mediate ab obiectis, ut latius infra patebit.

Min. decl. et prob.: Genera obiectorum sunt duplicis ordinis: unum enim est potentiae animae intrinsecum secundum substantiam, et tale est corpus animae unitum, cui respondet *potentia vegetativa*; aliud autem obiectum est potentiae animae non solum intrinsecum, sed etiam extrinsecum, quod dupliciter contingit: vel secundum quod obiectum extrinsecum natum est coniungi potentiis cisque assimilari, et hoc sive secundum similitudinem singularem et particularem, cui respondet *potentia sensitiva*, sive secundum similitudinem communem et universalem, et huic respondet *potentia intellectiva*; vel secundum quod ipsa anima inclinatur et tendit in obiectum extrinsecum; et si tale, in quod anima tendit et inclinatur, sit terminus eius operationis seu motus, habetur *potentia locomotiva*, si vero sit finis qui est primus in intentione, habetur *potentia appetitiva* (3).

563. Corollarium Ium. — Ex his probatis recte colligitur *primo* cum Bañez « quomodo secundum diversas rationes accipiatur *numerus* animarum, modorum vivendi et potentiarum. Numerus animarum sumitur *ex modis excedendi formas naturales*, quos diximus esse tres. Numerus vero graduum vivendi colligitur *ex modis vivendi* quorum unus sine alio reperitur, quos diximus esse quatuor... Tandem numerus potentiarum colligitur *ex diversitate operationum aut obiectorum*, circa quae talis potentia "versatur » (4).

564. Corollarium IIum. — Colligitur *secundo* quod iam supra innuimus, videlicet quod anima de omnibus eius generibus praedicatur, non quidem

(1) S. Thomas, H. C. *Gent.*, cap. 60.

(2) Cfr. S. Thomam, I, q. 78, a. 1; H. de *Anima*, lect. 3, 5.

(3) Cfr. S. Thomam, I, q. 78, a. 1; II de *Anima*, lect. 5; de *Anima*, a. 13: de *Verii.*, q. 10, a. 1, ad et passim.

(4) *Comm.* in P^{ra}, q. 78, a. 1, in 3 concii.

H

aequivoce sive analogice ut quidam putant (= Averroes, Themistius, Simplicius, Jandunus, Alexander et alii), sed univoce. Etenim, anima in sua formali et universali ratione est quaedam forma substantialis incompleta, de cuius ratione est dicere ordinem ad subiectum seu materiam quam informat; haec autem ratio ordinis seu relationis intrinsece ac essentialiter animae ut sic convenit, ideoque eadem ratione convenit omnibus animabus rationem talis formae habentibus. Quaelibet porro anima, sive vegetativa sive sensitiva sive intellectiva, formaliter est forma corporis; consequenter in eadem ratione formali et essentiali conveniunt, quod est univoce praedicari, univocatione tamen quae formis substantialibus incompletis est propria (1).

565. Scholion. — Est denique animadvertendum, quod supra (2), loquendo de gradibus vitae, assignavimus esse tres tantum, ubi hic dicimus esse quatuor. Sed sciendum, quod supra sumuntur gradus essentialiter, hic vero niodaliter, uti praenotatum est; seu quod est idem, ibi sumuntur staticae vel metaphysice, secundum scilicet diversitatem ipsius esse viventis; hic autem sumuntur dynamice seu physice, idest pro ipsis suppositis vita praeditis (3).

566. Obiectiones. — Contra statutam conclusionem plures obiectiones afferri solent, quae de facili videri possunt apud praecipuos alios auctores; hic solum unam vel alteram solvemus.

1a Obi.: Gradus sensitivus innuit dari distinctam animam sensitivam. Atqui locomotivum est gradus distinctus a sensitivo. Ergo innuit dari distinctam animam locomotivam; ideoque quatuor sunt genera animarum.

Resp.: — *Dist.* Mai.: gradus sensitivus, *sive imperfectus sive perfectus*, innuit dari distinctam animam sensitivam *Cone.*; *imperfectus tantum vel perfectus tantum Neg.*; *Dist.* Min.: locomotivum est gradus distinctus a sensitivo imperfecto *Cone.*, a sensitivo perfecto *Neg.*; *Neg.* Conqs. et Conqa. — Licet enim locomotivum sit idem ac sensitivum perfectum, tamen quia anima sensitiva ut sic abstrahit a ratione perfecti vel imperfecti, ideo utrumque sensitivum, tam perfectum quam imperfectum, involvitur potentialiter in ipsa eadem anima; quare etiam locomotivum reducitur ad animam sensitivam ut sic: non enim dicit specialem rationem elevationis supra operationem animae sensitivae ut sic sumptae, consequenter non constituit speciale esse animae.

2a Obi.: Tot sunt constituta quot constitutiva. Atqui tria sunt genera animarum quibus animata constituuntur. Ergo tria sunt genera animatorum.

Resp.: — *Dist.* Mai.: tot sunt constituta quot constitutiva quoad esse quod formaliter et essentialiter constituunt *Cone.*; quoad modum quo in diversis secundum magis et minus participari potest *Neg.* Et *Contradist.* Min.; *Neg.* Conqs. et Conqa. — Explicatio huius distinctionis patet ex dictis in primo praenotamine. Modaliter enim accepta genera animarum dicunt participationem secundum magis et minus intra idem genus animae, quod requirit latitudinem; haec autem nulli generi competit praeter sensitivum uti ostensum est.

3a Obi.: Potentiae seu passiones multiplicantur iuxta subiecti multiplica-

ti) Cfr. S. Thomam, H. C. *Gent.*, c. 60-61; *Opuse.* 16 (Ed. Rom.).

(2) Pag. 372-373.

(3) Cfr. Bañez, *loc. pr. cit.*

tionem. Atqui tria sunt genera animarum et quatuor genera viventium. Ergo tria vel quatuor sunt genera potentiarum.

Resp.: — *Dist. Mai.*: potentiae seu passiones *numerice* multiplicantur iuxta subiecti multiplicationem *Cone.*; *specificice Neg.*; *Cone. Min.*; *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Potentiae enim per se multiplicantur iuxta multiplicationem specificam quae desumitur ex diverso modo transcendentali ad obiectum. Hinc est quod una anima, v. g. sensitiva vel intellectiva, plures potentias habet: principia enim quanto perfectiora sunt, tanto maiorem simplicitatem habent, ideoque pauciora esse debent; et e contra, quanto magis a principiis receditur, tanto magis fit multiplicatio, ita v. g. una anima et plures potentiae, et adhuc plures habitus et iterum plures res seu plura obiecta. Ceteroquin, potentiae se habent ad animam sicut instrumenta ad agens principale, quod unum existens pluribus instrumentis uti potest.

~ Inst. Io: Numerus potentiarum sumitur ex earum diverso modo operandi. Atqui quatuor sunt modi vitaliter operandi. Ergo quatuor sunt genera potentiarum.

Resp.: — *Dist. Mai.*: numerus potentiarum... operandi qui respicit actus circa propria obiecta *Cone.*; qui sequitur modum essendi *Neg.*; *Cone. Min.*; *Conqs.* et *Conqa.* — Potentiae enim multiplicantur secundum multiplicationem specificam, ut dictum est; haec autem sumitur immediate ab actibus et mediate ab obiectis: et quia huiusmodi vitaliter-specifice sunt quinque, quinque pariter sunt genera potentiarum.

Inst. 2º: Quod est pluribus commune, non est limitandum ad unum genus. Atqui appetitivum est commune anorganicis et organicis: in utrisque enim datur quaedam inclinatio, qua proprius finis appetitur et ad quam non designatur aliqua specialis potentia praeter naturam. Ergo appetitivum non est constitutum ut specialis potentia.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod est *idem* pluribus... genus *Cone.*; diversum *Mg.*; *Dist. Min.* eiusque probationem: appetitivum *naturale* est commune., *Cone.*; animale *Neg.*; *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Quaelibet enim res sua natura ad aliquem finem tendit, cum omne agens agat propter finem; at finis potest esse in quibusdam naturaliter iam ad unum determinatus, eumque assequuntur absque ipsius cognitione, ut patet in anorganicis et plantis. Sed in illis in quibus est cognitio, finis aliquo modo apprehenditur ideoque in illum tendunt iuxta propriam cognitionem, hoc est imperfectam in animalibus et perfectam in hominibus, et huic inclinationi sequenti finem cognitum assignatur specialis potentia quae est appetitiva, ut praenotatum est.

Articulus II.

DE PROPRIETATIBUS ANIMAE

567. Postquam de animae essentia disseruimus, *de eiusdem proprietatibus* est nunc agendum, cum passiones semper rei naturam sequantur. Proprietates autem, animam ut sic sequentes, respiciunt ipsam vel statice seu in se sumptam et hae sunt divisibilitas sive indivisibilitas, vel dynamice sumptam, idest respectu suarum potentiarum. Unde duo hic habentur:

- Io de *divisibilitate* animae (Sect. I);
2º de *potentiis* eius (Sect. II).

SECTIO PRIMA

Utrum Anima sit Divisibilis vel Indivisibilis (J).

568. Cum quodlibet corpus animatum sit tale per animam et corpus sit per se divisibile, quaeritur si anima sit pariter divisibilis vel indivisibilis.

569. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod divisibilitas multipliciter dicitur secundum multiplicem totalitatem quam sequitur; in praesenti tamen sufficiat hanc triplicem speciem adnotare, nempe: *quantitativam* et est illa quae totum natum est dividi in partes quantitativas seu extensas; *essentialem* et est illa quae totum natum est dividi in partes, sive logice seu metaphysice sive physice, essentiam constituentes; *virtualem* et est illa qua totum ut subiectum natum est dividi in partes, quae sunt eius virtutes sive potentiae operativae (2). Exinde luculenter apparet quam diversimode se habent istae tres species divisibilitatis sive totalitatis respectu formarum; nam, *quantitativa* per se primo convenit quantitati, cum haec formaliter importet divisibilitatem et extendibilitatem; per se secundo autem et ut passio convenit omni substantiae corporeae resultanti ex forma et materia, licet hoc ei sit ratione quantitatis; ideoque, formis per se minime convenit, sed solum per accidens et ratione alterius, in quantum scii, dividi possunt ad divisionem subiecti in quo sunt quodque informant. *Totalitas essentialis* vero primo et per se formis convenit, prout haec totalitas intelligitur non quidem secundum rem, sed secundum definitionem vel perfectionem (3). *Totalitas virtutis* denique primo et per se convenit etiam formis, quia omnis forma sicut per se est principium essendi, ita et operandi; proindeque, iuxta operationum diversitatem distinguuntur diversae virtutes.

Secundo est notandum ex iam ostensis (sect. V, p. 424 ss.) quod, praeter intellectivum (4), duo sunt genera animarum, videlicet: vegetalium et animalium. Sciendum est autem, quod animalium quaedam sunt perfecta et alia imperfecta, quod duobus modis intelligi potest. *Uno modo*, perfecta dicuntur ea quae praedicta sunt omnibus sensibus tam externis quam internis, ideoque motu progressivo, phantasia et memoria minime carent, v. g. bos, leo; imperfecta vero dicuntur ea quae habent tantum sensum tactus vel gustus, carent tamen motu progressivo, v. g. ostrea, *Altero modo*, perfecta dicuntur ea quorum partes divisae et separatae a toto composito vivere nequeunt, quia ratio animae formaliter in eis salvari nequit propter heterogeneitatem organicam seu dissimilitudinem

(1) Cfr. S. Alb. Magn., *Idem Anima*, Tract. I, c. 16; *Idem ibid.*, Tract. I, c. 7; S. Thomam, I, q. 76, a. 8 et loc. paral.; *Idem C. Gent.*, c. 72; Scotum, IV, *dist.* 44, q. I, a. 1; Cajetan., in J, q. 76, a. 8, et omnes in eodem loco Commentatores S. Thomae; Bañez, *Idem Gener. et Corrupt.*, c. V, q. 5; I, q. 76, a. 8; Javelli, *Idem Anima*, q. 9; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 48, a. 8; Complutenses, *op. cit.*, disp. 5; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, P. III, q. 2, a. 1; Zanardi, *Comm. aim Quaest. in 111 Libr. de Anima Arist.*, lib. II, q. 8; Goudin, *Phys.*, IV P., Disp. unie., q. 1, a. 4; Cauvinum, *op. cit.*, Tom. III, in *111 Libr. de Anima*, Tract. I, disp. II, q. 5; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, *Comment. et Disput. in 111 Libr. Arist. de Anima*, Tract. I, Disp. I, c. 2; Mastrius, *op. cit.*, Tom. III, in *Libros de Anima*, Disp. 1, q. 5; Gredt, *op. cit.*, n. 422-426; Frôbes, *Psychol. Specul.*, Tom. I, Lib. I, c. II, § 2, Thes. 10; et alios.

(2) Cfr. S. Thomam, I, q. 76, a. 8; *de Spir. Creat.*, a. 4; *de Anima*, a. 10.

(3) Cfr. Cajetan., in *Idem* P., q. 76, a. 8, ad 3º dub.

(4) Notandum est quod Impraesentiarum non fit expressa mentio de anima intellectiva, tum quia de ea a fortiori valent quae de animalibus perfectis affirmantur, tum quia de ipsa ex professo agitur infra, ubi de eius simplicitate.

materiae organicae, quae in parte et toto requiritur; imperfecta (1) c contra, sunt ea quorum partes divisae a toto composito, vivere possunt, sive habeant motum localem sive non, ideoque in partibus divisae aequaliter servatur ratio formalis animae, quod provenit ex homogeneitate organica seu similitudine materiae organicae, quae est in toto et parte, v. g. lacerta, tubularia, clavellina, etc. (2). Hic non sumuntur animalia perfecta vel imperfecta primo modo, sic enim plura imperfecta dantur, quorum partes decisae vivunt et tamen eorum anima est indivisibilis v. g. colubri; sed sumuntur in secundo sensu. His igitur praenotatis,

570. Status Quaestionis. — Non movetur neque moveri potest quaestio de divisibilitate per se animarum, quia formae, ut notatum est, sunt per se indivisibiles; sed procedit quaestio de divisibilitate per accidens (3). Quaeritur igitur: an anima vegetalium et animalium sit quantitative vel essentialiter vel virtualiter divisibilis. Aliter est quaerere: cum dividitur corpus vivens, cuius anima est actus, an simul dividatur aliquo modo et anima, ita ut in partibus divisae salvetur tota anima sive totalitate quantitativa sive essentiali sive virtuali.

571. Sententiae. — Ad huius solutionem dantur praecipuae sequentes auctorum opiniones. Etenim:

Ia Sent, tenet quamlibet animam, humana non excepta, esse divisibilem, ideoque corpoream. Ita *Cleantes*, *Chrysippus* et alii, quos postea secutus est *Pomponatius* (4) et recenter omnes *Materialistae* (= *Hobbes*, *Toland*, *La Mettrie*, *Holbach*, *Feuerbach*).

2a Sent, putat e contra, omnem animam, sensitiva et vegetativa non excepta, esse indivisibilem. Ita *Simplicius* (5) et alii, quos sequi videtur *S. Bonaventura* (6).

3a Sent, docet quod, excepta anima rationali, quaelibet alia anima sive animalium perfectorum sive imperfectorum est divisibilis et extensa. Ita *Acidius* (7), *Scotus* (8) et Scotistae, *Durandus* (9), *Suarez* (10), *Tolctus*, et plures recentiores ut *Urraburu*, *T. Pesch*, *Haan*, et alii.

Sent, admittit, quod anima vegetalium et animalium imperfectorum est divisibilis et extensa, perfectorum vero est indivisibilis. Ita *S. Alb. Magn.*, *S. Thomas* et communiter Thomistae ut *Cajetanus*, *Ferrariensis*, *Bañez*, *Io. a*

(1) Huiusmodi animalia quandoque appellantur *evtoja* (cfr. *Arist.*, II *de Anim.*, c. II) quandoque *annulosa*, *rugosa*, *insecta* (cfr. *S. Alb. Magn.*, I *de Anim.*, Tr. II, c. 16; *S. Thom.*, I *de Anim.*, lect. 14, n. 208).

(2) Quibusdam recentioribus praedicta explicatio animalium perfectorum et imperfectorum minime arridet, et malunt vocare < illa bruta perfectiora, quibus convenit similis perfecta sensatio sicut homini, sc. maxime obiecti externi >. Ita *Frobes*, *op. cit.*, pag. 89, n. 4.

(3) Cfr. *S. Alb. Magn.*, I *de Anim.*, Tr. II, c. 16.

(4) Aiebat enim: «secundum philosophiam omnem animam esse divisibilem, solaque fide rationalem esse indivisibilem» (*De Nutritione*, Lib. I, c. 2).

(5) I *de Anim.*, text. 47; II *ibid.*, text. 20.

(6) I, *dist.* 8, par. 2, q. 3.

(7) I, *dist.* 8, q. 3.

(8) IV, *dist.* 44, q. 1.

(9) I, *dist.* 8, q. 3.

(10) *Suarez* hanc tertiam opinionem amplexus est in *Metaphys.*, Disp. 15, sect. 10, n. 32 retractans quartam opinionem thomisticam quam iunior docuerat in I *de Anima*, c. 13, n. 9.

S. Thomas, quibus adhaerent *Conimbricenses*, *Lahousse*, *Gredt* et alii, cum quibus dicimus:

572. Conclusio Ia: «Quaelibet anima est essentialiter indivisibilis et virtualiter divisibilis».

Prob. 1^a Pars (= *quaelibet anima est essentialiter indivisibilis*). — Quod est totum in toto subiecto et in qualibet eius parte totalitate essentiae est essentialiter indivisibile. Atqui quaelibet anima est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate essentiae. Ergo quaelibet anima est essentialiter indivisibilis.

Mai. liquet ex praenotatis (1). — Min. prob.: Forma quae est tota in toto corpore et in qualibet eius parte secundum eius rationem formalem sive perfectionem essentialem, est in eis totalitate essentiae, ut constat ex praenotatis; unde ait *S. Thomas* «cum dicitur anima esse tota in qualibet parte, accipitur totum et perfectum secundum rationem essentiae» (2). Atqui quaelibet anima est in toto corpore et in singulis eius partibus secundum eius rationem formalem sive perfectionem essentialem. Siquidem, cum anima sit actus corporis, ei tribuit esse formale quo tale formaliter-essentialiter constituitur; et quia est actus corporis physici organici, idest resultantis ex diversis partibus, ideo istae partes constituuntur formaliter tales per animam. Hoc autem contingere nequit per se, nisi anima sit in eis formaliter-essentialiter (3). Ergo quaelibet anima est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate essentiae.

Prob. 2^a Pars (= *quaelibet anima est virtualiter divisibilis*). — Quod non est totum totalitate virtutis in qualibet parte subiecti potentialiter divisi, est virtualiter divisibile. Atqui quaelibet anima non est tota totalitate virtutis in qualibet parte corporis potentialiter divisi. Ergo quaelibet anima est virtualiter divisibilis.

Mai. ex se liquet; alioquin si esset totum totalitate virtutis in qualibet parte, illud totum esset virtualiter indivisibile, ita ut, ubi est una virtus seu potentia, ibi necesse sit esse aliam, v. g. ubi est auris est oculus et viceversa.

Min. prob.: Quaelibet potentia debet per se esse in ea parte corporis, in qua suam specificam operationem exercere potest, cum potentia essentialiter et immediate dicat ordinem ad operationem, a qua specificatur. Atqui si anima esset tota totalitate virtutis in qualibet parte corporis potentialiter divisi, locarentur animae potentiae ubi locandae non sunt, idest ubi nullam operationem

(1) Cfr. *S. Thom.*, I, q. 76, a. 8; *de Sp. Creat.*, a. 4.

(2) *De Sp. Creat.*, a. 4. ad 20^{am}.

(3) Cfr. *S. Thom.*, *ibid.*, corp.; *de Anim.*, a. 10, corp, et ad 18-20.

habere seu exercere possunt, quod repugnat: non enim tunc verum esset potentiam formaliter et essentialiter ad propriam operationem ordinari (1). Ergo quaelibet anima non est tota totalitate virtutis in qualibet parte corporis potentialiter divisi.

573. Conclusio 3^a : « Animi vegetalis et sensibilis animalium imperfectorum est quantitative divisibilis, non vero animalium perfectorum ».

Prob. 1° (a posteriori). — Experientiâ vulgari — et scientifica non contradicente — luculenter est manifestum quod, distributis accurate plantis in plures surculos, omnes perfecte vivunt; imo his terrae insertis atque rite excultis, crescunt iterum aliaeque similes plantae germinant. Idem pariter accidit apud plura animalia imperfecta, quorum quaelibet sectio possidet eandem vim et capacitatem, qua sese restituere et regenerare potest, ut scientificè ostensum est in quibusdam vermibus aquae dulcis (= *Nais*), lumbricis et praesertim in Tubularia et Clavellina (2). E contra testatur experientia de animalibus perfectis v. g. cane, leone, etc., quae si etiam in duas solas partes distribuuntur neutra pars diu vivit, sed post aliquod momentum utraque totaliter frigescit. Ergo signum est quod anima vegetalis et sensibilis animalium imperfectorum est quantitative divisibilis, non vero animalium perfectorum.

Prob. 2° (a priori). — Forma, quae sua informatione quantitative coextenditur subiecto extenso, est quantitative divisibilis iuxta eius subiecti divisibilitatem: e contra autem se habet forma quae sua informatione quantitative non coextenditur subiecto extenso. Atqui anima vegetalis et sensibilis animalium imperfectorum sua informatione quantitative coextenditur corpori extenso, non vero anima sensibilis animalium perfectorum. Ergo anima vegetalis et sensibilis animalium imperfectorum est quantitative divisibilis, non vero animalium perfectorum.

Mai. patet. Cum enim « materia sit propter formam, forma autem ordinetur ad propriam operationem, oportet quod talis sit

(1) Cfr. S. THOMAS, *de Sp. Creat.*, a. 4, c. ct ad *de Anima*, a. 10, in fin, c. et ad 2^a et 17°.

(2) Ad rem H. DRIESCH: « Due parole anzi tutto sulla rigenerazione genuina, quale occorrit per esempio nel lombrico o, meglio ancora, in certi vermi d'acqua dolce (*Nais* e altri). Quoties uno di questi vermi venga tagliato trasversalmente in qualunque punto della sua lunghezza la porzione posteriore, crescendo in avanti, rifà, rigenera, la porzione anteriore, compreso il ganglio cerebrale. E indifferente in quale punto della lunghezza del verme sia fatto pausare il taglio, purché non sia troppo indietro. Da qualunque sezione traversa del verme può dunque formarsi, per gemmazione, il ganglio cerebrale e tutto il rimanente: il che dimostra che il valore prospettivo (in questo caso, secondario) di ciascuna sezione non è fisso, ma variabile; e dimostra ancora, che ciascuna sezione possiede una eguale potenza prospettiva di ripetizione ». *Op. cit.*, pag. 279-280. Cfr. ARISTOTELIS, *de Longit. et Brevit. vitae*, c. VI; *de Juvent. et Senect.*, c. II,

materia uniuscuiusque formae ut competat operationi illius formae » (1). Sunt autem quaedam formae quae ita materiam informant ut materiae quantae formaliter coextendantur, quod eis competit ex hoc «quia habent materiam similem et in toto et in parte» (2); unde istis subiectis in partes divisus, necesse est ut formae ratio in qualibet parte salvetur. E contra vero, sunt aliae formae quae, materiam informando, materiae quantae minime formaliter coextendantur, quia «requirunt magnam dissimilitudinem in partibus» (3); ideoque subiectis in partes divisus, in neutra parte ratio formae salvatur.

Min. prob.: Illa forma sua informatione quantitative coextenditur, cuius subiectum habet exercere fere easdem operationes in toto et in parte, quibus proportionantur plures partes homogeneae, sicut e contra contingit si subiectum habet exercere diversas operationes quibus respondent plures partes heterogeneae (4). Atqui constat experientia, subiectum animae vegetalis et sensibilis imperfectorum exercere in tota sua extensione fere easdem operationes, quibus homogeneae partes correspondent; ad quae omnia anima ita se habet, ut respiciat totum subiectum tamquam primo perfectibile, partes vero totius ut perfectibile secundum quid. Contra autem est quod subiectum animae sensibilis perfectorum exercet diversas operationes, quibus partes heterogeneae respondent, quas partes et totum omnino inaequaliter anima connotat et respicit, ita ut totum corpus sibi vindicet tamquam primum perfectibile et nulla eius pars possit habere nec rationem primi perfectibilis neque perfectibilis (5). Ergo anima vegetalis et sensibilis animalium imperfectorum sua informatione quantitative coextenditur corpori extenso, non vero anima sensibilis animalium perfectorum.

574. Corollarium. — Colligitur igitur ex dictis, quod omnis anima, cuiusque generis vitae sit, formaliter ac per se est penitus indivisibilis; ideoque, ubicumque est — sive in toto sive in parte — tota est essentialiter seu secundum rationem totalitatis essentialis et perfectionis, quamvis respiciat atque informet totum primo et per se, partes vero in ordine ad totum (6); tamen quaelibet anima divisibilis est divisibilitate virtutis, quâ non est tota in toto et in qualibet parte totius. Verumtamen, anima vegetalis et sensibilis animalium imperfectorum, licet quantitative sint divisibiles, non tamen per se, sed per accidens et ratione alterius, quemadmodum « anima moto corpore movetur per accidens et non per se » (7);

(1) S. THOMAS, *de Anima*, n. 10, ad

(2) S. THOMAS, *de Sp. Creat.*, a. 4, c.

(3) S. THOMAS, *ibid.*

(4) Cfr. S. THOMAS, *ibid.*

(5) Cfr. S. THOMAS, I, q. 76, a. 8; II *de Anima*, lcct. 4, n. 264-267; *de Sp. Creat.*, a. 4, ad 19°; *de Anima*, a. 10, ad 16^{ura}; CAJETANUS, in I P., q. 76, a. 8; BAÑEZ, *ibid.*, et alios.

(6) Cfr. S. THOMAS, *de Sp. Creat.*, a. 4.

(7) S. THOMAS, *ibid.*, ad 7°; cfr. *de Anima*, a. 10, ad 12°; I, q. 76, a. 8.

propterea, istorum viventium anima est una actu et multiplex in potentia (1). Hinc ut certe diuciicetur de reali vitalitate partium abscissarum in istis viventibus, opus est attendere ad quaedam vitae signa, ut sunt nutritio et augmentatio in vegetativis, reactio ad irritationes sensitivas seu ad motus ex sensatione excitatos in sensitivis. Haec omnia vero non habentur in animalibus perfectis, ut dictum est et a fortiori in anima rationali, cum longe perfectior sit, ut suo loco ostendetur.

575. Scholion. — Est denique animadvertendum, quod quidam ex recentioribus psychologis, experimentalistis praesertim (v. g. *Frôbes*), agnoscere non videntur vim et efficaciam argumentorum a nobis expositorum; hinc, perplexe divisibilitati imperfectorum et vegetalium haerentes, argumentantur ad indivisibilitatem intégraiens animalium perfectorum probandam *ex ratione perfectae sensationis*, per quam talia definiuntur. Ratiocinantur igitur « ex totali cognitione obiecti externi, inquantum nempe anima animalium perfectorum, si esset extensa et divisibilis, non posset habere cognitionem vere totalem et unam obiecti, ita ut ordinem partium dignoscat seu eadem elementa vario ordine posita ut varia obiecta cognitione distinguat » (2).

Haud dubie nolumus inficiari praedictum argumentum non carere quadam vi subiectiva, cum revera fundamentum habeat in quibusdam animalibus; sed tamen non possumus ei vim obiectivam tribuere, eo quod inveniuntur in regno sensitivo quae carent illa perfecta sensatione, et nihilominus decisa minime vivunt, ut sunt v. g. pisces. Quo ergo medio probativo ostendenda est divisibilitas sive indivisibilitas animae istorum animalium? ceteroquin, quare illa cognitio totalis et una obiecti extensi haberi nequeat ab illa anima quae est actu indivisibilis et potentia divisibilis quaeque in opinione aristotelico-thomistica animalibus imperfectis tribuitur?

576. Obiectiones. — Nimis longum esset si referre debeamus omnes difficultates quas adversarii contra nostram veritatem movent; paucae igitur tantum hic solvantur (3).

1a Obi.: Totum dicitur respectu partium. Atqui quaelibet anima est tota in toto corpore secundum essentiam. Ergo quaelibet anima habet partes secundum essentiam, ideoque essentialiter divisibilis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: totum dicitur respectu partium sive physicarum sive metaphysicarum seu logicarum *Conc.*, physicarum tantum *Neg.* — *Conc. Min.*; *Dist. Conqs.* ad sensum maioris: quaelibet anima... see. essentiam metaphysicam *Conc.*, physicam *Neg.* et *Neg. Conqs.* — Huius responsionis explicatio liquido ex praenotatis patet. 'V.-

2a Obi.: Omne divisibile debet habere partem extra partem. Atqui anima imperfectorum non habet partem extra partem, quia est tota in toto et in quaelibet parte totius. Ergo anima imperfectorum non est divisibilis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: omne divisibile sive per se sive per accidens debet

(1) Cfr. S. Thom., II de Anima, lect. 4, n. 264.

(2) Cfr. Frôbes, op. cit., pag. 89 ss.

HH

(3) Pro multis aliis difficultatibus adeantur alii auctores, praesertim Bañe: et Ioan, t Sancto Thoma.

habere etc. Cone.; per se tantum *Neg.* — *Dist. Min.*: anima imperfectorum non habet partem extra partem per se *Conc.*, per accidens *Neg.*-, *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Licet enim anima istorum animalium essentialiter sit in toto corpore et in tota qualibet eius parte, tamen quia quantitatem non habet in eadem parte sed in diversis partibus, ideo per accidens dicitur habere partem extra partem, sicut albedo v. g., quae licet sit essentialiter in tota superficie et in qualibet eius parte, tamen, cum quantitative non sit in eadem parte superficiei, est per accidens divisibilis et per accidens habet partem extra partem.

3' Obi.: Unumquodque recipitur ad modum recipientis. Atqui anima animalium perfectorum recipitur in corpore quanto. Ergo anima animalium perfectorum est divisibilis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: unumquodque... recipientiseique proportionatur in his quae naturae recepti conveniunt *Conc.*, in his quae naturae recepti repugnant *Neg.*; ad sensum Maioris distinguenda est *Min.*, et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Utique anima animalium perfectorum recipitur in corpore quanto sicut et quaelibet alia forma materialis; at ex hoc minime sequitur ut receptum necessario induat naturam recipientis, sed ei proportionari debet salva natura recepti et recipientis; quia autem divisibilitas per se convenit corpori quanto et animae animalium perfectorum repugnat, anima in sui receptione in corpore eius capacitati minime proportionatur.

4a Obi.: Formae, in suo esse a materia dependentes, habent omnes conditiones materiae, cum esse sit fundamentum aliarum perfectionum, quae sunt in re. Atqui anima animalium perfectorum in suo esse dependet a materia, cum ab ea educatur. Ergo anima animalium perfectorum est extensa et divisibilis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: formae quaedam in suo esse etc. *Conc.*, formae omnes in suo esse etc. *Neg.* — *Conc. Min.*; *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Non enim est absolute et simpliciter necessarium ut quaelibet forma dependens in suo esse a materia induere debeat omnes materiae conditiones, maxime si cuidam formae conveniat perfecta operatio elevata supra naturam pure materialem, qualis est operatio animae animalium perfectorum, sed solum sibi vindicare debet illas conditiones quae propriae naturae compossibiles sunt.

SECTIO SECUNDA

De Potentiis Animae in genere.

577. Determinata proprietate sequente animam statice acceptam, investigandum est de alia proprietate quae eandem dynamicè sumptam respicit, videlicet de eius potentiis. Harum quaeritur:

- 1° *distinctio* ab essentia animae (§ 1);
- 2° *specificatio* (§ 2).

§ I. *Utrum Potentiae Animae ab eius Essentia realiter distinguantur* (1).

578. Quaeritur si anima suas operationes eliciat immediate et per seipsam vel quibusdam mediis ab ea distinctis.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 3; *ibid.*, q. 77, a. 1 et loc. paral.; SCOTUM, II, *dist.* 16, q. unie.; Cajetan., in I P., q. 54, a. 3; *ibid.*, q. 77, a. 1 et ceteros S. Thomae Commentatores in illis locis; De Flandria, *Acutissimae Quaest. super III Libros de Anima* et S. Thomae Com-

579. Praenotamina. — Notandum est *primo*, quod promiscue utimur nomine facultatis et potentiae (1) quae, cum actionis principium nominet (2), non immerito sic definiri potest, nempe « *principium operationis alicuius sive sit actio sive sit passio...* seu rectius: *id quo agens agit aut patiens patitur* » (3). — Revera enim dicitur « *principium* » non quidem ad significandam ipsam relationem quam dicit principium (poneretur enim in genere relationis), sed ad significandam ipsam entitatem unde, vel ex quo vel quo producitur operatio-actio sive operatio-passio (4). Additur « *principium quo* » ut intelligatur quod potentia est principium quidem, non autem « sicut agens dicitur principium [i. e. *ut quod*], sed sicut id, *quo* agens agit, dicitur principium » (5); duplex enim est principium agendi, scii, *ut quod* et est subiectum agens seu suppositum cui actiones tribuuntur, et *ut quo* atque est id quo suppositum fit potens agere. *Principium quo* autem est duplex: scilicet *remotum*, quod est sive adaequatum, ut tota rei natura, sive inadaequatum, ut forma substantialis rei, et *proximum*, quod est id quo immediate natura rei elicit operationem, et tale principium quo proximum sunt potentiae operativae. Subiungitur denique « *agens agit aut patiens patitur* » ad significandum quod ratio formalis potentiae operativae ex se abstrahit a qualitate operationis, sive sit operatio-actio sive sit operatio-passio, sed sufficit ei ut ex se dicat aliquid formaliter dynamicum seu operationem connotet (6).

Secundo est notandum, quod esse principium operationis *tripliciter* contingit: *vel* proximum tantum *vel* principale tantum *vel* proximum et principale simul. Elicere autem operationem ut principium proximum tantum est imperfectio- nis, cum tale sft tantum de genere accidentis; elicere operationem ut pro-

mentata, Lib. II, Tract. II, c. 2, ad Dub. post 3*® Conci.; Javellf, II *de Anima*, q. 12; C. Al amanno, *op. cit.*, *de Anima*, q. 51; Suarez, *Metaphys.*, Disp. 18, sect. 3; Ruvium, *Trad. de Potent.*, in *gener.*, q. 1; Ioan. a S. Thoma, *toc. prox. cit.*, a. 2; Goudin, *op. cit.*, *Phys.*, P. I, Disp. 2, q. 4, a. 3; Cauvinum, *op. cit.*, Tract. I, Disp. III, q. 1; Joanniz-Echalaz, *op. cit.*, Tract. II, Disp. IV; Matrium, *op. cit.*, Disp. II, q. I; Sanseverino, *op. cit.*, vol. I, Log., P. III, Dynamilogia, c. I, a. 1-2; Liberatore, *Psychol.*, c. I, a. I, n. 5; Zigliar a, *Sum. Phil.*, *Psychol.*, Lib. III, c. I, a. I; T. Pesch, *Inst. Psych.*, vol. II, n. 375-432; De Maria, *op. dr.*, vol. II, Phil. Nat., Tract. H, P. I, q. 1, a. I; Lorenzelli, *op. cit.*, *Psychol. Gener.*, lect. IV, III; C. G. Rossignol. *Le polenze dell'anima esistono?* in < Riv. di Filosof. Neo-Scolast. », An. I, n. I, pp. 52-64; Boedder, *Psychol. Ration.*, 2014, 443-458; C. Aubert, *La Psychologit Thomiste et les Theories Modernes*, P. I, Psych. Expér., Sect. I, pp. 23-42, Beauchesne, Paris; V. MAUMUS, *S. Thomas d'Aq. et la Philos. Cartes.*, Tom. I, Liv. II, Ch. 5; Gredt, *op. cit.*, n. 427-435; J. Fróbes, *op. cit.*, Tom. II, Lib. II, c. III, § 2; et plures alios.

(1) Sciendum quod apud recentiores, psychologos praesertim, facultas et potentia diversas significationes sortiuntur. Nam, ut notat C. Alibert: « Par *puissances*, on comprend toutes les énergies de l'âme, sans aucune exception, que leur fonctionnement se dérobe à la conscience, comme celui des forces végétatives, ou bien qu'il s'accomplisse sous son regard, comme les opérations de l'entendement. Par *facultés*, au contraire, on entend une espèce particulière de puissances, celles qui sont susceptibles d'être dirigées par conséquent qui sont connues, observées, analysées à la lumière du sens intime, et directement soumises à l'empire de la volonté libre. *Les modernes* étudient des facultés, tandis que *les philosophes du moyen âge* étendaient leurs recherches à toutes les puissances de l'âme ». *Op. cit.*, P*® pie, Sect. I, art. I, p. 24.

(2) Cfr. S. Thom., *De Pot.*, q. 2, a. I.

(3) S. Thomas, *De Anima*, a. 12, c.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 41, a. 5, ad 1*«< ; I, *dist.* 7, q. I, a. 2; *de Pot.* q. I, a. I, ad 3*«< ; *ibid.*, q. 2, a. 2, c.

(5) S. Thomas, I, q. 41, a. 5, ad 1*«< m.

(6) Hinc animadvertendum est cum *Cajetano*, quod potentiae pure receptivae, quae scii, non habent aliquid ut actum mediante aliqua operatione, v. g. potentia subiecti respectu suae proprietatis, sunt principium immediatum carum actuum. Pariter, materia prima ad esse substantiale ordinatur, non mediante aliqua operatione quae sit vera operatio, consequenter accidens entitativum distinctum et medians inter ipsam materiam et formam substantialem, sed immediate et sua entitate potentiali. Cfr. Cajetan., I, q. 54, a. 3; S. Thom., I, q. 77, a. I, ad 2*®jn.

xinum et principale simul est summae perfectionis, quia ponit in re perfectionem substantiae et accidentis; elicere vero operationes ut principale tantum est quid medium, quod substantiae creatae rationabiliter convenit, cum haec sit media inter Deum et accidentia. Quare, licet substantia fiat a substantia tamquam a causa principali, non fit tamen ab ea ut a causa proxima (1).

Tertio est notandum, quod diversa sunt entia; quoddam enim ens est actus purus, quoddam est potentia pura et quoddam est medium inter utrumque, essentialiter scii, includens aliquid actus et aliquid potentiae, hoc autem est dicere: quod quaedam entia essentialiter et ex natura sua sunt in genere actus et alia essentialiter et ex natura sua sunt in genere potentiae, et de his ultimis tantum in praesenti tractatione loquimur. Quare, cum asseritur potentiam et actum esse in eodem genere entis, intelligi debet de potentia quae transcendentaliter, hoc est essentialiter et ex natura sua intenta ordinatur ad talem actum sive potentia sit passiva sive activa (2).

Quarto est notandum, quod potentia animae dupliciter intelligi potest: *statice* quâ scii, ipsa anima est formaliter susceptiva esse existentiae et qua producit ex se passiones seu potentias; et *dynamicice* quae est principium proximum operativum, quo scii, mediante anima exercet suas operationes.

580. Status Quaestionis. — Non movetur quaestio de distinctione operationum ab essentia animae: admissa enim ut facto naturâ animae, seu 2o5 Ego, ut recentioribus placet, tamquam principio operationum, nemo observatione interna nixus inficiatur, Nominalistis non exceptis, illud principium esse statice unum et dynamicice multiplex; cogitare v. g. seu intelligere non est velle neque sentire etc., ideoque animam distingui a suis operationibus; neque est quaestio de distinctione potentiae staticae sumptae ipsius animae ab eius essentia, quia constat, ut notat *Bañez*, « quod inter animam et huiusmodi potentiam nulla est distinctio » (3). Sed tota quaestio est, an essentia animae sicut seipsâ et immediate est principium quo essendi, sit pariter tale operandi vel media quadam accidentali entitate essentialiter operativa et ipsi essentiae animae superaddita. Breviter quaeritur, *an sit aliquod principium operativum medium inter essentiam animae seu tou Ego eiusque operationes et ab utroque extremo realiter distinctum* (4).

581. Sententiae. — Ad propositae quaestionis solutionem plures philosophorum sententiae habentur, quae tamen ad tres sequentes reduci possunt.

1a Sent, quamlibet distinctionem, praeter nominalem sive conceptualem seu ex modo significandi, negat, quatenus scii, ipsa animae essentia est per seipsam proximum principium operationum, et ideo eadem essentia animae

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 1, ad 4*««; Cajetan., *loc. pr. cit.*

(2) Cfr. Cajetan., I, q. 54, a. 3; q. 77, a. 1.

(3) *Comm.* in 1m 2m S. Thom., q. 77, a. 1.

(4) Cfr. pro huius quaestionis declaratione S. Thomam, *de Anima*, a. 12. — Et notatu dignum est, quod qui affirmat realem distinctionem potentialium ab animae essentia, illarum existentiam realem simul ponit, qui vero e contra unum negat, necessario et alterum negat. Unde in idem redit, quaerere de existentia potentialium animae et ab ipsa de illarum distinctione.

quia intelligit, dicitur vel significatur ut intellectus, quia vult, voluntas etc., consequenter potentiae non sunt nisi nomina. Ita *Nominalistae* tum antiqui (v. g. Gregorius Arim. (1), Gabr. Biel (2), Okam (3), Buridanus (4), etc.) tum moderni; quibus plures alii, suis doctrinis cohaerentes, adhaerent, ut *Cartesius*. *Cartesiani*, *Occasionalistae* (v. g. Malebranche), *Empiristae* (v. g. Locke, Taine), *Pseudo-Intellectualistae* (v. g. Leibnitz), *Phaenomenalistae* (v. g. Kant et Kantiani), *Panthicistae* (v. g. Spinoza), *Transcendentalistae* (v. g. Schelling, Hegel), *Dynamistae-Psychici* (v. g. Herbart, Beneke, Lindner), *Rosmini* (5), *Gülluppi* (6), *Gerdil* (7) et *Garnier* (8).

2a Sent, admittit quidem, quod potentiae distinguuntur ab essentia animae, tamen non realiter, sed formaliter, hoc est distinctione formali ex natura rei. Ita *Scotus* (9) quem sequuntur omnes *Scotistae* et aliquantulum *Durandus* (10).

3a Sent, contra duas praecedentes propugnat, quod potentiae realiter distinguuntur ab essentia animae, at huius assertores inter se non conveniunt: *quidam* enim tenent esse distinctionem modalem, prout potentiae addunt essentiae animae tantum quemdam modum, qui est relatio animae ad actum, unde distinguuntur ut modi a re, ita *Henricus Gand* (11); *alii* vero ponunt distinctionem entitativam, quatenus potentiae sunt accidentia quaedam essentiae animae realiter superaddita, ideoque ab ea distinguuntur sicut res a re; ita *S. Augustinus* (12), *S. Anselmus* (13), et post *S. Albertum M.* (14) et *S. Thomam* haec sententia communis est apud *Thomistas* sive antiquiores sive recentiores, quibus complures alii adhaerent (15)

(1) II, *dist.* 16, q. 2-3.

(2) II, *dist.* 16, q. unie., a. 3, conci. 2*.

(3) II, *dist.* 16, q. 24-26.

(4) II *de Anima*, q. 6; VI *Ethic.*, q. 3.

(5) Dicit enim inter alia Rosmini: « È (hinque Tente che trae, come suo oggetto, il neutro spirito in quel Tatto essenziale che si chiama *poseia intelletto*, e che lo rende idoneo a vedre quest'ente in relazione co' modi particolari dalle sensazioni somministrati, idonità che si chiama *poseia ragione*: in una parola, l'idea dell'ente congiunta col nostro spirito e ciò che forma il nostro *intelletto* e la nostra *ragione*: è ciò che ci rende esseri intelligenti, animali rigido-nevoli » (*Nuovo Saggio sulle Origini delle Idee*, Sez. V, P. II, c. II, a. 1, vol. II; *ibid.*, c. IV, a. 5, et alibi). Et licet alibi ponere videatur diversitatem potentialium ab essentia animae (cfr. *Psicol.*, n. 903-907), tamen illa diversitas in eius doctrina est quid pure subiectivum et logicum, cum potentia sit relatio quaedam essentiae a mente concepta: « La potenza adunque è quella relazione che la mente concepisce in un ente colle sue attualità accidentali, o colle variazioni e privazioni di esse » (*Ibid.*, n. 857).

(6) *Psicol.*, c. III, § 23.

(7) Cfr. *Immatérialité de l'âme*, P. II, sect. I.

(8) *Traité des facultés de l'âme*, Tom. I, Liv. II, ch. II, § 1, p. 44, Paris 1852.

(9) II, *dist.* 16, q. unie.

(10) Durandus, spiritu eclético ductus, diversimode de hac re sentit. Etenim in I, *dist.* 3, part* 2, q. 2, tenet potentias vegetativas minime distingui ab anima, potentias vero sensitivas et intellectivas realiter distingui sicut res a re. Postea autem in II, *dist.* 3, q. 5, doctrina? Scoti quoad partem adhaeret, eo quod licet potentiae intellectivae animae realiter ut res a re distinguantur in angelo tamen distinguuntur formaliter.

(11) *Quodl.* III, q. 14.

(12) Cfr. *Confess.*, X, 7; *de Orig. Anim.*, I, 16.

(13) *De Concor. Grat. et Lib. Arb.*, q. 3, c. II.

(14) I, *dist.* 3, art. ult.; II *de Anim.*, Tr. I, c. 11; III *ibid.*, Tr. II, c. 18.

(15) Ex istis tamen placet referre verba S. *Bonaventurae* qui in hoc speciali modo «e exprimit. Potentiae animae enim tripliciter sumi possunt: « uno modo convenit nominare potentias animae... ut dicunt facilitatem... Alio modo convenit potentias nominare, prout dicunt ordinem substantiae ad actum... Contingit iterum nominare potentias animae ut immediate egrediuntur a substantia, ut per haec tria memoriam, intelligentiam et voluntatem; et hoc patet. Quia omni accidente circumscripto, intellecto quod anima sit substantia spiritualis, hoc ipso

ut *Acidius* (1), *C. Alamannus*, *Suarez* (2), *Sanseverino*, *T. Pesch*, *Boedder*, *Rossignoli*, *Alibert* et alii, cum quibus ponatur sequens veritas.

582. Conclusio: « Potentiae ab essentia animae realiter distinguuntur, et quidem realiter-entitative ».

Prob. Ia Pars (= *realiter distinguuntur*). — Haec pars pluribus aliis argumentis efficaciter probari potest, quae videre apud *Ange-licum* (3) difficile non est; nobis igitur sufficiat principaliora se-ligere.

Arg. I^m (= *in via inventionis, a posteriori*). — Entitates quae ad diversa praedicamenta formaliter pertinent, inter se realiter distinguuntur. Atqui potentiae animae formaliter pertinent ad praedicamentum accidentis et essentia eiusdem formaliter ad praedicamentum substantiae. Ergo potentiae ab essentia animae realiter distinguuntur.

Mai. liquet ex ratione praedicamenti: «in nullo enim praedicamento ponitur aliquid nisi res extra animam existens » (4).

Min. prob.: Et quidem: Io quod essentia animae est in genere substantiae liquet ex supra habitis de natura animae, quam ostensum est esse actum seu formam substantialem, quae esse substantiale corpori physico formaliter tribuit.

2° Ostenditur potentias animae esse in genere accidentis. Potentia enim, uti praenotatum est, quae essentialiter et ex sua intenta natura ordinatur ad talem actum, debet esse in eodem genere entis in quo est ille actus, quia inquantum huiusmodi, dicit relationem transcendentalem ad ipsum, ita ut sine eo nequeat formaliter definiri, cum sit essentialis terminus et complementum illius potentiae. Unde si actus sit in genere substantiae, potentia ad illum essentialiter ordinata debet esse in genere substantiae; si vero in genere accidentis, etiam potentia esse debet in genere accidentis (5). Actus vero, ad quos essentialiter et ex sua intenta natura potentiae seu facultates operativae animae ordinantur, sunt opera-

quod est sibi praesens et sibi coniuncta, habet potentiam ad memorandum et intelligendum se. Unde istae potentiae animae sunt substantiales et sunt in eodem genere per reductionem in quo est anima; attamen, quum egrediuntur ab anima (potentia enim se habet per modum egredientis), non sunt omnino idem per essentiam nec tamen adeo differunt ut sint alterius generis, sed sunt in eodem genere per reductionem » (I, *dist.* 3, a. 1, q. 3).

(1) I, *dist.* 3, q. 17, a. 2; *Quodl.* IV, q. 10.

(2) II *de Anima*, c. 1.

(3) Inter alia S. Thomas argumentatur ex hoc: Io quod habens animam semper haberet actu opera vitae (cfr. I, q. 77, a. 1; II C. *Genet.*, c. 8); 2° quod idem principium reale quod et quo operationis esset in creatis (cfr. *de Anima*, a. 12); 3° quod poneretur animam secundum eandem rationem naturaliter esse principium plurium et diversarum numero operationum imo et oppositarum (cfr. *Quodl.* X, a. 5; *de Sp. Creat.*, a. 11; *de Anima*, a. 12).

(4) S. Thomas, *De Pot.*, q. 7, a. 9, c.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 1.

tiones seu actiones, quae ad ipsas potentias proportionaliter se habent sicut esse substantiale se habet ad rei essentiam; constat autem, sive experientia sive ratione, quod operationes seu actiones animae — et cuiuscumque creati — sunt formaliter in genere accidentis. Nam, quotidie in nobis experimur plures ac diversas operationes nobis adesse et abesse, salva subiecti essentia. *Praeterea*, si actio in creatis non esset in genere accidentis, esset realiiter eadem atque eorum essentia, quia nullo modo esset causata nec a principiis intrinsecis substantiae neque ab alio principio extrinseco (1), actio autem realiiter identificata cum essentia est actus purus; cum enim actio sit ultima actualitas virtutis, erit irreceptiva, et cum non supponat subiectum receptivum ab ea realiiter distinctum, erit simul irrecepta; actus vero irreceptus et irreceptivus est actus purus, qui creatis, et consequenter animae, simpliciter repugnat (2). Ergo necesse est fateri quod potentiae animae sunt in genere accidentis.

Arg. IIum (= *in via iudicii, a priori*). — Sicut se habent proportionaliter operari et esse, ita potentia operativa et essentia. Atqui in omnibus aliis, praeter Primum Ens, operari realiiter distinguitur ab esse. Ergo in omnibus aliis, praeter Primum Ens, et consequenter in anima, potentia operativa realiiter distinguitur ab eorum essentia (3).

Mai. decl.: Actus enim proportionatur ei cuius est actus; ideo diversi actus supponunt subiecta formaliter diversa. Essentia rei autem et potentia operativa sunt actu per quamdam actualitatem sibi propriam ut, quemadmodum esse est actualitas essentiae, ita operari sit actualitas potentiae (4).

Min. a nemine negatur; unde impossibile est «quod aliquid, quod non est Purus Actus, sed aliquid habet de potentia admixtum, sit sua actualitas, quia actualitas potentialitati repugnat. Solus autem Deus est Actus Purus; unde in solo Deo sua substantia est suum esse et suum agere» (5).

Conqa. non est minus manifesta: «cum [enim] in nulla creatura suum operari sit suum esse, sed hoc sit proprium solius Dei, sequitur quod nullius creaturae operativa potentia sit eius essentia» (6).

Prob. 2^a Pars (= *realiter-entitative distinguuntur*). — Quae habent entitates essentialiter distinctas, distinguuntur realiter-entitative

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 3, a. 4.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., *de Anima*, a. 12; *de Sp. Creat.*, a. 11; *de Pot.*, q. 1, a. 1, ad 14«>; I, dist. 3, q. 4, a. 2; I, q. 54, a. 1-2; *ibid.*, q. 79, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 11.

(5) S. Thomas, I, q. 54, a. 1.

(6) S. Thomas, *De Sp. Creat.*, a. H; cfr. I, q. 54, a. 3; *ibid.*, q. 77, a. 1.

seu ut res a re. Atqui potentiae animae eiusque essentia habent entitates essentialiter distinctas. Ergo potentiae distinguuntur ab essentia animae realiter-entitative seu ut res a re.

Mai. est definitio. — Min. decl. et simul prob.: Patet imprimis ex praecedenti parte, in qua dictum est potentias et essentiam animae ad diversa praedicamenta pertinere. — *Praeterea*, potentiae ad invicem comparatae diversas entitates praeseferunt: illud enim, quod intrinsece ac essentialiter ab organo corporeo dependet, entitative distinguitur ab eo quod intrinsece ac essentialiter ab organo corporeo est independens; potentialium autem animae «quaedam sunt quarumdam partium corporis actus, ut omnes potentiae sensitivae et nutritivae partis; quaedam vero potentiae non sunt actus alicuius partis corporis, ut intellectus et voluntas» (1). Ergo necesse est quod potentiae animae realiter-entitative distinguantur ab eius essentia, quia non «potest dici quod unum et idem possit esse actus corporis et separatum, nisi secundum diversa» (2).

583. Corollarium. — Ex hucusque ostensis logice concluditur, revera dari in anima potentias operativas, quibus anima constituitur verum principium proximum ac immediatum suarum operationum, quarum ipsa animae essentia est tantum principium quo remotum et radicale, consequenter non est per se operativa seu immediatum principium operativum. Hinc manifeste manet, quod potentiae non sunt conceptus abstracti tantum sive pura nomina (= *la sent.*); nec ab essentia animae sola distinctione formali distinguuntur (= *Scotiis*), cum haec distinctio ad distinctiones pure formalitatum reducitur, ideoque a sententia Nominalistarum vix ac ne vix quidem differt (3); neque sola distinctione modali (= *Henricus*), quia modus hâc distinctione expressus et essentiae animae superadditus est essentialiter relatio, qua in genere potentiae collocantur, quod, ut praenotatum est cum Angelico, admitti non potest. Relinquitur ergo omnimode praefenda et amplectenda est sententia Sancti Thomae et Thomistarum.

584. Obiectiones. — Ia Obi.: (*contra vim argumentorum*). — Anima — et quaelibet substantia — potest producere suas potentias seu passiones, easque in se recipere. Atqui hoc modo se habet ut potentia activa et passiva, et nihilominus potentiae productae et receptae sunt alterius generis in quo est essentia animae. Ergo nec potentia activa neque passiva sunt semper in eodem genere entis, ideoque axioma in argumento assumptum universali valore caret.

Resp.: — *Dist.* Mai.: quoad 1am partem: anima — et quaelibet substantia — potest... passiones, ita ut ad eas producendas sit ordinata secundario et ex consequenti *Cone.*, ut sit ordinata per se primo et ex sua intenta natura *Neg.*; — quoad 2am partem: anima — et quaelibet substantia — potest in se potentias seu passiones recipere tamquam subiectum secundarium et sustentativum earum *Cone.*; primum et per se specificativum *Neg.* — *Transeat* Min.; *Dist.* Conqs.

(1) S. Thomas, *De Sp. Creat.*, a. 11, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) Cfr. Hieron. de Montefortino, *Sum. Theolog.*, I, q. 54, a. 3; q. 59, a. 1; q. 77, a. 1.

ad sensum maioris, videl.: nec potentia activa neque passiva, quae secundario et ex consequenti sunt ad talem vel talem actum ordinatae, sunt semper in eodem genere entis *Cone.*; quae primario et ex earum intenta natura ad talem actum ordinatae *Neg.*; *Neg.* Conq. — Praenotatum est enim, axioma «*potentia et actus sunt in eodem genere*» esse formaliter et non materialiter intelligendum, ita ut per potentiam minime intelligatur de quocumque ente qualitercumque in potentia existente, neque per consequens intelligatur de quocumque ordine vel comparatione potentiae ad quemcumque actum; quo modo dicit S. Thomas quod non «*oportet quod in eodem genere ponantur potentiae et actus, praecipue de potentiis activis*» (1), sed intelligitur de illa potentia operativa quae ex sua intenta natura, essentialiter et per se primo ordinatur ad talem actum, sive potentia sit activa sive passiva, dummodo sit cum operatione. Modo, anima — et idem est dicendum de qualibet substantia — ex sua intenta natura et essentialiter ordinatur ad esse substantiale producendum; proinde, si ipsa anima sit accidentium, i. e. potentialium, productiva erit ei secundario et accidentaliter, utpote per accidens ordinatur ad talem actum accidentalem. — Similiter dicimus potentias in anima — et accidentia in substantia — non recipi tamquam in subiecto primo et per se specificativo, quia in instanti priori in quo recipiuntur, anima iam supponitur formaliter et specificative constituta, quae talis constituitur per esse substantiale ad quod per se primo ordinatur; at quia substantiae est etiam aliis praeter ipsam substare et ea sustentare, ideo ut huiusmodi, hoc est ut subiectum sustentativum, est receptivum suarum potentialium, quae naturali sequela ab ea fluunt, quo modo non officit ut sustentans sit alterius generis a sustentato. Hinc ulterius manifestum manet, quomodo potentia activa sive passiva sit vel non sit in eodem genere entis in quo est actus sibi proprius; consequenter, axioma praedictum in suo robore intactum manet.

2a Obi.: (*contra conclusionem*). — Quod est principium essendi est idem principium operandi. Atqui anima est principium essendi. Ergo ipsa est principium operandi.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod est principium immediatum essendi est idem, mediatum tamen et radicale, operandi *Cone.*; est idem, immediatum et proximum operandi, *Neg.* — *Cone. Min.* ; *Dist. Conqs.* ad sensum maioris et *Neg. Conq.* — Agere enim seu operari sequitur esse ut secundaria et accidentaliter forma, ideo proportionaliter etiam virtus agendi sequi debet formam essendi, tamquam eius forma secundaria et accidentaliter; forma substantialis enim per se primo et immediate ordinatur ad esse substantiale seu esse simpliciter: quare, si eadem forma substantialis ad ulteriorem actum, qui est operatio, ordinetur, erit ei non immediate et per seipsam, sed mediante virtute accidentali quae est eius potentia.

Inst. : Non est superiori et nobiliori denegandum quod inferiori et ignobiliiori convenit. Atqui formae accidentali convenit esse principium immediatum operandi (2). Ergo formae substantiali — ideoque animae — non est denegandum esse principium immediatum operandi.

Resp.: — *Dist. Mai.*: non est superiori... convenit, si naturae superiori et nobiliori non repugnat *Cone.*; secus *Neg.* — *Cone. Min.* ; *Neg. Conqs.* et *Conq.* — Revera, quae inferioris sunt, tribui debent per se superiori; at per accidens contrarium contingere potest, utpote est proprium naturae inferioris, ut talis, et repugnat naturae superiori, sicut non possunt tribui naturae spirituali, quae conveniunt naturae corporeae. Itaque, quia forma accidentalis per se et immediate ordinatur ad actum accidentalem, ei convenit esse principium immediatum

(1) *í, dist. 7, q. 1, a. 2, ad 2^a.*

(2) Cfr. S. Thomam, *HIC. Gent.*, c. 69; *III, q. 67, a. 7.*

operandi, ubi, quia forma substantialis per se primo ordinatur ad esse substantiale, non potest ei convenire esse principium operandi nisi solum mediate et radicaliter, ut optime explicat S. Thomas (1).

3a Obi.: Quod per se est efficienter causativum, est vere principium operativum. Atqui anima per se est efficienter suarum potentialium causativa. Ergo anima est vere principium operativum.

Resp. : — *Dist. Mai.* : quod per se est efficienter causativum, causalitate vere activa et transmutativa, est vere principium operativum *Cone.*; causalitate consecutiva et emanativa *Neg.* — *Contract. Min.* : anima per se est efficienter suarum potentialium causativa, causalitate consecutiva et emanativa *Cone.*; causalitate vere activa et transmutativa *Neg.*; *Neg. Conqs.* et *Conq.*

Certum est apud omnes, animam gaudere, respectu suarum potentialium, causalitate finali et materiali (2); at maxime disputatur inter philosophos, quomodo sit causa efficiens respectu illarum potentialium. *Quidam* revera (v. g. Jandunus (3)) simpliciter negant animae causalitatem efficientem, eo quod esset simul principium activum et passivum, in potentia et in actu, quod repugnat. Tamen *hoc non valet*, quia licet anima non sit composita physice, bene vero metaphysice, ex potentia scii, et actu, ita ut ratione potentiae habeat rationem susceptivi seu potentiae passivae et ratione actus habeat rationem agentis seu potentiae activae; unde est idem ens non secundum idem, sed secundum diversa (4). *Alii* autem (v. g. Suarez (5)) tuentur, potentias ab essentia animae effici vera ac propria actione distincta ab actione, qua ipsa essentia a generante producit. At *neque hoc stare potest*: tum quia qui dat formam, dat consequentia ad eam, et ideo aut ponendae sunt duae actiones, generantis scii, et essentiae, circa eundem effectum numero, aut generans substantiam, nullo modo influit in productionem potentialium; tum quia admitteretur in substantia producta virtus quaedam productiva potentialium ante earum productionem, quod repugnat, nisi velimus ponere ipsam animae essentiam esse per seipsam principium immediate operativum, sed tunc superfluum est quaerere causalitatem efficientem potentialium.

Quare dicendum est cum S. Thoma et Thomistis communiter (6), quod causa efficiens dupliciter sumi potest: *uno modo*, in quantum efficienter causat esse eius, cuius est principium, mediante vera et propria actione seu transmutatione, v. g. ignis calefactione aquam calefacit; *alio modo*, prout posita causa efficiens sine nova et propria actione vel transmutatione, statim ab eadem eius causalitate aliud naturaliter originatur, emanatur vel sequitur, sicut accidit quando agens producit duos effectus subordinatos, quorum secundum non attingit nisi prius attingat primum. Itaque, subiectum non est causa effectiva suarum passionum primo modo, sed secundo modo: generans enim, dum generat subiectum, est causa effectiva et naturae subiecti et eorum quae illius naturam sequuntur et ea non attingit nisi prius naturam illius attigerit; hoc igitur modo potentiae animae causantur eadem actione qua causatur animae essentia, scii, actione generantis, ita ut productio potentialium ab essentia animae nihil aliud sit nisi emanatio quaedam seu necessaria connexio passionum cum essentia animae; talis autem emanatio repugnat esse actio praedicamentalis, quae scii, motu et transmutatione perficitur, respectu essentiae: requireretur enim virtus

(1) Cfr. *HIC. Gent.*, c. 69.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 6, ad 2^a; *ibid.*, a. 7, Initio.

(3) *H de Anima*, q. 10.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 5, ad *ibid.*, q. 77, a. 6.

(5) Cfr. *II de Anima*, c. III, n. 10; *Metaphys.*, disp. XVIII, sect. 3, n. 1-12.

(6) Cfr. *Hervaeum*, I, *dist. 3, q. 5*; Bañez, in *1^a P.*, q. 77, a. 6; Javelu, *II de Anima*, q. 12; *Ferrariensem*, IV C. *Gent.*, c. 65; Joan., a S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, q. 12, Appendix; *ibid.*, P. 111, q. 2, a. 2, conci. 2^a; et alios.

operativa qua illa actio eliceretur ab essentia animae antequam producerentur potentiae, vel quod anima sit per suam essentiam operativa, quod repugnat ut dictum est (1); « sic igitur potentiae animae sunt mediae inter essentiam animat et accidens, *quasi proprietates naturales, vel essentiales* idest essentiam animat naturaliter consequentes» (2).

Inst.: Actio proprie dicta dicit egressionem effectus ab agente. Atqui potentiae sunt effectus ab anima egredientes. Ergo potentiae verâ actione emanantur ab anima.

Resp.: — *Dist.* Mai.: actio proprie dicta dicit egressionem effectus per se et primarii ab agente per suam potentiam *Cone.*; effectus secundarii et emanativi ab agente per suam potentiam *Neg.* — *Contract.* Min.; *Neg.* Conqs. et Conqa. — Diximus iam quod potentiae, quatenus egrediuntur ab essentia, minime habent rationem actionis, nequidem respectu generantis, cum non sint effectus primarii et per se intenti ab actione generativa, sed secundarii et ex consequenti; unde quamvis potentiae eâdem actione, qua producitur essentia animae, producantur — licet cum diversa connotatione —, tamen nulla potentia dimanat ab essentia per propriam actionem ipsius essentiae et distinctam ab illa actione generantis. Nihilominus, maxime attendendum est, quod licet omnes animae potentiae unâ actione fluant seu emanent ab eadem essentia, minime ab ea originantur qualitercumque et quomodocumque, sed ordine quodam, ut perpulchre ostendit S. Thomas (3).

4a Obi.: Quae realiter distinguuntur ab invicem, sunt separabilia. Atqui potentiae animae iuxta plures sunt inseparabiles ab essentia animae. Ergo ab ea non realiter distinguuntur.

Resp.: — 1° Data et non concessa maiori, retorquetur argumentum: quae realiter distinguuntur ab invicem sunt separabilia. *Atqui* potentiae animae iuxta plures alios sunt separabiles ab essentia animae. *Ergo* ab ea realiter distinguuntur.

2° *Maior* argumenti simpliciter est falsa; licet enim separatio rerum sit signum certissimum realis distinctionis, imo argumentum a fortiori, nihilominus separatio et distinctio minime convertuntur, cum plus requiratur ad rationem separabilium quam distinguibilium; unde valet: separantur, ergo realiter distinguuntur; sed non valet: non separantur, ergo non realiter distinguuntur; sicut nequidem valet: realiter distinguuntur, ergo separantur.

Quare ad *Minorem* obiectionis positae et retortae, sciendum est quod de illa non conveniunt philosophi nequidem inter Thomistas. *Quidam* (v. g. Soto (4), Ferrariensis (5), et alii) tuentur, quod propriae passionες et quaelibet potentia sunt separabiles a proprio subiecto Dei absoluta potentia; *alii* vero (v. g. Cajetanus (6), Sencina (7)) contrarium putant, quorum sententia magis nobis arridet; unde dicimus, quod passionες propriae sive potentiae ab essentia subiecti esse separabiles obiective implicat contradictionem. Etenim, sicut repugnat creaturam esse perfectioni divinae aequalem in esse entitativo, ita repugnat ei esse aequalem in esse operativo; posita autem separabilitate potentialium ab essentia, creatura aequaretur perfectioni divinae in esse operativo, cum ipsa essentia creata esset principium immediate et per seipsum operativum, consequente; esset sua potentia, ideoque suum agere; hoc autem creatis simpliciter repugnat.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 6, ad 3um.

(2) S. Thomas, de Sp. Creat., a. II.

(3) Cfr. II, dist. 24, q. I, a. 2; I, dist. 3, q. 4, a. 3; I, q. 77, a. 7 et loc. parat.

(4) In Praedicab., c. IV, de Propr., q. 2, ad 5°.

(5) IV C. Gent., c. 65.

(6) I, q. 54, a. 3 ad 3um Scoti.

(7) VIII Metaphys., q. 1, ad 4um.

«d

Neque haec sententia omnino aliena videtur a mente S. Thomae ut intuiti eius verba clare patet (1).

§ 2. Utrum Potentiae Animae distinguantur per actus et obiecta (2).

585. Probata reali distinctione potentialium animae ab eius essentia, de illarum specificatione restat dicendum: est enim specificatio, ratio qua res talis formaliter in se constituitur eâque formaliter ab aliis distinguitur.

586. Praenotamina. — Praeter ea quae in praeced. § notata sunt, sequentia ulterius sunt adnotanda. Et quidem,

Primo est notandum, quod potentiae sumi possunt dupliciter: *ut passionες* seu *proprietates* naturaliter fluentes a tali vel tali natura; et *ut potentiae*, hoc est ut quid essentialiter dynamicum seu prout essentialiter ordinantur ad operari. Potentia autem ut potentia, scii, secundum id quod est ad actum, dicitur et est (3), inquantum scii, potentia in ratione specifica potentiae nec definiri neque esse potest, idest non potest habere rationem potentiae independentem a connotatione ad actum; igitur potentia, formaliter ut potentia, essentialiter dicit ordinem seu relationem, non quidem praedicamentalem, sed transcendentalem ad actum (4).

Secundo est notandum, quod actus, quem potentia connotât, dupliciter accipitur, *adaequate* ut v. g. intelligere respectu intellectus, et *inadaequate* ut tale intelligere, v. g. intelligere bovem respectu intellectus; uterque autem adhuc dupliciter: *vel* ut effectus, hoc est ut quid productum a potentia, *vel* ut finis qui per se primo intenditur ab ea. Quare, actus specificans et distinguens potentiam non sumitur inadaequate quia per se primo illum non connotât, neque ut effectus cum ut sic praesupponat potentiam iam specificatam et sit tantum signum, eius specificationem notificans; ideoque actus sumitur adaequate et ut habens rationem finis; quo sensu asseritur quod «potentiae distinguuntur per actus». Nam, talis actus adaequatus est finis potentiae quae ut huiusmodi ab eo speciem desumit, cum per se primo et formaliter ab ea intendatur et ad ipsum

(1) Cfr. de Anima, a. 12, ad 7um; I-II, q. 110, a. 4, ad 3lira.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 1; I, dist. 17, q. 1, a. 4; 11, dist. 44, q. 2, a. 1; IV, dist. 7, q. 2, a. 1, q. 2; *ibid.*, dist. 15, q. 2, a. 1, q. 1, ad 2am; *ibid.*, dist. 18, q. 1, a. 1, q. 2; de Veril., q. 2, a. 2, ad 2^{am}; *ibid.*, q. 15, a. 2; de Anima, a. 13; II de Anima, lect. 2^a 6; Scotum, II, dist. I, q. 6; *ibid.*, dist. 24, q. unie., ad 2^{am}; III, dist. 15, q. 1, ad 2^{am}; IV, dist. 49, q. 4; Cajetan., in I, q. 77, a. 3 et omnes in eodem loco Commentatores S. Thomae; De Flandria, op. cit., I de Anima, Tract. I, cap. 4, ad 30^{am} contra 2^{am} concii; *ibid.*, II de Anima, Tract. II, cap. 1, ad dub. contra conclusiones positas; V Metaphys., q. 13, a. 2; Ferrariensis., I de Anima, q. 6; Javellii, II de Anima, q. 11; C. Alamanno, op. cit., q. 51, a. 3; Suarez, II de Anima, c. 2; Ruvium, II de Anima, c. 3, q. 8; Complutenses, op. cit., de Anima, Disp. VII, q. 1; Ioan., a S. Thoma, loc. prox. cit., a. 3; Zancardi, II de Anima, q. 14; Goudin, op. cit., Physic., P. IV, Disp. unie., q. 1, a. 6, concl. 1^a; Cauvinum, op. cit., de Anima, Tract. I, Disp. III, q. 3; Joanniz-Echalaz, op. cit., de Anima, Tract. II, disp. 6, c. 1-2; Mastrius, op. cit., Disp. II, q. 4; Sanseverino, loc. prox. cit., a. 3; Liberatori, Psychol., c. I, a. 1, n. 6; Zigliara, loc. prox. cit., a. 2; T. Pesch, op. cit., n. 411-414; De Maria, loc. prox. cit., a. 2; Lorenzelli, loc. prox. cit., n. VI; Boedder, op. cit., n. 10-12; Gredt, op. cit., n. 432-435; Fr Obes, loc. prox. cit., pag. 227-229; et alios.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 3.

(4) Hinc est, quod potentia essentialiter non est quaedam entitas simpliciter absoluta neque simpliciter relativa sed medium tenens, hoc est entitas culus naturam essentialiter sequitur ordo seu relatio transcendentis ad actum. Cfr. Cajetan., I, q. 77, a. 3.

transcendentaliter ordinetur; patet autem, quod illud quod est ad finem, desumit speciem et rationem ab illo fine, ad quem ordinatur (1).

Tertio est notandum, quod duplex est potentia: una *activa* et est principium transmutandi aliud vel agendi in aliud; alia vero *passiva* et est principium transmutationis ab alio seu patiendi ab alio. Patet autem, utramque potentiam habere sibi propriam operationem, ex qua proinde minime sumitur earum distinctio, sed ex ratione obiecti distinguuntur secundum quod obiectum se habet ad potentiam *vel* ut patiens et transmutatum (— potentia activa) *vel* ut agens et movens (= potentia passiva) (2). Hinc, utraque potentia diversimode proprium obiectum transcendentaliter connotat: obiectum enim habere potest duplicem rationem, videl.: *motivi* seu *efficientis*, quo modo est causa actus seu operationis passivae; et *finis* seu *termini*, et sic obiectum est causa finalis seu id in quod tendit et terminatur actus seu operatio potentiae activae; quare, obiectum-motivum habet rationem *principii*, obiectum-finis habet rationem *termini* (3).

587. Status Quaestionis. — Ex his clare eruitur quaestionis fulcrum; non enim quaeritur de potentiis ut sunt proprietates, quia liquet quod sic distinguuntur, iuxta distinctionem naturarum a quibus naturaliter fluunt, v. g. potentiae intellectivae ut sequentes animam intellectivam, sensitivae ut sequentes animam sensilem etc.; sed loquimur de potentiis ut sunt potentiae, inquantum scii, dicunt essentialem ordinem ad actum, non quidem inadaequate, sed adaequate sumptum, et quidem non ut est effectus, sed ut est finis. Unde quaestio est: *an potentiae, in ratione potentiae, specificè distinguantur penes actus* — consequenter penes obiecta — *adaequate et finaliter sumptos*, hoc est: an secundum diversitatem obiectorum et actuum sit diversitas potentiarum, ita ut causa formalis, qua essentialiter potentiae sunt specificè diversae, sit obiectorum et actuum diversitas (4).

588. Sententiae.—Quoad hanc quaestionem ita expositam non videntur esse multae dissensiones inter philosophos, eo quod dissensiones potius fiunt de modo vel causalitate, qua obiecta specificant actus, et actus potentias, de quo aliquid breviter in fine innuetur. Quapropter, sit sequens veritas.

589. Conclusio: «Potentiae per actus et per obiecta specificantur».

Prob.: Quod ex sua natura dicit ordinem transcendentaleni ad aliud per illud specificatur. Atqui potentiae formaliter ut potentiae dicunt ordinem transcendentaleni ad actum. Ergo potentiae per actus specificantur. Atqui actus essentialiter ordinantur ad

(1) Cfr. Cajetanus, *ibid.*, q. 54, a. 3.

(2) Igitur, false quidam philosophi has duas potentias sic definiunt, scilicet: potentia *passiva* est illa quae est capax recipiendi in se actionem; *activa* vero quae aliquid agere potest, ita inter alios Rosmini (cf. *Psicol.*, n. 860) et Galluppi (cf. *Psicol.*, c. III, § 23). Huic doctrinae contrariatur doctrina S. Thomae, cfr. *de Verit.*, q. 16, a. 1, ad 13^{am}.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 3, c. et ad lum.

(4) Sciendum est, quod haec quaestio eadem est ac illa quam iam in *Logica Materiali*, nn. 507-513, p. 261-264, agitavimus loquendo de scientiarum distinctione.

obiecta. Ergo actus per obiecta specificantur. Ergo potentiae per actus et per obiecta specificantur.

Mai. declarata manet ex praenotatis: quod enim est tale non est entitas simpliciter absoluta neque simpliciter relativa, sed utrumque extremum participans, scilicet est entitas, cuius naturam essentialiter sequitur ordo transcendentalis ad aliud, per quod definitur et cognoscitur; quae autem huiusmodi rationem praeseferunt «distinguuntur secundum ordinem eorum ad quae dicuntur» (1).

Min. liquet ex praenotatis (2). — Min. Subsump. prob.: Sine quo aliquid cognosci et specificè definiri nequit, ad illud ordinem essentialem dicit, ut per se patet; unde «in rebus naturalibus primum malum est si res generata non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis» (3). Atqui sine obiectis actus seu actiones cognosci et specificè definiri nequeunt. Nam, omnis actio «vel est potentiae activae vel passivae. Obiectum autem comparatur ad actum potentiae passivae sicut principium et causa movens: color enim, inquantum movet visum, est principium visionis. Ad actum autem potentiae activae comparatur obiectum ut terminus et finis, sicut augmentativae virtutis obiectum est quantum perfectum, quod est finis augmenti. Ex his autem duobus actio speciem recipit, scilicet, ex principio vel ex fine seu termino. Differt enim calefactio ab infrigidatione secundum quod haec a calido, scilicet activo ad calidum, illa autem a frigido ad frigidum procedit» (4). Ergo actus essentialiter ordinantur ad obiecta.

590. Corollarium. — Colligitur itaque, quod potentiae nullo alio modo definiri possunt essentialiter nisi per transcendentaleni connotationem ad actus et consequenter ad obiecta, ideoque nequeunt independenter ab eis propriam specificationem sortiri, sed tota earum specificatio *immediate* est ab actibus et *mediate* ab obiectis, nonobstante quod potentiarum definitio hoc modo sit per additamentum sicut est similium subiectorum (5). Quapropter, «potentias animae et habitus non possumus *cognoscere* nisi per actus et actus per obiecta» (6), quia non «cognoscitur aliquid secundum quod est in potentia, sed secundum quod est in actu... Unde nec ipsa potentia cognoscitur nisi per actum» (7).

591. Scholion Iom. — Est *primo* animadvertendum, quod quamvis obiecti diversitas sit causa diversitatis actuum et potentiarum, tamen non quaelibet obiecti diversitas est talis causa, sed quae est formalis et per se.

(1) S. Thomas, I-II, q. 54, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 3; *ibid.*, q. 84, a. 2; *de Anima*, a. 13.

(3) S. Thomas, I-II, q. 18, a. 2.

(4) S. Thomas, I, q. 77, a. 3; cfr. I-II, q. 18, a. 2; *ibid.*, q. 54, a. 2.

(5) Cfr. S. Thom., VII *Metaphys.*, lect. 4, n. 1344.

(6) S. Thomas, I, *dist.* 17, q. 1, a. 4.

(7) S. Thomas, I, q. 84, a. 2.

Ad cuius intelligentiam, recolenda sunt quae in Logica Materiali diximus quoad diversam considerationem obiecti scientiae (1), ubi inter alia distinguimus obiectum formale *ut res* (= obiectum quod) et *ut obiectum* (= obiectum quo vel sub quo) (2). Itaque dicimus, quod ratio obiecti potentias formaliter specificantis ac diversificantis, minime est ratio entitativa obiecti quoad suum esse quod in se realiter habet; quia talis ratio est quid subiectivum secundum quod existentia semper se tenet ex parte subiecti; sed est ratio qua obiectum potentiae formaliter obicitur seu obiecti ut obiectum; haec autem ratio nihil aliud est nisi formalis obiectio obiecti ad talem potentiam, quae quidem obiectio est quaedam proportio seu coaptatio adaequata obiecti ad hanc et non illam potentiam. Obiectum autem, licet realiter-subiective seu entitative sit unum, formaliter tamen et secundum rationem obiecti potest diversas formalitates fundare, ita ut secundum has diversas formalitates obiectivas — quae realiter-actualiter sunt unum et realiter-virtualiter sunt multiplex — realiter diversificante potentiae diversitate specifica (3). Quare, tenendum est cum S. Thoma et Thomistis communiter, quod potentiae et actus realiter specificante per formalitatem specificam obiectorum ut obiecta sunt (4).

592. Scholion num. — Demum est sciendum, quod obiecti causalité-qua actus et potentiae specificantur, non est: Io quid intrinsece rem constituens, quatenus obiecta et actus sunt principia formalia intime constituentia ipsas potentias, sicut rationale constituit hominem: quo sena loquuntur *Idealistae* et *Subiectivistae*, inter quos est *Rosmini*, qui potentiam constituit in ipsa animae activitate ut mente relata ad suos actus secundos, et consequenter iuxta Rosmini potentiarum diversitas sequitur activitatum diversitatem (5). Tamen, iste modus causandi specificationem in potentiis est impossibilis, quia potentia realiter habet suum proprium esse independentem ab intrinsicitate actus et obiecti; — 2° nec est simpliciter extrinseca, ut scii, pure notificativa specificationis potentiae, ut tenent *Hervaeus* (6), *Scotus* (7), *Gab. Biel* (8) et alii: hoc enim modo obiectum nullam causalitatem exercet in potentiarum specificatione, quia illa causalitas est respectu subiecti cognoscentis, non rti specificandae (9); — 3° neque est simpliciter extrinseca ut solum a causa efficienti, ut alii videntur asserere, quia causalitas pure extrinseca minime sufficit ad explicanda principia intrinseca naturae alicuius rei; — 4° sed haec causalitas sunt ipsa obiecta ut obiecta, non entitative sumpta, sed finaliter, quatenus ut sic sunt ipsis potentiis intrinseca, ut p-c-

(1) Cfr. *Log. Mat.*, n. 507, p. 261.
(2) Cfr. Cajetan., I, q. 1, a. 3; q. 77, a. 3.
(3) Cfr. S. Thom., I, q. 80, a. 1, ad 2^{am}; *ibid.*, q. 59, a. 2, ad 2^{am} et 3^{am}; t'Md., q. 77, a. 1, ad 2^{am}; *de Verit.*, q. 15, a. 2; *ibid.*, q. 22, a. 10, ad 1^{am} et passim; Cajetan., in 1^{am} P., q. 77, a. 3, ad quaest. 2^{am}; Ferrar., IV C. Gent., c. 24, ad resp. dub. clrc. fin.; Bañez, in 1^{am} P., q. 77, a. 1, ad 1^{am}, et alios.
(4) Cfr. S. Thom., in *Boet. de Trin.*, q. 5, a. 1; i 1, dist. 44, q. 2, a. 1; I, q. 77, a. 3; *de Anir.* a. 13.
(5) Cfr. Rosmini, *Psicolog.*, nn. 935-936, 949 et pluries ibi.
(6) *Quodl.* I, q. 12.
(7) 11, dist. 16, q. unie.
(8) II, dist. 16, q. unie., a. 2.
(9) Cfr. Cajetan., I, q. 77, a. 3.

tentiae intrinsece connotent et habitudinem essentialem dicant ad talia obiecta; hoc modo obiecta sunt causa formalis et specificativa potentiarum. Huius assertionis ratio patet ex supra notatis de potentiae natura, quae cum sit entitas media inter pure absoluta et relativa nequit definiri independentem ab obiecto, quod licet entitative sit extrinsecum ei, finaliter tamen et intentione naturae potentiae est ei intrinsecum, ut explicat S. Thomas (1).

CAPUT II.
PSYCHOLOGIA SPECIALIS

593. Generali tractatione entis mobilis motu augmentationis expleta; de eodem *in specie* investigandum restat, hoc est secundum ea quae supra (2) de tribus animarum seu viventium generibus determinavimus; agendum est igitur de vivente seu anima *vegetati*, *sensili* et *rationali*, quae obiectum Psychologiae Specialis constituunt (3). Exinde eruitur totius tractationis generalis divisio, ut scii, agatur,

- Io de anima *vegetati* (art. 1);
2° de anima *sensili* (art. II);
3° de anima *rationali* (art. III).

Articulus I.
DE ANIMA VEGETALI (4)

594. Non est nimis immorandum in ostendenda *existentia* animae vegetalis, de qua tamen aliquid dicendum est ut duo excessus vitentur; scilicet ex una parte *Psychomonismus* (5) (v. g. *Anaxagoras*,

(1) Cfr. I, q. 77, a. 3, ad 1^{am}.
(2) Pag. 424 ss.
(3) Praedictae tres partes nostrae Psychologiae Specialis non immerito, mutuatis scientificis nominibus, sequentia nomina sortiri queunt, videl.: *Philosophia Botanica*, quae agit de anima vegetali; *Philosophia Zoológica*, quae agit de vita animali seu sensili, et *Philosophia Anthropológica*, quae est de anima rationali, qua solus homo est praeditus.
(4) Cfr. De Flandria, 11 *de Anima*, Tract. 11, c. 3-4; Javelli, 11 *de Anima*, q. 14, 16-19; Ferrariens., II *de Anima*, q. 7; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 52-56; Complutens., in tres *Libr. de Anima*, disp. 8; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. III, q. 3; Zanardi, II *de Anima*, q. 16; Cauvinum, in *Libr. de Anim.*, Tract. 1, disp. 4; Joanniz-Echalaz, in *Libr. de Anim.*, Tract. IV, disp. 9, c. 1; Matrium, in *Libr. de Anim.*, disp. IV, q. 1; Sanseverino, *op. cit.*, *Cosmol.*, c. 3; Lorenzelli, *op. cit.*, *Psychol. Vegetat.*, lect. unica, p. 216-222; Liberatore, *Inst. Philos.*, vol. II, *Metaphys. Spec.*, P. I, c. IU, a. 2; *Del Composto Umano*, c. 3; T. Pesch, *op. cit.*, nn. 359-374, 433-459; De Maria, *op. cit.*, *Cosmol.*, P. 11, q. 2, a. 1-6; P. S. Schiffini S. I., *Disput. Metaphys. Spec.*, vol. 1, P. I, Disp. II, sect. IV; Haan, *Philosoph. Natural.* nn. 157-178, Friburg.-Brisg., 1906; Boedder, *op. cit.*, n. 22-28; Gredt, *op. cit.*, n. 436-453; et plures alios.
(5) Cfr. S. Alb. Magn., *de Vegetal. et Plantis*, Lib. I, Tract. I, c. 2-3, 9.

Empedocles, Democritus; Manichaei; Vogt, Pauly, France Wagner, et alii) qui plantis, praeter vitam vegetalem, etiam sensilem et rationalem tribuit, de quo infra dicetur; et ex alia parte *Antivitalismus* (1), qui plantis veram vitam etiam vegetalem denegat, et motus seu activitates vitales, quae in plantis cernuntur, explicare conatur sive per resultantiam partium ad invicem unitarum vel virium physico-chimicarum (= Epicurei, Stoici, Cartesius, Lamarck et alii) sive per virium mechanico-chimicarum combinationem (= Tongiorgi). Nihilominus, suppositis iis quae supra (2) de essentiali conceptu vitae probavimus, atque supposito testimonio verae experientiae sensilis et vulgaris, fateri opus est cum *Vitalismo* quod, quia plantae revera opera vitalia exercent, quae sunt nutriri, augeri et generare, ideo necessario concludendum est dari realiter in eis illorum operum principium substantiale, quod est anima seu vita vegetativa (3). Hanc autem vitam dupliciter considerare valemus, nempe: *statice* seu quoad eius realem entitatem seu naturam, et *dynamice* idest quoad eius virtutes seu facultates quibus ad operandum est praedita; unde agemus,

Io de anima vegetali *statice sumpta* (sect. I);
2° de anima vegetali *dynamice sumpta* (sect. II).

SECTIO PRIMA

De Anima Vegetali Statice Sumpta (4).

595. In hac igitur prima sectione essentia seu natura animae vegetalis sive plantae est investiganda, quod absolvemus quaerendo,

Io an vita plantae sit aliquid substantiale et forma substantialis (§ 1);
2° an vita plantae sit forma per se subsistens (§ 2);
3° an plantae conveniat anima sensitiva (§ 3).

(1) Cfr. S. Alb. Magn., *loc. prox. cit.*, c. 4-5.

(2) Pag. 352 ss.

(3) Cfr. S. Alb. Magn., *II de Anima*, Tract. II, c. 1; *ibid.*, c. 2; *de Vegetalibus et Plantis*, Lib. I, Tract. I, c. 9; *ibid.*, Lib. II, Tract. I, c. 1, 14; S. Thom., I, q. 78, a. 2; IV *C. Gtri.*, c. 58; *de Anima*, a. 13; *II de Anima*, lect. 9, et passim. — Et notandum est cum eodem S. A#, *Magno*, quod plantae nomen < ab actu artis imponitur qui est plantare; et ideo hoc nomen non convenit plantae secundum suum genus sed secundum accidens; et si volumus nomen significare secundum genus, dicemus quod illud vocamus plantam proprie, quod vocatur vivum vel occultum animatum, et diffinitio eius est *compositum ex corpore virium terrestrium et anima quae est principium vitae occultae* » (*op. cit.*, Lib. H, Tr. II, c. 1).

(4) Cfr. plures ex *Auctoribus* ad caput huius tractationis citatis.

§ 1. Utrum Vita Plantae sit aliquid substantiale et forma substantialis.

Uti liquet, incipimus venando seu investigando entitatem essentialem vitae vegetativae, qua eius realis definitio determinatur.

596. Status Quaestionis. — Admissa vitae plantaris existentia; logice petitur cuius naturae sit, an scii, sit resultantia et aggregatum quoddam plurium virium sive physicarum sive chimicarum sive mechanicarum, quibus materia bruta est praedita, vel sit principium quo substantiale atque forma substantialis plantae.

597. Sententiae. — Huic quaestioni duae sententiae e diametro oppositae nobis exhibentur:

Itt Sent., quae sub nomine generico *Phaenomenalismi* collocari potest, reducit animam vegetalem ad mera accidentia seu phaenomena et epiphaenomena, ut resultant ex viribus physico-chimico-mechanicis. Ita *Hylozoistae*, *Bionrchanistae* et *Organicistae*, quos sequuntur pauci ex Neo-Scholasticis, ut P. Tongiorgi (1).

2a Sent. primae e regione opposita, docet: vitam vegetalem esse quoddam principium substantiale atque formam substantialem, quae essentialiter transcendit omnes vires physico-chimico-mechanicas materiae brutae. Ita fere omnes *Scholastici*, *Neo-Scholastici* et plures *ex Scientificis*, cum quibus dicimus:

598. Conclusio: « Anima seu vita vegetalis est principium substantiale et forma substantialis plantarum: M

Prob. Ia Pars (= *anima seu vita vegetalis est principium substantiale*). — Principium substantiale est positiva entitas qua aliquod ens specificatur et ab alio substantialiter differt, et ideo quo aliquod complete et in esse et in specie constituitur. Atqui anima seu vita vegetalis est talis entitas. Ergo anima seu vita vegetalis est principium substantiale plantarum.

Mai. est definitio. — Min. decl. et prob.: Io Planta in ratione plantae vitâ vegetativâ formaliter constituitur, quae proinde nequit esse de genere accidentis. Etenim: a) vitâ vegetali planta habet esse simpliciter vegetale: hoc enim remoto, planta simpliciter desinit esse; et esse in viventibus est vivere (2); b) quia operationes

(1) Scribit enim inter alia: «vires naturales vegetalium possunt concipi ut resultantes ex viribus mechanicis, prout hae sub organismi conditionibus operantur » (*Psychol.*, Lib. I, c. II, a. 3, Prop. 4). Similiter iam ante Tongiorgi post Cartesium enunciaverat *Malebranche* dicens: « Le principe de la vie d'un chien n'est pas fort différent de celui du mouvement d'une montre. Car la vie des corps, quels qu'ils soient, ne peut consister que dans le mouvement de leurs parties » (*De la Recherche de la Vérité* 1, 3 *Eclaircissement sur le chapitre troisième de la seconde partie du sixième livre*).

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 18, a. 2; *ibid.*, q. 54, a. 1, ad 2^m; LH, q. 3, a. 2, ad a. I, ad 1^u, et passim.

vegetales a planta exercitae, scii, nutritio, augmentado et generatio, non sunt reducibiles in ullum principium accidentale, sive sit quantitas sive aliud accidens respectivum, cum haec omnia nequeant esse principium essentialiter activum, quae imo potius ipsam actionem consequuntur; c) quia planta, licet constet ex pluribus et heterogeneis partibus ac moleculis, quarum quaelibet propria activitate et functione gaudet, tamen omnes simul coordinate et subordinate concurrunt ad unum et unicum ens per se efficiendum, quod sit *principium quod* essendi et operandi, ideoque substantia completa ab alia statice et dynamice penitus independeos; hoc autem fieri nequit, nisi in planta adsit principium intrinsecum et dominans, quo substantialiter illae partes heterogeneae sub uno et unico fine totali adunentur, quibus sic unitis principium illud communicet suum esse substantiale et consequenter agere.

2° Eodem praeterea principio, quo planta specificè constituitur, eomet a ceteris aliis substantialiter distinguitur. Hoc enim nullo modo explicari potest per aggregationem substantiarum seu virium anorganicarum, sed debet esse essentialiter omnes vires physicas, chemicas et mechanicas materiae transcendens, uti luculenter ostenditur *tum ex* hoc quod planta novam substantiam sibi similem producit, quod nulla chimica combinatione efficitur; *tum ex* legibus diversis quibus diversimode reguntur phaenomena vegetabilia et virium physicarum, chimicarum et mechanicarum materiae; *tum* denique ex operationibus seu functionibus vegetalium, v. g. circulatio, nutritio seu assimilatio et reproductio, quae nulla vi materiae perfici possunt (1). Necesse est ergo, quod vita vegetalis sit principium essentialiter transcendens omnes materiae vires, ipsanique plantam essentialiter distinguens, *sive* ab anorganicis cum vita, ut patet, sit principium, quo substantialiter organicum ab anorganico distinguitur, ut saepius habitum est (2), *sive* ab aliis organicis, quia est manifestum, et magis adhuc manifestabitur, quod operationes vegetativae essentialiter distinguuntur a sensitivis et intellectivis.

Prob. 2' Pars (= *anima seu vita vegetalis est forma subst. plantarum*). — Quod est principium formale essendi substantialiter alicuius compositi et convenit cum materia in uno esse formali in quo substantia composita subsistit, est vere forma substantialis (3). Atqui tale principium est anima seu vita vegetativa in plantis. Ergo vita vegetativa est forma substantialis plantarum.

Mai. patet ex ratione formae substantialis (4). — Min. decl.:

(1) Cfr. P. Liberatore, *Del Composto Umana*, art. 6-7.

(2) Cfr. S. Thom., 1, q. 18, a. 1-2.

(3) Cfr. S. Thom., 11 C. Gent., c. 68.

(4) Cfr. supra, pag. 86-87.

quia iam per modum quasi corollarii liquet ex praecedenti parte. Principium enim formale essendi substantialiter est id quo res est id quod est in rerum natura et quo talis esse denominatur. Porro, planta per vitam vegetalem recipit simpliciter esse vitae seu vivere et viva simpliciter denominatur, quo ab ente non-vivo essentialiter distinguitur; et licet multae sint partes et diversae corpus plantae materialiter constituentes, tamen non sunt neque constituunt unitatem nisi per esse vitae ab anima communicatum, ita ut si esse vitale a planta destruat, partes ipsam componentes eo ipso quamlibet vitalitatem amittunt atque ab invicem dissolvuntur. Ergo liquet quod vita vegetativa est principium formale essendi substantialiter in plantis, et quod ipsa et materia seu corpus conveniunt in uno esse formali in quo planta habet esse substantialiter completum.

599. Corollariu n. — Colligitur *primo*, quia vita vegetalis est principium formale substantialitatis plantae atque omnes vires physico-~~chimico~~-**mechanicas** materiae transcendens, ideo ipsa non est principium polymorphism in unaquaque planta, sed est unum et unicum principium, sicut ipsa planta est unum ens substantiale individualiter existens; hoc enim luculenter ostenditur: 1° ex eius unitate physico-metaphysica, quia licet omnes cellulae et moleculae ex quibus planta exurgit ab initio suae evolutionis usque ad eius ultimam perfectionem imo eiusque destructionem, in continuo motu et fieri sint, semper tamen danda est talis et eadem, praedita scii, iisdem proprietatibus easdemque unctiones exercens iuxta typi, ad quem haec planta pertinet, exigentiam; 2° ex eius unitate physiologico-teleologica, quia illa partium multiplicitas et heterogeneitas cum diversis functionibus vitalibus unice simul concurrunt ad unum unicumque organicum efformandum quod unicum finem habet, nempe conservationem sui (= nutritione) et conservationem speciei (= generatione) (1).

600. Corollarium Hnm. — Colligitur *secundo*, quod licet admittamus vitam vegetalem esse principium omnes vires materiae transcendens, *exerce* tamen in plantis nullo modo explicari potest independenter ab illis viribus. At nihilominus, vita vegetalis minime est illarum resultantia seu aggregatum, sed ipsae vires solum vitae deserviunt ut instrumenta, ad explicandam activitatem vitalem, qua eadem vires eleventur et coordinantur ad hoc ut operationes vitales planta eliciat (2).

§ 2. Utrum Vita Plantae sit Forma per se subsistens.

Probato quod vita vegetalis in plantis est principium substantiale et forma substantialis, declarandum est si sit forma subsistens.

(1) Cfr. Liberatore, *Del Composto Um.*, a. 8.

(2) Cfr. S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 2; *Quodl.* IX, a. H, I, q. 78, a. 1.

601. Praenotamina. — Notandum est *primo*, quod quia omnis forma, in quantum informât, est principium formale essendi et subiecto seu materiae et toti composito — sive substantialiter, si forma sit substantialis; sive accidentaliter, si sit accidentalis—, ideo quaelibet habet esse in suo susceptivo et ab eo aliquammodo dependet quoad esse. Haec autem dependentia *dupliciter* contingere potest: *uno modo* simpliciter et absolute, scilicet quando esse formae sic dependet corpore seu subiecto, ut corpore simpliciter indigeat ad hoc ut secundum se sii, et tunc forma non dicitur subsistere sed subiecto inexistere, cum non sustineat suum esse, sed constituatur in esse per aliud, in quo sustinetur; ideoque quoad esse seu ut sit, ab illo subiecto dependet; *alio modo* secundum quid et ratione alterius, quando forma ad hoc ut sit, licet secundum se non indigeat subiecto seu corpore, illo tantum indiget quoad eius unionem, quâ perfecta species constituitur; et talis forma dicitur et est subsistens, quia suum esse sustinet etnwi constituitur in esse per aliquid in quo sustinetur; unde, licet sit in materia: materiae et composito suum esse communicet, secundum se tamen a materia non dependet.

Secundo est notandum, quod formae non subsistentes, quae indigent subiecto ad sui esse, minime reputandae sunt ut formae accidentales, quia huiusmodi formae accidentales alio indigent tamquam subiecto inhaesionis, cui uniuntur non secundum unum esse, sicut uniuntur formae substantiales (1), ut iure advertit *Ferrariensis*, dicens « quod cum unum esse simpliciter sit unius essentia: si aliqua unicum esse simpliciter habeant, oportet ut illa unam essentiam constituent. Propter hoc arguit S. Thomas (II C. G., c. 81), formam uniri essentialiter materiae, *quia unitur ei secundum unum esse*; forma autem accidentaliter non unitur subiecto secundum unum esse, quia aliud est esse quo subsistit subiectum et aliud esse accidentis; ideo' non unitur suo subiecto essentialiter tamquam unum cum ipso essentiam constituens, sed tantum accidentaliter » (2).

Tertio est notandum, quod sicut formis subsistentibus competit esse in qip ipsae subsistunt, ita formis non subsistentibus seu inexistenibus non competit esse in quo subsistunt, sed solum eis competit esse, quo res formatae seu compositae subsistunt (3). Et quia unumquodque sicut habet esse ita et operationem, «secundum hoc enim unumquodque natum est operari quod actu talem naturam sortitur» (4); sequitur quod cui convenit subsistere, convenit et per se agere seu operari independentem exercitive — licet quandoque non objective — a materia, et e contra cui convenit inexistere seu non subsistere convenit agere seu operari dependentem a materia et cum materia (5).

602. Status Quaestionis. — Quaeritur igitur, an vita vegetalis in plantis ita sit forma substantialis, ut sibi per se competat esse independentem a materia vel simpliciter et secundum se materiâ indigeat ad esse habendum in rerum natura; aliter, an sit forma subsistens vel tantum inexistens. Ad cuius solutionem sequenti modo respondemus.

603. Conclusio: « Vita seu Anima Vegetalis in plantis nullo modo est forma per se subsistens ».

Prob.: Formae, quarum operari est in materia et a materia

(1) Cfr. S. Thom., II C. Gent., c. 81.

(2) In II C. Gent., c. 81.

(3) Cfr. S. Thom., de Pot., q. 3, a. 9; *ibid.*, a. 11, ad lllum.

(4) S. Thomas, II C. Gent., c. i.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 2-3.

essentialiter dependens, non sunt per se subsistentes. Atqui vita seu anima vegetalis in plantis est forma cuius operari est in materia et a materia essentialiter dependens. Ergo vita seu anima vegetalis in plantis nullo modo est forma per se subsistens.

Mai. ex praenotatis liquet. — Min. prob.: Operari, quod vitae plantae essentialiter convenit, praecipue consistit et circa conservationem individui per nutritionem ideoque augmentationem, et circa conservationem speciei per generationem. Atqui tum nutritio sive augmentatio tum generatio essentialiter exercentur in materia, a materia et per materiam, ut liquet et infra magis patebit; unde est quod anima vegetalis in hoc tantum elementares formas excedit, in quantum scii, harum operari est a principio extrinseco, illius vero est a principio intrinseco et in subiecto manens: «infima autem operationum animae, pergit S. Thomas, est quae fit per organum corporeum et virtute corporeae qualitatis. Supergreditur tamen operationem naturae corporeae, quia motiones corporum sunt ab exteriori principio; huiusmodi autem operationes sunt a principio intrinseco: hoc enim commune est omnibus operationibus animae. Omne enim animatum aliquo modo movet seipsum, et talis est operatio animae vegetabilis » (1). Ergo vita seu anima vegetalis in plantis est forma cuius operari est in materia et a materia essentialiter dependens.

604. Corollarium. — Colligitur ex dictis, quod vita vegetalis non fit seu non producitur in esse per se, sed per corporis productionem seu generationem; ideoque de potentia materiae educitur, quia omnis forma quae exit in esse per generationem vel per virtutem naturae educitur de potentia materiae» (2); consequenter vita vegetalis minime creatur, et corrumpitur ad corruptionem sui corporis: «anima autem vegetabilis et sensibilis non sunt formae subsistentes, alias remanerent post corpora; unde oportet quod fiant a generante per actionem compositorum, sicut et ceterae formae materiales » (3).

§ 3. Utrum Plantae Vita Sensilis conveniat.

605. Ex hucusque ostensis luculenter habetur, vitam vegetativam essentialiter differre a corporibus brutis, proinde etiam a Naturalistis duo regna naturae, scii, *minerale* et *vegetate*, distinguuntur; sed nunc ulterius quaeritur, si vitae plantae conveniat etiam vis sensitiva seu vita sensilis, vel e contra ut duo regna, scii, *vegetate* et *animale*, essentialiter distinguantur.

(1) I, q. 78, a. 1; cfr. II C. Gent., c. 68.

(2) S. Thomas, de Pot., q. 3, a. 9; cfr. Quodl. IX, a. 11.

(3) S. Thomas, Quodl. IX, a. 11; cfr. I, q. 118, a. 1; II, dist. 18, q. 2, a. 3; II C. Gent., c. 86; de Pot., q. 3, a. 11.

606. Status Quaestionis. — Iam clare igitur patet quid quaeritur, videl.: an plantae, praeter operationes vegetaliter elicatas, exercent etiam operationes sensiles seu sensationes, consequenter an habeant potentias seu facultates sensitivas, ideoque animam sensilem.

607. Sententiae. — Non defuerunt et adhuc non desunt qui plantis, praeter animam seu vitam vegetalem, tribuunt quoque animam sensilem. Ita ex antiquis *Anaxagoras*, *Empedocles*, *Plato* vel *Platonici* (1), *Manichaei* (2) et alii; recentiori autem tempore plures sunt, ita *Cesalpini* (3), *Campanella* (4) atque in idem tendit *Leibnitz* (5); at quam maxime inter omnes hanc opinionem defenderunt *Robinet* (6) et *Bichat* (7), et hodie communis evadit omnibus *Psychomonistis* nixis, post *Moleschott* et *Vogt*, puro materialismo (8). Contra hos omnes et alios firmiter tenemus cum omnibus recte philosophantibus (9) sequentem veritatem:

608. Conclusio: « Plantae simpliciter destituuntur anima seu vita sensitiva ».

Prob. I^o (*a posteriori*). — Quae vita seu anima sensitiva sunt praedita, essentialiter cum animalibus conveniunt. Atqui plantae essentialiter ab animalibus distinguuntur. Ergo plantae simpliciter destituuntur anima seu vita sensitiva.

Mai. per se liquet. — Min. prob. sequentibus argumentis:

Arg. Iam (= *dynamice*). — Phaenomena sive operationes, quibus vita vegetalis exercite manifestatur et sese explicat, unice sunt nutritionis et reproductionis. Atqui vita sensilis in animalibus non solum aliter exercet illa phaenomena nutritionis et reproductionis, ut patet ex utriusque facta comparatione (10); verum et alia phaenomena elicit quae penitus in vita vegetali carent, videl. executionis seu locomotionis qua sub influxu cuiusdam vis intrinsecae ab uno ad alium locum movetur ad determinatum finem, et sensationis, qua impressiones ab objectis externis in se recipit et sentit se sentire eas seu quarum animal conscientiam habet; qua ratione

(1) Cfr. Pseudo-Aristot., *Lib. de Plantis* (Ed. Did.-Firm., vol. IV, p. 17-44); Plutarchum, *de Placitis Philos.*, V, 26; Clemens Alex., *Stromata*, VI, 4; Theodor., *de Curandis Graecorum Affectionibus*, serm. 5; S. Alb. Magn., *de Veget. et PL*, Lib. I, Tr. I, c. 2,

(2) Cfr. S. Augustin., *de Genes, ad Litt.*, VH, 16; *de Genes, ad Litt. Imper. Liber*, 5; *dt Mor. Munich.*, II, 17; *de Civ. Dei*, I, 20; *ibid.*, XI, 27; *de Quant. Animae*, 33.

(3) *De Plantis*, Florentiae, 1583.

(4) *De Sensu Perum*, Lib. III, c. 14.

(5) *Nouveaux essais sur l'entend. hum.*, Liv. II, ch. XI, § 2.

(6) *De la Nature*, part. 7, ch. 5.

(7) *Recherches physiologiques sur la vie et la mort*, P. I, art. 7, § 3.

(8) Cfr. Boh. Rutkiewicz, *Il Psicomonismo o Monismo Psicoblogico*, Firenze, 1912.

(9) Ita Aristoteles, S. August., (loc. cit.), S. Basilii (in Hexam., Horn. VII, n. 1) et omnes DD. Ecclesiae et Scholastici et fere omnes Scientifici.

(10) Ad rem Milne-Edwards: « Il existe aussi des différences considérables entre la manière dont s'exercent les memes fonctions chez les animaux et chez les plantes: ainsi les actes à l'aide desquels s'effectue la nutrition ne sont pas tous les memes dans les deux grandes divisions des corps vivants » (*Zoologie*, t. I, § 15, p. II; Paris, 1877).

dicitur « quod vita in plantis est *occulta*, quia carent locali motu et sensu, quibus animatum ab inanimato maxime distinguitur » (1). Ergo plantae essentialiter ab animalibus differunt.

Arg. num (= *anatomice*). — Diversis operationibus specificis diversae facultates et consequenter diversa organa corresponderé debent, cum ostensum sit potentias specificari ab actibus. Atqui certe constat ex anatomia comparata quod animalia, quia plures et perfectiores operationes exercent quam plantae, instructa sunt maioribus organismis atque complexioribus (2). Imo, a pluribus scientificis adhuc profundior differentia reperitur, videl. histologico-chimica, inquantum intrinseca textuum structura, ex qua organa resultant, eorumque chimica compositio in utroque regno longe ab invicem distant (3). Ergo plantae essentialiter ab animalibus distinguuntur.

Arg. num (= *physiologie*). — Secundum physiologiam certe determinatum est, quod totius sensationis universale ac principale organum est systema nerveum, et centrum, in quo sensatio sedem habet, est quaedam pars corticis cerebri, quae propterea « cortex sensitiva » seu technice « koniocortex » dicitur (4). Atqui scientifice liquet, tale systema cerebro-nerveum simpliciter abesse in plantis, non vero in animalibus; hinc est quod plantae nullum signum manifestant, sicut animalia, nec doloris neque laetitiae seu voluptatis, quae necessario quamlibet sensationem a sentiente sentitam comitantur (5). Ergo plantae essentialiter ab animalibus distinguuntur.

(1) S. Thomas, I, q. 69, a. 2, ad cfr. Milne-Ed., loc. pr. cit.

(2) Hinc, up times. Alb. Magn.: « Scnsus autem in plantis non invenitur. Natura enim non deficit in necessariis; si autem daret sensum et non daret membra et organa sentiendi, sicut oculos et aures et huiusmodi, ipsa proculdubio in necessariis deficeret. Cum igitur in plantis nihil horum sensus membrorum sive organorum inveniamus, constat quod plantis nullus omnino inest sensus... » (*De Veget. et Plan.*, Lib. I, Tr. I, c. 3).

(3) Ad rem Jam. Hen. Bennet: « Dans quelques-unes des formes les plus basses de la vie animale, la distinction entre la plante et l'animal devient difficile, car tous deux, animaux et plantes, contiennent des hydrocarbures ternaires et des albuminoïdes azotés quaternaires. Lorsque les conditions de structure sont à peine suffisantes pour nous guider, le mode de nutrition devient un des caractères distinctifs les plus saillants entre eux. Dans les plantes, les principes ternaires, les hydrocarbures (oxygène, hydrogène, carbone) constituent les tissus eux-mêmes et forment les matières intrinsèques et fondamentales de leur constitution; attendu que les principes azotés peuvent être considérés comme des dépôts, des incrustations. Dans les animaux, c'est juste le contraire: leurs tissus sont essentiellement composés de principes quaternaires ou albuminoïdes (oxygène, hydrogène, carbone et azote), et les principes ternaires forment des dépôts gras, des pigments quand ils ne sont pas dans la circulation » (*De la Nutrition dans la Santé et la Maladie*, chap. IV, p. 89; Trad. de l'anglais sur la 3e éd. par P. Barreau, Paris, Asselin, 1882); cfr. Milne-Ed., op. cit., §§ 16-17.

(4) Cfr. Santé De Sanctis, *Psicol. Sperimentale*, vol. 1, cap. V, 4, p. 135-139.

(5) Hinc S. Augustinus contra Manichaeos ita scribit: « ut omittam quod nullis motibus in ligno sensus doloris apparet, quid manifestius, quam tunc se optime habere arborem cum viget, cum frondet, cum floribus laeta, fructibus opulenta est? At hoc ei plerumque, ac maxime putatione praestatur. Quod si ferrum sic sentiret, ut vultis, contabesceret potius tot tantisque affecta vulneribus, quam ex illis pullulans locis, tam certa exultatione reviresceret » (*De Mor. Munich.*, II, 17); cfr. G. B. Phelan, *Feeling Experience and its Modalities*, Louvain, 1925.

Prob. 2° (*a priori*). — Arg. (*ex analogia*). — Si phaenomena vegetaba, ut talia, sensationes comitarentur in plantis, pari imo potiori iure etiam in homine. Atqui hoc non verificatur in homine. Ergo neque in plantis, ideoque anima seu vita sensitiva non est in plantis.

Mai. decl.: Sensationes in plantis non alia ratione desiderantur nisi ut perficerentur phaenomena vegetaba ut talia, cum plantae proprium sit vegetare; at quia homo cum plantis convenit, ideo operationes vegetales exercet quae, cum subiiciantur influxui superioris principii scii, animae rationalis, excellentiori modo in homine eliciuntur; unde si phaenomena vegetaba, ut vegetalia, comitarentur in plantis sensationes, a fortiori comitarentur in homine.

Min. prob.: Homo, sensu communi, non solum sentit impressiones sensiles, verum etiam sentit se sentire seu suarum sensationum conscientiam habet; si igitur phaenomena vegetalia, ut vegetalia, comitarentur sensationes, deberent ab homine sensu communi sentiri, sicut sentiuntur verae sensationes. Atqui patet experientiâ et adversariis non negantibus, quod phaenomena vegetalia, formaliter ut talia, homo sensu communi non sentit seu eorum non habet conscientiam. Ergo in homine non verificatur quod phaenomena vegetalia comitantur sensationes.

Arg. IT^a (*ex disteleologia*). — Nulla natura potest possidere facultatem quae intrinsece est sibi inutilis et nociva. Atqui si plantae gauderent facultate sentiendi, ideoque vita sensili, eis esset intrinsece inutilis et nociva. Ergo plantae simpliciter destituuntur facultate sensitiva, ideoque vita sensili.

Mai. patet. Facultates enim propriae alicuius naturae ex eius principiis intrinsecis fluunt, utpote ad perfectionem seu complementum naturae necessariae.

Min. prob.: Finis seu teleologia facultatum sensilium principaliter est ut vivens necessaria procuret utiliaque quaerat: «sensus [enim] sunt dati... ad vitae necessaria procuranda» (1), atque insuper ut nociva removeat periculaque fugiat: «per huiusmodi cognitionem [sensitivam] animalia vitant nociva» (2). Atqui facultas sentiendi in plantis hac dualitate teleologiae simpliciter caret. Necessaria enim vitae, independenter a qualibet facultate sensili, optime eis praesto sunt: quia alimentum perfecte acquirunt per radices ex terra, et per folia ex aëre. Imo, dato quod alimentum eis non adsit, facultas sensilis esset inutilis: cum enim solo immo-

(1) S. Thomas, I, q. 91, a. 3, ad 3^a.

(2) S. Thomas, II-II, q. 167, a. 2.

bilifer adhaereant, simpliciter eis deficit potentia locomotiva, quâ possent utilia seu alimentum invenire; neque propterea effugere possent mala seu pericula sentita atque ab insidiis se defendere. Ideoque vita sensitiva, si adesset, esset eis maxime nociva (1). Ergo si plantae gauderent facultate sentiendi, ideoque vita sensili, eis esset intrinsece inutilis et nociva.

609. Corollarium. — Ex hucusque dictis manifestum manet, quod plantae formaliter et secundum se nullo modo possident aut possidere possunt phaenomena sensilia sive sensationes et consequenter vitam sensilem. Attamen, licet non videatur tam facile limites designari posse inter vegetale et animale, eo quod dantur in rerum natura entia quaedam tam simplici et minima structura praedita, ut medium coniungens seu transitum inter utrumque regnum constituere videantur; nihilominus, firmiter doctrina a nobis supra exposita et probata est tenenda et error contrarius tribui debet inaccratae investigationi quorundam scientificorum (2).

SECTIO SECUNDA

De Anima Vegetati Dynamice Sumpta (3).

* 610. Considerata anima vegetali quoad esse staticum, agendum restat de ea *quoad esse dynamicum*, id est quoad potentias seu facultates quibus propria phaenomena exercet, quarum potentiarum, omissis omnibus quae scientificè a botanicis docentur, breviter consideramus in praesenti *naturam*; quod unica paragraphe absolvemus.

§ Unica. De Potentiarum Vegetalium Natura.

* 611. Omnibus sensu liquido constat, quamlibet plantam duplici principali parte constare, videl.: *parte inferiori*, quae sunt radices, quibus cum terra communicat, et *parte superiori*, quae sunt truncus et folia, quibus relationem cum aëre habet. His autem continue diversas functiones seu operationes vitales exercet. Nam, radicibus ex terra humor seu liquidum assumitur et quadam vi intrinseca (*endosmosis*) intus pellitur (= *absorptio*), quod intus ita attractum

(1) Cfr. S. Thomas, I, q. 18, a. 3.

(2) *Idem Milne-Edwards*: «La limite entre le Règne animal et le Règne végétal n'est pas toujours aussi facile à reconnaître qu'on le croirait au premier abord, car il existe des êtres d'une grande simplicité de structure qui semblent établir le passage entre ces deux groupes» et qui embarrassent quelquefois le naturaliste lorsqu'il cherche à les classer; mais, dans l'immense majorité des cas, rien n'est plus facile que de distinguer un animal d'une plante, et les incertitudes dont nous venons de parler tiennent peut-être à l'imperfection de nos connaissances plutôt qu'à la nature des choses... » (*op. cit.* § 14).

(3) Cfr. plures ex *Auctoribus* in capite huius tractationis citatis.

per omnes textus (I) trunci sese diffundit, seu per fasces fibro-vasculares ad folia ascendit iterumque per vasa systematis corticalis descendit (= *circulatio*)-, sicque liquidum sese exhibet ut penitus elaboratum ac modificatum (succus, lympa), quod efficitur praesertim per illas partes quibus planta proximiorum cum aere communicationem habet (= *respiratio*). Succus porro sic perfectus iam vim possidet omnes plantae partes nutriendi, eius organa roborandi novaque eiusdem naturae producendi (= *nutritio, assimilatio*), licet in quibusdam locis plantae exhibeantur particulae plus minusve a materia structurali textuum differentes, quas sive planta ordinat ad aliquem sui usum specialem vel reservat ad novam elaborationem efficiendam (= *secretio*), sive foras eas emittit si ei sint inutiles vel nocivae (= *excretio*).

Has omnes pluresque alias operationes anima vegetalis minime operatur immediate et per seipsam, cum iam demonstravimus, quod nulla anima potest esse per se et immediate suarum operationum principium; ideo admittendae sunt in planta ab eius essentia reaiiter distinctae potentiae seu facultates operativae, quae licet operationes seu functiones vegetales minime exequantur independentem a viribus naturalibus formarum elementarium seu physico-chimicarum, quibus vita vegetalis instrumentaliter dumtaxat utitur (2), ab eis tamen reaiiter sunt distinguendae ut communiter, post S. Alb. Magn. (3) et S. Thornam (4), tenent Scholastici (v. g. Complutenses, Io. a S. Thoma, Liberatore, Pesch, Gredt) contra alios quosdam (v. g. Cartesiani, Suarez (5)): effectus enim qui per potentias vegetales producuntur, essentialiter et formaliter excedunt effectus omnium virium physico-chimicarum tum quoad rei operatae entitatem tum quoad operandi modum (6).

Cum porro non omnibus operationibus seu functionibus vegetabilibus specifica potentia respondeat, quia plures ex eis natura sua sunt ordinatae ut media, quibus aliae operationes exercentur, et ideo non praeseferunt finem praecipuum et particularem ad totam vitam plantae immediate spectantem; sed illis solum operationibus respondet specifica potentia, quae rationem finis praecipui et particularis involvunt, uti recte ex teleologia vegetali ostendit S. Thomas (7), ideo sunt tantum tres functiones, scilicet: *nutritio, augmentatio* et *generatio*, quibus proportionaliter tres potentiae reaiiter

(1) Gallic? dicitur *tissus*; Anglice, «*tissues*»; Germanice, *Geweben*; Italice, «*tessuti*»,

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 2, ad 4° «*n*».

(3) Cfr. II de Anima, Tr. II, c. 4, 8; II de Veget. et PL, Tr. J, c. L

(4) Cfr. I, q. 78, a. 2; q. 115, a. 3, ad 2° «*n*»; de Vent., q. 22, a. 3; de Anima, a. 13.

(5) Cfr. II de Anima, c. 9.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 1, cire, fin.; *ibid.*, a. 2, ad 2° «*n*»; *ibid.*, q. 118, a. 1, ad 3° «*n*».

(7) Cfr. I, q. 78, a. 2; de Anima, a. 13.

distinctae corresponderé debent, quia, ut supra demonstravimus, potentiae specificae immediate distinguuntur ab actibus. Patet igitur, quod tres sunt principales vitae vegetalis potentiae, nempe: *potentia nutritiva, augmentativa et generativa* (1), de quibus singillatim est aliquid breviter dicendum.

* S12. I. De Potentia Nutritiva. — Huius potentiae vitalis necessitas desumitur ex intima constitutione, qua corpus vivens resultat: est enim essentialiter ens mobile et motui continue subiectum, cum ex contrariis coalescat; ideoque eius energia et activitas continue minuuntur et debilitantur, ut nisi aliquomodo reparetur, compositioni decompositio et vitae mors succedat (2). Ut igitur haec vitalis energia atque molecularum unitas ipsius corporis non totaliter deperdatur sed reparetur, et ut in esse corpus vivum salvetur necnon ad ulteriorem evolutionem sibi debitam perducatur, natura instituit hanc vim nutritivam, quae non sine iure definiri potest cum Angelico sic: *a principium proxime operativum cuius activitate corpus vivens salvatur et in esse et in quantitate debita* » (3).

In hac definitione clare designatur: 1° *finis et effectus* potentiae nutritivae, qui per se primo est conservatio esse seu vitalitatis ipsius corporis et per se secundo est eiusdem debita perfectio; 2° *obiectum* seu materia, circa quam versatur, quae sunt substantiae alimentares seu, ut ait Aristoteles, est alimentum (4), sub quo nomine intelligere oportet omnia elementa nutritiva, quae sive ex aëre attrahimus sive quae a nobis consummantur; 3° implicite ibi designatur quod licet nutritio, quae est functio illius potentiae, specificae et formaliter sit una actio, tamen ad eius perfectionem plures aliae operationes seu functiones vitales physiologice concurrunt, quarum principales sunt: *absorptio, digestio* (assimilatio et dissimilatio) et *circulatio* (5).

(1) Ad rem optime S. Alb. Magn.: «*quoniam omne quod generatur propter paucitatem materiae ex qua generatur prius est imperfectum secundum quantitatem, et virtus deducens ipsum ad perfectum est augmentativa... Debet autem omne quod est ex contrariis salvari in esse, et hoc fit per virtutem nutritivam. Et indiget divino esse participare in simili secundum speciem, et hoc fit per generativam. Et ideo tres virtutes necessario habet potentia vegetabilis*» (II de Anima, Tract. II, c. 1).

(2) Clare enim hoc describit J. H. Bennet dicens: «*... les tissus variés qui constituent l'économie animale sont toujours en état de changement; car le changement, ainsi que nous l'avons dit, est la loi de la vie organique. Lorsque les molécules, dont l'agrégation forme nos organes, ont vécu un certain temps — probablement très limité pour la plus grande partie de nos tissus — elles meurent, se désagrègent, sont prises, éliminées et remplacées par d'autres. Cette mort des molécules a lieu, que les organes dans la structure desquels elles entrent soient en jeu ou non. En addition à ce changement lent, inhérent à la vie organisée, nous devons également faire entrer en compte les autres changements de structure plus rapides, qui tiennent à l'activité fonctionnelle des organes. Tout muscle qui se contracte, toute pensée qui traverse le cerveau, toute sensation perçue, toute sécrétion qui se produit — en somme toute action organique qui s'accomplit — sont probablement accompagnés de la destruction de quelque élément de la structure organique qui a été contractée, où la pensée a été imprimée, qui a été le siège de la sécrétion ou de l'acte* » (*op. cit.*, chap. II, p. 50-51).

(3) Cfr. I, q. 78, a. 2.

(4) Cfr. II de Anima, c. VI.

(5) Cfr. Duval, *Cours de Physiologie*, P. VII, p. 467 ss., Paris, Baillière, 1897. Hinc Bennet notat: «*On peut comprendre sous le terme général Nutrition, l'ensemble des fonctions et des opérations variées, au moyen desquelles l'organisme animal (ou végétal) se développe, ripare ses pertes et conserve sa chaleur*» (*op. cit.*, p. I).

* 613. Scholion. — Solum hie adnotare volumus, quod potentia nutritiva non eundem processum sequitur in vegetalibus et animalibus; animalium enim nutritio praecipue ex mundo organico desumitur, ubi vegetalium ex mundo inorganico. Nam, fontes ex quibus vegetabilia hauriunt elementa nutritiva sunt terra et aër; ex aëre atmosphaerico attrahunt carbonium, quod est elementum principale et dominans in plantis; hoc autem carbonium intantum a planta trahitur in quantum ipsa conservat fascies seu textus viridos in foliis et ramis atque ei lux seu lumen adest (= *respiratio diurna*); et quanto fortius est lumen, tanto maior est activitas seu energia, quam planta per vim nutritivam exercet attrahendo sibi carbonium (1).

* 614. II. De Potentia Augmentativa. — Augmentativae finis et necessitas nobis liquet ex ratione naturalis evolutionis progressivae, cui quolibet vivens necessario subiicitur, quâque debitam sibi perfectionem paulatim et gradatim acquirit: est enim naturalis ordo «ut aliquid gradatim de potentia reducatur in actum. Et ideo in his quae generantur invenimus quod primum unumquodque est imperfectum et postea perficitur» (2). Ut igitur corpus vivens hanc sibi debitam perfectionem sequatur, adsignatur animae, qua vivit, quaedam vis, quae vocatur *augmentativa*, quae ideo nil aliud est nisi «*principium proxime operativum cuius operatione corpus vivens acquirit debitam quantitatem seu debitum augmentum*» (3).

Ad huius ulteriorem intelligentiam sciendum est, quod finis et obiectum potentiae augmentativae per se est *augmentum*, quod nihil est aliud nisi transitus seu motus physicus a minori ad maiorem quantitatis perfectionem. Ut enim optime explicat S. Thomas: «augeri nihil aliud est quam sumere maiorem quantitatem; unde secundum quod aliquid se habet ad quantitatem ita se habet ad augmentum. Quantitas autem dicitur dupliciter: quaedam virtualis, quaedam dimensiva. Virtualis quantitas non est ex genere suo quantitas, quia non dividitur divisione essentiae suae; sed magnitudo eius attenditur ad aliquid divisibile extra vel multiplicabile, quod est obiectum vel actus virtutis. Sed ex genere suo est vel forma accidentalis in genere qualitatis vel forma substantialis, quae tamen non est maior vel minor. Et ideo augmentum secundum quantitatem virtutis non pertinet ad speciem motus quae *augmentum* dicitur, sed magis ad alterationem; et hoc modo augetur charitas et aliae qualitates. Quantitas autem dimensiva est quorundam per accidens sicut albedinis, quae dicitur quanta secundum quantitatem superficiei, ut in Praedic. c. dc quanto dicitur. Unde non augetur nisi per accidens; sed *per se invenitur in corporibus* quae perse augentur. Hoc autem contingit *dupliciter*. Quia aliquando *illud quod sumit maiorem quantitatem movetur de quantitate minori in maiorem*. Aliquando autem est sine motu ipsius quod augeri dicitur; unde non quaelibet pars augetur, sicut quaelibet pars moti per se movetur. Et hoc contingit quando efficitur maior quantitas per additionem quantitatis, sicut quando additur lignum ligno vel lineam lineae. Unde hoc est augmentum, *sed non motus augmenti*. Quod autem moveatur aliquid ad maiorem quantitatem, contingit *dupliciter*: vel ita *quod quantitas sit per se terminus motus*, vel quod consequatur terminum. Quando per se quantitas est terminus motus, oportet quod sit ibi additio ad totum et quod ad quamlibet partem, ut totum augeatur et quaelibet pars eius, sicut est

(1) Ex hoc facto nutritiois, praesertim chimice considerato, Bennet, uti iam supra insinuavimus, deducit differentiam essentialem inter vitam vegetalem et sensilem (cfr. *op. cit.*, p. 3, p. 89). Quoad hanc potentiam nutritivam, cfr. S. Alb. Mag. Opuse. *De nutrimento c. nutritibili*.

(2) S. Thomas, I, q. 119, a. 2.

(3) S. Thomas, *ibid.*, q. 78, a. 2.

in animali et in planta, *et tunc proprie est motus augmenti*. Unde *motus augmenti non est nisi in habentibus nutritivam*» (1).

Exinde liquet, quod quia augmentum in viventibus non potest haberi sine nova quantitate, quae in viventibus obtinetur per elementa nutritiva seu alimentaria, quae sunt obiectum vis nutritivae, ideo potentia augmentativa, quoad sui exercitium et finem, necessario praesupponit vim nutritivam. Quare, potentia augmentativa est vis quaedam, quâ vivens vitaliter movetur a minori ad maiorem quantitatem habendam.

*615. Corollarium. — Colligitur ex dictis, quomodo formaliter differt augmentum in viventibus et non-viventibus; in his enim fit additio partium per solani ipsarum partium iuxtapositionem ab agente extrinseco, ex qua additione non resultat nisi unum per accidens; ubi in viventibus, fit additio in toto et in partibus per motum ipsius quod augetur, hoc est per intussusceptionem, quae est motus vitalis agentis vivi, ex qua additione unum per se habetur (2).

* 616. III. De Potentia Generativa. — Talis potentiae vegetalis finis atque necessitas quam maxime est omnibus nota, eo quod desumitur ex tendentia quam natura habet ad sese perpetuandum seu ad species rerum conservandum, quod non potest fieri nisi propagatione seu multiplicatione, in quantum individua, quae continue pereunt, sibi similia specie relinquunt per nova individua ab eis producta seu generata (3). Quapropter, generatio dicitur «*origo viventis a principio vivente coniuncto in similitudinem naturae*» (4).

Revera enim generatio est quaedam processio seu productio alicuius ab aliquo; et cum sit viventis a vivente, ideo generatum trahit a generante ipsum esse seu vivere; generans autem generato est coniunctum per aliquid sui, idest per aliquid suae substantiae, per quod generatum fit ei simile in natura seu specie. Hoc autem in organismis efficitur per semen vel per aliquid loco ipsius, ad cuius praeparationem formativam generandi necesse est in anima admittere quamdam potentiam, quae est vis *generativa*: «generatio [enim] viventium est, ait S. Thomas,... per aliquid ipsius viventis, quod est semen in quo est aliquod principium corporis formativum. Et ideo oportet, esse aliquam potentiam rei viventis per quam semen huiusmodi praeparetur; et haec est vis *generativa*» (5). Exinde, iure elicere possumus potentiae generativae definitionem, scilicet: *est principium proxime operativum cuius operatione corpus in esse vitae producit* seu *quo vivens sibi simile in natura vel specie producit*» (6).

Ad huius maiorem intelligentiam sciendum est, quod secundum recentiorum doctrinam, multiplicatio seu propagatio viventium diversimode occurrit, secundum quod organismi viventium sunt vel monocellulares vel polycellulares. Si enim sint *monocellulares*, eorum multiplicatio tripliciter contingere potest: 1° divisione monocellulae in duas cellulas; 2° geminatione, quae est

(1) I, *dist.* 17, q. 2, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., II *de Anim.*, lect. 9.

(3) Cfr. Aristot., II *de Anima*, c. 4.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 27, a. 2; IV *C. Gent.*, c. 11.

(5) I, q. 78, a. 2, ad 2um.

(6) Cfr. S. Thom., *loc. pr. cit.*, corp.

quaedam divisionis species; 3° divisione in plures unitates eiusdem cellulæ. Totus hic modus multiplicationis organismorum vocari potest *generatio asavalis*, sive quia nihil fecundationi correspondet (i. e. amphymixi), sive quia senkr germinale ibi occurrit. Si vero organismi sint *polycellulares*, tunc multiplicat dupliciter haberi potest: Io sine concursu seminis germinalis (v. g. division organismi, gemmarum productione); 2° cum concursu ipsius seminis, et hoc: *vel* inquantum ovum unius parentis est semine seu spermate alterius parentis fecundatum (= *Heterogamia*), et talis modus communissimus est; *vel* inquantum ovum unius parentis est semine eiusdem fecundatum, ut accidit in hermaphroditis (= *Autogamia*), qui est modus rarissimus; *vel* denique inquantum ovum evolvi potest sine ulla fecundatione, ut habetur in pluribus formicis et apibus (= *Parthenogenesis*) (1).

Tamen est notandum, quod in iis quæ heterogamiâ vel autogamiâ multiplicantur, in quorum scii, multiplicatione semen occurrit, minime est putandum quod vis generativa resideat in ipso semine, quia hoc se habet tantum ut instrumentum virtutis animæ ductivum, sed virtus illa inhaeret generantis animæ, a qua derivatur virtus activa seminis qua vivens producitur (2). Semen autem nihil aliud est nisi quoddam corpus, cuius forma substantialis non est propria se a natura intenta, sed ad aliquod nobilius ordinatur, quod est species novi viventis producendi, et originem habet ab alimento cuius superfluitate semen constituitur; hæc autem superfluitas non est quidem excretiva, cum sanen ex sanguine resultet, sed dicitur talis inquantum semen est quoddam residuum ipsius nutritionis in corpore reservatum et generationi ordinatum (3).

Hinc ulterius eruitur, quod licet alimentum sit trium potentiarum vegetaliū obiectum, non tamen eodem modo eas respicit, sed diversimode. Etenim, « alimentum, inquantum est *nutritionis obiectum*, [est] aliquod existera in potentia ad animatum per se et non secundum accidens » (4); inquantum vero est *augmentationis obiectum*, respicit ipsum corpus animatum formaliter ut est quantum, et « secundum hoc alimentum adveniens ei (quod etiam et ipsum quantum est) facit augmentum, et dicitur augmentativum » (5); inquantum denique est *generationis obiectum*, tunc est quid superfluum alimenti, quod ut tale est principium generationis non « eius quod alitur, sed alterius quod est tale secundum speciem quale est quod alitur, quia substantia quæ alitur iam est, quod generatur nondum est » (6).

* 617. Corollarium 1m. — Ex hucusque breviter ostensis de animat vegetativæ potentiis recte colligi potest, quod duæ earum, scii, nutritiva et augmentativa, per se primo *esse ontogeneticum* respiciunt, hoc est ordinantur ad esse et bonum individui; ubi generativa per se primos *philogeneticum* respicit, id est ad esse et bonum speciei seu naturæ ordinatur, et hæc est nobilior inter omnes, quia nobiliorem teleologiam prosequitur; unde, « inter istas tres potentias finalior et principalior et perfectior est generativa, ut dicitur in *H de An.*; est enim rei iam perfectæ facere alteram qualis ipsa est. Generativæ autem deserviunt et augmentativa et nutritiva » (7).

(1) Cfr. Thomson, *Heredity*, op. cit., p. 29.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 118, a. 1; *ibid.*, q. 78, a. 1-2; *de Anima*, a. 13.

(3) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 30, a. 2, clrc. fin.; Ioan., a S. Thoma, *loc. stipr. cil.*, a. 2, 2 dii: <

(4) S. Thomas, II *de Anima*, lect. 9; cfr. I, q. 78, a. 2.

(5) S. Thomas, II *de Anima*, lect. 9.

(6) S. Thomas, *ibid.*

(7) S. Thomas, I, q. 78, a. 2.

* 618. Corollarium 11°. — Colligitur denique, ex tota tractatione animæ vegetalis staticæ et dynamice consideratæ, definitio vera ipsius vitæ seu animæ vegetalis; est enim « *forma seu principium substantiale quo corpus vivit et vegetat*, id est *nutritur, augetur et generat vitaliter* ». Si vero attendatur ipsius vitæ teleologia « sequitur quod conveniens sit definitio animæ vegetabilis *ut sit generativa alterius similis secundum speciem* » (1).

• Art icul us II.

DE ANIMA SENSILI

619. Determinato primo gradu vitæ specifico, qui est anima vegetativa; ascendendum est ad secundum vitæ gradum, cuius principium est anima sensitiva superior quidem vegetativâ, inferior tamen intellectiva. Anima sensitiva est obiectum illius scientiæ quæ hodie « *Psychologia animalis* » appellatur. Anima sensitiva autem generaliter considerari potest et *staticæ* seu quoad eius naturam et *dynamice* seu quoad eius facultates et operari; hinc bifaria partitio generalis præsentis tractationis, scilicet:

Io de anima sensitiva *staticæ* sumpta (sect. 1);

2° de anima sensitiva *dynamice* sumpta (sect. 2).

SECTIO PRIMA

De Anima Sensitiva Staticæ Accepta.

620. Hoc modo animam sensitivam considerantes, antequam ad eius intimam naturam descendamus, statuere debemus fundamentalem veritatem, quæ eius existentiam respicit. Unde agendum est,

Io *de reali existentia* animæ sensitivæ (§ 1);

2° *de essentia* seu *natura* animæ sensitivæ (§ 2).

§ 1. *Utrum bruta revera vivant anima sensitiva* (2).

621. Bruta seu animalia simpliciter, — quorum essentialis notio colligi debet ex completa Psychologiæ animalis tractatione —, intelliguntur, iuxta sensum vulgarem seu usualem atque zoolo-

(1) S. Thomas, II *de Anima*, lect. 9, n. 347.

(2) Cfr. C. Alamanno, *Philos. Nat.*, q. 57, a. 4; A. Genuensem, *Dissertatio de anima brutorum*, conlungitur ad eiusdem *Elementa Melaphysicæ Mathematicum in morem adornata*, Tom. I, Venetiis, 1758; S. Roselli, *Sum. Philos. ad mentem Ang. Doct. S. Thomæ*, P. IV, q. 14, a. I; Sanseverino, *op. cit.*, vol. II, *Cosmol.*, cap. 4, a. 1; Liberatori, *Inst. Philos.*, vol. II, *Cosmol.*, P. I, c. III, a. 4; *Del Composto Umano*, cap. IV, a. 1, n. 160-166; Zioliar a, *Sum. Phil.*, vol. II, *Psychol.*, Lib. J, c. 2, a. 1; T. Pesch, *Institut. Psychol.*, n. 75-84; De Maria, *op. cit.*, *Cosmol.*, P. II, q. 2, a. 8; F. Salis-Seewis, S. I., *Le azioni e gli istinti degli animali*,

giam, illa entia vita praedita plantis superiora hominibusque inferiora, v. g. equus, canis, apis, formica etc. Bruta autem vere vivere in confesso est apud omnes, mechanicistis non exceptis; quod et a fortiori manifestum relinquitur ex vita plantarum, quae animalibus sunt inferiores. Totus igitur praesens conatus debet esse ad explicandum hunc vitae gradum eiusque principium, quod proprie brutis competit, prout eo formaliter talia constituuntur atque a plantis et hominibus formaliter distinguuntur; quod aliter, uti hodie praefertur, est quaerere *de psychismi animalis reali existentia*.

622. Praenofamina. — Ante determinationem huius fundamentalis quaestionis eiusque solutionem, praenotanda sunt quaedam absolute necessaria ad omnium dicendorum rectam intelligentiam.

Primo est notandum, quod quia nulla rei natura nobis immediate et a priori innotescit, sed solum mediate et a posteriori scii, ex operationibus, ita ad animae sensitivae in brutis realem existentiam statuendam procedendum est ex operationibus, quas sola bruta exercere conspiciamus, ut exinde ascensus fiat ad naturam seu qualitatem potentiarum, quae sunt principia proxima operativa, indeque ad existentiam et naturam animae, quae est principium remotum operationum: cum iam ostensum sit (1) nullam animam esse per se immediate operativam, sed solum mediantibus potentiis (2). Operationes autem psychicae, quae brutis formaliter et per se competunt, communiter vocantur *sensationes*, quae sunt potentiae cognoscitivae seu vis sentiendi actus seu actiones consequentes sive perceptionem, qua obiecta — a quibus prius determinatio habetur — ut praesentia exhibentur (v. g. tangere, videre), *sivi* reproductionem, qua obiecta aliquando percepta — absque nova determinatione ab illis obiectis recepta — iterum repraesentantur non quidem ut praesentia, sed ea imaginando (v. g. per phantasiam, per memoriam sensitivam).

Secundo est notandum, quod ut argumenta a posteriori adducenda efficaciter probent verae sensationis ideoque animae sensitivae existentiam, necesse est procedere per sic dictam *methodum observationis obiectivae* (3), cuius argu-

Prato, 1896; Haan, *op. cit.*, n. 201-205; Boedder, *op. cit.*, n. 29-38; E. Wasmann, *Istinto t Intelligenza nel regno animale*, c. 8, 11-12, Trad. A. Boni, Firenze 1908; De La Vaissière, *Philosoph. Nat.*, Tom. I; *Eléments de Psychol. Experiment.*, n. 9-12, Beauchsne 1912; Gredt, *op. cit.*, Phil. Nat. Spec., n. 452-462; Mercier, *Psychol.* Tom. I, n. 39-43; Fr Obes, *op. cit.*, vol. 1, Lib. I, c. 1, § 1, Thés. I, p. 6-16; W. Me. Dougal, *Psychology, The Study of Behaviours*, London, Williams & Norgate; F. De Sarlo, *op. cit.*, vol. II, p. 403-433; et alios.

(1) Supra, pag. 430 ss.

(2) Ad rem L. Bretegnier: « La conscience d'un animal nous étant complètement inaccessible d'une façon directe, il paraît légitime après des observations et des expérimentations nombreuses et répétées, de faire des suppositions, des hypothèses, dont on peut admettre la probabilité, bien qu'elles soient directement invérifiables ». *L'Activité Psychique chez les Animaux. Instinct et Intelligence*, pag. X, Paris, Vigot, 1930.

(3) In Psychologia enim Expérimentait communiter distinguitur duplex observatio, vid. *subiectiva* (= introspectio) qua facta conscientiae observantur ab eodem, in quo contingunt, mediante reflexione et analyst; *objectiva* qua observantur manifestationes factorum psychi-corum aliorum entium conscientiam habentium. Haec tamen obiectiva observatio minime directe manifestat facta psychica ut talia, sed solum phaenomena quae sensibus externis percipiuntur; unde ut horum phaenomenorum psychica existentia et natura nobis revera innotescat, necesse est ut per analogiam ad eadem phaenomena psychica subiective seu introspectione observata deducatur. Cfr. J. De La Vaissière, *Etém. de Psych. Expér.*, n.7. — Est tamen sciendum ad historiae veritatem, quod talis modus arguendi in hac rc non est fructus seu partus recentiorum, quia iam plures ex Scholasticis, ut *Genuensis* (op. cit.) et *San-severinus* (loc. cit., n. 222, 227), eo usi sunt, licet a recentioribus perpolitus fuerit.

mentatio dicitur « per analogiam », qua per se Psychologia Comparata utitur. Talis autem argumentandi modus realem et ontologicum valorem habet: re-ducitur enim in principium causalitatis et contradictionis, prout dicitur «ex iisdem causis eosdem effectus nasci et ex similibus similes», ideo «ex iisdem effectibus easdem causas et ex similibus similes argui », quae breviter sic enun-tiantur « quae sunt eadem uni tertio sunt eadem inter-se » (1). Ex quibus apparet, quod psychologia animalis finaliter est psychologia comparata (2), qua potio-rem locum tenet methodus descensiva seu in via indicii (3).

Tertio est notandum, iuxta multorum recentiorum Psychologorum doctri-nam, quod in qualibet sensatione — et generaliter in quolibet phaenomeno vere psychico — triplex includitur energia, scii, *psychica* quae est manifestatio seu expressio activitatis psychicae (v. g. sentire, recordari, imaginari, desiderare) quam expressionem comitatur, et energia *nervosa* et energia *vitalis* (v. g. respirare, nutrir, reproduci) (4). Harum autem energiarum summa, quam sensatio expri-mit, vocatur a modernis *energia psychonervosa* (= *neuropsychica*; *biopsychica*) (5).

Quarto est notandum ad clariorem intelligentiam tertii notati, quod omnis energia psychica est vitalis et nervosa, non vero e contra (6). Nam, iuxta ho-diernos Psychologos, duplex actus seu motus generaliter distinguitur in phae-

(1) Ad rem De La Vaissière: « Vis analogiae fundatur in eo principio: si duo modi pro-ducendi eumdem effectum sunt idntici in duobus entibus, naturae eorum entium, *quatenus sunt principia praedicti effectus*, sunt eadem » (*Philos. Natur.*, Tom. I, pag. 165, n. 122; cfr. id., *Elém. de Psych. Expér.*, n. 9 ss.). Hunc: Io irrationabiliter quidem cum Ziegler et von Uexkill argumentum ex analogia omnino despiciunt atque reiiciunt (cf. Wasmann, *op. cit.*, p. 12, 87); 2° false alii, ut Piéron et Claparède, putant quod heuristice seu hypothetice tantum nobis licitum est de psychismo animali loqui; 3° insufficenter alii cum Bethe tuentur, unicum critérium esse quando in bruto deprehenditur capacitas qua ipsum propria ac individual! experientia suos actus hereditarios modificat; 4° denique, inadaequate alii (v. g. Pekelis), post placita Bechterew et Pawlow, plus aequo in actus reflexos conditionatos urgentes, ut unicum critérium psychismi assignant « ascensum ad determinismum phaenomenorum psy-chicorum propriorum ex manifestationibus seu signis somaticis phaenomenorum psychicorum » (cfr. E. Pekelis, *1 riflessi condizionati* in « Rivista di Psicoiog. », an. 1929, pag. 262).

(2) Ad rem De La Vaissière: « La Psychologie animale est une psychologie comparée dans laquelle il faut toujours avoir sous les yeux médiatement ou immédiatement le point de repère de l'analogie, Pacte psychique humaine » (*Psychol. Expér.*, pag. 37).

(3) itaque in hac materia non recte assignatur a Pekelis methodus *ascensiva*, sed unice *descensiva* est adhibenda et quidem, sine saltu, a superioribus ad inferiora et infima est de-scendendum: « La methode de la Psychologie animale, pergit De La Vaissière, considérée dans son ensemble est en conséquence « descendante »: l'animal à comparer à l'homme doit avoir comme lui un système nerveux suffisamment élevé en organisation, être un singe ou un mammifère, et de ces animaux semblables à l'homme on passera, par une nouvelle application du principe d'analogie, à des bêtes qui leur soient semblables et ainsi de suite; *il ne faut pas étudier l'homme par l'amibe, mais l'amibe par l'homme* » (loc. pr. cit.). Cfr. F. De Sarlo, *Filo-sofía e Psicología*, vol. II, pag. 406, Firenze, 1918.

(4) Ut optime notat S. De Sanctis (*Psicología Sperimentale*, vol. 1, p. 24-25; Roma 1929), plures ex recentioribus biologis et physiologis minus recte identifican! energiam vita-lem et nervosam, imo hanc et energiam psychicam: «...(non vi él alcun limite fra gli atti psichici e quelli nervosi dei quali i primi in fondo non sono altro che una particolare varietà... Si deve dunque riconoscere che il limite fra gli atti psichici e nervosi non è che apparente », ita inter alios Pekelis, *op. cit.*, pag. 196-197.

(5) Quoad vim rectumque sensum terminoilogiae « *energia* » notandum est cum S. De Sanctis « che essa non appartiene affatto al vocabolario ostwaldiano; è denominazione univer-sale fra i psicologi moderni, non è partigiana. Si tratta di considerare *l'attività psichica sotto l'aspetto dinamico*, e tale considerazione è certamente *analogica*, polchè nessun fatto ci autorizza a far rientrare la vita e la psiche nel ciclo dell'energia fisico-chimica » (*op. cit.*, pag. 26-27).

(6) Notandum est hic quod, dinamico loquendo, omnino admitti debet cum omnibus biologis et physiologis non solum dependentia, sed et maxima unio inter activitatem psychi-cam et physiologicam, biologicam et physico-chimicam corporis: hoc tamen minime significat identitatem entitativam illarum activitatum, ut post alios asserit Pekelis; quod strenue nos negamus.

nomenis brutorum, actus *reflexus* scii, et *spontaneus* (1). Actus *reflexus* (= reflectorius) dicitur ille qui, sine aliqua cognitione et appetitu, immediate elicitur ex mutua actione fibrarum et cellularum nervearum systematis nervei vi cuiusdam stimuli seu excitationis ab extrínseco receptae quatenus scilicet fibrae centripetae (= sensitivae) stimulum ab extrínseco receptum perducunt ad cellulam nervosam (= neuron), ex qua idem stimulus ad peripheriam per fibras centrifugas (= motrices) iterum transmittitur: v. g. si pes ranae capite obtruncatae pungatur vel acido provocetur, subito pes se contrahit ac se retrahit; haec autem pedis contractio et retractio muscularis est motus reflexus, quia illa excitatio ab acido causata et per fibras centripetas ad midullam spinealem transmissa, vi cellularum nervearum materiae cineraceae reflectitur atque sub forma incitationis motricis per fibras centrifugas revertitur ad determinandam contractionem muscularem pedis (2). Actus *spontaneus* autem est ille qui immediate elicitur quidem ex mutuo concursu fibrarum et cellularum nervearum systematis nervei, sed inquantum sequitur vel concomitatur cognitionem et appetitum, et talis actus proprie appellatur «sensatio» (3).

(1) Iuxta recentissimam placita scientiae psychophysicae, Bechterew et Pawlow dudbus, alia divisio motuum animalium nobis exhibetur, cuius lineamenta, post a *Pekelis* pronuntiata, brevissime hic referimus. Et revera. Actus reflexus resultat ex receptione et conductione excitationum necnon reactionis motoriae vel secretoriae (= effectus finalis). Omnis autem actus reflexus, morphologice loquendo, fert secum aliquem impulsu centripetum, qui ad centra corticalia pervenit. Talis autem actus reflexus est duplex: *inconditionatus* (= absolutus) et *conditionatus*. Actus refl. *conditionatus* est ille qui obtinetur ut quaedam responsio ad aliquam sensitivam excitationem quae, licet ex se sola incapax sit ad talem effectum producendum, ab ea tamen producitur ut simul coniuncta cum repetita associatione stimuli, qui est proprius ipsius actus reflexi; ita infans qui semel a flamma candelae ustionem recepit, spontaneae postea manum retrahit quotiescumque ad candelam solum appropinquatur. Talis autem actus, ut patet, est effectus experientiae personalis ac individualis, quâ ab actu reflexo inconditionato discriminatur. — Actus autem reflexus conditionatus est iterum duplex: *immediatus* et est ille, qui relationem seu respectum habet cum propriis indigentis organi receptoris, atque involvit interventum alicuius regionis corticalis propinquae, ita animal cuius hemisphaeria cerebralia extirpantur, istius actus capax non est; alter est *distans* et est ille qui ad indigentias generales ipsius organismi concurrit atque necessario transmittit energiam nervosam ad regiones corticales magis distantes. — Haec sufficienter dicta ad aliqualem recentiorum placitorum habendam notitiam, quae pro re nostra non est nimis necessaria; unde qui fusiorem cognitionem de istis actibus cupit, videsis E. *Pekelis*, *op. cit.*

(2) Hic supponimus tirones possidere principia saltem generalia et anatomiae et physiologiae animalis, praesertim systematis nervei seu cerebro-spinalis, quod est illa corporis principalis pars, in qua impressiones mundi externi, mediantibus organis sensuum et nervis, recipiuntur. Hoc systema morphologice et generaliter resultat ex *nervis centripetalibus*, atque *centrifugis* et ex *centris nerveis*; histologice vero complectitur plures textus et substantias nervosas, quarum altera *cinerina* dicitur et altera *alba*; substantia nervosa praeterea involvit fibras atque *cellulas nervosas* («neuronas») quae per sic dictam «synaxin» uniuntur (*cfr.* De Sanctis, *op. cit.*, pag. 18), ex cuius unione dependet unitas conscientiae sensitivae in brutis. Omnia autem vertebrata — consequenter homo — praedita sunt duplici systemate nervoso, videlicet: *systema magni sympathici*, quod potius in vitam nutritivam influxum exercet atque componitur ex serie gangliorum quae per longitudinem columnae vertebralis disponuntur; et *systema relationis vitae*, quod involvit: 1º *nervos*, quorum quidam sunt *centripetales* (= sensitivi) et alii *centrifugi* (= motores); 2º *centra nervea* quae includunt et *midullam spinalem* atque *encephalum*, conflatum ex *duabus hemisphaeris* ad invicem unitis per *corpus callosum*. Pro clariori notitia dictorum conferantur Manualia Anatomiae et Physiologiae; pro cognitione autem historica problematis morphologici circa operationem systematis nervei, *cfr.* G. Lambertini, *Ipotesi, dati ed aspetti morfologici del problema della conduzione nervosa attraverso i tempi*, in «Rivista di Psicologia» (an. 1927), pp. 199-215.

(3) Notandum est quod praedicta duplex motuum animalium consideratio quae minus apte a recentioribus in «reflexum» et «spontaneum» distinguitur, ut optime animadvertat F. Salis-Seewis (*op. cit.*, pag. 84), exactior aptiorque iam apud antiquos reperitur. Distinguebant enim dupliciter motus animalium, scii, in *naturales* (= reflexos, energiam vitalem-nervosam) et in *animales* (= spontaneos, energiam psychicam seu neuropsychicam), *cfr.*

Quinto denique est notandum, quod non est inficiandum revera dari in rerum natura quaedam viventia de quorum natura sensitiva, cum vitam vegetalem participare magis videantur, maxime dubitari potest ac de facto dubitatur; ideoque in eis motus spontanei seu sensationes nequeunt exacte discerni a motibus reflexis in eis causatis ab excitationibus physicis, chemicis vel mechanicis, ut liquet de Bacterio Photometrico. Hoc tamen iam notaverunt antiquiores. Sic enim loquitur S. Thomas: «quaedam animalia immobilia, quae scii, terrae adhaerent, *parum videntur a plantis differre*» (1). Nihilominus, nostra parum vel nihil interest, quia sufficit nobis ut probetur dari quaedam viventia plantis superiora et homine inferiora, quae bruta communiter dicuntur, quaeque habent non solum motus reflexos, sed etiam spontaneos seu veras sensationes, consequenter et animam sensitivam.

623. Status Quaestionis. — Ex hucusque praenotatis aperte est manifestum id quod hîc quaeritur, videlicet: an omnes operationes vel motus, qui exercentur ab illis viventibus quae bruta communiter appellantur, ut equus, leo, apis etc., sint effectus tantum virium physico-chimicarum seu mechanicarum aut e contra sint effectus altioris principii; quod est quaerere: an omnes motus brutorum sint pure motus reflexi qui energiam vitalem-nervosam sequuntur, et nullus sit in eis motus spontaneus, qui energiam formaliter psychicam sequitur. Aliter est quaerere, *an bruta de facto eliciant sensationes proprie et stricte sumptas atque irriducibiles ad vires turn physico-chimicas et mechanicas tum pure biologicas et physiologicas; consequenter, an revera habeant animam sensitivam*, quae est illarum sensationum principium, *quâ distinguuntur formaliter a plantis et homine*.

624. Sententiae. — Ad hanc solvendam quaestionem duo praecipua systemata, scii. *Mechanicismus* et *Psychismus* exhibentur. Et revera,

A) Mechanicismus. — Hic generaliter veram sensationem, ideoque animam proprie sensitivam, negat: assertit enim quod brutorum operationes sunt effectus virium mechanicarum vel ad eas reducibiles, consequenter bruta sunt machinae quaedam perfectissimo modo constructae. Talem doctrinam iam plures ex antiquioribus Philosophis (2) ut *Democritus*, *Leucippus*, *Pythagorici*, *Anaxagoras*, *Plato*, etc. professi sunt, quam saec. xvi *Gomez Pereira* (3) renovavit et saec. xvii iterum *Cartesius*. Iste porro docuit animalia bruta esse mere automata seu machinas affabre constructas, quarum operationes sunt puri motus legibus mechanicis regulati, sicut motus horologii (4). Post Cartesium idem

S. Thomam, *Opuse.* 43, c. 5; II, *dist.* 15, q. 2, a. 2; *de Vcrit.*, q. 24, a. 2. Imo super hunc duplicem motum fundatur illa duplex acceptio inclinationis seu appetitus in bruto, scilicet *naturalis* (= innatus) et *animalis* (= elicited), quae post Aristotelem frequens est apud S. Thomam, *dr.* I, q. 59, a. 1; q. 60, a. 1; q. 80, a. 1; I-II, q. 8, a. 1; q. 17, a. 8; q. 26, a. 1; II, *dist.* 38, a. 3; III, *dist.* 27, q. 1, a. 2; IV, *dist.* 49, q. 2, a. 1, q. 1; IV C. *Gent.*, c. 26.

(1) *De Mem. et Recurrisc.*, lect. I, n. 298 (Ed. Pirotta, 1928); *cfr. de Anima*, a. 7 et passim; Wasmann, *op. cit.*, pag. 183, 188-189; De Sarlo, *op. cit.*, pag. 407.

(2) *Cfr.* Aristot., I *de Anim.*, IV-V; Tullium, *Tuscul. Disput.* I, 10; S. August., *de Quant. Arum.*, X; *de Genes, ad Lit.* IV, 8; Senecam, *de Ira*, I, 3; Plutarch., *de Placit. Philos.*, V, 20.

(3) Fuit medicus hispanus qui opus edidit cui titulus «*Antoniana Margarita*» (Medinae, 1554) a praenominibus patris matrisque apposuit.

(4) *Cfr. Discorso sui Melodico Mcdit. Filos.*, vol. I, P. V, pp. 50, 52, Ed. Laterza, Bari, 1912.

systema plures alii amplectuntur, diversimode tamen a diversis expositum. Etenim,

1° *Materialismus* reducit quamlibet formam psychismi animalis — imo et omnium viventium, homine non excepto — ad diversas particulas materiae quae est principium cuiuslibet motus et vitalitatis; propterea, omnia brutorum psychica phaenomena non sunt nisi effectus functionum organi cerebri vel energiarum physico-chimicarum eiusdem materiae. Ita iam G. O. De Lamettrii, qui mechanicum cartesianum ad ultimas consequentias deduxit (1), et cum eo omnes materialistae ut Bonnet, Cabanis, Vogt, Moleschott, Büchner, Haeckel, Huxley, Romanes, Le Dantec et alii (2). — Idem docent omnes Positivistae post Comte, ut Littré, Taine, St. Mill, Mach, Duhring, Sergi et alii.

2° *Monismus Psychophysicus* (= Parallelismus Monisticus; Theoria Monistica Identitatis) nomine tantum a Materialismo difflert (3). Docet enim quod phaenomena physiologica et psychica animalium realiter sunt una ac idéntica entitas, diversa solum ratione; si enim illa entitas obiectiva seu observatione obiectiva consideretur, eius phaenomena dicuntur determinatae formae mechanicae motus materiae vivae; si vero subiectiva seu observatione subiectiva, dicuntur sensationes, imaginationes, etc. Ita Wundt, KSnig, Jodl, Eisler, Claparède, Lloyd Morgan, A. Forel, et alii (4).

3° *Energetismus* (= Monismus Energeticus) reducit omnia phaenomena seu operationes animalium ad diversas modificationes seu modalitates energiae, quae est elementum essenziale et commune cuilibet corpori, imo et fundamentum substantiale totius universi; quare animal esset ens energiam in diversas qualitates exercite transformans, ita ut excitationibus seu stimulis alicuius medii vel obiecti extrinseci correspondeant in animali diversae productiones energiarum, ut motus, energia nervosa, energia psychica, etc. Ita quidam recentiores cum IV. Ostwald (5).

4° *Tropismus* (6) (= Theoria Instinctivo-Mechanica seu Mechanico-Reflexa) explicat omnes motus omniaque phaenomena psychica animalium per puras organismi reactiones physico-chimicas, quae sunt motus orientationis, qui

(1) Cfr. G. Windelband, *Storia di Filos. Moderna*, vol. I, c. VI, § 41, pag. 410, Trad. Ital. Oberdorfer; Vallecchi, Firenze.

(2) Itaque iuxta Haeckel, ut optime refert O. Külpe, «questo ipotetico e indipendente mondo spirituale è semplicemente un parto della fantasia dei poeti. In opposizione a ciò, la concezione naturale della vita dell'anima vi scorge « una somma di fenomeni vitali che, come tutti gli altri, sono legati a un dato sostrato materiale », detto *psicoplasma*, perché dall'analisi chimica risulta come un corpo appartenente al gruppo dei plasmi. La psiche è quindi determinata come concetto collettivo per l'insieme di tutte le funzioni psichiche del psicoplasma, o come concetto collettivo per una somma di funzioni cerebrali. I processi della vita spirituale inferiore sono condizionati da processi fisiologici nel plasma delle cellule corrispondenti, dunque da modificazioni fisiche e chimiche; e lo stesso vale per le più alte attività spirituali degli animali superiori e dell'uomo ». *La Filoso. Odierna in Germania* etc., pag. 52, Trad. Ital. Pocar; Torino, Bocea, 1922.

(3) Pro huius systematis historica evolutione, cfr. KImke, *11 Monismo, op. cit.*, pag. 431 sj.

(4) Ex illorum doctrina, praesertim ipsius Forel, Wasmann has duas conclusiones deducit: « 1° Lo « psichico » nella sua realtà altro non è, secondo Forel, che *una somma di attività materiali del cervello* la quale viene considerata « sotto un aspetto psichico »; se quindi dalla com detta « psiche » si leva quella somma materiale, ci resta *un bel nulla*. — 2° Dunque nel monismo di Forel la realtà psichica assolutamente non ha più posto; 1° « anima » è per lui una parola vana » (*op. cit.*, pag. 344).

(5) Cfr. Ostwald, *Energie*, chap. II, Trad. Franç., Alcan, 1910; cfr. KImke, *op. cit.*, pag. 136 ss.

(6) Tropismus dicitur a graeco « ῥπέιρῦν », volgo, dingo ». Pro huius systematis fusiori expositione atque confutatione, cfr. Wasmann, *op. cit.*, pag. 181-222. Sciendum est tamen quod iam Plinius tropismum clare innuerat, ut merito observat L. Bretegnier: « Pline avait donc très bien observé l'attraction exercée par la lumière sur certains animaux inférieurs, qui a fait l'objet des travaux de Jacques Loeb (Phototropisme ou héliotropisme) ». *Op. cit.*, pag. 3.

a causis extrinsecis efficiuntur ac regulantur, sicut motus plantarum. Hanc autem doctrinam primo quidam (Max Verworn, Loeb et Bohn) explicaverunt phaenomena vitalia quorundam animalium infimorum, dicentes quod iuxta certas ac determinatas leges regulantur viventium opera, hoc est determinatis stimulis externis — v. g. vi gravitatis, lucis, caloris, electricitatis, substantiarum chimicarum etc. —, respondent in brutis determinati motus vitales; ideoque diversitatem stimulorum sequitur motuum tropicorum diversitas, v. g. stimulo gravitatis *geotropismus*, stimulo lucis *phototropismus*, stimulo caloris *termotropismus*, stimulo electricitatis *galvanotropismus*, etc. Eadem doctrina postea ab aliis (v. g. Bethe, Beer, von Uexküll) ad omnia animalia inferiora extensa est, usque dum alii (v. g. Bethe, Ziegler, Nuel) negaverunt finaliter omnibus animalibus quamlibet psychicam facultatem, iuxta quos vita psychica vel totaliter ab animalibus excluditur vel reducit ad puros motus reflexos sive mechanismorum reflexorum totalitatem.

5° *Behaviourismus* (1) (= Reactionismus) est recentior mechanicismi explicatio a tropismo vix distincta. Nixus enim evolutionismo eiusque lege continuitatis, qua scii, animal ab homine solo gradu distingui, totum psychismum animale ad solas reactiones reflexas, quibus animal diversimode se habet, reducit, ut sunt alterationes circulationis et motuum cardiacorum, reflexus psychogalvanicus, etc. Itaque omnia phaenomena organica et psychica sunt purae ac simplices reactiones physico-chimicae quibus organismus animalis perfecte respondet et apte se gerit exterioribus stimulis (2). Ita, post Spencer d Bechterew, Watson, Mc. Doigall, Warren, Kantor, Woodworth, Piéron et alii.

B) Psychismus firmiter tuetur, quod omnibus brutis, tam superioribus quam inferioribus, insunt operationes et phaenomena quae non sunt formaliter effectus motus mechanici vel virium physico-chimicarum neque physiologicarum, sed effectus altioris et superioris principii vera cognitione veroque appetitu praediti, quod anima sensitiva appellatur. Huius psychismi datur duplex species, nempe *exaggerati* et *moderati*.

1° *Psychismus Exaggeratus* (= Psych. Anthropomorphous) ita psychismum animale extollit ut brutis, praeter animam sensitivam, tribuat elementum propriae rationis atque intelligentiae, sicut homini; de hoc psychismo in sequentibus dicemus.

2° *Psychismus Moderatus* docet, quod dantur quidem in brutis plures motus reflexi, tamen ab eis plures alii eliciuntur qui sunt proprie psychici et spontanei, quamvis eos vires physico-chimicae sive physiologicae comitentur; hoc est dantur in brutis operationes et phaenomena quae ab eis exercentur ut cognitionem sensitivam et appetitum sensitivum formaliter sequuntur, quaeque sensationes vocantur; quarum principium remotum est anima sensitiva, per quam bruta formaliter talia constituuntur et a plantis et hominibus distinguuntur. Ita cum S. Alb. Magno (3) et S. Thoma, post Aristotelem (4), omnes Scholastici, Neoscholastici et plures ex recentioribus scientificis ut Jennings, Field, Escherich, Wasmann, De La Vaissière, Frôbes et alii, cum quibus dicimus:

(1) Behaviourismus est nomen anglicum, cui difficile est in ceteris linguis, praesertim latina, aliud nomen exacte correspondeos reperire. Dicitur enim a verbo « to behave », cui germanice correspondent « sich haben », gallice « se comporter », italice « comportarsi », latine « se gerere seu se habere »; unde behaviour est modus se habendi seu vivendi (= comportamento).

(2) Hinc scientia quae de phaenomenis psychicis tractat a pluribus illis diversa nomina sortita est, v. g. dicitur « Ecología », « Etiología », « Bionomia », etc. — Huius autem systematis argumenta quaedam videri possunt apud P. Barbado O. P., *Introduzione alla Psicologia Speculativa*, pag. 328 ss., Trad. Ital. C. Ulloa O. P., Roma, 1930.

(3) Cfr. *De Animalibus*, libri XXVI.

(4) Cfr. *De Anima*, c. 3.

625. Conclusio: «Bruta vere et realiter habent animam

Prob.: Homo, quia habet veram et propriam sensationem, habet vere et realiter animam sensitivam. Atqui bruta, saltem superiora, perfecte habent quae et anatomice et psychice requiruntur ad sensationem in homine. Ergo bruta vere et realiter habent animam sensitivam.

Mai.' decl.: Cum enim naturae rerum a nobis mediate et a posteriori, nempe ex proprietatibus sive operationibus, innotescant: ideo ubicumque sunt propriae operationes, necesse est ibi esse propria earum principia (1); nam quia omnis effectus repraesentat aliquam suam causam et secundum ordinem causarum est ordo effectuum, sequitur quod effectus debeat esse suis causis proportionatus secundum proprium et commune (2). Omnis porro actio seu operatio est effectus cuiusdam formae, quae propterea est illius principium (3); ideo modus actionis debet esse secundum modum formae agentis (4); et quia nulla forma substantialis est principium actionis nisi mediante qualitate (5), cum actio proprie sit actualitas virtutis; ideo fit quod actio sit indicium virtutis et virtus essentiae (6). Manifestum est autem, quod sensatio est actio seu operatio quaedam, atque ut talis debet immediate procedere a proportionata virtute, quae est potentia sensitiva, et mediate a proportionata forma substantiali, quae est anima sensitiva. Quilibet igitur homo, qui introspectione experitur operationem sensitivam seu sensationem, logice et necessario exinde concludit ad realem existentiam animae sensitivae.

Conqs. et Conqa. fundantur in principio argumenti ex analogia.

Min. prob. per partes.

Prob. Ia Pars (= *bruta perfecte habent quae anatomice requiruntur ad sensationem in homine*). — Quae anatomice requiruntur ad sensationem in homine generatim sunt sensus praesertim extemí (v. g. visus, auditus, gustus, olfactus et tactus) atque systema nerveum, in quo impressiones mundi externi per organa sensuum receptae transmittuntur ac perficiuntur, ut iam adnotatum est (7). Atqui haec omnia perfecte habent bruta, maxime supe-

(1) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 4, q. 1, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 45, a. 7; *de Pot.*, q. 3, a. 4, 7; *ibid.*, q. 7, a. 2, ad 10**; II *C. Gtnl.* cc. 15, 16, 21, 41.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 48, a. 1, ad 4>®; q. 76, a. 1; II-II, q. 179, a. 1, ad 1"»; IV, *dist.* 12, q. 1, a. 2; *ib.*, *dist.* 49, q. 2, a. 3, ad 6«®.

(4) Cfr. S. Thom., II *C. Gent.*, c. 21-22; *de Pot.*, q. 3, a. 17, ad 12»®; q. 5, a. 3, ad 6".

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 1, 3 ct passim.

(6) Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 47, q. 2, a. 1, q. 3, ad 2«®.

(7) Cfr. pag. 470, nota 2.

riora. Et revera, licet organa sensus plus minusve homologice dicantur de vertebratis et analogice de articulatis, ut in istis aliquid simile inveniatur; physiologice tamen articulata illo simili organo eandem functionem exercent: ita sensus tactus communiter apud unicellularia agnoscitur et in cephalopodis tactus sensibilitas quandoque tanta est, quanta est in homine; auditus pluribus inferioribus brutis non deest, licet non plene adhuc constet si perceptio soni sit revera auditiva vel tactilis, producta nempe per quamdam vibrationem; olfactus similiter et gustus habentur apud insecta quae diversis organis sunt praedita, ita v. g. formicae per odorem agnoscunt, pisces organum gustus habent in tota superficie cutanea; visus denique reperitur quandoque etiam in unicellularibus, ut patet ex lucis influxu quem ipsa lux exercet in activitatem chemicam organismi unicellularium, quae influxum lucis percipiendo incitantur ad meliores vitae condiciones quaerendas. — Idem dicendum est de systemate nerveo centrali, quod analogice dicitur de articulatis et vertebratis: in his enim est medulla cerebro-spinalis, cuius cerebrum est encephalum (palencephalum vel telencephalum) ex duabus hemisphaeris resultans; in articulatis vero est medulla cerebro-ventralis, cuius cerebrum est quoddam annulum nervosum periesofagum resultans duplici ganglio. Nonobstante hac diversitate analogia systematis nervei, habetur in utroque genere brutorum unitas conscientiae sensitivae, cuius directa dependentia habetur ex cortice sensitiva, a modernis « koniocortex » dicta, in cortice cerebri sita. Huiusmodi autem sensus eorumque organa et systema nerveum centrale perfectiora sunt in vertebratis quam in articulatis, et in vertebratis eo perfectiora quo ad superiora semper ascenditur. Ergo bruta perfecte habent quae anatomice requiruntur ad sensationem in homine.

Prob. 2a Pars (= *bruta perfecte habent quae psychice requiruntur ad sensationem in homine*). — Quae psychice requiruntur ad sensationem in homine, sunt motus spontaneus, appetitus et cognitio. Atqui haec omnia perfecte habent bruta. Ergo bruta perfecte habent quae psychice requiruntur ad sensationem in homine.

Mai. liquet ex ratione sensationis, quae est quaedam sensuum affectio sive actu producta sive in memoria revocata seu imaginata sive quocumque alio modo; unde est affectio cuius subiectum sentiens habet directam conscientiam, seu est quoddam phaenomenon subiecto sentienti praesens ab eoque expertum. Sensatio igitur generatim est quoddam complexum, dicens quamdam operationem sequentem cognitionem, ad quam sequitur appetitus, quia appetibile « non movet appetitum nisi apprehensum » (1), et ad appetitum

(1) S. Thom., *de Verit.*, q. 25, a. 1; cfr. I, q. 81, a. 1.

sequitur motus spontaneus, qui in pluribus brutis perficitur per vim locomotivam, qua animal movetur ad consequendum aliquid desideratum et intentum (1).

Min. prob. per singula.

a) « *Bruta, sicut et homo, perfecte habent motus spontaneos* ». — Operationes quae ex influxu cognitionis variabiliter et inconstanter sub iisdem circumstantiis externis producuntur, sunt veri motus spontanei: motus enim reflexi, sicut et mechanici, positis iisdem conditionibus et independenter a cognitione, invariabiliter et constanter producuntur, ut supra notatum est. Atqui bruta, sicut et homo, plures operationes emittunt quae ex influxu cognitionis et sub iisdem circumstantiis externis variabiliter et inconstanter producuntur neque solis viribus mechanicis aut physico-chimicis explicari possunt. Nam constat hoc: Io *experientia vulgari*, qua quotidie observamus, quod bruta ob easdem causas, ob quas homo agit, habent capitis commotiones, oculorum conversiones, aurium tensiones, pedum elevationes, contractiones et plura alia his similia (2); 2° *experientia scientifica* qua certe statuitur impossibilitas aliter quam per solos motus spontaneos explicandi illam mirabilem plurium motuum animalium unitatem, quae intrinsece constituit unum systema vere complexum, harmonicum atque dynamico-teleologicum; hoc autem scientificè expertum est tam in animalibus inferioribus, ut v. g. in motibus quibus *Aranea* mathematico-geometricè mirificas ac mirabiles telas texit, in motibus *Sitaris* (3), *Ammophilae Sabulosae*, *Formicae* (4) et plurium aliorum; quam etiam in animalibus superioribus, ut v. g. in motibus canis, felis, simiae, vespae et aliorum, quorum experimenta plures scientifici! ut *Thorndike*, *Kinnemann*, *Plateau* et alii perfecerunt. Ergo bruta, sicut et homo, perfecte habent motus spontaneos.

P) « *Bruta, sicut et homo, perfecte habent appetitum* ». — Affectiones seu status affectivi sunt signa manifestativa affectuum: omnes enim affectus seu passiones animae, v. g. timor, ira, gaudium, delectatio, excitatio, etc., terminantur ad gaudium et tristitiam, quae causantur ex consecutione alicuius convenientis et

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 1. — Haec sensationis complexitas optime admittitur in Psychol. Experim.; ait enim De Sanctis « ogni sensazione ci si offre, dei pari che ogni percezione, come un complesso cognoscitivo-affettivo-motorio » (*op. cit.*, pag. 129).

(2) Ad rem Oenuensis: «... ostende jacenti cani corpus pani simile, surget, accedet, oculisque, naribus aut etiam gustu imposturam detegit; itaque recumbet iterum. Tu ei recumbenti iterum ostende, fortassis et secunda hac vice surget. At detecta fraude, si centies ostendes, ne aures quidem quatiet, oculos etiam avertet, dormitabit. Quid? eadem externae motiones, eadem canis machina; cur non idem in cane motus? Ex iisdem enim causis naturalibus et necessariis iidem profluere debent effectus » (*op. cit.*, p. 275, ubi et multa alia perpulchra in aliis animalibus prosequitur describendo).

(3) Cfr. Bergson, *Evolat. Créât.*, p. 158-159.

(4) Cfr. WASMANN, *op. cit.*

W?
j HH

nocivi (1). Passiones autem seu affectus animae pertinent ad appetitum (2) qui et cognitionem sequitur (3). Atqui experientia luculenter constat, quod bruta, sicut et homines, affectiones varias patiuntur, ut dum ea videmus aliquod bonum et conveniens prosequi vel nocivum fugere; ideoque et diversos affectus experiuntur, sicut cum ea saepe videmus laetari vel tristari. Hinc est, quod brutis, sicut et hominibus, inest illa duplex sensualitatis seu appetitus sensitivi qualitas, concupiscibilis nempe et irascibilis, in quantum scilicet brutum « per appetitivam potentiam appetit id quod est congruum et amicum sibi, et hoc per vim concupiscibilem, cuius proprium obiectum est delectabile secundum sensum: appetit etiam habere dominium et victoriam super ea quae sunt sibi contraria, et hoc per vim irascibilem, unde dicitur quod eius obiectum est aliquid arduum » (4). Ergo bruta, sicut et homo, perfecte habent appetitum.

y) « *Bruta, sicut et homo, perfecte habent cognitionem* ». — Phaenomena pertinentia ad sensus internos, scii, sensum communem, phantasiam seu imaginativam, vim aestimativam et memoriam, elici non possunt independenter a cognitione, ut luculenter patebit, cum fuse de his sensibus infra agetur. Atqui experientia quotidiana et scientifica certo constat, quod bruta, sicut et homo, plura phaenomena ad illos sensus pertinentia eliciunt. Sufficiat enim ad praesens innuere tantum experimenta a scientificis effecta in diversis animalibus ad diversas memoriae species in eis detegendas: et ad hoc variae methodi ab eis institutae sunt, v. g. methodus labyrinthi, arcae seu caveae dolosae, imitationis, orientationis, methodus Pawiow et Bechterew et aliae. His autem methodis conclusum est, fere omnia bruta, inferioribus non exceptis, diversas possidere memorias, quae sine cognitione associationeque imaginum, nullo modo dari queunt. Revera enim memoriam motricem constat experimentis reperiri in simiis (*Thorndike-Kinnemann*), in canibus et felibus (*Thorndike*), in muribus albis (*Watson*), in avibus (*Porter*), in ranis (*Yetkes*), in vespis (*Plateau*), in formicis (*Fielde*), in piscibus (*Yerkes*, *Drzewina*, *Huggins*, *Spaulding*) et in

(1) Cfr. S. Thom., *De Verit.*, q. 26, a. 3, ad 10. Hinc ad rem notat Titchener: « *Feeling* will then be the general name for all sorts of pleasant-unpleasant experience, for every form of emotion, mood, sentiment and passion.... *Affection* in the characteristic element in emotion, in love and hate, joy and sorrow, just as sensation is the characteristic element in perception, and image the characteristic element in idea. *Feeling* in the narrower meaning of the word, sense-feeling, is a simple connection of affection and sensation, in which the affective element predominates: in this sense we are said to feel sleepy, tired, hungry, rested » (*A Text-Book of Psychology*, pag. 227-228, New-York, 1910; cfr. G. B. Peletan, *Feeling Experience and its Modalities*, Louvain, 1925).

(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 22, a. 2-3.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 80, a. 2, ad 1uii; II-II, q. 34, a. 1; *De Verit.*, q. 15, a. 3; q. 23, a. 1; di Malo, q. 14, a. 1, ad 4um; *de Virt.*, q. 1, a. 6.

(4) S. Thomas, *de Verit.*, q. 25, a. 2.

pluribus aliis; similiter comprobatur est de memoria sensorial! (= visuali), olfactiva, auditiva et gustativa, quae inveniuntur fere in omnibus animalibus, ut vertebratis, crustaceis, usque ad anthropoda. Ergo bruta, sicut et homo, perfecte habent cognitionem.

626. Corollarium Ium. — Ex dictis colligitur *primo*, quod bruta vera eliciunt sensationes seu operationes sensitivas, quae a potentiis sensitivis procedunt: potentiae sensitivae autem, utpote accidentia, necessario supponunt proportionatum subiectum substantiale, in quo sunt et a quo fluunt; quod quidem subiectum dicitur anima sensitiva.

627. Corollarium IIum. — Colligitur *secundo*, quod mechanicismus sub qualibet specie acceptus simpliciter est reiiciendus, utpote falsus sive incompletus ad brutorum psychismum explicandum. Nam, non omnes operationes brutorum sunt motus puri reflexi seu mechanici, ut luculenter ex dictis constat; et praeterea, tum quia nulla vitalis operatio ut vitalis potest recte explicari per modum mechanicum, ut supra contra Biomechanismum et Organicismum ostensum est (1), tum quia plura phaenomena brutorum opponuntur legi inertiae materiae, qua motus mechanici regulantur (2): iuxta hanc enim legem in quolibet motu mechanico debet semper adesse proportio inter excitationem seu stimulum et effectum, ideoque motuum mechanicorum intensitas proportionate crescit iuxta stimulorum intensitatem. Licet igitur in brutis, sicut in homine, plures huiusmodi motus reflexi dentur, tamen plures alii sunt vere spontanei seu psychici, procedentes scii, ex influxu cognitionis, ut ostensum est. Hinc ergo est, quod huiusmodi motus inepte explicantur per Chimiotropismum vel Tropismum, cum finaliter ad mechanicismum reducantur, ut liquet v. g. ex forma heliotropica, sive positiva sive negativa, quae non est nisi effectus actionum chimicarum, quae in protoplasmate vegetali seu animali a luce influuntur et iuxta hos effectus chimicos lucis, vegetale vel animale necessario et mechanice operatur (3).

(1) Pag. 359 ss.

(2) Quoad legem inertiae materiae cfr. supra, pag. 113.

(3) Ad rem De La Vaissière: « Les lois de Loeb sont établies en considérant l'animal comme une machine chimique et se résument dans le principe suivant: par suite de la similitude des points symétriques de la surface du corps quant à la structure morphologique et à la constitution chimique, les animaux sont amenés à orienter leur corps par rapport aux lignes de force issues d'un même point, < de manière à ce que les points symétriques soient atteints par les lignes de force sous un angle égal » (*Elém. de Psychol. Expér.*, pag. 53-54). Hinc concludit Wasmann contra chimiotropismum Bethe: « Quindi le formiche hanno una facoltà sensitiva discriminatrice dei vari odori la quale va molto più in là del semplice chemotropismo e delle semplici reazioni chemotattiche di istinto automatico! » (*Istinto e intelligenza*, pag. 209). Contra theoriam tropisticam cfr. Herbert Jennings, *Contributions to the study of the behaviour of lower organisms*, Carnegie Institution of Washington, 1904; Alf. Binet, *La Vie Psychique des Microorganismes* 1.2.3

§ 2. De Animae Sensitivae Natura.

628. Statuta in brutis reali existentia animae sensitivae, eius natura est nunc investiganda. Unde quaeritur:

- 1° an anima sensitiva sit *forma substantialis* (I);
- 2° an anima sensitiva sit *per se subsistens* (II);
- 3° an anima sensitiva sit etiam *intellectiva seu rationalis* (III).

I. - Utrum Anima Sensitiva sit Forma Substantialis (1).

Dubitatur imprimis cuius entitatis sit anima sensitiva, utrum scilicet revera sit quid substantiale an vero accidentale.

629. Praenotamina. — Notanda est natura et differentia formae substantialis et accidentalis. « Forma substantialis in hoc a forma accidentali differt, quia forma accidentalis non dat esse simpliciter, sed esse tale; sicut calor facit suum subiectum non simpliciter esse, sed esse calidum. Et ideo cum advenit forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri vel generari simpliciter, sed fieri tale aut aliquo modo se habens; et similiter cum recedit forma accidentalis, non dicitur aliquid corrumpi simpliciter, sed secundum quid. Forma autem substantialis dat esse simpliciter, et ideo per eius adventum dicitur aliquid simpliciter generari, et per eius recessum simpliciter corrumpi » (2). Exinde patet, quod forma substantialis est primum subiectum seu principium in se existens et semper idem manens, sibi identicum et constans atque est omnium phaenomenorum substratus; e contra autem forma accidentalis.

630. Status Quaestionis. — Quaeritur igitur in praesenti, utrum anima sensitiva sit subiectum seu principium in se existens ac omnium operationum sensitivarum substratus communis, in se semper idem manens, sibi identicum constans atque stabile; an e contra, sit tantum collectio seu unio illarum sensationum seu phaenomenorum sensitivorum, atque, sicut haec, sit semper sibi diversum, mutabile atque continue variabile. Breviter, an anima sensitiva sit forma substantialis vel accidentalis.

631. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem dantur praecipue duae sententiae mutuo oppositae, scii, phaenomenalismi et anti-phaenomenalismi.

(1) Cfr. Cosm. Alamanno, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, q. 57, a. 4; P. Liberatori, *Del Composto Umano*, c. IV, a. 7, pp. 195-207; Balmes, *La Filos. Fondam.*, Vol. I, Lib. 11, c. II; Sanseverino, *op. cit.*, *Cosmolog.*, c. IV, a. 1, n. 217-233; Zigliara, *op. cit.*, *Psychol.*, Lib. I, c. 11, a. 1; De Maria, *Phil. Peripat.-Schol.* Vol. II, *Cosmol.*, P. II, q. II, a. 8, pp. 196-201; T. Pesch, *Instil. Psychol.*, P. 1, n. 336-340; Mercier, *Psychol.*, Tom. I, n. 151-156; Boedder, *op. cit.*, n. 32-38; De Sarlo, *Psicol. e Filos.*, Vol. I, pp. 17-48; Vol. II, pp. 1-90; Fröbes, *op. cit.*, Vol. I, Lib. I, c. 11, § 1, pp. 54-64; Gredt, *op. cit.*, n. 454-458; et alios.

(2) S. Thomas, I, q. 76, a. 4; cfr. *ibid.*, q. 66, a. 1-2; q. 77, a. 6; *de Sp. Creat.*, a. I, ad 9um; *ibid.*, a. 3, c.; *de Anima*, a. 2, ad 9um; *Quodl.* J, a. 6; *Quodl.* XI, a. 5.

1° Phaenomenalismus, omnia generaliter reducens ad facta-phaenomena seu phaenomenorum collectionem, docet quod anima non est subiectum reale, concretum ac subsistens, sed illusio quaedam vel apparentia; singula enim facti psychica sunt dumtaxat realia et actualia, v. g. sensationes, affectiones, desideria, volitiones, etc., quorum unio est rō Ego, quod in se est aliquid essentialiter inconstans et mobile, ideoque non habet esse proprium nec est a relationibus externis independens neque quid in se concretum: status enim interni psychici eorumque actus non sunt nisi purae reactiones ad impressiones ab extrinseco receptas; unde anima est quaedam idea vitae psychicae, ut quid continuum ac indefinitum conceptae et quodlibet Ego est id quod est vi conscientiae, — quae est quaedam functio —, quam unumquodque actu habet de seipso. Itaque, identitas, permanentia et continuitas animae non aliud esset nisi effectus repetitionis ac renovationis praedicti exercitii conscientiae (1). Ita *Dynamistae* post Heraclitum, *Materialistae* omnes, plures ex hodiernis scientificis ut M/ndl atque communiter philosophi non scholastici, solo nomine a Dynamistis et Materialistis distincti. Et revera,

a) *Sensualismus*, totam scientiam ad sensationum verificationem atque ad legum ordinariam determinationem, iuxta sensationum successionem reducens, tenet: quod anima non est nisi quaedam catena phaenomenorum conscientiae seu successio sensationum ad invicem colligatarum. Ita *St. Miti*, *Taim* et omnes *Empiristae*.

b) *Monismus sensisticus* vix a sensualismo differt. Iuxta ipsum enim tota realitas constat ex elementis, scilicet colore, sono, calore, pressione, etc., vel sensationibus, affectionibus, repraesentationibus, etc. Cum autem talis realitas continuae mutationi subiiciatur, nullum subiectum stabile ac permanens absolute datur neque intra neque extra nos, sed solum relative; quo fit ut nulla sit oppositio inter psychicum et physicum, sed habeatur perfecta identitas praedictorum elementorum. At, quia elementa mundi externi revera dantur, cum a nobis sentiantur, ideo fit ut totus mundus ex sensationibus unice componatur. Exinde, reiciendus est quilibet conceptus substantiae seu rei in se, ideoque et substantialitatis animae. Ita *Mach*, *Avenarius*, *Hauptmann*, *Kodis*, *Heinrich* et alii (2), quibus adnumerandi sunt fautores Philosophiae Immanentiae ut *Petzoldt* (3) et omnes qui substantiae conceptum inficiantur (4), et Agnosticis-murn profitentur ut *Hume*.

2° Antiphaenomenalismus docet, quod anima sensitiva in brutis non est tantum phaenomenorum sensitivorum seu sensationum collectio vel unio semper sibi diversa et inconstans, sed est quoddam subiectum reale, substratum omnium phaenomenorum psychicorum, eisque commune, sibi identicum, in se invariable atque inconstans; seu quod idem est, anima sensitiva non est principium formale accidentale, sed substantiale. Ita, post *Aristotelem*, omnes Scholastici et Neoscholastici, cum quibus sit

632. Conclusio: « Anima sensitiva in brutis est principium formale substantiale ».

Prob.: Principium, quod est formaliter constitutivum ac distinctivum rei, quodque est subiectum commune omnibus phaenomenis, unum in multiplicitate, identicum in diversitate, stabile in successione, est formale substantiale. Atqui tale est anima sen-

ii) Cfr. De Sarlo, *op. cit.*, Vol. II, p. 6-12.

(2) Cfr. Kimke, // *Monismo*, etc., pag. 574 ss.

(3) Cfr. Kimke, *ibid.*, pag. 597.

(4) Cfr. R. Jolivet, *La Notion de Substance*, etc., Beauchesne, Paris, 1929.

sitiva in brutis. Ergo anima sensitiva in brutis revera est principium formale substantiale.

Mai. liquet ex ratione principii formalis substantialis. Principium enim constitutivum ac specificativum est id quo res essentialiter in se constituitur et ab aliis distinguitur; hoc autem non potest supponi ut formaliter accidentale, quia adveniret rei iam essentialiter ac specificè constitutae, atque tribueret non primum sed secundum esse, seu non faceret rem esse simpliciter sed secundum quid. Phaenomena autem, cuiuscumque generis, non faciunt nisi rem esse talem et propterea in infinitum multiplicantur, diversificantur atque variabiliter sibi succedunt; debent igitur supponere aliquod substratum seu subiectum, cui accidunt quodque eis modificatur, diversae naturae: esset enim eadem ratio de substrato sicut et de phaenomenis; consequenter, omnibus phaenomenis seu modificationibus sit commune, sub eorum multiplicitate unum, sub eorum diversitate identicum, necnon sub eorum successione intempore et spatio stabile ac permanens. Et tale subiectum appellatur principium formale substantiale (1).

Min. deck: Revera anima sensitiva est principium quo formater animal-brutum in se constituitur et ab aliis distinguitur; animal enim distinguitur a non-animale sensu et motu (2), hoc est motu sensitivo sive sensibilitate, quae primo et per se sensatione seu cognitione sensitiva exprimitur, et huius cognitionis ratione, motu appetitivo et spontaneo; unde brutum per se definitur « ens vivum sensitivum ». Hoc autem principium formale semper est idem sub omnibus phaenomenis sensitivis, quae talia denominantur ab illo principio ipsa phaenomena percipiente. Nam, formaliter est idem subiectum quod vidit, audit, odorat, gustat et tangit; idem quod memoratur omnium praeteritarum sensationum seu phaenomenorum, quod quaerit ea quae ei grata sunt sive fuerunt, atque fugit ea quae ei nociva sunt sive fuerunt, quod delectatur de convenientibus et dolet de disconvenientibus. Haec autem omnia phaenomena sensibilia aliaque infinita, quae bruto iugiter accidunt, inexplicabilia essent, nisi in eo anima sensitiva foret omnibus illis phaenomenis subiectum commune, respectu eorum multiplicatis unum, respectu eorum diversitatis identicum, atque respectu eorum continuae successionis stabile et permanens: alioquin nulla sensatio in bruto esset possibilis et brutum non esset sensibile, quia careret

(1) Ad rem De Broglie: « Permanence, unité centrale de qualités distinctes, réalité objective par elle-même, tels sont les trois caractères des substances. Partout, où nous trouverons ces caractères, nous pourrions appeler l'objet qui les possède du nom de substance », *Le Positivisme et la Sc. Expér.*, P. I, Liv. 1er, Ch. IV, p. 1(M. — Talem conceptum substantiae exemplis optime illustrat Balmes, *op. cit.*, Vol. II, p. 277-278.

(2) Cfr. S. Thom., *De Sens, et Sensato*, lect. 2, n. 20 ss.

subiecto intrinseco, quo possit phaenomena sensitiva supervenientia percipere ac experiri, quod patet experientia esse falsum.

633. Corollaria. — Ex hac veritate ostensa sequentia corollaria eliciuntur.

Coroll. I^m. — Colligitur *primo* contra Phaenomenalismum, quod anima sensitiva nullo modo identificari potest cum phaenomenis psychicis aut eorum collectione; repugnat enim dari sensationes sine subiecto sentiente, tum quia quaelibet operatio simpliciter et absolute requirit subiectum operans, tum quia phaenomena a brutis elicitata sunt diversi generis, ut cognoscitiva, appetitiva et motiva, atque ideo necesse est praesupponant quoddam principium commune, a quo communem denominationem recipiunt (1); a fortiori ergo anima sensitiva non est illorum phaenomenorum collectio, cum nulla unitas sit possibilis dari sine subiecto uniente et ordinante ad unicum finem: nam, «omnis compositio indiget aliquo componente; si enim compositio est, ex pluribus est: quae autem secundum se sunt plura, in unum non conveniunt nisi ab aliquo componente uniantur» (2).

Coroll. n^{um}. — Colligitur *secundo* contra Materialismum, quod anima sensitiva est principium essentialiter materiam eiusque vires transcendens atque ab eis essentialiter diversum. Est enim manifestum, quod sensationes sunt operationes vitales et ut huiusmodi nequeunt cum materia aut eius viribus confundi, ut supra habitum est (3); a fortiori igitur ut sunt formaliter sensationes seu operationes animae sensitivae. Quod luculenter constat etiam ex comparatione facta inter operationes materialiter et sensationes. «Natura enim uniuscuiusque rei ex eius operatione ostenditur» (4) et nullum «agens naturale nititur ad agendum id quod excedit suam facultatem» (5): alioquin daretur effectus suae causae superior et excellentior, quod repugnat. Operationes autem sensitivae longe excedunt operationes materiae eiusque vires ut patet ex utriusque proprietatibus: nam, actio sensitiva seu sensatio est factum conscientiae, quod non experitur nisi introspective ille in quo sentitur, ideoque est actio formaliter immanens, ipsum subiectum sentiens solum perficiens, proinde est in genere qualitatis, atque consequenter capax intensitatis, claritatis et durationis (6). His e regione opponuntur proprietates activitatis materiae: est enim eius activitas factum sensibus externis subiectum atque ab omnibus obiective experimentabile, ideoque est actio formaliter transiens, ipsum passum perficiens; consequenter est in genere quantitatis ratione cuius spatio per se subiicitur atque necessario distantias ac posi-

(1) « în quibuscumque [enim] diversis, pergit S. Thomas, invenitur aliquid commune*, oportet ea reducere in unam causam quantum ad illud commune », *Dc Pot*, q. 3, a. 6, c.

(2) S. Thom., I, C. Gent., c. 18; cfr. I, q. 3, a. 7, ct passim.

(3) Pag. 357 ss.

(4) S. Thomas, I, q. 76, a. 1.

(5) S. Thomas, IMI, q. 130, a. 1; cfr. III C. Gent., c. 52-53, 147.

(6) Ad rem E. B. Kitchen: « A sensation... may be defined as an elementary mental process which is constituted of at least four attributes. — quality, intensity, clearness and duration ». *Op. cit.*, § 12, p. 52.

tiones in loco importat. Anima sensitiva igitur nequit identificari entitative cum ipsa materia neque ipse organismus materialis ut talis potest esse principium substantiale sufficiens sensationum (1).

Coroll. **in**um. — Colligitur *tertio* denique, quod anima sensitiva est vera bruti forma substantialis: est enim actus informans, ex quo specifica et formalis bruti differentia desumitur atque mediatum principium omnium operationum sensilium: nam «omne animal inquantum est animal, necesse est quod habeat sensum aliquem. In hoc enim quod est sensitivum esse, consistit ratio animalis, per quam animal a non-animale distinguitur» (2). Ex quo ulterius deducitur, quod praeter animam sensitivam nulla alia forma substantialis in brutis datur, ita ut non aliâ atque aliâ formâ vegetat et sentit, sed ab una eademque forma utrumque ei praestatur: alioquin anima sensitiva tribueret esse accidentale, quo haberetur unum per accidens et non per se (3). Consequenter, anima sensitiva corpori seu organismo bruti non unitur ut motor mobili seu nauta navi (= *Plato et Platonici*), sed ut vera forma intrinseca esse formale ac specificum eidem corpori seu organismo tribuens (4).

634. Obiectiones. — **In**Obi.: Effectus, cuius efficientia sufficienter obtinetur per unum principium, non expostulat aliud diversum et superius. Atqui sensatio in brutis est effectus cuius efficientia sufficienter salvatur per ipsam activitatem somaticam. Ergo sensatio in brutis non expostulat aliud principium superius et diversum ab organismo corporeo.

Resp.: — *Dist.* Mai.: effectus, cuius efficientia... obtinetur per unum principium quod est formale et causativum, non expostulat aliud diversum et superius *Cone.*: effectus, cuius efficientia... obtinetur per unum principium, quod est materiale et concausativum, non expostulat aliud diversum et superius *Neg.* — *Contradist.* Min.: sensatio in brutis... salvatur per ipsam activitatem somaticam ut principium materiale et concausativum *Cone.*; ut principium formale et causativum *Neg.* — Et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Nullus enim effectus efficienter produci potest nisi a principio seu causa agente, quia omne agens est principium actionis (5); agens porro non agit seu non producit effectum nisi per suam formam, quae est principium agendi et operis regula (6): quo fit ut idem sit quod agens effective facit et quod forma formaliter facit, cum forma sit effectus agentis (7). Principium vero materiale seu causa materialis, cum passive concurrat sive ad formae informationem sive ad eius esse seu operari, non potest aliquid producere nisi mediantibus dispositionibus quibus a causa agente determinatur et applicatur ad hanc vel illam formam, ideoque ad hunc vel illum effectum producendum; consequenter, nullum principium potest ex se sufficienter causare: «materia [enim] non fit causa alicuius in actu nisi secundum quod alteratur et movetur» (8). Mani-

(1) Cfr. Boedder, *loc. sup. cit.*; Frôbes, *loc. sup. cit.*

(2) S. Thom., *de Sens, et Sensato*, lect. 2, n. 20, Ed. Pirotta, Marietti, 1928; cfr. **II** C. *Geni.*, c. 57, In fin.

(3) Cfr. S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 3; *de Anima*, a. 11, et alibi; ea quae in *Phys. Generali* (pag. 71 ss.) de forma substantiali in genere disseruimus; P. Liberatore, *Del Composto Umano*, c. IV, a. 7, p. 195-207; Mercier, *op. cit.*, *loc. cit.*

(4) Cfr. S. Thom., *de Anima*, a. 11; **II** C. *Gent.*, c. 57.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 46, a. 2, ad 1^oU^o; *ibid.*, q. 51, a. 3; *de Sp. Creat.*, a. 10.

(6) Cfr. S. Thom., 111, *dist.* 27, q. 1, a. 1.

(7) Cfr. S. Thom., *De Malo*, q. 5, a. 5, ad 16°«>.

(8) S. Thomas, **I** C. *Gent.*, c. 17; cfr. **VIII** *Metaphys.*, lect. 5.

festum est igitur, quod organismus corporeus sua activitate nullo modo est principium formale sensationis, ideoque illam non causât nisi prout materialiter concurrit cum alio principio formali, a quo disponitur et determinatur ad sensationem eliciendam, et tale principium est anima sensitiva.

2a Obi. : Quod ab alio dependet quoad fieri, esse et conservari, est vere effectus eius. Atqui activitas psychica sensitiva seu sensatio dependet quoad fieri, esse et conservari ab activitate somatica organismi, et hoc est scientificè comprobatum (1). Ergo activitas psychica sensitiva est vere effectus activitatis somaticae ipsius organismi.

Resp. : — *Dist.* Mai. : quod ab alio ut a causa principali dependet quoad fieri... *Cone.*; quod ab alio ut a causa instrumental! dependet quoad fieri etc., *Subdist.*: ut a causa instrumental! concausaliter dependet quoad fieri... est vere effectus eius *Cone.*; ut a causa instrumentan causaliter dependet... *Neg.* — Et *Contradist.* Min. et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Sciendum est, quod omnis « effectus dependet a sua causa secundum quod est causa eius » (2); materia autem, ut dictum est in praecedenti solutione, « non est principium actionis, sed se habet ut subiectum recipiens actionis effectum » (3); propterea, materia seu materiale compositi non potest esse causa principalis ipsius fieri et esse sive conservari, quia huius solum est agere secundum exigentiam suae formae » (4), causae instrumentalis vero seu instrumenti est agere « ut motum ab alio, et ideo competit sibi virtus proportionata motui » (5), consequenter non est tota causa productionis, sed subordinate et dependenter seu ut concausa. Itaque materia, respectu fieri, esse sive operari et conservari, se habet potius ut causa sine qua non; sive per accidens, si nihil omnino operetur seu faciat ad effectum inducendum neque disponendo neque meliorando; si/ per se, si principali causae necessario cooperetur sive disponendo sive meliorando, quo sensu est vera concausa (6). Cum igitur anima sensitiva in brutis sit forma tota materiae immersa, ut mox patebit, ideo ab activitate somatica organismi dependet quoad fieri, esse sive operari et conservari, non quidem ut a causa principali, sed instrumental! necessaria seu concausa, vel melius ut a causa sine qua non, per se cooperativa ad activitatem psychicam. Nil igitur mirum si falco, ut exemplo Schrader utamur, ablata cortice cerebrali, palencephalice tantum operatur, cum cortex cerebri sit concausa per se requisita ad exercitium activitatis psychicae.

3a Obi. : Causa ex se sufficiens non indiget aliquo alio ad effectum causandum seu producendum. Atqui phaenomena physica atque eorum mutua communicatio seu unio sunt causae ex se sufficientes ad causandum activitatem psychicam bruti seu sensationes. Ergo praeter phaenomena nullum reale subiectum dari potest in bruto.

Resp. ; — *Cone.* Mai. — *Dist.* Min. : phaenomena physica... ad causandum quantitative activitatem psychicam bruti seu sensationes *Cone.*; ad causandum qualitative *Neg.* — Et *Contradist.* Conqs. et *Neg.* Conqa.

Si enim phaenomena illa sibi in infinitum succedant independenter ab aliquo

(1) Hinc refert L. Bretegnier : « Les considérations les plus originales d'Edinger sont relatives aux modifications et aux perfectionnements de l'activité psychique liés à l'apparition et à la différenciation des parties nouvelles de l'encéphale... [ainsi] comme l'a montré Schrader sur le faucon, [si] on vient à enlever l'écorce cérébrale, l'oiseau se comporte alors « paléencephaliquement » comme le batracien; il se précipite seulement sur la souris qui court et ne sait pas trouver la souris cachée sous son aile ». *Op. cit.*, pp. 76-77.

(2) S. Thomas, I, q. 104, a. 1.

(3) S. Thomas, I, q. 105, a. 5.

(4) S. Thomas, IV, *dist.* 1, q. 1, a. 4, q. 2*.

(5) S. Thomas, *ibid.*

(6) Cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 1*; V *Metaphys.*, lect. 6.

subiecto communi, quod illa experitur, habetur quidem multiplicatio seu maior numerus phaenomenorum, sed non efficiunt ens qualitative seu specificè sensibile, cum omnis qualitas seu specificatio sit a forma per se specificativa; unde sicut ad hoc non sufficit unum phaenomenon, ita neque phaenomenorum collectio: de similibus enim et iisdem par est ratio. A fortiori ergo non sufficit eorundem phaenomenorum mutua communicatio et unio, ex qua nequidem totalis et completa sensatio est possibilis (1).

n. - Utrum Anima Sensitiva sit Forma Subsistens (2).

635. Probato quod anima sensitiva est principium seu forma substantialis, quaeritur nunc de qualitate eius substantialitatis, si scii, sit forma subsistens vel non.

636. Praenotamina. — Notanda est *primo* ad aequivocationes vitandas recta intelligentia terminorum, videlicet incorporei, immaterialis, spiritualis et subsistentis. Et revera, a) *Incorporeum* directe opponitur corporeo; et hoc dupliciter dicitur: *vel* stricte et proprie, quia essentialiter, sive per se sive per accidens, importat rationem quanti seu extensi ad extensionem corporis (3); *vel* minus stricte et improprie, quia naturâ suâ ita dependet ex corpore ut eius facultatem minime excedat atque e potentia materiae sit educibile. Ergo incorporeum dicitur: *vel* minus stricte et improprie, prout ex se dicit negationem quanti seu extensi, naturâ suâ tamen ita ex corpore dependet ut eius facultatem minime excedat atque ex potentia materiae sit educibile, ut sunt omnes formae materiales; *vel* stricte et proprie, prout naturâ suâ excedit etiam corporis facultatem atque negationem educibilitatis e materiae potentia praesefert; consequenter ita est independens a corpore et quoad esse et quoad operari, ut eius propria operatio nullo modo per aliquod organum corporeum exerceatur, ut est de anima intellectiva.— p) *Immateriale* contraponitur materiali; hoc autem duplex est: *vel* stricte et proprie (= substantia completa materialis; corpus), et est ens essentialiter ac intrinsece involvens divisibilitatem, extensionem ceterasque corporum proprietates; *vel* minus stricte et improprie, pro illo scii, cuius esse est per hoc quod inest materiae (4), seu cuius esse est in materia concretum et ab ea com-

ti) Ad rem Balme: « Fingremo che A e B [— partes cuiusdam compositi] si mettono in relazione, comunicandos! reciprocamente la parte che loro corrisponde? ma in tal caso avremo che A sente tutto il suo [« sonus], ed inoltre quello che gli comunica B; allora, a che serve la B se A lo sente tutto? perché non mettere tutta la sensazione primitiva in A? Chiaramente si vede, che detta comunicazione è una ipotesi irragionevole: imperciocché con essa ne risulterebbe che per formare la sensazione totale, sarebbe indispensabile una successiva comunicazione delle parti tra loro, e che ciascuna sentisse il suo e ciò che gli trasmetterebbero le altre, formandos! in questo modo, non una sensazione sola, ma bensì tante parti avesse, e risultando non un essere sensibile solo, ma un numero eguale a quello delle parti », *Loc. supr. cit.*, pag. 234.

(2) Cfr. S. Alberti Magn., II cfeAn/m., Tract. IV, c. 9; S. Thomam, II C. *Gent.*, c. 28; I, q. 75, a. 3, et omnes S. Doct. Commentatores ut Cajet., Bañez in *loc. cit.*, l. 1. P.; Cajetanum, II *dt Anim.*, c. 13; C. Alamanno, *loc. pr. cit.*, a. 1; S. Roselli, *Sum. Phil., Phys. Part.*, q. 29, a. 2; S. Storchenaus, *Psychol.*, P. II, c. II, § 278, Schol. 1-2; N. Rainon, *Institut. Wolfianae ad usum Schol. accomod.*, Tom. II, *Psychol.*, P. Post., Exercit. IV, Proposit. III (Neapoli, 1733); Fr.-Chr. Baumeister, *Institut. Metaphysicae etc. methodo Wolffii adornatae*, Psychol. Ration., c. IV, § 771-773 (Lucae, 1776); Sanseverino, *op. cit.*, n. 251-258, p. 335-340; Zigliara, *loc. pr. cit.*, a. 2, p. 145-150; Pesch, *op. cit.*, n. 341-346; Haan, *op. cit.*, n. 206-213; Fr Obes. *op. cit.*, Lib. I, c. II, thes. 9, p. 82 ss.; Gredt, *op. cit.*, n. 459-462; et alios.

(3) « Corpus [enim] per essentiam suam, quae circumlimitata est terminis quantitatis, determinatum est ad situm aliquem ». S. Thomas, I, *dist.* 37, q. 1, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 30.

prehensum; proinde proprie esse non habet, sed eò aliquid est, et tale dicitur forma materialis (1). Ergo immateriale dicitur: *vel* minus stricte et improprie, prout ex se et essentialiter dicit negationem divisibilitatis, extensionis ceterarumque corporis proprietatum, sed habet esse in materia concretum atque ab ea totaliter comprehensum; *vel* stricte et proprie, prout excludit etiam exsecutionem in materia et ab ea comprehendi, ideoque est independens quoad esse a materia atque ab ea separatum existere potest. Forma igitur talis, licet improprie dici possit materialis in quantum actu est in materia, per se et proprie est immaterialis (2). — y) *Spirituale*, licet secundum impositionem nominis magis dicitur corporalibus dicatur, secundum tamen rationem significationis potius de incorporeis dicitur (3), et significat naturam seu rationem quae est omnino independens ac absoluta a quantitate et situ, ideoque ab extensione et divisibilitate, consequenter a corporeitate et materialitate (4). — 8) *Subsistens* denique, proprie et stricte, dicitur pro illo ente seu illa forma quae, licet esse in materia habeat, eius tamen esse est a materia omnino independens, ita ut ad eius existentiam non indigeat materia ut eius parte seu comparte, cum independenter ab ea nata sit esse atque separata esse; itaque non constituitur actu esse per materiam in qua est, licet ei illud communicet. Exinde patet, quod subsistere formae subsistentis formaliter distinguitur ab inexistere formae non-subsistentis, quae materialis etiam dicitur. Forma igitur subsistens, quia est formaliter a materia independens quoad esse, non est e potentia materiae educibilis neque ei immersa vel ab ea totaliter comprehensa, sicut est forma non-subsistens seu materialis (5). Talis autem forma subsistens duplex esse potest: *completa* (= forma non-informans), et est illa quae nulli subiecto unitur vel uniri potest, ideoque ei repugnat esse pars formalis alterius atque se habere ut forma aliud informans, sic est quid complete subsistens in natura alicuius speciei, v. g. angelus, sive hoc aliquid proprie sumptum v. g. Petrus; *incompleta* (= forma informans), et est illa quae, licet formaliter independens sit a subiecto inhaesionis et a materia quoad esse, tamen ita est pars alterius ut illud informet, prout ei esse communicat ipsumque specificat, v. g. anima humana (6).

Ex his manifestum manet, quod incorporeum, immateriale, spirituale et subsistens, stricte et proprie accepta, secundum rationem significationis formaliter idem significant, proindeque promiscue iis utemur; sicque patet quid est forma incorporea, immaterialis, spiritualis et subsistens, licet quaedam forma perfectio corporis esse possit (7).

(1) Cfr. S. Thom., IV C. Gent., c. 81; de Sp. Creat., a. 2, ad 8^m. — Hinc liquet quod esse materiale seu ens materiale diversimode praedicatur de substantia materiali completa seu corpore et de forma materiali. ; iS

(2) Cfr. S. Thom., De Pot., q. 11, a. 3, ad 5° <n. — Exinde deducitur, quod inter ens materiale stricte acceptum et ens immateriale non cadit medium; sed inter ens materiale minus stricte sumptum et ens immateriale diversi gradus specifici habentur, prout magis vel minus a materia deprimuntur sive e contra absolvuntur (cfr. S. Thom., De Virt., a. 1, ad 4°; II C. Gent., c. 68-69; Ferrar., *ibid.*). Hac latitudine materialis et immaterialis, ulterius habetur quod immateriale (~ spirituale, etc.) minus stricte dici potest de forma, quae est cognoscitiva rerum sensibilium sine materia (cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 1; II C. Gent., c. 62), et ita inter omnes sensus visus est immaterialior (cfr. S. Thom., I Metaphys., lect. 1); non igitur inconvenit hoc modo asserere animam sensitivam esse immaterialem seu spiritualem.

(3) Cfr. S. Thom., I, dist. 10, q. 1, a. 4; I, q. 36, a. 1; IV C. Gent., c. 23.

(4) Cfr. S. Thom., I, dist. 37, q. 1, a. 1.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 90, a. 1, ad 2° <»>; II C. Gent., c. 86; de Sp. Creat., a. 2, ad 8^m; Ferrar., II C. Gent., c. 68. 51

(6) Cfr. S. Thom., II, dist. 17, q. 2, a. 2, ad 5° <»>; I, q. 75, a. 2, ad 1° <n>; de Anim., a. 1, c., *ibid.*, ad 3° <»> 5.6 7

(7) Cfr. S. Thom., II C. Gent., c. 68. — Nota: Sciendum est, quod aliqua forma dicitur esse perfectio corporis seu habere naturam corporis dupliciter: 1° ratione informationis et constitutionis corporis, prout est talis forma, qua corpus specificè informatur et in tali specu

Secundo est notandum, quod quia operari seu agere sequitur esse, quidquid dicit independentiam a materia in operari, eadem dicit in esse, et vice-versa; attamen non quaecumque dependentia a materia quoad agere sibi habet coniunctam dependentiam quoad esse, ideoque rationem subsistentis; propterea declarandum est quomodo hoc se habet sive respectu esse sive agere. Etenim, a) intrinseca *essendi* independents, quam subsistens formaliter praesefert, dicit negationem naturae seu formae tum essendi in alio tamquam in subiecto inhaesionis, ut accidens, tum inexistenti in alio tamquam pars concreta et immersa materiae, ut formae materiales elementorum, licet possit esse in alio, tamquam forma communicans suum esse specificum materiae, ut simul cum ea naturam specificam perfecte constituat, sicut anima humana; — p) intrinseca *agendi* seu *operandi* independentia a materia, seu operari per se, ad rationem subsistentis requisita non est qualiscumque, sed illa est qua aliqua forma operatur independentem ab organo corporeo et correceptivo corporeo, prout scii, aliqua forma est intrinsece independens a materia seu corpore tam organice (= a potentia organica corporea) quam correceptive (= a subiecto corporeo proxime receptivo operationis) (1). Unde, si aliqua forma operetur per se utroque hoc modo, illa est subsistens; sicut e contra, si aliqua forma non operetur per se praedictis modis, sed in suo exercitio dinamico intrinsece dependeat sive ab organo corporeo sive a correceptivo, illa forma non est subsistens; quare legitima est haec argumentatio: «forma A habet operationem per se, idest sine corpore sive secundum totum sive secundum partem correceptivo ipsius operationis» (2); ergo illa est forma subsistens. Pariter valet negativa argumentatio ad negative concludendum.

637. Status Quaestionis. — His praenotatis, manifestum est ex dictis in praeced. §, quod anima sensitiva non est forma corporea et materialis, prout haec dicit rationem divisibilitatis et exten-

constituitur, ita quaelibet anima, etiam intellectiva, est perfectio corporis; 2° ratione eius inclusionis intrinsecae in corpore, prout ita in corpore existit ut ei totaliter adaequetur et immergatur, ab eo perfecte comprehendatur, et hoc modo ceterae formae naturales, praeter intellectivam, dicuntur perfectio corporis.

(1) Ad praedictae doctrinae clariorem intelligentiam notandum est cum *Cajetano* (I, q. 75, a. 2), quod aliqua forma potest dici operari per se quadrupliciter: 1° *objective*, si obiectum, circa quod operari versatur, sit omnino independens a natura corporis seu sit per se a corpore absolutum, v. g. si anima humana absque phantasmate intelligeret; 2° *suppositive*, si ipsa forma sit id quo et quod independentem a quolibet corporeo operatur, hoc est quod ita forma sola exercet operationem eamque recipit, ut non sit alicui supposito corporeo ratio quâ illud *ut quod* operationem eliciat, v. g. si cum *Averroë* diceremus animam humanam habere intellectiōem, quae non esset hominis ut suppositi; 3° *organice*, si forma independentem ab organo corporeo seu potentia organica corporea, ut a comparte, suam operationem eliciat; 4° *corrective*, si forma ipsa per se sit subiectum in quo immediate recipitur operatio ab ea elicit, hoc est, si sola forma, et non compositum ex forma et organo corporeo seu corpore, sit proximum subiectum receptivum illius operationis. — Hinc est manifestum, quod forma quae *objective* dependet a corpore nihil officit quin sit subsistens (cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 2, ad 3^{am}), quo modo dependet anima humana quoad suum intelligere in praesenti statu vitae (cfr. S. Thom., IV, *dist.* 50, q. 1, a. 1, ad 2^{am}; II, *dist.* 19, a. 1, ad 6^{am}; III, *dist.* 31, q. 2, a. 4; *de Pot.*, q. 3, a. 9, ad 22^{am}; *Quodt.* VII, a. 11, ad 3^{am}; *Quodl.* X, a. 6, ad 1^{am}, ct passim). Si vero forma *suppositive* in suo operari a materia non dependeat, certum est ipsam esse subsistentem, quo medio existentia Angelorum probatur (cfr. S. Thom., I, q. 50, a. 1); ct si hoc modo a materia dependeat, minime sequitur formam non esse subsistentem (cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 2, ad 3^{am}; III, *dist.* 31, q. 2, a. 4, c.; *Cajetan.*, in I, q. 75, a. 2). Si denique forma intrinsece sit independens a materia seu corpore, sive *organice* sive *corrective*, concludendum est: ipsam esse subsistentem; si secus, neganda est ei subsistentia.

(2) *Cajetan.*, *loc. pr. cit.*

sionis de praedicamento quantitatis (1), seu nullo modo est corporea vel essentialiter extensa: hoc sensu propterea dici potest incorporea, immaterialis seu spiritualis ac subsistens. Unde alio sensu praesens quaestio procedit, videlicet an anima sensitiva sit forma essentialiter dicens non solum negationem quanti seu extensi, sed etiam positivum excessum super facultatem corporis simulque negationem educibilitatis e potentia materiae, ita ut simpliciter, et quoad esse et quoad operari, sit a corpore independeos, ac ideo eius propria operatio omnino independentem a quolibet organo corporeo exerceatur. Aliter quaestio sic proponitur: an operari animae sensitivae, scii, sentire, sit operari per se tum organice tum correceptive; breviter autem sic: an sit forma subsistens vel non subsistens.

638. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem generaliter datur duplex sententia ad invicem opposita:

Ia opinio docet, sive explicite sive implicite vel ex consequenti, quod anima sensitiva est incorporea, immaterialis, spiritualis atque subsistens. Hanc inter alios profitentur: a) omnes qui animae sensitivae sive operari per se (v.g. Plato et Platonici (2)) sive rationem vel intelligentiam tribuunt (ut Empedocles, Pythagoras, Galenus, Cleantes, Eudoxius, Porphyrius et alii (3)); P) Metempsychosistae, putantes animas brutorum esse mentes humanas in corpore revolutas (Aegyptii, Pythagorici et alii); y) Pantheistae, cum asserant Deum esse mentem seu animam ac vitam omnium rerum (Spinoza, Tolano, I. Bruno, etc.); 8) Sensualistae, essentialiter identificantes sensum et intelligentiam (= plures ex antiquis et modernis, ut Condillac (4)); e) Leibnitziani, iuxta quos anima sensitiva est quidem immaterialis, sed non spiritualis, cum bruta intellectu et voluntate careant, ideoque est indestructibilis, non vero immortalis (= Leibnitziani, Wolff (5) et Wolffiani v. g. Baumeister (6). Storchenaus (7)); plures tamen ex his asserunt quoque ipsam esse revera spirituales, inferioris tamen ordinis quam anima humana, consequenter nec liberam

(1) Dictum est enim animam sensitivam esse formam substantialem quā animal vivit et formaliter sentit, et ideo ut talis nequit esse corpus, cum corpus per se sit «compositum materia et forma» (S. Thomas, I, q. 3, a. 2, S. C.; cfr. *ibid.*, q. 75, a. 1); praeterea supra discussus (pag. 431 ss.), quamlibet animam esse essentialiter indivisibilem, imo et animalium perfectorum esse etiam quantitative indivisibilem.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 3; *de Anim.*, a. 19; *Quodl.* X, a. 8.

(3) His adnumerari debet speciosa ac singularis opinio P. Bougeant S. J. (1690-1743), qui in suo opere *Amusement philosophique sur le langage des bêtes* (1739), tuetur animam sensitivam esse quemdam spiritum (« daemonem) animā humana perfectiorem, qui tamen cl> crassiora organa corporea, quibus est affixus, imperfectiores operationes vitales operationibus hominis elicit. Cfr. N. Raison, *op. cit.*, loc. cit., p. 137.

(4) Tenet enim Condillac, quod substantia sensitiva eadem est ac substantia intellectivi ac rationalis, cfr. Galluppi, *Logica e Metafisica*, Vol. HI, p. 130-131, Napoli, 1839.

(5) Cfr. Genuensem, *op. cit.*, p. 299.

(6) *Loc. pr.*

(7) *Loc. pr. cit.* — His accensendi sunt inter alios Baumes, *loc. pr. cit.*, p. 235-238 et A. Calmet, O. S. B.; iuxta quem anima sensitiva est spiritualis, imo et quadam immortalitate k aeternitate minime caret; quo fit ut non clare appareat apud ipsum si anima sensitiva ab intellectiva essentialiter vel solo gradu differat, *Dictionarium S. Scripturae*, verb. < Bestia*.

neque immortalem esse (= N. Raison (1)); Q omnes denique illi qui rationem formae substantialis incompletae inficiantur (= Tongiorgi, Palmieri (2)).

2a opinio praecedenti e regione opposita docet, quod anima sensitiva, licet ex se ac essentialiter excludat rationem extensi et divisibilis, ideo improprie et minus stricte dici possit incorporea, immaterialis, etc.; tamen est forma non excedens facultatem corpoream et e potentia materiae educitur, ipsi materiae est adaequata ab eaque totaliter comprehensa. Hinc, quoad esse et operari simpliciter a corpore sive materia dependet, consequenter eius operatio, scii, sensatio, non exercetur nisi per organum corporeum atque recipitur ut in subiecto proxime receptivo, non in ipsa anima, sed in composito ex anima et corpore organico. Ita, post *Aristotelem*, omnes fere Scholastici, ut S. Albertas Mannus, S. Thomas, atque Neoscholastici, ut Sanseverino, Zigliara, Liberatore, Oredt, FrObes et alii; cum quibus sit

639. Conclusio : v Anima sensitiva bruti est essentialiter forma non-subsistens ».

Prob.: Forma quae secundum se, neque organice neque correceptive, est per se operativa, est essentialiter forma non-subsistens. Atqui anima sensitiva bruti secundum se, neque organice neque correceptive, est per se operativa. Ergo anima sensitiva bruti est essentialiter forma non-subsistens.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. prob.: — Arg. 1°. — Cognoscitivum determinatorum corporum tantum et non omnium, intrinsece praesefert naturam corporis, ideoque in suo exercitio dinamico secundum se, neque organice neque correceptive, est per se operative. Atqui anima sensitiva bruti est cognoscitiva determinatorum corporum tantum et non omnium. Ergo anima sensitiva hruti intrinsece praesefert naturam corporis, ideoque in suo exercitio dinamico secundum se, neque organice neque correceptive, est per se operativa.

Mai. decl.: Sicut cognoscitivum in potentia essentiali aliquorum non habet in se intrinsece obiectum secundum esse naturale illius, ita cognoscitivum in potentia accidentali aliquorum, habet in se intrinsece obiectum secundum esse naturale illius (3).

(1) *Loc. pr. cit.* — Huic favere videtur Genuensis, *loc. pr. cit.*; quamvis enim videatur animae sensitivae incorporeitatem potius improprie et minus stricte sumere (§ 12-15, 19) atque, contra Cartesianos, inficietur esse substantiam ratiocinio donatam » et < esse spiritus » (j 19); retinet tamen animas sensitivas creatas esse et per annihilationem perire (§ 17).

(2) Ait enim Palmieri (*Anthropologic.* II, Thés. I II): « cum utrumque elementum (> subiecti sentientis] sit substantia est quoque utrumque subsistens, prout subsistens est id quod per se existit, non est in alio tamquam in subiecto ad modum accidentis », de quo notat P. Boeder (*op. cit.*, p. 35): « Palmieri de hac re non satis accurate dixit ». Exinde Palmieri et etiam Tongiorgi tenent animam cum corpore uniri accidentaliter atque dinamice, cfr. FrObes, *op. cit.*, Thcs. 7, p. 64-65.

(3) Maxime notanda est cum Cajetano (II de *Antm.*, c. 5) profunda distinctio inter esse in potentia essentiali seu ad actum primum et in potentia accidentali seu ad actum secundum. Nam, ad actum primum tres requiruntur conditiones, quibus ab actu secundo distinguitur: 1° quod sit in potentia, non solum ad operationem, sed etiam ad formam seu speciem obiecti, quae quidem forma est principium operationis; 2° quod egeat extrinseco motore per se redu-

Habere autem sic obiectum idem est ac habere naturam determinatam; non vero communem, seu, ut explicat *Cajetanus* (1), cognoscitivum in potentia accidentali aliquorum debet esse secundum naturam quae determinari nequit per naturas aliorum obiectorum illius naturae cognoscitivae, ut est quaelibet species respectu alterius eiusdem ordinis v. g. albedo respectu aliorum corporum: non vero de natura quae apta nata est determinari per naturas aliorum cognoscibilium ab illa potentia, ut diaphaneitas respectu colorum et sensus visûs. Si igitur cognoscitivum habeat in se intrinsece naturam determinatam obiecti secundum esse naturale eius, impeditur a ceteris cognoscendis et discernendis, ideoque habet naturam contractam ac determinatam, ut non sit determinabile per omnia; consequenter, tale cognoscitivum est tantum de determinatis corporibus et non de omnibus, atque in se intrinsece habet naturam corporis. In suo igitur exercitio dinamico nequit operari nisi dependenter ab organo et correceptivo corporeo, quibus eius natura redditur ita determinata.

Min. decl. ac prob.: Nam, anima sensitiva non est cognoscitiva sensibilibus corporum nisi sensibus; sensus autem, cum sint potentiae seu virtutes organici corporeis essentialiter ligatae ac affixae, non cognoscunt nisi determinata corpora: «obiectum [enim] cuiuslibet sensitivae potentiae est forma prout in materia corporali existit. Et quia huiusmodi materia est individuationis principium, ideo omnis potentia sensitivae partis est cognoscitiva particularium tantum» (2), seu phaenomenorum, quae tempore et spatio intrinsece ligantur ac mensurantur; ideo anima sensitiva non solum non potest cognoscere corporum naturas, sed neque omnia corpora: cognoscit enim sola illa sensibilia corporea quae sensibus sunt determinata et proportionata, sic «lingua infirmi, quae infecta est cholenco et amaro humore, non potest percipere aliquid dulce, sed omnia videntur ei amara» (3). Ergo, quia anima sensitiva non potest per sensus omnia corpora cognoscere, ideo intrinsece determinata est per esse naturale corporis, quod et est in potentia accidentali (4) et

ctivo Ipsi de potentia ad actum; 30 quod non possit seipsum statim operari deductis impedimentis: ita v. g. nesciens et sciens; sciens enim habet potentiam ad solam considerationem, nesciens est in potentia etiam ad scientiam; sciens non eget extrinseco motore ut consideret, nesciens vero eget magistro intus vel extra; sciens quum vult potest considerare, nisi impediatur, nesciens autem non. Cum autem potentia innotescat per actum, qualis est actus alicui possibilis, talis est natura potentiae in illo perfectibili. Ergo si actus possibilis haberi est actus primus, potentia ad illum erit *potentia essentialis*; si vero est actus secundus, potentia ad illum erit *potentia accidentalis*. .30

(1) *Loc. prox. cit.*, et. I, q. 75, a. 2.

(2) S. Thomas, I, q. 85, a. 1.

(3) S. Thomas, *Ibid.*, q. 75, a. 2.

(4) *Aristoteles* enim expresse asserit, quod sensus sunt in potentia accidentali, non essentiali, ubi dicit: «prima quidem mutatio sensitivi ab eo quod generat, fit; postquam autem generatum est, habet iam sensum perinde atque scientiam. Sentire autem actu eodem modo

impeditur ad alia cognoscenda, seu non est per se operativa nec organice neque correceptive.

Arg. *irm.* — Forma intrinsece ordinata in suo exercitio dinamico ad esse corporeum tantum ut ad suum finem, secundum se neque organice neque correceptive est per se operativa. Atqui anima sensitiva bruti est intrinsece ordinata in suo exercitio dinamico ad esse corporeum tantum, ut ad proprium finem. Ergo anima sensitiva bruti secundum se, neque organice neque correceptive, est per se operativa.

Mai. deck: «Quaelibet res naturalem inclinationem habet ad suam propriam operationem, sicut calidum ad calefaciendum, et grave ut deorsum moveatur» (1); quo fit ut «omnes res sint propter suam operationem. Semper enim imperfectum est propter perfectum. Sicut igitur materia est propter formam, ita forma, quae est actus primus, est propter suam operationem, quae est actus secundus; et sic operatio est finis rei creatae» (2). Ergo, forma cuius operari intrinsece ordinatur ad esse corporeum ut ad proprium finem, necesse est ut intrinsece sit dependens ab illo eodem esse corporeo; consequenter non est per se operativa neque organice neque correceptive.

Min. prob.: «Quum delectationes operationes perficiant ut jatet per Aristot. in X *Ethic.*, c. V, ad hoc ordinatur operatio cuiuslibet rei sicut in finem, in quo sua delectatio fitur. Delectationes autem brutorum animalium omnes referuntur ad conservantiam corporis: non enim delectantur in sonis, odoribus et aspectibus, nisi secundum quod sunt indicativa ciborum vel Venereorum, circa quae est omnis eorum delectatio. Tota igitur operatio eorum versatur ad conservationem esse corporei sicut in finem. Non igitur est eis aliquod esse absque corpore» (3).

Arg. *mum.* — Potentiae seu vires animae non sunt perfectiores ipsâ substantia animae. Atqui potentiae sensitivae seu sensus in eorum exercitio dinamico intrinsece dependent ab esse corporeo. Ergo anima sensitiva bruti secundum se, neque organice neque correceptive, est per se operativa.

Mai. patet; animae enim natura se habet ad proprias potentias sicut causa ad effectum, qui suâ causâ nequit esse nobilior seu perfectior.

dicatur quo contemplari» (II *de Anim.*, c. V, 6). Prima igitur mutatio, qua sensus primo fitur utur de potentia in actum, est a natura generante; consequenter, sensus generatus iam primum actum habet ac per hoc est in potentia accidentali tantum, qua *talem* formam sensibilem recipit et *talem* operationem seu sensationem elicit. Cfr. *Cajetanus*, II *de Anim.*, c. V.

(1) S. Thomas, I *Metaphys.*, lect. I, n. 3.

(2) S. Thomas, I, q. 105, a. 5; cfr. *Tab. Auream Petri a Bergamo*, verb. «operatio», n. 44.

(3) S. Thomas, II *C. Gent.*, c. 82.

Min. prob.: Potentia, quae directe fatigatur, debilitatur atque corrumpitur ab objecto corporeo excellenti et vehementi, intrinsece est dependens ab organo corporeo et esse corporeo obiecti. Hoc enim exercitio, potentia revera patitur passione corporali, « quae consistit in abiectioe unius contrarii et alterius receptione per viam transmutationis » (1); ideo talis passio « non invenitur nisi ubi est motus et contrarietas. Motus autem non invenitur nisi in corporibus et contrarietas formarum vel qualitatum in solis generabilibus et corruptibilibus. Unde sola huiusmodi proprie hoc modo pati possunt » (2). Manifestum est autem vulgari ac scientifica experientia, sensus directe fatigari, debilitari atque corrumpi, « sicut visus a valde fulgidis, et auditus a fortibus sonis, et sic de aliis » (3). Potentiae sensitivae igitur seu sensus in eorum exercitio dinamico intrinsece dependent ab esse corporeo.

640. Corollaria. — Ex hucusque probatis sequentia corollaria eliciuntur, quae naturam animae sensitivae magis magisque clarificant.

Coroll. I^m. — Colligitur *primo*, quod « anima sensitiva non habet aliquam operationem propriam per seipsam, sed omnis operatio sensitivae animae est: *coniuncti* » (4). Consequenter, nec est neque dicenda est incorporea, immaterialis, spiritualis vel subsistens, nisi haec sensu improprio et minus stricto dumtaxat sumantur, ut praenotatum est (5).

Coroll. II^m. — Colligitur *secundo*, quod anima sensitiva non est « hoc aliquid » *proprie* acceptum: tale enim requirit ut non solum excludat rationem essendi inhaesive in alio atque sit independens et quoad esse et quoad operari, verum etiam ut sit completum in aliqua specie substantiae (6); anima sensitiva autem non « habet aliquam partem sui per quam individuetur » (7). Neque vero est « hoc aliquid » *proprie* sumptum, quod non solum importat exclusionem essendi inhaesive in alio, sed etiam aliqualem capacitatem essendi et operandi per se (8); anima sensitiva autem non « habet esse subsistens et absolutum... », unde non sequitur quod esse absolutum habeat (9). Verumtamen, nihil officit admittere, quod anima sensitiva est « hoc aliquid » *large et improprie* sumptum, prout scilicet, excludit rationem essendi in alio ut in subiecto inhaesionis, quamvis in se sit substantia et quoad esse et quoad agere ab alio dependens.

Coroll. III^a. — Colligitur *tertio*, quod anima sensitiva producitur in esse *per seminis traductionem* et non per creationem. Aliter enim dicere « conveniens

(1) S. Thomas, *De Verit.*, q. 26, a. 3, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*, a. I, c. — Hinc iterum S. Thomas, fatigationis, debilitationis corruptionisque radicem petita materia seu ab eius potentialitate, cum « fatigatio sit per defectum virtutis...; defectus [autem] omnis secundum privationem aliquam est; privationis autem subiectum potentia materiae est » (II C. Gent., c. 25).

(3) S. Thomas, II C. Gent., c. 55; cfr. *ibid.*, c. 82; I, q. 75, a. 3, ad 2^m; *ibid.*, q. 88, a. 1, ad 3^m; *dist.* 3, q. 1, a. 1, ad 6^a.

(4) S. Thomas, I, q. 75, a. 3; cfr. *ibid.*, q. 118, a. 1; II, *dist.* 18, q. 2, a. 3, c. et ad h^o; I C. Gent., c. 57, 82; *de Pot.*, q. 3, a. 11, ad 18^m; *Quodl.* IX, a. 11, ad 2^m; *Quodl.* X, a. 8; *de Anim.*, a. 19.

(5) Cfr. S. Thom., IV C. Gent., c. 23, in fin.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 2, ad 2um.

(7) S. Thomas, II, *dist.* 18, q. 2, a. 3, ad 1um.

(8) Cfr. S. Thom., *de Arum.*, a. 1, ad 9°.

(9) S. Thomas, II, *dist.* 18, q. 2, a. 3, ad 1^{am}.

esset, si anima sensitiva esset res subsistens, habens per se esse et operationem. Sic enim sicut per se haberet esse et operationem, ita per se deberetur ei fieri; et cum res simplex et subsistens non possit fieri nisi per creationem, sequeretur quod anima sensitiva procederet in esse per creationem. *Sed ista radix est falsa*, scii, quod anima sensitiva per se habeat esse et operationem...» (1).

Coroll. IV^m. — Colligitur *quarto* denique, quod anima sensitiva corrupto corpore *et ipsa corrumpi debeat*: « sic enim competit alicui generari et corrumpi sicut et esse, quod per generationem acquiritur et per corruptionem amittitur » (2).

641. Obiectiones. — Ia Obi. : Non repugnat absolute animam sensitivam operari per se. Ergo non repugnat esse per se subsistens. — Anteced. prob.: Revera enim « haec forma realiter distincta a materia, ipsam realiter *activitate* sua modificat, quae est activitas causae efficientis; porro huic actioni non communicat corpus, quod se habet *ut patiens* » (3).

Resp.: — *Neg.* Anteced. ; ad cuius probationem, *Dist. Mai.*: haec forma realiter distincta... causae efficientis ut qua seu ut principium quo *Cone.*; ut quae seu ut principium quod *Neg.* — Et *Contradist. Min.*: huic actioni non communicat corpus quod se habet ut patiens ut causae quae *Cone.*; ut causa qua *Neg.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Anima enim sensitiva est principium actionis seu motionis sensitivae, tamen hanc actionem non elicit nisi dependenter a corpore: ipsa enim non movetur seu non operatur nisi inquantum movetur ab exterioribus sensibilibus; quapropter, anima se habet ut principium quo simul cum corpore et cum eo ut comparte sui immediate elicit actionem. Unde totum compositum seu coniunctum ex anima et corpore est id quod proxime operatur (4).

2a Obi. : Quod est completum in ratione substantiae est subsistens. Atqui anima sensitiva est completa in ratione substantiae: «quia ratio substantiae est in indivisibili; vel enim ens est in subiecto et est accidens; vel non est in subiecto et est substantia, ita ut nihil ei desit ut sit substantia » (5). Ergo anima sensitiva est forma subsistens.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod est completum in ratione substantiae et substantialitatis est subsistens *Cone.*; in ratione substantiae tantum et non substantialitatis *Neg.* — Et *Contradist. Min.*: anima sensitiva est completa in ratione substantiae tantum *Cone.*; etiam in ratione substantialitatis *Neg.* — Ad probationem eius *Dist.*: ratio substantiae est in indivisibili, ut non possit recipere magis vel minus alterius formae *Cone.*; secundum diversam participationem unius eiusdemque formae *Neg.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Substantia enim, cuius formalis ratio est non esse in alio ut in subiecto neque dici de subiecto, potest esse completa vel incompleta in ratione substan-

ti) S. Thomas, I, q. 118, a. 1; ctr. *ibid.*, a. 2, ad 2[«]«; de *Pot.*, q. 3, a. 11; *ibid.*, a. 9 ad 9[>]»; *ibid.*, a. 12, c. ct ad 2[«]«; n c. *Geni.*, c. 82; II, *dist.* 18, q. 2, a. 3; *Quodl.* IX, a. 11; *Quodl.* XI, a. 5, ad 10^UU et 4^u«; VII *Metaphys.*, lect. 8.

(2) S. Thomas, I, q. 75, a. 6; cfr. *ibid.*, q. 118, a. 1; II-II, q. 164, a. 1, ad 2[^]»; H *C. Gent.* c. 57, 82; IV *C. Gent.*, c. 94; de *Anim.*, a. 14, ad 1[>]» et 12[>]m; *ibid.*, a. 19, cire. fin.; *Quodl.* IX, a. 11; *Quodl.* X, a. 8. — Hinc ad rem S. *Congr. Stud.*, dicit: « Vegetalis et sensilis ordinis animae *ntquaquam per se subsistunt, nec per se producantur*, sed sunt tantummodo ut principium quo vivens est et vivit, et cum a materia se totis dependeant, corrupto composito, *eo ipso per accidens corrumpuntur* » (Thés. XIV).

(3) Ita P. Palmieri, *op. cit.*, c. II, Thés. III. — Haec tamen obiectio non est nova: invenitur iam a Platone formulata ad idem probandum, cfr. S. Thomam, II *C. Gent.*, c. 82; I, q. 75, a. 3, obi. 3[»].

(4) Cfr. S. Thom., II *C. Gent.*, c. 82; I, q. 75, a. 3, ad 3[»]«; Ferrarieri, II *C. Gent.*, c. 82; Zioliara, *De Mente Cone. Viennensis*, c. V, n. 227-229.

(5) Ita Palmieri, *loc. pr. cit.*

tialitatis. Est enim completa si non solum non est *in* alio neque dicitur de alio, sed etiam existit vel existere potest *sine* alio, hoc est per seipsam, independents a quolibet subiecto, quocum forte ad speciem constituendam unitur, exercere potest operationes sibi proprias et specificas; incompleta vero est quae, licet non sit *in* alio neque dicatur *de* alio, tamen neque existit neque existere potest *sine* alio, quocum unitur ad constituendum unum principium subiectivum operationis specificae. Hoc modo se habet anima sensitiva. Exinde liquet, quod ratio formalis substantiae, scii, non esse *in* alio et non dici *de* alio, invenitur in quocumque habente rationem substantiae, ideoque in indivisibili consistit; at illa ratio diversimode secundum diversam perfectionem participari potest (1)

lost.: Ens simplex ut principium eliciens operationem est completa substantia in ratione substantialitatis. Atqui anima sensitiva, quae «est principium eliciens actum sensationis est ens simplex» (2). Ergo anima sensitiva est completa substantia in ratione substantialitatis.

Resp.: — *Dist.* Mai. : ens simplex ut principium immediatum et *quod* elidens operationem est completa substantia in ratione substantialitatis *Cone.*; ut principium mediatum et *quo* *Neg.* — *Contradist.* Min. : anima sensitiva quae est principium mediatum et quo eliciens actum sensationis est ens simplex *Cone.*, quae est principium immediatum et quod *Neg.* — Et *Neg.* Conqs. et Conqa. Explicatio patet ex dictis (3).

3a Obi. : Natura habens omnes notas accidentis est accidens. Atqui negata ratione completae substantiae in ratione substantialitatis animae sensitivae, ipsae praesefert omnes notas accidentis: «sane, haec forma est ens in alio, non potest ex intrinseca sua imperfectione separari a subiecto, non ipsa fit sed est id quo aliquid fit, non habet esse ex se, sed habet esse in toto; atqui hi sunt omnes characteres accidentis» (4). Ergo anima sensitiva est accidens.

Resp. : — *Cone.* Mai. ; *Neg.* Min. : ad cuius probationem *Dist.* primum characterem, scii. «haec forma est ens in alio ut *cum* alio existat et constituat unum principium subiectivum operationis specificae» *Cone.*; est ens in alio ut in subiecto inhaesionis, *Neg.* — Et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Verum in obiciendo omittitur id quod est formale constitutivum substantiae eiusque distinctivum ab accidente, scii, quod non sit *in* alio ut in subiecto cui inhaeret et neque *de* subiecto dicatur; unde inquit S. Thomas: «Quod perse agere convenit per se existent!i. Sed per se existeras quandoque potest dici aliquid si non sit inhaerens, ut accidens vel ut forma materialis, etiamsi sit pars. Sed proprie et per se subsistens dicitur, quod neque est praedicto modo inhaerens neque est pars » (5).

642. Demonstrato quod anima sensitiva brutorum non est per se forma subsistens seu immaterialis, logice ac per se deducitur: ipsam penitus destitui qualibet facultate et quolibet gradu intellectuali-

(1) Cfr. S. Thom., *De Sp. Creat.*, a. 8, ad 8««n»; *de Anima*, a. 7, ad 6«» et 7«n».

(2) Ita Palmieri, *loc. pr. cit.*

(3) Cfr. S. Thom., *II C. Gent.*, c. 82, in prine.

(4) Ita Palmieri, *loc. prox. cit.*

(5) I, q. 75, a. 2, ad 2«n».

(6) Cfr. S. Roselli, *op. cit.*, *Phys. Pari.*, q. 19, a. 2; Storchenaus, *op. cit.*, *loc. pr. dl.* §§ 273-274; F.-Ch. Baumeister, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, §§ 763-769; Sanseverino, *op. cit.*, *Corny log.*, nn. 228-233, 242; Zigliara, *loc. pr. cit.*; Pesch, *op. cit.*, nn. 85-95; De la Vaissière,

tatis sive rationalitatis, eo quod «substantia intellectus est omnino immaterialis » (1). Quia vero non pauci ex hodiernis scientificis, falsa nixi interpretatione, asserere conantur, bruta possidere saltem qualitative (= essentialiter) eandem humanam intelligentiam seu rationem, licet quantitative (= gradu; accidentaliter) ab ea distinguatur (2); ideo hac speciali ratione moti, praesentem quaestionem accurate ac fuse absolvere curabimus.

643. Praenotamina. — *Primo* est notandum quod supra (3) retulimus de nostra cognitione circa brutorum psychismum. Illius enim methodi, scii, analogiae, fundamentum seu lex praecipua, ab omnibus fere scientificis recepta (4), ita a L. Morgan enuntiatur: « *non sunt brutis tribuendae altiores nobilioresque facultates psychicae iis, quas eorum opera exprimunt ac postulant* ». Hanc legem psychologicam Scholastici ita metaphysice concinnant: *a non fiat per plura quod fieri potest per pauciora* » (= principium metaphysicum oeconomiae).

Secundo est notandum, quod apud plures scientificos non parva reperitur confusio quoad formalem significationem intelligentiae et rationis; unde plures ex eis, licet intelligentiam seu rationem brutis tribuant, de facto idem significare intendunt quod Scholastici per aestimativam exprimunt (5), uti iam innuerat S. Thomas (6).

Tertio est notandum, seu potius postulandum, directa notione instinctus et intelligentiae, cum ab hac tota praesentis quaestionis solutio pendeat, ut etiam adversarii (v. g. Emer y) fatentur. Et revera: — a) *Instinctus* est quoddam actuum instinctivorum principium. Tale autem proprie nihil aliud est nisi « *quidam impulsus sive dispositio innata aut hereditaria, qua animal appetitu sensitivo fertur in determinatos actus circa determinata obiecta, quorum finalitas subiecto agenti est penitus ignota* ». Iamvero, nullus appetitus cognoscitivus datur nisi in obiectum cognitum; ideoque, instinctus per se et formaliter dicit quemdam nexum *in-*

Eltm. d. Psychol. Expérím., Chap. I, § 3; Frôbes, *op. cit.*, Lib. I, c. I, § 4, Thes. 5, pp. 38-53; Buffon, *Histoire Naturelle de l'homme et des animaux*. — *Les Epoques de la Nature*; C. Lloyd Morgan, *Introduction to Comparative Psychology* (1894); J. H. Fabre, *Souvenirs entomologiques* (Delagrave); F. Salis-Seewis, *Le azioni e gli istinti degli animali* Prato, 1896; E. Wassmann, *Isinto e Intelligenza nel Regno Animale*, Trad. ital., Boni, Firenze, 1908; E. L. Thorndike, *Animal Intelligence - An experimental study of associative processes in animals*, Psychol. Rev. Monog. Suppl. II, 1898; Idem, *The mental life of the Monkeys*, Psychol. Rev. Monogr. Suppl. 1901, N. 15; T. Hobbhouse, *Mind in Evolution*, London, Macmillan, 1901; W. Kahler, *L'intelligence des Singes Supérieurs*, Traduct. de P. Guillaume; Alcan; C. Outberlet, *L'uomo, etc.*, *op. cit.*; L. Bretegnier, *op. cit.*, et plures alios quos citabimus et quoad scientificorum litteraturam cfr. *Bibliographiam* apud Bretegnier.

(1) S. Thom., I, q. 50, a. 2, c.

(2) ha, post plures alios v. g. G. Leroy, *BQchner*, novissime asserit Bretegnier: « Entre l'intelligence hautement développée de l'homme cultivé et l'intelligence plus ou moins obscure, même chez les animaux supérieurs, *il n'y a pas difference de nature*, mais *seulement de degré* » (*op. cit.*, p. XI; cfr. pag. 367 et passim).

(3) Pag. 468, n. 622, *secundo notandum*.

(4) Ita v. g. Bretegnier, *op. cit.*, p. XI.

(5) Hinc refert Bretegn.: « Dénommée « *estimative* » par J. De Johannis, « *discernement* » par J.-H. Fabre, « *intellect* » par Perez, cette faculté (mémoire, association des souvenirs sensoriels, possibilité d'apprendre), est qualifiée par Bouvier « *d'intelligence* »; c'est en fait, écrit-il, l'élément plastique qui permet aux instincts d'adapter « leurs actes aux circonstances » (*op. cit.*, pag. 223).

(6) Loqiens enim de psychismo elephantis, quem hodie plures scientifici plus aequo extollunt, inquit: «quod maxime domesticabile animalium silvestrium est *elephas*: ad multa enim *eruditur et intelligit*, quoniam etiam *adorare* reges docentur; *quod non ideo dicitur quia habeat intellectum*, sed *propter bonitatem naturalis aestimativae* » (*In Job*, c. 40, lect. 2).

conscienter finalisticum eius, quod est *objective* utile, cum eo quod est *subitClwt* delectabile; consequenter est quid psychophysicum seu psychosomaticum. Involvit enim elementum *somaticum*, scii, corpus biophysilogice acceptum, prout instinctus in suo exercitio essentialiter dependet a specifica constitutione systematis nervi, ab organis sensuum atque a tota individuali complexione physico-chimica; et elementum *psychicum*, scii, animam sensitivam, in qua radicitur cuiusque cognitionem sequitur. Insuper instinctus *legibus associationum imaginum* subiicitur et regulatur (1). Est igitur instinctus explicatio atque viva expressio vitae sensitivae, cum qua identice et *objective* est idem. — p) *Intelligentia* (= intellectus) est quaedam facultas, quâ natura seu quidditas rerum et ipsum ens in communi cognoscitur; ideoque eius est universale et universalis rationem cognoscere; et in hoc a sensu distinguitur (2). Ex universali autem intellectus discurrendo conclusiones deducit, et quia discursus rationalis, ut patet ex Logica, indicium propositionum supponit, ideo inteilectûs est comparare unum cum altero seu praedicatum subiecto unire (3). Hinc solius intellectus est percipere ac de perceptis iudicare (4), atque ideo *perfectam* finis cognitionem habere, prout a non solum apprehenditur res quae est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis et proportio eius quod ordinatur ad finem ipsum» (5); quod, ut liquet, nequit fieri sine vera comparatione veroque iudicio (6). Quapropter, intelligentia seu intellectus est facultas animae cognoscitivae, cuius operationes per se sunt *analysis* sive conceptus universales seu generici (= logici) seu rationes abstractae rerum, et *synthesis* sive iudicium et ratiocinium, circa quas versatur Logica (7). Exinde, manifestum etiam manet, intelligentiam et rationem non esse duas facultates specificè ac essentialiter distinctas ut quidam scientifici putant, sed unam atque identicam solo munere distinctam; consequenter, ubi est una ibi identice adest et altera (8).

Ex utriusque potentiae actibus et passionibus, recte colligitur *critérium* certum, quo de earum existentia concludi potest, prout scii, «illi omnes ac soli actus sunt atque dicuntur intellectivi, quorum animal manifestat conscientiam

(1) Legem associationis seu connexionis imaginum iam tetigerat Aristoteles (*Optuc, De Reminiscen. et Memoria*, II, 451-452) et cum eo S. Thomas (*ibid.*, lect. 5, n. 359-371), qui breviter sic enuntiari potest: «*unus motus natus est post alium nobis occurrere seu post alterum sequi sive ex necessitate sive ex consuetudine*». Plures tamen ex modernis Psychologis quatuor assignant leges associationis, videlicet, per similitudinem, per oppositionem, per contiguitatem temporis et per contiguitatem spatii, quamvis nonnulli ex eis eas reducere conantur vel ad duas (v. g. *Paulhan*); vel ad tres, scii, ad legem Hamilton seu reintegrationis (= totalitatis), ad legem Shad. Hodgson seu utilitatis et ad legem dissociationis seu incompatibilitatis; vel, iuxta alios, ad unam legem, quae ita esset: *that, whenever a sensory or imaginal process occurs in consciousness, there are likely to appear with it* (of course, in imaginal terms) *all these sensory and imaginal processes which occurred together with it in any earlier conscious presence*. Ita Titchener, *op. cit.*, p. 374; cfr. De La Vaissière, *op. cit.*, n. 34, p. 130 ss.; De Sarlo, *op. cit.*, Vol. I, p. 355 ss.

(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 5, a. 1, ad 1^{am}; I, q. 85, a. 1, 3.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 58, a. 4.

(4) Cfr. S. Thom., H-II, q. 45, a. 2, ad 3^{am}; *de Verit.*, q. 12, a. 3, ad 1^{am}; q. 28, a. 3, ad 6^{am}; *de Malo*, q. 16, a. 12, c.

(5) S. Thomas, I-II, q. 6, a. 2; cfr. *ibid.*, q. 11, a. 2; I, q. 59, a. 1; I, *dist.* 1, q. 4, a. 1, c. et ad 2^{am}. — Dicitur «cognitio perfecta finis», quia illius cognitionem *imperfectam* brutis non inconvenit, cfr. I-II, q. 6, a. 2.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 47, a. 1, ad 3^{am}; *ibid.*, q. 82, a. 1-2; I-II, q. 8, a. 3; *de Verit.*, q. 23, a. 1, ad 3^{am}.

(7) Hanc intelligentiae notionem communiter agnoscunt Psychologi scientifici, adversari non exceptis: «La Psychologie, pergit Breteon, a non seulement pour objet l'étude de l'intelligence (*faculté de comprendre, de raisonner, de juger*)...» *Op. cit.*, p. XI; cfr. *ibid.*, p. 18, 263 et passim.

(8) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 8; De Johannis, *La Psychologie des insectes* in «Etudes», Torn. 159 (an. 1919), et citatus a Breteon. (p. 223).

firaalisticam subiectivam ex parte ipsius animalis seu autoconscientiam; ceteri vero sunt et dicuntur instinctivi » (1).

Quarto est notandum, quod diversa est ratio formalis cognitionis seu apprehensionis, quae requiritur ad intelligentiam et instinctum. Revera enim, ex utriusque phaenomenorum biopsychicorum recta analysi et comparatione, potest assignari duplex genus, quorum *unum* comprehendit actus autónomos, i. e. qui exercentur a subiecto cognoscente seu discente independenter ab influxu agentis extrinseci, et vocari potest cognitio seu *apprehensio per inventionem*; et *alterum* comprehendit illos actus qui exercentur sub influxu agentis seu cognoscentis extrinseci, et appellari potest *cognitio seu apprehensio per disciplinam* (2). Utrumque genus, ut *Wasmann* (3) sequamur, diversimode explicatur. Etenim,

a) *Cognitio inventiva* triplici modo obtineri potest: 1° *kinetico-mechanice*, et est quaedam facilitas seu dexteritas, quam individuum solo motuum automaticorum exercitio acquirit. Est quid biophysilogico-psychicum, quod propterea essentialiter consistit «in quodam exercitio motuum biomechanicorum, qui ab aliqua excitatione instinctiva determinantur atque a sensu musculari in executione ponuntur vel exercentur» v. g. facilitas ambulandi, natandi, etc.; 2° *associative*, et est modus agendi quem individuum propriam experientiam sensitivam modificat, ut legibus associationum regulatam. Talis autem modus praecedenti adiungit quemdam instinctum mimicum seu imitationis, qui alterius instructione acquiritur, et ad quem nullus gradus intelligentiae requiritur, sed solum facultas, qua experientia efformantur novae associationes imaginum sensibilibus, memoriam sensitivam subaudientium (4), v. g. canis venaticus potest noviter addiscere ad novum animal ferum prosequendum vel propria experientia vel quia aliud sibi simile hoc faciendum vidit; 3° *rationaliter*, et est ille quo animal ex praevia autoexperientia seu ex a se inventis seipsum deducit in cognitionem aliarum relationum (5); unde praedictis duobus modis essentialiter adiungitur praeviarum habitudinum cum noviter acquisitis collatio (6), ex qua conclusiones deducuntur, quod proprium rationis et intelligentiae est (7).

P) *Cognitio disciplinaris* pariter triplici modo explicari potest: 1° *instinctu imitationis*, et est quaedam innata inclinatio, qua subiectum naturaliter tendit ad imitandum modum agendi aliorum viventium, cum quibus vel inter quae vivit, v. g. ad alicuius oscitationem ceteri praesentes automatico-reflexe os pariter diducunt; quare, hic modus necessario connectitur cum facultate sensitiva cognoscitivo-appetitiva, atque ideo est perfectivus modi kinetico-mechanici et consequenter nullum signum intelligentiae arguit (8); 2° *assuefactione*,

(1) Cfr. *Wasmann, op. cit.*, pag. 37.

(2) Praedicta duplex denominatio» scii. «*per inventionem et per disciplinam*», licet proprie ac rigore soli rationi conveniat, sumpta tamen large et minus rigore nil officit quominus proposito nostro adaptetur, ut colligi potest ex S. Doct. (cfr. *De Verit.*, q. 11, a. 1, c.).

(3) Cfr. *Wasmann, op. cit.*, c. IX, p. 223-244.

(4) Ad rem S. Thomas: «contingit autem ex *memoria* praeteritorum beneficiorum vel flagellorum ut bruta aliquid apprehendant quasi amicum et prosequendum vel sperandum, et aliquid quasi inimicum et fugiendum vel timendum; et ideo post flagella, *ex passione timoris* quae inde eis insurgit, *inducuntur ad obediendum nutui instructoris*» (*De Verit.*, q. 24, a. 2, ad 7^{am}). Quod luculenter confirmatum fuit innumeris experimentis praesentim a Thorndike effectis (cfr. *op. cit.*).

(5) Cfr. *Wasmann, loc. prox. cit.*

(6) Cfr. S. Thom., *De Verit.*, q. 11, a. 1, c.

(7) Cfr. S. Thom., *De Verit.*, q. 15, a. 1; I, q. 79, a. 8.

(8) Super hoc modo fundatur sic dicta *facultas communicativa* seu *lingua animalium*. qua scii, multa bruta inter se communicant quaque in societate vivunt, ut formicae, apes, etc. Hoc iam innuerat S. Thomas dicens: «quod etiam alia animalia non habent ita *perfectum usum* industriae naturalis *slatim a principio*, sicut postea; quod ex hoc patet, *quod avts docent vitare pullos suos*, et similia in aliis generibus animalium inveniuntur» (I, q. 101, a. 2, ad 2^{am}).

ct est quaedam instructio in animali ab extrinseco intelligente recepta, qua ad aliquid faciliter operandum assuescit, v. g. canis Van a Lubbock instructus fuerat ut, fame compulsus, tabellam, in qua scriptum erat *food* (= *cibus*), afferret. Iste autem modus praecedenti adiungit extrinsecum elementum, nempe extrinsecum intelligens instructionem communicans, ex quo tamen nullus gradus intelligentiae arguitur animali intrinsece adesse; 3° *doctrina* (= educatione intellectuali), et est ille, quo discens ex se et per seipsum potest ex associationibus imaginum sensibilibus, etiam ut infusis ac ordinatis a magistro, alias notiones magis abstractas et universales concipere, easque inter se et cum aliis conferre, et exinde conclusiones deducere. Unde supponitur, quod intelligentia tam in instructore seu magistro quam in addiscente seu instructionem recipiente, subaudit quinque praedictos modos et necessario cum modo inventivo rationali connectitur. Sicut igitur impossibile est aliquem discere ex se et per se deducendo, seu inventionem, nisi intellectum intrinsece habeat, ita verà disciplinē seu doctrinā addiscere impossibile est animali, quod intrinsece intellectum non habet. Propterea rationaliter inventionem discere et doctrinā discere, se invicem consequuntur (1). Et isti modi dumtaxat certe probant factum intelligentiae subiecti addiscenti intrinsece inhaerentis.

644. Status Quaestionis. — His quadantenus fuse prae notatis, fulcrum praesentis difficultatis plenissime innotescit. Constat enim hac de re atque ab omnibus concessum, bruta revera cognoscere et appetere finalistice obiecta, prout «scilicet per cognitionem aliquam moventur in finem» (2); at dubium est, an haec brutorum psychica activitas seu cognitio sit illa quae est iuxta tertium modum cognoscendi sive inventionem sive disciplinā, vel sit tantum iuxta primum vel secundum modum utriusque generis; aliter, an bruta operentur intelligentia sive ratione vel solo naturali instinctu per aestimativam directam ac regulatam; aliter, an praeter associationes imaginum sensibilibus, revera efforment bruta conceptus logicos seu quidditativos rerum; quod denique reducitur ad hoc: an bruta praeter animam sensitivam gaudeant entitative anima intellectiva seu rationali, ut solo gradu seu quantitative tantum ab humana intelligentia distinguantur (3). En quaestio.

645. Sententiae. — Huic propositae quaestioni duplex datur sententia inter philosophos atque scientificos.

1° Sent. (= *Anthropomorphismus*): brutis fere omnibus simpliciter tribuitur rationalem seu intellectualem facultatem, ita ut omnia bruta alicui intelligentiae gradu, sive perfecto sive imperfecto aut rudimentali, gaudeant; qua-

(1) Ad rem Angelicus: «Contingit in scientiae acquisitione quod eodem modo dōm alium ad scientiam ignotorum deducit, sicut aliquis *inveniēdo* deducit seipsum in cognitionem ignoti»; ex quo probat, quod «unus homo alium docere dicitur et eius esse magister» (*De Verit.*, q. II, a. I), quod est fundamentum scientiae Paedagogiae.

(2) S. Thomas. I-II, q. 6, a. 2, ad 1u»; cfr. Wasmann, *op. cit.*, p. 64.

(3) Ad rem Wasmann: «La questione: *Hanno i bruti, oltre l'istinto, anche l'intelligenza?* equivale sostanzialmente all'altra: *Hanno i bruti oltre la vita sensitiva, anche la vita intellettuale?* (*op. cit.*, p. 45; cfr. *ibid.*, p. 51). Ex quo manifeste liquet, quaestionem hanc esse potius philosophicam et metaphysicam quam scientificam; erronee proinde scripserat Barriér: «*En cette matière, les philosophes doivent céder le pas aux biologistes*» (cit. a Bretegnier, *op. cit.*, p. 69).

propter, psychica brutorum activitas distinguitur ab humana non specificè et essentialiter, sed gradu et accidentatè, non qualitative sed quantitative. Haec sententia tribuitur ex antiquis *Porphyrio* (1), *Anaxagorae* (2), *Pythagorae* et *Pythagoricis* (3), *Celso* (4), *Manichaeis* (5), atque ex modernis communiter Evolutionistis post Darwin, ut *Romanes*, *Espinas*, *Forel*, *Ziegler* et C. *Emery* (6), Sensistis post Condillac et Materialistis post Büchner, ut *Haeckel*, *Bregenzler* et T. *Signoli* (7), necnon Zoopsychologistis modernis ac patronis Psychologism} Popularis ut A. *Brehm*, G. *Haacke*, Ch. *Kraepelin*, C. *Smalian*, G. *Leroy*, *Flourens*, *Toussenel*, *Milne Edwards*, *Rivers*, *Bohn*, *Raabe*, *Scott Berry*, *Jozzelli* (8) et pluribus aliis, quos refert et sequitur *Bretegnier* (9). Eadem sententiam novissime comprobare conatus est IV. *Koehler* pluribus experimentis in simiis anthropodis (v. g. chimpanzé) effectis (10).

2a Sent. (= *Antianthropomorphismus*) praecedenti e regione opposita, quemlibet intellectualitatis seu rationalitatis gradum brutis simpliciter negat, eisque tantum concedit naturalem instinctum per aestimativam directam, ita ut totus brutorum psychismus vitae sensitivae limites nullimode transcendat. Ita *Aristoteles* quem communiter sequuntur SS. Patres, ut S. *Basilus* (11), S. *Greg.* *Nyssen.* (12), S. *Ambrosius* (13), S. *Augustinus* (14), S. *Chrysostomus* (15), omnes Scholastici, S. *Thoma* duce et Neoscholastici ut *Sanseverino*, *FrObes*, atque non pauci ex Scientificis ut *Buffon*, *Rarey*, *Nicolay*, *Moret*, *Broca*, O. *Flügge* (16), *Joly*, *Sorel*, G. H. *Schneider*, G. *Wundt*, *Fabre*, *Wasmann*, *Claparède*, *Thorndike*, *Hobhouse* et plures alii; cum quibus dicimus:

646. Conclusio: «Bruta omnia facultate intellectiva seu rationali simpliciter et absolute non gaudent».

Prob. I° (= *a posteriori scientificae*). — Non sunt brutis tribuendae altiores nobilioresque facultates psychicae iis quas eorum opera exprimunt ac postulant. Atqui nullum opus cuiuslibet speciei brutorum, inferiorum et superiorum, exprimit ac postulat gradum psychicae activitatis superiorem gradu vitae sensitivae. Ergo bruta

(1) Cfr. Zeller, *Compendio di Storia d. Filos. Greca*, p. 341, Vallecchi, Firenze, 1921.

(2) Cfr. *Aristotel.*, I, de *Anim.*, c. 2; S. *Thom.*, *ibid.*, lect. 5, n. 57.

(3) Cfr. *Plutarch.*, de *Placit. Philos.*, V, 20.

(4) Cfr. *Oriogenem*, *Contra Celsum*, IV, 23.

(5) Cfr. S. *Augustin.*, de *Morib. Manichaeor.*, II, 17.

(6) Cfr. *Instinkt u. Intelligent der Tiere*, *Bemerkungen zu E. Wasmann neuestem Werke: Die zusammengesetzten Nester u. gemischten Kolonien der Ameisen*, in «*Biol. Zentralb.* XIII, p. 150 ss. (1893).

(7) Cfr. *La legge fondamentale dell'intelligenza belluina*, Lipsia, 1879.

(8) Cfr. *Sconfitta del Materialismo. Trent'anni di osservazioni airaperta campagna. Esame analitico e sintetico intorno ai rapporti fra la vita degli animali bruti e la vita dell'uomo*, del sacerdote Niccolò Jozzelli, Pistola, 1893.

(9) *Op. cit.*, praesertim c. VII, pp. 265-356.

(10) Omnia experimenta a *Koehler* tacta ad hoc reducuntur, ut animal ex simplici reactione instinctiva visione alimenti excitata, pervenire debeat ad illius alimenti possessionem, postquam quoddam mechanicum obstaculum difficultatibus plenum superaverit; quod exequi nequit sine perfecta totius obstaculi perceptione. Optimam ac fusam de his experimentis expositionem vides apud *Bretegnier* (*op. cit.*, p. 331-355).

(11) *Hexaemer.*, Hom. VII, 2.

(12) *De Opiflc.*, Hom. c. 30.

(13) *Hexaem.*, VI, 4.

(14) *De Trin.*, X, 4; *Contr. Adim.*, 12; de *Civ. Dei*, XI, 27; de *Genes*, ad *Lit.* XI, 2.

(15) *In Act. Apost.*, Hom. IV.

(16) *Seelenleben der Tiere*, 1897.

omnia facultate intellectiva seu rationali simpliciter et absolute non gaudent.

Mai. patet ex praenotatis. — Min. probatur negative et positive.

Arg. rm (= *negative*). — Ut opus, ab aliquo bruto elicatum, exprimat ac postulet gradum superiorem gradu vitae sensitivae seu aliqualem gradum intelligentiae, simpliciter requiritur ut exequatur iuxta tertium modum addiscendi inventionem seu doctrinam. Atqui innumera experimenta, hucusque a scientificis in operibus diversorum brutorum effecta, probant bruta operari iuxta primum vel secundum modum utriusque generis cognoscitivi dumtaxat. Ergo nullum opus cuiuslibet speciei brutorum, inferiorum et superiorum, exprimit ac postulat gradum psychicae activitatis superiorem gradu vitae sensitivae.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. decl. et simul prob.: Io Plur utique atque innumera facta a scientificis referuntur, ex quibus concludere putant esse intelligentiam in brutis, ut sunt facta de simiis narrata a *Romanes* (1), de simiis et felibus a *Forel* (2) et de pluribus anthropodis a *Koehler*; nihilominus, omnia haec aliaque in infinitum adducta gradum sensitivum non superant. Revera enim, relictis exaggeratione narrantium, qui potius vulgariter quam scientificè rem exhibent, relictis quoque tendentia materialistica, illa opera mirabilia optime reducuntur ad processum associationum vel instinctum imitationis sive ad assuefactionem; quae omnia sufficienter explicantur memoria sensitiva et aestimativa (3).

2° Quidam asserunt, bruta conficere abstractas notiones; quia enim exacte perpendunt habitudinum contractarum horas, ideo habent notionem *temporis* (4); quia proportionate mesurant capacitatem, altitudinem ac profunditatem alicuius obstaculi vincendi, ideo habent notionem *spatii* seu *distantiae* (5); quia capaci-

(1) *Animal Intelligence* \ London, 1895.

(2) *Cervello ed Anima* **, Bonn, 1899.

(3) Merito notat S. Thomas: «Quod animal imaginetur formas apprehensas persensum, hoc est *de natura sensitivae apprehensionis secundum se*; sed quod apprehendat illas intentiones quae non cadunt sub sensu, sicut amicitiam, odium et huiusmodi, hoc est sensitivae partis *secundum quod attingit rationem*. Unde pars illa *in hominibus*, in quibus est perfectior propter coniunctionem ad animam rationalem, dicitur *ratio particularis*, quia confert de intentionibus particularibus; *in aliis autem animalibus*, quia non confert, sed ex instinctu naturali habet huiusmodi intentiones apprehendere, non dicitur ratio *sed aestimatio*. Similiter etiam ex parte appetitus... » (ili, *dist.* 26, q. 1, a. 2, c.).

(4) « Les chiens et les chats, pergit Br etegn., ont la notion de l'heure des repas et rassemblent autour de la table, rappelant ainsi à leurs maîtres que le moment est venu de manger. Les chiens ont parfaitement la notion des jours d'ouverture, dans les abattoirs de petites villes, où l'on ne tue qu'une ou deux fois par semaine... » (*op. cit.*, p. 314).

(5) « Le carnassier, refert Br etegn. post *Colin*, qui s'élance d'un bond sur sa proie ne le dépasse pas; il fait un effort en harmonie avec l'étendue de l'espace qu'il devait franchir » (*ibid.*, p. 315).

tatem alicuius voluminis removendi proportionate metiuntur, ideo habent notionem *ponderis* (1); etc. Nihilominus haec exempla nihil probant. Praedictae enim notiones versantur circa passiones sequentes quantitatem, quae sensu cognoscibilis est; sed etiam praedictis notionibus admissis in brutis, non ex hoc tamen probatur ipsa bruta cognoscere quantitatem, sed quantum. Si igitur canis v. g., antequam obstaculum superet, eius altitudinem ac profunditatem mensuret, non ideo sequitur canem in suo cerebro harum conceptus logicos efformare atque earumdem comparisonem universalem ordinare, sed sequitur solum bruti sensibus externis repraesentari *hoc quantum* quatenus altum et profundum, ex quorum associatione sensili canis determinatur ad exequendum vel non opus (2). Idem dicitur de temporis cognitione; non enim felis v. g. retinet seu efformat notionem logicam temporis atque eius comparisonem cum prandio parando conficit, sed fame constrictus, naturali instinctu, et habitudine contracta ad illud fertur; quod sufficienter obtinetur per memoriam sensitivam et imaginum associationes. Similiter et de aliis notionibus est dicendum.

3° Omni valore scientifico quoque carent alia facta adducta ad commonstrandum bruta possidere veram numeri notionem et problemata mathematica solvere; unde aiunt, « intelligentia computatrice » ea praedita esse (3). Celeber enim est equus *Kluge-Hans* (4), quem pauci plus aequo extollunt (v. g. C. G. *Schillings*, L. *Heck*, T. *Matschie*), putantes ipsum revera cogitare, iudicare, concludere et ex se mathematicè operari, ideoque vera intelligentia gaudere (5). Idem a quibusdam (v. g. Ch. *Richet*) asseritur de quatuor equis Elberfeld ad C. Krall pertinentibus (6), sicut postea affirmatum est de aliis, ut de cane *Rolf* ad dominam Moekel (7) et *Lola* ad do-

(1) Cfr. Br etegn., *ibid.*, p. 316.

(2) Hinc, inquit S. Thomas, quod in brutis perfectis « remanet motus phantasiae, etiam abeuntibus sensibilibus » (11 *de Anim.*, lect. 6, n. 302); itaque, oportet « quod animal per animam sensitivam non solum recipiat species sensibilibus, cum praesentialiter immutatur ab eis, sed etiam eas retineat et conservet » (1, q. 78, a. 4, c.).

(3) «C'est d'Allemagne, scribit Br etegn., avant la grande guerre, que nous est venue la nouvelle stupéfiante que des chevaux et des chiens faisaient preuve d'une « *intelligence calculatrice* » en effectuant des additions, des soustractions, des multiplications et même des extractions de racines carrées et cubiques » (*op. cit.*, p. 317).

(4) Guillelmus von Osten Berolinensis, « satis locuples, maniacus aliquantulum et idea fixa intelligentiae animalium praeoccupatus » (cfr. Maeterlinck, *L'Hôte Inconnu*, p. 172; Fasquelle, 1917), an. 1900 educandum suscepit quemdam equum, cui nomen « *Hans* » imposuit ac postea adiectivum « *Kluge* » (— iudicium habens) adiunxit. G. v. Osten defuncto (t 1909), equum Hans emit dives industrialis ex Elberfeld, M. *Carolus Krall*, a quo « *equus Elberfeld* » denominatus fuit.

(5) Cfr. Br etegn., *op. cit.*, p. 317 ss.

(6) Krall his quatuor equis haec nomina imposuit, scilicet « *Mohamed* », « *ZariJ* », « *Haenschon* » et « *Berto* » qui caecus erat et odoratu carens. « Les chevaux d'Elberfeld, notat Br etegn., n'étaient pas seulement des calculateurs de premier ordre mais ils savaient, paraît-il, distinguer les sons, les couleurs et les parfums, lire l'heure au cadran d'une montre, reconnaître certaines figures géométriques, des images, des photographies » (*op. cit.*, p. 318).

(7) Cfr. Br etegn., *loc. cit.*, p. 324-325.

minam *Kindermann* pertinente (1). — Omissis igitur exaggerationibus, commentis et falsis interpretationibus, quae quidam, brutorum custodes potius quam laboratorii scientifici observatores, narrant, id quod veri in illis factis reperitur, totum reducitur ad memoriam, aestimativam et imaginationem, ideoque ad associationum leges; nihil enim per se loquendo bruta possunt sibi aut nobis repraesentare seu manifestare: «omnis enim repraesentatio consistit in quadam collatione, quae proprie pertinet ad rationem. Unde etsi bruta animalia aliquid manifestent, *non tamen manifestationem intendunt*; sed naturali instinctu aliquid agunt, *ad quod manifestatio sequitur*» (2); quod in particulari a peritis scientificis comprobatur. Revera enim, Io licet de «*Kluge-Hans*» quidam retinuerint deceptionem domini fuisse, et alii (v. g. v. *Zobel*, *A. Schumann*) factum explicuerint per secundum modum addiscendi sive inventionem sive disciplinē, indicio tamen finali et definitivo peritorum unanimiter negatus fuit equo *Hans* quilibet gradus addiscendi iuxta tertium modum, consequenter quilibet gradus intelligentiae (3); — 2° quamvis etiam de «*equis Elberfeld*» diversa iudicia prolata fuerint, quidam enim (v. g. *Modzelewski*) recurrerunt ad telepatliam vel intermentalem communicationem, alii (v. g. *Maeterlinck*) ad transmissionem cuiusdam fluidi provenientis ab homine ad equum, alii autem (v. g. *Claparède*) ad educationem receptam, et alii ad aliud — omnes tamen conveniunt in excludendo ab illis quamlibet facultatem verae intelligentiae (4), equo caeco «*Berto*» non excepto (5). Idemque est dicendum de supradictis canibus (6) aliisque brutis, simiis anthropodis non exclusis.

Arg. IT_m (= *positive*). — Si sint aliqua bruta, quorum opera exprimunt ac postulant aliqualem intelligentiam, deberent esse simiae praesertim superiores. Atqui harum opera pertinent ad se-

(1) Cfr. *Breitegn.*, *ibid.*, p. 326-327.

(2) *S. Thomas*, II-II, q. 110, a. 1, c.

(3) Duplex ad hoc examen commissio peritorum instituta fuit: < Une *première* commission composée du Professeur *Strumpf* et *Nagel*, du Directeur du Jardin Zoologique, d'un Dp recteur de Cirque, de Vétérinaires et d'Officiers de cavalerie, *ne découvrit rien de suspect, mais ne donna aucune conclusion*. Une *deuxième* commission, composée du Professeur *Strumpf*, de ses élèves et de *M. Oskar Pfungst*, du Laboratoire de Psychologie de Berlin, se livra à de nombreuses constatations et expériences. Le rapport de cette commission rédigé par *M. Pfungst*, *concluait à l'absence d'intelligence chez le cheval Hans*, qui était, au dire de la commission, Incapable de reconnaître aucune lettre ou aucun chiffre et ne savait ni calculer, ni compter, obéissant simplement aux signes imperceptibles, infinitésimaux et inconscients de son maître » (*Breitegn.*, *op. cit.*, p. 317-318; cfr. *Wasmann*, *op. cit.*, c. X, p. 283-295).

(4) Ita inter alios *Maeterlinck* (*op. cit.*), *Breitegn.* (*op. cit.*, p. 324),

(5) Ad rem *Breitegn.*: ■ En ce qui concerne les chevaux de *M. Krali*, si l'hypothèse d'un signal d'arrêt de nature optique est plausible pour les chevaux *Mohamed*, *Zarif* et *Hanschen*, il faut admettre que le cheval *Berto*, affligé de cécité complète, devait obéir à un signal affectant un autre sens que la vue, et vraisemblablement le sens de l'ouïe ■ (*op. cit.*, p. 324).

(6) Cfr. *Breitegn.*, *op. cit.*, p. 329.

eundum modum addiscendi inventionem seu disciplina dumtaxat, et nullo modo ad tertium gradum. Ergo nullum opus cuiuslibet speciei brutorum, inferiorum et superiorum, exprimit ac postulat gradum psychicae activitatis superiorem gradu vitae sensitivae.

Mai. liquet et ab adversariis non negatur (1). — Min. prob.: Plura enim adsunt facta scientificè a Naturalistis et Psychologis patrata, quorum sufficiat innuere tantum aliquot iudicia. Etenim, Io *E. L. Thorndike* plura experimenta in canibus, felibus atque praesertim in simiis operatus est, tam processu inventivo quam disciplinari. Nam, pluries experimento simias consulto subiecit, sicut adaperire portas diversarum arcarum in quibus cibus sumendus detinebatur; nihilominus, iudicavit earum opera nullum verae intelligentiae signum supponere neque postulare, sed esse unice memoriae ac associationum imaginum sensibus externis receptarum mechanismum. Quapropter, ita magistraliter conclusit: « sicut de aliis mammiferis, ita et de simiis probationes positivae habentur potius pro absentia in illis cuiuscumque facultatis logicae generalis » (2). — 2° Ad idem pervenerunt experimenta in aliis simiis (= *Maccacos* - *Rhesos*) habita a *J. Kinnemann* (3) et a *T. Hobbhouse*, qui postremus licet *Maccaco-Rheso* et tō *Chimpanzé* imagines magis determinatas tribuat, tamen expresse fatetur, « non esse eas quae processu analytico [i. e. ratione] efficiuntur ». — 3° Ab his autem minime dissentit *Ll. Morgan*, qui eius innumeris experimentis speciatim in canibus perfectis et praesertim circa praesumptam intelligentiae computatricis capacitatem, simpliciter concludit, quod « canes quilibet cogitativa facultate (reason) penitus carent » (4). — 4° Plura denique alia et innumera experimenta adiungi possunt scientificè effecta in animalibus etiam inferioribus, a *Plateau* (5), *Fabre*, *Wasmann* aliisque permultis; quae omnia nostram veritatem confirmant.

Prob. 2° (= *a priori*; *philosophice*). — Arg. In“ (= *statico-dynamice*). — Metaphysice repugnat determinatae naturae seu essentiae tribui quod est formale alterius naturae. Atqui asserere bruta intellectui operari et intelligentiam possidere, est eorum naturae tribui quod est formale naturae hominis. Ergo bruta omnia facultate intellectiva seu rationali simpliciter et absolute non gaudent.

(1) Optime notat *Breitegn.*: < De tous les animaux, le singe et plus particulièrement le singe supérieur (le chimpanzé, l'orang, le gorille), est manifestement celui qui se rapproche le plus de l'homme, tant par son organisation physique que par le développement de son cerveau et par ses manifestations psychiques » (*op. cit.*, p. 329).

(2) *The Mental life of the Monkeys*, *op. cit.*, p. 14; cfr. *ibid.*, p. 10.

(3) Cfr. *Mental life of two Macacus Rhesus Monkeys in Captivity*, in « *Americ. Journ. of Psychol.* », Year 1912.

(4) *Introd. to Comp. Psychol.*, p. 253; 291; 305.

(5) *Les insectes ont-ils la mémoire des faits?* in « *Année Psychol.* », an. 1909, p. 148 ss.

Mai. per se liquet (1). — Min. iam probata manet ex supra de animarum divisione habitis (2); attamen denuo breviter ostenditur: Io Anima sensitiva est forma substantialis, qua brutum formaliter et essentialiter in tali natura constituitur. Atqui propria et per se operatio animae sensitivae est sensatio seu sentire. Ergo asserere bruta intellectu operari et intelligentiam possidere, est eorum naturae tribui quod est formale naturae hominis.

2° Intellectu operari et intelligentiam possidere est idem ac subiectum aliquod in diversis circumstantiis seu mediis, diversisque temporibus, diverse operari posse; consequenter, non esse ad unum necessario determinatum. Atqui omnino contrarie bruta operantur: « omnis enim hirundo similiter facit nidum, et omnis aranea similiter telam » (3). Ergo asserere bruta intellectu operari et intelligentiam possidere, est eorum naturae tribui quod est formale naturae hominis.

Arg. na“ (= *teleologicæ*). — Intelligentiam habenti et intellectu operanti non sufficit ordinate agere et propter finem agere, sed requiritur per se ut vere se moveat in finem, rationem finis cognoscat ac veram electionem habeat. Atqui bruta omnia haec non possident. Ergo bruta omnia facultate intellectiva seu rationali simpliciter et absolute non gaudent.

Mai. liquet ex praenotatis. — Ordinate enim et propter finem agere convenit non solum entibus cognitione praeditis, sed etiam non cognoscentibus, quorum actio est signum intelligentiae extrinsecae ea moventis et dirigentis in finem; propterea, « in omnibus quae moventur a ratione, apparet ordo rationis *moventis*, licet ipsa quae a ratione moventur, rationem non habeant » (4). Ut igitur indicetur, aliquid intelligentiam intrinsece possidere, necesse est ut in finem se moveat, quod est ordinare media in finem et in ipsum tendere sub ratione finis, ad quod necessario requiritur cognitio comparativa seu cognitio habitudinis mediorum ad finem; ideoque, ut agens rationem finis cognoscat atque veram electionem habeat, cum electionis sit media in finem ordinare (5).

Min. decl. et prob.: Bruta non solum ordinate agunt et propter finem, sed quia eis inest motuum suorum principium efficiens, scii, cognitio et appetitus, ideo etiam bonum cognoscunt et ut sibiipsis conveniens, ex cuius cognitione se movent ad consequendum bo-

(1) Cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 7, a. 4, c.

(2) Cfr. pag. 426-428.

(3) S. Thom., II C. *Gent.*, c. 82; cfr. *ibid.*, c. 66; *ibid.*, III, c. 34, 81 et alibi.

(4) S. Thom., I-11, q. 13, a. 2, ad 3^u». — Idem verificatur in ipso homine cum aliquid ordinate exequatur sub alterius imperio (cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 1, a. 2), imo et generaliter in tota natura (cfr. Seewis, *op. cit.*, p. 45-52).

(5) Cfr. S. Thom., I-H, q. 13, a. 2, ad 1^a,

num apprehensum. Nihilominus, quia carent iudicio collativo ad deliberandum in alterutram partium — cum omne eorum iudicium sit determinatum ex instinctu naturae (1) —, non dicuntur proprie se movere in finem, sed moveri ex instinctu naturae, ut ex eorum operibus liquido constat. Et cum operatio sit « ultimum per quod unaquaeque res ordinatur in finem » (2), consequenter bruta nec rationem finis cognoscunt neque electionem habent; ex hoc apparet quod omnia « quae sunt unius naturae similiter operantur » (3). Sagacitates igitur et ordinata opera a brutis elicitae intelligentiam agentis extrinseci superioris dumtaxat arguunt (4).

Confiri atur (= *ex loquela*). — Loquela sive lingua, proprie et stricte accepta, essentialiter est solius rationis seu intelligentiae. Atqui bruta, sive superiora sive inferiora, simpliciter et absolute carent loquela seu lingua proprie et stricte sumpta. Ergo bruta omnia facultate intellectiva seu rationali simpliciter et absolute non gaudent.

Mai. decl.: Non est dubium quod quodlibet vivens, maxime cognitione praeditum, naturaliter tendat ad externe exprimendum seu manifestandum suos intrinsecos status psychicos, quae quidem manifestatio generaliter dici potest locutio seu loquela. At non in hoc tantum consistit, ut vult theoria Nativistica seu Instinctûs (= von Humboldt, Steintal (5)); neque in pura communicatione per sonos, gestus sive verba etiam completa manifestata (= Wundt): haec enim optime exerceri potest puris interjectionibus aliisque partibus discursus, quae cum respectu loquela sint quid materiale, propterea brutis non desunt, ut experientia est notum (6). Quare, ad veram locutionem requiritur expressio seu communicatio conceptus mente expressi et aliis manifestati: « nihil enim est aliud loqui ad alterum quam conceptum mentis alteri manifestare » (7). Ad veram igitur linguam requiritur relatio seu comparatio conceptuum a mente facta et externe manifestata, vel iudicium communicatum ac externe prolatum per propositionem (8); quod confirmatur ex Pathologia, praesertim ex phaenomenis aphasiae (9). Manifestum est autem, quod iudicia proprie dicta conficere pertinet ad rationem seu intelligentiam, ideoque loquela seu lingua proprie dicta « ut proprium opus rationis » (10), ut etiam pathologice comprobatur, ma-

ti) Cfr. S. Thom., *loc. prox. cit.*

(2) S. Thom., III C. *Gent.*, c. 22.

(3) S. Thom., I-11, q. 13, a. 2, ad 3^u@.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*; Seewis, *op. cit.*, loc. pr. cit.

(5) Cfr. Gutberlet, *op. cit.*, Vol. II, pp. 80-91.

(6) Cfr. Gutberlet, *ibid.*, p. 85.

(7) S. Thom., I, q. 107, a. 1; cfr. *de Verit.*, q. 9, a. 4, c.

(8) Ad rem S. De Sanctis: « L'espressione discorsiva infatti è il linguaggio propriamente detto perché è la forma espressiva di una importanza umano-sociale senza confronti con gli altri modi di espressione e di obbiettivazione motrice del pensiero » (*op. cit.*, Vol. I, p. 317).

(9) Hinc non immerito observat De Sanctis: « La comprensione delle parole singole è cosa anal differente dalla comprensione della proposition... » (*loc. pr. cit.*, p. 331). Quapropter, scientifici assignare videntur physiologico-anatomicè centra diversa corticis cerebri ad verborum tantum sive propositionum prolationem ordinata: scientificè enim expertum est, ob aphasiam contractam, verba separatim proferri posse non vero propositiones. Cfr. C. Colucci, *Contributo alla localizzazione corticale del linguaggio*, in « Rivista di Psicol. » an. 1929, N. 3, p. 173-179.

(10) S. Thom., I, q. 91, a. 3, ad 3^u».

xime ex phaenomenis dementiae et cretinismi. Hinc non sine iure quidam recentes Psychologi distinguunt duplicem linguam, scilicet *affectivam*, quae brutis etiam convenit, et *logicam*, quae est propria hominis (1).

Min. prob.: Io *Ex Experientia*. — Quotidie omnes videmus, bruta, tam superiora quam inferiora, signa externa, ut sonos diversosque motus corporis, emittere, quibus externe sive nobis sive inter se communicant seu exprimunt proprios status psychicos; tamen, haec brutorum lingua est pure affectiva. Nam, latratus canis v. g. nullo modo exprimit conceptum aliquem mente expressum, sed unice quamdam passionem seu affectionem, quam psychophysiologice sequitur latratus ex se ordinatus seu directus circa aliquid, sicut passio irae ex sua natura ordinatur ad inimicum; ideoque voces, gestus, ceterique actus, quibus externe passio manifestatur, necessario contra inimicum ordinantur, quin canis de facto timorem inimico incutere intendat (2); quod pariter dicitur de tota semeiologia omnium brutorum cuiuslibet speciei (3). Quod igitur a pluribus vocatur « *animalium lingua* », qua scii, inter se communicant ac gregaliter vivunt v. g. formicae et apes, nullomodo arguit ipsa intelligentiam possidere (4). Tali enim linguâ insecta inter se communicant quibusdam signis seu motibus sensibilibus et praesertim odoratus et tactûs: ita v. g. formicae mediantibus ictibus antennarum capiti affixarum (5). Tota igitur brutorum communicatio externa reducitur ad linguam affectivam seu, ut notat *LI. Morgan*, ad facultatem iudicativam communicationis, quae tota consistit in associatione imaginum sensibilibus, quibus in eis affectus seu passiones determinatae excitantur, atque ideo sonis, vocibus, gestibus, aliisque motibus corporis extrinsece exprimuntur ac manifestantur (6).

2o *Ex Anatomía*. — Ad loquelam seu linguam proprie dictam exercendam necessario requiruntur proportionata media naturalia etiam ex parte corporis, hoc est proportionatae dispositiones physiologico-anatomicae, ut luculenter

(1) Ad rem A. Nicotro: < *Langage affectif et langage logique*. — Mode de parler, mode de sentir; c'est-à-dire, mode de parler et psychologie individuelle... Le langage affectif est spontané; l'autre, réfléchi, le premier ne cherche pas les mots, l'autre les choisit: Le premier ne construit pas, pour ainsi dire, la phrase; les éléments de celle-ci se suivent en désordre d'après les impressions de celui qui parle; dans le langage logique, par contre, la phrase se présente unie et en bloc, bien ordonnée à son intérieur et bien coordonnée avec les autres phrases. La subordination est la régie dans la phrase logique; la juxtaposition dans la phrase affective. Le premier des deux langages est plus précis; le deuxième, plus svelte et plus agile > (*La personnalité et le Langage*, in « *Rivista di Psicologia* », an. 1930, N. 1, p. 2). Exinde, iterum manifeste concluditur, contra theoriam empiristico-evolutionisticam (= *Darwin*) et synergisticam (« *NoWe, Müller*), linguam seu locutionem esse effectum rationis seu intelligentiae; consequenter, rationem priorem esse conceptu, conceptum priorem verbo, ideoque loquelâ (cfr. *Arist.*, I *Periherm.*, c. I, n. 2; Gutberlet, *op. cit.*, p. 112-113; Colucci, *loc. pr. cit.*; De Sanctis, *loc. pr. cit.*, p. 321, 322).

(2) Cfr. S. Thom., II-II, q. 110, a. 1; *de Verit.*, q. 24, a. 2, cire. fin.

(3) Cfr. Seewis, *op. cit.*, p. 37-42.

(4) Contrarium quidam, post *Huber, Darwin, Lubbock*, tenent ut *Br et egn.* (*op. cit.*, p. 230).

(5) Cfr. *Wasmann, op. cit.*, p. 142-148; *Seewis, op. cit.*, p. 42-45.

(6) Ad rem S. Thomas: < Auditus autem est in animali ad hoc, quod ei aliquid significetur. Est enim necessarium quod conceptiones unius animalis alteri significantur, secundum quod unum animal iuvatur ex altero, ut patet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet etiam quod animal habeat linguam, per quam sonando significet suas affectiones alteri > (*HI de Anim.*, lect. 18, n. 874). Quo luculenter explicata manet *vocum varietas*, quam plura animalia iuxta determinatas circumstantias emittunt, quaeque non exprimit nisi diversos affectus diversasque passiones individualiter sentitas, ut *iram*, *delectationem*, etc.; atque propterea illi affectus et passiones non sunt verae ideae seu conceptus neque hos exprimunt, ideoque exprimuntur vocibus et non verbis; essentialis enim distinctio inter voces et verba a *Psychol. Experim.* etiam agnoscitur, cfr. *De Sanctis op cit.* p. 315.

constat ex Pathologia (1) et rationi maxime est conforme. Cum enim natura non deficiat in necessariis et potentiae in creatis sint necessariae ut natura dynamice sese explicet, manifeste sequitur quod si tali generi entis natura non dederit inedia naturalia seu potentias proportionatas ad talia opera exerenda, simpliciter concludendum est illud genus entis carere naturali aptitudine ad praedicta opera (2). Porro, scientificè certum est, bruta omnia simpliciter carere proportionatis mediis physiologico-anatomicis naturaliter necessariis ad exercitium verae loquelaе, videlicet. tertia circumvolutione frontali corticis cerebri (=area frontali intermedia), et praesertim area Brocae, quae est in regione temporo-parietali sinistra (= zona Wernicke) (3). Bruta igitur, sive superiora sive inferiora, simpliciter et absolute carent loquela seu lingua proprie et stricte sumpta (4).

647. Corollarium. — Ex omnibus hucusque ostensis, recte colligitur bruta, sive superiora sive inferiora, ita simpliciter carere facultate intellectiva seu rationali, ut nullum gradum, nequidem rudimentalem, intelligentiae possideant; consequenter penitus carent voluntate atque ideo «nullo modo sunt liberi arbitrii» (5). Erroneum igitur est omnino cum quibusdam scientificis (v. g. von Fischer) asserere, bruta moralitatis capacia esse: principium enim moralitatis est liberum arbitrium. Quapropter, bruta manifeste ab homine distinguuntur non solum gradu seu quantitative, sed eutive et specificè seu qualitative.

648. Obiectiones. — Innumerae sunt difficultates quas, scientificè praesertim, contri nostram veritatem conficiunt; principales tamen referemus et breviter solvemus.

Ia Obi.: Imprudens, imo periculosum, est scientificè tribuere alicui conceptui aliquam notam quae experimentaliter verificari nequit. Atqui experimentaliter verificari nequit, quando v. g. canis, lacerta, piscis, etc., agit cum vel sine conscientia. Ergo non est scientificum, rationem conscientiae tribuere ut quid essentialè intelligentiae (= *Ziegler*).

Resp.: — *Dist. Mai.* : imprudens... quae et secundum se accepta, et ex analogia ad aliud experimentaliter verificari nequit *Cone.*; quae secundum se accepta, tantum experimentaliter verificari nequit *Neg.* — Et *Contradist.* Min. : secundum se accepta tantum *Cone.*; ex analogia ad opera hominis *Neg.* — Et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Pluries, dictum est, quod psychismus bruti nequit a nobis directe et secundum se cognosci, ideo a nobis cognoscitur ex analogia et comparatione ad psychismum sensitivum ab homine expertum. Unusquisque enim nostrum,

(1) Ad rem De Sanctis: <... nessun bambino potrebbe apprendere a parire se non possédasse una disposizione ereditaria ad hoc e non disposesse quindi di una propria spontaneità > (*op. cit.*, p. 317; cfr. *ibid.*, p. 324).

(2) Inquit enim *Aristot.*: < Ergo ut fit, ita natura aptum est fieri; et ut natura aptum est fieri, nisi quid impedit > (*II Physic.*, c. VIII, 4; cfr. S. Thom., *ibid.*, lect. 13).

(3) Scribit enim inter alios A. Tournay: < remarque importante faite par Brodmann, d'après les données de la cyto-architectonique. cette troisième circonvolution frontale, *area frontalis intermedia* FC, et en particulier le *champ de Broca*, FCBm, non seulement présente une structure bien particulière, mais surtout, de même que les aires précitées du *gyrus angularis* et de la première circonvolution temporale, ne se retrouve pas sur le cerveau des animaux > (*Nouveau Traité de Psychol.*, par G. Dumas, Tom. I, p. 284; Paris, Alcan, 1930; cfr. *ibid.* H. Wallon, p. 324).

(4) Alia argumenta, brevitatis amore, omittimus, ut v. g. illud ex analogia seu Psychologia Comparata et ex universali harmonia mundi, cfr. S. Thom., II *de Anim.*, lect. 5, c. fin.

(5) S. Thomas, *de Verit.*, q. 24, a. 2.

experientiâ propria, optime cognoscit distinctionem inter actus conscios et in-conscios finis, quique ut actus distincti extrinsece etiam manifestantur; horum autem distinctionem Psychologia Comparata operibus brutorum applicat atque de eis iudicat.

Inst. Io: Ad indicandum de autoconscientia actionis bruti oportet limites eius energiae psychicae cognoscere. Atqui limites huiusmodi scientificè ignorantur. Ergo scientificè demonstrari nequit differentia inter vires psychico bruti et hominis (= *Ziegler*).

Resp.: — *Dist. Mai.*: ad indicandum... cognoscere aut immediate et directe aut mediate et indirecte *Cone.*; immediate et directe tantum *Neg.* — Et *Contradist. Min.*: limites huiusmodi scientificè ignorantur immediate et directe *Cone.*; mediate et indirecte *Neg.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Naturas rerum, quae sunt obiectum non sensuum sed intellectus, cognoscimus ex proprietatibus seu ex operationibus; ex quibus immediate sensibus cognitio ascendimus per intellectum ad aliqualem cognitionem naturae rerum: quae cognitio sufficit ad limites huius vel illius naturae designandos.

Inst. 2°: In cognitione humana repraesentationes sensitivae complexae (= imagines) et abstractiones intellectuales ita inter se confunduntur ut limites certi nequeant bene determinari. Atqui certum est, bruta habere repraesentationes sensitivas complexas. Ergo neque mediate demonstrari potest differentia inter activitatem psychicam bruti et hominis (= *Emery*).

Resp.: — *Transeat Mai.*; *Cone. Min. et Neg. Conqs. et Conqa.* — Non enim solum latius patet conclusio quam praemissae, sed false et arbitrarie concludit. Dictum est enim cum *L. I. Morgan*, quod brutis non possumus tribuere nobiliores vires psychicas iis quas eorum opera exigunt; constat autem ex tota dinamica bruti, tam externa quam interna, quod eorum psychismus limites vitae sensitivae non excedit; ideoque, praeter vires sensitivas nullam aliam vim superiorem eis tribuere possumus. Et quamvis in cognitione humana, ob naturam hominis ex anima et corpore compositam, imagines sensibiles et ideae connectantur et inseparabiles sint, non tamen ita, ut entitative confundi debeant, et saltem reflexe, cognosci distincte nequeant.

2a Obi.: Actus, elicited post habitam experientiam sensibilem delectationis aut molestiae, est actus intelligentiae. Ergo actus, quo prima vice brutum instinctu v. g. se fricat, repetitus ob expertam delectationem, ab instinctive ad intellectivum transit. Ergo bruti opera sunt intellectiva (= *Romanes, Forti*).

Resp.: — *Negatur* simpliciter tota obiectio; procedit enim ex falso conceptu seu abusu terminorum, instinctus nempe et intelligentiae, quorum exactitudinem praedeterminavimus.

Inst. Io: Dantur gradus maiores et minores intelligentiae, ut sunt quaedam phaenomena psychica, v. g. memoria localis, reminiscencia, etc., quae considerari possunt ut intelligentiae similia. Atqui certe certius illa phaenomena psychica, saltem minoris gradus, dantur in brutis. Ergo eis non est simpliciter denegandus quilibet gradus intelligentiae (= *Schoenichen*).

Resp.: — *Dist. Mai.*: dantur gradus... ut intelligentiae similia similitudine analoga *Cone.*; similitudine univoca *Neg.* — *Dist. Min.*: certe certius illa phaenomena psychica, saltem minoris gradus ut intelligentiae similes similitudine analoga *Cono.*; univoca *Neg.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Etiam hic est abusus formalis significationis intelligentiae. Illa enim phaenomena psychica entitative sunt sensilia, ideoque univoce conveniunt cum aliis phaenomenis sensitivis; quare si in eis aliquid rationis appareat, hoc non est nisi aut participative, cum inveniantur connexa cum ratione ut in homine, aut quia quamdam similitudinem rationis habent; sed illogicum est a similitudine rei ad realem entitatem transire.

Inst. 2°: Opera, quae electionem supponunt, sunt intellectiva. Atqui dantur plura opera in brutis quae electionem supponunt: ita canis, cui repraesentantur os et lapis, odore eligit os et lapidem respuit. Ergo bruta vera intelligentia non carent (= *W. M. Wheeler*).

Resp.: — *Dist. Mai.*: opera, quae electionem propriam et veram supponunt, sunt intellectiva *Cone.*; improprium et similitudinariam *Neg.* — Et *Contradist. Min. et Neg. Conqs. et Conqa.*

Nam « secundum quod aliquid se habet ad rationem, sic se habet ad liberum arbitrium. Ratio autem plene et perfecte invenitur solum in homine; unde in eo solum liberum arbitrium *plene* invenitur. Bruta autem habent *aliquam similitudinem* rationis, in quantum participant quamdam prudentiam naturalem, secundum quod natura inferior attingit aliquam ad id quod est naturae superioris. Quae quidem similitudo est secundum quod habent iudicium ordinatum de aliquibus. Sed hoc iudicium est eis *ex naturali aestimatione*, non ex aliqua collatione, cum rationem sui iudicii ignorent... Et similiter est in eis *quaedam similitudo* liberi arbitrii » (1).

Inst. 3°: Inter ea quae essentialiter sunt idem, quaelibet alia differentia est accidentaliter et solius gradus. Atqui imagines sensibiles generales facultatis cognoscitivae bruti et ideae generales facultatis hominis sunt essentialiter eadem. Ergo bruta, sicut et homo, habent saltem qualitative veram et propriam facultatem abstractivam, ideoque intelligentiam (= *Emery*).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Neg. Min.*, *Conqs. et Conqa.* — Licet enim bruta habeant imagines generales sensibilibus seu earum intentiones, quas sensus exterior non percipit et ad quas assignatur sensus communis; tamen huiusmodi intentiones, cum sint brutis naturali quodam instinctu, non sunt collativae neque abstractivae: unde eis non cognoscitur essentia rerum, quae ad intellectum pertinet: cognoscimus autem differentias albi ed dulcis, non solum quantum *ad quodquidest* utriusque, quod pertinet *ad intellectum*; sed etiam quantum *ad diversam immutationem* sensus. Et hoc non potest fieri nisi *per sensum [communem]* » (2). Immo et eadem imagines sensibiles prout sunt in homine formaliter distinguuntur ab iisdem prout sunt in brutis: « alia [enim] animalia percipiunt huiusmodi intentiones solum *naturali quodam instinctu*, homo autem *per quamdam collationem*. Et ideo quae in aliis animalibus dicitur *aestimativa naturalis*, in homine dicitur *cogitativa*, quae per collationem quamdam huiusmodi intentiones adinvenit. Unde etiam dicitur *ratio particularis* » (3).

3a Obi.: Intellectus est seu rationis conficere syllogismos. Atqui bruta quaedam revera syllogismos conficiunt. Ergo bruta quaedam intellectu seu ratione sunt praedita (= *Richet*) (4).

Resp.: — *Dist. Mai.*: intellectus est conficere vere et proprie syllogismos *Cone.*; improprie et similitudinario *Neg.* — Et *Contradist. Min. et Neg. Conqs. et Conqa.*

Conficere enim syllogismos, sive ascensivos sive descensivos, est solum ra-

(1) S. Thomas, *de Vertt.*, q. 24. a. 2.

(2) S. Thomas, 111 *de Anim.*, lect. 3, n. 601.

(3) S. Thomas, I, q. 78, a. 4; cfr. Wasmann, *op. cit.*, p. 111-119.

(4) Ita, inter alios, ratiocinatur Richet: « Le chien errant qui à chaque rencontre de l'homme reçoit un coup ou une pierre, constate que les hommes (A) lui lancent toujours une pierre (fl); donc pour lui A 13. Dès que ce chien voit un homme quelconque (C) il se sauve, car il s'attend à recevoir une pierre de cet homme. Son acte est déterminé par un jugement résultant d'une association d'idées très simple: cet homme est un homme comme ceux que j'ai vus (C A). Et alors instantanément, la conclusion du syllogisme est arrivée: C – S, et il se sauve sachant très bien qu'il va recevoir une pierre » (citât, a Breteon, *op. cit.*, pag. 20). Sed iam multum ante Richet idem sibi obiecit S. Thomas, cfr. I-11, q. 13, a. 2, ob. 3»

tionis, eo quod requiritur idearum seu conceptuum cognitio, collatio atque logica ordinatio; at conficere syllogismos improprie et per quamdam similitudinem tantum, sensui, praesertim interiori, etiam convenit: ad huiusmodi enim requiritur et sufficit associatio duarum imaginum ad quam sequitur operatio; unde huiusmodi species syllogismi nititur sensu aut imaginatione aut memoria sensitiva. Cum v. g. canis videt dominum elevare baculum, reproducía imagine priorum verberum, statim aufugit, ac si ita argumentasset: « Homine baculum elevante vapulavi (= *imago reproducía ex memoria*)- talis homo autem nunc baculum elevat (= *imago reproducía ex sensu exteriori*); igitur nunc vapulo, ideo fugio (= *associatio duarum imaginum per aestimativam*) ». In hac specie syllogism/ nihil rationis apparet, ut neque forma neque ordo propositionum sint contribuenda; sed totum est artificium logicum hominis ratiocinantis (1).

Inst.: Processus cognoscitivus sensibilis per associationes imaginum includit, saltem implicite et virtualiter, syllogismos proprie dictos. Atqui syllogismorum conclusiones impropriae brutorum et propriae hominis non differunt intrinsece et essentialiter, sed extrinsece et accidentaliter, i. e. per magis vel minus implicitum. Ergo facultas cognoscitiva bruti non distinguitur essentialiter ab illa hominis (= *Emery*).

Resp.: — *Dist. Mai.*: processus cognoscitivus... proprie dictos, et haec inclusio est obiectiva et ontologica, hoc est se tenens ex vi ipsarum imaginum independenter a cognitione subiecti *Cone.*; est subiectiva et psychologica *Subdist.*: ut est facultas intellectiva *Cone.*; ut est sensitiva *Neg.*; hoc enim modo illa inclusio se tenet ex parte subiecti cognoscentis, prout subiectum cognoscens facultate cognoscitiva capax est cognoscere illam virtutalem inclusionem et ex ea explicite deducere quod non potest competere nisi vi rationali ut est rationalis. — *Neg. Min.*: eo quod conclusiones impropriae brutorum sunt materiales et naturales, ubi illae propriae hominis sunt formales et collativae; ideoque intrinsece et essentialiter ab invicem distinguuntur (2). — Et propterea *Nrg. Conqs. et Conqa.*

4. Obi.: Progressus est conditio intelligentiae. Atqui revera datur progressus in brutis, eo quod sunt disciplinabilia. Ergo bruta non carent intelligentia (= *Forel*).

Resp.: — *Dist. Mai.*: progressus qui est iuxta primum vel secundum modum addiscendi utriusque generis, initio expositi, est conditio intelligentiae *Neg.*; iuxta tertium modum utriusque generis *Subdist.*: est conditio notificativa intelligentiae *Cone.*; causativa *Neg.*: non enim intelligentia est effectus progressus, sed e contra; unde false et materialismo nixi quidam, v. g. *Forel*, entitatem intelligentiae mensurare volunt iuxta mensuram anatomicam cerebri. — *Contradist. Min. et Neg. Conqs. et Conqa* (3).

Inst.: Ubi est similitudo seu comparatio aliquorum, ibi est illius fundamentum. Atqui in brutis datur aliquid simile et comparabile linguae humanae: sentita enim motibus et sonis involuntariis exprimunt, sicut quando clamores edunt, eiulant, murmurant, etc. Ergo saltem non est incogitabile ut quaedam animalia, in imaginibus mnemonicis, habeant aliquid simile symbolis phoneticis linguae humanae, consequenter intelligentiam (= *Emery*).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: datur aliquid simile et comparabile, similitudine et comparatione affectiva *Cone.*; per hanc enim habetur sic dicta

lingua affectiva; similitudine et comparatione logica *Neg.*: per hanc habetur lingua logica. — Et *Neg. Conqs. et Conqa.* — Explicatio liquet ex dictis in argumento confirmativo.

512 Obi.: Tertius modus addiscendi utriusque generis imperfectissime repentur apud tribus inferiores, v. g. Nigros, imo potius apud eos eminet secundus modus utriusque generis, qui et brutis est communis. Atqui huiusmodi tribus sunt praeditae intelligentia. Ergo et bruta, quae tribubus non sunt minora in cognoscendo seu addiscendo (= *Forel, Knauer*).

Resp.: — *Cone. Min.*; *Neg. Mai.*, *Conqs. et Conqa.* — Maior enim argumenti non solum est philosophice falsa, imo et populorum historiae contraria. Ut ad rem merito observat *Wasmann*: « nei casi menzionati da *Forel* andarono certo perduti i progressi civili che i selvaggi avevano frettolosamente derivati dai bianchi; ma che un tal fatto sembri proprio conforme al quarto o al quinto modod'imparare [= secundum nos ad2um mod.] è un abbaglio; poichè i selvaggi mantengono sempre la facoltà di dedurre conseguenze intelligenti! dalle proprie esperienze sensibili e anche di perfezionare la loro intelligenza mediante l'istruzione per parte di altri uomini. Ora, questo è proprio il terzo e sesto modo che non manca a *nessuna*, per quanto *infima*, razza umana » (1).

6a Obi.: Si bruta intelligentia carerent, non operarentur nisi ex solo caeco instinctu. Atqui operari ex caeco instinctu est operari pure mechanice, quod de brutis negatum est. Ergo bruta intelligentiam habent.

Resp.: — *Dist. Mai.*: si bruta... ex solo caeco instinctu, prout talis denominatio importat negationem reflexionis *Cone.*; importat influxum cognitionis sensitivae *Neg.* — *Contradist. Min.*: operari ex caeco instinctu ut dicit negationem influxus cognitionis sensitivae est operari pure mechanice *Cone.*; ut dicit negationem solius reflexionis *Neg.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Inst.: Bruta, praeter automatismum instinctivum, habent neurosympathias plasticas (2). Atqui neurosympathiae plasticae sunt bruto et homini communes. Ergo bruta, qualitative saltem, eadem intelligentia humana gaudent (= *Forel*).

Resp.: — *Transeat Mai.*; *Dist. Min.*: neurosympathiae... communes, ut praeter has homo nullum aliud elementum superius possideat *Neg.*; secus *Cone.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Ut patet, praedicta obiectio abutitur novâ terminologia ad confusiones et falsas doctrinas ingerendas, atque falso conceptu universi, scii, monistico nititur, secundum quem conceptum totum universum est quidam effectus seu quoddam productum activitatis nervosae cerebri (3).

7a Obi.: Theoriae antiquae philosophiae scholasticae contrariantur progressui modernae biologiae. Ergo quod docent de psychismo animalium non est amplius admittendum, sed scientiae biologiae standum est (= *Millier*).

Resp.: — *Negatur* simpliciter totum. — Obiectio enim haec revera speciosa et opportunistica est atque non minus antiscientifica; supponit praeterea crassam ignorantiam philosophiae scholasticae et crassum materialismum novarum scientiarum, praesertim biologiae. Ceteroquin, quantum contrariatur philosophia scholastica scientiis biologico-physiologicis luculenter apparere potest ex argu-

ti) *Op. cit.*, p. 247-248.

(2) *Nota.* — Per « *ncurosympathias plasticas* », intelligunt quidam recentiores capacitates plasticas sympathico-nervosas; quibus verbis significantur quaedam capacitates quibus instincta innata perficiuntur vi experientiae sensitivae individualis, ut per hanc experientiam a statu instinctivo ad statum intellectivum transeant.

(3) Cfr. *Wasmann, op. cit.*, p. C2-67.

(1) Cfr. *S. Thom.*, I-II, q. 13, a. 2, ad 3«»; II, *dist.* 25, q. 1, a. 1, ad 7«».

(2) Cfr. *Wasmann, op. cit.*, p. 105-110.

(3) Cfr. *S. Thom.* I *Metaph.*, lect. 1, n. 10-13; II, *Post.-Anal.*, lect. 20; *Frôbes, loc. soft, cit.*, arg. 2«», p. 44 ss.

mentis supra a nobis allatis. Hinc ad retn optime Wasmann: « Chi studia attentamente le “ considerazioni generali su gli istinti belluini ” di Reimarus e confronta le sue opinioni con le teorie psicologiche della filosofia aristotélica, p. e. con i luoghi della *Summa Theologica* e con altri lavori di S. Tommaso d'Aquino concernenti la vita psichica dei bruti, potrà convincersi come *Reimarus abbia semplicemente sviluppato a fil di logica la zoopsicologia aristotélica della scolastica mediaevalis* (1).

SECTIO SECUNDA

De Anima Sensitiva Dynamice Accepta.

649. Absoluta tractatione de anima sensili statice sumpta, remanet ut eam consideremus secundum suum esse dynamicum. Ex supra enim ostensis (2) manifestum manet, quod animae sensitivae competunt tres species potentialium, videl. cognoscitiva, appetitiva et locomotiva. Exinde de tribus in hac sectione tractabimus, scilicet:

- Io de potentia *sensitivo-cognoscitiva* (§ 1);
- 2° de potentia *sensitivo-appetitiva* (§ 2);
- 3° de potentia *sensitivo-locomotiva* (§ 3).

§ 1. De Potentia SensitivoCognoscitiva.

650. Cum, ex supra notatis (3), potentia ordinem dicat ad operationem, eo « quod omne illud quod est principium actionis, ut quo agitur, habet potentiae rationem » (4); ideo duo generaliter quaeruntur, nempe de ipsa potentia sensitiva cognoscitiva in ratione potentiae, et de eius exercitio seu actu proprio qui est cognitio sensitiva. Unde sic,

- Io de *natura* potentiae sensitivo-cognoscitivae (I);
- 2° de *cognitione sensitiva* (II).

I. - De Natura Potentiae Sensitivo-cognoscitivae.

651. Potentiae sensitivo-cognoscitivae dupliciter considerari possunt, *in generali*, nempe abstrahendo ab hac vel illa potentia, et *in specie* seu in particulari; unde duplex pars:

- Io de potentia sensitivo-cognoscitiva *in genere* (A);
- 2° de potentia sensitivo-cognoscitiva *in specie* (B).

(1) *Op. cit.*, p. 58-59. — Omittimus brevitatis causa alias obiectiones, quae philosophice fieri possunt, ex ratione finis, quaeque tamen ex supra dictis de facili possunt explodi.

(2) Pag. 426 ss.

(3) Pag. 437 ss.

(4) S. Thomas, *de Pot.*, q. 2, a. 1, ad 6^a.

A) De Potentia Sensitivo-cognoscitiva in Genere.

652. Potentia sensitivo-cognoscitiva sic accepta potest considerari et *quoad se*, respectu scii, suiipsius habentis rationem proximi principii operationis, et *quoad obiectum*, respectu scilicet obiecti circa quod versatur et ad quod ordinatur. Unde quaeritur,

Io de potentiae sensitivo-cognoscitivae *qualitate respectu eius naturae* (Io);

2° de potentiae sensitivo-cognoscitivae *qualitate respectu eius modi operandi* (2°);

3° de *adaequata sensibilis divisione* (3°).

1. ■ Utrum Potentia Sensitivo-cognoscitiva sit vis organica vel anorganica (1).

653. Occurrit igitur primo investigare qualitatem entitativam potentiae sensitivo-cognoscitivae, si scilicet sit vel non ab organo corporeo essentialiter dependens.

654. Praenotamina. — *Primo* est notanda ex supra habitis (2) natura potentiae in genere.

Secundo est notandum, quod potentiae seu facultates *sensitivae* dicuntur illae quae necessario sequuntur naturam animae sensitivae et ex ea naturaliter fluunt seu resultant, et a quibus, tamquam a principalioribus, ipsa anima sensitiva denominatur: «denominatur enim anima sensitiva nomine principalioris suae potentiae, quae est sensus» (3).

Tertio est notandum, quod entitative aliqua potentia duplex esse potest, *organica* nempe et *anorganica*. Organica est illa quae ex sua natura alicui organo est affixa coque operatur; organum enim significat certam ac determinatam partem corporis animati; unde facultas organica est illa quae intrinsece, et quoad suum esse et quoad operari, dependet ab organo corporeo, seu illa cuius operationis principium, a quo immediate elicitur, et subiectum immediate receptivum est corpus organicum. *Anorganica* autem e contra (4).

(1) Cfr. Aristot., *II de Anim.*, c. 16; *ibid.*, lit. c. I; *de Sen. et Sens.*, c. I; Commentât., in Arist., *ibid.*; S. THOM., I. q. 12. a. 3; *ibid.*, a. 4. ad 3»®; *ibid.*, q. 75, a. 3; q. 77, a. 8; *ibid.*, q. 84, a. 6; *ibid.*, q. 85, a. 1; 1-11, q. 3, a. 3; et alibi passim; Bañez, *Comm. in 1<“*, q. 77, a. 5; Complutenses, *Lib. I-II de Anim.*, disp. VI, q. 3; C. Alamanno, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, q. 51, a. 6; P.-M. Cauvinum, *op. cit.*, *Tract. in Tres Lib. de Anima*, Tract. I, disp. III, q. 3; Zioliar a, *op. cit.*, *Psychol.*, III, c. I, a. 3, p. 264 ss.; De Maria, *op. cit.*, *Anthropol.*, P. I, q. 2. a. 2, p. 222 ss.; Pesch, *op. cit.*, n. 405-407; *ibid.*, n. 513-517; C. Alibert, *La Psychologie Thomiste et les Theories Modernes*, Sec. III, ch. I, § 2, p. 51-59. Paris, Bcauchesne; Boedder, *op. cil.*, n. 39-46; Donat, *op. cil.*, *Psychol?**, c. II, a. 2, n. 80 ss.; Frôbes, *op. cit.*, L. 1, c. II, thés. 7, p. 64 ss.; Gredt, *op. cit.*, n. 478-482; et plures alios.

(2) Pag. 437 ss.

(3) S. Thomas, I, q. 79, a. 1, ad 1»®.

(4) Hinc nota, quod facultati anorganicae competit operari per se et absque corpore; non autem organicae. Ut enim supra (p. 487) cum *Cajetano* observavimus, operari per se absque corpore, — praeter alios duos modos —, dupliciter contingere potest, scii, absque organo corporeo et absque correceptivo corporeo. Hi duo modi, licet aliqualiter differant, formaliter tamen coincidunt. Proinde, «cuicumque repugnat corporea communicatio ratione

655. Status Quaestionis. — Ex his clare apparet quid in praesenti quaeritur, an scii, potentia sensitivo-cognoscitiva sit vel non essentialiter dependens ab organo corporeo, hoc est tum quoad eius esse tum quoad eius operari; aliter, an potentia sensitiva talis sit naturae ut eius propria operatio habeat, velut principium a quo immediate elicitur et subiectum immediate receptivum, ipsum corpus organicum, vel e contra. Brevius, an sit facultas organica vel anorganica.

656. Sententiae. — Ad hanc quaestionem solvendam triplex datur inter philosophos sententia.

1^a Sent, conatur explicare quamlibet operationem potentiae sensitivae (= sensationem) per effectum seu resultantiam materiae brutae seu virium physicarum, ita ut illae potentiae non aliud sint nisi ipsae vires materiae seu physiologicae; unde potentiae procedentes ab essentia animae ut a principio sunt quid chimericum et solum nomina. Ita *Materialismus*, *Monismos Psychophysicus*, *Energetismus*, *Tropismus* et alii (1).

2^a Sent, praecedenti e regione opponitur. Iuxta enim hanc alteram sententiam, quia anima non unitur corpori substantialiter, sed accidentaliter ut nauta navi, ideo per se sola anima sensitiva, independenter a corpore organice tamquam a comprincipio intrinseco, propriam operationem seu sensationem elicit. Hinc est, quod anima sensitiva est principium et subiectum immediatum potentiarum sensitivarum earumque operationum; consequenter, potentiae sensitivae sunt anorganicae. Ita *Plato* (2) et Neoplatonici, ut *Plotinus* et *Porphyrius* (3); quibus adhaerent quidam ex Scholasticis ut *H. Gandavensis*, *Gr. Arimin.* (4), *Tongiorgi*, *Palmieri* (5), et alii philosophi moderni ut *Cartesius* et *Cartesiani*, *Wolff*, *Rosmini* (6).

3^a Sent, docet, quod facultates sensitivae fluunt naturaliter ab ipsa anima sensitiva ut a principio (= *contr. 1^m Sent.*), et ut in subiecto immediate receptivo recipiuntur non in anima sola neque in corpore solo, sed in corpore animato seu organico, quod est principium essenziale et intrinsecum eius propriae operationis seu sensationis (= *contra 2^m Sent.*); unde potentiae sensitivae sunt facultates corporeo-organicae. Ita *Aristoteles*, *S. Thomas* et communiter *Scholastici* et *Neoscholastici*, cum quibus dicimus:

657. Conclusio: « Potentiae sensitivo-cognoscitivae sunt facultates essentialiter organicae ».

Prob. 1° (= *a posteriori*). — Arg. 1°. — Potentia cognoscitiva essentialiter anorganica una existens est susceptiva omnium cognoscibilium eiusdem generis. Atqui potentia sensitivo-cognoscitiva

determinatae naturae in corpore aut ratione qualis et quanti, eidem repugnat communicatio tam organi quam totius corporis...; ergo eadem ratione qua excludit corporeum organum, excludit universaliter corporeum correceptivum » (Cajetan., in q. 75, a. 2).

(1) Cfr. supra, pp. 471-473.

(2) Cfr. S. Thom., 1, q. 84. a. 6; *ibid.*, q. 75, a. 3.

(3) Cfr. NEMESIO, *De Nat. Homín.* c. VII.

(4) Cfr. Suarez, *II de Anima*, c. 3, n. 2.

(5) Cfr. Boedder, Flores, *loc. pr. cit.*

(6) Cfr. Denzinger, *Enchirid. Symbol.*, n. 1911, 1914.

non est una potentia susceptiva omnium sensibilibum. Ergo potentia sensitivo-cognoscitiva non est facultas anorganica, sed essentialiter organica.

Mai. ex se liquet. — Tunc enim potentia illa esset intrinsece independens ab organo et correceptivo corporeo, seu ab eis intrinsece-subiective independens et quoad esse et agere, consequenter entitative et dynamice immaterialis; at «virtus immaterialis se habet aequaliter quantum de se est [ad omnes ac diversas qualitates]... Unde intellectus, qui non utitur organo corporali, omnia sensibilia cognoscit » (1).

Min. non est minus manifesta. Et quidem, Io *ex anatomía*, qua certe constat dari diversas potentias sensitivas seu diversos sensus cum determinatis organis proportionatis. Nam, « diversi sensus sunt perceptivi diversorum sensibilibum, sicut visus colorum, auditus sonorum. Haec autem diversitas manifeste ex dispositione organorum diversa contingit; nam organum visus oportet esse in potentia ad omnes colores, organum auditus ad omnes sonos » (2); — 2° *ex theoria anatomo-histologico-physiologica localizationis cerebrialis sensationum*; certe enim affirmari potest iuxta omnes fere hodiernos scientificos, praesertim post innumera experimenta innumerasque observationes cum pathologicas tum physiologicas, atque post consensum communem physiologorum, anatomicorum necnon neurologorum, quod transformationes affectionum sensuum tegumentariorum in status conscientiae senso-perceptivae, contingunt in determinatis areis seu punctis corticis hemisphaeriorum cerebrialium (3).

Arg. ITm. — Potentia, quae revera corrumpitur ad propriam corruptionem organi, cui inest, essentialiter est organica. Atqui potentiae sensitivo-cognoscitivae revera corrumpuntur ad propriam corruptionem organi, cui insunt. Ergo potentiae sensitivo-cognoscitivae sunt facultates essentialiter organicae.

Mai. decl.: Potentia enim dependens ab aliquo organo, in quo residet (4), dupliciter corrumpi potest iuxta duplicem corruptionem eiusdem organi ad quod comparatur. Organum autem ad potentiam

(1) S. Thomas, II C. Gent., c. 82.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) Ita De Sanctis; cuius verba haec sunt: « In ogni modo, con un rispettabile senso di sicurezza basato su un insieme di esperimenti e osservazioni sia patologiche sia fisiologiche, e sulla concordanza dei fisiologi, degli anatomici e dei neurologi più accreditati, noi siamo al caso di affermare che *le affezioni dei sensi tegumentari si trasformano in stati di coscienza senso-percettiva in determinate aree della corteccia degli emisferi cerebrali* » (*op. cit.*, p. 136-137). Cfr. A. Tournay in *Nouveau Traité de Psychologie* p. G. Dumas, Ch. V, IV, p. 261-289; De Sarlo, *op. cit.*, Vol. II, p. 135 ss.

(4) Ait enim Aristoteles: « Αλοφῆς τριπτόν 8c νπότοῦ ἐν ᾧ τῆ τοταύρ) 8ὐναίτε: Instrumentum autem id sensus est primum in quo inest talis facultas » (11 *de Anim.*, c. X11, 2).

comparari potest et *ut instrumentum coniunctum* (= ut organum), quo scilicet potentia suam dynamicè exercet operationem, et *ul eius subiectum*, prout ipsam potentiam in esse sustentat. Primo autem modo organum corrumpitur ab excellentia seu impropor- tionata intensitate energiae sui obiecti, quod est *propria* corru- ptione corrumpi: sic enim organum formaliter habet rationem in- strumentum coniuncti et consistit in determinata proportione seu harmonia elementorum physico-chimicorum, quae proportio ab improporcionata intensitate obiecti solvitur. *Secundo modo* vero, organum corrumpitur ab aliquo alio corrumpente, quod est *com- muni* corruptione corrumpi; sic enim formaliter habet rationem subiecti, quo convenit cum omni alio accidente habente esse in subiecto: commune est enim omni accidenti ut ad sui subiecti cor- ruptionem corrumpatur. Igitur, si potentia corrumpatur ad com- munem corruptionem organi, prout scii, organum est eius subiectum tantum, non dicitur essentialiter organica, quo modo intellectus operatio dici potest corrumpi ad corruptionem seu laesionem zonae cerebri Wernicke (1); si e contra potentia corrumpitur ad pro- priam organi corruptionem, prout nempe organum est eius instru- mentum coniunctum, potentia dicitur et est organica.

Min. experientia constat. Revera enim potentiae sensitivo-co- gnoscitivae corrumpuntur ad corruptionem sui organi quandoque *communi corruptione*, prout organum habens rationem subiecti cor- rumpitur corruptione non causata ab excellentia sensibilis, sed ab alio corrumpente, ut quando fiunt laesiones anatomicae organorum: quandoque vero *propria corruptione*, quando organum habens ra- tionem organi seu instrumenti corrumpitur corruptione causata ab excellentia proprii sensibilis, «sicut visus a valde fulgidis, et au- ditus a fortibus sonis, et sic de aliis » (2). Talis autem corruptio est propria potentiae sensitivae seu sensui, quia « convenit ei inquantum sensus est, et tali corpore ut instrumento coniuncto ad sentiendum utitur, fitque ab excellentia proprii sensibilis tamquam a proprio corruptivo organi sui ut organum est » (3).

Prob. 2° (= *a priori*). — Nulla potentia est maioris nobiliorisque perfectionis sua essentia. Atqui anima sensitiva intrinsece et essen- tialiter dependet a corpore organico et quoad esse et quoad agere. Ergo potentiae sensitivae sunt facultates essentialiter organicae.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 84, a. 7, c.; *de Veril.*, q. 18, a. 8, ad 1^m et 7^m 10.

(2) S. Thomas, II C. *Gent.*, c. 55; cfr. *ibid.*, c. 82; 111 *de Anima*, lect. 7; *De Sen. et Stmfi*, lect. 1-2.

(3) Ferrariensis., in II C. *Gent.*, c. 55. — Pro ulteriori expositione de corruptione sensui ab excellentia sensibilis, cfr. Ferrari., *t. pr. cit.*; in 11 *de Anim.*, q. 23; Javellii, II *de Anim.*, q. 52; Complutenses, *De Anima*, Disp. VIII, q. 3; et alios in eodem loco.

Mai. liquet ex eo, quod non datur effectus maior ac nobilior sua causa; potentiae autem comparantur ad essentiam animae sicut effectus ad causam (1).

Min. probata manet ex iis, quae supra quoad non-subsistentiam animae sensitivae ostensum est (2).

Conqs. et Conqa. per se liquent, cum potentiae sensitivae sint passiones animae sensitivae, ex qua naturaliter fluunt.

658. Corollarium Im. — Colligitur *primo*, quod sensatio, quae est propria operatio potentiarum sensitivarum sive animae sensitivae, non est solius corporis (*contra* 1^{aa} *Sent.*) neque solius animae (*contra* 2^{aa} *Sent.*) sed corporis animati (= *totius coniuncti; compositi; sensorii primi* iuxta Arist.): nam, sicut cuius esse est independeos a corpore, etiam operatio est independeos: ita cuius esse (sive per se sive per accidens) est in corpore, etiam eius propria operatio pendet (sive per se sive per accidens) a corpore; unde «manifestum est quod anima sensitiva non habet aliquam operationem propriam per seipsam, sed *omnis operatio sensitivae animae est coniuncti*» (3). Hinc clare deducitur (*contra* Tongiorgi et Palmieri), quod corpus organicum respectu potentiarum sensitivarum earumque operationum seu sensationum non est solum ut quid extrinsece requisitum seu ut conditio sine qua non, sed est requisitum intrinsece et essentialiter.

659. Corollarium IIm. — Colligitur *secundo*, quod potentiae sensitivae seu sensus nullo modo sunt reflexivae, ita scii, ut possint supra se actusque suos reditione completa redire; «oportet [enim] quod instrumentum quo cognoscit se caderet medium inter ipsam potentiam et instrumentum quo primo cognoscebat. Sed una potentia utens organo corporali potest cognoscere actum alterius potentiae, inquantum impressio inferioris potentiae redundat in superiorem, sicut sensu communi cognoscimus visum videre» (4).

660. Obiectiones. — Ia Obi. : Ratio qua diversae potentiae sunt susceptivae diversorum sensibilibus petenda est ex diversa natura ipsarum potentiarum. Atqui potentiae naturae diversae, etiamsi sint immateriales, non est una omnium

(1) Cfr. supra, respons. ad obi. pp. -145-446.

(2) Cfr. pag. 485-494.

(3) S. Thomas, I, q. 75, a. 3. — Nec valet contra praedicta reponere, quod esse in corpore ipsius potentiae se tenet *subiective*, ubi pendere operationis a corpore se tenet *objective*, ideoque non est par utriusque ratio. Nam, ut profunde observat Cajetanus: « licet haec sint diversarum rationum ut obiiciendo bene dicitur; tamen sunt proportionaliter se concomitantia ut causa et effectus, ita quod modus essendi subiective ipsius potentiae est causa modi pendendi objective operationis immanentis; modi autem dico, non cuiuscumque, sed ad substantiam spectantis... Si enim vis visiva non esset actus oculi sed separata a corpore, visio non per le penderet a corporeo obiecto ut patet » (III *de Anim.*, c. 2). Exinde, firma manet nostra veritas enuntiata ut iterum cum S. Conon. Studior. dicamus: « Duplicis ordinis facultates, *organicae* et *inorganicae* ex anima humana per naturalem resultantiam emanant: *priores, ad quas sensus pertinet, in composito subleantur*; posteriores in anima sola » (TTjcs. XVII; cfr. S. Thom., II *de Anirn.*, lect. 24; *de Sen, et Sens.*, lect. I).

(4) S. Thomas, III, *dist*, 23, q. I, a. 2, ad 3«»; cfr. IV C. *Gent.*, c. II.

receptiva, sed diversae diversorum. Ergo ex diversitate organorum non necessario concluditur potentias sensitivas esse organicas, quia secus essent una susceptiva omnium sensibilibum.

Resp.: — *Dist. Mai.*: ratio qua... ex diversa natura ipsarum potentialium simul cum eiusdem proportionem ad proprium obiectum *Cone.*; ex diversa natura potentialium tantum independenter ab illa proportionem *Neg.* et *Neg. Min.*, *Conqs.* et *Conqa.*

Ut ad eandem objectionem ratiocinatur *Ferrariensis*, asciendum est, quod cum potentiam et obiectum oporteat proportionari, *secundum conditionem potentiae oportet esse obiecti conditionem*. Potentia autem immaterialis non est: *secundum se* ad aliquam naturam sensibilem et materiale determinata... sed est supra omnia materialia elevata; ideo oportet et eius obiectum formale non esse aliquam naturam sensibilem determinatam, sed esse aliquid supra omnem naturam sensibilem elevatum, tamquam omnium naturarum sensibilibum contentivum... Non potest ergo una potentia sensitiva, si immaterialis ponatur (quod oportet ponere si immaterialiter recipiat), ex propria tantum ratione et natura ad unum genus sensibilibum determinari. Sed quia est potentia ad perceptionem determinati sensibilis ordinata, *ideo natura sibi organum in quo recipiatur adiunxit*, quod illi generi sensibilibum sit proportionatum, *ut secundum diversitatem organorum potentiae ipsae in diversa ferantur obiecta*» (1).

2a *Obi.*: Theoria localizations cerebri comprobatur, potentias sensitivas esse organicas. Atqui haec theoria extenditur hodie a scientificis ad energiam seu activitatem intellectus, anatomice determinando centrum cerebrale synthesis mentalis, ideoque conceptus seu ideae eiusque per loquelam seu linguam expressionis. Ergo hac theoria aut idem probatur pro intellectu sicut et per sensum, aut nihil de utroque.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: haec theoria extenditur hodie a scientificis? si eam assignare velint centrum seu zonam cerebralem in qua intellectus magis quam in alio centro organismi suam energiam seu activitatem explicat et manifestat *Cone.*; si eam assignare velint centrum seu zonam cerebralem quam intellectus efficienter producit et elicit suam energiam seu activitatem *Neg.* — *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Quamvis anima, ut infra magis patebit, sit tota in toto corpore et tota in qualibet parte corporis, dynamicè tamen diversimode sese explicat iuxta diversas organismi partes; unde convenienter suam specificam energiam dynamicè explicat in cerebro, et in hoc magis in uno quam in alio centro, maxime quia in praesenti statu suae unionis cum corpore nihil potest, sine concursu phantasmatum, quae sedem in cerebro habent, intelligere (2). Nihilominus, nullum punctum cerebri, cum omnibus suis infinitis cellulis ac fibris nervosis, potest: unquam efficere aliquid de propria activitate intellectus (3); sic cerebrum, nonobstante sua mirabili physiologico-anatomica constitutione, numquam sua

(1) II *C. Gent.*, c. 82. — Fere idem recenter notat De Sarlo: «... la differenziazione tra gli organi concorrenti allo sviluppo della vita psichica è da presumere abbia radice in quelle tendenze o disposizioni esprimenti la natura dell'essere psichico» (*op. cit.*, Vol. II, p. 138).

(2) « Et ex hoc est, pergit S. Thomas, quod intellectus impeditur in intelligendo, testis organo phantasiae; quia quamdiu est in corpore indiget phantasmatis non solum quasi accipiens a phantasmatis dum acquirit scientiam, sed etiam comparans species intelligibiles phantasmatis dum utitur scientia acquisita » (*De Pot.*, q. 3, a. 9, ad 22^m; cfr. I, q. 75, a. 2, ad 3^{am}; II, *dist.* 19, a. 1, ad 6^{ju}; *Quodl.* VII, a. 11, ad 3^{am}; *de Anim.*, a. 1, ad 10^{am}).

(3) Ad rem De Sarlo: « I “trasformatori, i commutatori, i solenoidi, gli interruttori, gli accumulatori”, per quanto numerosi e per quanto variamente connessi tra loro, potranno avere per effetto di stabilire determinate vie, determinate direzioni per la manifestazione dell'Energia, ma non potranno mai dar ragione di ciò che presenta di più caratteristico ed essenziale la vita dello spirito » (*op. cit.*, Vol. II, p. 133, in nota).

materialitate efficere ex se potest de rebus externis aliquam naturam spiritualem et universalem neque imagines seu ideas efformare. A fortiori ergo conficere nequit synthesim mentalem, licet habeatur connexio elementorum nerveo-cerebraliuin aut confluentia diversorum punctorum excitationis ad unum situm cerebralem, quae connexio nerveo-cerebralis essentialiter distinguitur a psychica connexione idearum quam ipsa mens efficit (1). Hinc, magna falsitate ac absurditate laborant plures scientifici identificantes conceptum cum loquela sive lingua, ut iam patere potest ex iis quae in praecedenti thesi ostensa sunt. Optime igitur ad rem ratiocinatur *De Sario*: «Certe admitti debet, quod conceptus, ut actus, indiget quadam phonetica, graphica aut mimica repraesentatione ut apprehendi possit tamquam certus status conscientiae; tamen absurdum est, conceptum identificare cum manifestatione neuromuscolari qua verbum, scriptura aut gestus determinatur. Conceptus enim ita verbum superat (adhuc magis scripturam aut gestum) ut dari possit cogitatio sine loquela (*surdomuti; infantes*) et, heu quam frequenter!, loquela sine cogitatione. Diversae autem formae aphasiae indicant solum impossibilitatem apprehendendi significationem quorundam verborum (etiamsi sonus audiat), cum laesiones in centrīs corticalibus contingunt; quod quidem suppleri potest, per medium alterius ordinis (v. g. verbo scripto, praesentia physica obiecti) (2). Haec tamen omnia unice probant, linguam esse medium *confixus* et determinationis conceptus et nullo modo esse ipsum conceptum... Nemo autem negat, quod revera datur quoddam vinculum, et quidem forsā organicum, inter activitatem conceptūs et modum, quo determinatur et exprimitur, taliter ut, quando deficit proportionatum sensorium ac motivum, atque necessarium punctum terminationis, ipsamet activitas psychica fluctuet; hoc tamen non obstante, simpliciter inconcepibile est concludere ex hoc, quod in aliqua zona cerebri adsunt elementa nervea tam diversa ut efficere possint processus aptos ad determinandum (imo forsā ad producendum) nexus logicos, formas grammaticales, etc. At etiam concesso quod concedi potest circa quaedam facta mechanica linguae, simpliciter inintelligibile est quod in certis punctis cerebri conserventur et recolligantur verborum imagines. Attendant-ne semper Nevrologi ad hanc expressionem, quae tam simplex esse videtur: *memoria verbalis?* » (3).

2. - Utrum Potentia Sensitivo-cognoscitiva sit passiva (4).

661. Ostensa qualitate entitativa potentiae sensitivo-cognoscitivae, eiusdem qualitas dynamica seu eius modus operandi est quaerendus, an scii, sit passiva vel activa. At quia quaelibet potentia dupliciter considerari potest: *statice* nempe, quo modo dicit ordinem

(1) Cfr. De Sario, *loc. pr. cit.*, p. 133-134.

(2) Ad rem optime notat De Sanctis: « La corteccia [cerebrale] difatti può subire lesioni!, anche visibilmente gravi, senza che ne soffra il psichismo individuale (v. Economo e Koskieu, 1925) », *op. cit.*, p. 244.

(3) *Loc. pr. cit.*, pag. 135.

(4) Cfr. Aristotel., 11 *de Anim.*, c. 5; S. Alb. Magn., *Sum. de Homine*, Tr. I, q. 33, a. 1; Scotum, I, *dist.* 3, q. 7; Cajetan., 11 *de Anim.*, c. 5; I, q. 79, a. 2; Ferrarisen., II *de Anim.*, q. S-9; II C. *Gent.*, c. 57; De Flandria, *op. cit. de Anima*, lib. II, Tract. 11, c. 5; Bañez, in 1», q. 78, a. 3, dub. 1u»; Javelli, II *de Anim.*, q. 20-22; Suarez, III *de Anim.*, c. 2, n. 26; Ioan, a S. Thoma, *Phil. Natur.*, P. III, q. 4, a. 1; Zannardi, II *de Anima*, q. 18-20; Cauvinum, *op. cit.*, Tract. I, disp. V, q. 1; Mastrium, *op. cit.*, Disp. IV, q. 2; N. Arnu, *Clyp. Philos. Thomist.*, de Anima, q. 6, a. 1; Sanseverino, *op. cit.*, Dynamilogia, C. I, a. 4; Pesch, *op. cit.*, n. 408-410; et plures alios.

ad obiectum a quo specificatur; et *dynamice*, sicque connotât aut respicit operationem; ideo secundum utramque considerationem conabimur praesentem quaestionem absolvere.

662. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod potentiis sensitivo-cognoscitivis, formaliter ut cognoscitivae sunt, debet obiectum sensibile coniungi cum illis concurrere ad eliciendam propriam operationem seu sensationem, quod est actus secundus; cognitio enim, ut infra latius patebit, formaliter consistit in receptione formae alterius ut alterius, qua fit alia a se, non tamen ita ut respiciat obiecta agendo realiter in illa, neque realiter ea immutando neque ad ea tendendo per quoddam pondus, sed ad se obiecta trahendo, eaque sibi uniendo et assimilando; unde est obiecti attractio ad potentiam, et non viceversa: «t\ obiecto enim et potentia paritur notitia» (1).

Secundo est notandum, quod potentia sensitivo-cognoscitiva dupliciter considerari potest: *morphophysilogice* (in genere entis iuxta antiquos) prout r. quoddam complexum constans ex elementis histo-physiologicis et physio-chemicis, seu, magis generice, ut est quoddam ens habens propriam naturam et complexionem, ex qua et temperie primarum qualitatum sequitur quaedam physiologica activitas, ut apparet in sic dictis motibus reflexis (2); et *psvthm* (= in genere cognitionis iuxta antiquos), prout sensus est quaedam potentia formaliter cognoscitiva quae, ut talis, ad obiectum transcendentaliter dicitur — Huic autem duplici acceptioni potentiae sensitivae respondet duplex immutatio seu passivitas: una *entitativa* (— naturalis; materialis; physiologica), quod modo materia recipit formas vel subiectum recipit accidentia, ex quibus aliquod tertium constituitur ac resultat; alia *intentionalis* (= spiritualis; immaterialis; psychica), qua nempe recipitur forma alterius ut alterius et fit alia a se, ita ut, quod manet distinctum in altero, possit in se recipere; sicque non solum obiectum id quod in se est, sed etiam alia a se fieri potest (3). Haec vero intentionalis immutatio seu passivitas potentiae sensitivo-cognoscitivae dupliciter adhuc considerari potest iuxta duplicem modum quo aliquid in potentia esse potest, videlicet *in potentia remota*, qua caret et habitu et actu operandi; unde ut in actu operari necesse est ut alteretur et aliquid in se recipiat, et quandoque a se abiciat extrinsecum, si adsit, v. g. puer vel indoctus qui caret habitu et actu sciendi; et *in potentia proxima*, qua habetur habitus, sed caret actu; et ad hoc non requiritur aliqua alteratio vel alicuius receptio, v. g. sciens respectu speculandi seu considerandi, sive militans respectu militandi (4).

Tertio est notandum, quod potentia dicitur passiva vel activa non respectu operationis, sed obiecti: «non enim distinguitur potentia activa a passiva a hoc quod habet operationem: quia, cum cuiuslibet potentiae animae tam activae quam passivae sit operatio aliqua, quaelibet potentia animae esset activa. Cognoscitur autem eorum distinctio per comparisonem potentiae ad obiectum. Si enim obiectum se habeat ad potentiam ut patiens et transmutabatur, sic erit

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 2; *de Verit.*, q. 8, a. 6; *Opuse.* 53 (Ed. Rom.).

(2) Ratione huius acceptionis explicantur plura facta quae activitati seu energiae syttematis nervi vel energiis aliorum sensuum hodie tribuuntur, ut ea quae *de fascinatione* narrantur, de qua ait S. Thomas: «... oculi autem inficiunt aerem continue usque ad detentum spatium; per quem modum specula, si fuerint nova et pura, contrahunt quamdam impuritatem ex aspectu mulieris menstruatae ut Arist. dicit... Sic igitur cum aliqua anima fuerit vehementer commota ad malitiam, sicut maxime in vetulis contingit, efficitur secundum modum praedictum *aspectus eius venenosus et noxius*, maxime pueris, qui habent corpus tenerum et de facili receptivum impressionis» (I, q. 117, a. 3, ad 2um; cfr. *HIC. Gent.*, c. 103; *de Pot.*, q. 6, a. 9, ad 7um; *de Malo*, q. 16, a. 9, ad 13um; *de Verit.*, q. 26, a. 3, ad 4um; et p. 1. ur.).

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 3, c.

(4) Cfr. S. Thom., III, *dist.* 3, q. 2, a. 1, q. 2.

potentia activa ; si autem e converso se habet ut agens et movens, sic erit potentia passiva» (1).

663. Status Quaestionis. — Non quaeritur de potentia sensitiva physiologice accepta, sed psychice, consequenter non de passivitate vel immutatione entitativa sed intentional!; an scilic. potentia sensitivo-cognoscitiva, tum ut est in potentia remota tum proxima, sit passiva vel activa. Aliis verbis quaeritur: an obiectum respectu potentiae sensitivo-cognoscitivae, ut actum secundum antecedit, se habeat ut intrinsece immutans ipsam potentiam, et sic obiectum se haberet active, potentia vero passive; vel e contra, obiectum se habeat extrinsece tantum et ut terminus, et sic potentia se haberet active, obiectum vero passive; similiter, an potentia, ut iam informata et determinata obiecto seu specie obiecti, respectu operationis propriae seu sensationis se habeat active vel passive.

664. Sententiae. — Ad propositam quaestionem dantur plures sententiae apud philosophos, quae ad sequentes reduci possunt.

1a Sent, tenet, quod potentiae sensitivo-cognoscitivae sunt simpliciter activae; obiectum enim se habet ad potentiam omnino extrinsece et per modum termini circa quem operatur. Ita omnes qui putant sensationem esse solius animae (= Plato, Plotinus, Simplicius, etc.); Occasionalismus cum *Malebranche*(2), *Cartesius*, *Leibnitz*, *Berkeley* et alii; Transcendentalismus cum *Kant* (3) atque omnes negantes species intentionales in sensibus (= Porphyrius, Durandus, G. Biel, Okam, etc.).

2a Sent, docet, quod duplex est genus potentiarum sensitivo-cognoscitivarum: quaedam sunt *activae*, quibus species sensibiles formantur; aliae *passivae*, quibus species sensibiles recipiuntur. Ita *Jandunus* (4), *Apollinaris* (5) et alii.

3a Sent, communiter tuetur, quod potentia sensitivo-cognoscitiva est passiva respectu sui obiecti, cuius specie perficitur et operatur; respectu vero ipsius speciei sensibilis et sensationis diversi diversimode sentiunt. Nam, a) *quidam* aiunt, quod totale principium sensationis sunt species, consequenter potentia respectu ipsius sensationis simpliciter est passiva. Tribuitur S. *Alberto Magno* (6) et docetur a *Cajelano Thyenensi* (7). p) *Alii* putant, quod potentia respectu sensationis simpliciter est activa: licet enim potentia passive se habeat

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 16, a. 1, ad 13»®; cfr. *ibid.*, q. 26, a. 3, ad 4«®.— Hinc falso quidam ipsam operationem assignant ut criterium distinctivum potentiae activae a passiva; ita, post *Wolff* (cfr. *Ontot.* § 715 ss.), P. Galluppi dicens: « La potenza di operare si chiama o *potenza attiva* o *facoltà attiva*; la possibility di essere modificato in un dato modo si chiama *potenza passiva* o *facoltà passiva* » (*Lez. di Log. e Metaf.*, Lez. 71, p. 150; cfr. Lez. 96, alla 1» obbiez., p. 258-260; Napoli, 1839-1840). — Praeterea *Rosnuni* admisit in anima facultates cognoscitivas dynamice *indifferentes*, quae scii, nec activae neque passivae sunt, quod falsum esse nemo est qui non videat (cfr. Sanseverino, *loc. pr. cit.*, p. 236, not. 5«). *Laroumiguire* vero, ut notat Galluppi (*op. cit.*, lez. 96, p. 259), negat facultates passivas.

(2) Cfr. Gonzalez, *Philos. Elcm.*, Vol. I, Lib. II, Psychol., sec. 1, c. 2, § I.

(3) Cfr. *Critica della Ragion Pura*, P. I, Estética Trasc.

(4) *II de Anim.*, q. 16.

(5) *II de Anim.*, q. 13.

(6) Revera S. *Alb. Magn.* doctrinam thomistis communem docet (cfr. *Sum. De Hom.*, Tr. 1, q. 33, a. I).

(7) Citatus a Bañez.

respectu immutationis materialis, quae consistit in sola receptione specierum atque materialis et antecedens est, tamen respectu immutationis formalis, quae est ipsa sensatio, omnino active se habet independenter a concursu specierum. Ita omnes qui inficiantur species in sensibus, y) *Alii* vero tenent, quod potentia respectu sensationis simpliciter est passiva: sensatio enim formaliter nihil aliud est nisi ipsa receptio specierum in potentia. Ita *Aegidius* (1), *P. Venetus* (2), .4. *Niphus* (3), etc. S) *Alii* denique docent, quod potentia respectu sensationis, atque passive immutata a specie, est activa: passive enim immutata atque determinata a specie obiecti, active elicit suam operationem; unde sensatio est actio passionem praesupponens. Ita *S. Thomas* (4) post *Arist.*, et Thomistae communiter, ut *Cajetanus*, *Ferrariensis*, *Banez*, *Io. a. S. Th.*, *Cauvinus*, *Arnu*, *Gonzalez*, etc. Cum his dicimus:

665. Conclusio: « Potentia sensitivo-cognoscitiva est passivo-activa » (5).

Prob.: Quod immutatur immutatione intentionali, qua a potentia remota ad potentiam proximam intrinsece transit, sicque vitaliter-active constitutum prorumpit in propriam operationem, est principium passivo-activum. Atqui potentia sensitivo-cognoscitiva ab obiecto seu eius specie revera immutatur immutatione intentionali, qua a potentia remota ad proximam intrinsece transit, sicque vitaliter-active constituta prorumpit in sensationem. Ergo potentia sensitivo-cognoscitiva est passivo-activa.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. prob.: Potentia sensitivo-cognoscitiva actu operari nequit seu sensationem elicere, nisi prout est formaliter determinata atque specificata ab obiecto vel eius specie, cum ex se sit simpliciter indifferens respectu huius vel illius obiecti; ex quo patet, quod hac determinatione ac specificatione potentia intrinsece mutatur. Cum vero potentia sit cognoscitiva, ideo ita immutatur sicut res sensibilis ad potentiam trahitur eique unitur et assimilatur atque fit alia a se, quod ut manifeste liquet perfici nequit sine vera passione, licet perfectiva, ex parte ipsius potentiae. Respectu igitur obiecti sensibilis potentia sensitivo-cognoscitiva est passiva (6). Eadem porro potentia sic intrinsece immutata, ex se realiter producit ac efficit sensationem, quae, cum sit actio vitalis et immanens, a potentia active elicitur; nam a solo obiecto seu sola specie obiecti efficienter produci nequit actio vitalis, neque a sola potentia independenter a specie obiecti: sic enim est essentialiter in potentia atque ideo nequit proxime

(1) in II *de Anim.*, c. 5.

(2) II *de Homine*, c. 10.

(3) *Tract. de Sens. Agente*.

(4) Cfr. I, q. 56, a. 1; *de Verit.*, q. 26, a. 3, ad 4*.

(5) Cum dicimus, quod «potentia sensitivo-cognoscitiva est passivo-activa» respectu sensationis, intelligimus quod est *simpliciter* activa et *secundum quid* passiva, ut infra in coroll. III dicetur (pag. seq.).

(6) Cfr. S. I HOM., II C. Gent., c. 57; I, *dist.* 40, q. I, a. 1, ad Ium.

agere, quia « unumquodque sicut natum est agere inquantum est actu, ita natum est pati inquantum est in potentia » (1). Potentia ergo sensitivo-cognoscitiva ut specie determinata active se habet respectu sensationis (2).

666. Corollaria. — Ex veritate probata sequentia corollaria eliciuntur scitu quam maxime necessaria utpote doctrinam thomisticam magis atque magis confirmantia.

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod a) *potentia sensitiva sola non est principium totale sensationis* (contra Iltu Sent, et 3^{aa} Sent. (3), quia potentia secundum sui formalitatem habet rationem potentiae; ideoque nequit cognoscere suum sensibile nisi facta in actu per speciem rei sensibilis: ex utriusque enim unione, videl. ex potentia sentiente et obiecto sentito, fit unum principium efficiens sensationis (3); (3) *nec solae species sunt principium totale sensationis* (contra 3ma Seni, a), quia principium, a quo elicitur actio vitalis, debet esse vitale et species secundum se non sunt vitales, sicut sensatio quae elicitur non est secundum se vitalis; ceteroquin, non repugnaret absolute solas species sensibiles producere sensationem, ut v. g. quando in speculo repraesentantur; y) *neque ipsa formalis receptio specierum in potentia sensitiva est ipsa sensatio* (contra 3^a Sent, y), quia contingit quod species sensibilis revera recipitur in potentia et tamen nulla sensatio habetur, v. g. species visibilis in visione quin detur visio sicut experientia liquet in dormientibus apertis oculis (4). Sensatio praeterea est actio vitalis, quae soli receptioni specierum secundum se convenire nequit (5). Remanet igitur quod potentia sensitivo-cognoscitiva respectu obiecti seu speciei sensibilis simpliciter est passiva et respectu sensationis simpliciter est activa (6).

Coroll. Hum. — Colligitur *secundo*, quod in potentia sensitivo-cognoscitiva datur duplex motus, quorum *unus* est respectu receptionis specierum, quibus potentia intrinsece transmutatur ad sensibile; quo fit ut ipsum sentire, antecederet ad sensationem, dicatur esse quoddam pati; *alter* motus est respectu sensationis, quo scii, ipsum sensibile percipitur atque est formaliter ipsa sensatio; sicque primum motum supponit et ab eo causatur. Hinc recte dicitur, quod ipsum sentire causaliter est quoddam pati, formaliter tamen est operari; unde, sensatio est operatio a sensu active elicit a seu producta.

Coroll. — Colligitur *tertio*, quod potentia sensitivo-cognoscitiva comparata ad ipsam sensationem est *activa simpliciter et passiva secundum quid*. Nam, sensatio active ab ipsa potentia producitur; quia vero est actio immanens, non potest recipi, ut in subiecto, nisi in ipsa potentia, respectu cuius receptionis ipsa potentia est passiva. Nihilominus, potius passiva quam activa dicitur: denominatio enim rei, sicut et specificatio, desumitur ab eo quod est potius et principalius in re; ratio autem formalis cuiuslibet potentiae attendi debet primo et per se non secundum operationem, sed secundum obiectum; unde si potentia

(1) S. Thomas, I C. Gent., c. 16.

(2) Cfr. S. Thom., I, dist. 40, q. 1, a. 1, ad 1^{am}; Quodl. VIII, a. 3; HI de Anim., lect. 7-8; de Anim., a. 3; de Sp. Cr., a. 9; Opuse. 16 et passim.

(3) Cfr. Arist., II de Anim., c. 5; S. Thom., de Verit., q. 8, a. 6, ad 3^{am}; ibid., a. 7, arg. s. contr.

(4) Similiter verificatur in aliis sensibus, ut liquet in operationibus chirurgicis cum in patiente producat analgesia (— carentia sensibilitatis ad dolorem productum) sive anestesia (— carentia determinatarum sensationum ut tactilium, acusticarum, etc.) atque etiam in pluribus statibus anormalibus nevrosismi, ut in haesterismo, hypnotismo, etc.

(5) Cfr. Aristot., II de Anim., c. 4; de Sens, et Sens., c. 2.

(6) Cfi. S. Thom., I, q. 59, a. 1.

sit obiecti transmutativa illa est activa, si vero ab obiecto sit transmutabilis, ut contingit in potentia sensitiva, est passiva (1).

Coroll. IVum. — Colligitur *quarto*, quod non datur potentia sensitiva activa respectu obiecti, hoc est, praeter potentias sensitivas passivas, non datur alia potentia sensitiva activa quae passivas in actum reducit, seu breviter: non datur sensus agens, quo vel species sensibiles in sensu producantur (= *iuxta quosdam*) vel quo sensatio in sensu causetur v. g. visio in visu, auditio in auditu (= *iuxta alios*) (2). Nam, utroque modo positio est inutilis. Nam, species sensibilis, cum sit formaliter eiusdem generis cum potentia sensitiva, sufficienter producit ab obiecto sensibili: non enim species sensibilis est spiritualis aut universalis, sicut est species intelligibilis (3); praeterea, quia potentia sensitiva ex se potens est recipere speciem sensibilem, ideo ita specificata, ex se potens est etiam sensationem elicere (4).

3. - Utrum Potentiae Sensitivae Obiectum recte dividatur in Commune, Proprium et per Accidens (5).

667. Absoluta tractatione de potentiis sensitivis in se, de iisdem est nunc agendum in ordine ad obiectum, seu de qualitate obiecti circa quod versantur ipsae potentiae sensitivae.

668. Praenotamina. — *Primo* est notandum, quod sicut obiectum intellectus dicitur intelligibile: ita obiectum, quod a potentia sensitiva cognosci seu sentiiri potest, vocatur *sensibile*. Tale autem sensibile est divisum secundum sequentem divisionem, et non sumitur secundum totam suam extensionem seu universalitatem, sed prout est cognoscibile a potentiis sensitivis externis: alioquin sensibile proprium non daretur (6). Cum autem, ut probatum est, potentiae sensitivae sint organicae et «potentia cognoscitiva proportionetur cognoscibili» (7), ideo

(1) Cfr. Bañez, *loc. pr. cit.*, ad 4^m conci.; Ioan. a S. Thoma, *loc. pr. cit.*, ad 1^{am} con-
in • Secundo arguitur ».

(2) Iuxta Averroem iste sensus agens est intelligentia quaedam agens, quae causât sensationem, extrinseca a sensibus passivis atque in orbe lunae existens (cfr. Ferrariensis, II *de Anim.*, q. 9).

(3) Hinc « similiter non esset necesse ponere intellectum agentem, si universalis, quae sunt intelligibilia actu, per se subsisterent extra animam, sicut posuit Plato » (S. Thomas, *De Sp. Cr.*, a. 9, c.).

(4) Cfr. Aristot., II *de Anim.*, c. 5; S. Alb. Magn., II *de Anim.*, Tr. 3, c. 6; S. Thom., I, q. 79, a. 3, ad 1^{am}; *de Sp. Cr.*, a. 9, c.; *ibid.*, a. 10, ad 17^{am}; *de Anim.*, a. 4, ad 5^{am}; *de Anim.*, lect. 3, n. 612; Ferrar., II *de Anim.*, q. 9; Javelli, II *de Anim.*, q. 21 « Quantum ad tertium »; Bañez, *loc. pr. cit.*, dub. 2^a; Io. A. S. Thoma, *loc. pr. cit.*, obi. 2^a, et alios.

(5) Cfr. Aristot., II *de Anim.*, c. 6; S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 32, a. 2; S. Thom., II *de Anim.*, lect. 13; *HI ibid.*, lect. 1, 6; *de Sens. et Sensato*, lect. 11; I, q. 17, a. 2; *ibid.*, q. 78, a. 3, ad 2^{am}; IV, *dist.* 49, q. 2, a. 2, et passim; Cajet., II *de Anim.*, c. 6; De Flandria, II *de Anima*, Tract. II, c. 7; Ferrariensis, II *de Anim.*, q. 10-11; Javelli, II *de Anim.*, q. 24; C. Alaman., *op. cit.*, q. 59, a. 5-6; Bañez, *loc. pr. cit.*, dub. 7^a (8^a); Complutens., *loc. pr. cit.*, disp. VIII, q. 1; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. III, q. 4, a. 2; Zanardi, II *de Anima*, q. 25-26; Arnu, *op. cit.*, *loc. prox. cit.*, a. 2; Cauvinum, *loc. prox. cit.*, § 1, 4; Mastrium, *op. cit.*, Disp. IV, q. 3, n. 34-35; Ouerinois, *Phys.*, P. IV, q. 3, a. 3, § 1-2; Goudis, *Phys.*, P. IV, disp. Unie., q. 3, a. 2, dico 2^a; Sanseverino, *op. cit.*, *Dynamil.*, c. I, a. I, n. 4W7; Zigliara, *op. cit.*, *Critica*, Lib. II, c. 1, a. 1, n. 1V-IX; Pesch, *op. cit.*, n. 483; Lorenzelli, *op. at.*, *Psychol. Sensit.*, lect. 1, n. III-IV; Boedder, *op. cit.*, n. 76-77; Donat, *op. cit.*, c. II, a. 3, § 9, p. 96 ss.; Gredt, *op. cit.*, n. 487; Frübes, *op. cit.*, L. II, c. 1, § 1, p. 100-101; et alios.

(6) Cfr. Cajetan., Bañez, *loc. cit.*

(7) S. Thom., I, q. 84, a. 7, c.

sensibile est omne id quod est corporeum seu quantum; hoc tamen non est et non dicitur sensile, nisi per respectum ad potentiam sensitivam seu sensum, sicut et anima non est sentiens, nisi cum ad obiectum sensile refertur et cum eo aliquo qualiter coniungitur (1).

Secundo est notandum, quod cum ratio potentiae sensitivae seu sensûs sit passiva et ratio sensibilis sit activa, ut ostensum est; ideo, sensibile per propriam speciem potentiam immutat et potentia immutatur seu patitur a sensibili. Quod igitur est per se immutativum potentiae, est eius sensibile per se, et in ipsam efficienter influit (2). Hoc autem dupliciter contingere potest: *aut* substantialiter (= essentialiter: « quantum ad ipsam speciem agentem »), producendo scii, substantiam effectus, et hoc modo se habet ut specificativum; *aut* accidentaliter (= modificative; › quantum ad modum actionis»), modificando nempe effectum productum, et hoc modo se habet ut modificativum specificativi (3).

669. Status Quaestionis. — His breviter notatis, quaeritur: an potentiae sensitivae obiectum seu sensibile recte et adaequate dividatur in sensibile per se proprium et commune et sensibile per accidens.

670. Sententiae. — Duplex est principalis sententia de hac re.

1^a Sent, rectitudinem illius divisionis negat, prout vi doctrinae, aut non admittit realitatem substantiae aut non admittit quod a nobis cognosci possit; consequenter, negat saltem sensibile per accidens absolute. Ita Sensistae post *Hume*, *Berkeley*, *Lock* et *Condillac*; Positivistae post *Comte* et *Cousin*; Agnostici post *Kant* (4).

2^a Sent, praecedenti e regione opponitur et tuetur simpliciter rectitudinem ac adaequationem praefatae divisionis. Ita, post *Aristotelem* et *S. Thomam*, omnes fere Scholastici et Neoscholastici, cum quibus dicimus:

671. Conclusio: «Obiectum potentiae sensitivae recte et adaequate dividitur in sensibile per se commune et proprium (5), atque in sensibile per accidens ».

Prob.: Divisio, quae fit secundum rationem formalem divisi, per differentias immediate oppositas atque cuius dividencia simul

(1) Cfr. S. Thom., III de *Anim.*, lect. 2, n. 596.

(2) Cfr. S. Thom., II de *Anim.*, lect. 13, n. 393.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 394.

(4) Galluppi (*Lez. di LoRica e Metaf.*, Lez. 82) divisionem aristotelicam sensibilis admittere non videtur. Etenim quorundam philosophorum (sine nomine) divisionem de qualitatibus corporum male referens et falso interpretans, scribit: « In primo luogo si debbono considerare ne* corpi la grandezza, la figura, il numero, la situazione, ed il moto o il riposo delle loro parti solide... Queste qualità si chiamano qualità *originali* o *primitive*. In secondo luogo vi ha in ciascun corpo la potenza di agire di una maniera particolare su qualcuno de' nostri sensi, per mezzo delle sue prime qualità impercettibili... e si chiamano queste comunemente *le qualità sensibili*, o *le qualità seconde immediate*, cioè che si percepiscono immediatamente. Si può osservare in terzo luogo in ciascun corpo la potenza di produrre; in virtù della costituzione particolare delle sue prime qualità, tali cambiamenti nella grossezza, nella figura, nella consistenza, e nel moto delle parti di un altro corpo, che esso agisca di una maniera su i nostri sensi diversa da quella con cui agiva prima... Si chiamano queste ultime qualità, *qualità seconde mediate*, cioè che si percepiscono mediatamente » (p. 28-29). Hancque divisionem ut falsam Galluppi reiecit (*ibid.*, p. 30).

(5) Notandum quod «sensibile commune» a recentioribus vocatur *qualitas primaria* et «sensibile proprium» vocatur *qualitas secundaria* seu simpliciter *qualitas sensibilis* cui respondet ex parte sensus id quod ab eis vocatur «perceptio primitiva».

sumpta perfecte adaequant totum divisum, est recta et adaequata. Atqui talis est divisio sensibilis in sensibile per se commune et proprium et in sensibile per accidens. Ergo potentiae sensitivae obiectum recte et adaequate dividitur in sensibile per se commune et proprium atque in sensibile per accidens.

Mai. constat in Logica, ex legibus divisionis. — Min. prob.: Sensibile est obiectum ad quod potentia sensitiva transcendentally ordinatur. Atqui sensibile ad ipsam potentiam non nisi dupliciter se habere potest: *aut* enim se habet ad potentiam solum per accidens, in quantum sensibili accidit aliqua realitas, a qua potentia nihil patitur, sicut accidit « albo, quod est sensibile per se, quod sit Diarius » (1), et tale est *sensibile per accidens*; *aut* sensibile se habet ad potentiam per se, in quantum consideratur secundum id quod per se, ut est sensibile, ei convenit et a quo potentia revera patitur et immutatur. Hoc autem dupliciter se habere potest: *aut* per se primo (= immediate; adaequate), prout potentiam immutat « quantum ad ipsam speciem agentem », et sic habet rationem specificativi et distinctivi, quod propterea « ita sentitur uno sensu quod non potest alio sensu sentiri et circa quod non potest errare sensus » (2), et tale est *sensibile proprium*; *aut* per se non-primo (= mediate; inadaequate), prout potentiam immutat « quantum ad modum actionis », et sic habet rationem modificativi tantum ipsius specificativi, cum quo exercite coniungitur et percipitur, atque proinde nullius sensus unius est proprium, sed est commune omnibus sensibus (3), et tale est *sensibile commune*. Ergo divisio sensibilis in illa tria membra fit secundum rationem formalem divisi, per differentias immediate oppositas, atque per dividentia, quae simul sumpta perfecte adaequant totum divisum.

672. Corollaria. — Ex hac veritate probata sequentia corollaria eliciuntur, scitu quam maxime necessaria ad maiorem intelligentiam doctrinae.

Coroll. I^m. — Colligitur *primo*, quod sensibile *commune* et *proprium* conveniunt et insimul differunt. *Conveniunt* quidem, quia utrumque est sensibile per se, prout utrumque « per se passionem sensui corporali inferre potest » (4). *Differunt* autem: 1° quia sensibile *proprium* « ita sentitur uno sensu quod non potest alio sensu sentiri » (5), *commune* vero nullius sensus est proprium, sed omnibus est commune (6); 2° quia sensibile *proprium* per se primo est specifi-

(1) S. Thomas, II de Anim., lect. 13, n. 387.

(2) S. Thomas, *ibid.*, n. 384.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 386.

(4) S. Thomas, IV, dist. 49, q. 2, a. 2.

(5) S. Thomas, II de Anim., lect. 13, n. 384.

(6) Hoc autem non est sic intelligendum, quasi omnia ista [sensibilia communia] sint omnibus [i. e. sensibus] communia; sed quaedam horum, scii, numerus, motus et quies sunt communia omnibus sensibus. Tactus vero et visus percipiunt omnia quinque » (S. Thom., *loc. pr. cit.*, n. 386).

praecipue numerantur et -sunt *motus, quies, numerus, figura et magnitudo*» (1); omnia enim huiusmodi «sensibilia inferunt passionem sensui, *inquantum est sensus, secundum quod habent magnitudinem* » (2); ideoque " *omnia reducuntur ad quantitatem* » (3). Non est igitur recte dictum quod aliqui recentiores scribunt, quod sensibilia communia a recentioribus *clarius* reducuntur ad proprietates spatiales et temporales sensationis» (4); neque illa reductio est recta, cum spatium et tempus sequantur quantitatem, ut in *Physica Generali* ostensum est.

674. Scholion IIam. — Est *secundo* animadvertendum, quod *sensibile per accidens* potest sumi dupliciter: generice et specific. *Generice* quidem (= sensib. per accid. absolute), prout sumitur formaliter in ratione sensibilis ut sensibilis, et sic sola *substantia* est sensibile per accidens: substantia enim, ut dicit rationem naturae seu essentiae, per se est obiectum intellectus et non sensus; sed ut dicit rationem subiecti, cui inest et coniungitur exercite obiectum sensus, est sensibile per accidens, cuius tamen species non imprimitur in sensu (5); consequenter, sensus substantiam percipiunt *confuse* et non distincte, et hoc asserimus contra quosdam (Reid, Rosmini, Giober ti, Donat, etc.) (6). *Specific* autem (= sensib. per accid. relative), prout sumitur formaliter in ratione *talis* sensibilis: sensibile enim proprium sub illa ratione qua est proprium unius sensus, est sensibile per accidens respectu alterius, v. g. visibile sub ratione visibilis est sensibile per accidens respectu auditus. Hinc est, quod ad rationem sensibilis per accidens requiritur *tum* ut accadat ei quod est sensibile per se, *tum* ut apprehendatur ab aliqua potentia cognoscitiva, sive imaginativa sive intellectiva (7).

B) De Potentiis Sensitivo-cognoscitivis in Specie seu De Sensibus in Specie.

675. Absoluta tractatione de potentiis sensitivo-cognoscitivis seu de sensibus in genere, de iisdem *in particulari* vel *in specie* restat investigandum. Sensuum autem quidam sunt *externi*, alii *interni*, ut liquido constat ex conscientia in homine et ex Psychologia Comparata in brutis: oportet enim «quod animal per animam sensitivam non solum recipiat species sensibilibum cum praesentialiter immutatur ab eis, sed etiam eas retineat et conservet » (8). Agendum est igitur,

1° de sensibus *externis* (a);
2° de sensibus *internis* (p).

(1) Aristot., II de Anim., c. 6, n. 3.

(2) S. Thom., IV, dist. 49, q. 2, a. 2, c.

(3) S. Thom., I, q. 78, a. 3, ad 2*»; cfr. II de Anim., lect. 13.

(4) Frôbes, op. cit., p. 100.

tMM

(5) Quomodo possit esse in intellectu species substantiae quin antea fuerit in sensu, cfr. Bañez, I, q. 84, a. 7, dub. I^m ad confirm, ultim. arg.; *ibid.*, q. 78, a. 3, dub. 8[«] (7«®), ad 3«».

(6) Cfr. Ioan. a S. Thoma, loc. prox, cit., conci, ult.; Sanseverino, loc. prox, cit., n. 43-44.

(7) Cfr. S. Thom., II de Anim., lect. 13, n. 395.

(8) S. Thomas, I, q. 78, a. 4.

a) De Sensibus Externis.

676. Cum sensus externi considerari possint dupliciter et *in genere* et *in specie*, ideo dicemus:

- 1° de sensibus externis *in generali* (I);
2° de sensibus externis *in speciali* (II).

I. - De Sensibus Externis in Generali.

677. Sensus externi in genere accipi possunt vel in seipsis seu quoad eorum intimam naturam, vel relate ad obiectum seu sensibile, ad quod dicunt ordinem. Hinc quaeritur,

- 1° de *natura* sensuum externorum (1);
2° de *praesentia sensibilis* sensuum externorum (2);
3° de *necessitate speciei impressae* sensuum externorum (3).

1. - De Natura Sensuum Externorum.

In investigatione naturae Sensuum Externorum, tria per ordinem habentur, videlicet *notio* seu *definitio*, *divisio* atque *numerus*.

678. I. Sensuum Externorum Definitio. — Sensus externi ita recte definiri possunt: «*facultates organicae quae immediate, idest independenter ab alia media facultate, natae sunt a sensibilibus propriis immutari*; seu *quae immediate suum obiectum proprium attingere natae sunt*».

Explicatur. — Dicuntur «*facultates organicae*») ad indicandum genus quo cum aliis sensibus internis conveniunt, cum probatum sit potentias sensitivas esse organicas. — Dicuntur «*natae sunt a sensibilibus propriis immutari*» ad designandum tum *entitatem* sensuum, qui sunt passivi, ut probatum est; tum *relationem* sensuum ad proprium sensibile, quod pro sensibus externis debet esse «ens corporeum, extensum, singulare et localiter praesens», ubi pro internis potest esse absens. — Additur denique «*immediate*», quo sensus externi constituuntur et denominantur tales simulque ab internis distinguuntur. Etenim, haec immediatio sumi debet *objective*; non tamen ita, quod *externi* sive *interni* sint illi, quorum obiectum est extra sive intra: secus, vel sensus essent reflexivi, ut obiectum scii, externe acceptum reflexione intra fiat, vel omnes sensus essent externi, quod utrumque falsum est; neque ita, quod *externi* sive *interni* sint illi, quorum obiectum est extra sive intra suppositum sentiens: tactus enim sentit et percipit non solum extracorporea, sed etiam intracorporea suppositi sentientis. Quare, immediatio illa intelligenda est *objective*, *secundum scii*, *modum quo obiectum immediate sive mediate sensum immutat*, seu quo potentia immediate sive mediate obiectum suum attingit; si igitur obiectum proprium a sensibus immediate attingitur, hoc est directe et non mediante alia potentia illud referente, sensus sunt et dicuntur *externi*: si e contra, sensus sunt et dicuntur *in-*

terni. Ita etiam non pauci ex Neoscholasticis, v. g. Boedder (1), Gredt (2) et alii, atque innuitur saltem a S. Thoma dicente, quod « quia sensus proprius [externus], qui est primus in ordine sensitivarum potentiarum, *immediate* a sensibilibus immutatur, necesse fuit quod *secundum diversitatem immutationum sensibilium* in diversas potentias distingueretur » (3).

679. Corollarium Ium. — Ex hac definitione recte infertur, quod non videtur satis sufficiens et philosophica ratio a quibusdam adducta ad designandos sensus externos et internos, *subiective* scii, intellecta, prout desumitur sive ex ratione morphologica tantum (= peripheria corporis) ut Gonzalez (4) et Zigliara (5), sive ex ratione morphologico-topographica (= peripheria et centra corticalia cerebri) ut De Sanctis (6); quo modo sensus *externi* dicerentur illi, quorum organum est in peripheria systematis nervei, *interni* vero illi, quorum organum est in centro systematis sive in cerebro. Hoc tamen admitti nequit, neque *a priori*, quia non «potentiae sunt propter organa, sed organa propter potentias» (7); neque *a posteriori*, tum quia hodie, post theoriam localizationis, certum est quamlibet sensationem exerceri et perfici in cerebro (= *Koniocortex* post v. Economo), tum quia organum tactus esset totum corpus, cum per totum corpus sit diffusum (8).

680. Corollarium Hnm. — Colligitur denique quod, sicut *sensus externi* sunt «facultates organicae quae immediate, idest independenter ab alia media facultate, natae sunt a sensibilibus propriis immutari»: ita *sensus interni* sunt «facultates organicae quae mediate, idest dependenter ab alia media facultate, natae sunt a sensibilibus propriis immutari ».

681. II. Sensuum Externorum Divisio. — Sensus externi dividi debent eodem modo sicut et definiuntur, videlicet ex diverso modo quo nati sunt immediate a proprio sensibili immutari; sicque recte dividi possunt: in *sensus supremos* (= superiores) et sunt illi qui a proprio sensibili immutantur solum psychice seu intentionaliter, et ideo perfectiori et excellentiori modo operantur, et sic est solus

(1) *Op. cit.*, n. 29, p. 29; n. 75. p. 65.

(2) Opuse.: *De Cognitione Sensuum Externorum*, etc. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 14-16, Romae, Desclée, 1924.

(3) *De Anim.*, a. 13; cfr. I, q. 78, a. 3-4. — Ex horum locorum doctrina, sensus externi possunt aliter definiri; cum enim eorum proprium obiectum sit «ens corporeum, extensum, singulare et localiter praesens», quod differt ab obiecto sensus interni, quod potest esse absens, ideo sensus externi sunt «*facultates organicae percipitvae entis corporei, singularis, extensi et localiter praesentis*».

(4) *Phil. Element.*, Vol. I, Lib. II « Psychol. », s. I, c. II, a. 2, § 1, p. 262, Matritl. 1868.

(5) *Loc. prox. cit.*, p. 270.

(6) *Op. cit.*, Vol. I, p. 134-135.

(7) S. Thomas, I, q. 78, a. 3, c.

(8) Quidam neoscholastici, allecti potius novitate quam veritate, malunt sensus distinguere in *perceptivos* (*» quinque sensus externi, sensus communis, sensus muscularis, temperaturae et organicus) et in *reproductivos* (» phantasia et memoria). Tamen, haec divisio, quae a Donat (*op. cit.* p. 68) *melior* reputatur, minus recta videtur. Etenim, Ilo non est per se, dum in potentiis oportet attendere distinctionem obiectorum secundum quod oblecta sunt differentiae actionum animae et non secundum aliud » (S. Thom., *De An.*, a. 13); divisio autem praedicta non est secundum formalem specificationem actionum, sed potius secundum diversa munera; 2° per se loquendo, sola memoria esset sensus reproductivus, phantasia vero est potius conservativa; unde «requiritur quod ea quae prius fuerunt apprehensa per sensus (exteriores) et interius conservata (per imaginativam seu phantasiam] iterum ad actuale considerationem revocentur (per memoriam) » (S. Thomas, *loc. prox. cit.*).

visus; et in *sensus infimos* (= inferiores) et sunt illi qui diversimode a proprio sensibili immutantur psychico-physice, et ideo minus perfecte operantur, et sic sunt *auditus*, *odoratus*, *gustus* et *tactus*.

Cum enim omnes sensus externi sint cognoscitivi seu perceptivi proprii obiecti, secundum diversum modum quo in cognoscendo a sensibili immutantur, diversimode distinguuntur; et licet respectu aliorum sensuum internorum, et a fortiori intellectûs, locum infimum in genere cognitionis retineant, intra genus eorum tamen dantur gradus. Revera enim, sensus externus dupliciter immutari potest a sensibili, *aut* immutatione psychica tantum (= spirituali; intentional!) *aut* psychica simul et physica (= materiali; naturali) sive ex parte sensibilis vel loco vel alteratione, sive ex parte organi. Immutatione psychica autem sensus recipit formam sensibilem solum secundum esse spirituale' seu intentionale, quo attingit modum immutationis sensuum internorum; ideo sensus externus, qui hac immutatione tantum operatur, est inter ceteros sensus externos perfectior et excellentior seu supremus, licet respectu superioris potentiae cognoscitivae sit infimus, secundum illud quod supremum infimi est infimum supremi, et sic se habet *visus*. Immutatione vero psychophysica, qua forma sensibilis recipitur in sensu etiam secundum esse naturale seu corporeum, magis declinatur atque receditur a ratione cognoscitivi simulque magis acceditur ad naturam corporei et rei non cognoscentis, et ideo sensus, qui hac immutatione immutantur, in ratione cognoscitivi sunt infimi seu inferiores, et ita sunt *ceteri quatuor* praeter visum (1).

682. III. Sensuum Externorum Numerus (2). — Cum sensus externi, psychologice accepti seu ut sunt formaliter potentiae cognoscitivae, ordinem transcendentalem dicant ad proprium sensibile a quo per se primo moventur et immutantur, oportet quod tot sensus distinguantur, — sive distinctione materiali sive formali —, quot sunt genera immutationum sensus a sensibili. Hoc autem, ut dictum est hic supra, dupliciter contingere potest: aut enim sensibile est immutativum immutatione *pure psychica* (= intentionali; spirituali), cui corresponderé debet ex parte sensus proportionata potentia, et haec est *potentia visiva* (= visus); aut immutatione *psychophysica* (= spiritualiter-materialiter), qua scii., praeter psychicam

(1) Haec divisio desumitur ex S. Thoma, I, q. 78, a. 3; de An., a. 13; cfr. Gredt, *opuscul. at.*, n. 12, p. 16-18, qui tamen leviter a nostra explicatione data recedit.

(2) Cfr. Aristot., 111 de Anim., c. 1; S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 32, a. 4; S. Thomam, I, q. 78, a. 3; de Anim., a. 13; 111 de Anim., lect. I, n. 583; 1 Metaph., lect. I, n. 6; Opuse. 43, c. 3, et passim; Cajetan., 11 de Anim., c. XII; Bañez, I, q. 78, a. 3, dub. XI; C. Alamanno, op. cit., *Phil. Nat.*, q. 64, a. 2; Arnau, op. cit., loc. prox, cit., a. 7; Goudin, op. cit., *Phys.*, P. IV, disp. Unie., q. 3, a. 2; Sanseverino, loc. prox, cit., n. 48-53; Zigljar a, loc. prox, cit., a. 1, n. III, p. 215; Pesch, loc. prox, cit., n. 521-523; Boedder, op. cit., n. 90-92; Donat, loc. prox, cit., p. 68 ss.; Lahr, op. cit., loc. prox, cit., § 6, p. 87-89; Gredt, *Opuscul. cit.*, n. 13, p. 18-20; *Philosoph. cit.*, n. 485; Frôbes, op. cit., p. 106-108; Ch. Myers, *A Text-Book of Experimental Psychology*, London, 1909; Titchener, *A Text-Book of Psychology*, New-York, 1910; De la Vaissière, *Elem. de Psychol. Expér.*, cit., Chap. 11, a. I, § 1, n. 16-22; H.-J. Watt, *Psychology*, ch. I, p. 16-24, London, Jack; Fr. Paulhan, *La Physiologie de l'Esprit*, p. 50-68, Paris, Alcan; A. Aliotta, *La Vita del Pensiero*, corso di Filosof. etc., P. I, II, p. 20-46, Napoli, Perrella; De Sanctis, op. cit., c. V, p. 134-139; A. Tournay, *Physiologie Spéciale du Système Nerveux*, HI, in *Nouveau Traité de Psychologie* par G. Dumas, chap. V, p. 237-261; et plures alius.

immutationem, simul habetur quaedam naturalis immutatio, quae nihil aliud est nisi receptio quaedam formae immutantis in immutato secundum esse physicum seu naturale. Talis porro physica immutatio haberi potest *aut* ex parte obiecti sensibilis *aut* ex parte subiecti organi. *Primo modo* dupliciter esse potest: *aut* est physica immutatio secundum locum, quae verificatur in sono: «nam sonus ex percussione causatur et aeris commotione » (1), unde est quidam motus vibratorius, et huic corresponderé debet proportionata potentia, quae *auditiva* (= auditus) dicitur; *aut* est physica immutatio secundum alterationem quae verificatur in odore: «oportet enim per calidum alterari aliquo modo corpus ad hoc quod spiret odorem » (2), et tali corresponderé debeat alia potentia proportionata, quae est *ol/activa* (= olfactus, odoratus). *Secundo modo* autem, prout physica immutatio contingit ex parte ipsius organi, adhuc dupliciter fieri potest: *aut* directe, et hoc fit per contactum, inquantum necesse est ut tale sensibile sentiatur ipsum sensum contingendo, et hoc est generaliter tangibile, cui corresponderé debet proportionata potentia, quae generice *tactilis* (= tactus) vocatur; *aut* indirecte, prout sensibile immutans potentiam simul adnexam habet physicam immutationem ipsius organi, et hoc apparet in sapore, cui corresponderé debet proportionata potentia, quae *gustativa* (= gustus) dicitur: «licet enim sapor non immutet organum sensus [= directe] faciendo ipsum saporosum, tamen haec immutatio non est sine aliquali transmutatione tam saporosi [= obiecti] quam etiam organi gustus, et praecipue secundum humectationem » (3). Patet igitur, quod sensus externi recte et adaequate quinque enumerantur, scii, *visus*, *auditus*, *odoratus*, (*gustus* et *tactus*.

Declaratur. — Ut praedicti numeri quinarum sensuum externorum rectitudo appareat, determinandum est principium, quod sit universaliter et adaequate probativum. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod sensus externi dupliciter sumi possunt (4): 1° *physiologice*, idest secundum organa sensoria sive unitates nerveas atque diversas functiones, quibus diversa organa diversimode sese exercite explicant: quo modo videntur unice considerari a pluribus, sive scientificis sive neoscholasticis, qui sine numero et iuxtapositive sensus externos multiplicent; 2° *psychologice*, et sic sumuntur formaliter ut sensus, hoc est in linea cognoscitivi seu ut sunt formaliter potentiae cognoscitivae; consequenter ut dicunt ordinem transcendentalem ad proprium obiectum seu sensibile: hoc modo sensus externi per se primo considerantur hic et considerari debent. Porro, cum distin-

(1) S. Thomas, I, q. 78, a. 3.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) S. Thomas, *de Anim.*, a. 13.

(4) Ad rein H.-J. Watt: «The facts (of sensations) we have so briefly reviewed, along with many other details too numerous to mention, may be used in *two* different interests *physiological* and *psychological*. The result of the *former* is a body of knowledge regarding the existence, nature, position, and manner of functioning of the sense-organs and other more or less definite nervous units... The interest of *psychology* in sensation centres round their essential properties or aspects... » (op. at., p. 20-21).

ctio potentiarum et obiectorum proportionabilis» sit (1), oportet quod sensibile correspondens uni sensui sit unum genus; et quia in uno genere non nisi una prima contrarietas est, — licet per subdivisionem plures esse possint —, oportet quod unus sensus non sit nisi unius primae contrarietatis, — licet per subdivisionem possit esse plurium —; ideoque, necesse est ut omnes differentiae, ab uno sensu cognoscibiles, sint unius generis, tam subalterni quam proximi (2). Unde, licet unus sensus sit plurium contrarietatum, tamen erit unius tantum scii, primae contrarietatis: differentiae enim primi generis erunt primae contrarietates, aliae vero erunt secundariae. Praeterea, notandum est quod unitas obiecti, sicut et distinctio, duplex esse potest: *materialis*, quando scii, omnes species contentae sub tali obiecto possunt inesse eidem, saltem sub gradibus remissis; et *formalis*, quando omnes species talis obiecti continentur sub uno genere proximo, in quo tamen una prima contrarietas invenitur; harum alterutra acceptio sufficit ad unitatem sensus constituendam (3). Ex his clare est manifestum, quod principium universaliter et adaequate probativum quinarium numeri sensuum externorum non potest aliud esse nisi proportio formalis et per se sensibilis proprii ad sensum, ita ut tot debeant esse sensus, quot sunt genera diversa immutationum ipsius sensus ab uno sensibili, sive unitate formali sive materiali.

Uti liquet, praedictum principium est iusta applicatio illius generalis principii psychici de potentiarum specificatione, quod a pluribus recentioribus scientificis (Wundt, Myers, Titchener, De la Vaissière) plene admittitur, licet modo potius scientifico enuntietur: specifica enim sive numérica sensuum distinctio agnoscenda est ex possibilitate vel impossibilitate transitus ininterrupti seu continui ab obiecto proprio unius sensus ad obiectum proprium alterius sensus, seu ab una qualitate ad aliam qualitatem. Si igitur talis transitus datur, distinctio sensuum non erit specifica, sed numérica (= accidentalis; qualitativa); sin autem, erit specifica (= essentialis; modalis): quia enim a viridi ad caeruleum, a caeruleo ad rubrum, a rubro ad flavum et a flavo ad viride, intermediis coloribus magis minusve remissis, transitus continuus datur, sensus omnes illos colores percipiens est unus et idem specie; quia e contra talis transitus deest inter v. g. viride et sonum, necesse est ut sint duo sensus specie distincti illa duo sensibilia percipientes.

683. Corollarium. — Colligitur ex dictis, principium aristotelico-thomistico-scientificum in thesisi nostrae probativum, valorem universalem praeferre; ideoque minus recte *quidam* (v. g. Frôbes) eius valorem minuunt, quia transitus continui, aiunt, inter qualitates eiusdem sensus «in hac re non pro omnibus sensibus eadem certitudo viget» (4). Contra est autem, quia ista continuitas vel discontinuitas transitus sumi debet formaliter et per se primo, idest secundum rationem differentiae primi generis et primae contrarietatis, non vero reductive et secundum rationem generis generalissimi, ut cum Ferrariense notatum est. Si igitur huiusmodi qualitates sint inter se primo contrariae, transitus formaliter continuus non

(1) S. Thomas, II de Anim., lect. 22, n. 522.

(2) Non enim sufficit ut sint eiusdem generis generalissimi: secus, ut notat Ferrariensis (II de Anim., q. 19), omnes qualitates sensibiles essent *unius* sensus, cum omnes sint in genere qualitatis. Unde, si sint plurium generum, debent esse *subalternatim* positorum.

(3) Hac ratione animadvertit Javelli (II de Anim., q. 47, ad 2^{am}) quod: «non est necesse aequalem unitatem servari in omni sensu. Nam sufficit quod servetur unitas formalis vel materialis. Et quoniam *in tactu* servatur saltem unitas materialis obiecti et organi..., ideo potest dici *unus sensus*. Et hoc sufficit ad servandum determinatum et famosum numerum sensuum exteriorum».

(4) Frôbes, loc. pr. cit., p. 108.

est possibilis; contrarium autem, si non sint tales. Remanet igitur manifestum, quod per divisionem, sensus externi sunt tantum quinque, licet per subdivisionem possint plures esse.

684. Scholion. — Animadvertendum est, quod plures auctores, ex scientificis praesertim, numerum sensuum externorum aliter probant; generaliter tamen deficiunt in uno communi, quod scii, sensus ab eis accipiuntur potius sub aspectu physiologico quam psychologico. Revera enim insufficiens, vel incompletum vel antipsychologicum est numerum sensuum petere, sive 1° *ex ratione physico-chimica* (= ex stimulorum aut excitantium diversitate): unus enim idemque stimulus, diversis sensuum organis applicatus, sensationes diversas producere potest. Ita eadem energia electrica oculi retinae, nervi acustici terminationibus, linguae papillis, etc., applicata, sensationes luminis, soni, saporis etc. producit; e contra, diversi stimuli eidem organo applicati semper eandem sensationem illius organi propriam producunt, v. g. lingua qualitercumque, sive mechanice sive chimice sive electricae excitata, semper sensationes saporosas producit (1); — sive 2° *ex ratione morphologico-topographica* organorum periphericorum centrorumque corticalium (e. g. De Sanctis), seu ut alii simpliciter loquuntur, *ex ratione specifica organorum seu sensoriorum* (v. g. Aliotta, Lahr): nam, a) divisio hac ratione facta non est formalis nec per se: sensus enim ibi sumuntur ut quid formaliter physiologicum seu melius histologicum, quo fit ut sine numero et per puram iuxtapositionem multiplicentur, sicut sine numero inveniuntur in corpore animali partes histologice diversae; b) illa ratio, licet aliquantulum sit certum criterium, insufficiens tamen est universaliter sumpta, ut quidam eius fautores asserunt (v. g. De Sanctis); c) quamvis organorum seu morphologico-topographica distinctio possit esse aliquomodo signum *manifestativum* sensationum, prout naturale est ut distinctis sensationibus distincta organa proportionate respondeant, tamen non est ratio per se constitutiva et distinctive sensuum ut talium; revera enim «une même classe de sensations peut avoir plusieurs organes» (2); d) unum enim potentiae sunt propter organa, sed organa propter potentias; unde non propter hoc sunt diversae potentiae quia sunt diversa organa; sed ideo natura instituit diversitatem in organis, ut congruerent diversitati potentiarum » (3); — sive 3° *ex ratione teleologica seu finali organorum*: aut enim haec teleologia intelligitur *subjective*, hoc est secundum finem particularem cuiuslibet organi, et sic in praecedenti principio incidit; aut *objective* intelligitur, prout tale obiectum seu sensibile taliter immutativum est finis talis sensus, et sic cum principio thesae nostrae coincidit. Itaque ex dictis liquido apparet, rationabiliter refici debere quaedam alia principia, sine fundamento et arbitrarie posita, ut v. g. principium *theoriae frequentiae*» (Boring, Rignano), principium *«rationis physiologicae»* (4) (Scher rington) et alia. Ergo unice standum est ad principium aristotelico-thomistico-scientificum.

(1) Cfr. A. Tournay, *op. cit.*, p. 245.

(2) De la Vaissière, *op. cit.*, p. 60.

(3) S. Thomas, 1, q. 78, a. 3. — Iisdem rationibus adductis, et aliis, quae factis scientificis sunt contrariae, omittis, reicitur illud aliud principium *«energiae specificae»* appellatum; est enim quaedam lex a J. Müller ita formulata: «quilibet nervus sensitivus est quoddam organum specificum determinatae impressionis seu energiae specificae, ita ut sensatio sit transmissio qualitatis non corporum exteriorum, sed nostrorum nervorum ad conscientiam, quamvis qualitas haec ab obiecto exteriori causetur», quod aliis verbis est dicere, quod «modalitas sensationis correspondet non obiecti naturae seu qualitati obiectivae, sed naturae qualitativae organi» (cfr. De la Vaissière, *op. cit.*, n. 22, p. 81-83; Myers, *op. cit.*, n. 119).

(4) Qui hanc rationem physiologicam sequuntur, sensus generaliter ita dividunt: in sensus *exteroceptivos*, *proprioceptivos* et *interoceptivos* (cfr. A. Tournay, *op. cit.*, p. 245-247; Watt, *op. cit.*, p. 20).

2. • Utrum, ut sensus sensibile sentiat, requiratur sensibilis praesentia (1).

685. Determinato de natura sensuum externorum secundum se, de eis manet investigandum secundum relationem ad sensibile; et ideo in praesenti quaeritur de ipsis sensibus prout respiciunt sensibile praesens vel absens.

686. Praenotamina.— Ut quaestionis et solutionis sensus recte intelligatur opus est bene determinare quid per obiecti praesentiam significetur et quaenam sit cognitio seu notitia correspondens. Nam, notitia in genere nihil aliud est nisi actualis cognitio alicuius rei; licet autem res in cognoscente semper sit praesens, extra cognoscentem tamen quandoque est absens; hinc duplex oritur notitia: *intuitiva* (= intuitio) et est actualis cognitio de re, quae cognoscenti est praesens non solum secundum esse obiectivum, sed etiam subiectivum; et *abstractiva* (= abstractio) quae est actualis cognitio de re, quae cognoscenti est praesens secundum esse obiectivum et est absens secundum esse subiectivum.

Ad utriusque autem notitiae clariorem intelligentiam, sciendum est quod duplex est praesentia, scii, *obiectiva* (= psychica; intentionalis), et habetur quando obiectum secundum esse repraesentativum tantum potentiae est praesens seu ei obiicitur; et *subiectiva* (= physica; materialis), quae habetur quando obiectum etiam secundum suum esse physicum et entitativum est potentiae praesens. Prima utrique notitiae est communis: cum omnis notitia ex potentia et obiecto oriatur; altera est propria et essentialis notitiae intuitivae. Ex quibus patet, quod notitia intuitiva formaliter distinguitur ab abstractiva per hoc, quod intuitiva praesefert coexistentiam physicae praesentiae obiecti cum attentione et tendentia ipsius cognitionis, ut terminatae, ad talem rem, ut coexistentem (2).

Hinc est manifestum, quod praesentia in intuitione debet esse actu et exercite physica, atque essentialiter determinata ad hic et nunc, seu tempore et spatio si res sit materialis; quo fit ut praeteritum et futurum non sint per se obiectum notitiae intuitivae, licet possint reddi physice praesentia in alio. Itaque tota actualis intuitio nihil aliud est nisi «videre rem in seipsa», cum intuitio feratur in rem praesentem prout praesentia formaliter afficit illam rem *in se* et non ut *in alio* contentam (3). At, quia cognoscere seu videre rem in seipsa est cognoscere experimentaliter, cum experiri proprie sit corpora cognoscere «prout sunt hic et nunc» (4), exinde est quod cognitio intuitiva (= visio) est cognitio experimentalis, imo est ipsa experientia (5).

(1) Cfr. S. Thom., III, q. 76, a. 7; III, *dist.* 14, q. 1, a. 1, q1a. 2»; IV, *dist.* 10, q. 1, a. 4, q1a. 1*; *ibid.*, *dist.* 44, q. 2, a. 3, q1a. 2»; *ibid.*, *dist.* 49, q. 3, a. 2, q1a. 4»; II *de Anim.*, lect. 10; *de Sen. et Sens.*, lect. 3; *de Mem. et Reminisc.*, lect. 1; Conimbricens., II *de Anim.*, c. III, q. 3, a. 1-2; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 59, a. 2; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. III, q. 6, a. 1; *Logica*, P. II, q. 23, a. 1-2; et alios.

(2) « Ut aliquis *intuitive* videat, pergit Ioan. a S. Thoma, non sufficit quod ipso cognoscente aliquid, illud ponatur praesens in se, sed oportet quod ad eius praesentiam *attendat cognoscens ut ad coexistentem sibi*, et non ut praecise repraesentatam; quae attentio talis si desit, destruitur intuitio, licet res sit praesens in se: quia non est praesens in terminando attentionem et notitiam; sicut Deus est praesens in se cognitioni quam habeo de ipso, et anima et ea quae sunt in anima sunt in se praesentia, nec tamen intuitive ea video » (*Logica*, *loc. prox.*, *cit.*, a. 1, circ. fin.).

(3) Cfr. S. Thom., I *Post-Anal.*, lect. 42; Cajetan., I, q. 14, a. 9.

(4) S. Thomas, *de Malo*, q. 16, a. 1, ad 2««; *ibid.*, a. 7, ad 12««.

(5) «Non est autem intelligibile quod detur experientia nisi de rei praesentia; absens enim ut absens quomodo sub experientia cadere potest? » Ioan. a S. Thoma, *loc. prox.*, *cit.*, a. 2, in 1» concil.

Manet igitur manifestum, quod *notitia intuitiva* essentialiter importat obiecti coexistentiam ipsi cognitioni, quâ coexistentiâ obiectum fit physice et entitative potentiae praesens; ubi *notitia abstractiva* essentialiter importat obiecti non-coexistentiam, quâ obiectum fit physice et entitative potentiae absens (1).

687. Status Quaestionis. — His breviter praenotatis, clare redditur fulcrum praesentis difficultatis; quaeritur enim: an sensibus externis, ut actu sentiant et sensibile percipiant, simpliciter et necessario requiratur ipsius proprii sensibilis praesentia subiectiva et physica, vel sufficiat sola praesentia obiectiva et psychica; aliter sic: an sensus externi, ut sentiant, importent absolute coexistentiam physicae praesentiae proprii sensibilis ut per se terminantis ipsorum sensationem, vel etiamsi sensibile physice sit absens, sensus aequae sensationem eliciant; breviter denique sic: an sensuum externorum cognitio esse possit abstractiva, vel simpliciter et absolute sit intuitiva seu experimentalis (2).

688. Sententiae. — Quaestioni sic psychologicae expositae omnes fere Scholastici et Neoscholastici conveniunt, prout naturaliter sensibus externis denegant cognitionem abstractivam ac solum tribuunt cognitionem intuitivam. Unde sit sequens veritas:

689. Conclusio: «Physice loquendo (3), sensibus externis non convenit nisi sola cognitio intuitiva ».

Prob.: Cognitio seu notitia intuitiva necessario importat coexistentiam praesentiae physicae proprii obiecti, ut formaliter et per se terminantis talem actionem eliciendam. Atqui sensus externi, considerati sive secundum se sive relate ad proprium sensibile, talem coexistentiam physice ac necessario postulant. Ergo

(1) *Nota.* — Est maxime notandum, quod ratio praesentiae et absentiae, quam intuitivum et abstractivum intrinsece involvunt, non sumuntur formaliter ut entitates reales seu res repraesentatae, sed ut entitates modales seu modi qui afficiunt ac modificant ipsum obiectum in se, iisque coexistens vel non-coexistens cognitioni redditur. Species enim ut formaliter repraesentat ipsam praesentiam obiective, ut est quaedam res repraesentata, locum habet etiam in cognitione abstractiva, sicut cum actu cognoscitur animam esse huic corpori praesentem, habetur notitia non intuitiva, sed abstractiva. Praesentia igitur pertinet ad intuitionem ut est formaliter obiecti modificativa, non vero ut entitative constitutiva; ideoque, non est per se differentia essentialis seu specificativa. Quo fit, ut si notitia intuitiva et abstractiva quandoque specificè distinguantur, erit per accidens et ratione alterius. Cfr. Ioan. a S. Thoma, *Logica, loc. cit.*, a. 2. WB*

(2) Sciendum est quod haec quaestio psychologica est fundamentum eiusdem *criterion* gice acceptae, quoad scii, certitudinem cognitionis sensibilis, cfr. S. Thom., IV *Metaphys.*, lect. 14; V *ibid.*, lect. 22; *de Vent.*, q. 10, a. 8, ad 2^{am}; 1, q. 52, a. 1; *ibid.*, a. 2, ad 2^{am}; HI, *dist.* 23, q. 1, a. 2.

(3) Dicitur « *physice loquendo* », quia eadem quaestio etiam *metaphysice* considerari potest, ut sit talis an sit in adiecto contradictio, sensus externos habere notitiam de re physice absenti; consequenter, an potentia Dei absoluta fieri possit ut aliqua res physice et entitative absens immediate et in se a sensibus exterioribus attingatur. Cui quaestioni, contra quosdam (Conimbricenses, Suarez) et cum communi Thomistarum sententia, simpliciter *negative* respondemus (cfr. Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. 111, q. 6, a. 1). t *

physice loquendo, sensibus externis non convenit nisi sola cognitio intuitiva.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. prob. per partes.

Prob. 1^a Pars (= *sens, exter, see. se talem coexistentiam... postulant*). — Sensus externi secundum se sunt potentiae essentialiter passivae, ideoque debent species suorum obiectorum accipere ab ipsismet obiectis, ut sunt formaliter motiva et terminativa eorum. Atqui repugnat sensus actu moveri et terminari a propriis sensibilibus quae actu physice non coexistunt seu quae sunt absentia; unde «sensus exteriores, pergit S. Thomas, indigent ad suos actus exterioribus sensibilibus quibus immutantur» (1). Ergo sensus externi considerati secundum se praedictam coexistentiam physice ac necessario postulant.

Prob. 2^a Pars (= *sens, exter, relate ad proprium sensibile talem coexistentiam... postulant*). — Sensus externi a proprio sensibili aut immutantur psychice tantum aut physicopsychice. Atqui in utroque casu necessario postulant coexistentiam praesentiae physicae obiecti sensibilis taliter immutantis. Ergo sensus externi considerati relate ad proprium sensibile praedictam coexistentiam physice ac necessario postulant.

Mai. liquet ex dictis in praecedenti numero. — Min. prob.:

Io *A posteriori*. — a) Experientia formaliter et per se requirit ut sistat in ipsa re prout est in seipsa, ut notatum est. Atqui cognitio cuiuslibet sensus externi, sive psychice sive physicopsychice immutati, est essentialiter experimentalis et inductiva, cuius signum est quod «quia primum principium nostrae cognitionis est sensus, oportet ad sensum quodammodo resolvere omnia de quibus iudicamus» (2). Ergo sensus externi utroque modo immutati necessario postulant coexistentiam praesentiae physicae obiecti sensibilis taliter immutantis. — p) Quidam sensus externi proprium sensibile percipiunt per physicum contactum, sive directe (= tactus) sive indirecte (= gustus), alii vero sine hoc physico contactu. Atqui sive illi sive isti necessario requirunt physicam praesentiam proprii sensibilis. Nam, contactus physicus essentialiter postulat physicam contactorum praesentiam ut patet; pariter, quia sensus externi non sunt per se conservativi specierum, cum intantum conserventur in eis species sensibilibus inquantum sensibile est physice ac entitative praesens. Ergo sensus externi utroque modo immutati necessario postulant coexistentiam praesentiae physicae sensibilis taliter immutantis.

(1) 1, q. 81, a. 3, ad 3^m; cfr. *ibid.*, q. 78, a. 4; 1-11, q. 35, a. 2, ad 2^{am}; *de Verit.*, q. 1, a. 11.

(2) S. Thomas, *De Verit.*, q. 12, a. 3, ad 2^{am}; cfr. *ibid.*, ad 3^{am}; 1, q. 50, a. 1; *ibid.*, q. 115, a. 4; 11, *dist.* 15, q. 1, a. 3; 1 *Post.-Anal.*, lect. 42.

2° *A priori*. — Quaelibet cognitio sensus externi sive psychice sive physicopsychice imminutata, debet essentialiter terminari ad aliquod obiectum immediate positum extra ipsum sensum percipientem: sensus enim externi nullam imaginem aut speciem efformant, in qua, tamquam in termino intrinseco, perficiatur eorum cognitio; res enim, quae sentiuntur extra ipsos sensus, sunt in actu ultimo sensibiles. Atqui poni immediate extra potentiam percipientem est esse coram illa physice praesens: alioquin, quia non datur alius modus, quo eius perceptio ultimo terminatur, non daretur obiectum terminans, nec consequenter obiectum circa quod ipsa versatur; quod repugnat. Ergo sensus externi, utroque modo imminutati, necessario postulant coexistentiam praesentiae physicae obiecti sensibilis taliter immutantis et terminantis.

690. Corollarium. — Ex his recte colligitur, quod naturaliter sensibus externis penitus repugnat quaelibet abstractio et notitia seu cognitio abstractiva; sed essentialiter eis solum convenit intuitio et notitia seu cognitio intuitiva, et consequenter experimentalis; quo fit ut sensus externi sint initium et terminus humanae syntheticae et analyticae cognitionis (I).

3. - Utrum Sensibus Externis species impressa et expressa competere possint (2).

691. Ostenso quod sensus externi necessario petunt physicam praesentiam sensibilis, quaeritur nunc quomodo hoc sensibile influat seu concurrat in ipsos sensus ad sensationem eliciendam.

692. Praenotamina. — Notandum est *primo*, ex infra de cognitione in genere dicendis, quid sit species impressa et species expressa.

Secundo est notandum, quod species impressa sensibus appropriata vocatur: 1° *species sensibilis*, quia est quaedam forma (= imago, similitudo) repraesentans sensibilia (3) ipsi sensui impressa atque est principium specificum

(!) Non sine ratione igitur scribit AUOTTA: « La sensazione è *il punto di partenza* dello sviluppo psichico, *Velemento ultimo*, al quale ci conduce l'analisi della vita cosciente » (*op. cit.*, . 20).

(2) Cfr. Ferrariens., I C. *Gent.*, c. 65; Bañez, *loc. prox. cit.*, dub. 111«@»; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 60; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. III, q. 6, a. 2-4; Guerinois, *op. cit.*, Phys. P. IV, q. 3, a. 1; Arnu, *loc. prox. cit.*, a. 4; Cauvinum, *op. cit.*, Tract. I, Disp. IV, q. 3, a. 2-3; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, a. 3, n. 54-74; Zigliara, *op. cit.*, Psychol., Lib. III, c. 2, a. 4; Liberatore, *Metaphys. Spec.*, P. H, c. I, a. 2, propos. 3-6; De Maria, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. I, q. 2, a. 3; Pesch, *op. cit.*, n. 477-510; Donat, *op. cit.*, n. 100-103; Boedder, *op. cit.*, n. 64-86; Gredt, *Philos. cit.*, n. 481; *Opuscul. cit.*, n. 17-19; Frôbes, *op. cit.*, Lib. II, . I, § 2, Thés. II, p. 116-124; et alios.

(3) *Nota*. — Quaestio est inter philosophos, an species impressa formaliter vel virtualiter sensibilia repraesentet, hoc est an species impressa sit similitudo *formalis* sensibilis sicut perfecta imago Platonis, vel solum *virtualis* sicut semen continet prolem, quae est imago parentis. Ad hoc dicimus breviter contra quosdam (Suarez, Donat) cum S. Thoma (cfr. I C. *Geni.*, c. 53; III *ibid.*, c. 49; *Quodl. VU* i, a. 4; *de Mem. et Rem.*, lect. 3) et Thomistis communiter, quod species impressa *in esse intentionali* considerata est formalis similitudo obiecti;

eliciendi sensationem; 2° *forma* seu *species intentionalis* (1), quia formaliter praesefert obiecti similitudinem, quae quidem similitudo dicit rationem intentionis, inquantum est principium quo sensus *tendit* determinate in obiectum. Unde liquet, quod species impressa seu intentionalis est aliququaliter immaterialis atque de genere cognoscibilium, immaterialiter recipitur, intentionem sensuum immutat, cosque movet ad determinatis rebus intendendum et ad sentiendum (2). Haec tamen speciei intentionalis immaterialitas seu spiritualitas non est intelligenda simpliciter et absolute, sed secundum quid et relative, prout scii, non est ita materialis et corporea sicut ipsum sensibile physice ac in rerum natura existens: sensus enim « recipit species sine materia, sed tamen cum conditionibus materialibus » (3).

Tertio est notandum, quod species sensibilis *dupliciter* considerari potest, videl.: *entitative*, et sic est quaedam entitas qualitativa potentiae inhaerens; *intentionaliter*, et sic est formaliter obiecti repraesentativa atque ipsius potentiae transmutativa in obiectum: nam species non solum informat pro se, sicut aliae formae, sed etiam vice alterius idest obiecti. Itaque, potentia unitur speciei ut principio specificativo eius actuum, specie sumpta nempe non *entitative*, sed *intentionaliter* seu *objective*, hoc est potentia unitur obiecto formaliter in specie repraesentato, a quo debet actuari ut a suo specificativo, reduplicative ut specificativum est. Exinde eruitur: 1° quod ex potentia seu sensu et specie sensili duplex unio (= duplex determinatio seu actuatio) resultare potest: *physica* (= entitativa, accidentalis, inhaesiva), et est ex ipsa potentia et entitate speciei; *psychica* (= intentionalis, obiectiva, accidentalis sive substantialis), et est ex potentia et ipso obiecto formaliter in specie repraesentato; 2° quod species sensibilis potest dici quanta et divisibilis etiam *dupliciter*: *physiologice* (= entitative), et sic mensuratur a divisibilitate et quantitate subiecti in quo recipitur, v. g. species coloris a divisibilitate et quantitate oculi; *psychologice* (= intentionaliter), et sic mensuratur a divisibilitate et quantitate obiecti quod repraesentat: hoc modo species est tantae mensurae quanta est obiectum, licet esse sit diversum, quoniam in specie est representative et in obiecto entitative seu naturaliter.

Quarto est notandum, quod non sunt confundendae determinationes psychicae sensuum cum eorum determinationibus physico-chimio-physiologicis, quia, ut scite animadvertit *Angelicus*, ad operationem sensuum a requiritur im-

imo, uti observat *Frôbes* (*loc. pr. cit.*, p. 117), « *secundum lwdie nota* pro proprietatibus extensivis corporis, quae solae similes in sensatione exhibentur, *potius imago formalis valere videtur* » (cfr. *Ledesma, de Perfect. Div.*, q. 4, a. 4, sol. 245; *Io. a S. Th., loc. prox. cit.*, a. 3, ad 1^{am} diff.; *Guerinois, loc. pr. cit.*, § IV).

(1) Ad huius clariorem intelligentiam sciendum est, quod aliqua forma potest habere duplex esse: 1° *esse naturale* (= physicum) quando scii, forma est in subiecto secundum esse, quod consequitur substantiam suam et secundum quod est in proprio subiecto, ipsamque sequitur inquantum est talis forma, v. g. albedo habet esse in corpore albo, quia illi dat esse album, quod est esse consequens suam essentiam in subiecto receptam; 2° *esse intentionale* (= psychicum), quando scii, forma non praesefert praedictum esse, sed esse repraesentativum sui ipsius, existentis in esse naturali, v. g. albedo, dum est in aere per suam similitudinem, habet esse intentionale: non enim aer fit albus per similitudinem albedinis, sed est repraesentativa albedinis in esse naturali.

(2) Cfr. *Bañez, loc. pr. cit.*; *Ferrariensis, II de Anima*, q. 14, see. notan., licet alii (v. g. *Soncinas, VII Metaphys.*, q. 9) aliter assignent rationem qua species dicatur intentionalis. — Exinde, iam liquet species sensibiles, nec esse particulas seu atomos substantiales a corporibus avulsas et in sensus immissas (contra *Epicurum* et *Democritum*), neque esse entitates accidentales ab obiectis ad sensus transmigrantes (cf. *S. Thom., III, q. 77, a. 1*; *de Pot.*, q. 3, a. 7; *Quodl. VIII, a. 3*; *ibid.*, a. 4, ad 3^{am} 2^{am} 3^{am}).

(3) *S. Thomas, De Verit.*, q. 2, a. 2. — Ad rem *Javelli*: « licet species sensibilis comparative possit dici immaterialis, non tamen simpliciter, quia non abstrahit a conditionibus materiae » (*II de Anim.*, q. 51, ad 3^{am} 1^{am} Prim. Quaest.; cfr. *Zioiaria, loc. prox. cit.*, corol. 3um »).

mutatio spiritualis, per quam intentio formae sensibilis fiat in organo sensus » (1). Itaque, determinationes psychicae efficiuntur immediate in sensibus, ut sunt potentiae cognoscitivae, ab ipsis speciebus in esse intentional! seu representativo acceptis, atque per se ad primam speciem qualitatis pertinent; determinationes vero physico-chimio-physiologicae efficiuntur in nervis et organis sive periphericis sive profundis, psychicas determinationes praecedunt et sunt quid photochimicum vel physicum atque ad tertiam speciem qualitatis potius reducuntur (2).

693. Status Quaestionis. — Posito igitur, quod sensus externi sunt in cognoscendo essentialiter potentiae passivae, hoc est ex se indifferentes ac indeterminati et quoad exercitium et quoad specificationem actus, ideoque non determinantur nisi ab obiectio sensili; quaeritur, an sensibus externis, praeter determinationes physico-chimio-physiologicas a sensibilibus causatas in organis sive periphericis sive profundis sensuum, competere possit alia determinatio formaliter psychica, ab obiecto intentionaliter accepto ac immediate in sensus influente causata, sive qua sensus immediate determinantur specificè ad sentiendum sive in qua terminantur immediate eorum sensationes. Breviter, an sensus externi ad sensationem eliciendam necessario postulent speciem tum impressam ut principium immediate specificativum, tum expressam ut immediate terminativum.

694. Sententiae. — Huic propositae quaestioni a philosophis diversimode iuxta duplicem sensum respondetur; unde generaliter duae sunt sententiae.

112Sent. : a) *quod ad species sensibiles seu impressas attinet*, generaliter negat eas sensibus externis convenire; et hoc sive quia sensus ut potentiae essentialiter activae concipiuntur (Plato et Platonici); sive quia hae species sunt determinationes physicae, causatae ex effluxibus seu corpusculis tenuissimis avulsis a sensibilibus et in sensus receptis (= Epicurus, Democritus, plures moderni), sive quia sufficit physica praesentia sensibilibus in debita distantia

(1) I, q. 78, a. 3.

(2) Hic animadvertere volumus quod, sive secundum mentem S. Thomae sive secundum Thomistas, species sensibilis seu forma intentionalis in medio et in organo habet esse non tantum intentionale, *sed etiam reale* (contra Ægidium, II de Anim., tex. 76, dub. 2-3). Revera enim, secundum S. Thomam, a lumine v. g., causatum a caelo in aere aut in aqua, provenit actio physica scii, illuminatio, et praeterea lumen denominat realiter subiectum in quo recipitur ut cum dicitur aer illuminatus: neutrum patet effici posse a forma habente esse solum intentionale (cfr. S. Thom., II de Anim., lect. 14, n. 420). A Magistro non recedunt communiter discipuli, ita enim inter alios Javeixi (II de Anim., q. 29) scribit: «quod lumen in medio et in organo habet esse reale et intentionale. *Reale* quidem ut illuminat; *intentionale* autem ut immutat visum (cfr. *ibid.*, q. 42; Ferrarisen., II de Anim., q. 14; et alios); unde optime notat Guerinensis (*loc. prox. cit.*, a. 2, § 2, in fm.): «speciem sensibilem (non] transire de subiecto in subiectum; neque enim species sensibilis recipitur in medio ut deportetur deinde ad sensum; *sed emittitur ab obiecto ad medium, in coque recepta producit aliam et aliam speciem usque ad sensum, in quo ultimo recipitur* ». Quapropter, non videtur iusta deprehensio et recta correctio antiquis hac in re facta a P. Gredt sic dicente: «*Veteres cum ignorarent colores, sonos, odores physice seu realiter usque ad organum sensus propagari, docebant hoc fieri intentionaliter...*» (*Opuscul. cit.*, n. 19).

positorum (= Galenus, Seneca, Nominalistae ut Ockam et Biel, Cartesiani), sive quia intuitivae cognitioni non est necessaria species impressa, licet ad abstractivaTM requiratur (= Durandus, Gregorius). — 0) *quoad vero species apressas*, docet eas a sensibus externis effonnari utpote necessarias ad terminationem eorum sensationis, cum in omni cognitione producaturs aliquis terminus qui sit cognitioni intrinsecus ab eaque solum modaliter distinctus 0 Suarez, CONLMBRICENSES).

2^a Sent., praecedenti e regione opposita, tuetur species impressas seu sensibiles sensibus externis necessario requiri, expressas vero eis negandas esse. Ita, post Aristotelem cum S. Thoma, docent communiter Thomistae (= Io. a S. Thoma, Gredt), cum quibus dicimus:

695. Conclusio: « Sensibus externis necessario convenit species impressa, non vero species expressa ».

Prob. Ia Pars (= *sensibus ext. necessario convenit species impressa*). — Arg. Iam. — Sensibus externis nulla sensatio seu cognitio est possibilis, nisi obiectum sensibile eis uniatur. Atqui haec unio fieri nequit nisi per speciem sensibilis ipsis sensibus impressam. Ergo sensibus externis necessario convenit species impressa.

Mai. liquet ex communi axiomate, quod «ex obiecto et potentia paritur notitia», atque magis patebit ex infra de cognitione dicendis (1).

Min. prob.: Cognitio sensitiva, sicut et quaelibet cognitio, est actio vitalis et immanens, ideoque est circa aliquod obiectum cognoscibile, et est intra ipsam potentiam cognoscitivam saltem ut quo cognitio perficitur. Atqui obiectum sensibile non potest aliter esse in sensibus externis quam per suam speciem: secut> enim sensatio esset actio transiens, inquantum sensus in sentiendo extra seipsos ferrentur: operarentur enim circa obiectum ipsis potentiis sensitivis totaliter extrinsecum atque extra ipsas omnino positum. Revera enim, obiectum non esset intra ipsos sensus secundum seipsum seu secundum propriam entitatem (= physicam), quod liquet esse impossibile; neque esset per aliquid ab ipso obiecto sensibus impressum: cum enim tale negetur esse speciem obiecti, inintelligibile manet quid sensibus ab obiectis imprimatur: unde restat quod sensatio a sensibus elicienda, est actio transiens; quod repugnat. Ergo unio sensibilis cum sensibus externis fieri nequit nisi per speciem sensibilis ipsis sensibus impressam.

Arg. IIum. — Sensus externi non possunt aliquod obiectum determinate cognoscere nisi intrinsece in actu primo determinantur ad cognoscendum hoc potius quam illud obiectum. Atqui talis intrinseca in actu primo determinatio habetur tantum per receptionem

(1) Cfr. S. Thom., *De Verti.*, q. 2, a. 5, ad

speciei ipsis sensibus ab obiecto impressae. Ergo sensibus externis necessario convenit species impressa.

Mai. manifesta manet ex supra ostensis de passivitate sensuum (1); quo deducitur, ut quilibet sensus ex se sit in actu primo intrinsece indifferens atque indeterminatus ad hoc potius quam illud obiectum attingendum; unde, nisi intrinsece per aliquid ab extrinseco receptum determinetur, in sua indifferentia ac indeterminatione semper manebit.

Min. prob.: Illa intrinseca determinatio nequit obtineri nisi, aut receptione obiecti entitative et physice accepti, aut solâ praesentia extrinseca sensibilis, aut receptione speciei impressae. Atqui non primum: qualitates enim sensibiles physice acceptae non sunt sufficientis immaterialitatis, ut possint immediate secundum suas entitates naturales in aliquo sensu recipi illumque immutare; neque secundum: quia praesentia extrinseca sensibilis nihil intrinsece ponit in sensibus, et ideo hac non obstante, sensus intrinsece manent in sua indeterminatione, sicut antea. Ergo illa intrinseca in actu primo determinatio habetur tantum per receptionem speciei ipsis sensibus ab obiecto impressae (2).

Prob. 2 Pars (= *sensibus ext. nullo modo convenit species expressa*). — Cognitio sensitiva est cognitio essentialiter experimentalis. Atqui non esset talis si sensibus externis competeret species expressa. Ergo sensibus externis nullo modo convenit species expressa.

Mai. patet ex iam dictis. — Min. prob.: Cognitio, quae terminatur in species expressas, est talis, quae non terminatur immediate in obiecto in se, sed in obiecto representative expresso seu in imagine repraesentante obiectum. Atqui talis cognitio non est experimentalis: hoc enim modo rem cognoscere non est ipsam rem in se experiri, sed in alio scii, in formatione imaginis, ideoque ut sic est adhuc resolubilis in ipsam rem in se. Ergo si sensibus externis competeret species expressa, eorum cognitio non esset experimentalis (3).

696. Corollaria. — Ex hucusque ostensis de utriusque speciei necessitate in sensibus externis, sequentia corollaria eliciuntur, quibus clarior efficitur doctrina thomistica. Et quidem,

Coroll. Inm. — Colligitur *primo*, quod species sensibilis non est ipsa imago obiecti expressa, ut sit scilicet id *quod* directe sentitur, sed est forma intentionalis

(1) Cir. Aristot., 1^a de Anim., c. 5, 12.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 2; IV, dist. 49, q. 2, a. 1; de Verit., q. 8, a. 1; II C. Cent., c. 50; Capreolum, IV, dist. 49, q. 5.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 85, a. 2, ad 3^{am}; *ibid.*, q. 27, a. 5; Quodl. V, a. 1; Quodl. VIII, a. 3, et alibi; Joan. a S. Thoma, loc. prox, cit., a. 4.

sensui impressa, *qua* sensibile sentitur, seu non est id *quod* sed id *quo* sensus sentit sensibile (1). Talis autem species sensibilis simul cum potentia sensitiva *active* concurrit ut ratio seu principium quo agendi; quia species non se habet in sensu sicut calor in aqua, sed sicut calor in igne, qui est ratio formalis et principium quo ignis producitur. Revera enim, ex sensu et specie sensibili non fiunt duo principia sed unum, cum potentia sensitiva per illam speciem transeat in ipsum sensibile et fiat unum cum ipso formaliter, quare ait *Aristoteles* quod sensus in actu est sensibile in actu (2).

Coroll. IIam. — Colligitur *secundo*, quod sensus externi sunt potentiae cognoscitivae passivo-activae; *passivae* quidem seu receptivae, inquantum immutantur a propriis sensibilibus, eorum scii, species impressas recipiendo; *activae* vero, quatenus speciebus impressis immutatae ac determinatae, efficienter seu *active* eliciunt proprias operationes seu sensationes. Attamen, *simpliciter* sunt *active* et *secundum quid* *passivae*, ut supra (3) de potentia sensitivo-cognoscitiva in genere habitum est.

Coroll. IIIam. — Colligitur *tertio*, quod si sensibus externis conveniret de facto species expressa, tota nostra cognitio etiam intellectualis criteriologice fluctuaret et in purum subjectivismum clauderetur. Cum enim sensitiva cognitio sit fundamentum analyticum et syntheticum nostrae cognitionis, si ipsorum sensuum cognitio non terminaretur immediate ad ipsas res, a fortiori nec altioris et superioris potentiae cognitio: non enim daretur criterium, quo iudicari ac resolvi debet hanc imaginem seu speciem expressam esse talis rei in seipsa, nisi res in se cognosceretur immediate et sine imagine, ut terminus actionis cognoscitivae (4).

Coroll. IVam. — Colligitur *quarto* contra quosdam (= Avicennam, Simplicium, Alexandrum, Durandum, Scotum, Toletum, Conimbricenses, Suarez et alios), quod sensibile positum immediate — *immediatione suppositi* — supra sensum externum non potest ab eo sentiri, sed ut sensatio eliciatur necessario requiritur aliquod medium, — sive extraorganicum sive intraorganicum —, inter sensibile et sensum (5). Sensatio enim, utpote de linea cognoscitivi, necessario consistit in assimilatione sensibilis ad sensum, ideo sensus formaliter ut tales sunt essentialiter cognoscitivi et ordinis psychici; quia autem omne quod

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 2, ad 4^{am}; *ibid.*, q. 85, a. 2; 111 *de Anim.*, lect. 9; Capreol., I, *dist.* 35, q. 1; II, *dist.* 3, q. 2; Bañez, I, q. 78, a. 3, dub. III^{am}, conci. 4^a. — Ulterius autem apparet, quomodo ex hoc quod obiectum intentionaliter et vehiti spiritualiter in sensibus recipitur, habetur explicatio sufficiens quare in tam parva pupilla oculi, v. g., recipiantur tales species obiecti quantumcumque magni et quod possint esse tot simul in eadem parte illius (cfr. S. Thom., I, q. 67, a. 3).

(2) Doctrina haec thomistica maxime est adnotanda contra quosdam qui, ut animadvertit Bañez (*loc. prox. cit.*, conci. 5^a), « tenent errorem quemdam intolerabilem in philosophia, scii, quod species sensibilis concurrit tantum dispositive ut conditio determinans ipsam potentiam ». Cfr. Cajetan., I, q. 79, a. 2, ad 2^{am} dub.; Javelli, 11 *de Anim.*, q. 51.

(3) Cfr. supra, pag. 523, coroll. III.

(4) Ad rem optime Joan, a S. Thoma dicens, quod «species expressa naturaliter repraesentet, non sufficit certificare nobis experimentaliter, quia potest falso repraesentare ut saepe fit in phantasia; ergo certitudo experimentalis non potest sistere in intellectu formante verbum neque in phantasia formante idolum, sed debet resolvi in sensum attingentem rem in se sine imagine» (*loc. prox. cit.*, a. 4).

(5) Cfr. Aristot., 11 *de Anim.*, c. 7, 11; S. Alb. Magn., 11 *de Anim.*, c. 14, text. 73; S. Thom., II *de Anim.*, lect. 15-17, 19-20, 22-23; *de Sen. et Sens.*, lect. 12-14; Jandunum, 11 *de Anim.*, q. 21; Apollinar., II *de Anim.*, q. 24; Cajetan., 11 *de Anim.*, c. 7, 10; Errariens., 11 *de Anim.*, q. 21; Javelli, 11 *de Anim.*, q. 31, 50; Bañez, I, q. 78, a. 3, dub. 6^{am}; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 64, a. 3; Complutenses, *op. cit.*, disp. VIII, q. 2-3; Joan, a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, q. 4, a. 3; Cauvinum, *op. cit.*, Tr. I, disp. IV, q. 3, § 2-3; Arnu, *loc. prox. cit.*, a. 5; Guerinois, *loc. prox. cit.*, q. 3, a. 3, § 3; et alios complures.

recipitur ad modum recipientis recipitur, nisi sensibile ex sua physica ac materiali entitate eleuetur ad psychicam ac immaterialem rationem, in sensibus nullo modo recipi potest: hoc autem perfecte obtineri nequit sine medio interposito. Hoc autem medium non est sic necessarium ut sit *causa* immaterialitatis ipsius speciei sensibilis, quia esse immateriale habetur ex ipsa forma sensibili et potentia recipiente; sed, quia forma sensibilis non praestat illud esse immateriale, nisi inquantum agit actione formae et non corporis, et sensibile, agens per contactum immediatum, agit tantum actione corporis, cum corporea agant sese tangendo, ideo ut sensibile agere possit actione formae, debet agere non per contactum sui cum potentia vel organo, sed *per sui diffusionem*, quae impossibilis evadit sine medio. Patet ergo quod, quia sensus sunt essentialiter potentiae cognoscitivae et ordinis psychici, ideo aliqualem immaterialitatem attingunt, ac per se (et non per accidens, ratione distantiae) medium requirunt (1).

Exinde, logice sequitur aha veritas aristotelico-thomistica, quae ex Pathologia optime confirmari potest, quod scii, vehemens seu excellens sensibile, sive physice sive psychice acceptum, est laesivum et corruptivum sensuum, licet non eodem modo. Nam, vehemens sensibile *physice*, seu ut agens physicum, sensui imprimit qualitatem physicam quae, utpote vehemens, est physice improporcionata atque contraria naturali organizationi sensuum, ideoque illam per se, immediate ac directe laedit atque solvit. Vehemens sensibile autem *psychice*, seu ut agens psychicum (= objective, intentionaliter), licet secundum se, seu ut est species, sit perfectivum; tamen, ob imperfectionem sensus, species illius sensibilis ita est improporcionata, ut sensus nequeat eam uti nisi adhibeat maximum nimiumque conatum, ad quem requiritur necessario maxima nervorum sensuum tensio, ex qua laesio et solutio organi contingere potest; vehemens igitur sensibile ut agens psychicum per accidens, mediate et indirecte est sensuum laesivum et corruptivum (2).

ySÿ

697. Scholion. — In hoc scholio perutile putamus adnotare generalia ac brevissima lineamenta circa morphologiam et histologiam sensuum, ad melius eorum dynamicam physio-psychologicam intelligendam (3). Haud dubie omnes sensus, tam externi quam interni, proprias operationes exequuntur et perficiunt in sic dicto « *systemate ñerveo* » quod conflatur et ex *systemate cerebrospinali* (= systeme encephalorachidico) et ex *systemate sympathico* (= sys. splanchnico; sys. organico): hoc autem altero omisso, quoniam magis directe vitam vegetativam tangit; breviter primum systema depingemus, in quo duas partes deprehendimus, *centralem* nempe et *periphericam*.

(1) Ad rem Javelli (*loc. pr. cit.*, q. 50): «Sensus est potentia materialis et aliquo modo spiritualis. Obiecta autem extra animam habent esse purum corporeum et materiale. Ut ergo percipiantur a sensu est necesse quod fiant aliquo modo spiritualia. Nam, si non proportionarentur sensui non sentirentur. Indigent igitur medio in quo causatur species intentionalis obiecti, et ab ipsa iterum magis spiritualis fit in organo. *Ratio ergo necessitatis medii est spiritualitas* quae est communis omni sensui licet non aequaliter».

(2) Cfr. Aristot., II *de Anim.*, c. 12; III *ibid.*, c. 2, 4; S. Thom., I *de Anim.*, lect. 10; II *ibid.*, lect. 24; III *ibid.*, lect. 2, 7; *de Sen. et Sens.*, lect. 1, 4; I *Metaph.*, lect. 1; II *de Cad. et Mun.*, lect. 14; VII *Phys.*, lect. 4; II, *dist.* 13, a. 2-3, et passim; Ferrariensis, II *de Anim.*, q. 23; Javelli, II *de Anim.*, q. 52; Bañez, *loc. prox. cit.*, dub. V; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 62, a. 2; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*; Arnu, *loc. prox. cit.*, a. 6; Guerinois, *loc. prox. cit.*, § 4, et alios etiam recentiores v. g. Paulum Stanganelli, *Le Nevrosi e le Psicosi della Guerra*, Napoli, Anae. Chiurazzi, 1919.

(3) Hoc scholion supponit, novitium vel lectorem aliunde callere scientiam Anatomiae et Physiologiae; unde nonnisi generalia lineamenta innuimus atque proinde multa alia omituntur, quae — praeter ea quae referuntur, cum sermo erit de sensibus in particulari — videri commode possunt in manualibus Anatomiae et Physiologiae, cfr. inter alia studia recentissima, *Nouveau Traité de Psychologie* par G. Dumas, Tom. I, Chap. IV (*L. Lapique*) et Chap. V (*A. Tournay*).

a) Pars centralis (axis cerebro-spinalis), — praeter *medullam spinalem*, quae est quaedam chorda quasi cylindrica canalem rachidicum percurrens duasque substantias diversi coloris praeseferens, *cinericiam* nempe, in qua sunt cellulae ganglionares, et *albam*, in qua fibrae nerveae myelinisatae resident —, includit *cerebrum* (= encephalum), cuius, diversis partibus relictis (1), solum adnotare volumus partes, quae magis proxime ad sensationem concurrunt. Revera enim, affirmata heterogencitate physiologico-anatomica cerebri (= Gall et alii) necnon, post Theoriam Cytoarchitectonicam Cerebralem (2), posita divisione corticis cerebri in duas partes, homogeneam scilicet, quae dicitur *isocortex* (= néopallium) et heterogeneam, quae dicitur *allocortex* (= archipallium); posita pariter subdivisione isocorticis in partem *homotypicam*, quae tres typos structurales involvit (= frontalem, parietalem et polarem), et in partem *heterotypicam*, quae continet iterum et *heterotypiam agranularem*, ubi locum habet sic dicta «pyramidalisatio», et *heterotypiam granularem*, ubi residet «granularisation» (a V. Economo (*koniocortex* appellata fuit); his omnibus, inquam, admissis, dicimus quod omnes impulsus sensitivi, qui ab organis sensuum oriuntur et per medullam spinalem transeunt, ad koniocorticem perveniunt, licet antea quamdam immutationem in Thalamo subeant.

P) Pars *peripherica* autem continet nervos et organa sensuum. — *Nervi* enim sunt fibrae nerveae procedentes ex substantia cinericia medullae spinalis, ex medulla oblongata, ex protuberantia annulari, pedunculis cerebralibus et ganglionibus basis cerebri. Dynamice accepti distinguuntur in *nervos motores* (= fibras motrices), *nervos sensitivos* (= fibras sensitivas) et *nervos sensitivo-motores*. — *Organa sensuum* vero sunt quaedam filamenta peripherica fibrarum sensitivarum simul cum cellulis, quas fibrae tangunt in extremitatibus. Haec autem filamenta terminalia nervorum sensitivorum non sunt aequalia in quolibet organo, sed unumquodque organum specialia et propria corpuscula, quae ex organo, cui sunt propria, denominantur, praesefert, v. g. corpuscula tactus pro tactu, papillae linguae pro gustu, etc.

Exinde manifeste liquet, quod «in cerebro perficiuntur vires animales» (3), propterea quod «in capite vigent omnes sensus et interiores et exteriores» (4).

(1) Dividitur enim cerebrum: 1° in *telencephalum* (= cerebrum terminale); 2° *diencephalum* (= cerebrum intermedium); 3° *mesencephalum* (= cerebrum medium); 4° *isthmum rhombencephalum*; 5° *metencephalum* (= cerebrum posterius); et 6° *myelencephalum* («medullam oblongatam»).

(2) Haec theoria generaliter docet» corticem cerebralem conflare areis seu zonis diversis secundum differentias complexitatis correspondentis typis diversis cellularum (Meynert, Betz, Campbell » Brodmann, Vogt, Von Economo, Koskinas, et alii).

(3) S. Thomas, I. q. 115, a. 5, ad lum; cfr. *ibid.* q. 101 a. 2.

(4) S. Thomas, 111, q. 8, a. 1, c.

n. - De Sensibus Externis in Speciali (1).

698. Expleta tractatione de sensibus externis in genere, de eis in particulari superest ut dicamus. Demonstratum est autem (2), sensus externos esse quinque, videl. *visum*, *auditum*, *odorum*, *gustum* et *tactum*; nunc de iisdem, brevitate servata (3), singillatim est loquendum. Quia vero unusquisque accipi potest et sub ratione *morpho-physiologica* et *psychologica*, ideo hoc duplici modo eos considerabimus.

699. A) De Visu. — Morpho-physiologia Visus. — Visus, iuxta rationem anatomico-physiologicam non immerito describitur sic: «*oculus, qui est organum heterogénea complexum, in cuius parte principaliori, quae est retina, operatio-passio rei representativa perficitur*».

Explicatur. — Dicitur imprimis «*oculus*», ut designetur nomen commune instrumenti, quo potentia visiva suam operationem perficit: omnibus enim pervium est dari «sub fronte gemina supercilia... Supercilliis subiacent oculi; hi naturaliter duo sunt» (4). — Dicitur autem quod oculus est «*organum*»: quia, ut mox patebit, oculus non est causa principalis visionis, sed instrumentum quo visio exercite elicitur a visu. — Additur vero tale organum esse «*heterogénea complexum*» quia revera oculus, anatomice acceptus, praeter elementa exteriora v. g. palpebras (5), plura alia interiora mirabilis structurae involvit, quorum praecipua haec sunt (6): 1° *camera obscura* (= cornea transparens, cornea opaca seu sclera vel sclerotica, uvea = choroidea et iris, corpus ciliare); 2° cor-

ii) Cfr. Aristot., II de Anim., c. 7-11; de Sens, et Sens., c. 1-5; I de Animal. Hist., t. 3, 9, 11, 15; H de Part. Animal., c. 11, 17; S. Alb. Magn., Sum. de Hom., Tract. I; II de Anim., de Sens. Ext.; S. Thom., I, q. 78, a. 3; II de Anim., lect. 14-23; de Sens, et Sens., lect. 2-14; Cajetan., II de Anim., c. 7-11; Javelli, II de Anim., q. 26-48; Ferrarlen., II de Anim., q. 12-20; Bañez, I, q. 78, a. 3, Part. 2ª art.; C. Alamanno, loc. prox, cit., q. 65-82; R. Aversa, Philosophia Metaphysicam Physicamque complectens, q. 54, sect. 1-15, Romae, 1627; Complutenses, loc. prox, cit., disp. 10-14; A. Ruvio Rhod. S. I., II de Anim., c. 7-11; Ioan. a S. Thoma, loc. prox, cit., q. 5, 7; Cauvinum, loc. prox, cit., Tract. I, disp. V, quaest. ult.; Arni, loc. prox, cit., q. 7-9; Guerinois, loc. prox, cit., a. 4-8; Roselli, op. cit., Physica Porticui., q. 31-35; Zigliara, op. cit., Psychol., Lib. III, c. 11, a. 1; Pesch, op. cit., n. 521-542; Mercier, op. cit., n. 62-66; Lahr, op. cit., Tom. I, Psychol., Liv. 2^a n. 1, P. I, sect. I, ch. II; Donat, op. cit., n. 107-136; Gredt, Opuscul. cit., n. 20-51; Frôbes, op. cit., Lib. II, c. 1, § 1, p. 102-106; Titchener, op. cit., §§ 14-59, pp. 59-193; C. S. Myers, An Introduce, to Experim. Psychol., Ch. I-II, Cambridge, 1912; De la Vaisière, Elém. de Psychol., n. 18-22, p. 60-83 (ed. cit. Aliotta, op. cit., II, p. 20-34; De Sanctis, op. cit., p. 135-168; M. Duval, Cours de Physiologie, t. 3, p. 513-608; Halliburton, Physiology, ch. 55; A. Tournay, op. cit., in Nouv. Trait. de Psychol., p. G. Dumas, Tom. I, p. 223-290; G. Antonelli, Compendio di Anatomía Umana Fisiológica, Lib. V, c. 15-17, Napoli, Idelson, 1914; et alios.

(2) Pag. 531-534.

(3) Sensus enim considerari possunt physice, anatomice, physiologice et psychologice; ideo si tractari debuissent sub hac quadruplici consideratione nimis longa esset tractatio quae limites finis nostri excederet; quapropter Manualia Specialia praedictarum scientiarum ad-
antur.

(4) Aristot., I de Animal. Hist., c. IX, n. 1.

(5) Cfr. S. Thom., de Sens, et Sens., lect. 4, 14.

(6) Cfr. S. Thom., ibtd., lect. 3.

pura transparentia sive *media refractaria* (= humor aqueus, humor vitreus, lens crystallina seu biconvexa); 3° *puncta seu membrana sensationis* (= retina et nervus opticus); et 4° *elementum motus* (= musculi motores globuli ocularis).

Additur praeterea « *in cuius parte principaliori quae est retina* », ut indicetur quod organum specificum visionis, non est pupilla seu humor crystallinus (= Conimbricens., Suarez, Ruvio) nec tunica aranea (= Toletus), nec punctum unitivum nervorum optidorum (= Avicenna, Ioan. a S. Th.), neque haec tria simul sc. nervi-pupilla-tunicae (= Bañez, Compluten., Arnau, Guerinois), sed solum retina (= Roselli et recentiores scientifici!) (1). Haec autem est membrana quaedam seu tunica intima choroidi contigua, tenuis, mucosa et alba, firmiterque coniuncta cum sic dictis *nervis opticis*. Nervi optici vero conflantur ex innumeris fibrillis (circiter 500.000), quae originem trahunt et ex *cerebro* (= ex corporibus quadrigeminis, thalamo, lobo occipitali corticis cerebri (2)) et ex *magnis cellis gangliaribus* (= neurones retinico-diencephalici) in interiore retinae positae simulque connexis cum cellis visivis in extremitate retinae collocatis. In eadem retina adhuc dantur, praeter partem maxima sensibilitate praeditam et « *macula lutea* » (= fovea centralis) dictam, quaedam cellulae neuroepitheliales seu visivae quae sunt potius illarum cellarum gangliarum prolongationes quaeque, propter formam coni et bacilli quam gerunt, denominatae sunt *coni* et *bacilli* (3). Hinc facilius physiologia visus explicatur; recepto enim stimulo luminis in oculo, transmissoque ad conos aut bacillos, isti vi sui cellulipete, prolongatione immediate communicant cum illis minutis interni strati granularis bipolaribus cellulis retinicis, quae immediate uniuntur cum multipolaribus cellulis nervosis, a quibus immediate oriuntur nervi optici; per hos stimulus luminis transmittitur ad lobum occipitalem, exinde ad aream striatam, ubi suum locum invenit (4).

Subiungitur denique in definitione « *operatio-passio rei representativa* », ut

(1) Roselli (*loc. pr. cit.*, a. 1, n. 930-933) rationabiliter putat S. Thomae mentem esse quod retina est organum specificum visionis: < iampridem (enim] docuerat S. Thomas, visionem prout est passio corporalis caussata a receptione radiorum luminis reflexi ab externis objectis eorumque specierum, perfici in *fundo oculi*, hoc est, *in retina* » (*ibid.*, n. 933).

(2) Sciendum est quod a Recentioribus in hoc lobo occipitali determinatur quoddam punctum, ubi localizatur seu ubi sedem habet visio seu sensatio visiva, quod punctum communiter dicitur « *arca striata* » (= Brodmann), cuius basis est sic dicta « *scissura calcarina* » (= Henschen). Cfr. Tournay, *op. cit.*, pag. 275 ss. Haec autem terminologia licet apud S. Thomam aliosque antiquiores non repedatur, tamen aliquid aequivalens ab eis indicatur. Nam « visio utriusque oculi concurrit per quosdam nervos ad aliquid intrinsecum in suum organum, quod est circa cerebrum » (S. Thom., *dc Sen. et Sens.* lect. 19, n. 284; *ibid.*, lect. 5, n. 64; *Opuse.* 43, c. 3), hoc intrinsecum autem quod est circa cerebrum est « *meninga* » (cfr. *de Sen. et Sens.*, lect. 3, n. 46; *ibid.*, lect. 4, n. 58), quae revera duplex est *dura* (= mater dura) et *pia* (= mater pia), quarum prolongationes sunt tunicae oculi seu nervi optici.

(3) Ingens est istorum numerus, sic « Nella retina ci sono circa 3 milioni di coni e parecchi milioni di bastoncelli. Nella fovea vi sono da 13.200 a 15.800 coni per ogni millimetro quadrato... I bastoncelli sono assai più numerosi » (De Sanctis, *op. cit.*, p. 152). Conis et bacillis autem explicatur diversus modus videndi seu visionis, prout scii, visio *directa* conis efficitur, *indirecta* vero bacillis. Pariter ut observat Myers « the rods are the end organs for developing colourless sensations in the case of objects seen under low illumination with the darkadapted eye, while the cones are responsible for colourless and colour sensations under ordinary conditions of daylight » (*op. cit.*, p. 10).

(4) Talis modus physiologiam visus explicandi, quamvis non ita exacte ab antiquis describatur, non tamen eorum explicatio est penitus vituperanda. « Quamquam ergo, scribit Roselli, omnes tunicae et humores oculi ad visionem, prout est corporalis passio, concurrant; sclerotica et uvea oculum *opacando*; choroïdes *terminando* retinae perveitatem; humor crystallinus *uniendo per* refractionem radios speciem ferentes; humores aqueus et vitreus *adiuvando* eandem refractionem; cornea *excipiendo* radios extra immissos; pupilla radios et imagines *transmittendo*; nihilominus, delineatio imaginis *non fit nisi* in fundo oculi, idest in retina » (*loc. pr. cit.*, a. 1, n. 931).

intelligatur quod visio formaliter nec «contingit per hoc quod lumen exit ab oculo sicut ex lucerna» (= Plato-Empedocles) (1), neque consistit in apparitione «rei visae in pupilla ex corporali dispositione oculi» (= Democritus-Epicurus) (2), sed in praedicta operatione. Ad cuius evidentiam, sciendum est cum S. Thoma (3) quod visio dupliciter dicitur, *physiologice* nempe et *psychice*. Si accipiatur *physiologice*, sic est quaedam operatio-passio, quâ scilicet, species seu forma rei visae retinae apparet » (4), sicque est quoddam accidens quod «accidit pure *propter refractionem* quae est passio corporalis, quae causatur ex determinata corporis dispositione » (5). Si vero visio *psychice* sumatur, est operatio-actio et consistit in quadam vitali operatione immediate elicit a potentia ipsius animae; unde «in oculo est aliquid aliud quod visionem causât [praeter recipiens formam rei visae], scilicet virtus visiva» (6). Manifestum est igitur quod « ipsa visio *secundum rei veritatem* non est passio corporalis, sed *principalis eius causa* est virtus animae » (7). Hinc explicatum manet, quod visio est operatio potentiae visivae exercita per oculos, taliter nempe ut haec operatio nec sit solius animae, quae nequit aliter videre quam per oculos, neque solius organi visivi, quod absque anima videre nequit, sed est totius coniuncti (8).

700. Psychologia Visus. — Visus psychologice acceptus ita definiri potest: *a potentia sensitiva oculo affixa, quae cognoscit seu percipit per se primo coloratum lucidum* ».

Explicatur. — Dicitur « *potentia sensitiva* », ut ostendatur visum esse proprietatem animae sensitivae, ut supra probatum est. — Dicitur « *oculo affixa* », ut designetur organum visus, sicut mox antea explicatum est: quia diximus supra potentiam sensitivam esse organicam. — Additur « *quae cognoscit seu percipit* », ut indicetur sensationem visus seu visionem non esse formaliter operationem quae est passio, sed esse operationem quae est actio, cuius causa principalis est virtus animae, ut paulo antea dictum est cum Angelico. — Subiungitur denique « *per se primo coloratum lucidum* », ut intelligatur obiectum formale quod et quo visus; cum enim nullum corpus possit esse visibile, nisi sit coloratum et « color non sit visibilis sine lumine » (9), ideo color et lux seu lumen essentialiter obiectum visus constituunt (10). At quia utrumque difficultate minime caret, propterea singillatim utrumque breviter mox declarabimus.

a) Color. — Color definitur « extremitas perspicui in corpore determinato » (11). Coloris autem natura non consistit tantum in quodam fulgore a corporibus emisso (= Plato), nec solum in quadam lucis participatione in corpore perspicuo terminata seu in ipsa lucis refractione eiusque participatione diversa

(1) S. Thomas, *de Sen. et Sens.*, lect. 3, n. 41 ss.; cfr. Aristot., *ibid.*, c. 2.

(2) S. Thomas, *ibid.*, lect. 4, n. 48.

(3) *Ibid.*, lect. 4.

(4) S. Thomas, *ibid.*, n. 49.

(5) S. Thomas, *ibid.*; cfr. n. 48.

(6) S. Thomas, *ibid.*, n. 52.

(7) S. Thomas, *ibid.*, n. 50.

(8) S. Thomas, *ibid.*, n. 51.

(9) S. Thomas, *II de Anim.*, lect. 14, n. 403.

(10) *Nota*. — Ex hoc arguere possumus contra quosdam recentiores (v. g. Helmholtz), *sensum visus esse specificè unum*: inter omnes enim qualitates colorum possibilis est transitu» continuus ab uno ad alium colorem, quo principio negatur quaelibet pluralitas specifica: «Thui. pergit Myers, from a red sensation we may pass towards pure blue or towards pure yellow by continuous imperceptible changes. And from pure blue or pure yellow we may also pass by like changes towards pure green. (An *Introd. to Exp. etc.*, p. 1; cfr. De la Vaissière, *l.c. supr. cit.*).

(11) S. Thomas, *de Sens. et Sens.*, lect. 6, n. 93.

(= Avicenna, S. Alb. Magn.), neque tantum est proprietas lucis (Physici RECENTIORES), sed consistit pro colore permanenti in quadam qualitate sensibili realiter a luce distincta, pro colore transeunti in proprietate causata ex lucis refractione. Quidquid enim docent recentiores physici (1), firmiter tamen tenemus quod, licet lux sit ratio quâ quilibet color fit visibilis, quo sensu dixerat S. Thomas quod « lux est hypostasis coloris, quia in natura lucis omnes colores fundantur » (2): tamen cum eodem Angelico distinguimus duplicem speciem colorum quamvis utriusque sit idem susceptivum, scii, perspicuum: quidam sunt *transeuntes*, prout non insunt corporibus a seipsis, sed ab exteriori causa efficiuntur atque a refractione radiorum lucis pendent, ut v. g. colores prismatis; alii vero sunt *permanentes*, prout corporibus revera insunt, atque in eis ab interiori causa efficiuntur ac a diversa partium corporis compositione pendent; et huiusmodi dicimus esse proprietates seu qualitates sensibiles a luce realiter distinctas (3).

Inter utriusque speciei colores habentur quidam, qui sunt immixti atque simplices, propterea colores primarii seu fundamentales appellantur; hi autem, licet secundum diversas scientias diversimode adsignentur (4); psychologicè tamen communiter sunt: *Ruber*, *Flavus*, *Viridis* et *Caeruleus* (= bleu); ex horum quatuor diversa mixtione innumeri alii medii aut intermedii colores resultant (5). Omnes tamen colores inter se comparati praecipue exhibent haec tria attributa, videlicet: *qualitatem* (= colour-tone, hue; teinte), qua psychologicè dantur quatuor supradicti colores; *luciditatem* seu *splendorem* (- light-tone, tint, brightness; clarté), ita v. g. in spectro solari flavum maximam luciditatem exhibet, violaceum vero minimam (6); *saturitatem* (= colour-depth, degree of saturation, chroma; saturation), qua talis color, v. g. ruber, maximum seu perfectum gradum rubri attingit (7).

P) Lux. — Lux quae, ut ait S. Thomas (8), « est de natura coloris » et propterea « est quasi formale in compositione coloris », definitur secundum hodiernam physicam ut « quidam fluidus indefinite subtilis ac elasticus (= aether),

(1) Physicos sequuntur plures Neoscholastici: « Veterum plerique lumen a coloribus realiter distinctum habebant; *nunc autem rectius* censent, colores tantum lucem varie modificatam esse » (Donat, *loc. pr. cit.*, n. 111, p. 77).

(2) 111, *dist.* 23, q. 2, a. 1, ad lum; cfr. II *de Anim.*, lect. 14, n. 405, 425.

(3) Cfr. *De Sen. et Sens.*, lect. 6, n. 90-94. — Neque haec S. Thomae doctrina est omnino aliena a quibusdam recentioribus: « To a certain extent, pergit Titchener, the sensations of light and of colour are independent of each other; a landscape or a coloured painting may be translated, by photography, into an arrangement of blacks, whites and greys. They are also, however, closely related. We speak of certain colours, without hesitation, as being darker or lighter, that is, nearer black or nearer white, than other colours;... » (*op. cit.*, § 14, p. 59).

(4) Et revera, pro Philosopho sunt *album* et *nigrum*; pro Physico sunt *rubrum*, *viridum* et *caeruleo-violaceum*; pro Physiologo sunt *coccinum* (= carmine), *caeruleo-viridum*, *flavum* et *caeruleum*; pro Artistico (= Pictore) sunt: *album*, *rubrum*, *flavum* et *caeruleum*.

(5) Ad rem Titchener: « ... the full tale of the visual elements cannot fall far short of thirty-five thousand » (*loc. pr. cit.*, p. 64).

(6) Est animadvertendum, quod super hac luciditatis proprietate fundatur « *Phaenomenon Purkinje* », ab auctoris nomine sic appellatum. Hoc phaenomenon consistit in quibusdam mutationibus quae, positis certis conditionibus relative ad luciditatem, occurrunt in sensatione colorum. Harum vero mutationum causa praecipua iuxta alios (Titchener) est diminutio lucis colori profectae; iuxta alteros vero (Myers) rectius ponitur accommodatio oculi obscuritati (= crepusculo); ita v. g. licet flavum ordinarie sensationem maxime lucidam causet, tamen cum oculus antea obscuritati seu crepusculo accommodatus fuerit, punctum maximae luciditatis a flavo in viride mutatur; eodem modo colores caerulei lucidiores et rubri obscuriores apparent, quam si sub ordinaria illuminatione viderentur.

(7) Quomodo visio coloris perficiatur seu peragatur maxime disceptatur apud scientificos cfr. Myers, *op. cit.*, pp. 12 ss.; Titchener, *loc. pr. cit.*, p. 22, p. 87 ss.; De Sanctis, *loc. pr. cit.*, p. 154 ss.; et alios.

(8) *De Verit.*, q. 2, a. 4, ad 4^{am}.

spatium replens atque corporum transparentium substantiam penetrans». Est igitur lux vibratio quaedam seu motus quidam vibratorius rectilinee propagativus, qui tamen maxime differt a motu vibratorio quo sonus producitur, sive ratione qualitatis velocitatis transmissionis, quae longe maior est in luce, sive ratione qualitatis undularum, quae longe breviores sunt in luce (1).

In luce dantur etiam quaedam proprietates quae proprietatibus coloris exacte respondent, et sunt: undae *longitudo*, quae *qualitati* coloris respondet; *amplitudo* seu *energia* undae, quae *luciditati* coloris respondet (2); *forma* seu *compositio* undae, quae *saturitati* coloris respondet. Ex hac necessaria dependentia seu correspondentia inter utrumque sequitur manifeste, quod data qualitercumque mutatione in luce, habetur eo ipso coloris mutatio, ideoque diversa sensatio (3).

Lux denique non instantanee oculum pertingit, sed cum sit in genere motus, debet sese diffundere; quo fit ut *tempore* et *spatio* mensuretur atque ab eis dependeat. Ratione *temporis* enim, oculus paulatim obiecto visibili accommodatur; ratione *spatii* vero producuntur quandoque quidam effectus speciales sensationis, causati ex stimulorum contrarietate (= contrasting-effects). Vi temporis determinatur «/ex accommodationis *n*, quâ asseritur quod «omnes sensationes coloris tendunt ad neutralizationem, et omnes sensationes lucis ad statum medium cinericei (= grey) tendunt » (4); etiam ex ratione spatii assignantur plures leges (5).

Additur denique in definitione visus «per se *primo*», respectu localizationis quam visus operatur circa eius obiectum, prout scii, quod immediate et per se a visu attingitur est color lucidus, quod autem mediate et per aliud est color ut quantus, magnus, etc.; sicut et distantia obiectorum eodem modo a visu attingitur, unde et recentiores, sicut iampridem S. Thomas, ob hanc distantiam comparant visionem figurae geometricae trianguli (6).

701. Corollarium. — Ex omnibus hucusque ostensis de sensu visus, liquido est manifestum, quod visio seu visiva sensatio est maximae complexitatis atque multiplicem praesefert dependentiam, videlicet: *intrinsecam*, sive ex ratione structurae organi (= *morphologice*), sive ex ra-

(1) Antiqui lucem sic definiebant: «qualitas activa e corporibus luminosis transmissa», atque nervose inficiebantur ipsam esse corpus aut motum quemlibet vibratorium substantiae aetherae, cfr. Roselli, *op. cit.*, a. 2, n. 940-979.

(2) Super hac proprietate fundatur illud commune dictum aristotelico-thomisticum, quod scii. « *congregativum* et *disgregativum visus* dicuntur differentiae coloris, quae causantur ex *abundantia et paucitate lucis*, ex qua diversae species coloris causantur » (S. Thom., *De Enit et Ess.*, c. 7; cfr. *X Metaphys.*, lect. 9; *De Vcrit.*, q. 2, a. 4, ad 4^m). Eadem quoque proprietate explicantur diversa phaenomena optica sive normalia sive anormalia, cfr. Roselli, *loc. pr. cit.*, a. 1, n. 929, not. 3a.

(3) Hinc est quod Psychologi recentiores diversas leges determinant. Etenim, 1° mutata undae lucis *longitudine*, mutatur sensationis coloris *qualitas*; 2° mutata undae lucis *energia*, mutari potest coloris *luciditas*, *saturitas* et *qualitas*; 3° mutata undae lucis *forma*, plures mutationes resultant, quae colorum mixtiones sequuntur, cfr. Titchener, *loc. prox. cit.*, § 17, p. 67-71.

(4) Haec lex apprime legibus mixti coloris respondet, cfr. Titchener, *ibid.*, § 18, p. 72-75.

(5) Cfr. Titchener, *ibid.*, p. 76-78.

(6) Revera enim describitur visio ad modum trianguli seu figurae pyramidalis: «our vision, ait Titchener, is the vision that is summed up in the colour pyramid » (*loc. pr. cit.*, p. 19; cfr p. 62-64). Huius rationem reddit S. Thomas dicens, quia « *conus* corporis egredientis ab oculo est intra oculum, *basis* illius res visae » (*De Sen. et Sens.*, lect. 4, n. 55). Quo principio geometrico deducit idem Angelicus, quod *nimia distantia* obiecti ab oculo est Impedimentum visionis (cfr II d(*Anim.*, lect. 15, n. 434-435) atque etiam explicat inversionem imaginum in retina ab obiectis depictarum cfr. Roselli, *loc. prox. cit.*, a. 1, ad 2^m, n. 936.

tionem compositionis elementorum (= *chimice*), sive ex ratione functionum (= *physiologice*), sive ex ratione ipsius animae sensitivae (= *psychologice*); atque *extrinsecam* praesertim ex colore et luce (= *physice*); at formaliter et principaliter causatur a potentia visiva.

702. Scholion. — Est ultimo animadvertendum, quod quamvis uno oculo possit visio produci; nihilominus, positus binis oculis non illico sequitur dari duplicem visionem. Licet enim visio *physice* sit revera duplex, prout duae imagines obiecti in duabus retinis efformantur, *psychice* tamen est una visio seu una sensatio elicitata a potentia visiva de uno obiecto; quamvis huius unitatis ratio diversimode adsignetur (1).

703. B) De Auditui. — Morpho-physiologia Auditus. — Sensum visus excellentia ac dignitate sequitur auditus, qui iuxta rationem anatomico-physiologicam ita definiri potest: «*auris, quae est organum heterogenae complexum, in cuius parte principaliori, quae est cochlea, operatio-passio vibrationum soni perficitur*».

Explicatur. — Dicitur imprimis «*auris*», ut designetur nomen commune instrumenti, quo potentia auditiva suam operationem exercet: est enim «capitis pars qua audit..., auris» (2). — Dicitur quod auris est «*organum*»: quia auris non est causa principalis auditionis, sed instrumentum, quo auditio exercite elicitur ab auditu, ut supra de visu habitum est. — Additur autem tale organum esse «*heterogenae complexum*». Est enim manifestum quod auris, anatomice accepta, mirabilis est structurae; nam, generaliter tria praecipua elementa distinguuntur: 1° elementa *directivo-transmissiva*, quae pertinent ad *aurem exteriorem* (= papilio auricularis; concha); 2° elementa *transmissiva*, quae conveniunt *auri mediae* (= membrana tympanica; catena ossiculorum scii.: malleus, incus, os lenticulare et stapes (3); cellulae mastoidianae; tuba Eustachiana); 3° elementa *receptivo-operativa*, quae competunt *auri interiori* (-- labyrinthus osseus = fenestra ovalis basi stapidis clausa; fenestra circularis membrana tympanica Scarpae clausa; cochlea: membrana cochlearis, membrana basilaris, tectoria, organum Corti in quo terminantur fibrae nervi cochlearis (4), canales semicirculares: superior, posterior et exterior; ampullae (5)).

Subiungitur «*in cuius parte principaliori, quae est cochlea*», ut designetur organum specificum soni. Supposito enim quod auditio psychologice rationem sensationis desumat a Koniocortice, ubi circa lobum temporalem centra acustica reperiuntur; dicimus, quod organum seu subiectum ubi ultimo recipitur verberatio soni, non est: quidam spiritus animalis a cerebro ortus et in interiora auris immissus (= Themistius), nec tympanus eiusque ossicula, scii, incus et malleus (= Vesalius), nec est tympanus (= Toletus), nec nervus auditivus

(1) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 19, n. 284; Roselli, *loc. pr. cit.*, n. 917, ad not. tilt; Titchener et alios.

(2) Aristot., *De Animal. Hist.*, lib. I, c. XI, n. 1.

(3) Stapes (■ l'étrier) maximi est momenti pro facto surditatis: «Cependant, la destruction de la membrane du tympan, ainsi que celle des osselets, à l'exception de l'étrier, n'abolit pas complètement l'ouïe; elle ne fait que troubler plus ou moins les fonctions de ce sens, mais la perte de l'étrier est beaucoup plus grave; elle entraînerait toujours la surdité, d'après Bonnefont» (Duval, *op. cit.*, p. 547).

(4) In ipsa cochlea inveniuntur duae qualitates liquidi sierosi, videl.: *perilympha* et *endolympha*.

(5) Sciendum est quod in tribus ampullis canalium semicircularium atque in toto decursu canalıs cochlearis usque ad organum Corti habentur terminationes *fibrarum nervi acustici*, qui quidem nervus distribuitur in nervum *vestibularem* et in nervum *cochlearem*.

a cerebro descendens (meninga) et cum tympano intime connexus (= Avicenna, S. Alb. Magn., S. Thom., Ioan. a S. Thoma), nec aer tympano opertus (= Aristot., S. Thom., Cajetan., Conimbric., Complut., Suarez, Ruvio), neque arcus organi Corti (ex recentioribus) (1), sed uti hodie scientificè ac communiter tenetur, tale organum est cochlea, et praesertim sic dicta membrana basilaris, quae histologicè conflatur ex ingenti atque diverso fibrarum numero, quo diversis vibrationibus sonoris proportionari potest (2) (= Helmholtz, Bernstein, Gavarret, Duval, Stumpe, Titchener, Aliotta, De Sanctis, etc.). Itaque facilius soni seu auditionis physiologia explicatur; immisso enim ab extrinseco stimulo auditivo seu vibratione aeris in aurem, usque ad eius fenestram ovalem, exinde transmittitur ad membranam basilarem, cuius determinata fibra, vibrationi receptae proportionata, in motum vibrationum ponitur; huius autem membranae motus filamentis cellularum communicatur, in ipsa tamen fibra manens, quamvis filamenta cellularum excitent fibrillas nervi auditivi, quibus stimulus pervenit usque ad lobos temporales corticis cerebri, ubi centra acustica resident.

Additur denique in definitione « *operatio-passio vibrationum soni perficitur* », ad idem significandum quod supra de visu notatum est; hac sola differentia, quod operatio illa non consistit in quadam specie seu imagine acustica, sicut est imago retinalis, hoc est ut singuli toni organo Corti imagines acustice diversas imprimant, ut cuilibet tono distincta imago acustica correspondat! (J. R. Ewald), sed consistit in receptione vibrationum aeris transmissi, quibus organum alteratur; propterea, illa operatio est quaedam passio corporalis, cuius principalis causa, ut actio, est virtus animae.

704. Psychologia Auditus. — Auditus, secundum rationem psychologiam acceptus, ita definiri potest: « *potentia sensitiva, auri affixa, quae percipit per se primo sonum aere vel aqua transmissum* ».

Explicatur. — Primis particulis, scilicet. « *potentia sensitiva auri affixa, quae percipit* », significatur proportionaliter idem quod supra de visu dictum est.

Dicitur « *sonum* » ad indicandum tum obiectum *quod* auditus, quod est sonus in potentia seu obiectum sonabile ut tale, tum obiectum *quo*, quod est sonus in actu. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod sonus per se non consistit in motu corporum a quibus producit (Themistius), sed est aliquidquod «causatur ex motu» (3), ideoque «consequitur sonus motum» (4): scientificè enim probatum est quod dari potest motus vibratorius et nihilominus nullus sonus habetur, ut si vibrationes sint infra numerum 16⁰⁰ ad minutum secundum, vel supra num. 20.000 ad minutum secundum. Exinde liquet, quod licet sonus causetur ex motu vibratorio seu oscillatorio corporis, non tamen per se in motu consistit (5). Hinc a Scholasticis non immerito sonus definitur quod sit « quaedam qualitas sensibilis resultans ex forti percussione duorum corporum solidorum et planorum, seu duorum corporum sonorum et medii resilientia », seu cum re-

ti) • On avait pense, refert Duval, tout d'abord à voir dans les arcs de Corti les organes propres à exciter les fibres nerveuses par des mouvements vibratoires » (*loc. prox.cit.*, p.552).

(2) Ad rem scribit Titchener : • Histologists tell us that the membrane [= basilar membrane] is composed, in essentials, of a large number of cross-fibres-variously estimated at 13400 to 24000-which range in length from 0.041 to 0.49 mm., a ratio of 1:12. The fibres represent a system of stretched strings, like those of a harp or a piano, and will accordingly respond by vibration to the wave-movements to which they are tuned » (*loc. pr. cit.* § 28 p. 110).

(3) S. Thomas, II de Anim., lect. 16, n. 439.

(4) S. Thomas, *ibid.*, lect. 17, n. 459.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*

centioribus « quaedam impressio per cuiusdam corporis vibrationes producta atque ad organum auditus transmissa aliquo medio ponderabili et elastico ». Sonus tamen, ut observat S. Thomas (1), dupliciter accipi potest: *in potentia* (= fons sonorus), quando corpus actu non sonat, habet tamen potentiam sonandi, ut cum dicitur « haec campana bene sonat, quamvis non sonet actu »: sic etiam dantur corpora quae sonum non habent; et sonus *in actu*, quando scii, corpus actu sonat, qui tamen transcendentaliter dependet et a medio et ab auditu (2). Ex quibus deducitur, quod sonus in potentia, et ideo diversa res sonans ut sonans, est obiectum *quod* auditus; sonus vero in actu est obiectum *quo*; eo enim auditus attingit sonum in potentia seu differentias sonantium, ut sic se habeat sonus in actu ad sonum in potentia, sicut lux ad colorem (3). Sonus in actu praeterea dupliciter distingui potest, secundum duplex genus sensationis, vide): in *tonum* (= gravem vel acutum), et est effectus motuum vibratoriorum regularium seu periodicorum acris, ideoque firmitate et claritate gaudet atque obiectum musicae constituit; et in *strepitum* (= abruptum vel continuum), qui est effectus motuum vibratoriorum irregularium, proinde inconstantia et obscuritate seu surditate gaudet. Exinde liquet, quod proportionaliter sensationes tonorum respondent sensationibus colorum, sensationes vero strepituum sensationibus lucis (4); quare, sicut de colore dictum est, quod scii, ex diversa colorum fundamentalium mixtione resultant diversi colores medii seu intermedii: ita ex diversa tonorum et strepituum mixtione seu combinatione resultant diversi *soni intermedii* (- Clangores), uti apparet in consonantiis et dissonantiis, quae in tonis musicalibus explicantur a S. Thoma iuxta diversas proportionales (5) fundatas in differentiis acuti et gravis (6).

Sonus praeterea in actu quibusdam gaudet proprietatibus, quae proprietatibus lucis et coloris proportionaliter correspondent. Revera enim, motus vibratorios, quo sonus in actu producitur, consistit in ratione undularum, quae tripliciter considerari possunt, quibus tres proprietates respondent, videlicet: quoad *longitudinem* seu *numerus*, *altitudo* (= tonalitas), qua distinguitur gravitas vel acuitas soni; cum autem haec proprietas, quae est fundamentum toni musicalis, a numero vibrationum dependeat, sequitur quod quanto maior est numerus vibrationum tanto sonus est acutior, et viceversa; quoad *amplitudinem* seu *energiam*, *intensitas*, qua sonus est magis vel minus fortis altero, quod contingit obiective ex amplitudine motus vibratorii, subiective vero ex relatione distantiae corporis sonori et auris; propterea, quaedam vibrationes in longiori distantia positae vix aurem contingunt; quoad *formam* seu *compositionem*, *qualitas* (= metallo, timbro, colore; timbre), qua duo soni, eiusdem altitudinis et fere eiusdem intensitatis, ab invicem distinguuntur ex relatione quam dicunt ad instrumenta, ex quibus proficiscuntur seu emittuntur. Sicque patet, quod soni altitudo respondet luciditati coloris, intensitas vero saturitati, qualitas denique qualitati.

Dicitur vero in definitione « *aere vel aqua transmissum* » quibus designatur medium quo sonus ad auditum transmittitur. Corpus enim vibrans seu sonum emittens et organum auditus non sufficiunt ad impressionem acousticam actu producendam, quia ictus percudentis, quo sonus generatur, « non fit sine motu

(1) *Loc. prox. cit.*, lect. 16, n. 440-441.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, n. 441.

(3) Ad rem S. Thomas (*ibid.*, lect. 17, n. 4G1): « Sicut enim non videntur colores sine lumine: sic non percipiuntur acutum et grave in rebus sonativis, nisi fiat sonus in actu ».

(4) Cfr. Titchener, *op. cit.*, § 23, p. 93.

(5) Cfr. I *de Anim.*, lect. 7, n. 93-98; Titchener, *op. cit.*, § 25, p. 100 ss.

(6) Cfr. S. Thom., I *de Anim.*, lect. 7; II *ibid.*, lect. 17; V *Metaphys.*, lect. 8, 17. — Hic est notandum, quod eadem relatio proportionaliter adest inter tonos et strepitus quae inter colores et lucem, ut dictum est, ita ut « the two kinds of sensation are in some measure independent, while at the same time they are intimately related » (Titchener, *loc. pr. cit.*, p. 93).

locali; motus autem localis non est sine medio» (1); quare necesse est inter utrumque adesse quoddam medium, quod sit ponderabile ac elasticitate praeditum. Hoc autem non est solum *aer* (= Avicenna, Ægidius), sed etiam *aqua*, ut patet ex diversis animalibus aquaticis organo auditus praeditis (2) et ex urinatoribus. Unde generaliter dicendum est, quod medium soni est sive liquidum sive solidum, ut constat v. g. ex stethoscopia, quo medici utuntur. Cum igitur sonus medium percurrere debeat, ad aurem non pertingit instantanee, sed successive seu quodam determinato tempore (3); propterea sonus gaudet *velocitati*, quae physice non solum mensurata est, sed et diversis formulis mathematicis expressa (4).

Additur denique *aper se primo n*, quia sonus est proprium et adaequatum obiectum quod per se ab auditu attingitur, ideoque quicquid ulterius sono additur est ei per accidens; quapropter, auditus nequit per se et immediate suam sensationem localizare, sed per aliud et mediante experientia, visus nempe et tactus, sicut v. g. illa qua coniungimus sonum cum campana: «tactu enim sentimus motum capitis, tactu et visu percipimus accessum ad fontem sonantem et recessum ab eo» (5).

705. C) De Odoratu. — Morpho-physiologia Odoratus. — Odoratus (= olfactus), secundum rationem anatomico-physiologicam, ita describi potest: «*nasus, qui est organum heterogéneo complexum, in cuius parte principaliori, quae sunt fossae nasales, operatio-passio rei odoriferae perficitur*».

Explicatur. — Dicitur imprimis «*nasus*» ut designetur nomen commune, quo potentia odoratus (= odorativum) (6) suam operationem instrumentantem elicit; nam «faciei pars quae spiritui meatus officium praestat, *nasus* est; hunc enim inspiramus atque expiramus» (7). — Dicitur «*organum*» ad significandum idem quod de visu et auditu dictum est. — Additur vero «*heterogeneo complexum*», ut designetur nasi anatomica compositio; sic enim plura comprehendit. Nam *externae* est quoddam membrum cartilagineum et partialiter osseum, in quo reperiuntur duae viae seu cavernae (= fenestrae), quae *nares* appellantur. *Internae* vero, praeter regionem vestibularem ac respiratoriam, datur *regio olfa-*

(1) S. Thomas, II de Anim., lect. 16, n. 442.

(2) Cfr. Aristot., II de Anim., c. VIII, n. 6 (apud S. Thom., lect. 17, n. 455, 457); IV de Hist. Animal., c. IX, n. 3.

(3) Cfr. S. Thom., de Sen. et Sens., lect. 16.

(4) Exinde scientificè certum est quod sonus velocius propagatur in aqua, quam in aere. Nam, in aere propagatur velocitate 340 m. in min. secund, (ad 16° C) vel 330 m. in min. secund, (ad 0°); in aqua vero velocitate 1435 metrorum. Hinc non longe distat S. Thomas qui, post Aristot., acuitatem et gravitatem sonus desumit a velocitate propagationis (cfr. II de Anim., lect. 17, n. 464).

(5) P. Gredt, Opuse, cit., n. 34, p. 50. — Ex his liquido constat, quod «*sensus auditus est specificè unus*». Quare nequidem recta videtur quorundam recentiorum (— Yves Delage, Duval, Goltz, Mach, Decyon, etc.), post Flourens et Vulpian, hypothesis qua, desumpta occasione ex existentia canalium semicircularium auris, asseritur dari in aure alium sensum qui vocatur «*sensus spatii seu equilibra*», quo etiam explicantur nota «*Phaenomena Vertiginosa Purkinje*» vel «*Vertigo Minière*» (cfr. Duval, op. cit., p. 556). Etenim, licet ratio morphologicè accepta sit vera, psychologice tamen nimis est arbitraria, eo quod conclusio latius patet; unde, ut merito notat De la Vaissière (op. cit., n. 20, p. 75): «*L'hypothèse d'un sens spécial siégeant dans l'oreille interne ne s'appuie sur aucune expérience décisive*».

(6) Sciendum est, quod odoratus dupliciter accipi potest: *secundum potentiam* («*odorativum*»), et est organum virtutem odorandi involvens; et *secundum actum*, et est passio odorifera in potentia odorifera ab odorabili per caliditatem causata (cfr. S. Thom., de Sens, d Sens., lect. 5, n. 67).

(7) Aristot., de Animal. Hist., c. XI, n. 4.

ctoria mucosae nasalis (= membrana Schneider; locus luteus), in qua reperiuntur sic dictae «glandulae Bowman», quibus mucosa humectata conservatur. Haec regio praecipue involvit, praeter os ethmoidis (sive spongiosum sive cribrosum) et fibras nervosas trigemini, *nervos olfactorios*, qui in ea per diversos ramos distribuuntur (= *processus mamillares* iuxta antiquos) (1). Isti autem rami, — qui sunt propagines quarumdam cellularum olfactoriarum, naturae nerveae ac quibusdam (6-8) praeditae ciliis (ab Eckhard «pili» et a Schultze tenuissimi clavi» appellantur) —, originem trahunt a bulbo olfactorio, et per laminam cribrosam ethmoidis transeuntes, ab eodem bulbo, mediante aliis filamentis, ad corticem cerebralem (= Koniocorticem) directe ascendunt.

Additur praeterea «*in cuius parte principaliori quae sunt fossae nasales*», ad significandum quod organum specificum odoratus non sunt anteriora cerebri ventricula (= Galenus), nec proprie nervi olfactorii (= plures antiqui ut Averroes, et recentes ut Duval), neque fibrae nerveae trigeminis (= Magendie), sed cum antiquis sunt carunculae mamillares (= S. Alb. Magn., S. Thomas, Fernel, Toletus, Conimbric., Ruvio, Roselli, Guerinois, etc.) seu, si magis placet cum recentioribus, sunt fossae nasales et specificae cellulae olfactoriae (= De Sanctis). Hinc physiologice apparet, quod emisso stimulo odoris e corpore odorifero et mediante moleculis volatilibus per aerem transmissis, homo respirando «commovet aerem per nares attrahendo [= inspirando] et sic facit pertransire odores usque ad organum olfactus» (2), hoc est usque ad fossas nasales ubi odores contingendo cellulas olfactorias in easque chimice operando, passionem seu impressionem odoris producant. — Exinde intelligitur, quemadmodum de visu et auditu dictum est, quare in definitione subiungitur «*operatio-passio rei odoriferae perficitur*», ut nempe physiologice loquendo, «haec passio, quae est odor, sit impressa ab enchymo» (3).

706. Psychologia Odoratus. — Odoratus psychologice acceptus sic definiri potest: «*potentia sensitiva naso affixa quae cognoscit seu percipit per se primo odorem*».

Explicatur. — Primae particulae, scii. «*potentia sensitiva naso affixa quae cognoscit seu percipit*», intelligendae sunt proportionaliter, sicut in iam explicatis sensibus. — Additur «*per se primo odorem*», ut designetur obiectum proprium, quod immediate et per se ab odorativo attingitur, quodque breviter explanamus antiquorum doctrinam sequendo (4).

Revera odor non immerito definiri potest «natura quaedam, scii, forma ab enchymo sicco impressa in húmido, quod est aer et aqua» (5). Exinde iam liquet, quod quamvis ad odoris generationem requiratur quidam particularum

(1) Isti *processus mamillares* sic anatomice describuntur: «sunt nervi quidam mollissimi, ex ima parte superiorum cerebri ventriculorum seu sinuum orti et usque ad os ethmoides sive os cribrosum propagati. In eiusmodi nervorum extremo, iuxta os praedictum, formantur duo tubercula seu duae carunculae, id est duae substantiae carnosae, nervorum naturam redolentes et mammillarum papillis similes, quam ob causam, *carunculae mamillares* vel *papillares* appellantur; sunt autem spongiosae, vaporosae et spiritu plenae», ita Guerinois, *loc. supr. cit.*, a. 6, § 1; cfr. Roselli, *loc. supr. cit.*, q. 34, a. 1, n. 1066 et alios antiquos.

(2) S. Thomas, *de Sen. et Sens.*, lect. 13, n. 188.

(3) S. Thomas, *ibid.*, lect. 12, n. 166; cfr. *ibid.*, lect. 5, n. 68.

(4) Dicimus «*antiquorum doctrinam sequendo*», quia quoad physicam et psychologiam odoratus Recentiores Scientifici vix aliquid novum protulerunt, quod iam a tempore Aristotelis non determinatum fuerit. Ad rem Titchener: «We know too little about the world of odours to be able to undertake its systematic exploration» (*loc. supr. cit.*, § 30, p. 117; cfr. *ibid.*, § 31, p. 119; Duval, *op. cit.*, p. 536).

(5) S. Thomas, *De Sen. et Sens.*, lect. 12, n. 165. — Doce* praeterea S. Thomas (*ibid.*, lect. 13, n. 187-190) post Aristotelem, quod non omnia animalia odorativo sunt praedita, sed ea tantum quae motum progressivum habent.

sen molecularum effluxus e corporibus odoriferis, ut manifeste patet, v. g., in thure accenso (1), formaliter tamen et per se odor nec est exhalatio seu fumalis substantia e corpore odorifero avulsa (= Heraclitus, Plato, Galenus) (2), neque molecularum effluxus (= plures antiquiores, ut Cartesius, Gassendi et recentiores ut Donat) (3), sed quaedam sensibilis qualitas resultans ex quadam humidi et sicci combinatione seu mixtione, cuius causa movens aut generans est calor. Odor enim est forma quaedam accidentalis de genere qualitatum secundarum, cum sit effectus productus ex mixtione primarum qualitatum, predominante aliqua vel aliquibus qualitibus, scii, sicco aereo contemperato; propterea dicitur «ab enchymo sicco», hoc est ab húmido imbibito ac involuto aliquo sicco: unde sicut activum est enchymum siccum, ita passivum est húmidum, quod potest esse aer vel aqua (4). Quo manifestum fit, quod odor praecipue et primario consistit in actu calidi et sicci seu in sicco aereo, ut in elemento dominante, secundario vero in húmido (5). Legitime igitur sequitur, quod ea quae sunt tantum sicca, v. g. lapides et aurum, necnon ea quae sunt tantum húmida, ut quaedam elementa, odore penitus carent. Ergo ad odorem habendum requiritur humor a sicco comprehensus, ad cuius generationem concurrat etiam calor, ut experientia liquido constat (6); propterea intelligitur, quod odor est obiectum formale *quod* ab odorativo attingitur, et calor est obiectum formale *quo* attingitur, ut sicut «visus in actu non fit sine lumine... [ita] nec odoratus in actu sine calore» (7). Ex hac praeterea tota odoris explicatione, non sine iure cum S. Thoma (8), designare possumus quamdam generalem odorum distinctionem (9). Revera enim odores dupliciter considerari possunt: a) *secundums*/, diest «non per comparisonem ad alimentum» (10), sed secundum odorabilium diversitatem, sicque odores per se distinguuntur in *delectabiles* (= gratos) et

(1) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sensat.*, lect. 5, n. 68.

(2) Contra hos, cfr. S. Thom., *ibid.*; 11 *de Anim.*, lect. 20; II, *dist.* 2, q. 2, a. 2, ad 5 »;

(3) Ad rem optime animadvertit Roselli (*loc. supr. cit.*, a. 2, n. 1091): «a nobis mliir.t excludi variam particularum subtilitatem, a quibus fibrae odoris vellicentur; *sed quoc in hisce particulis vario modo configuratis odoris natura sit reposita, id est quod negamus, neque hactenus (neque diebus nostris) est a Rccentioribus probatum* ».

(4) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 13. — Hinc optime Titchener (*loc. cit.*, §31, p. 119) ait: «... that all smell stimuli must exist in the form of gas or vapour; solids and liquids are odorous only if they are also volatile », cfr. Duval, *op. cit.*, p. 538-539.

(5) Cfr. S. Al b. Magn., II de Anim., de olfac.; Sum. de Hom., Tr. I, q. 27, a. 2; S. Thom., II de Anim., lect. 19; de Sens., el Sens., lect. 9. — Est hic animadvertendum, quod S. Thomas, post Aristotelem, ex dominio sicci intrinsece contenti in odoris mixtione, arguit *inferiorildin odoratus* in homine relate ad odoratum brutorum (cfr. I, q. 91, a. 3, ad 1Uⁿ), inquantum scii. *quaedam bruta gaudent excellentiori ac meliori odoratu quam homo*, praesertim respectu odorabilium quae ad escam seu nutrimentum ordinantur (cfr. De Sen. et Sens., lect. 13-14). Nihilominus, quia nullum animal, praeter hominem, percipit obiecti delectabilis vel contristabilis rationem seu cius aestheticam delectationem sentit (cfr. I, q. 91, a. 3, ad 3[®]), ideo ex hac parte *sensus odoratus excellentior est in homine quam in ceteris animalibus* (cfr. I-II, q. 31, a. 6; de Sen. et Sens., lect. 13).

(6) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 12, n. 176,

(7) S. Thomas, *ibid.*, lect. 5, n. 72; cfr. *ibid.*, n. 68.

(8) Cfr. *ibid.*, lect. 13, n. 177-190.

(9) Asserimus «*generalem distinctionem*»; quia classificatio odorum particularis videtur esse physico-psychice impossibilis, maxime quia non pauci odores sunt quid relativum et subiectivum; proinde, omnia tentamina a nonnullis scientificis experta hucusque nullum exitum felicem sortita sunt. Ad rem *Watt* dicens: «*Of smells there seem to be innumerable varieties. No satisfactory classification or arrangement of them has yet been made. Some persons are congenitally insensitive to certain smells, e. g. vanilla, violets, and mignonette. Different smells sometimes compensate or obliterate one another; and the nose when fatigued with one odour, is often thereby rendered for a time insensitive to certain others* * (*op. cit.*, ch. I, p. 17); cfr. *Titchener, loc. pr. cit.*, § 31, p. 117 ss. et alios.

(10) S. Thomas, *loc. pr. cit.*, n. 180.

abominabiles (ingratos), quorum odorabilia sunt propria hominis (1); 3) *re-late ad sapes* cum quibus intime connectuntur, et sic sunt odorabilia per accidens, «idest non inquantum habent odorem, sed inquantum eorum odor significat nutrimentum » (2), ideoque sunt delectabilia vel abominabilia per accidens: per se enim distinguuntur secundum diversitatem saporum; huiusmodi autem sunt homini et brutis communia, quamvis respectu eorum bruta acutiori odoratu quam homo gaudeant.

Subiungitur demum in definitione « *per se primo*», quia quod per se et immediate attingitur ab odoratu est tantum odor, cetera vero quae odorem comitantur nonnisi per accidens attinguntur ab odoratu. Itaque, mediante tactu, odorabile v. g. localizatur: subiective quidem per se, objective autem per accidens et modo imperfecto atque confuso; ut autem habeatur perfecta ac distincta localizatio obiectiva opus est scientificâ exploratione (3).

707. D) De Gustu. — Morpho-physiologia Gustus. — Gustus anatoinico-physiologice ita describi potest: « *lingua, quae est organum heterogenae complexum, in cuius parte principaliori, quae sunt determinatae papillae, operatio-passio rei saporosae perficitur* ».

Explicatur. — Dicitur imprimis a *lingua* » (4), ut designetur nomen commune instrumenti, quo potentia gustus (= gustativum) suam exercet operationem; nam <quod intra maxillas ac labia continetur, os est; cuius partes palatum et fauces. Instrumentum autem quod sapes percipit, *lingua* est» (5); propterea est <*organum*» quoddam sicut alii sensus.

Dicitur «*heterogenae complexum*» ut exprimatur morphologica compositio linguae, quae est quoddam organum mobilissimum, musculare, figura ovoidali terminatum, mucosa locupletatum atque ordinatum ad munera diversa exercenda (6), inter quae, quantum ad praesens attinet, est sapes percipere. Constat autem ex morpho-physiologia, quod lingua, praeter papillas *filiformes* fere per totam eius superficiem disseminatas, praedita est aliis duabus speciebus papillarum ad sapes ordinarum et sunt: papillae *fungiformes* (= clavatae), quae iuxta diversa individua diversificantur et locantur potius in partibus linguae lateralibus; et papillae *caliciformes* (= circumvallatae; calicicoles), quae locantur in ima linguae parte et quarum ordinata ac regularis distributio efformat figuram V. Hae autem caliciformes innumeris filamentis nerveis pertransiuntur

(1) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 13, n. 184.

(2) S. Thomas, *tbt.* n. 178.

1 2 3 4 5 6

(3) Ex omnibus igitur dictis, optime colligi potest, quod < *odoratus seu odorativum est specificè unus sensus* ». Mirum revera est, quomodo recentiores scientifici, qui ad ceteros sensus specificè multiplicandos insanabili prurigne afficiuntur, de odoratus specifica unitate vel pluralitate penitus silent; quorum tamen loco, iam S. Thomas cum Aristotele dubitationem hanc praeoccupaverat ac solverat absque unitatis specificae odoratus praeiudicio (cfr. *De Sens, et Sens.*, lect. 14, n. 193-199).

(4) Vel aliud membrum linguae simile eodemque munere fungens circa sapes; nam « membrum, quod ad percipiendum cibum accommodatum est, *non omnibus simile datum est*, sed aliis absolutum, aliis adhaerens, videlicet iis quibus plane vocis defuit usus, et aliis durum, aliis molle et carnosum: nam et crustatis, ut locustis et reliquis generis eiusdem, tale quid intra os est, atque etiam mollibus, ut sepiis, ut polypis • (Aristot., *11 de Part. Animal.*, c. 17).

(5) Aristot., *I de Animal. Hist.*, c. 11, n. 6; cfr. *ibid.*, c. 15, n. 4; *II de Part. Anim.*, c. 11, 17.

(6) Hoc praesertim locum habet in homine, cuius lingua mollissima est: «Homo igitur, prosequitur Aristot., linguam absolutam, mollissimam et latam praecipue habet, ut commoda ad utrumque officium sit, hoc est et ad sapes percipiendos... tum ad litterarum etiam figurationem et ad sermonem... • (U de Part. Animat., c. 17).

atque terminantur pluribus microcorpusculis (1), quae « *corpuscula gustativo* » vocantur, quaeque maioris numeri sunt in sinu figurae papillas caliciformes circumscribentis, ubi propterea magis locum habet sensatio gustus (2).

Ex his manifesta manent subiuncta verba, videlicet. « *in cuius parte principali, quae sunt papillae* », quibus significatur quod organum gustus proprie et specificè non est linguae cutis (= Quidam Antiqui) (3), neque sunt proprie nervi gustativi e cerebro descendentes et ad linguam ac palatum distributi (= Aristot., Avicenna, Galen., S. Alb. Magn., S. Thom., Toletus, Conimbric., Ioan. a S. Th., etc.) (4), sed sunt linguae papillae et praecipue caliciformes, ubi corpuscula gustativa disseminantur (= Recentiores), quibus facilius explicatur physiologicus processus sensationis gustativae. — Eodem denique sensu, sicut et de aliis sensibus, intelligenda sunt ultima verba apposita, nempe *toperatio-passio rei saporosae perficitur* n; nam «gustus patitur aliquid a gustabili secundum quod est gustabile, sicut quilibet sensus a sensibili» (5).

708. Psychologia Gustus. — Gustus psychologicè acceptus ita definiri potest: « *potentia sensitiva linguae affixa, quae cognoscit seu percipit per se primo saporem* ».

JExplicatur. — Prima verba, scilicet. « *potentia sensitiva linguae affixa quae cognoscit seu percipit* », eodem modo capienda sunt sicut de aliis sensibus dictum est. — Subiungitur vero « *per se primo saporem* » ut designetur obiectum quod immediate et proprie a gustu attingitur; quae tamen verba explicatione indigent.

Haud enim dubie, saporem definire non est facile; quare omnes fere recentiores scientifici agunt quidem de sapore eiusque speciebus, at de eius definitione penitus silent. Quamobrem, antiquorum doctrinam sequentes, dicimus quod sapor « est quaedam qualitas secunda resultans ex primarum qualitatum combinatione seu mixtione, in qua humidum aqueum praedominatur sicco terrestri sub caloris influxu » (6). Cum enim sapor sit a sensu perceptibilis, ideo est qualitas sensibilis, non quidem simplex, sed complexa seu secunda, prout scilicet, est mixtio seu combinatio resultans ex quadam siccitate, non ignea quae potius est dissecativa, sed terrestri quae nutritiva est; nam sapor ad nutritionem ordinatur, propterea in cibus maxime invenitur. Hinc est, quod mixtio saporosa duo involvit elementa: siccum, passive se habens, et humidum, non quidem aëreum seu volatile, sed aqueum, quod est proprie nutritivum, active se habens,

(1) Sciendum est, quod haec corpuscula, in mucosae epithelio situata, conflantur ex quibusdam cellulis oblongatis, perpendiculariter ad superficiem epitheliam distributis. Hae vero cellulae gustativae sunt cellulae epitheliales ut modificatae, atque munus intermedii gerunt inter excitationes gustativas et fibras nerveo-gustativas (cfr. Duval, *op. cit.*, pag. 531).

(2) Non est opus adnotare, quod in lingua adsunt duo nervi gustativi, scilicet n. *lingualis*, qui est ramus quidam trigemini et distribuitur in parte anteriori linguae; et n. *glossopharyngeus*, qui distribuitur in ima linguae parte; uterque praeterea, fibras sensibilitatis generalis et tactilis involvit.

(3) Expresse refutatur haec opinio a pluribus antiquis philosophis, cfr. Guerinio, *op. cit.*, *loc. cit.*, a. 7, § 2.

(4) Generatim antiquiores philosophi, v. g. Roselli (*loc. supr. cit.*, q. 33, a. 1, n. 1041), sensationes gustativas etiam palato tribuebant, sequentes opinionem Aristotelis (cfr. 11^a dr Part. *Animal.*, c. 17), qui et gulae idem tribuebat (cfr. IV *ibid.*, c. 11). Attamen, hoc hodie reilcitur; nam « En général, quand nous voulons goûter une substance, nous la plaçons sur la langue et nous appliquons celle-ci contre le palais, afin d'étaler la substance sapide et d'augmenter ainsi ses points de contact avec les éléments gustatifs; de là l'erreur qui attribue au palais un rôle autre qu'un rôle mécanique dans la gustation » (Duval, *op. cit.*, p. 528).

(5) S. Thomas, 11^a de *Anim.*, lect. 21, n. 512; cfr. *ibid.*, n. 515; de *Sens.*, et *Sens.*, lect. 10, n. 142.

(6) Cfr. S. Thom., de *Sens.*, et *Sens.*, lect. 10, n. 141.

ideo supra siccum dominans (1). Exinde manifeste liquet quid ad saporem requiratur. Nam, ex una parte sapor non continentur actu in aqua (r. Empedocles) neque ipsa est saporum materia quasi continens « omnia semina eorum, ita scii, quod diversae partes eius sint semina diversorum saporum » (= Democritus, Anaxagoras) (2), sed sapor est in aqua radicaliter, ita ut licet « sit secundum se insipida, est tamen radix et principium omnium saporum » (3); ex alia parte vero, sola virtus calidi non est unica causa immutans qualitatem saporis aquae (4), sed « magis concausa » (5); quare sapor est quaedam humidi simulque sicci nutritivi combinatio. Logice proinde concluditur, obiectum formale quod a gustu respicitur esse saporem seu humorem, ut « sicut color est visibile, idest obiectum visus: sic humor, idest sapor est gustabile, idest obiectum gustus » (6); obiectum vero formale quo sapor attingitur est humidum, prout « sicut color fit actu visibilis per lumen: ita sapor fit actu gustabilis per humiditatem » (7).

Hac doctrina facilius explicatur saporum diversitas ac aliqualis classificatio. Cum enim sapor sit humidi ac sicci nutritivi combinatio, cuius causa generans sit calor, quo siccum et humidum temperantur et in certa proportionem reducuntur, sequitur quod secundum diversam temperationem et proportionem diversa combinatio resultat, atque ideo diversus sapor. Quia porro « omnia nutriuntur dulci » (8), ideo primus et fundamentalis sapor est *dulce*, cui tamquam privatio opponitur *amarum* sicut albi privatio est nigrum (9), inde est quod saporum mediorum diversitas et classificatio desumenda est ex diversa dulcis vel amari combinatione, « inquantum scii, unusquisque eorum vel magis vel minus accedit ad dulcedinem sive amaritudinem » (10). Haec media mixtio dupliciter contingere potest: *vel* indeterminata superabundantia, ex qua causantur saporis delectationem gustativam non habentes; *vel* mathematica sive numerali proportionem, ex qua habentur saporis mixti gustativi seu delectationem gustativam inducentes (11). Hoc itaque utroque mixtionis modo innumerae haberentur species saporum (12); at numerali proportionem accepta, non immerito potest aliqualis classificatio designari et quidem comparative ad co-

ii) Quo fit ut mixtio saporosa distinguatur a mixtione odorosa, in qua siccum est humido dominans, ut ostensum est.

(2) Cfr. S. Thomas, *de Sens, et Sens.*, lect. 9, n. 123, 125.

(3) S. Thomas, *ibid.*, n. 122.

(4) Cfr. S. Thomas, *ibid.*, n. 123, 126-128.

(5) S. Thomas, *ibid.*, n. 128.

(6) S. Thomas, *II de Anim.*, lect. 21, n. 517.

(7) S. Thomas, *ibid.*, n. 508. — Eodem motivo habetur, ut animadvertit *Angelicus* (*loc. prox, cit.*), quod saliva est conditio sine qua lingua actu non percipit saporis; quae doctrina non videtur nimis distare a recentiorum doctrina. Revera enim: « Pour que les corps sapides soient appréciés, il faut qu'ils soient dissous; la sécrétion salivaire est donc nécessaire à la gustation, et une bouche sèche apprécie fort mal les saveurs » (Duval, *op. cit.*, p. 532). Unde generaliter: « In order to be sapid, a substance must be, to some extent, soluble in the saliva of the mouth. If this condition is fulfilled, it may exist in any form, as solid or liquid, vapour or gas, (Titchener, *op. cit.*, § 35, p. 131).

(8) S. Thomas, *de Sens, et Sens.*, lect. 10, n. 145; cfr. *ibid.*, n. 146.

(9) Cfr. S. Thomas, *ibid.*, n. 143. — Non est igitur historiae rectum et conforme quod tradit Titchener (*op. cit.*, § 34, p. 131) aiens: « Linnaeus brought the number of tastes upto 10, but a recent investigator (W. Sternberg] who reduces them to 2 (sweet and bitter) is merely repeating what had been said sixty years earlier ». Tantum 60 annis abhinc! No! but you must say thus: is merely repeating what had been said in the 4th century B. C. by Aristotle. Quod repetitum fuit non solum a Sternberg, sed etiam ab aliis v. g. a Duval (*op. cit.*, p. 529).

(10) S. Thomas, *de Sens, et Sensato*, lect. 11, n. 149; cfr. *ibid.*, n. 148.

(11) Cfr. S. Thomas, *ibid.*, lect. 11, n. 149.

(12) « Sunt autem, pergit S. Thomas, aliae species plurimae colorum et saporum ex commixtione praedictarum specierum adinvicem » (*ibid.*, n. 152).

lores, prout soil, species saporum « sunt fere aequales numero speciebus colorum » (1).

Additur denique in definitione » *per se primo* n, ut intelligatur obiectum formale, quod immediate a gustu attingitur, esse saporem; cetera autem ab eo attinguntur mediate vel per accidens. Revera enim gustus duplicem intimam connexionem praesefert: cum *odoratu* nempe et cum *tactu* (2), cuius vi suam sensationem gustus localizat.

709. E) De Tactu. — Quamvis tactus communiter retineatur ut unicus sensus quinarium numerum complens, scientifice tamen ut multiplex specie existimatur non solum a recentioribus, sed etiam ab antiquioribus philosophis (3); quo fit ut, tam morpho-physiologice quam psychologice, vix definiri possit; nihilominus, aliqualem eius descriptionem et explicationem exhibere studemus.

710. Morpho-physiologia Tactus. — Sensus tactus iuxta sui rationem anatomico-physiologicam non incongrue describi potest sic: « *corpus animale, in cuius diversis partibus tamquam diversis organis, operatio-passio rei tangibilis perficitur* ».

Explicatur. — Dicitur imprimis «*corpus animale*», ut designetur organum commune, — quo potentia tactilis suam operationem instrumentaliter exercet—, non esse determinatam corporis partem, ut de aliis sensibus dictum est, sed per totum corpus diffusum: solus enim «sensuum tactus omnibus animantibus communi ratione suppetit» (4); ideo manifestum est «quod organum tactus

(1) S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 11, n. 152. — Ubi notandum est quod *Angelicus* dividit sapores: in simplices qui sunt: *dulce* (= album) et *pingue* (= flavum), *amarum* (= nigrum) et *salsum* (= lividum); et in medios et sunt: *ponticum* [seu asperum, mordicativum] (= puniceum, rubeum), *austum* (seu acetosum) (= alurgon, citrineum), *stypticum* (seu adstringens) (= viridum) et *acutum* (= ciarium, color caelestis). Pro huius classificationis rectitudine animadvertit Idem S. Doctor ut septem species saporum resultet, necesse est « ut pinguis sapor non distinguatur a dulci, salsum autem distinguatur ab amaro » (*loc. pr. cit.*). Nihilominus, haec clarificatio hodie a recentioribus reficitur, quia plures ex illis speciebus gustui false tribuuntur, eo quod sunt affectiones tactus vel odoratus, quemadmodum dicendum est de saporibus *retallico* et *alcalino*, a quibusdam recentioribus admissis. Unde iuxta recentiores communiter quatuor species saporum tantum adsignantur, videl.: *dulce*, *amarum*, *salsum* et *acidum*.

(2) Cfr. S. Thom., *de Sens, et Sens.*, lect. 9, n. 118, 120; II *de Anim.*, lect. 21, n. 502, 503, 504, 510-511; I, q. 78, a. 3, ad 3u^m et 4u^m et passim. Ad rem De Sanctis: * Le sensazioni gustative sono miste e complesse, poichè contengono sensazioni tattili, termiche, olfattive » (*op. cit.*, p. 158). — Ratione huius connexionis gustus cum tactu, notandum est cum *Angelico*, quod dupliciter possunt considerari: *psycho-modaliter* idest «quantum ad modum sentiendi», hoc enim modo «gustus est quidam tactus. Nam in tangendo suum obiectum percipit»; *psych-entitative* (= obiective) prout dicit relationem ad proprium obiectum, quo gustus specificè a tactu distinguitur (II *de Anim.*, lect. 21, n. 504). — Hinc ulterius liquet, quod gustus psychologice est unus sensus specificè, licet secundum dispositiones qualitativas, sive chimicas sive physiologicas, sit diversus et multiplex dicatur. *J.Sfe*

(3) Ita Ferrariensis (II *de Anim.*, q. 19, ad 1u^m) ait: «quod non sunt tantum quinque sensus exteriores, sed sex aut septem aut plures, secundum quod diversi ponunt duos aut plures sensus tactus». Similiter Titchener (*op. cit.*, § 38, p. 143) inquit: « In popular parlance, touch is ranked as a fifth sense beside sight and hearing, taste and smell, and the organ of touch is the skin. Neither the sense nor its organ is very strictly defined. We may say, however, that the word skin denotes the whole membranous investment of the body... In so far as this surface is not occupied by organs of special sense, such as taste and smell, it represents the organ of touch ».

(4) Aristot., *de Animal. Hist.*, Lib. I. c. 3.

diffunditur per totum corpus, et quodlibet instrumentum cuiuscumque sensus est etiam instrumentum tactus, et illud, ex quo aliquid dicitur esse sensitivum, est sensus tactus» (1); exinde jure tenetur, quod tactus est fundamentum omnium aliorum sensuum, ita quod «in organo uniuscuiusque sensus non solum invenitur proprietas illius sensus cuius est organum proprium, sed etiam proprietas tactus» (2).

Subiungitur *in cuius diversis partibus tamquam diversis organis* », quibus indicatur quod licet tactus per totum corpus disseminetur, tamen anatomico-physiologice speciales partes heterogeneae adsignantur ut sedes seu organa, quibus sensatio tactilis absolvitur. Ad cuius intelligentiam necesse est praecipua anatomiae lineamenta recolere, quae animale corpus efficiunt.

a) Praeter scheleton ex ossibus et ornatu articulari resultans atque ut elementum passivum motus animalis se habens, corpus animale involvit aliud elementum activum motus, qui sunt *musculi*. Horum autem, *quidam* ad motum animale ordinantur: et sunt rubri coloris, in magno numero seu pluribus fasciculis circa ossa colligati, simulque cum adipe volumen ac figuram corporis efficiunt (= musculi vitae animalis; scheletici); *alii* vero ad alimenti distributionem ordinantur; et sunt quaedam tenuia ac subtilia strata membranea, albi potius coloris et ex quibus resultant parietes canalium ad ornatum digestivum deservientium (= musculi vitae vegetativae). Utriusque speciei musculi iterum resultant ex aliis filamentis, quae sunt *fibrae musculares* (= politae et striatae), et longitudinaliter dividuntur in tres partes, quae sunt: *ventriculus muscularis*, qui est rubri coloris, tenuis, mollis ac in plures fibrarum fasciculos divisibilis; *caput* et *cauda*, quae sunt duo *tendones*, naturae inextensibilis, quorum alterum initio musculi et altera eiusdem termino affigitur. Ex musculorum coniunctione efformantur plures massae musculares, quae, scheleto applicatae, quadam membrana aut fascia inextensibili et fibrosa obteguntur, quae *aponevrosis indumentalis* dicitur. Patet igitur, quod musculi generaliter sunt vera organa corporea profundas subaponevrotica, quae interstitia muscularia replent: exceptis iis qui aponevrosi superponuntur et pelli immediate adhaerent, ut constat in brutis (3) atque in hominis capite, collo, pectore et facie.

b) Supra musculos praeterea et aponevrosim toto corpore extenditur sic dictum *tegumentum generale*, praecipue ex duobus conflatum stratis, nempe: ex *connectivo subcutaneo*, et est quaedam textura albi coloris, adipe plena, ipsamque cutem cum musculis et aponevrosi immediate coniungens; et ex *cute* (= pelle), quae est quaedam membrana, densa et robusta, compacto connectivo exornata, quaeque toti corpori superposita illud obtegit et circumdat. Cutis autem componitur ex aliis duobus stratis, quorum *unum*, fundamentale et profundum, ex strato papillari et corion coalescit (= *derma*); *alterum* est indumentale, quo ipsum derma circumdatur et induitur (= *epidermis*; *cuticula* (4)).

Manifestum est itaque, quod corporis animalis partes seu organa praecipua, quibus tactilis sensatio perficitur, praeter musculos, sunt: stratum mucosum

(1) S. Thomas, II de Anim., lect. 19, n. 484.

(2) S. Thomas, de Verit., q. 22, a. 5, c.; cfr. I, q. 76, a. 5; *ibid.*, q. 91, a. 1, ad *ibid.*, a. 3, ad h»; IV, dist. 49, q. 3, a. 5, q. 2, c.; de Malo, q. 5, a. 5; II de Anim., lect. 19, n. 484; I Metaph., lect. I, n. 9. — Huic assentiunt recentiores: «Il tatto, scribit De Sanctis, fu considerato sempre come senso genérico e fondamento di tutti gli altri sensi» (op. cit., p. 142).

(3) Hinc notaverat iam Roselli (loc. supr. cit., q. 35, a. 1, not. 2a ad n. 1103): «In equis tremere cutis videtur cum pungitur a muscis aestivo tempore. Ratio est, quia in ipsis panniculus carnosus immediate subiacet cuti, quod in nobis non evenit: quippe cuti subiectum habemus panniculum adiposum».

(4) Epidermes ulterius alia quinque strata involvit, scilicet: stratum corneum, lucidum (Oehl), granulare, suprapapillare et fundamentale, quorum ultima quatuor, excepto corneo, quod est superficiale, constituunt *retem mucosum Malpighi*, quae papillas dérmicas circumdat ac tegit.

Malpighi seu epidermidis, derma et connectivum subcutaneum (1); in quorum omnibus, secundum noviter inventa histophysiologiae, innumera organa determinata designantur, quae principaliter sunt: corpuscula Meissner et Krause, retis Langerhaus et expansiones ederiformes Dogiel, corpuscula Golgi-Mazzoni, lemnisculi papillares Ruffini, variaque corpuscula Pacini. Hinc non est facile adsignare rectam viam seu processum, quem physiologice tactilis sensatio percurrit (2); nihilominus, cutanea sensatio ita generaliter procedit: recepta tangibilis excitatione in cute ac per ganglium spinale transmissa, illico pervenit ad neuronem spino-bulbarem, in quo contingit decussatio; exinde postea ad neuronem bulbo-thalamicum et iterum ad neuronem thalamo-corticalem ascendit, ut demum ad centrum corticalem sensibilitatis cutaneae perveniat (3).

Additur in definitione « *operatio-passio rei tangibilis perficitur* », ad idem significandum, quod de aliis sensibus dictum est, hâc solâ differentia, quod "tangibile [sicut et gustabile aliquantulum] coniungitur nobis realiter; sed visibile et audibile et odorabile coniungitur nobis per aliquid sui» (4).

711. Psychologia Tactus. — Tactus psychologice consideratus merito etiam describi potest sic: « *potentia sensitiva, materialiter seu genere una et formaliter seu specificè multiplex, quae diversis organis affixa, cognoscit vel percipit per se primo tangibile specie diversum* ».

Explicatur. — Dicitur imprimis a *potentia sensitiva*, ut ostendatur tactum, sicut et alii sensus externi, psychice esse proprietatem animae sensitivae. — Subiungitur « *materialiter seu genere una et formaliter seu specificè multiplex* », ut sensû tactilis homogeneitas et heterogeneitas psychica explicetur. Ad cuius maiorem notitiam, peropportunum ducimus antiquorum recentiorumque opiniones diversas referre, ex quarum comparatione, quod melius est concludemus. Et revera:

Antiqui philosophi. — Apud antiquos duplex viguit sententia: quarum *una* tuetur, sensum tactus esse specie atoma unum (= Alexander, Simplicius, Philoponus, Fernel, Tartaretus, Bañez, Ruvio, Aversa, Ioan. a S. Tu.); *altera* simpliciter docet specificam polyformitatem; huius tamen propugnatores maxime inter se discrepant in determinatum numerum adsignando et quorum diversitates ita colligit Bañez dicens: « *Quidam enim tantum ponunt duos tactus: alterum ad frigidum et calidum, alterum ad humidum et siccum* [= Jandunus, Apollinar., Ægidius, Cajetan.]. *Alexander* autem multiplicat tactus secundum numerum contrarietatum, scilicet, duri et mollis, gravis et levis et aliarum; idem *Themistius*. *Avicenna* ponit tres, scilicet, duos cum prioribus et praeterea alium ad tangendum grave et leve. Et hoc idem *Albertus*; at vero durum et molle, asperum et leve ad siccum et humidum refert. Addit etiam *Albertus* cum *Avicenna* alios duos: alterum circa solutionem continui et consolidationem quo sentimus vulneris dolores vel sensationis delectationem; alterum particularem ad sentiendas delectationes venereas. *Alii* addunt alium ad sentiendam delectationem in cibis. *Alii*, ut *Paulus Venetus*, ulterius multiplicat alios in stomacho ad sentiendum famem et sitim. *Alii* vero ponunt duos tactus specie distinctos: alium ad sentienda tangibilia externa; alium ad sentien-

(1) Adiungitur noviter et *mucosa*: « Le mucose, sede anch'esse di organi per le sensazioni tattili, rivestono le cavità dei vari apparecchi e verso l'esterno si continuano con la pelle » (De Sanctis, *op. cit.*, p. 139). AI»

(2) Ad rem De Sanctis (*ibid.*, p. 142): « Tuttavia la questione psicofisiologica maggiore è questa: se gli impulsi nervosi provenienti dai diversi organi e espansioni periferiche battano vie proprie per raggiungere il cervello. Ancora incertezza ».

(3) Cfr. De Sanctis, *ibid.*, pag. 141-142.

(4) S. Thomas, IV, *dist.* 49, q. 3, a. 5, q. 2*.

dum tangibilia interna; ita tenent aliqui ex limioribus » (1). Quibus addi possunt «aliae qualitates quae percipiuntur a tactu existentes intrinsece in eodem ipso subiecto et organo sensitivo, nempe *dolor* et *voluptas*, ad quas reducuntur famis et sitis, pruritus et titillatio» (2).

Recentes scientifici. — Apud recentiores autem adhuc maior deprehenditur confusio; licet enim unanimiter admittant specificam pluralitatem tactus, tactum definientes sensum complexum ex diversis sensationibus cutaneis et subcutaneis seu profundis resultantem (3); quoad numericam tamen determinationem obscuriores et incertiores sunt. Nam, communiter apud eos tactus dividitur in sensus *cutaneos* (4) et *subcutaneos* (5). Sensus *cutanei* distinguuntur specificè: 1° in sensum *contactus* (= Blix, Donaldson, Goldscheider, Aliotta, De Sanctis, et communiter)-, 2° in sensum *barcsthesicum* seu pressionis (= Meyers, Titchener, De Sanctis, et fere communiter); 3° in sensum *temperaturae* sive *thermicum* (= Meyers, Titchener, Aliotta, De Sanctis, et fere communiter); 4° in sensum *doloris peripherici* (= Frey, Kiesow, Ebbinghaus, Saffiotti, Agababow, Joteyko, Titchener, De Sanctis): negatur tamen ab aliis (= Richet, Goldscheider, Lugard, De la Vaissière); 5° in sensum *epicriticum* et *protopalhicurn* (= Head, Meyers), qui tamen ab aliis reficitur (= De la Vaissière) (6). — Sensus autem *subcutanei* adhuc plures specie distinguuntur, videl.: 1° in sensum *kinesthsicum* seu *muscularem* (= Herbst, Koliker, Reichert, Krause, Sherrington, Ruffini, Woodworth, Titchener, Meyers, De Sanctis, et communiter) (7); 2° in sensum *kenesthesicum* seu organicum (= Aliotta): negatur tamen ab aliis (= Titchener) (8); 3° in sensum *vitalem*, quem comitatur sensus doloris et delectationis (= Aliotta) (9); 4° in sensum *doloris interni* (= De Sanctis, Aliotta): ab aliis tamen reficitur vel in dubium vertitur (= Tournay); 5° in sensum *equilibra* seu positionis corporalis (= De Sanctis): ab aliis tamen negatur (= De la Vaissière), cui alii (= Tournay) sensum *stereognosticum* adnumerant (10). Praeter hos, innumeri adhuc sensus specificè distincti designantur (11).

Conclusio. — Utriusque praedictae opinionis accurata comparatione insti-

(1) I, q. 78, a. 3, de *Tactu*, dub. lum.

(2) R. Aversa, *op. cit.*, q. 54, sect. 14. — Hac antiquorum discrepantia non obstante, plures ex eis accuratissime pronuntiati sunt. Ita Javelli de numero tactus loquens concludit: «Verum, quia in his *pene nullam certitudinem* habemus, ideo *sequere quem volueris*» (II de *Anim.*, q. 47); et de eiusdem organo pariter inquit: «Haec sunt quae de organo tactus occurrunt, *quae nec multam habent evidentiam*. Et tu considera *si melius invenire poteris* » (*ibid.* q. 48).

(3) Cfr. Titchener, *op. cit.*, § 38, p. 145.

(4) Appellantur etiam *superficiales* (Meyers) vel *tegumentares* (De Sanctis).

(5) Vocantur etiam *profundi* (Meyers) vel *interni* (De Sanctis).

(6) Sensus *epicriticus* dicitur ille quo sensationes inter se diversae localizad possunt; *protopathicus* vero, quo praecise localizad nequeunt sensationes fortes (cfr. Meyers, *op. cit.*, p. 34-44).

(7) Iste sensus, qui dicitur etiam » *sensus motus*» et a quibusdam (■ Müller) *t sensus innervationis* », se extendit ad omnes motus musculorum, tendonum et articulationum.

(8) Nam, ut notat Aliotta (*op. cit.*, p. 26): «dai diversi organi intend del corpo provengono le varie scnsazioni organiche che nel loro complesso, interne al senso vitale dei piacere e dei dolore, costtulscono la cosiddetta *cenestesi* [come la *fame*, la *sete*, il *sollctico*, il *prurito*, il *jormicolio* etc.] ».

(9) Ad rem Aliotta (*ibid.*, p. 21): «... la prima e fondamentale forma di sensibility, donde lealtre pol dedvano diffcrenzlandosl, è *il senso vitate* che comprende le due sensazioni opposte dei *piacere* e del *dolore* ».

(10) Sensus *stereognosticus* dicitur ille quo, palpatione mediante, oblecta percipiuntur et discernuntur.

(11) Ita inter alios datur sensus *sexualis*, qui in systemate genitali residet; sensus *visceralis*, qui et comprehendit sensationes organorum abdominalium, systematis digestivi et urinaris, systematis circulatorii et respiratorii; et plures alias sensationes (cfr. Titchener, *op. cit.*, H 51-59, p. 173-193).

tuta, praeter obscuritatem utrique communem, clare eruitur scientificos recentiores, — exceptis inventis ad morpho-histo-physiologiam pertinentibus atque technologiam —, non solum nullum novum sensum tactilem fere detegisse, qui iam apud antiquos non inveniatur, sed arbitrarie et absque fundamento scientifico illum in infinitum multiplicant. Quapropter, ut tactus homogeneitatem ac heterogeneitatem specificam propugnemus, dicimus cum pluribus thomistis (= Javelli, Ferrar.) et iuxta mentem Angelici: Io quod «tactus est potentia *materialiter seu genere* una»; propterea S. Thomas tactum reducit ad aliquod genus commune, quod « est innominatum » (1): omnes enim virtutes tactiles sunt in eodem materiali subiecto et eodem organo remoto: nam organum proximum debet esse ipsi potentiae proxime proportionatum; unde si sint potentiae plures specificae, et eorum organa proxima debent esse specificae plura: « natura [enim] instituit diversitatem in organis, ut congruerent diversitati potentiarum » (2); 2° quod « tactus est potentia *formaliter seu specificae* multiplex », non ita solum ut dicat multipliciter secundum rationes formales, sed etiam essentialiter seu secundum diversas essentias et naturas. Cum enim una potentia sit unius generis et unum genus habeat tantum duas primas differentias ad invicem irreductibiles, sequitur quod sensus cognoscitivi plurium primarum qualitatum sunt plures. Igitur ubi sunt plures potentiae circa primas differentias irreductibiles, quae neque sunt plurium generum subalternatim positorum, quales sunt primae contrarietates tangibiles, ibi plures sensus specificae distincti; quare, quot sunt istae qualitates tangibiles irreductibiles, tot sunt sensus tactiles realiter distincti. Non igitur inconvenit admittere quod « formaliter loquendo et secundum rationem sensus tactus non est unus sensus, sed plures » (3).

Sub pluralitate hac putamus, salvo meliori iudicio, sequentes sensus tactiles specie atoma distinctos includi. Tactus prima divisione distinguitur in *cutaneum* et *subcutaneum*. Sensus cutaneus specificae dividitur: in sensum *resistentiae* (= pressionis; contactus), qui proprie circa molle et durum versatur atque eius organum sunt corpuscula Meissner et Krause; et in sensum *temperaturae* (= thermicum), cuius obiectum est calidum vel frigidum et organum sunt corpuscula Golgi-Mazzoni, papillae Ruffini et varia corpuscula Pacini. — Sensus vero *subcutaneus* includit solum sensum *muscularem*, cuius organum se extendit non solum ad musculos, sed etiam ad tendones et articulationes corporis; propterea diversimode sese explicat, iuxta diversitatem dispositionum qualitatum, quibus organum est susceptivum diversarum excitationum.

His adiungi potest etiam sensus *doloris* et *delectationis* (= voluptatis), qui, quamvis specificae distinguatur a iam enumeratis sensibus atque etiam ab alia specie sensus doloris et delectationis, qui est potius passio seu affectio appetitus sensitivi et «sequitur apprehensionem interiorum vel imaginationis scilicet vel etiam rationis» (4); nihilominus non distinguitur specificae in periphericum et profundum, ut quidam recentiores putant (v. g. De Sanctis), sed est unus et idem specie sive in superficie sive in profunditate corporis, licet diversimode explicetur. Talis enim sensus non est proprie passio seu affectio appetitus sensitivi, ut quidam docent (= Suarez (5), Th. Raynaud (6), Conimbricen. (7), Ruvio), sed « est magis passio corporalis » (8), atque ideo vere pertinet

(1) I, q. 78, a. 3, ad 3«»; cfr. *ibtd.*, ad 4«»TM.

(2) S. Thomas, *ibtd.*, corp.

(3) S. Thomas, II de Anim., lcct. 22, n. 524.

(4) S. Thomas, 1-11, q. 35, a. 7, c.

(5) II de Antm., c. 5.

(6) *Thenl. Nat.*, dist. 8, n. 237.

(7) II de Anim., c. 11, q. 2, a. 2; I de Gener., c. 1, q. 5, a. 2.

(8) S. Thomas, 111, dist. 15, q. 2, a. 3, q. 2; cfr. IV, dist. 49, q. 5, a. 3, q. 2 ad 4«n; *dt Vent.*, q. 26, a. 4. ad 4«»; 1(1, q. 84, a. 8-9; *ibtd.*, q. 85, a. 1 et alibi. — S. Thomae alii consentiunt ut Scotus (III, dist. 13, q. 7) et Aversa (*toc. cit.*, sect. 14).

ad sensum tactilem: «sequitur [enim] apprehensionem sensus, et specialiter tactus» (1), cuius organum communiter hodie dicitur esse retis Langerhaus et expansiones ederiformes Dogiel (2).

Hi sunt igitur omnes sensus tactiles, qui tamquam specificè distincti retineri possunt ut maxime conformes aristotelico-thomisticae doctrinae; quapropter, si alii dentur vel psychologice, non considerantur ut specificè distincti, vel ad praedictos sunt reducibiles (3).

Ultima verba definitionis, videl. *aquae diversis organis affixa cognoscit vel percipit* ex habitis explicata manent. Cum enim organum sit subiectum in quo residet potentia sensitiva atque instrumentum quo suam operationem exerceat, debet ei esse proxime proportionatum; quare, quot sunt sensus tactiles specificè distincti, tot organa eis proportionata esse debent. Itaque manifesta pariter manent sequentia verba scii. «*per se primo tangibile specie diversum*»; dictum est enim quod tactus est aliorum sensuum fundamentum utpote «substernitur omnibus sensibus» (4); ideo omnes illorum sensationes, quas tactus comitatur, ab eo nonnisi per accidens respiciuntur, propterea «qualitas quae est obiectum visus non est corpus tangibile secundum quod tangibile» (5). Quod igitur primo et immediate percipit ac sentit tactus est ipsum tangibile seu tangibiles qualitates quae, iuxta *Aristotelis* doctrinam, septem numerantur scii.: calidum et frigidum, humidum et siccum, grave et leve, durum et molle, lubricum et aridum, asperum et lene, grossum et subtile. Harum autem qualitatum primae quatuor sunt penitus irreducibiles, ceterae aliae ad illas quatuor reducuntur; unde ab istis quatuor, tamquam a primis differentiis contrariis, sensus tactus primo suam speciem desumit (6).

712. Corollarium. — Ex omnibus hucusque ostensis de quinque sensibus externis, uniuscuiusque necessitas ac dignitas in vita animali manifeste deducitur, ita ut eorum ordo non immerito consideretur vel psychice vel biophysilogice. *Psychice* enim accepti, sensus talem ordinem sequuntur: visus, auditus, olfactus, gustus et tactus; *biophysilogice* vero e converso, videl.: tactus, gustus, olfactus, auditus et visus. Huius autem ordinis rationem ita reddit S. Thomas dicens: «Quamvis autem omnia animalia sensum habeant naturaliter, non tamen omnia habent omnes sensus, sed solum perfecta. Omnia vero habent sensum tactus. Ipse enim est quodammodo fundamentum omnium aliorum sensuum. Non autem habent omnia sensum visus: quia sensus visus est omnibus aliis *perfectior in cognoscendo*, sed tactus *magis necessarius*... Unde sicut visus inter

(1) S. Thomas, I-II, q. 35, a. 7, c.

(2) Sciendum est, quod praedicta doloris vel delectationis sensatio est realiter alia ab affectione seu sensatione pure tactili ipsius obiecti. ex quo oritur, ut liquido constat praesertim ex Chirurgia, qua analgesiam sive anesthesiam experimur. Quod iam notaverant antiqui; ita *Aversa* (*loc. pr. cit.*) ait: «quia cum in carne patimur ex incisione dolorem, plane hic dolor non est sensatio ipsa incisionis. Quinimmo potest et interdum solet sentiri incisio absque dolore» (cfr. *Meyers, introd. to Exp. Psych., etc.*, Ch. II, p. 36-37).

(3) Exinde habetur, quod illorum sensuum diversitas repetenda est potius ex diversitate dispositionum qualitatum, quibus organa morphologice diversa sunt specierum tangibilium susceptiva; propterea asserit S. Thomas quod sensus contactus-pressionis «*in pulpis digitorum praecipue viget*» (IV, *dist.* 23, q. 2, a. 3, q. 2). Itaque ad sensum doloris vel delectationis reducuntur sensus famis et sitis, pruritus et titillationis, sexualis seu veneris etc. (cfr. *Aversa, loc. prox. cit.*); licet non desint inter recentiores qui relciant vel saltem dubitant de sensu doloris et delectationis, ut *De la Vaissière* (*loc. cit.*, p. 66), *Tournay* (*loc. cit.*, p. 245) et alii.

(4) S. Thomas, II de *Gener.*, lect. 2.

(5) S. Thomas, *ibid.*

(6) Cfr. *Aristot.*, II de *Part. Animal.*, c. 2-7; II de *Gener.*, c. 2; S. Thom., *ibid.*, lect. 2-3.

omnes est *perfectior in cognoscendo*, ita tactus est *magis necessarius*, utpote primus existens in via generationis...» (1).

3) De Sensibus Internis.

713. Absoluta tractatione de sensibus externis, expendendum restat de sensibus internis, qui, sicut et illi, dupliciter inspicuntur: *in genere* nempe et *in specie*. Itaque agendum est:

- I^o de sensibus internis *in generali* (I);
- 2° de sensibus internis *in speciali* (II).

I. - De Sensibus Internis in Generali (2).

714. Revera dari in animalibus, praeter quinque supra dictos sensus externos, alias potentias animae sensitivae proprias, quae sensus interni appellantur, probatione minime indiget atque satis superque ex supra habitis de natura psychismi brutorum colligitur (3). Horum tamen sensuum in genere acceptorum naturam iuvat prius considerare; et quia plura iam colligi possunt ex supra ostensis de sensibus in genere ac de sensibus externis, breviter exponemus quaedam, quae naturam sensuum interiorum directe respiciunt. Videbimus igitur:

- 1° de sensuum interiorum *natura* (1);
- 2° de sensuum interiorum *relatione* ad sensibile (2).

I. - De Sensuum Interiorum Natura.

Sensuum interiorum naturam investigaturi, trademus eorum *notionem* seu *definitionem*, *numerum* et *morphophysiologiam*.

715. Definitio Sensuum Interiorum. — Hi recte sic definiuntur: « *potentiae sensitivo-organicae, quae mediate, idest dependenter ab alia media potentia sensitiva, natae sunt a sensibilibus propriis immutari; seu quae suum proprium sensibile mediate attingere natae sunt* ».

Haec definitio eiusque explicatio liquet ex supra traditis de sensuum exteriorum definitione (4).

(1) I *Metaphys.*, lect. I, n. 9; cfr. II *de Anim.*, lect. 22; I, q. 78, a. 3 et passim; TIT-CHENER *op. cit.*, § 29, p. 114-116.

(2) Cfr. Bañez, in I^o « P. », q. 78, a. 3, dub. 3, conci. 2^a; *ibid.*, a. 4; IOAN. A S. THOMA, *op. cit.*, de Anim., q. 8, a. 1, 4; ARNU, *op. cit.*, de Anim., q. 10, a. 5; MERCIER, *op. cit.*, n. 91-98; et alios infra citandos.

(3) pag. 494 ss.

(4) pag. 529 ss.

716. Numerus Sensuum Internorum. — Quamvis philosophi ac scientifici! diverse opinentur quoad istorum sensuum ab invicem distinctionem, ut in fine totius tractationis ad modum corollarii ostendetur; nihilominus, omnes fere communiter conveniunt, uno alterove excepto (= Avicenna, S. Alb. Magn.), quod sensus interni sunt quatuor, videlicet: *sensus communis*, *phantasia*, *aestimativa* et *memorativa*.

Revera, ad perfectam vitam sensitivam requiritur et sufficit ut, praeter sensus externos, habeantur facultates, quibus percipiuntur sensibilia rationes tam sensatae sive praesentes sive absentes, *quam* insensatae sive praesentes sive absentes. Quo fit ut et ad receptionem formarum sensibilium ordinatur *sensus communis*... Ad harum autem formarum retentionem aut conservationem ordinatur *phantasia* sive *imaginatio*, quae idem sunt... Ad apprehendendum autem intentiones quae per sensum non accipiuntur ordinatur *vis aestimativa*; ad conservandum autem eas *vis memorativa*... n (1).

717. Morphophysiologia Sensuum Internorum. — Cum sensus interni sint potentiae organicae quae, ut tales, affixae esse debent alicui organo, quo instrumentaliter proprias operationes exercent, ideo anatomice inveniri debet organum cuilibet sensui proprium, quod non aliunde repentur, etiam iuxta recenter inventa, nisi in cerebro; in hoc igitur vis imaginativa et aestimativa et memorativa et sensus communis organa sua habent » (2). Revera enim ab antiquis, a quibus in hac re recentiores vix dissident, adsignantur quatuor zonae seu centra corticis cerebri in quibus praedicti sensus resident, ita ut organum *memorativa* sit in postrema parte capitis (3), *aestimativae* in media parte capitis (4), *imaginativae* in anteriore parte cerebri (5) et *sensus communis* in medulla cerebri (6).

Hinc optime explicata manet iuxta antiquos psychophysiologia sensuum internorum. Revera enim, cum sensus externi recipiunt species propriorum sensibilium, eae ad sensum communem per nervos transmittuntur; v. g. cum visus recipit colorem et figuram pomi, has species per nervos transmittit ad sensum communem, iste autem transmittit ad phantasiam, in qua, ut in quodam thesauro, conservantur. A phantasmatibus postea aestimativa abstrahit intentiones seu rationes insensatas, v. g. utilis et nocivi, convenientis et disconvenientis, easque transmittit ad memoriam, in qua ut in nobiliori thesauro conservantur (7). Sicque apparet quomodo « sensus communis est radix phantasiae et memoriae, quae praesupponunt actum sensus communis » (8).

(1) S. Thomas, I, q. 78, a. 4; cfr. *de Anim.*, a. 13; *de Memoria et Reminisc.*, lect. 2 (Ed. Pirotta); *Opuse.*, 43, c. 4, et passim.

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 18, a. 8, c.; cfr. *ibid.*, ad 5um.

(3) Cfr. Damascen., *De Fide*, II, c. 20; S. Thom., I, *dist.* 3, q. 4, a. 1, ad 2^{am}; I, q. 78, a. 4.

(4) Cfr. Damascen., *ibid.*, c. 19; S. Thom., I, q. 78, a. 4.

(5) Cfr. Damascen., *ibid.*, c. 17; S. Thom., II, *dist.* 20, q. 2, a. 2, c.; IV, *dist.* 7, q. 3, a. 3, q. 2a.

(6) Circa huius organum notat P. Roselli (*op. cit.*, q. 36, a. 1, n. 1143) « De organo sensus communis nihil invenire potuimus adsertum ab Angelico. Sed cum ipsemet doceat, per sensum communem discerni inter obiecta sensuum externorum, videtur sensum communem reponere in ea parte cerebri, in qua nervi sensuum externorum coniunguntur et a qua ad sensus externos procedunt, hoc est *in medulla cerebri* ». Cfr. Bañez, *loc. cit.*, a. 4, dub. I^{us}; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 84, art. unie.; A. Tournay, *op. cit.*, pag. 256-261.

(7) Cfr. Bañez, *loc. cit. prox.*, dub. V et VIII.

(8) S. Thomas, *De Mem. et Remin.*, lect. 2, n. 322.

2. - De Sensuum Internorum Relatione ad Sensibile.

718. Cum sensus interni sint cognoscitivi seu perceptivi, non possunt actum elicere, nisi eis obiecta propria aliququaliter uniuntur; hoc autem fit per sic dictas species, sive impressas sive expressas, de quibus supra locuti sumus (1). Breviter igitur hic de utraque specie est dicendum respectu sensuum internorum.

719. De Specie Impressa. — Certum est apud omnes philosophos, quod sensibus internis ad cognitionem eliciendam necessario requiruntur species impressae propriorum sensibilium, *tum* quia sunt potentiae formaliter cognoscitivae, *tum* quia sequitur a fortiori ex eo quod sensibus externis tribuuntur. Quinimmo, firmiter tenemus cum communi Thomistarum sententia contra alios (=• v. g. Suarez) (2), quod quibusdam potentiis internis conveniunt species impressae altioris ordinis vel saltem modo altiori ordinatae: alioquin non esset altior cognitio, quod specialiter obtinet pro illa cognitione quae est circa rationes insensatas, de quibus est aestimativa et memoria (3).

720. De Specie Expressa. — Sensibus internis autem, praeter dictas species impressas, necessario etiam competunt species expressae ex parte termini cognitionis, inquantum scii, obiectum habet terminare talem cognitionem et quidem secundum esse proportionatum ad illam cognitionem terminandam. Hoc enim luculenter est manifestum in iis sensibus, qui sunt de re absenti, ut phantasia et memoria. Cum enim obiectum absens, formaliter ut tale cognitionem terminare nequeat perseipsum, necesse est ut eam terminet per aliquid in quo seipsum repraesentet ceu in sui imagine vel similitudine expressa, sicut contingit cum potentia spiritualis obiectum absens cognoscit (4). Huius tamen speciei expressae efformatio minime pertinet ad potentiam diversam ab illa cognoscente, sed efformatur per actum vitalem illiusmet potentiae cognoscitivae; ita species expressa in phantasia formatur per illius phantasiae actum vitalem. Cum enim species expressa sit terminus cognitionis, non potest esse nisi actus vitalis, qui efformari nequit ab alia potentia, ab illa cognoscente diversa: alioquin non esset species expressa, cum ipsam potentiam non informaret formaliter ut terminus suae cognitionis, sed solum ut obiectum movens ad extra, et ut sic haberet potius rationem speciei impressae (5).

(1) pag. 538 ss.

(2) Suarez, III de Anim., c. 3.

(3) Sciendum est, quod cum perfectum ab imperfecto non producat, et species insensatae superiores perfectioresque sint speciebus sensatis, merito a philosophis quaeritur quomodo seu qua virtute illae ab istis educantur. Cui quaestioni Bañez (I, q. 79, a. 3, dub. 1, ad 2^{am}) respondet assignans duplicem modum explicativum quaestionis ipsius; cfr. Ioan. a S. Thoma, (op. di., loc. prox, cit., a. 4).

(4) Cfr. S. Thom., I C. Gent., c. 53.

(5) Cfr. Ioan. a S. Thoma, loc. prox. cit.

721. Scholion. — Est tamen animadvertendum, quod licet sensus internus speciem expressam efformet caque obiectum repraesentatum cognoscat, minime concluditur ipsum esse proprie reflexivum; dummodo [enim] non cognoscat ipsum verbum [spec, exprès.] in actu signato et tamquam obiectum cognitum, sed ut medium cognoscendi; sicut etiam non reflectit supra ipsum actum licet utatur illo tamquam medio cognoscente et tendente ad obiectum: sic utitur idolo formato ut repraesentante sibi obiectum extra tamquam termino producto ad repraesentandum aliud, non ut sentiatur in se quod requirebatur ad reflexionem # (1).

II. - De Sensibus Internis in Speciali (2).

722. Tradita notitia sensuum internorum in genere, qui sunt: *sensus communis, phantasia, aestimativa et memorativa*; de iisdem in particulari breviter est nunc disserendum.

723. De Sensu Communi. — Sensus communis ita definiri potest: « *potentia sensitivo-organica, qua sensuum externorum, a quibus est realiter distincta, sensationes earumque ab invicem discretionem percipiuntur* ».

Explicatur. — Dicitur imprimis « *potentia sensitivo-organica* », ut ostendatur genus, in quo sensus communis cum sensibus externis convenit, ideoque, sicut isti, est animae sensitivae proprietas. Cum enim anima mediate per facultates operetur, nequit perceptiones sensationum earumque differentiarum elicere, nisi mediante aliqua potentia, quae non potest esse ordinis intellectivi, sive dicatur quod illae perceptiones quodam actu intellectus perficiuntur (- Malebranche) (3), sive quod a speciali facultate intellectiva quae conscientia dicitur (= Reid) (4) eliciuntur; sed est essentialiter sensitiva et organica (Aristot., Augustin., S. Thom., Scholastici communiter). Manifestum est enim *primo* quod « cognoscere sensibilia, inquantum sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus autem differentias albi et dulcis, non solum quantum ad quodquidest utriusque quod pertinet ad intellectum, sed etiam quantum ad diversam immutationem sensus [= ad diversas sensationes]. Et hoc non potest fieri nisi per sensus » (5);

(1) Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 4, ad rationem oppositam.

(2) Cfr. Aristot., III de *Anim.*, c. 2-3; de *Memoria et Reminisc.*; de *Iuvent. et Senect.*, c. 2; de *Somno et Vigilia*; S. Alb. Maon., III de *Anim.*, c. 2-3 de Sens. Int.; *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 23 ss.; S. Thom., I, q. 78, a. 4; de *Anim.*, a. 13; III de *Anim.*, lect. 2-6; de *Memoria et Reminisc.* (Ed. Pirota), et passim; Cajetan., II de *Anima*, c. 14-15; in *th* P. S. Th., q. 78, a. 4; Ferrarinen., III de *Anim.*, q. 1-3; JAVELLI, III de *Anim.*, q. 57-59; Bañez, in *th* P., q. 78, a. 4; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 83-84; R. Aversa, *loc. prox. cit.*, q. 55; Complutenses, *loc. prox. cit.*, disp. 15; A. Ruvio, *op. cit.*, lib. III, c. 2-3; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, q. 8; Cauvinum, *op. cit.*, Tr. II ad III Lib. de *Anim.*, disp. 1; Arnau, *loc. prox. cit.*, q. 10; Güerinois, *loc. prox. cit.*, a. 9; Roselli, *loc. prox. cit.*, q. 36; Zigliara, *op. cit.*, « Critica », lib. II, c. I, a. 2; « Psychol. », lib. III, c. 2, a. 2-3; Sanseverino, *op. cit.*, Dynam., c. 2, a. 6-9, n. 81-145; De Maria, *op. cit.*, Anthropol., P. I, q. 2, a. 5-7; Pesch, *op. cit.*, n. 561-628; Lahr, *loc. prox. cit.*, sect. 2; *ib.*, liv. 4, sect. 1; Boedder, *op. cit.*, n. 93-132; Mercier, *op. cit.*, n. 99-131; Donat, *op. cit.*, n. 134-136, 159-170; Gredt, *Philosoph. cit.*, n. 492-504; Frübes, *op. cit.*, lib. II, c. 2, p. 145-208; De la Vaissière, *op. cit.*, n. 27-36, 55-57; Alibert, *La Psychologie Thomiste des théories modernes*, P. I, s. 3, ch. I, a. 3, Paris, Beauchesne; Aliotta, *op. cit.*, sez. 2, p. 61-103; sez. 3, p. 105-162; Titchener, *op. cit.*; De Sanctis, *op. cit.*, et alios complures.

(3) De *Inquir. Verit.*, lib. I, c. 1, n. 1; c. 13, n. 4.

(4) *Essays or Inquiry on the Intellectual Powers of man.*, Ess. I, c. I; Ess. VI, c. V.

(5) S. Thomas, III de *Anim.*, lect. 3, n. 601.

secundo quod, ut supra fuse ostensum est (1), bruta, maxime superiora, sensationes earumque differentias perfecte percipiunt et. nihilominus intellectu carent. Necesse est igitur quod sensus communis sit simpliciter potentia sensitiva et ut talis affixa alicui organo, quo instrumentaliter suas operationes exercet (2).

Dicitur *aqua sensuum externorum... sensationes earumque ab invicem discretionibus percipiuntur*, ut significetur proprium et primum obiectum sensus communis eiusque munera. Et revera; constat experientia Io quod non solum cognoscimus res extrinsecus objectas et a sensibus externis directe perceptas, sed etiam percipimus nos percipere illas res et eas ab invicem differre; quod est dicere, appercipimus perceptiones et sensationes sensuum externorum. Liquet autem quod hoc non potest directe et primario attingi nisi a potentia sensitiva, quae sit altioris ordinis quam sensus externi, et haec potentia altior est sensus communis; 2° quod percipimus differentias seu discretionibus sensationum sive sensorum, sicut v. g. quando discernimus album a dulce, et quod easdem differentias ad invicem componimus, sicut, v. g. cum componimus hoc album cum hoc dulci et dicimus saccharum esse dulce. Ad hoc autem requiritur ut discernens, utrumque extremum aliquo modo cognoscat, quod patet sensibus externis repugnare: unusquisque enim est essentialiter determinatus ad proprium obiectum tantum, sicut visus ad album, gustus ad dulce; neque in casu absolvi potest actu seu facultate intellectiva, ut iam antea dictum est; neque a pluribus sensibus externis simul unitis, ut liquet: quia sicut a oportet quod unus homo, qui dicit alterum esse album a dulci, sit qui cognoscit utrumque, ita oportet quod una potentia sit qua cognoscitur utrumque » (3). Manifestum est igitur, quod obiectum per se primo attingibile a sensu communi sunt sensationes sensuum externorum atque discretionibus inter eorum sensata.

Nihilominus sensibilia, quae per se primo a sensibus externis attinguntur, sunt quoque obiectum *indirectum* et *secundarium* ipsius sensus communis; sensationes enim causantur secundum sensibilibus externorum immutationem, ita ut diversae sensationes diversa sensibilia seu res externas diversimode acceptas referant; propterea «sensus communis apprehendit sensata omnium sensuum propriorum » (4), non exceptis sensibilibus communibus, quae sunt modi, sensibilia propria sensuum externorum modificantes. Quare, non videntur recte asserere quidam (= Averroes, S. Alb. Magn., Apollinaris, Arnau, etc.) (5), quod sensus communis obiectum proprium est sensibile commune. Nam, sensus communis «est quaedam potentia ad quam terminantur immutationes omnium sensuum... Unde impossibile est, quod sensus communis habeat aliquod proprium obiectum, quod non sit obiectum sensus proprii » (6).

Exinde colligitur, quod proprium *munus* sensus communis est: cognoscere seu percipere atque discernere sensata sensuum externorum, seu eorum sensationes appercipere, sive utrumque simul; nec tamen habet ordinare et compo-

(1) pag. 494 ss.

W Cfr. Thom. IH de *Anim.*, lect. 3, n. 611. — Ex praedictis luculenter patet, sensum communem, Qui est potentia sensitivo-organica, non esse confundendum cum eo quod communiter dicitur «sensus communis » (sens commun; common sense; der gesunde Menschenverstand): hic enim sumitur pro intellectu seu intelligentia naturali, qua quilibet homo potest communiter de rebus obviis indicare et de isto magistraliter scripsit P. Garriou-Lagrange, *Le Sens Commun* etc. Paris, 1922.

(3) S. Thomas, III de *Anim.*, lect. 3, n. 603-604; cfr. I, q. 57, a. 2; Cajetan., II de *Anim.*,

S. Thomas, II C. *Gent.*, c. 74; cfr. de *Veril.*, q. 15, a. 1, arg. S. Contr. n. 4, 10; S. AUGUST., de *Lib. Arbit.*, II, c. 4; S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 22, a. 1.

(5) Averr., III de *Anim.*, text. 134; S. Alb. Magn., *loc. prox. cit.*, q. 33, a. 4; Apollin., II de *Amr.* q. 18; Arnau *loc. suPr. cit.* a. 1, § 2.

(6) S. Thomas, II de *Anim.*, lect. 13, n. 390; cfr. I, q. I, a. 3, ad 2^m et passim.

S? +
Wlri I
HB jStiPL
BB
Kj
fJP ;

RB

nere sensata seu eorum species inter se: cuni haec ex sua natura habeant quod in sensu communi uniantur; neque proprie et stricte comparare, unde verae propositiones resultarent, licet ei conveniat improprie comparare, quo scii, duo extrema ad invicem comparantur hoc solo, quod actu cognoscuntur quoad an est seu quod eorum sensationes a sentiente percipiuntur, et simili modo ab invicem discriminantur, idest non signate, sed exercite, inquantum scii, ipsa potentia diversis immutationibus ab illis obiectis actu diverse immutatur et afficitur (1).

Ex his explicata manet intima unio et dependentia inter sensum communem et sensus externos, sive physiologice ut supra dictum est (2), sive psychologice. Revera enim, sensus communis est potentia *in qua* recipiuntur omnes affectiones seu sensationes omnium sensuum externorum, atque simul *a qua* illae cognoscuntur et de illis discretio provenit. Itaque optime intelligitur id quod communiter apud Scholasticos de quolibet sensu externo dicitur, v. g. de visu, quod scilicet «visus videt se videre». Non enim hoc dicitur de sensu externo ut secundum se et a sensu communi independenter consideratur, sed solum inquantum quilibet sensus externus formaliter continuatur cum ipso sensu communi; quo modo, cum sensus communis sit principium et terminus, saltem quoad sensationum discrimen, sensus externi, v. g. visus, dicitur ideo visus et quodammodo unum cum visu censetur; propterea iure dicitur quod visus videt se videre » (3). Manifestum est igitur, quod non irrationabiliter sensus communis dicitur et est *commune principium* (= radix; fons), a quo omnes sensus externi psychice originem trahunt, et *communis terminus* (= finis), ad quem omnes illorum immutationes psychice et perfecte terminantur (4).

Additur in definitione «*a quibus est realiter distincta*», ad designandum quod, licet sensus communis versetur circa sensationes et sensata sensuum externorum atque cum eis arcte connectatur, ut dictum est; nihilominus, ab eis specificè et realiter distinguitur; consequenter, est omnino falsum non dari sensum communem a quinque sensibus externis distinctum (= Galenus, *Condillac*, *Sensistae omnes*) (5). Obiecta enim formalia specificè distincta innuunt in esse psychico potentias realiter ac specificè distinctas; quia nullum specificatum formaliter et per se limites sui proprii specificativi transire potest: specificativum enim, ut tale, respicit potentiam non in esse rei sed in esse obiecti,

(1) Cfr. Bañez, I, q. 78, a. 4, dub. 2°; Complutens., *loc. supr. cit.*, q. 1, § 4, n. 20-22.

(2) pag. 567, n. 717.

(3) Cfr. S. Thom., I *II de Anim.*, lect. 3; Cajet., II *de Anim.*, c. 14; Ferrarisen., III *de Anim.*, q. I; II *C. Gent.*, c. 66; Bañez, I, q. 78, a. 4, dub. 3° et 4°; Complutens., *loc. prox. cit.*, n. 15 ss. — Hic notandum est, quod secundum intelligentiam sensus communis adsignatam, iure admitti potest id quod vocatur *tsensus intimus*; non tamen admittitur prout a pluribus recentioribus explicatur, inquantum scii, est facultas cuilibet sensui appropriata simulque a sensu communi distincta (— Mercier, Frôbes), quia tunc quilibet sensus esset proprie et stricte reflexivus, quod est falsum ut dictum est (cfr. supra p. 517, coroll. 2). Etenim, ut quilibet sensus suam sensationem sentiat, quod per sensum intimum a recentioribus asseritur, oportet ut illam sentiat *aut* eodem actu, quo directe sensationem elicit v. g. si visus percipiat visionem eodem actu quo videt: et hoc non, quia actus et obiectum actus non possunt esse entitative et psychice unum et idem; *aut* diverso actu, v. g. si visus percipiat visionem diverso actu quo videt, et nec hoc esse potest, cum requirat reflexionem proprie sumptam (cfr. S. Thom., III, *dist.*, 23, q. 1, a. 2, ad 3°; IV *C. G.*, c. 11; Bañez, I, q. 78, a. 3, dub. 10°, 3° et 5°. I^o-3°). Quare, percipere seu sentire sensationes sensuum externorum, est solius sensus communis; consequenter, sensus intimus a recentioribus intellectus, est simpliciter reiiciendus, maxime quia a nonnullis (— Mercier) cum conscientia confunditur.

(4) Hinc iterum explicatus manet *modus* quo sensus communis sensationes sensuum externorum earumque differentias percipit, de qua re videndus est S. Thomas (cfr. *Quodl.* VII, q. I, a. 2, ad 1°; III *de Anim.*, lect. 3, n. 609-613; I, q. 57, a. 2; *ibid.*, q. 78, a. 4, ad 2°). Pariter, quaestio an sensus communis sit cognoscitivus sensorum intuitive vel abstractive, ex hucusque a nobis enarratis de facili solvi potest (cfr. Bañez, *loc. prox. cit.*, a. 4, dub. IV°).

(5) Condillac, *Essais sur l'origine des connaissances humaines*, P. I, s. 2, ch. 1, § 13.

atque ideo ut psychice motivum et immutativum ipsius. Porro, sensus communis et sensus externi habent obiecta formalia specificè distincta; dictum est enim, quod obiectum, per se primo a sensibus externis attingibile, sunt sensibilia externa propria, a sensu communi vero, sunt sensuum externorum sensationes seu affectiones earumque discretionis, quae sunt quid pure psychicum. Non est igitur realiter et specificè confundendus sensus communis cum sensibus externis (1).

724. De Phantasia. — Phantasia, quae et *imaginativa* dicitur, sic definiri potest: «*potentia sensitivo-organica, a sensu communi sensibusque externis aliquàlter dependens, quâ retinentur, reprodu-cuntur rerum sensatarum sive sensationum imagines, atque ex eis aliae imagines, etiam rerum non-sensatarum, iterum efformantur*».

Explicatur. — Dicitur «*potentia sensitivo-organica*», ut indicetur genus quo cum ceteris sensitivis potentiis convenit, atque ideo est animae sensitivae proprietas. Non est igitur phantasia facultas neutra, prout indifferenter se habet ad intelligibilia et sensibilia imaginanda (= Plotinus) (2), nec est ipse intellectus (= Malebranche) (3), neque est facultas intellectionis et volitionis attingens (= Galluppi) (4); sed est potentia, quae per se et formaliter attingit sensibilia, ut liquet experientia in homine existente sive in statu vigiliae, sive et maxime in statu somni; quod et in brutis saltem superioribus manifestatur. Quare, necesse est ut phantasia suam operationem instrumentaliter exercent mediante aliquo organo corporeo, cui est affixa, quod in hemispheris cerebralibus residere putatur. Consequenter phantasia est potentia etiam organica.

Dicitur «*a sensu communi sensibusque externis aliquàlter dependens*», ut manifestetur phantasiae dependentia ab illis sensibus simulque ab eis realis distinctio. Quandoquidem experientia compertum est eum qui caret aliquo sensu externo, nihil de sensibilibus propriis illius sensus imaginare posse (5). Phantasia praeterea est de obiecto prout formaliter est in anima; quod ut sic dari nequit nisi prius per sensus externos perceptum seu sentitum sit, qui illud transmittunt ad sensum communem, a quo phantasia immediate illud recipit (6). Sicque patet quod phantasia mediate quidem a sensibus externis sed immediate a sensu communi dependet, at non solum psychice sed et physiologicè, inquantum scii, organum sensus communis ex una parte arcte connectitur cum sensibus externis, et ex alia cum organo phantasiae, ita ut inter utrumque medium revera teneat (7).

Nihilominus, neque est censendum quod phantasia est potentia specificè eadem cum sensibus externis, neque quod est speciale munus tantum sensus communis (= Galenus, Damascenus, Nyssen, Nemesius, Suarez, Ruvio), sed e contra tenendum est eam esse ab omnibus illis specificè et realiter distinctam (= Arist., S. Alb. M., S. Thom., Cajet., Ferrar., Toletus, Conimbric., Compluten., et communiter). Et quidem, lo quia obiecta phantasiae,

(1) Cfr. S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 23, a. 1; S. Thom., *III de Anim.*, lect. 2-3; Scotum, *de Anim.*, q. 11.

(2) *Ennead.*, IV, lib. III, c. 29-31.

(3) *Op. cit.*, lib. H, P. I, c. 1, § 1.

(4) *Lezz. etc.*, Vol. II, lez. 89.

(5) cfr. De la Vaissière, *op. cit.*, pag. 99.

(6) Cfr. S. Alb. M., *toc. pr. cit.*, q. 36, a. 1; S. Thom., *de Mm. et Rem.* lect. 2, n. 319.

(7) Hac explicatione intelligitur phantasiae definitio, quam causaliter et dynamicè tradit S. Thomas (*II de Anim.*, lect. 16) post Aristotelem, dicens «*motus a sensu secundum udm jactus*», prout scii, est motus factus circa sensibilia, ut prius causata seu percepta a sensibus externis et sensu communi.

sensus communis et sensuum externorum sunt formaliter et per se distincta in esse obiecti. Nam, *sensus externi* per se attingunt sensibiles qualitates; quantitas enim seu magnitudo ab eis attingitur non proprie, sed communiter, cum sit sensibile commune; *sensus communis* vero per se attingit sensuum externorum perceptiones seu sensationes, quas appercepit discernitque ab invicem; *phantasia* denique per se attingit quantitatem rei sensibilis, ut habet formaliter rationem similitudinis seu imaginis ipsius quantitatis physice seu obiective sumptae: experientia enim liquet, quod nihil a nobis imaginari potest nisi quatenus repraesentatur aliqua figurâ, quae ad quantitatem pertinet; quare aliae sensibiles qualitates a phantasia non attinguntur, nisi inquantum inseparabiliter quantitati coniunguntur (1). — 2° Quia sensibile sive sensatum externum formaliter et in esse obiecti praesens distinguitur specificè a sensato externo formaliter et in esse obiecti absente vel saltem ab absenti et praesenti abstrahente, quia istud, ut tale, praesefert rationem obiective abstractiorem ab actuali et concreta existentia extrasubiectiva; circa primum porro sunt sensus externi et sensus communis, circa aliud vero est phantasia (2). Remanet igitur manifestum, quod phantasia est potentia a sensibus externis et a sensu communi specificè distincta.

Dicitur «*qua retinentur, reproducuntur... atque iterum eflormantur imagines*», ut manifestentur tria praecipua munera, quae circa imagines phantasia exercet (3). Etenim,

1° Phantasiae est *retinere* seu *conservare* species sensibiles per sensus acceptas; patet enim quod animal, saltem perfectum, motu locali seu progressivo movetur ad aliquid absens inquirendum; ad quod requiritur quod « per animam sensitivam non solum recipiat species sensibilibum cum praesentialiter immutetur ab eis, sed etiam eas *retineat* et *conservet* » (4); hoc autem fit per phantasiam, quae propterea dicitur « quasi thesaurus quidam formarum per sensum acceptarum » (5) et vi huius aliquo modo munus memoriae exercet, licet a memoria proprie dicta specificè distinguatur (6).

2° Phantasiae non solum est retinere (= Avicenna) (7), sed et *reproducen* imagines iam conservatas seu eas *cognoscere* (= S. Alb. Magn., S. Thom., Ægidius, Bañez) (8), quia « est apprehensiva similitudinum corporalium etiam rebus absentibus » (9), inquantum scii, animal per phantasiam potest percipere res sensatas non solum ut praesentes sed et in absentia, ad quas movetur inquirendo; hoc autem fieri nequit nisi species sensatas conservatas animal sibi

(1) Cfr. S. Alb. Magn., *loc. prox. cit.*, q. 35, a. 1; *HI de Anim.*, Tr. I, c. 9; S. Thom., *II I de Anim.*, lect. 6.

(2) Cfr. S. Thom., *I-II*, q. 15, a. 1.

(3) Super hoc triplex munus fundatur triplex divisio seu consideratio imaginativae apud recentiores, vide!.: in *imaginativam conservativam*, *reproductive*TM et *constructivam*.

(4) S. Thomas, *I*, q. 78, a. 4.

(5) S. Thomas, *ibid.*

(6) Ad rem *Arnu* (*loc. prox. cit.*, a. 2, n. 21): « Differt etiam imaginativa *in modo retinendi* ab ipsa memoria: quia imaginativa retinet sine determinata temporis differentia, sed memoria cum determinatione temporis praeteriti. Praeterea, imaginatio solum retinet formas et imagines a sensibus acceptas quae vere in sensu fuerunt, memoria vero non solum retinet imagines sensibilibum sed etiam intentiones elicatas a compositione et divisione sensibilibum facta per cogitativam seu aestimativam a quibus distinguitur..., sed imaginativa solum habet retinere ». Idem asseritur a nonnullis recentioribus, cfr. Mercier, *loc. prox. cit.*, n. 104, 115. — Notandum est denique, quomodo specierum retentio in phantasia psychophysiologicè explicatur, cfr. S. Thom., *de Mem. et Rem.*, lect. 3, n. 328.

(7) Cfr. apud S. Thom., *H C. Gent.*, c. 74.

(8) S. Alb. M., *HI de Anim.*, Tr. I, c. 6-9; Ægid., *III de Anim.*, c. 3, text. 153-154, dub. 2-4; Bañez, *I*, q. 78, a. 4, dub. V, conci. 2\

(9) S. Thom., *I-II*, q. 15, a. 1; cfr. *ibid.*, q. 17, a. 7, ad 3^m; *ibid.*, q. 78, a. 4; *ibid.*, q. 81, a. 3, ad 2^m; *ibid.*, q. 84, a. 8, ad 2^m; *de Anim.*, a. 13.

reproducat atque percipiat. Exinde est quod homo, ut introspectione liquet, potest, cum vult, imaginari seu imaginem rei absentis facere (1).

3° Phantasiae demum est *efformare* novas imagines, inquantum scii, species seu imagines conservatas et reproducias, ita ad invicem componit, ut aliae imagines seu imaginum associationes penitus novae et a sensibus non haustae resultent, sicut « ex praeconceptis speciebus montis et auri, *format speciem montis-aurei* » (2). Tamen, talis actus minime competit potentiae specificae distinctae ab ea, cui convenit imagines reproducere et cognoscere, sicut quidam volunt, distinguentes inter *imaginationem* qua imagines rerum sensibus haustarum sibi repraesentat, et *phantasiam* (= S. Alb. Magn.) seu *facultatem fingendi* (= Wolff) (3) qua novae imagines componuntur; sed tam reproducere quam novas imagines efformare est duplex munus unius eiusdemque facultatis (= S. August., Damascen., Nemes., S. Thomas, Sanseverino et communiter) (4). Potentia enim imaginativa sive sibi reprodicit et percipit rerum imagines haustas a sensibus, sive has diversimode associat atque ex eis novas efformat, rem sensibilem formaliter attingit sub eadem ratione formali, hoc est sub ratione psychica quantitatis et figurae; modus igitur quo imaginativa per se imagines attingit, non est specificae distinctus; consequenter, illi duo actus nequeunt esse nisi unius eiusdemque facultatis (5). Attendendum tamen est, quod ut phantasia hoc tertium munus perfecte compleat, requiruntur duae conditiones, nempe *attentio* et *leges associationum* (6).

Animadvertendum denique est, quod hoc tertio munere phantasiae non solum explicatur *problema somniorum*, quae finaliter ad diversas imaginum associationes reducuntur et de quibus maxima est apud Philosophos et scientificos concertatio (7), sed etiam permulti status psychopathologici ut somnambulismus, hypnotismus etc., et fere omnes formae nevrosis ut hysteria, psychastenia etc.

(1) Cfr. De la Vaissière, *op. cit.*, n. 28, p. 99-100. — Super hanc doctrinam S. Thomas post Aristotelem dependentiam intellectualis cognitionis fundat, inquantum « mens nostra non potest actu considerare etiam ea quae habitualiter scit, nisi formando aliqua phantasmata; unde etiam laeso organo phantasiae impeditur consideratio » (*De Verit.* q. 10, a. 6, c.).

(2) S. Thom., I, q. 12, a. 9, ad 2^m; cfr. *De Verit.*, q. 8, a. 5.

(3) *Psychol. Empir.*, P. I, c. 4, § 138-144.

• £4.

(4) S. August., *de Genes, ad Litt.*, VII, c. 21, n. 29; *Epist.* VII, c. 3-4; Damasc., *de Fide Orth.*, II, c. 17; Nemes., *loc. prox, cit.*; Sansev., *loc. prox, cit.*, n. 111.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 4; *ibid.*, q. 84, a. 6, ad 2um; *de Verit.*, q. 10, a. 6, ad 5^m passim.

(6) Hoc duplex elementum longius et accurate hodierni Psychologi Experimentalistae prosequuntur (=> Titchener, De la Vaissière etc.) quos adiri facile est. Breviter igitur aliquid innuimus de utroque supradicto elemento secundum sensum scientificorum. A. - *Attentio* definitur: « actus quidam seu processus psychicus, quo talis vel talis facultas cognoscitiva ita determinatur ad hoc vel illud obiectum, ut de quolibet alio absolute minime occupetur ». Multiplex esse potest; unde si accipiat *ex parte potentiae*, dividitur: in intellectivam et sensitivam; si autem *ex parte obiecti*, dividitur: in activam (= voluntariam) et passivam (= involuntariam; naturalem; spontaneam; reflexam); passiva autem subdividitur: in immediatam (= primitivam) et mediatam (= secundariam; derivatam; appceptivam). — B. - *Associatio* vero definitur sic: « quidam processus psychicus, quo, reproducia sive efformata aliqua Imago (« aliqua idea iuxta modernos), aliae imagines excitantur, quae cum illa aliqualem connexionem praeseferunt ». Cum autem, vi diversae connexionis, imaginum associatio multipliciter contingere possit, ideo diversae leges adsignantur, quibus associatio regulatur, quamvis maxime decertent scientifici et quoad qualitatem et quoad numerum istarum legum, de quibus supra aliquid praenotavimus (p. 496, not. Ia). De iis ulteriorem sermonem prosequi non possumus, cum longiorem accuratioremque tractationem postulent; unde ad Manualia Psychologiae Experimentalis lectores remittimus.

"-V

(7) Maximi est momenti tractatio « *de Somno et Insomniis* », tum psychologica tum physiologica accepta, quae *verum problema* et *aenigma* constituit; tamen brevitatis gratia câsuper sedemus et quosdam citamus qui utiliter consuli possunt. Cfr. Aristot., *De Somno et Vigilia*; *De Insomniis* *De Divinatione per somnum*; S. Alb. Magn., *super illa oper. aristot.*; Sum. de Horn.,

Additur denique in definitione « *rerum sensatarum sive sensationum imagines, atque ex eis aliae imagines, etiam rerum non-sensatarum* », ut significetur phantasiae obiectum, quod appellatur *phantasmata* seu *imagines* (- repraesentationes; status secundarii). « Sicuti enim sentiens movetur a sensibilibus, ita in phantasiando movetur a quibusdam apparentibus, quae dicuntur *phantasmata* » (1). Patet igitur, quod licet phantasma per actum phantasiae produci possit, non est tamen confundendum phantasma cum actu phantasiae, ut quidam inconsiderate faciunt (Fr ô bes). Phantasma enim seu imago est similitudo seu repraesentatio sensibilis et concreta rerum aut qualitatum sensibilibus sive sensationum antea perceptarum et actualiter absentium; unde liquet, quod imago est quid vitale repraesentativum rei absentis (2) atque necessario dependet ac supponit praeviam sensationem; ideo carentes ab initio aliquo sensu nullam imaginem habere possunt obiecti illius sensus repraesentativam, ut caecus-natus quoad colores (3). Imagines porro in phantasia possunt esse aut de sensationibus aut de rebus perceptis; imo ex iis partialiter se habentibus aliquid aliud complexum imaginari potest quod, formaliter ut tale, non est res sentita, ut mox antea dictum est quod a ex forma auri recepta et forma montis format [imaginativa] quoddam phantasma aurei-montis » (4).

725. De Aestimativa. — Aestimativa, quae est tertius sensus internus, ita definiri potest: « *potentia sensitivo-organica, a sensu communi et phantasia distincta, qua rationes insensatae sensibilibus percipiuntur ac determinantur ut convenientes vel disconvenientes* ».

Explicatur. — Dicitur « *potentia sensitivo-organica* », ut indicetur aestimativam cum praedictis sensibus convenire et animae sensitivae proprietatem esse. Nullum est enim dubium, dari revera in animali hanc potentiam, ut satis liquet ex supra de brutorum intelligentia ostensis. Etenim animal non movetur solum ad sensationes physice delectabiles vel dolorosas, quae cuilibet sensui sunt communes ex uniuscuiusque proportionata vel improportionata adaptatione ad proprium sensibile, quo modo « non esset necessarium ponere in animali nisi apprehensionem formarum, quas percipit sensus, in quibus delectatur aut horret » (5); sed et experientia liquet, animal moveri ad sensationes psychice delectabiles vel dolorosas, inquantum scii, conveniunt vel disconveniunt naturae ipsius animalis sive specificae sive individualiter sumpti; « necessarium est ergo animali quod percipiat huiusmodi *intentiones*, quas non percipit sensus exterior... [et ad quas] ordinatur *vis aestimativa* » (6). Hanc dicimus esse sensitivam et ideo organicam; quia, potentia, qua aliquo modo conficiuntur indicia de sensibilibus formaliter ut sunt talia, est essentialiter sensitiva; liquet porro experientia quod

Tr. 1, q. 41 ss.; Ar no, *op. cit.*, q. 11; Roselli, *op. cit.*, q. 36, a. 2; De la Vaissière, *op. cit.*; n. 66-68; C. Gor etti-Miniati S. J., *Appunti di Psicolog. Speriment. etc.*, c. 7, Roma, 1917; N. Vaschide, *Le Sommeil et le Rêve*, Paris, Flammarion, 1911; H. Ellis, *The World of Dreams*, Constable, London, 1911; J. H. Coriat, *The Meaning of Dreams*, Heinemann, London, 1916; E. Rionano, *Psicología del Razonamiento*, c. XIII, Bologna, Zanichelli, et innumeros alios.

(1) S. Thomas, III de *Anim.*, lect. 6, n. 656.

(2) Ad rem Ribot (*Imagination créatrice* *, 16; Paris, Alcan 1908): « L'image n'est pas une chose morte..., ne ressemble pas à un cliché photographique dont on peut tirer indéfiniment des copies », cfr. De la Vaissière, *op. cit.*, n. 27-29.

(3) Cfr. De la Vaissière, *ibid.*, n. 28. — Hac ratione dixerat Aristot. (HI de *Anim.*, c. 3 n. 11; cfr. S. Th., *ibid.*, lect. 6, n. 659): « Imaginatio motio haec erit, quae neque sine sensu esse, neque competere non sentientibus potest, atque inulta per ipsam id agere pativa continget quod ipsam habet... ».

(4) S. Thomas, De *Verit.*, q. 8, a. 5.

(5) S. Thomas, I, q. 78, a. 4.

(6) S. Thomas, *ibid.*

brutis haec indicia non desunt: aiudicat enim ovis videns lupum, *eum csst fugiendum*, naturali indicio et non libero...» (1). Potentia igitur, qua huiusmodi iudicia efformantur, quaeque aestimativa vocatur, sensitiva est et organica (2)

Dicitur « *a sensu communi et phantasia distincta* », ut designetur quod aestimativa non est munus phantasiae dumtaxat (= Fonseca, Conimbr.) (3), neque munus cuiusdam sensus interni communis (= Suarez, Ruvio) (4), sed vera potentia realiter et specificè distincta et a sensu communi et a phantasia. Nam, aestimativa habet obiectum formaliter et specificè distinctum *tum* ab obiecto phantasiae; quia haec attingit sensata, sive ut sunt absentia sive ut abstrahunt a praesentia vel absentia, id est attingit quae sunt convenientia vel disconvenientia respectu sensus externi tantum, inquantum scii, percipit solum sensibilia externa ut sensui delectabilia vel molesta; aestimativa vero, ut in definitione indicatur, percipit rationes seu intentiones insensatas, quae ut tales sunt obiectum formaliter et abstractius rationibus sensatis, cum magis a materia et concretione recedant; — *tum* etiam a sensu communi; quia iste, ut dictum est, attingit sensatum formaliter ut tale: eo enim sentimus seu appercipimus sensationes seu percipimus nos sentire res simulque cognoscimus rerum differentias, inquantum per se ad sensus referuntur, ut differentiam albi et dulcis; hoc autem patet esse distinctum ab obiecto aestimativae (5). Quapropter manet manifestum, quod aestimativa est potentia a sensu communi et phantasia realiter distincta.

Subiungitur *aqua rationes insensatae sensibilibus...* », ut determinetur proprium et formale obiectum aestimativae. Rationes enim istae vocantur *insensatae*, non quia in se sensibiles non sunt, sed quia licet a sensibus sint acceptae, per nullum tamen sensum externum sensatae vel perceptae fuerunt; quare tales dicuntur solum relative, inquantum ultra sensus externos cognitae sunt, sicut est ratio amicitiae vel inimicitiae, utilis vel nocivi (6). Quandoquidem rationes insensatae *dupliciter* considerari possunt: *aut* sub ratione universalis, quatenus abstrahunt ab hic et nunc necnon a principiis seu conditionibus individuantibus, et tales sunt per se universales, quae, cum sint quidditates rerum sensibilibus, per se ad obiectum intellectus pertinent; *aut* sub ratione particularis, quatenus non abstrahunt ab hic et nunc neque a conditionibus individuantibus, et hoc: *vel* prout sunt principium veri et falsi, quae rebus conveniunt ex partium compositione et divisione, et sic ad intellectum adhuc pertinent, cum huius sit proprie componere et dividere; *vel* inquantum sunt principium, quo determinatur conveniens vel disconveniens in appetibilibus, et hoc modo tantum sunt obiectum proprium et adaequatum aestimativae; quia haec « datur animalibus ut per eam ordinentur in actiones proprias vel passiones proseguendas vel fugiendas » (7).

Ex his manifestum relinquitur, quod synthesis — et ideo indicium —, quam bruta per aestimativam de agendis conficiunt, non est proprie et stricte comparativa, quae necessario terminos universales vel saltem particulares abstracte conceptos supponit; sed est synthesis *naturalis* seu *instinctiva*, quae utrumque extremum singulare ac particulare hic et nunc sentitum habet atque legibus associationis potius regulatur (8). Quare, synthesis haec non est effectus causatus ex comparatione duarum specierum obiective conceptarum, sed ex actuali unione seu associatione talis obiecti, per sensum accepti, et naturae

(1) S. Thomas, I, q. 83, a. I.

(2) Cfr. S. Thom., II de Anim., lect. 13, n. 397.

(3) Fonseca, V Metaph., c. 28, q. 7, sect. 4; Conimbric., III de Anim., c. 3, q. 1, a. 3.

(4) Suarez, III de Anim., c. 3; Ruvio, loc. supr. cit., q. 1.

(5) Cfr. S. Alb. Magn., III de Anim., Tr. I, c. 2.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 4; de Anim., a. 13.

(7) S. Thomas, II de Anim., lect. 13, n. 398; cfr. III, dist. 26, q. 1, a. I, ad 4na; S. Alb. Magn., Sum. de Hom., Tr. I, q. 37.

(8) Cfr. S. Thom., de Verit., q. 24, a. 1-2; I, q. 16, a. 2; I-H, q. 13, a. 2, ad 3®; I Fm-herm., lect. 3.

huius vel illius animalis, in quo est vis aestimativa. Hinc est quod « aestimativa ovis, *quoad hoc quod est percipere lupum ut inimicum*, determinatur ab eodem lupo mediante specie quam immittit; *quoad hoc vero quod est attingere illum ut sibi in particulari inimicum*, determinatur ex coniunctione ad propriam naturam et radicationem in illa; nam sicut lupo est disconveniens naturae ovis, ita aestimativa huius *ratione praedictae radicationis* determinata est, supposita specie iam dicta ad apprehendendum lupum ut disconvenientem eidem ovi; quapropter, non desideratur ut per illam speciem utrumque extremum illius disconvenientiae *expresse* repraesentetur, sed sufficit repraesentari *expresse* disconvenientiam et implicite terminos seu extrema illius, vel saltem aliquod ex praedictis extremis, ex eo quod in ordine ad terminum disconvenientiae *in particulari* non eget potentia determinatione sic expressa, propter coniunctionem et radicationem quam in natura eiusdem ovis habet» (1).

Additur denique «*qua... percipiuntur ac determinantur ut convenientes vel disconvenientes*»; quibus verbis intelliguntur proprii actus seu munera aestimativae, cuius est, ut ex antea habitis patet, quamdam synthesim conficere, qua brutum ad agendum vel non agendum, ad prosequendum vel fugiendum determinatur. Est autem manifestum, quod haec actualis determinatio dinamica haberi nequit nisi prius apprehendatur seu percipiatur obiectum, quod determinatur conveniens vel disconveniens secundum naturam huius vel illius animalis. Nihilominus, talis determinatio diversimode absolvitur ab homine et a bruto; in homine enim, ratione et vi coniunctionis, quam aestimativa cum ratione seu intellectu praesefert, praecedit consilium et inquisitio, propterea aestimativa in homine «*cogitativa*» (= ratio particularis) (2) appellatur; in bruto vero e contra, praecedit solum natura, quae est ad unum determinata, vel naturae instinctus, hoc est inclinationes seu tendentiae necessario determinatae iuxta naturam uniuscuiusque animalis specie vel individualiter considerati (3).

726. De Memorativa. Memorativa, quae est ultimus sensus internus, ita definiri potest: «*potentia sensitivo-organica, a supra dictis potentiis internis realiter distincta, qua intentiones per aestimativam perceptae seu rationes praeteritae conservantur et reproducentur*».

Explicatur. — Dicitur «*potentia sensitivo-organica*»; quibus verbis designatur genus, quo cum ceteris potentiis sensitivis convenit; ideoque, memorativa est proprietas non animae intellectivae (= Rosmini, Gioberti) (4), sed sensitivae. Quandoquidem: 1° memorativa est communis hominibus et brutis; certum est enim quod bruta memoria non carent, ut luculenter liquet experien-

(1) Complutens., *loc. prox. cit.*, q. 3, § 3, n. 69.

(2) Vocatur etiam a S. Thoma (II-II, q. 49, a. 2, ad lum) «*intellectus cognoscitivas operabilis propositionis*» seu «*propositionis minoris*», quam oportet esse singularem in syllogismo prudentiae. — Hac ratione Bañez (I, q. 78, a. 4, dub. II, conci. 5) ut «multo probabilius et conformius D. Thomae» tenet, quod cogitativa et -reminiscentia ex coniunctione ad intellectum habent indicium particulare, quod consistit in compositione vel divisione, ut in quo veritas vel falsitas reperitur.

(3) Cfr. S. Alb. Maon., VIII de Animal., Tr. V, c. I; S. Thom., I, q. 78, a. 4; MI, q. 13, a. 2, ad 3° II-II, q. 47, a. 15, ad 3um; III, dist. 23, q. 2, a. 2, q. la. I, ad 3um; *ibid.*, dist. 26, q. 1, a. 1, a. 1, ad 4um; de Anim., a. 13; de Verit., q. 14, a. 1, ad 9um; n de Anim., lect. 13, n. 396-398, et passim. — Hic plures philosophi agendo de vi aestimativa solent simul de instinctu tractare, imo a nonnullis neoscholasticis (— Mercier, Fr ÔBES) incongrue identificantur; nos tamen distinctionem inter utramque potentiam admittimus propter hoc quod instinctus potius ad appetitum pertinet. Cfr. infra pag. 630, nota 3

(4) Rosm., *Psicolog.*, lib. II, c. 9, a. 2; Giob., *Errori Filos.*, etc., Tom. I, lez. 6, not. !•; diti Buono, c. 7.

tiâ, praesertim ex methodo assuefactionis et imitationis, qua diversa animalia instruuntur (1); 2° quia praeteritum ut praeteritum, quod, ut mox dicetur, est obiectum memorativae, non est per se intelligibile sed sensibile. Patet ergo, quod memorativa est potentia sensitiva, quae propterea alicui organo corporeo est necessario affixa, quo suas operationes instrumentante! exercet.

Dicitur «a supra dictis potentiis internis realiter distincta ut indicetur quod memorativa est potentia specificè distincta a sensu communi, phantasia et aestimativa. Etenim, 1° quod non est *cum sensu communi* confundenda satu liquet; hoc enim, ut saepius dictum est, sensatum formaliter ut tale attingitur inquantum eo sensationes sensuum externorum apperipiuntur et ab invicem discernuntur, quod memorativa nullimode facit, cum sit de praeterito; 2° nec *cum phantasia* est identificanda (= Galluppi) (2); «cum enim potentiae sensitivae sint actus corporalium organorum» (3), ideo ad talem vel talem modum cognoscendi coarctantur ac determinantur, ut diversi modi in uno altiori ac superiori uniri nequeant, consequenter neque in una potentia sensitiva superiori: modus porro cognoscendi phantasiae est diversus a modo cognoscendi memorativae, licet utriusque sit idem materialiter obiectum, ut lepide a S. Thoma illustratur (4); 3° neque *cum aestimativa* est confundenda (= Conimbric., Suarez, Ruvio); utriusque enim potentiae est modus cognoscendi specificè diversus: *memorativa* enim respicit obiectum ut praeteritum, ideo ut per se abstrahens rei praesentialitate et obiecti exterioris immutatione; *aestimativa* vero res insensatas apprehendit quidem, sed ut sunt formaliter actu praesentes; v. g. ovis apprehendit lupi inimicitiam cum lupus est praesens; ideoque perseni-abstrahit a praesentialitate rei et immutatione obiecti extrinseci; quo fit ut «praeteritum et praesens possunt esse propriae differentiae potentiarum sensitivarum secundum diversitatem obiectorum, non autem potentiarum intellectivarum» (5). Concludendum est igitur, quod in sententia saltem S. Thomae et communi Thomistarum, memorativa est potentia specificè ac realiter distincta ab aestimativa et a phantasia et a sensu communi, licet iste omnibus ceteris praesupponatur, ut dictum est (6).

Subiungitur «*intentiones per aestimativam perceptae seu rationes praeteritae* ut indicetur obiectum proprium et per se memorativae; ipsa enim per se primum devenit in rationes seu intentiones insensatas quae, ut habitum est, iam per aestimativam perceptae fuerunt; per has deinde ad imagines sensatas et per has ad res, quarum sunt imagines, devenit. Quandoquidem, in obiecto memorativae tria considerari possunt: 1° tempus praeteritum, quo res determinatur, et in hanc rem per actum revocationis convertitur; 2° imago, quae est repraesentativa rei cuius memorari conamur; 3° ratio seu intentio, qua cognoscitur quod imago in rem ductiva, est revera illiusmet rei; haec autem intentio perficitur compositione vel divisione imaginum, quae synthesis legibus associationum regulatur. Hac porro intentione memorativa in imaginem et per hanc in rem in praeterito acceptam pervenit (7).

Ex his manifeste colligitur, quod obiectum memoriae sensitivae, «quae est apprehensiva particularium» (8), est per se primo *praeteritum ut praeteritum* hoc enim «cum significet esse sub determinato tempore, ad conditionem part-

it) Cfr. Bretegnier, *op. cit.*, pp. 81-102. — Hinc est quod, nisi animalia sint praedita memorativa, ut S. August. (*Confess.* X, 17; cfr. *de Trin.* XII, 2) adnotaverat, «non cubilia nidosque repeterent, non alia multa quibus assuescunt, neque enim assuescere valerent ulli; rebus nisi per memoriam» (cfr. S. Thom., I *Metaphys.*, lect. 1, n. 10-16).

(2) Cfr. *Lez. etc.*, Vol. II, lez. 90. *

(3) S. Thomas, *de Mem. et Rem.*, lect. 2, n. 321; cfr. *ibid.*, n. 316.

(4) Cfr. *De Mem. et Rem.*, lect. 3, n. 340; S. Alb. Magn., *ibid.*, Tr. I, c. 4.

(5) S. Thomas, I, q. 79, a. 7, ad 2um; cfr. *ibid.*, q. 78, a. 4; *de Anim.*, a. 13.

(6) Cfr. S. Thom., *De Mem. et Rem.*, lect. 2, n. 322.

(7) Cfr. S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 38, a. 2.

(8) S. Thomas, I, q. 79, a. 6.

cularis pertinet» (1); quapropter, memorativa per se primo non fertur in res, sed in res praeteritas ut praeteritas, seu clarius *in praeteritionem rei*: « memoratur enim nunc aliquis quae prius audivit vel vidit vel qualitercumque passus fuit, non autem nunc memoratur quod nunc passus est » (2); unde est, quod praeteritum, ut tale, respectu intellectus per accidens se habet (3), ideoque non est per se aliquid intelligibile sed sensibile, quod per se a memorativa sensitiva attingitur (4).

Additur denique « *conservantur et reproducuntur* » ut designentur actus proprii seu munera memorativae. Revera enim, ei competit *conservare* sumpta memorativa secundum se et ut habet rationem passivi: hoc enim modo, eius est sensibilibus species recipere et receptas, absentibus ipsis sensibilibus, retinere seu conservare. Sed ei competit etiam *reproducere*. inquantum unionem et communicationem cum phantasia et aestimativa praesefert et ut sic habet rationem activi seu agentis; unde redire potest in rem per speciem seu imaginem apud se conservatam, quamvis res ipsa sit physice absens (5). Manifestum est autem, quod si memorativa sit reproductiva, debet esse quoque *cognoscitiva* seu *perceptiva*; reproducere enim est iterum ad memoriam revocare ea quae antea considerata fuerunt; revocare autem est iterum incipere actualem rei considerationem habere, quod fieri nequit nisi per excitationem, quae consistit in actuali usu aliquarum specierum; uti vero speciebus est cognitionis seu potentiae cognoscitivae. Nequit igitur memorativa esse reproductiva quin simul sit cognoscitiva (6).

727. Corollarium. — Ex omnibus hucusque ostensis de sensibus internis generaliter colligitur ut manifestum, quod « cum natura non deficiat in necessariis, oportet esse tot actiones animae sensitivae, quot sufficiant

(1) S. Thomas, *loc. prox. cit.*

(2) S. Thomas, *De Mem. et Rem.*, lect. 4, n. 354.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 6, ad 2 ; *de Verit.*, q. 10, a. 2.

(4) Cfr. S. Thom., *De Mem. et Rem.*, lect. 1, n. 298-310.

(5) Ut intelligatur sensus illius quod dicitur « *res physice absens* », sciendum est quod dupliciter sumi potest: 1° *relative*, prout scii, nunc abest a sensu, cui in praeterito praesens fuit, quo modo intelligitur respectu memoriae, cui est praesens, eo quod in ea res conservantur, unde memorativa «est thesaurus quidam huiusmodi intentionum [i. e. insensatarum]» (S. Th., I, q. 78, a. 4); 2° *simpliciter et absolute*, prout imago rei etiam a memoria omnino excidit, ut in ea nullimode conservata sit, et sic est *oblivio*. — Ad habendam iterum notitiam eorum quae oblita fuerant, datur quidam actus, qui a memorativa elicitur, inquantum formaliter est coniuncta cum ratione vel intellectu, ideoque non invenitur nisi solum in homine, et talis actus est *reminisci*; quare, datur in homine praeter memorativam etiam *reminiscentia* (cfr. S. Th., *De Mem. et Rem.*, l. 8, n. 398-399), quae non est potentia a memorativa specificè distincta, sed eius specialis actus tantum (cfr. S. Th., *ibid.*; Bañez, I, q. 78, a. 4, dub. 2«» ad 6-in obi.), ideoque sicut ipsa est «passio corporea, idest operatio exercitata per organum corporale» (S. Th., *ibid.*, n. 400-408). Quia autem tali actu homo inquirendo movetur ad memorandum (cfr. S. Th., *ib.*, n. 356), ideo reminiscentia est medium seu via ad memorandum (cfr. S. Th., *ib.*, n. 398); per ipsam enim aliquis « recuperat notitiam quam amisit... [et quidem] *sub ratione memoriae*, in ordine scii, ad id quod prius fuit cognitum » (S. Th., *ib.*, n. 372); ad hoc autem requiritur ut reminisceris « procedat ex aliquibus a principio memoratis » (*ibid.*), ita ut reminiscens moveatur in aliquid, quod consequitur ad illud quod retentum seu conservatum est in memoria (cfr. *ibid.*, n. 373-385); hac ratione iure meritoque reminiscentia dicitur esse « *inquisitio alicuius quod a memoria excidit* » (S. Th., *ib.*, n. 362; cfr. n. 386).

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 6; *de Anim.*, a. 13; *de Verit.*, q. 10, a. 3; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 2, « *dico quarto* ». — Hic sciendum est, quod ex supra praeallato duplici munere, memorativa multiplicem acceptionem sortita est. Et quidem, a) ex eo quod est *conservativa*, distinguitur in mem. *sensitivam* et *intellectivam*; unde ait S. Thomas (I, q. 79, a. 6, c): «si memoria accipitur solum *pro vi conservativa* specierum, oportet dicere memoriam esse in intellectiva parte », quae tamen « non est alia potentia ab intellectu » (*ibid.*, a. 7); p) ex eo autem quod est *reproductiva*, essentialiter est sensitiva cum per se respiciat praeteritum ut tale, et ex hac parte distinguitur iuxta diversitatem sensationum praeteritarum, quae per omnes sensus externos sentitae fuerint, sleque habetur memoria *visualis*, *auditiva*, *olfactiva*, *gustativa*, *motrix*, etc. (Titchener, De la Vaissière, et alii).

ad vitam animalis perfecti» (1). Quare, sicut demonstratum est, ad sensata et insensata apprehendenda, retinenda, componenda et reproducenda, *non sufficit* in animali perfecto ponere: Io nec unam et unicam potentiam sensitivam, omnia cetera munera exercentem (= Suarez, Ruvio); 2° nec solas duas potentias, quarum *una* apprehendit et iudicat de omnibus sensibilibus externis (sensus communis) et *altera* apprehendit, retinet et componit sensata et insensata (phantasia) (= Fonseca, Conimbr.) (2); 3° neque solas tres potentias, scii, phantasiam, vim iudicativam et memoriam (= Nissenus, Damascen., Nemesius) (3); 4° *neque requiritur* ut ponantur quinque sensus interni, videl. sensus communis, phantasia, imaginativa, aestimativa et memoria (= Avicenna, S. Alb. Magn.); sed 5° *requiritur et sufficit* quod sint tantum quatuor, videl. sensus communis, phantasia (= imaginativa), aestimativa et memorativa (= S. Thomas, Thomistae communiter) (4). Hae autem quatuor potentiae non distinguuntur ab invicem sola distinctione rationis, seu ut diversa munera eiusdem potentiae (= Suarez, Ruvio, Lahousse, Urraburu, De Backer, Aubert, Frôbes et alii), sed oportet ut distinguantur reali ac specifica distinctione, ut ex supra de unoquoque sensu explicatis satis luculenter manet manifestum (= S. Thomas, Thomistae communiter, Valencia, S. Maurus etc.) (5).

n. - De Cognitione Sensitiva.

728. Expleta potentiarum sensitivo-cognoscitivarum natura, de earumdem exercitio seu operatione, quae *cognitio* appellatur, est nunc agendum. Cognition autem sensitiva, sicut et intellectiva, est quaedam species cognitionis, quae, sive analogice sive univoce, naturam cognitionis *ut sic* subaudit; lianque vero sequitur alius actus, quo phaenomena psychica iam cognita clarius cognoscuntur seu percipiuntur, quique et *conscientia* dicitur. Agendum est igitur (6):

Io *de cognitione in genere* (A);

2° *de conscientia in genere* (B)]

3° *de cognitione sensitiva* (C).

(1) S. Thomas, I, q. 78, a. 4.

(2) Iuxta hos aestimativa et memorativa sunt una potentia cum phantasia.

(3) Iuxta istos phantasia cum sensu communi identificatur.

(4) Notandum est quod iuxta Bañez (I, q. 78, a. 4, dub. I), argumenta a S. Thoma adducta < non probant manifeste sententiam D. Thomae esse certam; probant tamen illamea probabiliorum et magis consentaneam cum humana ratione et experientia >.

(5) Circa hanc ultimam partem corollarii subobscurè loquitur Bañez (*loc. pr. cit., áub. V'* conci. 4b, ad 1^a), quia putat quod *in ratione cognoscitivi* sunt tantum duo sensus Interni specificè distincti (sensus communis et memoria), *absolute* vero sunt quatuor specificè distincti et sunt illi quos supra retulimus. — Solet denique quaeri, an omnes quatuor praedicti sensui interni omnibus animalibus, sive perfectis sive imperfectis, convenient et an aequali modo: cui quaestioni nōs respondemus negative (cfr. Bañez, *loc. prox. cit.*, dub. VI; Arnu, *loc. prox. cit.*, a. 5, n. 51-53; et alios). H]

(6) Quae propterea hic in genere et praecise de cognitione dicuntur, proportionaliter applicanda sunt et cognitioni sensitivae et intellectivae; sicque etiam repetitiones vitantur. Tractatio autem haec proprie vocari potest « *Gnosologia Generalis* », quae non est confundenda cum « *Critcriologia* » (— Zamboni), atque dividitur in « *Gnos. Sensitivam* » et « *Gnos. Intellectivam* » ■.

A. - De Cognitione in Genere (1).

729. Analysiin psychologiam instituentes cognitionis in genere, cuius utilitas ac necessitas neminem certe latet (2), investigare debemus accurate eius *naturam* atque elementa intrinseca seu principia, *determinativum* nempe, quod species cognoscibilis seu impressa dicitur, et *terminativum*, quod species expressa appellatur (3). Itaque examinandum est:

Io *de natura cognitionis* (1);

2° *de specie impressa* (2);

3° *de specie expressa* (3).

1. - De Natura Cognitionis.

730. Cum cognitio sit operatio quaedam, necessario supponit et sequitur potentiam cognoscitivam seu cognoscens factum in actu per cognoscibile, seu esse ipsum cognoscibile. Ut igitur cognitionis natura intimius penetretur, quaerenda est natura subiecti cognoscentis et obiecti cognoscibilis, consequenter natura cognitionis secundum esse staticum; hoc autem totum dependet a causa vel radice, a qua cognoscens et cognoscibile formaliter talia constituuntur.

731. Praenotamina. — Est *primo* notandum seu melius recolendum ex pluries dictis (4), quod sicut materia est principium coarctationis, limitationis, finitatis ac particularitatis: ita forma est principium amplitudinis, illimitationis, infinitatis et universalitatis. Quamvis autem ab utraque limitatio quaedam habeatur, diversimode tamen: quia materia perficitur per formam perquam finitur; forma vero imperficitur et contrahitur per materiam (5). Eadem ratione sequitur, quod materiae et formae amplitudo, communitas seu universalitas maxime diversa est; materiae quidem convenit *per modum potentiae*, propterea eius universalitas imperfectionem dicit; formae vero convenit *per modum actus*, ideo eius universalitas perfectionem importat (6). Huic autem duplici universali perfecte respondet duplex abstractum, videl.: unum *abstraction totali*, quod

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 2; q. 14, a. 1, 3; q. 21, a. 1; q. 80, a. 1; q. 84, a. 2; q. 87, a. 1-3; q. 89, a. 1, ad 4^{am}; III, q. 10, a. 3; *ibid.*, a. 4, ad 1^{am}; *II²3⁴ 5⁶ Brit.*, q. 2, a. 2; a. 4, ad 7^{am}; q. 8, a. 6, ad 9^{am}; q. 10, a. 3; q. 13, a. 3; q. 23, a. 1; III, *dist.* 27, q. 1, a. 4; IV, *dist.* 49, q. 2, a. 2, ad 4^{am}; *Quodl.* III, a. 20; 1 *Post.-Anal.*, lect. 41, et alibi; omnes Commentatores S. Thomae, praesertim In I, q. 12, a. 2; q. 14, a. 1.

(2) Non immerito quaestio «de cognitione» a Cajetano (I, q. 14, a. 1) vocatur «difficilis et arduum fundamentum magnae partis metaphysicae ac Philosophiae Naturalis».

(3) Optime ait S. Thomas (I, q. 12, a. 2; cfr. q. 27, a. 1): «ad visionem, tam sensibilem quam intellectualem, duo requiruntur, scilicet, virtus visiva et unio rei cum visu».

(4) Cfr. pp. 68 ss., 86 ss.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 1; 111, q. 10, a. 3, ad 1^{am}; 1 *C. Gent.*, c. 43; *de Pot.*, q. 1, a. 2; *de Verit.*, q. 2, a. 2, ad 5^{am}; *ibid.*, q. 29, a. 3; *Quodl.* 111, a. 3, et passim; Cajetan., *De Ente et Ess.*, c. 6, q. 13, p. 182-183 (Ed. de Maria).

(6) Cfr. Cajetan., I, q. 4, a. 1, ad 3^{am}.

quanto abstractive et communius eo imperfectius, et tale respondet universali per modum potentiae; aliud vero *abstractione formali*, quod quanto abstractius et communius eo nobilius et perfectius, et hoc respondet universali per modum actus (1). Illa ergo amplitudo, communitas seu universalitas est perfecta, quae abstrahit formaliter a materia et potentia seu quae est immaterialis, ideoque actualis et eo perfectior quo immaterialior et actualior; sicut e contra, illa est imperfecta, quae abstrahit totaliter seu quae est materialis, ideoque potentialis et eo imperfectior quo materialior et potentialior (2). Porro cum esse, simpliciter et absolute sumptum, sit cuiuscumque perfectionis actualitas (3), proindeque omnium perfectissimum (4), sequitur quod amplitudo seu universalitas formae, quae immediate in immaterialitate et actualitate fundatur, mediate et finaliter ad esse reducitur (5).

Secundo est notandum, quod *duplex* est modus quo forma seu perfectio alicuius rei est vel recipitur in alia re, scilicet: *subiective*, prout id in quo recipitur, habet rationem subiecti ut principii, cum quo nempe aliquod tertium componit, v. g. sicut forma recepta in materia; *obiective*, prout id in quo forma recipitur, illam rationem non habet, sed solum rationem potentiae cognoscitivae cui forma ut obiectum obicitur. Non est igitur idem receptionis modus quo formae in potentia cognoscitiva et in materia recipiuntur; nam, in illa immaterialiter et in hac materialiter recipiuntur. Exinde sequitur, quod perfectio «unius rei in altera esse non potest *secundum determinatum* esse, quod habebat in illa re; et ideo ad hoc quod *nata sit esse in re altera*, oportet eam considerare *absque his* quae nata sunt eam determinare. Et quia formae et perfectiones rerum *per materiam* determinantur, inde est quod secundum hoc est aliqua res cognoscibilis *secundum quod a materia separatur*; unde oportet quod etiam id, *in quo* suscipitur [= potentia cognoscitiva] talis rei perfectio, sit immateriale; si enim esset materiale, perfectio recepta esset in eo secundum aliquod esse determinatum, et ita non esset in eo *secundum quod est cognoscibilis*, scilicet, prout existens perfectio unius est nata esse in altero » (6).

Tertio est notandum, quod cum cognitio sit quaedam operatio seu actio, ideo, ut huiusmodi, dicit actualitatem tendentiae potentiae cognoscitivae seu cognoscentis ad cognoscibile; quapropter, talis est radix et formalitas cognitionis, qualis est radix et formalitas cognoscentis ut est cognoscens et cognoscibile ut cognoscibile est.

732. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaestio est: an radix et causa qua cognoscens est cognoscens et cognoscibile est co-

(1) Cfr. *Logicam*, n. 327-328; S. Thom., *de Verit.*, q. 7, a. 6, ad 7^om; I, q. 4, a. 1, ad 3°»; in Boet., *de Trin.*, q. 5, a. 3; Cajetan., *loc. prox. cit.*, q. 1, p. 8.

(2) Ad rem acute Cajetan. (I, q. 82, a. 3): «quod quia abstractio formalis incipit ab exclusionemateriae et continue ascendit, excludendo potentialitatis gradus, signum est quod, cum ventum fuerit ad eas rationes formales, quae nullam materiae aut potentiae rationem claudunt, quod quanto aliqua est abstractior tanto perfectior, utpote remotior et magis distans ab his quae potentiam claudunt ».

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 3, a. 4, c.; q. 4, a. 1, ad 3°»; q. 54, a. 1; q. 75, a. 5, ad 4°»; II C. Gent., c. 54; *de Pot.*, q. 7, a. 2, ad 10^oura; *de Anim.*, a. 6, ad 2^oun».

(4) Cfr. S. Thom., praeter loca prox. cit., I, q. 4, a. 2, c. et ad 3°»; q. 8, a. 1; I C. GtrtL, c. 28; I, *dist.* 17, q. 1, a. 2, ad 3^om; *de Verit.*, q. 20, a. 2, ad 3°»; q. 22, a. 6, ad *ibid.*, a. 11, ad 4°; Cajetan., I, q. 4, a. 2; Ferrar., I C. Gent., c. 28; Ledesma, *Tract. de Divina Perfectum*, q. 12, conci. 4 et alios.

(5) Hinc Cajetan. (*de Ent. et Ess.*, c. 6, p. 208) optime notat quod « inter praedicata quidditativa talis est ordo, quod tanto unumquodque est actualius quo magis appropinquat ad esse, et tanto est potentialius quanto remotius est ab esse ».

(6) S. Thomas, *de Verit.*, q. 2, a. 2; cfr. *ibid.*, a. 5; I, q. 50, a. 2, ad 2^om; Cajetan., I, q. 50, a. 2.

gnoscibile sit sola immaterialitas non solum negativa sed et positiva, inquantum nempe importat non tantum exclusionem a materia, sed etiam positivam perfectionem actualitatis ac entitatis; an, e contra, materialitas nihil per se officiat rationi cognoscentis et cognoscibilis.

733. Sententiae. — Duae hac in re dantur praecipuae auctorum sententiae.

Ia Sent, docet, quod immaterialitas non est per se et propria radix et causa cognoscentis et cognoscibilis, neque ideo cognitionis; unde materialitas nullum impedimentum constituit. Ita *Aureolus* (1), G. *Biel* (2) et alii pauci, quorum postea doctrinam renovavit *Locke* (3).

2a Sent, oppositum omnino docet, quod scilicet immaterialitas est per se, propria ac unica radix qua cognoscens et cognoscibile formaliter talia constituuntur, ideoque est unica ac propria radix cognitionis. Ita, post Aristotelem, S. *Thomas*, Thomistae omnes et Scholastici communiter, cum quibus sit

734. Conclusio: « Sola ratio immaterialitatis est propria radix et causa cognoscentis et cognoscibilis ».

Prob. Ia Pars (= *sola ratio immat. est prop. rad. et causa cognoscentis*). — Cognoscitivum seu cognoscens formaliter ut tale, natum est habere, praeter formam propriam, etiam formam alterius ut alterius. Atqui sola ratio immaterialitatis est propria radix et causa, qua aliquid natum est habere, praeter formam propriam, etiam formam alterius ut alterius. Ergo sola ratio immaterialitatis est propria radix et causa cognoscentis.

Min. liquet ex praenotatis. Nam, propria radix et causa qua aliquid natum est habere, praeter formam propriam, etiam formam alterius ut alterius, est eius formae amplitudo, communitas et universalitas; ex eo enim quod forma non est ita coarctata et limitata, provenit quod sit non solum ipsamet, sed etiam alia. Amplitudo autem seu universalitas formae radicatur in immaterialitate seu in actualitate et in esse rei, ut notatum est.

Mai. explic. et simul prob.: Cognoscens formaliter et essentialiter a non-cognoscente distinguitur, ut patet. Atqui haec formalis et essentialis distinctio consistit in hoc, quod non-cognoscens ut tale nonnisi formam suam habet; cognoscens vero ut tale, praeter formam propriam, natum est habere formam alterius ut alterius.

(1) Cfr. apud *Capreolum*, I, *dist.* 35, q. unie.

(2) I, *dist.* 35, q. 2.

(3) Etenim *Locke* admisit, quod materialitas non est absolutum impedimentum cognoscibilitatis, unde docet materiam cogitantem non repugnare. Scribit enim: « We have the ideas of matter and thinking, but possibly shall never be able to know whether any mere material being thinks or no; it being impossible for us by the contemplation of our own ideas, without revelation, to discover whether Omnipotency has not given to some systems of matter fitly disposed, a power to perceive and think... » (*An Essay concern, hum. Underst.*, B. IV, ch. III, n. 6; cfr. *ibid.*, ch. X, n. 13; Appendix N. IX in fine II» Vol.).

Hoc autem minime significat, quod cognoscens habet formam alterius rei subsistentis, non-cognoscens vero non (= Sylvester); *nec* quod cognoscens est sive fit alia solum representative, non-cognoscens autem non fit alia repraesentative (= Valencia); *neque* praecise quod cognoscens, praesertim intellectivum, natum est recipere et essentias accidentium et substantiarum secundum esse intentionale ut perfectiones existentes etiam ipsarum rerum extrinsecarum, ubi non-cognoscens recipit tantum essentias accidentium secundum esse naturale ut perfectiones ipsiusmet subiecti tantum (= Ferrar., Zumel, Bañez) (1); *sed* significat formaliter, quod cognoscens est vel fit aliud, quia «species cogniti est incognoscente», non-cognoscens vero non fit aliud ut aliud, sicut materia non est nec fit ipsa forma (= Cajetan., Nazarius, Calvinus et plures alii). Nam, non-cognoscens aut recipit formas propter ipsarum formarum operationes, ut aqua recipit caliditatem et quodlibet subiectum formam accidentalem, aut propter operationem tertii, sicut materia recipit formam; cognoscens vero recipit formas ad specificandam ipsius cognoscentis operationem dumtaxat; et inde est, quod ex cognoscente et cognito fit magis unum quam ex materia et forma: ex his enim fit unum tertium, ex illis autem unum fit aliud ut aliud. Omnibus porro naturis perfectis commune est ut quaelibet earum sit sufficiens principium specificativum suae operationis; hoc autem cognoscenti competere nequit, nisi per ipsius et cogniti unitatem ac identitatem, seu nisi cognoscens fiat ipsum cognitum: non enim aliter specificari potest cognitio. Ergo manifeste relinquitur, «quod cognoscentia a non-cognoscentibusin hoc distinguuntur, quia non-cognoscentia nihil habent nisi formam suam tantum, sed cognoscens natum est habere formam etiam rei alterius» (2).

Prob. 2a Pars (= *sola ratio immat. est prop. rad. et causa cognoscibilis*). — Arg. Ium. — Inter potentiam eiusque obiectum debita proportio adesse debet. Atqui sola ratio immaterialitatis est propria radix et causa virtutis cognoscitivae seu cognoscentis, ut probatum est. Ergo sola ratio immaterialitatis est propria radix et causa ipsius cognoscibilis.

Arg. H^m. — Entitas abstracta abstractione formali eadem est ac entitas immaterialis. Atqui entitas abstracta abstractione formali est propria radix et causa cognoscibilis, qua cognoscibile est. Ergo sola ratio immaterialitatis est propria radix et causa cognoscibilis.

(1) Cfr. Ferrarien., 1 C. Gent., c. 44.

(2) S. Thomas, I, q. 14, a. 1.

Mai. liquet ex praenotatis. — Min. prob.: Potentialius et imperfectius ut tale minus cognoscibile est quam actualius et perfectius ut tale: potentia enim secundum se non est cognoscibilis, sed solum relate ad actum. Atqui entitas abstracta abstractione formali est propria radix et causa, qua aliquid est actualius et perfectius. Nam, in rerum natura dantur duo extrema, nempe: pura potentia et purus actus. Pura potentia autem nihil aliud est quam maxima amplitudo ac universalitas per modum potentiae receptivae; purus actus vero e contra, est summa amplitudo et universalitas per modum actus et formae. Sicut igitur pura potentia est imperfectissimum omnium, simpliciter loquendo: ita purus actus est perfectissimum omnium absolute. Porro, quod inter haec duo extrema, magis recedit recedit a pura potentia simulque magis accedit ad purum actum, illud est perfectius; et e contra, quod magis recedit a puro actu simulque magis accedit ad puram potentiam, illud est imperfectius. Eodem modo autem, quod est universalius et communius per modum potentiae seu abstractione totali, illud est potentialius et imperfectius: minus enim habet de actualitate et magis de potentialitate; et e contra, quod est universalius et communius per modum formae vel actus seu abstractione formali, illud est actualius et perfectius: minus enim habet de potentialitate et magis de actualitate (1). Ergo entitas abstracta abstractione formali est propria radix et causa cognoscibilis, qua cognoscibile est.

735. Corollaria. — Ex veritate ostensa sequentia colliguntur scitu quam maxime necessaria. Et quidem:

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod virtus cognoscitiva et cognoscibilitas latitudinem habent, hoc est diversos gradus involvunt; utriusque enim radix et causa est immaterialitas, quae est maior vel minor iuxta maiorem vel minorem formalem abstractionem. Cum igitur Primum Ens sit maxime et absolute abstractum abstractione formali seu actus purus, ideo « quantum in se est maxime cognoscibile est » (2) atque summe cognoscens (3); consequenter, nullum aliud praeter ipsum, quantumvis elevatum, purissimum ac perfectissimum sit, est summe et maxime cognoscibile et cognoscens, sed limitate et finite dumtaxat (4).

Coroll. IIum. — Colligitur *secundo* maxime ex praecedenti, quod esse cognoscitivum, tum active (= virtus cognoscitiva) tum passive (= cognoscibilitas), *non univoce sed analogice* dicitur de Primo Ente et de omnibus aliis praeter ipsum; analogice enim de illis dicitur ens, super quod fundatur actualitas et immaterialitas. Unde, sicut ens per essentiam dicitur de Primo Ente, et ens per participationem dicitur de aliis praeter ipsum: ita immaterialitas — ideoque

(1) Cfr. S. Thom., *De Sens, et Sens.*, lect. 1, n. 1 (Ed. Pirotta); I, q. 12, a. 1; *ibid.*, a. 7; III C. *Gent.*, c. 51,55; *de Vcrit.*, q. 2, a. 2; q. 8, a. 3, ad 2« et 3«; m *de Anim.*, lect. 8, n. 716; Tad. auream, v. « *Forma* » n. 159. — Hinc deducitur quod « divina perfectio et infinitas in hoc consistit, quod habeat maximam amplitudinem et universalitatem per modum formae » (S. Thomas, I, q. 7, a. 1; cfr. II-11, q. 15, a. 3; q. 53, a. 6).

(2) S. Thomas, I, q. 12, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, a. 4.

(4) Cfr. S. Thom., IV C. *Gent.*, c. 11.

esse cognoscitivum — per essentiam dicitur de Primo Ente et per participationem de aliis praeter ipsum (1). Sed tamen firmiter tenemus, quod deformis separatis finitis et quidditatibus materialibus esse cognoscitivum dicitur *non quidem analogice, sed univoce*; quapropter in ratione cognoscitivi unum creatum aliud creatum excedit non excessu analogico, *sed maioris vel minoris perfectionis cognoscitivae intra eandem univocam rationem* (2).

Coroll. 111®. — Colligitur *tertio*, quod vera cognitionis definitio, cuius rectitudo ex omnibus de utraque specie infra dicendis magis apparebit, non incongrue sic formulari potest: « *actio immanens et vitalis, procedens a potentia cognoscitiva ut alia, inquantum alia formaliter est vel facta est per speciem impressam.* »

Explicatur. — Dicitur *a actio immanens et vitalis* » ad indicandum quod cognitio, licet ex repraesentatione procedat et ad repraesentationem terminetur, non tamen est ipsamet rei repraesentatio (= Vasquez), sed est actio quaedam, non quidem physica seu de praedicamento actionis ut calefactio, sed actio metaphysica (= grammaticalis) atque est idem ac operatio (= S. Thomas, Thomistae omnes et alii cum eis, ut Scotus, Durandus, Suarez, etc.); unde est de praedicamento qualitatis atque proprius et per se est terminus productus ipsius potentiae cognoscitivae: finis enim principalis et unicus potentiae cognoscitivae est per cognitionem attingere obiectum in ratione cognoscibilis et non producibilis (3). — Dicitur « *procedens a potentia cognoscitiva* », quibus designatur quod cognitio non est ipsa potentia vitalis ut imaginem rei in cognoscendo sibi exprimens (= Molina), sed aliquid ab ea realiter distinctum. — Dicitur autem « *ut alia inquantum alia formaliter* » ad significandum modum quo cognoscens fit (seu est) ipsum cognitum, non quidem compositive sed obiective seu intentionaliter, ut explicatum est; praetereaque explicatur, quod fieri termini cognitionis (= verbi productio) licet pertineat ad rationem cognitionis talis cognoscentis (sive necessitate sive fecunditate), non tamen est de primario intento cognitionis ut sic, cuius primarium intentum est actualis attingentia obiecti cognoscibilis sibi praesentis. — Additur vero *a est vel facta est* », quibus indicatur diversitas qua cognoscens est ipsum cognitum, inquantum nempe aliquod cognoscens «est omnia per identitatem, ut Deus; aliquod, quod est aliqua per identitatem et aliqua per informationem, ut angeli; aliquod, quod est omnia per informationem, ut anima nostra; aliquod quod est aliqua per informationem, ut anima pure sensitiva» (4). Subiungitur denique «*per speciem impressam* » ad indicandum medium identitatis seu informationis; cognitionis enim essentialiter est ut fiat per assimilationem ad obiectum cognitum: haec autem assimilatio habetur inquantum potentia cognoscitiva actuatur et assimilatur obiecto, in ipsum transformatur eique unitur, ita ut obiectum cognitum in ipsa potentia imbibatur, quod fit per speciem impressam.

736. Scholion. — Est tamen animadvertendum, quod licet cognoscentis et cognoscibilis ratio sit ipsa immaterialitatis ratio, non tamen eodem modo. Cognoscens enim maiorem perfectionem praesefert quam cognoscibile, sicut activum quam passivum; propterea, ratio virtutis co-

(1) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 8, a. 1; *ibid.*, a. 3, ad 2um et 3um; *ibid.*, q. 13, a. 5; Ledesma, *op. cit.*, q. 8, a. 1; q. 9, a. 3. H

(2) Ita inter alios Ledesma (*op. cit.*, q. 8, a. 1, ad 2um argum., in dub.). Eadem quaestio ponitur pro entibus creatis supernaturalibus, hoc est utrum esse cognoscitivum (-cognoscibile) analogice dicatur de entibus creatis ordinis supernaturalis (v. g. gratia, charitate) et de entibus ordinis naturalis? » Pro cuius solutione, cfr. Ledesma (*loc. prox., cit.*, ad 3um argum., in dub.).

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 34, a. 1, ad 3um; I *C. Gent.*, c. 100; *Opuse.* 48, c. 1.

(4) Cajetan., I, q. 14, a. 1; cfr. Bañez, *ibid.*; S. Thom., I, q. 14, a. 4-6; q. 55-57; q. 84, et passim.

gnoscitivae non reperitur nisi in substantiis aliququaliter a materia elevatis, ideoque necessario postulat immaterialitatem substantialem seu de genere substantiae: cognoscere enim, cum sit actio maxime perfecta, convenire nequit nisi naturae substantiali. Omnis igitur natura immaterialis, ut immaterialis, est quidem cognoscibilis, at non sequitur quod est simul cognoscitiva, sequitur tamen si sit natura immaterialis ac simul substantialis.

737. Obiectio. — Bruta sunt entia cognoscitiva. Atqui esse cognoscitivum brutorum, sive active sive passive, non est immateriale. Ergo immaterialitas non est causa esse cognoscitivi.

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: esse cognoscitivum... non est immateriale negative *Cone.*; positive *Subdist.*: perfecte *Cono.*, imperfecte *Neg.* — *Neg. Conqs. et Conqa.*

Explicatur. — Immaterialitas, quam dicimus esse cognoscentis et cognoscibilis radicem, non sumenda est negative, pro scii, pura ac omnimoda a materia exclusionem seu separationem; sed positive, inquantum importat supra materiam aliqualem positivam perfectionem et quidem praecisivam, atque iterum sumenda est ab immateriali formaliter seu perfecto quod materiam et quodlibet materiale transcendit, et ab immateriali participative seu imperfecto quod materiam et aliququaliter eius conditiones transcendit quidem non tamen individuum ac omne corporeum. Itaque, immaterialitas, ad cognitionem requisita, consistit in quodam excessu formae supra materiam, qui nobis innotescit ex operatione illius formae. Quandoquidem, materiae conditio est recipere materiale et materialiter, hoc est cum motu physico et passione physica, cuius materia est radix et causa, sicut patet de aqua quae calorem recipit; illa igitur operatio, quae motu physico et passione physica perficitur, est excedens et supergrediens materiae conditiones; ideoque, et esse formae, a qua erumpit illa operatio, eiusdem ordinis esse debet. Licet porro talis excessus non dicat immaterialitatem formaliter et perfecte, bene tamen dicit imperfecte seu participative; quae immaterialitas quamdam elevationem seu excessum super materiam praesefert, quaeque sufficit ad cognoscitivum essentialiter constituendum, etiamsi sit in infimo gradu sicut illa quae brutis convenit, quae propterea sunt entia formaliter cognoscitiva sive active sive passive (1).

2. - De Specie Impressa (2).

738. Absoluta consideratione de cognitionis natura in seipsa, agendum est nunc de cognitione quoad eius principium determinativum et specificativum, quod est species impressa. Quaerimus igitur:

- 1° de speciei impressae *necessitate* (a);
- 2° de speciei impressae *formalitate* (p);
- 3° de speciei impressae *qualitate* (y);
- 4° de speciei impressae *unione* (8).

(1) Cfr. S. Thom., ii de *Anim.*, lect. 4; 1. q. 78, a. 1; de *Anim.*, a. 13; de *Verit.*, q. 2, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 2, eiusque comment, omnes *ibid.*; Ledesma, *op. cit.*, q. 8, a. 5; C. Alaman., *op. cit.*, q. 95; Complutens., *op. cit.*, de *Anim.*, disp. 18; A. Ruvio, II de *Anim.*, c. 5-6; Cauvinum, *op. cit.*, Tr. II ad III de *Anim.*, disp. III; Guerinois, *Phys.*, P. IV, q. 3, a. 1; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, c. 3, a. 2; Pesch, *op. cit.*, n. 468-470; Frôbes, *op. at.*, Tom. II, Lib. 1, c. 3, § 1; Gredt, *Philos. cit.*, n. 468-472; et plures alios infra citandos.

a) - Utrum Species Impressa necessaria sit ex parte obiecti vel potentiae.

739. In praesenti quaeritur de speciei impressae necessitate, quae determinatur ex relatione, quam per se dicit sive ad potentiam sive ad obiectum cognoscibile.

740. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod speciei impressae necessitas desumi potest: 1° aut *ex parte potentiae*, et tunc dicitur se tenere ex parte virtutis cognoscitivae; inquantum concurrat ad aliquem defectum supplendum virtutis ipsius potentiae, v. g. habitus superadditus deficientiam luminis naturalis intellectus supplet; 2° aut *ex parte obiecti*, et tunc dicitur se tenere ex parte obiecti, prout concurrat ad aliquem obiecti defectum supplendum, v. g. corpus sua materialitate nequit esse in potentia cognoscitiva nisi aliqua imagine suppleatur.

Secundo est notandum, quod dupliciter contingit aliquid similitudinis rationem habere: 1° *effective* seu per modum participationis, inquantum est alicuius causae effectus et in quolibet effectu participatur causae virtus; haec autem similitudo in cognitione se tenet ex parte potentiae, quia per ipsam potentia in ratione potentiae constituitur atque ad tale obiectum determinatur (1); 2° *repraesentative*, inquantum aliquid rationem imaginis obiectum repraesentantis praesefert, et sic est species impressa.

741. Status Quaestionis. — Certum est et communiter tenetur saltem a sanae philosophiae cultoribus, quod species impressa est necessaria ad cognitionem eliciendam ita ut sine ea nequeat potentia in actum suum exire; unde in quaestionem vertitur: an species ita concurrat ad cognitionem, ut per se primo se habeat ut vicem gerens obiecti, cuius praesentia in esse cognoscibili simpliciter necessaria est ad cognitionem efficiendam; an e contra, sit per se primo supplementum cuiusdam defectus virtutis cognoscitivae, quae sufficienti lumine caret, hoc est an concurrat ad supplendam determinandamque activitatem potentiae cognoscitivae ut circa tale vel tale obiectum operetur, determinatione proveniente ex ipsa potentia, quae de se ad plura obiecta est indifferens.

742. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem duplex datur praecipua auctorum sententia.

1^a Sent. tuetur, quod species impressa ponitur ad defectum luminis ipsius potentiae cognoscitivae supplendum; propterea, per se primo se tenet non ex parte obiecti sed ex parte potentiae, eique unitur ut eius virtutem seu activitatem adiuvet, ipsam scilicet, determinando circa hoc et non illud obiectum. Ita Vasquez (2), Alarcon (3) et alii cum eis.

(1) Hoc modo < lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum et quid malum quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud [est] quam *impressio* [= similitudo] luminis divini in nobis » (S. Thomas, 1^a 2^a, q. 91, a. 2). Pariter, in ordine supernaturali fides divina, cum sit luminis divini participatio, potentiam naturalem supernaturaliter elevat et determinat.

(2) T, quaest. 12, disp. 39.

(3) *De Visione Dei*, Tr. i, disp. 3, c. 2-3.

2a Sent, docet e contra, quod species impressa ponitur formaliter ad obiecti defectum supplendum seu ad obiecti vicem gerendum; ideoque per se primo se tenet non ex parte potentiae, sed ex parte obiecti. Ita S. Thomas, Thomistae et Scholastici omnes fere communiter, cum quibus sit

743. Conclusio: «Species impressa per se primo se tenet ex parte obiecti et non potentiae».

Prob.: Quod per se primo supplet defectum non subiectivum seu qui est ex parte subiecti, sed obiectivum seu qui est ex parte obiecti, illud est necessarium necessitate se tenente ex parte obiecti et non ex parte subiecti. Atqui species impressa ponitur ad per se primo supplendum defectum non subiectivum seu qui est ex parte potentiae, sed obiectivum seu qui est ex parte obiecti. Ergo species impressa per se primo se tenet ex parte obiecti et non potentiae.

Mai. constat ex praenotatis. — Min. prob.: Id quod obiecti cognoscibilis vicem gerit aut quia obiectum per seipsum potentiae uniri nequit, aut quia non est sufficienter proportionatum in ratione obiecti cognoscibilis, aut quia non habet cum ipsa potentia sufficientem coniunctionem, concurrit per se primo ad supplendum aliquem defectum non ex parte potentiae, sed ex parte obiecti; si enim obiectum per seipsum uniri possit, inutiles evaderent eius vices, cum per seipsum potentiae esset praesens et formaliter omnes eius perfectiones contineret (1). Atqui species impressa ad hoc per se primo ponitur. Constat enim ex speciei impressae natura, quod per ipsam potentia cognoscitiva in actu primo cum obiecto assimilatur, ut hac unione in esse cognoscibili potentia potens reddatur assimilariet uniri ipsi obiecto in actu secundo; unde cognoscibile, in speciei impressae defectu, potentiae cognoscitivae uniri nequit ad elicendam sui ipsius cognitionem (2). Ergo species impressa ponitur ad per se primo supplendum defectum, non qui est ex parte potentiae sed qui est ex parte obiecti.

744. Corollarium. — Exinde colligitur, quod non recte quidam loquuntur cum asserunt: quod species impressa, quia ad ipsam potentiam determinandam concurrit, dicitur ex parte potentiae et non obiecti se tenere. Quandoquidem potentia cognoscitiva affici potest duplici indifferentia seu indeterminatione: 1° *subiectiva* et ex parte potentiae se tenente, quae dicit deficientiam virtutis seu activitatis circa tale vel tale obiectum, eo quod potentiae virtutem superat; haec autem suppletur virtute superiori ab agente superiori recepta, qua potentia elevatur ac determinatur potens operari circa tale vel tale obiectum, sicut virtus principalis agentis instrumento communicata; 2° *obiectiva* et ex parte obiecti se tenente, et haec est ipsum

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 56, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., I C. Gent., c. 53; HI *ibid.*, c. 49, 53; I, q. 12, a. 2, 5; *ibid.*, q. 14, a. 1, et passim.

obiectum quod suâ praesentia vel sui repraesentatione ipsam potentiam in actu primo determinat ad sui cognitionem ita ut, quando obiectum non potest per seipsum potentiae uniri ad ipsam determinandam, uniatur per aliquid sui vices gerens, quod est species impressa. Manifestum est igitur, quod species impressa intantum dicitur se tenere ex parte obiecti et non potentiae, inquantum concurrat ad ipsam potentiam determinandam *representative et in actu primo*; sicut e contra, lumen intantum dicitur se tenere ex parte potentiae et non obiecti, inquantum ad ipsam potentiam *elevative et confortativo* determinandam concurrat (1).

P) - Utrum Species Impressa sit obiecti formalis similitudo.

745. Ostendo quod species impressa per se ex parte obiecti se tenet, quaeritur nunc an, hac relatione supposita, sit ipsius obiecti formalis similitudo.

746. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod species et obiectum specie repraesentatum non distinguuntur formaliter ac essentialiter, sed materialiter et accidentaliter. Obiectum enim dupliciter potentiae cognoscitivae uniri potest: *aut* immediate, cum ipso esse, per quod extra cognoscens existit, et sic patet quod species cognoscibilis est omnino ipsum cognoscibile; *aut* mediate, secundum diversum seu distinctum esse, ab eo quod extra cognoscens habet, quo modo dicitur quod «species est ab obiecto in modo essendi distincta»; quae tamen diversitas minime sumitur formaliter, ut alia scilicet sit formalis ratio speciei obiectum repraesentantis et alia obiecti repraesentati, sed solum accidentaliter, inquantum solum differunt iuxta diversum essendi statum, sicut natura universalis a singularibus abstracta est eadem natura in singularibus existens (2). Quapropter, modus essendi, sive substantialis sive accidentalis, nulli rei creatae secundum se seu secundum eius praedicata essentialia convenit, sed uterque disjunctive (= permissive) haberi potest; itaque, substantia creata secundum se et essentialiter praescindit a modo essendi substantiali vel accidentali: si enim secundum se peteret modum essendi substantialem, numquam et in nullo statu aliter reperiri posset, et sic lapis v. g. in mente existeret existentia substantiali, quod est falsum; similiter, si secundum se peteret modum essendi accidentalem, unde lapis v. g. existeret extra mentem existentia accidentali, quod est falsum. Species igitur et obiectum sunt formaliter eadem res habens diversum essendi modum iuxta diversitatem status, in quo res invenitur, quod significatur cum dicitur quod «species est ab obiecto in modo essendi distincta», vel «species ponitur loco obiecti», inquantum videlicet idem obiectum secundum quod est in potentia cognoscitiva diminute seu cum modo essendi accidentali distinguitur a seipso, ut existente extra potentiam secundum esse perfectum et substantiale (3).

Secundo est notandum, quod ratio instrumenti potest speciei impressae (et expressae) tribui dupliciter: *lo vel ratione modi essendi*, et sic species habet aliud

esse ab esse ipsius obiecti, ac proinde se habet ut obiecti instrumentum, inquantum esse substantiale obiecti extra potentiam existentis subrogatur intra potentiam, mediante esse accidentali, uti in praecedenti notatum est; 2° vel *ratione suae formalitatis*, et sic species nullo modo instrumenti rationem habet, quia, ut ibidem dictum est, species impressa est formaliter ipsum obiectum.

747. Status Quaestionis. — His praemissis, dubium est: an species impressa (et etiam species expressa) ita cum obiecto ab ea repraesentato conveniat, ut ab ipso non distinguatur nisi solum in modo essendi; aliis verbis quaeritur: an species impressa habeat instrumenti rationem, non solum vi modi essendi, sed etiam vi formalitatis. Seu demum: an species impressa sit similitudo formalis obiecti seu similitudo eiusdem quidditatis in esse cognoscibili cum obiecto (= signum formale), vel tantum quaedam virtus seu quoddam instrumentum formalitatis obiecti, sicut semen respectu generantis (= signum instrumentale).

748. Sententiae. — Quaestioni ita propositae triplex praecipua auctorum sententia occurrit.

1a Sent, docet, quod species impressa non est proprie et stricte ipsum obiectum in alio essendi modo, sed solum improprie et metaphorice, sicut imago imperatoris dicitur imperator. Ita Valenda, Salas (1) et alii.

2a Sent, simpliciter tuetur, quod species impressa est solum virtualis et instrumentalis similitudo, nullo modo formalis. Ita Vasquez (2), Suarez (3), Ravius, Fasolus (4) et Suareziani omnes.

3a Sent, firmiter tenet, quod species impressa est formalis obiecti similitudo et non virtualis aut instrumentalis. Ita, cum S. Thoma (5), omnes Thomistae communiter, quibus adhaerent Scotus (6), Durandus (7), alique complures; cum quibus dicimus:

749. Conclusio: «Species impressa essentialiter est obiecti formalis similitudo».

Prob. — Arg. Ium. — Formalis similitudo essentialiter est praesentia alicuius secundum sui formalitatem. Atqui species impressa essentialiter est praesentia obiecti secundum ipsius obiecti formalitatem. Ergo species impressa essentialiter est obiecti formalis similitudo.

Mai. nota est ex ratione formalis similitudinis, quae ab instrumental! seu virtuali distinguitur per hoc, quod dicit rei praesentiam seu repraesentationem secundum sui formalitatem seu quidditatem;

(1) Cfr. S. Thom., II-II, q. 173, a. 2.

(2) Hoc sensu nil offit, quin species impressa habeat rationem instrumenti vel umfibi obiecti, unde ait S. Thomas: «quod forma lapidis in anima est longe alterius naturae quam forma lapidis in materia» (De Veril., q. 8, a. 11, ad 3^{am}); cfr. *ibid.*, q. 4, a. 4, ad 2^{am}; q. 10, a. 4, ad 4^{am}; IV, dist. 49, q. 2, a. 1; Ferrar., II C. Gent., c. 98; III *ibid.*, c. 49).

(3) Expressius et in recto exprimeretur dicendo, quod «species est ipsum obiectum id obiectum est intra potentiam cognoscitivam» et «obiectum est ipsa species prout obiectum est potentiae praesens per seipsum seu per suam substantiam ad efficiendum obiecti cognitioni¹ seu repraesentationem» cfr. Dionys. Leonis Lycien., in lam pTM D. Th. etc., q. 10, a. 2, disp. 15, n. 23.

(1) I-II, q. 3, Tr. 11, dlsn. 5, sect. 2.

(2) I, q. 12, a. 2, disp. 39.

(3) I S. Th., de Attrib. Negat., Lib. II, c. 12-13.

(4) I, q. 12, a. 2, dub. 13, n. 45.

(5) Cfr. I, q. 12, a. 2; *ibid.*, q. 27, a. 2; II C. Geni., c. 49.

(6) Cfr. Quodl., q. 14-15; I, dist. 3, q. 7; II, dist. 3, q. 3, § ad tertium dico; *ibid.*, q. 4; (*ibid.*, dist. 13; Reportat., I, dist. 3, q. 4.

(7) II, dist. 3, q. 6; IV, dist. 49, q. 2.

unde, sicut repugnat dicere quod homo v. g. est formaliter praesens, dum repraesentatur seu est praesens sola existentia virtuali seu semine humano: ita repugnat quod aliquid est alicui formaliter praesens et simul existit ei solum similitudine sui instrumental'.

Min. prob.: Dicere essentialiter obiecti praesentiam secundum ipsius obiecti formalitatem, est esse ipsum obiectum ut formaliter praesens in esse cognoscibili, ita ut in ratione obiecti nullum aliud esse habeat in potentia cognoscitiva praeter sui praesentiam. Atqui species impressa est ipsum obiectum ut formaliter praesens in esse cognoscibili et in ratione obiecti nullum aliud esse habet in potentia cognoscitiva nisi per speciem. Ergo species impressa essentialiter est praesentia obiecti secundum ipsius obiecti formalitatem.

Arg. nm. — Similitudo formalis est repraesentatio, qua aliquod obiectum ita fit seu est praesens ut formaliter vel quidditative nullo modo distinguatur ab eodem obiecto extra repraesentationem posito, nisi solum quoad essendi modum. Atqui species impressa talem repraesentationem essentialiter importat. Ergo species impressa essentialiter est obiecti formalis similitudo.

Mai. est definitio, qua, ut dictum est, a similitudine instrumental} distinguitur; nam «similitudo intelligibilis, per quam intelligitur aliquid secundum suam substantiam, oportet quod sit eiusdem speciei vel magis species eius» (1).

Min. prob.: Sic se habet species impressa ad obiectum cognoscibile, sicut se habet forma seu species domus in mente artificis ad domum extra mentem artificis existentem. Atqui forma domus in mente artificis praesens est repraesentatio, qua domus ita menti artificis est praesens ut formaliter seu quidditative minime distinguatur ab eadem domo extra mentem posita, nisi solum quoad modum essendi; unde «forma domus, quae est in mente artificis est eiusdem speciei cum forma domus, quae est in materia vel potius species eius» (2). Ergo species impressa praedictam repraesentationem essentialiter importat.

750. Corollaria. — Ex dictis sequentia corollaria scitu necessaria eliciuntur (3):

Coroll. I^B. — Colligitur *primo*, quod species impressa potentiam cognoscitivam vere denominat modo cognoscibili, inquantum eam sibi assimilat: cum

(1) S. Thomas, *HIC. Gent.*, c. 49.

(2) S. Thomas, *ibid.*, c. 49.

(3) Notandum est, quod omnia hic dicta de specie Impressa et de expressa sunt praedicanda. Species expressa enim est totum id quod est impressa, quia illa intantum a potentia cognoscitiva formatur, inquantum iam informata est per speciem impressam. Expressa efjo, sicut et impressa, est similitudo formalis obiecti et non instrumental!! unde <conceptio intellect>' est -imilitudo rei intellectae et in eadem natura existens» (S. Thomas, I, q. 27 a 2).

omnis forma sibi materiam assimilet, sicut albedo corpori inhaerens illud album denominat. Haec tamen denominatio probe distinguenda est ab illa, quae est formae in esse naturae; haec enim suo suceptivo inest *ut subiecto receptivo seu inhaesive*, ideoque subiectum limitate et participative denominat; illa vero suo susceptivo inest *ut potentiae terminabili*, consequenter potentiam non denominat limitate et participative, cum quaelibet forma debeat denominare illud cuius est forma, illudque, quantum potest, sibi assimilare; quapropter, species impressa, quamvis sit vere forma cognoscibilis, tamen est talis *ut terminans*. Nam, potentia cognoscitiva debet esse ab obiecto determinata in esse cognoscibili per intimam obiecti unionem cum potentia; haec unio autem est potentiae terminatio ad tale obiectum cognoscendum; obiectum vero, per seipsum immediate vel per speciem unitum, intrinsece potentiam terminat. Potentia itaque sic terminata dicitur *objectum terminativo*, inquantum scilicet entitas potentiae eiusque virtus cognoscitiva per intimam obiecti unionem in esse cognoscibili terminatur, et non quod potentiae entitas in obiecti entitatem transferatur.

Coroll. Hum. — Colligitur *secundo* id quod in praecedenti numero ostensum est, quod species revera ex parte obiecti se tenet, inquantum nempe species secundum sui praedicata essentialia sibi in intrinseca ex parte obiecti se tenet seu est ipsum obiectum sive per seipsum potentiae immediate unitum sive eo quod eius vicem gerit. Attamen, extrinsece seu secundum speciei maiorem vel minorem universalitatem in repraesentando, nihil impedit quominus species ex parte potentiae se teneat, inquantum videl. species non facit nec sibi neque obiecto repraesentationem, sed potentiae, cui ut forma unitur. Ex parte igitur potentiae se tenet quatenus potentia specie indiget, ut habeat obiectum intra se et unum cum obiecto fiat, atque ex specie et potentia coalescat unum completum cognitionis principium (1).

Coroll. IHu:n. — Colligitur *tertio* denique, quod de ratione speciei impressae *ut sic* est quidem obiectum tantum repraesentare; at *ut ab obiecto realiter distincta*, concurrit etiam ut suppletiva: tali enim specie suppletur obiecti imperfectio in repraesentando, inquantum obiectum impotens est ut se per seipsum immediate repraesentet. Eo ipso igitur quod loco obiecti species ponitur (ut suppletiva), intima ac immediata ipsius obiecti praesentia aufertur (2).

Y) - Utrum Speciei Impressae essentialiter ac intrinsece inhaerere conveniat.

751. Dictum est quod species impressa vere potentiam cognoscitivani determinat per hoc quod illam terminat; nunc quaeritur an ita terminet, ut intrinsece et essentialiter insit seu inhaereat potentiae, ut subiecto inhaesionis.

752. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod species impressa dupliciter accipi potest: 1° *formaliter ut species*, et sic nihil essentialiter dicit, nisi obiecti similitudinem vel repraesentationem; 2° *formaliter ut impressa*, et sic essentialiter importat obiecti similitudinem, ut potentiae imprimatur, sive immediate sive mediate, antequam cognitio eliciatur (3). Hoc autem secundum adhuc dupliciter contingere potest: *aut* proprie et vi nominis, et sic species impressa necessario distinguitur ab obiecto quoad modum essendi, quapropter magis proprie

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 55, a. 3.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 2.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 56, a. 3.

«species impressa» dicitur; *aut* respectu potentiae cognoscitivae, et sic non requiritur ut sit distincta ab obiecto; hoc modo enim eadem est ac species intime potentiae unita ad illam in actu primo constituendam respectu productionis actus secundi, ac proinde magis proprie «forma seu species cognoscibilis» dicitur.

Secundo est notandum, quod, ut saepe dictum est, species impressa est quaedam forma potentiam cognoscitivam informans, non quidem *in esse naturali* sicut forma materialis materiam informat, sed *in esse representativo seu cognoscibili*: ad hoc autem non requiritur ut forma potentiae subiectetur, sed solum illam ad esse cognitum transformet; nam, forma in esse entitativo ordinatur ad unum tertium constituendum, et sic limitatur et finitur per subiectum: forma vero in esse representativo, cum sit obiecti formalis similitudo, ponitur non ad aliquod tertium constituendum, sed ut potentia obiecto assimiletur.

Tertio est notandum, quod aliquid dicitur esse de essentia alicuius dupliciter: 1° *proprie et stricte*, si pertineat ad diffinitionem quidditativam eius sive ut genus sive ut differentia, et sine hoc nulla res est intelligibilis, v. g. homo nec sine animali neque sine rationali intelligi potest; 2° *improprie et communiter*, si id quod dicitur esse de essentia sit aliquis modus essentialis et naturaliter rei conveniens, et sine hoc res intelligi potest, v. g. anima rationalis separata intelligi potest sine aptitudinali informatione quam ad corpus habet.

Quarto est notandum, quod inhaerere vel melius inhaerentia formaliter dicit quemdam respectum, qui, cum habeat rationem ad aliud, dupliciter contingere potest: *aut* ad aliud ut ad subiectum, et est id quod essentialiter natum est recipi in alio, quod quidem subiectum licet sit terminus, non tamen terminat ut terminus, sed ut receptivum illius, et tale est proprie inhaerere et competit omni accidenti; *aut* ad aliud ut ad terminum, et est id quod formaliter respicit aliud praecise ut terminum ad quem, unde terminat formaliter ut terminus et tale est inhaerere, v. g., relationis (1).

753. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur an inhaerere seu respectus ad aliud ut ad subiectum receptivum ut tale, sit de essentia proprie et stricte speciei impressae formaliter ut impressa, an e contra.

754. Sententiae. — Duplex huic quaestioni auctorum sententia principaliter occurrit.

1^a Sent, tuetur, quod inhaerere est de essentia seu de ratione speciei impressae. Licet enim obiecto cognoscibili accidentaliter inhaerere conveniat, speciei tamen cognoscibili seu impressae, ut est distincta ab obiecto et ut est eius instrumentum, per se inhaerere convenit, et «huiusmodi species semper est accidens, neque aliter intelligi nec fieri potest». Ita Suarez (2) et alii.

2^a Sent, docet, quod cum species impressa sit distincta ab obiecto solum quoad modum essendi et sit eius formalis similitudo, ideo inhaerere nullo modo est de essentia speciei impressae. Ita S. Thomas (3) et Thomistae communiter (4), quibus adhaerent Scotus (5) cum Scotistis et alii permulti, quos sequimur.

(1) Cfr. Cajet., *de Ent. et Essen.*, c. 7, q. 16, p. 218-219, cd. cit.

(2) *De Attrib. Negat.*, Lib. II, c. 12, n. 6.

(3) Cfr. I, q. 14, a. 4; q. 56, et passim.

(4) Cfr. Dionys. Leon. Lycen., *op. cit.*, disp. 18.

(5) Cfr. I, *dist.* 3, q. 8, § Resp. ad lum.

755. Conclusio: « Speciei i¹ ^pressae ut sic essentialiter non convenit inhaerere; ut est distincta ab obiecto ei convenit non per se primo, sed secundo ».

Prob. Ia Pars (= *Sp. impr. ut sic essentialiter non convenit inhaerere*). — Species impressa ut sic essentialiter dicit esse cognoscibile seu repraesentativum. Atqui inquantum huiusmodi ei non convenit inhaerere. Ergo speciei impressae ut sic essentialiter non convenit inhaerere.

Mai. constat ex notatis. — Min. prob.: Species, ut formaliter seu essentialiter dicit esse cognoscibile seu repraesentativum, est perfectio potentiae cognoscitivae secundum esse cognoscibile; ideo enim dicitur species seu forma cognoscibilis quia est de linea cognoscibilitatis, idcirco immaterialitatis et perfectionis. Atqui inhaerere non est perfectio potentiae formaliter et secundum esse cognoscibile. Etenim: Io speciei inhaerentia inest potentiae secundum rationem entitatis et non cognoscibilitatis, ideoque illam perficit secundum esse entitativum et materiale; 2° quia sine inhaerere, essentia speciei impressae perfecte salvatur; ipsa enim potentiae inhaeret non ut inhaereat, sed formaliter ut in actu primo repraesentet obiectum efficiendo cognitionem vel informando potentiam in esse cognoscibili; haec autem praesentia obiecti in actu primo seu informatio in esse cognoscibili et ratio principii ex parte obiecti perfecte salvantur absque inhaerentia, ut patet in Deo et in angelis, saltem secundum Thomistarum doctrinam (1). Ergo speciei impressae, ut dicit esse cognoscibile seu repraesentativum, non convenit inhaerere.

Prob. 2^a Pars (= *sp. impr. ut est distincta ab obiecto per se primo non convenit inhaerere*). — Quod de aliquo per se primo dicitur ad eius essentiam, sive totaliter sive partialiter, pertinet, ut notum est. Atqui species impressa ut distincta ab obiecto: Io essentialiter dicit obiecti repraesentationem, et ut huiusmodi ei inhaerere non convenit, ut mox antea probatum est; 2° eius distinctio vel non distinctio ab obiecto speciei, ut speciei, accidentaliter contingit, ut praenotatum est. Ergo speciei impressae, ut est distincta ab obiecto, per se primo non convenit inhaerere.

Prob. 3^a Pars (= *spec. impr. ut est distincta ab obiecto per se secundo convenit inhaerere*). — Species impressa, ut distincta ab obiecto, praesefert modum essendi alium a modo essendi obiecti. Atqui per illum modum essendi species impressa induit esse entitativum, quod est de genere accidentis, cuius est inhaerere. Ergo speciei impressae, ut est distincta ab obiecto, per se secundo convenit inhaerere.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 2; q. 56.

756. Corollarium. — Exinde recte colligitur, quod species impressa, secundum sui rationem formalem seu communem rationem speciei, praescindit a ratione substantiae sive accidentis, ita ut disjunctive vel permissive utrumque esse possit; unde formater ex se nec est determinate substantia neque determinate accidens; quandoquidem, dantur species impressae, quae formaliter et obiective sunt in linea substantiae v. g. species repraesentans substantiam, et aliae in linea accidentis v. g. species repraesentans accidens, ut albedinem. Nihilominus, species impressa secundum sui rationem materiale suumque esse entitativum determinate est in genere accidentis (1). Quapropter, minus recte *quidam* (2) sic ratiocinantur; «species est intra potentiam; ergo species potentiae inhaeret». Revera enim illae duae propositiones non sunt simpliciter convertibiles; nam aliquid esse intra potentiam cognoscitivam contingere potest: aut obiective tantum, ut ens rationis, quod est intra intellectum et tamen ei non inhaeret; aut inhaesive tantum, ut species impressa secundum suum esse entitativum; aut effective simul et inhaesive, ut cognitio. Non sequitur igitur, eo ipso quod species est intra potentiam, quod ei inhaereat.

8) - Utrum Species Impressa formaliter vel effective uniatur potentiae cognoscitivae.

757. Ostenso modo quo inhaerere speciei impressae convenit, ultimo est investigandum quomodo potentiae cognoscitivae uniatur, an scilicet unione formali seu efectiva.

758. Praenotamina. — Est primo notandum, quod inter diversa munera, quae species impressa, respectu potentiae cognoscitivae eiusque cognitionis exercet, praecipue duo sunt: ut sit forma in esse cognoscibili et ut simul cum potentia active ad cognitionem concurrat.

Secundo est notandum, quod forma cognoscibilis seu species impressa intime ac intrinsece unitur in esse cognoscibili potentiae cognoscitivae, hoc est species informative seu per modum formae determinat in actu primo cognoscitivum ad hoc et non ad illud obiectum, praescindendo ab eius informatione inhaesiva seu secundum esse entitativum. Quare, per formam cognoscibilem, formaliter ut cognoscibilis, intelligitur unio obiecti cum potentia cognoscitiva antecedenter (saltem natura) ad eius comprincipiationem; quae unio perse ordinatur ad intime ac intrinsece determinandam seu terminandam potentiam cognoscitivam, non vero ad illam in esse naturae informandam. Nulla vero unio dari potest, nisi unum uniendorum aliququaliter se habeat ut actus (= forma; terminus intrinsecus) et alterum ut potentia (= materia; natura); si igitur ad cognitionem absolute requiritur unio rei cognitae cum potentia cognoscitiva (3), oportet quod res cognita sit forma in esse cognoscibili, qua potentia determinatur ac terminatur ad cognoscendum hoc et non illud; ipsa potentia vero se habeat sicut potentia indeterminata et terminabilis per speciem sive per obiectum tamquam per eius formam. S| W

Tertio est notandum, quod dupliciter species impressa intelligi potest potentiae cognoscitivae unita, videlicet: lo perfecte, inquantum consideratur unita

(1) Cfr. Cajetan., I, q. 12, a. 2.

(2) V. g. Suarez, cfr. loc. prox. cit.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 2.

et quoad ipsam rationem formalem unionis et quoad ea quae talem unionem necessario sequuntur (1); 2° imperfecte, prout consideratur unita quoad ipsam rationem unionis dumtaxat, independenter ab eo quod hanc unionem necessario sequitur.

Quarto est notandum, quod species impressa potentiae cognoscitivae perfecte unita constituit ipsam potentiam in actu secundo. Hoc tamen dupliciter considerari potest: lo absolute-actualiter, inquantum species cognoscibilis ita potentiae unitur ut, seipsa et immediate absque aliquo consequenti, potentiam in actu secundo seu actu cognoscentem constituat; 2° relative-habitualiter, inquantum species potentiae unita illam constituit non solum in actu primo, sed ex eo ipso quod est sic unita per modum formae, necessario etiam sequitur actus secundus aliaque unio obiecti in ratione cogniti (2).

759. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis de facili apparet praesentis quaestionis nodus; quaeritur enim, an speciei impressae, non solum in ratione obiecti sed formaliter in ratione cognoscibilis, essentialiter conveniat ratio formae informantis ipsam potentiam in esse cognoscibili. Clarius adhuc sic: an de ratione speciei sit potentiae uniri informative seu per modum formae, qua potentia in actu primo terminatur atque ad hoc vel illud obiectum determinatur, antequam ei ut cognitionis comprincipium uniatur; imo et praeterea, an talis unio sit perfecta sive absolute-actualiter sive relative-habitualiter, hoc est an per modum activi seu efficientis ipsam cognitionem uniatur. En tota quaestio.

760. Sententiae. — Diversae, quoad utrumque quaestionis sensum, dantur auctorum sententiae, quas breviter recensemus.

1a Sent, simpliciter asserit, speciem impressam nullo modo potentiae cognoscitivae formaliter seu per modum formae uniri; species impressa enim est entitative ipsa cognitio, quia cognoscere est ipsam speciem recipere. Ita Aureolus (3).

2a Sent, docet, quod species impressa aut cognoscibilis essentialiter vel formaliter non constituit potentiam cognoscitivam in actu secundo, ad quem comparatur solum ut eius principium efficiens, sed proxime in actu primo, sive per informationem, quod speciei convenit inquantum est accidens, sive per quamlibet aliam unionem ad cognitionem efficiendam (4). Quare tota ratio unionis speciei impressae cum potentia consistit in quadam eius praesentia seu propinquitate vel assistentia. Ita Suarez (5), Vasquez (6) et alii.

3a Sent, tuetur, quod species impressa seu cognoscibilis, in ratione co-

(1) Ad reni acute Cajetan. (I, q. 12, a. 2, cir. fin.): «speciem intelligibilem uniri perfecte intellectui non est ipsam inhaerere intellectui, quoniam ista unio constituit intellectum non in actu, sed in habitu; sed est ipsum constituere in actu secundo».

(2) Huius rationem reddit Cajetan. (loc. prox. at. «ad evidentiam huius»; cfr. S. Thom., IV, dist. 49, q. 2, a. 1).

(3) Cfr. Capreolum, IV, dist. 49, q. 5, a. 2.

(4) • Quando ergo, pergit Suarez, res potest aliter per se ipsam coniungi intellectui in ratione obiecti intelligibilis, non oportet illam unionem esse per modum formae proprie informantis, sed per modum principii iuvantis intellectum ad intelligendum » (op. cit., lib. II, c. 12, n. 7-8).

(5) Cfr. loc. prox. cit., n. 10.

(6) In ® disp. 43, c. 6-7.

gnoscibilis, unitur potentiae unione informativa seu per modum formae vel principii formalis, potentiam informantis non iam in esse entitativo seu inhaesivo, sed in esse cognoscibili vel intentional!. Ita cum 5. *Thoma*, omnes *Thomistae* communiter alique complures, licet aliquantulum inter se discordent de huius unionis qualitate.

Quandoquidem iuxta *quosdam* (= *Henricum*, *Tolet.*, *Javelli*, *Zabaral.*, *Xantes*)(1), species concurrit per modum disponentis, excitantis et determinantis, non autem per modum efficientis seu activi; iuxta *alios* (= *Bañez*, *Zumel*, et probabiliter tenet *Ledesma*)(2), species, quae est accidens, active quidem concurrit respectu cognitionis, non autem illa quae est substantia; iuxta *alios* autem, quaelibet species, sive substantia sive accidens sit, effective et quidem efficientia propria et immediata concurrit; iuxta *alios* species longe principalius effective ad cognitionem concurrit quam ipsa potentia; iuxta *alios* denique (= *Cajetan.*, *Nazar.*, *Gonzalez*, *Salmantic.*, *Compluten.*, *Ioan. a S. Thoma*, *Dionys. Lycen.*, etc.), species impressa per modum formae potentiae unitur unione perfecta, non quidem absolute-actualiter sed relative-habitualiter, seu quod idem est, concurrit ad cognitionem effective efficientia mediata et impropria; hos sequimur conclusionibus sequentibus.

761. Conclusio I': « Species impressa potentiae cognoscitivae unitur unione vere informativa, non solum in esse entitativo, sed et in esse cognoscibili seu intentional! ».

Prob. 1? Pars (= *Spec. impr. pot. cogn. unitur unione vere informativa*). — Arg. Ium. — Species impressa uniri dicitur, inquantum cum potentia cognoscitiva concurrit: aut mere passive, aut extrinseco-active, aut intrinseco-informative. Atqui primus et secundus modus concursus est simpliciter falsus vel insufficiens. Ergo species impressa potentiae cognoscitivae unitur unione vere informativa.

Mai. constat ex sufficienti opinionum expositione. Species enim una cum potentia concurrere potest aut inquantum eius receptio in potentia est formaliter ipsa cognitio (= *Aureolus*); aut inquantum concurrit quidem active, sed potentiae extrinsece unitur, per meram scii, assistentiam (= *Suarez*); aut non solum active, sed et formaliter seu per modum formae informantis, ita ut potentiam intrinsece determinet ac terminet (= *Thomistae*).

Min. prob.: Io *Falsum simpliciter est, speciem impressam potentiae uniri concursu mere passivo*. — Hac speciei passivitate habetur omni-modi identificatio cum ipsa cognitione: cognitio enim, aiunt, formaliter consistit in puro pati ab obiecto, quod in potentia recipitur per speciem ipsius repraesentativam. Atqui hoc est simpliciter falsum; quia Io cognitio est opus vitale, atque idcirco est in genere actionis, ideoque nequit in puro pati consistere; 2° antequam eli-

citur cognitio, necesse est prius, saltem prioritate naturae, obiectum intelligi potentiae unitum: quia intantum cognoscitur seu cognosci potest obiectum, inquantum potentiae est unitum, et non vice-versa. Ergo falsum simpliciter est, speciem impressam potentiae uniri concursu mere passivo.

2° *Insufficiens penitus est, speciem impressam potentiae uniri concursu extrinseco-activo*. — Haec unio extrinseco-activa perficitur per hoc, quod species impressa assistit potentiae ut simul cum ea cognitionem efficiat. Atqui hoc est absolute insufficiens ad cognitionem eliciendam. Et quidem: Io quia cognitio est actio essentialiter vitalis, ad cuius vitalitatem species sic assistens nullimode influit: species enim impressa, cum sit formalis obiecti similitudo, non se tenet ex parte potentiae, a qua solum praestatur vitalitas, sed ex parte obiecti; 2° quia species et potentia se habent respectu cognitionis ut duae causae partiales, inquantum tunc cognitio eliceretur partim a potentia et partim a specie, quod simpliciter erroneum est; cognitio enim nec totaliter et perfecte esset vitalis, quia saltem ex parte speciei seu obiecti hac vitalitate careret; neque ad hanc vel illam speciem obiecti esset determinata, quia procederet a potentia intrinsece indifferente cuius indifferentiam non aufert praedicta speciei assistentia, cum potentiae extrinsece adsit et ideo in ipsam nec formaliter neque effective influat. Ergo insufficiens penitus est, speciem impressam potentiae uniri concursu extrinseco-activo.

Arg. num. — Quod alteri unitur ut formaliter et specificative determinans, ei vera unione informativa unitur, ut rationale animal unitur. Atqui species impressa unitur potentiae cognoscitivae ut formaliter et specificative, ipsam determinans respectu cognitionis. Ergo species impressa potentiae cognoscitivae unitur unione vere informativa.

Mai. est per se nota. — Miu. prob.: Potentia cognoscitiva ex se et intrinsece est omnino indeterminata ac indifferens ad hanc vel illam specificam determinationem huius vel illius obiecti, taliter ut, quantumvis perfecta ponatur per habitum se tenentem ex parte potentiae, ut v. g. intellectus habitu primorum principiorum perfectus, adhuc in ratione specifica obiecti sit incompleta, indeterminata, determinabilis atque actuabilis; et huiusmodi indeterminatio atque indifferentia nonnisi per speciem impressam, potentiae unitam, tolluntur.

Prob. 2 Pars (= *spec. impr. pot. cogn. unitur non solum in esse entitativo, sed et in esse cognoscibili*). — Quod alteri ut forma informans vere unitur, est ei unitum non solum per id quod est sibi per accidens, sed etiam et immediatius ac principalius per id quod est

(1) *Henr.*, *Quodl.* IV, q. 7; *Tolet.*, II de *Anim.*, q. 12, conci. 4; *Jav.*, III de *Anim.*, q. 4; *Zab.*, de *Sensu Agente*, c. 8-9; *Xant.*, I, q. 12, a. 2, contrav. 6, c. 5.

(2) *Bañ.*, I, q. 12, a. 12, club. 2, conci. 2°; *ibid.* q. 56, a. 1, dub. 1, conci. 2°; *ibid.*, q. 85, a. 2, dub. unie., conci. 2° *ZUM.*, I, q. 12, a. 2, disp. 3, conci. 4°; *Ledes.*, *op. cit.*, q. 8 a. 5, conci. 4°.

sibi essentialiter proprium. Atqui si species impressa, in ratione speciei cognoscibilis, potentiae uniretur solum per esse entitativum, esset ei unita per id quod est sibi per accidens; si vero per esse cognoscibile seu intentionale, esset unita per id quod est sibi essentialiter proprium. Ergo species impressa potentiae cognoscitivae unitur non solum in esse entitativo, sed in esse cognoscibili.

Mai. liquet ex natura formae informantis (1). — Min. prob.: Dictum est supra, speciem impressam entitative esse qualitatem quamdam, cui ut talis inhaerere competit; quare, si potentiae uniretur secundum esse entitativum dumtaxat, esset ei unita ratione inhaerentiae. Ostensum est pariter, quod informatio inhaesiva per accidens ad ipsam speciem se habet; unde revera invenitur etiam in subiecto non-vitali, v. g. species sensibilis in aëre, vel adhuc in subiecto vitali actu tamen non cognoscente, v. g. species in phantasia, vel memoria conservatae; quare informatio secundum esse entitativum speciei convenit inquantum est in genere qualitatis, ideoque materialiter et non formaliter se habet. Formalis informatio vero convenit speciei secundum id quod est de eius essentia, inquantum scii, est formalis obiecti similitudo, seu inquantum est ipsum obiectum specie repraesentatum secundum esse cognoscibile seu intentionale; ab obiecto enim ut sic specie repraesentato cognitio specificatur ac determinatur, cum potentia cognoscitiva ad illud tendat, ab illo fecundetur et per illud pariat. Ergo si species impressa in ratione cognoscibilis uniatur solum per esse entitativum, esset ei unita per id quod est sibi per accidens; si vero per esse cognoscibile, esset unita per id quod est sibi essentialiter proprium (2).

762. Conclusio II': « Species impressa potentiae cognoscitivae unitur ad cognitionem concursu effectivo, indirecte tamen ediate ».

Prob. † Pars (= *sp. imp. pot. cogn. unitur ad cognitionem concursu effectivo*) (3). — Arg. I^{ma}. — Concurrere ad aliquam operationem, non ut mera conditio sed ut vera forma intrinsece actuans ac determinans potentiam, ex qua operatio elicitur, est active seu effective ad operationem concurrere. Atqui species impressa, cum potentiae cognoscitivae unitur, hoc modo concurrit. Ergo species impressa potentiae cognoscitivae unitur ad cognitionem eliciendam concursu effectivo.

(1) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 3, a. 3, c.

(2) Cfr. S. Thom., *I^{ma} C. Gent.*, c. 51; *de Verit.*, q. 8, a. 4, ad 5^{am}; IV, *dist.* 49, q. 2, a. 1, et passim.

(3) Cfr. S. Thom., *II de Anim.*, lcct. 12; 1, q. 56, a. 1; *ibid.*, q. 85, a. 2; *de Verit.*, q. 2, a. 6; IV, *dist.* 49, q. 2, a. 1, c. et ad 2^{am}; et alibi.

Min. liquet ex praecedenti conclusione. — Mai. non est minus manifesta. Nam, quaelibet forma quae ad aliquem effectum ponendum concurrit formaliter ac intrinsece ut informans, complens ac determinans principium operativum, eo ipso est illius effectus comprincipium, hoc est simul cum eo in effectum effective influit, ita ut sine illa forma specificativa principium operativum nequeat talem effectum secundum speciem producere.

Arg. IT".— Species expressa impressae assimilatur. Atqui haec assimilatio effective a specie impressa causatur. Ergo species impressa potentiae cognoscitivae unitur ad cognitionem producendam concursu efectivo.

Mai. est clara; utraque enim species est obiecti similitudo; nam, sicut impressa est quaedam unio habitualis et in actu primo potentiae cognoscitivae cum obiecto: ita expressa est eiusdem cum eodem unio actualis ac in actu secundo.

Min. etiam patet; esse enim similitudinis quod species expressa involvit, ei convenire nequit ex sola et pura potentia ut est talis; convenit igitur ei a potentia reduplicative ut prius constituta et specificata est in esse suo effectui simili per ipsam speciem impressam.

Prob. 21 Pars (= *sp. imp. pot. cogn. unitur ad cognitionem efficientia indirecta et mediata*). — Quod per se primo ac intrinsece aliquod principium ex se operativum afficit illudque determinat, ei unitur effective efficientia indirecta et mediata. Atqui species impressa potentiae cognoscitivae unitur inquantum per se primo ipsam intrinsece afficit, illamque determinat. Ergo species impressa potentiae cognoscitivae unitur ad cognitionem effective efficientia indirecta et mediata.

Mai. illustratur ex discrimine inter efficientiam directam ac immediatam et indirectam ac mediatam. Revera enim, forma aliqua dupliciter potest efficienter ad effectum aliquem ponendum concurrere: *aut* propria ac stricta efficientia, quatenus forma seipsa seu ex sui propria natura effectum producit, sive hoc fit mediante virtute sibi propria sive absque tali virtute, v. g. anima per intellectum intellectionem producit, calor producit calorem: et haec efficientia dicitur directa et immediata; *aut* impropria et minus stricta efficientia, quatenus forma non per seipsam effectum producit, sed per aliud quod per se primo afficit et determinat ad effectum ponendum (1), v. g. praemissae demonstrationis tali effi-

(1) Quo sensu scribit S. Thomas (IV, *dist.* 17, q. 2, a. 5, q1a. 1): «Dispositio autem reducitur ad causam materiale, si accipiat dispositio quae disponit materiam ad recipiendum; secus autem est de dispositione agentis ad agendum: quia illa reducitur ad genus causae efficientis ».

cientia dici possunt ad assensum conclusionis concurrere (1); et talis efficientia vocatur indirecta et mediata.

Min. ostensa manet ex hucusque de speciei impressae natura dictis; per eam enim potentia cognoscitiva intrinsece disponitur ac determinatur ad talem specificam cognitionem exerendam, ideoque in ipsam influit non per se et immediate sed per aliud et mediate, scilicet, per potentiam. Quapropter, non requiritur ut species sit vitalis licet ad actum vitalem concurrat, quia in ipsum actum minime influit directe et immediate, sed solum per modum determinantis vitale principium, nempe potentiam, a qua directe et immediate tota actus vitalitas effluit; unde non immerito a quibusdam dicitur, quod species est vitalis *ut quo* et potentia *ut quod*.

763. Corollaria. — Ex tota exposita doctrina thomistica sequentia corollaria maxime scitu necessaria colliguntur.

Coroll. Ium. — Colligitur *primo*, quod species impressa seu cognoscibilis minime constituit formaliter potentiam cognoscitivam actu cognoscentem, quod fit solum ipsâ cognitione seu ipso actu cognoscendi, qui, ut dictum est contra *Aureolum*, a specie impressa distinguitur; sed species impressa unitur potentiae illam constituendo per modum principii formalis in actu secundo non absolute-actualiter sed relative-habitualiter, quatenus ex speciei in ratione cognoscibilis unione cum potentia, ipsa potentia fit ipsum obiectum in esse cognoscibili seu intentionali, vel ut clarius dicatur, species impressa potentiae unitur unione non solum informativa, verum et effectiva efficientia mediata et indirecta.

Coroll. num. — Colligitur *secundo*, quod species impressa et potentia cognoscitiva perse primo non uniuntur ad constituendum aliquod unum (= cognoscitivum in actu) propter unam operationem (= *Ferrariensis*) (2); si enim hoc intelligitur sic quod species est potentiae intime unita per informationem terminativam seu in esse cognoscibili, verum dicitur; si autem sic quod species est aliquod unum cum potentia, quia ad unam operationem simul concurrunt, falsum est ac simpliciter reficiendum; nam species, ut dictum est, non solum effective sed et informative concurrit; et licet praeterea principii operativi unitas salvetur ob unitatem actionis, minime tamen salvatur unitas inter potentiam et speciem nisi solum per inhaerentiam, quae non est de ratione seu essentia speciei cognoscibilis, ut ostensum est. — Neque species impressa et potentia respectu cognitionis sunt proprie duae causae partiales (= *Scotus*; *Molina*) (3), sed duae causae totales in suo genere et ordine influentes: una enim ex conditionibus requisitis ad causam partialem, ut a totali distinctam, proprie est ut directe et immediate cum totali ad effectum ponendum coinfluat, quod de specie impressa negatum est; unde se habent ad invicem ut duae causae totales, quarum una alteri subordinatur ab eaque intrinsece dependet antecederet ad effectum producendum, quod liquet causis partialibus convenire nequit cum ex aequo in effectum concurrant et influant (4). Proinde ulterius falsum est, quod unio

(1) Cfr. S. Thom., I C. Gent., c. 57.

(2) III C. Geni., c. 51, ad dub.

(3) Cfr. Scot., I, dist. 3, q. 8, § «cum post igitur»; *ibid.*, § «respondeo ad primam»; *li*, dist. 3, q. 8, § «ad secundum dico»; *Molina*, I, q. 12, a. 2, disp. 2.

(4) Cfr. Cajetan., I, q. 79, a. 2. — Notandum est tamen, quod si causa partialis *large* sumatur, prout intelligitur quodlibet principium vel quaelibet forma, sine qua alia concausa

speciei cum potentia in sola eius indistantia consistit (Suar ez): quia species se habet ad potentiam sicut forma et eius terminatio, uti habitum est,

Coroll. Iirm. — Colligitur *tertio* contra alios (= Molina, Suarez) (1), quod absolute et simpliciter repugnat, potentiam cognoscitivam posse aliquod obiectum cognoscere sine omni specie impressa seu cognoscibili: potentia cognoscitiva enim independenter a quacumque specie numquam est in actu constituta, sed semper manet in potentia ad obiectum cognoscendum, quia nil potest agere nisi per formam sibi propriam fuerit in actu constitutum: unumquodque enim intantum operatur inquantum est actu (2).

Coroll. IVum. — Colligitur *quarto* demum, quod *per se* speciei impressae convenit: Pesse repraesentativum rei non per modum signi, sed similitudinis; 2° esse naturam quandam et quodquidest rei cognoscibilis; 3° esse unum, et formaliter et effective, cum virtute cognoscitiva. *Per accidens* vero: 1o esse in genere substantiae vel accidentis; 2° esse eandem (vel distinctam) in esse naturae sive cum cognoscente sive cum cognoscibili; 3° habere esse naturale vel intentionale.

Hinc optime deduci possunt praecipua speciei impressae munera; cum enim sit similitudo obiecti seu rei cognoscibilis, ipsa est: 1o forma quaedam respectu potentiae cognoscitivae, quae per ipsam habitualiter constituitur in actu primo, imo, animae intentione accedente, etiam in actu secundo (3); 2° principium quoddam ipsius actus cognitionis; 3° ratio qua potentia intentionem simillimam rei ad extra efformat, quia ex una parte species est similitudo rei exterioris et ex altera est forma potentiae cognoscitivae principiumque cognitionis; 4° praesens potentiae cognoscitivae per modum habitus, quo quis, cum voluerit, utitur: constituit enim species potentiam in actu primo et non perfecte in actu secundo; quare cessante cognitionis actu, species adhuc in potentia cognoscitiva manet. Ergo ex omnibus peractis, iure ut quid venatum, speciei impressae definitio ita colligi potest: « *formalis obiecti similitudo, qua potentia cognoscitiva formaliter constituitur in actu primo cognoscens et specificè determinatur ad hanc illamve cognitionem eliciendam* ».

operari nequit, non inconvenit tunc speciem impressam causam partialem dici: nec enim species absque potentia neque potentia absque specie potest in cognitionem influere; hoc sensu quidam ex Thomistis ponunt speciem impressam esse causam partialem (cfr. Capreol., I, *dist.* 35, q. I, ad Scoti contr. 1^{am} conc.).

(1) Molina, *loc. prox. cit.*; Suarez, *loc. prox. cit.*, n. 19.

(2) Cfr. S. Thom., I C. *Gent.*, c. 46, 53; *IIi ibid.*, c. 51; Nazar., I, q. 12, a. 2, contr. 4; Dionys. Lycen., *obj. cit.*, disp. 30.

(3) Cfr. S. Thom., I C. *Gent.*, c. 53.

3. - De Specie Expressa (1).

764. Expleta tractatione de cognitionis principio determinativo, quod est species impressa, agendum manet de eiusdem cognitionis termino, qui est *species expressa* (2). Dicemus itaque:

- Io de eius *necessitate* (a);
- 2° de eius *relatione* (p);
- 3° de eius *qualitate* (y);
- 4° de eius *obiectivitate* (8).

a) - Utrum Species impressa sit necessaria ad cognitionem.

765. Occurrit imprimis igitur sermo de speciei expressae necessitate, utrum nempe ad rationem cognitionis necessario requiratur aliquis terminus, qui in esse cognoscibili ipsum actum cognoscentis terminat.

766. Praenotamina. — *Primo* est notandum, quod omnis operatio, formaliter ut operatio, dicit ordinem seu relationem ad aliquid, ut ad sui proprium obiectum: nulla enim operatio dari potest nisi de aliquo vel circa aliquid sit; unde est quod obiectum, formaliter ut obiectum, rationem termini praesefert, quia per ipsum finitur et completur operatio. Ut autem ex potentia et obiecto actio producat, necesse est ut ad invicem sint proportionata; ideo potentia cognoscitiva in actu secundo reducta, necessario obiecto sibi proportionate indiget, ut scilicet obiectum sufficienter sit in actu atque ipsi potentiae sufficienter seu debite praesens (3). Obiectum autem potest esse potentiae debite praesens: aut secundum sui esse naturale et physicum, ut in sensibus externis contingit; aut secundum esse spirituale seu intentionale et obiectivum, ut in aliis potentiis verificatur.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 27, a. 1; q. 34, a. 1; q. 37, a. 1; I-II, q. 93, a. 1, ad 2^{am}; de Pol., q. 8, a. 1; q. 9, a. 5; de Verit., q. 9, a. 1; I C. Geni., c. 53; IV *ibid.*, c. 11; Quodl. V, a. 9; I, dist. 27, a. 1; Opuse. 13 ct 15; Capreol., I, dist. 27, q. 2; dist. 35, q. 1; 11, dist. 3, q. 1, a. 3; IV, dist. 49, q. 5; Cajetan., I, q. 27, a. 1; q. 34, a. 1; q. 79, a. 2; Ferrarisen., I C. Gent., c. 53; IV *ibid.*, c. 11; omnes S. Thomae comment., in I, q. 27, a. 1; R. Ripa, Comment. et Quarst. ad S. Thom. Aq. « de Ente et Ess. Tract., c. 4, q. 4; C. Alaman., loc. prox. cit., q. 96-97; Complutens., loc. prox. cit., disp. 21; Ioan. a S. Thoma, Phil. Nat., P. III, q. II, a. 1-2; Cauvinum, op. cit., Tr. II ad III de An., disp. 4, q. 3-4; Arnu, op. cit., q. 14, a. 2-4; Guerinois, op. cit., q. ult., a. 4; Zigliara, op. cit., Psych., lib. V, c. 3, a. 1-2; De Maria, op. cit., Phil. Nat., P. I, q. 5, a. 1; Sansever., loc. prox. cit., a. 5, n. 195-206; Pesch, op. cit., n. 471-474; Boedder, op. cit., n. 282-290; Gr edt, op. cit., n. 468-472; Frôbes, op. cit., Tom. II, lib. I, c. 3, § 3; ct plures alios infra citandos.

(2) Monemus iterum quod, cum tractatio nostra de cognitione generalis sit, quantum fleri potest, terminis communibus ad cognitionem sensitivam ct intellectivam utemur. In praesenti aptior terminus est *species expressa*; unde haec respectu intellectus a philosophis vocatur < intentio intellecta, conceptus, conceptio »; a theologis autem « verbum, verbum rei, verbum cordis, verbum interius » (cfr. Cajetan., de Ent. et Ess., c. 1, q. 2, p. 26-27 ed. dt.).

(3) « Quantumcumque enim, pergit *Ferrarlensis*, coloratum sit actu, non poterit videri, nisi sit praesens et propinquum convenienter videnti, eo modo quo est in actu » (I C. Gent. c. 53).

Secundo est notandum seu ex supra dictis recolendum, quod cognitio formaliter et per se primo est esse ipsum obiectum cognitum, cum nil aliud sit nisi fieri aliud ut aliud. Quare, cognoscere formaliter neque est species cognoscibilis, ut supra ostensum est, neque cognitionem elicere nisi solum causaliter, prout scii, est id quo vel per quod causatur cognoscere formaliter (1). Neque itaque cognitio formaliter est quaedam actio, ad quam sequitur seu expectandus est terminus illam terminans: cum enim sit proprie et per se qualitas, ideo est per se terminus actionis vitalis potentiae cognoscitivae iam in actu, tamquam eius effectus: sicut non est expectandus terminus effectus ut talis, qui a causa est causatus et productus, cum per seipsum sit causalitatis causae terminus (2).

Tertio denique est notandum, quod species expressa duo essentialiter dicit, nempe originem ab alio et similitudinem rei cognitae (3), quibus ei convenit duplicem rationem termini habere: Io inquantum est quid formaliter originatum seu expressum, et sic est terminus incompletus, inadaequatus, ultimus et quasi ipsius potentiae cognoscitivae entitativus, inquantum scii, terminat ipsum actum entitative elicitedum a potentia per speciem impressam in actu facta et actu eliciente, atque se habet ad alium terminum ut conditio ipsius cognoscere formaliter, qui propterea ab ipso actu cognoscendi realiter distinguitur, ideoque dici potest terminus per accidens; 2° inquantum formaliter continet rem cognitam, et sic est terminus completus, adaequatus, ultimatus et formaliter cognoscitivus, inquantum nempe res cognita repraesentative seu intencionaliter in specie expressa contenta terminat formaliter, actualiter et ultimate ipsum actum cognoscentis, ut cognoscentis, prout ipsa potentia cognoscitiva actu cognoscens, fit seu est ipsum obiectum cognitum, quod in specie expressa est repraesentatum; talis autem terminus, ut patet, ab ipso actu cognoscendi minime realiter distinguitur, proinde terminus per se vocari potest (4).

767. Status Quaestionis. — His praemissis, dubium est: an species expressa ita ad cognitionem sit necessaria, ut sine ea nullo modo dari possit cognoscere formaliter; vel sic: an ut quis aliquid formaliter cognoscat necesse sit ut speciem expressam producat, aut e contra, dari possit formalis cognitio sine speciei expressae productione (5).

768. Sententiae. — Duae principales sententiae auctorum de hac quaestione exhibentur.

Ia Sent, asserit, quod repugnat dari aliqua cognitio sine specie expressa: haec enim ab illa minime realiter distinguitur; huius autem fundamentum est, quia repugnat dari aliqua actio (sive transiens sive immanens) absque termino (6).

(1) Cfr. Ripa, loc. prox. cit., a. 6.

(2) Cfr. S. THOM., de Verit., q. 8, a. 6, c.

(3) < Ita ergo, notat S. Thomas, verbum intellectus in nobis duo habet de sua ratione, scilicet quod est intellectum et quod est ab alio expressum » (De Verit., q. 4, a. 2, c.).

(4) Cfr. S. Thom., I, dist. 27, q. 2, a. 2.

(5) Quaestio haec particulariter ct relate ad intelligere proponi potest sic: « an omnis formalis intellectio sit simul dictio »: producere enim seu exprimere verbum est dicere.

(6) Ad rem Suarez (Metaphys., disp. 48, s. 2, n. 7) ait: < quod dc ratione actionis sic esse quod habeat terminum, quem intrinsece respiciat, idque proinde commune esse omni actioni, quae a vera causa efficienti proficiscatur. Haec est communis sententia Theologorum [...] Et hanc sententiam existimo omnino veram ».

Ita Scotus (1), Durandus (2), Suarez (3), Vasquez (4), Molina (5), Ravio (6), Conimbricenses (7), et alii, quos sequi videtur Mercier (8).

2a Sent, communiter tuetur, quod cognitio formaliter ut sic non necessario et absolute indiget specie expressa, ita ut si huic vel illi cognitioni sit essentialiter necessaria, hoc est inquantum est talis cognitio. Ita cum S. Thomas omnes Thomistae communiter, cum quibus sit:

769. Conclusio: «Non repugnat dari cognoscere formaliter absque speciei expressae productione ».

Prob.: Species expressa ideo reputatur esse necessaria ad formalem cognitionem, *aut* quia eius obiectum indifferenter se habet ad absentiam vel praesentiam; *aut* quia, si sit praesens, non habet sufficientem actualitatem et immaterialitatem, qua fiat praesens potentiae cognoscitivae in ratione obiecti terminativi eique uniatur; *aut* quia, si agatur specialiter de intellectione, cum intellectus intelligat sibi vel aliis loquendo, debet sibi vel aliis id quod intelligit manifestare. Atqui, ut manifeste liquet, non repugnat dari obiectum quod sit maxime et per se praesens, quod habeat non solum sufficientem actualitatem imo et sit ipsa actualitas et ipsa immaterialitas, et quod intellectus, qui tale obiectum intelligit, nihil sibi vel aliis manifestet, cum sit maxime omnibus praesens, ut constat de Deo, qui est actus purus (9). Ergo non repugnat dari cognoscere formaliter absque speciei expressae productione (10).

770. Corollaria. — Ex hac doctrina sequentia corollaria scitu per necessaria logice deducuntur.

Coroll. Iom. — Colligitur *primo*, quod species expressa (= verbum) non est ita cognitioni necessaria, ut sit essentialis cognitioni ut sic seu formaliter ut est cognitio, sed solum inquantum est *haec* vel *illa* cognitio; quod quidem contingere potest: aut *vi indigentiae potentiae cognoscitivae*, quemadmodum in intellectu humano contingit qui «hoc amplius habet [ab imaginatione], quod etiam intelligit rem ut separatam a conditionibus materialibus, sine quibus in rerum natura non existit » (11); aut *vi carentiae ipsius obiecti*, sicut liquet in sensibus.

(1) Cfr. I, *dist.* 27, q. 4; *Quodl.* I, a. 3.

(2) Cfr. I, *dist.* 27, q. 2.

(3) *Dc Anim.*, lib. III, c. 5, conci. 38, n. 7.

(4) Cfr. I, q. 12, a. 2, c. 1.

(5) Cfr. I, q. 27, a. 1.

(6) III *de Anim.*, Tr. de actu Int. Poss., q. 3, n. 158.

(7) III *dc Anim.*, c. 8, q. 3, a. 2.

H H

(8) *PsycholDR.* '9, Tom. II, n. 188.

(9) Cfr. S. Thom., *de Veril.*, q. 8, a. 1, ad 7um; *ibid.*, a. 5, ad 5um et 6um; *de Pol.*, q. I, a. 6; I, q. 12, a. 3, ad 2um; *dist.* 27, q. 2, a. 1; *ibid.*, *dist.* 2, q. I, a. 3. — Unde et omnes Thomistae communiter docent Deum videri a beatis absque verbi productione.

(10) Propterea et S. Thomas ponit intellectionem in Filio et Spiritu S. et tamen ad eorum Intellectionem non produci verbum sicut ad intellectionem Patris qua procedit Filius (cfr. S. Thom., I, q. 34, a. 2, ad 4um; q. 37, a. 1, ad 4um; *dc Veril.*, q. 4, a. 3).

(11) S. Thomas, I *C. Gent.*, c. 53.

internis et intellectu, qui «intelligit indifferenter rem absentem et praesentem, in quo cum intellectu imaginatio convenit » (1); aut *vi abundantiae et plenae perceptionis seu fecunditatis ipsius cognitionis* (2).

Coroll. Ham. — Colligitur *secundo* contra quosdam (v. g. Rosmini) (3), quod iuxta communem Thomistarum Scholasticorumque sententiam (= Capreol., Cajet., Ferrar., Ripa, etc.), homini in praesenti statu considerato (4) ita necessaria est species expressa (= verbum) ut absque eius productione nihil absolute intelligere potest; quandoquidem, intellectus humanus est potentia essentialiter passiva, cuius obiectum in praesenti statu sunt quidditates a sensibilibus abstractae; intellectus praeterea nihil potest formaliter intelligere nisi apud se habeat conceptum et notitiam formalem illius rei quam intelligit, et sibi vel aliis loquatur, necnon ad se trahat res quae sunt extra se: quae omnia ab intellectu in actu non habentur nisi per speciei expressae seu verbi productionem (5). Hic saltem verificatur optime axioma S. Thomae aientis: < quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae ex eius notitia procedens, quam quidem conceptionem vox significat, et dicitur verbum cordis signatum verbo vocis * (6).

(1) S. Thom., I C. GenL, c. 53.

(2) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 4, a. 3, c.; I, *dist.* 27, q. 2, a. 2. — Super hac ratione fundatur divina generatio Filii seu Verbi a Patre (cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 9, a. 5; *de Verit.*, q. 4, a. 2; I, q. 34 per tot.).

(3) Rosmini negavit dari speciem expressam seu verbum in prima mentis operatione, sed illud tantum tribuit iudicio et cognitioni reflexae.

(4) Dicimus < *in praesenti statu* »; quia controvertitur apud Theologos quod, non solum *an beati Deum per essentiam videntes revera et de facto verbum forment*, sed etiam *an implied contradictionem beatos illud efformare posse*. Revera, *quidam* (v. g. Suarez, *de Attributis*, lib. II, c. 11) docent, quod quia repugnat respectu cuiuslibet potentiae verbum non producere, ideo beati defacto verbum formant; *alii* autem (v. g. Ferrariens., I C. Gent., c. 53, ad 1^{am} dub., conci. 5^a Silvester, *Confl.*, q. 12, a. 2) tuentur, quod licet verbum de facto a beatis producat, tamen potentiâ Dei absoluta non repugnat ut Ipse sine verbo creato videatur, sed immediate per ipsam essentiam divinam intellectui seipsam repraesentantem; *alii* denique (et sunt omnes fere Thomistae: Capreolus, IV, *dist.* 49, q. 5; Cajetanus, Bañez, Zumel, Nazarius, Gonzalez in I, q. 12, a. 2; Salmanticen., Tract. II, *de Visione Dei*, disp. 2, dub. 9, § 3, n. 106; Complutens., *de Anim.*, disp. XI, q. 5; Ioan. a S. Thoma, *de Anim.*, q. 11, a. 2; I, q. 12, disp. 3, a. 4; Dionys. Leon. Lyciens., in I, q. 12, a. 2, disp. 35-36) firmiter docent, quod beati Deum per essentiam videntes, non solum non formant seu non producant verbum, imo et contradictionem implicat ut illud ab eis producat.

(5) Cfr. S. Thom., *Opuse.* 13; 53.

(6) *Opuse.* 53; cfr. I, q. 27, a. 1. — Hic est advertendum, quod S. Thomae Commentatores non concordant quoad illius axiomatis interpretationem. Revera *quidam* (Cajetanus, I, q. 27, a. 1, ad 3^{am} dub.; Ferrar., IV C. G., c. 11, conci. 5^a; Bañez, I, q. 27, a. 1, dub. 1, ad Ripa, *loc. cit.*, a. 10, ad lum; Salmant., I, Tr. *de Visione Dei*, disp. 2; COMPLUT., *de Anim.*, disp. 21, q. 5, § 4, n. 96) tenent, axioma illud de solo homine viatore distribui et ita esse universale et scitum; attamen < universaliter de omni intellectione loquendo illa propositio » quicumque intelligit, etc. «credita est, non scita » (Cajet.); *alii* vero (= Aravio, I, q. 12, a. 2, dub. 3um) putant quod, quia de ratione intellectionis ut sic est verbum producere non autem de ratione talis intellectionis, ideo axioma verificatur de intellectione ut sic, non tamen de omni tali intellectione; *alii* demum (— Ioan. a S. Th., *Phil. Nat.*, P. III, q. II, a. 2, ad Iura, 2 loco in I «Pc», q. 12, disp. 13, a. 5 ad lum, n. 17; Godoy, in I «ni P» m s. Th., q. 12, Tr. 2, disp. 12, § 2, n. 12; *ibid.*, q. 27, Tr. 9, disp. 71, § 1, n. 15) respondent quod *to quicumque* non distribuit pro singulis individuis generum, sed pro omnibus generibus intelligentium. — Verumtamen, salvo meliori iudicio, dicimus quod praedictum axioma perfecta distributione ac universalitate ex intrinseca sua natura gaudet, sicut et quodlibet aliud axioma. Ad quod sciendum est, aliquid ab altero procedere dupliciter, scilicet *ut operationem ab operante et ut operatum ab operante* (cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 4, a. 2, ad 7^{am} dub.). Quapropter, cum dicitur «quicumque intelligit etc.» procedit intelligere formaliter, seu intellectio, quae ut est formalis cognitio, est ipsa res intellecta, et sic axioma est universale et distributivum pro omnibus Intellectibus et est scitum; si vero intellectio sit talis quod ex sua natura petat unam ex illis

Coroll. in^om. — Colligitur *tertio* ex praecedenti praesertim corollario, quod licet speciei expressae productio maximam similitudinem cum actione reflexa habeat (1); nihilominus, nec species expressa (= verbum), inquantum est formaliter id *in quo* primo et per se obiectum videtur, neque actio, qua ipsa species producit, sunt quid per se primo reflexum sed directum. Nam, a cuiuslibet potentiae animae virtus est determinata ad obiectum suum; unde et eius actio primo et principaliter in obiectum tendit» (2); species expressa autem non est primo et principaliter obiectum *in quod* cognitio directe fertur, sed id *in quo* cognitio cognoscit obiectum, quod est rei extra animam similitudo. Cum iterum non detur cognitio sine specie expressa ut dictum est, ideo si cognitio et species expressa essent proprie actus reflexi, omnis nostra cognitio esset semper reflexa (= purus idealismus), et sic nulla scientia de rebus realiter existentibus daretur (= agnosticismo) (3).

Coroll. IX^{um}. — Colligitur *quarto*, quod non est neganda inter speciem expressam (= verbum) et actum cognitionis (—intellectionem) quaedam prioritas vel posterioritas; non tamen sicut *quidam* aiunt, quod species expressa actu cognitionis est prior in ratione causae formalis prout est eius species, et est posterior in ratione causae efficientis, prout est quid a cognitione productum: hoc enim insufficiens est, quia species expressa in genere causae formalis est manifestativa et expressiva obiecti, quod ut sic non potest esse praesens potentiae cognoscitivae, nisi ab ea in actu producat (4); neque sicut *alii* (= Ripa) explicant, quod species expressa posterior est actu cognitionis, ut in fieri vel habitu vel in actu primo accepto, prior vero in facto esse vel ut in terminato seu in actu secundo accepto; hoc enim minus recte asseritur: *tum* quia actus cognitionis non est motus physicus sed metaphysicus et actio instantanea, propterea illud duplex momentum in fieri et in facto esse excludit; *tum* quia cognitio in fieri seu in actu primo est ipsa potentia cognoscitiva, specie impressa solum informata (5). Quapropter, prioritas vel posterioritas illa, quae non est temporis sed naturae, diversimode attendi debet; inquantum enim species expressa habet rationem originati et producti, posterior est actu cognitionis, sicut operatio actu operante et operatum operatione: et sic species est terminus incompletus et inadaequatus cognitionis (6); inquantum vero species expressa est similitudo ac repraesentativum rei cognitae, sic prior est actu cognitionis: obiectum enim

rationibus in primo corollario adsignatis, tunc < quicumque *hoc modo* intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid ab eo, scilicet, intelligere formaliter expressum per verbum seu speciem expressam ». Hinc apud S. Thomam, verbum quoad se potius exprimit et significat processum conceptionis Intellectualis, quam intellectionem rei intellectae (cfr. I, q. 37, a. 1); et conceptio rei, quae procedit ab intellectu significare potest et rem intellectam seu id quod est intellectum, et id quo vel per quod res intelligitur (cfr. *de Verit.*, q. 4, a. 2, ad 3»»). Quapropter, *universaliter et distributive pro omni intellectu verum est*, quod «quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae, i.e. *id quod* intelligitur, ex eius notitia procedens »; sed *non est universaliter verum* quod «quicumque intelligit ex hoc ipso quod intelligit procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae, i. e. *id quo* res intelligitur, ex eius notitia procedens ».

(1) Cfr. S. Thom., *opuse.* 15.

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 10, a. 9.

(3) Cfr. S. Thom., *Opuse* 15. — Sciendum est tamen quod intellectus, quia est potentia immaterialis, potest cum vult perfecte reflecti super elementa ipsius cognitionis, supra verbum ut productum et supra actionem, qua producit, quod totum actu reflexo absolvitur (cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 2, ad 4«»; q. 85, a. 2; q. 87, a. 3; 11, *dist.* 23, q. 2, a. 1; II, *dist.* 23, q. 1, a. 2, ad 3, 11; *de Verit.*, q. 2, a. 2, ad 2«m; q. 10, a. 9, c. et ad 10«»; *de Sp. Creat.*, a. 9, ad 6«»; *de Anim.*, a. 2, ad 5«»; II *de Anim.*, lect. 6; II *ibid.*, lect. 9; *Opuse.* 3, c. 85; *Opuse.* 15).

(4) Cfr. Ripa, *loc. sup. cit.*, a. 4.

(5) Cfr. Capreoli., I, *dist.* 27, q. 2, a. 3, ad 3«» Durandi contr. h«» conci. 2° loco.

(6) Cfr. Capreoli., *ibid.*, ad 5«» Aureoli.

naturaliter prius est actione seu actu potentiae, quae est circa obiectum a quo specificatur, et ita est terminus completus et adaequatus cognitionis (1).

Coroll. Vu^o. — Colligitur *quinto* denique, quod ex comparatione inter speciem expressam et impressam facta, quaedam perfectio et imperfectio ex utraque parte conspicitur. Nam, *ex una parte*, species expressa perfectior est impressa, quia clarius, distinctius et praesentialius rem cognitam potentiae cognoscitivae repraesentat ac manifestat: est enim ipsius obiecti similitudo expressa (2); *a altera parte* vero, species impressa perfectior est expressa, *tum* quia quandoque expressa non exprimit totum id quod in impressa est contentum; *tum* quia impressa habet esse fixius et permanentius quam expressa; *tum* etiam quia impressa est activa cum sit ipsius cognitionis comprincipium, non autem expressa saltem in cognitione directa (3).

0) - Utrum Species Expressa sit quid relativum vel absolutum.

771. Ostensa speciei expressae necessitate, de eius ratione nunc quaeritur, an scilicet sit entitas absoluta vel relativa.

772. Praenotamina. — Est unum notandum, quod species expressa (= verbum) potest dupliciter considerari, nempe: *physice*, et sic est quaedam entitas, quae est ipse actus seu actio quam potentia actu cognoscens dicit seu elicit, et est aliquid absolutum dicens ordinem ad aliud, nempe et ad cognoscentem seu dicentem et ad rem signatam seu manifestatam per speciem (= relatio transcendentalis[^]/ogice et sic est ipsum signum manifestativum seu repraesentativum omnis eius quod actu cognoscitur (5), et hoc modo formaliter et essentialiter duplicem relationem (= praedicamentalem) dicit: *subiectivam* (= ad dicentem), prout species expressa refertur ad illud a quo exprimitur seu dicitur; et *obiectivam* (= ad signatum), inquantum refertur ad id quod per speciem significatur seu dicitur. Haec obiectiva autem est adhuc duplex: *materialis*, et est illa prout species refertur ad ipsum dictum, cum quo convertitur, sicut species expressa lapidis ad lapidem; et *formalis*, prout species refertur ad rationem seu formam dicti, sive ad rem cui ratio dicti convenit, sicut species expressa lapidis ad rationem lapidis seu ratio lapidis ad rem quae est lapis (6).

773. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaestio est: an species expressa (= verbum) essentialiter et ex sua natura dicat habitudinem seu respectum ad aliud, vel sit aliqua entitas absoluta; hoc est, an species expressa formaliter et essentialiter sit quid relativum vel absolutum.

(1) Cfr. S. Thom., *opuse.* 15.

(2) Cfr. Capreol., IV, *dist.* 49, q. 5, a. 3, ad 3° Aureol., contr. conc. 2° loco.

(3) Cfr. Capreol., I, *dist.* 27, q. 2, a. 3, ad 2° Duran, cont. 1° conc. 2° loco; *ibid.*, ad 2° et 3° Gerardi; IV, *dist.* 49, q. 5, a. 3, ad 3° Aur., contr. in conc. 2° loco; Ripa, *loc. cit.*, a. 4.

(4) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 4, a. 5.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 34, a. 3.

(6) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 4, a. 5, c. et ad 7°; *Quodl.* IV, a. 6, c. et ad 2°; I, *dist.* 27, q. 2, a. 3; *ibid.*, *dist.* 36, q. 1, a. 3 ad 3°; II, *dist.* 12, q. I, a. 3, ad 5°. Superallatam speciei expressae distinctionem habet Cajetan. (I, q. 27, a. 1, ad 4° n^o dubit.) et alii Thomistae ut Banez, Ripa, etc., quam Immerito reiciunt Suarez (*De Anim.*, lib. III, c. 5, n. 7) et Suareziani

774. Sententiae. — Ad huius solutionem datur triplex sententia.

1a Sent, docet, quod species expressa (= verbum) est absoluta secundum quid et relativa secundum quid, seu relationem transcendentalem dicit, ita *Torres* (1).

2a Sent. tuetur potius, quod species expressa dicit relationem praedicamentalem. Ita *Cajetanus* (2).

3a Sent, tenet, quod species expressa physice sumpta dicit relationem transcendentalem; logice vero, seu formaliter ac in actu exercito, dicit relationem praedicamentalem. Ita *S. Thomas* (3) et plures Thomistae ut *Ripa* (4), quos sequimur.

775. Conclusio: « Species expressa physice est relatio transcendentalis, logice vero relatio praedicamentalis ».

Prob.: Relatio transcendentalis per se dicit quamdam entitatem realem essentialiter ordinem ad aliud dicentem; praedicamentalis vero formaliter nullam entitatem realem dicit, sed totum eius esse est se ad aliud habere. Atqui species expressa physice dicit quamdam entitatem realem essentialiter ordinem ad aliud dicentem; logice autem dicit puram habitudinem seu purum esse se habendi ad aliud. Ergo species expressa physice est relatio transcendentalis, logice vero relatio praedicamentalis.

Mai. continet definitiones. — Min. ex praenotatis est manifesta. Nam, species expressa physice nihil aliud est nisi ipse actus seu ipsa actio a potentia actu cognoscente elicita; haec actio autem est quid vitale et reale, quod in genere qualitatis ponitur; at quia actu ab alio procedit et aliud manifestat, propterea essentialiter se habet et ad cognoscentem et ad rem signatam seu expressam. At species expressa logice est repraesentativum omnis eius quod actu cognoscitur, ideo ut sic formaliter dicit et repraesentationem rei per quam refertur ad id quod per speciem exprimitur (= relatio obiectiva), et cognitionem in actu exercito per quam refertur ad cognoscentem seu dicentem (= relatio subiectiva), quae omnia in pura habitudine consistunt.

776. Corollanum. — Ex dictis igitur manifestum est, quod duae primae sententiae insufficientes sunt quia earum fautores non usi sunt praedicta distinctione inter speciem expressam physice et logice acceptam. Eadem ratione minus recte est asserere cum quibusdam (= *Cajetanus*) (5), *S. Thomam* hac in re se retractavisse; nam supposita supra data distin-

(1) I, q. 34, disp. 2.

(2) It q. 34, a. 3, ad 4'»».

(3) I, q. 34, a. 1, ad 3«n»; *ibid.*, a. 3, ad 4»™.

(4) *Loc. supr. cit.*, a. 4.

(5) I, q. 34, a. 3, ad 4.

ctione, dicendum est quod quandoque S. Thomas loquitur de specie physice accepta (1), quandoque vero logice accepta (2).

y) - Utrum Species Expressa sit id quo vel quod cognoscitur.

Considerata speciei expressae relatione, determinandum est quomodo se habet respectu cognitionis.

777. Praenotamina. — Est maxime notandum, praeter iam notata in praecedenti numero circa duplicem speciei expressae considerationem, physicam nempe et logicam, quod aliquid potest *dupliciter* cadere sub cognitione alicuius potentiae, scilicet: ut medium seu mediate et ut quod seu immediate. *Immediate* enim, quando ipsum obiectum directe et immediate a potentia cognoscitiva cognoscitur, sicut oculo immediate videtur horologium, quod est id *quod* ab oculo cognoscitur; Ideo quod se habet *ut quod* respectu alicuius potentiae, ab ea immediate et directe attingitur; *mediate* autem quando a potentia attingitur obiectum non directe et in se, sed mediante alio, et hoc *dupliciter* se habere potest: *ut medium quo*, et est id quod se habet ut instrumentum et ratio ducendi potentiam ad cognitionem obiecti, quod in illo medio continetur (sive actualiter sive potentialiter), v. g. fumus est medium quo cognoscimus in tali loco ignem adesse; *ut medium in quo*, et est id quod potentiae repraesentat ipsum obiectum in esse sive naturae sive intentionali, v. g. speculum est medium in quo figura Petri videtur. Utroque medio tamen obiectum minime directe et immediate cognoscitur, sed indirecte et mediate seu ratione alterius.

778. Status Quaestionis. — In praesenti quaestione igitur dubium est, an species expressa (= verbum) sit id quo vel in quo vel quod ipsius cognitionis; hoc est, an obiectum in specie expressa repraesentatum cognoscatur cognitione directa et immediata vel indirecta et mediata. En quaestionis fulcrum.

779. Sententiae. — Circa expositae quaestionis solutionem triplex auctorum sententia occurrit.

1^a Sent, tenet, quod species expressa (= verbum) in cognitione directa est id quo obiectum cognoscitur. Ita Suarez (3) et Suareziani omnes, ut Boedder (4), quibus favere videtur Ferrariensis (5).

2^a Sent, docet, quod species expressa (= verbum) est quidem id in quo cognoscitur cognitione directa, in cognitione reflexa tamen est id quod cognoscitur. Ita Cosm. Alamanno (6), Ioan, a S. Thoma (7), et alii.

3^a Sent, tuetur, posita distinctione inter speciem expressam physice et logice acceptam, quod species expressa (= verbum) logice accepta est revera id quod a potentia cognoscitiva cognoscitur cognitione non solum reflexa, sed et directa. Ita,

(1) Cfr. S. Thom., de Verit., q. 4, a. 5.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 34, a. 3, ad 4^{am}; de Verit., q. 4, a. 5, ad 7^{im}.

(3) De Anim., lib. III, c. 5, n. 11, 17.

(4) Op. cit., n. 286-291.

(5) Cfr. I C. Gent., c. 59.

(6) Op. cit., q. 97, a. 2.

(7) Logica, P. II, q. 22, a. 1-2.

cum S. Thoma, plures Thomistae, ut Capreolus (1), Cajetanus (2), Bañez (3), 7?/pa (4), De Lerma (5), et alii permulti cum quibus sequentes conclusiones propugnamus.

780. Conclusio F: « Species expressa physice accepta in cognitione directa non est id quod cognoscitur, sed id in quo obiectum cognoscitur; in cognitione reflexa vero est id quod cognoscitur».

Prob. 1ª Pars (= *sp. expr. physice acc. in cogn. directa non est id quod cognoscitur*). — Id quod cognitione directa cognoscitur debet esse ipsum obiectum intentionaliter repraesentatum. Atqui species expressa physice accepta non est ipsum obiectum intentionaliter repraesentatum. Ergo species expressa physice accepta in cognitione directa non est id quod cognoscitur.

Mai. patet ex ratione cognitionis directae; hâc enim cognoscuntur obiecta extramentalia quae, praesertim sensibilia, nequeunt esse ut talia in potentia cognoscitiva; ideoque, necesse est ut ibi sint secundum esse intentionale; quare, quod cognoscit potentia cognoscitiva cognitione directa debent esse obiecta extramentalia in esse intentionali ab ipsa potentia in specie expressa repraesentata.

Min. est manifesta ex notatis in praecedenti numero; species expressa enim physice accepta est entitas quaedam de praedicatione qualitatis, a potentia cognoscitiva producta, obiectum intentionaliter continens.

Prob. 2^a Pars (= *sp. exp. phys. ac in cogn. directa est id in quo obiectum cognoscitur*). — Species expressa physice accepta est entitas seu qualitas spiritualis a potentia cognoscitiva expressa, continens intentionaliter obiectum extramentale seu ut est in rerum natura. Atqui potentia cognoscitiva in ipsa specie expressa seu dicta habet solum obiectum cognoscendum, sibi praesens ac manifestum: «verbum enim, sive dicatur personaliter sive essentialiter, est species concepta in qua est similitudo eius, quod dicitur, et dicentis, quando aliquis seipsum dicit» (6). Ergo species expressa physice accepta in cognitione directa est id, in quo obiectum cognoscitur.

Prob. 3^a Pars (= *sp. exp. physic, acc. in cognitione reflexa est id quod cognoscitur*). — Potentia cognoscitiva in reflexa cognitione immediate cognoscit id quod sibi repraesentat. Atqui species expressa physice accepta per reflexionem fit illud quod potentia cognosci-

(1) Cfr. I, *dist.* 27, q. 2, «a. 2, ad 3um et 4«» Aur. contr. concii.; *ibid.*, ad 5«[^]» elusd.; *ibid.*, ad Duran, contr. U» concii. 2° loco. HfiB

(2) I, q. 27, a. 1, ad dub. 4*».

(3) I, q. 27, a. 1, dub. 1 ira(rc*p. 3* ad 3"» ob.

(4) *Op. cit.*, q. 4, a. 5.

(5) *Op. cit.*, IU de Arum., q. 12.

(6) S. Thomas, I, *dist.* 27, q. 2, a. 3, c.

tiva immediate sibi repraesentat ac immediate cognoscit. Ergo species expressa physice accepta in cognitione reflexa est id quod conoscitur.

781. Conclusio IIa: « Species expressa logice accepta in cognitione directa est id quod si - ulque id in quo vel quo res seu obiectum in suo esse naturali cognoscitur ».

Prob. Ia Pars (= *sp. exp. log. acc. in cognit. dir. est id quod cognoscitur*). — Species expressa logice accepta est ipsum obiectum intentionaliter potentiae cognoscitivae praesens, vel ipsamet ratio obiecti formaliter et obiective repraesentati ac manifestati. Atqui id ad quod potentia cognoscitiva finaliter cognoscendum tendit, sunt ipsa obiecta extramentalia, quae, quia intra potentiam sunt secundum esse intentionale, directe ac immediate cognoscuntur ut quod, prout intentionaliter potentiae praesentia. Ergo species expressa logice accepta in cognitione directa est id quod cognoscitur.

Min. illustrari potest ex Angelico. Notat enim quod verbum (= species expressa) logice acceptum saepe exprimitur (*per intentionem rei intellectae*¹ sive «*per rationem rei intellectae*», quam rationem intellectus sibi exprimit mediante verbo (physice accepto); talis autem ratio seu intentio rei intellectae non est id in quo, sed id quod intellectus intelligit. « Habet se igitur species intelligibilis [= species impressa] recepta in intellectu possibili, in intelligendo, sicut *id quo* inteliigitur, sicut et species coloris in oculo non est id quod videtur, sed *id quo* videmus. *Id vero quod* inteliigitur est ipsa ratio rerum existentium extra animam [= species expressa logice accepta], sicut etiam et res extra animam existentes visu corporali videntur» (1).

Prob. 2a Pars (= *sp. exp. log. acc. in cognit. dir. est simul id in quo vtl quo res in suo esse naturali cognoscitur*). — Species expressa (= verbum), logice accepta, est ipsum obiectum extramentale ut intentionaliter potentiae cognoscitivae manifestatum ac repraesentatum. Atqui obiectum in esse intentional! relationem praedicamentalem dicit ad obiectum extramentale et in esse naturae existens, sicut signum ad signatum (2). Ergo species expressa logice accepta in cognitione directa est simul id in quo vel quo res seu obiectum in suo esse naturali cognoscitur.

(1) S. Thomas, II C. *Gent.*, c. 75; cfr. I C. *Gent.*, c. 53; IV *ibid.*, c. 11; *de Verit.*, q. 3. 2; q. 4, a. 1; a. 2, ad 3um; q. 20, a. 2; *de Pot.*, q. 9, a. 5; III, q. 25, a. 3.

(2) Cfr. Capheol., I, *dist.* 27, q. 2, a. 3, ad 3um> Aur. contr. 12n> concil.; S. Thom., III, *dist.* 14, q. 1, a. 1, q1a. 4^e; *de Verit.*, q. 4, a. 2.

782. Corollaria. — Ex ostensa veritate sequentia corollaria logice deduci possunt.

Coroll. I^u. — Colligitur *primo*, quod expōsita doctrina, praesertim ex prima parte primae conclusionis, funditus evertitur totum Idealismi, maxime *Lockii*, systema; quo asseritur obiectum immediatum nostrae cognitionis esse non contenta seu obiecta idearum, sed ipsas ideas (1).

Coroll. II^{am}. — Colligitur *secundo*, quod species expressa (= verbum) per se primo dicit rationem signi formalis; liquet enim quod species expressa physice accepta, ut est id in quo res cognoscitur, nequit habere nisi rationem signi formalis; a fortiori autem si logice accipiat, inquantum scii, est id quod cognoscitur (2); attamen secundario non inconvenit speciei expressae logice acceptae rationem signi instrumentalis tribui, prout nempe dicit ipsam relationem praedicamentalem ad obiectum extramentale: per id enim quod habetur intentionaliter, cognoscitur id quod est in rerum natura (3).

Coroll. III^{um}. — Colligitur *tertio*, quod ostensâ veritate clarior evadit distinctio inter conceptum formalem et obiectivum; *formalis* enim est ipsa species expressa (= verbum) physice seu entitative accepta; *obiectivus* vero est eadem species, logice tamen et formaliter accepta (4).

S) - Utrum Spscies Expressa realiter distinguatur ab actu cognitionis.

783. Ostenso quod species expressa, a potentia cognoscitiva in actu producta, est id quod vel in quo actus cognitionis, quaeritur ultimo an ab ipsamet actione cognoscitiva vere distinguatur.

784. Status Quaestionis. — Tota difficultas in praesenti est, an species expressa (= verbum) formaliter sit idem cum actione cognoscitiva (= intellectione), ita ut formalitas speciei non sit alia a formalitate ipsius actionis cognoscitivae, vel e contra; imo non solum, sed an etiam realiter et entitative sicut duae res, licet forsan inseparabiles, distinguantur.

785. Sententiae. — Triplex de hac quaestione exhibetur auctorum sententia.

Ia Sent, affirmat, speciem expressam et actionem cognoscitivam esse simpliciter unam eandemque formalitatem. Ita *Petrus a Palude* et *Gerardus* (5), *Durandus* (6), *Suarez* (7), *Vasquez* (8), et alii.

218 Ia Sent, negat quidem realem distinctionem inter speciem expressam et actionem cognoscitivam sicut inter rem et rem, eas tamen distinguit vel sola distinctione

(1) Cfr. *Locke, An Ess., concerning H. Underst.*, B. 11, cli. 9, n. 1; *ibid.*, B. IV, ch. 1, n. 1; *ibid.*, ch. 2, n. 14.

(2) Cfr. *S. Thom., de Veril.*, q. 4, a. I, ad 7^{am}; Ioan. a S. Thoma, *Logica*, P. II, q. 22, a. 2, conci. 2^a.

(3) Cfr. *S. Thom., Quodl.* IV, a. 6, ad 2^{am}; *Quodl.* V, a. 9, ad lum; *Opuse.* 13-14.

(4) Cfr. *Cajetan., de Ent. et Ess.*, c. 1, q. 2. Pro ulteriori istorum conceptuum differentia, cfr. *Suarez (Metaph., Disp. II, sect. 1, n. 1).*

(5) Cfr. *Capreol., I, dist. 27, q. 2; II, dist. 3, q. 2; IV, dist. 49, q. 5.*

(6) *I, dist. 27, q. 1.*

(7) *De Trinit., Lib. I, c. 6, n. 6-7; de Anim., lib. III, c. 5, n. 11, 22.*

(8) *I, disp. 38, c. 2; ibid., disp. 141, c. 4.*

formali, ita *Aureolus* (I), et quidam ex Thomistis ut *De Victoria* et *Soto* (2); vel distinctione formali ex natura rei, ut *Scotiis* (3) et *Scotistae*, quos sequitur *Molina* (4).

31 Sent, sustinet, quod species expressa et actio cognoscitiva distinguuntur non solum formaliter, sed et realiter-entitative sicut duae res. Ita cum *Angelico* communiter omnes Thomistae, ut *Capreolus*, *Cajetanus*, *Ferrariensis*, *Gonzalez*, *Boñez*, *Salmanticensis*, *Complutenses*, *Sylvius*, *Cosm. Alamanno*, *Godoy*, *Ioan. a S. Thoma* aliique permulti, cum quibus sequentem conclusionem proponimus.

786. Conclusio: « Species expressa realiter-entitative distinguitur ab actione cognoscitiva ».

Prob.: — Arg. I^{um}. — Id quod ab aliquo producit distinguatur realiter-entitative a producentis actione per quam producit. Atqui species expressa est id quod producit ab actione potentiae cognoscitivae seu ab actione cognoscitiva. Ergo species expressa realiter-entitative distinguitur ab actione cognoscitiva.

Mai. constat ex ratione producentis, quod rationem causae efficientis dicit; productum enim aliud est realiter — saltem in creatis — ab ipso producente et producentis productione: sicut effectus realiter distinguitur a causa et causae causalitate.

Min. manifesta manet ex supra ostensis; species expressa enim est terminus completivus potentiae cognoscitivae in actu; ideoque nequit produci nisi mediante ipsius potentiae actione (5).

Arg. II^{am}. — Obiectum complens ac terminans actionem cuius potentiae, realiter-entitative ab illa actione distinguitur. Atqui species expressa est obiectum complens ac terminans actionem cognoscitivam. Ergo species expressa realiter-entitative distinguitur ab actione cognoscitiva.

Mai. per se patet; nam obiectum formaliter ut completivum et tenninativum actionis necesse est ut sit alia entitas, alioquin actio compleretur et terminaretur a seipsa et per seipsam, inquantum scii, sibiipsi esset obiectum, quod esse nequit: quia actionis essentialiter et ratione sui est complere ac terminare potentiam in ratione actualitatis; imo contradictorium videtur, asserere obiectum realiter complere ac terminare actionem potentiae simulque esse eandem realem entitatem ac ipsam actionem (6).

Min. probata manet ex dictis; species expressa enim est id quod vel id in quo potentia suum obiectum cognoscit (7).

(1) *I, dist. 3.*

(2) Cfr. *Bañez, I, q. 27, a. 1, dub. 3^{am}.*

(3) *I, dist. 3, q. 6, § < hic sunt >; ibid., q. 7, « ad argumenta opinionum »; ibid., q. 8.*

(4) *I, q. 27, a. 1, ad 8^{am}.*

(5) Cfr. *S. Thom., I, q. 27, a. 1, c.*

(6) Cfr. *Ferrariensis, I C. Gent., c. 53.*

(7) Cfr. *S. Thom., de Pot., q. 8, a. 1.*

Arg. HT". — Si species expressa non distingueretur realiter-entitative ab actione cognoscitiva, omnis cognitio nostra esset reflexa et in idealismum purum laberetur. Atqui hoc est penitus falsum. Ergo species expressa realiter-entitative distinguitur ab actione cognoscitiva.

Min. ab omnibus, saltem Scholasticis, admittitur (1). — Mai. illustratur: Posita reali-entitativa identitate speciei expressae cum actione cognoscitiva, tunc quod cognoscitur esset ipsa actio; haec autem, cum cognosci nequeat nisi de ea species expressa formetur, sequitur quod id quod cognoscitur est species expressa reflexa, et ita omnis nostra cognitio esset solum de ipsis actibus seu actionibus cognoscitivis. Quia praeterea actio cognoscitiva est a subiecto, in subiecto et subiecti, et species expressa formata esset repraesentativa tantum ipsius actionis cognoscitivae, sequitur quod tota nostra cognitio esset dumtaxat circa passiones subiectivas seu ideales, quod est purus subiectivismus vel idealismus.

787. Corollarium. — Colligitur ex hucusque demonstratis, cuius momenti ac necessitatis sit facta distinctio inter speciem expressam (= verbum) et actionem cognoscitivam (= intellectionem), et quomodo utraque propriis effectibus diversisque proprietatibus gaudeat, quae videri possunt apud alios Thomistas (2).

788. Scholion. — Unum animadvertere cupimus, quod ad actionem intellectivam seu intellectionem eiusque verbi productionem specialiter attinet, nimirum *de intellectionis et dictionis distinctione*. Et hoc unum est, quod tam intellectio quam verbum producuntur actu intellectus. Verbum producere autem est intellectualiter dicere, loqui seu sese exprimere: quorum actio appellatur dictio, locutio vel expressio, quae, ut patet, per se primo ordinem dicunt ad verbum, quod perillas producit (3); p.r. *intelligere* igitur intellectus formaliter cognoscit, *per dicere* vero formaliter producit. Exinde difficultas exurgit, *an omnis intellectio sit dictio vel verbi productiva*. Cui respondemus breviter: 1° quod dictio non est actio omnino distincta ab intellectione (= Scotus, Okam) (4); 2° neque quod actus intelligendi est idem cum verbo, atque ideo uno eodemque actu producuntur (= Durandus, Suarez) (5); 3° neque quod dictio et intellectio quae materialiter sunt idem, formaliter-realiter distinguuntur (= Torres) (6); 4° neque quod modatiter tantum distinguuntur (= Ioan. a S. Thoma,

(1) Cfr. S. Thom., 1. q. 85, a. 2.

(2) Cfr. Godoy, in I P., q. 12, Tr. II, disp. 12, § 3, n. 36-40. — Quoad differentiam inter verbum increatum et creatum cfr. S. Thom., Opuse. 13; pariter quoad eiusdem diversam formationem in homine, angelo et Deo, cfr. Capreol., IV, dist. 49, q. 5, a. 3; Cajetan., I, q. 12, a. 2; q. 27, a. 1; Ripa, op. cit., a. 7-9; et alios.

(3) Cfr. S. Thom., 1. q. 34, a. 1, ad 3^a; III, q. 39, a. 8, ad 2^am; de Verit., q. 4, a. 2, ad 4^a@; Quodl. IV, a. 6, ad 1^am.

(4) Scot., I, dist. 2, q. 7; dist. 27, q. 1-2; Quodl. 2. — Contra Scoti sententiam cfr. Cajetan. et Suarez (loc. hic cit.).

(5) Durand., I, dist. 27, q. 2; Suarez, De Trinit., lib. I, c. 6, n. 5 ss. — Haec sententia falso nititur supposito, quod scilicet verbum est idem ac actus seu actio intellectus, quod contrarium supra ostensum est.

(6) I, q. 27, disp. 1, a. 1.

Hugon) (1), sed 5° quod distinguuntur ratione ratiocinata (— Capreol., Cajetan., Bañez, C. Alamanno, Godoy, De Lerma, etc.) (2). Quare dicendum est, *quod intellectio et dictio psychice sunt idem realiter, logice vero formaliter distinguuntur*. Revera prima pars constat: *tum* quia intellectus in actu exercito eodem actu quo intelligit (= intellectio) simul sibi exprimit id quod intelligit (dictio); *tum* quia unius eiusdemque actionis est dicere intelligendo; *lum* etiam quia, psychice loquendo, intelligere in actu exercito formaliter dicit intelligentem in actu (- intellectionem) et intellectum in actu (sc. rem intellectam = verbum dictum) (3). *Secunda pars* vero non minus patet, quia intellectio et dictio logice accepta dicunt diversam formalitatem, qua essentialiter definiuntur; intellectio enim, ut talis, dicit solum actualitatem intelligentis, praescindendo a qualibet relatione ad obiectum vel principium originis: dictio vero, ultra hanc actualitatem, praesefert habitudinem ad intelligentem *ut a quo* originatur, et ad obiectum seu verbum *ut quod* producit (4). Manet igitur manifestum, dictionem et intellectionem psychice esse idem, distingui tamen distinctione rationis ratiocinatae; quo modo tertia et quarta sententia optime explicari possunt.

789. Corollarium Generale. — Generaliter colligitur ex omnibus hucusque enarratis de specie expressa, tamquam quid venatum, eius recta definitio, quae post communioem thomistarum sententiam (=• S. Thomas, Capreol., Cajetan., Ferrar., Bañez, etc.) non sine iure ita breviter formulam potest, videlicet *species expressa (= verbum) est quaedam formalis rei cognitae similitudo, producta atque expressa per actionem cognoscitivam (= intellectionem), cuius est terminus immediatus*. Ex hac definitione manifestum manet, quod species expressa (= verbum) non est ipsum obiectum ut abstracte cognitum (= Durandus), vel inquantum habet esse apparens potentiae cognoscitivae (=• Aureolus), nec est ipsamet species cognoscibilis (— Aegidius), neque demum est ipse actus cognoscendi seu ipsa actio cognoscitiva (P. a Palude, Scotus, Suarez, Mercier) (5).

(1) Io. a S. Th., Phil. Kat., P. III, q. 11, a. 1, concl. 4B; Hugon, Metaphys.-Psych., Tr. I, q. 3, a. 1, n. 7-9.

(2) Capr., I, dist. 27, q. 2; Cajetan., I, q. 27, a. 1, ad 2ª dub.; Bañez, I, q. 27, a. 2, dub. 2; C. Alam., Phil. Nat., 11 I-II, q. 96, a. 1; Godoy, op. cit., q. 27, Tr. 9, disp. 71, n. 1-77; Lerma, op. cit., de Anim., q. 13.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 27, a. 1, c. et ad 2^am; q. 34, a. 1, ad 1^a; ibid., a. 3; q. 37, a. 2; I C. Gent., c. 54; IV ibid., c. 11; I, dist. 27, q. 2, a. 1; de Pot., q. 7, a. 6; q. 8, a. 1; q. 9, a. 5; de Verit., q. 4, a. 1-2; Quodl. VIII, a. 1; Opuse. 13-14.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 34, a. 1, ad 3^a; de Verit., q. 4, a. 2, c. et ad 5^a; I, dist. 27, q. 2, a. 1, c. et ad 3^ani.

(5) Hanc notulam in fine totius nostrae tractationis de cognitione adnectere voluimus, ut Lectores facilius rectiusque diiudicare possint de quadam monographia a G. Picard S. J. edita • *Essai sur la Connaissance sensible d'après les scolastiques* » (Archive de Philos., Vol. IV, cah. I, 1926). Picard enim, proposito sibi principali intento ab eo ita expresso: « La grande différence entre les deux écoles [~ thomiste et suarézienne], avons-nous dit, c'est que pour les thomistes *connaître c'est saisir l'objet*, tandis que pour les suaréziens, *connaître s'explique formellement par l'assimilation vitale représentative* » (p. 4; cfr. p. 3 et passim; meum est sublineatum), nihil aliud facit nisi iuxta-ponere innumeros textus ex operibus S. Thomae et maiorum Thomistarum depromptos, eosque minus recte interpretari, ductus et imbutus potius Vasquezii quam Suarezii doctrina. Itaque postquam a nobis longe et fuse de cognitione tractatum est, supervacaneum ducimus vel aliquid innuere ad praedictam Picardi doctrinam refutandam, eo etiam quod penitus eadem est ac Vasquezii doctrina, quam iam antiquiores Thomistae sapientissime et magistraliter profligaverunt et, ut unum tantum referamus, audiat Dionysii Licens, (op. cit.) iudicium, quod est unum ex tot prolatis circa Vasquezii doctrinam de cognitione, iudicium, quod et Patri Picard valde accommodum apparet. Scribit enim laudatus Dion. (Disp. 19, c. 2, n. 12): « Vasquez de mente S. Thomae quid sentiendum sit in hac disputatione [disp. 39,

B. - De Conscientia in Genere (1).

790. Absoluta tota tractatione de cognitione, logice tractatio venit, iuxta supra adsignata, de illo actu animae nostrae, quo phaenomena psychica iam cognita clarius vel actu percipiuntur, qui *coiiscientia* appellatur; huic autem adnexus est alius actus, qui versatur circa phaenomena psychica, quae tamen infra vel sub limine conscientiae resident, et talis vocatur *inconscientia*. Breviter igitur de harum natura est dicendum.

791. De Conscientia. — Conscientiam proprie definire certe non est facile (2), describere autem non inconvenit. In confesso est enim apud omnes et ipsum nomen idem indicat, quod conscientia, psychologice accepta (3), est de genere cognoscibilium necnon aliquid in actu exercito sive aliquam functionem exprimat sive, uti notat *Angelicus*, quamdam actualem applicationem ad aliquid (4). Exinde, non immerito *conscientia* describi potest sic: *facultatis cognoscitivae* (sive sensus communis, sive intellectus) *functio seu actus, quo status aut phaenomena psychica sive psychophysica actualiter clareque cognoscuntur* (5).

c. 1-2] laborat, et contra S. Thomam expresse suam praeferit opinionem. Unde ergo tanta huius Patris agonia, ut quid senserit D. Thomas de specie impressa specialem formaret disputationem, dum de specie et impressa et expressa Angelicum Doctorem ausus est impugnare, unam quidem re, et alteram nomine et re ». Et paulo antea idem dixerat concludens: « Formavit praesentem disputationem [iam cit.], quid scilicet senserit D. Thomas, et contra D. Thomam sentit; quod quantum ad hoc recte Doctores Societatis adverterunt et impugnarunt, si valde paucos (quos inter P. *Picard*) excipiamus » (*ibid.*, c. 1, n. 2). Haec ad veritatis doctrinaeque, praesertim thomisticae, amorem dicimus, non obliviscentes tamen quod si unusquisque in suo sensu abundare potest, nulli tamen licet aliorum sensum depravare,

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 13; *de Verit.*, q. 17, a. 1; II, *dist.* 24, q. 2, a. 4; et alibi; Sanseverino, *op. cit.*, *Dynamol.*, c. 3, a. 7, n. 216-244; Zioliara, *op. cit.*, *Critica*, lib. II, c. 1, a. 3; Lahr, *op. cit.*, Tom. I, Liv. I, sect. 1; De La Vassière, *Elém. de Psych. Expér.*, n. 66-74; Idem, *La Théorie Psychanalytique de Freud-Etude de Psychol. Positive*, dans l'Archiv. de Philos. » Vol. VIII, cah. I; L. Luciani, *Fisiologia delTuomo*, Vol. IV, c. 9; Alibert, *op. cit.*, P. I, sect. 4, ch. 1, a. 2; C. Goretti-Miniati, *op. cit.*, P. I, c. 5-6; Aliotta, *op. cit.*, sez. 2, I; sez. 3, II et IV; Titchener, *op. cit.*, § 75-84; 111-120; Rignano, *Psicologia del Ragionamento*, c. 16; Oemelli, in « Riv. di Filos. Neo-Scolas. », Mag.-Agos. 1922; Mercier, *op. cit.*, Tom. I, n. 82-83; Donat, *op. cit.*, c. III, a. 5, § 4, n. 313-323; De Sanctis, *op. cit.*, Vol. I, c. IV; De Sarlo, *op. cit.*, Vol. II, XVIII, p. 155-201; Galli, *La coscienza nella formazione dell'opera d'arte*, in « Rivista di Psicol. », n. 2, 3 e 4, ann. 1931; et innumeros alios.

(2) Hoc multi scientifici libenter fatentur, cfr. Maudsley, *The Physiology of Mind*, p. 45; Bain, *The Emotions and the Will*, Ch. 11; Rignano, *op. cit.*, p. 365; at iam inultum antea idem notaverat S. Thomas, *de Verit.*, q. 17, a. I.

(3) Dicimus « psychologice », quia praecise loquimur de conscientia ut formaliter respicit status animae nostrae et ut quid commune, sicut cognitio, et sensitivae et intellectivae parti; unde non est sermo de conscientia *moralis*, quae ad Ethicam pertinet (cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 17, a. 1).

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 17, a. 1.

(5) Haec definitio formaliter eadem est ac illa quae a scientificis diversis verbis saepe traditur, ita inter alios De Sanctis (*loc. cit.*, p. 98): « coscienza è chiamato quel fenomeno interno per cui avvertiamo di esser noi stessi presenti e di aver pensieri, sentimenti, determinazioni di cui possiamo seguire il decorso » (cfr. *ibid.*, p. 100).

Explicatur. — Dicitur imprimis *‘facultatis cognoscitivae’*, quibus designatur conscientiam esse de linea cognoscitivorum, sicut nomen ipsum indicat, unde «conscire dicitur quasi *simul* scire» (1). Exinde iam patet: 1° quod conscientia minime consistit tantum in mutua contrarietate energiarum seu tendentiarum extrinsecarum rerumque in conscientia iam existentium (= Pickler): daretur enim tunc conscientia in subiecto etiam actu non percipiente, quod est falsum (2); 2° quod per se primo neque pertinet ad facultatem appetitivam seu affectivam (= Rignano): nam, «habitus cognitivae, ex hoc quod per essentiam suam in mente consistit, est principium proximum suae cognitionis; habitus autem affectivae partis est principium quasi remotum, in qua non est causa cognitionis, sed eius unde cognitio accipitur » (3).

Dicitur autem «sive *sensus communis sive intellectus*», ad indicandum quod conscientia non est tantum intellectivae proprietates, sed et sensitivae; sicut enim intellectualiter percipitur tō Ego cogito, tō Ego intelligo et tō Ego volo: ita sensibiliter percipitur tō Ego video me videre, audio me audire et sentio me sentire. Quia vero loc percipiendi munus nequit esse nisi facultatis, quae aliquid discretionem facere potest simulque est centrum in quod confluunt omnia psychica phaenomena, et haec facultas pro sensationibus est sensus communis, ut supra ostensum est: ideo necessario sequitur, quod conscientia pro phaenomenis psychicis sensitivis debet esse actus sensus communis, pro phaenomenis intellectivis actus ipsius intellectus.

Dicitur deinde « *functio seu actus* », ad notificandum quod conscientia lo proprie et per se non est habitus (4): nam «quamvis scientia sit habitus, tamen applicatio scientiae ad aliquid non est habitus, sed actus » (5); 2° neque et a fortiori est potentia (= Reid, Garnier, Scotus) (6), sed est actuale atque speciale exercitium seu actus, sive, ut malunt scientifici, functio quaedam: nam munera propria conscientiae consequuntur actualem scientiae applicationem ad ea quae psychice agimus vel operamur; propterea conscientia proprie loquendo nominat actum (7) et a recentioribus non sine ratione ut quid empiricum concipitur (8).

Dicitur vero «quo», quia conscientia «dicitur scire aliquid non proprie, sed secundum illum modum loquendi, quo scire dicitur *illud quo scimus*» (9).

Subiungitur « *status vel phaenomena psychica aut psychophysica* » ad ostendendum obiectum proprium et per se ipsius conscientiae. Etenim, quod per se a conscientia attingitur, non est natura animae seu quidditas principii phaenomenorum psychicorum eorumque proprietates (= Maine de Biran, Vacherot), sed sunt omnes status psychici sive phaenomena psychica, hoc est existentia ipsius animae ut est operationum principium, atque omnes eius operationes; aliis verbis, conscientia attingit phaenomena tantum quoad *an est* et non quoad *quid est*. Nam, anima potest suo actu seipsam dupliciter cognoscere: lo *dynamice* (= in particulari; in actu exercito), «secundum quod Socrates vel Plato percipit se habere animam intellectivam ex hoc quod percipit se intelligere»; ad hanc autem « cognitionem de mente habendam sufficit *ipsa mentis praesentia*, quae est principium actus ex quo mens percipit seipsam, et ideo dicitur se cognoscere per suam praesentiam » (10); quamobrem, «scientia de anima est certissima, quod unusquisque in seipso *experitur* se animam habere et actus animae sibi inesse » (11); 2° *statice* (= in universali; in actu signato),

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 17, a. I, c.

(2) Cfr. De Sanctis, *loc. prox. cit.*, p. 99.

(3) S. Thomas, *de Verit.*, q. 10, a. 9; cfr. *ibid.*, ad lum in contr.; Titchener, *op. cit.*, p. 267.

(4) Tamen In quantum phaenomena psychica habitualiter in anima adesse ponuntur et ut sic sunt principium actus, non inconvenit etiam conscientiam habitum vocari, per quamdam nominis extensionem.

(5) S. Thomas, *de Verit.*, q. 17, a. 1, ad 3um in contr.; cfr. I, q. 79, a. 13.

(6) Scotus pro hac sententia a Sanseverino (*loc. prox. cit.*) refertur.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 13.

(8) Cfr. De Sanctis, *loc. cit.*, pag. 97.

(9) S. Thomas, *de Verit.*, q. 17, a. 1, ad 7um.

(10) S. Thomas, I, q. 87, a. 1.

(11) S. Thomas, *de Verit.*, q. 10, a. 8, ad 8um.

«secundum quod naturam humanae mentis ex actu intellectus consideramus», ad quam cognitionem de mente habendam non sufficit eius praesentia, sed *requiritur diligens et subtilis inquisition* (1); hac ratione «multi naturam animae *ignorant* et multi etiam circa naturam animae *erraverunt*» (2). Ex quibus liquido constat, quod ad cognitionem dynamicam sufficit simplex attentio, quae et animae sensitivae competere potest; ubi ad cognitionem staticam requiritur praeterea maior profundiorque introspectio ac vera reflexio, quae soli intellectivae animae — cum sit per se immaterialis — competit. Patet ergo, quod phaenomena psychica sunt obiectum conscientiae non quoad eorum intimam naturam seu quidditatem, sed quoad eorum factum seu esse.

Praedicta autem phaenomena, inquantum sunt obiectum conscientiae, rationem psychicam praeseferre debent aut per se aut connexive. Revera sunt quaedam phaenomena quae, de facto et exercite, non sunt quid pure psychicum, sed ea necessario comitatur aliquod elementum physicum vel physiologicum, sicut generaliter sunt sensationes; unde sunt quid complexum ac propterea psycho-physica aut physio-psychica appellantur. Haec autem phaenomena, ut patet, duplex involvunt elementum: *obiectivum* (= physicum; physiologicum), et hac ratione sunt quaedam nervosae excitationes sive status activitatis systematis nervei, et sic ad statum conscientiae per se non pertinent; et *subiectivum* (= psychicum), vi cuius subjiuntur attentae cognitioni vel advertentiae subiecti sentientis aut cognoscentis, et ita ad statum conscientiae per se pertinent (3). Illa igitur phaenomena quae sunt pure physica vel pure physiologica statum conscientiae ingrediuntur solum inquantum rationem psychici induunt, ideoque psychophysica vocantur. Utraque tamen phaenomena, psychica nempe et physiopsychica, iam in animo nostro adesse aliququaliter praesupponuntur, prout scilicet, a praevia cognitione sunt acquisita; unde conscientia ea actu et exercite animadvertit atque registrat (4).

Additur denique « *actualiter dareque cognoscuntur*, ut explicetur modus quo conscientia suum obiectum attingit. Cum enim, ut dictum est, conscientia sit applicatio quaedam scientiae a subiecto percipiente, nequit haec applicatio fieri nisi obiectum, cui applicatur, sit actu et immediate praesens: ad ipsum enim dirigitur tota subiecti percipientis actualis attentio, et ab ipso subiecto actu animadvertitur; et nisi praeterea subiecto percipienti clare ac manifeste appareat, nequit unum phaenomenon ab altero et a fortiori ab ipso subiecto percipiente (= a tó Ego) probe distingui. Quapropter, claritas est proprietas qua vera et propria conscientia habetur et per eam ab illa, quae dicitur inconscientia, distinguitur, ut fere communiter docent recentiores scientifici (5).

792. De Inconscientia. — Inconscientia, ut patet ex nomine, est terminus negativus voce sed positivus sensu, sicut immortale; unde quid positivum et reale significare debet. Attamen, non est sumendum absolute, pro scilicet negatione sive exclusionem cuius-

(1) S. Thomas, I, q. 87, a. 1; cfr. I *de Anim.*, lect. 1, n. 9-15.

(2) S. Thomas, *ibid.*; cfr. *ibid.*, a. 2; *de Verit.*, q. 10, a. 8, ad 8um,

(3) Cfr. LÜCIANI, *op. cit.*, p. 476.

(4) Ad rem Ribot dicens: «que la conscience le [l'événement] complète, l'achève, mais ne le constitue pas» *Les Maladies de la Personnalité*, p. 2; Alcan, Paris, 1906.

(5) Ita inter alios lepide Luciani (*op. cit.*, p. 482): «Il fenómeno veramente cosciente è sempre un *fenómeno di percezione*, alla quale è inerente l'attributo della *chiarezza o lucidità*, per cui l'oggetto dell'esperienza sia avvertito come qualcosa di distinto dall'io percipiente» (cfr. Titchener, *op. cit.*, § 75, p. 266; § 77, p. 278-79). — Haec claritatis proprietas est fundamentum diversorum graduum, quos Psychologi introspectionis conscientiae adsignant, ita v. g. gradus a Westphal adsignati, qui progressive quatuor sunt: 1. «gr. in quo obiectum recipitur, 2.» in quo observatur, 3. «in quo cognoscitur et 4. in quo animadvertitur (cfr. De Sanctis, p. 101).

libet cognitionis sed relative, hoc est respectu conscientiae; et sicut conscientia dicitur illa quae est de conscio, ita inconscientia dicitur illa quae est de inconscio. Ut igitur inconscientia bene intelligatur, opus est *inconscium* definiatur, quod generaliter ac praecise (1) non inopportune definiri potest sic: *phaenomenon psychicum vel psychophysicum, quod infra conscientiae limen collocatur*.

Explicatur. — Dicitur imprimis « *phaenomenon psychicum vel psychophysicum* », ut intelligatur quod obiectum, circa quod inconscientia versatur, non est quid mere materiale seu physicum tantum, ut fautores theoriae cerebrationis inconscients praesertim asserunt (Carpenter, Münsterberg, Ribot, Prince, De Sanctis); sed est ratio psychici saltem ut concomitans (2), sicut communiter tenent Physiologi et Psychologi (= James, Binet, Janet, Luciani), quos sequuntur fautores Parallelism! psychophysici; inconscium enim est essentialiter psychica activitas, ut experientia comprobatur, praesertim in somno, ubi multa somnia — quae certe sunt quid psychicum — contingunt, necnon in somnambulismo, hypnosi, aliisque similibus formis pathologicis (3).

Additur autem « *infra conscientiae limen collocatur* », ut designetur quod inconscium proprie non est id quod plena ac perfecta conscientia non percipitur (= Giese): a maximo enim ad minimum, et viceversa, diversi dantur gradus medii ad ipsam conscientiam pertinentes; unde necesse est ut inconscium infra minimum seu limen conscientiae collocetur.

Ad huius tamen meliorem notitiam recolendum est ex iam habitis, quod claritas seu luciditas est proprietas conscii sive conscientiae, qua claritate cognoscitur phaenomenon psychicum ut quid a to Ego percipiente distinctum; ex quo evidenter sequitur quod in conscientia inveniri debent diversi claritatis gradus de phaenomeno praesentato. Isti vero claritatis gradus necessario claudi debent quibusdam extremis, quorum unum sit minimum et alterum sit maximum, et inter quorum distantiam diversi gradus medii percurrunt. *Minimum* enim vocatur conscientiae limen, quod est punctum *in quo* conscientia aliququaliter initium habet (= *conscientia oriens, nascentis, crepuscularis*) (4) et *infra quod* ipsa proprie cessat simulque inconscientia incipit; *maximum* vero est ultimus ac altus gradus, in quo phaenomenon plene et perfecte a percipiente cognoscitur atque animadvertitur (5); transitus deinde *a minimo ad maximum* et viceversa, sunt diversi status in quibus phaenomenon participat magis de obscuritate et minus de claritate, vel magis de claritate et minus de obscuritate (-status semiconscientiae et conscientiae) (6). Patet igitur quod infra limen seu minimum conscientiae reponendum est inconscium.

Praedictum inconscium dupliciter esse potest: *aut* ita ut phaenomenon non comitetur ullum statum vel gradum conscientiae, ita ut qualibet actuali perceptione ac attentione careat, et hoc proprie *subconscium* vocatur, quod Scholastici *per con-*

(1) Dicitur <generaliter ac praecise>. ut abstrahatur a diversis qualitatibus seu speciebus Inconscil; iuxta plures enim Psychologos inconscium dividitur: in inconscium *psychophysiologicalum, automaticum, psychicae disgregationis* et *dynamicum* (cfr. De Sarlo, *op. cit.*, Vol. II, p. 164 ss.).

(2) Probe tamen distinguendum est tale inconscium a sic dicto *inconscio transcendentali*, quod est fundamentum cuiusdam speciei evolutionism! idealistic! (Hartmann).

(3) Luciani tamen addit, quod quaestio haec scientificè accepta non videtur <suscettibile di una soluzione netta, precisa, priva di qualsiasi ambiguité o Incertezza> (*op. cit.*, p. 491).

(4) Phaenomena quae in limine conscientiae occurrunt, ordinariè locum habent in somnolentiae statu qui somnum praecedit, et in semivigiliae statu qui vigiliam praecedit.

(5) Hinc ait De Sanctis (*op. cit.*, p. 103-104): <vi sono minimi e massimi di coscienza e una coscienza infinitesimale (?)>.

(6) Huius status phaenomena frequenter locum habent in pluribus perturbationibus abnormalibus cerebri, v. g. in deliquio, in chlorophormizatione, in quibusdam conditionibus status epilepticismi incompleti, etc.

scientiam habitualement designaverunt (1); *aut* ita quod phaenomenon secundario et concomitanter sive successive est a percipiente cognitum, inquantum scilicet comitatur alterum phaenomenon primario ab eodem percipiente cognitum et conscium, sive isti phaenomeni primario alterum immediate succedit, et tale a scientificis post Af. Prince appellatur *conconscium* (2). Omnia hucusque exposita graphice illustrari possunt optime sequenti figura.

Nota. — In hoc graphico est notandum, quod conscientia extenditur a n. 1 ad num, 5 (ascendendo) et a n. 5 ad num. 1 (descendendo), quae quidem extensio post *Wundt* vocatur *area conscientiae* (= il campo della coscienza). Num. 1 est conscientia nascens seu oriens, num, 5 est conscientia plena, num. 2-4 sunt status conscientiae magis vel minus plenae (= semiconscientiae).

(1) Ita v. g. Sanseverino (*loc. pr. cit.*). Hinc notat S. Thomas (*de Verit.*, q. 17, a. 1, ad 6): «quod quamvis actus conscientiae non sit semper, nec sit in dormiente; tamen actus ipse *manet in sua radice*, idest in habitibus applicabilibus ad actum ». Ex quibus constat, quod factum subconscientiae fundatur *in passivitate* potentialium cognoscitivarum; unde merito notat De Sanctis (*loc. pr. cit.*, p. 106): «un individuo che fosse cosciente in tutto, sarebbe onnisciente, insomma divino ».

(2) Istud *conconscium* a pluribus recentioribus scientificis (v. g. Luciani) assumitur ad fundandum illud factum psychicum ab eis dictum *de duplicitate seu multiplicitate conscientiae vel personalitatis*; hoc autem factum, aiunt, locum habet non tam in statu abnormali, sed etiam normali. Iuxta enim hos scientificos, psychologice loquendo, dantur duo *ego* respectu quorundam phaenomenorum psychicorum, quorum unum est *TÓ Ego Primarium* (-> princi-

793. Corollarium.— Ex omnibus expositis clarissime deducitur, quod *inter conscium et subconscium* maxima viget dependentia, ita ut subconscium sit fundamentum et materia ex qua conscium resultat atque illius quasi continuatio (1); contrarium autem *inter conscium et conconscium* contingit, ubi habetur potius independentia et quaedam separatio phaenomenorum psychicorum per duo t₂ Ego.

794. Scholion.— Animadvertere ultimo volumus quod, quamvis non inficiemur, ut quidam philosophi (= Schola Cartesiana) vel scientifici (= Henning) doctrinam cum propria terminología *de inconscio* eiusque qualitatibus, *subconscio* nempe et *conconscio* (2), sed illam toto animo amplectamur, nihilominus simpliciter et absolute negamus subconscium et conconscium esse facultates distinctas, sed esse actus diversos pertinentes sive ad phantasiam sive memoriam sive intellectum. Omnes deinde isti actus regulantur ac sufficienter diriguntur legibus associationis. Hoc itaque modo optime explicari potest sic dicta *« artística inspiratio »* (3) et etiam plura alia facta seu phaenomena psychica extraordinaria et psychopathologica (4).

pale) et tale per conscientiam proprie operatur; aliud vero est t₀ *Ego Secundarium* (=» minus principale), et hoc per conconscientiam operatur; unde, idem subiectum physice unum existens, duplicatur psychice, taliter ut per t₆ Ego Primarium habeat quorundam phaenomenorum conscientiam et simul tempore seu concomitanter per t₆ Ego Secundarium habeat conscientiam aliorum phaenomenorum, quae eo tamen tempore a r₀ Ego Primario minime percipiuntur. Exinde patet, quod inter utrumque t₀ Ego quaedam independentia, imo vel quaedam separatio, psychice existit; ita: « La personnalité A, poursuitur Luciani (*op. cit.*, pag. 496-497), è incapace di rievocare tutto ciò che è avvenuto durante il periodo in cui era attiva la personalità B, e viceversa; sono due personalità che s'ignorano reciprocamente, come se fossero separate da un diaframma impermeabile ». Nihilominus, rectius putamus cum aliis scientificis, praedictam hypothesim duplicitatis personae seu duplicis personalitatis omni scientifico fundamento carere: « n'a pas de point d'appui dans l'expérience. En laissant de côté certains faits isolés, qui ne sont pas matière de science précisément parce qu'ils ne se répètent pas, les phénomènes hypniques, hystériques, hypnotiques, les doubles personnalités montrent la continuité et l'unité systématisée des faits de conscience... » (De la Vaissière, *op. cit.*, n. 73, pag. 260).

(1) Hinc ait De Sanctis (*op. cit.*, p. 107): « Per quanto però estesa e spesso decisiva sia l'esperienza subconsciente per le attualità chiaramente coscienti, è certo che *il cosciente domina il subconsciente*, lo precisa, lo limita, e che quindi *l'idéale dell'uomo è di rendersi sempre più cosciente* ».

(2) Est notandum, quod licet doctrina de inconscio sit nova quoad terminologiam technicam atque innumeris experimentis in tuto sit posita, res tamen est antiqua, saltem substantialiter et formaliter sumpta; refertur enim in psychologia aristotelico-thomistica, uti innuimus pluries. Cfr. S. Thom., I, q. 87, a. 1; III *C. Gent.* c.46; *de Verit.*, q. 10, a. 8-9; q. 17, a. 1; I, *dist.* 3, q. 5, a. 1, ad lum et passim; De la Vaissière, *op. supr. cit.* in « Arch. de Philos. »,

(3) Cfr. Galli, *op. cit.* *

(4) Adhuc hodie praedictum inconscium assumitur tamquam obiectum ac fundamentum sic dictae « *Psychanalysis* » et praesertim « *Psychanalysis Freudianae* ». Generaliter accepta, iuxta Ribot, definitur « un procédé qui a pour but de plonger dans l'inconscient et d'en ramener des morceaux dans le jour de la conscience ». A Freud autem concipitur ut quoddam systema complectens therapiam aegritudinum nervosarum, imo ut universi systema cuius fundamentum est *inconscium dynamicum*, quod est quoddam phaenomenon psychicum latens, aptum iterum subiecto percipienti apparere. Circa autem hoc inconscium agit etiam *Afdispsychologia*, quae, secundum Freud, est quaedam generalis theoria humanarum tendentiarum. Diversimode consideratur inconsciens a Freud; tamen totus psychismus totaliter et integre complectitur *inconsciens*, *praeconsciens* et *consciens* (cfr. De la Vaissière, *Monograph*, *cit.* in « Arch. de Philos. »).

C. - De Cognitione Sensitiva seu de Sensatione.

795. Absoluta tractatione de cognitione in genere, agendum est ordine doctrinae de cognitione sensitiva (= *Gnoseologia Sensitiva*), quae proprie et per se *sensatio* appellatur, licet terminologia haec apud scientificos recentiores latius pateat. Attamen, quia omnia supra habita de cognitione in genere proportionaliter cognitioni sensitivae de facili applicari possunt, non est ratio cur nimis imo-remur; quare breviter aliquid de sensationis *natura* eiusque *quantitate* addemus.

796. Sensationis Natura. — Tota sensationis natura comprehendendi potest hac descriptiva definitione, videlicet: *est actio immanens ac vitalis procedens a potentiis cognoscitivo-sensitivis* (seu a sensibus sive externis sive internis) *inquantum formaliter aliae ut aliae factae sunt per species sensibiles*.

Explicatur. — Definitio haec explicatione minime indiget, quia manifesta manet ex omnibus hucusque enarratis de ipsis sensibus atque de cognitione in genere, quorum omnium est quoddam venatum corollarium. Quandoquidem constat, ex dictis de sensibus in particulari, tum de sensationum *qualitate*, quae desumitur ex relatione transcendentali quam hic vel ille sensus dicit ad tale vel tale sensibile; tum de earum *localizatione*, tam *subiectiva*, quae, ut dictum est, in cerebro residet, quam *objectiva*, de qua in Criteriologia ulterius magis patebit. Restat igitur aliquid de sensationis *quantitate* tantum dicendum.

797. Sensationis Quantitas. — Sensationis quantitate intelligitur eius intensitas ac duratio; quaelibet enim sensatio relate aci aliam, maiori sive minori gradu afficitur, et cum a sentiente percipiatur, necesse est ut pro aliquo tempore perduret; hinc *de mensura intensitatis ac durationis* sensationis, quod ad sic dictam *Psychophysicam* pertinet. Quia autem maior difficultas apparet in intensitatis quam durationis mensura, cum haec magis synthetice et indirecte ope methodi praesertim « Psychocronometriae » determinetur, ideo sola intensitatis mensura est aliququaliter illustranda.

798. Mensura intensitatis. — Omnis intensitas necessario involvit quosdam gradus seu seriem quamdam ascensivam ac descensivam; ideoque opus est ut dentur duo extrema ad invicem opposita, scilicet *minimum* et *maximum*, inter quae datur intensio (1); quo fit ut ille gradus est intensior, qui magis ad *maximum* accedit simulque a *minimo* recedit: et viceversa ille est remissior, qui magis ad *minimum* accedit simulque a *maximo* recedit.

In confesso est autem apud omnes, sensationes intensitatem pati; *ex una parte* enim, certum est quod sensationis intensitas dependet a stimulo seu sensibili, v. g. duae candelae accensae intensiorem sensationem efficiunt quam una tantum; *ex alia parte* autem, est pariter certum quod non quaecumque intensitatis differentia,

objecto sensibili qualitercumque addita, producit intensitatis differentiam in sensatione a sentiente perceptibilem, v. g. additio unius candelae in camera iam illuminata lampade 1000 candelarum nullam differentiam intensitatis in lucis claritate efficit. Quatenus sit igitur relatio quae inter stimulorum ac sensationum correspondentium intensitatem intercedit, ideoque quomodo mensuranda sit haec intensitas, quaerimus. Ut clarius porro appareat, distinguendum est inter *ipsam sensationem* et *sensationis differentiam*; qui enim luce unius candelae illuminatur, iam ipsam sensationem possidet; addita autem altera candela, sensatio augetur unius unitatis differentia, eaque intensior fit. Ad hoc tamen opus est distinguere *minimum* utriusque; quorum unum est *limen sensationis*, alterum vero est *limen differentiae*: quibus ex opposito correspondet *maximum sensationis* et *maximum differentiale*.

a) *Limen sensationis*. — Hoc est minimum seu minima intensitatis unitas, hoc est punctum centrale in quo sensatio incipit esse seu sentiri, sicut supra de limine conscientiae dictum est; quapropter, si stimulus sit infra tale minimum, actu minime sentitur seu non habetur de eo conscientia, sed inconscium redditur. Exinde elici potest hoc generale principium, quod «*quanto maior est stimuli (= sensibilis) intensitas, tanto minor sensibilitas ex parte sensus requiritur; et viceversa, quanto minor est stimuli intensitas, tanto maior sensibilitas ex parte sensus requiritur*». Hanc tamen legem seu limen sensationis in particulari determinare impossibile videtur; nulla enim unitas aut mensura determinata et absoluta statui potest, cum quaelibet sensatio sit phaenomenon physico-physiologico-psychicum infinitis variationibus subiectum.

b) *Limen Differentiae*. — Hoc est minimum punctum, in quo primo percipitur sensationis differentia, quae iam datae sensationi iterum additur aut subtrahitur. Contingit enim quod sentiens non animadvertit seu non sentit quodlibet augmentum vel decrementum intensitatis, idest eius quamlibet differentiam; si enim minima sit differentia superaddita, sicut additio unius candelae ad lampadem 1000 candelarum, tunc non percipitur; ideoque ambae excitationes sive sensationes subiective aequales reputantur, licet obiective intensitatem diversam praeseferant. Necesse est igitur determinare quoddam minimum quo differentia addita sive subtracta a sentiente sentitur aut percipitur, et hoc *limen differentiae sensationis* dicitur; ad quod explicandum scientifici! diversas methodos diversasque leges excogitarunt, quarum mentione dignae sunt *lex Weberiana* et *lex Fechneriana*.

a) *Lex Weberiana*. — Cum sensationis intensitas mensurari debeat ex relatione quam sensatio ad stimuli magnitudinem importat, ideo *E. H. Weber* (1795-1878) sequentem legem statuit, videlicet: «*limen differentiae seu minima differentia perceptibilis retinet semper respectum seu relationem (= valorem) constantem cum stimuli intensitate*»; si enim supponatur v. g. *d* limen differentiale, *k* relatio seu valor constans, *s* autem stimuli intensitas: tunc lex weberiana exprimeretur sic $d = \frac{s}{k}$

si igitur *s* duplum, triplum, quadruplum etc., reddatur, pariter et *d* duplum, triplum, quadruplum etc., reddi debet, conservata tamen constantia valons *k*.

P) *Lex Fechneriana*. — Legem weberianam mathematice explicare conatus est *G. T. Fechner* (1801-1887), ad cuius fundamentum posuit quod sensationum differentia aequalis manet, cum relatio ad stimulos aequalis aut constans sit. Hanc porro constantiam seu aequalitatem valoris aut relationis logarithmice explicans, sequentem legem logarithmicam formulavit, videlicet: «*sensationis intensitas est aequalis vel constans ad stimuli responderias logarithmum*»; aliis verbis: *'sensationes crescunt in serie arithmetica* (= cum aequalibus semper differentiis) *eo ipso quod stimuli crescunt in serie geometrica* (= cum aequalibus semper quotientibus)»; supposito v. g. *S* esse sensationis intensitatem, quae rep *R* respondet, idest stimulo qui decies (= magnitudo stimuli) limen differentiale *C* superat, haberetur haec formula $S = C \log. R^{10}$.

Manifestum est enim quod praedicta formula duo includit: 1º quod augmento arithmetico (progressioni aut seriei arithmeticae) intensitatis sensationis, productae a determinato stimulo, necessario correspondet ex parte stimuli augmentum geometricum (= progressio aut series geometrica); 2º quod sensationis activitas (= energia) nequit arithmetice augmentari nisi simul ac necessario augmentetur geometricè

(1) Cfr. *Titchener, op. cit.*, § 63, p. 207-208.

stimuli activitas. Hinc patet, quod tota lex fechneriana reducitur ad constantem valorem seu relationem, quae adest inter progressionem arithmetica (= proportio- nem) sensationis et progressionem geometricam (= proportionalitatem) stimuli (1).

799. Critica. — Utraque praedicta lex, weberiana nempe et fechneriana, licet ali- quo valore relativo non careat, valorem tamen universalem et absolutum minime habet, sicut plures ex scientificis expresse fatentur, ita non verificatur v. g. in sensationibus gustus et temperaturae (2). Praeterea, oportet quod in serie arithmetica et geometrica sit quaedam invariabilis ac constans ratio, ut dictum est, quae tamen in sensationi- bus inveniri nequit; nam, cum debeat esse quaedam sensationis unitas absoluta, hoc est quaedam sensatio determinatae et fixae quantitatis, tamquam unitas mensurae assumendae, impossibile est hanc unitatem in sensationibus reperiri; sive sensationes sint qualitative *diversae*, cum sensationes v. g. tactus et visus ad unam communem mensuram reduci nequeant, ut per se liquet; sive sint qualitative *eadem*, quarum licet una percipiatur esse altera maior minorve, tamen impossibile est percipere quo- ties sit praedicta maioritas vel minoritas. Quapropter, lex webero-fechneriana nequit retineri saltem ut absoluta mensura psychophysica sensationis eiusque intensitatis (3).

§ 2. De Potentia Sensitivo-Appetitiva (4).

800. Notat *Angelicus Doctor* quod « appetibile non movet ap- petitum nisi inquantum est apprehensum » (5); ideo, postquam de

(1) Pro iis qui parum in mathematica sunt exercitati, sciendum est quod *progressio arith- metica* (— philosophice, progrès, secundum proportionem) est quaedam series terminorum, quorum unusquisque est praecedenti termino (augmentat@ sive diminuto) aequalis per quam- dam invariabilem et constantem quantitatem, quae « *ratio arithmetica* » dicitur, ita v. g. 1, 2, 3, 4, 5, 6, etc., est arithmetica progressio cuius ratio est 1; nam 2 = 1 per 1, 3 = 2 per 1, 4 = 3 per 1, etc. *Progressio geometrica* vero (= philosophice, progrès, sec. proportionalitatem) est quaedam series terminorum, quorum unusquisque est praecedenti termino (augmentato sive diminuto) aequalis per quamdam invariabilem et constantem quantitatem duplam, quae « *ratio geometrica* » vocatur, ita v. g. 2, 4, 8, 16, 32, etc., est geometrica progressio cuius ratio est duplum; nam 4 « 2 per duplum, 8 = 4 per duplum, 16 = 8 per duplum, 32 = 16 per duplum. Exinde manifesta est lex, quod « *sensationes progressionem arithmetica augmentantur vel minuuntur, si stimuli correspondentes progressionem geometrica augmentantur vel minuuntur* »; si autem hanc legem *philosophice* exprimere velimus, dicere debemus sic: « *posita stimuli additione sive subtractione secundum proportionalitatem, necessario ponitur sensationis additio sive sub- traeno secundum proportionem* ».

(2) Inquit enim Titchener (*op. cit.*, § 66, p. 219): « Its validity in the fields of taste and of temperature is doubtful ».

(3) Tamen, quidam ahi scientifici (« Féry, Mosso) aliâ methodo, per viam scii, synthe- ticam, hoc est ex sensationum effectibus, quantitatem sensationis mensurare conati sunt; ad hoc opus perficiendum diversa experimenta operati sunt et quidem diversis instrumentis, ut *Dynamometro*, *Plethysmographo*, etc.

(4) Cfr. S. Thom., 1, q. 80-81; I-II, q. 22-48; *de Verit.*, q. 22, 25; III *de Anim.*, lect. 14-15, et alibi; Cajetan., *in Sum. Theol.*, loc. prox., *cit.*, et omnes commentatores *ibid.*; C. Alama- nno, *op. cit.*, q. 85-86; Complutens., *op. cit.*, de Anima, disp. 22; Ioan. a S. Thoma, *op. at.*, Phil. Nat. III P., q. 12, a. 1; Zigliara, *op. cit.*, Psych., lib. V, c. 1, per totum; De Ma- ria, *op. cit.*, Anthropol., P. I, q. 6, a. 1; Sanseverino, *op. cit.*, *Dynamil.*, c. 4, a. 1-3; V. Mau- mus, *S. Thomas d'Aq. et la Philos. Cartes.*, Tom. 1, Liv. II, ch. 6-7, Paris, Lecoffre, 1890; Pesch, *op. cit.*, n. 629-657; Lahr, *op. cit.*, Psychol., Liv. III; Boedder, *op. cit.*, n. 347-367; Mercier, *op. cit.*; Donat, *op. cit.*, c. IV, a. 1-4; Gredt, *op. cit.*, n. 505-511; Frôbes, *op. cit.*, lib. U, c. III; De la Vaissière, *op. cit.*, n. 42-47, 52-62; Alibert, *op. cit.*, P. 1, sect. 3, a. 4; De Sanctis, *op. cit.*, Vol. I, c. VIII; De Sarlo, *op. cit.*, Vol. I, p. 363-452; Titchener, *op. cit.*, § 68-74, 128-137; H. Watt, *op. cit.*, ch. VI; Bretegnier, *op. cit.*, ch. VII; et com- plures alios.

(5) S. Thomas, I, q. 80, a. 2, ad lum.

potentia sensitivo-cognoscitiva longe tractatum est, de potentia sen- sitivo-appetitiva est logice agendum. Huius autem tractationem scientific!— licet plura indeterminata ac incerta sint (1) — fuse pro- sequuntur in Psychologia Experimentan; nos tamen philosophice agentes, breviter eius tractatum expendimus, quaerendo:

Io de potentia appetitiva *in genere* (I);
2° de potentia sensitivo-appetitiva (II).

I. - De Potentia Appetitiva in Genere.

801. De potentia appetitiva seu de appetitu in genere quaeritur an revera detur in rerum natura ut facultas a potentia cognosci- tiva realiter distincta.

802. Praenotamina. — *Primo* est notandum, quod appetitus a verbo « *ad- pdere* » originem trahere videtur, ita ut « appetere non est aliud quam petere, quasi tendere in aliquid ad ipsum ordinatum » (2); unde, in sua communi significatione per se dicit relationem, ordinem seu habitudinem ad aliud; propterea, est propensio, incli- natio sive tendentia ad aliquid sibi conveniens assequendum, atque ideo « rei nondum habitaen (3). Hinc liquet manifeste, quod in ratione genérica appetitus duo habentur, videlicet inclinatio seu tendentia rei ad aliquid ut ad eius obiectum, et convenientia talis obiecti ad ipsum appetitum quod ideo est bonum eius: bonum enim est id quod omnia appetunt. Igitur, appetitus est inclinatio sive tendentia in bonum.

Secundo est notandum, quod in appetibili, ad quod inclinatur seu tendit appetitus, duo considerari possunt, nempe *res*, quae appetitur et *ratio appetibilitatis*, quâ res appetitur v. g. delectatio vel utilitas (4). Huic autem duplici rationi appetibilis respon- det duplex inclinatio sive tendentia subiecti appetentis, ideoque duplex appetitus; *una* enim tendentia, qua tenditur in rem quae appetitur, *altera* vero in rationem qua res appetitur. *Primo modo* autem quaelibet res, sive inanimata sive animata tam cognitione carens quam cognitione praedita, tendit in aliquid appetibile sibi conve- niens, ad quod ex parte appetentis nulla cognitio vel apprehensio ipsius appetibilis necessario requiritur, et talis tendentia vocatur *appetitus naturalis* (= innatus) (5). *Secundo modo* vero, qui est inclinatio, qua res tendit praeterea, sive simpliciter sive secundum quid, in appetibilitatis rationem, omnino cognitionem postulat eamque sequitur, atque ideo solum habentibus cognitionem competit; iste autem vocatur *appetitus elicitus*, qui proprie et stricte dicitur appetitus, ubi naturalis nonnisi improprie et largo sensu (6).

803. Status Quaestionis. — His praenotatis, dicimus quod non quaeritur hic de appetitu naturali: talis enim cum transcendentaliter

(1) Ita Inter alios notat De Sarlo (*op. cit.*, p. 363-364): « Per quanto, speciahnente negli ultimi tempi, si siano moltiplicate le ricerche sui sentimenti, questo capitolo della psicologia [vita affettiva e attività pratica] rimane sempre uno dei più confusi...; insomma si potrebbe finanche dire che la trattazione dell'aspetto emozionale della vita psichica costituisca una specie di scandalo nel campo degli studi psicologici ».

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 1.

(3) S. Thomas, I, *dist.* 45, q. 1, a. 1, ad lum.

(4) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 25, a. 1; I-II, q. 8, a. 2.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(6) Cfr. Cajetan., I, q. 80, a. 1.

628 Liber II - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. II, Art. II, Sectio II, § 2,¹

quamlibet rei formam seu naturam sequatur, minime specialem facultatem seu potentiam constituit: alioquin appetitus potentiae aci proprium actum et obiectum esset alia potentia, et sic in infinitum; quare, quaestio est de appetitu elicitu qui cognitionem habentium est proprius, unde quaeritur: an realiter detur in animali potentia seu facultas appetitiva elicitiva a potentia cognoscitiva realiter distincta.

804. Sententiae. — Huic propositae quaestioni duplex datur sententia auctorum.

Ia Sent, confundit atque identificat facultatem appetitivam cum cognoscitiva, ita ut illa non sit nisi huius modificatio tantum. Ita plures ex recentibus scientificis, ut Lange, Ribot, James, Ziehen, Stumpf, Spencer et alii.

2a Sent, praecedenti opposita tenet, quod illae duae facultates sunt specificae distinctae, licet una aliam praesupponat ac sequatur. Ita cum communi Scholasticorum sententia, docent nonnulli ex scientificis, ut De Sario, Frôbes et alii, quos sequimur.

805. Conclusio: « Revera datur in animalibus potentia appetitiva elicitiva a potentia cognoscitiva realiter distincta ».

Prob. 1^a Pars (= revera datur in animalibus pot. elicitiva). — Arg. I^m (a posteriori). — Quod talis potentia datur in homine recte colligitur ex conscientiae testimonio; quod autem in brutis revera habetur, satis superque est manifestum ex omnibus quae de animae sensitivae existentia (1) et natura (2) supra tractata sunt.

Arg. n^o (a priori). — Quamlibet rei formam proportionaliter sequitur aliqua inclinatio seu tendentia ad aliquid sibi conveniens. Atqui animalia sunt talis formae, qua, praeter seipsam, possunt alias recipere et fieri aliud, quaque sunt entia cognoscitiva. Ergo in animalibus necessario ponenda est inclinatio seu tendentia formam cognoscitivam consequens, quae appetitus elicitus seu potentia appetitiva elicitiva dicitur.

Min. ostensa manet ex supra habitis de sensitiva cognitione (3).

Mai. decl.: Ut huius maioris valor sit universalis, intelligenda est ratio formae pro universali ratione essendi sive actualiter sive potentialiter, ita ut sensus sit, quod « ad quamlibet essendi rationem realiter sequitur aliqua proportionalis inclinatio seu tendentia ad bonum sibi conveniens », sicut ad materiam primam sequitur inclinatio ad formam substantialem, ad ignem inclinatio sursum ferendi. Forma porro in naturalibus generaliter est du-

plex: una cognitione carens, ad quam proportionaliter sequitur inclinatio, quae est ad unam rem determinatam iuxta propriam naturam (= appetitus naturalis); altera cognitione praedita, ad quam sequitur inclinatio consequens obiecti apprehensionem seu cognitionem, qua mediante elicitur (= appetitus elicitus). Patet igitur quod quamlibet rei formam sequitur quaedam proportionalis inclinatio ad aliquid sibi conveniens, quae inclinatio dicitur appetitus (1).

Prob. 2^a Pars (= pot. appet. elicitiva a pot. cognoscitiva realiter est distincta). — Illa facultas realiter et specificae est ab alia distincta, cuius obiectum reale formaliter et specificae est distinctum. Atqui obiectum reale facultatis appetitivae formaliter et specificae est distinctum ab obiecto reali facultatis cognoscitivae. Ergo potentia appetitiva elicitiva a potentia cognoscitiva realiter est distincta.

Mai. constat ex doctrina de potentiarum specificatione.

Min. prob.: Obiectum reale facultatis appetitivae est appetibile ut appetibile, facultatis vero cognoscitivae est cognoscibile ut cognoscibile. Atqui ratio appetibilis formaliter et specificae distinguitur a ratione cognoscibilis. Intantum enim aliquid est appetibile inquantum habet rationem boni, cognoscibile vero inquantum habet rationem veri; bonum autem formaliter ac specificae a vero distinguitur; proinde, bonum est in re, quae appetitur et ideo terminus appetitus est extra appetentem: verum autem est in cognoscente et ideo terminus cognitionis est intra cognoscentem (2). Ergo obiectum reale facultatis appetitivae formaliter et specificae est distinctum ab obiecto reali facultatis cognoscitivae.

806. Corollarium 1um. — Colligitur primo, quod appetitus communiter est duplex, nempe: *naturalis* (= innatus), et est inclinatio seu tendentia cuiuslibet rei in aliquid ex natura sua; *elicitus* (= animalis), et est principium quo animal tendit in bonum apprehensum seu cognitum (3).

807. Corollarium II^{um}. — Colligitur secundo, quod appetitus elicitus specificae distinguitur in *sensitivum et intellectivum*; quia enim « est alterius generis apprehensum per intellectum et apprehensum per sensum, consequens est quod appetitus intellectivus sit alia potentia a sensitivo » (4). Appetitus *sensitivus* igitur est principium quo tenditur in bonum seu in appetibile sensu apprehensum; *intellectivus* autem, qui et *voluntas* dicitur, est principium quo tenditur in bonum seu in appetibile intellectu apprehensum.

(1) Praeter allatum argumentum quod est ontologicum, alia argumenta adduci possunt ad idem probandum, ut ex ratione physica (cfr. S. Thom., de Verit., q. 22, a. 3) et ex ratione teleologica (cfr. S. Thom., III, dist. 27, q. 1, a. 1).

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 16, a. 1; q. 78, a. 1, ad 3°; q. 80, a. 1, ad 2um.

(3) Cfr. S. Thom., J, q. 19, a. 1; q. 78, a. 1, ad 3°; Cajetan., *ibid.*

(4) S. Thomas, I, q. 80, a. 1; cfr. III, dist. 27, q. 1, a. 2.

ci > Pat 467-478.

(2) Pag. 494-512.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 80, a. 1.

II. - De Potentia Sensitivo-Appetitiva seu de Sensualitate.

808. Dictum est, quod principium, quo tenditur in bonum seu appetibile sensu apprehensum, dicitur appetitus sensitivus, qui ab antiquis *sensualitas* (1) et a pluribus recentibus scientificis *sensibilitas* appellatur (2). Talis appetitus autem maximam similitudinem cum appetitu naturali habet, quia animalia non determinant seipsa ad aliquid appetendum, sed cum aliquid utile vel delectabile apprehendunt, ex suae naturae determinatione seu institutione aut instinctu in illud tendunt atque feruntur (3). Et cum praeterea appetitus sensitivus sit potentia organica, sicut ceterae potentiae organicae, in corpore organico habere debet propriam sedem, quam licet cum pluribus Thomistis nonnulli (v. g. Suarez, Tongiorgi, Urraburu) retinuerint esse in corde, quod revera est sedes manifestativa affectionum, probabilius tamen est tenendum cum recentioribus (= Mercier, Mendive, Frobes, De Sanctis) eam esse in cerebro (4). De hoc igitur appetitu sensitivo quaedam breviter dicenda sunt, quae eius species concupiscibilis et irascibilis atque passiones respiciunt.

809. Divisio appetitus concupiscibilis et irascibilis. — Principalis et adaequata divisio appetitus sensitivi est in appetitum *concupiscibilem* et appetitum *irascibilem*.

(1) Scribit S. Thomas (I, q. 81, a. 1), quod «per sensualem motum Intelligitur operatio appetitivae virtutis. Et sic sensualitas est nomen appetitus sensitivi».

(2) Notat C. Alibert (*op. cit.*, pag. 133-134): « Dans le partage des états internes, la sensibilité, entendue en sens des auteurs contemporains, s'adjuge tout ce qui n'est pas connaissance et activité instinctive ou volontaire, par conséquent l'innombrable variété des faits affectifs sans aucune exception... ».

(3) Hiñe liquido apparet quod *instinctus* elementum affectivum praesefert de quo est hic locus proprius tractationis — sicut etiam *de habitudine et assuefactione* in brutis, necnon *de automatismo psychologico* —. De instinctus autem natura tam apud antiquos quam modernos non parva est contentio; tamen, quia de facili Auctores consuli possunt, ideo eius specialem tractationem silemus. Cfr. Wasmann, *Istinto e Intelligenza* (ed. cit.); De Sanctis, *op. cit.*, Vol. I, c. VIII, n. 4, p. 261-268; De Sarlo, *op. cit.*, Vol. II, p. 427-432; De la Vaissière, *op. cit.*, n. 55-57; Frobes, *op. cit.*, Tom. I, Lib. I, c. I, § 3; Bretegnier, *op. cit.*, ch. V, p. 149-198; et innumeros alios.

(4) Ad rem De Sanctis (*op. cit.*, p. 255-256) dicens: « L'affettività ha il suo organo relativamente specifico nel sistema dei *Simpatco-autonomo*, mentre la conoscenza ha il suo apparecchio nel Sistema nervoso detto appunto della vita di relazione. Le connessioni dei due sistemi ci sono dappertutto, alia periferia, come ai centri di primo (gangli simpatici, centri simpatici spinali) e secondo ordine (mesencefalo, corpi optostriati); l'unificazione della funzione si verifica sulla corteccia cerebrale. Quivi Infatti in segmenti, non ben precisati, forse nel lobo frontale, fors'anche nell'occipitale e più sicuramente in corrispondenza dell'area motrice, avviene la fusione unitaria ». Verumtamen, iam eadem opinio apud nonnullos veteres philosophos habetur, ita Inter alios scribit J. B. De Benedictis S. J. (*Phil. Peripat.* Tom. III, Lib. 4, q. 4, c. 8, § 2, Neapoli, 1692), dicens: « cerebrum ipsum sedem appetitus esse. Nam b locus appetitioni est aptus ubi est notitia obiecti convenientis et disconvenientis... Deinde, ibi est appetitus ubi est origo nervorum motibus animalis spontaneis servientium; motus enim spontaneus ab appetitu incipit... ». Cfr. Frobes, *op. cit.*, *Psych. Sensit. Spec.*, Lib. II, c. 3, n. III, p. 229.

Explicatur. — Quemadmodum ad appetitum naturalem, ita ad sensitivum sequitur duplex inclinatio: « una per quam anima simpliciter inclinatur ad prosequendum ea quae sunt convenientia secundum sensum et ad refugiendum nociva, et haec dicitur *concupiscibilis*. Alia vero per quam animal resistit impugnantibus, quae convenientia impugnant et nocumenta inferunt, et haec vis vocatur *irascibilis* » (1). Porro, isti duo appetitus formaliter et specificè ab invicem distinguuntur, quod est manifestum: 1° *ex ratione obiecti*, «quia interdum anima tristibus se ingerit contra inclinationem concupiscibilis, ut secundum inclinationem irascibilis impugnet contraria» (2); 2° *ex ratione actus*, «quia passiones irascibilis repugnare videntur passionibus concupiscibilis. Nam, concupiscentia accensa minuit iram, et ira accensa minuit concupiscentiam in pluribus» (3); 3° *ex ratione muneris*, «quia irascibilis est quasi propugnatrix et defensatrix concupiscibilis, dum insurgit contra ea quae impediunt convenientia quae concupiscibilis appetit, et ingerunt nociva quae concupiscibilis refugit» (4). Nihilominus, praedicta divisio, quae nullo modo in appetitu intellectivo seu voluntate reperitur (5), se habet ad sensualitatem (= facultatem sensitivo-appetitivam) ut divisio specifica quidem, solum tamen ratione ab ea distincta (6).

810. Corollarium. — Ex allata divisionis **explicatione** recte colligi potest proprium obiectum utriusque appetitus; *concupiscibilis* enim obiectum est bonum vel malum simpliciter et secundum se, *irascibilis* vero est bonum vel malum ut arduum vel ut habens quamdam difficultatem superandam (7). Hinc est, quod *concupiscibilis* est appetitus sensitivus quatenus fertur in bonum simpliciter sumptum assequendum aut in malum simpliciter sumptum vitandum; *irascibilis* autem est appetitus sensitivus quatenus fertur in bonum ut arduum assequendum aut in malum ut arduum vitandum. Nihilominus, principium et terminus appetitus irascibilis est concupiscibilis (8); et quia huius obiectum est bonum sive amor, sequitur quod finaliter quilibet appetitus tam concupiscibilis quam irascibilis in amorem seu bonitatem reducitur et ab ea causatur (9).

811. De Passionibus. — De passionibus nemo hactenus melius et exactius tractavit quam S. Thomas (10), iuxta quem bifariam passiones considerari possunt: aut *psychologice* seu in seipsis, inquantum sunt motus appetitus sensitivi (= inferioris), aut *moraliter* seu inquantum appetitui superiori seu rationi et voluntati subiacent. Nostrum est tantum passiones psychologice considerare, quo modo definiri possunt sic: *actus seu motus animalis*

(1) S. Thomas, I, q. 81, b. 2.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) S. Thomas, *ibid.*

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 82, a. 5.

(6) Cfr. S. Thom., II, *dist.* 24, q. 2, a. 1, ad 3«».

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 81, a. 2.

(8) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(9) Notandum est, quod appetitus sensitivus in homine rationi et voluntati subiicitur (cfr. S. Thom., I, q. 81, a. 3), quae tamen sublectio non est modo despótico sed politico et regali (cfr. S. Thom., *ibid.*, ad 2um).

(10) Agit Angelicus de *Passionibus* in I-II, q. 22-48.

seu corporis sentientis, quibus prosequitur bonum sive fugit malum aut simpliciter aut ut arduum (I).

Explicatur. — Ut huius definitionis rectitudo plene appareat, sciendum est quod passio proprie et per se potentiae appetitivae non vero apprehensivae convenit, quia « nomine passionis importatur quod patiens trahatur ad id quod est agentis. Magis autem trahitur anima ad rem per vim appetitivam, quam per vim apprehensivam » (2). Manifestum est autem « quod ratio passionis magis proprie invenitur in actu appetitus sensitivi quam intellectivi » (3); etenim « passio per se convenit composito » (4), et ideo subiectum proximum ac immediatum passionum non est corpus tantum (= *Mechanicismus Anthropologicus* post Cartesium) neque anima tantum (= *Intellectualismus Leibnitzianus*), sed corpus animatum seu animal, sicut et de sensatione supra explicatum est. — Cetera autem verba definitionis, scii, « quibus prosequitur bonum sive etc. », indicant obiectum circa quod passiones versantur.

Ex hac passionum definitione ac explicatione logice fluit earum divisio. Certe certius, consideratae passiones ratione gradus intensitatis, in infinitum variari possunt a primo gradu emotionis usque ad summum delirii gradum, at obiective acceptae in certas ac determinatas species distinguuntur. Nam, passiones, sicut et quilibet alius actus sive quilibet habitus sive potentia, ab obiecto suam speciem desumunt; obiectum autem commune passionum aut est bonum aut malum sive simpliciter sive cum aliqua difficultate, ut dictum est. Ergo generaliter passiones ad duo principia reducuntur, videlicet ad *concupiscibile* et sic ad appetitum concupiscibilem pertinent, et ad *irascibile* et ita appetitum irascibilem respiciunt. Utrumque principium plures passionum species sub se continet, quas sequenti schemate colligimus:

	PASSIONES POSITIVAE	PASSIONES NEGATIVAE
1	1) Amor	odium
	2) desiderium	fuga
	3) gaudium (= delectatio . . .	tristitia voluptas)
2	1) spes	desperatio
	2) audacia	timor
	3) ira	0

812. Corollarium. — Ex allata passionum divisione liquido constat, quod solum passio irae non habet negativum contrarium, et hoc « neque secundum accessum et recessum neque secundum contrarietatem boni et mali » (5); quia ira causatur ex malo difficili iam iniacente seu praesente, unde ei solum opponitur cessatio a motu, quae est oppositio negativa vel privativa (6).

(1) Praedicta definitio, quae est secundum S. Thomam, similis est definitioni a Damasceno (*de Fid. Orth.*, II, 22) datae: « passio est motus irrationalis animae per suspicionem boni et mali », atque alterae a Bossuet (*Connais?. de Dieu et de soi-même*, ch. VI) propositae: « La passion est un mouvement de l'âme, qui touchée du plaisir ou de la douleur ressentie ou imaginée dans un objet le poursuit ou s'en éloigne ».

(2) S. Thomas, I-II, q. 22, a. 2.

(3) S. Thomas, *ibid.*, a. 3.

(4) S. Thomas, *ibid.*, a. I, ad

(5) S. Thomas, *ibid.*, q. 23 a. 3.

(6) Cfr. S. Thom., *ibid.*

iTgW

§ 3. De Potentia Locomotiva (1).

813. Cum omnis motus localis, quo animal scii, ah uno loco ad alium sese transfert, cognitionem et appetitum aliquammodo praesupponat, quia nonnisi « ad consequendum aliquod desideratum et intentum animal movetur » (2); ideo, ordine doctrinae a nobis supra proposito retento, post de potentia sensitivo-cognoscitiva et sensitivo-appetitiva tractationem, restat agendum de illa vi qua animal praedicto motu locali se movet, quae quidem vis communiter appellatur *potentia locomotiva* seu *progressiva*. Non est autem certe dubitandum, quin talis potentia detur in animali; satis superque constat ex communi experientia et ceteroquin probatum manet ex supra habitis de animae divisione vivendique modis atque de brutorum intelligentia (3); unde eius natura tantum est nunc investiganda, quod breviter unico numero absolvitur.

Utrum Potentia Locomotiva sit realis et specialis potentia.

814. In hoc unico numero quaeritur an potentia, qua animal localiter movetur, sit necne specificè distincta a potentia sensitivo-cognoscitiva sive sensitivo-appetitiva.

815. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod generaliter duplex est motus localis in animali: unus *naturalis* (= vitalis, inconscius), qui independenter ab apprehensione, cognitione seu conscientia ideoque independenter ab appetitu elicitur: et hic potest esse vel *reflexus*, et est ille qui independenter ab appetitu elicitur ut causatus ab aliqua excitatione externa (peripherica), vel *automaticus* si causatur ab aliqua excitatione interna, ut est motus cordis; alter *animalis* (= spontaneus, conscius), et est ille motus qui dependenter a cognitione seu conscientia, consequenter ab appetitu, ab animali elicitur, et est duplex: *instinctivus* qui elicitur dependenter a cognitione sensitiva et appetitu sensitivo, et *voluntarius* qui elicitur dependenter a cognitione intellectiva et appetitu intellectivo.

Secundo est notandum, quod ad motus locales seu progressivos eliciendos duplex principium movens concurrat, videlicet: *imperans* (= imperativum) quod est, aut *diredivum*, quod in animalibus est phantasia sive imaginativa et aestimativa (= in homine intellectus practicus), aut *impulsivum*, quod in animalibus est appetitus sensitivus (= in homine voluntas); aliud principium est *exequens* (- exeeutivum) quod dupliciter accipi potest, aut *passive* tantum et est quaedamabilitas vel dispositio recipiendi activitatem seu energiam ab alia potentia elicitam et imperatam

(1) Cfr. Cajetan., III de Anim., c. 6; Ferrariens., II C. Gent., c. 82; III de Anim., q. 17-19; Bañez, I, q. 78, a. 1. dub. 2°; Alamanno, loc. prox, cit., q. 87-88; Ruvius, III de Anim., (. 13, q. 2; Ioan. A S. Thoma, loc. prox, cit., a. 7; Ouerinois, op. cit., Phys. P. IV, q. 4, a. 5, [3; Sanseverino, loc. prox, cit., c. 5; Pesch, loc. cit., n. 658-670; De la Vaissière, Elem. Ut Psych, (ed. cit.), n. 48-49; D'Alibert, loc. prox, cit., a. 5; Donat, loc. prox, cit., c. 5, n. 441-454; FrObes, loc. prox, cit., § 2; ct alios.

(2) S. Thomas, I, q. 78, a. 1.

(3) Pag. 424-430; 494-512.

aut *active* et *elictive*, et est ipsum principium *active* eliciens et exequens motus locales (1).

816. Status Quaestionis. — Quaestio praesens non est de motu locali naturali sed animali, qui cognitionem et appetitum sequitur; neque de huius principio seu potentia directiva sive impulsiva: nam dictum est iam quod haec est potentia cognoscitiva et appetitiva; neque de potentia exeeutiva passiva: liquet enim hanc realiter distinguere a potentia cognoscitiva et appetitiva, tum quia istae resident tantum in cerebro, illa vero «diffusa est in musculis et lacertis et nervis membrorum» (2), tum quia animalia imperfecta carent tali potentia exeeutiva, licet cognitione et appetitu gaudeant, qua ratione «sensus et appetitus, in quantum huiusmodi, non sufficiunt ad movendum nisi superadderetur eis aliqua virtus» (3). Quapropter, quaestio est *de potentia exeeutiva activa et elictive motus localis animalis*. Unde quaeritur an talis potentia sit realiter ipsa potentia appetitiva, vel ab hac realiter et specificiter distincta.

817. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem, triplex datur philosophorum sententia.

Ia Sent, simpliciter negat dari in corpore animali quamlibet vim motricem. Ita Hume (4), Reid et alii.

2a Sent, tenet, quod potentia locomotiva non solum est passiva, sed vere activa et elictiva motus animalis, ideoque a potentia appetitiva realiter ac specificiter distinguitur. Ita Toletus, Suarez (5), Ruvius, Nazarius (6), Ioan, a S. Thoma, Sanscerverino, Urraburu, Mercier, et alii.

3a Sent, docet, quod potentia appetitiva est activa et elictiva motus animalis et potentia locomotiva, quae est esecutiva, non producit *active* motum, sed ad illum passive tantum concurrat, in quantum illum recipit et exequitur ut ab appetitu imperatum; quare, potentia locomotiva non distinguitur realiter ac specificiter a potentia appetitiva. Haec sententia videtur esse communis apud Thomistas et recentiores philosophos ac scientificos. Eam enim tenent Cajetanus, Ferrariensis, Bañez, Guérinois, Frdbes et alii, quos sequimur.

818. Conclusio: «Potentia locomotiva non est realiter ac specificiter distincta a potentia appetitiva».

Prob.: — Arg. Ium. — Potentia locomotiva est principium immediatum quo animal *active* motus locales elicit. Atqui tale principium est ipsa potentia appetitiva seu appetitus. Ergo potentia locomotiva non est realiter ac specificiter distincta a potentia appetitiva.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Ut motus locales ab animali

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 78, a. 1. ad 4^m; Opuse. 43, c. 5.

(2) S. Thomas, Opuse. 43, c. 5.

(3) S. Thomas, I, q. 78, a. 1, ad 4^m.

(4) Essays on Hum. Underst., Ess. VII.

(5) III de Anim., c. X.

(6) I, q. 54, a. 5.

eliciantur, requiritur ut, praehabita obiecti apprehensione seu conscientia, animal efficaciter inclinetur et moveatur ad illud obiectum actu consequendum. Atqui talis efficax inclinatio et motio est potentiae appetitivae, unde «organum virtutis appetitivae movet localiter non-motum, sed aliquo modo alteratum localiter» (1). Ergo praedictum principium est ipsa potentia appetitiva.

Arg. num. — Imperare motum et movere *active* et *elictive* non sunt realiter diversi actus sed unus et idem, ideoque debent esse eiusdem potentiae. Atqui imperare motum est potentiae appetitivae. Ergo movere *active* et *elictive* est potentiae appetitivae et non alterius distinctae potentiae, scii, locomotivae.

Min. constat. — Mai. decl.: Imperare motum, non iam absolute et simpliciter, sed cum respectu ad motum, ut ad effectum exercitum, est ipsummet movere seu motum elicere; quandoquidem, cum dicitur appetitus imperat, imperium non intelligitur stricte et proprie, sed large et improprie, in quantum dicit motionem efficacem, qua potentia appetitiva corpus secundum locum movet (2), quae motio recipitur in potentia, quae est in membris corporis diffusa, quaeque receptam motionem exequitur. Et sic «vis motiva exequens motum est magis dispositio mobilis, qua motum est moveri a tali motore, quam sit per se movens» (3).

Confirmatur. — Conclusio nostra auctoritate S. Thomae corroborari potest; dicit enim Angelicus inter alia, quod non «moveret anima brutalis nisi per sensum et appetitum; nam virtus, quae dicitur exequens motum, facit membra esse obedientia imperio appetitus; unde magis sunt virtutes perficientes corpus ad moveri quam virtutes moventes» (4).

819. Corollarium Ium. — Ex hac veritate colligitur primo, id quod *directe ac immediate* movet corpus secundum locum non esse phantasiam: haec enim «non movet sine appetitu. Non enim movet nisi in quantum repraesentat appetibile, sicut nec intellectus» (5); sed, praesupposita cognitione, quod *directe et immediate* localiter movet corpus est *appetitus sensitivus* (6). Controvertitur tamen, an appetitus moveat unico actu vel duobus actibus; *quidam* enim (= Cajetanus) ponunt duos actus, quorum unus *immanens* qui est appetere bonum sibi conveniens, et alter *transiens* qui est movere corpus secundum locum: immanens est ratio et causa

(1) S. Thomas, de Pot., q. 3, a. 11, ad 19^m.

(2) Scribit enim Angelicus (I-II, q. 17, a. 2, ad 1^m): «quod vis appetitiva dicitur imperare motum, in quantum movet rationem imperantem. Sed hoc est solum in hominibus; in brutis autem animalibus virtus appetitiva non est proprie imperativa, nisi imperativum sumatur large pro motivo».

(3) S. Thomas, de Pot., q. 3, a. 11, ad 20^m.

(4) II C. Gent., c. 82, in fin.; cfr. I, q. 75, a. 3, ad 3^m; q. 78, a. 1, ad 4^m et passim.

(5) S. Thomas, I, de Anim., lect. 15, n. 822.

(6) Eadem ratione neque voluntas potest corpus movere secundum locum, nisi mediante appetitu sensitivo (cfr. S. Thom., I, q. 20, a. 1, ad *ibid.*, q. 18, a. 3, c.). Exinde ulterius concluditur contra quosdam (= Main de Biran), quod non est identificanda potentia locomotiva cum voluntate.

actus transeuntis; *alii* vero (= Capreolus, Ferrariensis.) (1) admittunt tantum unum actum, qui est simul appetere et imperare motum: talis autem actus est formaliter immanens et virtualiter transiens. Haec secunda explicatio rationabilior videtur et magis nobis arridet, tamen ut observat Bañez (2): «utraque sententia est et probabilis et defensibilis».

820. Corollarium nam. — Colligitur *secundo* quod, cum potentia locomotiva sit realiter potentia appetitiva, sicut ista, est facultas organica; ideoque, motus localis non elicitur a sola anima (= Plato) neque a solo corpore (= Cartesius, Leibnitz, Materialistas), sed ab anima simul et corpore seu a toto animali (= Peripatetici): nulla enim facultas organica suos actus elicere potest nisi cum dependentia a corpore, ut a proprio instrumento (3).

821. Obiectiones. — Contra nostram conclusionem adsunt duae principales difficultates, quas breviter resolvimus.

Ia Obi.: Potentiae ab actu specificantur. Atqui actus imperativus realiter distinguitur ab actu executivo et elicitivo, saltem in doctrina S. Thomae. Ergo potentiae illorum actuum realiter distinguuntur.

Resp.: — *Cone. Mai.* — *Dist. Min.*: actus imperativus stricte et proprie sumptus realiter, etc. *Cone.*; actus imperativus large et improprie sumptus realiter distinguitur, etc. *Neg.* — Et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Explicatio manifesta manet ex secundo argumento in conclusione adducto.

2a Obi.: Quae sunt diversi generis non sunt unius principii. Atqui locomotivum est diversi generis ab appetitivo, ut supra cum Aristotele determinatum est (4). Ergo potentia locomotiva realiter est distincta ab appetitiva.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quae sunt realiter diversi generis non sunt unius principii *Cone.*; quae sunt ratione et formaliter diversi generis non sunt unius principii Mg. — Et *Contradist. Min.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Revera distinctio instituta inter appetitum et locomotivum non est realis ut inter duas res nisi sumpto locomotivo passive tantum, sed est distinctio formalis iuxta diversas rationes, inquantum unum reale principium, scilicet, appetitus, secundum unam rationem est potentia appetitiva et secundum aliam est potentia locomotiva. Ad rem *Cajetanus* dicens: «Nec obstat quod in II libro [de Anima] posuerit [Aristot.] quantum genus potentialium animae, potentiam secundum locum motivam, et distinxit contra appetitivam. Quoniam *formalis distinctio* in ratione potentiae inter potens appetere et potens secundum locum movere sufficit ad salvandam distinctionem illam: quia enim movere secundum locum et appetere sunt actus distincti generis, ideo potentia motiva et appetitiva distinguuntur genere secundum rationem potentiae, quoniam potentiae distinguuntur per actus.

«Quamvis dici posset, quod distinctio illa proposita est tamquam famosa postmodum examinanda secundum veritatem; in cuius signum statim Aristoteles hoc in loco, quum intulisset quod potentia secundum locum motiva coincideret cum potentia appetitiva, subaudit quod si partes animae secundae sunt secundum potentias fiunt valde multae, quasi diceret quod *appetitivum et secundum locum motivum non sunt diversae partes animae secundum rem, sed secundum rationem potentiae*» (5).

(1) Cfr. Capreol., II, dist. I, q. 2, ad arg. Aureol., contr. 1° Conci.

(2) *Loc. prox. cit.*, post dub. 2°.

(3) Cfr. S. Alb. Magn., II de Anim., Tr. IV, c. 7; S. Thom., I, q. 76, a. 4, ad 2um; de Anim., a. 9, c.; *ibid.*, ad lum. et III de Anim., lect. 15.

(4) Cfr. supra, p. 424-430.

(5) III de Anim., c. 6; cfr. Ferrar., *loc. supr. citatis*; Bañez, *loc. prox. cit.*, ad 3um.

Articulus III.

DE ANIMA RATIONALI

822. Expleta animae vegetativae et sensitivae tractatione, deserendum superest de anima rationali seu intellectiva, qua homo est formaliter homo; quapropter, haec Psychologiae pars ultima non sine iure *Anthropologia* antonomastice appellatur. Quemadmodum autem aliae duae animae sub duplici ratione consideratae sunt, ita eodem modo anima rationalis, ut videlicet consideretur et *stancie* seu quoad eius intimam naturam, et *dynamics* seu quoad eius virtutes et operationes. Tractandum est igitur in hoc articulo,

1° de anima rationali *statics* accepta (Sect. I);

2° de anima rationali *dynamics* accepta (Sect. II).

SECTIO PRIMA

De Anima Rationali Statice Accepta.

823. Cum esse staticum formae informantis considerari possit et *absolute* seu in se, abstrahendo scilicet ab ordine seu relatione quam ad corpus dicit, et *relative* seu in ordine ad corpus, in quo est quodque informat: pariter et anima rationalis, quae rationem formae informantis participat, hoc duplici modo est consideranda. Unde agendum est

1° de anima rationali *absolute* accepta (§ 1);

2° de anima rationali *relative* accepta (§ 2).

§ 1. De Anima Rationali Absolute Accepta.

824. Esse staticum absolute acceptum cuiuslibet rei ex causis, sive intrinsecis sive extrinsecis, conflatur; at de causa finali animae rationalis potius Ethicae est opus; quare hic investiganda est eius natura quoad causas intrinsecas et extrinsecas efficientem tantum. Loquendum est ergo:

1° de anima rationali *intrinsece* accepta (I);

2° de anima rationali *extrinsece* accepta (II).

I. - De Anima Rationali Intrinsece Accepta.

825. Quaerere causas rei intrinsecas est quaerere proprie et stricte eius naturam seu essentiam sive definitionem essentialem intrinsecam; idem porro de anima rationali absolventes, ordine quodam sequentia investigabimus:

- Io an anima rationalis sit *substantia* (Io);
- 2° an anima rationalis sit *simplex* (2°);
- 3° an anima rationalis sit *spiritualis* (3°);
- 4° an anima rationalis sit *immortalis* (4°).

Ex his omnibus ut quid venatum per modum corollarii colligi poterit essentialis ac intrinseca animae humanae definitio.

1. - Utrum Anima Rationalis sit in genere substantiae (1).

826. In hoc primo numero petitur, an anima rationalis habeat rationem principii formalis de genere substantiae vel accidentis.

827. Praenotamina. — Est notandum, quod praesens quaestio eadem est ac illa quae supra non semel absoluta est, videlicet loquendo de natura vitae in genere, de natura animae vegetativae et sensitivae (2); propterea ex ibi expositis (3) desumenda seu recolenda est distinctio inter formam substantialem et accidentalem.

828. Status Quaestionis. — Quaeritur ergo, an anima rationalis in homine sit subiectum seu principium in se existens et omnium operationum seu actuum psychicorum substratum commune, quod in se semper idem maneat, sitque sibi identicum, constans atque stabile; an e contra, sit tantum collectio actuum psychicorum atque, sicut isti, sit semper sibi diversum, mutabile atque continue variabile; breviter: an anima rationalis sit forma substantialis vel accidentalis.

829. Sententiae. — Non est nimis immorandum in recitatione systematum, quae animae rationalis substantialitatem inficiantur, quia eadem sunt quae alibi recitavimus (4). His igitur omissis systematis vehit Materialism!, Sensualismi et Positivismi (5), solum pauca dicemus de *Empirismo* recentis Psychologiae.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 1; *ibid.*, q. 90, a. 1; II, *dist.* 17, q. 1, a. 1; II C. Gent., c. 83-85; Al amanno, *op.cit.*, q. 89, a. 1; Roselli, *op. cit.*, P. III, Metaphysica, q. 16, a. 4-5; Sanseverino, *op. cit.*, *Anthropologia*, c. V, n. 258-317; Zigliara, *op. cit.*, *Psychol.*, lib. I, c. HI, a. 1; De Maria, *op. cit.*, *Anthrop.*, P. II, q. 1, a. 1; Pesch, *op. cit.*, n. 187-192; Lahr, *op. cit.*, Tom. II Metaphysique, Liv. III, ch. I-111; D'Alibert, *op.cit.*, P. II>», ch. I, a. I, § 1; Donat, *op. cit.*, c. VII, n. 532-546; Frôbes, *op. cit.*, Tom. II, Lib. HI, c. 1, § I, et plures alios.

(2) Cfr. supra, pag. 357 ss.; 452 ss.; 479 ss.

(3) Cfr. supra, pag. 479, n. 629.

(4) Cfr. supra, *ibid.*, n. 631.

(5) Haec systemata optime exponuntur fuseque refutantur a De Broglie, *op. cit.*, Tom. I, liv. III, per tot.

Utrum Anima rationalis sit in genere substantiae

Hoc igitur systema, nixum fundamento empirismi communis, quo scii, tamquam reale admittitur tantum factum empiricum aut intuitive perceptum, simpliciter et absolute negat animam rationalem esse realem substantiam, hoc est habere rationem subiecti realis permanentis sibiue identici omnium actuum psychicorum, sed ipsam animam (sicut et tó Ego humanum) reducit vel ad purum quemdam complexum phaenomenorum psychicorum seu statuum psychicorum continue sibi invicem succedentium et associatione quadam ad invicem unitorum, vel ad quamdam actualitatem actuum internorum, qui ipsà eorundem serie uniuntur (= theoria actualitatis). Ita post Locke, Hume et St. Mill, docent multi ex hodiernis fautoribus recentioris psychologiae, ut Ebbinghaus, Mach, Paulsen, Fechner, Wundt, James, Titchener et plures alii.

Contra hos omnes ponitur sequens veritas et probatur eodem principio, quo substantialitas animae sensitivae probata est (1).

830. Conclusio: « Anima rationalis in homine revera est principium for ale substantiale ».

Prob.: Principium quod est formaliter constitutivum ac distinctivum rei, quodque est subiectum commune omnibus phaenomenis, unum in multiplicitate, identicum in diversitate et stabile in successione, est formale substantiale. Atqui tale est anima rationalis in homine. Ergo anima rationalis in homine revera est principium formale substantiale.

Mai. explicata est supra (2). — Min. prob. per partes.

Prob. Ia Pars (= anima rationalis in homine est eius principium formaliter constitutivum et distinctivum). — Principium formaliter constitutivum et distinctivum est quaedam forma substantialis, qua res in tali specie constituitur et a qua eius specifica differentia sumitur, consequenter est id quo primo res operatur. Atqui anima rationalis in homine est talis forma. Revera enim homo in specie constituitur per animam rationalem, a qua etiam suam differentiam specificam, nempe rationale, desumit; imo et per ipsam homo primo, non solum vivit et sentit, sed etiam intelligit seu ratiocinatur (3). Ergo anima rationalis in homine est eius principium formaliter constitutivum et distinctivum.

Prob. 2a Pars (= anima rationalis in homine est subiectum commune omnibus phaenomenis, unum in multiplicitate, identicum in diversitate et stabile in successione). — tó Ego humanum est subiectum commune omnibus phaenomenis, unum in multiplicitate, identicum in diversitate et stabile in successione. Atqui anima rationalis est principium quo formaliter et essentialiter constituitur tó Ego humanum. Ergo anima rationalis in homine est subiectum commune omnibus

(1) Cfr., supra, pag. 480, n. 632.

(2) Pag. *ibid.*

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 1; II C. Gent., c. 56, 58, 69-70; Quodl. XII, a. 12; de Sp. Cnat., a. 2; de Arum., a. 1.

phaenomenis, unum in multiplicitate, identicum in diversitate et stabile in successione.

Min. patet ex praecedenti parte. — Mai. evidenter probatur ex conscientiae testimonio seu interna experientia quae, cum sit primus ac immediatus fons cuiuslibet scientiae, in re tam nobis intima, qualis est $\tau\acute{o}$ Ego, nequit non praebere certissimum et invincibile argumentum (1). Ostendendum est igitur breviter, omnia illa praedicata, in maiori syllogismi allata, revera $\tau\acute{o}$ Ego humano(2) convenire. Etenim:

1° « $\tau\acute{o}$ Ego humanum est subiectum commune omnibus phaenomenis». — Omnes actus psychici, qui conscientia $\tau\acute{o}$ Ego humano tribuuntur, sunt actiones, affectiones et diversi modi se habendi, ut cogitationes seu perceptiones, volitiones, affectiones, etc. Haec omnia autem sunt accidentia, quae ut talia necessario postulant ipsum $\tau\acute{o}$ Ego esse subiectum substantiale a quo sunt et in quo sunt tamquam in subiecto inhaesivo; nam, quidquid est aut est substantia aut est accidens, hoc est aut per se stans aut non perse stans, ideo sunt ad invicem irreducibilia et penitus heterogénea. Liquet porro quod nullus actus psychicus neque omnes simul possunt per se stare aut solitarie esse, ideoque non sunt substantiae sed accidentia, quae propterea supponunt subiectum substantiale: omnis enim actio est agentis et ab agente. Ergo, sicut repugnat motus sine subiecto movente ita cogitatio sine subiecto cogitante, volitio sine subiecto volente, affectio sine subiecto sentiente, et generaliter quicumque actus psychicus sine subiecto psychico eliciente, quod est $\tau\acute{o}$ Ego.

2° « $\tau\acute{o}$ Ego humanum est unum in multiplicitate». — Quandoquidem, teste conscientia, quodlibet $\tau\acute{o}$ Ego humanum substantialiter est nunc ipsum unum subiectum, quod in priori tempore certa cogitaverit, voluerit et egerit; unumquodque enim $\tau\acute{o}$ Ego sentit, quod rationem reddere debet de actibus liberis antea a se positus, consequenter quod semper manet ipsummet unum adsistens continuae multiplicitati et successioni phaenomenorum seu actuum psychicorum: alioquin, si non retineret unitatem cum priori actuum subiecto sed multiplicatum esset, falsissime aliquod nunc ego diceret «ego hoc volui, ego hoc feci».

3° « $\tau\acute{o}$ Ego humanum est identicum in diversitate». — Eodem conscientiae testimonio luculenter patet, quod omnes actus psy-

chici eidem proprio $\tau\acute{o}$ Ego adseribuntur, sicut cum dicitur Ego idem sum qui cogito, qui volo, qui sentio, qui gaudeo, etc. »; propterea, certissime et evidenter percipitur quod idem Ego sub innumerabilibus variabilibusque accidentibus seu phaenomenis manet. Hoc autem melius apparet ex diversorum statuum psychicorum consideratione; et quidem: a) *ex praesentia actuum, psychicorum*, inquantum diversi status psychici nunc praesentes, cum parvam imo quandoque minimam durationem praeseferant, non darentur, nisi subiectum, cui accidunt, sit idem, ut revera possit nunc dicere «Ego qui nunc cogito, sum idem qui nunc volo»; b) *ex praeteritione actuum psychicorum*, prout plurimi status psychici, quamvis cito transeant et continuo sese succedant, ad invicem tamen et cum subiecto, cui accidunt, referuntur atque uniuntur; haec autem relatio et unio continua necesse est praesupponat identitatem subiecti facta psychica diversa et succedentia unientis; c) *ex memoria seu recordatione jactorum*: eventus enim seu facta diu praeterita et elicita ab hoc Ego, v. g. ab A, etiam post longum tempus, eidem $\tau\acute{o}$ Ego A attribuuntur, ut recte diceret «Ego idem A quod nunc cogito, cogitavi, quod nunc volo, volui»; si enim talis subiecti identitas desit, hoc est si non sit idem Ego cum priori $\tau\acute{o}$ Ego, quod praeteritos actus psychicos posuit, false diceret «Ego hoc cogitavi»; sicque nulla rei memoria nullaue recordatio possibilis foret.

4° « $\tau\acute{o}$ Ego humanum est stabile in successione». — Hoc est corollarium necessarium praedictorum: non enim concipi potest subiecti communitas, unitas atque identitas sine eiusdem subiecti stabilitate seu permanentia, quae propterea est ceterarum proprietatum radix.

831. Corollarium. — Exinde recte colligitur, quod omnia adversariorum systemata penitus sunt falsa et contradictoria. Generaliter enim animae rationalis substantiam negando illamque per modos seu phaenomena sive epiphaenomena substituendo, ut Empiristae omnes faciunt, est simul contradictoria affirmare, eo quod ponitur aliquid quod est et simul non est; est quidem, inquantum phaenomena, ex quibus anima conflaretur, sunt aliquid actu; non est vero, inquantum ipsa phaenomena, cum essentialiter sint accidentia, totum esse accipiunt a subiecto cui inhaerent; quod, quia ab adversariis omnino negatur, ideo actu non sunt.

Quo fit ut actuum seu factorum psychicorum multiplicitas concipi aut dari non possit sine reali substrato substantiali, quod est anima. Quapropter, Io nec series continua actuum sufficienter praedictam multiplicitem explicat atque rationem substrati supplet: ipsa enim series, etiam ut continua, consistit tantum in quadam extrínseca relatione unius actus ad alium, quod manifestum est per se stare seu existere non posse: 2° neque causalités sive communicatio unius status conscii cum altero statu sequenti: *tum* quia etiamsi hoc daretur, semper tamen maneret quod illa communicatio est quid mere extrínseco relativum; *tum* quia,

(1) Cfr. De Broglie, *loc. prox. cit.*, p. 212-216.

(2) Ut Illius maioris veritas melius intelligatur, sciendum est quod $\tau\acute{o}$ Ego humanum dupliciter sumi potest: aut *accidentaliter*, et sic complectitur quemlibet statum accidentalem, sive quoad animam sive quoad corpus: quo modo $\tau\acute{o}$ Ego iugiter mutatur et variatur; aut *substantialiter*, et sic complectitur quod essentialiter aut necessario pertinet ad animam et corpus: hoc modo $\tau\acute{o}$ Ego non est mutationi subiectum, sed unum et idem substantialiter manet, et de eo *maior argumenti* est intelligentia».

cum anima ponatur consistere in illis statibus consciis, et hi sint quid productum, anima produceret — et quidem continue — seipsam antequam esset, quod est absurdum; *turn* denique, quia communicatio seu causalitas actuum non semper de facto habetur, praesertim quando occurrit vitae psychicae interruptio, quod non raro contingit.

832. Scholion. — Animadvertendum est denique, quod omnia systemata, negantia animae rationalis substantialitatem, pluribus falsis suppositis nituntur, quorum praecipua sunt: Io falsus substantiae conceptus: omnes fere adversarii cartesianam definitionem substantiae recipiunt; 2° negatio distinctionis inter *ego purum* et *ego empiricum*, quod illius est expressio et manifestatio; 3° conceptus agnosticus ipsius animae, prout supponitur anima esse nobis ignotum X; 4° negatio verae ac intrinsecae relationis actuum psychicorum ad animam, cum, iuxta adversarios, huiusmodi actus psychici ad animam se habeant, sicut quaedam externa apparentia cuiusdam rei nobis ignotae.

833. Obiectiones. — Ia Obi. : Non sunt multiplicanda entia sine necessitate. Atqui ϵ ego humanum sufficienter constituitur per summam statuum seu actuum psychicorum successivorum. Ergo praeter hanc actuum summam, non est aliud substratum substantiale ponendum.

Resp. : — *Cone.* Mai. ; *Dist.* Min. : ϵ ego humanum empiricum sufficienter constituitur per summam statuum... *Cone.*; ϵ ego humanum purum sufficienter constituitur... *Neg.* — Et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Dictum est iam quod ϵ Ego humanum empirice conflatur ex omnibus accidentibus quae ad corpus et animam pertinent, consequenter ex illa summa actuum seu factorum psychicorum; sed quilibet actus psychicus, sicut et quaelibet actuum summa, cum sit accidens, essentialiter relationem dicit ad aliquid aliud, cuius est et a quo gignitur; igitur ϵ ego empiricum necessario postulat subiectum substantiale, quod est ego purum: non enim quod est essentialiter accidens, potest, sive separatim sive collectim, in substantiam transire.

Inst. 1° : Quod per se stare seu existere potest, non indiget alio a se quo subsistat. Atqui actus psychici, ex quibus ego empiricum conflatur, per se stare possunt: sunt enim quaedam simplices determinationes, quae singillatim sunt quidem proprietates, at collectim sunt res; res autem sunt determinationum simplicium seu proprietatum complexus, qui per se stare potest. Ergo praeter res seu ego empiricum, non est admittendum ego purum ut substratum substantiale.

Reap. : — *Cone.* Mai. ; *Neg.* Min., ad cuius probationem *Dist.*: sunt enim quaedam simplices... at collectim sunt res, i. e. realitates de genere accidentis *Cone.*, i. e. realitates de genere substantiae *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Non enim negatur quod actus psychici sunt modificationes quibus subiectum determinatur, atque ideo quod entia realia sunt; at ex hoc illogice concluditur, quod actus illi singillatim sunt accidentia (= proprietates), collectim vero sunt substantia (= res): multiplicatio enim seu additio accidentium numquam substantiam efficit. Actus igitur psychici, sive incomplexi sive complexi, sunt quidem res seu realitates, tamen accidentales et non substantiales, atque ut sic semper substratum substantiale postulant.

Inst. 2°: Quod videtur esse et revera non est, illogice ut reale ponitur. Atqui unitas qua substratum reale substantiale ponitur, videtur esse et revera non est. Ergo illogice admittitur, praeter res, quoddam substratum substantiale.

Resp. : — *Dist.* Mai. : quod videtur esse et revera non est, quod tamen defacto demonstratur seu probatur non esse, illogice ut reale ponitur *Cone.*; quod tamen defacto gratis et arbitrarie asseritur non esse, illogice ut reale ponitur *Neg.* — Contra-

dist. Min. ; et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Adversarii gratis et arbitrarie asserunt, unitatem substrati substantialis non probari, quia de facto luculenter probatur ex experientia interna, ut patet ex argumentatione ad nostram conclusionem adducta.

Inst. 3°: Actus psychici sic se habent ad substratum suppositum, sicut denarii ad crumenam seu possessor ad rem possessam. Atqui unitas rei possessae ad possessorem seu denariorum ad crumenam, est pure apparens et extrinseca. Ergo unitas actuum psychicorum ad substratum non est realis sed apparens et extrinseca.

Resp. : — *Neg.* Mai. ; *Cone.* Min. ; et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Falsitas huius argumenti, uti iam adnotavimus, consistit in hoc quod adversarii simpliciter afferunt quamlibet intrinsecam relationem actuum ad animam sive ad ϵ Ego, ita ut ad eam se habeant sicut quaedam externa apparentia cuiusdam rei nobis ignotae, quod est omnino falsum: illis enim actibus psychicis substratum suppositum intrinsece modificatur, ita ut status psychici sint aliquid ipsius subiecti inquantum ad ipsum intrinsece pertinent.

Inst. 4°: Paralogistica sive sophistica argumentatio valore demonstrativo sive probativo caret. Atqui talis est argumentatio, qua probata est animae rationalis substantialitas: fit enim ibi saltus ab ordine puro transcendentali ad ordinem empiricum, seu ab ordine puro subiectivo ad obiectivum. Ergo substantialitas animae rationalis remanet ut ignotum X (1).

Resp.: — *Dist.* Mai.: Vera paralogistica sive vera sophistica argumentatio valore demonstrativo sive probativo caret, *Cone.*; falsa paralogistica sive falsa sophistica argumentatio... *Neg.*; *Neg.* Min. cum eius probatione; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Cum argumentatio a nobis supra allata nullam veram fallaciam contineat, veritati enuntiatae valorem probativum ac demonstrativum confert: nititur enim tota et ratione seu definitione vera ac reali substantiae et conscientiae testimonio seu interna experientia ipsius ϵ Ego, quod est quid immediatum et evidentissimum. Paralogismus igitur de facto deprehenditur in kantiana argumentatione, quae, ut est ab eo proposita, contra syllogismi leges peccat, inquantum quatuor terminos continet (2); at argumentatio nostra, servans leges syllogismi, est ontologico-scientifica, quae adhuc ita exponi potest: a Id quod habet rationem subiecti realiter subsistentis et non potest aliter cognosci, concipi seu repraesentari nisi ut tale, est vera substantia (*definitio substantiae*). Atqui ens cogitans reale (ϵ ego) habet rationem subiecti realiter subsistentis et non potest aliter cognosci, concipi seu repraesentari nisi ut tale (*testimon. conscientiae*). Ergo ens cogitans reale (ϵ ego) est vera substantia». Ex quo liquet quod absque nota paralogismi deducitur, animam revera esse substantiam (3).

(1) Ita ratiocinatur Kant (*Crit. d. Rag. Pura*, P. II, dial. Transe., Lib. II, c. I, p. 325, ed. Latcrza): « Datur in processu psychologiae rationalis paralogismus quidam qui sequenti ratiocinio exponitur: *id quod non potest aliter concipi nisi ut subiectum, non potest aliter existere nisi ut subiectum, ideoque est substantia*. Atqui *ens cogitans, simpliciter, ut tale acceptum, non potest aliter concipi nisi ut subiectum*. Ergo *ipsum etiam ut tale dumtaxat existit, idest ut substantia*. In *Maiori* [cnirm] fit sermo de quodam ente quod, generaliter et sub quolibet aspectu, concipi potest, consequenter etiam ut est possibile dari in intuitione. At in *Minori* est sermo solum de eodem ente, inquantum scipsurn considerat tamquam subiectum respectu conceptus et unitatis conscientiae, non quidem respectu intuitionis, a qua in cogitatione obiecti rationem habet. *Conclusio* igitur deducta est per sophisma figurae dictionis, ideoque virtute syllogismi sophistici ».

(2) Ait enim Balmes (*op. cit.*, lib. 9, c. 9, pag. 299): « Non può esservi argomentazione più sofistica e volgare: non ammette Kant la sostanzialità dell'anima, perché non possiamo prendere la stessa sostanza e presentarcela in intuizione sensibile... ».

(3) Ad rem iterum Balmes (*ibid.*, p. 298): « Io pensava ieri, io penso oggi; in tutta la varietà di mie situazioni mi trovo che sono lo stesso, non altri; questa realtà che persiste identica in mezzo alla diversità, la chiamo *la mia anima*; dunque la mia anima è una realtà permanente, soggetto delle modificazioni; dunque è sostanza. *Puo trovarsi mente di più chiaro?* ».

2a Obi.: Si anima rationalis sit substantia, aut erit completa aut incompleta. Atqui neutrum dici potest; non completa, alioquin corpori non uniretur; neque incompleta, quia, ut infra probabitur, per se subsistere potest. Ergo anima rationalis nullo modo rationem substantiae habet.

Resp.: — *Dist. Mai.*: aut erit completa in ratione substantialitatis *Conc.*, in ratione speciei *Neg.*; aut incompleta in ratione speciei *Conc.*, in ratione substantialitatis *Neg.*—Eodem sensu *Dist. Min.*: et *Neg. Conqs. et Conqa.*—Uti alibi determinatum est (1), praeter substantiam primam, datur alia, quae *secunda* appellatur; haec autem duplex esse potest: *completa* tam in ratione substantialitatis quam in ratione speciei, v. g. angelus; *incompleta*, quae potest esse: *vel* incompleta et in ratione speciei et in ratione substantialitatis, v. g. anima vegetalis et sensilis; *vel* incompleta in ratione speciei, sed completa in ratione substantialitatis, et de hoc genere substantiae est anima rationalis (2).

2. - Utrum Anima Rationalis sit substantia simplex (3).

834. Probatum est, animam rationalem esse principium formale substantiale, quo homo talis constituitur; petitur nunc, an ipsa anima sit substantia simplex, ut in se nullam compositionem involvat.

835. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod omne compositum ex partibus conflatur, quo induit rationem totius atque ideo divisibilis; simplex autem composito contraponitur, consequenter partibus caret et rationem indivisibilis dicit. Formale igitur simplicitatis est ut partes non habeat et indivisibilitatem dicat; attamen, per se abstrahit a perfectione sive imperfectione; revera enim datur simplicitas per modum imperfecti, v. g. materia prima, licet toto composito imperfectior, eo tamen est simplicior; sicut datur etiam simplicitas per modum perfecti, v. g. actus ut actus composito actuali simplicior est et perfectior. Quapropter, simplicitas formaliter importat carentiam sive negationem partium divisibilium.

Secundo est notandum, quod cum oppositorum eadem sit ratio et simplex composito seu toti divisibili opponatur, tot debent esse species simplicis quot species totius; huic triplex species simplicis adsignari potest: *essentiale*, *integrate* (= quantitativum) et *accidentale*; *essentiale* adhuc triplex esse potest: *logicum*, *metaphysician* et *physicum*, de quibus omnibus alibi notatum est (4).

836. Status Quaestionis. — Certum est, quod non agitur de animae rationalis simplicitate quae compositionem essentialem, sive logicam sive metaphysicam, excludit: haec enim simplicitas nulli

(1) Cfr. supra, pag. 493, n. 64!, In 2^a obi.

(2) Cfr. S. Thom., *de Anima*, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 5; de *Sp. Creat.*, a. 1; de *Anim.*, a. 6; I, *dist.* 8, q. 5, a. 2; II, *dist.* 17, q. 1, a. 2; *Quodl.* III, q. 8; *Quodl.* IX, q. 4, a. 1; II C. *Gent.*, c. 49-50; OMNES commentatores in I S. Thom., *loc. cit.*; Ferrariensis., II C. *Gent.*, c. 49-50; Javelli, III *dt Anim.*, q. 4; Alamanno, *op. cit.*, q. 90, a. 2; Ruvio, *Tractat. de Anim. Separata*, q. 2; COMPLUTENS., *op. cit.*, disp. 5; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Natur.*, P. III, q. 2, a. 1; Guerinois, *Phys.*, P. IV, q. 1, a. 5, § 1; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, c. VI, n. 318-360; Zioliara, *Psychol.*, lib. I, c. 3, a. 2; De Maria, *op. cit.*, *Anthrop.*, P. 11, q. I, a. 2; Pesch, *op. cit.*, n. 269-275; D'Alibert, *op. cit.*, P. II, ch. I, a. 1, § 2; Mercier, *op. cit.*, n. 252-254; Boedder, *op. cit.*, n. 465-473; Frôbes, *loc. prox. cit.*, § 2, p. 252-260; et alios.

(4) Cfr. supra, pag. 431, n. 569.

enti creato competere potest, sed solius entis increati est propria (1); at praesens quaestio est de illa simplicitate, quae compositionem, sive integram sive essentialem physicam, excludit, ut sensus sit: an anima rationalis sit intrinsece composita sive ex partibus integrantibus seu quantitativis sive essentialibus physicis seu ex materia (= potentia physica) et forma (= actus physicus) (2).

837. Sententiae. — Adversarii, qui animae rationalis simplicitatem tam integram quam essentialem inficiantur, sunt omnes in praecedenti numero relati, ducibus *materialistis* (3).

Scholastici unanimiter tenent, animam rationalem esse integraliter simplicem; attamen non conveniunt quoad simplicitatem essentialem. Revera enim, quidam dicunt <quod anima est composita ex materia et forma; quorum etiam sunt quidam dicentes, eandem esse materiam animae et aliorum corporalium et spiritualium > (4). Ita, post *Avicbron*, docet tota schola franciscana saeculi xni duce *Alex. Hálense* (5), quem alii pauci secuti sunt.

Contra hos omnes ponitur cum S. Thoma et communi Scholasticorum sententia sequens veritas.

838. Conclusio: «Anima rationalis est integraliter et essentialiter-physice simplex»

Prob. V Pars (= *anima rationalis est integraliter simplex*). — Arg. F^o (ex *ratione formae*). — Habens rationem formae tantum, est integraliter simplex. Atqui anima rationalis habet rationem formae tantum. Ergo anima rationalis est integraliter simplex.

Mai. prob.: Esse integraliter simplex est non habere partes integrantes seu quantitativas, consequenter non esse formaliter extensum. Atqui forma ut forma non est formaliter extensa: omne enim formaliter extensum est corpus vel corporeum; porro, nec corpus potest esse forma (6), neque forma ut forma potest esse quid formaliter corporeum (7). Ergo habens rationem formae tantum, est integraliter simplex.

Min. liquet ex praecedenti numero et magis ex infra dicendis

(1) Hoc asserimus cum S. Thoma et communi Thomistarum sententia. « Unde, condidit S. Thomas, Angelus vel anima potest dici quidditas vel natura vel forma simplex, inquantum eorum quidditas non componitur ex diversis; tamen *advenit sibi compositio horum duorum, scilicet quidditatis [ut potentiae] et esse* (« ut actus) » (I, *dist.* 8, q. 5, a. 2).

(2) Notandum est quod, licet animae rationalis simplicitas integralis logice sequatur tamquam a fortiori ex supra habitis (pag. 434, n. 573) de animae animalium perfectorum indivisibilitate, eo quod anima rationalis quamlibet aliam animam penitus excedit; nihilominus, non abs re erit unum vel alterum argumentum ex professo adducere, praesertim contra materialismo infectos.

(3) < Haeckel [cum omnibus materialistis] affirme que l'intelligence est une fonction du cerveau. Cette affirmation semble plausible à première vue, et les matérialistes ne manquent pas de la présenter comme incontestable » (J. Laminne, *L'Homme d'après Haeckel* pag. 23, Paris, Bloud, 1907); cfr. F. Paulhan, *La physiologie de l'Esprit*; Paris Alcan.

(4) S. Thomas, *loc. prox. cit.*; cfr. de *Anim.*, a. 6 et alibi.

(5) Cfr. *Sum. Thcol.*, P. II, q. 12, 61.

(6) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 65.

(7) Cfr. S. Thom., *ibid.*, c. 58.

patebit. Etenim, anima rationalis non solum est forma, qua corpus fit substantialiter humanum; verum etiam talis forma, qua scilicet animal perfectum constituitur, ut primo et per se totum informetur et huius ratione ipsae partes; quapropter, quamlibet divisionem, sive per se sive per accidens, excludit.

Arg. nQm (ex ratione cognitionis). — Cognoscitivum omnium rerum est integraliter simplex. Atqui anima rationalis est cognoscitiva omnium rerum. Ergo anima rationalis est integralitersimplex.

Mai. prob.: Principium non integraliter simplex est in partes integrantes divisibile seu formaliter extensum, cuius extensionis radix est materia. Atqui per materiam res coarctatur et limitatur ad unum esse tantum (1), quod rationi cognitionis officit, ut liquet ex supra de cognitione ostensis. Ergo cognoscitivum omnium rerum est integraliter simplex.

Min. constat; anima enim intantum est rerum cognoscitiva, inquantum ipsarum rerum speciebus informatur: quo fit ut, praeter propriam formam, possit aliorum formas in se recipere et fieri alia; ideoque, maxime se extendit ad esse aliarum rerum praeter sui esse (2).

Arg. nrm (ex unitate cognitionis). — Cognoscens quod una et unica forma seu specie unicoque actu cognoscit seu percipit omnes partes ex quibus aliqua res seu aliquod totum componitur, est integraliter simplex. Atqui anima rationalis una et unica specie unicoque actu percipit omnes partes ex quibus aliqua res componitur. Ergo anima rationalis est integraliter simplex.

Mai. prob.: Si cognoscens non sit integraliter simplex, sed extensum et divisibile, tunc: *aut* singulae partes cognoscentis perciperent singulas obiecti partes per diversas species partiales ipsius obiecti, et hoc non: quia diversae partes alicuius totius successive perciperentur, quo fit ut numquam res integra et simul sub forma totius perciperetur (3); *aut* singulae partis cognoscentis simul perciperent totam rem per speciem totalem eiusdem rei, et hoc nequidem: quia quot sunt partes quibus cognoscens constaret, toties quaelibet res integra et totalis esset percipienda.

Min. manifesta manet ex experientia interna. Revera enim «partes possunt intelligi... sub quadam confusione, prout sunt in toto, et sic cognoscuntur per unam formam totius et sic simul cognoscuntur» (4).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 7, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 1; q. 84, a. 2; II C. Gent., c. 49.

(3) Cfr. S. Thom., de Vent., q. 8, a. 14.

(4) S. Thomas, I, q. 85, a. 4, ad 3®.

Prob. 21 Pars (= anima rationalis est essentialiter-physice simplex). — Arg. Iu“ («ratione formae»). — Quod ex suo formali conceptu excludit compositionem essentialem materiae et formae, est essentialiter-physice simplex. Atqui anima rationalis ex suo formali conceptu excludit compositionem essentialem materiae et formae. Ergo anima rationalis est essentialiter-physice simplex.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Anima rationalis est essentialiter forma corporis humani, quia per ipsam est et dicitur humanum. Atqui ut huiusmodi, formaliter excludit quamlibet compositionem materiae et formae. Nam: *aut* anima est forma secundum se totam et sic repugnat ex materia et forma componi; cum enim materia sit pura potentia, si anima secundum se totam sit forma, secundum se totam seu essentialiter est actus tantum, consequenter essentialiter excludit rationem materiae; *aut* anima est forma secundum aliquam sui partem, hoc est secundum unam partem sui est forma et secundum alteram est materia, ut hae se habeant ad invicem sicut activum et passivum, sicut informans et informatum. Informatum porro fit tale per informans, sicut passivum est principium actionum per activum; illud vero per quod vel quo aliquid est tale, nequit esse nisi simplex forma tantum. Si igitur anima secundum sui partem est forma, secundum hoc tantum dicitur esse anima, quae est simplex forma (1).

Arg. num (ex ratione unitiva formae specificae). — Omnis species entis naturalis ex materia et forma resultans uniri nequit cum alia materia ad aliam speciem per se constituendam. Atqui anima rationalis unitur cum corpore ad speciem humanam per se constituendam. Ergo anima rationalis est essentialiter-physice simplex.

Mai. ex se est manifesta; quod enim in se rationem specificam habet, iam est unum per se, utpote quod per se habet esse et operari; ex eius igitur unione cum altero effici nequit unum ens per se, sed per accidens (2).

Min. ex praecedenti thesi liquet et infra magis patebit.

Conqs. est clarum; si anima rationalis ponatur composita ex materia et forma iam esset per se species entis naturalis, consequenter cum corpore nequit per se uniri ad speciem constituendam, sed tantum accidentaliter.

Arg. HTm (ex ratione cognoscitiva animae rationalis). — Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur. Atqui anima rationalis, ut est tale principium cognoscitivum, recipit formas absolute sine

(1) Cfr. S. Thom., Quodl. III, a. 20; II, dist. 17, q. 1, a. 2; de Sp. Creat., a. 9, ad 9«».

(2) Cf. S. Thom., de Anim., a. 6.

materia. Ergo anima rationalis est essentialiter forma tantum seu essentialiter-physice simplex.

Mai. deck: Dupliciter aliquid potest in alio recipi: uno modo, *complete et in facto esse*, et hic modus habetur cum aliquid in alio recipitur ut cum eo aliquid complete componat, ex quo quaedam natura resultat: qui quidem modus recipiendi arguit recipientis et recepti modum essendi; alio modo, *incomplete et in fieri*, et hic modus habetur cum aliquid in alio recipitur tamquam in instrumento; qui tamen modus naturam recipientis minime arguit: quia immateriale, per modum transeuntis et instrumenti, optime recipi potest in recipiente materiali et corporeo (1).

Min. experiëntiâ liquet; intelligimus enim multa quae non sunt corpora. Etenim cognoscimus, non solum *hunc* hominem ut est in tempore et spatio, sed et hominem *ut sic*, inquantum a tempore et spatio abstractum; quo fit ut tanta sit perfectior cognitio, quantum obiectum cognitum est a materia abstractius.

Conqs. manifestum manet ex supra habitis de cognitionis natura (2).

839. Corollarium 1^m. — Colligitur *primo* quod anima rationalis, cum sit essentialiter-physice simplex atque forma primo et per se totius corporis organici perfectiva, nec per se neque per accidens est divisibilis, hoc est neque ad divisionem corporis cum quo speciem componit (3); quapropter, non potest dici quod aliqua pars hominis est homo, neque si dividatur homo in partes, diceretur homo.

840. Corollarium IT^m. — Colligitur *secundo*, contra quosdam recentiores scientificos, quod animae rationalis simplicitas non est tantum dinamica, sed primo et per se statica, hoc est non dicitur simplex ex eo quod conflatur ex pluribus diversisque principiis, quae, suorum actuum tendentia et conspiratione, simplicitatem vitae rationalis efficiunt. Hoc certe conscientiae testimonio omnino contradicit, quo evidenter et immediate constat omnes actus psychicos rationales ab uno eodemque principio oriri, quod in se et essentialiter qualibet compositione integrali ac essentiali caret, ut ostensum est.

841. Scholion. — Est ultimo animadvertendum (4) quod anima rationalis, licet integraliter et essentialiter-physice simplex sit, nihilominus:

Io non est contra rationem ipsius si sit in aliquo toto divisibili, v. g. cum est in corpore. Quandoquidem « anima non est indivisibilis *ut punctum* habens situm in continuo, contra cuius rationem esset in loco

(1) Cf. Ferrariensis., in II C. Gent., c. 50, ad rat.

(2) Cf. pag. 581 ss.

(3) cfr. supra, p. 434, n. 573.

(4) Quoad difficultates, quas adversarii contra expositam veritatem opponunt, consuli possunt auctores iam citati.

divisibili esse; sed anima est indivisibilis *per abstractionem a toto genere continui* » (1);

2° neque ab ea logica sive metaphysica compositio excluditur. Nam, «essentia formae comparatur ad esse, sicut potentia ad proprium actum. Et ita in formis per se subsistentibus invenitur *et potentia et actus*, inquantum ipsum esse est actus formae subsistentis, quae non est suum esse. Si autem aliqua res sit *quae sit suum esse*, quod proprium Dei est, *non est ibi potentia et actus, sed actus purus...* Cum igitur anima sit quaedam forma per se subsistens, potest esse in ea *compositio* actus et potentiae, idest esse et quod est, non autem compositio materiae et formae (2).

3. - Utrum Anima Rationalis sit subsistens seu spiritualis (3).

842. Ostensa animae rationalis simplicitate, de eius subsistentia seu spiritualitate est ulterius investigandum (4).

843. Praenotamina. — Notanda sunt hic omnia quae naturam per se subsistentis et spiritualis respiciunt; et quia de his iam supra, ubi de animae sensitivae subsistentia, accurate fuit sermo (5), non est cur iterum eadem repetantur, cum satis sit ut recolantur. Quia proinde praesens quaestio omnino eadem est ac iam citata, argumenta quae pro anima sensitiva negative adducta sunt, iterum adduci possunt affirmative pro anima rationali.

844. Status Quaestionis. — Principale igitur quaestionis punctum est, an anima rationalis sit intrinsece independens quoad esse et agere a corpore, non quidem independentia extrinseca, obiectiva et instrumental!, sed tali indipendentia ut eius propria actio — consequenter eius esse — sit omnino a qualibet corporea parte et correptivo corpore independens; breviter, an sit intrinsece omnino

(1) S. Thomas, *de Sp. Creat.*, a. 4, ad 16^m; cfr. I, q. 8, a. 2, ad 2^m; II C. Gent., c. 56.

(2) S. Thomas, *de Anim.*, a. 6. — Negantes realem distinctionem essentiae et esse in creatis omnino aliter intelligunt, quam S. Thomas et Thomistae, praedictam animae rationalis metaphysicam compositionem, ex potentia scilicet (= essentia) et ex actu (= esse). Cfr. Fróbes, *loc. cit.*; Boedder, *loc. cit.* et alios Suarezianos.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 2-3; *de Anim.*, a. 1; *de Pot.*, q. 3, a. 8, ad 7^m; *ibid.*, a. 9; Cajetan., in Sum. S. Thom., *loc. cit.*; Bañez, *ibid.*; Alamanno, *op. cit.*, q. 90, a. 1; Aversa, *op. cit.*, q. 57, sect. 1; Complutens., *op. cit.*, disp. 16, q. 1; Ruvio, *loc. prox. cit.*; Ioan., a. S. Thomae, *op. cit.*, q. 9, a. 2; Cauvin., Tract. II de Anim., disp. 2, q. 1, § 1; Arnau, *op. cit.*, q. 12, a. 1; Guerinois, *op. cit.*, q. 4, a. 1, § 1; Roselli, *op. cit.*, q. 16, a. 1; Zigliara, *loc. prox. cit.*, a. 3; De Maria, *loc. prox. cit.*, a. 3; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, a. 4-5, n. 368-388; Pesch, *op. cit.*, n. 258-268; Lahr, *op. cit.*, Tom. II, Liv. III, ch. II-III; Boedder, *op. cit.*, n. 474-478; Mercier, *op. cit.*, n. 250-251; 255-258; Donat, *op. cit.*, n. 552-560; D'Aiber t, *loc. prox. cit.*, § 4; Oréd t, *op. cit.*, n. 513-516; Fróbes, *loc. prox. cit.*, thes. 22, pag. 260-268; et alios.

(4) Hic est sedulo notandum, quod non est identificanda, cum Cartesio et Cartesianis, spiritualitas cum simplicitate, ut, sicut compositio et extensio cum materialitate, ita simplicitas et inextensio cum spiritualitate convertatur. Quandoquidem, simplicitas formaliter et per se importat exclusionem seu negationem compositionis partium tantum, praescindendo ab independentia vel dependentia totum esse et operari a materia; spiritualitas vero hanc independentiam formaliter et per se dicit; ideoque, spiritualitas plus formalitatis in suo conceptu importat quam simplicitas; propterea, sicut verum est quod « *omne spirituale est simplex* » ita falsum est quod « *omne simplex est spirituale* ». Ergo sicut vera est haec peripatetica argumentatio: « *hoc ens* (v. g. anima rationalis) *est spirituale*, ergo *est simplex* », ita falsa est haec cartesiana argumentatio: « *hoc ens* (v. g. anima sensitiva) *est simplex*, ergo *est spirituale* ».

[5] Cfr. supra, pag. 485, n. 636.

independeos a corpore et quoad esse et quoad agere, ac per hoc immaterialis seu incorporea seu per se subsistens seu spiritualis (1).

845. Sententiae. — Negantes animae rationalis spiritualitatem sunt omnes *Materialistae* et eis affines ut *Positivistae*, *Evolutionistae* aliique permulti iam saepe n.ũero alibi citati; hos pariter sequitur recens *Materialismus Psychologicus* qui, ob incapacitatem experiendi ac inspiciendi sub microscopio illius animae spiritualitatem (2), illam reducit ad quamdam functionem seu motum cerebralem. Ita *Herzen*, *Bain*, *Binet*, *F. Jodl*, *T. Elsenhaus*, et alii.

Contra hos aliosque multos, cum *Aristotele*, *S. Thorna* et omnibus Scholasticis sequens veritas ponitur.

846. Conclusio: «Anima rationalis est intrinsece et essentialiter spiritualis».

Prob.: — Arg. Im (ex ratione statico-dynamica). — Quod intrinsece et essentialiter est independens et quoad esse et quoad operari a materia seu corpore, est intrinsece et essentialiter spirituale. Atqui anima rationalis intrinsece et essentialiter est independens et quoad esse et quoad operari a materia seu corpore. Ergo anima rationalis est intrinsece et essentialiter spiritualis.

Mai. est definitio, quae ex praenotatis est manifesta; unde «substantia spiritualis secundum esse suum [et operari] a corpore non dependet» (3).

Min. probatur per partes.

Prob. Ia Pars (= anima rat. intrinsece et essentialiter est independens quoad esse a corpore). — Cognoscitivum in potentia essentiali non habet in se intrinsece obiectum secundum eius esse naturale, seu est ab eo intrinsece et essentialiter independens quoad esse. Atqui anima rationalis est cognoscitiva in potentia essentiali omnium corporum. Ergo anima rationalis non habet in se intrinsece corpus secundum eius esse naturale, seu est intrinsece et essentialiter independens quoad esse a corpore.

Mai. decl.: Propositio haec iam supra declarata est (4), et per eam affirmamus quod cognoscitivum, cuius essentia absolute ac intrinsece nullam rationem cognitorum in se habet, intrinsece et essentialiter excludit obiectum cognitum secundum eius esse naturale: alioquin, «impediret cognitionem aliorum; sicut videmus quod lingua infirmi, quae infecta est cholenco et amaro humore,

(1) Brevitatis amor in terminis, utimur nomine «spiritualis».

(2) Hoc factum fundamentum generali modo ita inter alios enuntiatur a H. Bouasse (*La Quest. Priai, contre la Théorie d'Einstein*, in *Rivista intern. «Scientia»*, An. 1923, 1 Gennaio, pag. 14): «... nous, les physiciens de laboratoire, aurons le dernier mot (en supremum tribunal!): nous acceptons les théories qui nous sont commodes; nous refusons celles que nous ne pouvons comprendre et qui par cela même nous sont inutiles».

(3) S. Thomas, IV, *dist.* 45, q. 1, a. 1, q. 1.

(4) Cfr. supra, pag. 489, n. 639, arg. lum.

non potest percipere aliquid dulce, sed omnia videntur ei amara» (1); quare, contradictoria est haec propositio: «esse in potentia essentiali ad aliqua, simulque intrinsece ac essentialiter illa naturaliter habere» (2). Exinde manifeste sequitur, quod tale cognoscitivum est ab illis obiectis intrinsece et essentialiter independens quoad esse.

Min. est nota experientiã; «manifestum est enim quod homo per intellectum cognoscere potest naturas omnium corporum» (3), hoc est omnia corpora determinata et determinabilia, in quocumque tempore existentia, a quocumque tempore abstracta et cuiuscumque naturae corporeae.

Prob. 2a Pars (= anima ration, intrinsece et essentialiter est independens quoad operari a corpore). — Illud cuius operationi non communicatur corpus sive organum corporeum, est intrinsece et essentialiter independens quoad operari a corpore. Atqui animae rationalis propriis operationibus non communicatur corpus sive organum corporeum. Ergo anima rationalis intrinsece et essentialiter est independens quoad operari a corpore.

Mai. liquet ex praenotatis et explicatione maioris praecedentis partis; unde «similiter impossibile est quod intelligat [= homo seu anima rationalis] per organum corporeum, quia natura determinata illius organi corporei prohiberet cognitionem omnium corporum; sicut si aliquis determinatus color sit non solum in pupilla, sed etiam in vase vitreo, liquor infusus eiusdem coloris videtur» (4).

Min. prob.: Operationes seu actus immediate ab obiectis specificantur. Atqui obiecta, circa quae versantur animae rationalis operationes, sunt essentialiter spiritualia seu intrinsece independents a communicatione cum corpore sive organo corporeo. Nam, anima rationalis revera intelligit: Io ipsum universale, quod secundum se et essentialiter est spirituale seu a qualibet communicatione corporea praecisum; quodque eo magis ab anima cognoscitur quo magis abstrahitur a materia, qua singulare, sensibile, in tempore et spatio existens redditur; 2º omnia, quae triplicem mentis operationem respiciunt, videlicet simplicem apprehensionem, indicium et ratiocinium, quorum obiecta, ut experientia et ex dictis in utraque Logica luculenter constat, nullam communicationem corporis aut organi corporei praescierunt (5). Ergo animae

(1) S. Thomas, I, q. 75, a. 2.

(2) Cfr. Cajetan., in I, q. 75, a. 2.

(3) S. Thomas, I, q. 75, a. 2.

(4) S. Thomas, *ibid.*

(5) His addi possunt aliae operationes animae rationalis propriae, ut illae quae voluntatem et liberum arbitrium respiciunt; at harum valor valorem ex parte intellectus praesupponit, cum voluntas sequatur intellectum et liberum arbitrium sit voluntatis proprietas. Quapropter, argumenta quae quidam (v. g. *Fribes*) ex iis conficiunt, valore praesuppositivo seu hypothetico tantum gaudent.

rationalis propriis operationibus non communicatur corpus sive organum corporeum.

Arg. **irm** (*ex ratione teleologica*). — Natura humana essentialiter et ab intrinseco teleologice ordinatur ad immateriale et spirituale. Atqui talis ordinatio est impossibilis, nisi ipsa anima rationalis, qua natura humana est fonnaliter talis, sit ex se et intrinsece naturae spiritualis. Ergo anima rationalis est intrinsece et essentialiter spiritualis.

Mai. decl.: Ut optime animadvertit Philosophus (1), experientia nixus, omnes homines naturaliter scire desiderant; unde hominis natura essentialiter et intrinseco ordinatur ad scientiam ut ad finem. Manifestum est autem, quod scientia proprie et perse non est de materialibus et corporeis sensibilibus quae in continuo fieri sunt, sed de immaterialibus et spiritualibus quae sunt causae universalissimae rerum, de quibus praesertim occupatur Metaphysica, quae propterea est maxima scientia et omnium ceterarum dignissima (2).

Min. prob.: Etenim ex una parte, operatio sequitur esse et nulla operatio extra latitudinem obiecti specifici ferri potest, ita asinus minime appetit esse hominem nec plantam, neque planta lapidem; ex altera parte vero, nulla essentialis et intrinseca teleologia potest esse incassa, cum natura nihil frustra faciat (3). Liquet igitur, quod anima rationalis non potest teleologice ad spirituale ordinari, nisi ipsa ex se et intrinsece sit spiritualis.

Arg. **nr** (*ex ratione influxus obiecti*). — Potentiae seu vires animae non sunt maioris perfectionis ipsâ substantia animae. Atqui potentiae animae rationalis, nempe intellectus et voluntas, in earum exercitio dinamico sunt intrinsece independentes ab esse vel organo corporeo. Ergo anima rationalis secundum se et intrinsece est spiritualis.

Mai. patet ex supra habitis (4). — Min. prob.: Potentia, quae nullo modo debilitatur aut corrumpitur aut imperfectior redditur ab excellentia et altitudine obiecti, est intrinsece independens ab organo et esse corporeo. Manifestum est autem ex experientia, quod nec intellectus neque voluntas ullo modo debilitantur sive corrumpuntur ab obiectorum excellentia. Etenim « intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ob ex-

(1) ↑ *Metaphys.*, c. 1.

(2) Cfr. Scotum, in XII lib. *Metaphys.*, Prolog.

(3) « Si igitur, concludit S. *Doct.*, intellectus rationalis creaturae pertingere non possit ad primam causam rerum, remanebit inane desiderium naturae » (I, q. 12, a. 1; cfr. I-II, q. 3, a. 8).

(4) Cfr. pag. 491, n. 639, arg. 3«®.

cellentiam proprii obiecti, cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima sed magis; et idem accideret de sensu, si non haberet organum corporale» (1). Pariter, «voluntas neque quantum ad actum neque quantum ad obiectum dependet ex organo corporali; quia obiectum suum ab intellectu accipit secundum quod intellectus apprehendit aliquid in ratione boni » (2).

847. Obiectiones. — Ia Obi.: Quod dependet ab organo sive obiecto corporeo, non est intrinsece et essentialiter spirituale. Atqui anima rationalis dependet ab organo sive obiecto corporeo; nam Io ideae nostrae imaginibus extensis nituntur; 2° cognitio intellectualis ab affectione sensuum dependet; 3° virtus intellectiva crescit ac decrescit secundum corporis temperamentum; 4° intellectus patitur ex corporis defatigatione. Ergo anima rationalis non est intrinsece et essentialiter spiritualis (SPIRITUALISTAE) (3).

Resp.: — *Dist.* Mai.: quod subjective, directe ac intrinsece dependet ab organo sive obiecto corporeo, non est intrinsece et essentialiter spirituale *Cone.*; quod objective, indirecte ac extrinsece dependet ab organo, etc. *Neg.* — *Contradist.* Min. cum eius probationibus. — Et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Non est dubium quin forma, quae secundum sui naturam seu subjective atque intrinsece ab organo seu obiecto corporeo dependet, sit intrinsece et essentialiter corporea, ut de anima brutorum dictum est: hoc enim modo operatio non est formae, sed organi ut illâ formâ informati; tamen illa forma, quae organo corporeo utitur tantum ut instrumento, quo eius operatio exercetur et obiectum capiatur, non est intrinsece et essentialiter corporea sed spiritualis. Hoc modo est anima rationalis, quae, quia est forma substantialis corporis, a corpore organico dependet solum ministerialiter et ratione sui obiecti. Nam, « corpus requiritur ad actionem intellectus non sicut organum, quo talis actio exerceatur, sed ratione obiecti: phantasma enim comparatur ad intellectum sicut color ad visum. Sic autem indigere corpore non remouet intellectum esse subsistentem; alioquin, animal non esset aliquid subsistens, cum indigeat exterioribus sensibilibus ad sentiendum » (4). Ex hac dependentia obiectiva animae a corpore organico, explicantur augmentum et decrementum virtutis intellectivae proportionaliter ad corporis temperamentum, atque etiam passiones seu defectus pathologici in intellectu provenientes ex corporis deperimento aut laesione; unde fit quod « si in intelligendo fatigetur corpus, hoc est per accidens: inquantum intellectus indiget operatione virium sensitivarum, per quas ei phantasmata praeparentur » (5).

218Obi.: Illa forma non est intrinsece spiritualis, cuius operationes in aliqua determinata corporis parte localizantur. Atqui propriae animae rationalis operationes ut conceptus, cogitationes, etc., in diversis zonis cerebri localizantur, ex quo habita est «Theoria de Cerebri Localizatione ». Ergo anima rationalis non est intrinsece spiritualis.

(1) S. Thomas, III *de Anim.*, lect. 7, n. 688; cfr. *ibid.*, n. 687; II *C. Gent.*, c. 55; S. Albertus Magnus, III *de Anim.*, lib. III, Tract. II, c. 15.

(2) S. Thomas, II, *dist.* 8, a. 5 corp. — Non nos latet, quod nonnulli auctores plura alta argumenta afferunt ad idem probandum; tamen candide fatemur, quod eorum rationes vel ad argumenta iam a nobis exposita reducuntur vel solum rationem extrinsecam, non vero intrinsecam spiritualitatis animae convincunt. Ita est v. g. *argumentum ex sanctione legis moralis*, inquantum immortalitatem animae praesupponit (Mercier); verumtamen, hoc argumento probatur dumtaxat quod anima rationalis est immortalis ab extrinseco, non vero ab intrinseco et essentialiter; propterea, a Kantio ut «postulatum Rationis Practicae » tenetur.

(3) Iam longe ante spiritalistas, Lucretius eandem doctrinam poetice exhibuit (cfr. *De Rerum Natura*, lib. III).

(4) S. Thomas, I, q. 75, a. 2, ad 3«®; cfr. *de Anim.*, a. 1. ad 11.

(5) S. Thomas, *ibid.*, a. 3, ad 2«®; cfr. *de Verit.*, q. 18, a. 8, ad 3«®; I *de Anim.*, lect. 7.

Resp. : — *Dist.* Mai. : ilia forma... localizantur et ab eadem parte principaliter producuntur *Cone.*; et ab eadem parte instrumentaliter magis explicantur *Nq.*, — *Contradist.*: Min. ; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Non est certe negandum, quod si operationes alicuius formae revera *producuntur*, ut a principio *quod*, ab aliqua parte quae determinatum locum habet in corpore organico, illa forma non est intrinsece spiritualis, sed organica; sed non ita, si operationes magis *explicantur* ab hac vel illa parte, tamquam ab instrumento magis apto, sicut accidit quoad proprias operationes animae rationalis. Et in hoc sensu plene admittitur theoria localizationis cerebrialis respectu operationum intellectualium, quod iam mirifice adnotaverat *Angelicus* (1).

3a Obi.: Quod evidenter demonstrari nequit, ut certum philosophice teneri nequit. Atqui animae rationalis spiritualitas evidenter demonstrari nequit: 1° quia non repugnat absolute materiam cogitantem dari (*Locke*); 2° quia spiritualitas animae est logica consecutio eius substantialitatis, quae sophistica et paralogistica est (*Kant*); 3° quia obstant plures difficultates a Spiritualises oppositae (*Piat*) Ergo animae rationalis spiritualitas ut certa philosophice teneri nequit.

Resp. : — *Transeat* Mai. ; *Neg.* Min. : sufficienti enim evidetia concludunt rationes ad conclusionem enuntiatam adductae. Quapropter, illae tres rationes ad minorem objectionis probandam nullius momenti sunt pro contrarii probatione. Revera, lo materia cogitans est metaphysica impossibilitas, quia propria radix et causa cognoscentis et cognoscibilis est sola ratio immaterialitatis, ut ostensum est (2); 2° falsum penitus est quod argumentatio ad animae substantialitatem demonstrandam est sophistica, ut pariter dictum est (3); 3° difficultates denique spiritualistarum non infringunt philosophicam certitudinem spiritualitatis animae, ut mox antea demonstratum est (4).

4. - Utrum Anima Rationalis sit immortalis (5).

848. Demonstrata substantialitate, simplicitate ac spiritualitate animae rationalis, alia eius essentialis proprietates explicanda restat. Quaestio igitur resolvenda est: an ad humani corporis corni-

(1) II C. *Gent.*, c. 72. — Ad rem De Sarlio: « Determinare in modo esatto la natura del rapporto delCorgano nervoso colla funzione psichica non è agevole e forse, a rigore, non è anche possibile; quel che possiamo dire in base ai falli orinali noti è che l'ufficio dell'organo nervoso è essenzialmente *strumentale*, non *produttivo* » (*op. cit.*, Tom. II, p. 133-135). Et inferius concludit, « il principio della vita psichica (anima) non è costituito di parti separabili tra loro e non può occupare luoghi differenti nello spazio, ma è capace di *dispiegare la sua virtù* attraverso l'estensione di tutto il corpo e anche in alcuni punti di questi più che in altri. Esso non può trovarsi in un rapporto, per così dire, di *contatto* con determinati punti dell'organismo [contactu suppositi], ma estendendo il suo influsso penetra colla sua virtù in tutte le varie parti componenti il sistema organico (« contactu virtutis »); e dovunque esso è presente, vi è presente in quella maniera in cui la sua azione può riuscire efficace... » (*ibid.*, p. 153-154).

(2) Cfr. supra, pag. 583, n. 734. — Pro speciali confutatione praedictae hypothesis Locklandae, cfr. Sanseverino, *loc. pr. cit.*, n. 361-367.

(3) Cfr. supra, pag. 643, lost. 4°.

(4) Cfr. supra, pag. 653, n. 847, obi. Ia. — Hinc A. Bonnetty sequenti thesi a S. C. Indios sibi propositae subscripsit: « *Ratiocinatio* Dei existentiam, *animae spiritualitatem*, hominis libertatem, *cum certitudine probare potest* » (Denzinger, n. 1650).

(5) Cfr. S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, Tr. I, q. 58, a. 2; S. Thom., I, q. 75, a. 6; *ibid.*, q. 104, a. 3-4; II C. *Gent.*, c. 30, 55, 58; *de Pot.*, q. 5, a. 3-4; *de Anim.*, a. 14; *de Verit.*, q. 19, a. I; II, *dist.* 19, q. 1, a. 1; *Opuse.* 16, et passim; Cajetan., I, q. 75, a. 6; III *de Anim.*, c. 2; Ferrariens., II C. *Gent.*, c. 79-82; III *de Anim.*, q. 10; Soto, IV, *dist.* 43, q. 1, a. 1; M. Cano, *de Loc. Theol.*, Lib. XII, c. 15; Javelli, III *de Anim.*, q. 3; Bañez, I, q. 75, a. 6; Alamanno, *op. cit.*, q. 92; Rvvin, *loc. prox. cit.*, q. 2-5; Aver sa, *op. cit.*, sect. 4-5; Complutens., *loc. cit.*,

tionem etiam ipsa anima corrumpatur seu esse amittat, vel e contra anima humana sit incorruptibilis et immortalis (1).

849. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod, ut ex Physica Generali apparet, corruptio — generationi opposita — est transitus entis ab esse ad non-esse; formaliter igitur et per se corruptio concrete dicit amissionem rei esse, abstracte vero amissibilitatem rei esse. Porro, sicut esse analogice de diversis generibus entis dicitur, ita et corruptibilitas, sicut et generabilitas; unde pariter et incorruptibilitas, quae est proprii esse inamissibilitas. Esse autem viventibus est vivere; quo fit ut, sicut vitae amissio concrete mors et abstracte mortalitas dicatur: ita e contra, vitae inamissio concrete est id quod dicimus immortale, et abstracte immortalitas. Exinde apparet quod, licet incorruptibile et immortale communiter promiscue usurpentur, formaliter tamen et stricte distinguuntur: incorruptibile enim latius patet; unde, omne immortale est incorruptibile, at non viceversa.

Secundo est notandum quod, quia immortalitas dicit inamissibilitatem esse vivi seu vitae, quae — sicut esse — analogice de increato et creato dicitur, *duplex* distinguenda est immortalitas: una *per essentiam* (= essentialis, imparticipata, increata), et est absoluta et essentialis impossibilitas corruptibilitatis vel destructibilitatis, ita ut quod est sic immortale, simpliciter repugnat non esse seu non vivere, et hoc soli enti increato competit; altera *per participationem* (= participata, creata), et est quaedam vitae inamissibilitas seu indefectibilitas ab ente increato communicata; haec autem est duplex: una *naturalis*, et est illa quae, quamvis sua essentia non sit suum esse seu vivere, supposita tamen existentia suae naturae, ex se et naturaliter nullum intrinsecum principium ad non-esse involvit, ideoque est actualis negatio potentiae subiectivae ad non-esse seu ad corruptibilitatem; altera *gratuita*, quae licet subiective et natura sua amissibilitatem vitae seu possibilitatem ad non-esse involvat, gratuite tamen seu ex privilegio conservatur in esse virtute superioris potentiae extrinsecae, quo modo « homo [= totus homo] in statu innocentiae fuisset incorruptibilis et immortalis » (2). — Immortale *naturale* autem adhuc dupliciter dicitur, scilicet: *ab intrinseco*, inquantum ex principiis intrinsecis rei habetur impossibilitas ad non-esse; et *ab extrinseco*, inquantum impossibilitas haec competit rei non solum ab intrinseco, sed etiam per virtutem huius vel illius superioris potentiae extrinsecae (3).

850. Status Quaestionis. — Nullum omnino est dubium de immortalitate essentiali, quae per essentiam dicitur: haec, ut iam notatum est, soli Enti Increato competit; sed de immortalitate per

disp. 16, q. 2; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 1; Cavvinum, *loc. at.*, disp. 2, q. 1; Arnau, *loc. prox. cit.*, a. 3; Guerinois, *loc. prox. cit.*, § 2; Roselli, *loc. prox. cit.*, a. 2-3; Sanseverino, *loc. cit.*, n. 466-566; Zigliara, *loc. prox. cit.*, a. 4; De Maria, *loc. prox. cit.*, a. 5; Pesch, *op. cit.*, n. 1150-1168; Mercier, *op. cit.*, n. 282-293; Lahr, *op. cit.*, Tom. II, pag. 456-464; D'Alibert, *loc. pr. cit.*, a. 2, p. 360-380; Boedder, *op. cit.*, n. 479-499; Donat, *op. cit.*, n. 605-631; Gredt, *op. cit.*, n. 538-541; Fröbes, *op. cit.*, thes. 25-26, p. 280-305; De Sarlio, *op. cit.*, Vol. II, c. XVI, III, p. 67 ss.; et alios permultos.

(1) Neminem latet huius quaestionis *gravitas* et *momentum*; est enim fundamentum non solum vitae religiosae, Christianae praesertim, verum et vitae moralis atque omnium profundarum aspirationum ac tendentiarum humanae naturae. Etenim, ut notat De Sarlio (*loc. cit.*, p. 67), « La credenza nell'immortalità, in quanto affermazione della permanenza di quel centro di vita e di coscienza che si dice *io*, può presentarsi come una delle estrinsecazioni e quasi come un proseguimento dell'istinto di conservazione, può assumere l'aspetto di un'esigenza dell'ordine morale e può infine rappresentare un mezzo d'interpretazione psicologica e ad un tempo metafisica di alcuni fenomeni constatabili nella esperienza umana (i sogni p. es.) ». Cfr. Pascal, *Pensées*, P. II, a. 2.

(2) S. Thomas, I, q. 97, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 5, a. 3; II C. *Gent.*, c. 55; I, q. 9, a. 2.

participationem movetur quaestio; unde quaeritur an anima rationalis sit, non gratuite sed naturaliter, sive ab intrinseco sive ab extrinseco, incorruptibilis et immortalis.

851. Sententiae. — Diversae sunt de hac quaestione sententiae quarum quaedam sunt veri errores. Varias autem sententias ad sequentes tres reducimus.

Ia Sent, simpliciter negat ariimam rationalem esse immortalem. Ita *Materialismus, Evolutionismus Materialisticus, Positivismus, Sensismtis et Agnosticismus*

2a Sent, quamdam animae immortalitatem verbotenus docere videtur, de facto tamen illam negat; generaliter enim admittit immortalitatem impersonalem seu universalem, non vero personalem et individuaalem. Cuiuslibet enim individui anima est immortalis, *aut* quia ab Ente Absoluto seu Universali absorbetur (Plotinus, Averroes, Pantheismus (2)); *aut* inquantum totius generis humani duratione conservatur (Jodl, Wundt, Renan); *aut*, licet sit personalis, non tamen naturalis sed ex privilegio et solis sapientium animabus conceditur (M. Maimonides); *aut* inquantum de uno in aliud corpus transit seu transmigrat (Plato, Pythagoras, Metempsychosis) (3).

3a Sent, simpliciter asserit, quod anima rationalis est naturaliter et ab intrinseco incorruptibilis et immortalis. Ita, post Aristotelem, omnes Scholastici et plures alii ut *Cartesius, Locke, Leibnitz, Wolff, Kant, Lotze, De Sarlo*. Hanc tertiam sententiam, tamquam veram, probamus.

852. Conclusio: « Anima rationalis est immortalis tui raliter et intrinsece, tum extrinsece sive respectu entis finiti, sive respectu entis infiniti potentia ordinaria, non absoluta operantis'.

Prob. Ia Pars (= *anima rationalis est immortalis naturaliter et intrinsece*). — Arg. Ium (*physico-metaphysico-psychologicum*). — Cuius essentia nullum principium intrinsecum corruptibilitatis seu defectibilitatis involvit, illud est incorruptibile seu immortale naturaliter et intrinsece. Atqui animae rationalis essentia nullum principium intrinsecum corruptibilitatis seu defectibilitatis involvit. Ergo anima rationalis est immortalis naturaliter et intrinsece.

Mai. liquet ex praenotatis. Corruptio enim — sive substantialis sive accidentalis — fit cum, una parte rei amissa, altera manet; quapropter, corruptibile necessario ex partibus intrinsece corruptibilibus coalescit. E contra, intrinsece et naturaliter incorruptibile seu immortale partibus intrinsece corruptibilibus necessario caret; ideoque, naturâ suâ nullam potentiam subiectivam ad non-esse seu non-vivere praesefert.

Min. prob.: Naturaliter et intrinsece corruptibile seu mortale est tale vi alicuius intrinseci principii per se aut per accidens cor-

en Cfr. S. Thom., II, *dist.* 19, q. 1, a. 1.

(2) Pantheismo affinis est sic dicta *Palinaeensis Pantheistica* et *Pseudomysticismus* (cfr. Sanseverino, *op. cit.*, *Anthrop.*, n. 559-566; *Theol. Natur.*, n. 499-503).

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*

ruptibilis. Atqui anima rationalis nullum intrinsecum principium nec per se neque per accidens corruptibile involvit. Ergo animae rationalis essentia nullum principium intrinsecum corruptibilitatis seu defectibilitatis involvit.

Mai. deck: Quidquid intrinsece et naturaliter corrumpitur, ideo est quia dissolvuntur eius partes ex quibus essentialiter constat; hae autem partes, aut considerantur ut constituentes unum per se, et tunc si fiat corruptio, ipsi composito accidit, quod propterea dicitur per se et intrinsece corrumpi; aut considerantur in seipsis, idest in propria ratione, et tunc si earum esse est ipsius compositi, ad huius corruptionem corrumpuntur et ipsae partes, quae propterea per accidens corrumpi dicuntur, sicut de anima sensitiva supra ostensum est.

Min. prob.: a) *anima rationalis nullum intrinsecum principium per se corruptibile involvit*. — Io Quod alicui convenit in secundo modo dicendi per se primo est intrinsece et essentialiter ab eo inseparabile, ut patet. Atqui animae rationali esse vitae seu vivere convenit in secundo modo dicendi per se primo. Eo enim aliquid est actu, quo habet esse; unde forma, cum sit actus, intantum est talis inquantum habet esse; esse propterea necessario sequitur essentiam formae, cui proinde in secundo modo dicendi per se primo convenit (1). Ostensum est autem et infra magis patebit, quod anima rationalis per se est forma et quidem subsistens; quo fit ut eius proprium esse seu vivere ei convenit in secundo modo dicendi perse primo. Ergo esse seu vivere est ab anima rationali intrinsece et essentialiter inseparabile, vel quod idem est in se nullum intrinsecum principium per se corruptibile involvit.

2° Quod est essentialiter-physice et integraliter simplex, nullum intrinsecum principium per se corruptibile involvit. Atqui anima rationalis est integraliter et essentialiter-physice simplex, ut supra ostensum est. Ergo anima rationalis nullum intrinsecum principium per se corruptibile involvit.

P) *anima rationalis nullum intrinsecum principium per accidens corruptibile involvit*. — Quod est intrinsece independens quoad esse et operari a corruptibili, nullum intrinsecum principium per accidens corruptibile involvit; eo modo enim aliquid corrumpitur quo habet esse, cum esse sit id quod corruptione amittitur. Atqui anima rationalis est intrinsece independens quoad esse et operari a corpore corruptibili, cum sit per se subsistens seu spiritualis, ut antea probatum est. Ergo anima rationalis nullum intrinsecum principium per accidens corruptibile involvit (2).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 6; II C. *Gent.*, c. 55.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*

Confirmatur. — Naturaliter et intrinsece corruptibile contingere potest aut ratione sui oppositi, aut subiecti, aut defectus causae externae. Atqui anima rationalis ex nullo horuin est corruptibilis. Ergo anima rationalis est incorruptibilis seu immortalis naturaliter et intrinsece.

Mai. deci. : — Etenim, «nulla forma corrumpitur nisi vel actione contrarii, vel per corruptionem sui subiecti, vel per defectum suae causae; per actionem quidem contrarii, sicut calor destruitur per actionem frigidi; per corruptionem autem sui subiecti, sicut destructo oculo destruitur vis visiva; per defectum autem causae, sicut lumen aeris deficit deficiente solis praesentia, quae erat ipsius causa» (1).

Min. prob. per partes: — Io *anima rationalis non est corruptibilis ratione subiecti*; patet ex iam probatis, cum ipsa sit substantia spiritualis; nec 2° *ratione defectus causae externae*, ut mox patebit ex 2a, 3a et 4a parte huius conclusionis; neque 3° *ratione contrarii*. Nam, quod per se est immateriale et spirituale, ut tale, contrarietatem habere non potest. Anima rationalis autem, uti probatum est, est per se immaterialis et spiritualis; propterea, quae sunt obiective contraria, subiective, hoc est prout animae rationali subiiciuntur et in ipsa recipiuntur, amittunt omnino rationem contrarietatis (2). Anima rationalis igitur non habet in se contrarium, ideoque etiam ratione contrarii est incorruptibilis. Neque praeterea contrarias dispositiones in se et intrinsece habet, licet habeat extrinsece seu ratione corporis cui unitur; nam non habet contrarietatem in dispositionibus ad esse ipsius: quia nullae sunt dispositiones ad esse animae, aut ad eius conservationem absolute loquendo, sed tantum ad esse ipsius in corpore; quae quia contrarium habent, per earum corruptionem aut alterationem potest anima *desinere esse in corpore*, non autem *simpliciter desinere esset* (3).

Arg. IT_m (= *teleologicum*). — Substantia intelligens naturaliter et intrinsece est incorruptibilis et immortalis. Atqui anima rationalis est substantia intelligens. Ergo anima rationalis naturaliter et intrinsece est immortalis.

Min. liquet experientia et manifesta etiam manet ex dictis de eius spiritualitate.

Mai. decl. et si mi prob.: Intelligens fornialiter ut intelligens tendit ex se et appetit esse absolute seu esse perpetuum et incorruptibile: quia unaquaeque res sic esse appetit, ut esse sibi suapte natura convenit; hinc est «quod unumquodque naturaliter suo modo esse desiderat. Desiderium autem in rebus cognoscentibus sequitur cognitionem. Sensus autem non cognoscit esse nisi sub hic et nunc; sed intellectus apprehendit esse absolute et secundum omne tempus. Unde omne habens intellectum naturaliter desiderat esse semper. Naturale autem desiderium non potest esse inane» (4). Substantia igitur intelligens naturaliter et intrinsece est incorruptibilis.

Prob. 2^a Pars (= *anima rat. est immortalis naturaliter et extrinsece respectu entis finiti*). — Impossibilitas intrinseca ad non-esse, quae nulla extrinseca virtute agentis finiti destrui potest, est incorru-

ii) S. Thomas, II C. Gent., c. 79.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 6; H C. Gent., c. 55; Cajetan., I, q. 75, a. 6.

(3) Ferrariensis., II C. Gent., c. 79.

(4) S. Thomas, I, q. 75, a. 6; cfr. II C. Gent., c. 55.

ptibilis naturaliter et extrinsece respectu entis finiti. Atqui anima rationalis, quae est naturaliter immortalis, nulla extrinseca virtute agentis finiti destrui potest. Ergo anima rationalis est immortalis naturaliter et extrinsece respectu entis finiti.

Mai. constat ex praenotatis. — Min. prob.: Si anima rationalis ab aliquo agente extrinseco aliquid pati posset, hoc esset quia ab eo annihilari potest dumtaxat: cum enim naturaliter et intrinsece sit immortalis et incorruptibilis, repugnat in terminis ut corruptioni fornialiter sumptae subiiciatur. Atqui repugnat quod anima rationalis annihilari possit ab aliquo agente finito. Etenim, sicut creatio est actio solius entis infiniti et increati, ita et annihilatio: ad utramque enim requiritur potentia seu virtus infinita (1); anima rationalis autem producitur in esse per creationem ut infra probabitur. Ergo anima rationalis, quae est naturaliter immortalis, nulla extrinseca virtute agentis finiti destrui potest.

Prob. 3^a Pars (= *anima rat. est immortalis naturaliter et extrinsece respectu entis infiniti potentia ordinaria operantis*) (2). — Ens infinitum potentia ordinaria operans dicitur, cum in res operatur iuxta uniuscuiusque naturam et conformiter ad leges modosque ab eius infinita sapientia et voluntate ordinatorum. Atqui si anima rationalis, quae est naturaliter immortalis, corrumpi posset potentia ordinaria entis infiniti, hoc operaretur contra eius infinitam sapientiam et voluntatem, necnon et ipsius animae naturam. Ergo anima rationalis est immortalis naturaliter et extrinsece respectu entis infiniti potentia ordinaria operantis.

Mai. est definitio. — Min. decl.: Eo ipso quod Ens Infinitum vult et instituit tales vel tales rerum naturas, tali vel tali modo, liquet manifeste quod sic eas semper vult esse, «quia non potest voluntas eius mutari» (3). Ostensum est autem, quod anima rationalis est naturaliter et intrinsece immortalis; unde Ens Infinitum eo ipso quod illam sic de facto instituit vult etiam ut de facto sit immortalis, et contrarium velle nequit. Praeterea, cum immortalitas sit proprietas essentialis animae rationalis et Ens Infinitum unamquamque naturam instituit ut ei non auferat suam proprietatem» (4), logice sequitur, quod sua potentia ordinaria non aufert ab anima rationali eius immortalitatem.

Prob. 4^a Pars (= *anima ration, non est immortalis extrinsece respectu entis infiniti potentia absoluta operantis*). — Ens infinitum po-

(1) Cfr. S. THOM., de Pot., q. 5, a. 3, ad 15^a™.

(2) Pro hac et sequenti parte *postulamus* «Entis Infiniti et Increati existentiam», quae ex professo in Metaphysica Speciali erit demonstranda.

(3) S. Thomas, I, q. 19, a. 3.

(4) S. Thomas, de Pot., q. 5, a. 4.

660 Liber // - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. II, Art. III, Sectio I, § 1,1,4

tentiâ absoluta potest facere omne id quod contradictionem, sive obiectivam sive subiectivam, non implicat. Atqui animam rationalem non esse immortalem non implicat contradictionem. Ergo anima rationalis non est immortalis extrinsece respectu entis infiniti potentia absoluta operantis.

Mai. constat; contradictio enim repeti potest, *aut* ex ratione obiecti prout res aliter fieri est impossibile; *aut* ex ratione subiecti: sive potentiae activae agentis, sive ultimi finis (1).

Min. prob.: Io *non ratione obiecti seu ipsius animae rationalis*: quia esse non est de essentia ipsius animae, cum sit ens creatum; ideoque, ipsam non esse nullam contradictionem implicat (2); 2° *nec ratione potentiae creativae entis infiniti*: quia animae rationalis immortalitas pendet a voluntate entis infiniti, quod libere et non ex necessitate suae naturae res ad extra producit; consequenter, si velit, potest aliter facere (3); 3° *neque ratione ultimi finis*: quia bonitas infinita, quae est omnium creaturarum finis ultimus, est absolute independeos a creaturarum bonitate, ita ut infinitae perfectioni nulla fieri possit perfectionis additio ex creaturarum perfectione (4).

853. Corollarium. — Logice et luculenter ex hucusque ostensis colligitur contra omnes adversarios, quod anima rationalis natura sua et ab intrinseco est vere immortalis, ut nec ex se neque ab aliqua agentis extrinseci virtute corrumpi possit, nisi solum per annihilationem, absolute loquendo; eo enim ipso quod anima rationalis naturâ suâ est ens contingens, et eius esse non est de eius essentia; unde sicut *potuit* non esse, ita et nunc, absolute loquendo, *potest* non esse.

854. Scholion. — Est animadvertendum, quod alii auctores innumera alia argumenta afferunt ad propositam veritatem ostendendam vel confirmandam (5); ita v. g. arguunt: Io ex animae officiis, iuribus et sanctione; 2° ex reali vitae futurae existentia; 3° ex aeterna bonorum felicitate malorumque damnatione; 4° ex corporum resurrectione; 5° ex iustitia et bonitate divina; 6° ex humani generis consensu. Nihilominus, candide fatemur, praeter argumenta a nobis supra allata, nullum aliud habere verum valorem demonstrativum; quandoquidem, plura ex eis; *aut* sunt mere postulata, et ideo valore probativo carent; *aut* sunt probativa immortalitatis ab extrinseco et de facto, proinde extra punctum quaestionis vagantur; *aut* denique ad alia reducuntur, quae propterea valore confirmativo et non probativo gaudent, sicut argumentum ethnologicum: hoc enim est externa expressio et manifestatio teleologiae ipsius naturae; consequenter ad argumentum teleologicum reducitur. Standum est igitur

(1) Cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 5, a. 3.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, ad

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 19, a. 3, ad 1^{am}; q. 104, a. 3.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.* 3° c.; *de Pot.*, q. 5, a. 4.

(5) Cfr. Soto, *loc. cit.*; Toletum, *IU de Anim.*, c. 5, q. 16; Suarez, *I de Anim.*, c. 10; Mercier, *loc. cit.*; et alios.

ad sola argumenta allata ex S. Thoma, quae unice sunt probativa, ut magis ex nunc dicendis confirmabitur.

855. Obiectiones. — Ia Obi. : Veritas, quae non evidenti demonstratione probatur, lumine naturali rationis non est evidenter certa. Atqui naturalis et intrinseca immortalitas animae rationalis non evidenti demonstratione probatur. Nam, 1° Aristoteles iam anceps fuisse videtur; 2° plures scholastici (v. g. Scotus, Cajetan., etc.) tenent solum probabiliter ex ratione eam probari; 3° plures moderni (v. g. Kant) quemlibet valorem demonstrativum inficiuntur. Ergo naturalis et intrinseca immortalitas animae rationalis non est evidenter certa.

Resp.: — Dist. Mai.: veritas, quae non evidenti demonstratione, idest non procedente ex propositionibus per se notis, certis et immediatis probatur, lumine naturali rationis non est evidenter certa Cone.; secus Neg. — Conlradist.: Min., ad cuius probationem partite est mox respondendum; et Neg. Conqs. et Conqa.

Cuilibet enim insipienti vim argumentorum allatorum ad conclusionem probandam de facili apparet, argumenta illa revera concludere ex propositionibus per se notis, certis et immediatis, quae sunt communes animi conceptiones; nam «communis animi conceptio dicitur illa, cuius oppositum contradictionem includit; sicut omne totum est maius sua parte: quia non esse maius sua parte est contra rationem totius... Naturam animae rationalis non esse corruptibilem, haec est communis animi conceptio¹ (1). Et hoc modo procedit saltem primum argumentum, quod diximus esse physico-metaphysico-psychologicum. Revera procedit *ex propositione physico-metaphysica* (= Maior): physica quidem, prout continet ut principium inconcussum definitiones corruptionis et incorruptionis tam per se quam per accidens; metaphysica vero, inquantum continet hoc principium metaphysicum, videlicet quod habet esse per se seu subsistens, nullo modo corrumpi potest, nequidem per accidens: res enim se habet ad corrumpi et generari sicut se habet ad esse; procedit praeterea *ex propositione psychologica* (= Minor), quae scii, animae rationalis naturam exprimit; concludit igitur necessario physico-metaphysico-psycholice. Quapropter, «sunt quidem rationes istae metaphysicae, efficaces tamen, atque adeo solae quibus a priori animae immortalitas colligitur» (2). Evidenter igitur lumine rationis demonstratum manet, quod anima rationalis natura sua est immortalis (3), et quidem principaliter ratione physico-metaphysico-psychologica; unde non recte sentiunt qui asserunt, quod immortalitas animae solum probari potest *aut* argumento morali (= Kneib) *aut* argumento teleologico seu valoris (= De Sarlo).

Ad minoris probationem quae tantum ex auctoritate arguit: a) *retorquemus argumentum*, dicentes quod alii auctores non minoris ponderis contrarium docent; P) ad unamquamque tamen adductam auctoritatem respondemus. Et quidem:

Io Ad auctoritatem Aristotelis. — Licet plures (v. g. Plutarchus, Alexander, Justinus, Cajetanus, etc.) asserant, Aristotelem negasse animae rationalis immortalitatem; tamen rectius cum aliis (v. g. Theophrastus, Themistius, Simplicius, S. Thoma, Ferrariense, etc.) contrarium est tenendum: *tum* quia immortalitas animae est logica conclusio eiusdem spiritualitatis, quam Philosophus expresse tenet; *tum* etiam quia, in illis locis (cfr. IX *Metaph.*, c. 3) in quibus contrarium asserere

(1) S. Thomas, *de Pot.*, q. 5, a. 3, ad 7^{am}.

(2) Ita Soto, *loc. cit.*

(3) Quid de praedicta veritate doceat S. Theologia iuxta revelationis principia, continetur in his conclusionibus, quas enuntiat ac fuse probat Melchior Canos (*op. cit.*, lib. XII, c. 14): «Io animum hominis esse mortalem *fidei catholicae manifeste repugnat*; 2° animus naturaliter est immortalis et non ex dono gratuito; 3° *erroneum est*, ne dicam haereticum, astruere animae immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse; 4° *periculosum ac tmerarium est*, ne quid amplius addam, affirmare quod nullum argumentum hactenus inventum vere demonstrat animae immortalitatem». Cfr. Bañez, *loc. prox. cit.*; Denzinger, n. 2, 16, 40, 86, 738.

videtur, nonnisi obiter de hac quaestione sermonem facit; dum in illis locis, in quibus (v. g. III de Anim., c. 5) clare et explicite eam tractat, docet animae immortalitatem (1).

2° Ad auctoritatem Scholasticorum. — Non defuerunt certe ex Scholasticis qui valorem demonstrativum negaverunt argumentis pro animae immortalitate adductis; ita *landunus* profitetur se nescire ullam demonstrationem; *Scotus*, impugnans D. Thomae argumenta, ea reputat quadam probabilitate solum gaudere (2); *Cajetanus* pariter fassus est « nullum philosophorum animae immortalitatem hactenus demonstrasse » (3). Attamen, his aliisque similibus rationibus iam responsum patet ex hucusque dictis, quibus apparet quantum a via veritatis isti Auctores errent. Unde de landuno et Scoto dicimus cum *M. Cano*, quod ipsi « videntur demonstrationes mathematicas quaesisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent et rei naturam, de qua disserterit, *attente perpenderent*, sane intelligerent *rationes* quae animae incorruptionem probant, *non suadere sed vincere*, si non protervum et repugnantem, at certe docilem hominem et ad disciplinae leges bene informantem » (4). Cajetanus praeterea, licet iam senex dubitarit de animae immortalitatis demonstratione, tamen certissime antea strenue contra Scotum propugnavit et spiritualitatem et immortalitatem animae evidenter demonstrari posse, concludens: « et sic patet mira S. Thomae subtilitas in suo medio, quod, quia non penetravit Scotus, ideo ad extranea se convertit » (5).

3° Ad auctoritatem Modernorum. — Ex modernis scientificis et philosophis non scholasticis, plures sunt qui praedictum valorem demonstrativum negant (v. g. Locke, Dugald-Stewart, Galluppi, etc., principaliter tamen est Kant). Kant enim, reprehendens argumentum quo Mendelsshon animae immortalitatem probat ex eius simplicitate, dicit quod nullo modo demonstrari potest: licet enim, inquit ipse, anima rationalis partibus extensivis essentialiter careat, non tamen partibus intensivis, quibus gradatim remissis, et ipsa anima remittitur (6). Quapropter, animae immortalitas admittenda est quidem, sed ut purum postulatum Rationis Practicae seu legis moralis, inquantum summum bonum ideo est possibile practice dari, inquantum animae immortalitas datur (7). *Sed contra est*: Kantii opinio: Io falso nititur fundamento, falsitate scii, paralogistica argumenti ad animae simplicitatem et spiritualitatem ostendendam, ut supra dictum est; 2° gradus intensitatis viribus seu facultatibus animae a Kantio attributus, absolute ridiculus est et puerilis; nam, aut facultates sunt realiter idem cum animae essentia, et tunc huius simplicitate, quam Kant non negat, gaudent; aut realiter ab ipsa sunt distinctae, et tunc gradus intensitatis locum habet non in animae substantialitate, sed in facultatum activitate et energia tantum (8).

218 Obi.: Quod est forma corruptibilis, huius conditiones induit. Atqui anima rationalis est forma corporis corruptibilis. Ergo anima rationalis est corruptibilis(9).

Resp.: — *Dist. Mai*: quod est forma non-subsistens corruptibilis, huius condi-

tiones induit *Cone.*; quod est forma subsistens etc. *Neg.* — *Contradist. Min.*; et N<g. Conqs. et Conqa.

Liquet iam ex dictis, quod forma non-subsistens seu cuius esse et operari est compositi, ut est anima sensitiva, conditionibus corporis et corporeis omnino subjicitur, ideoque ad compositi corruptionem et ipsa corrumpi debet; contrarium autem est de forma subsistenti seu cuius esse et operari est omnino a corpore et organo corporeo independens, qualis est anima rationalis. Haec enim non solum habet rationem formae, sed et *tal*is formae, quae ut huiusmodi « habet esse non dependens ab eo, cuius est forma » (1); unde « licet anima per suam essentiam sit forma, tamen aliquid potest ei competere *inquantum est talis forma*, scii, forma subsistens, quod non competit ei inquantum est forma; sicut intelligere non convenit homini inquantum est animal, licet homo sit animal secundum suam essentiam » (2).

Inst. 1°: Forma, quae est subsistens et tamen per se et intime corpori unitur, ut unum compositum efficiatur, intantum est inquantum est corpus. Atqui anima rationalis per se et intime corpori unitur, ut unum compositum humanum efficiatur. Ergo anima rationalis intantum est inquantum est corpus (3).

Resp.: — *Dist. Mai*: forma... inquantum est corpus et quolibet obice ex parte ipsius corporis sublato *Cone.*; secus *Neg.* — *Cone. Min.*; *Contradist. Conqs.* et *Neg. Conqa.*

Verissimum quidem est, quod anima rationalis est forma ex qua una cum corpore per se et intime efficitur illud totum compositum, quod dicitur homo; propterea, unio animae cum corpore est naturalis ex oarte animae, attamen « corpus, quod recipit vitam ab anima, est subiectum transmutationis; et per hoc recedit a dispositione, perquam est aptum ad recipiendum vitam; ct sic incidit corruptio hominis » (4).

Inst. 2°: Quod ratione sui habet initium, ratione sui habet finem. Atqui anima rationalis ratione sui habet initium. Ergo anima rationalis ratione sui habet finem seu est corruptibilis.

Resp.: — *Dist. Mai*: quod ratione sui habet initium modo generativo, ratione sui habet finem, *Cone.*; quod ratione sui habet initium modo creativo, ratione sui habet finem *Neg.* — *Contradist. Min.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Sciendum est quod praedicta obiectio seu « illa ratio est probatio Philosophi in I *Cael*, et *Mundi*, qui ostendit, quod omne generatum est corruptibile, et habet locum in illis quae fiunt et corrumpuntur *naturaliter*; in quibus ex defectu virtutis est quod non possunt nec semper fuisse nec semper fore; non autem habet locum in his quae *per creationem* fiunt, quae accipiunt a Deo virtutem ut sint semper, per quam esse non possunt antequam eam accipiant » (5).

(1) S. Thomas, *de Anim.*, a. 14, ad 9um.

(2) S. Thomas, *ibid.*, § ad

(3) Iterum De Sarlo (*loc. prox. cit.*): « la connessione in cui l'anima si trova coi corpo non è giustapposizione cstrinseca, ma — come risulta da una quantità di fatti noti all'esperienza comune e dimostrati, convalidati da tutte le ricerche psico-fisiologiche moderne e in gran parte conosciuti già dai filosofi anteriori a Cartesio — è coordinazione, collaborazione tanto intima da risultare quel *compositum* speciale che è l'individuo vivente. In sostanza, il corpo per sé e l'anima per sé, nell'uomo e negli animali, non possono essere considerati come *res completae*, in quanto solo unendosi diventano efficienti: il corpo diviene capace di compiere le sue funzioni, assume e conserva la forma e la struttura che gli sono proprie, solo nei limiti e nella misura in cui è, diciamo così, vivificato dall'anima; e d'altra parte l'anima può compiere il suo ufficio solo nei limiti in cui viene aiutata e sorretta dal corpo ».

(4) S. Thomas, *de Anim.*, a. 14, ad 20^m; cfr. II-II, q. 164, a. 1, ad lum.

(5) S. Thomas, *Quodt. X*, a. G, ad 2um; cfr. 11, *dist.* 19, a. 1, ad Ad rem optime De Sarlo (*loc. cit.*, p. 84): « L'obbiettivo che si fatto essere non c'è stato sempre, non significa nulla; giacché dal fatto che qualche cosa ha avuto principio, non consegue necessariamente che debba aver fine. Non è dall'eternità che si deduce il valore, ma piuttosto la perennità di un dato valore si deduce dalle caratteristiche proprie dello stesso valore. Ora l'io ci si presenta cosiffatto che il suo annientamento ci appare come quanto di più assurdo possa asservi. Sarebbe come

(1) Cfr. S. Thom., II C. *Cient.*, c. 79; *Opuse.* 16; Ferrar., II C. *Gent.*, c. 79; Bañez, *loc. cit.*, dub. 3°; Marcone, *Hist. Philos.*, vol. I, Lib. II, c. 2, a. 5, n. IGO et plures alios.

(2) Cfr. Scotum, IV, *dist.* 43, q. 2. — Cum Scoto concludit Tartaretus (III de Anim., a. 2, dub. 3°): « Unde quantumcumque aliquis esset magnus philosophus, non posset sufficienter lumine naturali probare immortalitatem animae ».

(3) *Comm. in Ecclesiaste*, c. III.

(4) *Loc. prox. cit.*, ad 5um.

(5) Cajetan., I, q. 75, a. 6, ad obj. Scoti; cfr. *ibid.*, a. 2; Bañez, I, q. 75, a. 6, conci. II.

(6) Cfr. Kant, *Critica d. R. Pura*, Tom. I, p. 327-328 (*ed. cit.*).

(7) Cfr. Kant, *Critica d. R. Practica*, P. I, lib. II, c. II, 4, p. 147 (*ed. Laterza*).

(8) Cfr. Liberatore, *op. cit.*, Psychol., c. II, a. 4, ad lum obi.

(9) Optime recenter animadvertit De Sarlo (*loc. cit.*, p. 69): « l'attività psichica che noi conosciamo e della quale possiamo utilmente discutere, la troviamo connessa coi corpo, il quale evidentemente va soggetto alle più profonde alterazioni in modo da divenire anche, in date condizioni, assolutamente irrecognoscibile ».

3° Obi.: Forma etsi simplex, non est incorruptibilis, ut patet de anima sensitiva. Atqui anima rationalis est forma simplex. Ergo anima rationalis non est incorruptibilis.

Resp.: — *Dist.* Mai.: forma etsi simplex tantum et non-subsistens, non est incorruptibilis *Cone.*; forma etsi simplex et simul subsistens, non est incorruptibilis *Neg.* — Et *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Arguere animae immortalitatem, sicut et spiritualitatem, ex sola ratione simplicitatis, ut Cartesius et Leibnitz faciunt, est sophisticè arguere et nimis probare, ut iam supra notatum est (1). Quare animae immortalitas a nobis non concluditur tantum ex eo quod est simplex, sed simul etiam ex eo quod est subsistens seu spiritualis; cuius ratio est, quia dupliciter «aliquid corrumpitur: uno modo per se [cui ex opposito respondet simplicitas], alio modo per accidens [cui ex opposito respondet spiritualitas]» (2).

4a Obi.: Praedicatum multis commune non potest uni tantum appropriari. Atqui immortale est praedicatum omnibus animabus commune. Aut enim incorruptibilitas seu immortalitas animae convenit ratione intrinseca ipsius animae, et sic omnes animae sunt immortales; aut non ratione intrinseca ipsius animae, et sic omnes animae sunt mortales. Ergo immortale non est appropriandum soli animae rationali (3).

Resp.: — *Transeat* Mai.; *Neg.* Min., ad cuius probationem *Neg.* 2um membr. dilemmatis et *Dist.* eius 1um membr.: incorruptibilitas seu immortalitas animae convenit ratione intrinseca ipsius animae, ut talis, scilicet, ut rationalis *Cone.*; ut anima tantum seu secundum conceptum communem vegetativae, sensitivae et intellectivae *Neg.* — Et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Huius responsionis explicatio manifesta manet ex iam dictis.

856. Corollarium. — Ex omnibus hucusque ostensis circa animae rationalis naturam, optime colligi potest, tamquam quid venatum, eius definitio essentialis, licet descriptiva. Est igitur anima rationalis *actus primus seu substantialis, simplex, spiritualis et immortalis corporis humani.* — Huius definitionis explicatio liquet, quoad particulas genericas ex iis quae de anima in genere et quoad particulas specificas seu differentiates, ex his quae hic ostensa sunt.

II. - De Anima Rationali Extrinsece Accepta.

857. Explicata natura animae rationalis quoad eius intrinsecam rationem, considerata est nunc quoad eius rationem extrinsecam, respectu scilicet causae ipsam efficientis seu producentis. Aliis verbis agendum est de animae rationalis origine seu ortu. Unde quaeritur:

dire che ciò che ha il più alto significato e contribuisce a dir significato a tutto il rimanente, ha consistenza minore di ciò che è mero fenomeno. Un essere che è giunto all'autocoscienza, alla riflessione, o tale fatto che esige una considerazione speciale ».

(1) Cfr. pag. 649, nota 4*, m. calce.

(2) S. Thomas, I, q. 75, a. 6.

(3) Scribit enim De Sarlo (*loc. cit.*, p. 77-78): «che ogni forma di psichicità dev'essere dichiarata indistruttibile; ogni anima, perché tale e in quanto tale è e non può non essere, in un certo senso, immortale... O la perennità, l'indistruttibilità è considerata come una conseguenza del pregio intrinseco dell'anima (e non vediamo altra via per giungere ad una dimostrazione dell'immortalità), e allora tutte le anime, non soltanto quella uniana, devono essere dichiarate indistruttibili; o non si crede che la perennità rappresenti un carattere dell'irà/raa per sé, e allora nessuna anima, a rigore, dev'essere ritenuta immortale dalla nostra ragione».

Utrum Anima Rationalis creetur (I).

858. Iam ex ostensis in praecedenti numero huius quaesiti, veritas haec logice colligi potest, praesertim ex animae spiritualitate et immortalitate; at propter quaedam peculiaria systemata, non abs re erit explicite de ortu animae tractare.

859. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod duplici modo res potest incipere esse seu habere ortum, quo a non-esse ad esse transit: aut omnino ex nihilo, et huius actio dicitur *creatio*; aut cum forma e potentia materiae educitur, quo res ab uno ad alium statum essendi transit, et huius actio vocatur *generatio*, quae esse potest sive substantialis sive accidentalis, de quibus iam in Physica dictum est.

Secundo est notandum seu melius postulandum ex iis quae in Theodicea docentur contra *Pantheismum* sive *Materialisticum* (= Pythagoras, Stoici, etc.) sive *Transcendentalem* (= Plato, Neoplatonici duce Plotino, S. Eriugena, Spinoza, Hegel, etc.) et contra *Emanatismum* (= Manichaei, Priscillianistae, etc.), quod anima rationalis nec est Entis Increati substantia neque ad eam aliquid pertinet. Demonstratum est enim, quod anima rationalis, licet physica compositione careat, metaphysicam tamen ex potentia et actu, et logicam ex genere et differentia, minime intrinsece excludit. Iterum est forma corporis physici atque, cum sit in potentia vel habitu ad sua objecta, mutationibus saltem in ordine gnoseologico est subiecta. Haec omnia, ut patet, pugnant cum Entis Increati natura, quae est essentialiter actus purus, nec in compositionem aliorum venire potest, atque est simpliciter et absolute immutabilis (2).

860. Status Quaestionis. — Admisso igitur, quod anima rationalis non est substantiae increatae emanado; non alius modus remanet, quo esse incipit, nisi aut generationis aut creationis. Hinc quaeritur, an quaelibet anima rationalis creatione incipiat esse, idest actione entis increati illam e nihilo sui producentis; aut admissa quidem creatione animae primi hominis, ceterae tamen generatione producantur, hoc est actione generantis creati illam e potentia materiae educantis, quemadmodum generatur corpus, quod ab ipsa anima informatur.

861. Sententiae. — Praeter purum *Materialismum*, quem saepenumero citavimus et *Evolutionismum Naturalem Materialisticum*, de quo alibi dictum est (3), duae sunt sententiae principales.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 90, a. 2-3; *ibid.*, q. 118, a. 1-2; II, *dist.* I, q. 1, a. 4; *de Pot.*, q. 3, a. 9; *de Sp. Creat.*, a. 2, ad 8«»; *de Verit.*, q. 27, a. 3, ad 9«»; II C. *Gent.*, c. 87; *Quodl.* IX, a. 2; *Opuse.* 2, c. 93, 131, 229-230; *Opuse.* 27, c. 5; *Opuse.* 28, c. 5; *Opuse.* 37, c. 4, et passim; Cajetas., in I, q. 90, a. 2-3; q. 118, a. 1-2; Ferrariensis., II C. *Gent.*, c. 83, 86-87, 89; Bañez, I, q. 90, a. 2-3; q. 118, a. 1-2; Alamanno, *op. cit.*, q. 89; Roselli, *op. cit.*, q. 18; Sanseverino, *op. cit.*, c. 7, n. 408-465; Zigliara, *op. cit.*, lib. I, c. 4, a. 2-3; De Maria, *loc. cit.*, a. 6; Pesch, *op. cit.*, n. 319-331; Mercier, *op. cit.*, n. 275-277; Boedder, *op. cit.*, n. 532-541; Donnat, *op. cit.*, n. 632-645; Gredt, *op. cit.*, n. 534-537; Fróbes, *op. cit.*, thes. 24, p. 275-280; De Sarlo, *loc. pr. cit.*, p. 55-67; et alios.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 3; *ibid.*, q. 90, a. 1; II C. *Gent.*, c. 85 et alibi; S. Augustin., *Epist.* 166, c. 2; *de Anim. eiusque Orig.*, 11, c. 3; *ibid.*, III, c. 3; *de Actis cum Felice Manich.*, II, c. 20; *de Genes. ad Litt.*, VII, c. 2; *Contr. Fortunat. Manich.*, disp. I; *Contr. Mendacium ad Consentiam*, c. 5; et passim.

(3) Cfr. supra, pag. 412, n. 549, a.

Ia Sent, est *Traducianismi* (= Generationismi), qui generaliter docet: sicut corpus humanum a parentibus traduci et generari, ita et animam rationalem, qua corpus est et dicitur humanum; diversimode tamen a diversis explicatur. Et revera,

a) *traducianismus corporeus* (= materialisticus) docet, quod anima humana seu rationalis generatur et traducitur semine corporeo patris, sicut anima sennitiva semine bruti generatur et quaelibet alia forma materialis e potentia materiae educitur; unde, licet primus homo fuerit a Deo ex nihilo creatus, tamen huic primo homini data est virtus, ut suo semine alium sibi similem producere possit. Haec sententia tribuitur *Tertulliano* (1).

(3) *traducianismus incorporeus* (= spiritualis) tenet, quod anima traducitur vel generatur instrumentaliter « tamquam lucerna de lucerna accendatur et sine detrimento alterius alter inde ignis existât » (2), inquantum scilicet semini corporeo vel animae generantis inhaeret quoddam aliud semen spiritualius et magis incorporeum, « quod aut sua quadam occulta et invisibili via seorsum ex patre currat in matrem, cum fit conceptus in femina, aut in semine corporis lateat » (3). Ita *Apollinaris et Apollinaristae* (4).

y) *traducianismus creativas* tuetur, quod, cum in qualibet generatione duo sint, nempe materia praeiacens ex qua generatur corpus, et forma seu vitae principium, quod de novo creatur, ideo in humana generatione cum corpus generatur simul ab iisdem parentibus anima rationalis producit vi secundo creativa ipsis a Deo concessa. Ita *Klee, Frohschammer* et quidam alii (5).

8) *traducianismus illuminativus* ait, quod omnia phaenomena embryologica in generatione brutorum deprehensa, pari iure in generatione humana locum habent; unde, anima sensitiva, quae in generatione humana traducitur, fit rationalis seu intellectiva divinae lucis manifestatione, inquantum Deus suâ ideâ illuminat animam sensitivam, quae, illo esse divino ita illuminata, illud esse intuetur et intuendo propriam naturam mutat, prout scii, ex sentiente fit intelligens, spiritualis et immortalis. Ita *Rosmini* (6).

2^a Sent, est *Creatianismi*, qui generaliter sustinet, animam rationalem ab Ente Increato seu Deo immediate creari et nullo modo a parentibus traduci. Haec tamen sententia est duplicis speciei:

a) *creatianismus aeternus* docet, aut cum mundi aeternitate omnes animas simul ab aeterno creatas seu productas fuisse, ut postea in tempore omnes suo proprio quaeque corpori uniantur (= Platonici) (7); aut unum intellectum omnibus communem et immortalem ab aeterno esse (= Alexander, Aver-

(1) Cfr. S. August., *Epist. ad Optatum* 157; *Epist.* 165, c. 1.

(2) Cfr. S. August., *Epist. ad Optat.* 190, c. 4.

(3) Cfr. S. August., *ibid.*

(4) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 86. — Notandum est, quod immerito quidam S. Augustinum ad hanc opinionem trahere insulant. Quandoquidem, S. Doctor clare ostendit inutilitatem argumentorum, quae contra creationismum adversarii movent (cfr. *Epist.* 166, c. 4-5; *Epist. ad Optat.* 190, c. 5); traducianismum ait, *inconsiderata temeritate* defendi (cfr. *Epist.* 190, *loc. cit.*). Quod igitur ex S. Augustino ad summum erui potest est, aut quod iudicium circa originem animae ratione proferre non prudenter aestimavit (cfr. *Epist.* 190, c. 1; *Retrod.* II, c. 45), aut quod summe exoptavit creationismum defendi (cfr. *Epist.* 166, c. 8-9; *Epist.* 190, c. 4, 6; *De Anim. eiusq. Orig.*, I, c. 19), cfr. Card. Norris, *Vindiciae Augustinianaetc. 4tj3*.

(5) Haec tamen opinio non est nova, cfr. S. Thom., *Quodl.* XII, a. 10.

(6) Cfr. Rosmini, *Psicologia*, vol. I, lib. 4, c. 5, 23; Denzinger, n. 1910-1912. — At neque haec Rosminiana opinio est nova. Nam, alii dicunt, ut refert S. Thomas, quod illa eadem anima quae primo fuit vegetativa tantum, postmodum per actionem virtutis quae est in semine producit ad hoc ut ipsa eadem fiat sensitiva, et tandem ad hoc ut ipsa eadem fiat intellectiva, non quidem per virtutem activam seminis, sed per virtutem superioris agentis, scil. Dei de foris illustrantis • (1, q. 118, a. 2, ad 2^m). | HH

(7) Cfr. S. Thom., II C. *Oeni.*, c. 83.

roes) (1); aut omnes animas simul cum mundo, sive visibili sive invisibili, productas fuisse (= Origines) (2).

3) *creatianismus temporalis* firmiter tuetur, quod non solum anima primi hominis fuit ab Ente Increato immediate creata, sed quod singula anima cuiuslibet individui ab eodem Ente Increato seu a Deo creatur, non quidem ah aeterno sed immediate et in tempore, cum corpus scii, a parentibus generatum fuerit (3). Ita omnes *Scholastici* communiter; cum quibus sit

862. Conclusio: « Creatianismus temporalis simpliciter et absolute est admittendus ».

Prob.: Creatianismus temporalis tuetur, quamlibet animam rationalem a solo Ente increato immediate ex nihilo in tempore produci et corpori a parentibus generato infundi. Atqui praeter hanc explicationem, nulla alia circa animae rationalis originem simpliciter et absolute admitti potest. Ergo creatianismus temporalis simpliciter et absolute est admittendus.

Mai. est creatianismi doctrina. — Min. prob.:

Arg. Ium (negative). — Anima rationalis non potest aliter esse incipere nisi aut generatione aut creatione, ut notatum est. Atqui repugnat simpliciter et absolute ut esse incipiat sive per quamlibet generationis speciem et per creationem aeternam. Re quidem vera, a) *non generatione*. Quandoquidem, Io non generatur semine corporeo (= *Traducianismus Materialis*); talis enim modus productionis supponit animam generandam esse substantiam intrinsece dependentem quoad esse et operari a materia, quod contra probatum est (4); 2° nec generatur quodam spirituali semine (= *Traducianismus Spiritualis*); quia quantumcumque hoc semen spirituale fingatur, semper tamen intrinsece conditiones materiae saltem praesefert; propterea aut admitteretur quod virtus materialis effectum essentialiter immaterialem producere posset, quod repugnat; aut in inconveniens traducianismi materialis incideretur (5); 3° nec generatur aliqua vi creativa parentibus concessa (= *Traducianismus Creativas*); non quidem principaliter, cum « creatio sit propria actio ipsius Dei » (6); sed neque instrumentaliter, quia in qualibet instrumental! actione, ut instrumentalis, aliquid praeivium necessario praesupponitur, saltem ipsius instrumenti dispositio, quod

(1) Cfr. S. Thom., II C. *Geni.*, c. 83.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*; I, q. 47, a. 2; q. 90, a. 4.

(3) Est notandum quod haec sententia, licet nec S. Augustini tempore neque hodie « nondum per Ecclesiam declarata fuerit » (cfr. S. Thom., *Epist. ad Rom.*, c. 14, lect. 3) ut de fide, nihilominus illam negare est temerarium, cfr. Denzinger, n. 20, 170, 520; 333; 203, 236; 533, 1910 ss.; cfr. Estium, II, *dist.* 17, § 15; S. Thom., II, *dist.* 18, q. 2, a. 1; M. Cano, *op. cit.*, lib. 12, c. 14, ad l^m.

(4) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 86.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 118, a. 1-2.

(6) S. Thomas, I, q. 45, a. 5; cfr. *de Pot.*, q. 3, a. 4.

liquet cum creationis ratione pugnare (1); 4° neque generatur vi divinae illuminationis (= *Traducianismus illuminativus*)-, quia incidit in traducianismum materiale: si enim anima humana, ut sensitiva, a parentibus generetur, etiam ut rationalis ab iisdem debet generari, quia, cum sit simplex et subsistens, unum et unicum esse habet; nulla praeterea forma substantialis magis vel minus recipere potest, ac proinde maioris perfectionis superadditio aliam speciem facit. Et insuper generatio hominis esset potius alteratio, cum sit motus quidam continuus de imperfecto ad perfectum, atque ideo generatio accidentalis. Denique, aut plures formae substantiales in uno numero homine ponerentur, aut ipsa anima non esset subsistens et immortalis (2). — P) *neque aeterna creatione*. Anima enim ab aeterno a corpore separata creari nequit, quia actus quamvis naturaliter prior sit potentia, tamen in eodem est tempore posterior: anima autem est corporis naturalis forma et actus. Cum praeterea unicuique formae sit naturale propriae materiae uniri, animae convenit prius esse corpori unitam, quam ab eo separatam. Denique, aut animae unio cum corpore esset violenta, et tunc ex utroque resultans esset quid innaturale; aut esset naturalis, et tunc anima toto illo tempore, in quo erat ante corpus et a corpore separata, statum violentiae habuisset: appetitus enim naturalis, nisi aliquid impediat, statim in actum prodit (3). Ergo manet manifestum quod, praeter creatianismi temporalis explicationem, nulla alia circa animae rationalis originem simpliciter et absolute admitti potest.

Arg. *ir*" (*positive*). — Illa explicatio doctrinalis simpliciter et absolute est admittenda circa animae rationalis originem, quae eius naturae est unice conformis et conveniens. Atqui animae rationalis naturae est tantum conforme et conveniens, ut ipsa a solo Ente increato creetur, immediate et in tempore, cum corpus generatum fuerit. Ergo praeter creatianismi temporalis explicationem, nulla alia circa animae rationalis originem, simpliciter et absolute admitti potest.

Mai. ex terminis constat; Conq. est doctrina illius creatianismi.

Min. prob.: Revera, a) *anima rationalis a solo Ente Increato creatur*. Eo enim modo aliquid fit seu producitur, quo habet esse (4); anima rationalis autem habet esse intrinsece a materia independens, ut supra de eius spiritualitate ostensum est; ideoque independentem a

materia fit seu producitur, consequenter nec e potentia materiae educi potest neque alicui virtuti agentis creati subiici potest (1). Producitur igitur in esse ex nihilo a solo Ente Increato; — p) *ab eodem ente immediate producitur*. Cum enim anima in esse producat sola creatione, et haec ita est actio soli enti increato propria, ut nec principaliter neque instrumentaliter alicui alteri convenire aut communicari possit, manifeste sequitur quod necesse est ut immediate ab Ente Increato producat (2); — y) *ab eodem ente producitur in tempore cum corpus generatum fuerit*. Sequitur logice ex dictis in praecedenti argumento, contra creatianismum ab aeterno. Unicuique formae enim naturale est propriae materiae uniri; anima rationalis porro est forma naturalis corporis organici. Nisi igitur quis tribuere velit animae violentum existentiae statum per longum tempus, fateri cogitur, in esse eam non produci nisi eo tempore, quo proprium corpus a parentibus productum et paratum fuerit ad ipsam animam recipiendam (3).

863. Corollarium. — Colligitur ex dictis, quod animae rationalis productio nulli enti creato, cuiuscumque virtutis sit, competere potest; proindeque, nullo modo nullaue specie traductionis aut generationis fieri vel incipere esse potest, sicut accidit pro anima sensitiva in brutis, et pro vegetativa in plantis; sed unice est proprium cpus solius Entis Increati creantis. Hac eadem ratione necessario et logice sequitur, quod animae rationalis creatio in quolibet individuo non est censenda ut opus miraculosum: naturâ enim suâ intrinsece excludit ut ab aliis causis in esse produci possit; nam, « etsi [creatio animae et justificatio impii] a solo Deo fiant, non tamen proprie loquendo miracula dicuntur: quia non sunt nata fieri per alias causas; et ita non contingunt praeter ordinem naturae, cum haec ad ordinem naturae non pertineant » (4).

§ 2. De Anima Rationali Relative Accepta,

864. In confesso est apud omnes, quod homo est essentialiter quid hylemorphistice compositum, cuius natura seu definitio « non significat formam tantum, sed formam et materiam » (5); quapropter, diomo non est anima tantum, sed aliquid compositum ex anima corpore » (6). Expleta ergo tractatione de anima rationali absolute sumpta, merito instituitur sermo de ipsa, *relative* considerata, prout

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 45, a. 5; *Quodl.* XII, a. 10.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 118, a. 2, ad 2^a c.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 90, a. 4; *ibid.*, q. 118, a. 3; II C. Gent., C. 83-84.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 90, a. 2.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 90, a. 2, ad 2^a c.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, a. 3.

(3) Cfr. S. Thom., *de Pot.*, q. 3, a. 10.

(4) S. Thomas, I, q. 105, a. 7, ad 1^a c.; cfr. I-II, q. 113, a. 10; II, *dist.* 18, q. 1, a. 3, ad 1^a c. et 2^a c.; IV, *dist.* 17, q. 1, a. 5, q. 1; *de Pot.*, q. 6, a. 2, ad 5^a c.

(5) S. Thomas, I, q. 75, a. 4.

(6) S. Thomas, *ibid.*

Secundo est notandum, quod unio formalis, de qua hic fit sermo, potest esse duplex: *substantialis*, et est illa cuius actualis nexus formae cum materia constituit unum per se; ideoque resultat ex partibus substantialibus incomplete se habentibus, ex quibus exurgit non tantum unitas et communicabilitas operationum, sed etiam unitas specifica naturae; *accidentals*, et est illa cuius actualis nexus formae cum materia constituit unum per accidens, — sive iste nexus fiat inter duas substantias completas sive inter substantiam et accidens sive inter duo accidentia; — unde talis unio resultat ex partibus accidentaliter unitis, ex quibus non exurgit nec nova essentia seu natura specifica neque operationum communicabilitas.

- Unio substantialis adhuc est duplex: *essentialis* (= monophysica), quae est ex partibus substantialibus quarum unio constituit unam essentiam unamque naturam specificam atque ideo unum esse essentiae; quare, inferioribus illius speciei est communicabit necnon principium quo individua sunt formaliter et specificè talia; *personalis* (= suppositalis, hypostatica), et est ex partibus substantialibus, quarum unio dicit unitatem et communicabilitatem essendi et operandi ut principium quo, simulque incommunicabilitatem aliis ut principium quod, ita ut actiones, quae sunt propriae utrique substantiae ut principio quo, ad invicem uniantur ut unum principium quod, nempe persona, resultet (1).

868. Status Quaestionis. — His notatis, ut punctum difficultatis clarius pateat, sciendum est quod, experientia teste, quaedam in homine deprehenditur antinomia, resultans scii, ex principiis maxime heterogeneis ac ad invicem irreductibilibus. Revera *dynamics* loquendo, habetur ex *una parte* activitas psychica (= *cogitatio iuxta Cartesium et Spinozam*) et *ex alia* activitas physica seu physiologica (= *extensio iuxta eosdem*); *statice* vero loquendo, habetur pariter *ex una parte* psychicum (= spiritus, anima), *ex alia* autem physicum (= materia, corpus). Exinde quaestio antinómica, quomodo haec ad invicem se habeant, ut ex eis resultet illud unum et unicum compositum psychophysicum; aliis verbis et in particulari: quomodo anima rationalis corpori humano uniatur, an ut forma substantialis, ut ex utriusque unione exurgat unum psychophysicum essenziale et personale; an e contra, ut forma accidentalis uniatur vel aliquo alio modo.

1º de animae rationalis *specifica* unione cum corpore (1);
2º de animae rationalis *numérica* unione cum corpore (2).

866. Agitur impraesentiarum de animae rationalis unione specifica cum corpore, inquantum ex utriusque unione exurgit unus homo et unum t^o Ego humanum.

869. *Sententiae.* — Ad huius gravis ac difficilis quaestionis seu antinomiae solutionem diversae sententiae excogitatae sunt. Et revera:

(!) Ut omnes acquivocationes dissipentur, notandum est quod, iuxta Sacrae Theologiae principia, unio personalis dupliciter distingui potest: *philosophice* nempe, et est unio inter duas substantias seu naturas incompletas, ex quibus formaliter resultat persona, quae illis naturis simul unitis non praeexistit atque ex utriusque dissociatione solvitur persona; et *theologice*, quae proprie et stricte hypostatica dicitur, et est unio inter duas substantias seu naturas completas in una eademque persona, quae naturarum unioni praesupponitur cique praevia; huius unicum et singulare exemplum habetur tantum in mysterio Incarnationis. Cfr. P. E. Hugon, *Le Mystère de la Très Ste. Trinité*, p. 327.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 1; *ibid.*, a. 4, ad 2«»; *ibid.*, a. 6, ad 30m, *ibid.*, a. 7-8; *ibid.*, q. 90, a. 4; *ibid.*, q. 110, a. 2, ad 1; q. 117, a. 3, ad 3«»; 1-11, q. 83, a. 2, ad 3u»; HJ, q. 8, a. 2; II, *dist.* 1, q. 2, a. 4, ad 3«»; *dist.* 2, q. 2, a. 4; *dist.* 8, a. 2, ad 2am; *dist.* 18, q. 1, a. 2; *dist.* 26, a. 1, ad 50u»; d/sf. 31, q. 2, a. 1, ad l'ra; III, *dist.* 3, q. i, a. 3, q. 2; *dist.* 15, q. 2, a. 1, q. 2a; IV, *dist.* 43, a. 1, q. 1; II C. *Gent.*, c. 56-57, 68-71, 73, 93; *de Verit.*, q. 26, a. 2-3, 8; *de Malo*, q. 4, a. 3, ad 3*»; *ibid.*, a. 4; *ibid.*, q. 16, a. 1, ad 5***; *de Union.*, a. 2, ad 13*»; *de Sp. Creat.*, a. 2-4; *de Anim.*, a. 9-10; II *de Anim.*, lect. 1; et pluries passim; Cajetan, et omnes commentatores in *loc. cit. Sum. S. Thomae* l«» P.; Ferrariens., II C. *Gent.*, c. 56-57, 68-71, 73, 93; Javelli, III *de Anim.*, q. 1-2; Alamanno, *op. cit.*, q. 91; Aversa, *op. cit.*, q. 57, s. 2; Complutens., I *Phys.*, disp. 4, n. 61; disp. 6, n. 20, 48; I *de Gener.*, disp. 2, n. 44, 68-79; *de Anim.*, disp. 6; Ruviio, I *de Anim.*, c. 3, Tract. de modo inform. anim., q. 6; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. 1, a. 3, 5; q. 9, a. 2; Cauvino, *op. cit.*, Tr. I, q. 3, 5; Arnu, *op. cit.*, q. 2; q. 12, a. 2; Guerinois, *op. cit.*, *Phys.*, P. IV, q. 1, a. 3; Roselli, *op. cit.*, q. 19, a. 1; q. 20; Zioliari, *op. cit.*, lib. 2, c. I; *de Mente Cone. Vien.*, P. II, c. 3-5; De Maria, *op. cit.*, *loc. prox.*, *cit.*, q. 2, a. 1-5; Sanseverino, *op. cit.*, c. 1-3; Pesch, *op. cit.*, n. 276-318; Lahr, *op. cit.*, Tom. H, *Métaphys.*, Liv. III, ch. IV; Boedder, *op. cit.*, n. 500-525; Mercier, *op. cit.*, n. 259-274; Donat, *op. cit.*, n. 561-582; 588-604; Grødt, *op. cit.*, n. 524-533; Fr Obes, *loc. prox.*, *cit.*, c. Hl, p. 305-338; et alios infra citandos.

(3) Cfr. *supra*, pag. 90, n. 131,

neoplatonic! cum Plotino, De Bonald) (1) tenent, quod anima corpori unitur sicut motor mobili vel nauta navi; quare a homo non est aliquid compositum ex anima et corpore, sed quod ipsa anima utens corpore sit homo» (Plato) (2), vel quod homo est «intelligentia utens organis corporeis» (De Bonald).

3) *Alii* (= Averroes, Averroistae) tuentur, quod anima corpori unitur *continuazione*, inquantum scilicet datur una anima intellectiva secundum esse a corpore separata, a qua species intelligibiles recipiuntur et cum phantasmatibus corporis cuiuslibet individui continuantur (3).

Y) *Alii* (= Cartesius, Cartesiani) aiunt, quod anima corpori unitur *vel* quadam *coincidentia*, quia anima (cogitatio) et corpus (extensio) sunt duae substantiae completae, ideo ad invicem uniuntur quatenus corporis actiones cum animae actionibus coincidunt, sicut motus horologii cum legibus naturae (4); *vel* quodam intermedio sive istud sit «spiritus animalis» seu quoddam fluidum subtilissimum (5), sive quid plasticum seu monodualisticum, participans scilicet, extensionis simul et cogitationis naturam (= Cudworth, Leclerc) (6).

8) *Alii* autem (= Geulincs, Cordemoy, De la Forge, Malebranche, Occasionalistae) sustinent, quod anima corpori unitur *quadam assistentia divina*. Etenim inter operationes animae et corporis deprehenditur consensus quidam, qui certe causari nequit — sicut neque ipsae operationes — ab anima vel a corpore cum vi seu facultate operativa careant, sed causantur a solo Deo: Deus enim suo decreto generali ita activitates psychophysicas moderatur, ut nonnulli motus corporis praebeant occasionem Deo producendi in anima actiones illis consentaneas, sicut et aliae operationes animae praebent Deo occasionem producendi motus illis consentaneos (7).

e) *Alii* (= Leibnitz, Wolff) tenent, animam corpori uniri et utrumque operari *quadam praestabilita harmonia*. Cum enim nullum ens operari possit nisi ubi est, seu in seipso et supra seipsum, ideo nulla actio transiens est possibilis, sed omnis actio est immanens et reflexa; ex quo sequitur, quod nec animae et corporis unio neque utriusque reciproca activitas aliter explicari potest nisi per quamdam utriusque elementi psychophysici praedeterminatam harmoniam, inquantum scilicet. Deus omnia ratione sufficienti praestatucrit, ut cuilibet motui physico seu corporis necessario correspondent alia operatio psychica seu animae, et vicissim; consequenter, nec interactio unius super aliud est admittenda (8).

O *Alii* (= Locke, Newton, Clark, Storchénau) volunt, quod anima unitur corpori mera unione dinamica, quae efficitur *efficienti causalitate* seu *physico influxu* unius supra aliud. Cum enim anima et corpus sint duae substan-

ti) Cfr. Plotin., in *Phaedr.*; de *Legibus*, lib. X; *Alcibiad.* I; Plotin., *Enn.* 1, lib. I, c. 12; lib. II, c. 4; *Enn.* IV, lib. III, c. 9-17; lib. VIII, c. 1-4.

(2) S. Thomas, I C. *Gent.*, c. 57; cfr. I, q. 75, a. 4; q. 76, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 1; II C. *Gent.*, c. 68-69; *Opuse.* 16.

(4) Cfr. Cartesium, *Princip. Philos.*, P. I, n. 48; *Meditaz.* 6*, p. 154-155, Ed. Laterza; *Discorso sui método*, p. 46-45, Ed. Laterza.

(5) Ita Cartesius, cfr. *Opere di Cartesio*, Tom. IV, p. 336-349, Ed. Cousin.

(6) Cfr. Leclerc, *Bibliothèque choisie*, Tom. II; cfr. huius systematis expositionem et refutationem apud Sanseverino, *loc. prox. cit.*, n. 26-33. — Haec tamen Intermediaria unio non est nova, cfr. S. August., *Epist.* 13 ad *Nibrid.*; S. Thom., I, q. 76, a. 6; III C. *Gent.*, c. 69; II de *Arum.*, lect. 1.

(7) Cfr. Geulincs, *Metaphysica Vera*, Amstelod. 1691; *Ethica*, Tract. I, sect. I, Lugdun. Bat. 1675; Cordemoy, *Le discernement de l'âme et du corps*, dise. 4, Paris, 1666; De la Forge, *Traité de l'esprit de l'homme*, c. 13-15, Genève, 1725; Malebranche, *De la recherche de la Vérité*, P. II, Liv. 6, ch. 3, 5; *Médit.* XI, § 15; et passim; cfr. huius systematis expositionem et refutationem apud Sanseverino, *loc. prox. cit.*, n. 34-44.

(8) Cfr. Leibnitz, *Système Nouveau de la Nat.*, § 14, 16; *Lettre à Mr. Arnold*, § 107-108; *Théodicée*, P. I, § 62-67; P. II, § 188; P. III, § 291; WOLFF, *PsycholoR. Ration.*, sect. HI, c. 4, § 612-645; cfr. huius systematis expositionem et refutationem apud Sanseverino, *loc. prox. cit.*, n. 45-54.

tiae completae, distinctum esse habentes, ad invicem non coniunguntur nisi inquantum una in aliam efficienter influat, licet nihil ex una in aliam transferatur. Hic autem influxus ex parte corporis consistit in hoc quod impressis in sensu motionibus ac diffusis per nervos usque ad cerebrum, mentem determinant ad rerum notiones efformandas; ex parte animae vero, excitata voluntate movendi aliquod membrum, nervos inde impellit usque dum motus voluntarii in illo membro consequantur, sicque «cum certis in mente volitionibus certi semper in corpore motus coexistunt» (1).

7) *Alii* (= Rosmini, Pestalozza) putant, quod anima corpori unitur et *influxu physico* et *immanenti perceptione*. Nam, «in anima humana datur iam a principio perceptio sensus corporei fundamentalis. Atque in hac perceptione, quae habitualiter durat, quia sensus fundamentalis et primigenia intuitio numquam cessare possunt, existit nexus inter animam intellectivam et corpus. Porro, anima, ut sentiens, unitur corpori per physicum influxum, sensus autem unitur intellectui per continuam perceptionem» (2).

8) *Alii* denique (= recentes psychologi experimentalistae) docent generaliter, quod psychicum (= anima) et physicum (= corpus) *quadam parallelism! specie* uniuntur. Etenim, hodierni Psychologi, fere omnes animae substantiam negantes, occupantur de relatione seu unione, non inter animam et corpus, sed potius inter facta seu phaenomena psychica et physica, quae ad invicem uniuntur non iam mutua actione (= interactionismus), sed parallelismo psychophysico, qui est corollarium recentis scientiae psychophysicae a Fechner primo concinnatae. Diversimode tamen a diversis explicatur; nam, 1° *vel* tamquam sola causalitas et unica realitas agnoscitur ipsum physicum seu corporeum, a quo procedunt ac efficiuntur omnes processus psychici, qui sunt epiphaenomena quaedam (= *Pseudoparallelismus materialisticus* seu *empiricus*); 2° *vel* tamquam sola causalitas et unica realitas agnoscitur ipsum psychicum, cuius physicum seu processus physici sunt tantum apparentiae seu manifestationes (= *Pseudoparallelismus psychicus* seu *spiritualisticus*: ita Schopenhauer, Lange, Paulsen, Hoffding, Wundt, Jaspers, Ebbinghaus); 3° *vet*, reiecta mutua causalitate inter physicum et psychicum, ea asseritur adunari in quadam tertia entitate, cuius physicum et psychicum non sunt nisi duo modi manifestationis seu duo attributa (= *Parallelismus monisticus* seu *Monodualismus* (3); ita Spinoza, Bain, Clifford, Carus, Titchener, Howard, Warren, McDougal, Jodl); 4° *vel* admittitur, quod physicum et psychicum sunt duae series diversae et ad invicem rreductibiles, parallele tamen in operando se habentes (= *Parallelismus dualisticus*); 5° *vel* denique, reiecta qualibet specie parallelismi, tota unio explicatur per hoc quod phaenomena psychica et physica *quadam proportionis convenientia* uniuntur, prout inter ea admittitur quidem intima et coordinata connexio et coexistentia, proportionalis tamen, ita ut compositum humanum, tam statice quam dynamice, sit quaedam proportionalis ac harmonica unitas (= *Proportionalismus psychophysicas*, ita De Sanctis) (4).

2a Sent, communiter docet, contra praecedentem sententiam, quod dynamica unio et communicatio psychophysica supponit unionem staticam, qua

(1) Storchénau, *Psychol.*, P. II, sect. 2, c. 5, n. 196; cfr. Locke, *An Essay conc. H. Underst.*, B. II, ch. 23, n. 28-30; cfr. huius systematis expositionem et refutationem apud Sanseverino, *loc. pr. cit.*, n. 55-59.

(2) Pestalozza, *Compens. Philos.*, Vol. I, Psychol., lib. I, c. 8, n. 57, Mediolani, 1857; dr. Rosmini, *Psicolog.*, lib. III, c. 1-2; Denzinger, n. 1914; huius systematis expositionem et refutationem apud Sanseverino, *loc. prox. cit.*, n. 60-62.

(3) Vocatur praeterea *Parallelismus identitatis*, *Parallelismus Pantheisticus* cum illa tertia entitas putatur esse substantia divina (Spinoza), *Theoria duplicis aspectus*.

(4) Cfr. De Sanctis, *op. cit.*, Vol. I, c. I, n. 4, p. 15-22; De Sarlo, *op. cit.*, Vol. II, c. XVI, II, p. 72-74; H. Wallon, *Le problème biologique de la conscience*, dans *■ Nouveau Traité de Psychol.* » p. G. Dumas, ch. VI, p. 295 ss.; A. Lalande, *ibid.*, Liv. I, ch. II, p. 387 ss.; et alios.

anima corpori unitur unione substantiali; modus tamen quo talis unio peragitur dupliciter explicatur.

a) *Quidam* (= P. Olivi) tuentur, quod anima intellectiva unitur quidem corpori unione substantiali, non tamen formali nec immediata et neque secundum habitudinem aequiparantiae, sed inaequalitatis (1).

P) *Alii* vero (= Aristot., S. Thomas, Thomistae et Scholastici) docent, quod anima rationalis est vere forma substantialis corporis humani, sicut forma materiae, actus potentiae; ex quorum unione resultat unum perse, essenziale et personale seu *ró ego*. Quapropter, anima rationalis ita est forma corporis ut ei immediate uniatur atque essentialiter et fonnaliter seu quoad essentialitatem non differat ut est in homine a sensitiva et vegetativa, sed essentialiter est una eademque praestans quidquid praestare potest in brutis sensitiva et in plantis vegetativa. Haec sententia quae est unice vera, sequenti conclusione enuntiatur et probatur.

870. Conclusio: « Anima rationalis est vere forma substantialis corporis humani, cui unitur unione tam essentiali quam personali ».

Prob. 1^a Pars (= *anima rationalis est vere forma substantialis corporis humani*). — *Arg. Iam (negative)*. — *Opinio*, quae false aut insufficienter explicat rem de qua quaeritur, est simpliciter et absolute reiicienda. Atqui quaelibet opinio ex iam expositis in Ia sent, (ab a ad 8) et in 2a sent, (a), praeter ultimam 2M sent, (p), false aut insufficienter explicat unionem animae rationalis cum corpore humano. Ergo anima rationalis est vere forma substantialis corporis humani.

Mai. ex terminis constat; Conqs. et Conqa. etiam per se liquent; supposito enim quod sola illa opinio sit vera, qua asseritur animam ut formam substantialem corpori uniri, logice concluditur revera rem sic se habere.

Min. prob.: singulas explicationes breviter reiiciendo. Etenim,

A. — *Quoad 1^a Sent. explicationes*. Io *Opinio sub a)* est reiicienda; quia si anima corpori uniretur ut motor mobili seu nauta navi: a) destrueretur essentia seu natura hominis, quia quae illo modo se habent, uniuntur tantum unione dynamica seu contactu virtutis, ex quo non resultat unum simpliciter et per se sed secundum quid et per accidens; b) negaretur homini natura entis physici seu mobilis, quod intrinsece includit materiam; c) negaretur quaelibet hominis generatio ex animae et corporis unione, atque quaelibet eius corruptio ex utriusque separatione; d) non haberet corpus humanum ex quo specificatur, cum anima humana sit tale specificationis principium (2).

2° *Opinio sub p)* est reiicienda; a) quia hic homo v. g. Petrus, nihil formaliter intelligeret neque ut tale aliquid operaretur: repugnat enim id quo aliquid fonnaliter operatur, sit ab eo secundum esse separatum (3); b) consequenter, quia redderetur homo impotens ad cognoscendum intelligibiliter, quia repugnat aliquid esse cognoscitivum per potentiam cognoscentem ab ipso subiecto secun-

dum esse separatam (1); c) quia destrueretur quaelibet unio psychophysica, si tota poneretur in specierum intelligibilium continuatione; cum hae sint obiectum intellectus, cum eo uniri nequeunt nisi prout sunt in actu; ut autem sunt in phantasmatibus et cum eis continuatae, liquet quod non sunt in actu sed tantum in potentia: alioquin, ipsa phantasmata iam ipsae essent species intelligibiles, quod repugnat, cum sint quid sensibile et materiale (2).

3° *Opinio sub y)* est reiicienda; a) quia falsis nititur suppositis, videlicet corpus esse machinam quamdam, seu animam corpori uniri solo virtutis contactu, seu sensationem esse actum solius animae et non coniuncti; b) quia contradictiones enuntiat, cum ponat: animam corpori uniri, non ut nautam navi sed arctiori ac intimiori modo, idest non simplici contactu virtutis, sed suppositi, seu contactu formali, et simul corpus esse quid mere automaticum, essentialiter ab anima independens; c) quia in falsam opinionem sub a) positam incidit. — *Praeterea*, eadem opinio illo intermedio explicata est reiicienda; a) quia illo intermedio unio animae et corporis esset semper per accidens, ad summum per sedaretur inter corpus et illud medium (3); b) quia est petitio principii: si enim illud medium sit naturae spiritualis tantum aut materialis, restat difficultas quomodo unum alteri uniatur; si sit simul naturae spiritualis et materialis, restat difficultas, quomodo illae qualitates sint in illo medio unitae.

4° *Opinio sub 8)* est reiicienda; a) quia quaelibet unio psychophysica auferretur; licet enim inter animam et corpus ponatur perfecta consonantia dynamica immediato Dei influxu cadata, minime tamen sequitur ea realiter et essentialiter inter se uniri, cum desit in ipsa saltem conscientiae unitas; unde potius ab invicem sunt disiuncta ut duo horologia, atque ab invicem simpliciter autonoma; b) consequenter quia factum unitatis conscientiae destrueretur; false enim unicuique conscientia testificaret « ego sum », « ego vivo », « ego sentio » et « ego intelligo », cum hae operationes Deo operanti essent tribuenda; c) quia destrueretur in homine quaelibet actuum libertas, ideoque omnes actiones etiam moraliter malae Deo producenti essent tribuendae (4); d) quia agnosticismum aut scepticismum inducit; si enim omnia creata respectu suarum actionum sint tantum occasiones et non causa effectiva, numquam habere possumus, ne quidem a posteriori, rerum naturalium scientiam, cum harum essentiae a nobis cognoscantur solum ex earum operationibus (5); e) in falsas opiniones sub a) et y) positas incidit.

5° *Opinio sub e)* est reiicienda; et quidem a) quia non concordat testimonio conscientiae, quae unicuique testatur, quod voluntarie v. g. pes aut brachium etc. movetur; qui motus nihilominus aequae haberentur, posita psychophysici harmonia praestabilita, etiamsi voluntas reniteretur; b) quia aufertur unio animae et corporis; haec enim harmonia praestabilita unirentur sicut uniuntur duo horologia perfecti concordantia ab optimo artifice praedeterminata; at hoc non obstante, illa horologia nullo modo essentialiter inter se coniunguntur ad unum per se efformandum, ideoque nec anima et corpus; c) quia principio rationis sufficientis adversatur; multae enim actiones psychophysicae, ut sensationes doloris et gaudii, tristitiae et irae, status somni et vigiliae, etc., ratione sufficienti carerent, quia nullum nexum nullamque relationem inter se haberent, proinde explicari nequiret quomodo revera producantur; nec actus vel status antecedens aliquid valet: quae enim inter se contradictorie pugnant non possunt sibiinvicem esse causa, quando praesertim nulla relatio deprehenditur; d) quia vero fundamento caret; nam, illae actiones corpori et animae non necessario et ab intrinseco praestitutae sunt, secus Deus non posset in eis aliter operari;

(1) Cfr. Zigliara, *de Mente C. Viennent.*, c. IV, p. 106 ss.

(2) Cfr. S. Thom., II C. Gent., c. 57.

(3) Cfr. S. Thom., III de Anim., lect. 7.

(1) Cfr. S. Thom., de Anim., a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., de Sp. Creat., a. 2.

(3) Cfr. S. Thom., de Anim., a. 9, ad 4^{am}.

(4) Cfr. S. Thom., III C. Gent.

(5) Cfr. S. Thom., ibid., c. 69.

neque contingenter et ab extrinseco, quia essent necessario praestabilitae; e) quia hominis libertas destruitur: illius enim actiones hac harmonia praestabilita ita praedeterminatae sunt, ut in toto tempore sequenti non possit homo cum vult operari;/) quia in occasionalismum incidit: tota enim actionum psychophysicarum causalitas unice reponenda est in illa praestabilitate harmonica; ideoque, corpus et anima essent ut instrumenta occasionalia, quibus Deus in hoc homine harmonice producit talem vel talem operationem psychophysicam.

6° Opinio sub C) est reiicienda; a) quia materialismo nititur: hoc enim influxu physico, materiale et corporeum immediate in animam reciperentur, illamque determinarent directe ad tale vel tale obiectum materiale; quod fieri nequit, cum anima sit essentialiter spiritualis; hac ratione, ipsa potentia intellectiva ipsaque anima ponerentur esse materiales, cum formaliter a materiali specificarentur, quod immediate perciperent (1); b) quia ipsa essentialis ac immediata unio destruitur: ponitur enim, animam et corpus esse duas substantias completas habentes distinctum esse; si autem solo physico influxu unirentur, unio eorum esset solius contactus virtutis et activitatis, quae est unio tantum secundum quid et accidentalis (2).

7° Opinio sub est reiicienda; a) quia nititur falso supposito, scii, sensu fundamentalis, de quo alibi dictum est; b) quia destruit ipsam unionem substantialem, non enim anima immediate et per se uniretur, sed mediante quodam tertio medio; vel si esset unio immediata inter sensile et intellectivum, non esset tamen unio formalis et statica sed effectiva et dinamica, quia sola perceptione immanenti perficeretur; c) quia rerum formalitas negatur, cum ponatur potius corpus esse causa formalis animae quam e contra; d) quia sensismum docet: eo quod asseritur ideale et spirituale a materiali et corporali percipi.

8° Opinio sub 0) cum omnibus eius explicationibus est reiicienda; etenim, lo *pseudoparallelismus materialisticus et spiritualisticus* non sunt verus parallelismus, quia processus phaenomenorum non sunt bilaterales vere, sed unilaterales; primus enim negat psychicum esse a physico distinctum et propria causalitate carere, alter vero idem dicit contrario modo; uterque igitur affirmat unum processum esse alterius effectum, ita ut materialisticus immateriale materializet, spiritualisticus vero materiale immaterializet; 2° *parallelismus* autem *monisticus* et *dualisticus*, generaliter asserendo processum physicum et psychicum esse complete parallelos, a) experientiae contradicit, quia revera plures actus psychici dantur quibus ex parte physici nihil respondet, ut conceptus formare, iudicare, ratiocinari, etc.; b) falso concipit animam esse pluralitatem phaenomenorum vel epiphaenomenorum continue se succedentium et unientium, ut constat ex conscientiae unitate, sicut supra de animae substantia ostensum est; c) explicare nequit verum influxum psychophysicum, quem experientia evidenter testatur; imo sine tali influxu quilibet parallelismus esset sine ratione sufficienti: non enim tunc reddi posset ratio, quare ad excitationem organicam sequatur sensatio, ad voluntatis imperium motus membrorum, ad gaudium risus et non fletus, ad tristitiam fletus et non risus, etc.; d) monisticus praeterea, omissis materialism! absurditatibus, quas involvit, adhuc falsus redditur quia, supposita illa identitate, processus psychicus et physicus magis ac magis heterogenei et independentes redduntur: cum enim sint modificationes seu melius symbola, ut tales, magis ab invicem distare debent (3).

B. — Quoad 2 Sent, explicationem sub a) positam, patebit ex argumento positivo sequenti.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 34, a. 6.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.* q. 76, a. 6, ad 3^m; n c. *Gent.*, c. 56.

(3) Cfr. Wallon, *op. cit.*, p. 297; longiorem refutationem cfr. apud Frôbes, *loc. cit.*; De Sarlo, *loc. cit.*

Arg. **num** (positive). — Forma substantialis est principium, quo aliquid formaliter et substantialiter habet esse. Atqui anima rationalis est principium, quo corpus humanum formaliter et substantialiter habet esse. Ergo anima rationalis est forma substantialis corporis humani.

Mai. est nota ex ratione formae substantialis (1). — Min. prob. :

a) Principium, quo aliquid formaliter et substantialiter habet esse est formale quo aliquid habet primum et simpliciter esse, ut patet ex effectu formali formae substantialis. Atqui anima rationalis est formale quo corpus humanum habet primum et simpliciter esse. Ergo anima rationalis est principium quo corpus humanum formaliter et substantialiter habet esse.

Min. prob.: Operari sequitur esse; quo igitur modo aliquid formaliter operatur, eo modo est seu habet esse, et consequenter habet formam, cum esse sit proprium formae. Intantum igitur aliquid habet talem actum, inquantum habet tale esse, et hoc, inquantum habet talem formam. Homo porro, inquantum homo, formaliter operatur et agit, hoc est intelligit; experientia enim est manifestum, quod homo non solum est, vivit et sentit, sed etiam ratiocinatur seu intelligit, proinde unusquisque experitur « seipsum esse qui intelligit » (2), et per hoc idem quod intelligit homo « omnia alia animalia transcendit » (3). Non potest autem homo intelligere nisi per propriam formam intellectivam, qua et esse tale habet: quo enim unumquodque formaliter operatur, eo formaliter habet esse; haec autem forma intellectiva est anima rationalis (4).

p) Idem principium est, quo formaliter operari alicui tribuitur et quo formaliter et substantialiter habet esse. Atqui principium, quo huic homini, v. g. Petro, formaliter operari scii, intelligere tribuitur, est anima rationalis. Ergo anima rationalis est principium quo corpus humanum formaliter et substantialiter habet esse.

Mai. liquet ex praecedenti argumento; operatio enim sequitur esse.

Min. prob.: Intelligere non potest huic homini, v. g. Petro, tribui nisi aut secundum accidens, aut secundum se totum aut secundum partem sui formalem (5). Atqui non tribuitur *secundum accidens*: «attribuitur enim inquantum est homo, quod essentialiter praedicatur de ipso » (6); *neque secundum se totum*, ut nempe for-

ro Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 68.

(2) S. Thomas, I, q. 76, a. 1.

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) Cfr. S. Thom., *de Anim.*, a. 1.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 1.

(6) S. Thomas, *ibid.*

malitas totalis Petri sit solum id quo intelligit: homo enim, ut saepe dictum est, non est sola anima neque solum corpus, sed ex utroque essentialiter conflatur (1); sed *secundum partem sui formalem* quae est anima rationalis, quaeque simul cum comparte materiali, quae est corpus, constituit totum hominem. Ergo principium quo huic homini, v. g. Petro, formaliter operari scii, intelligere tribuitur, est anima rationalis.

Prob. 2¹³ Pars (= *anima rationalis corpori humano unitur unione essentiali*). — Ea uniuntur unione essentiali, ex quibus resultat una essentia seu una natura specificè completa, quae sit unum principium operationum ac de inferioribus praedicabilis. Atqui ex animae rationalis et corporis unione, resultat hoc. Ergo anima rationalis corpori humano unitur unione essentiali.

Mai. est definitio ut notatum est. — Min. prob.

Etenim, ut liquet ex supradictis in argumento negativo praedictae primae partis, homo specificè et complete non est anima sola; cum enim sit ens physicum seu naturale, eius essentialis definitio necessario dualistica esse debet, ex forma videlicet et ex materia, quae est corpus, conflata. *Praeterea*, essentia seu natura specificè completa alicuius rei est illa qua effici ac produci possunt omnes operationes specificae illi rei convenientes. Porro, nec anima sola neque corpus solum efficere possunt omnes operationes naturae humanae convenientes, bene vero simul unita. Quandoquidem, ut alibi ostensum est, corpus ex se vivere nequit sed per animam, unde «sicut unumquodque formaliter est per formam suam, ita corpus vivit per animam» (2). Cum iterum homo revera sentiat, et hoc non sit animae tantum neque corporis tantum sed totius coniuncti, ut alibi probatum est, necessario sequitur quod in homine effici nequeat sensatio, nisi anima rationalis «corpori uniatur et quod sit pars speciei humanae, non habens in se speciem completam» (3). Denique ipsum intelligere, quamvis intrinsece et essentialiter sit a materia independens, prout est in praesenti statu vitae, sua obiecta essentialiter emendicat a sensibilibus, quae ut talia haberi non possunt nisi per corpus, unde de ratione «huius naturae est quod in aliquo individuo existât, quod non est absque materia corporali» (4). Manifestum est igitur, quod ex animae rationalis et corporis unione resultat una essentia seu natura specificè completa, scii, humana, quae est unum principium humanarum operationum ac de inferioribus individuis humanis praedicabilis.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 1; *de Ent. et Ess.*, c. 3.

(2) S. Thomas, III, q. 2, a. 5, ad 3^{am}.

(3) S. Thomas, *de Anim.*, a. 7, c.; cfr. I, q. 75, a. 4; II C. *Gent.*, c. 57.

(4) S. Thomas, I, q. 84, a. 7; cfr. *de Sp. Creat.*, a. 1, ad 5^{am}.

Prob. 3⁴ Pars (= *anima rationalis corpori humano unitur unione personali*). — Ea uniuntur unione personali, ex quibus resultat, non solum una essentia specificè completa, sed etiam unum principium quod operationum. Atqui ex animae rationalis et corporis unione resultat, non solum una essentia humana, sed etiam unum principium quod operationum humanarum, quod est persona humana. Ergo anima rationalis corpori humano unitur unione personali.

Mai. est definitio, ut notatum est. — Min. prob.: Experientia omnibus est manifestum, quod tam operationes animae propriae ut intelligere et velle, quam operationes corporeae ut nasci, nutrire, crescere, sentire etc., non solum tribuuntur naturae ut principio quo homo est et operatur, verum etiam tribuuntur *huic* homini v. g. Petro, non certe ut quo sed ut quod operatur. Operationes igitur psychicae et physicae, quae ab anima et corpore ut a principio quo procedunt, iunguntur in unum principium quod, et tale est ipsum suppositum seu persona vel *tó* Ego; non enim operationes psychophysicae *ut meae* tribuuntur animae vel corpori immediate et separatim consideratis, sed TM Ego; unde dicitur ego volo, ego intelligo, ego nascor, ego cresco, ego vivo, ego sentio, etc.; quo sensu verum dicitur quod actiones sunt suppositorum. Patet igitur, quod ex animae rationalis et corporis unione resultat unum principium quod operationum humanarum, scilicet persona humana (1).

871. Corollaria. — Ex hucusque omnibus ostensis circa animae rationalis et corporis unionem, sequentia colligere licet:

Coroll. r[@]. — Colligitur *primo* contra aliquos (= P. Olivi), quod anima rationalis seu humana, eo ipso quod est *forma substantialis et unica* corporis humani, sequitur quod per seipsam et fornialiter ut intellectiva, hoc est *immediate*, ipsi corpori unitur (2).

Coroll. II^{um}. — Colligitur *secundo*, quod apparens antinomia de influxu psychophysico de facili explicatur. Etenim, a) *respectu esse statici*; anima (= psychicum) et corpus (= physicum) ad invicem influxum physicum et per se habent *quoad esse entitativum*, inquantum simul unam naturam specificè completam necnon unam personam seu *tó* Ego efficiunt (3); anima tamen physice et per se influit in corpus *ratione esse formalis* seu informationis: cum enim sit eius forma substantialis, esse corporis est esse ipsius animae; — p) *respectu esse dynamici*; anima et corpus quoad esse operativum (= dynamice; quoad activitates psychophysicas) etiam quemdam mutuum influxum physicum exercent, qui

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 4, ad 1^{am}; q. 76, a. 1; III, q. 2, a. 1, ad 2^{am}; *ibid.*, a. 5, ad 1^{am}; *de Sp. Creat.*, a. 2, ad 2um; *de Anim.*, a. 2, ad 1um, et passim.

(2) Cfr. S. Thom., VIII *Metaphys.*, lect. 5, n. 1766-67; I, q. 76, a. 7; II C. *Gent.*, c. 71; *de Sp. Creat.*, a. 3; *de Anim.*, a. 9; *Quodl.* XII, a. 9, et passim.

(3) Cfr. S. Thom., III, q. 2, a. 1, ad 2^{am}.

consequitur esse *staticum*; nani, «anima et corpus conveniunt in unam personam et in unam naturam, *el ideo dicitur una actio humana*»(1); *different* tamen talis influxus ab utroque *exercetur*. Quandoquidem, operatio sequitur esse; ideo sicut esse est per se ab anima, ita et operari; hinc est, quod anima *physice et per se seu directe* influit *physice in corpus* (2), *corpus* autem influit in animam *physice, sed non per se*: quia eius esse est ab anima. Ergo anima, inquantum est corpori unita, quoad illas *operationes quae sunt totius coniuncti* (= *activitates psychophysicae*) influxum physicum *directum* a corpore recipit, quoad vero alias quae sunt ei propriae (= *activitates psychicae*), ut est intelligere, influxum physicum *indirectum* dumtaxat habet a corpore (3).

872. Obiectiones. — Multis obiectionibus relictis quas adversarii contra probatam veritatem opponere solent, quae ceteroquin apud citatos auctores de facili inveniri possunt, unam alteramve solvere conamur, quae quidem maximi sunt momenti.

Ia Obi.: Operationes specificae diversae innuunt principia formalia specificae diversa. Atqui in uno eodemque homine v. g. Petro, dantur tres operationes vitales specificae diversae, scilicet vegetales, sensiles et rationales. Ergo in uno eodemque homine dantur tres animae specificae diversae, consequenter anima saltem rationalis non est forma substantialis.

Resp.: — *Dist.* Mai.: operationes specificae diversae... diversa, sive formaliter-entitative sive virtualiter-eminenter *Cone.*; formaliter entitative tantum Mg.— *Cone.* Min.; *Dist.* Conqs.: in uno eodemque homine dantur tres animae specificae diversae virtualiter-eminenter *Cone.*; formaliter-entitative *Neg.*; consequenter anima saltem rationalis non est forma substantialis *Neg.* et *Neg.* Conqa.

Explicatur. — Obiectio haec est motivum cur diversimode circa animae unicatatem sentiunt philosophi. Etenim, *quidam* (= Plato, Apollinaristae, G. De la Mare, Kilwardby, etc.) docent, dari in uno homine tres animas, nempe vegetalem-sensilem-intellectivam, essentialiter diversas (— *Tricotomismus, Tridynamismus*) (4); *alii* vero tuentur, duas animas essentialiter diversas dari (= *Dichotomismus, Duodynamismus*), tamen non eodem modo hoc explicant. Nam, *quidam* (= Manichaei) dicunt quod duae animae sunt, quarum una bona et altera mala (5); *alii* vero (= Cartesiani, Mechanicistae, Organicistae, etc.), quod una est anima rationalis quae est principium intellectus tantum, altera est forma qua corpus vivit et est ipsius corporis organica dispositio (6); *alii* autem (= Bacon, Gassendi, Günther), quod una est anima intellectiva et alia sensitiva, quae simul est vegetativa (7); *alii* demum (= Blaine, Boerhaave, Barthez, M. De Biran, Jouffroy, Martin De

Remes, etc.), quod una est anima intellectiva quae simul est sensitiva, et altera quae operationes vitales tantum praestat. Praeter has duas opiniones, dantur *otii* (= Aristot., S. Thomas et Scholastici omnes) qui firmiter tenent, dari in homine unam et unicam animam, quae est intellectiva formaliter et sensitiva et vegetativa virtualiter-eminenter; proinde sensitiva et vegetativa ab intellectiva essentialiter non distinguuntur (*monodynamismus*) (1).

Ut monodynamistica sententia bene intelligatur, sciendum est, quod quidquid «potest inferior virtus, potest et superior, sed eminentius» (2), quod non est intelligendum de virtute, quae est superior in eodem genere entis, habens tantum altiore gradum, ut cognitio sensitiva interior respectu sensitivae exterioris; sed quae est superior in diverso genere entis, ut cognitio intellectiva respectu sensitivae, ideoque in diverso modo operandi: quapropter, ferri potest eminentius in eadem objecta, in quae virtus inferior fertur (3). Exinde logice sequitur, quod quanto forma est nobilior, tanto magis dominatur materiae corporali, et minus ei immergitur, et magis sua operatione vel virtute excedit eam (4). Hac autem doctrina iam manifestum manet, quod anima rationalis in homine non differt a sensitiva et vegetativa essentialiter seu entitative, sed virtualiter-eminenter, et consequenter quod una et unica in eo datur anima. Et revera: #

Primo; unum et ens convertuntur: est enim unum ens indivisum; quo igitur modo aliquid habet esse, habet et unitatem. Unumquodque porro habet esse per formam, cuius est proprium; ideo per ipsam habet et unitatem; quapropter, si in uno composito sunt plures formae substantialiter et essentialiter diversae, ibi sunt plura esse simpliciter diversa; consequenter plures unitates substantialiter diversae, ex quibus conflatur unum per iuxtapositionem, secundum quid et per accidens, quod de composito humano false asseri ostensum est (5). — *Praeterea*. Quae pertinent ad specificum et essentialiter constitutum alicuius, de eo praedicantur per se primo modo. Si igitur in uno homine essent tres animae essentialiter diversae, de eo non praedicarentur illo modo, atque ideo ipsum non constituerent essentialiter et specificae. Nam, *aut* haec animae non sunt ad invicem ordinatae, et tunc cum sint formae secundum esse diversae, non possent praedicari de homine nisi iuxtapositione et per accidens (6); *aut* ad invicem sunt ordinatae, et tunc praedicantur de homine per se secundo modo tantum, quod ad essentialiter minime pertinet: etenim, anima vegetativa esset propria materia propriumque subiectum sensitivae, ut haec de illa per se praedicaretur; et sic haberetur haec praedicatio «*vegetativum est sensitivum n*»; similiter sensitiva respectu intellectivae, ut exinde diceretur «*sensitiva est intellectiva v*» vel «*animal est homo*» (7), quas patet esse falsas praedicationes. Necesse est igitur fateri, «eamdem formam esse per quam aliquid est animal, et per quam aliquid est homo: alioquin, homo non vere esset id quod est animal, ut sic animal per se de homine praedicaretur» (8).

Ergo, quia quidquid potest virtus inferior, potest et superior et quidem eminentius, manifestum manet, quod anima rationalis in homine est intellectiva formaliter, et sensitiva ac vegetativa virtualiter-eminenter, inquantum scilicet «anima intellectiva continet in sua virtute quidquid habet anima sensitiva

(1) S. Thomas, *de Uni. Verbi*, a. 5, ad

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 4, ad 2^{am}.

(3) Cfr. S. Thom. III de *Anim.*, lect. 7; I-II, q. 9, per totam; et clarius adhuc in *De Verit.*, q. 26, a. 10.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 3; Zigliara, *de Mente Cone. Vien.*, c. III, p. 154 ss.; M. De Wulf, *Le Traité de Unitate Formae de Gilles de Lessines*, Louvain, 1901.

(5) Cfr. S. August., *de Haeres.*, c. 46; *Retractat.*, lib. J, c. 15; *Operis Imperf. contra Julianum*, lib. III, n. 172, 186; *ibid.*, lib. IV, n. 6.

(6) Cfr. Cartesium, *Discorso sul Metodo*, P. V, § 4; *Traité de l'Homme*, tom. II, § 38.

(7) Cfr. Bacon, *de Augment. Scient.*, lib. IV, c. 3; Gassendi, *Physic.*, sec. III, membr. poster., lib. III, c. 4; quoad Günther cfr. eius discipulum Baltzer, *Novae Epistolae Theol. ad Ant. Güntherum*, Wratislaviae, 1853; J. B. Savàrese, *Introd. alla Storia Critica della Filosofia dei SS. Padri*, c. 6, Napoli, 1856; Denzinger, pag. 446 in nota (Edit. 13

(1) Cfr. Sanseverino, *loc. prox. cit.*, c. 3, n. 95-219; Zigliara, *op. cit. Summ. Philos.*, *loc. prox. cit.*, lib. II, c. 2, a. 2; De Maria, *loc. prox. cit.*, a. 4-5; et omnes auctores initio huius tractationis citatos.

(2) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 100.

(3) Cfr. Ferrariensis, II C. *Gent.*, c. 100.

(4) S. Thomas, I, q. 84, a. 1, ad 2^{am}; cfr. *ibid.*, q. 76, a. 1; II C. *Gent.*, c. 68; *de Anim.*, a. 1; et passim.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 3.

(6) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 58.

(7) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(8) S. Thomas, I, q. 76, a. 3; cfr. II C. *Gent.*, c. 58.

brutorum, et nutritiva plantarum. Sicut ergo superficies, quae habet figuram pentagonam, non per aliam figuram est tetragona et per aliam pentagona, quia superflueret figura tetragona ex quo in pentagona continetur: ita nec per aliam animam Socrates est homo et per aliam animal, sed per unam et eandem» (1). Quapropter, «eadem anima rationalis ita unitur corpori, ut sit eiusdem forma substantialis unica, et per ipsam habet homo ut sit homo, et animal, et vivens, et corpus, et substantia, et ens» (2).

2aObi.: Nulla forma potest in effectum alterius formae specificè diversae. Atqui anima rationalis, licet possit in omnes vitae gradus, non potest certe in effectus formarum elementarium, quae sunt inanimatae. Ergo licet anima rationalis, ut anima, sit una, non est tamen in homine unica forma substantialis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: nulla forma potest... diversae, si nec formaliterneque virtualiter illum contineat *Cone.*; secus *Neg.* — *Dist. Min.* ad sensum maioris: anima rationalis... inanimatae, si illarum effectus nec formaliter neque virtualiter contineat *Conc.j* si virtualiter saltem illos contineat *Neg.*; et *Neg.Conqs.* et *Conqa.*

Explicatur. — Difficultas haec iam ex praecedenti responsione soluta manet, imo ex his quae in Physica ostensa sunt, sive loquendo de materiae primae entitatē(3), sive de formarum pluralitate (4), sive etiam de compositi resolutione (5); et iuxta ibi statuta, est nunc cum Aristotele et S. Thoma respondendum. Ad quod sciendum est, quod ex philosophis *quidam* (= Platonici, Stoici, etc.) posuerunt, in quolibet ente naturali, praeter formam propriam et specificam, dari aliam, qua corpus est formaliter corpus, quaeque est materiae contemporanea, generatione et corruptione carens simulque est dispositio ad formam specificam (6); *alii* vero (= Avicenna, Jandunus, P. Venetus, etc.) fere idem docuerunt, ponentes «in materia formam sub forma secundum ordinem generum et specierum usque ad ultimam speciem specialissimam» (7). Hos autem secuti sunt alii admittendo scii, formam corporeitatis esse essentialiter ab anima distinctam, sive pro omnibus viventibus (= Scotus) (8), sive pro solis hominibus (= H. Gandavens.) (9). Contra hos omnes dicimus, quod «secundum vera philosophiae principia, quae consideravit Aristoteles» (10), illae opiniones sunt prorsus impossibiles et reiiciendae, ut teneamus firmiter quod «homo ab ipsa anima rationali perficitur secundum diversos gradus perfectionum, ut sit scilicet corpus, et animatum corpus, et animal rationale» (11).

Ad huius enim evidentiam, in mente revocanda est distinctio formae substantialis et accidentalis, atque utriusque effectus in informando (12). Et revera; si in supposito humano ponuntur plures formae substantiales, corporeitatis nempe et animae rationalis, suppositum ex pluribus actibus substantialibus conflaretur, et consequenter esset unum per accidens (13); tunc *praeterea*, anima rationalis adveniret corpori iam formaliter constituto per formam corporeitatis, et ita esset sicut accidens in subiecto, cum «sola prima forma, quae advenit materiae, sit substantialis, omnes vero subsequenter advenientes sint acciden-

(1) S. Thomas, I, q. 76, a. 3; cfr. II *de Anim.*, lect. 5.

(2) *Theses S. Congr. Stud.*, Thés. XVI; cfr. S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 2, c. et ad 15«»; II *C. Gent.*, c. 68 et passim.

(3) Cfr. supra, p. 52 ss.

(4) Cfr. supra, p. 84 ss.

(5) Cfr. supra, p. 312 ss.

(6) Cfr. Simplicium, I *Phys.*; S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 3; *de Anim.*, a. 9, et passim.

(7) S. Thomas, *de Sp. Creat.*, a. 3; cfr. Jandunus, II *Metaphys.*, q. 10; I *de Anim.*, q. 8.

(8) Cfr. SCOTUS, IV. *dist.* I 1, q. 3, a. 2.

(9) Cfr. H. Gandav., *Quodl.* I, q. 2.

(10) S. Thomas, *de Sp. Creat.*, a. 3.

(11) S. Thomas, *de Anim.*, a. 9; cfr. *de Sp. Creat.*, a. 3.

(12) Cfr. S. Thom., *de Anim.*, a. 9.

(13) Cfr. S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 3.

tales» (1); generatio denique et corruptio humana, non esset simpliciter et substantialis, sed solum secundum quid et accidentalis; quia ex corpore iam formaliter formato haberetur transitus de non-esse secundum quid ad esse secundum quid vel e contra, ubi ex materia et forma corporeitatis haberetur transitus de non-esse simpliciter ad esse simpliciter vel e contra (2).

Nec dicatur, quod corpus per priorem formam se habet ad posteriorem sicut potentia ad actum; quia licet res sic se habeat in via generationis, qua scilicet suppositum humanum seu animale procedit ab imperfecto ad perfectum, ut prius sit vegetativum quam sensitivum, et hoc priusquam intellectivum; non tamen in via perfectionis et naturae, quia naturâ actus prior est potentia; unde, si in supposito humano supponeretur corpus prius formâ corporeitatis et deinde anima rationali formatum, haberetur aut quod posterior forma non esset priore completior, quia careret illo esse quod habet prior; aut si sic, tunc posset praestare quidquid potest prior et amplius at non se haberent ut potentia ad actum, sed ut actus ad actum (3). Neque urgenda est hic difficultas ex forma cadavérica desumpta (= Scotus, Palmieri), quia iuxta conservationis principium «corruptio unius est generatio alterius»; quapropter, nil mirum si corpori ad animae separationem alia forma sibi propria succedat, illud relinquens in propriis constitutivis physico-chimicis, quae quidem forma successa est transiens et vialis, inquantum idem corpus, formam cadavericam habens, postea diversas formas induet iuxta successivas corruptiones, quibus erit subiectum (4). Concludendum est ergo, quod quia anima rationalis potest virtualiter praestare effectus formae dementaris, ideo «in hoc homine non est alia forma substantialis quam anima rationalis; et quod per eam homo non solum est homo, sed animal, et vivum, et corpus, et substantia, et ens» (5).

Inst.: Non est unica forma in composito, cuius altior forma mediante alia inferiori materiae unitur. Atqui in composito humano anima intellectiva ut intellectiva mediante sensitiva corpori unitur; nam intellectivum ut intellectivum non potest esse forma corporis. Ergo in composito humano non est unica forma.

Resp.: — *Transeat* Maior, dato et non concesso quod in composito daretur pluralitas formarum. — *Neg. Min.*; ad cuius probationem *Dist.*: intellectivum ut metaphysice intellectivum non potest esse forma corporis *Cone.*; intellectivum ut physice intellectivum non potest esse forma corporis *Neg.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.* — Etenim, intellectivum dupliciter accipi potest: *metaphysice*, quod simpliciter et omnibus modis intelligitur, ita ut nullam relationem nullamque communicationem naturalem cum corpore praeseferat, nec quoad esse neque quoad agere neque quacumque alia ratione; hoc modo autem accepta anima intellectiva, quo cum formis separatis convenit, non est forma corporis, alioquin omne intellectivum esset forma corporis, quod est falsum; et *physice*, quo intelligitur intellectivum, cuius intellectio non dependet quidem a corpore ut ab organo et instrumento, quo mediante intelligit, exercite tamen fieri nequit nisi in corpore, cum ab eo aliququaliter dependeat saltem ab obiecto sibi coniuncto et proportionato, et tale intellectivum stricte dicitur rationale, quod est proprium animae humanae, quae propterea est forma corporis, ut sic intellectiva. Hinc est, quod «humana anima non est forma in materia corporali immersa vel

(1) S. Thomas, *de Sp. Creat.*, a. 3.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(3) Cfr. S. Thom., *de Spirit. Creat.*, a. 3; I, q. 76, a. 4, ad 1.

(4) Cfr. S. Thom., I *de Gener. et Corrupt.*, lect. 8; Suarez, *Metaphys.*, disp. 15, sect. 10, n. 5ss.; ZIOLIARA, *Psychol.*, loc. prox, cit., n. X; *de Mente Cone. Vien.*, P. III, c. 4; De Maria, loc. prox, cit., a. 5; Sanseverino, op. cit., c. 2, a. 7, n. 74-94; Mercier, op. cit., n. 268; et alios.

(5) S. Thomas, *de Sp. Creat.*, a. 3; cfr. I, q. 76, a. 4; *de Anim.*, a. 9.

ab ea totaliter comprehensa propter suam perfectionem; et ideo nihil prohibet aliquam eius virtutem non esse corporis actum, *quamvis anima secundum suam essentiam sit corporis forma*» (I); qua ratione docuimus, animam intellectivam pertinere ad considerationem non Metaphysici, sed Philosophi Naturalis (2).

2. - Utrum Anima Rationalis, unione cum corpore, numerice multiplicetur (3).

873. Considerata animae rationalis unicitate ac unione cum corpore, eius numérica distinctio seu pluralitas est nunc expendenda.

874. Praenotamina. — Est unum hic notandum, quod anima rationalis, independenter a corpore cui naturaliter unitur et inquantum est forma subsistens, aliqua individualitate gaudet, qua est hoc aliquid; cum enim subiectum, in quo esse animae recipitur, sit ipsa eius essentia et esse sit tantum singularibus et individualibus (4), manifeste sequitur quod anima est hoc aliquid et individuum, non quidem completam specificam rationem habens ut Petrus vel Paulus, sed sicut pars habentis specificam naturam (5).

875. Status Quaestionis. — Admissa igitur unicitate ac identitate specifica animae rationalis, quaeritur nunc: an sit etiam una vel multiplex numerice, hoc est prout invenitur in singulis individuis humanis, ita ut anima Petri, Pauli, Ioannis etc., sit individualiter ac numerice una anima; et quomodo hoc fiat.

876. Sententiae. — Duplex est hac in re principalis sententia.

Ia Sent, docet, quod anima humana omnium et singulorum individuorum est una et eadem numerice. Ita Averroes et Averroistae, ut Sigerus deBrabantiafi).

2a Sent, contrarium omnino tenet. Ita Scholastici omnes. Tamen isti inter se non conveniunt circa modum multiplicationis; *quidam* enim (= Scotis et Scotistae) docent, animam humanam propria haecceitate individuan (7); *alii* vero (= S. Thomas et Thomistae) tenent, animam humanam multiplicari

(1) S. Thomas, I, q. 76, a. I, ad 4»»»; ct. *ibid.*, *tot. art.*; *ibid.*, q. 75, a. 7, ad 3""^; Cajetan., I, q. 76, a. I; I *de Anim.*, c. 1, ult. dub.; Bañez, J, q. 76, a. I, dub. 2'<m; P. Pirotta, In « Divu» Thomas • (Placentiae) et « Angelicum » longa disputatio cum Marina et Petrone habita.

(2) Cfr. supra, *Phys. Gener.*, Intro., p. 8, n. 14; Bañez, *loc. prox. cit.*, dub. 3""@.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 2, ad 1■ et 2u«>; *de Pot.*, q. 3, a. 10; *dc Sp. Creat.*, a. 9ad 3""«; *de Anim.*, a. 1, ad 2'»»; *ibid.*, a. 3; I, *dist.* 7, q. 5, a. 2, ad 6"«; II, *dist.* 3, q. 1, a. 2; *ibid.*, a. 4, ad 1 =>; *ibid.*, *dist.* 12, q. I, a. 2, ad 1■; *ibid.*, *dist.* 17, q. 2, a. 1; *ibid.*, a. 2; *de Ent. et Ess.*, c. 5; *Opus.* 16 seu *de Unit. Ini. contra Averroistas*, et passim; Javelii, *loc. prox. cit.*, q. 5; Alamanno, *loc. prox. cit.*; Aver sa, *loc. prox. cit.*, sect. 6-7; Ruvio, *loc. prox. cit.*, q. 10; Arnu, *loc. prox. cit.*, q. 12, a. 4; Guerinois, *op. cit.*, q. 4, a. 2; Roselli, *op. cit.*, q. 17; Sanseverino, *op. cit.*, c. VI, a. 6-7; Zigliara, *Phil.*, *loc. prox. cit.*, c. II, a. 1-2; De Maria, *loc. prox. cit.*, a. 6; Boeder, *op. cit.*, n. 560-569; et alios.

(4) Cfr. S. Thom., *de Anim.*, a. I.

(5) Cfr. S. Thom., *ibid.*

(6) Contra Averroem scripsit S. Air. Magn. opuse. • *De Unitate Intellectus contra Averroem* •; contra Averroistas vero scripsit S. Thomas opuse. • *De Unitate Intellectus contra Averroistas* ».

(7) Cfr. Cajetan., *de Ent. et Essen.*, c. 6, q. 13.

et numerice distingui per suum naturalem ordinem seu relationem, quam ita ad hoc ut non ad illud corpus dicit (1); cum quibus dicitur,

877. Conclusio: « Anima Rationalis est mi erice multiplex in singulis individuis, in quibus ■multiplicatur ordine transcendentali ad tale vel tale corpus » (2).

I Prob. Ia Pars (= *anima rationalis est numerice multiplex in singulis individuis*). — Ubi est multiplicitas et distinctio proportionis, ibi est multiplicitas et distinctio proportionatorum. Atqui inter singulas animas rationales earumque corpora non est una et eadem proportio, sed multiplex et distincta. Ergo anima rationalis est numerice multiplex in singulis individuis.

Mai. est per se nota. — Min. prob.: Io Experienciâ interna est notum, quod unusquisque homo est, et physice et psychice, tó Ego a quocumque alio distinctum. Atqui hoc non esset nisi huius anima esset numerice alia et distincta, sicut et corpus eius; alioquin, si Socratis v. g. et Platonis esset una anima numerice sive unus intellectus, sequeretur « quod Socrates et Plato sint unus homo, et quod non distinguantur ab invicem nisi per hoc quod est extra essentiam utriusque, et erit tunc distinctio Socratis et Platonis non alia, quam hominis tunicati et cappati, quod est omnino absurdum» (3). Ergo inter singulas animas earumque corpora multiplex et distincta est proportio.

2° Anima rationalis corpori humano unitur ut forma substantialis, ut ostensum est. Atqui ad diversa corpora numerice distincta non est una et eadem proportio. Nam, proprius actus, ut proprius, fit in propria potentia, ita propria forma in propria materia; ideoque *haec* forma est propria *huic* et non illi materiae: cum *huic* materiae approprietur, repugnat aliis coaptari (4). Ergo inter singulas animas earumque corpora multiplex et distincta est proportio.

Prob. 2' Pars (= *anima rationalis numerice multiplicatur ordine transcendentali ad tale vel tale corpus*). — Forma informans non multiplicatur nisi ob eius receptionem in diversa numerice materia. Atqui anima rationalis est forma informans corpus. Ergo anima

(1) Cfr. Cajetan., *loc. prox. cit.*

(2) Haec quaestio est eadem ac illa quae supra in *Physica Generali* tractata est, pag. 96, n. 144 ss.

(3) S. Thomas, I, q. 76, a. 2.

(4) Ad rem Cajetanus (*De Ent. et Ess.*, c. 6, q. 13): «Sicut namque de essentia animae in communi est, quod essentialiter sit proportionata corpori physico organico, quod in eius definitione ponitur; ita de essentia animae humanae est commensurari corpori humano: est namque ita perfectiva corporis humani, quod non bovini; sic quoque de essentia *huius* animae est comrnensuratio ad *hoc* corpus, et sic cornmensuratio ad corpus humanum non sequitur animam iam humanam, sed constituit ipsam humanam». Cfr. S. Thom., I, q. 76, a. 2; II C. *Gent.*, c. 73.

rationalis numérico multiplicatur ordine transcendental ad tale vel tale corpus.

Mai. nota est ex supra dictis de principio individuationis (I). Forma enim ut forma est principium unitatis et identitatis, materia autem e converso; unde ea «quae conveniunt specie et differunt numero, conveniunt in forma, sed distinguuntur materialiter» (2). Quapropter, forma aut est perfecte et complete subsistens sine materia ut forma per se separata, et haec per seipsam individuatur; aut est incomplete subsistens ordinemque transcendentalem ad materiam dicens, et haec individuatur connotatione ad materiam quantitate signatam (3).

Min. non est minus nota; licet anima rationalis, ut ostensum est, sit forma subsistens, non tamen est perfecte et complete talis sed incomplete; propterea, ordinem transcendentalem dicit ad corpus, cuius est forma substantialis.

D. - Utrum Anima Rationalis corpori uniatur fecundationis momento vel alio momento (4).

878. Animae rationalis cum corpore unione solide probata, mysteriosa non minus quam gravis quaestio (5) oritur, *de tempore sci-*

(1) Cfr. supra, p. 96, n. 144 ss.

(2) S. Thomas, I, q. 50, a. 4.

(3) Cfr. S. THOM., I q. 3, a. 3; II C. Gent., c. 52, 81; de Pot., q. 7, a. 2, ad 5«»; de Sp. Creat., a. 8; de Anim., a. 3; Quodl. VII, a. 1; ibid., IX, a. 6; ibid., X, a. 4; de Ent. et Essen., c. 5, 1.

(4) Cfr. S. Gregor. Nyss., De Hom. Opific., c. 28-29; S. Basilium ad Amphiloichium; S. Maximus, Ambiguum Liber; Gennad. Massiliens., De Eccles. Dogm., c. 14; Cassiodorus, de Anim., c. 7; S. August., de Origin. Anim. lib. IV, c. 4; S. Anselmum, de Concepi. Virg., c. 12; P. Lombard., II, dist. 18; H. a S. Vict., Adnot. Elucid. Allegor., in S. Lucam, ad verb. «et exultavit spiritus meus etc.»; S. Alb. Magn., Sum. de Horn., q. 16, a. 3; S. Thom., III, dist. 3, q. 5, a. 2 et passim; V. Bellovac., Speculum Natur., lib. 24, c. 49; H. Dandinum, in Arist. Ires de Anim. libros Comment. Pcripatet., lib. II; Conimbricens., de Anim., c. 1, q. 4, a. 1-2; Ruvio, op. cit., Tract. de Anim. sep., q. 1, Appendix; Cranen, Tractatus Physico-Medicus, «de Homine», Neapoli, 1722; Roselli, op. cit., q. 18, a. 2; Gonzalez, Phil. Elcm., Psychol., sect. 2, c. 3, a. 1, Schol. et in notis; Sanseverino, op. cit., c. 7, a. 3, n. 465; V. Santi, anatomiae in Univ. Perusiae Professor, in opere: Delta forma, Genesi, Corso Naturale e Modo dei Viventi, Perugia, 1858; V. Liverani, Sui principii dei Moderno Ippocratismo, Fano, 1859; Zigliara, op. cit., Psych., lib. II, c. 2, a. 3, n. IX-X; Liberatori, Del Composto Umano; Inst. Phil., Psych., c. 2, a. 5; De Maria, loc. prox. cit., a. 7; Pesch, op. cit., n. 331; Antonelli, Medicina Pastoralis, Vol. I, n. 199; Mercier, op. cit., n. 278; Boedder, op. cit., n. 557-559; Donat, op. cit., n. 641-645; Gredt, op. at., n. 536, et alios innumeros tam veteres quam recentes.

(5) Dicitur quod praedicta quaestio est «mysteriosa et gravissima»; mysteriosa quidem: quia ratio suo lumine naturali, nec a priori neque a posteriori, detegere valet cum certitudine metaphysica aut physica praecisum momentum, in quo anima rationalis in corpus a Deo infunditur; unde «nescis viam spiritus et animae ingredientis in parvulum» (S. Hieronym., In Eccles., c. 2, v. 5); et iterum «quod mox ab ipsa conceptione infans rationalem animam habeat, nullus humanus suscipit sensus» (S. Anselmus, loc. prox. cit.); est praeterea gravissima quaestio, praesertim pro morali Christiana: semel enim admissa infusione in momento fecundationis, necessario sequitur quod quocumque tempore aliquis procuret abortum foetus semper erit homicidii reus, sicut et pariter quocumque tempore baptizari debet foetus: agitur enim de humanae personae aeterna salute.

licet seu *momento*, in quo haec dualistica unio verificatur seu in quo anima creata corpori infunditur.

879. Praenotamina. — Est *primo* recolendum ex iam supra habitis, quod anima rationalis minime educitur e potentia materiae corporeae, sed immediate ab ente increato e nihilo producitur et quidem non ab aeterno, sed in tempore simulque ab eo in corpus infunditur.

Secundo notanda sunt quaedam generalia embryologiae humanae lineamenta. Etenim, omnibus est notum, quod humana generatio — sicut et plurium aliorum viventium — est digenetica (= sexualis), quae concursu sexus masculini (= elementi activi) et sexus feminini (elem. passivi) perficitur; uterque autem sexus generationi se praebet per *cellulas germinales* (= glandulas sexuales), quarum una masculina est *spermatozoides* (1), altera vero feminina est *ovum* seu *ovulum* (2). Harum vero cellularum intima fusio est *fecundatio* (= conceptio; coniugatio; amphimixis), quae propterea consistit in hoc, quod spermatozoides intrinseca sua virtute motiva versus ovulum dirigatur eiusque protoplasma penetrat (3); exinde, nova cellula fecundata resultat (= *blastophaera*), quae pluribus divisionibus, subdivisionibus ac mutationibus subiicitur, proindeque iam radicaliter seu virtualiter futurum individuum continet. Porro, haec nova cellula morphologice conflatur ex tribus stratis cellularum, videlicet ex superiori stratu (= *ecloderma*, *epiblastes*), ex medio (= *mesoderma*, *mesoblastes*) et inferiori (= *endoderma*, *hypoblastes*)-, ex his autem consurgit embryo (= foetus), in quo temporis progressu et gradatim evolvuntur ex illis stratis omnia corporis organa tam interna quam externa (4). Hinc est, quod tota haec periodus evolutionis vocatur *periodus embryonalis*, quae extenditur a momento fecundationis usque ad perfectam et completam efformationem individui humani, quod foras extra matris uterum expellitur (= nativitas).

Tertio est notandum, quod iuxta S. Thomae et Scholasticorum veterum doctrinam, in ontogenesi humana duo stadia tempore distincta sunt distinguenda, nempe stadium *conceptionis* et *animationis*. Etenim, in humana generatione duo termini sunt distinguendi: *a quo*, et hic est conceptio seu fecundatio seminum (= conceptio foetus); *ad quem*, et hic est animatio, quae consistit in animae

(1) Spermatozoides sunt cellulae reproductivae maris quae in maiori numero in *sperma* continentur; sperma autem est quidam cumulus diversarum secretionum glandularum. Iuxta novissime a Physiologia statuta, haec inter alia sunt notatu digna: Io «La quantité de sperma emessa con un'eiaculazione è di circa 5-10 eme.: ogni centimetro cubo contiene circa 60 milioni di spermatozoi»; 2o «Gli spermatozoi dell'uomo, che misurano da 1/50000 a 1/60000 di mm., appartengono alia categoria degli sperm! "piccoli",: gli spermatozoi di diversi animali, alcuni pin piccoli dell'uomo, sono più grandi di quelli dell'uomo. Gli spermatozoi si compongono di una testa, un collo e una coda. La testa è piatta e piriforme e verso il margine s'assottiglia in uno spigolo acuto. Essa rappresenta la parte principale dello spermatozoo, l'elemento fecondatore che determina la specie e l'individuo. Misura 4,2 millesimi di millimetro in lunghezza; 3,1 millesimi di millimetro di larghezza e 0,2 millesimi di millimetro di spessore...» (Th. H. Van de Velde, *il Matrimonio Perfetto* etc., p. 175, 161; Trad. Clerici; Ed. Aldor, Milano, 1930. Hoc opus a S. Congr. S. Officii *est proscriptum*).

(2) Ovulum seu ovula sunt cellulae reproductivae feminae, quae continentur in sic dicta «ovorum sede» (= ovula); huiusmodi sunt duo organa symmetrica a lato dextero et sinistro collocata atque interna externaque secretionem praedita. Hoc autem organum (= ovaia) «è un corpo che ha la forma d'un ovoide allungato, col margine lungo quasi rettilineo. Le sue dimensioni sono: 3-5 cm. di lunghezza; 1,5-3 cm. di larghezza; 0,5-1,5 cm. di spessore...» (Van de Velde, op. cit., p. 116).

(3) • Impregnation or fertilization, ait *Halliburton*, consists in the embedding of the head (nucleus) and middle portion of one spermatozoon in the protoplasm of the ovum» (*Hand-B. of Physiology*, p. 805). Ab hac non distat haec antiquorum definitio: «Conceptio est commixtio, quae est in principiis seminalibus viri et mulieris, quae commixtio fit per naturam» (A. HALENSIS, HI P., q. IX, m. 2, a. 2-3).

(4) Cfr. *Halliburton*, p. 814-815.

rationalis creatione et infusione in corpus, perfectis organis iam praeditum (= conceptio personalis). Ex quo liquet, quod iuxta veteres, a termino a quo ad terminum ad quem quaedam periodus intercedit, in qua foetus seu embryo non est anima rationali animatus (1); attamen, ex illis Scholasticis non eruitur quae- nam sint huiusmodi membra quae apta esse debent ad animae receptionem (2); tota autem eorum difficultas potius est de periodi longitudine (3).

Quarto denique est notandum, quod scientifice nullo modo constare unquam potest, in primis periodis evolutionis ontogeneticae adesse vel abesse animam rationalem. Natura enim rerum, sicut et rei occultae existentia, non est nobis manifesta nisi ex operationibus, ut ex propriis effectibus; operationes autem in periodo embryonali deprehensae aut sunt vegetativae aut sensitivae; unde vi principii causalitatis, quo tota scientia positiva nititur, concludere non licet ad factum animae rationalis sive ad eius negationem: cum nulla huius propria operatio deprehendi possit (4).

880. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis, de facili prae- sentis quaestionis nodus eruitur; quaeritur enim, an anima ratio- nalis, cum creatur, simul infundatur in ipso momento conceptionis seu fecundationis, vel paulo post, vel quando embryo sufficientem humanam organizationem attigerit, idest quando adeptus fuerit praecipua organa, quae ad animae rationalis activitates exercendas deserviunt.

881. Sententiae. — Ad huius perdifficilis quaestionis solutionem, duae sententiae principaliter se praebent.

Ia Sent, tenet, animam rationalem in ipso instanti fecundationis seu conceptionis infundi, licet non statim proprias activitates exerceat ob materiae corporeae indispositionem. Ita Greg. Nyssen., Basilius, Maximus, Bellovacensis, Frédaull, Gonzalez, Goudin, Ballerini, Pesch, Antonelli, Eschbach, Donat, Grœt et alii.

(1) Uterque tamen conceptus, conceptionis nempe et animationis, postea promiscue, etiam in Ecclesiae doctrina, usurpatus est. Ad rem Cornoldi (Opuse.: *Sententia S. Thomae Aq. de Immunit. B. V. Dei Parent, a peccati orig. labe*, sect. 3, n. 11, p. 18; Romae, 1889): «in comperto enim est apud Aquinatem, conceptionem non esse animationem, sed tempore an- tecedere ipsam animationem; penes Romanos Pontifices (ut constat ex Bullis dog. Pii P. IX [8 Dec. 1854] et Alex. VII [«Sollicitudo omnium Ecclesiarum»]...) esse animationem ipsam, scilicet animae creationem et in corpus infusionem; quocirca, non eadem apud illos et Aquina- tem est, ad illud nomen quod attinet, significatio ».

(2) Conveniunt tamen Scholastici in hoc: «quod [anima] infundatur cum primum corpus organis humanae proli convenientibus distinctum perfectumque est; quod obtinet etiam dum non est sub magnitudine maiori, quam sit grandioris formicae, ut affirmat Aristoteles » (Conim- bricens., *loc. prox., cit.*, a. 1).

(3) Scribit S. Thomas (III, *dist.* 3, q. 5, a. 2): « In aliis autem [i. e. hominibus praeter Christum] haec successive contingunt, ita quod maris conceptio non perficitur nisi usque ad 40 diem...; feminae autem usque ad 90. Sed in completionem corporis masculi videtur /Xugustinus superaddere 6 dies, qui sic distinguuntur secundum eum in epist. ad Hieron. Semen primis sex diebus quasi lactis habet similitudinem; novem diebus vertitur in sanguinem; deinde duo- decim diebus solidatur; decem et octo diebus formatur usque ad perfecta membrorum linea- menta; et hinc iam reliquo tempore usque ad tempus partus magnitudine augetur; unde versus: Sex in lacte dies, ter sunt in sanguine terni; — Bis seni carnem, ter seni membra figu- rant ».

(4) Ad rem J. T. Mur phy (*Theories about the time the soul enters the body*, In « The Eccles. Review », p. 281 ss.): « Of course no one knows, for it has thus far baffled the efforts of philo- sophy and experimental science to ascertain, at what particular stage of individual evolution the human soul is created » cfr. Mer cier, *loc. prox., cit.*

2a Sent, docet, animam rationalem non infundi in ipso momento con- ceptionis, sed postquam blastosphaera diversa evolutionis stadia subierit et em- bryo sufficienter humanam organizationem, qua proxime redditur capax animam recipiendi. Hoc enim modo, foetus gradatim, ab imperfecto ad perfectum, suam evolutionem acquireret, ut scilicet initio vita vegetali vivat, postea evolutis praecipuis organis sensitivis vita sensili vivat, denique humana organizatione adepta anima rationalis infundatur (1). Ita Gennad. Massil., Theodoretus, Cassio- iorus. S. Anselmus, P. Lombardas, S. Alb. Magn., S. Thomas, Conimbric., Ravigio, Roselli, Sanseverino, Santi, Liverani, Zigliara, Liberatore, De Maria, Mercier et alii. Dicimus ergo:

882. Conclusio: « Utraque sententia scientifice est indemon- strabilis; secunda vero philosophice Aristotelis et S. Thomae do- ctrinis est conformior » (2).

Prob. 1^a Pars (= *atraque sententia scientifice est indemonstrabilis*). — Rei existentia ac natura nobis innotescit ex eius operationibus. Atqui ex operationibus blastosphaerae sive embryonis non plene evoluti scientifice demonstrari nequit ibi adesse vel abesse animam rationalem. Ergo utraque sententia scientifice est indemonstrabilis.

Mai. constat. — Min. decl. : Propriae animae rationalis operatio- nes sunt cogitare, intelligere seu ratiocinari et velle. Atqui nullam ex his scientifice, idest physiologice aut biologice, deprehendimus in blastosphaera seu embryone non plene evoluti; sed solum actus vitales sive sensiles, qui certe ad irritabilitatem vel systema nerveum reduci possunt. Hinc fit, ut ex eis *certe* inferre non licet, vi principii causalitatis: «*ergo in embryone adest anima rationalis*». Quia vero non inconvenit, aliquam formam alicui subiecto adesse et actu atque modo transeunti proprias activitates non exercere ob subiecti indispositiones, ideo neque scientifice inferre licet: «*ergo in em- bryone non adest anima rationalis*». Ergo ex operationibus blasto- sphaerae sive embryonis non plene evoluti scientifice demonstrari nequit ibi adesse vel abesse animam rationalem.

Prob. 2^a Pars (= *secunda philosophice Aristotelis et S. Thomae do- ctrinis est conformior*). — Dictum est, quod prima sententia docet:

(1) Huic sententiae secundae affinis est alia, qua *quidam* (— E. Bl anc, Br in, Far ges- Bar badette) putant, a momento fecundationis adesse animam vcgetalem et sensilem, postea a Deo animam rationalem infundi.

(2) Eodem modo nonnulli magna cum prudentia suum iudicium de hac re proferunt; ita, inter alios, Boedder (*loc. prox., cit.*) suum iudicium sic enuntiat: « Sententia Thomae et Scholasticorum, secundum quam anima rationalis non creatur nisi postquam foetus in organi- smum distincte humanum evolutus est, *probabilitate non caret*; quamquam sententia eorum, qui putant foetum non prius vivere quam anima rationali informetur, *nequaquam ut commentum improbabile reiiciendum est* ». Itaque, satis apparet quam minus caute alii procedunt in iudi- cium de hac re proferendo; ita v. g. P. Eschbach, mysterii densitatem scientifice se sublevasse putans, vehementer Scholasticorum veterum sententiam reprehendit. Inquit enim inter alia (*op. cit.*, pag. 43): « Utrum in his [argumentis], non apodicticam dico, *sed etiam probabilis demonstratio* habeatur, ipse indices; *cum ego praeter gratuita et etiam antiquata asserta ibi nihil inveniam* ».

blastospheram sive embryonem non plene evolutum iam animam rationalem possidere; secunda vero tenet, sufficientem humanam organizationem requiri. Atqui hoc quod docet secunda conformius est pluribus principiis philosophicis quae, sive physice sive metaphysice, ab Aristotele et S. Thoma docentur. Ergo secunda philosophice Aristotelis et S. Thomae doctrinis est conformior.

Mai. constat. — Min. decl.: Quandoquidem, praedicta sufficienti humana organizatione ad animae rationalis infusionem requisita, optime salvatur: Io quod quaelibet forma fiat in propria materia, sicut quilibet actus in propria potentia; anima humana enim est forma, non cuiuslibet corporis organici, sed corporis organici humani, ut simul cum eo efficiat completam naturam specificam ac perfectam humanam personam; hoc autem de embryone non sufficienter organizato certe dici nequit; — 2° quod sicut omnis progressiva evolutio quae ipsam organismi humani formationem sequitur, habet augmenti rationem, ita quae praecedit vel antecedit habet generationis rationem; quapropter, cum nulla forma sit principium generationis, sed terminus quo generatum speciem acquirit, ideo antequam generata seu perfecta fuerit sufficiens humani corporis organizatio, anima rationalis infundi nequit (1); — 3° quod forma non est propter materiam, sed materia est propter formam, ut sana philosophia docet; qua ratione «omnis materia suae formae configuratur» (2), atque ideo perfecta figura et organizatio debetur formis perfectis ob earum varias operationes, quas edere debent (3); — 4° optime salvatur etiam principium physico-metaphysicum, quod scilicet via generationis ab imperfecto ad perfectum gradatim proceditur, quod magni faciunt scientifici ad evolutionem ontogeneticam explicandam. Si enim a principio infunderetur embryoni anima rationalis, evolutio ontogenetica humana abruptos saltus faceret: saltus naturae enim accipi debent secundum formam, qua res fit talis specificae; si igitur ab initio esset una forma, nempe anima rationalis, natura in humana ontogenesi duas formas, vegetativam nempe et sensitivam, formaliter et abrupte saltaret (4). Ergo secunda sententia, suâ doctrina, conformior est

(1) Cfr. S. Thom., III, q. 33, a. 2, ad 3«®».

(2) S. Thomas, II, C. Gen., c. 89, ad 10«®».

(3) « Quanto igitur, concludit S. Thomas, aliqua forma est nobilior et magis distans a forma elementi, tanto oportet esse plures formas intermedias quibus gradatim ad formam ultimam veniatur, et per consequens plures generationes medias; et ideo, in generatione animalis et hominis, in quibus est forma perfectissima, sunt plurimae formae et generationes intermediae, et per consequens corruptiones; quia generatio unius, est corruptio alterius » (loc. prox., cit., in corp.; cfr. *ibid.*, ad 11«®»).

(4) Ad rem J. T. Murphy (*op. cit.*, pag. 283-284): « Nature does not operate by leaps and bounds. She makes no abrupt transformations; nor does she leave unaccountable hiatuses in her wake. In the reproduction of her creatures she moves through consecutive transitions, and measuredly evolves the issue by a visible, if incomprehensible, process, from the simplest elements to the finished product ». Cfr. S. Thom., loc. prox., cit.; I, q. 118, a. 2, ad

pluribus principiis philosophicis quae, sive physice sive metaphysice, ab Aristotele et S. Thoma docentur.

883. Corollarium. — Ex dictis non sine iure colligi potest, quod in secunda sententia apertius et clarius verificatur non solum lex embryogenetica et causalitatis principium, sed etiam principium teleologicum seu finalitatis, quod metaphysice sic exprimitur « potentiam dici ad actum » (1). Verumtamen, nullum inconveniens est hanc secundam sententiam hoc sensu explicare; quod videlicet in ipsa fecundatione, vi seminum, anima vegetalis et sensilis simul traducitur; attamen, eiusdem seminis virtute prius est formaliter vita vegetativa, et deinde adepta embryonis sufficienti organizatione sensili, eadem vi seminis apparet anima formaliter sensitiva, qua, cum sit virtualiter-eminenter vegetalis, prior anima corrumpitur, sicut in ceteris animalibus contingit. Evoluta denique sufficienti humana organizatione, *creatur simulque infunditur* anima rationalis; quâ, cum sit formaliter intellectiva et virtualiter-eminenter vegetativa et sensitiva, prior anima formaliter sensitiva corrumpitur (2).

884. Scholion. — Est denique animadvertendum quod, praeter recitatas sententias, S. Thomas tres alias refert, quae licet *convenient* in hoc quod animae rationalis infusio fiat quando corpus sufficientem organizationeni attigerit, tamen *dissentiunt* de modo quo embryo vel foetus vivat. Etenim *quidam* (v. g. Halensis) (3) tenent, foetum vivere vitâ seu animâ

2-a; 111, q. 33, a. 2; *ibid.*, q. 34, a. 2, ad 3«®»; de Pot., q. 3, a. 9, ad 9«®»; de Anima, a. 11, ad Ium; dtSp. Creat., a. 3, ad 13«®»; II, dist. 18, q. 2, a. 3; III, dist. 3, q. 5, a. 2. — Quapropter, optimo iure concludit de hac re Mercier (*op. cit.*, n. 278, pag. 339-340): « L'embryogénie confirme d'une manière frappante ces vues spéculatives des anciens scolastiques... De même, s'il est permis de s'en rapporter aux observations de M. Preyer sur la physiologie de l'embryon, les contractions du cœur et la circulation du sang se remarquent, chez le poulet et le cobaye, par exemple, plusieurs jours avant que l'on aperçoive aucun indice de motilité; la motilité elle-même précède les manifestations de la sensibilité, de sorte que, morphologiquement et physiologiquement, l'ontogénèse se révèle comme un processus d'évolution de l'indéterminé au déterminé, de la vie organique à la vie sensitive, ainsi que ravalent pressenti les hommes de génie du XIII siècle ».

(1) Praedicta nostra sententia non obstante, libenter fatemur, et in praxi cum omnibus catholicis tenemus, quod prima sententia (qua scii, asseritur, blastospheram seu embryonem non plene evolutum iam animam rationalem formaliter possidere) hodie — theologice saltem — communiter tenetur. Huius enim sententiae doctrina nixa, Ecclesia: Io lubet quod omnes foetus abortivi, etiam minimi — nisi iam sint mortui — sunt baptizandi (cfr. Cod. Iur. Can., can. 747); 2° stricte prohibet reatu veri homicidii, eos qui directe, — et etiam indirecte sine causa proportionate gravi —, sive abortum immaturum procurant (cfr. C. I. C., can. 985, § 4; 2350, § 1), sive exercent embryotomiam (i. e. sectionem mortiferam seu vivi foetus destructionem in utero matris), sub qualibet forma, ut v. g. evisceratio et cranlotomia (cfr. Respons. S. Offic., 31 Mail 1884, apud Acta S. Sedis, vol. 17, pag. 556); Imo postea ab eadem S. Cong. S. Offic. (19 Aug. 1889) eadem decisio applicata est ad « quamcumque chirurgicam operationem directe occisivam foetus vel matris gestantis ».

(2) Neque praedictus sensus est a mente Angelici alienus, imo ei maxime conformis esse videtur. Scribit enim inter alia: « Anima igitur vegetabilis, quae primo inest, quum embryo vivit vita plantae, corrumpitur, et succedit anima perfectior, quae est nutritiva et sensitiva simul [qua ratione, foetus sensationes elicit: «proles concepta sentit in matre, etiam antequam animam rationalem obtineat », S. Th., III, q. 34, a. 2, ad 3«®»]; hac autem corrupta, succedit anima rationalis ab extrinseco immissa, licet praecedentes fuerint virtute seminis » (II C. Gent., c. 89; cfr. III, q. 32, a. 1, ad 1«®»).

(3) II P., q. 87, niembr. 3, a. 6.

matris, quod certe est contra rationem principii vitalis, quod formale et intrinsecum esse debet (1); *alii* autem dicunt, animam complete et essentialiter in ipso semine adesse, quod etiam falsum est: *tum* quia forma non unitur nisi proprio corpori, cuius est actus; *tum* quia generatio animalis esset solum per decisionem, ut in antítesis; *tum* denique respectu animae rationalis: «quia impossibile est ut dividatur secundum divisionem corporis ad hoc ut in deciso semine esse possit», sive «quia sequeretur quod in omnibus pollutionibus, ex quibus conceptus non sequitur, nihilominus rationales animae multiplicarentur» (2); *alii* demum malunt, quod prius est anima vegetativa quae vi seminis ad sensitivam transit, et haec vi superioris agentis scii. Dei deforis illustrantis, ad intellectivam transit; quod etiam est falsum, uti iam supra ostendimus (3).

HI. - Utram Anima Rationalis corpori uniatur tota et totaliter (4).

885. Demonstrato quod anima rationalis est forma substantialis corporis, imo eius una unicaque forma, logice deducitur ipsam totam et totaliter corpori uniri; unde «veritas huius quaestionis ex praecedentibus dependet» (5). Ceteroquin, quaestio haec fere soluta est supra, ubi egimus de animarum divisibilitate vel indivisibilitate (6). Nam quaerere de animae divisibilitate vel indivisibilitate idem est ac quaerere an anima sit necne tota et totaliter in corpore (7). Breviter igitur expendenda est praesens quaestio.

886. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod esse alicui unitum dicit esse in aliquo seu ei esse praesens, quod per *tó* ubi exprimitur; unde *ubi* large sumptum dicit alicuius praesentiam seu existentiam in aliquo. Hoc autem diverse sumi potest: lo aut *ratione essendi*, quod dividitur: in *ubi circumscriptivum* (= locale) de quo alibi dictum est (8), et in *ubi non-circumscriptivum* (=illocale), quod est esse in alio non sicut locatum in loco, quod esse potest: *aut* su-

(1) Cfr. S. Thom., II C. Gent., c. 89.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) Cfr. supra, pag. 676, 7° opinio sub *tj*; S. Thom., I, q. 118, a. 2, ad 2um; II C. Gtnl., c. 89.

(4) Cfr. S. Alb. Magn., I, *dist.* 8, a. 26; S. Thom., I, q. 76, a. 8; I, *dist.* 8, q. 5, a. 2; II C. Gent., c. 72; IV *ibid.*, c. 67; *de Sp. Creat.*, a. 4; *de Anim.*, a. 10; *Opuse.* 61, c. 47; S. Bonavent., I, *dist.* 8, P. II, a. 1, q. 3; II, *dist.* 36, P. I, a. 2, q. 1; Javelli, III *de Anim.*, q. 6; Bañez, in I, q. 76, a. 8; I *de Gen. et Corr.*, c. 4, q. 8, a. 4; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 91, a. 8; Aversa, *op. cit.*, q. 45, sect. 3; Conimbricens., I *de Anim.*, c. 1, q. 9, a. 2; Ruvio, II *de Anim.*, c. 3 de modo inform., q. 1, 4; Roselli, *op. cit.*, q. 19, a. 2; Zigliara, *op. cit.*, lib. 11, c. 3; De Maria, *op. cit.*, P. II, q. 2, a. 8-9; Sanseverino, *op. cit.*, c. IV, n. 220-257; Pesch, *op. cit.*, n. 275; Boedder, *op. cit.*, n. 526-531; Mercier, *op. cit.*, n. 274; Donat, *op. cit.*, n. 583-587; Frobes, *op. cit.*, lib. III, c. 3, Thes. 29, p. 336-337; De Sarlo, *op. cit.*, vol. II, c. XVII, p. 91-154; et alios supra in nota citatos (p. 431).

(5) S. Thomas, *de Sp. Creat.*, a. 4.

(6) Cfr. supra pag. 431 ss.

(7) Ut enim ratiocinatur Bañez (I, q. 76, a. 8, initio); «formam esse totam in qualibet parte est non habere partes extensas et correspondentes partibus subiecti, quod est animam esse indivisibilem: quia divisio debet esse in partes. Unde illud quod partibus caret non potest dividi. Quare idem est quaerere: an omnis anima sit tota in qualibet parte, et an omnis anima sit habens partes et an omnis anima sit indivisibilis».

(8) Cfr. supra, pag. 206, n. 312.

pernaturaie (1) de quo non est quaestio, *aut* naturale et est illud cuius est naturaliter esse in alio; naturale autem potest in alio esse sive *informative* (= per informationem) sive *causative* seu causalitate ordinis vel approximationis vel operationis; — 2° aut *ratione modi essendi*, quod dividitur: in *definitivum*, quod ita est in hoc ut non possit simul in alio esse, proinde definitur seu determinatur ad illud tantum; et in *non-definitivum*, quod est e contra, quando ita est uni praesens ut simul etiam aliis esse possit (2).

Secundo est notandum, quod aliquid potest esse totum in alio tripliciter: totalitate *quantitatis*, *essentiae* et *virtutis*, de quibus alibi dictum est (3); his autem addi potest esse totum in alio totalitate *praesentiae*, qua aliquid est totum alicui praesens seu in eius conspectu, v. g. ego sum totus in omnibus partibus ac rebus quae nunc in camera mea adsunt, inquantum omnia sunt mihi praesentia et in meo conspectu.

Tertio est notandum ex alibi ostensis, quod anima rationalis non est tota in toto corpore: lo *nec totalitate quantitatis*, cum enim hoc de inferioribus animabus asseratur (4), a fortiori de anima rationali dici debet, cum sit non solum essentialiter tam per se quam per accidens simplex, verum etiam essentialiter spiritalis (5); 2° *neque totalitate virtutis*, tum quia omnis anima est virtualiter divisibilis (6); tum quia anima rationalis est essentialiter spiritalis, quo excedit corporis capacitatem, ideoque «remanet ei virtus ad operandum operationes quasdam sine communicatione corporis, sicut intelligere et velle» (7), consequenter non est tota virtute in toto corpore; quia iterum «quaelibet pars corporis recipit animam secundum suum modum, et ideo in diversis partibus est secundum diversas potentias; neque oportet quod in unaquaque sit secundum omnes» (8), sed «secundum visum in oculis, secundum auditum in aure et sic de aliis» (9), ideo nec est tota virtute in qualibet parte corporis.

887. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis facile apparet fulcrum difficultatis, qua potius quaeritur de totali esse animae rationalis in corpore totalitate essentiae, cum de totalitate praesentiae fere sit evidens. Quaeritur proinde, an anima rationalis secundum totam suam essentiam sit tota in toto corpore et in qualibet eius parte, vel ita sit determinata in aliquo corporis puncto, quod est eius propria sedes, ut in ceteris corporis partibus sit solum secundum virtutem.

888. Sententiae. — Praeter opiniones pure materialisticas, innumerae sunt sententiae quae animae sedem respiciunt (10). Unusquisque enim pro lubitu suo in quodam corporis puncto seu centro animam rationalem collocat: quidam enim in capite (= Pythagoras, Plato), quidam in cerebro (= Malebranche, Haller, Boerhaave, Cl. Bernard), quidam in cerebello (= Drelencurt), quidam in corpore calloso (= De La Peyron, Tuccmeyer, Lotze), quidam

(1) Hoc supernaturale secundum diversas rationes formales solet a Theologis tripliciter dividi, nempe: in *sacramentale* (= cucharisticum), in *hypostaticum* et in *infernale*.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 51, a. 2.

(3) Cfr. supra, pag. 431, n. 569; S. Thom., I, q. 76, a. 8.

(4) Cfr. supra, pag. 435, n. 574.

(5) Cfr. S. Thom., *loc. prox. cit.*

(6) Cfr. supra, *loc. prox. cit.*

(7) S. Thomas, *de Anim.*, a. 10.

(8) S. Thomas, *ibid.*, ad 13^{am}; cfr. *de Sp. Creat.*, a. 4, ad 1um.

(9) S. Thomas, I, q. 76, a. 8.

(10) De diversis antiquorum sententiis, cfr. Cicer., *Tuscul.*, 1, c. 10; Plutar., *de Placit. Philos.*, IV, 5; Tertullian., *de Anim.*, c. 15.

in septo lucido (= Digby), quidam in corporibus striatis (= Willis), quidam in meningibus (= Catt), quidam in medulla cerebri (= Vieussens), quidam in bulbo (= Rolando), quidam in lobis cerebri (= Bailly de Blois), quidam in quodam liquido cephalo-rachidiano (= Soemmering), quidam in glandula pineali seu conarion (= Cartesius), quidam in pectore (= Epicurus), quidam in corde (= Stoici) (1) etc. etc.

His omnibus e diametro opponuntur qui docent, animam rationalem esse totam in toto corpore et in qualibet eius parte, totalitate sive praesentiae sive essentiae. Ita post Aristotelem, *Nemesias* (2), S. *Augustinus* (3), S. *Ambrosius* (4), S. *Thomas* et Scholastici omnes, cum quibus dicendum est:

889. Conclusio: « Anima rationalis est tota in toto corpore et

Prob. 1^a Pars (= anima rat. est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate praesentiae). — Esse totum in aliquo totalitate praesentiae est ei esse praesens secundum id quod ita est ut sit totaliter in eius conspectu. Atqui anima rationalis secundum id quod est, corpori eiusque partibus est praesens ita ut omnia sint in conspectu animae. Ergo anima rationalis est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate praesentiae.

Mai. est definitio. — Min. deck: Totum corpus oninesque eius partes revera vivunt; certum est autem quod non vivunt ex se sed per animam, cum probatum sit ipsam esse formam substantialem et unicam corporis humani; consequenter, toti corpori eiusque partibus anima rationalis est praesens, proptereaque omnia sunt in conspectu eius (5).

Prob. 2^a Pars (= anima rat. est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate essentiae). — Arg. Itm (= dynamice). — Anima tota totalitate essentiae ibi est, ubi operatur. Atqui totalitate suae essentiae operatur in toto corpore et in qualibet eius parte: totum enim corpus sive quaelibet eius pars, vivit sive nutritur, augetur, aut sentit; quae omnia ad eius essentiam pertinent. Ergo anima rationalis est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate essentiae (6).

Arg. num (= statice). — Illud est totum totalitate essentiae in aliquo, in quo est secundum totam rationem suae formae seu essentiae. Atqui anima rationalis secundum totam rationem suae

(1) Huic Stoicorum opinioni favere videtur *Aristoteles*; putat enim quod anima est in determinata corporis parte (cfr. *De Juvent. et Senect.*, c. 1; *de Motu Animal.*, c. 7), quae quidem pars est potissimum cor (cfr. II *de Part. Anim.*, c. 1; III *ibid.*, c. 4). Cui inclinare videtur etiam S. Al b. Ma o n. (II *de Anim.*, Tr. I, c. 7), aiens animam secundum essentiam esse in corde, secundum facultates vero in aliis membris.

(2) Cfr. *De Nat. Horn.*, c. 3.

(3) Cfr. *De Immort. anim.*, c. 16, n. 25; *de Trinit.*, lib. VI, C. 6, n. 8; *Eplst.* 166, c. 2, n. 4.

(4) Cfr. *De Di^an. Condit. Nat. Hum.*, c. 2.

(5) Cfr. S. Thom., *de Sp. Creat.*, a. 4, arg. 4^am s. contr.

(6) Cfr. S. Thom., *ibid.*, arg. s. contr.

essentiae est in toto corpore et in qualibet eius parte. Ergo anima rationalis est tota in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate essentiae.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Forma essentialiter indivisibilis ubicumque est, tota est secundum suae essentiae rationem. Atqui anima rationalis est forma substantialis essentialiter indivisibilis corporis humani, non solum per se sed etiam per accidens: ideoque etiam est essentialiter subsistens seu spiritualis, ut supra ostensum est; propterea, corpori eiusque partibus heterogeneis unitur non «sicut corpora ad invicem coniunguntur» (1), quorum una pars est extra aliam ac ideo unum corpus est in alio ut locatum in loco, sed anima rationalis «est in corpore ut continens et non ut contenta» (2). Ergo anima rationalis secundum totam rationem suae essentiae est in toto corpore et in qualibet eius parte.

890. Corollarium. — Ex dictis ergo colligitur, quod quando fit sermo de animae rationalis sede, non sumitur haec locutio proprie et stricte, quasi, ut sic, essentialiter involvat circumscriptionem quamdam atque ideo quantitatem; unde dicere animam rationalem esse in corpore circumscriptive seu localiter «stultum est» (3). Quare, sedis nomine sumitur metaphorice, ut anima sit in corpore non-circumscriptive et illocaliter et quidem naturaliter informative seu per informationem; consequenter dicimus eam esse in eo *definitive*, ita ut tale corpus informet, quod nequeat simul aliud corpus informare.

891. Scholion. — Est ultimo animadvertendum, quod licet anima rationalis sit in toto corpore et in qualibet eius parte totalitate essentiae et non virtutis, nihilominus negandum non est, quod ibi magis virtualiter explicatur suasque activitates manifestat, ubi aptiora sunt organa eius potentiis magis conformia; quia vero anima rationalis suas activitates in praesenti statu non exercet nisi utendo phantasmatibus, quae sedem in cerebro seu melius in encephalo habent, ideo ibi magis explicatur animae virtus, et consequenter magis nobis innotescit ibi adesse quam v. g. in pede vel in manu. Hoc autem modo optime admitti potest quod recentiores scientifici docent *de theoria localizationis cerebri*, praesertim per sic dictam *cytoarchitectonicam cerebralem* (von Economo, Koskinas), quod philosophiae maxime est etiam conforme. Nam, «quanto aliqua forma est nobilior et simplicior, tanto est maioris virtutis. Unde anima quae est nobilissima inter formas inferiores, etsi simplex sit in substantia, est tamen multiplex in potentia et multarum operationum; unde, *indiget diversis organis ad suas operationes complendas*; quorum diversae animae potentiae proprii actus esse dicuntur, sicut visus oculi, auditus aurium, et sic de aliis» (4).

(1) S. Thomas, II C. *Gent.*, c. 72.

(2) S. Thomas, I, q. 51, a. 1.

(3) S. Thomas, I, *dist.* 8, q. 5, a. 3, c.

(4) S. Thomas, H C. *Gent.*, c. 72.

SECTIO II.

De Anima Rationali Dynamice Accepta.

892. Considerata anima rationali statice sumpta seu secundum eius naturam et essentiam tam absolute quam relative; restat illam *dynamice* perscrutare seu secundum esse potestativum vel operativum, unde haec pars anthropologiae merito *Dynanwlogia Rationalis seu Intellectiva* appellari potest. Dictum est enim alibi, quod potentiarum aliae sunt cognoscitivae et aliae appetitivae; utrumque autem potentiarum genus, ut experientia liquet, animae rationali seu intellectivae competit, ita quod una est potentia intellectiva cognoscitiva seu *intellectus* (ratio), et altera est potentia intellectiva appetitiva seu *voluntas*. Duo igitur sunt in hac ultima sectione absolvenda:

- Io de *intellectu* (§ 1);
2° de *voluntate* (§ 2).

§ 1. De Intellectu.

893. Quia intellectus, ut potentia, dicit ordinem seu respectum ad proprium obiectum, ideo considerari potest *aut absolute aut relative*; unde agendum est,

- Io de intellectu *absolute* et secundum se accepto (I);
2° de intellectu *relative* accepto (II).

I. - De Intellectu absolute et secundum se accepto.

894. Sumpto intellectu secundum se sive in ratione potentiae, quaeritur: an sit facultas anorganica, passiva et unica in homine. Unde haec tria sunt absolvenda:

- 1° an intellectus sit facultas *anorganica* (Io);
2° an intellectus sit facultas *essentialiter passiva* (2°);
3° an intellectus sit facultas *unica* (3°).

1. - Utrum Intellectus sit facultas anorganica (1).

895. Agitur in hoc primo numero de natura potentiae cognoscitivo-intellectivae seu intellectus, qui ab anima rationali naturaliter fluit.

896. Praenotamina. — Hic est notandum scu melius in memoriam ex alibi notatis revocandum quid sit natura potentiae in genere (2), quid sit potentia cognoscitivo-intellectiva seu intellectus (3) et quid sit facultas organica sive anorganica (4).

897. Status Quaestionis. — In praesenti igitur quaeritur, an intellectus sit identice eadem potentia ac illa cognoscitivo-sensitiva, a qua sit distincta tantum accidentaliter seu gradu altiori, et ideo an sit potentia organica, vel sit diversae naturae et entitatis ac proinde anorganica; vel quod idem est; an intellectus, qui animam intellectivam naturaliter sequitur, sit facultas essentialiter independens ab organo corporeo, idest tam quoad eius esse quam quoad operari, et propterea anorganica; vel e contra.

898. Sententiae. — Duplex datur inter philosophos huius rei praecipua sententia ad invicem e diametro opposita.

Ia Sent, docet, quod intellectus est facultas organica, quae a sensitiva potentia nonnisi altiori gradu et accidentaliter est distincta. Ita *Materialismus* (= Democritus, Epicurus, Hobbes, Cabanis, Vogt, Moleschott, Büchner, etc.), qui actus intellectus ad materiae affectiones vel effectus reducit; *Sensismus* (= Locke, Hume, Condillac, etc.), qui eosdem actus ad altiores modificationes sensationem reponit; *Positivismus* (5), qui quamlibet cognitionem suprasensibilem seu supraplaenomenalem negat; *Nominalismus* (= Spencer, Comte, Ribot, James, Bergson, Leroy, etc.) qui quodlibet universale ad purum nomen reducit. Huic opinioni fere identificatur *Associationismus*, reducens activitates intellectus ad quamdam sensationum reproductarum summam seu associationem (6). His addendi sunt omnes qui brutis intelligentiam tribuunt (7), sive qui aliter sentiunt de potentiae sensitivae natura (8).

2a Sent, tuetur, quod intellectus est facultas essentialiter immaterialis et

(1) Cfr. Aristot., III de Anim., c. 3-4; S. Thom., II de Anim., lect. 11-12; III ibid., lect. 4, 5, 7; II C. Gent., c. 51, 06-67; Javelli, III de Anim., de Int. possib., q. I; Balmes, La Philos. Fundam., lib. IV; Sanseverino, op. cit., Dynamoi., c. 3, a. II, n. 310-319; De Maria, op. cit., Anthropol., P. I, q. 3, a. 1; Boedder, op. cit., n. 133-146; Donat, op. cit., n. 171-206; Gredt, op. cit., n. 542-545; Fröhes, op. cit., lib. I, c. I, thes. 1, et alios supra citatos, pag. 494, not. 6; 513, not. 1.

(2) Cfr. supra, pag. 438, n. 579.

(3) Cfr. supra, pag. 495-498. — Certe illa intellectus definitio sumitur pro praesenti ut communiter ab omnibus Intellecta, quia debet esse corollarium totius tractationis praesentis.

(4) Cfr. supra, pag. 513, n. 654.

(5) Dicitur etiam *Empirismus*, *Phaenomenalismus* et *Agnosticismus Empiricus*.

(6) Cfr. Mercier, op. cit., n. 229.

(7) Cfr. supra, pag. 498, n. 645.

(8) Cfr. supra, pag. 514, n. 656.

anorganica, ideoque non solo gradu sed entitative a potentia sensitiva distincta.

Ita cum Aristotele, S. Thomas et Scholastici omnes, quibus non pauci ex scientificis (= Brentano, Witasek, Busse, Külpe, Binet, Moore, etc.) adhaerent; cum quibus est dicendum:

899. Conclusio: « Intellectus humanus est facultas essentialiter immaterialis et anorganica ».

Prob.: Facultas, cuius obiectum est essentialiter immateriale, cuiusque activitas nullo corporeo organo exercetur atque ex se intrinsece quamlibet naturam corpoream excludit, est essentialiter immaterialis et anorganica. Atqui intellectus humanus est talis facultas. Ergo intellectus humanus est facultas essentialiter immaterialis et anorganica.

Mai. constat; potentiae enim ab obiecto specificantur; et cuius esse et operari ab organo corporeo est independeos, eius operativa potentia nulli est affixa organo, quo suam activitatem exerceret; atque ob eandem rationem, ex se et intrinsece quamlibet corpoream naturam excludit.

Min. prob. per partes.

Prob. Ia Pars (= *intellectus humani obiectum est essentialiter immateriale*). — Quod secundum se ac essentialiter est universale, ideoque carens seu abstrahens a materia et conditionibus materialibus, necnon a tempore et spatio, est essentialiter immateriale. Atqui intellectus humani obiectum est tale. Ergo intellectus humani obiectum est essentialiter immateriale.

Mai. est per se nota. — Min. decl. et simul prob.: cuius veritas ex infra de intellectus obiecto dicendis magis patebit. Teste enim experientia, intellectus humanus non solum cognoscit rerum phaenomena circa quae est etiam sensus, sed et rerum noumena seu essentias vel quidditates (1), quae, ut tales, sunt formae universales, atque ut huiusmodi ex se praescindunt a qualibet materiae natura concreta et conditione materiali individuante, ideoque a qualibet temporis ac spatii differentia. Hoc autem est id quo natura rationalis seu intellectiva excedit sensitivam, idest « quantum ad cognitionis obiectum: quia sensus nullo modo potest cognoscere universale, cuius ratio est cognoscitiva » (2). Etenim, « ex hoc aliqua res est intelligens quod est sine materia; cuius signum est, quod formae fiunt intellectae in actu per abstractionem a materia; unde

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 57, a. 1, ad 2^m; I-II, q. 31, a. 5; II-II, q. 8, a. 1; I, dist. 19, q. 4, a. 1, ad 6^m; III, dist. 23, q. 1, a. 2; dist. 35, q. 2, a. 2, q. 1a. 1; de Verit. q. I, a. 12; ibid., q. 8, a. 7; ibid., q. 10, a. 4, ad 1^u^m; ibid., a. 6, ad 2^m; ibid., q. 12, a. 14, ad 12^m; Quodl. VIII, a. 4; Tab. Auream, verb. « Intellectus » n. 21-25, 111, n. 185.

(2) S. Thomas, I-II, q. 5, a. 1, ad 1^m.

et intellectus est universalium et non singularium, quia materia est individuationis principium » (1); propterea « intellectus componit et dividit, et comparat suprema ad infima, et cognoscit universalia et simplices formas, quae in corporibus non inveniuntur » (2). Et quia praeterea « in anima intellectiva recipitur aliquid abstractum ab omnibus conditionibus materialibus individuantes, ideo nulla apprehensio intellectiva concernit aliquod tempus determinate » (3), sed omnino « abstrahit a qualibet temporis differentia sicut et ab aliis conditionibus materialibus, quas sensus concernit » (4); exinde « intellectus noster secundum illam operationem qua cognoscit quodquidest, notitiam habere potest etiam eorum quae non sunt actu: potest enim leonis vel equi essentiam comprehendere, omnibus huiusmodi animalibus interemptis » (5). Ergo liquet quod intellectus humani obiectum est universale, consequenter id quod caret seu abstrahit a materia et conditionibus materialibus, necnon a tempore et spatio (6).

Prob. 2a Pars (= *intellectus humani activitas nullo organo corporeo exercetur*). — Potentia cognoscitiva, cuius activitas organo corporeo exercetur, non est omnium naturarum corporum cognoscitiva. Atqui intellectus humanus est omnium naturarum corporum cognoscitivus. Ergo intellectus humani activitas nullo organo corporeo exercetur (7).

Mai. patet ex hoc, quod potentia illa esset essentialiter determinata ad naturam illius organi cui est affixa, ac proinde non potest cognoscere nisi id quod sub illo organo determinate cadit, « sicut lingua febricitantis, quae habet aliquem humorem amarum, non potest recipere dulcem saporem » (8).

Min. est nota ex experientia, qua unicuique immediate est evidens quod revera « homo per intellectum cognoscere potest naturas omnium corporum » (9).

Prob. 3a Pars (= *intellectus humanus ex se et intrinsece quamlibet corporis naturam excludit*). — Cognoscitivum in potentia essentiali omnium corporum ex se et intrinsece quamlibet corporis naturam

(1) S. Thomas, I C. Gent., c. 44, rat. 4; cfr. ibid., c. 63, rat. 1; ibid., c. 65, raf. 7-8.

(2) S. Thomas, 111 C. Gent., c. 84.

(3) S. Thomas, III, dist. 26, q. 1, a. 5, ad 4^u.

(4) S. Thomas, IV, dist. 17, q. 2, a. 1, q. 1a. 1, ad 1^u.

(5) S. Thomas, I C. Gent., c. 66, rat. 4.

(6) Quoad innumeros alios textus S. Thomae circa illius argumenti minorem, cfr. Tab. Aur., verb. « intellectus », praesertim, n. 15, 45, 49, 165, 177, 184.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 75, a. 2; in lib. Arist. de Anim., n. 200, 207, 294, 377, 684-685, 687-688 (ed. Pirotta); et alibi.

(8) S. Thomas, III de Anim., lect. 7, n. 680.

(9) S. Thomas, I, q. 75, a. 2.

excludit. Atqui intellectus humanus est cognoscitivus in potentia essentiali omnium corporum. Ergo intellectus humanus ex se et intrinsece quamlibet corporis naturam excludit.

Mai. iam alibi est longius explicata (1). — Min. liquet ex experientia, ut in praecedenti parte dictum est, unde intellectus «non est cognoscitivus tantum unius generis sensibilibum sicut visus et auditus, vel omnium qualitatum et accidentium sensibilibum communium vel propriorum, sed universaliter totius naturae sensibilis» (2).

Confirm. Io: Potentia quae nec per se neque per accidens est corruptibilis, est essentialiter immaterialis et anorganica. Atqui intellectus humanus nec per se neque per accidens est corruptibilis. Ergo intellectus humanus est facultas essentialiter immaterialis et anorganica.

Mai. constat; potentia nonnisi dupliciter corrumpi potest, *aut* propria corruptione seu per se, et hoc nonnisi per excellentiam proprii obiecti a quo specificatur, «sicut visus a valde fulgidis, et auditus a fortibus sonis, et sic de aliis» (3); *aut* corruptione alterius seu per accidens, hoc est ratione corruptione subiecti cui potentia affigitur.

Min. prob.: Intellectus humanus enim non est per se corruptibilis, idest «per excellentiam sui obiecti, quia qui intelligit valde intelligibilia, non minus intelligit minus intelligibilia, sed magis» (4); neque per accidens, «cum non sit actus corporis ullius, quasi a corpore dependens» (5), ut iam ostensum est.

Confirm. 2º: Nulla potentia est minoris nobilitatis ac perfectionis sua essentia a qua naturaliter fluit. Atqui anima intellectiva est essentialiter immaterialis et anorganica. Ergo intellectus humanus est facultas essentialiter immaterialis et anorganica.

Mai. patet ex hoc, quod effectus, qui est eiusdem entitatis cum causa, hac nequit esse ignobilior aut imperfectior. — Min. longe superius est demonstrata. — Conqs. et Conqa. sunt nota, cum intellectus sit potentia seu proprietas animae intellectivae.

900. Corollarium Ium. — Colligitur *primo*, quod sensus propterea quia est organicus et materialis, non potest perfecte et proprie supra seipsum reflectere; intellectus e contra, quia est anorganicus et immaterialis, supra actum suum et seipsum potest proprie reflectere seu ad seipsum redire reditione completa, quâ «secundum eandem reflexionem intelligit et suum intelligere et speciem, qua intelligit» (6).

(1) Cfr. supra, pag. 489, in arg. I.

(2) S. Thomas, *HI de Anim.*, lect. 7, n. 682.

(3) S. Thomas, *II C. Gent.*, c. 55, rat. 9a.

(4) S. Thomas, *ibid.*

(5) S. Thomas, *ibid.*; cfr. *ibid.*, c. 79; *III*, q. 46, a. 7; *IU dc Anim.*, lect. 7, n. 687-689 et passim.

(6) S. Thomas, *I*, q. 85, a. 2; cfr. *ibid.*, q. 14, a. 2, ad 3º; *ibid.*, q. 76, a. 2, ad 4º; n. C. *Gent.*, c. 66, 74; *II*, *dist.* 23, q. 2, a. 1; *de Verit.*, q. I, a. 9; *ibid.*, q. 2, a. 2, ad 2º.

901. Corollarium IIa. — Colligitur *secundo* contra omnes adversarios, quod intellectus non solum quantitative seu gradu, sed qualitative et entitative a sensu distinguitur. Sensus enim est potentia organo corporeo affixa, cuius actus intrinsece a corporali materia est dependens atque a toto coniuncto elicitur; a sensibili corporeo est immediate passibilis, quo fit ut sit corruptibilis a maximo seu excellenti sensibili; proindeque, corrupto composito, eo ipso et sensus corrumpi debet. E contra vero intellectus, qui est potentia organo corporali nullo modo affixa, et cuius actus intrinsece a corporali materia est independens atque est actus non totius coniuncti, sed solius animae; a sensibili externo non est immediate passibilis; quo fit ut incorruptibilis sit etiam a maximo seu excellenti intelligibili; proindeque, corrupto corpore seu toto composito, intellectus minime corrumpitur (1). Ex quibus ulterius sequitur, quod cognitio intellectiva (= intellectio) infinite excellentior et perfectior est cognitione sensitiva (= sensatione) (2).

902. Scholion. — Est denique animadvertendum, quod licet intellectus sit essentialiter immaterialis et anorganicus, eiusque actus nullo organo perficiatur; tamen *objective* a sensu et sensatione dependet. Nam, «quia primum principium nostrae cognitionis est sensus, oportet ad sensum quodammodo resolvere omnia de quibus iudicamus» (3); unde, actus intellectus a sensu dependet non quasi «per organum sensibile exerceatur», sed quia eo «indiget sicut *extremo et ultimo* ad quod resolutio fiat» (4). Quandoquidem, anima intellectiva considerari potest *et* formaliter seu secundum suam essentiam, quo probavimus esse corporis formam; *et* virtualiter seu secundum suam virtutem, qua proprias activitates independentem ab organo corporeo exercet, licet ad hoc sensibus indigeat, ut habeat scii, obiectum (5). Quare, non est mirum si intellectus in sui exercitio seu activitate impediatur vel debilitetur — indirecte tamen — ex sensuum indispositione seu alicuius organi corporalis laesione (6); ideoque, «impossibile est quod sit in nobis indicium intellectus perfectum *cum ligamento sensus*, per quem res sensibiles cognoscimus» (7).

(1) Cfr. S. Thom., *IIIdc Anim.*, lect. 4, n. 622-623; *ibid.*, lect. 12, n. 771-772; *I*, q. 75, a. 3, ad 2º, et alibi; *Congr. Stud.*, Thés. XVII.

(2) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 1, a. 9.

(3) S. Thomas, *de Verit.*, q. 12, a. 3, ad 2uº.

(4) S. Thomas, *ibid.*, ad 3º; cfr. *I*, q. 50, a. 1; *ibid.*, q. 115, a. 4; *II*, *dist.* 15, q. 1, a. 3; *Opuse.* 16, c. 1; *I Post. Ana.*, lect. 42.

(5) Cfr. S. Thom., *I*, q. 76, a. 1, ad 1um et 4º.

(6) Cfr. S. Thom., *III de Anim.*, lect. 4, n. 621; *ibid.*, lect. 7, n. 688.

(7) S. Thomas, *I*, q. 84, a. 4; cfr. *ibid.*, q. 94, a. 4, ad 4º; *ibid.*, q. 101, a. 2, c.; *I-II*, q. 33, a. 3, ad 3º; *ibid.*, q. 48, a. 3, c.; *ibid.*, q. 53, a. 1, ad 3º; *II-II*, q. 154, a. 5, c. et ad 2º; *ibid.*, q. 172, a. 1; *II*, *dist.* 32, q. 2, a. 3, ad 7º; *III*, *dist.* 15, q. 2, a. 3, q. 2, ad 3º; *De Verit.*, q. 12, a. 3; *ibid.*, q. 26, a. 3; *ibid.*, q. 28, a. 3, ad 6º et 7um; *de Anim.*, a. 15, c. et alibi.

2. - Utrum Intellectus sit facultas essentialiter passiva (1).

903. Ostendo quod intellectus humanus est facultas immaterialis et anorganica, quaerenda est nunc huius facultatis qualitas, an sit scilicet secundum se activa vel passiva.

904. Praenotamina. — Est *primo* notanda seu melius ex alibi habitis (2) recolenda, activae et passivae potentiae formalitas. At ut recte facultatis passivitas intelligatur, sciendum est passivum, quod a pati dicitur, tripliciter sumi posse: 1° *propriissime*, quando ipsa receptione aliquid a recipiente removetur, quod sibi secundum naturam aut propriam inclinationem convenit; 2° *minus proprie*, quando id quod a recipiente removetur, indeterminate ei convenit seu est ei conveniens vel non conveniens; 3° *communiter*, quando non solum nihil a recipiente abiicitur, imo ipsa receptione recipiens perficitur, quod contingit ex hoc solo ut id quod est in potentia ad aliquid, recipiat illud ad quod erat in potentia, quo modo omne quod de potentia in actum exit, *pati* dicitur (3).

Secundo est notandum, quod intellectus humanus in duplici ordine sumi potest, in ordine nempe entitatis et intelligibilitatis seu cognoscibilitatis; sicut enim quaelibet res propriam habet naturam qua in tali vel tali genere entis collocatur, ita et propriam cognoscibilitatem habet (4). Non est porro dubium, quin intellectus humanus sit in linea entitatis ens actu; omnis enim animae virtus seu facultas est eius actus: quia si dicatur cum anima idéntica, tunc sicut ipsa erit actus: si vero ab ea distincta dicatur, erit eius accidens, quod est eius actus, maxime quia intellectus est ratio seu principium quo anima cognoscitivo operatur seu intelligit, et ut huiusmodi necessario est forma seu actus, cum unumquodque operetur per suam formam. Quapropter, consideratur hic intellectus humanus in linea cognoscibilitatis seu intelligibilitatis, hoc est reduplicative ut est facultas cognoscitiva, et ut huiusmodi *triplicem* involvit respectum, videlicet *ad obiectum intelligibile* a quo primo specificatur, *ad species intelligibiles* ex quibus, tamquam ex forma et ex ipso intellectu, efficitur unum principium determinate efficiens intellectionis, et *ad ipsam intellectionem*.

905. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis de facili erui potest quaestionis punctum. Etenim, certum est quod passivitas hic sumi debet sensu communi, quia cum intellectus sit immaterialis, nihil ab eo abiici potest; certum est praeterea ex alibi ostensis (5), quod intellectus respectu elicitaе intellectionis non se habet pure passive, sicut falso quidam tuentur (= Aureolus, J. Jandunus, P. Ve-

(1) Cfr. S. Alb. Magn., III *de Anim.*, Tract. 3, c. 2; S. Thom., I, q. 79, a. 2; IU, *dist.* 14, art. 1, q. 2; II C. *Geni.*, c. 59; *de Verit.*, q. 16, a. 1, ad 13; III *de Anim.*, lect. 7, 9 et alibi; Capreol., IV, *dist.* 49, q. 4, ad arg. Aureol. contr. 8° concii; Cajetan., III *de Anim.*, c. 1; I, q. 79, a. 2; Ferrar., III *de Anim.*, q. 4; II C. *Gent.*, c. 60, 82, 98; Javelli, III *de Anim.*, de Intel. Possib., q. 2; Bañez, I, q. 79, a. 2; Aversa, *op. cit.*, q. 58, sect. 2; Sanseverino, loc. *prox. cit.*, a. 4, n. 179-194; a. 6, n. 207-215; Zigliara, *op. cit.*, *Psych.*, lib. IV, c. 1, a. 1; Mercier, *op. cit.*, n. 177, et plures alios.

(2) Cfr. supra, pag. 520, n. 662, tertio notand.

(3) Cfr. S. Alb. Magn., V *Metaph.*, Tr. 3, c. 3; S. Thom., I, q. 79, a. 2; *de Verit.*, q. 26, a. 1; Cajetan., I, q. 79, a. 2.

(4) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 8, a. 6, ad 2^{am} et 6^{am}.

(5) Cfr. supra, pag. 606 ss.

netus, Aegidius) (1), sed vere active: intellectio enim est operatio vitalis, ad quam eliciendam operans vitale active necessario concurrat (2). Tota igitur difficultas restringitur ad intellectum ut transcendentaliter ordinatur ad proprium obiectum intelligibile, non quidem ad tale vel tale obiectum sed absolute; de eiusdem enim ordine ad species intelligibiles infra (3) ex professo tractabitur, licet ex nunc dicendis solutio etiam patebit. Quapropter quaeritur: an intellectus humanus sit in potentia essentiali ad proprium obiectum intelligibile, ita ut ex sua natura privetur illo actu quo primo attingit suum obiectum intelligibile, ideoque sit facultas essentialiter passiva (4).

906. Sententiae. — Propositae quaestioni duplex datur inter philosophos principalis sententia.

1a Sent, docet, quod intellectus humanus est facultas essentialiter activa. Ita *quidam* antiqui (v. g. H. Gandav.) (5) docentes, obiectum se habere ad intellectum non ut motivum, sed ut terminativum dumtaxat; *Cartesiani*, repouescentes animae humanae essentiam in cogitatione; omnes *Innatistae*, de quibus infra; oinnes *Rationalistae* et *Transcendentalistae*. Haec sententia est fundamentum basisque cuiuslibet speciei Idealismi Transcendentalis, scilicet *Idealism^a Critici* (= Kant), *Idealismi Subiectivi* (= Fichte), *Idealismi Obiectivi* (= Schelling) et *Idealismi Absoluti* seu *Panlogismi* (= Hegel).

2a Sent, tuetur, quod intellectus humanus est potentia seu facultas passiva; attamen, *quidam* (v. g. Scotus) (6) volunt, hanc passivitatem intellectui humano per accidens tantum convenire; *alii* vero (= S. Alb. Magn., S. Thom., Thomistae et Scholastici fere communiter), per se et essentialiter eam convenire. Sit igitur cum istis

907. Conclusio: « Intellectus humanus est facultas essentialiter passiva ».

Prob.: Quod in ordine cognoscitivo est secundum se ac essentialiter indeterminatum et determinabile ab omni cognoscibili sibi

(1) Cfr. Aureol., I, *dist.* 35, q. 1, prop. 3-4; J. Jan., II *de Anim.*, q. 16; III *ibid.*, q. 17, 23-24; P. Venet., *Sum. de Anim.*, c. 10; Aeoid., *Tract. de cognit. Ang.*, q. 1.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 56, a. 1; *de Verit.*, q. 8, a. 6; Scotus, I, *dist.* 3, q. 6-8; Bañez, I, q. 79, a. 2, dub. 1, concii. 3a; *ibid.*, dub. 2; et alios.

(3) Cfr. pag. 731 ss., n. 933 ss.

(4) Ad rem acute Cajetanus (I, q. 79, a. 2) ait, quod praesens quaestio intelligenda est de potentia essentiali quae dicit privationem actus primi et proprii illius, « ct merito; quoniam de ipsa potentia intellectiva *nuda* debet esse *prima* quaestio, utrum sit passiva. Passibilitas autem potentiae *secundum scipsam solam* attenditur secundum ordinem quem habet ad proprium actum, et non ad hunc vel illum, ac per hoc passibilitas intellectus *absolute* ct *primo* attenditur secundum conlunctionem intellectus ad Intelligibile: hoc enim est illius propria perfectio; si enim intellectus est *in potentia essentiali* respectu intelligibilis potentia est, si non non; quamvis sit forte passivum respectu alicuius».

(5) Cfr. H. Gand., *Quodl.* IV, q. 7.

(6) Cfr. Scot., I, *dist.* 3, q. 7; *Quodl.* XI, a. 3, ad quod. 2^{am} argm. In his enim locis asserere videtur, quod intelligibile active concurrat ad intellectionem, a quo tamen intellectus nullo modo patitur, sed simul cum intellectu est principium activum intellectionis; ex quo patet quod intellectus essentialiter est activus; cfr. Tartaretum, 111 *de Anim.*, Tr. 1, c. 1.

proportionate, est facultas essentialiter passiva. Atqui intellectus humanus in ordine cognoscitivo est secundum se ac essentialiter indeterminatus et determinabilis ab omni intelligibili sibi proportionate. Ergo intellectus humanus est facultas essentialiter passiva.

Mai. liquet ex notatis; quare, «nihil prohibet esse aliquid actu unum et in potentia alterum, sicut corpus diaphanum est actu quidem corpus, sed potentia tantum coloratum; et similiter, est possibile aliquid esse actu ens, quod in genere intelligibilium est potentia tantum» (1).

Min. prob.: — Arg. Iam. — Illa facultas in ordine cognoscitivo secundum se et essentialiter est indeterminata, cuius immaterialitas sequitur entitatem habentem esse in corpore; et est determinabilis, cuius immaterialitas secundum se ordinatur ad aliud, ut potentia perfectibilis ad actum. Atqui intellectus humanus in ordine cognoscitivo est talis facultas. Ergo intellectus humanus in ordine cognoscitivo est secundum se et essentialiter indeterminatus et determinabilis ab omni intelligibili sibi proportionate.

Mai. constat ex formali ratione cognitionis. Ostensum est enim, quod intantum est aliquid cognoscens et cognoscitivum, inquantum est immateriale, et intantum est tale, inquantum est ipsum esse sive habet de esse. Quapropter, cognoscens, cuius immaterialitas est ipsum esse, est perfecte actu omnia intelligibilia; cognoscens vero quod habet esse, simpliciter tamen a quolibet ordine ad corpus separatum, fit actu omnia naturaliter intelligibilia per species suae naturae inditas. Ergo cognoscens, quod habet esse naturaliter in corpore, fit actu secundum quod ei cognoscibile a corpore et per corpus praebetur, ac proinde ab eo determinatur et actuatur (2).

Min. prob.: Est manifestum, quod intellectus humanus est facultas cuius immaterialitas sequitur entitatem habentem esse in corpore; nam intellectus humanus naturaliter fluit ab anima intellectiva eamque sequitur: haec autem non habet completum et specificum esse nisi in corpore; propterea probatum est supra, quod est corporis forma substantialis, licet ei non sit totaliter immersa. Exinde praeterea sequitur, quod idem intellectus secundum

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 8, a. 6.

(2) Ad rem Angelicus (I, q. 55, a. 2): «Substantiae enim spirituales inferiores, scilicet animae, habent esse affine corpori, inquantum sunt corporum formae; et ideo *ex ipso modo essendi* competit eis ut a corporibus et per corpora suam perfectionem intelligibilem consequantur: alioquin frustra corporibus unirentur. Substantiae vero superiores, idest angeli, sunt a corporibus totaliter absolutae, immaterialiter et in esse intelligibili subsistentes; et ideo suam perfectionem intelligibilem consequuntur per intelligibilem effluxum, quo a Deo species rerum cognitarum acceperunt simul cum intellectuali natura ».

Se ad aliud ordinatur, sicut potentia perfectibilis ad actum; quidquid enim ab intellectu humano est cognoscibile, sub ratione entis universalis comprehenditur, cum hoc sit eius proprium obiectum, ut infra dicitur; ad hoc autem intellectus humanus non potest se habere ut actus tantum, quia esset actus totius entis, quod enti finito et creato repugnat (1); neque ut potentia connaturaliter perfecta per actum, quia semper et continue esset in actu suorum intelligibilium, quod experientiae certo contradicit; nam «manifeste apparet ex hoc quod in principio sumus intelligentes solum in potentia, postmodum autem efficimur intelligentes in actu» (2). Se habet igitur intellectus humanus ad ens universale sicut potentia perficienda per actum (3).

Arg. IIum. — Facultas quae in ordine cognoscitivo ex se nullum actum cognoscendi connaturalem et congenitum sibi habet, est secundum se et essentialiter indeterminata et determinabilis ab omni cognoscibili sibi proportionate. Atqui intellectus humanus ex se nullum actum intelligendi connaturalem et congenitum sibi habet. Ergo intellectus humanus in ordine cognoscitivo est secundum se et essentialiter indeterminatus et determinabilis ab omni intelligibili sibi proportionate.

Mai. patet; praedicta enim facultas, cum quolibet actu ex se careat, omnium actuum est susceptiva, sicut in linea entis materia prima est omnium formarum susceptiva.

Min. prob.: Intellectus nullum actum intelligendi elicere potest nisi sit actu per speciem rei intelligibilis, ut patet. Atqui intellectus humanus in linea cognoscibili ex se et ex sui natura nullam speciem seu formam intelligibilem habet. Ergo intellectus humanus ex se nullum actum intelligendi connaturalem et congenitum sibi habet.

Min. prob.: Omne quod in linea cognoscibili est in potentia essentiali ad aliquid cuius est susceptivum, eo ex sui natura caret,

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 2.

(2) S. Thomas, *ibid.*; cfr. adhuc clarius in *De Verit.*, q. 8, a. 6.

(3) Haec doctrina est ratio cur intellectus humanus dupliciter consideretur, videl.: *physice*, et sic sumitur iuxta modum essendi et consequenter iuxta modum operandi ex modo essendi provenientem, quo sensu intellectus humanus specificè distinguitur ab intellectu angelico; *metaphysice*, et sic sumitur praecise iuxta modum recipiendi obiectum, ut obiectum, quo sensu intellectus humanus specificè est idem ac intellectus angelicus (cfr. Cajetan., I, q. 79, a. 7). Exinde, non sine fundamento cum multis admittimus quod, in intellectu humano triplex immaterialitatis gradus involvitur, scilicet: 1º *specificus*, et iste intellectui convenit reduplicative ut est humanus et rationalis, inquantum scilicet, intelligit cum discursu dependentur a phantasmatibus (— *Physice*); 2º *genericus*, et iste ei convenit ut est intellectus creatus, subindeque cuiusdam obiecti creati limitibus septus, et in hoc cum angelis convenit (= *Metaphysice*); 3º *analogus*, et iste ei convenit prout immaterialitas, sicut et entitas, de intellectu divino et creato analogice dicitur (— *Transcendentaliter*); cfr. Bañez, I, q. 12, a. 1; Contenson, *Theol. Ment. et Cordis*, lib. I, Diss. V, c. 1, Spec. II, ad 1º obi.

sicut pupilla v. g. est in potentia essentiali ad colores quorum est susceptiva, ideo eis omnino caret. Atqui intellectus humanus in linea cognoscibili est in potentia essentiali ad species intelligibiles quidditatis rerum materialium, quorum omnium est susceptivus. Nam si intellectus humanus sibi connaturaliter et congenite haberet aliquam formam ex illis quarum est cognoscitivus, prohiberetur ab aliarum cognitione; «alienum namque, quum apparet iuxta, prohibet atque intercipit; quo fit ut neque ulla sit ipsius natura, nisi ea solum qua possibilis est» (1); quod et experientia roboratur, quia «videmus quod lingua infirmi, quae infecta est cholerico et amaro humore, non potest percipere aliquid dulce, sed omnia videntur ei amara » (2). Ergo intellectus humanus in linea cognoscibili ex se et ex sui natura nullam speciem seu formam intelligibilem habet.

908. Corollarium. — Ex his igitur manet manifestum, quod intellectus humanus, specificè ut talis, est facultas essentialiter passiva, ita ut sit « in potentia ad intelligibilia sicut indeterminatum ad determinatum. Nam, intellectus possibilis non habet determinate naturam alicuius rerum sensibilium. Unumquodque autem intelligibile est aliqua determinata natura alicuius speciei » (3). Quare, intellectus ita se habet ad intelligibilia «ac si in tabula inesset cui nihil esset actu inscriptum » (4), sed plura possunt in ea scribi; similiter « accidit intellectui possibili, quia nihil intelligibilium est in eo actu, sed potentia tantum » (5).

3. - Utrum praeter intellectum possibilem, alius specificè et realiter distinctus sit in homine admittendus (6).

909. Probavimus dari in homine realiter intellectum cognoscentem secundum se et essentialiter passivum; quaeritur nunc, si

(1) Aristot., *III de Anim.*, c. IV, n. 3; cfr. S. Thom., *de Verit.*, q.22,a. I, ad 8«@; Ferrar., *III de Anim.*, q. 4, ad lum; n. c. *Gent.*, c. 98, fere cire. fin. (ed. Sestill, p. 615 ss.); hinc Cajetanus (I, q. 56, a. 2, in resp. ad ad praedictam Aristotelis propositionem « *aliorum namque quum apparet iuxta, prohibet atque intercipit* », vel iuxta antiquam translationem « *intus existens prohibet extraneum* », acute observat quod «non tenet in naturis *quarum una est determinatio* per alteram, sed in his tantum *quarum neutra potest alterius esse determinatio*. Propterea, manifeste *non tenet in naturis, quae se habent ut potentia et actus*. Non enim receptivum omnium formarum sensitivarum, ut sic, impediretur a receptione earum si esset actu vegetativum: quia natura vegetativa determinabilis est per sensitivam, ut potentia per actum».

(2) S. Thomas, I, q. 75, a. 2, c.

(3) S. Thomas, *III de Anim.*, lect. 10, n. 738.

(4) Aristot., *III de Anim.*, c. IV, n. 11.

(5) S. Thomas, *III de Anim.*, lect. 9, n. 722.

(6) Cfr. Aristot., *III de Anim.*, c. V; S. Alb. Maon., *de Hom.*, Tract. I, q. 53; S. Thom., I, q. 54, a. 1, ad 1^m; *ibid.*, a. 4; *ibid.*, q. 79, a. 3-4, 10; II C. *Gent.*, c. 76-78; *de Anim.*, a.4; de *Sp. Creat.*, a. 10; de *Verit.*, q. 10, a. 6; II, *dist.* 17,q.2, a. 1; III,d/5f. 14,a. 1,qla.2»ad2»; *III de Anim.*, lect. 10; *Tab. Auream*, v. « Intellectus », n. 241-271; S. Bonaventur., II, *dist.* 24, P. II, a. II, q. 4; Hervaeum, II, *dist.* 17, q. 2; Cajetan., *III de Anim.*, c. 2; I, q. 79, a. 3-5; Ferrariens., *III de Anim.*, q. 9; II C. *Gent.*, c. 76-78; Javelli, *III de Anim.*, de Int. Agente; Bañez, I, q. 79, a. 3-5; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 94, a. 3-5; Ruvio, *op. cit.*, *III de Anim.*, c. 5; Complutens., *op. cit.*, disp. 20; Aversa, *op. cit.*, q. 58, sect. 6; Ioan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. III, q. 10, a. 1-2; Cauvinum, *op. cit.*, *de Anim.*, Tract. 11, q. 1; Arnu, *op. cit.*, q. 13,

in ipso homine praeter hunc intellectum sit alius ponendus et ab illo distinctus.

910. Praenotamina. — *Primo* est notandum seu melius revocandum ex mox antea ostensis, quod intellectus humanus in intelligendo seu cognoscendo est xjtentia essentialiter passiva. Recolendum est praeterea ex supra de cognitione labitis (1), ad omnem cognitionem species impressas requiri.

Secundo est notandum, ut infra ostendetur, quod obiectum proprium humani intellectus corpori coniuncti est quidditas rei materialis et sensibilis; haec autem, inquantum est extra animam aut in sensibus tam externis quam internis, est singularis ac materialis sive materialibus conditionibus coinvoluta; unde ut talis est sensibilis per se et intelligibilis per accidens, consequenter est intelligibilis in potentia. Ut autem intellectui cognoscenti, qui est essentialiter immaterialis, proportionata reddatur, necesse est ut res materialis a conditionibus corporeis et materialibus exuatur ct abstrahatur, simulque actu intelligibilis reddatur.

911. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis, clarissime patet fulcrum difficultatis; quaeritur enim: an, ut res materialis intellectui cognoscenti proportionata reddatur seu actu intelligibilis fiat, requiratur alia potentia intellectiva, animae intellectivae intrinsece inhaerens atque ab ipso intellectu cognoscente seu possibili realiter distincta, quae potentia *intellectus agens* communiter vocatur; vel ad hoc munus sufficiat ipsemet intellectus possibilis.

912. Sententiae. — Duae sunt praecipuae auctorum de hac re sententiae.

1^a Sent, communiter negat dari in anima, praeter intellectum possibilem, alium distinctum effectivum intelligibilium in actu. Etenim, *quidam* (= Plato, Platonici) ponentes formas rerum per se subsistentes ac a materia separatas ideoque omnia actu intelligibilia, eo ipso intellectus agentis necessitatem inficiantur (2); *alii* vero (= Aureolus, Durandus, Okam, Biel, Gr. Arimin., Balmes, Tongiorgi, Palmieri, V. Bernies) intellectum agentem negant sive quia species impressa non est necessaria ad cognitionem, sive quia eâ admissâ ad illam producendam sufficeret sola anima simul cum phantasia (3); *alii* demum (— Transcendentalistae) admittunt unicum intellectum in anima essentialiter activum (4).

2^a Sent, praecedenti opposita, generaliter affirmat, dari praeter intellectum possibilem, alium intellectum, qui lumen intelligibile praebebat; pariter tamen diverso modo a diversis explicatur. Etenim, *quidam* putant quod lumen intelligibile intellectui humano ab extrinseco communicatur, *aut* immediate ab

a. 1-2; Guerinois, *op. cit.*, *Phys.*, P. IV, q. 4, a. 3, § 1; Zjoliara, *loc. prox. cit.*, a. 2; De Maria, *loc. prox. cit.*, q. 5, a. 3-4; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, a. 3, n. 169-178; a. 4, n. 185, 188-194; Pesch, *op. cit.*, n. 731-733; Boedder, *op. cit.*, n. 182-231; Mercier, *op. cit.*, n. 187-188; Donat, *op. cit.*, n. 230-242; Gredt, *op. cit.*, n. 571-575; Fróbes, *op. cit.*, thes. 9-10, p. 106-118; et innumeros alios.

(1) Cfr. supra, pag. 588 ss.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 3; q. 84, a. 3-4, 6.

(3) Cfr. Durand., I, *dist.* 3, q. 5; G. Biel, 11, *dist.* 16, q. unie., a. 3, dub. 2; Baumes, *op. cit.*, Jib. IX, c. 18.

(4) Cfr. pag. 703, n. 906, 1ª Sent.

708 Liber II—Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. 11, Ari. III, Sectio 11, § 1, I, 3

ipso Deo (= Malebranche, Ubaghs, Gioberti) (1), *ant* ab aliqua alia substantia separata seu facultate per se subsistente, sive haec dicatur *Intelligentia* (= Plotinus et Neo-platonici) (2), sive *Intellectus Separatus* (= Averroes) (3), sive etiam *Ratio Impersonalis* (= Cousin) (4); *alii* autem docent, quod lumen intelligibile a potentia intellectiva animae intrinsece inhaerente, quae dicitur intellectus agens, communicatur: verumtamen, intellectus qui dicitur agens et qui dicitur possibilis *aut* nonnisi ratione formali distinguuntur (= Abulensis, A. Nyphus) (5), *aut* diverso respectu tantum secundum scilicet respectum activi et passivi (= Scotus et Scotistae) (6), *aut* denique realiter et essentialiter (= Aristot., S. Alb. Magn., S. Thom., et Thomistae omnes). Dicendum est igitur:

913. Conclusio: «Revera datur intellectus agens, ut potentia animae hu: anae intrinsece inhaerens et ab intellectu possibili realiter-essentialiter distincta ».

Prob. Ia Pars (= *revera datur intellectus agens*). — Proprium obiectum intellectus humani non potest immediate recipi in intellectu possibili nisi ei in ratione cognoscitivi sit proportionatum. Atqui hoc obiectum, ut extra animam existens, est omnino impropor-
tionatum ipsi intellectui possibili et ab eo proportionatum reddi nequit (7). Ergo alia potentia intellectiva necessario admittenda est, qua obiectum proprium intellectus humani in ratione intelligibili proportionatum redditur, et haec potentia dicitur intellectus agens.

Mai. constat; requiritur enim proportio inter cognoscens et cognoscibile, ut supra de cognitione ostensum est.

Min. prob.: Io *obiectum proprium intellectus humani, ut extra animam existens, est omnino impropor-
tionatum intellectui possibili*. — Intellectus possibilis nihil in se et immediate recipere potest, nisi quod est actu immateriale: est enim facultas essentialiter immaterialis et quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur. Atqui obiectum proprium intellectus humani, ut extra animam existens, est omnino materiale. Hoc enim obiectum sunt quidditates seu essentiae rerum materialium quae, ut extra animam existentes, sunt concretae in materia, atque ideo non sunt actu intelligibiles sed solum in potentia: materiale enim ut tale non est actu intelligibile seu cogno-

(1) Cfr. Malebr., *Rech. de la Vérit.*, Illustr. au Liv. II; Ubaghs, *Logicae Elem.* p.266 Lovan. 1856; Gioberti, *Introduz. etc.*, vol. II, not. 38, p. 418, 423-424; *ibid.*, c. 4.

(2) Cfr. Plotin., *Enn.* IV, lib. VIII, c. 3, 7; *Enn.* V, lib. III, c. 3-4.

(3) Cfr. Averr., III de *Anim.*, comm. 5.

(4) Cfr. Cousin, *Du Vrai, Du Beau, Du Bien*, leç. 7-8.

(5) Cfr. Abulens., in *Exodum*, c. 23, q. 70; Nyph., *De Intellectu*, libr. I, tr. 4, c. 21; horum sententiam *ut probabilem* tenet Suarez (III de *Anim.*, c. 8, n. 13).

(6) Cfr. Scot., I, *dist.* 3, q. 8.

(7) Huius argumenti doctrinâ Angelicus (cf. I, q. 54, a. 4) negat dari in angelis et intellectum agentem et intellectum possibilem in potentia essentiali existentem: nam Angeli meque sunt quandoque intelligentes in potentia tantum respectu eorum quae naturaliter intdligunt, neque intdligibilia eorum sunt intelligibilia in potentia, sed in actu » (*ibid.*; cfr. q. 55, a. 1).

scibile, ut supra de cognitione habitum est (1). Ergo liquet quod tale obiectum, ut extra animam existens, est omnino impropor-
tionatum intellectui possibili.

2° *Obiectum proprium intellectus humani ab ipso intellectu possibili proportionatum sibi reddi nequit*. — Cognoscitivum, quod in ordine cognoscibilitatis est in potentia essentiali, ex se nullum actum elicere potest, nisi prius in actum reducatur per aliam vim, quae est actu; patet enim, quod nullum ens in potentia existens potest formaliter ut tale seipsum in actum reducere. Atqui intellectus possibilis in ordine intelligibilitatis est in potentia essentiali, ut supra ostensum est. Ergo obiectum proprium intellectus humani ab ipso intellectu possibili proportionatum sibi reddi nequit (2).

Prob. Pars (= *intellectus agens est potentia animae humanae intrinsece inhaerens*). — Intellectus agens non est potentia animae humanae intrinsece inhaerens, quia lumen intelligibile intellectui humano aut communicatur immediate a Deo, aut ab alia superiore substantia seu facultate separata. Atqui primum non est ad propositum, secundum vero est absurdum. Ergo intellectus agens est potentia animae humanae intrinsece inhaerens.

Mai. constat ex sententiarum enumeratione. — Min. prob.:

Io *Lumen intelligibile a Deo intellectui communicatum non excludit quin intellectus agens sit potentia animae humanae intrinsece inhaerens*. Virtus intelligibilis divina comparatur ad animam intellectivam, sicut virtutes superiorum corporum ad inferiora corpora. Nam, semper « quod participat aliquid et quod est mobile et quod est imperfectum, praeexigit ante se aliquid quod est per essentiam suam tale et quod est immobile et perfectum. Anima autem humana intellectiva dicitur per participationem intellectualis virtutis » (3). Atqui liquido constat « quod praeter principia activa universalialia, quae sunt caelestium corporum, oportet esse principia activa particularia, quae sunt virtutes inferiorum corporum determinatae ad proprias operationes huius vel illius rei » (4). Ergo « praeter principia activa universalialia quae sunt virtus Dei illuminantis... requiritur in nobis principium activum proprium, per quod efficiamur intelligentes in actu, et hoc est intellectus agens » (5).

2° *Absurdum est, lumen intelligibile ab alia superiori substantia seu facultate separata intellectui humano communicari posse*. — Nullum operans

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 85, a. 2, ad 3^{am}; q. 86, a. 1, ad 3^{am}; *dc Sp. Creat.*, a. 9, ad 15^{am}.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*; et I, q. 79, a. 3. — Sciendum est quod quidam, quorum intellectus profundius altiusque res scrutatur, praedicta argumentatione minime convincuntur; cum autem alium medium magis probativum invenire nequeant, censent doctrinam de intellectu agente esse aut *probabilem* (v. g. Donat.) aut *probabiliorem* (v. g. Frôbes).

(3) S. Thomas, I, q. 79, a. 4.

(4) S. Thomas, *de Anim.*, a. 5, c.

(5) S. Thomas, *ibid.*

formaliter operari potest per principium sibi secundum esse extrinsecum et a se separatum. Atqui unusquisque continue experitur, ipsum obiecta abstrahere, quod est propria operatio intellectus agentis. Ergo absurdum est, lumen intelligibile, quod est intellectus agentis, ab alia substantia seu facultate separata intellectui humano communicari posse.

Mai.: est ipsa ratio principii seu causae formalis, quâ constat quod «etsi id quod est separatum est principium *rnotivurn* ad operandum, nihilominus oportet esse aliquod intrinsecum *quo formaliter* operetur, sive illud sit forma sive qualiscumque impressio» (1).

Min.: ex experientia interna manifesta manet; «sicut enim operatio intellectus possibilis est recipere intelligibilia, ita propria operatio intellectus agentis est abstrahere ea: sic enim ea facit intelligibilia actu. Utramque autem harum operationum experimur in nobis ipsis» (2).

Prob. 3^a Pars (= *intellectus agens est potentia ab intellectu possibili realiter essentialiter distincta*) (3). — Res habentes plures essentias positivas, quarum una vere de alia negatur, ab invicem realiter-essentialiter distinguuntur. Atqui intellectus agens et possibilis non possunt esse una res absoluta, sed sunt duae res habentes duas essentias positivas, quarum una vere de alia negatur. Ergo intellectus agens est potentia ab intellectu possibili realiter-essentialiter distincta.

Mai. est definitio distinctionis realis-essentialis; nam, dulcedo v. g. et albedo et rubor in pomo sunt diversae res, diversas essentias habentes, quia alia est essentia albedinis ab essentia dulcedinis et ruboris, quamvis omnes habeant unam realitatem existentialem, quae uni subiecto, scii, pomo, competit: non enim albedo per se existit sine dulcedine vel rubore, prout sunt in pomo (4).

Min. probatur per partes.

1° *Intellectus agens et possibilis non possunt esse una res absoluta,*

— Intellectus agens et possibilis ideo sunt una res absoluta, aut quia uterque est idem cum animae essentia ratione tantum ab ea

(1) S. Thomas, *de Anima*, a. 5, c.

(2) S. Thomas, *ibid.* — Hac secunda parte nostrae conclusionis reiecta manet opinio ponentium, quod «*intellectus agens est ipse habitus primorum principiorum*», vel quod fere idem est, ut Rosmini tenet (cfr. *Saggio* etc., sez. V, P. IV, c. 4, a. 5), <*intellectus agens est habitus innatus ideae entis possibilis*> (cfr. S. Alb. Magn., *Sum. de Hom.*, de int. agente, q. 3; S. Bonavent., II, *dist.* 24, a. 2, q. 4; S. Thom., III *de Anim.*, lect. 10, n. 729-730; II, *dist.* 17, q. 2, a. 1; *ibid.*, *dist.* 28, a. 5; II *C. Gent.*, c. 77; *de Verit.*, q. 9, a. 1, ad 2um; q. 10, a. 13; q. II, a. 3; q. 12, a. 3; *de Anim.*, a. 4, ad 6uni; *ibid.*, a. 5; *Quodl.* X, a. 7, ad 2«», ct alibi.

(3) Sciendum est quod huius tertiae partis difficultas sub terminis magis communibus sic proponi potest: <*an subiectum possit esse causa effectiva suarum proprietatum*>; vel generalius adhuc: <*an aliquid idem possit simul esse in actu et in potentia respectu eiusdem*>.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 3; q. 77, a. 1; et passim.

distinctus (Okami), aut quia uterque respective tantum est distinctus ut duo respectus, activi nempe et passivi, eiusdem rei (Scotus). Atqui utrumque est falsum. Ergo intellectus agens et possibilis non possunt esse una res absoluta.

Mai. est adversariorum. — Min. prob.: Etenim, a) *primus modus* (= Okami) est falsus: *tum* quia falso nititur supposito, nempe potentias animae non realiter ab eius essentia distingui; *tum* quia nihil est aliud a seipso: intellectus agens vero est quid aliud a possibili: unus enim «talis est, qualis est, eo quod omnia *fit* [= int. possib.], quidam vero eo quod omnia *facit* [= int. agens] ut habitus quidam, v. g. lumen» (1); *tum* denique, quia de utroque intellectu verificantur realia praedicata contradictoria, quae certe principiis solum realiter distinctis competere possunt: agentis enim est realiter causare speciem intelligibilem et non illam recipere, possibilis vero est realiter recipere speciem intelligibilem et non illam causare; ideoque, illius est possibilem realiter transmutare, huius vero est ab agente realiter transmutari. — b) *Secundus modus* (= Scoti) est pariter falsus: *tum* quia falso nititur supposito, scilicet potentiam activam et passivam esse relationes; sunt enim de genere qualitatis et quidem in secunda specie: nam, dividendia idem divisum sunt in eodem genere divisi; potentia autem, quae activae et passivae est communis, non est formaliter de genere relationis, sed qualitatis; *tum* quia etiam hoc supposito concesso, aliunde habetur falsitas: respectus enim seu relatio activi et passivi non sunt rationis, sed reales; relatio porro eiusdem ad seipsum non est realis, sed rationis tantum; unde liquet quod intellectus agens et possibilis, etiamsi respectum dicant, uni eidemque rei absolutae competere nequeunt.

2° *Intellectus agens et possibilis sunt duae res habentes duas essentias positivas, quarum una vere de alia negatur.* — Arg. 1ma. — Repugnat unam eandemque rem formaliter simplicem actu carere et actu efficere seu movere: esset enim simul actum habere et actum non habere, quod implicat; ideoque, rebus essentialiter diversis competunt, quae ut tales de se invicem nullo modo praedicari queunt. Atqui actu carere est intellectus possibilis et actu efficere seu movere est intellectus agentis; nam, potentia passiva ut passiva, qualis est intellectus possibilis, actu et activitate caret: alioquin non reciperet ab alio, ad quod se habet ut potentia ad actum; potentia activa autem ut activa, qualis est intellectus agens, actu est et activitatem habet: secus actum non daret alteri, ad quod se habet ut actus ad potentiam. Ergo intellectus agens et possibilis sunt duae res habentes duas essentias positivas, quarum una vere de alia negatur.

(1) Aristot., III *de Anim.*, c. 5, n. 1.

Arg. Ham. — Facultates quae diverso genere et modo attingunt idem obiectum formaliter, necessario sunt duae res habentes diversas essentias quarum una vere de alia negatur. Atqui intellectus agens et possibilis diverso genere et modo attingunt idem obiectum fornialiter. Ergo intellectus agens et possibilis sunt duae res habentes duas essentias positivas, quarum una vere de alia negatur.

Mai. decl.: Potentiarum diversitas non aliunde peti potest nisi, aut ex ratione formali obiecti, aut ex diverso genere attingendi idem obiectum formaliter. Nam, potentia, in eo quod potentia est, ad obiectum dicitur, ex cuius ratione specificationem sumit (= obiectum terminativum); attingere vero obiectum hoc vel illo modo pertinet ad genus ipsiusmet potentiae (= obiectum motivum). Quo fit ut, si aliqua potentia respiciat aliquam rationem obiectivam communem, non possit ex hac diversificari per differentias inferiores; potest tamen diversificari ex diverso eius modo attingendi. Oportet ergo diversas potentias constituere, si ad idem obiectum attingendum diversa ratio et agentis et patientis requiratur: hae enim ut tales de se invicem negantur, quia ita sunt diversae, ut ratio agentis fornialiter se habeat, sicut actus ad potentiam, et ratio patientis sicut potentia ad actum.

Min. liquet ex dictis. Nam, intellectus agens et possibilis certe idem obiectum terminativum respiciunt, scii, ens ut ens, ex quo non diversificantur; bene vero ex genere et modo diverso, quo illud obiectum attingunt, quia intellectus agens illud attingit fornialiter ut est ens actu: eius est enim de eo species intelligibiles formare et efficere; ubi intellectus possibilis illud attingit fornialiter ut est ens in potentia: eius est enim species intelligibiles recipere, quibus fit actu intelligens. Porro, actus et potentia sunt radix seu fundamentum quo constituitur agens et patiens, ad quae sequitur agere et pati, quaeque diversa praedicamenta constituunt (1).

914. Corollaria. — Ex hucusque ostensis sequentia corollaria scitu necessaria fas est ponere.

Coroll. Iam. — Colligitur primo, quod duplex intellectus animae humanae intrinsece et essentialiter inhaeret (2), nempe: intellectus possibilis, qui est 'facultas qua anima formaliter cognoscit et intelligit res'; et intellectus agens, qui est «facultas, qua anima species actu intelligibiles producit casque intellectui possibili imprimit, non tamen formaliter cognoscit res»: quo fit ut tō agens quasi distrahit et alienat hanc facultatem a ratione intellectus, cuius operari est in-

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 7; Cajet., *ibid.*, S. Alb. Magn., *Sum. de Horn.*, Tr. I, q. 53, a. 4.

(2) Cfr. *Tltes. S. Congr. Stud.*, the« XIX; S. Thom., I, q. 79, a. IO; II, *dist.* 17, q. 2, a. 1; III dc *Anim.*, lct. IO.

telligere seu cognoscere (1). Hinc ulterius patet, quod hic duplex intellectus est fundamentum, quo in eo diversae scientiae esse possunt, inquantum scii, intellectus possibilis est fundamentum scientiae infusae sive innatae, agens vero scientiae acquisitae seu experimentalis (2).

Coroll. 11ma. — Colligitur secundo, quod quia intellectus agens est realiter distinctus a possibili, et hic per se et formaliter est cognoscitivus, manifeste sequitur intellectum agentem non esse potentiam formaliter cognoscitivam (3), sicut quidam (v. g. S. Alb. Magn., Cajetan.) (4) putant. Neque propterea ut alii (v. g. Jandunus) (5) censent, intellectum agentem in anima poni ad producendam intellectionem in intellectu possibili: non enim potentia formaliter cognoscitiva passive se habet ad ipsam cognitionem sed active et efficienter, ut supra de cognitione in genere habitum est.

Coroll. 111ma. — Colligitur tertio, quod intellectus agens in praesenti statu respicit non solum rerum materialium quidditates, verum et mediate res immateriales et spirituales. Licet enim hae secundum se sint actu intelligibiles, respectu tamen humani intellectus corpori coniuncti non sunt actu intelligibiles, sed in potentia: etenim in isto statu ab homine cognoscuntur per proportionem et analogiam ad res materiales (6).

Coroll. IVam. — Colligitur quarto, quod cum intellectus agens sit potentia intrinsece et essentialiter animae humanae inhaerens, eius incorruptibilitate gaudet; ideoque, et in anima separata manet. Verumtamen, actio seu operatio, quam in illo statu separationis intellectus agens exercet, non est abstrahere species a phantasmatibus, quae tunc non dantur, neque species determinare ad particularia obiecta, sed praebere intellectui possibili «virtutem ad intelligendum» (7).

915. Scholion. — Ultimo est animadvertendum, quod non dantur in anima intellectiva aliae potentiae cognoscitivae ab invicem realiter distinctae, praeter intellectum possibilem et agentem. Quapropter, Io ratio ab intellectu nonnisi modo distinguitur, inquantum «intelligere est simpliciter veritatem intelligibilem apprehendere», ubi «ratiocinari est veritatem intelligibilem cognoscere procedendo de uno intellecto ad aliud» (8); quo fit ut «ratio et ratiocinari» sit proprium hominis, ubi «intellectus (= intelligentia) et intelligere» analogice sit commune homini, substantiis separatis et actui puro (9). — 2° Pariter, ratio superior et inferior munere tantum distinguuntur, prout nempe superiori sapientia et inferiori scientia tribuitur (10), quemadmodum intellectus speculativus et practicus fine et extensione distinguuntur (11).

(1) Cfr. Bañez, I, q. 79, a. 3, ad 5° 1ª dub.

(2) Cfr. S. Thom., 111, q. 9, a. 3-4; q. II, a. 1-2; III, *dist.* 14, q. 1, a. 3.

(3) Cfr. S. Thom., de *Anim.*, a. 4, ad 2°; III, *dist.* 23, q. 1, a. 1; Bañez, *loc. prox. cit.*, concil. V, in Io dub.

(4) Cfr. S. Alb. Magn., *op. cit.*, dc int. agente, q. 7; Cajetan., IU de *Anim.*, c. 2; a Scoto (1, *dist.* 3, q. 8, ad 1^a*) sub dubio relinquitur.

(5) Cfr. Iand., III dc *Anim.*, q. 23.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 88.

(7) S. Thomas, de *Anim.*, a. 15, ad 9^{am}; cfr. Ferrar., 111 C. *Gent.*, c. 45; Bañez, *loc. cit.*, 3^{am} dub.; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, a. 2, «circa tertium punct.», in fine.

(8) S. Thomas, I, q. 79, a. 8.

(9) Cfr. S. Thom., I, q. 58, a. 3; q. 79, a. 8, 10.

(10) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 9.

(11) Cfr. S. Thom., *ibid.*, a. 11.

916. De Psychico Mechanis] o Intellectus Agentis. — Totus mechanismus psychicus, quo intellectus agens suam activitatem explicat, tria praecipue respicit, nempe: a) *species* quas efformat, ideoque obiecta intelligibilia speciebus repraesentata; p) *phantasmata* ex quibus species abstrahit; y) *ipsam cognitionem* proindeque intellectum possibilem, a quo cognitio elicatur. Breviter igitur haec tria sunt expendenda.

a) *De intellectus agentis activitate ad species*. — Propria et praecipua intellectus agentis activitas est producere «species intelligibiles» (= *intelligibilia actu*). Ad cuius evidentiam sciendum est, quod non recte dicitur «intellectum agentem facere speciem intelligibilem actu intelligibilem»: est enim secundum se non in potentia intelligibilis, sed actu; ideoque, proprius et rectius dicendum est «intellectum agentem efficere seu producere speciem actu intelligibilem». Hanc autem intellectus producit *inquantum res*, quae est intelligibilis in potentia secundum esse, quod extra animam vel in phantasmate habet, *per esse autem intelligibile*, virtute intellectus agentis in specie intelligibili acquisitum, *fit actu intelligibilis* (1). Exinde manifeste sequitur, quod species actu intelligibilis non producitur: Io nec quadam obiectiva illuminatione ab intellectu phantasmati communicata, ut prius fiat intelligibile actu in phantasmate quam species intelligibilis in intellectu (— Cajetan.) (2); quandoquidem, *aut* hac illuminatione phantasma intrinsece immutatur: quod esse nequit, quia eius essentia et natura est quod sit intelligibile in potentia, cum sit essentialiter materiale; *aut* illud tantum extrinsece afficit, at sicut antea esset intelligibile in potentia, cum adhuc ordinis materialis et sensibilis sit; 2° neque quia est tale phantasma, puta humanum; sicut enim phantasma, praecise sumptum, dicit solam similitudinem rei materialis et ideo est intelligibile in potentia, ita prout est humanum et intellectu agente illustratum est intelligibile in actu: sicut pariter species habens esse in virtute activa phantasmatis illustrati est intelligibilis in potentia, ita habens esse formale in intellectu possibili est intelligibilis in actu (= Ferrariensis.) (3); *contra* tamen est, *tum* quia falsum est phantasma esse formaliter actu intelligibile, cum etiam ut humanum sit essentialiter corporeum et materiale; *tum* quia etiam est falsum speciem intelligibilem esse talem in potentia: ex sua enim ratione habet quod sit intelligibilis in actu, et ideo non fit actu, quia ex se iam est actu (4).

P) *De Intellectus agentis activitate ad phantasmata*. — Praedictam speciem intelligibilem intellectus agens producit, educendo illam ex phantasmate; quapropter, alia activitate intellectus agens gaudet, quae est «*phantasmata illustrare*» seu «*a phantasmatis species intelligibiles abstrahere*»; quid tamen sit haec activitas et quinam sit intellectus agentis et phantasmatis influxus ad illius speciei productionem, plures referuntur auctorum sententiae: quarum tamen rationabilior videtur magisque nobis arridet illa, quae praedictam activitatem et influxum explicat per rationem causae principalis et instrumentalis (= Bañez, Ioan. a S. Thoma, Gredt, etc.).

Etenim, de ratione causae instrumentalis est ut respiciat effectum elevationem et nobiliorem se, quem producit ut formaliter et per se mota a principali agente; haec autem motio est quaedam virtus perfectior et elevatior, in causa instrumentan per modum transeuntis recepta. Manifestum est autem, quod phantasma assumitur ad effectum altiolem et perfectiorem producendum, qui

(1) ita inter alios Bañez (*loc. prox. cit.*, «quaeritur tertio», conci. 4°).

(2) Cfr. Cajetan., I, q. 79, a. 3.

(3) Cfr. Ferrariensis., III C. Gent., c. 73, 77.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 4; q. 79, a. 3; *de Sp. Creat.*, a. 10; *de Anim.*, a. 4, et passim.

est species intelligibilis actu repraesentans quidditatem rei materialis. Hanc vero speciem phantasma ex se producere nequit, cum sit essentialiter corporeum; ideo illam producere potest ut formaliter et per se est motum ab intellectu agente, a quo recipit per modum transeuntis quamdam virtutem effectui producendo proportionatam: repugnat enim ut aliquid de non agente activo seu non-motivo fieri possit activum seu motivum actu sine aliqua virtute realiter sibi superaddita. Dicendum est igitur, quod activitas intellectus agentis in phantasma consistit in quadam virtute, quae est ipso phantasmate perfectior et elevatior, estque quaedam qualitas spiritualis et immaterialis per modum transeuntis et intentionalis phantasmati communicata.

Hinc facilius rectiusque explicatur modus, quo intellectus agens et phantasma concurrunt ad speciem intelligibilem producendam. Etenim, phantasma concurret et ut verum instrumentum (1) et ut materia seu obiectum, ex cuius potentialitate intellectus agens illam speciem educit (2). Cum enim phantasma st habeat ut materia ex qua, virtus intellectus agentis determinatur ad hanc vel illam naturam seu speciem, v. g. hominis vel equi producendam, secundum determinatam materiam, quam phantasma ei administrat; cum vero ut instrumentum assumatur, ab intellectu agente quamdam recipit virtutem elevatorem, qua ad aliud esse elevatur; ex quo (= phantasmate) deinde intellectus agens educit species intelligibiles, virtualiter et potentialiter in phantasmate et non in intellectu agente contentae (3).

Exinde liquido apparet, quod phantasma *et potest esse et de facto est* instrumentum speciei intelligibilis productivum; et quidem *primum* habet ex hoc, quod phantasma productum est a potentia (= phantasia humana), ut naturaliter coniuncta cum potentia superioris ordinis, scii, cum intellectu agente: ex hac enim coniunctione phantasma habile et aptum fit ut *possit* esse instrumentum ad illum effectum superiorem efficiendum; *secundum* vero habet ex actuali usu seu virtute ei ab intellectu agente actu communicata. Concludendum est igitur, quod si phantasma *praecisive* sumatur, hoc est secundum se et independentem a coniunctione cum intellectu agente, est *intelligibile in potentia remota* (=in potentia obedientiali naturali); si vero *determinate* sumatur, idest ut productum a phantasia ut humana, est *intelligibile in potentia proxima*; tali phantasmate denique sub actuali virtute intellectus agentis *intelligibile in actu* producitur. Sicque explicatum manet quid est «illuminare phantasma», seu tabstrahere species intelligibiles», etc. (4).

y) *De Intellectus agentis activitate ad cognitionem*. — Intellectus agens, praeter iam dictas activitates, alias exercet respectu ipsius intellectionis eliciendae ab intellectu possibili. Nam concurret: Io imprimendo intellectui possibili species intelligibiles et illum illuminando (5); et 2° intellectum possibilem ad phantasmata convertendo (6).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 85, a. 1, ad 4«®; III, q. 9, a. 4, ad 2«®; *Quodl. I*, a. 2; *Quodl. VII*, a. 3.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 84, a. 6; *ibid.*, q. 85, a. 1, ad 4«®.

(3) Speciem intelligibilem virtualiter contineri et consequenter educi e potentia intellectus agentis docent quidam, ut Fonseca (V *Metaphys.*, c. 28, q. 8), Conimbric. (III *de Anim.*, c. 5, q. 2, a. 1), Ruvio (III *de Anim.*, c. 4-5, de int. agente, q. 2) etc.

(4) Cfr. Bañez, *loc. prox. cit.*, dub. 2u«-4«®; Ruvio, *loc. prox. cit.*, q. 3; Complutens., *op. XIX*, q. 2; Ioan. a S. Thoma, *op. cit.*, q. X, a. 2; Gredt, *op. cit.*, n. 576-580, et alios. — His ostensis, reiectae manent aliae duae opiniones; quarum *una* (— Scotus, in I, *dist.* 3, q. 8, ad 1um) docet, quod phantasma concurret ut efficiens principale partiale et inadaequatum constituens simul cum intellectu agente unam causam efficientem principalem totalem et adaequatam; *altera* vero (— Henric., *Quodl.* IV, q. 21; *Quodl.* VIII, q. 12-13; Durandus, I, dūt 3, q. 5; Suarez, *de Anim.*, lib. 4, Tr. 3, c. 1) tuetur, quod phantasma nullo modo concurret effective, sed solum materialiter-dispositivc. Cfr. Capreol., I, *dist.* 35, q. 1, ad arg. contra conci.; II, *dist.* 3, q. 2, ad arg. Durandi et Hcnr. contr. 4«® conci.; Ruvio, *l. pr. cit.*; Complutens., *loc. prox. cit.*, § 2, et alios.

(5) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 10, a. 6, in fin.; Cajetan., III, q. 9, a. 4, dub. 2.

(6) Cfr. S. Thom., III, *dist.* 14, q. 1, a. 3, q. 5, ad 3««.

917. Corollarium. — Ex dictis colligitur, quod indicio nostro ceterae explicationes, quae de intellectus agentis et phantasmatis influxu et activitate a diversis traduntur, insufficientes aut minus rectae sunt. Et revera:

1° *quidam* (v. g. Durandus) (1) tenent, quod praedicta activitas est quidam vigor seu confortatio causarii ex adsistentia praesentia intellectus agentis, sicut agens universale confortat particulare. *Sed contra* est: *tum* quia per illam assistentiam, cum extrinsece afficiat phantasma, istud non magis quam antea efficitur virtuosum; *tum* quia falsum est, agens universale solum adsistentia partem confortare, sed vere et positive in ipsum influit.

2° *alii* vero (v. g. Ferrariens.) (2) tuentur, quod intellectus agentis activitas est tantum radicalis seu fundamentalis, inquantum scilicet animam, in qua radicatur intellectus agens, naturali concomitantia consequitur phantasia productiva phantasmatis illuminati simulque ad intellectionem ordinati. *Sed contra* est: si phantasma hac radicali coniunctione formaliter et per se reddatur productivum speciei intelligibilis, inutilis esset intellectus agens: ab eo enim nulla vera ac propria actio in phantasmate reciperetur, sed potius phantasia, vi suae radicalis conjunctionis, phantasma illustraret; praeterea, non obstante hac radicali coniunctione, phantasma est intelligibile in potentia proxima, ut supra dictum est.

3° *alii* autem (= Henricus, Cajetanus, Javelli) (3) putant, quod intellectus agentis activitas non est formalis, sicut illustratio diaphani a lumine; quia phantasma cum sit corporeum nequit esse receptivum luminis spiritualis intellectus agentis; ideo est illustratio obiectiva, prout ab eo objective illustratur, sicut color a lumine. *Sed contra* est: *tum* quia phantasma sub illa illustratione adhuc materiale et corporeum est, cum enim sit in organo corporali, materialiter et corporaliter repraesentat; *tum* consequenter, quia non habet in se naturam ut repraesentatam et cognoscibilem sine singularitate, ideoque nequit cognosci ab intellectu natura abstracta, inquantum est in re singulari, sicut per phantasma repraesentatur; *tum* quia illa obiectiva illustratio phantasmatis omnino extrinsece adhaeret, proinde in sua pristina materialitate ac corporeitate illud intacte relinquit (4).

H. - De Intellectu Relative accepto.

918. Expleta tractatione de intellectu absolute et secundum se, perscrutandum est nunc de eo *relative* sumpto. Intellectus enim, cum sit potentia cognoscitiva, medium quasi servat inter obiectum ad quod essentialiter ordinatur et actum, qui ab ipso intellectu elicatur, qui quidem actus dicitur intellectio, cuius terminus species

(1) Cfr. Durand., *loc. prox. cit.*

(2) Cfr. Ferrariens., II C. Gent., c. 73, 77.

(3) Cfr. Henric., *loc. prox. cit.*; Cajetan., I, q. 79, a. 3; q. 85, a. 1, ad 4^{am}; Javelli, III de *Anim.*, de Int. agente, q. 3.

(4) Cfr. Ferrariens., *loc. prox. cit.*; Bañez, *loc. prox. cit.*

expressa seu verbum mentis appellatur; verumtamen, cum de hoc ultimo satis in genere supra dictum fuerit (1), ideo ibi dicta proportionate applicanda sunt intellectioni; remanet igitur investigandum de intellectu respectu sui obiecti. Quia autem obiectum relate ad potentiam cognoscitivam, considerari potest et secundum se seu ipsam rem obiectam, et secundum sui speciem vel ideam vel similitudinem, quam in potentia cognoscitiva habet, ideo duo sunt accurate absolventa:

de intellectu humano relate ad eius obiectum (Io);

2° *de intellectu humano relate ad obiecti speciem* (2°).

- Utrum Intellectus humani obiectum sit ens vel quidditas rei materialis (2).

919. Praesens quaestio certe gravis et fundamentalis est (3), in qua praecipue quaeritur non de intellectus humani obiecto in specie seu in particulari, prout scilicet est tale vel tale obiectum (de hoc quaedam breviter in fine adiungenda sunt); sed de eius obiecto in genere seu abstrahendo ab hoc vel tali obiecti specie.

920. Praenotamina. — *Primo* est notandum ex alibi ostensis (4), quod radix et ratio formalis cognoscentis et cognoscibilis est sola immaterialitas; quae sicut de ente increato et de omnibus aliis praeter ipsum *analogice* dicitur, ita et esse cognoscitivum de iisdem analogice dicitur, quamvis de creatis inter se, hoc est de formis separatis finitis et quidditatibus materialibus atque de substantiis separatis finitis et de intellectu humano, *univoce* dicatur (5).

Secundo est notandum cum pluribus thomistis, quod intellectus humanus, cum sit potentia cognoscitiva naturae intellectualis et creatae et humanae,

(1) Cfr. supra, pag. 604-617, nn. 764-789.

(2) Cfr. pro S. Thoma, *Tab. Auream*, v. < intellectus n. 18-31; P. a Bergamo, *ibid.*, dub. 752; Capreoli., I, *dist.* 2, q. 1; Cajetan., *HI de Anim.*, c. 5; I, q. 12, a. 4; q. 84, a. 7 et passim; Ferrariens., III de *Anim.*, q. 7; *HI C. Gent.*, c. 52 et passim; Javelli, III de *Anim.*, de object. int.; Bañez, I, q. 12, a. 1, dub. I; C. Alamanno, *op. cit.*, q. 98; Ledesma, *De Perfect. Div.*, q. 8, a. 2; Salmanticens., I, q. 12, disp. 1, dub. I, § 3; dub. 111, § 2-3; Gonzalez de Albeda, *Comm. et Disp.*, in *Im*, q. 12, a. 1, disp. 24, sect. 1, n. 12-14; Nazarium, *Comm. et Controv.* in *Im*, q. 12, a. 1, contr. 1; Dionysius Leon. Lycien., *op. cit.*, q. 12, a. I, disp. 4-6; Complutens., *op. cit.*, disp. 17; A. Ruvio, III de *Anima*, c. 1V-V, de int. possib., dubium; R. Aversa, *op. cit.*, q. 58, sect. 4; Ioan. a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, q. 10, a. 3; Cauvinum, *op. cit.*, de *Anim.*, Tr. II, disp. 2, q. 2-3; Arnu, *op. cit.*, q. 15, a. 1-2; Gueriniois, *loc. pr. cit.*, a. 3, § 2; Zigliara, *op. cit.*, lib. 4, c. 3, a. 3; Sanseverino, *op. cit.*, *dynamil.*, c. 3, a. 1, n. 147-162; De Maria, *op. cit.*, *Anthrop.*, q. 3, a. 2; Pesch, *op. cit.*, n. 719-728; Balmes, *La Filos. Fondam.*, lib. 5, c. 1-10; Boedder, *op. cil.*, n. 148-173; Mercier, *op. cit.*, n. 163-165; Donat, *op. cit.*, n. 278-289; Garrigou-Lagr., *Le Sens Commun* I P., ch. I, B, § 2; *Tract. de Revel.*, Vol. I, cap. XII, § 3; Grødt, *op. cit.*, n. 546-570; Frøbes, *op. cit.*, lib. I, c. 1, thes. II, p. 12-17; et plures alios tam philosophos quam theologos, praesertim commentatores in 1° S. Th., q. 12, a. 1; q. 84, a. 7.

(3) Hoc enim verum est, tum *pro re philosophica*, cum de Ideologia et Criteriologia agitur; tum *pro re apologetica*, cum praesertim de mysteriorum supernaturalium cognoscibilitate necnon de existentiae ordinis supernaturalis demonstrabilitate quaeritur; tum etiam *pro re theologica*, cum sermo fit praesertim de visionis beatificae possibilitate et existentia.

(4) Cfr. supra, p. 583, n. 734.

(5) Cfr. supra, pag. 585, n. 735, corol. II.

tripliciter considerari potest (1): 1° *absolute*, inquantum est natura intellectualis seu entitas immaterialis et spiritualis *analogice* dicta de natura intellectuali creata seu finita et increata seu infinita; 2° *determinate*, inquantum est natura intellectualis creata, ut creata, et hoc dupliciter: a) *aut* reduplicative ut est potentia creata, hoc est inquantum importat formaliter rationem potentiae intellectivae creatae, et ut sic *genérico* convenit cum intellectu separato finito atque proinde de utroque intellectu, humano scii, et angelico, ratio formalis intellectus creati *univoce* dicitur (2); b) *aut* reduplicative ut est proprietas, inquantum scilicet est potentia creata naturam animae humanae ac necessario consequens, quo fit ut ab intellectu angelico *specificice* distinguatur; intellectus enim, ut proprietas, necessario essendi et operandi modum ipsius animae sequi debet, quae cum sit forma corporis nihil intelligere potest nisi lumine intellectus agentis, quo specificice ab intelligere angelico distinguitur (3).

Tertio est notandum quod, sicut saepe alibi dictum est, duplex est obiectum alicuius potentiae, *materiale* nempe et *formale*, et hoc aut formale *quod* (= ratio quae; obiectum ut res) aut formale *quo* (= ratio qua vel sub qua; obiectum ut obiectum). Obiectum porro formale quod intellectus plures alias distinctiones patitur (4); nam, iuxta supradictam intellectus humani considerationem absolutam et determinatam, duplex eius obiectum formale quod distinguere potest, videlicet *commune* et *proprium* (5).

Etenim, obiectum *commune* est illud quod ab intellectu, ut est potentia naturae intellectualis creatae et finitae, vigore seu efficacia sive naturali sive potentiae superaddita attingi potest (6). Hoc autem dupliciter distinguere potest:

(1) Huius rationem, — quae et ratione graduum metaphysicorum corroborari potest—, reddit S. Thomas aiens (I-II, q. 10, a. 1, ad 3^m): < quod semper naturae respondet unum proportionatum naturae; naturae enim *in genere* respondet aliquid unum *in genere*, et naturae *in specie* acceptae respondet unum *in specie*; naturae autem *individuatae* respondet aliquid unum *individuate* ».

(2) Hoc enim sensu optime docere videtur Ioan. a S. Thoma (*loc. pr. cit.*, circ. I^o diff., « ex his colligitur... ») quod « de capacitate [intellectus] dicimus esse univocam et eius obiectum univocum, non in ratione entis et secundum se: sic enim constat complecti omne genus entis et totam eius amplitudinem quae analogica est, sed in modo quo intellectus passive est actibilibis et elevabilis ad intelligendum, scii, ut finito modo obiectum intelligibile est: hoc enim constituit *genericam rationem intellectus creati*, quae *univoca* est, cum pertineant omnes creaturae intellectuales *ad unum praedicamentum*, et similiter omnes intellectus; *solum* autem finito et infinito modo intelligi *analogizat* in genere intelligibili: quia sola haec ratio constituit Intellectus diversorum generum et praedicamentorum, scii, divinum et creatum ».

(3) Haec duplex consideratio intellectus creati explicite eruitur a S. Thoma (cfr. I, q. 58, a. 3; *de Anim.*, a. 7, ad lum), et eam docet Cajetan^{us} dicens: « quod de potentiis animae possumus dupliciter loqui. Uno modo *inquantum potentiae* sunt... Alio modo *inquantum proprietales* sunt talis naturae... Sic enim distinguuntur iuxta diversitatem naturarum quibus insunt » (I, q. 77, a. 3; cf. *ibid.*, q. 84, a. 7; Ferrar., II C. *Gent.*, c. 94).

(4) Fatendum est quoad huius obiecti subdivisiones quod, sive quoad terminologiae usum sive quandoque quoad rectum sensum, non parva obscuritas viget apud plures auctores, praesertim theologos, ut commentatores S. Thomae in p. f. q. 12, a. 1 legentibus patet.

(5) Notandum est, quod praedicta duplex intellectus humani consideratio est fundamentum duplicis potentiae seu capacitatis ipsius intellectus, nempe et *potentiae naturalis* quae, diversimode inspecta, naturaliter fertur in obiectum commune intensivum et in obiectum proprium; et *potentiae obediendialis* quae, virtute sibi communicata, in obiectum excedens seu Improportionatum ferri potest. Neque totum hoc est quid noviter inventum; citavimus enim iam inter alios Ioan. a S. Thoma, qui iterum inquit quod « in intellectu aliud est *capacitas*, aliud *virtus*; capacitas correspondet *intellectui possibili* ut est sub statu *purae* potentiae seu capacitatis; virtus vero intellectui *ut formato specie* sibi connaturali seu modo habendi species connaturales, sive per intellectum agentem abstractas sive per ipsam spiritualem substantiam et species ei infusas actuetur intellectus ut a proprio motivo » (*loc. prox. cit.*).

(6) Haec definitio optime emitur ex diversis locis S. Thomae ut c. g. I, q. 79, a. 3, c. et HIC. *Gent.*, c. 54, in I^o sol. Secundum autem huius definitionis sensum, obiectum commune rectissime dici potest etiam « *obiectum adaequatum* », prout tamen intrinsece involvit intensivum et extensivum modo explicato, quo sensu loqui videtur Cajetan^{us} in I, q. 12, a. 4.

pin *intensivum*, et est illud quod naturali efficacia et intensitate intellectus, ut est potentia intellectualis creata, attingitur, v. g. lumen, ut a lumine solis et quocumque alio determinato praescindens, est attingibile ab oculo noctuae reduplicative ut ei ratio potentiae visivae competit (1); 2° in *extensivum*, et est illud quod, ratione sui excessus, naturali efficacia et intensitate ipsius intellectus, ut est potentia intellectualis creata, attingi nequit: bene vero vigore ei superaddito quo ad illud attingendum extenditur, v. g. lumen solis respectu oculi noctuae (2).

Obiectum *proprium* autem intellectus est illud quod ab intellectu, ut est animae humanae proprietas, connaturaliter attingi potest sive per se sive per aliud (3). Hoc iterum sicut commune distinguere potest (4): Io in *intensivum*, et est illud quod ab intellectu, ut animae humanae proprietas, naturaliter, per se ac immediate attingitur (5); 2° in *extensivum*, et est illud quod secundum se ab intellectu ut est animae humanae proprietas non attingitur, bene vero sub ratione intensivi proprii et proportionate ad illud (6).

(1) Sciendum est, quod obiectum *commune intensivum*, quia vigorem seu efficaciam naturalem potentiae secundum illum statum minime excedit, imo est ei accommodatum ac proportionatum, ideo non sine iure etiam dici potest « *obiectum commune proportionatum* »; quia praeterea eidem statui illius potentiae est proportionatum, propterea per potentiam et immediate movet, ideo et « *obiectum commune motivum* » appellari potest.

(2) Pariter notandum est quod obiectum *commune extensivum*, quia respectu virtutis seu efficaciae naturalis potentiae illius, quemdam excessum supra ipsam intrinsece involvit, dicitur « *obiectum commune improportionatum* seu *excedens* »; at excessus iste, quia non est supra potentiae essentiam sicut sonus ad visum, sed supra eius virtutem seu ex maxima perfectione et excellentia rei obiectae ad potentiae virtutem, sicut lumen solis ad oculum noctuae, ideo superaddito sibi vigore seu virtute, potentia potest extendi ad illud obiectum attingendum, et propterea « *extensivum* » dicitur. Optime observat Medina (I-II, q. 3, a. 3, ad 4^m): « duobus modis obiectum *excedere virtutem* potentiae; *uno modo*, quando continetur intra obiectum potentiae, *superat* tamen potentiam propter suam perfectionem et potentiae imbecillitatem » quomodo oculum vespertilionis lumen solis excedit: hic tamen excessus potest a Deo suppleri *confortando* potentiam. *Alio modo*, obiectum excedit potentiam, quando non continetur intra obiectum potentiae, quem excessum Deus non potest supplere: non enim potest visus elevari ut sonum videat, neque auditus ut percipiat colores: potentia enim in suum obiectum solum ferri potest, quo modo Deus superat potentiam sensitivam ». Exinde etiam eruitur quod, quia tale obiectum ultimo et totaliter essentiam potentiae terminat ut ultra illud potentia ferri nequeat, inde est quod vocari etiam potest « *obiectum commune terminativum* ».

(3) Uti ex definitione liquet, hoc obiectum dicitur *proprium*, quia attingitur ab intellectu reduplicative ut est proprietas naturam animae humanae consequens, inquantum scii, attingitur iuxta modum essendi et operandi naturae ipsius animae humanae; unde ait S. Thomas quod « id quod est primo et per se cognitum a virtute cognoscitiva est proprium eius obiectum » (I^o q. 85, a. 8; cfr. q. 1, a. 7). Hac ratione etiam dici potest « *obiectum specificativum* », sumpto specificativo ex parte potentiae et non obiecti, seu ut obiectum potentiam specificat ei species imprimendo: hoc enim cuicumque obiecto est commune respectu cuiuscumque status potentiae cognoscitivae.

(4) Ad rem Cajetan^{us} (I, q. 84, a. 7, ad lum dub.): « quidditatem rei sensibiliis obiectum non quodeumque sed *naturaliter proportionatum intensive* ponimus intellectus nostri: quia nihil potest naturaliter intellectus cognoscere quidditative nisi naturas sensibilibus. Et *pro isto Malu* non solum est intensive, sed *extensive* obiectum intellectus: quia nihil potest intellectus noster naturaliter intelligere » nisi in ordine ad quidditatem sensibilem ».

(5) Idem obiectum, servata proportionem ad hunc intellectum ut est sc. animae proprietas, dici potest « *proportionatum* », vel « *connaturale* » vel « *motivum* ».

(6) Pariter eadem proportionem, tale obiectum dici potest « *improportionatum* » vel « *terminativum* », cfr. S. Thom., I, q. 84, a. 7, ad 3^m; q. 87, a. 1-2; q. 88. — Ex quibus omnibus definitionibus manifeste apparet, post plures thomistas (Bañez, Ledesma, etc.) obiectum intellectus recte dividi ac definiri sic, vide!.: in *adaequatum et totale* (ut dislunctive involvens obi. comm. extensiv. et intensiv.), et est illud quod ambit et continet totam latitudinem totius rationis formalis (sc. rationis form. quae), ita ut potentia non possit se extendere ad aliquid aliud extra illud; et in *proportionatum* (ut dislunctive involvens obi. comm. intens. et obi. propr. tam intensiv. quam extensiv.), et est illud quod habet proportionem et connatu-

921. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis clarissime eruitur fulcrum praesentis quaestionis; non enim dubium movetur de obiecto *materiali* intellectus humani: luculenter enim constat, tale esse omne cognoscibile seu intelligibile finito modo attingibile; neque de eius obiecto *jormali quo*: nam certum est, tale esse verum seu veri rationem analogice dictam, quia se habet ad ens in ratione obiecti scibilis seu cognoscibilis, sicut lux ad colorem. Propterea aliquid « intelligibile est quia verum est, et non e contra » (1). Intantum enim aliquid ab intellectu intelligitur inquantum obiecto seu intelligibili assimilatur per illius obiecti speciem; tota autem ratio veri consistit in hac assimilatione seu adaequatione intellectus ad rem intellectam; ideoque verum est formale quo intellectus suum intelligibile attingit (2). Quapropter, tota praesens difficultas est circa obiectum *jormale quod* intellectus humani; unde breviter quaeritur, *quodnam sit intellectus humani obiectum tam proprium quam etiam commune*.

922. Sententiae. — Duplex huic quaestioni generaliter exhibetur sententia.

Ia Sententia est antiperipatetica; haec enim sive explicite sive implicite vel ex consequenti rectum intellectus humani obiectum, sive proprium sive commune, aut omnino negat aut falso simpliciter determinat. Ita inter plura systemata, praecipue numeratur *Nominalismus* (= Terminismus), *Empirismus* (= Positivismus; Sensismus; Phaenomenalismus; Associationismus); *Subiectivismus*, *Idealismus*, *Ontologismus* et *Pantheismus*: de quibus omnibus in sequenti numero dicitur.

2a Sententia est peripatetico-thomistica; haec generaliter et communiter tuetur, quod obiectum intellectus humani proprium sunt quidditates renni

ralitatem cum ipsa potentia [sive ut potentia sive ut proprietas], ita ut obiectum nullo modo ipsam potentiam excedat. Exinde optime Ledesma (*loc. prox. cit.*) differentiam deducit obieui; improporionati [= ob. commun, extensivi] et proportionati. Etenim, lo ad rationem *ob.pi portlonati* requiritur ut potentia iuxta propriam naturam conveniat *in modo esendt* cur obiecto, ita ut potentia et obiectum in modo essendi seu in ratione immaterialitatis habeant unam rationem quasi univocam; ad rationem vero *obi. improporionati* nullo modo requirilli ut habeat omnino eamdem rationem in modo essendi cum potentia cognoscitiva, sed debet eam excedere, licet requiratur aliqualis proportio et convenientia in modo essendi; 2° quia circa *obi. proportionatum* actio potentiae cognoscitivae est *naturalis*; circa vero *obi. impto-portionatum* non est naturalis, sed elevata. Cfr. Ferrariensis., III C. Gcnt., c. 52.

(1) Cajetan., I, q. 16, a. 3, in resp. ad 3^{am}.

(2) Ad rem Angelicus dicit: < quod sicut *bonitas* dicit rationem per quem essentia ordinatur ad appetitum, ita *veritas* dicit rationem per quam essentia ordinatur ad intellectum. Unde sicut nullum esse appetitur *amota ratione boni*, ita nullum esse intelligitur *amota ratim veri...* » (I, *dist.* 19, q. 5, a. 1, ad 3^{am}; cfr. *ibid.*, *dist.* 48, q. 1, a. 2, c; *Çucdl.* V, q. 5, a. 2, ad 1u *de Verit.*, q. 2, a. 3, ad 12^{am}; *de Pot.*, q. 7, a. 9; IV *Metaph.*, *lect.* 4; I *Pcst.-Anal.*, *lect.* 2; Ferrar., III de *Anim.*, q. 7, Dicitur 4° post 3^{am} concii.; Javelli, *loc. prox. cit.*, q. 1, §oncl. 2 Exinde eruitur, quod verum formaliter exprimit quamdam reaktm perfectioncm. quae tntest ens minime exprimitur et a quo propterea verum ratione distinguitur, licet realiter convectatu cum eo (cfr. S. Thom., I, q. 16, a. 3); haec autem perfectio conceptu veri expressa explicatu per respectum seu relationem ad intellectum; unde merito a Thomistis communiter docetur quod verum *in recto* quid absolutum (= entitatem) et *in obliquo* quid relativum (X3 confot mitatem ad intellectum) importat (cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 1, a. 8, c.; Soncin., VI *Mtto-phys.*, q. 17; Bañez, I, q. 16, a. 3).

sensibilium et commune est ens ut ens seu ens in tota sui latitudine; attamen, apud huius sententiae auctores controvertitur de modo quo ens ut ens, — obiectum commune intellectus —, est intelligendum. Salva igitur cuiuscumque opinione, nos tuemur et demonstramus id quod conformius videtur rei veritati, S. Thomae menti ac maiorum doctrinae Thomistarum (v. g. Cajetan., Bañez, Ledesma, Contens., Garriou-Lagr., etc.).

Praesuppositis itaque iam praenotatis tam quoad intellectum humanum quam quoad eius obiectum, dicimus: lo quod obiectum *proprium* sunt quidditates rerum sensibilium (1); divise autem sumptum: aut est *intensivum*, et est ipsa quidditas rei materialis abstracta (2); aut est *extensivum*, et est omne ens, etiam incorporeum, ut in speculo sensibilium cognoscibile (3); 2° quod obiectum « *mmiine* est ens ut ens analogum seu secundum totam entis analogi latitudinem, praescindendo ab eius analogatis, hoc est non descendendo divisive nec ad summum analogatum (= membrum principale) neque ad alia inferiora analogata (= membrum secundarium) (4); quod si divisive deinde sumatur, tunc aut est *intensivum* et est omne ens creatum ordinis naturalis (5), aut est *extensivum* et est omne ens ordinem naturalem excedens et superans, finito modo attingibile, ut v. g. Deus clare in se visus (6). Sequentem igitur veritatem probemus.

923. Conclusio: «Intellectus humani obiectum proprium sunt quidditates rerum sensibilium, commune vero est ens ut eius analogum ».

Prob.: Intellectus humani obiectum proprium et commune est

(1) Per *quidditates rerum sensibilium* non est intelligendum solum substantia praedical- rrentalis, sed quidquid per modum alicuius naturae seu quidditatis concipi potest, unde et accidentia et modi et ipsa singularitas ad instar cuiusdam quidditatis concepta. Cfr. S. Thom., I, q. 17, a. 3, ad lum; q. 18, a. 2, c.; q. 57, a. 1, ad 2^{am}; q. 58, a. 5; q. 85, a. 5-6; MI, q. 3, a. 8, c; q. 10, a. 1, ad 3^{am}; IMI, q. 8, a. 1; III, q. 10, a. 3, ad 2^{am}; II, *dist.* 13, a. 3; III, *dist.* 23, q. 1, a. 2; I C. G., c. 58; 111 *ibid.*, c. 41, 56, 108; *de Verit.*, q. 1, a. 12; q. 8, a. 7; *Tabul. Aur.*, v. « Intellect. », n. 21.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 4, 11; q. 84, a. 7-8; q. 85, a. 5, 8; q. 86, a. 2; q. 87, a. 2, ad 2^{am}; a. 3; q. 88, a. 3; III, *dist.* 23, q. 1; III de *Anim.*, *lect.* 8; *Opuse.* 29.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 64, a. 1, ad lum; q. 89, a. 2, ad 3^{am}; de *Anim.*, a. 16; *Tab. Aur.*, v. « Intell. », n. 266.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 5, a. 2; q. 55, a. 1; q. 79, a. 7; *ib.*, a. 9, ad 3^{am}; q. 82, a. 4, ad lum; q. 87, a. 3 ad lum; q. 105, a. 4; MI, q. 9, a. 1; q. 10, a. 1, ad 3^{am}; III, *dist.* 14, a. 1, q. 1, a. 2; *ibid.*, *dist.* 31, q. 2 a. 4, ad 5um; n. c. G., c. 98, et alibi.

(5) Tale obiectum intensivum in linea creati potest dici univocum ad intellectum humanum et angelicum. Cfr. S. Thom., I, q. 5, a. 2; q. 11, a. 2, ad 4^{am}; 1, *dist.* 8, q. 1, a. 3; *dist.* 19, q. 5, a. 1, ad 2^{am} et 8um; *Tab. Aur.*, v. « Intell. », n. 33.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 4; q. 23, a. 1; q. 56, a. 3; q. 94, a. 2; I-11, a. 5, a. 5, 7; *Tab. Aur.*, v. «Deus», n. 161. — Exinde manifeste apparet, quod intellectus humani obiectum commune seu adaequatum praecise sumptum nullo modo explicari potest *sine analogia ipsius entis*, non solum in ratione entitatis, sed etiam in ratione cognoscibilis (— Bañez, Ledesma, Zumei, etc.). Quando ergo dicitur • obiectum intellectus creati est ens in tota sua latitudine » est idem dicere « obiectum intellectus creati est ens analogice sumptum, seu ens in confuso seu ut abstrahens ab analogatis », increato nempe et creato supernaturali et naturali; quapropter, entis divisio in Deum ut est in se cum toto ordine supernaturali et in ens naturale, est necessario explicatio duarum rationum *primo* diversarum non solum in ratione entis, sed etiam in ratione cognoscibilitatis ipsius intellectus creati, ita ut ratio adaequate speciflcans intellectum creatum nec est omnino eadem neque omnino diversa, sed analogata tam entitative quam intelligibiliter. Est enim omnino necessarium, pergit Ledesma (*loc. cit.*, dub. 2, post 3^{am} concii.), «constituere talem analogiam in ratione cognoscibilis ab intellectu creato in qua Deus absolute sit membrum principale, ut explicetur quod Deus est obiectum *improportionatum* creati intellectus, et ut declaretur quomodo Intellectus creatus non inclinatur naturaliter ad cognoscendum Deum... ».

illud sub quo comprehenduntur omnia possibilia cognitu ab ipso intellectu et ut est animae humanae proprietas et ut est potentia intellectualis creata. Atqui id sub quo comprehenduntur omnia possibilia cognitu ab intellectu humano ut est proprietas sunt quidditates rerum sensibilibus, et ut est potentia intellectualis creata est ens ut ens analogum. Ergo intellectus humani obiectum proprium sunt quidditates rerum sensibilibus, commune vero est ens ut ens analogum.

Mai. liquet ex praenotatis; cum enim «natura semper ordinetur ad unum unius virtutis oportebit esse naturaliter unum obiectum, sicut visus colorem et auditus sonum. Intellectus igitur, quum sit una vis, est eius unum naturale obiectum, cuius per se et naturaliter cognitionem habet. Hoc autem oportet esse id sub quo comprehenduntur omnia ab intellectu [sive ut proprietas sive ut potentia] cognita, sicut sub colore comprehenduntur omnes colores qui sunt per se visibiles» (1).

Min. prob.: Ratio formalis, sub qua plura ab aliqua potentia de facto attingibilia adunantur, est id sub quo comprehenduntur omnia possibilia cognitu ab illa potentia. Atqui ratio formalis sub qua plura ab intellectu humano, ut est proprietas, de facto attingibilia, adunantur, sunt quidditates rerum sensibilibus ut autem est potentia intellectualis creata, est ens ut ens analogum. Ergo id sub quo comprehenduntur omnia possibilia cognitu ab intellectu humano ut est proprietas, sunt quidditates rerum sensibilibus, ut autem est potentia intellectualis creata, est ens ut ens analogum.

Mai. deck: Quaelibet potentia cognoscitiva per se et immediate non specificatur ab obiecto ut est *hoc* vel *illud*, in quod de facto fertur: quia ut sic, obiecta sunt plura et infinita, et plura ut plura specificare nequeunt; specificatur ergo ab illa unica ratione formali sub qua illa omnia plura particularia cadunt et adunantur; ita ut haec omnia, imo et alia infinite possibilia, intantum ab illa potentia sunt attingibilia, inquantum illam unicam rationem formalem participant, v. g. visus de facto fertur non in sonum aut saporem, cum sint extra latitudinem et proprietatem visibilis, sed in album, nigrum, viride, rubrum etc.; at in haec minime fertur per se ut sunt *hi* et *tales* colores, sed reduplicative ut adunantur et cadunt sub unica formali ratione coloris, quam omnes participant; hac autem formali ratione visus ferri potest non solum in illos colores, in quos de facto fertur, sed in quemcumque alium possibilem, participantem scii, illam rationem formalem, a qua visus specificatur.

(1) S. Thomas, II C. Oent., c. 83.

Min. prob.: Cognoscibile debet esse omnino proportionatum cognoscenti in ratione essendi seu immaterialitatis, quae est ratio formalis quâ plura cognoscibilia attinguntur et alia infinita sunt attingibilia a proportionate cognoscente. Atqui cognoscibilia proportionata in ratione essendi intellectui humano ut est proprietas sunt quidditates rerum sensibilibus, intellectui autem humano ut est potentia intellectualis creata est ens ut ens analogum. Ergo ratio formalis sub qua plura ab intellectu humano, ut est proprietas, de facto attingibilia, adunantur, sunt quidditates rerum sensibilibus, ut autem est potentia intellectualis creata, est ens ut ens analogum.

Mai. constat ex praenotatis et ex supra habitis de cognitione in genere; cognitio enim contingit secundum quod cognitum est in cognoscente; cognitum autem est in cognoscente secundum modum cognoscentis. — Min. prob. per partes.

Prob. † Pars (= *cognoscibilia proportionate in ratione essendi int. humano ut est proprietas, sunt quidditates rerum sensibilibus*). — Intellectus humanus, quia secundum se est immaterialis, in se recipere nequit nisi obiecta immaterialia; cum tamen sit proprietas animae, non habet esse neque operari absolute et complete a materia seu corpore separatum, sed in materia, sicut ipsa anima a qua fluit, cum sit forma substantialis corporis; quo fit ut talis intellectus humanus nihil possit cognoscere nisi dependenter obiective a sensibus, ut per sensus suum obiectum recipiat, quod et experientia est manifestum (1). Atqui obiectum a sensibus et per sensus acceptum, est materiale et materialibus conditionibus involutum, et ut tale in intellectu recipi nequit; unde necesse est ut a materia et ab illis conditionibus abstrahatur, maxime quia materiale, ut tale, non est cognoscibile; obiectum sensibile autem sic abstractum est quidditas rei sensibilis, seu ens in sensibilibus concretum. Hinc est quod sub eiusdem obiecti ratione formali intellectus, ut proprietas, etiam suprasensibilia et immaterialia cognoscit, ut v. g. substantias separatas, Deum, etc., ita ut «cum de huiusmodi aliquid intelligimus, necesse habemus converti ad phantasmata corporum, licet ipsorum non sint phantasmata» (2); atque intantum «anima, dum est unita corpori, potest ad cognitionem substantiarum separatarum ascendere [et quidem ad cognitionem *quia* sunt, non *quid* sint], inquan-

(1) Revera experientia docemur quod «impedito actu virtutis imaginativae per laesionem organi, ut in phraeneticis, et similiter impedito actu memorativas virtutis ut in letargiis, *impeditur homo ab intelligendo in actu* etiam ea quorum scientiam praeaccepti» (S. Thom., I, q. 84, a. 7, c.); et quod «quando aliquis conatur aliquid intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum, *in quibus quasi inspicia! quod intelligere studet*. Et inde est etiam, quod quando aliquem volumus facere aliquid intelligere, proponimus ei exempla, *ex quibus sibi phantasmata formare possit ad intelligendum*» (S. Thom., *ibid.*).

(2) S. Thomas, I, q. 84, a. 7, ad 3«».

turn potest per species a phantasmatibus acceptas manuduci» (1). Ergo «per intellectum connaturale est nobis cognoscere naturas quae quidem non habent esse nisi in materia individuali! non tamen secundum quod sunt in materia individuali, sed secundum quod abstrahuntur ab ea per considerationem intellectus [sc. agentis]» (2).

Prob. 2^a Pars (= *cognoscibilia proportionata in ratione essendi int. humano ut est potentia intellectualis creata, est ens ut ens analogum*). — Arg. Ia^a (= *a posteriori*). — Quaelibet operatio intellectiva aut est circa intelligibile incomplexum aut complexum. Atqui utrumque intelligibile intantum ab intellectu humano de facto attingitur, inquantum illud sub ratione entis cadit, seu inquantum sub ratione entis primo concipitur et in ens ultimo resolvitur (3). Ergo signum est, quod cognoscibilia proportionata in ratione essendi intellectui humano ut est potentia intellectualis creata, est ens ut ens analogum.

Mai. constat ex divisione Logicae (4). — Min. decl.: Nam: Io *incomplexum*, de quo est simplex apprehensio, per ideam seu conceptum maxime exprimitur; conceptu autem intellectui repraesentatur rei essentia, quae intantum est intelligibilis, inquantum intrinsece involvit formalem rationem entis, seu quia est ens, quo formaliter constituitur intelligibilitas ideae in genere: quia unumquodque «inquantum habet de esse intantum est cognoscibile» (5); proindeque, neque «potest intelligi ens, quin ens sit intelligibile» (6); — 2° *complexum* eodem modo est aut fit intelligibile; hoc enim: aut est *iudicium*, quod patet sine ratione entis nec efformari neque intelligi posse: exprimere enim debet praedicati cum subiecto identitatem sive diversitatem, quae non exprimitur nisi verbo «erf», quod actualitatem vel existentiam significat; quo fit ut quaelibet operatio in verbum «*est*» resolvatur (7); aut est *rationcinium*, in quo, quia adsignatur ratio essendi praedicati cum subiecto in conclusione, omnis comparatio duorum conceptuum uni eidemque tertio impossibilis esset, nisi rationem entis intrinsece importet.

Arg. IT^m (= *a priori*). — Intellectui humano, ut est potentia intellectualis creata, nullum determinatum immateriale proportionatur, sed solum immateriale ut immateriale analogice sumptum. Atqui immateriale ut immateriale analogum, intantum est tale, inquantum est ens ut ens analogum. Ergo cognoscibilia proportio-

(1) S. Thomas, *de Anim.*, a. 16, c.; cfr. *ibid.*, ad 5^m; *ibid.*, a. 17.

(2) S. Thomas, I, q. 12, a. 4; cfr. *ibid.*, q. 55, a. 2; q. 84, a. 7.

(3) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 1, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 85, a. 5.

(5) S. Thomas, I, q. 16, a. 3.

(6) S. Thomas, *ibid.*, ad 3¹.

(7) Cfr. S. Thom., V *Metaph.*, lect. 9, n. 893.

nata in ratione essendi intellectui humano ut est potentia intellectualis creata, est ens ut ens analogum.

Min. liquet ex saepius dictis. — Mai. declaratur, breviter tamen quia manifesta manet ex supra ostensis de intellectu possibili. Quandoquidem, virtus intellectus est «infinita secundum quod non terminatur per materiam corporalem, et est cognoscitivos universalis quod est abstractum a materia individuali! et per consequens non finitur ad aliquod individuum, sed quantum est de se, ad infinita individua se extendit» (1). Neque huic virtuti officit intellectus finitas; haec enim potius est determinativa *modi* quo intelligibile attingitur, quam determinativa ipsius intelligibilitatis: non enim aliquid est intelligibile et ideo intelligitur quia est finitum vel infinitum, sed quia est immateriale et quia est ens; imo et ipsamet entis finitas vel infinitas intantum ab intellectu est attingibilis, inquantum est ens seu sub ratione entis formaliter cadit (2).

924. Corollaria. — Ex omnibus hucusque enarratis de intellectus humani obiecto, sequentia corollaria logice fluunt.

Coroll. I^{rm}. — Colligitur *primo*, quod intellectus humani *obiectum proprium* (= connaturale) est «essentia seu quidditas abstracta rei sensibilis seu materialis, = ens concretum in sensibilibus, = ens ut cognoscibile seu attingibile in speculo sensibilibus»; *obiectum commune* vero (= adaequatum) est «ens ut ens analogum, = ens secundum totam analogam sui latitudinem, = ens in confuso seu praecise et abstracte sumptum» (3).

Coroll. II^{um}. — Colligitur *secundo*, quid sit intellectus et quomodo entitativo-obiective a sensu distinguatur. *Intellectus* enim entitative est facultas essentialiter spiritualis et immaterialis, obiective autem est circa essentias et quodquidest rerum, imo et circa ipsum ens, propterea dicitur «intelligere quasi intus legere» (4); *sensus* vero entitative est facultas essentialiter corporalis et materialis, et obiective circa phaenomena, accidentia et apparentias rerum dumtaxat versatur. Exinde ulterius luculenter apparet, cuius valoris criteriologici sit cognitio intellectiva, sive complexa sive incomplexa: patet enim quod non est tantum valor logicus sive phaenomenalis, sed vere realis et ontologicus, ut melius in criteriologia patebit (5).

Coroll. III^{rm}. — Colligitur *tertio* quod, quia proprium et connaturale obiectum intellectus humani est ens concretum in sensibilibus, ideo co-

ii) S. Thomas, I, q. 86, a. 2, ad 1^{am}; cfr. *ibid.*, q. 28, a. 4, ad 2^m; q. 87, a. 3, ad 2^m; I, dist. 17, q. 1, a. 5, ad 4^m; IU, dist. 15, q. 2, a. 1, q. 2, c.; *de Verit.*, q. 2, a. 9; *ibid.*, q. 8, a. 3, ad 3^m; ct passim.

(2) *Obiectones* contra nostram veritatem expositam videsis apud auctores, praesertim Thomistas, initio I^mius tractationis relatos.

(3) Cfr. Thés. XVIII S. Congreg. Stud.

(4) S. Thomas, II-11, q. 8, a. 1; cfr. *ibid.*, ad 3^m; q. 49, a. 5, ad 3^m; I, dist. 3, q. 4, a. 5; IV, dist. 35, q. 2, a. 2, q. 1; *de Verit.*, q. 1, a. 12; q. 15, a. 1; et passim.

(5) Cfr. Garrigou-Lagr., *Dieu, son existence, etc.* p. 121, et alia eiusdem opera.

gnitio humana formaliter et specificè incipere semper debet a sensibus seu a cognitione sensitiva, quae propterea cognitione intellectiva clironologicè et generatione est prior; unde verificatur commune axioma scholasticum, quod scilicet «nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu» (1).

Coroll. IV^m. — Colligitur *quarto*, quod gnoseologia humana, iuxta thomisticam doctrinam, tota nititur duplici elemento essentiali, quod quasi duo momenta se consequentia ipsius cognitionis constituit. Fundatur enim et *in abstractione*? et *in universalitate*. Nam, «abstrahere universale a particulari vel speciem intelligibilem a phantasmatis [est] considerare naturam speciei absque consideratione individualium principiorum, quae per phantasmata repraesentantur» (2); huiusmodi vero phantasmata «a sensibus accepta, [intellectus agens facit] intelligibilia in actu per modum abstractionis cuiusdam» (3). Effectus porro necessarius huius abstractionis est ipsum universale seu res ut universalis; unde est quod intellectus agens «facit intelligibilia actu per abstractionem universalium a singularibus» (4).

Coroll. V^{um}. — Colligitur *quinto* denique, quare intellectus humanus potest elevari ad intelligendum seu cognoscendum obiectum excedens, non vero sensus v. g. visus. Huius enim ratio a priori est, quia sensus cum omnino materialis sit «nullo modo elevari potest ad aliquid immateriale. Sed intellectus noster vel angelicus, quia secundum naturam a materia aliquantulum elevatus est, potest ultra suam naturam per gratiam ad aliquid altius elevari» (5); quod est idem dicere, quod sensus et secundum rationem sui specificam et genericam seu absolutam, est simpliciter materialis et corporeus; intellectus humanus vero, licet secundum sui rationem specificam a materiali et corporeo obiective dependeat, in se tamen et absolute est entitative immaterialis et incorporeus. Cuius «signum est» (6) seu ratio a posteriori est, quia sensus obiectum tam proprium quam commune est materiale et corporeum, quo fit ut immateriale sit omnino extra latitudinem eius obiecti etiam adaequati; intellectus humani autem obiectum proprium sunt quidditates rerum sensibilium abstractae, et commune est ens ut ens analogice, extra cuius latitudinem nullum cognoscibile seu immateriale possibile est dari (7).

925. De Intellectus humani obiecto in particulari. — Cum anima humana, ut ex hucusque habitis constat, considerari possit in *duplici* statu, videlicet *in statu connaturali suae unionis cum corpore*

(1) Cfr. Thes. XIX S. Congr. Stud.; S. Thom., *de Pot.*, q. 3, a. 5, c.; q. 7, a. 5, c.; *de Sp. Cr.*, a. 5-6; *de Anim.*, a. 1,6; *de Verit.*, q. 1, a. 9; q. 8, a. 2; q. 20, a. 4, ad lum; n c. *Genl.*, c. 96; II, *dist.* 3, q. 1, a. 7; IX *Metaph.*, n. 1771; III *de Anim.*, lect. 12.

(2) S. Thomas, I, q. 85, a. 1, ad lum.

(3) S. Thomas, I, q. 84, a. 6, c.; cfr. *ibid.*, q. 54, a. 4, ad 2^m.

(4) S. Thomas, II *Post.-Anal.*, lect. 20; cfr. *de Verit.*, q. 10, a. 6; *de Anim.* a. 4; I C. G., c. 53.

(5) S. Thomas, I, q. 12, a. 4, ad 3um.

(6) S. Thomas, *ibid.*

(7) Cfr. S. Thom., *ibid.*; Ioan a S. Thoma, in P., q. 12, a. 2, disp. 12; *Philos. Nat.*, loc. prox, cit., «circ. 1°» diff. >.

et *in statu eius separationis a corpore*, atque in utroque statu proprias operationes exerceat; ideo breviter recolligendum est quae S. Thomas fuse exponit (1) circa obiectum intelligibile utrique statui intellectus correspondeos. Delineandum est igitur, *primo* quomodo intelligit anima corpori coniuncta; *secundo*, quomodo intelligit a corpore separata» (2).

926. De Intellectus humani corpori coniuncti obiecto. — Obiectum intelligibile respectu animae eiusque intellectus in statu unionis, *tripliciter* considerari potest: aut ut est *infra* animam (3), aut ut est *in ipsa* anima (4), aut ut est *supra* animam (5); breviter igitur aliquid est exponendum de unoquoque singillatim.

927. De Intellectus humani obiecto infra animam existente. — Certum est ex iam supra ostensis, quod intellectus humani obiectum infra animam existens sunt *singularia sensibilia et materialia*, ex quibus suum obiectum proprium abstrahit. Attamen non est dubium, ut experientia testatur, ipsum singulare et individuale ut tale, v. g. Petrum vel Paulum, revera ab intellectu cognosci (6); ex alia tamen parte, experientia non minus constat, singularia ut talia tempore et spatio mensurari, ideoque esse in continuo fieri. Exinde antinomia quaedam exurgit, quae reducitur ad recte explicandum *modum*, quo intellectus singularia ut talia attingit; ita ut quaestio sub expressis terminis proponi possit sic: *an singulare ut singulare, in rerum natura existens. intellectui obiciatur in specie impressa vel expressa, et quonam modo: an directe vel indirecte et reflexive, sive distincte et proprie sive arguitive et deductive*.

Ad huius quaestionis evidentiam sciendum est. *Primo*, quod individuum seu singulare dupliciter accipi potest: *in actu signato* (- individuum vagum), et est ipsum singulare ad modum quidditatis abstractae et remotae a tempore et spatio conceptum atque abstractivè expressum, v. g. singularitas, Petreitas: hoc modo directe ab intellectu cognoscitur, sicut quaelibet alia quidditas materialis; et *in actu exercito* (= individuum signatum), et est ipsum singulare ut realiter existens in tempore et spatio atque motui subiectum ac concretè expressum, v. g. singulare, Petrus; hoc tamen dupliciter considerari potest: aut *ut formaliter singulare*, et sic ut tale et ex se nec immaterialitatem neque materialitatem importat, ideoque ut singulare non impedit quin sit cognoscibile; aut *ut formaliter materiale*, et sic materialitatem intrinsece importat, qua propter ut tale non est per se cognoscibile. *Secundo* est sciendum, quod cognitio dupliciter ferri potest in obiectum: *directe*, quando scilicet cognoscibile, sive per seipsum sive per suam speciem, directe ac immediate potentiae obicitur, sine eo quod potentia ad ipsum cognoscendum reflexione utatur, rediens super principia cognitionis, v. g. visus suum visibile directe cognoscit; et *indirecte* seu *reflexive*, quod modo directo contraponitur, quando scilicet aliquid cognoscit reflectendo supra principia cognitionis; quod si cognoscibile per reflexionem obicitur potentiae secundum suas notas proprias, ut in se sunt, tunc erit cognitio *indirecta propria et distincta*; si autem e contra, ut cum v. g. species in genere cognoscatur, erit cognitio *indirecta impropria et confusa*. Haec autem cognitio impropria et confusa iterum dupliciter accipi potest: aut *simpliciter*

(1) Cfr. I, q. 84-89, et *loc. paral.*

(2) S. Thomas, I, q. 84, Prolog.

(3) S. Thomas, I, q. 84-86.

(4) S. Thomas, (*ibid.*), q. 87.

(5) S. Thomas, *ibid.*, q. 88.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 86, a. 1, ad 3^m; *de Anim.*, a. 20, ad 16^u<.

et virtualiter confusa, ut est v. g. cognitio rationalis et irrationalis in animali, sine hoc tamen quod fiat applicatio ipsiusmet animalis sive ad rationale sive ad irrationale; aut secundum quid confusa et secundum quid distincta, inquantum scilicet si sumatur quoad cognoscibilis rationem in se seu praecisive acceptam, erit confusa cognitio, si autem fiat illius rationis applicatio per deductionem, erit cognitio distincta et propria: et quia est distincta ut deducta et non ut simpliciter repraesentata, ideo dicitur secundum quid distincta (1).

His positis, prima quaestio seu dissensio est cum schola scotistica (= Scotus et Scotistae, quos alii sequuntur ut Suarez, Ruvio, Valencia, etc.) (2); haec enim tuetur, quod singulare proprie et directe intellectui obiicitur, ideoque ab intellectu directe cognoscitur. Sed contra est; nam, non cognoscitur directe: lo in specie impressa: directe enim cognitum in specie impressa est per se primo cognitum a potentia, quod ideo est eius obiectum proprium et connaturale; hoc autem respectu intellectus humani sunt quidditates rerum abstractae a singularibus sensibilibus seu universalialia, ut probatum est (3); 2° neque a fortiori in specie expressa: cum haec sit conceptus expressus ab intellectu iam in actu, immaterialior est ipsa specie impressa.

Unde aliter est dicendum cum communi thomistarum sententia, quod scilicet intellectus humanus cognoscit singulare tantum indirecte et reflexive tam in specie impressa quam expressa: revera enim illud cognoscit per universale a singularibus abstractum et se revertendo per suum actum ad phantasmata; quod idem est dicendum etiamsi intellectus de singulari efformet speciem ex actibus iam praecognitis, cum huiusmodi actus sint formaliter universales (4). Attamen, controversia est apud eosdem thomistas, de modo quo indirecte et reflexive intellectus singulare attingat. Namque quidam (= Ferrariensis, Bañez, Ioannes a S. Thoma, Zigliara, Hugon) (5) tuentur, quod conceptus reflexive formatus de aliquo singulari est proprius et distinctus. Sed contra est; quod cognitione simpliciter propria et distincta, licet indirecta, cognoscitur, cognoscenti exhibetur iuxta proprium et formalem conceptum, quem in se nunc importat: quod de singulari respectu cognitionis intellectivae dici nequit; quia aut intellectui repraesentatur prout est in phantasia repraesentatum, et hoc non, cum ibi esse materiale habeat: aut prout ab intellectu agente exhibetur, sed tunc est universale. Quapropter, alii (= Capreolus, Cajetanus, etc.) (6) docent, quod conceptus reflexive formatus de aliquo singulari cognoscitur cognitione impropria et confusa arguitiva seu deductiva. Et hoc rationabilius videtur. Intellectus enim reflectendo et convertendo se ad phantasmata, plures species intelligibiles elicit, ex quibus diversos conceptus generales incomplexos huius vel illius rei efformat, v. g. individuationis vel humanitatis etc., in quibus tamen singulare ut singulare confuse-virtualiter intellectui repraesentatur; ex his porro intellectus, arguendo seu deducendo ac applicando, pervenit ad efformandum talem conceptum huius ut huius v. g. Petri, atque de eo enuntiare valet: « Hic est Petrus qui non est Paulus » (7). Hinc manifeste eruitur, intelle-

(1) Res exemplo illustratur. Praesupposita enim cognitione essentiae hominis (quae virtualiter et confuse continet omnes homines), iam cognoscitur « Petrus quoad rationem hominis »; praesupposita iterum cognitione essentiae individui humani (quae virtualiter et confuse continet omnia individua humana), iam iterum cognoscitur « Petrus quoad rationem individui », quod est scii, sui iuris et alteri incommunicabilis; his autem adiuncta ex experientia de Petro, eius reali existentia atque distinctione a Paulo, deducitur « Petrum esse talem personam a persona Pauli et cuiuslibet similis distinctam ».

(2) Cfr. Scotus, IV, dist. 45, q. 3; Suarez, IV de Anim., c. 3; Metaph., disp. VI, sec. 6.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 86, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 84, a. 7; q. 86, a. 1.

(5) Cfr. Ferrariensis, I C. G., c. 65; Bañez, I, q. 86, a. 1, dub. 2; Ioannes a S. Th., loc. pr. cit., a. 4; Zigliara, toc. pr. cit., p. 358; Hugon, Metaph., P. I, p. 124, n. IV.

(6) Cfr. Capreolus, I, dist. 3, q. 2, solut. ad 4^m concl.; Cajetanus, I, q. 86, a. 1.

(7) Cfr. S. Thom., Quodl. XII, a. II.

ctum humanum in praesenti statu unionis nihil posse intelligere nisi convertendo se ad phantasmata, ex quibus proprium obiectum recipiat (1).

928. De Intellectus humani obiecto in anima existente. — Post obiecti infra animam existentis considerationem, delineandum est de eo in ipsa anima existente, quod est aut ipsius animae essentia aut eius potentiarum actus aut harum habitus. Dicimus porro, quod intellectus humanus seu anima cognoscit: i) suam naturam et existentiam necnon et suos habitus non quidem intuitive et per eorum essentiam, sed mediate et per eorum actus. Etenim, ut supra ostensum est, intellectus humanus est essentialiter pura potentia passiva seu ens in potentia: ideoque non potest seipsum, nec quoad suam naturam neque quoad suam existentiam, per seipsum immediate et intuitive cognoscere; quia intantum aliquid est cognoscens et cognoscibile, inquantum est actu; consequenter se cognoscit per suos actus, «et hoc dupliciter: uno modo particulariter, secundum quod Socrates vel Plato percipit se habere animam intellectivam, ex hoc quod percipit se intelligere. Alio modo in universali, secundum quod naturam humanae mentis ex actu intellectus consideramus » (2). Idem iudicium ferendum est de ipsius animae habitibus: nam «habitus quodammodo est medium inter potentiam puram et purum actum » (3); unde secundum se non est actu cognoscibilis; — p) suos actus tamen cognoscit intellectus immediate et intuitive; est enim per se manifestum, quod est secundum se et essentialiter actus secundum se et intuitive est actu cognoscibile; patet autem quod actus seu operationes intellectus (et voluntatis) secundum se et essentialiter sunt tales; quapropter, primum quod de ipso intellectu intelligitur est «ipsum eius intelligere» (4).

929. Scholion. — Est hic animadvertendum, quod ipsiusmet animae humanae cognitio appellatur autocognitio; haec autem alia est in actu exercito seu ut quaedam particularis cognitio, qua scilicet quilibet percipit se animam habere: et ad hoc non requiritur magnum et diligens studium; alia vero in actu signato, qua scilicet scientificè investigatur eius quodquidest tam in se quam in eius operationibus: ad hoc tamen magna, diligens ac subtilis inquisitio requiritur et ad quam nonnisi post longum tempus et methodo experimentaliter perveniri potest (5). Cuius tamen naturae sit haec scientifica animae autocognitio non unanimis est philosophorum opinio. Quidam enim (= Zigliara, Hugon, etc.) (6) putant esse cognitionem ontologicam, non vero psychologiam. Sed hoc non videtur esse recte dictum: lo quia anima reduplicative ut anima, et dynamicè et staticè, est quid essentialiter phychicum, quod a physico et physiologico distinguitur; quare ipsam animam per suos actus cognoscere est illam cognoscere cognitione psychologica, idest ex propriis et non ex communibus; 2° quia cognitio animae ontologica non esset vera cognitio eius reduplicative ut est quid psychicum, sed ut est ens commune. — Ideo aliter dicendum est, quod scilicet animae autocognitio est physicospsychica; quatenus nempe anima ex una parte suis actibus cognoscit se esse formam aliquam a corpore dependentem, et ideo inter entia physica seu mobilia adnumerandam; et ex alia parte, per reflexionem apprehendit se esse independentem essentialiter a corpore, quo apparet sibi convenire aliquid proprium et aliis entibus physicis non conveniens; ex quo deducit, ipsam esse ens immateriale et spirituale quod, quia est essentialiter vitale, dicitur psychicum. Manifestum est igitur, quod licet animae autocognitio

(1) Cfr. Thés. XX S. Congr. Stud.; S. Thom., de Anim., a. 17.

(2) S. Thomas, I, q. 87, a. 1.

(3) S. Thomas, ibid., a. 2.

(4) S. Thomas, ibid., a. 3; cfr. ibid., a. 4.

(5) Cfr. S. Thom., ibid., a. 1-2.

(6) Cfr. Zigliara, loc. prox. cit., lib. IV, c. 3, a. 5, n. IV, p. 360; Hugon, loc. prox. at., p. 130.

reductive ontologica dici possit, reducendo nempe cognitionem physicospsychicam ad principium contradictionis, *formaliter* tamen et *proprie* est physicospsychica.

930. De Intellectus humani obiecto supra animam existente. — Ostenso animae humanae obiecto infra ipsam animam et in ipsa anima existente, dicendum restat de obiecto supra ipsam existente, quod sunt *formae vel substantiae essentialiter et complete spirituales* seu immateriales, vel *substantiae absolute separatae*. Ad has enim substantias intellectus humanus diversimode, iuxta diversum suum statum, se habet; sed de eo, ut est in statu separationis, patebit mox ex numero sequenti; quapropter, ut est in statu praesenti unionis, dicendum est: 1° quod *nullo modo substantias separatas, immediate cognoscit, sed solum mediate*, quia tales substantiae immediate et per seipsas cognoscibiles excedunt intellectus humani in praesenti statu unionis obiectum proprium, quod, ut dictum est, sunt quidditates a sensibilibus abstractae (1); 2° quod *harum substantiarum mediata cognitio ab eodem intellectu non est perfecta, sed imperfecta et analoga*; quia harum substantiarum perfecta cognitio, quae consistit in eas cognoscendo quoad earum propriam ac positivam naturam, omnino superat specificam cognitionem humani intellectus in praesenti statu, cuius est proprie quidditates abstractas a sensibilibus attingere; quare, substantias separatas intellectus non cognoscit nisi ex sensibilibus, quae quidem cognitio, ut patet, est imperfecta et analoga (2).

931. De Intellectus humani separati obiecto. — Hucusque ostensum est de obiecto cognoscibili intellectus humani ut est corpori coniunctus; brevissime est nunc dicendum de eodem ut est in statu separationis. Supposita igitur supra probata veritate, quod videlicet anima humana est intrinsece immortalis, necesse est fateri ei in illo statu inesse formaliter quasdam potentias sibi proprias: potentiae enim vegetales et sensiles animae separatae nonnisi radicaliter insunt, quia licet sint «ab anima sicut a principio», sunt tamen in composito sicut in subiecto (3). Anima separata ergo per proprias potentias intellectivas proprias operationes exercet: si enim, pergit *Aristoteles*, «operationum animae vel affectuum aliquis proprius sit ipsius, fieri poterit ut anima separetur» (4). Quid igitur anima in hoc statu intelligat seu quodnam sit eius proprium intelligibile (5), explicamus.

Certum est, quod intelligibile proprium intellectus separati non est: Io aliquid abstractum a sensibilibus seu materialibus, sicut de intellectu coniuncto dictum est; quia in statu separationis omnino formaliter desunt sensus, quibus sensibile ad intellectum transiret: ideoque «non potest poni quod anima separata cognitionem a rebus materialibus accipiat» (6); 2° neque sunt species intentionales productae ab intellectu, qui coram sensibilibus positus seipsum in actum reducit; tum quia sensibile et materiale nequit directe in intellectum agere, tum quia

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 88, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, a. 2; cfr. *ibid.*, q. 84, a. 7; II C. Gent., c. 73. Thés. XX, S. Congr. Stud.

(3) S. Thomas, *de Anim.*, a. 19.

(4) I *de Anima*, c. 1, n. 26-27.

(5) Notandum est, quod hic fit sermo solum de intelligibili naturaliter ab anima cognoscibili: de intelligibili supernaturaliter cognoscibili non est Philosophi sed Theologi negotium, cfr. S. Thom., *de Anim.*, a. 17, ad 2.

(6) S. Thomas, IV, *dist.* 50, q. 1, a. 1; cfr. I, q. 55, a. 2, ad 2um; *de Verit.*, q. 19, a. 1.

impossibile est quod sit idem aliquid quod educat se de potentia in actum» (1). — Quapropter *dicendum est*, quod intellectus separati obiectum intelligibile non sunt solum obiecta in unione cum corpore acquisita et quorum species in intellectu habitualiter conservantur (2): haec enim minime sufficiunt «tum propter animas puerorum, tum propter hoc quod multa erunt cognita ab anima separata quae nunc non cognoscuntur a nobis» (3); sed praeterea, sunt omnia pura intelligibilia et incorporea (4), consequenter et principaliter sua propria natura, quam cognoscet directe, idest «suam essentiam intuendo, et non a posteriori, sicut nunc accidit» (5). Breviter igitur concludendum est, quod anima separata «tribus modis intelligit; *uno modo*, per species quas recepit a rebus dum erat in corpore; *alio modo*, per species in ipsa sua separatione a corpore sibi divinitus infusas; *tertio modo*, videndo substantias separatas et in eis species rerum intuendo» (6). Huius veritatis fundamentalis ratio est, quia «quamvis eadem sit natura animae ante mortem et post mortem quantum ad rationem speciei, tamen *non est idem modus essendi*, et per consequens *nec idem modus operandi*» (7). Nihilominus, non est concludendum talem modum essendi et operandi animae separatae, licet non sit *secundum* eius naturam, esse *contra* eius naturam: revera enim est *praeter* rationem suae naturae» tantum (8).

932. Corollarium. — Ex omnibus igitur hucusque ostensis, luculenter manifestum manet, secundum S. Thomae doctrinam, proprium et verum obiectum intellectus humani, tam ut est corpori coniunctus quam ut est a corpore separatus.

2. - Utrum obiectorum ideae cognitionis humanae originem habeant a rebus vel ab intellectu humano (9).

933. Absolutum est hucusque de intellectu humano respectu sui obiecti in se accepti; quoniam loquentes supra de cognitione in

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 19, a. 1; cfr. I, q. 79, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 89, a. 6; III, *dist.* 31, q. 2, a. 4, ad 5um; IV, *dist.* 50, q. 1, a. 2, ad I.

(3) S. Thomas, *de Verit.*, q. 19, a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 19, a. 1; *de Anim.*, a. 17; Ferrar., II C. Gent., c. 94, 98.

(5) S. Thomas, *de Anim.*, a. 17, corp.

(6) S. Thomas, *de Verit.*, q. 19, a. 1; cfr. *Quodl.* III, a. 21.

(7) S. Thomas, *ibid.*, ad 5^m.

(8) Cfr. S. Thom., I, q. 89, a. 1. — Notandum est, quod recte hic adnecti potest quaestio sub aspectu philosophico considerata «circa possibilitatem illius dogmatis fidei catholicae, *de passione scilicet animae separatae ab igne corporeo*»; attamen de facili videri potest apud *Angelicum Doct.* (cfr. *de Anim.*, a. 21; *Quodl.* II, a. 13; *Quodl.* III, a. 23, et passim).

(9) Huius quaestionis bibliographia locupletissima est, praesertim apud recentes philosophos, a quibus innumerae monographiae de hac re exaratae sunt; sistamus tamen in citando illa Philosophiae Manualia — aliunde semper a nobis hucusque relata — quae a tiro-nibus de facili consuli possunt. Cfr. Bal mes, *La Filosofía Fundamental*; Sanseverino, *op. cit.*, Vol. I, *Ideología*, n. 1-171; Zioliara, *op. cit.*, Psych., lib. IV, c. II; *Delta luce Intellettuale etc.*; *Osservazioni sopra alcune interpretazioni della dottrina ideológica di S. Tommaso <TAq. >*; De Maria, *op. cit.*, *Anthrop.*, q. IV; Maumus, *op. cit.*, Tom. II, Liv. 6. — Pesch, *op. cit.*, n. 776-830; Lahr, *op. cit.*, Tom. I, Psychol., Liv. 2TM, 2^{mc} pM sec. I; *ibid.*, Partie Histor.; Boedder, *op. cit.*, n. 174-231; n. 294-346; Mercier, *op. cit.*, n. 174-188; Donat, *op. cit.*, n. 207-229; Aubert, *op. cit.*, P. I, sec. IV, a. 6-7; Gr ed t, *op. cit.*, n. 571-575; Fr ô bes, *op. cit.*, Tom. II, Lib. I, c. 1, § 3; c. HI; et alios infra citandos.

genere diximus, quod cognitio contingit secundum quod cognitum est in cognoscente, in quo est non entitative-physice, sed objective-intentionaliter, hoc est per sui formam vel similitudinem, quae *idea* communiter appellatur; ideo impraesentiarum explorandum est, de eodem humano intellectu respectu huius *ideae*, qua ipse in actu primo cognoscens constituitur, cuiusque tractatio *Ideologia*, seu rectius ad rem nostram, *Ideagenesis* vocatur (1).

934. Praenotamina. — *Primo* est notandum ex supra habitis de cognitione in genere simul ac de humani intellectus natura, quod ad intellectualem cognitionem proficiendam debent admitti rerum cognoscibilium species impressae seu *ideae*; quod iterum ac breviter innui potest: tum *ex ratione ideae*, quae se habet ut finis quo intellectus in ordine intelligibilium determinatur; tum *ex ratione intellectus*, cuius natura requirit species, quibus unitur cum intelligibili, ut de eo cognitionem eliciat (2).

Secundo est notandum ex ibidem enarratis, quod *idea* praecise sumpta, formaliter et per se primo-primo importat rationem actualitatis seu entis actualis analogice sumpti: «intellectus enim non potest intelligere nisi secundum quod *lit actu* per hanc similitudinem [= ideam], sicut nihil aliud potest operari secundum quod est tantum in potentia, sed secundum quod fit actu per aliquam formam» (3); consequenter, de natura *ideae* praecise sumptae est ut intrinsece analogam immaterialitatis rationem dicat; propterea, «quanto magis accedit ad immaterialitatem, quae est natura cognoscentis ut huiusmodi, tanto efficacius cognoscere facit» (4). Si igitur *idea* sit obiecti repraesentativa, hoc est ei formaliter quidem, sed per se primo-secundo, et ita «quanto est similior species rei cognitae per modum repraesentationis, tanto est cognitio determinatior» (5). Ex quo eruitur, quod ratio abstractionis et universalitatis non essentialiter convenit *ideae* ut *ideae*, sed *ideae humanae*; ob quod fit ut respectu intellectus nostri non est in genere substantiae, sed accidentis (6). Praeterea, *idea* multipliciter considerari potest, ut liquet ex tractatis in Logica Formali; at in praesenti, in quantum sumitur relate ad ipsam cognitionem, sufficit illam dupliciter accipere, prout scilicet se habet vel ut principium vel ut terminus cognitionis; primo modo dicitur *impressa*, secundo modo vero *expressa*, de quibus satis dictum est supra de cognitione.

Tertio est notandum ex habitis de natura humani intellectus, quod talis intellectus *a non statim* in prima apprehensione capit perfectam rei cognitionem; sed *primo* apprehendit aliquid de ipsa, puta quidditatem ipsius rei, quae est *primum et proprium* obiectum intellectus [= simplex apprehensio]; et *deinde* intelligit proprietates et accidentia et habitudines circumstantes rei essentiam. Et secundum hoc necesse habet unum apprehensum alii componere et dividere [= indicium], et ex una compositione et divisione ad aliam procedere, quod est *rationari* » (7). Quapropter est manifestum, quod in intellectu humano dantur praecipue duae operationes, quarum *una* est circa incomplexum (— analysis) et *altera* est circa complexum (= synthesis iudicativa sive illativa): haec autem

(1) Quaestio haec italicis proponitur a recentioribus sub hoc titulo < *La genèse des Pensées* ».

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 15, a. 1; I, dist. 36, q. 3, a. 2; de Verit., q. 3, a. 1.

(3) S. Thomas, Opuse. 53; cfr. Zoliar, Psychol., loc. prox., cit., a. 1; Garriou-Lagrange, Le Sens Commun, etc., p. 15-46.

(4) S. Thomas, de Verit., q. 3, a. 1, ad 3um.

(5) S. Thomas, ibid.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 4; IV C. Gent., c. H.

(7) S. Thomas, I, q. 85, a. 5.

ut talis primam operationem necessario praesupponit, cuius actus directe supra terminorum incomplexorum synthesini cadit. Hic vero actus ut talis non est acquisitus, sed naturaliter elicitur maxime circa prima principia (1); causatur tamen a lumine naturali et indito seu innato ipsius intellectus agentis, cuius lumen est virtus quaedam, qua intellectum formaliter cognoscitivum illuminat, illumque facit ut actu cognoscere atque iudicare valeat (2).

935. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis, manifeste patet quod non quaeritur de origine eorum quae ad secundam mentis operationem pertinent, ut sunt prima principia: cum enim haec sint complexa, ut dictum est, ideo necessario praesupponunt incomplexa, de quibus est prima mentis operatio, et proinde circa haec versatur praesens difficultas, hoc est circa *ideas* rerum incomplexarum, ut v. g. *idea* Petri, *idea* hominis, *idea* substantiae, *idea* entis, etc. Quapropter quaeritur: an *ideae* in mente humana originem habeant ab aliquo infra intellectum sive in intellectu sive supra intellectum existente. Clarius adhuc; posito ex hucusque enarratis quod fontes cognitionis humanae non possunt esse nisi vel sensus vel intellectus, quaestio ita proponi potest: an origo *idearum* in mente humana sufficienter explicetur tamquam per causam unicam et totalem vel per solum sensum vel per solum intellectum vel per utramque potentiam simul et diversimode concurrentem. En tota quaestio.

936. Sententiae. — Ad huius fundamentalis quaestionis solutionem innumerae philosophorum sententiae recensentur, quas, expositionis brevitate atque ordine quodam servato, comprehendimus sub tribus generalibus systematibus: quorum duo simul veram quaestionis antinomial efficiunt, prout ad invicem defectu et excessu opponuntur; tertium vero systema mediam viam incedens antinomial plene solvit. Quandoquidem, causa totalis et unica originis *idearum* petitur esse *aut* solus sensus = *Sensismus Purus*, *aut* solus intellectus = *Intellectualismus Purus*, *aut* sensus simul et intellectus — *Sensointellectualismus* (3); et dum hoc ultimum systema nonnisi unicam explicationem exhibet, duo priora indefinitas subierunt explicationes, quarum praecipuas breviter exponimus.

Primum Systema est *Sensismus Purus* qui, plus aequo sensum extollens et intellectum nimis deprimens, generaliter tuetur quod omnes *ideae* originem a sensu totaliter habent, ita ut tota humana cognitio sufficienter explicetur per diversarum sensationum ac earum modificationum combinationes; duplex tamen huius sensismi datur explicatio, *materialistica* nempe et *phacnomenalistica*.

a) *Sensismus Materialisticus*, nixus suo fundamentali principio, nempe: non dari nisi solam materiam, quae est in se et essentialiter homogénea et solum ordine suarum partium heterogénea, quamlibet spiritualem ac individualementem ab entitate materiali et corporea essentialiter distinctam omnino

(1) Cfr. S. Thom., I-II, q. 51, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., in Boet, de Trin., q. 1, a. 3, ad 1um; I, q. 84, a. 5.

(3) Hoc systema est aristotelico-scholasticum, quod adis nominibus appellari potest, v. g. *Physicopsychismus Idealogicus*, vel iuxta alios *Psychologismus Rationalis*, vel *Empirismus-Rationalis*, vel *Rationalismus-Empiricus*, vel aliter.

negat; quo fit ut in homine non detur potentia cognoscitiva essentialiter a potentia cognoscitiva bruti distincta; consequenter, in homine praeter cognitionem sensibilem, quae est effectus functionum cerebralium, nulla alia cognitio datur. Ita omnes materialistae tam antiqui (= Democritus, Epicurus) (1) quam recentiores (= Hobbes, Holbach, Lamettrie, Priestley, Büchner, Haeckel, Cabanis, Vogt, etc.) (2).

b) *Sensismus Phaenomenalisticus* generaliter tuetur, quod causa totalis et unica totius humanae cognitionis sunt sensus et experientia, sive externa sive interna; consequenter, tota humana cognitio versatur circa sola phaenomena, de quibus tamen idearum origo in mente diversimode ab istis contingere reputatur. Nam, Io iuxta *Sensismum Intellectualisticum* (= Locke), fons seu causa totalis idearum in mente sunt *sensatio* (= sensus externus) qua ideae sensibilibus eorumque qualitatibus ac modificationibus recipiuntur, et *reflexio* (= sensus internus) qua ideae ipsius animae, suarum facultatum et operationum habentur; ex sensatione igitur et reflexione originantur in mente nostra quaecumque ideae tam simplices quam compositae seu complexae (3); 2° iuxta *Sensismum magis exaggeratum* (= Condillac, Laromiguière, St. Mill) unus fons idearum ponitur esse sola *sensatio* seu sensus, qui non est facultas essentialiter ab intellectu distincta; unde nec reflexio requiritur: cum enim ea advertantur tantum rō Ego seu mentis modificationes, quae inanima per sensationes producuntur, ideo ab eis non differt (*Condillac*) (4). Vel aliter, quia cognitionis humanae seu scientiae solus fons est experientia, quae est tantum de sensationibus seu phaenomenis sensibilibus, ideo nihil scire possumus nec de natura corporum ex quibus sensationes causantur, neque de natura spiritus, in quo sensationes recipiuntur; consequenter, omnes ideae sunt ex sensationibus et de sensationibus (*St. Mill*) (5); 3° iuxta *Positivismum* (= Comte et Comtistae, Taine, H. Spencer) fons idearum est sola experientia, quae est de phaenomenis eorumque legibus; nam, obiecta, a mente cognoscibilia, sunt: aut facta (phaenomena) eorumque leges, aut rerum causae et substantiae; hae autem sub experientia seu observatione, quae est unica methodus scientiae, minime cadunt, sed solum facta et eorum leges sunt observationi obnoxia; quo fit ut de rerum causis ac substantiis ideas habere non possimus, consequenter manent nobis omnino incognitae et incognoscibiles (*agnosticismus*) (6); 4° denique

(1) Pro Democrito et Epicuro, cfr. Cicerón., *de Nat. Deorum*, lib. I, c. 25.

(2) Cfr. Hobbes, *Leviathan*, P. I, ch. I; Lamettrie, *L'Homme Machine*, 74; Priestley, *Disquisitions relating to matter and spirit*, P. I, sect. 7; Büchner, *Kraft und Stoff*, n. 185; Haeckel, in *Weltrütsel*; et in *Monismus*; Cabanis, *Rapports du physique et du moral de l'homme*; Vogt, *Physiologische Briefe für Gebildete aller Stände*, Stuttgart u. Tübing., 1847.

(3) Locke, in suo opere *An Essay concern. Hum. Understanding*, reiecta Innatismi opinione (*ibid.*, B. I.), atque supposita mentis humanae natura « a white paper » (*ibid.*, B. II, ch. 1, n. 2) vel « a dark room » (*ibid.*, ch. XI, n. 17), logice sequitur quod intellectus ita mere passivus se habet ad rerum ideas ut « can no more refuse to have, nor alter, when they are imprinted, nor blot them out, and make new ones itself, than a mirror can refuse, alter or obliterate the images or ideas which the objects set before it do therein produce » (*ibid.*, ch. I, n. 25; cfr. ch. XXII, n. 2). Quapropter, tenendum est, quod ideae originem habent solum « from experience; in that all our knowledge is founded and from that it ultimately derives itself » (*ibid.*, ch. I, n. 2). Experientia autem alia est *externa* (= sensatio), alia vero *interna* (= reflexio); proindeque « these two are the fountains of knowledge from whence all the ideas we have or can naturally have to spring » (*ib.*, ch. I, n. 2; cfr. *ibid.*, n. 3-4; *ib.*, n. 20-23; *ib.*, n. 24; ff., ch. II, n. 2; *ib.*, ch. VII, n. 10; *ib.*, ch. XI, n. 15, 17; *ib.*, ch. XX, n. 18; *ib.*, ch. XXIII, n. 1, et passim).

(4) Cfr. Condillac, in suo opere *Traité des Sensations*.

(5) J. Stuart Mill, *A System of Logic* (1843); *An Examination of Sir IV. Hamilton's Philosophy* (1865).

(6) Cfr. Comte, *Cours de Philosophie Positive*, Paris, 1908; H. Taine, *Le Positivisme Anglais*, Paris, 1864 et *De l'Intelligence*, Paris, 1885; H. Spencer, *First Principles* (1900). Hic

iuxta *Associationismum* (= Hume, Bain, Bergson, Leroy), qui est omnium dictarum formarum logicum corollarium; docet enim quod tota nostra cognitio est ex phaenomenis et epiphaenomenis atque circa ea eorumque associationes versata; de facto enim nulla cognitio a priori seu vera scientia datur, cum necessitas et universalitas sint quaedam illusio et ad imaginum, indissolubiliter postea redditarum, associationes reducantur; quo fit, ut si duo phaenomena successive vel simul percipiantur, quamdam aptitudinem in mente relinquunt, ut dein mutuo revocari aut iterum excitari possint, atque exinde in habitudines et demum in necessitatem transeunt, ut apparet v. g. in notione causae et effectus (1) (*Nominalismus Purus*).

Secundum Systema praecedenti e diametro oppositum appellatur *Intellectualismus Purus*; hic enim plus aequo intellectum humanum seu rationem extolens et sensum quam maxime deprimens, generaliter tuetur: omnes rerum ideas originem totaliter habere ex intellectu sive in intellectu; nihilominus, non unanimis est explicatio fautorum huius systematis. Etenim, quod solus intellectus sit idearum causa totalis dupliciter sumi potest: aut quia intellectus ex seipso est talis = *Idealismus*; aut quia in seipso habet ut sit talis, et hoc: aut quia in seipso habet solam vim, qua ideas rerum in prima causa seu Deo cognoscatur = *Ontologismus*; aut quia in seipso iam possidet rerum ideas, sive quia cuilibet animae sunt inditae = *Innatismus*, sive quia cuilibet homini traditione transmittuntur = *Traditionalismus*. Patet igitur, quod species Intellectualismi puri generaliter sunt: *Idealismus*, *Ontologismus*, *Innatismus* et *Traditionalismus*.

I. — *Idealismus* (= Transcendentalismus) est systema, quod gnoseologice acceptum, generaliter tuetur, omnes rerum ideas originem habere ex ipso intellectu, ita ut tota humana cognitio originem a priori habeat, hoc est ab analysi cognitionis in quantum est ab omni experientia remota et ut eam transcendens. Licet autem hoc omnes idealistae communiter doceant, quoad eius tamen explicationem aliquid inter se discrepant, quia discrepantia ortae sunt diversae Idealismi formae, quarum praecipuae sunt: Io *Idealismus Schematicus* (= Kant) qui docet, quod humana cognitio cum sensibus *incipit*, ad intellectum *pervenit* et in ratione *terminatur* (2); quare intellectus medium tenet inter sensum seu sensibilitatem et rationem, ideoque utriusque naturam participare debet (3): revera enim eadem est radix ipsius et sensibilitatis (4), simulque est ipsa ratio non ut absolute pura, sed ut sensibilitati applicata (5); solo igitur tali intellectu fit possibilis vera scientia seu cognitio humana, quae est unio seu conformitas

usque pervenit ut sua theoria sensistica aestimaverit controversiam inter materialismum et spiritualismum agitatam esse « a mere war of words, in which the disputants are equally absurd » (*ibid.*, p. 557).

I (1) Cfr. Hume, *Treatise on Human Nature*, London, 1739-1740; *Enquiry concerning Human Understanding*, London, 1748; Alex. Bain, *J. St. Mill, A Criticism*, London, 1882; Bergson, *Essai sur les Données immédiates de la conscience; Matière et Mémoire; L'Évolution créatrice, etc.*; Ed. Leroy, *Un Positivisme Nouveau*, Paris, 1900-1901; de hoc ultimo optine inter alia notat P. Oarrion-Larange (*Le Sens Commun* cit., p. 43-44): « Affirmer avec M. Le Roy que les notions de substance, de cause, de rapport, de sujet, etc., comme aussi celles de puissance et acte, sont non pas des divisions premières de l'être, mais le résultat du nvrclage utilitaire du continue sensible, c'est évidemment adopter, comme le remarque M. Courat, le sensualisme le plus radical qui fut jamais ».

(2) En: «Aile unsere Erkenntniss *hab*t von den Sinnen *an*geht von dazum Verstande und *endigt* bei der Vernunft... » (Kant, *Krit. d. Reinen Vernunft*, Die transcend. Dialektik, Einleitung, II).

(3) Ait enim Kant (*op. cit.*, Dialekt., Einleit., I, Note): « Die Sinnlichkeit, dem Verstande untergelegt, als das Object, worauf, dieser seine Function anwendet, ist der Quell realer Erkenntnisse. Eben dieselbe aber, sofern sie auf die Verstandeshandlung selbst einfließt und ihn zum Urtheilen bestimmt, ist der Grund des Irrthums » (cfr. *ibid.*, II, A).

(4) Cfr. Kant, *ibid.*, Einleit. II.

(5) Cfr. Kant, *op. cit.*, Dialekt., B. I, II Absch., von den transcendentalen Ideen.

sensibilis et intelligibilis (1). Ex quo liquet, quod ad veram cognitionem duo elementa essentialiter concurrunt: *passivum* (— intuitio sensibilis) et *activum* (— conceptus intellectus); quo fit ut *sine sensibilitate* nullum obiectum possit nobis dari et *sine intellectu* nihil concipi possit; ideoque, *intuitiones* sine conceptibus sunt quid caecum (2) et *conceptus* sine obiecto (= materia sensibili) sunt quid vacuum et sterile (3), consequenter nec *sensus* possunt aliquid concipere sine intellectu neque *intellectus* aliquid recipere sine sensu. Manifestum est igitur quod utriusque elementi unio seu synthesis requiritur (4), quae propterea efficitur tum quia utriusque elementi est una communis radix, ut dictum est, tum quia datur quoddam medium intrinsece sensibile simul et intelligibile, quod vocatur *schema transcendentalis* (5): hoc enim applicari possunt rationis ideae et conceptus seu categoriae intellectus ad ipsam sensibilitatem seu sensationum diversitatem. Quapropter, vera scientia seu cognitio humana intantum datur et est possibilis, inquantum phaenomenis seu sensibilitati applicabiles sunt, per tot schemata transcendentalia, categoriae quae sunt formae purae a priori contentae in intellectu et ex sola eius activitate ortae, qui quidem intellectus, ut talis (= Logica), est facultas media inter rationem (= Dialectica) et sensibilitatem (= Aesthetica). — 2° *Idealismus Subiectivo-dynamicus* (= Fichte) conceptum transcendentalem Kantii assumens ulteriusque evolvens, dicit quod subiectum cognoscens (= intellectus) et obiectum cognoscibile (= sensibile) sunt duae primae positiones *Entis Puri* seu *toū Ego Puri*, quod est omnis cognitionis et realitatis mensura; ita ut *toū Ego Purum* se ponit prius sub forma *toū Ego-Subiecti* et deinde sub forma *toū Ego-Obiecti* (= *toū Non-Ego*); quare obiectum est quid productum sive creatum a *toū Ego*. Haec duplex *toū Ego* positio intantum explicatur, inquantum *toū Ego Purum*, quod est ipsum supremum principium, essentialiter est *pura activitas*; qua propterea *primo* ponit se (= *toū Ego* = Thesis = Deus), *deinde* *toū Ego* ponit *toū Non-Ego*, quo ipsa pura activitas determinatur (= *toū Non-Ego* — Antithesis = Mundus) et denique *toū Ego* fit reale per unionem ipsius *toū Ego* et *toū Non-Ego* (= Synthesis).

(1) Vel aliter « est apperceptio transcendentalis; = unitas synthetica apperceptionis; = identitasrout Ego primitus dati » cfr. Kant, *op. cit.*, Der transcend. Analytik, Haupt, II, von der Deduction der reinen Verstandesbegriffe; *Dialek.*, B. I, III Absch., System der transcendentalen Ideen.

(2) Praedictae enim intuitiones a priori, spatii nempe et temporis, sunt simplices formae sensibilitatis, quae propterea sunt purae diversitates seu phaenomena rerum.

(3) Revera enim tales conceptus sunt a priori ex intellectu, qui etiam dicuntur *categoriae*; hae autem sunt quatuor, videlicet categoria *quantitatis* (= unitatis; pluralitatis; totalitatis), *qualitatis* (= realitatis; negationis; limitationis), *relationis* (= inhaerentiae et subsistentiae; causalitatis et dependentiae; reciprocitatis), et *modalitatis* (= possibilitatis; existentiae; necessitatis); cfr. Kant, *op. cit.*, Der transcend. Logik, B. I, Haupt. I, Absch. II-III.

(4) Ad rem ipse Kant (*op. cit.*, Der transcend. Elementarlehre, Theil II, Die Transcend. Logik, Einleit., I): « Unsere Erkenntniss entspringt aus zwei Grundquellen des Gemüths, deren die erste ist, die Vorstellungen zu empfangen, (die Receptivität der Eindrücke), die zweite, das Vermögen, durch diese Vorstellungen einen Gegenstand zu erkennen: (Spontaneität der Begriffe); durch die erstere wird uns ein Gegenstand gegeben, durch die zweite wird dieser, im Verhältniss auf jene Vorstellung (als blosser Bestimmung des Gemüths) gedacht. Auschauung und Begriffe machen also die Elemente aller unserer Erkenntniss aus, so dass weder Begriffe, ohne ihnen auf einige Art correspondirende Auschauung, noch Auschauung, ohne Begriffe, ein Erkenntniss abgeben kann ».

(5) Cfr. Kant, *loc. prox. cit.*, Der transcend. Analytik, B. II, Haupt. I, von dem Schematismus der reinen Verstandesbegriffe. — Quid autem hoc schema in se sit, difficile est definire, fatetur Kant; nihilominus, efficitur seu producitur ab *imaginatione*, quae si sumatur ut facultas obiecti absentis in intuitionem representativa, pertinet *ad sensibilitatem*; si autem ut functio quaedam spontaneitatis operantis synthesisini seu unionem sensibilis et intelligibilis, pertinet *ad intellectum*. Ideoque, *una eademque* animae facultas seu spontaneitas est qua unitas in diversitate producitur aut diversitas ad unitatem reducitur (cfr. Kant, *loc. prox. cit.*).

Exinde patet, quod tota humana scientia seu cognitio, et si bijective et obiective est quiddam creatum et constructum ab ipsa mentis activitate (1). — 3° *Idealismus Obiectivus* (= Schelling) idealismum fichtianum corrigit: ita enim Fichte extollit *toū Ego* ut illud Deo substituat atque asserat Deum esse mundo immannentem; quod revera falsum est, quia de facto mundum transcendit. Quapropter, tam ipsa natura quam *toū Ego* procedere debent a quodam principio eis suorem, quod est *toū Ego Absolutum* (= Deus), quod propterea est *Identitas Absoluta*: in se enim indifferenter ac indeterminate complectitur cognoscens (= subiectum) et cognoscibile (= obiectum), spiritum et materiam, ideale et reale; unde haec non sunt nisi diversae formae quibus Identitas Absoluta diversimode se manifestat (2). — 4° *Idealismus Panlogisticus* (= Hegel) putat, quod sicut idealismus fichteanus (= monismus exaggeratus) est falsus per excessum, ita idealismus schellingianus (= dualismus exaggeratus) est falsus per defectum; proinde *toū Ego* fichteano et Identitati Absolutae Schellingii substituitur *Idea*, cuius continua ac successiva positio explicat ens, conceptum et ipsam Rationem Absolutam. Haec enim *Idea* absolute et praecise complectitur in se quamlibet entitatem seu realitatem, ita ut quidquid est ideale, sit reale et e converso, unde est *Idea-Ens*, quae reflexione sui in tribus momentis se evoluit; nam, in primo momento se in se ponit et est *Idea in se* (= Thesis) (3), in secundo autem se extra se ponit producens mundum et est *Idea extra se* (= Antithesis) (4), in tertio demum momento ad se rediit, quo sui conscientiam acquires ponit spiritum et est *Idea ad se* (= Synthesis) (5). Cum igitur spiritus humanus sit ipsum Ens-Idea, ut sui conscientiam acquirers, ideo res cognoscit inquantum in seipso repetit atque recogitat processum seu evolutionem Entis-Idae (6). — 5° *Idealismus Teleologicus* (= Trendelenburg) mediam viam arripit inter monismum Hegelii et dualismum Kantii, adsignans scilicet, medium quo ens et conceptus conciliantur. Etenim docet, quod ens et conceptus non sunt una et eadem res solo gradu distincta (= Hegel), sed duo modi unius eiusdemque rei, quae est motus finalisticus; nam, conceptus non est simplex ac pura evolutio entis, sed est processus intimus ac profundus mundi (= motus finalisticus): hic autem processus producit conceptum simul et ens, licet in ordine ad conceptum. Huius vero ratio est, quia omne quod est, constat ex dualistica ratione subiectivi et obiectivi: quod est enim, subiicitur alicui motui, qui ad certam directionem (= finem) ordinatur, et ut tale necessario et essentialiter importat rationem subiecti ordinati sive ordinabilis ad aliquod obiectum, quod est eius finis (7).

(1) Cfr. Fichte, *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre*.

(2) Cfr. Schelling, *Ueber die Möglichkeit einer Form der Philosophie überhaupt; Darstellung des wahren Verhältnisses der Naturphilosophie zu der verbesserten Fichteschen Lehre*.

(3) Vel « *Idea Pura* seu *Indeterminata* », = *Philosophia Conceptus*, — *Logica*.

(4) Vel = *Philosophia Naturae*.

(5) Vel = *Philosophia Spiritus*.

(6) Cfr. Hegel, *Phänomenologie des Geistes* (1807); *Differenz des Fichteschen und Schellingianischen Systems der Philosophie* (1801).

(7) Cfr. Trendelenburg, *Die logische Frage in Hegels System*, Leipzig, 1843; *Logische Untersuchungen*, Berlin, 1840; *Historische Beiträge zur Philosophie*, Berlin, 1846. — Expositae idealismi formae repraesentant principales evolutiones a Kantio usque ad Trendelenburgi; ab his autem posteriores evolutiones conceptionis kantianae aut vix vel nihil differunt aut saltem extrinsece et accidentaliter tantum, ut videre est v. g. apud contemporaneos kantianos germanos ut B. Erdmann, Cohen, Husserl, Biehl, Jerusalem (cfr. Stefanescu, *Le Dualisme Logique, etc.*; Paris, Alcan, 1915). Neque ab his essentialiter differt sic dictus Idealismus Actualis quorundam aliorum, ita v. g. Idealismus Gentile-Croce parum vel nihil differt ab Idealismo Cohen-Husserl, ut de facili apparet eorum comparisonem instituenti (cfr. Cohen, *Logik*; Husserl, *Philosophie als strenge Wissenschaft*; *Logische Untersuchungen*; Gentile, *La Riforma della Dialettica Hegeliana*; *Sistema di Logica*; *Teoría Generale dello Spirito come Atto Puro*, et alia opera; B. Croce, *Estética*; *Logica come scienza del concetto puro*; *Filosofía de la práctica*; *Saggio su Hegel etc.*, et alia opera).

II. — *Ontologismus* (1) generaliter ponit, quod ideae omnium rerum non sunt ex vi innata ipsius intellectus, sed in intellectu prout eas immediate intuetur in prima veritate seu in Deo. Nititur hoc fundamentalis principio, videlicet: *Primum Ontologicum est Primum Logicum* (2); hoc autem significat, quod sicut Deus est primum ens: ita est etiam primum intelligibile seu prima idea; consequenter, processus logicus idearum idem est ac processus ontologicus rerum (3). Etenim, veritas non potest cognosci per aliquam imaginem aut similitudinem, neque per illationem proprie dictam, sed in se et per se atque intuitu directo et immediato; quo fit ut idearum seu rationum intelligibilium realitas sit in se independens ab intellectu creato, a quo tantum cognoscitur, et non possit esse nisi ipsa realitas divina: rerum enim ideae sunt ipsamet Dei essentia. Cum vero lumen interius, quo intellectui creato ostenditur intelligibile et in quo illud intelligibiliter perspicitur, debeat repraesentare rationes intelligibiles ut universales, necessarias, immutabiles et aeternas: quod a nullo finito, singulari et contingenti haberi potest, necesse est ut lumen illud sit ipse Deus, qui obiective et immediate intellectui obicitur; hoc enim modo, fit immediate ac intelligibiliter praesens ut forma idealis, in qua omnes veritates intelligibiliter relucent et in qua intellectus omnia intelligibilia intuetur. Deus igitur intellectui creato obicitur, non praesentia mediata et ut in speculo seu per aliquid quod est ei simile, sed praesentia immediata et ut est in se, ita ut medium, in quo Deus et omnes res ab intellectu creato cognoscuntur, est ipsamet realitas divina seu divina substantia (4). Ita Malebranche (P. Thomassin, *Al. Graty, H. Car.*

(1) Hoc systema diversis aliis nominibus ab eius defensoribus saepe nuncupatur, ita ab Ubaghs (*De la nature de nos idées et de l'Ontologisme en général*, § 3) dicitur v. g. systema « des idées immédiates », vel « de la vision de Dieu ».

(2) Hoc principium a Gioberti (*Introd. allo Studio d. Filosofia*, vol. II, lib. I, c. 4, p. 98-100; Napoli-Torino, 1861) ad unum absolutum reducit, videlicet: *Primum Ontologicum + Primum Logicum seu Psychologicum = Primum Philosophicum*, et hoc est Ens Reale; ait enim (*ibid.*, p. 110-111): « Il Primo filosofico è adunque l'Ente reale, come idea madre, e cagion principe di tutte le cose, riunisce le proprietà degli altri due Primi. In questa locuzione composta, la prima voce accenna particolarmente alla relazione psicologica, e la seconda all'ontologica, benché i due concetti si compenetrino insieme, e si unizzano perfettamente. La quale si potrebbe esprimere col solo vocabolo di Ente, giacché l'Ente senza più, non è Tente possibile, ma bensì il reale e assoluto ».

(3) Cfr. Gioberti, *loc. prox. cit.*, c. 3-4.

(4) Putamus quod inter omnes ontologistas, qui magis logice et philosophice systema exponit, est Gioberti ut fuse videri potest in *op. iam cit.*, lib. I, c. 4; et in alio « *Degli errori filosoffei di A. Rosmini* », lcz. 7. Summatim autem ita illud repetit: « L'uomo, inquanto riflette e filosofeggia, sale da se a Dio, il che far non potrebbe se prima non fosse disceso da Dio a se stesso, mediante l'operazione anteriore dell'intuito, senza di cui la riflessione (= Toperazione seconda) non potrebbe aver luogo. Il modo con cui il nostro pensiero trapassa da Dio a st medesimo, è analogo al modo con cui lo spirito pensante e ogni cosa creata procedono dall'oro principio; giacché l'ordine della cognizione vuol rispondere a quello della realtà, e il legame ideale della notizia di Dio con quella che l'uomo ha di sé, dee immedesimarsi col vincolo reale di Dio colle sue fatture. L'opposizione tra Idee e le cose, fra Tordinedel conoscimentoe quello delle esistenze, involge contraddizione e mena allò scetticismo. Ora il vincolo reale del necessario col contingente è la creazione; dunque lo spirito, come conoscente, muove da Dio, perché è da Dio creato, perché in virtù dell'intuito percepisce Tatto creativo, perché ne è testimonee spettatore continuo, perché lo vede direttamente e immediatamente colTocchio dell'aninw come apprende coi sensi! le proprietà del corpi, perché ripugna che la prima cognizione delle cose non sia immediata o le rappresenti altrimenti disposte e ordinate che non sono in se stesse. Ogni notizia astratta dee fondarsi in un concreto; e se da un lato senz'astrazione non si può riflettere né ragionare, dall'altro lato non si può astrarre senza la percezione di un concreto che serva di base, come la cognizione riflessa non è possibile senza un intuito precedente. L'intuito dee dunque porgere concretamente tutte quelle notizie che, rese astratte dalla riflessione, sono la materia dei nostri pcnsieri e di ogni nostro ragionamento. Ora non è egli chiaro che ogni discorso si riduce in fine in fine alle idee di Dio, del mondo e della creazione, Tultima delle quali è il legame delle due prime? Dunque il concreto primitivo, appreso dall'infnto, e

Maret, Fabre, Brancherail, Hugonin, Rothenflue) (1); V. Gioberti (= P. Luciani, G. Romano, F. Toscano, V. Fornari, V. Di Giovanni et plures alii post Terentium Mamiani della Rovere), et G. L. Ubaghs (= Moehler, Claessens, Laforêt, et alii) (2).

III. — *Innatismus* generaliter tuetur, quod intellectus humanus, sive omnium sive quarumdam rerum, ideas apud se ingenite iam possidet, prout cuilibet animae in sui productione inditae sunt; quot tamen et quanam ideae ei sint inditae diversimode explicatur. Etenim, I° *Innatismus Platonicus* (= Plato, Platonici) docet, quod quia ideae essentias rerum repraesentant atque ideo sunt universales, necessariae, immutabiles ac aeternae, nequeunt ex sensationibus seu sensibilibus attingi; oportet igitur, ut intellectus humanus, antequam corpori uniatur, naturaliter plenus sit omnibus rerum speciebus intelligibilibus, quas, ut corpori unitus, actu considerare nequit ob eiusdem corporis impedimentum; proinde, requiruntur sensationes, quibus intellectus ideas, antea habitas et actu oblitas, iterum revocat aut reminiscatur (3). — 2° *Innatismus Cartesianas* (= Cartesius, Cartesiani), nixus suo fundamentalis principio: *cogito, sum*, quo animae essentia ponitur esse in cogitatione (4), docet de necessitate esse in anima admittendas quasdam rerum ideas innatas. Praeter enim ideas adventitias et fictitias, experimur in nobis plures alias rerum ideas nullo modo acquisitas et tamen reales (5), inter quas sunt praesertim: idea Dei, attributorum Dei et aliarum notionum distinctarum et clararum (6). — 3° *Innatismus Leibnitzianus* (= Leibnitz, Leibnitziani) viam mediam quaerit inter Cartesii et Lockii opinionem; inter spiritum enim pure activum seu spiritus activitatem (= Cartesius) et eius cameram obscuram seu chartam albam sive puram potentialitatem (= Locke), spiritus praeditus est media vi seu virtualitate (= Leibnitz), qua plures ideas et prima principia apud se praecontinet independenter a qualibet sensili experientia. Cum enim anima rationalis seu spiritus sit quaedam monas fenestras non habens (7) atque quoddam ens reale distinctum, nequit considerari ut simpliciter vacuum, hoc est repugnat ut sit facultas sine ullo actu (8). Quapropter, dicendum est quod plures rerum ideae (v. g.

fonte di ogni cognizione riflessa, si trova espresso adeguatamente in questa proposizione: *l'Ente crea te esistenza*; la quale fu da me chiamata *formola ideale* » (*Del Bello e del Buono*, vol. unie., c. 2, p. 29-30; Losanna, 1846).

(1) Cfr. Malebranche, *Recherche de la Vérité*, Liv. III, P. II, ch. 2-6; *Entretiens sur la Métaphysique*; Thomassin, *Dogmes Théologiques*, Liv. 1, ch. XIV; Graty, *Connaissance de Dieu*, P. II, ch. I; *Connaissance de l'âme*, Liv. III, § 2; *Logique*, Tom. 1, § 4; Mar et, *Théodicée Chrétienne*; Philosophie et Religion, leq. XI; Fabre, *Défense de l'Ontologisme*; Branche-Rau, *Praelectiones Philosophicae*, Psychol. sec. 1 (an. 1862 suam doctrinam Romae retractavit); Hugonin, *Ontologie*, ou *Etude des lois de la pensée*, 2 vol., Paris, 1856 (an. 1866 episcopus factus est et doctrinam retractavit).

(2) Certe non omnes citati philosophi eodem modo exaggerato ontologismum defendunt: nihilominus quoad verum punctum idologicum intercos nulla est essentialis differentia.

(3) Cfr. Platonem, in *Parmenide*, *Timaeo*, *Menone*, *Phaedro* et *Republica*; S. Thom., 1, q. 84, a. 3-4. — Notandum est quod quidam neo-scholastici (= v. g. Hugon) minus recte *Avicennam* inter innatistas adnumerant; Avicenna enim, ut merito animadvertit Angelicus (I, *pr. cit.*, a. 4) « non ponit scientiam animae naturaliter inditam, sicut Plato... ».

(4) Cfr. Cartes., *Méditât.*, 11; *Discours de la Méthode*, P. II, VI et passim alibi. — Hinc Auctor cuiusdam philosophiae cartesianae, ait quod « mens humana recte definitur: substantia rationalis seu cogitationis particeps, regendo corpori accommodata » (*Instit. Philosophicarum Cursus Novus, ad usum studiosae juventutis, praesertimque Seminariorum accommodatus*, Nova Editio, Tom. II, Metaph. Spec., Diss. II, c. I, a. 4, q. 1; Leodii, Dessuer, 1810).

(5) Cfr. Cartes., *Méditât.*, IIk.

(6) Cfr. Cartes., *Méditât.*, III; *Princip. Philos.*, P. I, § 10, 22. — Cartesii mens de hac re quandoque dubia apparet, sicut cum asserit quod *ipsa facultas idearum productiva est in nata* (cfr. Cartes., *Répons*, au X) « obi.): nihilominus expressius contrarium habet ut patet ex locis citatis.

(7) Cfr. Leibnitz, *Monadol.*, n. 7, 11.

(8) Cfr. Leibnitz, *ibid.*, n. 9, 18; *Nouv. Essais sur l'Entendcm. Hum.*, liv. II, ch. I, § 2.

740 Liber II - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. II, Art. III, Sectio II, § 1, II, 2

idea Dei et veritatum necessarium) (1) atque prima principia (2), sunt animae rationali innatae, prout scii, ei independenter a quolibet influxu sibi extrinseco insunt atque ex ipsa eius intellectuali essentia oriuntur, quamvis, ut est monas finita et creata, in eorum actuali cognitione paulatim et gradatim se evolvat, a perceptione confusa nempe ad distinctam procedendo (3). — 4° *Innalismus Rosminianus* (= Rosmini) docet, ideam entis universalissimi esse menti humanae innatam. Supposita enim distinctione inter ideam quae est de ipsa re, et iudicium quod est de rei existentia seu subsistentia, necessario sequitur quod iudicium praesupponere debet in mente rei ideam eiusque originem (4). Luculenter autem constat praesertim ex principio cartesiano (5) quod idea, quae primo in mente cadit et a qua quaelibet alia dependet, est idea a entis seu tou esse seu entis possibilis » (6); quo fit ut talis idea sit generalissima, fundamentalis, prima a priori et ultima a posteriori (7). Hinc est, ut idea entis generalissimi sit animae humanae penitus innata (8); non enim produci potest in nobis ab aliquo extrinseco, sive istud sit suprasensibile ut ens intelligens separatum seu Deus ut patet (9), sive sit sensibile, cum, ut tale, ens generalissimum efficere nequeat (10); neque produci potest a nobismetipsis: non enim produceretur nisi per reflexionem super sensationes, sive externas sive internas, ex quibus nulla universalitas effici potest (11). Manifestum est igitur, quod idea entis generalissimi debet esse intellectui humano penitus innata (12).

IV. — *Traditionalismus* gnoseologice sumptus docet, quod rerum ideae, sive omnium sive quarundam tantum, originem in mente humana habent, non quidem ex sensibilibus, sed prout intellectui primi hominis revelatae sunt (13) ac posterioribus per traditionem conservatae ac transmissae sunt (14), proindeque ut certae sola fide tenentur (15). Dupliciter tamen communiter exhiberi solet, exaggerate nempe et temperate. Et revera, Io *Traditionalismus Exaggeratus* seu *Rigidus* tenet, quod omnium rerum ideae in mente humana oriuntur ex transmissa traditione primitivae revelationis, sive quia humanitas seu genus humanum nequit aliquid concipere vel cogitare nisi prius audierit Deum loquentem, sicut infans nisi prius parentes audierit (= De Bonald) (16); sive quia

(1) Cfr. Leibnitz, *Nouv. Ess. etc.*, liv. I, ch. III, § 7.

(2) Cfr. Leibnitz, *ibid.*, ch. I; itnot conclusiones necessario cum illis principiis connexae sunt innatae, unde «l'arithmétique et toute la géométrie sont innée».

(3) Cfr. Leibnitz, *Monadol.*, n. 28-30, 83.

(4) Cfr. Rosmini, *Ideología e Logica: Nuovo Saggio sulla Origine delle Idee*, sez. 5, P. I, c. 1, a. 2-3.

(5) Cfr. Rosmini, *ibid.*, a. 5.

(6) Cfr. Rosmini, *ibid.*, a. 4.

(7) Cfr. Rosmini, *ibid.*, a. 5-6.

(8) Cfr. Rosmini, *ibid.*, sez. 5, c. 3, a. 5.

(9) Cfr. Rosmini, *ibid.*, sez. 4, c. 1, a. 1-6.

(10) Cfr. Rosmini, *ibid.*, sez. 3, c. 1-2; sez. 4, c. 3, a. 1.

(11) Cfr. Rosmini, *ibid.*, sez. 3, c. 1-4; sez. 4, c. 2-3. — Quapropter, pergit Rosmini (*ibid.*, sez. 5, c. 3, a. 5, § 2): « nulla di cid ci rimuove dal metiere innata l'idea dell'ente; ed è certo, che nel primi momenti di nostra esistenza e molto di poi, noi non siamo atti ad osservarla ed awisaria in noi (unde diceret Leibnitz quod non habemus eius apperceptionem]... ».

(12) Haec conclusio est petra angularis systematis ideologiae Rosmini; etenim: «Movendo io dall'idea dell'ente in universale innata, a spiegarci l'origine delle idee acquisite, io non formo già una vana ipotesi; perlocché, io assumo a tale spiegazione cosa di cui prima provai l'esistenza. Mi resta dunque a mostrare, siccome tutte le idee dall'idea dell'ente si derivano, sicché, posta la idea dell'ente, tutte si spieghino senza più... » (Rosmini, *loc. cit.*, sez. 5, P. II, c. 1, a. 1).

(13) Ideo vocatur *Revelationismus*.

(14) Ideo dicitur *Traditionalismus*.

(15) Ideo appellatur *Fideismus*.

(16) Cfr. Bonald, *Recherches Philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales*; ubi conspicitur quod fundamentum Bonaldii est « L'homme pense sa parole, avant de parler sa pensée ».

sola ratio universalis (– ratio generis humani, = ratio socialis, -- sensus communis) est fons totius cognitionis atque ipsa sola cognitionem infallibiliter certam gignere potest (= De la Mennais) (1). — 2° *Traditionalismus Temperatus* seu *Mitigatus* sustinet quod sine traditione primitivae revelationis mens humana attingere potest omnes ideas mundi sensibilis ac proinde potest ratio-cinando pervenire ad scientias naturales et mathematicas; tamen, non potest, independenter ab illa traditione, attingere mundi intelligibilis seu veritatum spiritualium, v. g. Dei, animae humanae, boni et mali, obligationumque moralium ideas (= Bautain, Bonnetty, von Sieger) (2), vel saltem illarum idearum claram et distinctam cognitionem acquirere (= Ventura) (3).

Tertium Systema est *Sensointellectualismus* qui, admisso cum Sensismo sensuum concursu et cum Intellectualismo intellectus concursu ad ideas in mente producendas, simulque negando Sensismo: sensus esse solam causam totalem sicut et Intellectualismo: intellectum esse solam causam totalem; firmiter docet, quod sensus et intellectus concurrunt ad idearum productionem in mente, ut duae causae ad invicem subordinatae, quatenus nempe sensus se habent ut causa materialis ac instrumentalis, intellectus vero ut causa principalis, ita ut intellectus agens sit causa efficiens principalis, qui per abstractionem format obiectum intelligibile seu ideam rei illamque intellectui possibili imprimit. Ex quo est manifestum, quod dualismos gnoseologicus seu apparens antinomia sensibilis-intelligibilis sive sensus-intellectus optime in hoc systemate solvitur atque conciliatur, quatenus «cognitio nostra, quae a rebus initium sumit, hoc ordine progreditur, ut primo incipiat in sensu, secundo perficiatur in intellectu » (4). Quapropter, cognitionis humanae seu idearum origo seu inchoatio est a sensu, inquantum ab hoc cognitionis materia praebetur, perfectio vero seu consummatio est ab intellectu, inquantum abstrahit ac format primo rerum ideas ex obiectis sensiliter repraesentatis; unde est quod merito communiter dicitur « nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu ». Ita docent, post *Aristotelem* et S. *Thomam*, omnes Scholastici communiter, quos sequimur.

937. Conclusio: « Sensointellectualismus unice ac simpliciter est admittendus ad idearum genesim explicandam ».

Prob.: Illud systema unice ac simpliciter est admittendum, in explicando cognitionis humanae seu idearum originem, quod ipsi humanae naturae non solum non contradicit, sed ei maxime conforme est. Atqui quodlibet aliud systema gnoseologicum, praeter sensointellectualismum, humanae naturae contradicit eique minime est conforme. Ergo sensointellectualismus unice ac simpliciter est admittendus ad idearum genesim explicandam.

Mai. ex se patet; cum enim cognitio sit humana, modus quo oritur et evolvitur, proportionari debet humanae naturae, ut ex supra de cognitione in genere habitis colligitur (5). — Min. prob.:

Arg. 1a (= *negative*). — Systemata gnoseologica ad explanationem originis idearum excogitata, sunt aut sensismus purus, aut

(1) Cfr. F. R. de la Mennais, *Essai sur l'indifférence en matière de Religion*.

(2) Cfr. L. E. Bautain, *De l'enseignement de la philos. en France au XIX siècle*; Bonnet., *Annales de Phil. Chrét.*, ser. IV, vol. 8.

(3) Cfr. Vent., *La Ragione Filosofica e la Ragione Cattolica*.

(4) S. Thomas, *de Verit.*, q. 1, a. 11, c.

(5) Cfr. S. Thom., I, *dist.* 28, q. 1, a. 2.

intellectualismus purus, aut sensointellectualismus. Atqui praeter sensointellectualismum, alia duo systemata humanae naturae contradicunt eique nullo modo conformia sunt. Ergo quodlibet aliud systema gnoseologicum, praeter sensointellectualismum, humanae naturae contradicit eique minime est conforme.

Mai. liquet ex sufficienti divisione systematum expositorum.

Min. probatur per partes (1).

Prob. Ia Pars (= *sensismus purus humanae naturae contradicit eique nullo modo est conformis*). — Sensismus purus idearum originem et causam totaliter ac unice sensibus tribuit, ita ut tota humana cognitio perficiatur per combinationes diversarum sensationum earumque modificationes. Atqui hoc aperte naturae humanae contradicit eique nullimode est conforme. Hac enim sensismi explicatione, habetur: Io confusio obiecti sensus et intellectûs; 2° negatio essentialis ac specificae distinctionis inter potentiam sensilem et intellectualem; 3° negatio cognoscibilitatis quidditatum rerum sensibilibus, et a fortiori suprasensibilibus; 4° completa negatio duplicis intellectus, possibilis nempe et agentis; 5° negatio distinctionis essentialis et entitativae inter animam sensilem et rationalem; 6° perfecta identificatio hominis cum bruto. Ergo sensismus purus humanae naturae contradicit eique nullo modo est conformis.

Prob. 2a Pars (= *intellectualismus purus humanae naturae, contradicit eique nullo modo est conformis*). — Intellectualismus purus idearum originem et causam docet esse totaliter ac unice ex intellectu sive in intellectu, sine ulla necessaria dependentia vel influxu sensuum. Atqui hoc humanae naturae aperte contadicit eique nullo modo est conforme. Tunc enim sequitur inter alia, Io quod intellectus humanus est potentia essentialiter activa, vel saltem semper in actu suae cognitionis; 2° quod obiectum proprium ac proportionatum intellectus humani, ut est corpori unitus, non sunt quidditates a sensibilibus abstractae; 3° quod anima humana non est forma substantialis corporis humani; 4° quod cognitio nullum valorem ontologicum habet, sed solum idealem et phaenomenalem; 5° quod quilibet intellectus esset Deus saltem psychologicus; 6° quod daretur ens maxime inconditionatum simulque maxime conditionatum, maxime in actu simulque maxime in potentia; 7° quod numquam deberet alicuius rei scientia in individuo deficere ex defectu vel carentia alicuius sensus. Ergo intellectualismus purus humanae naturae contradicit eique nullo modo est conformis.

(1) Ad brevitatem argumentationis servandam, praedicta duo systemata explodimus hic modo generali; specialem autem refutationem, licet forsitan incomplete, videsis in obiectiourn solutionibus.

Arg. IT“ (= *positive*). — Intelligere humanum, formaliter ut tale, non est solius intellectus neque solius sensus, sed utriusque simul, iuxta utriusque tamen diversam naturam et diversum finem, quem in humana constitutione praesefert. Atqui hoc unice a sensointellectualismo docetur. Ergo quodlibet aliud systema gnoseologicum, praeter sensointellectualismum, humanae naturae contradicit eique minime est conforme.

Mai. est totius nostrae tractationis psychologiae corollarium. Quandoquidem, homo naturaliter nec est sola anima neque solum corpus, sed ex utroque essentialiter coalescit; praeterea, potentiae intellectivae sunt essentialiter immateriales, sicut et sensiles sunt essentialiter materiales; materiale tamen, ut tale, in immateriale directe agere nequit. Porro, cum operatio sequatur esse et modus operandi modum essendi, ideo operari hominis ut est homo, quod est intelligere, necessario esse debet proportionatum et conforme modo essendi hominis, ut talis seu modo essendi humanae naturae, hoc est debet esse nec solius intellectus neque solius sensus sed utriusque simul, simultate tamen praesupponente dependentiam seu subordinationem unius potentiae ad aliam, quarum nempe una sit superior et principalis, altera inferior et instrumentalis sive materialis, prout superiori materiam eius operationis administrat. Hoc enim *experientia* luculenter manifestatur; unusquisque enim in seipso experitur se, universalialia seu ideas universalium atque singularium abstractorum de facto cognoscere; cuius autem signum est: Ium «quia qui caret sensu aliquo non habet scientiam de sensibilibus quae cognoscuntur per sensum illum; sicut caecus-natus nullam scientiam habet nec aliquid intelligit de coloribus» (1); *tum* quia «impedito actu virtutis imaginativae per laesionem organi ut in phraeneticis, et similiter impedito actu memorativae virtutis ut in lethargicis, impeditur homo ab intelligendo in actu, etiam ea quorum scientiam praeaccepit» (2); *tum* quia «quando aliquis conatur aliquid intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum, in quibus quasi inspiciat, quod intelligere studet» (3); *turn* denique, quia «quando aliquem volumus facere aliquid intelligere, proponimus ei exempla ex quibus sibi phantasmata formare possit ad intelligendum» (4).

Min. non est minus clara; quod enim praedicta doctrina sit sensointellectualismi, ex toto tractatu Psychologiae a nobis hucusque exposito colligitur; quod autem unice est eius doctrina, remanet manifestum ex eius comparatione cum sensualismo et

(1) S. Thomas, II *Cont. Gent.*, c. 83.

(2) S. Thomas, I, q. 84, a. 7.

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) S. Thomas, *ibid.*

intellectualisme) puro. Sensointellectualismus enim breviter docet, animam rationalem esse formam substantialem corporis humani, ex quorum unione resultat unio non solum essentialis, sed etiam personalis; anima vero, cum sit unica forma in homine, est radix omnium facultatum et *sensilium*, quae ut in subiecto proximo in toto composito subiectantur, et *intellectualium*, quae in ipsa anima spirituali ut in subiecto proximo subiectantur. Quo fit, ut intellectus sit facultas simpliciter anorganica et immaterialis, dependens tamen objective et extrinsece a sensibus; attamen, cum in ratione cognoscentis sit secundum se essentialiter passiva, et materiale seu sensibile immediate in ea recipi non possit, ponitur inter ipsam et facultates sensiles alia potentia intellectiva specificata a passiva distincta, quae est intellectus agens: huius autem proprium munus est abstrahere a sensibilibus proprium intellectus possibilis obiectum seu intelligibile, quod scilicet sunt quidditates sensibilibus abstractae, quae ab eodem intellectu imprimuntur intellectui possibili, qui, iis informatus, cognitionem seu intellectionem exinde elicit (1).

938. Corollarium Ium. — Colligitur igitur *primo*, illud quod primo in mente humana cadit, vel quod primo ab ea concipitur, seu idea rei quae primo ei repraesentatur, est idea entis. Cum enim intellectus humanus sit tabula rasa, ad perfectam cognitionem non pervenit nisi procedendo de potentia in actum per aliquod ens actu, non iam subito sed sicut in qualibet generatione seu evolutione progressiva, hoc est paulatim a cognitione indistincta seu confusa et imperfecta ad distinctam seu claram et perfectam (2); unde, prius «occurrit intellectui nostro cognoscere animal quam cognoscere hominem» (3). Porro, inter omnia quod est communissimum, quodque in omnibus intime invenitur ac in quod omnia resolvuntur, est ens. Ergo, *idea entis* est id quod primo et primario a mente concipitur, eique repraesentatur (4).

939. Corollarium II^m. — Colligitur *secundo* recte dici, quod *cognitio humana incipit a sensu*, ideoque *nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu*. Nihilominus, non est per hoc inteiligendum quod sensus cognoscit omne quod intellectus cognoscit vel quod sensibile immediate in intellectum transit, sed quod sensus accipiunt obiectum proprium, quod ut materiam cognitionis intellectivae praebent intellectui agenti, qui ex illo sensibili abstrahit intelligibile in actu. Quapropter inteiligendum est quod, «ex his quae sensus apprehendit, mens in aliqua ulteriora manuducitur, sicut etiam sensibilia intellecta manuducunt in intelligibilia divinorum» (5).

(1) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 10, a. 6.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 85, a. 5.

(3) S. Thomas, *ibid.*, a. 3.

(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. 94, a. 2; *de Verit.* q. 1, a. 1; *in Boet, de Trin.*, q. 6, a. L

(5) S. Thomas, *de Verit.*, q. 10, a. 6, ad 2°.

940. Scholion. — Ex doctrina hucusque exposita probe est notandum contra quosdam, sive antiquos sive recentes, quod *prima principia rationis* nullo modo menti humanae sunt formaliter innata. Cum enim haec principia sint quid complexum pertinens ad secundam mentis operationem, qua interius iudicio et exterius propositione seu enuntiatione exprimitur, ideo cognitionem operationis primae mentis necessario subaudiunt (1), consequenter praesupponunt in mente ut ope sensus efforment acquisitos terminos incomplexos, ex quibus principiorum synthesis resultat; nihilominus, formalis et actualis cognitio illius synthesis est intellectui naturalis, inquantum «lumine naturali intellectus agentis prima principia fiunt cognita, nec acquiruntur per ratiocinationem, sed solum per hoc quod eorum termini innoscuntur» (2). Unde manifestum est, quod prima principia rationis *partim* sunt acquisita, quatenus scilicet termini eorum experientia seu sensu acquiruntur, et *partim* sunt menti innata seu indita, prout eorum actualis evidentia naturaliter ab intellectu cognoscitur (3). Quapropter, primum ac supremum rationis principium, in ratione entis et non-entis fundatum, quod recte principium contradictionis dicitur et est, repugnat aliqua demonstratione seu argumentatione, sive directa sive indirecta, acquiri; sed simpliciter et absolute indemonstrabile est ac evidentissimum (4).

941. Obiectiones. — Innumerae certe sunt difficultates, quas contra probatam veritatem movent adversarii; ex dictis tamen non difficulter solvi possunt; propterea praecipuas tantum referre ac solvere sufficiat, ut argumentum negativum, ad thesim nostram supra allatum, hic suum roborem perfecte acquirat.

942. Ex Sensismo Puro. — Ia Obi.: Omnis humana cognitio fit per imutationem sensibilibus. Atqui hoc non habetur nisi per imagines ex sensibilibus defluxas. Ergo omnis humana cognitio est sensitiva et sensibilibus. Ita *Sensism. Materialisticus*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: omnis humana cognitio sensitiva fit per imutationem sensibilibus *Cone.*; cognitio intellectiva *Subdist.*: fit mediate per imutationem sensibilibus *Cone.*; immediate *Neg.* — *Dist. Min.*: non habetur nisi per imagines objective et intentionaliter ex sensibilibus defluxas *Cone.*; entitative et physice *Neg.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Patet enim quod maior argumenti falso nititur supposito, inquantum cum Democrito ponit quod nihil esset in mundo nisi sensibilia; et sicut nihil erat in mundo nisi sensibilia, ita dicebat [= *Democritus*] quod nulla vis apprehensiva erat in anima nisi sensitiva» (5), quod certe falsum est. Nihilominus, repugnat

(1) Cfr. S. Thom., I *Post.-Anal.*, lect. 2.

(2) S. Thomas, IV *Metaphys.*, lect. 6, n. 599; cfr. I, q. ai, a. 5; I-II, q. 51, a. 1; q. 94, a. 2; II-II, q. 1, a. 7; *in Boet, de Trin.*, q. 1, a. 3, ad 3°.

(3) Ad rem ita Cajetanus (I-II, q. 51, a. 1) ratiocinatur: «sicut nutrire augereque *naturae* sunt actus animae, non qualitercumque sed *adveniente* alimento decocto; sic notitia principiorum habitualis *naturaliter* inest animae *advenientibus ab extra terminis*: ita quod ad inteiligibilem praesentiam eorum *inditum est* quod ab anima in intellectu possibili sub lumine agentis fluat qualitas illa, quae est habitus principiorum, sicut motus gravium et levium a natura gravium et levium, et ut semel effluxit semper perseverat, quamvis non exeat in actum impedita phantasia». Cfr. P. Liberatore, *Delta Conoscenza Intellettualc*, P. II, c. 7, a. 6, n. 274, p. 367, Roma 1837; S. Thom., I-II, q. 57, a. 2; II *C. Gent.*, c. 83; *de Anim.*, a. 4; *de Verit.*, q. 10, a. 6; q. 11, a. 1, c., ad 3° et 5°. — Cajetanus praeterea (II *Post.-Anal.*, c. 13) ostendit contra A. Andream (I *Metaph.*, q. 5), experientiam sensilem requiri non solum ad cognitionem incomplexorum, ex quibus prima principia resultant, sed etiam ad illorum principiorum habitum in anima generandum. Cfr. S. Thom., I *C. Gent.*, c. 7.

(4) Cfr. S. Thom., I *Post.-Anal.*, lect. 7.

(5) S. Thomas, I *de Anim.*, lect. 3, n. 39.

ut cognitio, sive sensilis sive intellectiva, fiat per sensibillum physice et entitative acceptorum immutationem, ut satis constat ex supra habitis de cognitione in genere; unde «sensus est susceptivus specierum sine materia, sicut cera recipit signum annuli sine ferro et auro... Assimilatur enim sensus sensibili secundum formam, sed non secundum dispositionem materiae» (1).

2a Obi.: Quod efficienter et complete in actum reducit ens essentialiter passivum, est huius causa totalis efficiens. Atqui ita est sensus respectu humanae cognitionis, cum mens sit pura charta alba seu camera obscura. Ergo sensus sunt causa totalis efficiens humanae cognitionis. Ita *Sensismus* cum *Locke*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod efficienter... passivum, passivitate omnis activitatis et determinatae actionis, est huius causa totalis efficiens *Cone.*; passivitate determinatae actionis tantum *Neg.* — *Neg. Min.*: ad cuius probationem *Dist.*: mens est pura charta alba, prout est passiva passivitate determinatae actionis tantum *Cone.*; prout est passiva passivitate etiam omnis activitatis *Neg.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Non enim recte intelligitur humanae mentis passivitas desumpta ex chartae albae seu camerae obscurae similitudine, quam *Locke* mutuatus est ex *Aristotele*. Nam, intellectus possibilis est «in potentia ad intelligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet *determinate* naturam alicuius rerum sensibillum. Unumquodque autem intelligibile est aliqua determinata natura alicuius speciei. Unde... intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia, *sicut tabula ad determinatas picturas*. Quantum autem ad hoc intellectus agens non est in actu... Comparatur igitur [= int. agens] ut actus respectu intelligibilium, *inquantum est quaedam virtus immaterialis activa*, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia... » (2).

Inst.: Res, quarum ideae menti sunt praesentes, non possunt esse nisi aut sensibillum eorumque qualitatium ac modificationum, aut ipsius animae eiusque operationum. Atqui primae oriuntur in anima sensatione et alterae reflexione, imo sola sensatione sufficienter omnes explicantur. Ergo fontes ex quibus ideae oriuntur, sunt tantum sensus et reflexio. Ita *Sensism.* cum *Locke* et *Condillac*.

Resp.: — *Transeat Mai.*; quia plures aliae diversarum rerum haberi possunt. — *Dist. Min.*: primae oriuntur sensatione, ut per causam instrumentalem et ut a causa materiali, alterae reflexione, ut haec est actus intellectus *Cone.*; primae oriuntur sensatione, ut per causam efficientem totalem et principalem, alterae reflexione ut a *Locke* concepta *Neg.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Reflexio *Lockii* minime distinguitur specificiter a sensu: vocatur enim ab eo sensus interior; imo *Condillac* usque eo pervenit, ut illam ad veram sensationem reducat, tamquam ad unicam facultatem realiter in anima humana existentem; quo fit ut *lockiana* reflexio nil supra sensationem praestare possit ad cognitionis necessitatem et universalitatem. Quare, non est mirum si *Locke* rerum universalium ideas et ipsa universalia inficiatur, sicut v. g. substantia ab eo ad meram qualitatum sensu perceptarum collectionem reducit, infinitum ad finiti additionum collectionem, causa ad successorum et seinvicem consequentium collectionem, etc. Hinc patet, quod humana cognitio nullo valore reali et ontologico gaudet, sed pure phaenomenali; atque proinde nulla specifica distinctio adest inter naturam intellectivam humanam et naturam sensitivam bruti, ut ex *Condillac* et *Laromiguière* apertius colligitur. HMM

3a Obi.: Mens humana nihil percipere et exprimere potest nisi quod sensu percipitur. Atqui sensus sola singularia et phaenomena percipit. Ergo praeter haec, nulla alterius rei idea datur, ideoque solus sensus est fons cognitionis. Ita *Positivismus* seu *Agnosticismus*.

(1) S. Thomas, II de Anim., lect. 24, n. 554; cfr. I, q. 84, a. 6.

(2) S. Thomas, HI ibid., lect. 10, n. 738-739; cfr. ibid., lect. 9, n. 722.

Resp.: — *Dist. Mai.*: mens humana nihil percipere et exprimere potest nisi quod sensu sive per se sive per accidens percipitur *Cone.*; per se tantum *Neg.* — *Contradist. Min.*: sensus sola singularia et phaenomena percipit per se *Cone.*; per accidens *Neg.* et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Revera sensus non percipiunt nisi singularia et phaenomena, sub quibus tamen involvitur aliquid quod respectu sensus est sensibile per accidens et respectu intellectus est intelligibile per se; sicut visus percipit et phaenomena coloris et coloratum, quod ut tale est sensibile per se; quia vero est in genere substantiae et habet rationem entis, ideo coloratum, ut ens et substantia, est sensibile per accidens respectu visus et intelligibile per se respectu intellectus (1).

Inst. Io: Quod est menti occultum ab ea attingi nequit. Atqui intelligibile perse est menti occultum. Ergo ab ea attingi nequit.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod est menti simpliciter et absolute occultum ab ea attingi nequit *Cone.*; quod est menti secundum quid et relative occultum *Neg.* — *Contrad. Min.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Cum intelligibile per se relationem et necessariam connexionem habeat cum phaenomenis, quibus est in tempore et spatio, ideo non est menti simpliciter et absolute occultum, consequenter ab ea, licet directe et immediate attingi nequeat, bene vero indirecte et mediate; unusquisque v. g. animam suam immediate intuitionem minime attingit, tamen illam experitur ex operationibus, quarum ipsa est subiectum et principium; ex quarum autem observatione mens pervenit ad eius naturam et originem cognoscendam et determinandam (2).

Inst. 2°: Res extramentaliter existens est sensibilis et singularis tantum. Atqui idea intelligibilis per se non est quid reale, sed sola mente confectum, cum sit formaliter universalis. Ergo praeter singulare et experientiae sensibili subiectum, nullum aliud reale cognoscibile datur.

Resp.: — *Dist. Mai.*: res... singularis tantum quoad modum essendi *Cone.*; quoad eius essentiam seu naturam *Neg.* — *Dist. Min.* eodem sensu: idea intelligibilis... confectum, quoad modum concipiendi seu repraesentandi *Cone.*; quoad rem conceptam seu repraesentatam *Neg.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Etenim, res ut extra mentem existens, habet esse singulare, quo tempore et spatio mensuratur (= universale singularizatum); at in se est natura quaedam, quae ut sic a tempore et spatio abstrahit, cuius species seu idea est menti praesens (= universale metaphysicum), quamvis quoad esse, quod habet in mente, non sit realis (= universale logicum) (3).

4a Obi.: Idea menti repraesentare debet aliquid universale seu commune. Atqui hoc commune est effectus ex phaenomenorum singularium associatione: significat enim quamdam imaginem compositam ex pluribus singularibus imaginibus similibus, cui nomen commune imponitur. Ergo tota humana cognitio est circa phaenomena, eorumque associationes seu leges. Ita *Associationismus* seu *Nominalismus*.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Dist. Min.*: hoc commune est effectus... imponitur, si intellectus sit idem ac sensus *Cone.*; secus *Neg.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Patet quod associationistae falso nituntur fundamento; reducunt enim cognitionem intellectivam ad sensitivam et intellectum ad solum, quod est falsum, ut supra ostensum est (4): «nam cognitio sensitiva occupatur circa qualitates sensibiles exteriores (= phaenomena); cognitio autem intellectiva penetrat usque ad essentiam rei » (5).

(1) Cfr. S. Thomas, II de Anim., lect. 13, n. 393-397.

(2) Cfr. S. Thomas, I, q. 87, a. 1-3.

(3) Cfr. S. Thomas, ibid., q. 85, a. 2, ad 1^{am}; de Ent. et Essen., c. 4.

(4) Cfr. Object. 1^a, pag. 745; inst. ad obi. 2^{am}, pag. 746.

(5) S. Thomas, II-II, q. 8, a. 1; cfr. I, q. 3, a. 5, ad 1^{am}; HI, q. 76, a. 7.

Inst.: Quidquid experientia nobis non *innotescit*, est *entitas verbalis seu ficta*. Atqui commune sub phaenomenis existens, quod est intelligibile per se, experientia nobis non innotescit. Ergo illud commune est entitas verbalis seu ficta. Ita *Nominalismos*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quidquid experientia nobis non innotescit nec immediate neque mediate, est entitas verbalis seu ficta *Cone.*; non innotescit immediate, bene vero mediate, est entitas verbalis seu ficta *Neg.* — *Contradis!* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Explicatio liquet ex iam responsis (1).

943. Ex Intellectualismo Puro. — Quia huius systematis quatuor exposuimus formas, quarum unaquaeque innumeras movet difficultates, conamur uniuscuiusque praecipua objecta ordinatim referre ac breviter solvere.

944. Ex Idealismo. — Ia Obi.: Scientia est systema, cuius propositiones sunt explicativae necessitatis et universalitatis. Atqui tales propositiones sunt iudicia synthetica a priori, quorum elementa formalia sunt conceptus et categoriae, quae oriuntur ex sola ratione et intellectu. Ergo tota vera cognitio oritur ex sola ratione et intellectu. Ita *Kant*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: scientia est systema cuius propositiones sunt explicativae necessitatis et universalitatis, hoc sensu quod obiective praesupponuntur et sunt proprietates ontologicae *Cone.*; hoc sensu quod subiective et logice praesupponuntur et explicatione tantum indigent *Neg.* — *Dist. Min.*: tales propositiones... ex sola ratione et intellectu tamquam ex causa unica et totali efficienti et materiali *Neg.*; tamquam ex causa efficienti tantum *Subdist.*: principali *Cone.*; instrumentan *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Nullum dubium est quin necessitas et universalitas sint conditiones requisitae, imo et proprietates verae cognitionis seu scientiae; nihilominus, minime praesupponendae sunt ut iam constitutae seu fabricatae ab intellectu nostro, sicut et de vera scientia putatur, cuius deinde non manet nisi ut ulterius explicetur modus quo necessitas scientiam ingreditur, sicut false putat Kant; sed quod ex parte subiecti, ut datum praesupponitur, est sola acquirendi scientiam facultas seu possibilitas, quae est intellectus potens cognoscere non solum rerum modum sed etiam quodquidest, ex qua cognitione deinde propositiones necessarias ac universales efformare potest. Quare, necessitas et universalitas scientiae non sunt ponendae cum Kant ut mere factum logicum sola explicatione indigens, sed ut verae conditiones seu proprietates obiective ac ontologice rebus inherentes. Exinde deducitur, falsa esse fundamenta (videlicet iudicia synthetica a priori atque conceptus seu categorias), super quae tota scientia eiusque valor a Kant construitur.

Imprimis enim iudicia synthetica a priori, ut quid medium inter iudicia pure analytica et pure synthetica a Kant inventa, sunt quid mere chimericum et fictum, cum nullo valore scientifico gaudeant. Nam, omne iudicium analyticum est a priori, cum utrumque tunc habeatur, quando ex subiecti analysi sive immediata sive mediata seu per ratiocinationem deprehenditur necessaria relatio seu connexio inter praedicatum et subiectum; pariter omne iudicium syntheticum est a posteriori, quia in eo praedicta utriusque relatio et connexio non perspicitur a mente sicut in praedicto iudicio, sed mediante experientia vel quandoque mediante auctoritate. Ulterius vero, horum iudiciorum syntheticorum a priori falsitas apparet, si attendatur fundamentum quo nituntur, videlicet conceptus rationis atque categoriae intellectus; omnes enim hae sunt quid pure logicum, quarum diversae classes correspondent tantum diversis actibus seu functionibus logicis intellectus indicantis; unde est quod conceptus sunt effectus facultatis iudicativae. Quo fit ut nullam essendi rationem habeant: nec enim effici possunt

ab experientia, cum sint formae a priori: neque ab intellectu qui sine objecto operari nequit, et categoriae proprio objecto penitus carent ita ut merito a Kant vacuae dicantur. Ut igitur conceptus et categoriae sint fundamentum verae ac realis cognitionis, oportet ut aliter concipiantur et ut sint quid obiectivo-subiectivum seu ontologico-logicum, quod habetur per hoc quod intellectu agente a rebus sensibilibus abstrahantur, sicut apparet in categoriis aristotelicis. Hae enim sunt decem genera cuiuslibet notionis universalis atque ad duas primum divisiones entis reducuntur, nempe ad substantiam et accidens; patet autem quod istae non sunt quid mere logicum, sed aliquid ontologico-logicum: exprimunt enim reale abstractum, quod compositivum per iudicium exprimitur, cuius synthesis verbo «est» significatur. Hinc est, quod conceptus universalis est posterior realitate, prior tamen iudicio; iuxta Kant vero, conceptus et iudicium tempore sese comitantur, naturâ tamen conceptus est prior realitate, cum sit a priori, at posterior iudicio, quia prima ac formalis expressio actus cognoscitivi est iudicium.

Inst. Io: Quodlibet indicium scientificum est et fit possibile per conceptus. Atqui tales conceptus, cum exprimere debeant universalitatem et necessitatem cognitionis, effici nequeunt ex sensibilibus, quia haec per experientiam directam sola iudicia synthetica a posteriori efformare possunt. Ergo conceptus sunt elementum a priori et ut effectus solius subiecti cognoscentis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quodlibet iudicium... per conceptus ut abstractos intellectu agente a sensibilibus *Cone.*; ut productos ab intellectu cognoscentis activitate *Neg.* — *Dist. Min.*: tales conceptus... effici nequeunt ex sensibilibus quoad eorum modum essendi acceptis *Cone.*; quoad eorum naturam acceptis *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Huius fundamentalis falsitas in hoc consistit quod negat intellectum agentem seu abstrahentem simulque ponit intellectus cognoscentis essentialem activitatem productivam; quo fit ut cognitio minime fundetur in ipsa re extra mentem existente, sed in ipsa psychologica et logica mentis operatione. Quare, conceptus et categoriae non sunt quid abstractum a sensibilibus, sed potius quid sensibilitati seu experientiae superadditum; ita ut conceptus nullo modo sint *in re*, sed res intellectui fiat praesens ab eoque cognoscatur mediante conceptu, qui a priori et *ante* ipsam rem menti inest. Hac igitur falsitate posita, dicendum est: conceptum ut conceptum esse utique universalem et rem existentem esse singularem; attamen universalitas ontologica naturae rei sensibilis, prout a mente separatim a suis conditionibus materialibus consideratur, convenit, quamvis rei existenti seu intuitioni sensibilis minime competat. Quapropter Aristoteles, contra realismum exaggeratum Platonium, docet: universale formaliter esse in mente, fundari tamen in re, inquantum ipsamet res est quae menti repraesentat sui conceptum, ita ut obiectum, praesens menti, sit in ipsa re. Hoc autem absolvi nequit nisi cognitione abstractiva, qua scilicet res realis menti fit universaliter praesens, per hoc quod abstrahitur a conditionibus materialibus, quibus in tempore et spatio esse habet. Sicque patet, quod universale ita acceptum ipsi objecto nihil adiungit, sed potius intellectui seu menti cognoscenti, inquantum eò intellectus melius rem cognoscit.

Inst. 2º: Cognitio est intima unio homogénea heterogeneorum, sensus nempe et intellectus. Atqui haec unio absolvitur unice per schema transcendente: hoc enim est aliquod in mente praesuppositum transcendens, quod duplex elementum heterogeneum unit, scilicet, purus conceptus intellectus et puras intuitiones sensus, atque naturam sensus et intellectus in se gerit. Ergo cognitio est effectus solius schematismi transcendentalis.

Resp.: — *Dist. Mai.*: cognitio... heterogeneorum ad invicem subordinatorum *Cone.*; ab invicem disparatorum *Neg.* — *Neg. Min.*; et ad eius probationem *Dist.*: hoc enim est aliquod in mente praesuppositum transcendens, et tale est intellectus agens producens species impressas per abstractionem a sensibilibus *Cone.*;

(1) Cfr. supra, *inst.* 1 ad obi. ⑥, pag. 747.

et tale est imaginatio productiva schematis kantiani *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Quamvis in humana *cognitione duo concurrant* elementa entitative heterogénea, sensibile nempe (= materia) et intelligibile (= forma); intentionaliter tamen et representative homogénea redduntur per intellectum agentem. Hic enim est facultas media inter intellectum possibilem seu cognoscentem et sensum, non quod in se utriusque naturam praeseferat, sed quia eius actio esta sensibilibus speciem intelligibilem (= impressam) abstrahere eamque intellectui *possibili* imprimere. Itaque, licet imaginativa seu phantasia ad cognitionem concurrat, non tamen efficienter et principaliter, ut putat Kant, sed efficienter instrumentaliter atque materialiter, ut alibi dictum est. Nullum igitur schema a priori et ab intellectu productum datur, sed species impressa ut abstracta et a posteriori per intellectum agentem; ideoque dici non debet cum *Kantio*: * nihil est in sensu et in intellectu quin prius fuerit in intellectu », sed cum *Aristotele*: « nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu ».

2a Obi.: Cognitionis est perfecta identitas cognoscentis seu subiecti et cognoscibilis seu obiecti. Atqui talis identitas est effectus 105 Ego Puri, sive Ego Absoluti, sive Ideae, sive Motus Transcendentalis Finalistici: unumquodque enim ex his est quaedam expressio cuiusdam supremi et transcendentis, in quo utrumque elementum heterogeneum identificatur et a quo per diversum modum eius activitatis, ut heterogénea ponuntur. Ergo cognitio est effectus cuiusdam principii activi penitus transcendentis et a priori. Ita *Fichte-Schelling* *Hegel-Trendelenburg*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: cognitio est perfecta identitas obiectiva et intentionalis cognoscentis et cognoscibilis *Cone.*; identitas entitativa et physica *Neg.* — *Neg. Min.* et ad eius probationem *Dist.*: unumquodque enim..., in quo utrumque elementum heterogeneum identificatur *identitate analogae*, et a quo per diversum modum eius activitatis *abstractivae*, ut heterogénea ponuntur, idest exprimuntur *Cone.*; identificatur *identitate univocae*, et a quo per diversum modum eius activitatis *creativae* seu *autoproduktivae*, ut heterogénea ponuntur, idest producuntur *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Huius responsionis explicatio ex saepius repetitis manifesta manet; breviter igitur aliquid in particulari est innuendum circa minoris argumenti falsitatem. Etenim,

a) 10 *Ego Fichtianum* simpliciter est reficiendum: 1° quia eius conceptus ex se quamlibet repraesentationem subiectivo-obiectivam excludit, sine qua repugnat dari conceptio; 2° quia repugnat ró Ego Purum esse conscientiam carens simulque autoreflexione praeditum, essentialiter infinitum (= negative) simulque limitum capax, esse puram activitatem simulque quamlibet relationem ad subiectum vel obiectum ex se excludere, esse maxime liberum simulque nullam cognitionem seu conscientiam sui vel aliorum habere; 3° quia repugnat 10 Ego Purum se ponere in esse, quia se cognoscit: operaretur enim antequam esset, sive daretur operatio sine operante et cognitio sine cognoscente.

p) T0 *Ego Absolutum Schellingianum* fere iisdem inconvenientibus laborat, sicut et T0 Ego Fichtii; imo manifestiores repugnantias adhuc involvit, *tum* quia ponitur esse maxime indeterminatum et indifferens simulque tota realitas et fons cuiuscumque realitatis; *tum* quia ponitur esse maxime evolutivum: cum enim sit absolutum, debet carere qualibet potentiae et actus mixtione et esse purus actus, ideoque repugnat ut se evolvat: quia evolutio est transitus progressivus de potentia ad actum; cum igitur in eo ponatur potentialitas, repugnat esse absolutum.

y) *Idea Hegeliana*, non minus quam praedicta 10 Ego est absurda, atque formaliter iisdem falsitatibus subiicitur; nihilominus, specialiter haec idea hegeliana reficienda est: 10 quia ponitur esse ultima et summa abstractio ad quam mens pervenire potest simulque omnis realitas; sine ullo respectu ad subiectum vel obiectum. ubi idea ut talis repraesentationem seu visionem significat; 2° quia

idea-ens idem valet ac ideas esse res et res esse ideas, vel cognitionem esse cognitum et cognitum esse cognitionem; 3° quia est mera nugatio: per remotiorem enim ex sensibilibus pervenitur ad Ideam, quae, in Ens conversa, evolutione sui fit omnia.

8) *Evolutio finalistica Trendelenburgii* manifestam absurditatem praefert, quatenus docet quod conceptus (= ideale; spiritus) et ens (= reale; natura) sunt tantum duae modalitates unius eiusdemque entitatis, quae sui evolutione seu motu finalistico cosmico se scindit in conceptum et ens, licet hoc propter illum, cum ens producatu seu ponatur intuitu seu gratia conceptus.

945. Ex Ontologismo. — 1a Obi.: Processus logicus idearum est idem processus ontologicus rerum, seu primum logicum sive intelligibile est primum ontologicum sive ens. Atqui primum ontologicum sive primum ens est Deus. Ergo primum logicum sive intelligibile est Deus.

Resp.: — *Dist. Mai.*: processus logicus idearum est idem, identitate analogae et proportionalitatis, processus ontologicus rerum *Cone.*; identitate univocae *Neg.*; seu primum logicum sive intelligibile est primum ontologicum sive ens generalissimum *Cone.*; sive ens divinum *Neg.* — *Contradist. Min.*: primum ontologicum sive primum ens divinum est Deus *Cone.*; sive primum ens generalissimum est Deus *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Hoc argumentum, totius ontologismi fundamentum, falso supposito manifeste nititur. Supponit enim, quod entis idea ac ratio in cuiuslibet rei creatae conceptu imbibita, sit ratio univoca entis; unde ideam seu rationem entis generalissimi cum ratione entis divini penitus confundit; quod tamen falsum est, quia est ratio analogae et proportionalis; nam, ens generalissimum est de omnibus praedicabile et universale omnibus, atque ut tale conceptum omnium imperfectissimum ac potentialem dicit, quod de ente divino dici nequit (1); quia autem intellectus humanus de potentia in actum procedit, manifeste sequitur quod primum logicum humanae cognitionis, logice acceptae, illud est in quod ultimo resolvitur, et hoc est ens generalissimum (2). Cum vero ordo ontologicus non univoce, sed analogice dicatur, Summum Analogatum est utique Primum Ontologicum, in quantum est primum quod in rerum natura existit et a quo cetera omnia existentia dependent, quodque est realitas divina seu Deus; at non est Primum Ontologicum cognoscibile ab intellectu creato: huiusmodi enim sunt inferiora analogata seu res creatae quae, accepto esse a Deo, propriam entitatem et ideo propriam veritatem ac intelligibilitatem sortiuntur; quo fit ut perse, sine dependentia ab aliquo, sint attingibiles ab intellectu, quia verum et ens convertuntur. Cum igitur ratio obiectiva rerum creatarum, per se seu independentem a cognitione Dei, intelligi possit; est manifestum, quod ab intellectu humano, ut est corpori unitus, primo attingitur; seu prima ratio ab eo cognita et a qua ceterae rationes ut cognitae dependent, est ens generalissimum a rebus sensibilibus abstractum; tale igitur est intellectus humani Primum Logicum seu Psychologicum.

2a Obi.: Intellectus humanus nullum intelligibile potest vere cognoscere et contemplari nisi mediante quadam luce interiori, qua ei repraesentantur omnium rerum rationes intelligibiles, ut universales, necessariae, immutabiles et aeternae. Atqui haec lux est lux divina, quae intellectui creato immediate ac intelligibiliter fit praesens, ut forma idealis. Ergo intellectus creatus res cognoscit immediate in luce divina seu in Deo.

Resp.: — *Dist. Mai.*: intellectus humanus... nisi mediante quadam luce interiori, ut principio formali et intrinseco, qua ei repraesentantur, etc. *Cone.*; ut principio efficienti et extrinseco *Neg.* — *Contradist. Min.*: haec lux est

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 3, a. 4, ad 1«»; de Pot., q. 7, a. 2, ad 6«».

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 85, a. 3; I-II, q. 94, a. 2.

lux divina, ut principium efficiens et extrinsecum *Conc.*; ut principium formale et intrinsecum quod intellectui creato immediate ac intelligibiliter fit praesens, ut forma idealis, *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Nemo inficiari potest quod Deus est primum principium efficiens cuiuslibet intellectualis illuminationis et manifestationis intellectus creati; quaelibet enim natura creata intellectualis a Deo accipit vim intellectivam ac lumen intellectuale. Nihilominus, Deus nequit esse ipsum lumen formaliter ac intrinsece intellectui creato inhaerens, *in quo* et *per quod* ipse intellectus veritatem cognoscit; *tum* quia Deus seu lumen divinum a nullo intellectu creato potest cognosci naturaliter et immediate et prout in via, clare ac perfecte, neque in aliquo statu comprehendi potest (1); *tum* quia poneretur pantheismus psychologicus, cum quaelibet illuminatio, in qua intellectus creatus formaliter cognoscit veritatem, sit aliquid fluens a substantia cognoscentis, aliquid eius vitale, ipsamque formaliter ac intrinsece perficiens. Necesse est igitur ut praedictum lumen formale sit aliquid creatum, naturae intellectus creati proportionatum.

Inst. I^o: Perficiens et perfectivum humanae cognitionis ipsam mentem excedere debet. Atqui sola lux divina, quia est infinita et increata, mentem humanam excedit. Ergo perficiens et perfectivum cognitionis humanae est lux divina.

Resp.: — *Dist.* Mai.: perficiens et perfectivum effective et finaliter humanae cognitionis ipsam mentem excedere debet *Conc.*; formaliter *Neg.* — *Conc.* Min.; *Dist.* Conqs.: perficiens et perfectivum efficienter et finaliter cognitionis humanae, est lux divina *Conc.*; formaliter *Neg.*; et *Neg.* Conqa.

Manifestum est enim, quod perfectivum mentis humanae per modum causae efficientis et ultimae finalis debet esse aliquid supra mentem existens, quod certe est Deus; at perfectivum eius per modum causae formalis, cum perfectionem rei intrinsece ac essentialiter constituere debeat, nequit esse ipse Deus.

Inst. 2°: Quod dynamice ab alio maxime dependet nihil sine eo operari potest. Atqui intellectus creatus dynamice seu in intelligendo maxime a luce divina seu a Deo dependet. Ergo nihil sine Deo intelligere potest.

Resp.: — *Dist.* Mai.: quod dynamice ab alio, ut ab unico principio, maxime dependet... *Conc.*; secus *Neg.* — *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Intellectus creatus in cognoscendo dependet non solum a Deo, sed etiam ab alio; nam, obiective dependet a ratione obiectiva rerum cognoscibilium, licet haec dependeant a Deo ut a prima causa effectiva; subiective vero a lumine intellectivo sibi intrinsece inhaerente, quamvis tale lumen sit a Deo productum.

Inst. 3°: Non sunt multiplicanda entia sine necessitate. Atqui cognoscere res creatas in luce divina est simplicior et perfectior via. Ergo intellectus humanus res creatas in luce divina cognoscit.

Resp.: — *Transeat* Mai.; *Dist.* Min.: cognoscere res... via in se et absolute *Conc.*; relate ad intellectum creatum sive humanum *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Principium illud oeconomiae metaphysicae est universaliter verissimum, rei tamen praesenti non recte aptatur; cum enim intellectus creatus sit finitus atque paulatim et componendo sive dividendo intelligat, idearum multiplicitate indiget; ceteroquin, lumen divinum nequit menti creatae immediate uniri, cum sit ei impropportionatum.

Inst. 4°: Intellectus humanus in cognoscendo debet esse infallibiliter certus. Atqui solum lumen divinum est omnino infallibiliter certum. Ergo intellectus humanus in cognoscendo a solo lumine divino dependet.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 3; I, *dist.* 21, q. 2, a. 2.

Resp.: — *Dist.* Mai.: intellectus humanus... certus infallibilitate finita et participata *Conc.*; infinita et imparticipata *Neg.* — *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Datur in mente humana quaedam certitudo effectiva, quae est lumen rationis; hoc autem est quaedam participata similitudo divini luminis, quae ipsam divinam infallibilitatem participat, praesertim circa ideas simplices et prima principia (1).

Inst. 5°: Sic se habet intellectus ad intelligibilia, sicut voluntas ad appetibilia. Atqui voluntas appetit seu amat omnia, ratione divinae bonitatis. Ergo intellectus intelligit omnia ratione divinae veritatis.

Resp.: — *Conc.* Mai.; *Dist.* Min.: voluntas amat omnia ratione divinae bonitatis, ut causae ultimae finalis *Conc.*; ut causae formalis *Neg.*; et eodem modo *Dist.* Conqs.: intellectus intelligit omnia ratione divinae veritatis ut causae efficientis et ultimae finalis, *Conc.*; ut causae formalis *Neg.*; et *Neg.* Conqa.

Licet bonitas divina sit ultima ratio finalis, ad quam omnia quae voluntas appetit ultimo referuntur, non tamen est sola et unica appetibilitatis ratio, in qua et per quam cetera omnia appetit: ceterae enim res creatae, praeter bonitatem divinam, sunt intrinsece bonae. Idem dicendum est de intellectu respectu intelligibilium (2).

3th Obi.: Quod secundum propriam realitatem seu substantiam alicui potentiae naturaliter obiicitur, immediate et secundum se ab ea attingitur. Atqui Deus secundum sui divinam realitatem seu substantiam menti humanae naturaliter in hac via obiicitur. Ergo Deus immediate et secundum se a mente humana in hac via cognoscitur et videtur.

Resp.: — *Dist.* Mai.: quod secundum... obiicitur obiectione intuitiva immediata et univoca, immediate et secundum se ab ea attingitur *Conc.*; obiectione abstractiva mediata seu obiectiva et analogica, immediate et secundum se ab ea attingitur *Neg.* — *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Ut aliquod cognoscens possit ex vi suae naturae rem aliquam sicut est in se seu secundum propriam substantiam cognoscere, non debet esse inferioris naturae quam ipsa res; quia vero quaelibet creatura intellectualis est Deo inferioris naturae, cum non conveniat in eodem modo essendi specifico aut generico, sed solum analogo et modo inferiori (3); ideo Deus, nec in sua essentia sive attributis neque in Personis, potest in hac vita immediate videri cognitione intuitiva immediata et propria ab aliquo intellectu creato, ut scilicet ipsa divina realitas, prout est in se, possit naturaliter videri; sed cognoscitur solum abstractively, mediate et analogice, quatenus divinae perfectiones analogice nobis repraesentantur per aliquam similitudinem creatam, licet adhuc modo omnino imperfecto comparativae ad illum modum quo sunt in Deo. Quapropter, licet ratio obiectiva, secundum quam Deus vel aliquid Dei, naturaliter a mente creata in hac vita cognoscitur, sit realitas divina: tamen est haec ut repraesentata per aliquam similitudinem creatam modo omnino imperfecto, ita ut, quod videtur, sit non tam proprie Deus, quam aliquid circa Deum (4).

Inst. I^o: Quod intellectui creato per se immediate adest, secundum se et immediate videtur. Atqui Deus sua immensitate intellectui creato per se immediate adest. Ergo Deus secundum se et immediate ab intellectu creato cognoscitur.

(1) Cfr. S. Thom., *dc Verit.*, q. 11, a. 1, ad 13°.

(2) Cfr. S. Thom., *in Boet.*, *dc Trin.*, q. 1, a. 3, ad 4°; I, q. 45, a. 4, ad 3°; II C. *Gent.*, c. II; *de Verit.*, q. 10, a. 12, ad 5°.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 4, a. 3; q. 12, a. 4; *lib. de Caus.*, lcot. 8.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 11.

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod intellectui creato per se immediate adest forma liter et obiective, secundum se et immediate videtur *Cone.*; causaliter et efficienter *Neg.* — *Contradist. Min.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Certum est, quod Deus, ratione suae immensitatis est secundum suam substantiam ubique praesens, *ut causa* a qua dependet et conservatur omnē quod est; attamen, non est intellectui creato immediate praesens sub ratione obiecti: ad hoc enim requiritur ut sit proportio aliqua inter cognoscens et cognoscibile.

Inst. 2°: Maxime intelligibile, maxime ab intellectu videtur. Atqui Deus est maxime intelligibilis. Ergo Deus maxime ab intellectu videtur.

Resp.: — *Dist. Mai.*: maxime intelligibile proportionatum maxime ab intellectu videtur *Cone.*; improportionatum *Neg.* — *Contradist. Min.*: Deus est maxime intelligibilis improportionatus intellectui creato *Cone.*; proportionate *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.* — Explicatio patet ex supra ostensis de intellectus humani obiecto.

Inst. 3°: Deus menti cognoscenti obiicitur secundum aliquam realitatem. Atqui haec realitas nequit esse creata et finita. Ergo Deus menti cognoscenti obiicitur secundum sui realitatem increatam et infinitam.

Resp.: — *Dist. Mai.*: Deus... realitatem analogam et abstractam ex speculo sensibilibus *Cone.*; realitatem divinam immediate et in se clare visam *Neg.* — *Contradist. Min.*: haec realitas nequit esse creata et finita, quoad realitatem divinam immediate et in se clare visam *Cone.*; quoad realitatem analogam et abstractam ex speculo sensibilibus *Subdist.*: nequit esse creata et finita quoad rem repraesentatam *Cone.*; quoad modum rapraesentandi *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.* — Explicatio patet ex saepius dictis.

Inst. 4°: Inter rem repraesentatam et ideam, quae rem repraesentat, debet esse aliqua conformitas seu proportio. Atqui inter infinitum et finitum, increatum et creatum, nulla est conformitas seu proportio. Ergo Deus nequit menti cognoscenti oblici per aliquid finitum et creatum.

Resp.: — *Dist. Mai.*: inter rem... aliqua conformitas seu proportio obiectiva et intentionalis *Cone.*; subiectiva et entitativa *Neg.* — *Contradist. Min.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.* — Explicatio liquet ex supra dictis de cognitione in genere (1).

4a Obi.: Intellectus creatus res cognoscit per earum ideas seu rationes intelligibiles. Atqui rerum ideae sunt ipsamet realitas divina. Ergo intellectus creatus res cognoscit cognoscendo realitatem divinam.

Resp.: — *Dist. Mai.*: intellectus... intelligibiles, abstractas ab ipsis rebus, concrete in tempore et spatio existentibus *Cone.*; immediate et intuitive visas in ipsa Dei essentia *Neg.* — *Contradist. Min.*: rerum ideae sunt ipsamet realitas divina, prout in ea immediate et intuitive sunt visae *Cone.*; prout abstractae ab ipsis rebus, concrete in tempore et spatio existentibus *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Res prout intuitive et immediate in essentia Dei videntur, sunt in ea ut in causa exemplari et efficienti, cum qua realiter identificantur; non autem prout cognoscuntur ut abstractae: hoc enim modo sunt exemplata effecta atque concreta in tempore et spatio. Quare, illa ratio obiecta quae percipitur, cum mens veritates intelligibiles creaturarum contemplatur, non est ipsa realitas divina; sed sunt modi, qui per conceptus mentales repraesentantur et exprimuntur, et secundum quos divina substantia a creaturis diverse est participabit. Isti

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 84, a. 1; de *Verit.*, q. 2, a. 3, ad 9««»; *ibid.*, a. 5, ad 5««».

modi nil aliud exprimunt nisi qualis quaelibet res in rerum natura quidditative esse debeat vel ab intellectu concipi possit (1).

946. Ex lunatismo. — 1a Obi.: Rerum ideae, in anima scientiam gignent, sunt necessariae et universales et immutabiles et aeternae, quia ipsarum rerum essentias repraesentant. Atqui liquet quod, ut tales, non possunt a sensibilibus acquiri, sed opus est ut anima eas in se habeat ante eius cum corpore unionem, ob quam deinde illarum idearum obliviscitur. Ergo ideae sunt animae innatae. Ita ex *Platone*.

Resp.: — *Cone. Mai.*; et *Neg. Min.*, *Conqs. et Conqa.*

Haec Platonis doctrina pluribus nititur falsis suppositis, inter quae, praeter hoc quod «sufficiens ratio assignari non posset quare anima nostra corpori uniatur» (2), notare satis sit: 1° quod unio animae cum corpore non potest esse ratio seu motivum, quo anima idearum inditarum et naturalium obliviscatur, quia «nullus homo obliviscitur ea quae naturaliter cognoscit» (3); 2° quia repugnat, animae unionem esse motivum quo idearum obliviscatur et simul quo illarum recordetur.

2° Obi.: Non habens scientiam acquisitam, v. g. idiota, respondet verum de singulis, si tamen ordinate interrogetur. Atqui hoc non esset, nisi anima haberet species naturaliter inditas, quia nullus potest verum respondere nisi de eo quod scit. Ergo species rerum sunt animae naturaliter inditae. Ita ex *Platone*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: non habens... ordinate interrogetur, praesuppositis tamen in addiscente principiis per se notis omnibus, quorum termini sunt aliunde acquisiti *Cone.*; secus *Neg.* — *Neg. Min.*, *Conqs. et Conqa.*

In confesso est «quod ordinata interrogatio procedit ex principiis communibus per se notis ad propria. Per talem autem processum scientia causatur in anima addiscentis. Unde cum verum respondet de his de quibus secundo interrogatur, hoc non est quia prius ea noverit, sed quia tunc ea de novo addiscit. Nihil enim refert utrum ille qui dicet, proponendo vel interrogando, procedat de principiis communibus ad conclusiones. Utrobique enim animus audientis certificatur de posterioribus per priora» (4).

3° Obi.: Mens humana essentialiter in cogitatione consistit. Atqui non est talis, si ex se sit tabula rasa et omnium ideas sive proxime sive remote ex sensibilibus acquirat. Ergo quaedam ideae sunt menti innatae. Ita *Cartesiani* (5).

Resp.: — *Negatur* tota argumentatio; maior propositio enim falsissimam doctrinam pronuntiat: docet enim, non solum facultates realiter cum animae essentia identifican, verum et ipsammet eius operationem seu cogitationem cum essentia animae identifican: quod patet de nullo ente finito et creato asseri posse (6).

Inst. 1o: Idea, quae nec proxime neque remote a sensibus oriuntur, sunt intellectui innatae. Atqui plurimae ideae spiritualium et mere intelligibilium, ut idea Dei, mentis nostrae, iusti et iniusti, nec proxime neque remote a sensibus oriuntur; tum quia cum eis nullam affinitatem gerunt, tum quia sensus sunt

(1) Videsis pro Ontologismi ulteriori confutatione clusque obiectionum solutionibus, P. Lepidi, *Examen Philos.-Theolog. De Ontologismo*, Lovanii, 1874; Zigliara, *op. supra citatum*.

(2) S. Thomas, I, q. 84, a. 4.

(3) S. Thomas, *ibid.*, a. 3.

(4) S. Thomas, I, q. 84, a. 3, ad 3««».

(5) Cfr. Auct. Anonym., *Instit. Phil., supr. cit.*, a. 3, arg. 3.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 54, a. 1-2; q. 79, a. 1; de *Anim.*, a. 12, et passim.

potius obex intellectioni illorum intelligibilium. Ergo plurimae ideae sunt intellectui innatae (1).

Resp.: — *Dist. Mai.*: ideae, quae nec proxime neque remote a sensibus, nec ut a causa principali neque ut a causa instrumentali et materiali oriuntur, sunt intellectui innatae *Transeat*: hoc enim etiam concesso, non sequitur: ergo sunt innatae, quia possent ab alio agente superiori infundi; nec ut a causa efficienti principali, bene vero ut a causa instrumentali et materiali oriuntur, sunt intellectui innatae *Neg.* — *Contradist. Min.*: ad cuius probationes respondendum est: *ad primam* rationem, *Dist.*: quia cum eis nullam affinitatem gerunt quoad modum essendi *Cone.*; quoad naturam et entitatem *Subd.*: nullam affinitatem univocam gerunt *Cone.*; nullam affinitatem analogam gerunt *Neg.*; — *ad secundam* rationem, *Dist.*: quia sensus sunt potius obex intellectioni, si immediate et directe in intellectum influerent *Cone.*; si mediate et indirecte, media scii, vi abstractiva intellectus agentis *Neg.* — Et *Neg. Conqs. et Conqa.* — Explicatio huius distinctionis patet ex saepius dictis.

Inst. 2°: Quod est menti humanae congenitum, est ei innatum. Atqui plurimae ideae rerum sunt menti humanae congenitae, saltem habitualiter, tum quia mens est essentialiter ac perpetuo cogitans; tum quia mens est ad imaginem Dei; tum quia voluntas non potest felicitatem naturaliter exoptare, quin intellectus eam confuse et obscure saltem cognoscat; cum autem haec felicitas sit Deus, ideo est etiam menti innata Dei idea; tum denique, quia prima principia legis naturalis sunt innata. Ergo plurimae ideae rerum sunt menti humanae innatae (2).

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Neg. Min.*, *Conqs. et Conqa.* — Ad *Minoris* probationes singillatim et breviter est respondendum. Et revera,

ad 1am(responsum est in praecedenti obiectione (3);

ad 2am, dicendum est quod falso intellectu nititur; non enim mens dicitur esse ad Dei imaginem, quia ideas rerum innatas habet, sed quia est id quod est altissimum in nobis, per quod Deo assimilamur (4);

ad 3am, responsum est supra (5);

ad 4am(dicendum est, quod « praecepta legis naturae hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam...» (6). Eodem modo igitur praecepta seu prima principia legis naturalis (eorumque termini) sunt innata, sicut prima principia rationis speculativae; quomodo haec autem dicantur innata iam supra ostensum est.

4a Obi.: Intellectus carens ex se qualibet rei idea, est facultas nuda sine ullo actu. Atqui talis facultas non est vera ac realis entitas, sed mere figmentum et pura abstractio. Ergo intellectus humanus non caret ideis rerum innatis. Ita *Leibnitz*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: intellectus... sine ullo actu secundo *Cone.*; sine ullo actu primo *Neg.* — *Contradist. Min.*: talis facultas, nuda scii, sine ullo actu primo non est vera etc., *Cone.*; sine ullo actu secundo, non est vera etc., *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Haec obiectio aequivocatione laborat. Nam, facultas nuda sine ullo actu potest dupliciter intelligi; *aut* sine actu primo, qui scilicet formam seu essentiam

rei constituit, *aut* sine actu secundo, et talis est operatio seu actio. Quaecumque igitur facultas, quae est nudata suo actu primo, esset certe mere figmentum et pura abstractio, quia nulla res in rerum natura existere potest sine propria forma seu entitate formali; unde, alibi docuimus quod facultates sunt qualitates animae inhaerentes et ab ea necessario fluentes. Verumtamen, nihil officit, quinimmo natura rei creatae postulat, ut facultas realiter existât in rerum natura, nudata tamen quocumque actu secundo: ad ipsum enim dicit ordinem transcendentalem et ab eo realiter distinguitur.

5a0bi.: Cuius essentia importat schema totius universi, in se essentialiter continet similitudines seu ideas omnium rerum in toto universo contentarum. Atqui anima humana est talis monas, cuius essentia schema totius universi importat. Ergo anima humana in se essentialiter continet ideas omnium rerum in toto universo contentarum. Ita *Leibnitz*.

Resp.: — *Dist. Mai.*: cuius essentia importat actu et subjective schema totius universi, etc., *Cone.*; cuius essentia importat in potentia et objective schema etc., *Neg.* — *Contradist. Min.*: anima humana est talis monas cuius essentia in potentia et objective schema etc., *Cone.*; actu et subjective *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Certum est illud, cuius essentia actu et subjective importat schema totius universi, esse ens, cuius natura identice continet omnes perfectiones omnium rerum; tale autem est Ens Absolutum, cuius natura est actus purus. Quare, si aliquis intellectus est qui per essentiam suam cognoscit omnia, oportet quod essentia eius habeat in se immaterialiter omnia... Hoc autem est proprium Dei, ut eius essentia sit immaterialiter comprehensiva omnium, prout effectus virtute praeexistunt in causa. Solus igitur Deus per essentiam suam omnia intelligit, non autem anima humana neque angelus» (1).

6a0bi.: Facultas abstractiva nihil potest actu abstrahere nisi iam praecontineat ideas rerum particularium ex quibus abstrahitur. Atqui intellectus dicitur abstrahere essentiam a conditionibus individuantes rerum particularium. Ergo intellectus iam praecontinet ideas rerum particularium. Ita *Rosmini* (2).

Resp.: — *Dist. Mai.*: facultas abstractiva nihil potest actu abstrahere, abstractione compositiva vel divisiva, nisi iam etc., *Cono.*; abstractione simplici et analytica *Neg.* — *Cone. Min.*; *Contradist. Conqs. ad sensum maioris et Neg. Conqa.*

Non animadvertit Rosmini, quod duplex est abstractio; *una* quae dicitur compositiva vel divisiva, qua nempe mens intelligit aliquid non esse in alio seu esse ab alio separatum; proinde, iam praesupponit menti adesse rerum ideas, atque potius intellectui possibili convenit; *altera* abstractio dicitur simplex et analytica, qua efficitur ut mens unum sine alio separatim intelligat, sive quando forma a materia (= abstractio formalis) sive quando totum a partibus (= abstractio totalis) abstrahitur. Haec autem abstractio minime praesupponit ideas rerum particularium, cum sit propria intellectus agentis; sed praesupponit solum praevidiam cognitionem sensilem rei, quae a phantasmate intellectui agenti praebet (3).

.?>! Sv.W

Inst. 1o: Intellectus nequit abstrahere, quod in ipso continetur et ab eo rebus particularibus applicatur. Atqui natura communis seu idea generalis continetur in ipso intellectu et ab eo rebus particularibus applicatur. Ergo intellectus nequit abstrahere naturam communem seu ideam generalem a rebus particularibus (4).

(1) S. Thomas, I, q. 84, a. 2; cfr. *ibid.*, q. 14, a. 6.

(2) Cfr. Rosmini, *Nuovo Saggio etc.*, sez. 4, c. 1, a. 16.

(3) Cfr. S. Thomas, I, q. 85, a. 1, ad 1^{am}; in Boet, de Tr., q. 5, a. 3.

(4) Cfr. Rosmini, *loc. prox. cit.*, a. 15-16.

(1) Cfr. Auct. Anonym., *loc. prox. cit.*, arg. 1-2.

(2) Cfr. Auer. Anonym., *ibid.*, q. 2, arg. 1-5.

(3) Pag. 755, obi. 3^a.

(4) Cfr. S. Thomas, de Verit., q. 10, a. 1, 7; I, q. 4, a. 3.

(5) Pag. 753, inst. 5 ad 2^{am} obi. Ontologismi; cfr. S. Thomas, I, q. 2, a. 1, ad 1^{am}; de Verit., q. 10, a. 6, ad 6^{am}.

(6) S. Thomas, I-II, q. 94, a. 2.

Resp.: — *Dist.* Mai.: intellectus... applicatur, quoad ipsam abstractionem *Cone.*; quoad ipsam rem abstractam *Neg.* — *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

a Cum dicitur intellectum in actu, duo importantur: scilicet res quae intelligitur et hoc quod est ipsum intelligi. Et similiter cum dicitur universale abstractum, duo intelliguntur: scilicet ipsa natura rei et abstractio seu universalitas. Ipsa igitur natura, cui accidit vel intelligi vel abstrahi vel intentio universalitatis, non est nisi in singularibus; sed hoc ipsum quod est intelligi, vel abstrahi vel intentio universalitatis, est in intellectu... » (1).

Inst. 2°: Commune vel universale a phantasmate abstrahi nequit, nisi phantasma sit intellectui praesens. Atqui phantasma nequit esse intellectui praesens, cum sit essentialiter corporeum. Ergo intellectus nullum commune abstrahere potest.

Resp.: — *Dist.* Mai.: commune... nisi phantasma sit intellectui agenti praesens *Cone.*; intellectui possibili *Neg.* — *Contradist.* Min.: phantasma nequit esse intellectui possibili praesens *Cone.*; intellectui agenti *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Explicatio manifesta manet ex supra ostensis de Mechanismo psychico intellectus agentis.

Inst. 3°: Idea generalis non potest in mente humana oriri nisi solo indicio: per abstractionem enim non efformantur ideae, sed iam efformatae solum observantur (2). Atqui indicium non est possibile, nisi in mente iam praeexistat quaedam idea generalis, quae sit initium cuiuslibet determinati indicii (3), et haec est idea entis (4). Ergo idea entis est menti humanae innata (5).

Resp.: — *Neg.* Mai.; ad cuius probationem *Dist.*: per abstractionem compositivam vel divisivam non efformantur etc., *Cone.*; per abstractionem simplicem et analyticam *Neg.* — *Dist.* Min.: indicium non est possibile nisi in mente iam praeexistat quaedam idea generalis innata et non abstracta *Neg.*; abstracta *Subdist.*: abstractione simplici *Cone.*; abstractione compositiva vel divisiva *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Explicatio huius plene innotescit ex pluribus saepe repetitis. Quandoquidem systema Rosmini super falsis fundamentis construitur; *imprimis* enim, falso et arbitrarie intellectum agentem negat; *deinde*, confundit et falso identificat abstractionem simplicem, quae ad intellectum agentem pertinet, cum abstractione compositiva, quae ad intellectum possibilem pertinet; *denique*, falso praetendit quod universale nullo modo a parte rei, sed tantum in mente existit (6).

947. Ex Traditionalismo. — Ia Obi.: Veritates naturales non sunt quid ab homine inventum. Atqui essent tales, si negaretur illarum acquisitio per traditionem et magisterium. Ergo veritates intellectui humano adsunt traditione vel magisterio.

Resp.: — *Dist.* Mai.: veritates naturales ontologice non sunt quid ab homine inventum *Cone.*; logice *Subdist.*: non sunt quid inventum i. c. creatum ab homine *Cone.*; non sunt quid inventum i. e. cognitum ab homine *Neg.* — *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Sicut nulla entitas ab ente creato produci potest, ita nulla veritas ontologica

potest esse inventum creatum; nihilominus, res creatae in ordine cognoscitivo possunt esse inventum humanum, non quia ab homine creantur sed quia cognoscuntur, quo sensu dici possunt ab homine inveniri, quia non invenitur nisi quod iam est. Proinde, «aliquis potest per lumen rationis sibi inditum, absque exterioris doctrinae magisterio vel adminiculo, devenire in cognitionem ignotorum, sicut patet in omni eo qui per inventionem scientiam acquirit» (1).

2a Obi.: Homo natura sua est animal sociale. Atqui hoc requirit ut, pro evolutione suae cognitionis intellectivae, a societate et in societate instruat; secus vivens in perfecta solitudine posset ex seipso ad veritatum cognitionem pervenire, ideoque suas facultates, quibus instruitur, non explicaret in societate. Ergo homo cognitionem veritatum recipit mediante societate.

Resp.: — *Cone.* Mai.; *Dist.* Min.: hoc requirit ut pro evolutione suae cognitionis intellectivae perfectae, omnino certae, cito et de facili habendae *Cone.*; imperfectae, erroris admixtae, post longum tempus et cum difficultate habendae *M*; ad minoris probationem, *distinguendum* est sicut minor; et *Neg.* Conqs. et Conqa. — Explicatio per se liquet (2).

948. Corollarium. — Ex hucusque ostensis fas est colligere firmissimum argumentum negativum, specialiter propositum, quod est ipsum argumentum negativum generaliter supra expositum (3), quo veritas nostrae conclusionis demonstratae magis atque magis corroboratur. Quandoquidem, ex solutionibus ad praecipua adversariorum argumenta datis, aperte colligitur: 1° quod *sensismus purus simpliciter reiiciendus est*, cum omnibus suis diversis formis, nempe materialism!, intellectualisai, sensismi exaggerati, positivismi et associationismi; 2° item, *simpliciter rejiciendus est intellectualismus purus* cum omnibus suis diversitatibus, videlicet *Idealismi* (= schematic], subiectivo-dynamici, obiectivi, panlogistici, teleologici), *ontologismi*, *innatismi* (= platonici, cartesiani, leibnitziani, rosminiani) et *traditionalismi* (= exaggerati, temperati). Quapropter, ad idearum genesim in mente humana explicandam non potest aliud verum systema excogitari praeter systema aristotelico-scholasticum sensointellectualismi.

§ 2. De Voluntate.

949. Fuse hucusque pertractata sunt ea quae potentiam intellectivo-cognoscitivam seu intellectum animae respiciunt; quia vero «potentiae appetitivae concomitantur apprehensivas» (4), logice expendendum venit de potentia intellectivo-appetitiva, quae *voluntas* appellatur. Nemo porro est, qui non videat praesentis disputationis utilitatem, imo et absolutam necessitatem; negare enim voluntatem

(1) S. Thomas, I, q. 85, a. 2, ad 2^{am}, cfr. *ibid.*, a. 3, ad 1um.

(2) Cfr. Rosm., *loc. prox. cit.*, sez. 2, c. Unie.

(3) Rosm., *ibid.*, *clrc.* fin.; sez. 3, c. 1, a. 5.

(4) Rosm., *ibid.*, sez. 3, c. 1, a. 5-6; c. 3, a. 9; sez. 4, c. 1, a. 3-4; c. 2, a. 10, et passim.

(5) Rosm., *ibid.*, sez. 5, P. I, a. 5.

(6) Cfr. Rosm., *ibid.*, sez. 3, c. 1, a. 5. — Pro ulteriori confutatione systematis rosminiani, videsis Sansever., *loc. Supr. cit.*, n. 29-41; Zigliara, *Propacdeut.*, lib. I, c. 12; *Delia Luce intellettuale e delTOntol.*, lib. I, c. 4 ss.; *Sum. Phil.*, Psych., lib. IV, c. 2, a. 3, n. IX-X; et alios.

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 11, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I C. *Geni.*, c. 4; I-II, q. 94, a. 4, 6. — Pro fusiori confutatione systematis traditionalismi, cfr. D. Chastel S. J., *De la Valeur de la Raison Humain*, Paris, 1837; J. Lupus, *Le Traditionalisme et le Rationalisme examinés au point de vue de la Philosophie e de la doctrine catholique*, Liège, 1858.

(3) Pag. 741, n. 937.

(4) S. Thomas, I, q. 83, a. 3, ad 1^{am}.

esset, inter alia, «destructivum totius moralis philosophiae et politicae conversationis» (1). Brevitate igitur servata, conemur accuratam de voluntate tractationem tradere. Haec autem dupliciter inspicere potest: 1° *absolute* seu *in se* sive quoad sui intimam naturam, sive quoad id quod est ei proprium, quod est *liberum arbitrium* seu *libertas*; et 2° *comparative*, respectu scilicet actus sive suiipsius sive aliarum potentiarum. Quare, tria impraesentiarum sunt ordinate absolvenda,

Io *de voluntatis natura* (I);

2° *de libertate* (II);

3° *de voluntate comparative accepta* (III).

I. - De Voluntatis Natura (2).

950. Antequam ad quaestiones speciales expendendas descendatur, non abs re erit colligere quae ad voluntatis existentiam eiusque ab intellectu distinctionem attinent. Etenim

a) quoad voluntatis *existentiam*, nemo sanae mentis est qui serio de ea dubitet; satis enim superque probata manet ex supra de appetitu in genere habitis (3), atque luculenter unicuique interna experientiâ innotescit; unde breviter sequenti ratione ontologica illustratur. Sicut proprium cuiuslibet rei est hanc habitudinem seu inclinationem habere ad suam formam seu perfectionem naturalem, ut quando res non habet formam seu perfectionem sibi naturaliter debitam, tendat in eam, quando vero illam habet, in ea quiescat: quae quidem habitudo est appetitus naturalis; ita proportionate natura intellectualis, ut intellectualis, debet habere eandem habitudinem seu inclinationem ad suam formam seu perfectionem naturalem, quae est bonum forma intelligibili apprehensum; haec autem habitudo dicitur appetitus intellectivus seu voluntas. Cum enim intellectus naturae intelligentis, factus in actu per formam intelligibilem, constituatur in esse rei, ut apprehensae, quae ut formaliter sub ratione boni apprehensa, perficit naturam cognoscentem seu intelligentem solum in esse cognito seu intelligibili, non autem in esse rei seu entitativo: ideo, ipsa natura intelligens relinquitur in quodam statu imperfecto, quo necessario ordinatur ad habendam perfectionem sibi debitam et convenientem, quia habens imperfecte perfectionem naturaliter tendit seu appetit illammet perfecte consequi et possidere. Natura igitur intelligens habitâ formâ (seu perfectione seu bono) uno

(1) S. Thomas, II C. Gent., c. 60, rat. 4^a; cfr. de Malo, q. 6, c.; II, dist. 24, q. 3, a. 2.

(2) Cfr. S. Alb. Magn., Sum. de Horn., P. II, Tract. 16, q. 99; S. Thom., I, q. 82; MI, q. 8-10 et pluries alibi; Commentatores S. Thomae, loc. cit.; Soncina, IX Metaphys., q. 10-13, 16; De Flandria, IX Metaphys., q. 2; Javelli, IX Metaphys., q. 4-7; Ruvio, III it Anima, in cap. 6-13, q. 1; C. Alamanno, op. cit., Phil. Nat., q. 104-107; Complutens., op. cit., de Anim., Disp. 23, Prolog, et q. 3; Aversa, op. cit., q. 58, sect. 7; Guerinois, op. cit., Phys., P. IV, q. 4, a. 5, § I; Sanseverino, op. cit., Dynamol., c. IV, a. 3, n. 336-344; Zigliara, op. cit., Psych., lib. V, c. 2, a. 1-2; De Maria, op. cit., Anthropol., P. I, q. 6, a. 2; Pesch, op. cit., n. 908-911, 918-946, 1009-1019; Lahr, op. cit., Tom. I, Psychol., Hv. 4da, sect. 2, ch. I; Boedder, op. cit., n. 368-370, 374-379; Mercier, op. cit., n. 196-200; Albert, op. cit., Psych. Exper., sect. 1, ch. 2, a. 1; Donat, op. cit., n. 360-367, 407-411, 434-435; Gredt, op. cit., n. 585-588, 593-597; Frôbes, op. cit., lib. II, c. I, § 1, Thés. 12-13; § 2, Thés. 14; Titchener, op. cit., § 127; De Sanctis, op. cit., cap. IX, n. 5; et alios innumeros.

(3) Cfr. supra, pag. 627 ss., nn. 801 ss.

modo, hoc est imperfecte et in esse cognito tantum, necessario tendit ad eandem formam habendam alio modo, quo caret seu quo eam non habet, idest modo perfecto et in esse reali; consequenter «in quolibet habente intellectum est voluntas, sicut in quolibet habente sensum est appetitus animalis» (1).

P) Manifeste exinde deducitur, quod voluntas est appetitus seu potentia realiter ac specificè distincta ab appetitu sensitivo seu sensualitate; illius enim est bonum intellectu apprehensum, istius vero est bonum sensu cognitum (2). Hoc dicitur contra omnes *Materialistas* et *Sensistas* (v. g. Condill, c), atque contra nonnullos recentiores *Psychologos*, qui, vel voluntatem faciunt in quadam organica acceptione cuiusdam determinationis (v. g. Titchener) (3), vel eam tendentis, passionibus et emotionibus confundunt (v. g. Rignano, Paulhan) (4), *Praeterea*, firmiter tenendum est contra alios (v. g. Spinoza, Alf. Fouillé) (5), quod voluntas est potentia realiter ac specificè distincta ab intellectu; nam, huius obiectum dicit formaliter rationem cognoscibilis ut cognoscibilis et ideo rationem veri: illius autem obiectum dicit formaliter rationem appetibilis ut appetibilis, et ideo rationem boni (6). Nihilominus, voluntas necessario intellectum sequitur, ab eoque entitativa est inseparabilis, ideoque eiusdem ordinis et naturae esse debet; quare voluntas, sicut intellectus, est quaedam potentia animae intellectivae, quae essentialiter est incorporea atque a corpore organico intrinsece omnino independens, seu est potentia anorganica et immaterialis.

His omnibus ex alibi ostensis breviter collectis, quae circa voluntatis naturam inquirenda restant, ad sequentia reducuntur:

Io *an voluntas sit potentia passiva vel activa* (Io);

2° *an voluntatis obiectum sit bonum* (2°);

3° *an voluntas necessario in bonum tendat* (3°).

Utrum Voluntas sit potentia passiva vel activa (7).

951. Occurrit igitur imprimis investigare qualitatem potentialitatis voluntatis, si nempe sit essentialiter in genere activitatis aut passivitatis.

952. Praenotamina. — *Primo* est notandum, praeter ea quae de potentiae activae et passivae conceptu saepius dicta sunt (8), quod voluntas, sicut et quaelibet potentia, dupliciter considerari potest: Io *ut potentia* seu secundum sui nudam essentiam, quo modo est principium ex se insufficiens et incompletum eliciendi actum atque ordinem essentialiter importat ad proprium obiectum; 2° *ut*

(1) S. Thomas, I, q. 19, a. 1; cfr. *ibid.*, q. 59, a. 2; q. 80, a. 1; I C. Gent., c. 72, et passim; Cajetan., I, q. 19, a. 1; Nazarium et omnes Commentatores in loc. cit. apud S. Thomam.

(2) Cfr. supra, pag. 629, n. 807; S. Thom., I, q. 80, a. 2; de Verit., q. 15, a. 3; q. 22, a. 4; q. 25, a. 1; I de Anim., lect. 10; III de Anim., lect. 14.

(3) Titchener, op. cit., § 127.

(4) Rignano, *Psicol. del Rag.*, p. 14, 25; Paul., op. cit., p. 87-88.

(5) SPIN., *Ethica*, P. I, prop. 32; *Cogitata Metaphys.*, P. II, c. 12, § 9; *Epist.* II, n. 10.

(6) Cfr. S. Thom., de Verit., q. 22, a. 10; I, q. 78, a. 1; II de Anim., lect. 5; Capreol., I, dist. 3, q. 3, concl. 2^a.

(7) Cfr. S. Thom., I, q. 80, a. 2; I-II, q. 22, a. 2; I C. Gent., c. 44; de Verit., q. 16, a. 1, ad t3^m; Capreol., II, dist. 24, q. 1, a. 1, concl. 5^a; Ferrar., I C. Gent., c. 44; Lemos, *Panoplia Gratiae* etc., Jib. HI, P. I. Tr^{ct} 2° 3° 4° 5° 6° 7° 8° 9° 10° 11° 12° 13° 14° 15° 16° 17° 18° 19° 20° 21° 22° 23° 24° 25° 26° 27° 28° 29° 30° 31° 32° 33° 34° 35° 36° 37° 38° 39° 40° 41° 42° 43° 44° 45° 46° 47° 48° 49° 50° 51° 52° 53° 54° 55° 56° 57° 58° 59° 60° 61° 62° 63° 64° 65° 66° 67° 68° 69° 70° 71° 72° 73° 74° 75° 76° 77° 78° 79° 80° 81° 82° 83° 84° 85° 86° 87° 88° 89° 90° 91° 92° 93° 94° 95° 96° 97° 98° 99° 100° 101° 102° 103° 104° 105° 106° 107° 108° 109° 110° 111° 112° 113° 114° 115° 116° 117° 118° 119° 120° 121° 122° 123° 124° 125° 126° 127° 128° 129° 130° 131° 132° 133° 134° 135° 136° 137° 138° 139° 140° 141° 142° 143° 144° 145° 146° 147° 148° 149° 150° 151° 152° 153° 154° 155° 156° 157° 158° 159° 160° 161° 162° 163° 164° 165° 166° 167° 168° 169° 170° 171° 172° 173° 174° 175° 176° 177° 178° 179° 180° 181° 182° 183° 184° 185° 186° 187° 188° 189° 190° 191° 192° 193° 194° 195° 196° 197° 198° 199° 200° 201° 202° 203° 204° 205° 206° 207° 208° 209° 210° 211° 212° 213° 214° 215° 216° 217° 218° 219° 220° 221° 222° 223° 224° 225° 226° 227° 228° 229° 230° 231° 232° 233° 234° 235° 236° 237° 238° 239° 240° 241° 242° 243° 244° 245° 246° 247° 248° 249° 250° 251° 252° 253° 254° 255° 256° 257° 258° 259° 260° 261° 262° 263° 264° 265° 266° 267° 268° 269° 270° 271° 272° 273° 274° 275° 276° 277° 278° 279° 280° 281° 282° 283° 284° 285° 286° 287° 288° 289° 290° 291° 292° 293° 294° 295° 296° 297° 298° 299° 300° 301° 302° 303° 304° 305° 306° 307° 308° 309° 310° 311° 312° 313° 314° 315° 316° 317° 318° 319° 320° 321° 322° 323° 324° 325° 326° 327° 328° 329° 330° 331° 332° 333° 334° 335° 336° 337° 338° 339° 340° 341° 342° 343° 344° 345° 346° 347° 348° 349° 350° 351° 352° 353° 354° 355° 356° 357° 358° 359° 360° 361° 362° 363° 364° 365° 366° 367° 368° 369° 370° 371° 372° 373° 374° 375° 376° 377° 378° 379° 380° 381° 382° 383° 384° 385° 386° 387° 388° 389° 390° 391° 392° 393° 394° 395° 396° 397° 398° 399° 400° 401° 402° 403° 404° 405° 406° 407° 408° 409° 410° 411° 412° 413° 414° 415° 416° 417° 418° 419° 420° 421° 422° 423° 424° 425° 426° 427° 428° 429° 430° 431° 432° 433° 434° 435° 436° 437° 438° 439° 440° 441° 442° 443° 444° 445° 446° 447° 448° 449° 450° 451° 452° 453° 454° 455° 456° 457° 458° 459° 460° 461° 462° 463° 464° 465° 466° 467° 468° 469° 470° 471° 472° 473° 474° 475° 476° 477° 478° 479° 480° 481° 482° 483° 484° 485° 486° 487° 488° 489° 490° 491° 492° 493° 494° 495° 496° 497° 498° 499° 500° 501° 502° 503° 504° 505° 506° 507° 508° 509° 510° 511° 512° 513° 514° 515° 516° 517° 518° 519° 520° 521° 522° 523° 524° 525° 526° 527° 528° 529° 530° 531° 532° 533° 534° 535° 536° 537° 538° 539° 540° 541° 542° 543° 544° 545° 546° 547° 548° 549° 550° 551° 552° 553° 554° 555° 556° 557° 558° 559° 560° 561° 562° 563° 564° 565° 566° 567° 568° 569° 570° 571° 572° 573° 574° 575° 576° 577° 578° 579° 580° 581° 582° 583° 584° 585° 586° 587° 588° 589° 590° 591° 592° 593° 594° 595° 596° 597° 598° 599° 600° 601° 602° 603° 604° 605° 606° 607° 608° 609° 610° 611° 612° 613° 614° 615° 616° 617° 618° 619° 620° 621° 622° 623° 624° 625° 626° 627° 628° 629° 630° 631° 632° 633° 634° 635° 636° 637° 638° 639° 640° 641° 642° 643° 644° 645° 646° 647° 648° 649° 650° 651° 652° 653° 654° 655° 656° 657° 658° 659° 660° 661° 662° 663° 664° 665° 666° 667° 668° 669° 670° 671° 672° 673° 674° 675° 676° 677° 678° 679° 680° 681° 682° 683° 684° 685° 686° 687° 688° 689° 690° 691° 692° 693° 694° 695° 696° 697° 698° 699° 700° 701° 702° 703° 704° 705° 706° 707° 708° 709° 710° 711° 712° 713° 714° 715° 716° 717° 718° 719° 720° 721° 722° 723° 724° 725° 726° 727° 728° 729° 730° 731° 732° 733° 734° 735° 736° 737° 738° 739° 740° 741° 742° 743° 744° 745° 746° 747° 748° 749° 750° 751° 752° 753° 754° 755° 756° 757° 758° 759° 760° 761° 762° 763° 764° 765° 766° 767° 768° 769° 770° 771° 772° 773° 774° 775° 776° 777° 778° 779° 780° 781° 782° 783° 784° 785° 786° 787° 788° 789° 790° 791° 792° 793° 794° 795° 796° 797° 798°

potentia adnata, et sic est principium sufficiens et completum eliciendi actum, ideo involvit rationem cuiusdam complexi ex ratione nudae potentiae et ex ratione eius quod ipsam actuat ac determinat, ut v. g. volitio finis (1),

Secundo est notandum, quod voluntatis passivitas sive activitas attendi potest, aut relate ad obiectum aut ad proprium actum aut ad alias potentias.

953. Status Quaestionis. — Ex notatis liquet, quod potentiae activitas vel passivitas mensurari debet non ex eo, quod propriam operationem elicit; secus nulla potentia passiva daretur (2): sed ex obiecto ad quod transcendentaliter ordinatur; ideo, in praesenti quaeritur: an voluntas sit talis potentia quae suum obiectum movet ac transmutat, vel e contra, ut se habeant ad invicem sicut movens ad mobile, actus ad potentiam seu activum ad passivum.

954. Sententiae. — Huius quaestionis solutioni quatuor auctorum sententiae praecipuae exhibentur. Etenim,

Ia Sent, docet, quod voluntas simpliciter et absolute est passiva, etiam respectu sui actus: hunc enim nullo modo effective producit, sed solum recipit ut active productum a phantasmate aut ab obiecto cognito aut ab intellectu apprehendente seu iudicante. Haec *God/rido* (3), *Aegidio* (4) et aliis tribuitur.

2a Sent, tenet, quod voluntas simpliciter et absolute est activa, non solum respectu proprii actus, sed etiam proprii obiecti. Ita *Hernicus Gand* (5), *Scotus* (6), *Suarez* (7), *S. Bellarminus* (8) et alii.

3a Sent, dicit, quod voluntas partim est activa et partim passiva, ita ut ad voluntatis actum eliciendum concurrant, tamquam duae causae partiales, et ipsa voluntas et obiectum cognitum seu intellectus obiectum proponens (9). Haec tribuitur *Gregorio Arim.* (10), *G. Bicl* (11), *Petro a Palude* (12) et aliis.

4a Sent, firmiter docet, quod voluntas est activa respectu sui actus et exercitii aliarum potentiarum, sed essentialiter et simpliciter est passiva respectu proprii obiecti. Ita, post *S. Thomam*, communis est apud Thomistas, ut *P. Lemos*, non exceptis *Capreolo*, *Cajetano* et *Ferrariensi*; cum quibus dicendum est:

(1) His duabus voluntatis acceptionibus perfecte acquivalet haec alia acceptio, scii, *voluntas mota* quae, quia est tantum receptiva et transmutativa, dicit solam et nudam potentiam voluntatis; et *voluntas movens* quae, cum sit actu agens et movens seu transmutans, importat aliquid compositum ex potentia voluntatis et volitione finis ut eius actus.

(2) Cum enim, ait *S. Thomas* (*De Ver.*, q. 16, a. 1, ad 13^a), « cuiuslibet potentiae animae, tam activae quam passivae, sit operatio aliqua, quaelibet potentia animae esset activa »; quare, prosequitur *P. Lemos* (*op. cit.*, n. 177), hoc modo « imaginari voluntatem et liberum eius arbitrium esse potentiam passivam impossibile est, stultissimum, et absurdissimum et contra fidem ».

(3) Cfr. *Quodl.* VI, q. 7.

(4) Cfr. *Quodl.* III, q. 16.

(5) Cfr. *Quodl.* X, q. 9; *Quodl.* XIII, q. 11.

(6) Cfr. II, *dist.* 25.

(7) Cfr. *Metaphys.*, disp. 19, sect. 2, n. 19-23.

(8) Cfr. *Controvers. de Gratia et Lib. Arb.*, lib. III, c. 10, ubi fatetur *S. D.* quod eius sententia est *verissima*, non recte tamen subiungit esse *S. Thomae*, *Capreoli* et *Ferrariensi*.

(9) Haec a *S. Bellarmino* (*l. pr. cit.*) minus recte *Cajetano* tribuitur.

(10) Cfr. II, *dist.* 25.

(11) Cfr. II, *dist.* 25.

(12) Cfr. IV, *dist.* 49, q. 3.

955. Conclusio: « Voluntas est potentia essentialiter passiva ».

Prob.: — Arg. 1°. — Illa potentia est essentialiter passiva, cuius proprium obiectum se habet ut movens et transmutans ipsam potentiam. Atqui obiectum voluntatis, scilicet appetibile apprehensum, se habet ut vere movens et transmutans ipsam voluntatem. Ergo voluntas est potentia essentialiter passiva.

Mai. constat ex notatis. — Min. decl.: Voluntas sub ratione potentiae seu secundum sui nudam essentiam, nullo modo potest actu moveri et elicitive tendere in actum, nisi propter appetibile apprehensum; nam « differentiae apprehensi sunt per se differentiae appetibilis. Unde, potentiae appetitivae distinguuntur secundum differentiam apprehensorum sicut secundum propria obiecta » (1). Ergo obiectum apprehensum est movens et transmutans voluntatem a statu indeterminationis et potentialitatis ad statum determinationis et actualitatis.

Arg. II^{um}. — Quod per aliud transit seu movetur de potentia in actum, omnino passive se habet. Atqui voluntas per proprium obiectum transit seu movetur de potentia in actum. Ergo voluntas est potentia essentialiter passiva.

Mai. est ex se nota (2). — Min. prob.: Omnis operatio immediate specificatur et procedit a suo proximo formali principio. Atqui voluntas secundum se et nude considerata non habet ut sit tale proximum formale principium a quo eius operationes immediate specificantur et procedunt, sed solum ut sit illarum remotum principium. Nam, voluntas ita accepta est quoddam generale et indeterminatum principium omnium volitionum, ideoque ab ea sic considerata nulla specifica volitio procedere potest; sicut potentia visiva, secundum se accepta, non est proximum formale seu specificativum principium huius vel illius particularis visionis, sed fit tale per speciem visibilis in potentia receptam, qua a potentia videndi ad actu videndum transit. Ergo oportet ut voluntas per proprium obiectum transeat a ratione remoti principii ad proximum formale principium, quod est de potentia in actum transire (3).

956. Corollarium. — Exinde colligitur quod, quia natura et essentia cuiuscumque potentiae ex formali ratione proprii obiecti desumenda est, voluntas simpliciter et absolute potentia passiva dicenda est; verumtamen, ut melius infra patebit, secundum quid et relative est potentia activa, prout scilicet active ex se proprium actum efficit ac elicit, necnon active seu efficienter ceteras hominis potentias movet (4).

(1) *S. Thomas*, I, q. 80, a. 2, ad 1^{am}.

(2) Cfr. *S. Thom.*, I-II, q. 1, a. 3.

(3) Cfr. *S. Thom.*, I-II, q. 10, a. 1, ad 2^{am}.

(4) Cfr. *S. Thom.*, I, q. 82, a. 4; I-II, q. 9, a. 1-3; q. 17, a. 1; *de Malo*, q. 4, a. 2, 13; *de Verit.*, q. 14, a. 1; q. 22, a. 2 et alibi.

764 Liber II - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. II, Art. III, Sectio II, § 2,1,¹

957. Obiectiones. — Ia Obi.: Quod ab agente tamquam a principio intrinseco et vitali producitur, active producitur. Atqui actio voluntatis producitur a voluntate tamquam a principio intrinseco et vitali. Ergo actio voluntatis active producitur a voluntate, ideoque est potentia activa.

Resp.: — Io Dist. Mai.: quod ab agente tamquam a principio intrinseco et vitali, formaliter tamen ac specificè actu determinato producitur, active producitur Cone.; materialiter tantum ac specificè determinabili Neg. — Contra-dist. Min. et Neg. Conqs. et Conqa. — Explicatio liquet ex notatis et ostensis.

2° Dist. Mai.: quod ab agente... vitali, eliciente simul et determinabili ac mobili producitur, active producitur Neg.; eliciente simul et se determinante ac movente Subdist.: ut a principio proximo formali producitur, active producitur Cone.; ut a principio remoto Neg. — Contradist. Min.: actio voluntatis... vitali, eliciente simul et determinabili ac mobili Cone.; eliciente simul et se determinante ac movente Subdist.: ut a principio remoto Cone.; ut a principio proximo formali Neg. — Neg. Conqs. et Conqa.

Ex hucusque habitis manifeste patet, quod obiectio haec falso nititur supposito. Falso enim supponit, quod potentia, quia est essentialiter passiva, non effective producit vel elicit actum suum, sicut quia effective elicit actum, idcirco activa dicenda est: hoc enim dato, intellectus possibilis, quia active suas operationes elicit, dici deberet potentia activa: vitaliter enim agit; pariter, omnes potentiae sensitivae essent dicendae activae, quia omnes active et vitaliter operantur, quod tamen nemo hucusque dixit. Quapropter dictum est, quod activitas sive passivitas potentiae desumenda non est ex hoc quia actum elicit vel recipit, sed quia a proprio obiecto transmutatur, vel e contra ipsa obiectum transmutat (1).

Inst.: Actio quae tamquam in subiecto recipitur in eodem principio, a quo producitur, est ab eo tamquam a principio se determinante et movente. Atqui actio voluntatis tamquam in subiecto recipitur in voluntate a qua producitur, cum sit actio immanens. Ergo actio voluntatis producitur ab ea tamquam a principio intrinseco, non solum eliciente, sed se determinante et movente.

Resp.: — Dist. Mai.: actio quae tamquam in subiecto recipitur... est ab eo tamquam a principio se determinante et movente moto Cone.; se determinante et movente non moto Neg. — Cone. Min. — Dist. Conqs. ad sensum maioris; et Neg. Conqa.

Certum est quod subiectum immediate receptivum actus voluntatis est ipsamet potentia voluntatis, cum actus sit vitalis et immanens; nihilominus, licet a voluntate effective producat, nequit tamen ab ea produci considerata secundum sui nudam essentiam, sed prius oportet ut in actum reducat atque a sui potentialitate transmutetur per suum obiectum. In hac autem reductione seu transmutatione, voluntas se habet ad obiectum sicut passivum ad activum, et consequenter ut in actu reducta se habeat ut mota ad movens; hoc autem modo reducta, potest tunc voluntas proxime elicere et se movere ad actum ponendum.

2a Obi.: Quod secundum se et naturaliter est ad aliquid determinatum, non indiget alia forma qua ad illud idem determinatur. Atqui voluntas secundum se et naturaliter est determinata ad bonum commune seu ultimum finem, ex cuius amore determinatur ad media. Ergo voluntas non indiget alia forma qua determinatur ad aliquod bonum amandum, ideoque ex se active se habet.

Resp.: — Dist. Mai.: quod secundum se et naturaliter est ad aliquid determinatum in actu exercito, non indiget alia... Cono.; determinatum tendentialiter et in actu signato tantum, non indiget alia... Neg. — Contradist. Min. et Neg. Conqs. et Conqa.

(1) Cfr. S. Thom., de Verit., q. 16, a. 1, ad 13.

Quaelibet potentia secundum sui propriam rationem tendentialiter et in actu signato determinate ordinata est ad sui obiectum; at ut actu et exercite determinetur, ulterius requirit actualem unionem cum suo obiecto. Unde, potentia ut tendentia est determinabilis: quatenus status tendentialis seu in actu signato potentiae se habet ad statum actualem seu in actu exercito eiusdem potentiae, sicut incompleta seu imperfecta determinatio ad completam seu perfectam determinationem (1). Quapropter, « determinatio voluntatis ad ultimum finem non est plene consummata nisi accedat apprehensio ipsius finis ultimi. Et ratio est, quoniam ultimus finis non est undequaque proportionatus appetitui rationali, si consideretur praecise secundum formam realem quam in se habet, sed necesse est ut fiat consummata proportio per formam apprehensam per rationem, ita ut finis habeat formaliter rationem finis naturae rationalis » (2).

2. - Utrum Voluntatis obiectum sit bonum (3).

958. Ostendo quod voluntas est potentia passiva, quaeritur nunc a quonam, ut a proprio obiecto, in actum reducat seu quodnam sit eius obiectum.

959. Praenotamina. — Primo est notandum quod, quia « potentias appetitivas oportet esse proportionatas potentiis apprehensivis » (4); ideo servatis servandis, eodem modo est de obiecto voluntatis disserendum sicut de obiecto intellectus; quare recolenda est, ex supra habitis (5), diversa species obiecti potentialium.

Secundo est notandum, quod voluntas humana similiter ac intellectus humanus (6), cum sit appetitus naturae intellectualis et creatae et humanae, tripliciter accipi potest: 1° absolute, in quantum est appetitus entitatis immaterialis et spiritualis analogice dictae de intellectuali natura finita et infinita (7); 2° determinate, in quantum est appetitus naturae immaterialis finitae ut finita est, et haec: a) aut reduplicative ut est potentia finita, prout scilicet importat formaliter rationem potentiae creatae appetitivae intellectivae, qua generice convenit cum substantiae separatae finitae voluntate (8); p) aut reduplicative ut est proprietas, prout nempe est appetitus finitus reduplicative ut necessario animam rationalem seu hominem consequens, qui propterea specificè a voluntate angelica differt (9).

Tertio est notandum, quod bonum dupliciter considerari potest: 1° communiter seu universaliter, id est secundum formalem rationem boni, et est illud cuius formalis conceptus seu propria ac formalis ratio est ipsa bonitas sive ratio omnis boni, praescindendo a statu eius essendi, hoc est ab esse quod habet aut habere

(1) Cfr. S. Thom., de Verit., q. 22, a. 6, c.

(2) Bañez, I, q. 80, a. 2, dub. 2«@, resp. ad diffic. contr. 4«<» conci.

(3) Cfr. Auctores initio citatos, pag. 760, not. 2».

(4) S. Thomas, I, q. 83, a. 4; cfr. ibid., a. 3, ad tam; q. 64, a. 2; q. 80, a. 2.

(5) Cfr. supra, pag. 718 «Tertio Notand. ».

(6) Cfr. supra, pag. 717 «Secundo Notand. ».

(7) Cfr. S. Thom., I C. Gent., c. 72, rat. 3 et 4*.

(8) Hoc enim modo ratio formalis voluntatis creatae seu finitae ut finita est univoce dicitur de voluntate humana et angelica.

(9) Voluntas humana hoc tertio modo accepta adhuc sumi potest dupliciter: a) ut potentia rationalis, quatenus per se ipsam rationem sequitur, ab ea dirigitur et de uno in aliud tendit; b) ut potentia complexa humana (— ut appetitus totius hominis), quatenus tendit in omnia illa quae necessario maximam connaturalitatem praeseferunt cum toto homine, ut esse et vivere. Cfr. Bañez, I, q. 82, a. 2, dub. I***, «adverte primo » ad 2«<» conci.

potest in rerum natura sive in ratione sive in imaginatione; 2° *particulariter* seu *singulariter*, idest secundum rationem huius vel illius boni quod, cum sit tale secundum rem vel secundum rationem sive imaginationem, ex sui propria et formali ratione non dicit rationem omnis boni, sed illam participat et diminute, ut intantum sit tale bonum inquantum rationem omnis boni involvit. Quare liquet, quod rationi formali omnis boni ut boni accidit, ut sit hoc vel illud aut secundum rem (1).

960. Status Quaestionis. — Ex his praenotatis clare patet de quo in praesenti controvertitur. Non enim dubium movetur de voluntatis humanae *obieto materiali*: constat enim, hoc esse omne appetibile finito modo consequibile seu attingibile; neque de eius *obieto formali quo*, quia patet etiam quod tale est ipsa ratio convenientiae, «unde si aliquod bonum proponatur quod apprehendatur in ratione boni, *non autem in ratione convenientis, non movebit voluntatem*» (2). Quapropter, tota difficultas versatur circa *obiectum formale quod*, quodnam scilicet sit voluntatis humanae obiectum tam proprium quam commune.

961. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem duae sunt praecipuae sententiae.

1a Sent, docet, quod obiectum voluntatis humanae non tantum est bonum, sed etiam malum; quia experientia constat quod voluntas fertur in malum ut malum. Ita *Okam*, *Scotiis* (3), *Fr. de Victoria* (4), *Suisset* (5) et alii.

2a Sent, firmiter tuetur, quod obiectum voluntatis simpliciter est bonum et nullo modo potest esse malum sub ratione mali. Ita, post *Aristotelem* et *S. Thomam*, omnes fere philosophi et quam alii plurimi, cum quibus dicitur:

962. Conclusio: «Voluntatis humanae obiectum proprium est bonum ratione apprehensum, commune vero est bonum ut bonum analogum» (6).

Prob.: Voluntatis humanae obiectum proprium et commune est illud, sub quo comprehenduntur omnia appetibilia, in quae vo-

(1) Idem dicendum est de *beatitudine* universe seu communiter apprehensa et particulariter apprehensa (cfr. S. Thom., IV, *dist.* 49, q. 1, a. 3, q. 1a. 1° ad 1° «et 2um»). Attamen probe distinguendum est inter bonum *communiter* seu *universaliter* et bonum *commune* seu *universale* acceptum. Cum enim nulla potentia universale respiciat, nisi illa cui competit universale in sua universalitate attingere ut est intellectus, ideo omnis alia potentia et omnis appetitus ad unum numero obiectum non determinatus, respicit bonum non universale, sed universaliter. Hinc fit ut in re appetibili, quae voluntati obiicitur, duo sint attendenda, scilicet, *ipsa res obiecta*, quae appetitur et voluntati obiicitur, necnon *modus quo obiicitur*, qui non est ipsa universalitas seu intentio universalis rei appetibilis, sed res appetibilis universaliter, quae est quid medium inter rei universalitatem et ipsam rem in particulari. Cfr. Cajet., I, q. 82, a. 1.

(2) S. Thomas, de *Malo*, q. 6, c.

(3) Scotus hac in re dubius videtur, cfr. II, *dist.* 1, q. 4; *dist.* 6, q. 2; *dist.* 43; IV, *dist.* 49, q. 9.

(4) Citatus a Medina in *MI*, q. 8, a. 1.

(5) *Diction. Philos.*, v. «Liberté», Tom. III.

(6) Conclusio eodem argumento eademque argumentandi forma est ostendenda, quibus supra de intellectus humani obiecto conclusio probata est (cfr. supra, pag. 721, n. 923).

Juntas, et ut est animae proprietas et ut est appetitus intellectivus creatus, ferri potest. Atqui illud sub quo comprehenduntur omnia appetibilia in quae voluntas, ut est animae proprietas, ferri potest, est bonum ratione apprehensum, et ut est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum. Ergo voluntatis humanae obiectum proprium est bonum ratione apprehensum, commune vero est bonum ut bonum analogum.

Mai. constat ex hic et supra (1) praenotatis. Nam, « appetitus nihil aliud est quam quaedam inclinatio appetentis in aliquid. Nihil autem inclinatur nisi in aliquid simile et conveniens. Cum igitur omnis res, inquantum est ens et substantia, sit quoddam bonum, necesse est ut omnis inclinatio sit in bonum » (2).

Min. prob.: Ratio formalis, sub qua adunantur plura, ab aliqua potentia de facto attingibilia, est id sub quo comprehenduntur omnia quae illa potentia consequi potest. Atqui ratio formalis sub qua adunantur plura, a voluntate humana, ut est proprietas, de facto attingibilia, est bonum ratione apprehensum, ut autem est appetitus intellectivus creatus est bonum ut bonum analogum. Ergo illud sub quo comprehenduntur omnia appetibilia in quae voluntas, ut animae proprietas, ferri potest est bonum ratione apprehensum, et ut est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum.

Mai. alibi declarata est (3); sicut enim potentia cognoscitiva per se et immediate non specificatur ab obiecto inquantum est *hoc* vel *illud* in quod de facto fertur, sed ab illa unica formali ratione, sub qua illa omnia plura particularia cadunt et adunantur: ita et potentia appetitiva; qua ratione « obiectum voluntatis dupliciter accipi potest, per se et per accidens. Per se obiectum voluntatis est bonum, sed per accidens est hoc vel illud bonum » (4).

Min. prob.: Appetibile debet esse omnino appetenti proportionatum in bonitate, quae est formalis ratio qua plura appetibilia desiderantur et alia infinita sunt desiderabilia a proportionate appetitu. Atqui appetibilia proportionata in bonitate voluntati humanae, ut est proprietas, est bonum ratione apprehensum, ut autem est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum. Ergo ratio formalis sub qua adunantur plura, a voluntate humana, ut est proprietas, de facto attingibilia, est bonum ratione apprehensum, ut autem est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum.

(1) Cfr. pag. 717-718.

(2) S. Thomas, I-II, q. 8, a. 1; cfr. *de Veril.*, q. 25, a. 1.

(3) Cfr. supra, pag. 722.

(4) S. Thomas, IV, *dist.* 49, q. 1, a. 3, q1a. 1», ad jum; cfr. (*bid.*, ad 2-»).

Mai. liquet ex hoc, quod essentialiter requiritur proportio inter potentiam et obiectum. — Min. probatur per partes.

Prob. Ia Pars (= *appetibilia proportionata in bonitate voluntati humanae ut est proprietas, est bonum ratione apprehensum*). — Nullum obiectum est ab aliqua potentia attingibile, nisi ei sit adaptatum et proportionatum in obiecti ratione formali, qua ab illa potentia attingitur. Atqui voluntati humanae, ut est proprietas, nullum bonum est adaptatum et proportionatum in obiecti formali ratione qua ab illa attingitur, nisi solum quod est ratione apprehensum. Ergo appetibilia proportionata in bonitate voluntati humanae, ut est proprietas, est bonum ratione apprehensum.

Mai. est per se nota. — Min. prob.: Voluntas humana de facto non fertur nisi in hoc vel illud bonum, ut patet (1). Atqui hoc non competit voluntati nisi ut est animae rationalis proprietas. Voluntas enim ita concepta est appetitus intellectivus creatus, qui naturam rationis per se sequitur, ita ut in exercite appetendo a ratione dirigatur et de uno in aliud appetibile feratur; consequenter non fertur nisi in bonum inquantum est apprehensum et propositum ab ipsa ratione (2). Ergo voluntati humanae, ut est proprietas, nullum bonum est adaptatum et proportionatum in obiecti ratione formali qua ab illa attingitur, nisi solum quod est ratione apprehensum.

Confirmatur eadem minor. — Voluntas humana intantum potest deficere seu peccare, inquantum potest esse principium defectivum suae actionis, ut patet (3). Atqui esse tale principium voluntati humanae competit solum inquantum est animae rationalis proprietas et ideo inquantum fertur in bonum ratione apprehensum. Etenim, voluntas ita considerata, intantum seipsam movere potest inquantum ducitur per rationis consilium, quod quidem, si deficiat in apprehendendo et conferendo, voluntas efficitur principium defectivum suae actionis. Hac ratione, voluntas constituitur indeterminata respectu ordinis ad finem, quatenus « potest appetere id quod secundum veritatem in finem debitum ordinatur, vel secundum apparentiam tantum. Et haec indeterminatio ex duobus contingit... » (4). Ergo voluntati humanae, ut est proprietas, nullum bonum est adaptatum et proportionatum in obiecti ratione formali qua ab illa attingitur, nisi solum quod est ratione apprehensum.

(1) Unde ait Aristot. (*V Metaph.*, c. 4, n. I): « non enim est falsum et verum in rebus (ut quod bonum, verum; quod vero malum, falsum), sed in mente ». Cfr. S. Thom., IV, *dist.* 49, q. 1, a. 3, q1a. 3, c.

(2) Ad rem Angelicus (*loc. prox. cit.*) dicit quod, licet « ex naturali inclinatione voluntas habeat ut in beatitudinem feratur *secundum communem rationem*, tamen quod feratur in beatitudinem *talem vel talem*, hoc non est ex inclinatione naturae, sed *per discretionem rationis*, quae advenit *in hoc vel in illo* summum bonum hominis constare; ct ideo, quandocumque aliquis beatitudinem appetit *actualiter coniungitur ibi appetitus naturalis et appetitus rationalis*; et ex parte appetitus naturalis semper est ibi rectitudo; sed ex parte appetitus rationalis *quandoque* est ibi rectitudo... *quandoque* autem perversitas...» (cfr. I-II, q. 5, a. 8, ad 1°Ⓢ; de Verit., q. 22, a. 7).

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 49, a. 1.

(4) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c.; cfr. *ibid.*, a. 7; q. 24, a. 8; *de Malo*, q. 16, a. 5; III C. *Gent.*, c. 10; HI, *dist.* 13 q. 1, a. 3, ad 4am, et alibi.

Prob. 2° Pars (= *appetibilia proportionata in bonitate voluntati humanae, ut est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum*). — (c priori). — Naturae cuiuscumque potentiae corresponderé debet unum obiectum proportionatum. Atqui naturae voluntatis humanae, inquantum est appetitus intellectivus creatus, nullum obiectum proportionatum corresponderé potest nisi bonum ut bonum analogum. Ergo appetibilia proportionata in bonitate voluntati humanae, ut est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum.

Mai. est nota ex formali ratione potentiae, quae ad proportionatum obiectum transcendentaliter ordinatur. Universaliter enim verum est, quod « semper naturae respondet unum proportionatum naturae; naturae enim in genere respondet aliquid unum in genere, et naturae in specie acceptae respondet unum in specie, naturae autem individuatae respondet aliquid unum individúale» (1).

Min. prob.: Io ex proportione, quae adest inter naturae intellectus et voluntatis extensionem, cuius proportionis radix est ipsa immaterialitas animae intellectivae, a qua utraque potentia fluit.

Cum igitur voluntas sit quaedam vis immaterialis sicut et intellectus, respondet ei naturaliter aliquod unum commune scilicet bonum, sicut etiam intellectui aliquod unum commune scilicet verum vel ens vel quidquid est huiusmodi» (2);

2° ex improportione capacitatis voluntatis respectu determinatorum bonorum. Nam «natura rationalis est *tantae* capacitatis quod *non sufficeret* ei inclinatio ad unam rem determinatam, sed indiget rebus pluribus et diversis; et ideo inclinatio eius est *in aliquid commune*, quod in pluribus invenitur; et sic per apprehensionem illius communis tendit in rem appetibilem, in qua huiusmodi rationem appetendam esse cognovit» (3).

Confirmatur eadem 2^a pars (= *a posteriori*). — Quaelibet voluntatis humanae appetitio exercite non fertur nisi in hoc vel illud bonum particulare, ut dictum est in argumentatione praecedentis partis. Atqui intantum ferri potest in hoc vel illud bonum, inquantum ibi involvitur et participatur ratio boni ut boni, a quo primo movetur. Nam, quemadmodum visus intantum movetur ab hoc vel illo visibili, inquantum ibi ratio coloris participatur (4): ita voluntas intantum fertur in hoc vel illud appetibile, inquantum ibi ratio boni, ut boni, participatur. Quapropter, voluntas «tendit directe in rationem appetibilitatis absolute; sicut voluntas ipsam bonitatem appetit *primo* et *principaliter*, vel utilitatem aut aliquid huiusmodi; hanc vero rem vel istam appetit *secundario*, inquantum est praedictae rationis particeps» (5). Ergo signum est quod appe-

(1) S. Thomas, I-II, q. 10, a. 1, ad 3^a.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) S. Thomas, *de Verit.*, q. 25, a. 1, c.; cfr. *ibid.*, q. 22, a. 5-6; I, q. 82, a. 1-2; I-II, q. 5, a. 8; q. 8, a. 1; q. 10, a. 1-2; q. 29, a. 6; IV, *dist.* 49, q. 1, a. 3, q.la. 1,3; *de Malo*, q. 6, c.

(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. 10, a. 2, c.

(5) S. Thomas, de *Verit.*, q. 25, a. 1, c.; cfr. I-II, q. 10, a. 1, ad 3«>»; *ibid.*, a. 2; IV, *dist.* 49, q. 1, a. 3, q1a. i, ad 1»®.

tibilia proportionata in bonitate voluntati humanae, ut est appetitus intellectivus creatus, est bonum ut bonum analogum.

963. Corollaria, — Ex hucusque ostensis et proportionaliter ad ea quae supra (1) de intellectu dicta sunt, sequentia corollaria fas est colligere.

Coroll. I^m. — Colligitur *primo*, quod voluntatis humanae obiectum *proprium* (= connaturale) est bonum ratione apprehensum seu bonum concretum et conveniens (2); obiectum vero *commune* (= adaequatum) est bonum absolute seu universe, hoc est bonum ut bonum analogum. Quapropter, simpliciter repugnat quod voluntas humana feratur in malum sub ratione mali (3).

Coroll. II^m. — Colligitur *secundo*, quid est voluntas et quomodo entitativo-obiective a sensualitate seu ab appetitu sensitivo distinguitur. Voluntas enim *entitativa* est appetitus intellectivus, hoc est facultas appetitiva essentialiter spiritualis et immaterialis; *obiective* vero est circa bonum absolute et circa bonum tale seu circa bonum particulare sub ratione boni communis attingibile. At *sensualitas* accepta *entitativa* est appetitus sensitivus, hoc est facultas appetitiva essentialiter corporalis et materialis; *obiective* autem est circa bona particularia et sensilia ut talia, hoc est non versatur circa « ipsam bonitatem vel utilitatem aut delectationem, sed [circa] hoc utile vel hoc delectabile » (4). Hinc ulterius apparet, quare voluntas non dividitur, sicut ipsa sensualitas (5), in irascibilem et concupiscibilem (6).

Coroll. III^m. — Colligitur demum *tertio*, quod sicut intellectus elevari potest ad cognoscendum obiectum intelligibile excedens, ita voluntas humana elevari potest ad appetendum et amandum bonum appetibile excedens, ut est Deus clare visus. Quo patet, quod licet visio Dei « sit ipsa beatitudo, non tamen sequitur quod quicumque appetit beatitudinem appetat divinam visionem; quia beatitudo, inquantum huiusmodi, importat *per se* obiectum voluntatis, non autem ipsa divina visio; sicut aliquis appetit dulce qui tamen non appetit mei » (7).

3. - Utrum Voluntas in quodlibet bonum semper necessario tendat (8).

Statuto voluntatis obiecto, determinandum est quomodo in illud feratur.

964. Praenotamina. — *Primo* est notandum quid et quotuplex sit necessarium. Quia necessarium aliquantulum contingenti opponitur, ab huius ratione est illius ratio declaranda. Nam, contingens dicitur formaliter respectu ad esse; unde

(1) Cfr. supra, pag. 725, n. 924.

(2) Cfr. S. Thomas, I, q. 80, a. 2, ad I^m; I-II, q. 13, a. 5, ad 3^m; de Malo, q. 6, c.

(3) Cfr. S. Thomas, I, q. 20, a. 1, c.; III C. Gent., c. 3, 16-17; IV, dist. 49, q. 1, a. 3, q. 1, ad 4^{am}.

(4) S. Thomas, de Verit., q. 25, a. 1, c.; cfr. I, q. 80, a. 2.

(5) Cfr. S. Thomas, I, q. 81, a. 2.

(6) Cfr. S. Thomas, ibid. q. 82, a. 5.

(7) S. Thomas, IV, dist. 49, q. 1, a. 3, q. 1, ad 2^m; cfr. /6/d., q. 1, a. 3; de Verit., q. 22, a. 7. Ex his ulterius colligitur, quod vita aeterna seu visio divina « est quoddam bonum excedens proportionem naturae creatae; quia etiam excedit cognitionem et desiderium eius... Et inde est quod nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorii vitae aeternae, nisi superaddatur aliquod supernatural donum, quod *gratia* dicitur ». S. Thomas, I-II, q. 114, a. 2; cfr. I, q. 1, a. 1; q. 23, a. 1; q. 62, a. 1-2; III, q. 4, a. 1, et passim.

(8) Cfr. Auctores initio citatos, pag. 760, not. 2

importat essentialiter indifferentiam seu indeterminationem ad esse et ad non-esse, atque ideo ad utramque contradictionis partem (1); quare, contingens per se dicit simultatem potentiae seu capacitatis essendi et non essendi. Ex quo liquet: 1° quod *ratione potentiae essendi* seu quia potest esse, contingens cum *possibili* identificatur et simul *impossibili* contraponitur; nam « illa solum possibile est esse aut fieri, licet non sint, quibus positus non sequitur aliquid impossibile » (2); 2° quod *ratione potentiae non essendi* seu quia potest non esse, contingens *necessario* contraponitur: « hoc enim est necessarium quod non potest non esse » (3), atque ideo essentialiter importat determinationem essendi, quare « necessarium est quod est impossibile aliter se habere » (4), qua ratione et *possibili* opponitur.

Necessarium autem quadrupliciter esse potest (5), videlicet: 1° *absolute*, et est illud quod non potest non esse, ratione eius quod est intimum rei seu ratione causarum intrinsecarum rei, formalis nempe vel materialis vel totius essentiae (6); 2° *conditionate* (= ex suppositione, secundum quid), et est illud quod non potest non esse ratione eius, quod ab extrinseco seu a causa extrinseca dependet. Haec autem duplex esse potest: aut *causa efficiens*, a qua res recipit motum ad quem ex propria natura aptitudinem non habet, sed est contra eius naturalem inclinationem (= *necessarium coactionis* seu *violentiae*) (7); aut est *causa finalis*, quae iterum dupliciter esse potest: aut est talis ut sine ea res non possit esse, id est simpliciter attingere nequeat finem ad quem ordinatur, v. g. respirare animali respiranti vel cibum animali (= *necessarium concausae*); aut est talis, ut, licet sine ea res possit simpliciter esse, non tamen ita bene aut commode esse possit v. g. equus ad iter, vel saltem sine ea non ita faciliter malum vitari possit v. g. medicinam laxativam bibere (= *necessarium congruentiae* seu *convenientiae*) (8).

Secundo est notandum, quod necessitas alicuius potentiae dupliciter attendi potest: 1° *ratione determinationis obiectivae* seu *specificationis*, quando nempe potentia actu suo ita determinate tendit ad unum obiectum quod non possit in oppositum, ita ut a tali obiecto necessario specificetur; 2° *ratione determinationis subiectivae* seu *exercitii*, quando scilicet ipsa potentia ita est determinata ad talem actum eliciendum, ut non possit illum suspendere vel impedire, sed necessario illum elicit (9).

Tertio est notandum, quod actus voluntatis sunt duplicis generis: alii sunt *actus elicitii*, et dicuntur illi qui ab ipsa voluntate directe producuntur atque in ipsa voluntate immediate manent, v. g. volitio reddendi debitum; alii autem sunt *actus imperati*, et dicuntur illi qui ab alia potentia immediate producuntur seu eliciuntur, voluntate tamen movente et imperante illam potentiam ad illos

(1) Cfr. S. Thomas, III C. Gent., c. 86.

(2) S. Thomas, IX Metaph., lect. 3, n. 1804; cfr. ibid., n. 1808-1814.

(3) S. Thomas, XII Metaph., lect. 7 (n. 2531).

(4) S. Thomas, V Metaph., lect. 6, n. 840.

(5) Cfr. S. Thomas, ibid.

(6) Ad necessarium absolutum reducitur etiam illud quod provenit ex causa extrinseca efficiente vel movente secundum rei naturalem inclinationem. Cfr. S. Thomas, de Pot., q. 1, a. 3, ad I^m; de Verit., q. 22, a. 5.

(7) Licet *violentia et coactio* promiscue hic sumantur, formaliter tamen differunt, se habent enim sicut superius ad inferius. Inquantum vel, *violentia* de animatis et inanimatis, *coactio* vero de solis animatis dicitur. Cfr. Bañez, 1, q. 82, a. 1, dub. 1^a.

(8) Ex his est notandum, quod *necessarium* et *violens* non convertuntur; licet enim omne violentum sit necessarium, non tamen converso; unde necessarium potest esse secundum naturae inclinationem. Pariter, non quodlibet necessarium *rationem contingentiae* a subiecto excludit, sed solum *necessarium absolutum*; quo fit ut *contingentia* et *absoluta necessitas* uni eidemque rei simul convenire nequeant, e contra autem *contingentia* et *conditionata necessitas*, unde verum est: « omne quod est, dum est necesse est esse ».

(9) Cfr. Cajetan., 1, q. 82, a. 1.

actus exercite ponendos, v. g. scribere per manum quatenus ad hoc a voluntate motam (1).

Quarto denique est notandum, quod ut in praecedenti dictum est, quia obiectum voluntatis est ipsum bonum: ubicumque est ratio boni, in illud voluntas ferri aut tendere potest. Cum autem a bonum habeat rationem finis et primum bonum sit ultimus finis» (2), ideo ratio boni primo et principaliter seu per se primo dicitur de ultimo fine communiter accepto (3); consequenter autem seu per se secundo de iis omnibus, quae cum illo ultimo fine sunt necessario connexa; secundario denique et remote de ceteris omnibus, quae praedicta connexione cum ultimo fine carent.

965. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaestio est: an quaelibet necessitas voluntati repugnet et an necessario, sive necessitate specificationis sive exercitii, in proprium obiectum et in ea quae cum eo sunt necessario connexa, tendat.

966. Sententiae. — Ad huius quaestionis solutionem duae reperiuntur auctorum sententiae.

Ia Sent, est quorundam qui tenent, voluntatem cogi posse seu necessitari necessitate coactionis quoad actus elicitos, *sive* quia impeditur ne in actum exeat (v. g. Durandus) (4), *sive* quia ab extrinseco recipit aliquem actum quem recipere nollet, vel quia ei subtrahitur concursus generalis (v. g. Medina) (5).

2a Sent, contrarium docet, cuius doctrina post S. Thomam omnibus fere thomistis communis est atque in sequentibus thesibus continetur. Unde,

967. Conclusio Ia: « Repugnat voluntati necessitas coactionis, quoad eius naturam et actus elicitos, non tamen quoad eius actus imperatos ».

Prob. Ia Pars (= *repugnat voluntati necessitas coactionis quoad eius naturam*). — Voluntas quoad naturam est ipsa potentia appetitiva, quae ex se et ab intrinseco tendit et inclinatur in obiectum sibi proprium. Atqui necessitas coactionis est a principio extrinseco et contra potentiae seu agentis inclinationem, ut notatum est; de formali enim coactionis non est « quando passivum immutatur a suo activo, sed quando hoc fit contra interiorem inclinationem passivi » (6). Ergo repugnat voluntati necessitas coactionis quoad eius naturam.

Prob. 2a Pars (= *repugnat voluntati necessitas coactionis quoad adus elicitos*). — Arg. 1^m (a priori). — Actus eliciti voluntatis sunt ipsum velle aliquid seu eius actuales inclinationes in aliquid. Atqui neces-

(1) Cfr. S. Thom., *MI*, q. 6, a. 4; q. 16, a. 4, ad 3^m.

(2) S. Thomas, *ibid.*, q. 1, a. 4, ad 1^{am}.

(3) Cfr. S. Thom., *IV*, *dist.* 49, q. 1, a. 3, q^{la}. 1, ad 2^oi.

(4) Cfr. Durand., *II*, *dist.* 25, q. 4; *IV*, *dist.* 29, q. 1.

(5) Cfr. Med., *MI*, q. 6, a. 4.

(6) S. Thomas, *ibid.*, ad 2^{am}; cfr. 1, q. 82, a. 1.

sitas coactionis est contraria- inclinationi rei quae cogitur, ut dictum est. Ergo repugnat voluntati necessitas coactionis quoad eius actus elicitos.

Arg. **num** (a *posteriori*). — Si voluntas quoad actus elicitos possit coacte necessitari, hoc esset aut directe ab aliquo ente creato aut ab Ente increato. Atqui utroque modo repugnat. Ergo repugnat voluntati necessitas coactionis quoad eius actus elicitos.

Mai. constat. — Min. prob.: — *1° non directe ab aliquo ente creato*. Nulla enim creatura potest voluntati directe conferre inclinationem ad aliquid, nec in bonum, quia ad hoc est naturaliter inclinata, neque in malum, quia hoc est praeter eius obiectum (1); — *2° neque ab Ente increato*. Si a tali Ente coacte necessitetur, hoc esset: a) *aut* quia Ens increatum potest voluntatem de necessitate mutare, et hoc non: quantumcumque enim voluntas ab ipso Ente Increato immutetur, non dicitur cogi aut coacte necessitari; Ens increatum autem voluntatem immutans «facit ut praecedenti inclinationi succedat alia inclinatio et ita quod prima aufertur et secunda manet» (2); b) *aut* quia Ens Increatum voluntati generalem concursum subtrahit, at neque in hoc casu voluntas debet dici cogi: in hac enim hypothese, cessatio actionis non erit proprie coactio, cum voluntas intantum inclinetur et tendat in aliquid volendum seu appetendum, inquantum Ens increatum in ipsam illum motum influit (3).

Prob. 3 Pars (= *voluntati non repugnat necessitas coactionis quoad eius actus imperatos*). — Actus imperati voluntatis *aut* accipiuntur large, prout scilicet a voluntate eliciuntur ut a se sibi reflexe imperati, *aut* accipiuntur stricte prout scilicet immediate ab alia potentia eliciuntur movente ac imperante voluntate. Atqui voluntas in actibus imperatis large acceptis nequit impediri ne efficiat quod vult facere, sibi imperando; bene vero in actibus imperatis stricte acceptis; quod est proprie cogi aut coacte necessitari. Ergo voluntati non repugnat necessitas coactionis quoad eius actus imperatos.

Mai. ex se patet. — Min. decl.: Quilibet enim actus imperatus, large sumptus, est ipsius voluntatis inclinatio in suum obiectum, quae quidem inclinatio impediri nequit, ut iam ostensum est (4). Verumtamen, impediri potest quoad actus imperatos stricte acceptos; quia potentiae, ex quibus isti actus immediate sunt elicit, subiiciuntur non solum influxui voluntatis, sed etiam influxui extrinsecorum agentium, inquantum scilicet «per violentiam exteriora membra impediri possunt ne imperium voluntatis exequantur» (5).

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 111, a. 2; *de Verit.*, q. 22, a. 9.

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 8, c.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*; I, q. 82, a. 1; I-II, q. 6, a. 4. — Quaestio haec generaliter ita proponi solet, videlicet: an aliqua creatura pati possit violentiam respectu Dei. Cui diversi-
mode respondetur. Cfr. Cajetan., I, q. 82, a. 2; Bañez, *ibid.*, dub. 3»-.

(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. 16, a. 4, ad 3^{am}.

(5) S. Thomas, *ibid.*, q. 6, a. 4, c.; cfr. *ibid.*, a. 5; *de Verit.*, q. 22, a. 5.

968. Conclusio IT: « Voluntas necessitate, non exercitii, sed specificationis necessario tendit in bonum absolute seu in ultimum finem in communi et in bona particularia cum illo ultimo fine necessario connexa ».

Prob. 1^a Pars (= *voluntas necessitate exercitii non necessario tendit in bonum... necessario connexa*). — Tunc potentia necessitate exercitii in aliquid necessario tendit, cum ita est determinata ad talem actum elicendum, ut non possit illum suspendere vel impedire. Atqui voluntas, posita apprehensione cuiuslibet obiecti sive boni absoluti sive finis ultimi in communi sive cuiuslibet alterius boni, potest suspendere vel impedire suum actum circa illud. Ergo voluntas necessitate exercitii non necessario tendit in bonum absolute seu in ultimum finem in communi et in bona particularia cum illo ultimo fine necessario connexa.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Voluntas nullum actum, sive sit volitio sive nolitio, elicere potest circa aliquod obiectum, nisi illud sit actu ab intellectu apprehensum; quia voluntas est appetitus necessario sequens apprehensionem, ut dictum est. Atqui voluntas potest facere, ut in intellectu non sit apprehensio boni convenientis, cum haec sub voluntatis imperio cadat; atque proinde «circa obiectum determinatum potest uti actu suo cum voluerit vel non uti: potest enim exire in actum volendi respectu cuiuslibet et non exire» (1). Ergo voluntas, posita apprehensione cuiuslibet obiecti sive boni absoluti sive finis ultimi in communi sive cuiuslibet alterius boni, potest suspendere vel impedire suum actum circa illud.

Prob. 2^a Pars (= *voluntas necessitate specificationis necessario tendit in bonum... necessario connexa*). — Tunc potentia necessitate specificationis necessario tendit in obiectum, quando actu suo ita determinate tendit in hoc vel illud obiectum, ut non possit in oppositum tendere. Atqui voluntas actu suo ita determinate tendit in bonum absolute seu in ultimum finem in communi et in bona particularia cum illo fine necessario connexa, ut non possit in oppositum eorum tendere. Ergo voluntas necessitate specificationis necessario tendit in bonum absolute seu in ultimum finem in communi et in bona particularia cum illo ultimo fine necessario connexa.

Mai. est definitio. — Min. prob.: Ubicumque cuiuslibet potentiae ratio motiva obiecti invenitur perfecte et secundum totam sui rationem, potentia ita determinate in illud obiectum tendit, ut non possit in eius oppositum tendere. Atqui ratio motiva obiecti voluntatis perfecte et secundum totam sui rationem invenitur in

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c.; cfr. I-II, q. 10, a. 2.

bono absolute seu in ultimo fine in communi et in bonis particularibus cum illo fine necessario connexis. Ergo voluntas actu suo ita determinate tendit in bonum absolute seu in ultimum finem in communi et in bona particularia cum illo fine necessario connexa, ut non possit in oppositum eorum tendere.

Mai. constat ex ratione obiecti formalis, a quo quaelibet potentia specificatur (1).

Min. decl.: Dictum est in praecedenti quaestione, quod obiectum voluntatis est bonum; ideo, ratio motiva ipsius obiecti non potest esse nisi ipsa boni ratio seu bonitas. Patet autem, hanc perfecte et secundum omnem sui considerationem in bono absoluto inveniri: alioquin non esset tale si ex aliqua consideratione deficiat. Cum autem « bonum habeat rationem finis, et primum bonum sit ultimus finis » (2), non est dubium quin ratio motiva obiecti voluntatis etiam de ultimo fine in communi perfecte verificetur. Item, licet particularia bona, ut particularia, a ratione boni secundum aliquam considerationem deficere possint, tamen reduplicative ut sunt per se necessario cum bono absolute seu ultimo fine in communi connexa, necessario connectuntur cum ipsa boni ratione eamque perfecte participant, ut secundum nullam considerationem deficere possint (3).

Confirmatur eadem minor. Finis se habet in operativis, sicut principium in speculativis; quare, voluntas ita se habet ad ultimum finem in communi et ad illa bona necessario cum illo fine connexa, sicut intellectus se habet ad prima principia et ad propositiones necessarias necessario cum illis principiis connexas. Atqui intellectus, si aliquem actum ponat circa illa principia et illas propositiones ab intellectu cognitatas, ut revera necessario connexas cum principiis, necessario eis omnibus adhaeret seu non potest eis non assentire. Ergo et voluntas ita necessario tendit in ultimum finem in communi et in illa bona cum illo fine necessario connexa, ut, si aliquem actum ponat circa praedicta, non possit ea non prosequi (4).

969. Corollaria. — Ex his sequentia eliciuntur corollaria, quibus hucusque dicta magis ac magis clarescunt.

Coroll. 1um. — Colligitur *primo*, quod praeter necessitatem coactionis seu violentiae, nulla alia necessitas voluntati contrahatur. Quandoquidem, voluntati minime repugnat *1° necessitas absoluta seu naturalis*, quia necesse est quod sicut intellectus ex necessitate inhaeret primis principiis, ita voluntas ex necessitate inhaeret ultimo fini, qui est beatitudo [in communi] » (5); 2° neque *necessitas finis*, quando nempe « ad finem non

(1) Cfr. S. Thomas, I-II, q. 10, a. 1-2.

(2) S. Thomas, *ibid.*, q. 1, a. 4, ad 1^{am}.

(3) Cfr. S. Thomas, *ibid.*, q. 10, a. 2, ad 3^{am}.

(4) Cfr. S. Thomas, I, q. 82, a. 1-2; I-II, q. 1, a. 5-6; q. 10, a. 1-2; *de Verit.*, q. 22, a. 5-6; q. 23, a. 4; *de Malo*, q. 6; *Solncinam*, IX *Metaphys.*, q. 15.

(5) S. Thomas, I, q. 82, a. 1, c. — Est tamen attendendum quod «necessitas absoluta voluntati non repugnans» intelligenda est proprie *quoad specificationem* (cfr. S. Thomas, *de*

potest perveniri nisi uno modo» (1). Quapropter, supposita absoluta volitione cuiuslibet finis, voluntas *necessitate consequentiae* necessario vult media, quae necessaria ad illum finem indicantur, v. g. Petrus absolute volens consequi sanitatem, ad quam necessaria indicatur sola operatio chirurgica, necessitate consequentiae necessario vult hanc chirurgicam operationem (2). Cum autem haec necessitas consequentiae si conditionata seu ex suppositione, nempe finis, libertatem minime destruit; atque ideo nec meriti aut demeriti neque laudis aut vituperii rationem destruit. Hinc ulterius est manifestum quod, posita necessitate antecedentis et consequentiae, voluntas simpliciter necessitatur ad consequens (3).

Coroll. I^{rm}. — Colligitur *secundo* quod in illud obiectum, quod non secundum quamlibet boni considerationem proponitur, voluntas non fertur necessario necessitate specificationis, neque a fortiori necessitate exercitii. Quaecumque igitur alia particularia bona, «inquantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona, et secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari a voluntate, quae potest in idem ferri secundum diversas considerationes » (4). Inde est, quod in praesenti vita omnis actus voluntatis circa media est semper actus liber, saltem libertate exercitii.

Coroll. IItm. — Colligitur *tertio* quod voluntas, una eademque potentia existens, vult aliquid necessario et aliquid non necessario, sed contingenter (5). Quo fit ut, apud Scholasticos communiter (6), duplex voluntas formaliter distinguatur, videlicet: *voluntas ut natura*, et est ipsa potentia appetitiva *intellectiva* quae naturaliter et necessario tendit in bonum ut bonum, ideoque est principium naturale appetitionum quae necessario eliciuntur; et *voluntas ut voluntas*, quae est potentia appetitiva *rationalis* quae elective et contingenter tendit in hoc vel illud obiectum seu bonum, quo proinde est principium appetitionum quae ex electione eliciuntur. Unde est, quod voluntas ut natura est prior voluntate ut est voluntas, atque est huius fundamentum et radix. Hinc duplex acceptio obiecti voluntatis; *unum* est principale et voluntati ut naturae proportio-

Verit., q. 22, a. 6; *de Malo*, q. 6, ad 7am; Cajetan., I, q. 82, a. 1, in resp. ad Capreol., IV, dist. 49, q. 3, ad 5um Scoti in 1° loco ad concii.), et non quoad exercitium, nisi constet et manifeste appareat voluntati aliquod obiectum esse tale, cui adaequate et universaliter conveniant omnes *conditiones beatitudinis* quod est esse omne bonum, et hoc solum contingit in ipso actu clarae visionis Dei; unde, plures asserunt sine repugnantia * necessitari voluntatem quoad exercitium ab ipsa visione clara Dei » (Joan. a S. Thoma, *Phil. Nat.*, P. III, q. 12, a. 4).

(1) S. Thomas, I, q. 82, a. 1, c.

(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 13, a. 6, ad Ium et 2^{am}.

(3) Cfr. S. Thom., *ibid.*, q. 10, a. 2, ad 3°»; *de Verit.*, q. 23, a. 4, ad IIum; Bañez, I, q. 82, a. 2, dub. ult., concii. 4. — Est etiam notandum quod in praedicti corollarii doctrina fundatur illa divisio voluntarii in simpliciter et secundum quid (cfr. S. Thom., I-II, q. 6, a. 6).

(4) S. Thomas, I-II, q. 10, a. 2; cfr. I, q. 82, a. 2, ad 2^{am}».

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 19, a. 3; I-II, q. 10, a. 1-2; *de Verit.*, q. 23, a. 4.

(6) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 22, a. 5, c. et ad 7um in contr.; IV, dist. 50, q. 2, a. 1, q. 1a. I. — Praedicta duplex voluntatis consideratio a Damasceno, ut refert Angelicus (cfr. III, dist. 17, q. 1, a. 1, q. 1a. 3», ad Ium), sic denominatur, quod voluntas ut natura dicatur *Theistic* et voluntas ut voluntas dicatur *Bulicis*. Praeterea, apud eundem Angelicum, non semel aliter proponitur, nempe quod voluntas ut natura sit *libera voluntas*, voluntas ut voluntas autem sit *liberum arbitrium* (cfr. I, q. 82, a. 1; *de Pot.*, q. 10, a. 2, ad 5um; *de Verit.*, q. 22, a. 5 ad Ium, 3^oo-5^oo; q. 24, a. 1, ad 20um).

natum, *aliud* vero est secundarium et voluntati ut voluntati proportio-natum. Quare, volitum principale est fundamentum voliti secundarii eiusque finis, ita ut obiecta secundaria voluntatis intantum sunt volita, inquantum ad illud «principale volitum ordinantur sicut in finem» (1).

Coroll. IV^{um}. — Colligitur *quarto* denique, ex omnibus hucusque ostensis, recta voluntatis definitio, quae iure ita describi potest: *quaedam potentia anorganica et immaterialis animae intellectivae, quae sub directione intellectus sive rationis tendit seu inclinatur in bonum ut bonum, sive in bonum ratione apprehensum, illudque prosequitur*. Aliter et brevius sic, *est appetitus intellectivus sive rationalis ad prosequendum bonum intellectu aut ratione apprehensum* (2).

970. Scholion. — Ultimo est animadvertendum quod attinet ad sensum illorum verborum, quibus supra (conci. II, in la Parte probata) dicebatur, quod voluntas non necessitatur quoad exercitium, ne quidem circa bonum absolute seu ultimum finem in communi, quia voluntas potest circa illud actum suum suspendere vel impedire. Etenim, « hoc non est sic intelligendum quod, stante apprehensione practica ultimi finis, voluntas possit omnem actum volendi circa illum suspendere vel nullum actum elicere: hoc enim repugnat dictis eius [scii. S. Thoma], potissime quia *aequiparat* voluntatem respectu ultimi finis et intellectum respectu primi principii... *Dicendum ergo*, quod voluntas non necessario elicit actum volendi circa ultimum finem absolute *pro tanto* quia potest apprehensionem practicam finis suspendere, et sic *mediante tali suspensione apprehensionum*, potest suspendere actum proprium volendi finem. Cum hoc tamen constat, quod voluntas necessario elicit actum volendi circa finem ultimum *necessitate suppositionis*, scilicet *stante practica apprehensione ultimi finis...* [Ergo] voluntas non potest suspendere actum volitionis ultimi finis, nisi *prius suspendat* apprehensionem practican! eius; et sic *mediate* potest proprium actum suspendere, *non autem immediate*. Et ulterius, nec proprium actum nec alterius potest *directe* imperare nec suspendere, *nisi quantum* tale imperium vel suspensio *proponitur sibi per intellectum* sub ratione boni et cum hoc practice» (3).

H. - De Voluntatis Proprietate seu de Libero Arbitrio (4).

971. Ex sufficienter traditis in praecedenti tractatione de voluntatis natura, luculentissime eruitur, ipsam posse hoc vel illud bo-

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 23, a. 4, c.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 80, a. 1-2.

(3) Capreolus, IV, dist. 49, q. 3, ad 6^{am} Scoti in 1° loco ad I^{am} concii.

(4) Cfr. S. Alb. Maon., *loc. pr. cit.*, Tr. 15, q. 94-97; S. Thom., loc. citandis; Soncina, *loc. pr. cit.*, q. 9, 14, 15, 17; A. Sebillé O. P., *D. Augustini et SS. PP. de Lib. Arb. Interpret. Thomisticus* etc., Venetiis, 1672; Did. Alvarez, *de Auxiliis Div. Grat. et Hum. Arbitr.*, etc., lib. XII, disp. 115-117; P. A. Massoulié, *Divus Thomas sui interpretes De Divina Motione* etc., Tom. I, diss. II; Cosm. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 108; Complutenses, *loc. prox. cit.*, q. 1; I. a S. Thoma, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, P. III, q. 12, a. 2-4; Cauvinum, *op. cit.*, de Anima, Tr. II, disp. V, q. 2; Roselli, *op. cit.*, P. III, q. 22, a. 2; Sanseverino, *op. cit.*, *loc. pr. cit.*, a. 4-6, n. 345-410; Zigliara, *loc. prox. cit.*, a. 3; Pesch, *op. cit.*, n. 912-917, 1020-1070; Lahr, *loc. pr. cit.*, ch. 2-4; Boedder, *op. cit.*, n. 380-430; Mercier, *op. cit.*, n. 201-215; Donat, *op. cit.*, n. 412-433, 436-440; Frôbes, *loc. pr. cit.*, c. II, per tot.; Alibert, *loc. pr. cit.*, a. 3; Cathrein, *Filosofia Morale*, Vol. I, P. I, lib. J, II, § 1-3, Trad. ital. Tomtnasi, Firenze 1913; Gredt, *op. cit.*, n. 589-592; Vidal-Maonol, *Cours de Droit Criminel et de Science Pénitentiaire* Liv. IV, Ch. I, n. 107-118, Paris-Rousseau, 1921, et complures alios Infra citandos.

num velle seu posse eligere; est enim electio « praeacceptio unius respectu alterius » (1), quod liberi arbitrii est proprium: quia, ut ex sensu communi patet, ex hoc « liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere, alio recusato » (2). Unde manifestissime colligitur, voluntatem gaudere libero arbitrio, seu abstracte libertate. At cum haec sit fundamentum totius moralitatis et humanae societatis, imo et multarum quaestionum tam philosophicarum quam theologicarum, ideo accurate tractandum est de ea. Unde quaerimus:

- Io an *voluntas gaudeat libertate* (Io);
 2° an *libertas sit potentia alia a voluntate* (2°);
 3° an *libertas radicaliter sit in voluntate vel in intellectu* (3°);
 4° an *libertas formaliter sit in indifferentia contradictionis vel contrarietatis* (4°).

1. - Utrum Libertas revera insit Voluntati (3).

972. Responsio huius quaesiti satis manifesta manet ex iam ostensis; at nunc quaeritur potius de libertatis facto, quod a non-nullis falso aut sine solida ratione negatur.

973. Praenotamina. — In praesenti est unum notandum seu postulandum, quod postea erit totius tractationis corollarium, scilicet liberi arbitrii definitio, saltem ut vulgariter intelligitur atque a sensu communi dictatur (4). Nam libertate communiter significatur *facultas eligendi*; a ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere, alio recusato, quod est eligere » (5).

974. Status Quaestionis. — Hic iam apparet quod minime quaeritur de libertate a coactione, qua *scilicet* excluditur quaelibet vis ab extrínseco cogens, quaeque impossibilis est cum necessitate et naturalitate seu spontaneitate rei; quia dictum est antea, quod coactio est contra rei inclinationem seu appetitum; ceteroquin, nemo est qui negat voluntatem esse liberam a coactione. Quapropter, tota difficultas est de libertate a necessitate, quae libertas arbitrii proprie appellatur, atque est illa potentia appetitiva quae, cum potestate et indifferentia iudicii, procedit ad actum ponendum vel non ponendum, aut etiam ad actus contrarios circa idem ob-

(1) S. Thomas, I-II, q. 13, a. 2.

(2) S. Thomas, I, q. 83, a. 3.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 83, a. 3 et loc. parai.; Commentât., *ibid.*, et Auctores antea citatos.

(4) Cfr. Aristot., VI *Politic.*, c. I, n. 6-7 (Ed. *Firm.-Did.*). *Hinc inquit Bossuet (Traité du libre arb., ch. II):* « Que chacun de nous s'écoute et se consulte soi-même, il sentira qu'il est libre, comme il sentira qu'il est raisonnable ».

(5) S. Thomas, I, q. 83, a. 3.

iectum ponendos (1). Praesens igitur controversia circa hanc versatur libertatem; unde de ea quaeritur, an revera et de facto homo ea gaudeat.

975. Sententiae (2). — Quoad libertatis humanae existentiam realem seu factum dantur generaliter duo systemata sibiinvicem penitus opposita. Et sunt,

I. — Liberismus, qui est systema firmiter propugnans voluntatem humanam revera gaudere libertate. Ita, praeter omnes Scholasticos post Aristotelem, plurimi alii philosophi et scientifici.

II. — Antiliberismus, qui est systema veram humanam libertatem qualitercumque negans et substituens *determinismum*, quo generaliter docetur quod voluntas necessario est determinata ad hoc vel illud operandum, sive necessario ad talem vel talem operationem eliciendam trahitur; diverse tamen a diversis explicatur, qui nihilominus ad duo communia systemata reduci possunt, videlicet ad *determinismum fatalisticum* et *determinismum purum*.

A) *Determinismus Fatalisticus* seu *Fatalismus* (3) est systema docens quod voluntas necessitatur in suis appetitionibus aut volitionibus aliquo decreto vel lege superiori et voluntati extrinseca; quod si scientificè propugnetur, sive directe sive ex consequenti, habetur *fatalismus scientificus*, cuius formas praecipuas mox exponemus. Nam, omnes humanae actiones sunt necessario determinatae, Io *aut* vi supremi principii dualistici, prout scilicet bonae actiones determinantur supremo bono et malae supremo malo: ita *fatalismus dualisticus* (= Philosophia Persiana, Manichaei); 2° *aut* vi seu influxu necessario et ineluctabili astrorum: ita *fatalismus astrológicus* (= Chaldaei) (4); 3° *aut* efficacia Dei voluntate eiusque determinatis decretis: ita *fatalismus praedestinatianisticus* (= Praedestinati, Lutherus, Calvinus, Jansenius, Baius); 4° *aut* vi necessariae evolutionis entis monistici seu pantheistici, cuius diversae volitiones sunt diversi modi necessarii: ita *fatalismus pantheisticus* seu *monisticus* (= Stoici, Seneca, Almer. de Benes, Spinoza, Schelling, Hegel, et alii) (5).

B) *Determinismus Purus* generaliter negat veram hominis libertatem; voluntas enim intrinsece ac necessario determinata est influxu quorundam mediorum aut agentium subiectivorum vel extrasubiectivorum. Piures huius determinismi formae apud scientificos grassantur, quarum tamen praecipuae sunt sequentes:

Io *Determinismus Physicus* docet, quia voluntas in suis actionibus

(1) Nam, ut scite animadvertit S. Thomas (I C. *Gent.*, c. 68): «dominium quod habet voluntas supra suos actus per quod in eius potestate velle et non velie, *excludit determinationem virtutis ad unum et violentiam causae exterioris agentis* ».

(2) Pro diversis theoriis seu systematibus circa liberum arbitrium, inter alios cfr. Outberlet, *Die Willensfreiheit und ihre Gegner*; 1845, *Die Willensfreiheit des Menschen*; A. Bain, *History of the free-will Controversy*, Mental and Moral science, 1883; Fonsegrive, *Essai sur le libre arbitre* (1886); Martinetti, *La Liberté* (1928) et alios apud Vidal-Magn., *op.cit.*, pag. 169, not. 1.

(3) *Fatalismus*, qui a fato (= decretum, lex) oritur, licet promiscue cum determinismo usurpari possit, formaliter tamen differunt. *Fatalismus* enim necessitatem volitionum explicat per decreta, leges superiores et voluntat extrinsecas; ubi *determinismus*, per impressiones exteriores aut leges naturales sive cosmicas sive psychicas sive physicas, aut etiam per influxum et media subiectiva et extra-subiectiva.

(4) Ad hanc formam reducitur sic dictus *determinismus metapsychicus* aut *hyperpsychicus* quorundam modernorum, quo docent voluntatem necessitari et determinari a quibusdam viribus psychicis homine superioribus aut a quibusdam spiritibus superioribus aut bonis aut malis.

(5) Cfr. Spinoza, *Ethica*, P. II, prop. 48; *Epist.* 23.

dependet a quodam necessariae causalitatis principio, quo natura physica et mechanica regitur, ideo omnes volitiones nihil aliud sunt nisi diversi motus determinati ipsius mechanismi et dynamismi cosmici. Ita *Lametrie*, *Holbach*, *Vogt*, *Büchner*, *Brücke*, *Haeckel* et alii.

2° *Determinismus Physiologicus* tenet, quod omnes humanae actiones necessario dependent ex conditionibus biologicis sive biochemicis et physiologicis totius organismi, ideoque necessario et diversimode determinantur secundum diversarum functionum organicarum determinationem. Ita *Paulhan* (I), *Ziegler* (2) et alii.

3° *Determinismus Psychicus* propugnat, quod voluntas in suis actionibus necessario determinatur ab ipsa cognitione aut ab intrinseca voluntatis natura, quae ab objectis cognitis necessario movetur, etiamsi hoc sit finalistice. Quandoquidem, si determinatio, etiam solum indirecte, sit ex sensationum externarum et internarum necessario influxu, habetur *determinismus sensisticus* (= *Hume*, *Locke*, *Condillac*); si autem determinatio sit ex directa determinatione propulsionum vel repulsionum sensus (= sentimenti) zoopsychici, hoc est passionum, affectionum, emotionum, etc.: vel etiam ex determinatione characteris individualis, habetur *determinismus biopsychologicus* (= *Schelling*, *Laas*, *Masaryk*, *Fischer*, et alii); si denique necessario determinetur vi principii rationis sufficientis, quo scilicet motivum melius aut fortius ineluctabiliter sequitur, habetur *determinismus intellectualisticus* seu *psychologicus* (= *Leibnitz*, *Wundt*, et alii) (3).

4° *Determinismus Socialis* docet, quod actiones humanae sunt necessario determinatae ex influxu, quem homo necessario subiit ex circumstantiis seu mediis, praesertim moralibus, ipsius societatis in qua iugiter vivit; unde libertas consistit in immunitate a coactione quae voluntati per auctoritatem extrinsecam infertur. Ita *schola sociológica Liszt*.

5° *Determinismus Anthropologico-Sociologicus* (4) acriter tuetur, quod quaelibet actio humana est effectus causarum extrinsecarum in nos agentium et contra quas unumquodque individuum reagit modo aliquali diverso, iuxta scilicet uniuscuiusque characterem. Revera enim, quaelibet actio humana, maxime criminalis seu delictuosa, est *endogeno-exogena*, hoc est resultans ex causis: tam *internis* (= organicis, biologicis, endogenis), quae characteri individuali seu constitutioni physio-psychicae subiecti insunt; quam *externis* (= naturalibus aut socialibus, exogenis), quae subiecto ab extrinseco superveniunt,

(1) Cfr. *Paulhan*, *La physiologie de l'Esprit* *, p. 87 ss.

(2) Pro *Ziegler* enim liberum arbitrium nihil aliud est nisi « purus lusus motuum fortiorum et debilium », ita de eo refert *Wasmann*, *Istinto e Intelligenza*, p. 85.

(3) Revera *Leibnitz* in sua *Théodicée*, praeter spontaneitatem seu immunitatem ab agente extrinseco (cfr. *ibid.*, III, § 301), admittit quamdam indifferentiam sive contingendam, quae nihil importat nisi exclusionem a qualibet necessitate absoluta et metaphysica seu logica (cfr. *ibid.*, I, § 46; III, § 288, 302), non tamen excludit moralem necessitatem, qua infallibiliter voluntas inclinatur (cfr. *ibid.*, III, § 310); quo fit, ut quaelibet electio (sive humana sive divina) vi principii rationis sufficientis, sit infallibiliter determinata. Quapropter, indicium ultimum practicum non dicitur *indifferens*, quia iudicium contrarium aut contradictorium stare potest cum circumstantiis exterioribus aut internis dispositionibus in quibus iudicans actu invenitur: esset enim simul agere et non agere seu indifferenter agere, quod est contra principium rationis sufficientis (cfr. *ibid.*, I, § 84); sed dicitur *indifferens*, quia iudicium contrarium seu contradictorium non repugnat. Itaque, licet praedictum iudicium non sit necessarium necessitate absoluta seu geometrica, ut ait *Spinoza*, est tamen necessarium necessitate morali, vi scii, principii rationis sufficientis. Quare dicendum est: « Tout est certain et déterminé d'avance dans l'homme comme partout ailleurs, et l'âme humaine est une espèce d'automate spirituel » (*ibid.*, I, § 52; cfr. II, § 176-177). — Cfr. *Wundt*, *Ethik* (1903).

(4) Est proprius scholae positivae Anthropologiae Criminalis in Italia erectae a *Lombroso* in Taurinensi Universitate Medicinae Legalis Professore, cui postea successit *H. Ferri* iuris Poenalis Professor. Pro huius scholae fusiori expositione cfr. *Vidal-Magn.*, *op. cit.*, p. 40-62, n. 32-46.

hoc est ex medio physico aut sociali in quo vivit. Licet autem utraque causa in humana actione, delictuosa praesertim, simul concurrat, tamen utriusque diversa est causalitas. Nam, causae externae se habent ut *causae occasionales*, internae vero ut *causae determinantes*, quae ex praedispositionibus individualibus resultant. Hinc est quod, huic duplici causae respondeat duplex criminorum genus, nempe: 1° *criminosi ex causis endogenis*, quorum alii sunt *innati* (= instinctivi) et alii *ex impetu* seu *passione*; 2° *criminosi ex causis exogenis*, quorum quidam sunt *ex occasione* et alii *ex habitudine*; quibus omnibus additur genus *criminosorum alienatorum*. Exinde satis est manifestum, quod quaelibet ratio veri liberi arbitrii actioni humanae, praesertim criminosa, omnino denegetur (1). Ita, post *Lombroso* (2), *Ferri* (3), *Garofalo* (4), *Marra* (5), *Calderoni* (6), *Manzini* (7) et alii.

6° *Determinismus Criticus* libertatem negat quoad mundum dynamicum seu phaenomenorum. Namque duo sunt in rerum natura: esse constituens mundum noumenicum, et *operari* constituens mundum dynamicum seu phaenomenorum. Certum est autem, quod mundus noumenicus seu absolutus libertate non caret, imo et quodlibet esse nostrum ipsa voluntate constituitur et ponitur; quia vero voluntas noumenica est experientiam transcendens atque autonoma in suis determinationibus manet, ideo homo, quoad suam vitam absolutam seu mundi noumenici activitatem, omnino liber existit. Attamen quoad vitam relativam seu mundi phaenomenici activitatem, homo illa libertate minime gaudet; sed necessario est determinatus vi principii causalitatis, quatenus scilicet humana phaenomena necessario ab ipso esse fundamentali et intelligibili (noumenico) determinantur. Ita *Kant* et *Kantiani*.

Contra omnes praedictas aliasque determinism! formas sequens veritas ponitur et probatur.

976. Conclusio: «Voluntas humana revera praedita est libertate arbitrii».

Prob.: — Arg. Iu“ (*a posteriori*). — Libertas arbitrii est facultas eligendi, idest idcirco liberi arbitrii dicimur « quod possumus unum recipere alio recusato ». Atqui voluntas humana revera hac facultate gaudet. Ergo voluntas humana revera praedita est libertate arbitrii.

Mai. est nota ex sensu communi (8). — Min. prob.:

1° *Ex conscientia*. — Quandoquidem, experientia interna seu conscientia luculenter constat, unumquemque experiri facul-

(1) Exinde eruitur quod, cum libertas sit fundamentum *moralis* responsabilitatis (« cui-pabilitatis») et haec sit *poenalis* responsabilitatis, negato libero arbitrio, de necessitate negari debet quaelibet moralis responsabilitas. Huic de facto praedictus determinismus substituit *responsabilitatem socialem*, quae scii, homo de sua actione redditur imputabilis et responsabilis solum quia in societate vivit.

(2) Cfr. *L'Uomo Delinquente*.

(3) Cfr. *Sociologia Criminale; Omicidio; Omicidio-Suicidio*.

(4) Cfr. *La Criminologia*.

(5) Cfr. *I caratteri dei Delinquenti*.

(6) Cfr. *Rivista di Psicologia*, 1907, an. III, n. 4.

(7) Cfr. *Trattato di Diritto Penale Italiano*, Vol. I-IX.

(8) Ad rem *Tullius* (*Tuscul. Disp.*, lib. I): «Sentit animus se moveri, quod cum sentit illud una sentit, se vi sua non aliena moveri». Neque hoc a pluribus deterministis inficitur; scribit enim inter alios *Liebmann* (*Gedanken und Tatsachen*, II, 1,86 [1901]): «Conscientia, qua quis sentit posse differenter agere, ita profunde radicitur in eo qui discretionis est capax, ut nulla argumentatio — licet solida — veritatis determinism! possit e medio illam destruere».

tatem eligendi. Unusquisque enim intime sentit et experitur, quod plures actus seu actiones elicit, non intrinseca et ineluctabili necessitate, sed cum proprio dominio ac potestate, ut ab eis cum libuerit, desistere possit; ita dum quis ambulat simul sentit in se potentiam non ambulandi; vel dum hoc obiectum prosequitur, potest aliud prosequi, sicut dum quis nunc determinismum examinat habet simul potentiam illud relinquendi et simul prosequendi examen indeterminismi; vel dum quis unum librum legit, sentit quod ab illius lectura desistere aliumque accipere potest; « intelligo enim quia volo, et similiter utor omnibus potentiis et habitibus quia volo » (1). Ergo conscientia liquet, quod voluntas humana revera facultate eligendi gaudet.

2° *Ex historia.* — Historice certo constat, dari apud omnes populos cuiuslibet nationis et cuiuscumque temporis « consilia, exhortationes, praecepta, prohibitiones, praemia et poenae » (2). Atqui haec omnia, sicut inutilia et sine ratione essendi essent si brutis imponerentur, ita si imponerentur homini vera facultate eligendi carenti seu habenti voluntatem necessario et ineluctabiliter ad unum ita determinatam, ut non possit aliter psychice aut moraliter agere: nemo enim certe punitur pro effectibus seu defectibus pure physicis (3). Ergo voluntas humana revera facultate eligendi gaudet.

3° *Ex ratione moralitatis et societatis.* — Datur scientia seu philosophia moralis, quae est fundamentum scientiae seu philosophiae socialis et politicae. Atqui negata in homine vera eligendi facultate et admissa solum necessaria et absoluta actionum voluntatis determinatione, eo ipso ponitur aliquid « impossibile et destructivum totius moralis philosophiae et politicae conversationis » (4). Nam, si « non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, praeceptum et punitio, et laus et vituperium, circa quae moralis philosophia consistit » (5). Moralitate autem sublata, necesse est

(1) S. Thomas, *de Malo*, q. 6, c.; cfr. S. Augustin., *Epist.* 214, n. 7. Hinc ad rem Vidal-Magn. (op. cit., p. 171, n. 111): « Le déterminisme des actions humaines n'est point démontré d'une manière assez péremptoire pour détruire la croyance générale au libre arbitre. Il est un acte de foi pour un certain nombre de savants et d'esprits cultivés, mais il ne se démontre pas plus que le libre arbitre; la croyance à la liberté morale, qui inspire à chacun la conscience de la responsabilité de ses actes, est encore répandue dans les masses, elle est même considérée comme utile et bienfaisante à ce titre par les partisans du déterminisme ».

(2) S. Thomas, I, q. 83, a. 1; cfr. Aristot., III *Ethic.*, c. 7.

(3) Cfr. Platonem, *Protagora*, c. 13; unde Vidal-Magn., (op. cit., pag. 168-169, n. 108) egregie observat: « La culpabilité pénale ne peut exister chez l'auteur d'un délit qu'à la double condition: 1° qu'il ait l'intelligence et le discernement de ses actes; 2° qu'il jouisse de la liberté de volonté, de son libre arbitre, c'est-à-dire de la faculté de choisir entre les divers motifs de conduite qui se présentent à son esprit et de se déterminer par la puissance de sa volonté... ».

(4) S. Thomas, II C. *Gent.*, c. 60.

(5) S. Thomas, *de Malo*, q. 6, c.; cfr. S. August., *de lib. arbit.* II, c. 1; *de duabus animab.*, c. II.

conceptus societatis corruat; quia et ipsa crimina et delicta, consequenter debitae poenae, non amplius nisi solo nomine in societate existèrent (1). Ergo dicendum est, quod voluntas humana revera facultate eligendi gaudet.

Arg. num. (a priori). — Voluntas quae necessario ac determinate movetur, sive quoad exercitium actus sive quoad eius obiectum sive quoad ordinem ad finem, non gaudet libertate arbitrii. Atqui voluntas humana nullo ex his modis necessario ac determinate movetur. Ergo voluntas humana revera praedita est libertate arbitrii.

Mai. decl.: « Ex hoc aliquid dicitur esse necessarium, quod est immutabiliter determinatum ad unum » (2). Voluntas autem quantum est ex se et ut potentia intellectiva est inclinatio « indeterminate se habens ad multa » (3). Cum vero potentia ex se indeterminata moveri aut determinari non possit, nisi vel ratione obiecti vel ratione ordinis ad finem vel ratione subiecti seu exercitii, fit ut voluntas intantum libertate arbitrii non gaudeat inquantum necessario et determinate movetur uno vel altero ex illis modis (4).

Min. licet iam ex supra de voluntate ostensis probata maneat, nihilominus breviter probatur per partes.

Prob. I. Pars (= voluntas humana non necessario ac determinate movetur, quoad obiectum). — Ubicumque ratio obiecti motiva alicuius potentiae imperfecte et non secundum omnem sui rationem invenitur, potentia non ita determinate et necessario in illud obiectum fertur quin in oppositum ferri nequeat, seu non necessario et determinate movetur ad hoc vel illud obiectum. Atqui in nullo ex particularibus bonis, in quae voluntas humana de facto fertur, ratio motiva eius obiecti perfecte et secundum omnem sui rationem invenitur. Ergo voluntas humana non necessario ac determinate movetur quoad obiectum.

Mai. ex supra de voluntate habitis explicata manet.

Min. dect.: « In omnibus particularibus bonis potest [homo]

(1) Revera, ut quis alicuius criminis aut delicti auctor « à l'égard de la Société (loquitur auctor particulariter de Société civili et de crimine imputando in foro extemo et a foro civili) existe, pour qu'il puisse être déclaré responsable et coupable, il faut: — 1° qu'il soit l'auteur direct et personnel de cet acte, qu'il y ait entre lui et le délit un rapport immédiat et matériel de cause à effet, qu'il soit la cause matérielle du fait; — 2° qu'il en soit la cause morale, c'est-à-dire qu'il ait compris et voulu l'acte, qu'il y ait eu, dans l'accomplissement de cet acte, intervention directe ou indirecte de son intelligence et de sa volonté; sinon, il ne peut être considéré comme en faute et l'accomplissement purement matériel du dommage individuel ou social ne peut être considéré que comme le résultat d'un cas fortuit, d'une force majeure, comme un malheur et non comme un délit » (Vidal-Magn., op. cit., n. 107, pag. 167).

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c.

(3) S. Thomas, *de Malo*, q. 6, c.

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*

considerare rationem boni alicuius et defectum alicuius boni quod habet rationem mali; et secundum hoc potest unumquodque huiusmodi bonorum apprehendere ut eligibile vel fugibile » (1). Quapropter, «illud solum bonum, quod est perfectum et cui nihil deficit, est tale bonum quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia autem quaelibet particularia bona, inquantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona; et secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari a voluntate, quae potest in idem ferri secundum diversas considerationes» (2).

Prob. 2^a Pars (= *voluntas humana non necessario ac determinate movetur quoad ordinem ad finem*). — Voluntas quae potest appetere id quod secundum rei veritatem vel tantum secundum apparentiam in debitum finem ordinatur; seu, quod est idem, voluntas quae potest appetere bonum vel malum, non necessario ac determinate movetur, quoad ordinem ad finem. Atqui voluntas humana revera ita se habet. Ergo voluntas humana non necessario ac determinate movetur quoad ordinem ad finem.

Mai. ex se constat. — Min. prob.: Io quia, ut in probatione praecedentis partis dictum est, voluntas est indeterminata quoad obiectum «in his quae sunt ad finem» (3); 2° quia voluntas est inclinatio sequens apprehensionem rationalem. Haec autem potest esse recta et non recta; unde, quia «sicut ex aliquo principio vero dato non sequitur falsa conclusio nisi per aliquam falsitatem rationis vel assumptis aliquam falsam vel falso ordinantis principium in conclusionem; ita ex quo inest appetitus rectus ultimi finis non potest sequi quod aliquis aliquid inordinate appeteret, nisi ratio acciperet aliquid inordinate in finem quod non est ordinabile in finem...» (4).

Prob. 3^a Pars (= *voluntas humana non necessario ac determinate movetur quoad exercitium*). — Potentia quae seipsam ad actum potest movere et potest non movere, non necessario ac determinate movetur quoad exercitium actus. Atqui voluntas humana est talis potentia. Ergo voluntas humana non necessario ac determinate movetur quoad exercitium.

Mai. est per se evidens. — Min. prob.: Io quia illa potentia quae ceteras sibi inferiores potest ad actus proprios movere et potest non movere, a fortiori super suos actus eodem gaudet dominio; sicut

(1) S. Thomas, I-II, q. 13, a. 6, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*, q. 10, a. 2, c.; cfr. I, q. 82, a. 2; q. 83, a. 1; de Malo, q. 6, c.; de Verit., q. 22, a. 6; et passim.

(3) S. Thomas, de Verit., q. 22, a. 6, c.

(4) S. Thomas, *ibid.*

igitur voluntas «moveret alias potentias, ita et seipsam moveret »(1); quare intelligo «quia volo; et similiter utor omnibus potentiis et habitibus quia volo» (2); 2° quia voluntas consilio se movet et consilium est quaedam inquisitio non demonstrativa, sed viam ad opposita habens (3).

977. Corollarium. — Ex his demonstratis recte colligitur: a) quod libertas non est purum nomen aut flatus vocis aut conceptus tantum negativus qualibet positivitate et realitate carens, ut nonnulli sine fundamento asserunt (v. g. Schopenhauer, V. Hartmann, Höffding, Liepmann et alii) (4); b) neque est potentia ita caeca, quae sine aliquo motivo aut ratione suam ponit actionem, ut alii (v. g. Adickes) incongruenter ponunt: quia dictum est saepe quod est potentia rationem seu intellectum sequens. Qua ratione, «la liberté de la volonté est le seul critérium qui sépare nettement l'aliéné de l'individu sain d'esprit; parce que les aliénés peuvent, dans leur conduite, faire preuve de discernement, de raisonnement et d'une certaine logique, mais sont privés de la liberté de leur volonté et obéissent à des impulsions morbides irrésistibles » (5). Ceteroquin, deterministae omnes, cuiuscumque coloris sint, licet pro aris et focis conentur verbis libertatem destruere, facto tamen volentes-nolentes illam ponunt; quo fit ut eorum expositiones doctrinales contradictoriae sint (6).

978. Obiectiones. — Innumerae certo sunt difficultates quas adversarii contra expositam veritatem movent, casque omnes referre est impossibile; seligamus propterea principiores et communiores.

138 Obi. (ex ignorantia causarum): Libertas dicit indeterminationem actionis. Atqui haec indeterminatio causatur ex ignorantia causarum ipsam actionem determinantium. Ergo libertas est ipsa ignorantia causarum determinantium (7).

Resp.: — Dist. Mai.: libertas dicit indeterminationem actionis, hoc est indeterminationem potentiae ad agendum vel non agendum, sive ad agendum hoc vel illud Cone.; indeterminationem excludentem omne motivum et quamlibet motivi cognitionem Neg. — Contradist. Min, et Neg. Conqs. et Conqa.

(1) S. Thomas, de Malo, q. 6, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) Cfr. Schopen., Die beiden Grundprobleme der Ethik, I, 2 ss. (1860); V. Hartm., Das sittliche Bewusstsein, 332 ss., 364 (1886); Höff., Ethik*, 97 (1901); Liepm., Einleitung in das Strafrecht, 164 (1900).

(5) Ita Vidal-Maon., op. cit., n. 114, pag. 175.

(6) Sic inter alios accidit Manzini (cfr. op. cit., vol. I, c. 10, p. 479 et passim), contra quem iure observat M. F. Cannella quod «non è possibile trattare, sia pure con una coerenza solo formale e verbale, della personalità, della capacità, della responsabilità morale, dell'imputabilità, della punibilità (concetti tutti di marca squisitamente filosofica essenziali al giure penale, che l'intelligente obbiettivismo del M.(anzini) non potrebbe corto superare senza negare lo stesso diritto), — se non partendo dal concetto di libertà, di autonomia volitiva comunque si tenti di spicgarla » (Determinismo Bio-psichico e Diritto Penale, In Rivista di Psicologia, an. XXV (1929), n. 3, pag. 224).

(7) Ita Spinoza, Ethica P. III, prop. 2, nota; Forel, Ueber die Zurechnungsjahigkeit des normalen Menschen, Münch. 1901; V. Hippel, Willensfreiheit und Strafrecht, 18 (1903); Ferri et alii.

Certum est, quod unusquisque se sentit esse liber seu est conscius de sui libertate non tunc, cum actionum motiva ignorantur, sed tunc quando illa perfecte cognoscuntur. Nam, motivorum perfecta cognitione posita, voluntas potest agere vel non, sive agere hoc vel illud; ita v. g. cum nunc studeo, perfectissime cognosco huius studii mei motiva, quibus non obstantibus libere studeo, ita ut continuare possim in studio vel ab eo desistere, vel possim sive studere huic rei sive illi. Ignorantia igitur motivorum vel causarum determinantium nullo modo est de ratione libertatis, ita ut, ignorantia posita, auferatur libertas.

2 Obi. (*ex necessaria idearum repraesentatione*): Ideae et rationes rerum homini necessario ac determinate exhibentur. Atqui homo vult, non quia vult, sed propter has ideas et rationes necessario repraesentatas. Ergo homo necessario et determinate vult, ideoque libertate arbitrii non gaudet (1).

Resp.: — *Dist. Mai.*: ideae... exhibentur, necessitate ac determinatione se tenente ex ratione modi repraesentandi *Cone.*; se tenente ex ratione rei repraesentatae *Subdist.*: si ideae repraesentent bona particularia et contingentia, necessario ac determinate exhibentur *Neg.*; si ideae repraesentent bonum in communi et ea quae cum illo sunt necessario connexa, necessario ac determinate exhibentur, *Subdist.*: ut hominem necessario determinent quoad specificationem *Cone.*; quoad exercitium *Neg.* — Eodem sensu, *Dist. Min.*: homo vult propter has ideas necessario repraesentatas, quia necessario requiruntur ad volendum *Cone.*; quia sunt res ut propter illas necessario ac determinate inducatur ad agendum, *Subdist.*: si tales res repraesentent bona particularia et contingentia *Neg.*; si tales res repraesentent bonum in communi et ea quae cum illo sunt necessario connexa, *Subdist.*: necessario ac determinate inducitur ad agendum quoad specificationem *Cone.*; quoad exercitium *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Huius longae responsionis explicatio patet ex supra de voluntate ostensis. Dictum est, quod voluntas est appetitus sequens cognitionem, ideoque homo absque ideis et rerum rationibus nihil vult seu nil appetit. Manifestum est autem, quod omnis appetitus est propter aliquid. Stultum enim est dicere, quod aliquis

(I) Ita Voltaire, *Diction. Philos.*; Calderoni, Manzini. — Non est praetereundum loquendi et ratiocinandi modus ipsius *Calderoni* qui vix in verbis a modo loquendi Voltaire differt. Posita enim a *Calderoni* (op. cit.) divisione actus humani in voluntarium et involuntarium, putat quod horum distinctio exurgit « ex proprietate qua quis potens seu capax est ut ab influxu determinato modificetur; influxus autem actum voluntarium modificantes sunt spes (l'aspettativa) et praevisiones eius quod actus proprios iurldicc sequitur; praevisiones vero necessario conlunguntur factori associativo et involuntario imaginum. Quapropter, ut de Calderoni observat Cannella (op. cit., p. 226-227), « noi non siamo liberi di prevedere, non siamo liberi di influenziare la direzione che prenderà il nostro pensiero in una determinata circostanza, non siamo liberi di sentire in un modo piuttosto che in un altro, di essere ilari quando siamo tristi o viceversa, di non piangere subito la morte di una persona cara o di piangerla alia distanza di un anno, come non siamo liberi di prendere sonno quando soffriamo d'insonnia, di opporci all'insistenza di un'immagine disgustosa, di mutare il nostro comportamento distinto in maniere da cafone, di non concupire una bella femmina, di non appetire un pollo arrosto! ». Haec non sunt quid noviter dicta. Nam, ut merito notat Roselli (loc. pr. cit., n. 1078, not. 2): « multa ineptissime *Voltaire* effutiit, praesertim in *Diet. Phil. 2*, de la liberté, ubi dialogum Instituentis, ponit exemplum hominis, *in culus potestate non est audire vel non audire fragorem tormenti bellici*. Quid hoc ad libertatem arbitrii, quae non ad sensus externos, qui necessario agunt, sed ad voluntatem pertinet? Haec autem potest impedire ut obstruantur aures. Addit, *necessario illum hominem velle non mori ictu tormenti bellici*. Sit Ita. An non habet homo ille ullam aliam arbitrii libertatem? Addit insuper, *non posse hominem illum effugere ictum si sit paralyticus*. Quam stulte et insulse! Quis liberum umquam dixit illum cui deest potentia ad actum? sed quam multa ille ipse paralyticus potest facere et non facere ex arbitrio? Addit rursus, *hominem esse liberum perinde ac canis venaticus, licet millies liberiozem*. Non invidemus Voltairio comparisonem; nam simillimus ipse fuit canis, latrare sciens ratiocinari nesciens. Nullum est in cane vel minimum libertatis ludium ».

appetat propter appetere. Nam, appetere est quidam motus in aliud tendens » (1). Nihilominus, quia homo est rationalis, non omnia quae vult, necessario et determinate vult, sed plura vult « ex collatione quadam rationis; ideo agit libero indicio potens in diversa ferri. Ratio enim circa contingentia habet viam ad opposita... Particularia autem operabilia sunt quaedam contingentia; et ideo circa ea iudicium rationis ad diversa se habet et non est determinatum ad unum » (2). •

3a Obi. (*ex conscientia*): Tunc ex conscientia probari possit dari revera libertatem, si intime ac profunde natura humana cognosceretur, hoc est si cognoscerentur omnes proprietates physicae et morales, habitudines, inclinationes, imo et omnes causae omniumstrarum actionum. Atqui haec omnia cognoscere est impossibile. Ergo ex conscientia non probatur factum libertatis (3).

Resp.: — *Dist. Mai.*: tunc ex conscientia...strarum actionum, quoad eorum existentiam et facta *Cone.*; quoad eorum essentiam *Neg.* — *Contradist. Min.*: haec omnia cognoscere quoad essentiam *Transeat*; quoad eorum existentiam et facta *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Ut factum seu existentia alicuius causae probetur, non requiritur ut ipsa causa seu eius effectus quoad essentiam cognoscatur: alia est huius investigatio et aliud negotium; sufficit ergo revera animadvertere rationabiliter existentiam effectus ad concludendum de causae existentia. Porro, cognoscere naturam humanam quoad eius essentiam, est extra limites conscientiae, cuius est animadvertere et registrare ipsa facta. Ceteroquin, neque est omnino impossibile naturam humanam quoad essentiam cognoscere, non quidem conscientia neque immediata cognitione, sed rationali et mediata cognitione, sicut omnes rerum naturae a nobis cognoscuntur.

4a Obi. (*ex motione Primi Moventis*): Liberum est quod est causa sui. Atqui Primum Movens est quod operatur in homine velle et perficere. Ergo homo non agit libero arbitrio.

Resp.: — *Dist. Mai.*: liberum est quod est causa movens sive non-mota sive mota seu causa subordinata *Cone.*; quod est causa movens non mota tantum *Neg.* — *Contradist. Min.*: Primum Movens... perficere ut causa movens non mota *Cone.*; etiam ut causa movens mota *Neg.*; et *Neg. Conqs. et Conqa.*

Revera « liberum arbitrium est causa sui motus; quia homo per liberum arbitrium seipsum movet ad agendum. Non tamen hoc est de necessitate libertatis quod sit *prima causa* sui id quod liberum est; sicut nec ad hoc quod aliquid sit causa alterius, requiritur quod sit prima causa eius. Deus igitur est prima causa movens et naturales causas et voluntarias. Et sicut naturalibus causis, movendo eas, non aufert quin actus earum sint naturales: ita movendo causas voluntarias non aufert quin actiones earum sint voluntariae, sed potius hoc in eis facit; operatur enim in unoquoque secundum eius proprietatem » (4).

Inst.: Contradictoria non possunt esse simul vera. Atqui voluntas libere mota est quid contradictorium; ut enim est libera, movetur a se seu non movetur ab alio; ut autem est mota, movetur ab alio seu non movetur a se. Ergo voluntas libere mota revera dari nequit.

Resp.: — *Cone. Mai.*; *Neg. Min.*, *Conqs. et Conqa.* — Etenim, « moveri voluntarie est moveri ex se, idest a principio intrinseco; sed illud principium

(1) S. Thomas, III de Anima, lect. 15, n. 821.

(2) S. Thomas, I, q. 83, a. 1, c.

(3) Ita A. Fouillée, *Critique des systèmes de morale contemporains* (1883); *La Liberté et le Déterminisme* (1884).

(4) S. Thomas, I, q. 83, a. 1, ad 3^{am}; cfr. I-II, q. 10, a. 4, c.; I C. Gent., c. 68; III C. Gent., c. 89; de Malo, q. 6, ad 3um.

788 Liber II - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. II, Art. III, Sectio II, § 2, II, 1

intrinsicum potest esse ab alio principio extrinseco, et sic moveri ex se non repugnat ei quod movetur ab alio» (I).

5a Obi. (*ex decretis divinis*): Libertas essentialiter consistit in indifferentia seu indeterminatione ad opposita. Atqui talis indifferentia est impossibilis cum decretis divinis determinantibus et naturâ suâ efficacibus. Ergo suppositis istis decretis, repugnat dari in homine liberum arbitrium.

Resp.: — *Dist.* Mai.: libertas essentialiter consistit in indeterminatione potestativa seu dominativa ad opposita *Cone.*; privativa seu suspensiva *Neg.* — *Contradist.* Min.; et *Neg.* Conqs. et Conqa.

Sciendum est, quod voluntatis indifferentia seu indeterminatio potest esse duplex: *una* potestativa seu dominii, quâ voluntas ita se determinat ad unum, ut adhuc retineat potentiam seu potestatem ad actum oppositum vel quemcumque alium ponendum; *altera* est privativa seu suspensiva, qua voluntas nil agit, sed ut quaedam statera, in statu puro entropico est suspensa atque in aequilibrio ad operandum vel non operandum manet. Decretis divinis autem certe aufertur indifferentia in secundo sensu, quae non solum non est de libertatis natura, sed est eius imperfectio; minime tamen illis aufertur voluntatis indifferentia in primo sensu, quae ad libertatis naturam pertinet. Cum enim «voluntas divina sit *efficacissima*, non solum sequitur *quod fiant* ea quae Deus vult fieri, sed et quod *eo modo fiant* quo Deus ea fieri vult » (2).

Inst. Io: Quod voluntatem ita determinat ad unum, ut non possit velle et agere oppositum, eius indifferentiam dominativam aufert. Atqui decreta divina ita voluntatem determinant ad unum, ut non possit velle et agere oppositum. Ergo decreta divina indifferentiam voluntatis dominativam auferunt.

Resp.: — *Dist.* Mai.: quod voluntatem... agere oppositum in sensu diviso (3), eius indifferentiam dominativam aufert *Cone.*; quod voluntatem... agere oppositum in sensu composito (4), eius indifferentiam dominativam aufert *Neg.* — *Contradist.* Min.: decreta divina... agere oppositum in sensu composito *Cone.*; in sensu diviso *Neg.*; et *Neg.* Conqs. et Conqa (5).

Uti in nostra Logica (6) innutum est, admitti ac distinguere debet sensus compositus a sensu diviso (7). Nam, *sensus compositus* est quaedam synthesis

(1) S. Thomas, I, q. 105, a. 4, ad 2°; cfr. *ibid.*, ad 1°; I C. *Gent.*, c. 68.

(2) S. Thomas, I, q. 19, a. 8, c.

(3) Aliter diceretur: *simultate potentiae, potentia antecedente, potentia possibilitatis, potentia capacitatis vel in actu primo.*

(4) Aliter diceretur: *potentia simultatis, potentia consequente, potentia futuritionis, potentia positionis vel in actu secundo.* H

(5) Eodem modo est respondendum simili objectioni ex *scientia Dei* petita, quam quidam recentiores adversarii (v. g. Von Hartmann) ex antiquis Pelagianis depromunt, quamque ita formulât S. Thomas (*de Verit.*, q. 24, a. 1, ob. 13): « Quidquid Deus praescit necesse est invenire [evenire], cum praescientia Dei falli non potest. Sed omnes actus humanos Deus praescit. Ergo de necessitate eveniunt; et ita homo non est liberi arbitrii ad agendum ». Videsis eius solutionem apud S. Doct. (*ibid.*, ad 13°). V

(6) n. 141.

I r o a

(7) Obiter et fugaciter tirones nostros animadvertere volumus, quod allata sensus compositi et divisi distinctio est ipsius Angelici Doct., ut non pauci Thomistae ex professo et fusius ostendunt (cfr. S. Thom., I, q. 14, a. 13, ad 3°; q. 23, a. 6, ad 2° et 3°; *de Malo*, q. 6, ad 19°; *de Verit.*, q. 6, a. 3, ad 7°; *ibid.*, q. 23, a. 5, ad 3°; et passim). Neque praeterea haec thomistica explicatio cum calviniana vel iutherana est confundenda; haec enim docet, quod voluntas in sensu composito cum praedeterminatione divina non solum numquam actura est oppositum, sed neque potest illud agere seu non retinet potentiam ad oppositum agendum; quod certe a Thomistis negatur. Hinc Aegidius Estrix S. J., de hac distinctione iudicium ferens, inquit: «ad corrigenda: quorundam intelligentias quae possunt pacem turbare; Ego infrascriptus declaro nec esse nec fuisse unquam opinionem meam aut meorum Professorum Lovaniensium, sensum compositum et divisum Sancti Thomae Aquinatis esse eundem ac

duarum formarum seu actuum simul et in uno eodemque subiecto, v. g. Petrus sedet et simul ambulat: ubi liquet fieri synthesim simultaneam actus sedendi et ambulandi, quae cum sint opposita, eorum synthesis redditur impossibilis; *sensus divisus* autem est synthesis duarum formarum seu actuum successive et in uno eodemque subiecto, seu est synthesis actualitatis unius formae simul cum potentia ad actualitatem formae oppositae, v. g. Petrus sedet et ambulabit: ubi liquet fieri synthesim simultaneam actus sedendi cum potentia ambulandi, quae cum ut sic non sint opposita, eorum synthesis optime est compossibilis. Quare, determinata voluntate ad unum per decreta divina, optime admittitur quod in sensu composito non potest velle vel agere oppositum, sed bene in sensu diviso: quia sub illa determinatione adhuc potentiam ad oppositum retinet; quemadmodum contingeret, si voluntas se a seipsa sola determinaret, v. g. ut homo sedeat: tunc enim in sensu composito non potest homo ambulare et nihilo minus libere sedet, quia sub actu sedendi adhuc potentiam ambulandi retinet. Manifestum est ergo, quod ad servandam indifferentiam dominativam voluntatis requiritur et sufficit potentiae similtas seu in sensu diviso.

Inst. 2°: Causa non impedibilis, ex necessitate suum effectum producit. Atqui voluntas Primi Moventis in movendo res est causa non impedibilis. Ergo voluntas Primi Moventis ex necessitate actiones voluntatis humanae efficit.

Resp.: — *Dist.* Mai.: causa non impedibilis ex necessitate, sive modo necessario sive contingenter, suum effectum producit *Cone.*; modo necessario tantum *Neg.* — *Cone.* Min. — *Contradist.* Conqs. et *Neg.* Conqa.

Quandoquidem, « ex hoc ipso quod nihil voluntati divinae [seu Primi Moventis] resistit [seculus esset impedibilis], sequitur quod non solum fiant ea quae Deus vult fieri, sed quod fiant contingenter vel necessario, quae sic fieri vult » (1).

6a Obi. (*ex principio rationis sufficientis seu causalitatis*): Quaelibet causa sufficiens est determinata et necessaria; alioquin esset insufficiens. Atqui voluntas humana est suarum actionum causa sufficiens atque etiam sufficientes causae sunt illae, quibus vult. Ergo voluntas humana ex se est determinata (2).

Resp.: — *Dist.* Mai.: quaelibet causa sufficiens est determinata et necessaria, si in sui causalitate sit independens ab alio atque impedibilis *Cone.*; secus *Neg.* — *Contradist.* Min.; *Neg.* Conqs. et Conqa.

«Non omnis causa ex necessitate inducit effectum, etiamsi sit causa sufficiens; eo quod causa potest impediri, ut quandoque effectum suum non consequatur; sicut causae naturales quae non ex necessitate producunt suos effectus sed ut in pluribus, quia in paucioribus impediuntur. Sic ergo illa causa quae facit voluntatem aliquid velle, non oportet quod ex necessitate hoc faciat; quia potest per ipsam voluntatem impedimentum praestari, removendo talem considerationem quae inducit eum ad volendum vel considerando oppositum, scilicet quod hoc quod proponitur ut bonum, secundum aliquid non est bonum » (3).

7^a Obi. (*ex statistica*): Regularitas effectuum sive motuum seu actionum est evidens signum causae sive moventis seu agentis ad unum determinati.

sensum compositum et divisum Calvinii in materia gratiae et libertatis; sed priorem sensum S. Doctoris esse Orthodoxum, posteriorem vero Calvinii esse haereticum. In quorum fidem libens subscribo. Antuerpiae 12 Novemb. 1686. Aegidius Estrix Prov. Societatis ». (Ita refert Massoulié, *op. cit.*, Diss. I, q. 8, a. 6, in fin.).

(1) S. Thomas, I, q. 19, a. 8, ad 2°.

(2) Ita post Hobbes et Leibnitz plures deterministae ut Hoffding, Kirchmann, Liszt, Adickes et alii, quorum tamen argumentum iam confecerat S. Thomas (*De Maio*, q. 6, ob. 15).

(3) S. Thomas, *de Malo*, q. 6, ad 15.

Atqui in actibus humanis, praesertim criminosis et delictuosis, vera regularitas deprehenditur; statistice morali enim constat, plura crimina seu delicta, v. g. homicidia et suicidia, rhythice sibi invicem succedi et repeti. Ergo voluntas humana, quae illorum actuum est causa, ad unum est determinata et ideo non est libera (1).

Resp.: — *Dist. Mai.*: regularitas... actionum, quae necessario, semper, eodem modo et ubique contingunt, est evidens signum causae sive moventis seu agentis ad unum determinati *Cone.*; secus *Neg.* — *Contradist. Min.*: in actibus humanis... vera regularitas deprehenditur quae tamen est contingens, non semper et ubique eadem atque diverso modo contingit *Cone.*; secus *Neg.* — Et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Obiectio, ut patet, continet fallaciam non causae ut causae seu a secundum quid ad simpliciter; ex eo enim quod datur quorundam effectuum determinata constantia seu regularitas, concluditur: ergo eorum causa est necessaria et non libera; hoc autem verum esset, si regularitas nonnisi uno modo explicari posset, per solam nempe existentiam solius causae necessario efficientis. At suppositum hoc est omnino falsum, quod super alio falso supposito fundatur, videlicet quod «libertas est quidam actus sine ulla ratione seu sine aliquo motivo efficienter positus» (= Höffding, Kirchmann, etc.). Certum est enim, quod voluntas non sine propriis legibus dirigitur, cum sequatur formam intellectu apprehensam atque ex se in bonum tendat; quare, iterum certum est quod, propositis voluntati duobus obiectis, quorum unum altero sit melius, non potest deterius eligere (*en principium de meliori* a Leibnitz concinnatum!); «sic enim ferretur in malum sub ratione mali: nam obiectum non apparet deterius nisi ratione defectus cum quo repraesentatur, defectus autem habet rationem mali; ideoque si voluntas appeteret deterius quo tale, posthabito meliore, prosequeretur malum ut malum, quod ut diximus esse non potest. Negamus tamen voluntatem tunc non esse liberam, *tum* quia potest non eligere utrumque; *tum* quia potest applicare intellectum ad considerandum non esse deterius id quod deterius apparet; *tum* quia impotentia ad eligendum deterius non est absoluta, sed ex hypothesi quod aliud obiectum sit propositum ut melius» (2). Exinde manifeste apparet, quod certa constantia et regularitas effectuum seu actionum non necessario infert impossibilitatem cum causa libere agente seu movente.

Ratio statisticae, ad minorem argumenti adducta, valore universali et scientifico caret; *tum* quia illa regularitas plurimum criminum seu delictorum iuxta non paucos statisticos negatur (3); *tum* quia, admissa ut vera, factum liberi arbitrii minime infirmatur, sed potius comprobatur; nam, facta comparatione delictorum seu criminum operatorum, v. g. suicidiorum, iuxta diversa tempora et diversas nationes, imo etiam secundum eandem nationem, luculenter eruitur maxima variabilitas; haec autem est signum mutabilitatis seu contingentiae, quae est fundamentum libertatis (4).

8a Obi. (*ex determinatione physiologica seu psychologica*): Quod necessario et inseparabiliter alicui unitur, eius influxum necessarium subiit. Atqui voluntas in suis appetitionibus necessario et inseparabiliter unitur phaenomenis physiologicis, ut secretionibus cerebri, excitamentis nervosis etc., quae legibus

(1) Ita, post Collins et J. Edwards, plures alii ut Priestley, Hamilton, Fischer, Höffding, Ferri, Morselli etc. — Nec horum argumentatio, saltem substantialiter, est quid novum; nam ita S. Thomas sibi obiicit (*loc. pr. cit.*, ob. 24): «dum consuetudini non resistitur, fit necessitas. Ergo videtur quod saltem in his qui sunt assueti aliquid facere, voluntas ex necessitate movetur». Videsis responsionem S. Doctoris (*ibid.*, ad 24^m).

(2) Ita Roselli, *loc. prox. cit.*, n. 1091, pag. 524.

(3) Cfr. Vidal-Magn., *op. cit.*, pag. 41, nota 2; pag. 171, not. f

(4) Cfr. Cathrein, *loc. prox. cit.*, p. 63-67.

mechanicis ineluctabiliter reguntur; imo non raro unitur phaenomenis psychicis, quae etiam sunt necessaria. Ergo voluntas humana in suis appetitionibus est necessaria et determinata (1).

Resp.: — *Dist. Mai.*: quod necessario et inseparabiliter alicui unitur ita ut sit ab eo essentialiter dependens et quoad esse et operari, eius influxum necessarium subiit *Cone.*; ut sit ab eo dependens quoad operari *Subdist.*: si sit ab eo intrinsece dependens *Cone.*; si sit ab eo extrinsece dependens *Subdist.*: sive directe sive indirecte *Cone.*; directe tantum *Neg.* — *Contradist. Min.*; et *Neg. Conqs.* et *Conqa.*

Obiectio, ut patet, falso nititur supposito, videlicet quod voluntas est potentia essentialiter organica, sicut falso supponitur ipsam animam intellectivam esse formam pure materialem et organicam: hoc autem est putus et crassus materialismos. Sciendum tamen est, quod haec obiectio eiusque doctrina non semel a S. Thoma tractata fuit, ita cum quaerit: «*utrum voluntas moveatur ab appetitu sensitivo*» (2), vel sic: «*utrum voluntas moveatur de necessitate ab inferiori appetitu*» (3); imo, ut dictum est, sub forma obiectionis illam pluries exhibet. Non abs re igitur est si verba, quibus S. Doctor difficultati satisfacit, transcribamus.

Etenim inquit (4), «quod homines ex *nativitate* non consequuntur aliquam dispositionem *immediate* in anima intellectiva, per quam *de necessitate inclinatur* ad aliquem finem eligendum, nec a corpore caelesti nec ab aliquo alio; nisi quod ex ipsa sui natura inest eis necessarius appetitus ultimi finis, scilicet beatitudinis; quod non impedit arbitrii libertatem, cum diversae viae remaneant eligibiles ad consecutionem illius finis; et hoc ideo, quia corpora caelestia *non habent immediatam impressionem* in animam rationalem (5).

«Ex *nativitate* autem consequitur in corpore nati *aliqua dispositio*, tum ex virtute corporum caelestium tum ex causis inferioribus quae sunt semen et materia concepta, *per quam anima quodammodo ad aliquid eligendum prona efficitur*, secundum quod electio animae rationalis inclinatur *ex passionibus* quae sunt in appetitu sensitivo, qui est potentia corporalis consequens corporis dispositiones (6).

«Sed ex hoc *nulla necessitas inducitur eis ad eligendum*, cum in potestate animae rationalis sit accipere vel etiam refutare passiones subortas (7).

Postmodum vero, homo efficitur *aliqualis* per aliquem habitum *acquisitum* cuius nos sumus causa, vel *infusum* qui sine nostro consensu non datur, quamvis eius causa non simus: et ex hoc habitu efficitur, quod *homo efficaciter*

(1) Haec recentiorum obiectio sub alia forma ita proposita fuerat a S. Thoma: «Philosophus dicit in III Eth., qualis unusquisque est, talis finis videtur ei. Sed non est in potestate nostra aliquales esse, sed hoc nobis est a natura. Ergo naturale est nobis quod aliquem finem sequamur; non ergo ex libero arbitrio» (I, q. 83, a. 1, obi. 5^a; cfr. I-II, q. 10, a. 3, obi. 2^a; de Verit., q. 24, a. 1, obi. 19).

(2) I-II, q. 9, a. 2.

(3) Ibid., q. 10, a. 3.

(4) Verba transcripta et virgulis clausa desumpta sunt ex De Verit., q. 24, a. 1, ad 19^{am}.

(5) Cfr. iterum I, q. 15, a. 4; I-II, q. 9, a. 5.

(6) Hoc elementum esset, iuxta theoriā Lombroso-Ferri, efficiens intrinsecum seu endogenum, quod est causa determinans atque consequens individuales praedispositiones; ex eo enim oriuntur criminosi *innati* seu *instinctivi* et ex *passione* seu *impetu*.

(7) Ad rem optime Vidal-Magn. (*op. cit.*, n. 115, pag. 176) aiens: «l'homme peut, au moment où il agit, être entraîné, être déterminé par la tentation, et paraître obéir passivement au motif devenu le plus fort; mais sa faiblesse de réaction est la conséquence de fautes antérieures, consistant à n'avoir pas convenablement formé son caractère, à n'avoir pas pris d'empire sur lui-même et à avoir toujours complaisamment cédé à ses passions...». Quibus omnibus tamen minime causatur in illo homine taliter operante, involuntarium simpliciter, sed solum involuntarium secundum quid. Cfr. S. Thom., I-II, q. 6, per totam.

appetat finem consonum illi habitui (1); et tamen ille habitus *necessitatem non inducit nec libertatem electionis tollit* ».

2. - Utrum Libertas sit potentia et quidem a Voluntate distincta (2).

979. Ostensa libertatis seu liberi arbitrii reali existentia, nunc petitur an sit potentia quaedam, imo et a voluntate distincta.

980. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod « vis appetitiva in omnibus proportionatur apprehensivae, a qua movetur sicut mobile a motore. Appetitus enim sensitivus est boni particularis, voluntas vero boni universalis...; sicut etiam sensus apprehensivus est singularium, intellectus vero universalium » (3).

Secundo est notandum, «quod quamvis liberum arbitrium nominet quemdam actum secundum propriam significationem vocabuli; secundum tamen communem usum loquendi, liberum arbitrium dicimus id quod est huius actus principium, scilicet quo homo libere iudicat » (4). Quapropter « consuetum est, potentiam significari nomine actus. Et sic per hunc actum, qui est liberum iudicium, nominatur potentia quae est huius actus principium » (5).

981. Status Quaestionis. — Quaestio igitur praesens talis est: an liberum arbitrium sit facultas seu potentia quaedam; et posito quod sic, an sit potentia realiter ab ipsa voluntate distincta.

982. Sententiae. — Duplex de hac re exhibetur sententia auctorum.

Ia Sent, docet, quod libertas est quidem potentia, tamen realiter a voluntate distincta, quia oritur ab anima mediante voluntate et intellectu, quorum rationem in se includit, ideoque ab utraque potentia est distincta. Tribui solet S. Alb. Magno (6), Hervaeo (7) et aliis. **W**

2a Sent, tenet, quod libertas est potentia a voluntate non realiter distincta, sed solo munere, sicut ratio distinguitur ab intellectu. Ita post S. Thomam, fere omnes communiter, cum quibus sit

983. Conclusio: «Libem arbitria est potentia, a voluntate tamen non realiter distincta ».

Prob. 1^a Pars (= *Utrum arbitrium est potentia*). — Libero arbitrio non aliud intelligi potest nisi *aut* actus, *aut* huius actus principium; et hoc, *aut* potentia, *aut* habitus, *aut* potentia cum habitu. Atqui liberum arbitrium non est actus tantum, nec habitus neque potentia cum habitu. Ergo liberum arbitrium est potentia.

(1) Hoc aliud elementum, iuxta *theoriam Lombroso-Ferri*, esset efficiens extrinsecum seu exogenum (sive physicum sive sociale) et ut causa occasionalis concurrat ad criminum patrationem; quare ex eo oriuntur criminosi *ex occasione* et alii *ex habitudine*.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 83, a. 2, 4; Commentatores, *ibid.*; Soncinam, IX *Metaphys.*, q. 9; et omnes Auctores initio citatos, pag. 777, not. 4.

(3) S. Thomas, I, q. 64, a. 2, c.; cfr. *Ibid.*, q. 80, a. 2; q. 83, a. 4, et passim.

(4) S. Thomas, I, q. 83, a. 2, c.

(5) S. Thomas, *ibid.*, ad 1^m.

(6) Cfr. II, *dist.* 3, a. 6; *ibid.*, *dist.* 25, a. 1; *Sum. de Hom. Tract. de Lib. Arb.* q. 1-2.

(7) *Quodl.* I, q. 1.

Mai. constat ex completa enumeratione. Cum enim liberum arbitrium, ut quaedam activitas concipiatur, non aliam rationem entitatis involvere potest nisi, aut actionis seu actus aut principii; hoc autem « in nobis est et potentia et habitus. Dicimur enim aliquid cognoscere [= actus] et per scientiam [= habitum] et per intellectivam potentiam » (1).

Min. probatur per partes.

1° *liberum arbitrium non est actus tantum*. — De ratione actus est ut cito transeat. Atqui « si liberum arbitrium nominaret actum, non semper maneret in homine » (2), sed tunc solum cum actum elicit, quod est manifeste falsum. Ergo liberum arbitrium non est actus tantum.

2° *liberum arbitrium non est habitus*. — Habitus aut est naturalis aut acquisitus. Atqui neutro modo est liberum arbitrium. Etenim, a) *non habitus acquisitus*, quia naturam animae intellectivae intrinsece et necessario sequitur; p) *neque habitus naturalis*, «quia ad ea respectu quorum habemus habitus naturales naturaliter inclinamur, sicut ad assentiendum primis principiis. Ea autem ad quae naturaliter inclinamur non subsunt libero arbitrio... Unde contra propriam rationem liberi arbitrii est quod sit habitus naturalis » (3). Ergo liberum arbitrium non est habitus.

3° *liberum arbitrium non est potentia cum habitu*. — Libero arbitrium indifferenter se habet ad bene vel male eligendum. Atqui non sic se haberet, si esset potentia cum habitu; nam potentia per habitum determinatur vel ad bene vel ad male, quia « habitus dicuntur secundum quod nos habemus ad passiones vel ad actus bene vel male » (4). Ergo liberum arbitrium non est potentia cum habitu.

Prob. 2^a Pars (= *liberum arbitrium non est potentia a voluntate realiter distincta*). — Ratio non est potentia ab intellectu realiter distincta. Atqui liberum arbitrium se habet ad voluntatem sicut ratio ad intellectum. Ergo liberum arbitrium non est potentia a voluntate realiter distincta.

Mai. patet ex supra ostensis de intellectus natura. Etenim, «eiusdem potentiae est intelligere et ratiocinari, sicut eiusdem virtutis est quiescere et moveri » (5); quo fit ut ratio se habeat ad intellectum sicut motus ad quietem, sicut circulum ad centrum, sicut tempus ad aeternitatem et sicut numerus ad unitatem (6).

(1) S. Thomas, I, q. 83, a. 2, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*, ad

(3) S. Thomas, *ibid.*, c.

(4) S. Thomas, *ibid.*, c.

(5) S. Thomas, *ibid.*, a. 4, c.

(6) Cfr. S. Thom., I, q. 79, a. 8, ad 2^{am}; de Verit., q. 15, a. 1, ad 9^{am}; in Boet. de Trinit.,

Conqs. et Conqa. fundantur in ratione proportionis, qua scilicet « potentias appetitivas oportet esse proportionatas potentiis apprehensivis » (1).

Min. decl.: Proportio quae adest inter liberum arbitrium ad voluntatem et rationem ad intellectum luculentissime apparet ex habitudine: Io *actuum*. Nam « *intelligere* importat simplicem acceptionem alicuius rei; unde intelligi dicuntur proprie principia, quae sine collatione per seipsa cognoscuntur; *ratiocinari* autem proprie est devenire ex uno in cognitionem alterius; unde proprie de conclusionibus ratiocinamur, quae ex principiis innotescunt. Similiter ex parte appetitus, *velle* importat simplicem appetitum alicuius rei; unde voluntas dicitur esse de fine, qui propter se appetitur; *eligere* autem est appetere aliquid propter alterum consequendum; unde proprie est eorum quae sunt ad finem » (2); — 2° *obiectorum*. Nam, sicut « se habet in cognitivis *principium* ad conclusionem, cui *propter principia* assentimur; ita in appetitivis se habet *finis* ad ea quae sunt ad finem, quae *propter finem* appetuntur » (3). Ergo manifestum est, quod liberum arbitrium se habet ad voluntatem sicut ratio ad intellectum.

Confirmatur. — Si libertas esset realiter a voluntate distincta, tunc esset quaedam entitas ipsi voluntati superaddita, et ideo *aut* esset actus *aut* habitus *aut* potentia *aut* propria passio. Atqui nullum ex his dici potest. Quandoquidem, non esse actum neque habitum liquet ex praecedenti parte; quod autem non est potentia voluntati superaddita patet, quia potentiae non est potentia; quod demum neque est propria passio seu proprietas stricte sumpta, non est minus manifestum; nam, « licet eidem subiecto possint inesse multae proprietates ordine quodam, scilicet una mediante alia; tamen unius passionis non est alia passio: alioquin iretur in infinitum. Sed voluntas, quae est potentia animae, est proprietas eius; ergo voluntatis non est alia proprietas » (4). Ergo liberum arbitrium non est potentia a voluntate realiter distincta.

984. Corollarium In°. — Recte igitur *primo* infertur, quod liberum arbitrium idem est ac voluntas libera, ita ut duplex voluntas accipi possit, una ut natura et altera ut voluntas, proportionata respective ad intellectum et ad rationem. Quapropter, *sicut* intellectus primis principiis immobiliter adhaeret: *ita* voluntas, ut natura, summo bono et ultimo fini in communi immobiliter adhaeret; et *sicut* intellectus hac immobili adhaesione in ultiores cognitiones dirigitur: *ita* voluntas, ut natura, sua immobili adhaesione in ultiores appetitiones dirigitur. Simili autem proportionem se habet voluntas ut voluntas seu libertas in aliis humanis appetitionibus, *sicut* se habet ratio in aliis cognitionibus; quare, *sicut* ratio in conclusionem fertur ex principiis, *ita* libertas in media eligenda fertur ex ultimo fine.

(1) S. Thomas, I, q. 83, a. 4.

(2) S. Thomas, *ibid.*, c.

(3) S. Thomas, *ibid.*, c.

(4) SONCINA, *loc. prox. cit.*, conci. 1°.

985. Corollarium IT°. — Colligitur *secundo* quod, *sicut* si ratio prae-termittat, discurrendo, ordinem principiorum, nulla perfectio intellectus exinde esse potest neque discursus, sed solum error; *ita* si libertas prae-termittat, eligendo, ordinem summi boni seu ultimi finis, nulla perfectio voluntatis esse potest neque libertas, sed solum libertatis abusus seu peccatum.

3. - Utrum Libertas radicaliter consistat in Voluntate aut in Intellectu (1).

986. Probato quod libertas est potentia realiter eadem cum voluntate, quaeritur ulterius, undenam sit quod ipsa gaudeat vi agendi vel non agendi, agendi hoc vel illud.

987. Praenotamina. — Est *primo* notandum seu potius recolendum ex supra (2) ostensis, quod voluntas potest considerari et absolute et determinate; hoc autem, aut ut potentia intellectiva creata aut ut potentia creata rationalis seu ut proprietas.

Secundo est notandum, quod radix alicuius rei duplex esse potest: alia *extrinseca*, a qua tamquam a causa efficiendi res producitur atque dependet; et alia *intrinseca*, quae est fundamentum intrinsecum, ex quo ratio formalis seu natura rei originem trahit; haec autem esse potest, *aut* remota, *aut* mediata *aut* immediata et subiectiva.

988. Status Quaestionis. — Breviter igitur quaeritur, quaenam sit libertatis radix tam extrinseca quam intrinseca. Cui quaestioni sequenti modo cum S. Thoma respondemus.

989. Conclusio: « Libertatis humanae radix extrinseca est Primum Ens ut causa efficiens efficaciam suae voluntatis et ut causa finalis finalitate ultimi finis; radix intrinseca remota est natura intellectualitatis, mediata est natura rationis, immediata ac subiectiva est ipsa natura voluntatis ».

Prob. † Pars (= *libertatis humanae radix extrinseca est Primum Ens ut causa efficiens efficaciam suae voluntatis et ut causa finalis finalitate ultimi finis*). — Arg. F° (3). — De ratione humanae libertatis est quod sit naturae contingentis. Atqui quod sit talis naturae, habet ex causalitate seu efficientia Primi Entis. Nam, cum « aliqua causa efficax fuerit ad agendum, effectus consequitur causam non tantum secundum id quod fit, sed etiam secundum modum fiendi vel essendi... Cum igitur voluntas divina [seu Primi Entis] sit efficacissima, non solum sequitur quod fiant ea quae Deus vult fieri, sed et quod eo modo fiant quo Deus ea fieri vult. Vult autem quaedam Deus necessario, quaedam contingenter, ut sit ordo in rebus ad comple-

(1) Cfr. Auctores initio citatos, pag. 777, not. †.

(2) Cfr. supra, pag. 765, n. 959, «secundo notand. ».

(3) Hoc argumentum est pro radice voluntatis » *stalice* acceptae.

mentum universi» (1). Ergo libertatis humanae radix extrínseca est Primum Ens ut causa efficiens efficacia suae voluntatis.

Arg. II^{um} (2). — Primum Ens ut causa efficiens est ipsummet ut causa finalis seu ut ultimus finis omnium rerum. Atqui voluntas nihil potest libere velle nisi eius immobili et necessaria adhaesione ad ultimum finem seu ad summum bonum. Ergo libertatis humanae radix extrínseca est Primum Ens, ut causa finalis finalitate ultimi finis.

Mai. est omnibus nota (3). — Min. prob.: Io quia ordinem agentium et ordinem finium oportet esse proportionates; quia vero « omne mobile reducitur ad immobile et indeterminatum ad determinatum sicut ad principium, ideo oportet quod id ad quod voluntas est determinata sit *principium appetendi* ea ad quae non est determinata, et hoc est finis ultimus » (4); — 2° quia sicut intellectus naturaliter cognoscit prima principia, ita voluntas naturaliter vult ultimum finem. Ex hoc porro quod intellectus naturaliter cognoscit principia, « causatur in homine scientia conclusionum... » (5); ideo ex hoc quod voluntas naturaliter vult ultimum finem causantur in homine « omnes aliae voluntates [quae scii, non naturaliter appetuntur, sed ex electione vel consilio], cum quidquid homo vult velit propter finem » (6).

Prob. 2a Pars (= *libertatis humanae radix intrinseca remota est natura intellectualitatis animae*). — Libertas humana intrinsece involvit rationem indeterminationis et illimitationis seu universalitatis, ut pluries dictum est. Atqui huius indeterminationis et illimitationis radix est ratio intellectualitatis seu immaterialitatis animae, cuius libertas est potentia. Etenim, voluntas intantum non est ad unum determinata et in bonum universaliter ferri potest, inquantum sequitur necessario universalem intellectus cognitionem, cuius radix est ipsa ratio immaterialitatis, ut satis constat ex ostensis de cognitione in genere et de natura intellectus (7). Ergo libertatis humanae radix intrinseca remota est natura intellectualitatis animae.

Prob. 34 Pars (= *libertatis humanae radix intrinseca mediata seu proxima est natura rationis*). Libertas humana est appetitus electivus

(1) S. Thomas, I, q. 19, a. 8; cfr. I-II, q. 9, a. 4, ad 1um; *ibid.*, q. 10, a. 4, ad lum; 1 *Pth-herm.*, lect. 14.

(2) Hoc argumentum est pro radice voluntatis *dynamice* acceptae.

(3) Cfr. S. Thom., III C. Gent., c. 17-18; I, q. 44, a. 1, 4.

(4) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c.

(5) S. Thomas, I, q. 60, a. 2, c.

(6) S. Thomas, *ibid.*; cfr. *ibid.*, q. 82, a. 2, ad 2um.

(7) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 2, a. 2; q. 23, a. 1; 11 C. Gent., c. 48; I, q. 14, a. 1; q. 84, a. 2. — Ex quo manifeste apparet, quod praedicta libertatis radix est natura seu ratio intellectus possibilis, cuius est omnia fieri.

consequens cognitionem iudicativam, ad unum non determinatam, seu sequens iudicium in potestate indicantis positum. Atqui cognitio indicativa ad unum non determinata seu iudicium in potestate indicantis positum, est solius rationis. Ergo libertatis humanae radix intrinseca mediata seu proxima est natura rationis.

Mai. decl.: Appetitus «cognitionem sequitur, cum appetitus non sit nisi boni, quod sibi per vim cognitivam proponitur. Et quod quandoque appetitus videatur cognitionem non sequi, hoc ideo est quia *non circa idem* accipitur appetitus et cognitionis iudicium; est enim appetitus de particulari operabili, iudicium vero rationis quandoque est de aliquo universalis, quod est quandoque contrarium appetitui. Sed iudicium de *hoc* particulari operabili *ut nunc*, numquam potest esse contrarium appetitui... Appetitum autem, si non sit aliquid prohibens, sequitur motus vel operatio. Et ideo, si iudicium cognitivae non sit in potestate alicuius sed sit aliunde determinatum, nec appetitus erit in potestate eius, et per consequens nec motus vel operatio absolute » (1).

Min. prob.: Cognitio iudicativa ad unum non determinata seu iudicium in potestate indicantis positum, est illud secundum quod indicans «potest de suo indicio indicare; de eo enim quod est in nostra potestate possumus indicare » (2). Atqui iudicare « de iudicio suo est solius rationis, quae super actum suum reflectitur, et cognoscit habitudines rerum de quibus iudicat et per quas indicat » (3). Ergo cognitio iudicativa ad unum non determinata seu iudicium in potestate indicantis positum, est solius rationis.

Prob. 41^a Pars (= *libertatis humanae radix intrinseca immediata et subiectiva est ipsa natura voluntatis*). — Radix intrinseca immediata et subiectiva alicuius proprietatis seu passionis est illa rei natura, quam immediate sequitur et cui, ut subiecto, immediate inest. Atqui libertas humana, Io voluntatis naturam immediate sequitur; libertas enim essentialiter dicit negationem determinationis ad unum; hoc autem non esset nisi voluntas, cum qua libertas est realiter eadem, sit eiusdem naturae: quandoquidem ostensum est supra, quod nullum praeter universale bonum potest voluntatis capacitatem

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 24, a. 2, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) S. Thomas, *ibid.*; cfr. *ibid.*, a. 1; *de Malo*, q. 6, c.; I, q. 83, a. 1; I-II, q. 77, a. 7. — Exinde eruitur, quod illa secunda radix intrinseca libertatis necessario radicem intrinsecam remotam praesupponit ac sequitur; unde est quod soli « substantiae intellectivae attribuitur voluntas; et *quanto est immaterialior* tanto ei magis competit ratio voluntatis » (S. Thom., *de Verit.*, q. 23, a. 1, c. fin.; cfr. *ibid.*, q. 24, a. 1-2). Quapropter, sicut radix intrinseca remota respondet *intellectui possibili*, ita intrinseca mediata *intellectui agenti*; vel sicut *illa* competit voluntati absolute sumptae seu ut est appetitus entitatis immaterialis et spiritualis, ita *ista* competit voluntati determinate acceptae seu ut proprietas animae rationalis.

seu aptitudinem perfecte et adaequate explere (1); 2° voluntati, ut subiecto, immediate inest; quia est una eademque potentia cum ea atque est quidam eius modus operandi (2). Ergo libertatis humanae radix intrinseca immediata et subiectiva est ipsa natura voluntatis.

990. Corollarium. — Breviter recolligendo ea quae hactenus dicta sunt; ponimus quod, Primum Ens seu Prima Causa Incausata (= Deus) est *causa extrinseca* voluntatis tum potentialis (= statice sumptae) tum actualis (= dynamice sumptae); natura autem intellectualitatis seu immaterialitatis animae est eius *radix*; ipsa vero ratio est *causa intrinseca proxima* (= obiectiva) et ipsa voluntas est *causa intrinseca immediata* (= subiectiva).

4. - Utrum Indifferentia contradictionis aut alterius speciei sit de ratione formali libertatis (3).

991. Ex hucusque demonstratis manifestissime eruitur, libertati essentialiter competere quamdam indifferentiam, qua ad plura se habet; at quia non unius speciei est indifferentia, ideo dubitatur quaenam sit illa quae libertatis naturam ingreditur.

992. Praenotamina. — *Primo* accurate notanda est indifferentiae multiplicitas. Quandoquidem, indifferentia ex sui ratione excludit determinationem ad unum; ideoque importat rationem, qua aliquod subiectum ex se nec magis ad unum quam ad alterum se habet, consequenter utrumque vel plura alia indeterminate respicit. Hoc autem ex duplici ratione generaliter attendi potest, nempe et *ex ratione entitatis* qua subiectum indifferens efficitur, et *ex ratione modi* quo subiectum se habet ad agendum; ex utraque vero ratione plures divisiones indifferentiae exurgent. Etenim,

.4) *Ratione entitatis* indifferentia dividitur: *in obiectivam*, et est ipsum obiectum potens terminare diversos aut oppositos potentiae actus; et *in subiectivam*, quae est ipsum subiectum ex se potens sive per hunc vel illum actum determinari, sive se determinare ad operandum vel non operandum aut ad operandum hoc vel illud; haec autem multiplices subdivisiones patitur, prout subiectum importat rationem mobilis sive motivi seu moventis. Et revera,

a) *ratione mobilis* indifferentia dividitur: *in passivam*, et est illa qua subiectum ex se non est determinatum ad hoc vel illud obiectum neque ad hunc vel illum actum, sed ut purum recipiens se habet ad utrumque et ab utroque determinabile; *in privativam*, et est illa qua subiectum fit aptum determinari ac perfici per aliquem actum, sive a seipso sive ab alio sive ab utroque simul; et *in entropicam* (= aequilibrui, suspensionis), qua subiectum ita fit indeterminatum, ut tamquam statera suspensum maneat aequaliter ad operandum vel non operandum sive ad operandum hoc vel illud.

P) *ratione moventis* seu *motivi* indifferentia dividitur: *in indifferentiam*

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 82, a. 2, ad 2u» et 3«»; de Malo, q. 6, c.

(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 17, a. 1, ad 2«».

(3) Cfr. Alvarez, *op. cit.*, disp. 116; Massoulié, *op. cit.*, Diss. II, q. 4, a. 1-2; ct Auctores initio citatos, pag. 777, not. 4».

spontaneitatis (= lubentiae), et est illa qua subiectum ad unum ex sua natura determinatum, fit vel est immune a qualibet necessitate agentis extrinseci; et *in indifferentiam dominii* (= potestativam, activam, negativam), qua subiectum secundum se non est magis determinatum ad hoc quam ad illud obiectum, neque ad operandum vel non operandum, ad utrumlibet tamen potest se determinare. Haec autem tripliciter esse potest (1): *indifferentia ad actum* (= exercitii seu contradictionis), et est illa qua subiectum potest agere et potest non agere; *indifferentia ad obiectum* (= diversitatis seu disparitatis), et est illa qua subiectum potest eligere plura ac diversa seu disparata quae ad ultimum finem conducere possunt (2); et *indifferentia ad finem* (= contrarietatis), qua subiectum potest eligere hoc vel eius oppositum seu contrarium, hoc est bene vel male (3).

fi) Ratione modi agendi indifferentia dividitur: in *physicam*, et est illa qua subiectum physice potest bene vel male agere; et in *moralem*, qua subiectum potest bene vel male agere in ordine moralitatis seu respectu alicuius legis seu imperii praecipientis aut prohibentis, v. g. homo est, physice non autem moraliter, liber ad homicidium committendum.

Secundo est notandum ex hucusque de voluntate eiusque libertate ostensis, quae sunt certa et inconcussa communiter omnibus. Et quidem, 1° certum est *indifferentiam obiectivam esse de essentia libertatis*, quia voluntas fertur in bonum universale et ut ab intellectu apprehensum; — 2° certum est *quamdam indifferentiam subiectivam*, et ideo *physicam*, *esse de essentia libertatis*, quia aliter inutilis esset indifferentia obiectiva (4); — 3° certum est *indifferentiam privativam ei entropicam non esse de essentia libertatis*, quia quotiescumque homo determinetur vel se determinet, iacturam suae libertati induceret; et aliunde utraque potentialitate in et imperfectionem in suo conceptu formali involvit (5); — 4° certum est contra quosdam (v. g. Lutherum) (6), *indifferentiam passivam non esse de essentia libertatis ut sic*, cum imperfectionem in suo conceptu formali involvat (7); *neque solam sufficere ad essentiam libertatis creatae*, quia supra ostensum est (8) quod voluntas est etiam potentia activa; *ad rationem tamen libertatis creatae ut creatae requiri*, quia haec libertas cum sit essentialiter contingens, intrinsece praesefert potentialitatem diversis actibus perfectibilem, ideoque est essentialiter movens motum (9); — 5° certum est denique, *indifferentiam spontaneitatis esse de essentia libertatis*, ut satis constat ex superius ostensis (10); at non est minus certum contra quosdam (v. g. Calvinistas, Jansenistas et Pantheistas cum Spinoza), *illam indifferentiam non sufficere ad essentiam libertatis, sed requiri ulterius indifferentiam activam seu dominii*: quia de ratione libertatis est eligere, quod non nisi facultati activae competere potest (11); et aliunde nullam imperfectionem in suo formali conceptu dicit (12).

(1) Malumus hic et praeferimus servare terminologiam, qua non semel S. Thomas illam triplicem indifferentiae considerationem designat: clarior enim est et omni aequivocatione carens (cfr. *De Malo*, q. 16, a. 5; *de Verit.*, q. 22, a. 6).

(2) Notandum est, quod praedicta indifferentia minus recte a non paucis recentibus cum indifferentia contrarietatis confunditur: per se enim versatur circa diversa seu disparata.

(3) Non incongruum putamus utramque indifferentiam, ad obiectum nempe et ad finem, comprehendere sub una indifferentia genérica, videlicet sub *indifferentia specificationis*, subdividendae tamen in indif. *diversitatis* seu *disparitatis* et in indif. *contrarietatis*.

(4) Cfr. S. Thom., *MI*, q. 10, a. 2.

(5) Cfr. S. Thom., *I*, q. 19, a. 3, ad 5°®; *I C. Gent.*, c. 82.

(6) Damnatus in Concilio Tridentino, sess. 6, c. 4, de iustific.

(7) Cfr. S. Thom., *I*, q. 19, a. 10; *I C. Gent.*, c. 88.

(8) Cfr. supra, pag. 763, n. 956, Coroll.

(9) Cfr. S. Thom., *J*, q. 83, a. 1, ad 2°® et 3°®.

(10) Cfr. supra, pag. 772 ss.

(11) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 24, a. 4, c., et ad 18°®.

(12) Cfr. S. Thom., *I*, q. 19, a. 3, ad 5°®; *I C. Gent.*, c. 82.

993. Status Quaestionis. — Ex his satis praenotatis clarissime apparet praesentis quaestionis fulcrum; quaeritur nempe, an indifferentia ad actum (= contradictionis) sive ad obiectum (=disparitatis) sive ad finem (= contrarietatis) sit de essentia et natura libertatis; quod pariter dicendum est de indifferentia morali, hoc est an sit de ratione vel saltem de perfectione libertatis humanae; cuius tamen solutio dependet a solutione de indifferentia contrarietatis.

994. Sententiae. — Sunt enim nonnulli qui putant, indifferentiam contrarietatis esse de ratione et essentia libertatis; imo et alii eo perveniunt ut asserant, ipsam indifferentiam moralem esse de natura libertatis vel ad eius perfectionem pertinere. Ita *Utilitarismus*, *Indifferentismus* et *Liberalismus*. Contra hos omnes et alios sequens veritas ponitur et probatur.

995. Conclusio: « Indifferentia contradictionis est de essentia libertatis pro quolibet statu et de quolibet obiecto; diversitatis autem est de essentia libertatis pro quolibet statu, at non pro quolibet obiecto; contrarietatis denique non est de essentia libertatis, sed proprietas eius status in quo natura est defectibilis et de quibusdam obiectis; ideoque, indifferentia moralis est de imperfectione libertatis humanae ».

Prob. V Pars (= *indifferentia contradictionis est de essentia libertatis pro quolibet statu et de quolibet obiecto*). — Indifferentia contradictionis est proprietas qua subiectum potest agere et potest non agere, ideoque non est ita determinatum ad unum et ad talem actum eliciendum, ne possit illum suspendere aut impedire. Atqui talis proprietas est quae libertatis naturam intrinsece et essentialiter constituit, consequenter pro quolibet statu et de quolibet obiecto verificatur. Nam, de ratione formali libertatis, sub quocumque statu et circa quodlibet obiectum consideratae, est quod possit eligere seu potestatem ac dominium sui actus habeat; quo fit, ut supra (1) ostensum est, quod voluntas, stante apprehensione cuiuscumque obiecti, potest circa illud suspendere vel impedire actum suum seu eo cum voluerit uti vel non uti; et inde est «quod voluntas potest velle et non velle» (2); ideoque talis libertas inest «voluntati in quolibet statu naturae respectu cuiuslibet obiecti » (3). Ergo indifferentia contradictionis est de essentia libertatis pro quolibet statu et de quolibet obiecto (4).

(1) Cfr. supra, pag. 774, n. 968, concl. II.

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c.

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) Haec indifferentia contradictionis est fundamentum essenziale totius libertatis, proindeque *voluntati ut naturae* formaliter competit. Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 22, a. 6.

Prob. Pars (*indifferentia diversitatis est de essentia libertatis pro quolibet statu, at non pro quolibet obiecto*). — Indifferentia diversitatis seu disparitatis est proprietas qua subiectum potest eligere plura diversa seu disparata, quae ad ultimum finem conducere possunt. Atqui talis proprietas libertatis naturam ingreditur pro quolibet statu, non pro quolibet obiecto. Quandoquidem probatum est (1), quod voluntas necessitate specificationis tendit in bonum absolute seu in ultimum finem in communi necnon in bona particularia cum illo fine necessario connexa, non vero ita tendit in cetera bona: « quia ad finem ultimum multis viis perveniri potest et diversis diversae viae competunt perveniendi in ipsum » (2). Quapropter, voluntas « potest velle hoc vel illud et eius oppositum », non tamen respectu omnium sed « respectu quorundam obiectorum, scilicet respectu eorum quae sunt ad finem et non ipsius finis, et etiam secundum quemlibet statum naturae » (3). Ergo indifferentia diversitatis est de essentia libertatis pro quolibet statu, at non pro quolibet obiecto (4).

Prob. 3^a Pars (= *indifferentia contrarietatis non est de essentia libertatis, sed proprietas illius status in quo natura est determinabilis et de quibusdam obiectis*) (5). — Arg. Ium. — Indifferentia contrarietatis est proprietas, qua subiectum potest eligere hoc vel eius oppositum, sive qua potest eligere bonum vel malum. Atqui sine tali proprietate sufficienter natura et perfectio salvatur. Etenim, 1° quia iam probatum est, quod in indifferentia contradictionis sive diversitatis consistit; 2° quia contrarietas obiecti minime potentiae naturam specificat et constituit, sicut nigrum vel album non specificant potentiam visivam; nam contrarietas obiecti potius respicit qualitatem seu modum actus potentiae quam ipsum actum; unde bonum vel malum potius qualificant seu modificant actum liberum, quam ipsum actum specificant et constituunt. Ergo indifferentia contrarietatis non est de essentia libertatis.

Confirmatur. — Brutis non deest indifferentia contrarietatis. Atqui si haec indifferentia esset de essentia verae libertatis, bruta vero libero arbitrio gauderent, quod est falsum. Ergo indifferentia contrarietatis non est de essentia libertatis.

Min. patet (6). — Mai. prob.: — Duo enim requiruntur et sufficiunt ad rationem indifferentiae contrarietatis, videlicet: 1° ut appetitus sit principium

(1) Cfr. supra, pag. 774, n. 968, concl. II.

(2) S. Thomas, *de Vedt.*, q. 22, a. 6, c.

(3) S. Thomas, *ibid.*

(4) Haec indifferentia libertatis praesupponit primam et in ea fundatur; et potius competit voluntati, ut est voluntas, ut tamen dicit rationem principii moventis.

(5) Status autem, de quo est conclusio, intelligitur de homine ut est in via et nondum in termino, ubi cum ultimo fine et regula ultima operationum coniungitur.

(6) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 24, a. 2.

elicitivum, hoc est ut quantum est de se et inquantum naturâ praecedit sui actus elicentiam, indifferenter se habeat ad actus oppositos; 2° ut moveat ac determinet seipsum in actum per ipsam formalem elicentiam sui actus. Atqui haec duo perfecte conveniunt appetitui sensitivo brutorum. Nam, appetitus iste est principium elicitivum actuum oppositorum et ut talis indifferenter se habet ad actus oppositos. Cum revera appetitus sensitivus virtutem cognoscitivam sequatur, eiusdem amplitudinis et extensionis esse debet; quo fit ut brutum non semper eandem formam recipiat in sensu sicut in rebus naturalibus, sed in eo recipiatur « nunc una, nunc alia, puta nunc forma delectabilis, nunc forma tristis; unde nunc fugit, nunc prosequitur » (1); propterea, « potentia motiva brutorum secundum se considerata non magis inclinatur ad unum oppositorum quam ad alterum; et sic dicitur quod possunt moveri et non moveri » (2). Quare, appetitus bruti elicit et recipit suum proprium actum, et dum ex oppositis actibus unum elicit, movet seipsum determinate in talem actum. Ergo si indifferentia contrarietatis esset de essentia verae libertatis, bruta vero libero arbitrio gauderent.

Arg. Ham. — Quod rei convenit solum per accidens et contingenter non est de eius essentia, sed extrinsece ei accidit. Atqui indifferentia contrarietatis convenit liberae voluntati per accidens et contingenter, atque est de quibusdam obiectis tantum. Ergo indifferentia contrarietatis accidit libertati, eique convenit secundum statum in quo natura est defectibilis et circa quaedam obiecta (3).

Mai. est nota. — Min. prob.: Est enim manifestum ex allatis mox argumentis, quod indifferentia contrarietatis non convenit liberae voluntati per se et necessario: quia constat quod « liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est, cum bonum sit obiectum voluntatis » (4); quare, non potest ei convenire nisi per accidens et contingenter, ideoque circa aliqua obiecta. Nam, voluntas est appetitus sequens formam intellectu seu ratione apprehensam. Ratio porro per accidens et contingenter potest apprehendere aliquid inordinate in finem quod non est in finem ordinabile; quia apprehensio rationis, cum non sit determinata, « potest esse recta et non recta; sicut ex aliquo principio vero dato non sequitur falsa conclusio nisi per aliquam falsitatem rationis, vel assumptis aliquam falsam vel falso ordinantis principium in conclusionem. Ita ex quo inest appetitus rectus ultimi finis; non posset sequi quod aliquis inordinate appeteret nisi ratio acciperet aliquid inordinate in finem quod non est ordinabile in finem... Et ex hoc sequitur indeterminatio voluntatis, qua potest bonum vel malum appetere » (5), seu indifferentia contrarietatis; quae « non est respectu omnium ob-

(1) S. Thomas, *de Malo*, q. 6, c.; cfr. I, q. 80, a. 1.

(2) S. Thomas, *de Verit.*, q. 24, a. 2, ad 2um.

(3) Haec indifferentia contrarietatis convenit voluntati ut voluntas, tamen ut habet rationem mobilis. ■

(4) S. Thomas, II, *dist.* 31, q. 1, a. 1, ad 2um.

(5) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c. cfr. I, q. 62, a. 8, ad 3^{am}; II, *dist.* 31, q. 1, a. 1, ad

iectionum sed quorumdam eorum, scilicet quae sunt ad finem, nec respectu cuiuslibet status naturae, sed illius tantum in quo natura deficere potest » (1).

Prob. Pars (= *indifferentia moralis est de imperfectione et defectu libertatis humanae*). — Est corollarium praecedentis partis. Quandoquidem, indifferentia moralis est illa qua subiectum potest bene vel male agere in ordine moralitatis seu respectu alicuius legis aut imperii praecipientis vel prohibentis. Atqui hoc est de imperfectione et defectu naturae voluntatis liberae. Etenim, « liberum arbitrium sic se habet ad eligendum ea quae sunt ad finem, sicut se habet intellectus ad conclusiones. Manifestum est autem quod ad virtutem intellectus pertinet ut in diversas conclusiones procedere possit secundum principia data; sed quod in aliquam conclusionem procedat, *praetermittendo* ordinem principiorum, hoc est *ex defectu* ipsius. Unde quod liberum arbitrium diversa eligere possit, servato ordine finis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis eius; sed quod eligat aliquid, *divertendo* ab ordine finis quod est peccare, hoc pertinet *ad defectum* libertatis » (2). Ergo indifferentia moralis est de imperfectione et defectu libertatis humanae.

996. Corollaria. — Ex omnibus hucusque de libertate seu libero arbitrio delibatis, sequentia corollaria logice inferuntur.

Coroll. 1um. — Colligitur *primo*, quod ad libertatis naturam et perfectionem proprie pertinet indifferentia contradictionis seu quoad actum, et diversitatis seu quoad obiecta. Itaque, indifferentia contrarietatis competit voluntati, ut est potentia seu proprietas naturae defectibilis (3); quo fit ut quod « voluntas sit flexibilis ad malum, non habet secundum quod est a Deo, sed secundum quod est de nihilo » (4).

Coroll. 2um. — Colligitur *secundo*, quod libertas proprie et principaliter *non est circa finem*, sed *circa media*. Electio enim est de libertatis natura, ut saepius dictum est (5); electio porro non est circa finem, sed circa media, quia « finis inquantum huiusmodi non cadit sub electione » (6).

(1) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, c.

(2) S. Thomas, I, q. 62, a. 8, ad 3^{am}; cfr. II-II, q. 88, a. 4; II, *dist.* 7, q. 1, a. 1; *dist.* 25, q. 1; *dist.* 39, q. 2, a. 2; *dist.* 44, q. 1, a. 1; III, *dist.* 12, q. 2, a. 2; *de Malo*, q. 16, a. 5.

(3) Hinc notandum est cum Massoulié (op. cit., diss. II, q. 4, a. 1, dre. fin.), « quantum necesse sit ex D. Thomae principiis ad libertatis constitutionem abesse necessitatem, neque posse amoris beatifico libertatem inesse: cum in omni statu naturae gratiae et gloriae, in Deo et Angelis et Beatis, haec duplex indifferentia reperiri debeat, quae ab amore beatifico abest. At vero de tertia indifferentia contrarietatis ad bonum vel malum, longe diversa ratio est. Hanc enim in Deo reperiri repugnat, eamque status gloriae in Angelis et Beatis omnino amovet, status vero gratiae coercet ». Hinc theologice triplex libertas distinguitur, vid. *naturae* (—a necessitate seu coactione), *gratiae* (—a peccato) et *gloriae* (—a miseria) cfr. S. Bernard., *de Gratia et Lib. Arb.*; S. Thom., II-II, q. 183, a. 4; II, *dist.* 25, q. 1, a. ult.; *ad Roman.*, c. 6, lect. 4; *in Ioan.*, c. 8, lect. 4.

(4) S. Thomas, *de Verit.*, q. 22, a. 6, ad 3^{am}.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 83, a. 3; I-II, q. 13, per tot.

(6) S. Thomas, I-II, q. 13, a. 3; cfr. II-II, q. 27, a. 6.

Licet itaque libertas seu voluntas libera sit circa ultimum finem, non tamen ita ut de eo fiat electio, sed ut ei necessario adhaereat ac subiiciatur, quae quidem adhaesio est fundamentum unde libertas habet ut possit de mediis eligere.

Coroll. I^{rm}. — Colligitur *tertio* demum, quod libertas recte et vere ita definienda est, nempe «*facultas voluntatis et rationis*» (1); vel expressius sic «*vis electiva mediorum servato ordine finis*» (2). Harum definitionum explicatio liquido manifesta manet ex omnibus hucusque enarratis.

997. Scholion. — Est tamen animadvertendum, quod alia libertatis definitio non minus communis apud non paucos scholasticos (3) tradi solet, quae recte intellecta, despicienda non est. Est enim haec «*facultas qua, positis omnibus praerequisitis ad agendum, voluntas potest agere et non agere*», verba autem quae hanc definitionem aequivocam reddere possunt, sunt haec «*positis omnibus praerequisitis ad agendum*».

Etenim illa verba dupliciter intelligi possunt: Io de illis, quibus voluntas potest Operari et non operari, hoc est requisita quibus potest se movere, sive contradictorie sive contrarie, in actus oppositos, quae quidem praerequisita motum voluntatis in actum liberum praecedunt non solum naturâ et causalitate, sed et tempore, atque sunt: virtus qua voluntas gaudet, volitio actualis finis et virtus, quam ipsa voluntas habet per rationis deliberationem, qua scilicet potest deliberare unum et alterum actum ex oppositis; 2° praeterea de illis quibus voluntas, seipsam determinando, se movet determinate ad operandum alteram partem ex oppositis, quae motum voluntatis in actum liberum praecedunt naturâ seu causalitate, ita est v. g. iudicium practico-practicum, seu ultimo deliberatum, quod est imperium de tali actione nunc determinate agenda (4).

Quapropter, vera erit definitio si dicatur «*facultas qua, positis omnibus praerequisitis ad agendum, — illis nempe quibus voluntas potest se movere in actus oppositos, — ipsa potest agere et non agere*»; nam, ad rationem libertatis requiritur et sufficit, quod voluntas in sua potestate habeat agere et non agere (5), quod optime salvatur cum, positis praerequisitis quibus potest se movere ad velle et nolle, possit componere tam velle quam nolle. Attamen, falsa erit si exprimatur sic «*facultas qua, positis omnibus praerequisitis ad agendum, — illis scilicet quibus se movet determinate ad operandam alteram partem ex oppositis, — ipsa potest agere et non agere*»; hoc enim modo esset de ratione libertatis quod cum illis praerequisitis quibus seipsam determinate movet ad velle, posset simul componere nolle, quod est penitus falsum. Tunc enim, aut simpli-

ci) Cfr. S. Thom., I, q. 83, a. 2; II, *dist.* 24, q. 1, a. 1; *de Verit.*, q. 24, a. 5.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 62, a. 8, ad 3^{am}. — Definitio expressius adhuc describi potest sic: «*facultas electiva qua voluntas, ex volitione boni absolute seu ultimi finis in communi, potens est eligere vel non eligere, agere vel non agere et ad diversa seu disparata ferri*»; imo et plures aliae tradi possunt (cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 22, a. 1). Etenim, dicitur quod «*liberum arbitrium est illud quod est causa sui*» (cfr. II-11, q. 66, a. 1); vel: «*potentia rationalis ad oppositos actus se habens*» (cfr. *de Verit.*, q. 24, a. 3); vel: «*facultas eligendi unum prae alio*» (cfr. I, q. 83, a. 3) vel aliter.

(3) Ita post Suarez (cfr. *Metaph.*, disp. 19, sec. 6, n. 2) et Molinam (cfr. *Cone. Lib. Arb.*, ad q. 14, a. 13, disp. II) omnes horum Auctorum fautores; imo et non pauci ex Thomistis, licet quoad explicationem a Suarezianis et Molinistis non parum differant, ita Ioan, a S. Th. (cfr. *Phil. Nat.*, *De Anima*, q. 12, a. 3, § iilt.), Gr edt (*op. cit.*, n. 589) et alii.

(4) Praeter illud praerequisitum Thomistae communiter aliud enumerant, videlicet «*decreta Dei praedeterminantia*» seu «*prae-motionem physicam*», cfr. Ioan, a S. Thoma, *loc. prox. cit.*

(5) Cfr. S. Thom., II C. *Gent.*, c. 47, rat. 3°.

citer negari debet dictamen practico-practicum, quod certe negari nequit (1), secus negarentur ipsa Dei decreta praedeterminantia, quae ut communiter Thomistae ostendunt, certe negari non possunt; aut si, ut quidam malunt (= Suarez, Molina), cum dictamine practice practico (vel etiam cum physica praemotione), tamquam quid electioni praerequisitum, voluntas possit simul componere actum oppositum, non remaneret de libero arbitrio nisi solum nomen.

ni. - De Voluntate comparative accepta (2).

998. Delibatis iis quae ad voluntatem absolute sumptam attinent, restat ultimo illam perscrutari ut *relative* seu *comparative* intellectam, hoc est tam quoad perfectionem ut ad intellectum comparatam, quam quoad motionem qua seipsam aliasque potentias movet; quibus denique per modum corollarii adiungetur aliquid de genesi et evolutione psychica actus voluntarii. Quaerendum est itaque,

1° *an voluntas sit nobilior quam intellectus* (Io);

2° *an voluntas seipsam aliasque potentias moveat* (2°).

1. - Utrum Voluntas sit nobilior Intellectu (3).

999. Ex hucusque perscrutatis notum est, quod quamvis voluntas et intellectus sint potentiae ab invicem realiter distinctae, inseparabiles tamen sunt et utraque ad hominis perfectionem necessaria; proinde petitur, quaenam ex illis sit nobilior et perfectior.

1000. Praenotamina. — Est *primo* notandum, quod potentiae natura illiusque naturae conditiones desumi et mensurari debent ab obiecto, non quidem materialiter et inadaequate (= in esse rei) accepto: nam respectu huius potentia fit talis secundum quid et ratione alterius seu per accidens; sed ab obiecto formaliter et adaequate (= in esse obiecti) considerato, respectu cuius potentia constituitur talis simpliciter seu absolute et secundum se seu per se. Itaque, illa potentia est altera *simpliciter* et *absolute* altior et perfectior, cuius obiectum formale est altius et perfectius obiecto formali alterius; illa vero est *secundum quid et per accidens*, cuius obiectum formale concrete et particulariter seu exerce invenitur in tali re, quae est nobilior re in qua obiectum formale alterius potentiae invenitur (4).

Secundo est notandum, quod aliquid potest esse altero altius et perfectius

(1) Cfr. S. Thom., I-II, q. 13, a. 1, ad 3^{am}; 111, q. 18, a. 4, ad 2^{am}; *de Verit.*, q. 24, a. 2; III *Ethic.*, lect. 9; VII *Ethic.*, lect. 3, et alibi.

(2) Cfr. Soncinam, IX *Metaph.*, q. 18; Ledesma, *de Div. Perfect.*, q. 12, a. 12; C. Alamanno, *loc. prox. cit.*, q. 109; Complutens., *loc. prox. cit.*, q. 4; Ioan, a S. Thoma, *loc. prox. cit.*, a. 5-6; Guerinio, *loc. prox. cit.*, § 2; Cauvinum, *op. cit.*, *de Anim.*, Tr. II, disp. 5, q. 1; Sanseverino, *loc. prox. cit.*, a. 7, n. 411-415; Zioliara, *loc. prox. cit.*, a. 4; Pesch, *op. cit.*, n. 947-1008; De Maria, *op. cit.*, *Phil. Nat.*, Tr. 11, P. I, q. 6, a. 2, Schol.; Mercier, *op. cit.*, n. 241-246; Boeder, *op. cit.*, n. 371-373, 431-434; Gr edt, *op. cit.*, n. 598-602; Frôbes, *loc. prox. cit.*, c. I, § 1, schol.; § 2, 111-IV, et alios complures.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 26, a. 2; q. 82, a. 3; *ibid.*, a. 4, ad 1^{am}; II C. *Gent.*, c. 26; *de Verit.*, q. 22, a. 11; Commentât. S. Thomae, *loc. cit.*; Auctores hic citatos.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 82, a. 3; *de Verit.*, q. 22, a. 11.

806 Liber II - Philos. Nat. Spec., Pars II, Cap. II, Art. III, Sectio II, § 2, III, I

dupliciter: Io quia formaliter et in se alterum continet et prae-habet quoad id quod perfectionis est in illo, ita ut ad invicem comparentur sicut includens ad inclusum vel sicut continens ad contentum, v. g. ens abstractum abstractione formali est perfectissimum inter omnes perfectiones creatas (1); 2° quia unum est simplicius, purius et magis abstractum a materia seu concretionem et potentialitate seu limitatione, quam alterum, licet unum aliud non includat, v. g. una forma separata est alterâ formâ separatâ perfectior.

Tertio est notandum, quod potentiae obiectum in esse obiecti per se constituitur abstractione non totali sed formali (2). Quapropter, cuius obiectum in esse obiecti est abstractius, eo est altius et perfectius; consequenter, potentia quae ab illo specificatur, erit altior et perfectior (3). Ubi recolenda est distinctio inter abstractum et concretum; *abstractum* enim formaliter importat ipsam formam simplicissimam sine ulla compositione et admixtione cuiuscumque extranei; *concretum* autem formaliter dicit aliquid complexum seu compositum, cui propterea aliquid extraneum admiscetur, quod non est ipsa forma (4).

1001. Status Quaestionis. — Ex his notatis recte praesens quaestio firmari potest. Etenim, Io non est dubium de praestantia seu primatu voluntatis aut intellectus prout considerantur ratione obiecti in esse rei, quia sic, ut mox dicetur, voluntas quandoque praestantior est intellectu; 2° neque secundum quod obiectum unius se habet ad obiectum alterius sicut includens ad inclusum, quia etiam sic voluntas praestantior aliquantulum est intellectu; nam, bonum praeter sui rationem, explicite includit rationem veri et entis, quae propterea sunt prius secundum rationem quam bonum (5); et iterum «quia et ipsum verum, quod est perfectio intellectus, continetur sub universali bono ut quoddam bonum particulare» (6), qua ratione voluntas ipsum intellectum movet, ut infra dicetur. Quapropter, utriusque potentiae praestantia et primatus in praesenti sumenda et mensuranda sunt ex ratione obiecti in esse obiecti et secundum quod obiectum unius se habet ad alterius obiectum ut magis abstractum seu magis remotum a potentialitate et concretionem, ad minus abstractum seu minus remotum a potentialitate et concretionem. Quaeritur itaque, an voluntas sit potentia simpliciter et absolute perfectior et praestantior quam intellectus, vel e contra (7).

(1) Cfr. S. Thom., I C. *Gent.*, c. 26.

(2) De hac duplici abstractionis specie, cfr. Cajetan., *De Ente et Essentia*, Prooem.

(3) Ut enim alibi dictum est, abstractio formalis incipit ab exclusionem materiae et continue ascendit excludendo potentialitatis gradus, ita ut quanto aliquid fuerit tali modo abstractius, eo erit perfectius. Cfr. Cajetan., I, q. 82, a. 3.

(4) Cfr. S. Thom., I, q. 3, a. 6; *de Pot.*, q. 7, a. 4; Cajetan., I, q. 3, a. 6.

(5) Cfr. S. Thom., I, q. 5, a. 2; q. 16, a. 4.

(6) S. Thomas, I-II, q. 9, a. 1, ad 3°.

(7) Si quis praedictam quaestionem metaphysice considerare velit, tunc proponenda est sic: «an bonum sit nobilius et perfectius formaliter quam verum»; imo et adhuc profundius reducitur ad hoc: «an esse sit perfectissimum omnium quae in re sunt atque ita primum ac supremum locum inter omnes rei perfectiones teneat». Cui S. Thomas respondet quod sic et Scotus respondet quod non (cfr. IV, dist. 49, § 1). Hunc quaestionis sensum longius evolvit Ledesma (*loc. prox. cit.*, q. 12, Prooem.).

1002. Sententiae. — Huic propositae quaestioni datur inter philosophos duplex praecipua sententia. Et revera,

Ia Sent. est *Voluntarismus*; iste tuetur quod voluntas est potentia simpliciter et absolute perfectior et superior quam intellectus, ideoque primatus voluntati est omnino tribuendus. Ita ex scholasticis S. Bonaventura (1), Scotus (2), Gab. Biel (3) et Scotistae communiter. Voluntarismus maxime extollunt plures ex modernis philosophis, ut Cartesius et praecipue Kant, cuius totum systema fere unice primatu voluntatis seu rationis practicae nititur; ex Kantio deinde, tamquam ex fonte, emanavit tota recens philosophia antiintellectualistica seu neoromantica (4), ita Fichte, Schelling, Schopenhauer, J. Lequier, Ch. Secrétan, Brochard et generaliter Utilitarismus, Pragmatismus, Modernismus, Philosophia Actionis, Philosophia Intuitionis et novissima Philosophia Valoris.

2a Sent. est *Intellectualismus*; hic enim contra voluntarismus acriter docet, quod intellectus est potentia simpliciter et absolute perfectior et superior quam voluntas, licet secundum quid et per accidens sit e contra; unde primatus simpliciter intellectui est tribuendus. Ita, post Aristotelem et S. Thomam, omnes Thomistae communiter, quibus inter alios adhaerent Ruvio, Durandus, Conimbricenses, Suarez, Vasquez et alii, cum quibus sit,

1003. Conclusio: «Voluntas non est potentia simpliciter et absolute perfectior et eminentior intellectu, sed solum secundum quid».

Prob. Ia Pars (= voluntas non est potentia simpliciter et absolute perfectior et eminentior intellectu). — Potentia cuius obiectum formale seu in esse obiecti est perfectius et eminentius obiecto alterius, est simpliciter et absolute perfectior et eminentior. Atqui voluntatis obiectum formale seu in esse obiecti non est perfectius et eminentius obiecto formali intellectus. Ergo voluntas non est potentia simpliciter et absolute perfectior et eminentior intellectu.

Mai. constat ex notatis. — Min. prob.: Obiectum abstractius et simplicius est perfectius et eminentius obiecto minus abstracto et minus simplici. Atqui obiectum formale voluntatis est minus abstractum et minus simplex obiecto formali intellectus. Ergo voluntatis obiectum formale non est perfectius et eminentius obiecto formali intellectus.

Mai. liquet ex notatis. — Min. decl.: Etenim, ratio rei est simplicior seu absolutior ac abstractior eo cuius est ratio, quia illa per se dicit rationem abstracti, hoc autem rationem concreti; obiectum porro formale voluntatis est ipsum bonum seu bonum exercite seu ut actu exercens rationem appetibilis, ubi obiectum for-

(1) Cfr. IV, dist. 49.

(2) Cfr. IV, dist. 49, q. 4. — Quoad Scoti voluntarismus inter alios cfr. M. Giorioantonio, *La Dottrina della Volontà in S. Duns Scotus*, in «Loros» (An. XIII, 1930, fase. 3, p. 220-238).

(3) Cfr. IV, dist. 49.

(4) Cfr. Klimke, *Historia Philos.*, Tom. II, lib. X, c. 1, a. 2, H, B, § 2, a), *ibid.*, lib. XI, c. 2-3.

male intellectus est ratio boni seu bonum in actu signato et per modum quidditatis. — *Praeterea*, bonum (= obiectum voluntatis) est minus absolutum a concretionem seu limitatione, ideoque minus abstractum quam verum (= obiectum intellectus). Nam, Io verum importat rationem vel radicem boni, quia bonum *includit et* quod est sibi proprium et huius proprii rationem: voluntas enim in tantum bonum appetit in quantum est cognitum, est autem cognitum per intellectum (1); — 2° verum per se primo et in recto dicit rationem rei, formam et ipsam eius quidditatem ut ab actuali existentia aliisque singularibus notis abstractam et praecisam; bonum autem per se et in recto dicit ipsam rem, ipsum concretum ex subiecto et subiecti forma, ipsamque rei quidditatem simul et exercite cum actuali existentia in re aut in ratione (2).

Confirm. Io (*ex ratione actus*): — Illa potentia est simpliciter et absolute perfectior ac eminentior quam alia, cuius actus seu operatio est purior atque a potentialitate et concretionem remotior. Atqui actus seu operatio voluntatis non est purior atque a potentialitate et concretionem non est remotior quam operatio intellectus. Ergo voluntas non est potentia simpliciter et absolute perfectior et eminentior intellectu. JifT

Mai. nota manet ex saepius repetitis; nobilitas enim seu dignitas potentialium animae mensuratur secundum quod magis vel minus excedunt operationes formarum materiae immersarum. .1

Min. non est minus manifesta ex ushucque habitis de voluntatis et intellectus operationibus. Nam, intellectus operatio est simplicissima, eo quod essentias rerum intime penetrat atque omnium perfectiones attingit per modum intimae inhaesionis, cum eis intime assimilatur; voluntatis autem operatio tendit in res concretas seu ut sunt sub determinato essendi modo et rerum perfectiones assequitur per solam extrinsecam adhaesionem, in quas per motum fertur. H

Confirm. Ilo (*ex ratione originis potentiae*): — Potentia quae essentiam simplicem rei sequitur intimius et magis intrinsece quam alia, est simpliciter et absolute perfectior ac eminentior. Atqui voluntas non intimius et non magis intrinsece quam intellectus, essentiam animae rationalis sequitur. Ergo voluntas non est potentia simpliciter et absolute perfectior et eminentior intellectu.

Mai. patet; cum enim potentiae sint propriae passionem, quae magis ab essentia est intenta, magis intime essentiam sequitur et ceteras alias praecedit (3). Jis

Min. prob.: — Differentia formalis et specifica, quae simul est radix omnium quae rei specificiter conveniunt, est id quod magis intime ac intrinsece rei inest. Atqui intellectivum seu rationale, quod est hominis differentia specifica, desumitur formaliter et per se primo non per ordinem ad voluntatem, sed per ordinem ad intellectum seu rationem, quae est radix ipsius voluntatis et omnium hominis perfectionum. Ergo voluntas non intimius et non magis intrinsece quam intellectus, essentiam animae rationalis sequitur.

(1) Cfr. S. Thom., I, q. 5, a. 1, ad 10m; q. 82, a. 4, ad 1ura.

(2) Cfr. Cajetan., I, q. 82, a. 3; Ferrar., I C. Gent., c. 38.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 77, a. 7.

Prob. Pars (= *voluntas est potentia secundum quid perfectior et eminentior intellectu*). — Potentia, cuius obiectum formale concrete et particulariter seu exercite invenitur in tali re, quae est altior et nobilior re in qua invenitur obiectum formale alterius potentiae, est secundum quid perfectior et eminentior quam altera. Atqui interdum voluntatis obiectum formale concrete et particulariter seu exercite invenitur in tali re quae est altior et nobilior re, in qua invenitur obiectum formale intellectus. Ergo voluntas est potentia secundum quid perfectior et eminentior intellectu.

Mai. est nota ex praenotatis; ita enim, si diceretur « auditum esse secundum quid nobiliorem visu, in quantum res aliqua, cuius est sonus, nobilior est aliqua re cuius est color, quamvis color sit nobilior et simplicior sono » (1).

Min. prob.: Operatio intellectus consistit in hoc quod ratio rei intellectae est in intelligente, operatio vero voluntatis perficitur ex hoc quod ipsa inclinatur in rem, ut est in se seu concrete existens. Ergo quando « res in qua est bonum est *nobilior* ipsa anima, in qua est ratio intellecta, per comparisonem ad talem rem voluntas est altior intellectu. Quando vero res in qua est bonum est *infra* animam, tunc etiam in comparisonem ad talem rem intellectus est altior voluntate. Unde melior est amor Dei quam cognitio; e contrario autem melior est cognitio rerum corporalium quam amor » (2).

Confirmatur. — Quod est imperans et efficienter movens et liberum sui, in quantum huiusmodi, perfectius et eminentius est eo quod est imperatum et efficienter motum et non liberum sui. Atqui ita se habet voluntas ad intellectum (3), qui tamen modus se habendi competit naturae voluntatis secundum quid, id est non in quantum est potentia, suam naturam a proprio obiecto desumens, sed aliunde. Ergo voluntas est potentia secundum quid perfectior et eminentior intellectu.

1004. Corollarium. — Ex his colligitur quam recte dixerat *Aristoteles*, quod non « est falsum et verum in rebus (ut quod bonum, verum; quod vero malum, falsum), sed in mente » (4), vel clarius, iuxta antiquam translationem, « quod bonum et malum sunt in rebus, verum et falsum sunt in mente ». Quandoquidem, cum obiectum voluntatis supra obiectum intellectus addat actuale existentiae exercitium, a quo non est abstrahibile, fit ut obiectum voluntatis sit magis potentiate, concretum et determinatum (= seu est in rebus), quam obiectum intellectus, quod ab illo actuali existentiae exercitio abstrahit (= seu est in mente). Manifestum est ergo, quod obiectum voluntatis est esse bonum seu ipsum esse actuale

(1) S. Thomas, I, q. 82, a. 3, c.

(2) S. Thomas, *ibid.*

(3) Non est tamen infitandum, quod aliunde intellectus ipse etiam voluntatem movet, cuiusque motio est etiam simpliciter prior motionem voluntatis, cfr. S. Thom., I, q. 82, a. 4, ad 3uln.

(4) V *Metaphys.*, c. IV, n. I (Ed. Firm.-Did.).

et exercite: obiectum autem intellectus est ratio boni seu ipsa essentia et quod habet modum essentiae (1); consequenter, voluntas est perfectior et altior intellectu non quidem simpliciter, sed solum secundum quid; proindeque, primatus non voluntati, sed intellectui est tribuendus (2).

1005. Determinata voluntatis praestantia, de eius ratione movendi est ultimo perscrutandum. Non est dubium, ut satis ex hucusque habitis constat, quin voluntas seipsam et alias potentias moveat necnon et ipsa ab eis moveatur; sermo igitur est, quomodo voluntas se habeat ut movens et ut mota.

1006. Praenotamma. — *Primo* est notandum, quod movere « nihil aliud est quam educere aliquid de potentia in actum » (4), sicut moveri est educi de potentia in actum (5). Aliquid autem potest esse in potentia dupliciter: *vel* ad agere et non agere, ex quo habetur moveri et movere *quoad exercitium* (= quoad usum actus); *vel* ad agere hoc et agere illud, ex quo resultat moveri et movere *quoad specificationem* (= quoad determinationem actus) (6). Probe tamen distinguendus est utriusque motionis modus; nam, movere *quoad exercitium* est magis physice movere et causae efficienti potius tribuitur: hoc autem contingere potest, *aut* causando in re mota aliquem effectum, — nempe *sive* motum v. g. in projectione lapidis sursum, *sive* aliquam formam seu dispositionem ad quam sequitur motus seu operatio v. g. generans respectu motus corporis gravis—; *aut* non causando, sed applicando potentias ad proprios actus seu operationes, v.g. applicando virtutem volendi ad actum volendi, ita ut potentia volendi intrinsece immutetur et inclinetur, ideoque de potentia in actum reducat vel de actu primo in actum secundum transferatur. Movere autem *quoad specificationem* est magis moraliter movere et causae finali potius competit, quia consistit in determinata ratione proponendi et praesentandi obiectum sub ratione boni apprehensum, consequenter influit alliciendo seu suadendo seu desiderium sui inspirando.

Secundo est notandum, quod cum dicitur *voluntas movere se*, non intelligitur dumtaxat potentia aut virtus agendi, qua voluntas est naturaliter praedita, et actio immanens, qua voluntas, dum agit, perficitur; sed praeterea voluntas « praesupponit cognitionem perfectam finis, propter quem voluntas agit et in quem agendo tendit; non modo significat facultatem voluntatis et rationis, qua homo est dominus suorum actuum et qua creatura rationalis est

(1) Ex hoc tamen non est inferendum, < quod esse sit aliquid imperfectius quam essentia, sed quod esse in exercitio consideratur ut magis concretum et non ita abstractum » (Ledesma, *loc. prox. cit.*, a. 12, ad 1«» in fin.).

(2) Verumtamen, controvertitur inter ipsos Thomistas, *an voluntas sit perfectior secundum quid intellectu solum pro statu praesenti, vel etiam pro quolibet statu*. Quidam (Capreol., I, *dist.* I, q. 1, ad arg. contr. conc.; IV, *dist.* 49, q. 2, ad arg. contr. conc.; Cajetan., I, q. 82, a. 3; I-II, q. 3, a. 4) tuentur, voluntatem esse talem solum pro statu praesenti; alii vero (Ferrari., III C. *Gent.*, c. 26) docent, ipsam esse talem pro quolibet statu. Quapropter, animadvertit Bañez (I, q. 82, a. 3, dub. 2««») quod « haec sententia Ferrariensis est satis probabilis et acuta... » Ceterum, sententia Cajetani et Capreoli est etiam satis probabilis... ».

(3) Cfr. Auctores initio citatos, pag. 805, not. 2

(4) S. Thomas, I, q. 2, a. 3, 1a via.

(5) Cfr. S. Thom., MI, q. 9, a. 1.

(6) Cfr. S. Thom., MI, q. 9, a. 1; I q. 82, a. 4; *ibid.*, q. 105, a. 5; q. 106, a. 2; q. 111, a. 2; III C. *Gent.*, c. 70; *de Pot.*, q. 3, a. 7.

causa sui in operando, sed etiam importat hoc *quod homo reducat se de potentia in actum, quatenus per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud* (1).

Tertio est notandum, quod potentiae quae a voluntate moveri possunt, praeter seipsam, sunt intellectus, potentiae sensitivae tam apprehensivae quae appetitivae, et potentia exeeutiva motus. Potentiae autem vegetativae a voluntate proprie non moventur, quia «nostro arbitrio non subduntur» (2).

1007. Status Quaestionis. — His praenotatis, quaeritur quomodo voluntas moveat se et alias potentias, et pariter quomodo ipsa ab eis moveatur. Cui sequenti modo respondemus:

1008. Conclusio Ia: « Voluntas seipsa **■**i, intellectum, potentias sensitivas et potentia **■** exeeutiva **■** **■** ovet quoad exercitium ».

Prob.: Movere quoad exercitium est efficienter aliquid reducere a statu non agendi ad agendum influxu sive propriae efficientiae sive applicationis. Atqui voluntas alterutro ex his modis reducit seipsam, intellectum, potentias sensitivas et potentiam exeeutivam. Ergo voluntas seipsam, intellectum, potentias sensitivas et potentiam exeeutivam movet quoad exercitium.

Mai. constat ex praenotatis. — Min. prob. : In omnibus potentiis activis ordinatis, illa quae respicit finem universalem, efficienter movet ceteras quae finem particularem respiciunt. Atqui praeter voluntatem, ut natura, cuius obiectum est bonum universale et finis in communi, quaelibet alia potentia in homine, videlicet voluntas ut libera, intellectus, potentiae sensitivae et potentia exeeutiva, respicit particulare bonum proprium et sibi conveniens. Ergo voluntas alterutro ex illis modis reducit seipsam, intellectum, potentias sensitivas et potentiam exeeutivam.

Mai. est ex se nota; tunc enim quaelibet inferior potentia, ut finem proprium consequi possit, necessario debet esse subiecta ac subordinata quoad motionem illi potentiae quae universalem finem respicit, ut patet tum physice tum sociologice (3).

Min. decl. : Io *Voluntas ut libera respicit aliquod bonum sibi conveniens*; nam voluntas ut natura « inquantum actu vult finem, reducit se de potentia in actum respectu eorum quae sunt ad finem, ut scilicet actu ea velit » (4); unde ea quae sunt ad finem, de quibus est voluntas ut libera, habent rationem boni proprii et particularis; — 2° *intellectus respicit aliquod bonum proprium sibi conveniens*; etenim, si voluntas consideretur «secundum communem rationem sui ob-

(1) Ita ex S. Thoma P. del Prado (*De Gratia et Lib. Arb.*, P. II, c. vi, pag. 207-208, Friburg.-Helv. 1907).

(2) S. Thomas, I, q. 84, a. 4.

(3) Cfr. S. Thom., I, q. 82, a. 4.

(4) S. Thomas, I-II, q. 9, a. 3, ad 1u^o; cfr. *ibid.*, c.; *ibid.*, a. 6, ad 3°“.

iecti, quod est bonum, intellectus autem secundum quod est quaedam res et potentia specialis; sic sub communi ratione boni *continetur*, velut quoddam speciale [bonum], et intellectus ipse et ipsum intelligere et obiectum eius quod est verum; quorum quodlibet est quoddam speciale bonum. Et secundum hoc, voluntas est altior intellectu et potest ipsum movere» (1); — 3° *potentiae sensitivae et potentia executiva respiciunt aliquod bonum proprium sibi conveniens*, est per se notum; sunt enim potentiae inferiores quae ex se natae sunt potentiis superioribus subiici et ab eis dirigi; unde est quod voluntati subiiciuntur tam potentiae sensiles apprehensivae (2), quam «appetitus sensitivus quantum ad executionem quae fit per vim motivam » (3).

1009. Conclusio IP: «Voluntas movetur quoad specificationem directe ab intellectu et indirecte a potentiis sensitivis».

Prob.: Moveri quoad specificationem est educi a statu indeterminate agendi ad determinate agendum seu ad agendum hoc vel illud, prout scilicet talis vel talis finis, sive hoc vel illud obiectum proponitur et praesentatur. Atqui voluntas de facto educitur a statu indeterminate agendi ad determinate agendum directe ab intellectu et indirecte a potentiis sensitivis. Ergo voluntas movetur quoad specificationem directe ab intellectu et indirecte a potentiis sensitivis.

Mai. liquet ex notatis. — Min. prob.: Voluntas est appetitus sequens formam apprehensam, ut saepius habitum est. Atqui haec forma, ut bona et conveniens seu appetibilis, proponitur et praesentatur voluntati directe ab intellectu. Nam, voluntas est appetitus rationalis; unde ipsum bonum, quod est obiectum voluntatis, «apprehenditur secundum quamdam specialem rationem comprehensam sub universali ratione veri » (4), quod est obiectum intellectus; quo contingit ut voluntas categorice a ratione practica imperetur (5). Intellectus autem nihil voluntati proponere et praesentare potest, nisi quod a sensibus et per sensus receperit, quia nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu, ut alibi fuse ostensum est. Imo, quia homo per appetitum sensitivum physice immutatur et psychice diverse disponitur, fit ut aliter et aliter apprehendi possit bonum ut conveniens seu appetibile; hinc est, quod «secundum quod homo est in passione aliqua videtur ipsi aliquid conveniens quod non videtur ei extra passionem existenti, sicut irato videtur

(1) S. Thomas, I, q. 82, a. 4, ad lum; cfr. I-II, q. 9, a. 1.

(2) Cfr. S. Thom., I, q. 81, a. 3, ad 3°®.

(3) S. Thomas, *ibid.*, c.

(4) S. Thomas, I-II, q. 9, a. 1, ad 3^om,

(5) Cfr. S. Thom.; *ibid.*, a. 17, a. 1.

bonum quod non videtur quieto; et per hunc modum, ex parte obiecti, appetitus sensitivus movet voluntatem » (1). Ergo voluntas de facto educitur a statu indeterminate agendi ad determinate agendum directe ab intellectu et indirecte a potentiis sensitivis.

1010. Corollaria. — Ex iam probatis sequentia corollaria scitu quam maxime necessaria recte inferuntur.

Coroll. **rm.** — Colligitur *primo* quod voluntas, seipsam ad exercitium movendo, se habet ut movens simul et mobile, aliter tamen et aliter; est enim *movens*, ratione et vi motus seu actus volitionis finis, quo est in actu; est vero *mobilis*, ratione suae potentialitatis, inquantum scilicet est in potentia in ordine ad actu volendum ea, quae sunt ad finem. Et quia per eandem rationem, qua voluntas seipsam movet quoad exercitium, movet intellectum et alias potentias; fit ut voluntas sit movens quoad exercitium ipsum intellectum *vi ipsius actualis volitionis finis*; unde, eadem voluntas est causa illius iudicii practici seu inventi et sententiati, quo nempe aliquid esse determinate nunc agendum apprehenditur; quod est dicere, ipsam voluntatem esse causam illius formae apprehensae, qua eadem voluntas habet determinationem ad seipsam movendum ad determinate appetendum hoc, quod iudicat esse appetendum propter finem volitum.

Hinc liquet, quod intellectus non est determinans voluntatem, inquantum consideratur absolute et ex propria sui virtute, sed ex virtute quam habet prout est *instrumentum* eiusdem voluntatis ut *efficaciter volentis finem* et *inquantum est a voluntate motus* ad determinandum definitive et sententialiter id quod est fini voluto conveniens seu ad agendum propter finem (2). Quantumcumque igitur intellectus repraesentet aliquid ut bonum et ut utile, *si illud non repraesentet ex vi volitionis finis*, talis repraesentatio non habebit vim et rationem imperii; ideoque non habebit vim determinandi et efficaciter movendi voluntatem in obiectum repraesentatum; erit per consequens iudicium speculativum seu speculativo-practicum, sed non practico-practicum. Quapropter, intantum intellectus suo imperio seu intantum apprehensio determinati obiecti determinat voluntatem, inquantum intellectus respectu voluntatis *volentis finem* habet vim et rationem *instrumenti*, ideoque inquantum est ab ipsa voluntate motus (3).

Coroll. **irm.** — Colligitur *secundo* quod voluntas, seipsam movendo in ea quae sunt ad finem, procedit simili ac proportionali modo, quo intellectus seipsum movet in scientias acquirendas seu inveniendas (4). Itaque, a) sicut *intellectus ex assensu principiorum se reducit per discursum in conclusionum assensum, quo se movet reducendo se de potentia in actum*; ita *voluntas ex volitione finis se reducit per electionem in ea quae sunt ad*

(1) S. Thomas, *ibid.* q. 9, a. 2.

(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 17, a. 1.

(3) Cfr. S. Thom., III, *dist.* 17, q. 1, a. 2, q1a. 1.

(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. 9, a. 3-4; *de Malo*, q. 6, c.

finem, qua seipsam movet reducendo se de potentia in actum seu in actum volendi id quod solum potentia erat volendum; — p) item, sicut intellectus, quia dari nequit in resolutione conclusionum processus in infinitum, nullum processum rationis seu scientificum instituere potest nisi incipiat a principio per se noto et primo et immediato, cui sine discursu sed solo habitu naturali assentit: ita voluntas, quia dari nequit in resolutione finium processus in infinitum, ad nullam volitionem eorum quae sunt ad finem potest se movere nisi incipiat a primo principio omnium volibilium, quod est ultimus finis, in quem voluntas fertur sine processu appetitiva, sed ex sola naturali inclinatione seu instinctu naturae sibi ab Auctore naturae collato.

Coroll. III^{nm}. — Colligitur *tertio* mutua dependentia perfectaue harmonia, licet cum quadam subordinatione, inter voluntatem et intellectum, Quandoquidem, «hae potentiae suis actibus invicem se includunt, quia intellectus intelligit voluntatem velle, et voluntas vult intellectum intelligere. Et simili ratione, bonum continetur sub vero inquantum est quoddam verum intellectum, et verum continetur sub bono inquantum est quoddam bonum desideratum» (1). Nihilominus, licet omnem voluntatis motum necesse sit praecedat apprehensio, tamen «*non omnem apprehensionem praecedit motus voluntatis; sed principium considerandi et intelligendi est aliquod intellectivum principium altius intellectu nostro, quod est Deus*» (2).

Coroll. IV^{nm}. — Colligitur *quarto* demum, quod duplex genus actuum competunt voluntati; *uno modo* actus quibus a seipsa movetur, et sunt omnes actus perfectae electionis, qui praesupponunt consilii seu discursus practicae rationis determinationem; *altero modo* actus quibus movetur tantum ab Auctore naturae, sive in bonum in communi seu in ultimum finem in communi, sive in aliquod bonum particulare, cum scilicet Primum Movens, *tamquam agens speciale*, immediate movet voluntatem ad appetenda quaedam particularia seu specialia bona (3).

* 1011. Quaestiuncula Ia: — Ostensum est quod voluntas dependet et movetur ab intellectu; propterea, dubium oritur, quomodo dependeat ab intellectu perfecte imperante seu ab eius iudicio practico-practico, an scilicet necessario imperium exequatur, ita ut ab eo discordare nequeat actum oppositum eliciendo, aut converso.

(1) S. Thomas, I, q. 82, a. 4, ad 1^{am}; cfr. I-II, q. 17, a. 1.

(2) S. Thomas, *ibid.*, ad 3^{am}.

(3) Cfr. S. Thom., I-II, q. 9, a. 6, ad 3^{am}. — Ex praedicti corollarii doctrina logice et necessario colligendum est obiter, quod repugnat actus malus seu peccati repeti ex iis actibus, in quos voluntas prodit *ut mota tantum a Deo* (sive tamquam a motore generali sive speciali); sed simpliciter et absolute repetendus est ex illis actibus quos voluntas emittit *ut mota etiam a seipsa*. Ita post S. Thomam (cfr. I-II, q. 9, a. 6, ad 3^{am}; IV *C. Gcmt.*, c. 107; *de Malo*, q. 16, a. 2, et passim), fere communiter omnes ut Cajetanus (cfr. I-II, q. 9, a. 6), Salmanticus (*De Angelis*, Tract. 7, disp. 11, dub. unie., n. 23), Ioannes a S. Thoma (I, q. 59, disp. 23, a. 2, n. 41-46), et inter innumeros alios praecipue Ios. De Vita O. P. (cfr. *Tractat. de Proprio et per se Principio unde provenit peccatum* >n actionibus voluntariis, in duas partes divisum etc., P. I, § 5, n. 134 ss.; Panormi, 1665).

* 1012. Praenotamina. — Ad huius et sequentis quaestionis solutionem, quaedam sunt adnotanda ex S. Thoma deprompta, quibus perpensis, potest Novitius utriusque quaestionis sensum plenius intelligere.

Primo recolendum est ex antea habitis, quod voluntas se movens habet rationem et moventis et mobilis; et intellectus, voluntatem determinans, se habet ut eius instrumentum.

Secundo est notandum, quod ad veram et propriam causam opus est ut ad eam ex necessitate effectus sequatur, ita ut inter causam et effectum sit connexio et sequela necessaria (1).

Tertio est notandum, quod homo est dominus sui actus quia «habet deliberationem de suis actibus» (2). Deliberare autem proprie et stricte est invenire, — syllogizando et regulam agendis applicando —, quid hic et nunc sit magis conveniens seu melius agere. Quare, deliberatio rationis *complete et perfecte* importat dictamen practicum et ultimum rationis, quae per sententiam de singulari agendo applicat appetitum hic et nunc in illum actum quem dictat esse agendum (3).

Quarto est notandum quod duplex est imperium, scilicet *perfectum*, quod praesupponit efficacem voluntatem finis; et *imperfectum*, quod praesupponit inefficacem voluntatem finis. Etenim, conclusio syllogismi operativi, — quae importat illud indicium perfecte practicum et omnino definitum —, habet praecipere seu imperare ac efficaciter inducere voluntatem in electionem eorum quae sunt ad finem, quia procedit ex efficaci voluntate finis; si autem ex inefficaci finis volitione procederet, non haberet talem vim praecipiendi aut imperandi (4).

Quinto est notandum, quod ratio practica dum, *ex ratione finis cui voluntas adhaeret*, syllogizando concludit seu sententiat ac deliberat, — quod scii, hic et nunc *hoc* (v. g. B) est magis expediens et melius ut fiat, vel *hoc* (v. g. A) est agendum —, *efficaciter impellit voluntatem* in actum conclusum seu sententiatum ac deliberatum. Vei quod in idem redit, statim ac ratio practica profert sententiam seu in illo instanti quo concludit et deliberat quid sit agendum, *inducit voluntatem* in actum, sive interiorem sive exteriorem (5).

Sexto demum est notandum, quod iudicium perfecte practicum, quo voluntas determinatur ita ut cum eo non possit oppositum componere, est *in potestate voluntatis*; quare, non habet in sua potestate suum proprium motum seu actum, nisi simul in sua potestate habeat iudicium, quo ipsa determinatur. Si igitur voluntas *necessario* ad unum determinetur per illud indicium, talis necessitas non est absoluta, sed conditionata et ex suppositione (6).

* 1013. Responsio: — Circa propositam quaestionem datur inter auctores duplex principalis sententia.

Io *Quidam* tenent, quod iudicium perfecte practicum seu imperium rationis determinans ad unum ipsam voluntatem simpliciter repugnat libertati electionis. Nam, cum voluntas sit indifferens ad oppositos actus, non potest

(1) Cfr. S. Thom., *de Malo*, q. 3, a. 3, ad 3^{am}.

(2) S. Thomas, I-II, q. 6, a. 2, ad 2^{am}; cfr. *ibid.*, q. 109, a. 2; II, *dist.* 24, q. 3, a. 2, c.; *de Verit.*, q. 24, a. 12; III *Ethic.*, lcct. 9.

(3) Cfr. S. Thom., III *de Anim.*, lect. 6, n. 840-842; I-II, q. 76, a. 1, c.; *de Malo*, q. 3, a. 9, ad 7um; *de Verit.*, q. 10, a. 5, c.; VI *Ethic.*, lcct. 9. — Probe est hic distinguendum *iudicium liberi arbitrii* seu *iudicium ad quod sequitur electio, a dictamine conscientiae*: illud enim est iudicium practico-practicum, hoc potius est iudicium speculativo-practicum (cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 17, a. 1, ad 4^{am}).

(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. 17, a. 5, ad 1^{am}; III, *dist.* 17, q. 1, a. 2, q. 1, c.

(5) Cfr. S. Thom., III *Ethic.*, lect. 9; VII *ibid.*, lcct. 3; 1-11, q. 13, a. 1, ad 2^{am}; *ibid.*, a. 3; II, q. 18, a. 4, ad 2um.

(6) Cfr. S. Thom., I-II, q. 13, a. 6, ad 2^{am}.

ad hoc vel illud agibile determinari, nisi a seipsa, hoc est per ipsammet actus elicentiam, ideoque non potest determinari per aliquid naturaliter praecedens ipsam elicentiam. Ita Suarez (1), Vasquez (2), Arriaga (3) et Suareziani omnes.

Sed Contra est; quia unumquodque agit in quantum est actu per formam; ideo, «voluntas, cum sit ad utrumlibet, per aliquid determinatur ad unum, scilicet per consilium rationis» (4). Quare contrarium cum aliis est sentiendum.

2° *Alii* igitur contrarium sentiunt. Nam, voluntas agentis determinatur (in suis actionibus particularibus liberis), tamquam a principio intrinseco et formali, a forma apprehensa de singularibus agendis inventa et excogitata per rationis collationem (5); agens enim, conferendo agenda ad finem et applicando universalem rationem finis iisdem singularibus agendis, excogitat et invenit illam formam. Facta porro praedicta collatione et applicatione, agens pronuntiat tamquam index ultimam sententiam sui iudicii, quâ sententiâ definit: «tôtém actionem (v. g. 4) hic et nunc esse agendam ad finem intentum a suamet voluntate»; ab hac autem definitione sententiata voluntas discordare nequit, sed eam necessario sequitur. Ita post S. Thomam, omnes Thomistae communiter, cum quibus dicendum est: ■

«Omnis voluntas ad aliquam determinatam actionem liberam determinatur per cognitionem seu per iudicium sui proprii intellectus apprehendentis per rationem finis talem actionem, v. g. A, esse determinate agendam vel non agendam; seu quod in idem redit, omnis voluntas se determinat ad unam actionem apprehensione seu formâ apprehensâ singularis agibilis, tamquam per principium quo ipsa a seipsa determinatur. Etenim, ut expresse docet S. Thomas «sicut natura determinatur ad unum per suam virtutem, ita voluntas determinatur ad unum per suam sapientiam, qua voluntas dirigitur infallibiliter ad unum finem» (6). Quapropter, repugnat voluntatem a iudicio practico discordare seu oppositum actum ponere; alioquin, non dirigeretur infallibiliter a sapientia ad unum (7). Neque huius iudicii determinatione libertas voluntatis destruitur, sed magis constituitur et firmatur; quia non potest «esse in homine libertas arbitrii nisi ad eum determinatio sui operis pertineret, ut ex proprio iudicio eligeret hoc aut illud» (8).

* 1014. Corollarium. — Exinde infertur, quod *proximum movens* voluntatem, eamque ad suas liberas actiones determinans *per modum agentis principalis proximi*, habentis supra easdem actiones dominium et principatum, est *ipsa* voluntas ut volens finem. Id autem quo voluntas, tamquam instrumento coniuncto, utitur ad seipsam determinandam, est *intellectus*; hic enim est a natura deputatus ad eidem voluntati inserviendum tamquam index, quo mediante profert sententiam de propriis actionibus, easque ordinat et ad finem volitum adducit.

* 1015. Quaestiuncula H": — Posito quod voluntas necessario determinatur a ratione perfecte imperante seu a iudicio practico-practico; quaeritur ulterius, quam necessitatis specie, an scilicet necessitate morali vel physica.

(1) *Metaphys.*, Disp. 19, sect. 6.

(2) I, q. 23, a. 3, disp. 98, c. 5.

(3) *De Anim.*, disp. 8.

(4) S. Thomas, *de Malo*, q. 3, a. 3, ad 5^{***}; cfr. II *Phys.*, lect. 8; VI *Metaph.*, lect. 2; I, q. 14, a. 8; q. 19, a. 3, ad 5[«]; i c. *Gent.*, c. 82; III *ibid.*, c. 2; *de Verit.*, q. 8, a. 12; I, *dist.* 45, q. 1, a. 3; II, *dist.* 25, q. 1, a. 1; ad *Rom.*, c. 9, lcct. 3; *Opuse.* 2, c. 96. — Suarezianam opinionem acriter insequitur P. S. De Vita, *op. cit.*

(5) Cfr. S. Thom., *de Verit.*, q. 24, a. 2, c.

(6) S. Thomas, III *C. Gent.*, c. 23; cfr. Ferrar., *ibid.*

(7) Cfr. S. Thom., I *C. Gent.*, c. 32, 88, 93; *de Malo*, q. 16, a. 2, c.; *de Verit.*, q. 23, a. 6, ad 5^{***}; q. 24, a. 2, c.

(8) S. Thomas, II, *dist.* 28, q. 1, a. 1, c.

* 1016. Responsio: — Controversia haec agitur inter Thomistas, quos inter duae habentur opiniones, quae succinte delineandae sunt, ut tirones perfectam huius quaestionis notitiam habeant.

Io *Quidam* docent, quod per iudicium perfecte practicum voluntas se movet solum *moraliter* et *non physice*; quia ut physice moveatur requiritur aliquid aliud, quod praestitui potest a solo Deo, qui solus potest physice voluntatem libere determinare (1). Ita, post Alvarez (2), fere communiter omnes Thomistae.

2° *Alii* autem docent, quod ad iudicium proprium, quo voluntas determinatur ad se movendum in unam determinatam partem ex oppositis, sequitur, tamquam ad principium effective movens sequela physica et necessariâ, determinatus operationis motus, quo ipsa voluntas a seipsa movetur. Quod clarius sic exprimitur: obiectum voluntatis, — nempe bonum vel malum, conveniens vel nocivum —, ipsi voluntati propositum per hoc quod aliquid affirmatur vel negatur esse aut non esse bonum vel malum, sive conveniens aut nocivum, *infallibiliter* et *sequelâ physicâ necessariâ* infert voluntatem in actum conformem obiecto proposito seu in actum prosecutionis vel fugae.

Hanc opinionem ex Thomistis acriter defendit rationibus et auctoritate S. Thomae antiquiorumque Thomistarum (v. g. Cajetani, Capreoli, Ferrariensis) Jos. De Vita O. P., qui non sine profunda metaphysica quaestionem ex professo tractat per totum suum opus iam a nobis citatum. Quia autem conceptio haec non est familiaris nec forsan satis nota, liceat ulterius illam declarare simulque verbis eiusdem auctoris aliquantulum probare.

Voluntas itaque per actionem propriam intellectus, tamquam per actionem propriam sui instrumenti coniuncti, procedit ad efficiendum id quod superat virtutem talis actionis, hoc est ad amovendum seipsam ad exercitium actus. Ergo voluntas volens finem non potest pervenire ad movendum seipsam ut appetat aliquid determinate propter finem quantum ad exercitium actus, nisi per intellectum ut motum ab ipsa voluntate finis (3). Hinc est, quod forma singularis agibilis inventa per collationem seu discursum consilii ab intellectu, — ut moto a voluntate efficaciter volente finem ad talem formam inveniendam, quae scilicet importat iudicium, quo ultimatiin concluditur sic: «hoc (v. g. A) hic et nunc est agendum pro fine volito —, est principium per quod voluntas habet ut se moveat vere efficienter in determinatam actionem; ita ut illa forma apprehensa importet ipsum intellectus imperium, quo agens voluntarium movet quidquid movet (4). Sicut igitur falsum est absolute dicere, quod: voluntas de necessitate sequitur rationem apprehendentem aliquid esse bonum vel utile; ita verum est dicere, quod: voluntas de necessitate sequitur rationem ut motam ab eadem voluntate vi actus volitionis finis, ad determinandum per suum iudicium seu apprehensionem id quod est conveniens fini seu ad determinandum per imperium id quod expedit agere (5).

Denique, id quod ita ad aliud sequitur ut eo posito statim ponatur, sequitur ad illud infallibiliter et per sequelam physice necessariam; sequela enim physice

(1) Sciendum est, quod voluntas dupliciter potest movere et determinare libere seipsam, scilicet, *moraliter*, quae est motio metaphorica, et *physica*, quae est motio causae efficienter moventis. Cfr. P. D. Alvarez, *De Auxiliis Div. Gr.*, Disp. 81, n. 6.

(2) Cfr. *Opus, cit.*, loc., cit.; et *ibid.*, Disp. 13; I-II, q. 9, a. 3-4.

(3) Cfr. S. Thom., VI *Metaph.*, lect. 2; *de Verit.*, q. 8, a. 12, c.; *de Virtut.*, a. 9, c. fin.; II *C. Gent.*, c. 2; II, *dist.* 25, a. 1; ad *Romanos*, c. 9, lect. 3.

(4) Cfr. S. Thom., *Opuse.* II, a. 3.

(5) Cfr. S. Thom., III, *dist.* 17, q. 1, a. 2, q. 1. — Praedicta doctrina nixus De Vita, totam praedeterminationis physicae difficultatem quoad actiones liberas ad hoc reducit: *an rationis imperium sit necessarium voluntati ad se movendum in alteram partem ex oppositis et an cum libertate cohaereat*, quam quaestionem cl. Thomista longe et clare prosequitur (cfr. *op. cit.*, P. II, disp. 3).

necessaria explicatur solum per hoc, quod uno posito, aliud statim sequitur. Ad obiectum autem voluntatis, — scii, bonum vel malum sive conveniens vel nocivum —, ut voluntati propositum per hoc quod aliquid affirmatur vel negatur esse vel non esse bonum vel malum sive conveniens vel nocivum, statim sequitur affectus seu motus voluntatis, sive prosecutionis sive fugae, illi obiecto proposito conformis (1). Manifestum est igitur, quod obiectum voluntatis apprehensum et voluntati illo modo propositum, infallibiliter et sequelâ physice necessariâ, movet voluntatem eamque ad illud obiectum necessario determinat, necessitate non absoluta, sed conditionata et ex suppositione (2).

COROLLARIUM GENERALE

De Genesi et Evolutione Psychica Actus Voluntarii.

1017. Ex satis exposita psychologica tractatione circa intellectum et voluntatem iure et logice colligi potest, tamquam generalis corona, completi perfectique actus genesis ac evolutio psychica, fuse a S. Thoma (3) tractata et a nobis hic solum schematicè delineata.

Attamen ut schema plene intelligatur, sciendum est quod actus voluntarius seu humanus est ille cuius homo est dominus per rationem et voluntatem, ideoque qui ex voluntate deliberata procedit (4); «ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest» (5). Praeterea recolendum est, quod motum voluntatis semper praecedit, saltem causalitate seu natura, motus ipsius intellectus: quia nihil volitum quin praecognitum et ignoti nulla cupido; consequenter, dynamica voluntatis parallele et proportionate dynamicam intellectus in omnibus sequitur. His praenotatis, genesis et evolutio psychica actus deliberati seu voluntarii sequenti schemate exhibetur. \$

(1) Cfr. S. Thom., III de Anim., lect. 4, 12.
(2) Cfr. S. Thom., I-II, q. 13, a. 6, ad 2»m.
(3) I-II, qq. 8-21.
(4) Cfr. S. Thom., I-II, q. I, a. 1.
(5) S. Thomas, *ibid.*, q. 6, a. 2, ad 2«m.

Actus Deliberatus seu Voluntarius

ACTUS INTELLECTUS		ACTUS VOLUNTATIS	
» c	1) <i>idea seu apprehensio boni ut boni</i> (I-II, q. 9, a. 1)	>- --	2) <i>appetitus inefficax boni seu tendentia in bonum</i> (I-II, q. 8)
2 I U	3) <i>apprehensio boni ut conveniens et assequibile</i> (I-II, q. 19, a. 4ss.)	4)	<i>appetitus efficax seu intentio efficax</i> (I-II,q.8, a. 1,4; q.19, a.7ss.)
E 3 C I 5	5) <i>consilium</i> (I-II, q. 14)	6)	<i>consensus</i> / (I-II, q-15) (a) <i>elective</i> .
t o *	a) <i>elective iudicium pradio-pra</i> / <i>cticum</i> (I-II, q. 13, a 3;q. 14,a.6)		(I-II, q. 13) B.
y	b) <i>execu-</i> 9) <i>imperium</i> (I-II, q. 17) five	>-	10) <i>usus activus i</i> <i>mediorum</i> (I-II, q. 16) / b) <i>execu-</i>
			11) <i>usus passivus</i> í <iie (I-II,q. 16,a. 1) >
			12) <i>fruitio</i> quae est circa finem possessum (I-II, q. H).

FINIS

TOTIUS PSYCHOLOGIAE TOTIUSQUE PHILOSOPHIAE
NATURALIS